This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600028642S

X 8·12

Bibliotheca·Collegii·Universitatis·in·Acad·Oxon:

D.d. D.O. Papillon, MA· e Coll. Univ.
1884

2946 d 18

1700

M. TULLII CICERONIS OPERA,

CUM DELECTU COMMENTARIORUM.

EDEBAT

JOSEPHUS OLIVETUS,

Academiæ Gallicæ XL Vir.

TOMUS OCTAVUS,

In quo EPISTOLÆ ad Atticum.

EDITIO TERTIA, EMENDATISSIMA.

GENEVÆ,

Apud FRATRES CRAMER.

M. DCC. LVIII.

BODLEIAN 21·9·1915 LIBRARY

V I T A

TITI POMPONII ATTICI,

Per CORNELIUM NEPOTEM.

POmponius Atticus, [1] ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus, perpetuò à majoribus acceptam equeſtrem obtinuit dignitatem. Patre uſus eſt diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, imprimíſque ſtudioſo literarum. Hic, prout ipſe amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, ſumma ſuavitas oris, ac vocis; ut non ſolùm celeriter arriperet, quæ tradebantur, ſed etiam excellenter pronuntiaret: qua ex re in pueritia nobilis inter æquales ferebatur, clariúſque explendeſcebat, quàm generoſi condiſcipuli animo æquo ferre poſſent. Itaque incitabat omnes ſtudio ſuo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos conſuetudine ſua ſic ſibi devinxit, ut nemo iis perpetuò fuerit carior.

II. Pater maturè deceſſit. Ipſe adoleſcentulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui Tribunus pl. interfectus eſt, non expers fuit illius periculi. Námque Anicia, Pomponii conſobrina, nupſerat M. Servio fratri Sulpicii. Itaque, interfecto Sulpicio, poſteaquam

1. *Ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus*] Certant in eluendo hoc loco Docti: quorum princeps Manutius corrigebat *è ſtirpe Romana generatus.* Lambinus verò τὸ *generatus* expungendum, reponendúmque cenſet *generoſus.* Boſius diviſim legit, *genere natus.* Barthius, Adverſ. XLII. 29. *ab origine ultima ſtirpis R. generatus*, illúdque *R.* putat ſignificare *Regia.* Rutgerſius Var. Lect. XI. 8, mallet, *ab origine ultima ſtirpis Rom. generatus*, vel *Romano genere natus.* GRÆVIUS.

eaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam; neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cùm alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo seciùs adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecuniâ sublevavit. At ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hîc ita vixit, ut universis Atheniensibus meritò esset carissimus. Nam præter gratiam, quæ jam adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Cùm enim versuram facere publicè necesse esset; neque ejus conditionem æquam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longiùs, quàm dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit; ita ut singulis septem modii tritici darentur, qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur.

III. Hîc autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur; quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civémque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur, [1] amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi, & [2] Phidiæ, locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione Reip. actorem auctorémque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quòd in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet, & domum. Hoc specimen prudentiæ, quòd cùm in eam se civitatem contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ, præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

IV.

1. *Amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ*] Vide Orat. pro Cæcina, & pro Corn. Balbo.

2. *Phidiæ*] Adi de hujus loci lectione disputantem Lipsium, Elect. I. 14. *Rutgersium*, Var. Lect. V. 1. *Scioppium*, Verisimil. III. 8. *Barthium*, Adverf. XXIX. 12. ANONYMUS.

IV. Huc ex Asia Sylla decedens cùm venisset; quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis humanitate & doctrinâ. Sic enim Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat & Græcè, & Latinè sic, ut suprà nihil posset. Quibus rebus factum est, ut Sylla nusquam eum à se dimitteret, cuperétque secum deducere. Cui cùm persuadere tentaret; *Noli, oro te*, inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sylla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hìc complures annos moratus, cùm & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut literis, aut Atheniensium reipublicæ tribueret, nihilo minùs amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit; & si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti, H-S. ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta, & L. Torquato Consulibus: quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lachrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ: cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam; quo facto tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens testamento adoptavit eum, heredémque fecit ex dodrante, ex qua hereditate accepit circiter centies H-S. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni, eásque nuptias M. Cicero conciliarat; cum quo à condiscipulatu vivebat conjunctissimè, multo etiam familiariùs, quàm cum Quinto: ut judicari possit plus in amicitia valere similitudinem morum, quàm affinitatem. Utebatur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet

cederet obtrectatio, esset que talium virorum copula.

VI. In republica ita est versatus, ut semper optimarum partium & esset, & existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quòd non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quàm qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, cùm ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem: quòd neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitûs largitionibus, neque geri è republica sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque præs, neque manceps factus est. Neminem suo nomine, neque subscribens accusavit. In jus de sua re nunquam iit; judicium nullum habuit. Multorum Consulum, Prætorúmque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus; rei familiaris despexerit fructum, qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cùm apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cùm præturam gerere noluisset, assèclam esse prætoris. Qua in re non solùm dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cùm suspiciones quoque vitaret criminum: quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, cùm eam officio, non timori, neque spei tribui viderent.

VII. Incidit Cæsarianum civile bellum, cùm haberet annos circiter sexaginta. Usus est ætatis vacatione, neque quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium sibi conjunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut victor, cùm privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solùm molestus non fuerit, sed etiam sororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula.

VIII. Secutum est illud. Occiso Cæsare, cùm Respub. penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisset; sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æ-

quali

quali familiariùs, quàm hoc ſene: neque ſolùm eum principem conſilii haberet, ſed etiam in convictu. Excogitatum eſt à quibuſdam, ut privatum ærarium Cæſaris interfectoribus ab equitibus Romanis conſtitueretur. Id facilè effici poſſe arbitrati ſunt, ſi & principes illius ordinis pecunias contuliſſent. Itaque appellatus eſt à Caio Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps eſſe vellet. At ille, qui officia amicis præſtanda ſine factione exiſtimaret, ſemperque à talibus ſe conſiliis removiſſet; reſpondit, ſi quid Brutus de ſuis facultatibus uti voluiſſet, uſurum, quantum eæ paterentur; ſe neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum. Sic ille conſenſionis globus hujus unius diſſenſione disjectus eſt. Neque multo pòſt ſuperior eſſe cœpit Antonius: ita, ut Brutus & Caſſius provinciarum, quæ iis [1] necis causâ datæ erant à conſulibus, deſperatis rebus, in exilium proficiſcerentur. Atticus, qui pecuniam ſimul cum cæteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto, Italiâque cedenti H-S. centum millia muneri miſit: eidem in Epiro abſens trecenta juſſit dari: neque eo magis potenti adulatus eſt Antonio, neque deſperatos reliquit.

IX. Secutum eſt bellum geſtum apud Mutinam. In quo ſi tantùm eum prudentem dicam; minùs, quàm debeam, prædicem; cùm ille potiùs divinus fuerit; ſi divinatio appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quæ nullis caſibus augetur, neque minuitur. Hoſtis Antonius judicatus, Italiâ ceſſerat; ſpes reſtituendi nulla erat. Non ſolùm ejus inimici, qui tum erant potentiſſimi, & plurimi, ſed etiam amici adverſariis ejus ſe dabant; & in eo lædendo ſe aliquam conſecuturos ſperabant commoditatem, familiares inſequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus ſpoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cùm Ciceronis intima familiaritate uteretur, amiciſſimus eſſet Bruto: non modò nihil iis indulſit ad Antonium violandum, ſed è contrario familiares ejus, ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficiſci non

1. *Necis causâ*] Plurimi mallent *dicis causâ*, quam olim emendationem Ranconetus, Turnebus, Cujacius, Lambinus & Schottus approbarunt. Omnes tamen MSS. habent *necis causa*, neque mutari vult Savaro, quia provinciæ illæ datæ erant à Conſulibus propter cædem illatam Julio Cæſari.

non potuerint. Ipſi autem Fulviæ, cùm litibus diſtineretur, magníſque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium ſuum præſtitit, ut nullum illa ſtiterit vadimonium ſine Attico, hic ſponſor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cùm illa fundum ſecundâ fortunâ emiſſet in diem; neque poſt calamitatem verſuram facere potuiſſet; ille ſe interpoſuit, pecuniámque ſine fœnore, ſinéque ulla ſtipulatione credidit, maximum exiſtimans quæſtum, memorem gratúmque cognoſci, ſimúlque aperire, ſe non fortunæ, ſed hominibus ſolere eſſe amicum. Quæ cùm faciebat, nemo eum temporis causâ facere poterat exiſtimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed ſenſus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd parum odiſſe malos cives videretur.

X. Ille autem ſui judicii, potiùs quid ſe facere par eſſet intuebatur, quàm quid illi laudaturi forent. Converſa ſubitò fortuna eſt. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum Imperatorum de foro deceſſerat, timens proſcriptionem: latebátque apud P. Volumnium, cui, ut oſtendimus paulo antè, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in ſummo eſſent aut faſtigio, aut periculo. Habebat ſecum Q. Gellium Canum, æqualem, ſimillimúmque ſui. Hóc quoque ſit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeò conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etſi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non ſolùm ei, ſed etiam omnibus ſuis amicis eſſet inimicus, eóſque vellet proſcribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii: & ei, cùm requiſiſſet, ubinam eſſet, ſua manu ſcripſit, ne timeret, ſtatímque ad ſe veniret: ſe eum, & Gellium Canum de proſcriptorum numero exemiſſe, ac, nè quod in periculum incideret, quòd noctu fiebat, præſidium ei miſit. Sic Atticus in ſummo timore non ſolùm ſibi, ſed etiam ei, quem cariſſimum habebat, præſidio fuit; neque enim ſuæ ſolùm à quoquam auxilium petiit ſalutis, ſed conjunctim, ut appareret nullam ſejunctam ſibi ab eo velle fortunam. Quòd ſi gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hyeme, maríque ſcopuloſo ſervat; cur non ſingularis

gularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, támque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cùm proscriptos præmiis Imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est: quin etiam post prælium Philippense, interitúmque C. Cassii, & M. Bruti, L. Julium Mocillam Prætorium, & filium ejus, Aulúmque Torquatum, cæterósque pari fortuna percussos instituit tueri, atque ex Epiro his omnibus Samothraciam supportari jussit. Difficile enim est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quòd non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam Bruti matrem non minùs post mortem ejus, quàm florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quòd neque lædebat quemquam; neque, si quam injuriam acceperat, non malebat ulcisci, quàm oblivisci. Idem immortali memoriâ percepta retinebat beneficia: quæ autem ipse tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui receperat. Itaque hic fecit, ut verè dictum videatur, *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen priùs ille fortunam, quàm se ipse finxit, qui cavit, ne qua in re jure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, cùm propter suam gratiam, & Cæsaris potentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimùm ejus deligeret affinitatem, præoptarétque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim est celandum) M. Antonius, Triumvir reipublicæ constituendæ; cujus gratiâ cùm augere possessiones posset suas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit eâ, nisi in deprecandis amicorum, aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cùm L. Saufeii, equitis Romani, æquialis sui, qui complures annos, studio ductus Philosophiæ, Athenis habitabat, habebátque in Italia pretiosas possessiones, Triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ, quâ

tum res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. Idem L. Julium Calidium, quem post Lucretii, Catullíque mortem multò elegantissimum poëtam, nostram tulisse ætatem, verè videor posse contendere; neque minùs virum bonum, optimísque artibus eruditum; post proscriptionem Equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio, Præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum expedivit. Quod in præsenti utrùm ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare; quòd in eorum periculis, non secus absentes, quàm præsentes, amicos Attico esse curæ, cognitum est. Neque verò minùs ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quàm civis.

XIII. Nam cùm esset pecuniosus, nemo illo minùs fuit emax, minùs ædificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibúsque optimis rebus usus est; nam domum habuit in Colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed silvâ constabat: ipsum enim tectum, antiquitùs constitutum, plus salis, quàm sumptus, habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familià, si utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatissimi, anagnostæ optimi, & plurimi librarii; ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchrè facere posset. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprimè boni. Neque tamen horum quenquam, nisi domi natum, domíque factum, habuit: quod est signum non solùm continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod à pluribus videas, continentis debet duci; & potiùs diligentiâ, quàm pretio, parare non mediocris est industriæ. Elegans, non magnificus: splendidus, non sumptuosus; omni diligentiâ munditiam non affluentem affectabat. Supellex modica, non multa; ut in neutram partem conspici posset. Neque hoc præteribo: quanquam nonnullis leve visum iri putem: cùm in primis lautus esset eques Romanus, & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non amplius, quàm terna millia æris peræquè in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum: atque

que hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus. Sæpe enim, propter familiaritatem, domeſticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quàm anagnoſten: quod nos quidem jucundiſſimum arbitramur. Neque unquam ſine aliqua lectione apud eum cœnatum eſt; ut non minùs animo, quàm ventre convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores à ſuis non abhorrerent. Cùm tanta pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ conſuetudine: tantáque uſus eſt moderatione, ut neque in ſeſtertio vicies, quod à patre acceperat, parum ſe ſplendidè geſſerit; neque in ſeſtertio centies affluentiùs vixerit, quàm inſtituerat, paríque faſtigio ſteterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam ſuburbanam, aut maritimam ſumptuoſam villam: neque in Italia, præter Ardeatinum, & Nomentanum, ruſticum prædium: omníſque ejus pecuniæ reditus conſtabat in Epiroticis, & urbanis poſſeſſionibus, ex quo cognoſci poteſt, eum uſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione metiri ſolitum.

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non ſine ſeveritate erat, neque gravitas ſine facilitate: ut difficile eſſet intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religioſè promittebat; quòd non liberalis, ſed levis arbitrabatur, polliceri, quod præſtare non poſſet. Idem in nitendo quod ſemel annuiſſet, tantâ erat curâ, ut non mandatam, ſed ſuam rem videretur agere. Nunquam ſuſcepti negotii eum pertæſum eſt. Suam enim exiſtimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortenſii, A. Torquati, multorum præterea Equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertiâ, ſed judicio fugiſſe Reipublicæ procurationem.

XVI. Humanitatis verò nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quàm quòd adoleſcens idem ſeni Syllæ fuerit jucundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto; cum æqualibus autem ſuis Q. Hortenſio, & M. Cicerone ſic vixerit, ut judicare difficile ſit, cui ætati fuerit aptiſſimus: quanquam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, præter eos libros, in qui-

bus de eo facit mentionem, qui in vulgus ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum ab Conſulatu ejus uſque ad extremum tempus ad Atticum miſſarum: quæ qui legat, non multùm deſideret hiſtoriam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reipublicæ perſcripta ſunt, ut nihil in his non appareat; & facilè exiſtimari poſſit, prudentiam quodammodo eſſe divinationem. Non enim Cicero ea ſolùm, quæ vivo ſe acciderunt, futura prædixit, ſed etiam, quæ nunc uſu veniunt, cecinit, ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cùm hoc ipſum verè gloriantem audierim in funere matris ſuæ, quam extulit annorum nonaginta, cùm eſſet ſeptem & ſexaginta, ſe nunquam cum matre in gratiam rediiſſe, nunquam cum ſorore fuiſſe in ſimultate, quam prope æqualem habebat. Quod eſt ſignum, aut nullam unquam inter eos querimoniam interceſſiſſe, aut hunc eâ fuiſſe in ſuos indulgentiâ, ut, quos amare deberet, iraſci eis nefas duceret. Neque id fecit naturâ ſolum: quanquam omnes ei paremus: ſed etiam doctrinâ; nam & principum philoſophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad oſtentationem, uteretur.

XVIII. Moris etiam majorum ſummus imitator fuit, antiquitatíſque amator: quam adeò diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine expoſuerit, quo magiſtratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Romani, quæ non in eo, ſuo tempore, ſit notata: &, quod difficillimum fuit, ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu, Juniam familiam à ſtirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit, notans, qui, à quo ortus, quos honores, quibúſque temporibus cepiſſet: pari modo, Marcelli Claudii, Marcellorum; Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, Corneliorum, & Fabiorum, & Æmiliorum quoque: quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen; credimus, ne ejus expers eſſet ſuavitatis. Namque verſibus, qui honore, rerúmque geſtarum amplitudine cæteros Romani populi præſtiterunt, expoſuit: ita, ut ſub ſingulorum imaginibus facta, magiſtratúſque eorum non amplius

amplius quaternis, quinísve versibus descripserit: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber Græcè confectus de consulatu Ciceronis. Hactenus, Attico vivo, edita hæc à nobis sunt.

XIX. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut suprà significavimus, *Suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi filii, cùm jam antè familiaritatem ejus esset consecutus, nulla alia re, quàm elegantiâ vitæ, quâ cæteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam antè detulerit; & conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar vix anniculam, Ti. Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

XX. Quamvis ante hæc sponsalia, non solùm cùm ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret in primis, quid legeret, quibúsque in locis, & quàm diù esset moraturus: sed &, cùm esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes minùs sæpe, quàm vellet, Attico frueretur, nullus dies temerè intercessit, quo non ad eum scriberet: cùm modò aliquid de antiquitate ab eo requireret: modò aliquam quæstionem poëticam ei proponeret: interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cùm ædes Jovis Feretrii in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neque verò à M. Antonio minùs absens literis colebatur; adeò ut accuratè ille ex ultimis terris quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, faciliùs existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiámque, inter quos maximarum rerum non solùm æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere necesse inter Cæsarem, atque Antonium; cùm se uterque principem non solùm urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo cùm ſeptem & ſeptuaginta annos compleſſet, atque ad extremam ſenectutem non minus, dignitate, quàm gratiâ fortunâque creviſſet, (multas enim hereditates nulla alia re, quàm bonitate eſt conſecutus) tantâque proſperitate uſus eſſet valetudinis, ut annis XXX. medicinâ non indiguiſſet: nactus eſt morbum, quem initio & ipſe, & medici contempſerunt: nam putarunt eſſe teneſmon: cui remedia celeria, faciliáque proponebantur. In hoc cùm tres menſes ſine ullis doloribus, præterquàm quos ex curatione capiebat, conſumpſiſſet: ſubitò tanta vis morbi in unum inteſtinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fiſtula putris eruperit. Atque hoc priuſquàm ei accideret, poſtquam in dies dolores accreſcere, febréſque acceſſiſſe ſenſit; Agrippam generum ad ſe arceſſi juſſit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextúmque Peducæum. Hoc ut veniſſe vidit; in cubitum innixus, *Quantam*, inquit, *curam diligentiámque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cùm vos teſtes habeam, nihil neceſſe pluribus verbis commemorare; quibus quoniam, ut ſpero, ſatisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad ſanandum me pertineret, reliquum eſt, ut egomet mihi conſulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi ſtat, alere morbum deſinere. Namque his diebus quicquid cibi ſumpſi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores, ſine ſpe ſalutis. Quare à vobis peto, primùm ut conſilium probetis meum; deinde ne fruſtrà dehortando conemini.*

XXII. Hac oratione habita, tantâ conſtantiâ vocis atque vultûs, ut non ex vita, ſed ex domo in domum videretur migrare; cùm quidem Agrippa eum flens, atque oſculans oraret atque obſecraret, *ne ad id, quod natura cogeret, ipſe quoque ſibi acceleraret*; &, *quoniam tum quoque poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi ſuiſque reſervaret*; preces ejus taciturna ſua obſtinatione compreſſit. Sic cùm biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubitò febris deceſſit, leviórque morbus eſſe cœpit: tamen propoſitum nihilo ſeciùs peregit. Itaque die quinto, poſtquam id conſilium inierat, pridie Kal. April. Cn. Domitio, C. Soſio Coss. deceſſit. Elatus eſt in lecticula, ut ipſe præſcripſerat, ſine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. Sepultus eſt juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi ſui.

PETRUS

PETRUS VICTORIUS
LECTORI.

CUM olim fidelis liber epistolarum M. T. Ciceronis ad Atticum ad manus meas pervenisset, causa ille quidem mihi fuit multorum laborum: studiosis autem humaniorum literarum non parvæ utilitatis: adhibitâ enim multâ curâ ac diligentiâ, contuli cum ipso vulgata exemplaria earum epistolarum: sustulique inde infinitum penè numerum fœdissimarum macularum. Præcipuè autem egregiam operam navavi ope illius exemplaris, in Græcis vocibus, totisque sententiis ejus sermonis restituendis: quarum pulcherrimarum gravissimarúmque plenum hoc volumen est. Quàm multæ autem lacunæ priùs illic essent, aut verba Græca parum aptè expressa, facilè omnes animadvertere potuerunt, qui sumpserint in manus epistolas has, ante id tempus excusas. Præstiti igitur quod potui tunc summa cum fide ac studio in hoc opere expoliendo, ut omittam labores, quos etiam sustinui maximos in cæteris operibus politissimi scriptoris, orationibus exceptis, emendandis. Extitere postea alii, eruditi & ingeniosi homines, qui & ipsi non parum operæ posuerunt in iisdem his epistolis corrigendis, multis undique calamo exaratis libris collectis: illi tamen ita integrum fideléque exemplar, ut meum est, nullo suo labore, invenire potuerunt: in quibus etiam fuit, qui hoc à me non sine causa tantopere laudatum, Ferrariæ vidit, atque optimum quoque semper existimavit, cùm ipsum Benedicto Accolto Cardinali, diserto viro ac valde studioso eloquentiæ Ciceronianæ, commodassem, apud quem tunc erat Octavius Pantagathus, vir probus & satis acutus in scriptis veterum auctorum examinandis, quod testari volui ut sciant omnes me semper, quidquid potuerim adminiculi omnibus, qui possent illustrare suis vigiliis optimos scriptores, præbuisse, non mihi soli facultatem hujus rei ordine gerendæ custodisse: cujus animi mei testimonia multa atque exempla, si opus esse judicarem, afferre possem. Quia autem liber hic non penitus mihi cognitus tunc fuit, cùm fidelitatem ejus perspexi: neque etiam Angelo Politiano, qui ipsum cap LIII. suorum Miscellaneorum valde laudavit, & de fato quodam ipsius diligenter locutus est; volo de origine ipsius quædam prædicare: fuisse igitur Politianus narrat quatuor suæ cujusque ætatis eruditissimorum virorum, etsi de primo, qui Franciscus Petrarcha fuit, non planè ipsi constitit, qui tamen (ut postea inventum est à me) non solùm ipsum possedit, verùm etiam sua manu scripsit, expressum è vetere exemplari, quod ille reperit, cùm diu multúmque (ut in epistola quadam sua narrat) epistolas has Ciceronis conquisisset, quæ ante id tempus in tenebris latebant: nec solùm volumen hoc ipsum descripsit, sed etiam illarum, quæ Familiares vocantur: quæ, cùm apud nos in divi Marci bibliotheca custodiantur, creduntur hujus diligentissimi viri manu exaratæ esse: constánsque hæc est opinio de illis in animis nostrorum hominum; cujus etiam rei argumentum est, quòd Gallicis literis liber exaratus est: quis enim nescit vixisse Petrarcham in provincia Galliæ longo ætatis suæ spatio? quare imitabatur in scribendo characteres ejus terræ peculiares: agnoverunt autem formam earum litterarum plures adolescentes Galli, studiosi humanioris doctrinæ, quibus codicem hunc ipsum ostendi, cùm transirent hac, Romam proficiscentes. Quod autem omnem scrupulum evulsit, hujusmodi est. Ludovicus Beccatellus archiepiscopus, senex optimus, & omni honore dignissimus, de cujus eruditione, probitate, usu magno reipublicæ Christianæ, in qua administranda summa cum laude versatus est, supravacaneum esse accuratiùs disputare, in aliis nonnullis egregiis monumentis antiquitatis, quæ habet,

bet, habet etiam epistolas plures, quas suspicabatur, conjecturas quasdam secutus, Francisci Petrarchæ esse: neque enim integræ voces hæ illic sunt, sed primæ tantum & prænominis & nominis literæ in illis notatæ. Cupidus igitur veritatis investigandæ, quæsivit ex me an verum foret, quod aliquando audisset, extare apud nos Ciceronis epistolas Petrarchæ manu scriptas. Respondi id quod erat, me ita opinari, cunctas ipsius, quæ vetustate consumptæ non sunt, in duobus voluminibus hîc inveniri: quorum alterum apud me esset. Contulimus igitur accuratè epistolas illas Petrarchæ pusillas: minutæ enim sunt tenuésque, (quæ causa fortasse fuit, ut postea in volumen, quod editum est, redactæ non fuerint) cum meo epistolarum Ciceronis volumine: singulísque literis formísque ipsarum ponderatis, convenire omnia mirificè inter se animadvertimus, ut prorsus & illæ & codex meus ab eodem homine scriptus intelligeretur. Utinam inveniretur exemplar, unde has ad Atticum descripsit Petrarcha, ut extat illud, quo usus est in describendis alteris illis, quæ Familiares appellantur (de cujus libri antiquitate, omni veneratione digna, magnificè multa, veréque alio loco prædicavi) confiderem me auxilio ejus antiqui libri non pauca adhuc loca in his epistolis emendare posse, præsertim ubi Græca aliqua vocabula sunt, cujus sermonis Petrarcha, vitio illius ætatis, imperitus fuit: nec tamen non (ut erat omni in re accuratus) ita etiam verba illa, ignota sibi, pingebat, ut cuncta penè non magno labore legantur. Nam quantam caliginem afferat sæpe unius literæ perversio facilè omnes animadvertere potuerunt, qui in hoc munere corrigendi antiquos auctores, aliquantum versati sunt. Cùm autem (ut opinor) hujus vetusti libri jactura facta sit, ereptúmque è manibus auxilium majus purgandi has epistolas, affirmare ausim multis judiciis testimoniísque hujus rei perspectis, nullum fidelius exemplar harum epistolarum inveniri, quàm hoc ipsum est, quod jampridem ego canto: cæteráque, quæ calamo exarata visuntur, fluxisse ab hoc prorsus puto, aut fortasse ab illo ipso, unde hoc descriptum fuit: neque enim negarim fieri etiam hoc potuisse; cujus tamen rei vestigium certum nullum vidi, nihilque contrà correctum adhuc in his epistolis cognovi, cujus veræ lectionis non appareant vestigia in hoc meo exemplari, præterquàm si qua conjecturâ restituta sunt: quæ ratio corrigendi veteres auctores quàm lubrica & periculosa sit, arbitror me multis argumentis docuisse. Cùm igitur post spatium XXXV. annorum voluntas tulisset, ut rursus hoc præclarum opus recolerem, atque id nunc facere à quibusdam familiaribus meis impulsus essem ac penè coactus, confugi iterum ad eundem illum librum, à quo primo tantum præsidii accepi, atque ipsum sedulò tractavi. Observavi autem in hoc quod soleo, & quotidie magis verum esse, custodiríque debere intelligo, ut ne latum quidem unguem discederem ab auctoritate antiquorum librorum: in primis autem hujus, meritò quidem mihi probati, exemplaris. Vellem Deus opt. max. mentem dedisset, ut idem facerent, non paucis, doctis & ingeniosis viris, & non tantopere illi acumini sui ingenii indulgerent, meliore loco (ut arbitror) veteres scriptores forent. Quòd si aliquando etiam labis aliquid mendíque ipsa occupavit, quod speciem recti habeat: & non apertè culpâ librariorum commissum esse cognoscatur (neque enim inficior errata quædam hujusmodi in ipsis etiam aliquando inveniri) malo cum antiquis libris errare, quàm nimio amore rerum mearum, arrogantiaque quodam genere unum aut alterum locum emendare, dum tamen, quod illis contigit, in multo pluribus labar ac peccem: quod commemorasse volui instituti mei defendendi causa, non consuetudinis aliorum insectandæ. Cùm autem olim, incumbens in hanc curam, loca fere solùm harum epistolarum, quæ videbar mihi restituisse brevibus scriptis meis comprobassem, & non nulla quoque, quæ mihi suspecta erant, mendosáque videbantur, indicassem: nec multum studii potuissem in illis, quæ obscuriora sunt, declarandis, nunc in hoc meo iterato labore me aliter gerere decrevi: ac quæcunque putabo explicatione egere, aut aliquo pacto illustrari ornaríque posse, notabo: nec cessabo etiam aperire suspiciones quasdam meas, & non pauca, quæ in mentem mihi venerunt, non aliena (nisi fallor) à sententia auctoris elegantiáque Latini sermonis, quæ tempori illi reservavi: neque enim me adeò hebetis ingenii hominem esse puto, ut non pos-

sim,

sim, si velim, loca multa, quæ depravata hîc sunt, ita reconcinnare, ut sensus aliquis commodus inde eliciatur: enitárque demum utilissimum hoc, multísque de causis amandum M. Ciceronis opus, quacunque ratione potero expolire. Quod tamen, ne nunc faciam, impedior nonnullis institutis meis laboribus ac penè ad exitum perductis, quos si absolvero, statim animum convertam ad hanc curam, ac fidem meam liberabo, utinam, in quo plurimum nunc laboravi, pleniùs efficere potuissem: cunctáque menda hinc tollere: restant enim non pauca: atque ea quidem adeò molesta, ut non videantur posse sine ope fidelioris libri alicujus ingenio tutò deleri: placet enim mihi plagas hujus pulcherrimi corporis aperire, quod sanè non sine dolore facio: studium certè meum non defuit ac desiderium acre præstandi hoc, quod desiderium nunquam in animo meo, dum vivam, extinguetur: usu enim mihi venire credo in honesto amore harum epistolarum fidelissimique ipsarum exemplaris, quod in libidinoso amore semper contingere affirmat apud Euripidem Hecuba, ubi suadet Menelao ne patiatur imponi in eam navim, qua ipse (domum rediens) veheretur, recuperatam longo bello, impuram ac consceleratam mulierem, metuens ne vetus flamma rursus in pectore teneri viri accenderetur: atque ita ipsa gaudere non posset supplicio Helenæ, quæ sibi universorum malorum, quæ cadere in hominem possunt, causa extitisset. Inquit igitur illa, Nullum unquam inventum esse amatorem, qui non perpetuò amaret: dilexi enim ego quoque vehementer, cùm primùm ipsum nactus sum, librum hunc; ac quotidie magis, perspectâ ejus bonitate, multísque testimoniis confirmatâ, diligo: qui etiam amor me impulit ut ipsum collocarem in pulcherrima ac copiosissima totius orbis Medicea bibliotheca: ita namque ille magis ab omni periculo vacuus erit, quàm si in privata domo custodiretur: & in claro illustríque loco positus, ante oculos non solùm meos, verùm etiam studiosorum omnium manebit: cùm enim studium Cosmi Medicis, magni nostri Ducis, adjuvare volens, qui præclaram supellectilem librorum, acceptam à majoribus, auctámque magnis suis sumptibus, & gratiâ, qua floret, in pulcherrimo à se absoluto ædificio, consecravit, utilitatibusque literatorum hominum exposuit, libros omnes meos antiquos, & Græcos & Latinos, quos longo studio ac diligentiâ mihi paraveram, ei dono dedissem, hunc etiam, delicias atque amores meos, ipsis adjunxi. Quo ex consilio hoc etiam boni redundabit, quòd liber hic, in publico loco situs, me fide usum esse omni tempore in hoc munere obeundo, declarabit, & ne minuta quidem ulla & pusilla in re, fuco ullo, aut fallaciâ usum, quod in primis ego opto & officio famæque meæ opportunum esse judico. Sed de hoc nimis fortasse multa: quare definam. Rogabo tantùm cupidos liberalium studiorum, ut laborem hunc meum æqui boníque faciant; nec cessent ipsi, si aliqua ratione efficere possint, admovere manus huic maculoso operi: dummodo in eo cautè moderatéque se gerant.

Florentiæ, M. D. LXXI.

Sebastianus CORRADUS *Lectori.*

QUinque jampropè sunt anni, cùm ego Venetiis cum Sylvestro Mauroceno Joannis F. viro, quem semper honoris causâ nominabo, ita vivebam, ut nihil mihi neque ad animi tranquillitatem, neque ad otium deesse videretur. Id otii cùm ego in Græcis literis majorem partem consumerem, & jam tum deinceps in sacra philosophia consumere constituissem, adolescentes non pauci nobilissimi, & studiosissimi, qui me vel apud Egnatium præceptorem illum nostrum norant, vel Quæsturam, & τὰ σχόλια in epistolas, quæ familiares dicuntur, nostra tum primùm descripta legerant, à me cùm per se, tum per amicos communes summopere contenderunt, ut sibi Ciceronis epistolas ad Atticum subsecivis operis explicarem. Illos ego libenter sanè quidem ad alios rejecissem, quòd onus mihi gravius imponi videbam, quàm quod possem sustinere; sed cùm & illi valde instarent, nec ego so-

leam, quod à me honestè petitur, negare, id suscepi, &, ne, quæ interpretando vel invenissem, vel excogitassem, prorsus perirent, ea scriptis mandavi, non eo medius fidius consilio, ea, ut unquam apparerent, sed si unquam aliàs accideret, ut eas epistolas interpretandas susciperem, ea mihi soli ut prodessent, ut tres jam annos, quibus eas epistolas Regii publicè sum interpretatus, profuere. Ut enim amicissimi mei Petrus Victorius, & Paulus Manutius viri doctissimi, & de literis latinis optimè meriti, plurimum operæ, & studii in eam rem contulerint, quia tamen neuter illorum totum opus exposuit, sed alter castigationibus, ut vocat, alter σχολίοις centum septuaginta summùm contentus fuit: atque in eo opere declarando is est labor, cui nunquam exhausti satis est, ut inquit Poëta, mihi necesse fuit hisce tribus annis non ea modò, quæ Venetiis scripseram, rerum legere, sed alia etiam addere, multa comminisci, & nihil non tandem tentare, ut quam expectationem mei apud cives meos absens concitaveram, eam præsens sustinere, ac tueri possem. Non dico quid in ea re sim consecutus; illud dico, M. Antonium Flaminium, & Romulum Amasæum viros optimos, & homines doctissimos, mihique summâ benevolentiâ conjunctos, superioribus mensibus Regium cùm venissent, Pontificem Max. comitati, mihi auctores fuisse, ut, quæ intellexissent à me in epistolis ad Atticum interpretandis explicata, ea foràs dari sinerem, nec paterer, quantum esse in me, librum longè omnium re vera, & doctissimi cujusque judicio utilissimum, de manibus hominum, rerum, quæ in eo sunt, ignoratione quasi deponi. His ego etsi poteram respondere: οὐ τὼ πίθηκοι μῖνοι, & cur vos bovi clitellas, cùm vestrum hoc sit onus? quia tamen sciebam & eos in aliis rebus multò majoribus, quæ ut spero, brevi apparebunt, occupatos esse, & id à me quasi debitum jam postulari, & penè flagitari, ut quemadmodum familiares olim, ita nunc epistolas ad Atticum illustrarem; quæcunque in eas vel scripseram, vel à me excogitata, & de superiori loco dicta memineram, collegi, & in commune contuli, sperans fore, ut aliquid opis, atque adeò lucis harum epistolarum studiosis videar attulisse. Hæc tu, benigne lector, ita leges, ut ab homine profecta, qui unum illud egerit, ut tibi prodesset, putaritque id vel maximum suorum laborum præmium fore, si id esset consecutus; atque, ut ea commodiùs legas, & meliùs intelligas, placet rationem, quam secuti sumus, paucis exponere. Librum igitur cum libro, rem cum re, & tempus cum tempore ita conjunximus, ut, quod scripsit Cornelius Nepos, qui sexdecim hæc volumina epistolarum ab consulatu Ciceronis usque ad extremum tempus ad Atticum missarum legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporum. Et sanè Cicero historiam quasi contexere videtur voluisse, cùm epistolas non solùm suas, sed alienas etiam in hæc volumina referendas curarit. Epistolas nos ipsas multis locis ita permistas, & confusas, ut tibi chaos quoddam planè referrent, ad arbitrium nostrum & conjecturam secuimus, & divisimus, arbitrati, quamvis suo prorsùs loco non fuerint sectæ, & divisæ, sic tamen & rem totam faciliùs intelligi, &, ne eadem sæpiùs repeterentur, te lector ad singulas epistolas ita numero signatas commodiùs rejici posse: præsertim cùm sub eodem numero epistolas, & τὰ σχόλια nostra simus complexi. Neque tamen cur ita fecerimus, semper nobis rationem reddendam esse duximus: quas & quivis per se intelligere poterit, & nos brevitatis in primis studuimus: in quo Græcos interpretes, & præsertim Homericum sumus imitati. De propriis nominibus cùm doctorum hominum diversas opiniones esse videremus, quæ alii ne quærenda quidem putarent, alii verò epistolas hasce à nemine posse interpretari crederent, nisi ab eo, qui historias omnes etiam privatorum hominum ut ungues nosset suos, nos, qui neque multùm, neque nihil operæ dandum huic rei semper censuimus, nomina eorum, qui vel ita ignobiles fuere, vel ita rejecti à scriptoribus, vel recepti illi quidem, sed ita cum illorum libris desiderati, ut vix, ac ne vix quidem inveniri posse viderentur, curiosis quærenda reliquimus, præsertim si ea cognosse non magni referre putavimus: illa verò, sine quibus res intelligi non poterat, quàm diligentissimè potuimus, sumus persecuti, neque tamen veriti sumus, ne, qua in re multus est Cicero ipse in his præsertim epistolis, in ea nos nimis curiosi esse videremur. Atque illud

illud quidem in primis curavimus, ut Ciceronis epistolas ex Ciceronis epistolis, cæterisque ejus libris potissimum interpretaremur, & sæpe locum cum loco conferremus. Quòd si fortè quid occurrit, ut multa occurrêre, ubi cæterorum scriptorum auxilio esset opus, nullum fugimus laborem neque illis legendis, neque his, quæ multa in hisce epistolis græcè scripsit, rectè vertendis. Quibus quidem in rebus nullius scriptoris nomen, quod in nostris familiarium σχολίοις scimus desideratum, tacuimus. A primo quidem non ita cogitaram, ut minima quæque quasi interpres persequerer: sed me posteà & rei susceptæ amor & communis utilitas movit, & penè monuit, ut nihil ferè, de quo vel dubitari posset, prætermitterem, præsertim si ab aliis aliter vel descriptum, vel interpretatum fuisset. Videmus enim nullum esse librum, in quo tam librarii, quàm interpretes minùs operæ, & studii posuerint: semper tamen excipio Andream Cratandrum, Petrum Victorium, & Paulum Manutium, qui pro virili parte laborarunt, ut librum nobis hunc quàm emendatissimum traderent: quod illi, quæ fuit illorum diligentia, essent assecuti, si plures libros manu scriptos habuissent: sed cùm duo tantummodò hujuscemodi libri qui autoritatis aliquid habeant, hodie reperiantur, alter in Italia apud Petrum ipsum Victorium, qui Francisci Petrarchæ fuisse dicitur: alter in Germania, quem Beatus Rhenanus legit, & Cratander videtur secutus, & hi quoque, ut apparet, dimidiati, & corrupti, ex his difficile esset, vel potiùs planè ἀδύνατον ita omnia restituere, ut nihil desiderares. Quare nobis & ea, quæ illi in medium protulere, accuratiùs consideranda fuere, & libri tum novi, tum veteres ad unum omnes legendi. Qua in re quid laboris tulerim, & intelligere possunt omnes, qui semel sunt experti, & tu, Lector, legens judicabis. Mitto nunc, quot libri manu illi quidem, sed malè scripti, & penè lacerati nobis vel Venetiis, vel Bononiæ, vel alibi fuerint volvendi: quot de conjecturis doctissimorum hominum quasi conjecturæ faciendæ, quot denique opiniones, & interpretationes ex amicorum libris describendæ. Nihil dico de tempore, quod locis explicandis, quod αἰνίγματα solvendis, quod notis interpretandis consumpsimus. Taceo quoque leges, plebiscita, senatus-consulta, & Prætorum edicta: quæ nobis omnia vel invenienda, vel certè fuerunt explicanda. Illud unum dico paucis, nos pedibus & manibus contendisse, nullum fugisse laborem, nullam rei familiaris, aut temporis habuisse rationem, ut quod opus longè omnium difficillimum propter rerum ignorationem videbatur, nunc per nos quàm facillimum, & planissimum exiret: quod si consecuti sumus, tu, Lector, Deo Opt. Max. gratiam habebis, & id boni consules, nosque amabis, sin sæpe, ut veremur, offendimus, tuum erit existimare nos homines esse, & quod præstare potuimus, ad omnium usum libenter contulisse Vale. IV. Kal. Jan. M. D. XLIII. Regio Lepidi.

Leonardi MALÆSPINÆ *Præfatio.*

NOn eram nescius, Lector, cùm primùm induxi animum, ut in his epistolis M. Tullii Ciceronis ad Atticum, vel emendandis vel explicandis elaborarem: quàm difficile arduúmque negotium, quàm etiam invidiosum, calumniaque subjectum susciperem. Namque, ut omittam, quantum mihi, jam tum animo prospicerem, subeundum esse laboris, in conquirendis undique comparandísque vetustis libris, quorum est ingens inopia præsertim bonorum: quantum operæ in his uno tempore, non modò perlegendis, sed, quod est subodiosum, inter se etiam conferendis consumendum: illud, quantum videri debuit, quàm periculosum ac lubricum, in summa lectionum varietate, varietate autem? fœditate ac deformitate, vel recta ac prava dijudicare, vel depravata corrigere, itámque his, quoad ejus fieri potest, speciem restituere, aut eam certè adumbrare. Tantùm scilicet, quantùm ii modò intelligunt, qui sunt in hac arena aliquando versati Ut est enim dulce, quod dici solet, inexper-

tis bellum, ita iis, qui hoc luctationis genus non attigerunt, ludus fortasse videatur ac jocus, ex *Quidem erit*, *Quid emerit*: ex *Sciebam*, *Scribam*: ex *Sit tibi*, *Sytiba*, facere. Tantúmne est, inquiunt, in unius literulæ aut syllabæ vel mutatione, vel trajectione, vel adjectione negotii? Sic illi puto, cum locum emaculatum nacti fuerint. Quibus ego, ne diutiùs opinione fallantur, vehementer auctor sum, ut locum sibi ipsi aliquem malè affectum proponant: suppeditabunt ii libri vel D C: in quo periculum faciant sui ingenii. Sentient, profectò sentient, quàm sibi inaniter ipsi subblanditi fuerint: quàm suam de se ipsi expectatio nem deceperint: esséque sibi negotium intelligent, cum monstris plus quàm Herculeis. Quid? tu igitur, dicat aliquis, háncne tibi sapientiam ascisces præter cæteros, ut illud profiteare, cujus tu spem quodam modo reliquis, aut diminuas, aut præcidas? Minimè ego quidem: nec sanè est cur asciscam: sed hoc volui dicere, opus quod institueremus, operosum esse, multæque contentionis: & nos jam inde ab initio sic prævidisse, ut illud quoque, multos fore qui hoc nostrum consilium institutúmque reprehenderent.

Audisse enim me quosdam memorià teneo in eos graviter stomachantes, qui huic ipsi operi manus admoverent: non enim purgari libros, sed fœdari: non tolli vitia ut existimantur, sed alia super aliis cumulari: dum quisque vel ex suis libris si suppetant, vel ex suo sensu, aliter atque aliter emendat. jam tutum ac certum quod sequamur, nihil relinqui: ut jam præstet ad Aldinos, atque his etiam vetustiores se referre. Jam verò, quod ad rem ipsam attinet, negotium sanè leve esse, & ad eloquentiæ summam, nihil aut parum conducens. Quid enim tantùm obsit, inquiunt, unius atque alterius vocis aut sententiæ nonnunquam ignoratio, quæ tamen nihilò minùs aliunde, non uno ex loco, sed pluribus si res poscat, abundè tibi possis comparare? Prudentis enim gubernatoris esse, quoad ejus fieri potest, scopulos declinare, nec committere, dum, aut animi pertinacià, aut levitate evectus, rectum tenere cursum prorsus contendat vel ad saxum adhærescat, vel, si illud tamen veluti Xerxes perfregerit, cursúmque sibi aperuerit; serius in portum, quàm suis rationibus expediat, pervehatur: magnáque boni otii jacturà, tantula victoria constet. Postremò addunt: hoc, eò etiam odiosius, minúsque ferendum esse, quò hoc malum, optimo fortasse animo commotum, ita brevi, non serpserit, sed irruerit atque invaserit, ut & novi quotidie emendatores per ambitionem existant, & libri per licentiam deteriores: ut nisi provisum sit, sanè paucis annis, non Ciceronem ac Livium, non Plautum ac Terentium, sed mera insomnia audacissimorum hominum simus habituri.

Hæc illi, atque his fortasse plura: quæ, cùm mihi videantur per delicias potiùs atque ineptias, occultæ tamen invidentiæ, sed quæ appareat, implicitas, quam verè atque ingenuè prolata, deterrere me ab hoc conatu non potuerunt. Sunt enim quidam sensu sic depravato, ut cùm alienæ industriæ habere gratiam debeant, invideant: & quod ipsi præstare non possunt, damnent in aliis: laudémque prudentiæ atque doctrinæ, non tam ipsi scribendo, quàm aliorum scripta insectando, aucupentur. Qui tamen ipsi (ut animi morbum agnoscas) si quid in eo genere fortè excogitaverint, hoc non modò non dissimulant, non comprimunt, sed quasi illum expugnaverint; ostentant, triumphant: nec minùs, quàm qui thesaurum invenerint, exultant: ut intelligamus hæc eos, non judicio, cùm hinc sibi laudem petant: sed obtrectandi studio culpare. Et me Hercule, si verum dicere volumus, quotusquisque est hodie, qui si in locum depravatum, inter legendum inciderit, non primùm ægrè ferat, in ipso quasi cursu, velut ad metas adhærescendum esse? deinde, ne lectionis fructu privetur, semel atque iterum tentet, si quam rationem possit inire explicandi sui, locúmque corrigendi? &, si id ex sententia ceciderit, non vehementer lætetur, non modò quia mentem auctoris assecutus sit, sed multò etiam magis, quia auctor ipse sibi sententiæ illius quodammodo videatur, cui in mentem venire potuerit, quod & illi ipsi? Naturà comparatum est hoc, &, ut cognoscendi cupiditas, nobis penitùs insitum. An verò naturæ opus esse negemus, ad quod æquè omnes desiderio duci fateamur? Ergo animum inducere sustinebimus, ut messes improbemus illas,

las, quorum sementem in nobis ab ipsa fieri sentiamus? Nimirum pravitatis hujus fons atque origo, livor est. Nam de iis, qui sensûs infirmitate atque imbecillitate delinquunt, nihil planè dicimus: qui quanquam minùs sunt odiosi, quàm qui malevolentiâ concitantur (levior enim offensio est ejus, qui per imprudentiam, naturæque vitio, quàm qui sciens ac prudens, in fraudem incidit) tamen emendari vix possunt Hoc ergo missos facio: cum his mihi negotium est, qui peccant deditâ operâ, & fortasse etiam deliciarum causâ: quibus tamen respondere supersedissem, ratus, doctis & judicio præditis hominibus, satis jam factum esse: nisi vererer, ne, si isti tacitum ferant, non tam noluisse nos, quàm non potuisse respondere, prædicent. Et simul iis consultum esse voluimus, qui longiùs videre non queunt. Ergo, quid illi criminantur? Contaminari libros, non purgari. In quo eos justissimam habere caussam fateremur, si quemadmodum sibi suo quodammodo jure ipsi sumunt, ita esset Nunc, quis est adeò rerum imperitus, quis ita peregrinatur à literis quin sciat, hæc Ciceronis ad Atticum epistolarum volumina, (nam de cæteris ejus scriptis atque etiam aliorum silebo) hæc verò quis ignorat ante annos quadraginta, perpaucorum hominum in manibus fuisse? Quid ita? Aiunt nonnulli, quòd ænigmatis de industriâ obscurata, nullâ vi ingenii possint intelligi. Non negamus esse quædam illiusmodi; sed ea tam rara esse dicimus, ut à reliquorum lectione arcere homines non debuerint. Vulnerum quibus confixa erant calamitas, hanc culpam veriùs sustinebat: quæ cùm essent innumerabilia, rem in eam opinionem adduxerunt, ut quidquid minùs perciperetur, id ænigma putaretur: cùm plerumque peccata essent, tum librariorum, dum minùs quàm oportet, officio suo intenti essent, tum fortunæ cujuspiam culpâ, contracta: quâ hæc, præter cætera scripta Ciceronis, miserâ adversâque usa sunt. Quare quid sibi velint ii, qui mendis, nostrâ operâ inquinari libros queruntur, non satis percipio: illud quidem intelligo, doctissimorum hominum curâ ac diligentiâ factum esse, ut quæ anteà vix ab ullo attingerentur, nunc omnium manibus tractentur, volvantur, terantur. An verò ii visi sunt, cùm hoc fecerunt, oleum, & operam perdere, cum instrumentum nobis illud restituerunt, quo haud scio an aliud inveniri possit majus, sive quis purè, aptè, copioséque dicere, sive prudenter velit? Nam mea illa semper opinio fuit: cùm dicendi ratio, tum verbis, hísque vel singulis vel conjunctis, tum rebus ipsis constet: neque res hîc deesse, cùm memoria annorum circiter triginta (ut omittam alias utilitates) his colligata libris sit: & verborum in omni genere dicendi, sed in fortuito ac familiari sermone, ingens hinc vis & copia suppetat. At possis eadem ex aliis ejusdem libris, ne sit tantum boni temporis consumendum. Quid si illi itidem corrupti sint? Quid si in his singularia quædam sint, quæ alibi non reperias? Nimirum putida est hæc & odiosa sedulitas. Illa propemodum non injusta, quæ modum in his quærit, & licentiam cohibet, novarúmque lectionum cupiditatem; quâ factum sit, ut legentium sæpe sententia fluctuet, certíque nihil habeat.

Nos tamen sic statuimus, cùm duæ sint emendandi rationes, una quæ in veterum librorum integrâ scripturâ, altera quæ in conjecturâ suspicionéque cernatur; illam quidem tutam esse, sed quæri optaríque sæpiùs, quàm optanti quærentíque occurrere, ac se ostendere. Quod ita esse, eos intelligere certò scio, quibus studium fuit, hæc, vel primoribus digitis attingere. Hæc ergo felicitas, cum perraró contingeret, hanc sibi veniam docti postulaverunt, ut alterâ liceret uti, quæ in conjecturâ sita est: quam qui omnem prorsus exsibilant, & quasi majestatis damnatam, aquâ ignique interdicunt, ii mihi malâ ratione facere videntur; nec satis quid in quaque re sit, posse dispicere. Ego contrà nullam rejicio: sæpe enim ad veritatem ducit: sed non omnibus locum do Cùm enim conjecturæ ratio multiplex sit ex mutatione, trajectione, additone, mutatione literarum: ex sententia atque historia, penitùs damnata ac repudiata scriptura: quæ à proposito declinet, quave collimet, vel mediocriter eruditi facilè sentiunt Protinus enim, si bona est, animus acquiescit, ultróque arripit: sin minùs acquiescat & arripiat, certè melius desiderat. Quare de hac re ita censeo: ei quæ doctorum hominum judicio probetur, sive illa ex scripturæ vestigiis, quæ & tutior est; sive, ubi vel desint,

ſint, vel certè non extent veſtigia, ex hiſtoria atque ex ingenio facta ſit: dum ne verbis inſerciendis, corroſa mutilatáque loca, quaſi rimas expleat, locum eſſe, in ſerie verborum, velut juſtis Equitibus in quatuordecim ordinibus, dandum. Quod quidem hactenùs factitatum eſſe, vel ex uno atque altero harum epiſtolarum libro, ſexcentis in locis facilè poſſim oſtendere: in quibus aliter atque in manuſcriptis legitur, impreſſum eſt, & communi quaſi judicio admiſſum. Siquidem non eſſe omnia in conſenſu exemplarium, judicióque aliquid dari, illud argumento eſt, quòd non rarò unius auctoritas multis præponitur. Cui verò animus vix, aut ne vix quidem aſſentitur, ne ei quidem conjecturæ, theatri aditu prorſus interdicendum puto, dum ne eâdem ſede dignetur. Nam neque aliarum luminibus obſtruit, in imo jacens, & ſæpe aſcenſum, quamvis per inciſos maléque hærentes ſcalarum gradus, fortibus parat. Hujus ergo modi conjecturæ, ſeu mavis ſuſpiciones ac divinationes, (ſic enim appello eas, quæ prorſus à ſcriptura diſcedunt, citiúſque ſententiâ, quàm ſcripto nituntur) in medio relictæ, quid tantùm officiant, non video, etiam ſi variæ inter ſe, diffidentéſque ſint Nam & in locis depravatis adhiberi ſolent, ut damni jam nihil fiat: & ad veritatem aliquando perducunt, atque adeò perduxerunt, aut etiam ipſæ veræ ſunt.

Sed neque illud obeſt, plurimos hodie huic operi manus admoviſſe. Si enim ubi complures diutiùs jaculantur, ibi accidit aliquando, ut aliquis ſignum feriat: cur non hîc etiam uſu venire credamus, ut hoc, quod multi petant, quóque nervos ingenii ſui contendant, aliquis aſſequatur? Vidi ego nonnullos, qui, quæ alii pro derelicto habuerint, ipſi, ut poſteà ex vetuſto aliquo exemplari cognitum eſt, ſanaverint & illuſtraverint. Quo in genere, ſolertiſſimum cognovi Gabrielem Faernum, amicum meum; cujus ego, paulò ante extincti, aut potiùs ad meliorem vitam (eâ innocentiâ fuit) traducti, deſiderium ferre vix poſſum. Hoc ſcripti ab eo libri in Terentium, Plautum, Livium, ipſum denique Ciceronem, teſtarentur, ſi forà data fuiſſent. Sed eos audio, apud ſtudioſiſſimum bonarum artium adoleſcentem ſingularémque & clariſſimum Cardinalem Carolum Borromeum eo conſilio ſervari, ut commodiùs edantur. Hic tamen licet perſpicax fuerit, ad Octavii Pantagathi gloriam in hoc, ſicut nec cæteris in rebus ac diſciplinis, non pervenit. Hunc enim unum ex omnibus, in omni judicio politiſſimum & elegantiſſimum, ſæpe mirari ſoleo: quem qui Varronem ſeculi hujus appellant, næ illi mihi viſi ſunt, quid maximè deceat intelligere. Sed, ut in pauca conferam, non eſt eorum hominum induſtria contentióque infringenda, quæ nocere nihil poſſet, juvare poſſit. Eorum tamen, ſi qui ſunt, quos equidem neſcio, licentia ferenda non eſt, qui ut uni ſapere, & ſui aliquid afferre videantur, recta etiam depravant: ſed cenſeo tamen etiam atque etiam videndum, quæ illi prava, quæve recta vocari velint.

Nos quidem non pauca in his ipſis epiſtolis deprehendimus, ſpeciem quidem præferre naturalis partus, ſed adulterina eſſe, & ſubditítia. Deprehendimus autem hoc modo. Cùm enim ita ſtatuerim, nihil ab hoc prudentiſſimo, omnibúſque & doctrinæ & naturæ præſidiis munito ad dicendum magiſtro, niſi perfectum, atque omnibus numeris abſolutum gigni poſſe: ſive ei meditatâ & elaboratâ, ſive ſubitâ & fortuitâ oratione utendum eſſet: ſi quid in ea inveniatur nonnunquam, non dicam parum latinum, aut ſecum ipſum vel cum veritate pugnans, (nam id quidem piaculum, nedum ſtultum eſſet cogitare) ſed involutum, inane, jejunum, frigidum, ſubinſulſum: illud ſine controverſia, mendo non carere: nec ſatis illud eſſe ſententiam habere aliquam, cùm optima ab eo poſtuletur. Ergo in hoc caſu, ſi quis locos id genus in dubium vocet, quod nos quandoque fecimus: is recta depravare exiſtimandus non eſt: quin illi gratia habenda, ut bene merito: cùm recta, ſuâ ſe vi & veritate tueantur ac defendant, prava, niſi aperiantur, corrigi non poſſint. Omninò perſuaſum mihi eſt, antiquorum libros, erroribus carere non poſſe. Nam ſi M. ipſe Tullius, ſe vivente, & propè dixerim, ſpectante, queritur ſuos libros, ſcriptorum negligentiâ corrumpi: quid nobis de his eſt ſentiendum, poſt mille ſexcentos propè annos, jam inde ab eo tempore, tot hominum manibus exſcriptis: quibus, ad

ad negligentiam, linguæ etiam imperitia accederet? Equidem mirarer magis, portentíque simile ducerem, si integri ad nos singuli pervenissent. Atque hæc calamitas, cùm ad omnium veterum scripta, tum hæc Ciceronis ad Atticum pertinuit, quæ malo quodam fato pessimè accepta fuerunt, atque ita toto corpore discerpta ac deformata, ut cùm nihil his candidius, purius, castius cogitari fas esset, jam miserius, perditius, fœdius inveniri nil posset. Quo minùs fraudi mihi esse debebit, sicubi videbor, quod multis annis ratum alii habuerunt, illud ipse quasi rescindere. Rationum momenta attendenda erunt, non illorum præcepta opinio, qui, miserâ quâdam & importunâ religione impediti, dum scripturam defendunt in eáque omnia ponunt, fatua quædam nonnunquam, & à verâ sententiâ discrepantia comminiscuntur.

Ergo ut ad te aliquando me referam, Lector prudentissime, tute ipse cum animo tuo reputes licet, quàm illi iniquè faciant, quámque de hominum genere malè mereantur, qui hanc ipsam emendandi rationem ac potiùs pietatem damnent, aut certè non laudent: nunc mea mihi apud te causa agenda est contra eos, qui cùm rem studiúmque non reprehendant, me tamen, qui jam inde ab adolescentia in cœnobio degam, eámque vitæ rationem secutus sim, quæ in dicendi exercitatione tantum operæ ponat, quantum sibi ad honestissimarum artium perceptionem, sensuúmque nostrorum explicationem, satis esse videatur: reliquos suos conatus & studia, ad sacrarum scripturarum intelligentiam vel referat, vel referre debeat: ea nunc omnia, in his facultatibus tractandis explicandísque consumere, quæ Christianæ religionis nihil habeant, haud sanè probent. Nam quòd hæc quidam nostra contemnunt antè, quàm legant, aut ne legant quidem, ut hominis ex eorum numero hominum, quibus illi fortasse disputandi facultatem scholastico more institutóque concedant, ornatè dicendi auferant: subtilitatum Divi Thomæ, Scotíque & reliquorum classis ejusdem tribuant, oratorum poetarúmque gustum adimant: non valdè me perturbat. Equidem sic statuo, quod & ipsi, nisi nos stipites ac truncos esse velint, fateantur necesse est, nostris ingenium nec deesse, nec defuisse unquam; sed sui ordinis instituta studiáque secutis, magna atque præclara, si in his minores apparent, ignoscendum esse: dicendi gloriâ delectatis, non esse auctoritatem abrogandam: nec ex aliquorum infantia, de omnibus judicium faciendum. Sanè è familia nostra, ut de reliquis taceam, in suo quibusque studio nobilissimis, unum atque alterum possim afferre, ne plures dicam, cum quibusvis ætatis hujus eloquentissimis hominibus conferendos: qui si huc se rejecissent, nihil esset, cur ii nostrum genus tantopere fastidirent: sed aliùs illi intuentur, majora diviniorâque spectant, quæ neque nos unquam negleximus, ídque nos aliquando declaraturos speramus: sed alia quædam ratio, non injusta quidem, aliò nos traduxit: quam si tibi probare velim, candide Lector, ut honoris mei causâ sanè cupio, vetustior mihi memoria repetenda est. Namque ab hinc annos paulò plus duodecim, cùm optimum & clarissimum virum Nicolaum Rodulfum Cardinalem patronum meum, decus & ornamentum ordinis illius, Balneariam secutus essem: quò se ille quotannis, prolatis rebus conferebat: non modò, ut æstivos calores Romanæ urbis declinaret (est enim locus ille umbrosus & salubris, fluentésque & gelidas habet aquas, atque eas uberrimas, illius operâ, in latissimum vivarium primùm exciso monte, inde in oppidum, ædésque adeò ipsas deductas, ut alsius, venustius, suavius esse nihil possit) sed etiam, ut aliquando sibi ab arbitris & quotidiana interpretatione remoto, liceret vivere: cúmque ibi pomeridianis horis, cùm se jam calor paululum fregisset, hoc ipsum epistolarum volumen strictim attingeremus, egóque ut sunt hominum sensus dispariles, ab iis, qui insigne aliquod in eas ingenii sui monumentum reliquissent (omnes enim habebamus) alicubi dissentirem: & ne hoc uno studio tantùm delectatus viderer, periculum aliquando ipse facerem, num loca ab eis vel neglecta, & quasi percipi non possent, deposita & desperata, vel emendata quidem, sed non ita, ut sibi ipsi satisfacerent, ipse aperire, in melioremque formam, vel exemplarium, quæ tum pauca habebamus, auxilio, vel ingenii vi, cujusmodi in me esset, restituere possem: atque ea essent non pauca: placuit eidem patro-

patrono meo, ut literis consignarem. Itaque toto illo calorum tempore, quinque libros confeci. Sed heu, mens hominum, heu venturi nescia fati! cùm rediissemus in urbem, ecce fulmen: Paulus Farnesius Pontifex Maximus, quem propter immortalia in omne hominum genus beneficia, æquum erat, nostrísque rationibus conducebat, esse immortalem: sed is tamen cùm suum diem obiisset, extremúmque vitæ spiritum edidisset, haud ita post, & patrono ipsi meo, dum Patrum Senatus ad novi Pontificis creationem convocatus esset, résque, ut sæpe accidit, longiùs duceretur: repentina quædam vis morbi, in optima spe altissimi gradus civitatis, vitæ finem attulit, & studia illa nostra restinxit. Quapropter annos aliquot, literam eo in genere nullam fecimus. Nam, etsi in his indormire non planè soleo, attamen hominis illius nutus & significatio, quantam mihi facem admovebat? Tantam scilicet, quantam decuit admovere eum, de cujus egregiâ erga me voluntate, certa sæpe pignora cepissem? quíque literatos homines, & insigni aliquâ arte ornatos, quos ille domi, non inani quadam specie, auráve populari, quâ plerosque duci non ignoramus, sed veritatis virtutísque amore incensus, complures haberet, summísque honoribus ac præmiis afficeret: ipse, cum liceret per Rempublicam, nullam penè horam amitteret, de rectis studiis, cum iis vel loquendi vel meditandi. Fuit omninò vir ille, cui passim omnes testimonium moderati, & ad honestum otium nati animi, sine controversia darent: fortis etiam & prudentis, qui eo familiariùs uterentur: quo id minùs testari orbis terrarum posset, quidam hominum fraudem & perfidiam (nam reliqua satis prolixa videbantur) accusant: nos fata tantummodò, aut potiùs inscrutabilem summi numinis voluntatem, causam fuisse judicamus. Esset hîc forsitan locus, casum hominis vicémque deplorandi, nisi tanto intervallo verendum esset, ne non modò importuni, sed etiam inepti videremur. Quare, abeat ille optimis ominibus, nos ad institutum sermonem revertamur. Hanc dicimus cessandi nobis causam, complures annos fuisse: quoad jussu doctissimi & gravissimi viri Marcelli Cervini tum Cardinalis, in cursum revocati sumus. Jámque opus ad finem penè perduxeram; cùm ille Pontificatum cepit. Sed, ut sunt res hominum fluxæ atque incertæ, antè ereptus est è vitâ, quàm quid esset agnoscere, ut ita dicam, posset. Ergo ut hæc rursum abjicerem ac damnarem, cùm acerbum hominis fatum, tum consecuta nostra tempora, quibus usque adeò vexati fuimus, vix ut consistere potuerimus, effecerunt.

Verùm, quò hæc nostra tam longa spectat oratio? ut si quis fortè in persona hominis sacerdotis, studium hujusmodi, quod quidam profanum solent appellare, reprehendat, huic nos duos præstantissimos sacrorum, religionis, ceremoniarúmque antistites, quorum de sententia & auctoritate rem suscepimus, opponeremus: quibus omnino impium fuit hominibus sanctissimis non obtemperare & obsequi. Quanquam, si hoc quidem vitio datur, eripiatur è sacerdotum manibus vel Aristoteles ipse: abjiciatur vel Plato: quorum neuter, omnium bonorum sententiâ, nec scriptor gravior aut religiosior: nec civis integrior, aut honestatis, temperantiæ, justitiæ, constantiæque retinentior. Divum certè Augustinum, Christianæ Reip. columen, insignìque doctrinâ & pietate præditum, non puduit fateri, & literarum quoque monumentis testatum relinquere, se, viri hujus lectione, principio mentem avertisse à mundo, & ad Deum erigere sustolleréque cœpisse. Sed quid ago? Quasi non hæc in eis culpari soleant, qui posthabitâ curâ sacratissimorum librorum, in his versentur tantummodo & acquiescant. Quod equidem ego pro vitæ meæ ratione, ne mihi posset objici, etiam atque etiam cavi. Nam ne tum quidem, cùm huic uni rei maximè studerem, diem ut præterirem commisi, sine linea: quin idem mihi dies finem penè attulit eorum studiorum, qui & viris illis vitæ. Itaque jacuerunt hæc dein in tenebris, & jacerent adhuc, (neque enim ego ea multum amabam) nisi amicorum, quos complures habeo eruditissimos, non modò vocibus, sed quodammodo etiam conviciis, in aspectum lucémque evocata fuissent, & quasi ab Orco excitata. Quâ in re (fatendum est enim) plurimum apud me valuit, eximiâ spe, summæque virtutis adolescens Alfonsus Cardinalis Carafa: quem ego cùm ad reliqua studia præclarissima, tum ad dicendi gloriam

gloriam ita incitatum vidi; ita magnos progressus jam fecisse, ut aliis disciplinis avitum nomen æquaturus esse videatur, dicendi laude, etiam superaturus. Et sanè apud me, eò etiam pluris esse illius auctoritas debuit, quòd tota natio familiáque nostra, in ejus fide jamdiu clienteláque sit: ut suo etiam jure quodammodo, ut patronus imperare potuerit. Ii ergo auctores mihi fuerunt, ut hæc emitteremus: quibus haberi gratiam volumus, si hoc industriâ nostrâ assecuti sumus, ut ex parte aliquâ, studia juventutis juvaverimus: sin minùs, ignosci tamen facilitati meæ, qui officio monitus, illorum obsequi voluntati maluerim, quàm existimationi meæ. Me tamen res una illa consolatur, quòd multis sæpè argumentis didici, paria in his momenta & integritatis animi, & judicii reperiri: ut nec aliter ac sentiant loqui, nec sentire nisi egregiè ac sapienter potuerint. At, propè est, dicat aliquis, ut eam tibi laudem tribuas, quam nescio an quisquam nemini: ut nihil offenderis, nihil titubaveris. Nequaquam verò: neque enim usque adeò insanio: sed fateor me, ut non pauca rectè excogitare, ita non raro etiam, ut fert hominum natura, in saxum ut dicitur impingere, & existimatione falli potuisse: sed tamen illa ipsa, quæ rectè dici viderentur, viros illos in eam mentem induxisse, ut me ad editionem hortarentur.

Satis jam mihi videor, causam tibi meam probasse, Lector candide, adversùs eos, qui in meâ personâ, hæc studia non ferant: restat ut fidem moréſque meos probem. Sunt enim qui emendatores in hanc calumniam vocent, ut eos dicant, quo suis opinionibus fidem faciant, falsò nonnunquam vetusta exemplaria laudare, contentos confusè atque permixtè dicere, Quidam libri sic, aut sic habent. Nos ergo quo eam fugeremus, nunquam aut perraro hoc modo nostra confirmamus: & tamen si quando accidit, unum aut plura ex his intelligi volumus, quæ nominatim appellavimus. Undecim verò habuimus, ex quibus quinque cum vulgatâ Manutii atque etiam Victorii editione, diligentissimè conferentes, à carceribus, ut dici solet, ad calcem usque percurrimus: nempe Faërni duos: quorum unum, Romanum exemplar appellare soleo, quòd sub id tempus Romæ impressum fuerit, quo hæc typis excudendi ars, divinitùs est inventa: alterum Faërni ipsius nomine, valde probum & antiquum: quos ambos apud eos esse arbitror, qui librorum ipsius fuerunt heredes. Guidonis Lolgii item duos: unum manu Poggii Florentini (ita enim in fine libri legitur) descriptum, ab editione Victorii, sive Græca sive Latina spectes, non magnopere diversum: alterum recentiorem, quem librum Lolgii ubique, ut illum Poggii voco, quos qui volet (ea est hominis humanitas) arbitratu suo poterit inspicere. Quintum è Bibliotheca Dominici Grimani Cardinalis accepi, quam vir ille clarus & magnus, in nostris ædibus Antonianis Venetiis exædificavit, omniúmque librorum copiâ & varietate instruxit atque ornavit: quæ nemini clausa est, invisere volenti. Hos ergo quinque in potestate habui, totósque cum totis syllabatim fastidiosèque contuli: reliquos sex, quòd nihilo meliores comperiebam, prout res tulit, consului potiùs aliquando, quàm legi: in quibus tres fuerunt doctissimi viri Bernardini Maffei Cardinalis, quos penes heredes reperire licet: unus Cardinalis mei, qui post obitum illius, cum reliqua optimorum librorum bibliotheca, in manum venit clarissimi Imperatoris & fortissimi hominis Petri Strozæ, non minùs latinis græcísque literis, quàm animi magnitudine, quâ cæteros superavit, præcellentis: quam omnem bibliothecam, audio Philippum filium, cum reliqua cùm pecuniarum, tum virtutum paternarum hereditate crevisse. Reliqui duo libri, alter apud Octavium Pantagathum erat, cujus ille mihi copiam, quotiescunque volui, ultrò fecit: quem tamen aiebat fuisse, eruditissimi viri, & innocentissimi Episcopi, Antonii Augustini: de quo verè hoc tempore affirmare possumus, quod suo de Q. Scævola dixisse Crassum, M. Tullius scribit: esse illum Jurisperitorum eloquentissimum, & Eloquentium jurisperitissimum: alter in nostris ædibus Divi Servatoris Bononiæ, in locuplete & ornatissimâ Bibliothecâ: quem ego ea præteriens, aliquot in locis, ut fit, nullo ordine attigi. His ergo omnibus usus sum: quos ego, quorum in manu essent significare volui, ut, si cui fides

fides nostra in suspicionem veniret, is haberet unde eam posset deponere. Nos certè ut à culpæ conscientiâ absumus, ita omni suspicione mendacii carere volumus.

Emendationum verò & *suspicionum* inscripsimus: ne eodem loco videremur habere & quæ ex ingenio, & quæ ex vetustis libris restituta sunt Nam cùm sciam, scriptum, imaginem esse scriptoris voluntatis, hæc atque illa, in æqua lance non pono: sed correctiones & conjecturas, his divinationibus præfero, quas nobis ipsi formamus: si & Cicerone dignæ illæ sint, nec historiæ sententiæve repugnent. Ita enim judicium sequi malo. Siquidem ob easdem causas, unius libri auctoritatem, multorum sæpe consensione, potiorem antiquiorémque ducimus. Et tamen ubique ferè assensionem sustinemus: nostrarúmque omnium existimationum, doctorum hominum judicium esse volumus. Undè factum est etiam, ut cum his nostris vigiliis, epistolas ipsas, de integro ne excudendas curaremus: sed postremam editionem Manutii, epistolarúmque sectionem omnem secuti penè simus: lectores monentes tantummodò, si quid aliquando vel aliter scriptum in meis exemplaribus inveniretur, vel meliùs à nobis excogitatum videretur. Nam si undique purgata esset, vitiíque nihil haberet, inanis & ridiculus fuisset conatus hic noster. Nunc verò, non paucis adhuc mendis inquinatam accepimus: atque ita dimittimus. ut campus aliis quoque relictus sit (vellem ereptum) ubi ingenium industriámque suam atque vires exerceant Nobiscum præclarè actum videbitur, si possimus dicere, ut quando omnem non valuimus, aliquâ ex parte meliorem reddiderimus. Quâ quidem in re, sæpe mihi Octavius Pantagathus, oraculum, ut sic dicam, meum, subsidio fuit: sæpe Donatus Innoctius; ad quem, dum Nicolaus Rodulfus vitam ac spiritum duxit, nósque unà fuimus, si quid deliberationis egeret, referebam: hominem acri eruditióque judicio: quod testatum esse volui ad memoriam sempiternam. Studiosos autem bonarum artium oratos velim, ut se nobis benignos æquósque præbeant: ut si non pauca commodè dixisse videbimur, ne quod non potuimus reprehendant: &, si quâ in re, ut necesse est, offendimus, id tanti ne sit, ut illa etiam quæ forsitan sint laudanda, obscuret & obruat. Sanè quidam hodie iniquissimè faciunt, qui in alienis laboribus, vitia acutissimè videant; & magnâ voce pervulgent; ad recta conniveant: ac perpetuo silentio involvant: tantum suæ laudi, demptum existimantes, quantum cedant alienæ. Illud admonendum videtur, nos officium quidem correctoris, sed sicubi quid mihi aut mei similibus, dilucidum minùs est visum; vel ab aliis omissum: (neque enim actum agere volebamus) vel aliter, ac mihi videretur explanatum: etiam expositoris executos esse. Argumenta in libros singulos earum rerum, quæ historiam tantùm illorum temporum, non etiam res privatas domesticásque contineant, confecimus: moniti in primis, Cornelii Nepotis verbis, quæ sunt in vita Attici, de eo sic scripta. *Quanquam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros in quibus de eo fecit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab Consulatu ejus usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum. Quæ qui legat, non multùm desideret historiam contextam eorum temporum Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reipublicæ perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; & facilè existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solùm quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam, quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates* Hæc ille; quæ huc eo libentiùs transtuli, ut ad horum lectionem librorum, animatus vehementiùs sis Lector, unde intelligas te, non modò eloquentiam, latinique sermonis puritatem, sed prudentiam quoque & sapientiam posse referre. Atque hic mihi modus finísque sit præfationis meæ.

Anno MDLXIII.

Simeo

Simeo BOSIUS *Lectori.*

USus sum in his epistolis emendandis tribus exemplaribus manuscriptis; quorum duo antiquissima erant & optima, Tornæsianum, ex cujus fide pleraque integritati suæ restituit Lambinus, quæ erant anteà valde depravata: & Decurtatum, quod ipse ante annos quindecim à gregario quodam milite cum aliis aliquot libris calamo exaratis comparavi, & bibliothecæ cujusdam sacræ direptione, tamquam è periculosissimo naufragio, servatum. Id autem plurimis in locis emendatiùs scriptum reperi quàm Tornæsianum. Quanquam erant in eo multa lacera, deerántque alicubi integræ paginæ, totíque ultimi duo libri. Quâ de causa codicem eum Scidas, aut Decurtatum appellare soleo. Tertium mihi præbuit ornatissimus doctissimúsque vir Erricus Memmius, secretioris consilii Regii consiliarius, qui eum à clarissimo viro J. Huralto Boetaletio utendum acceperat, ut ejus mihi copiam faceret: quo libro usum etiam Lambinum video. Sed is, ut non tam vetus erat, quàm superiores illi duo, ita scripturæ integritate multum illis cedebat. Adjutus sum prætereà codice quodam excuso Lugduni, qui olim fuerat Petri Crusellii, medici apud nostrates celeberrimi; ad cujus libri oras doctus ille vir varias lectiones appinxerat, à se, ut ipse dicebat, diligentissimè, & summâ fide è vetustissimo, & castigatissimo libro Novioduni descriptas. Horum igitur librorum fretus auxilio, infinitas propemodum maculas ex his epistolis abstersi, &, quantum in me fuit, lumen obscuris multis locis attuli. Sed de toto hoc studio, operâ, industriâque nostrâ judicium penes lectorem esto.

De ordine epistolarum, quæ his libris continentur, hoc semel dictum volo: quicunque eas primùm digessit, ut hodie leguntur, eum non servasse temporum rationem quo scriptæ fuerunt. Verum quia non alio ordine extant in libris antiquis, quàm in vulgatis, hunc errorem potiùs ferendum duxi, quàm ex opinione quicquam mutandum.

Joannes Georgius GRÆVIUS *Lectori.*

HAbes hîc sedecim Ciceronis ad Atticum epistolarum volumina, quæ partim per diritatem temporum, partim per fatorum insignem illum bibliopolam, Danielem Elsevirium, qui illorum editionem suis typis procurandam susceperat, nobis eripientium acerbitatem, diutiùs aliorum spe, nostrísque votis inter operarum manus fuerunt jactata. Quam rationem in iis edendis secuturus fuerim, declaravi dudum in procemio, quod præfixum est illis, quæ dicuntur ad Familiares scriptæ. Ipsum Ciceronis contextum maximè composui ad Petri Victorii, cui Cicero præ cæteris salutem debet, editionem postremam, quæ Florentiæ prodiit apud Juntas M. D. LXXI. Hanc, cùm rarissima sit, & à paucis in his terris visa, mecum communicavit magnum illud non Etruriæ solius, sed Europæ decus, omnium eruditorum amor ac deliciæ, Antonius Magliabechius, cujus bene de omni doctrinâ, & quicunque dignitati ejus tuendæ serviunt, merendi studium ut nunquam fatiscit, sic nec laus ejus, omnium ore celebrata, sed omni præconio major, unquam conticescet. Post Victorium, Ciceronis & multorum aliorum præstantium scriptorum Æsculapium unicum, quamvis multi, iique primarii in republicâ literariâ viri, Paulus Manutius, Sebastianus Corradus, Leonardus Malaspina, Dionysius Lambinus, Fulvius Ursinus, in istis epistolis integritati restituendis, adhibitis omnibus ingenii, doctrinæ, industriæque præsidiis, elaborarint; nemo tamen plus opis ad præclaram hanc rem contulit, nemo plures fœdioréſque maculas delevit, & plura dilucidavit obscurissima loca, quàm Simeo Bosius Lemovicum prætor eruditissimus, usus tribus optimis codicibus vetustis. Ingenio is erat acuto, sed nimis ingenio suo favebat & indulgebat, conjecturas non paucas, quas ex corrup-

corruptis & exoletis membranarum vestigiis faciebat, ipsi Tullio supponens, invitis Musis & Gratiis, quæ pudorem in primis requirunt in iis, qui antiquorum scripta recognoscunt & interpretantur. Excessit medicina modum. Remedia vulneribus ipsis sunt graviora. Si suas de locis depravatis cogitationes in annotationibus subjectis exponunt, nemo reprehendit: sed si suspiciones suas pro genuinis scriptorum dictis venditant & inculcant, meritò damnantur à cunctis, qui reverenter habent istas venerandas priscæ sapientiæ & doctrinæ tabulas, quæ emerserunt ex illo fœdissimo naufragio. Admisi ego quæcunque librorum antiquorum fide refinxit Bosius egregiè; conjecturas meras & ipsius & aliorum, nisi Euclideâ quadam ratione firmentur, ut ne Pyrrho quidem de iis dubitare possit, rejeci, maluique cum Victorio corruptam veterum codicum scripturam retinere, quàm nostrorum hominum commenta Tullio subdere. Miror Janum Gruterum, naris emunctæ senem, in suâ Ciceronis editione, quam meritò magni faciunt omnes, in his epistolis ad Atticum ne latum unguem à Bosio discessisse. Ego quidem probo plurima in Bosio, sequor divisionem ejus epistolarum, pulcherrimas emendationes ex optimis libris depromptas arripio, sed audacem nimis interpolationem, nullâ suffultam librorum auctoritate, probare non potui. Præter notas, quas ipse juris publici fecit Bosius, leges hic nonnullas ineditas antè, quibus priores auxerat suâ manu. Eas excerpsit, & mihi misit civis Bosii, Stephanus Balusius, non minùs candore & diligentiâ in eruendis antiquis Ecclesiæ Christianæ monumentis, quàm solertiâ & doctrinâ in iis illustrandis ubique gentium celebris. Vellem in Balusii manus incidissent quoque, quæ Bosius paucis diebus ante mortem ei à sceleratissimis hominibus clam illatam, ad amicum suum Ludovicum Carrionem, se notis suis adjecisse scripsit, testatus se epistolas ad Atticum, relegisse & recensuisse, multa addidisse, quæ præterierit, in quibus hæc haud inscita, necdum à quoquam satis intellecta, de perscriptionibus, plurium nominibus, & parariis; de servorum, qui populo placuerant, coactâ manumissione, de gentis populis, de matrum testamentis ante SC. Orphitianum: de legibus viariâ & alimentariâ Curionis: de prædiatoribus, de Ἡρακλείδῃ Ciceronis: de Varronis πέπλῳ: & alia, ut ex ejus literis prodidit Carrio in Emendationibus. Sed hæc frustrà optamus. In libri primi prioribus septemdecim epistolis videbis non paucas annotationes magni Isaaci Casauboni, nunquam antehac in publico visas. Monspelii cùm literas politiores promitteret, publicè interpretatus est epistolas ad Atticum. Acroases has in paucas illas, quas dixi, meæ fidei per Cl. V. Jacobum Gronovium commisit non multis ante beatum suum decessum mensibus filius patre tanto dignissimus, meique, cùm superesset, studiosissimus, Mericus Casaubonus. Ex iis delibavi, quæ cæterorum interpretum studium & solertiam fugerant. Quòd si in alios libros incomparabilis viri notas nobis non invidisset fortuna, magna lux, magnum ornamentum accessisset huic editioni. Nam quæ fuerit capitalis illius ingenii excellentia, quæ doctrinæ latissimè diffusæ varietas & copia, nemo ignorat nisi hospes in literis, nemo negat nisi livore perditus: quod verò fuerit ejus in his epistolis evolvendis studium, mihi fidem fecit editio Bosiana, quam detriverat, & cujus margines impleverat rerum, quas in iis scitu dignas observarat, annotatione. Ejus copiam mihi fecit vir itidem eximius, καὶ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, E. Bernhardus, Matheseos Oxonii Professor celeberrimus, probitate, doctrinâ, multisque aliis dotibus mihi, & qui eum norunt, (quis autem paulùm humanior eum non norit?) carissimus. Ex hoc quoque libro invenies subinde notarum istarum penu instructum esse. Bernhardi liberalitati debeo præter hæc editionem Lambini omnium Ciceronis operum Argentoratensem, quam cum veteri codice commisit ὁ πάνυ Petrus Pithœus. Quid dicam de symbolis pulcherrimis, quas ad harum epularum apparatum contulit summus ille doctor meus, Joannes Fredericus Gronovius ὁ μακαρίτης? Adolescentibus interiorum literarum cupidis epistolas has explicarat domi, multáque in illis, quâ erat sagacitate & ingenii perspicaciâ viderat, aliis aut invisa, aut malè visa. Ea ne desideres benignitati filii, Jacobi Gronovii, ingenii doctrinæque laude paterni nominis gloriam propagantis, accepta feres. Nec hæc sola, sed & veteris codicis Anglicani, quem cùm adolescens beatam illam.

illam insulam perlustraret, in Balliolensi Collegio reconditum & ignotum invenit, & cum Michaelis Bruti editione Lugdunensi composuit, varias lectiones. Hic est codex Balliolensis, quem toties laudo, & qui mihi plurimum profuit in his literis perpoliendis. Ei accesserunt excerpta codicis Academiæ Juliæ, quem Helmstadiensem appello: quémque vir amplissimus & doctissimus Lucas Langermannus, cùm ibi ad capessendum ingenii cultum in primo ætatis vere degeret, cum editis contulit. Nec sine ingratæ voluntatis nota præteriri potest illustrium Falconeriorum fratrum, Octavii ȣ *μακαρίτȣ* & Pauli beneficium, quo me, & Tullii studiosos devinxerunt, cùm Mureti notas, quas apposuerat editioni Roberti Stephani, jussernnt describi, & ad me curari. Eas passim cæteris adpersas reperies. Vides quantum æris alieni contraxerim in adornandâ hâc editione. Quæ si tibi probabitur, satis magnam gratiam sibi persolutam existimabunt, qui nobis commodarunt; ego verò satis magnum laborum tulisse fructum existimabo. Vale, cæteráque Tullii opera, si Deus vitam & otium indulserit, expecta.

Anno M. DC. LXXXIII.

Josephus OLIVETUS *Lectori.*

PRæfationum hoc satis esse arbitror, ut ejus generis ne quid à me confici oporteat: sed erant tamen nonnulla, quæ breviter & articulatim proponerem.

I. Grævii diligentia cùm fuerit magna in omnibus, quæ attigit, Ciceronis operibus; tum verò in Epistolis ad Atticum, singularis. Ac mihi quidem locupletandæ hujus editionis subsidia undique omnia conquirenti, nihil admodum, quod Grævium fugerit, oblatum est. Nisi fortè aliquid putatur esse *Antonii Goveani in duos primos libros Commentarius*, in lucem missus Lutetiæ MDXLIV. At illic ita nihil est, quod non alibi meliùs; ut à Grævio neglectus videri potiùs debeat, quàm ignoratus.

II. De posterioribus Simeonis Bosii *Notis*, quas primus vulgavit Grævius, hoc dicere habeo. Bibliothecam in Regiam è Colbertinâ migravit codex, qui eas continet. Frons hoc præfert inscriptum: *Ea, quæ in margine adscripta sunt, descripta fuere ex autographo V. C. Simeonis Bosii, qui ea addiderat in suo editionis istius exemplari Stephanus Baluzius Tutelensis descripsit Ratiasti Lemovicum VIII. Kal. Augusti, M. DC LXVI* Hujus igitur codicis factâ mihi copiâ, additamenta illa lustravi diligenter: lectionum varietates (vix quidquam aliud) offendi: probaret Bosius, an improbaret, nullum indicium Cùm tamen usus esset Grævius exemplo non bene emendato, hanc ego sumpsi operam, omnia ut conferrem. Sic recognita suis quæque locis inseram, cum hâc subscriptione BOSIUS BALUZIANUS, quâ significetur, ea, quibus adjuncta sit, non ex Bosianis olim editis, sed ex illo, quem dixi libro, petita esse.

III. Quoniam de variis lectionibus cœpi dicere, hoc non omittam. Quas, ut institutum est meum, dabo VICTORII signatas nomine, non suppeditavit illa operum Ciceronis omnium Veneta editio MDXXXVI, sed Florentina MDLXXI, in qua reparator ille Ciceronis, ac vindex, industriæ monumentum suæ, & criticæ, ut ita dicam, religionis esse voluit.

IV. Haberi possim, quod esse nolo, immemor & ingratus, nisi prædicem, quantum Nicolao Huberto Mongalto debeam, qui elaborandâ eâ, quâ sermonem patrium ditavit, epistolarum ad Atticum interpretatione elegantissimâ id assecutus est, ut in illis acutiùs Grammaticis omnibus sæpissime cerneret. Equidem opus laudo, quoniam esse ipsum laude dignissimum judico. Quoniam autem ejusmodi est, ab amico esse ac sodali profectum gaudeo, & Academiæ Francicæ, cujus fovemur ambo in sinu, gratulor.

V. Restat, ut adumbratam historiæ totius, quam hæ literæ complectuntur, informationem habeamus. Quamobrem collecta hic statim dabo argumenta librorum XVI, quæ Leonardus Malaspina singulis singula præfixit.

LIBER I.

Libri hujus epistolæ partim ante consulatum Ciceronis, partim post consulatum scri-

scriptæ sunt. Nam toto consulatûs illius tempore Atticus Romæ fuit, omnium consiliorum & actionum ejus monitor, adjutor, & administer. Porrò illæ, quæ consulatum antecedunt, quæ sunt numero novem, nimirum usque ad eam quæ incipit. *Teucris illa*, nihil sanè continent quod ad historiam magnopere pertineat. Consequentes verò, usque ad epistolam, *Nihil mihi*, M. Messalâ & M. Pisone Coss. datæ, primùm, rem Clodii narrant, ut domi C. Cæsaris cum vestitu muliebri deprehensus fuerit, cùm pro populo fieret; totúmque de re illâ judicium, quo non modò præter fas & æquum, sed etiam præter omnium hominum opinionem, absolutus fuit: deinde, quàm mortuo plausu populus Romanus Pompeium exceperit è nobili illâ Asiaticâ expeditione redeuntem. Nam cùm nobiles homines, in iis L. Lucullum cum primis, haberet infensos: illos, quia hominis potentiam ægrè ferrent, adeò crevisse, ut jam formidabilis posset esse; hunc, quia erepti sibi triumphi de Mithridate, jam ferè debellato, hæreret memoria: non modò obtinere nunquam potuit ut acta sua à populo confirmarentur, déque militum præmiis decerneretur: sed ne illud quidem, ut rebus ab se gestis recitandis plausus ex animo daretur. Atque id est quod ait epistolâ XII: *Prima concio Pompeii qualis fuerit, scripsi ad te anteà: non jucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis.* Quæ quidem res omnium, quæ deinceps secuta sunt, malorum fons & origo fuit. Nam quod nec per Messallam & Pisonem primo anno, nec per Metellum & Afranium, ex quibus hunc omnibus invitis per largitionem & ambitum, quo acta sua confirmarentur, creandum curaverat sequenti anno: quod per Flavium Tribunum pleb. ut lex agraria perferretur, impetrare non potuit: coitione factâ cum Cæsare & M. Crasso, anno tertio obtinuit, Cæsare in primis Consule declarato. Tres ultimæ epistolæ, Q. Metello Celere, L. Afranio Coss. missæ sunt: quorum consulatu de Clodio ad plebem traducendo agi cœptum est. Quare si ratio temporum subducatur, intelligemus tam paucas libri hujus epistolas, annis ampliùs octo scriptas fuisse: nempe à Consulatu minimùm L. Cæcilii Metelli Cretici, & Q. Marcii Vatiæ, qui ædilitatem Ciceronis statim secutus est: usque ad eos quos proximè diximus Coss. Scitè autem Manutius primas epistolas distribuisse videtur, & quasi in suum locum singulas revocasse; ut nullo negotio, quando primùm inter eos initium scribendi factum est, cognosci possit.

LIBER II.

Duæ primæ libri hujus epistolæ, scriptæ sunt, item ut ultimæ superioris, Q Metello Celere, L. Afranio: reliquæ omnes, C. Julio Cæsare, M. Bibulo Coss. mensibus ferè XVII. Continent verò contentionem Clodii, ut Tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Cæsare adnitente; cujus item operâ, quo magistratum illum capere posset, plebeius factus est. Nam Ciceroni iratus, *quòd quodam in judicio statum temporum deplorasset, ejus inimicum Clodium, frustrà jam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horáque, novâ lege de adoptione eius latâ, traduxit.* Auctor est Suetonius. Idem hoc ipso anno, agrariam legem pertulit, contradicente Catone: quem eâ de causâ è senatu abreptum in carcerem duci jussit, invitis optimatibus, & collegâ: quem obnuntiantem, armis foro depulit; séque domesticis parietibus, reliquo anni tempore, continere coëgit; ut, nisi per edicta, prorsus nihil ageret: quæ tamen ille acerbissima in collegam proponebat; hísque comitia in mensem Octobrem distulit. Perlatâ igitur lege, XX millia hominum, qui tres pluréſve liberos haberent, in campum Stellatem majoribus consecratum, ut Tranquillus ait, in agrúmque Campanum, ad subsidia Reipublicæ vectigalem relictum, induxit. Publicanos à Catone vexatos, remissionem petentes, tertiâ mercedum parte relevavit. Et ut in quosdam diversæ factionis cives sævire posset, Vettium quendam præmiis adduxit, qui se ab illis, de inferendâ Cn. Pompeio nece sollicitatum diceret: quamvis irrito conatu, propterea, quòd ùnum atque alterum, frustrà, nec sine suspicione fraudis, nominaverit. Quare tam præcipitis consilii eventum desperans, intercepisse veneno indicem creditus est. Hæc ferè in hoc secundo libro continentur ad Rempublicam spectantia. Alia, privata sunt.

LIBER

LIBER III.

P. Clodius ope Cæsaris Consulis, Tribunus pl. declaratus, ut magistratum iniit, illud unum spectavit, ut M. Tullium inimicissimum suum ulcisceretur. Itaque duabus legibus, quarum alterâ frumentum, quod antea semis æris ac trientibus esset in singulos modios, gratis dabatur: alterâ non solùm collegia, quæ senatus sustulerat, restituta sunt, sed nova etiam ex omni vulgi fæce atque servitio constituta. Plebis voluntate sibi adjunctâ rogationem promulgavit contra eos, qui sine judicio populi, civem Romanum necavissent, quæ tametsi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in suo consulatu, quanquam ex senatus consulto, tamen injussu populi, contra leges in cives animadvertisset. Id cùm agi videret Cicero, mutavit vestem, & cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum xx. millia. Verùm cùm se à Cn. Pompeio, M. Crasso, Caióque Cæsare destitutum videret, ne suâ causâ cædes civium fieret, invidorum, ut ipse palàm queritur, consilio, circiter Calendas Aprilis, urbe cessit, Gabinio & Pisone consulibus: domus ipsius à Clodio statim incensa: area Libertati consecrata: bona publicata: prædia direpta sunt: lex de ejus exilio perlata: éique aquâ & igni interdictum: & ne quis tectum intra quadringenta millia passuum ab Italiâ præberet: ne quis de eo ad senatum referret: ne decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus iret: ne scribendo adesset, ut in oratione post reditum in senatu & pro domo legitur. Ille ergo in Macedoniam transmittens, Thessalonicæ apud Cn. Plancium, toto ferè illo exilii tempore mansit: unde, præter paucas ex itinere missas, omnes ferè libri hujus epistolæ datæ sunt.

LIBER IV.

Hoc libro, quatuor annorum epistolæ continentur. Tres primæ P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote: quinque consequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo: post has, totidem Cn. Pompeio Magno II. M. Crasso: reliquæ usque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo Coss. scriptæ sunt. Necesse est autem aut eas unà fuisse, aut non plures ab eo, qui epistolas congessit, inventas. Primæ igitur, reditum Ciceronis continent: qui fuit prid. Non. Septembris, duodevigesimo mense, post ejus fugam: Quomodo area domûs illius, pontificum sententiis liberata fuerit: domus ac villa publicâ pecuniâ restitutæ: & cùm in reditu ejus, summa annonæ caritas esset, S. C. in sententiam illius factum est, quo Cn. Pompeio rei frumentariæ per quinquennium cura dabatur; cum eodem imperio, quod is bello Piratico habuisset: item, ut T. Annius Milo sæpe cum Clodio, ædilitatis candidato, manu armísque dimicaverit, ne ejus comitia haberentur. Hæc in tribus primis epistolis. In proximis, quæ Cn. Lentulo Marcellino & L. Philippo Coss. scriptæ sunt, nihil est historiâ dignum, nisi de Domitii repulsâ in petitione Consulatûs: qui etiam foro per vim pulsus fit: servo illius, qui lucernam præferebat, interfecto: creati verò sunt ex interregno & per vim, Cn. Pompeius II, M. Crassus II. quorum anno scriptæ literæ reditum Ptolemæi in regnum strictim attingunt: turpémque Crassi in provinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglectâ. Porrò autem literæ quarti anni Ap. Claudio videlicet, & L. Domitio Coss. candidatorum ambitum & contentionem habent; quæ tanta fuit, ut M. Messalla & Cn. Domitius ex interregno, septimo hujus anni mense consules declarati vix denique fuerint: ídque Q. Pompeio Rufo Tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in carcerem conjecto ex S. C. cæterísque, si quis impedire conaretur, deterritis. Continent etiam A. Gabinii reditum, nocturnúmque in urbem ingressum, omnium hominum odium adversùs illum: accusationem de majestate, quòd contra senatûs populíque judicium, Ptolemæum in regnum reduxisset: & quædam alia, sed pleraque privata, atque domestica. Inter proximè superioris libri epistolas, atque hujus, menses octo fluxerunt: nimirum ex Calendis Jan. ad Nonas Sept.

LIBER V.

Ex antepenultimâ epistolâ superioris libri, atque hujus secundâ, intelligitur cessatum esse scribi inter eos, annos ipsos duos, & menses paulò ampliùs sex: nimirum ex a. d. IX. Kal. Nov. L. Domitio Ahenobarbo,

barbo; & Ap. Claudio Pulchro Coss. ad usque mensem Maium, Coss. M. Marcello, & Ser. Sulpicio: quo mense Cicero Proconsule, in provinciam Ciliciam, cum imperio, Româ profectus est, sibi & S. C. & lege Curiatâ traditam extra sortem: Appióque successit. Scriptæ sunt autem libri hujus epistolæ, ex itinere magnâ ex parte: reliquæ ex provincia, quo pervenit prid. K. Sext. cùm Româ egressus est, ut diximus, circiter K. Maii, Marcello & Sulp. Coss. Quæ ex itinere scriptæ sunt, nihil continent memorabile: quæ in provincia, tantùm, quâ moderatione, quâ abstinentiâ illam gubernavit: quóque modo se comparaverit, si fortè Parthi in suam provinciam irruptionem facere conarentur. Nam cùm superiore anno, exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent, reliquiásque illius, haud sanè magnâ manu, in Syriam persecuti, à Q. Cassio Longino fortissimè repulsi fuissent: majori ac firmiori vi, hoc anno redierunt: ab eodémque Cassio rursum Syriâ excedere coacti sunt. Ita enim infrà Cicero: *Interim rumore adventûs nostri, & Cassio, qui Antiochiæ tenebatur, animus accessit: & Parthis timor injectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit: quâ in fugâ, magnâ auctoritate Osaces dux Parthorum, vulnus accepit, eóque interiit paucis pòst diebus.* Continetur item his epistolis quomodo Cicero in Amano, Pindenisso, oppido Eleuthero-Cilicum capto, nomen Imperatoris assecutus fuerit; & quædam alia, haud magni ad historiam momenti. Cessatum est autem scribi inter eos toto consulatu Cn. Domitii Calvini: M. Valerii Messallæ: item Cn. Pompeii Magni III. & Q. Metelli Scipionis.

LIBER VI.

Qui has M. Tullii epistolas in libros distribuit, is mihi videtur, libri alius initium hinc maximè fecisse, quòd hæ aliis Consulibus, quàm superioris libri scriptæ fuerint: nempe L. Æmilio Paulo: C. Claudio Marcello: quem Suetonius Marci Marcelli patruelem facit: Dio, sobrinum: vel, ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber, certum argumentum nullum habet, quod ad Remp. pertineat. Nam bellum Parthicum, cujus hîc mentio fit, in metu potiùs, quàm re ipsâ fuit: cùm anno superiore, qui ab illo cœpto quartus fuit, finem acceperit. De rebus urbanis, quòd odiosa quædam se Cicero audisse scribit, tale fuit. Cæsar cùm vereretur, ne se iniqui sui, provinciâ atque exercitu spoliarent: sícque cogeretur, si consul fieri vellet, privatus ac præsens petere: L. Paullum Consulem, & C. Curionem Tribunum pl. anteà suis actionibus adversantes, grandi mercede sibi conciliavit: quorum operâ factum est, ut retineret exercitum. Nam cùm de illo remittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent: Pompeium notans, sine dubio. Hoc anno Cicero de provincia decessit III. Kalend. Sext. atque Idib. Octob. Athenis fuit, unde postrema libri hujus epistola data est. Reliqua sunt privata atque domestica: de Tullia Dolabellæ collocanda: & aliis rebus.

LIBER VII.

Continentes sunt libri hujus epistolæ cum superioribus, ut hæc ipsa prima illa esse videatur, quam proximâ superiore, postero die se daturum, promiserat. Scriptæ porrò sunt partim ex itinere, dum ex provincia redit: partim ex fuga, quam, audito Cæsaris adventu, cum consulibus totóque senatu executus est. Nam cùm ad urbem prid. Non. Januarii accessit, ibidémque spe triumphi, quem sibi frequens senatus, ut ipsemet scribit ad Tironem, efflagitabat, moratur: XIII. Kal. Febr. nuntio illo, ut diximus, accepto, coactus est exire, atque eam cogitationem omittere. Etenim, cùm in sententiam Scipionis S. C. factum esset, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversùs Remp. facturum videri: eique S. C. M. Antonius, Q. Cassius Tribunus plebis intercessissent; de intercessione relatum, acerbissiméque decretum fuisset: illi, urbe cedentes, ad Cæsarem, se, qui tum erat Ravennæ, contulissent: Cæsar, iis maximè auctoribus, trajecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra provinciam illius, cùm venisset, tantus pavor repentè urbem invasit, ut passim fuga turpissima facta sit. Continent autem Epistolæ priores, à primâ usque ad decimam, quæ incipit; *Subitò consilium cepi*, hæsitationem, sollicitudinémque

que Ciceronis animi, quónam modo cum Cæsare Pompeióque se gereret, cùm utrique esset amicus, & illum uterque suis annumeraret: posteriores usque ad finem libri, cùm multa alia, tum querelam de Pompeio: tum sine ratione gesta esse omnia ab illo atque geri: accusationem Cæsaris impudentiæ: legationem L. Cæsaris ad Pompeium & Consules, C. Cæsaris nomine; & quæ illi ad hæc responderint. Reliqua privata sunt. Scriptæ porrò sunt illæ, L. Paullo, C. Marcello Coss. Illud etiam sciendum, abfuisse Ciceronem annum & menses circiter octo. Profectus est enim in provinciam ineunte Maio, Ser. Sulpicio & M. Marcello Coss. in eáque & in itinere L. Paulli & C. Marcelli consulatu consumpto, ad urbem fuit prid. Non. Jan. Consulatum L. Lentulo & C. Marcello ineuntibus.

LIBER VIII.

Scriptæ sunt libri hujus epistolæ, Consulibus item L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello; continéntque historiam dierum XVI, Pompeii videlicet, Pompeianorúmque trepidationem: curam in delectu habendo: gesta à Cæsare in Piceno, & in Pelignis ad Corfinium; Domitii, Domitianorúmque deditionem; sollicitudinem Ciceronem, aut potius æstum, Atticum consulentis, si Pompeius Italiâ excedat, quid sibi faciendum sit: navigandúmne cum illo, an in suis prædiis manendum: & multa in utramque partem disputantis.

LIBER IX.

Continentur item hoc libro Cnæi fuga Brundisium, atque inde in Macedoniam transmissio, quæ fuit idibus Martiis, præmissis antea Consulibus L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello, cum omnibus penè magistratibus, cunctóque Senatu: æstus animi ægritudóque Ciceronis, Atticum consulentis, cùm Pompeius Italiâ cesserit, quid sibi faciendum sit: redeuntémque à Brundisio, quò Pompeium fuerat persecutus, expectaréne debeat, & quo maximè in loco, quo vultu sermonéque excipere: denique congressus ipse cum Cæsare, & utriusque discessus. Quæ omnia acciderunt diebus paulo plus viginti. Nam quotidianæ inter eos erant literæ.

LIBER X.

Argumentum idem ferè est libri hujus & superioris: Querimonia de perditis Cæsaris & Pompeii consiliis: Curionis congressus, Proprætoris in Siciliam proficiscentis, largéque & liberaliter de suâ Cæsarisque in Ciceronem voluntate pollicentis: Quinti filii scelus, Romam profecti, Hirtióque, tum patris tum patrui excedendi consilia indicantis: Deliberatio; an, quæ in Hispania gerantur, expectandum sit, ad quod & sui & multi alii hortabantur: Cæsaris literæ, ne quò progrediatur, monentis: Cœlii, ut aliquod oppidum eligat, vacuum à bello, rogantis; Antonii id ipsum, & mandatum sibi significantis, ne quem Italiâ excedere permittat: Congressus cum Servio Sulpicio: Fuga Catonis ex Sicilia in Africam transmittentis: firmum propositum proficiscendi, primùm occultè, postea palàm. Scriptæ sunt epistolæ ex ante diem III. Non. Aprilis, ad XIII. Kalendas Junias plus minùs: iisdem L. Cornelio Lentulo, C. Claudio Marcello Coss.

LIBER XI.

Silentur menses ferè novem. Conscendit enim, ut ad Pompeium navigaret, VIII. Id. Junii, Lentulo & Marcello Coss. ut ex epistola VII. ad Terentiam cognosci potest; & ex eo tempore scriptæ literæ, ad mensem Februarium, præter primas libri hujus, nullæ inveniuntur. Nam cùm Cæsar, à colloquio illo Ciceronis, quo de penultimâ epistolâ proximi libri agitur, Romam se contulisset, pecuniámque ex sanctiore ærario, nequidquam repugnante L. Metello Tribuno plebis abstulisset: rebus nonnullis ad suum arbitrium constitutis, Italiáque Antonio traditâ & commendatâ, ipse in Hispaniam, contra Pompeii legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero in Macedoniam VIII. Id. Junii, ut diximus, transmisit, unde priores quatuor epistolæ datæ sunt; sed C. Cæsare II & Servilio Isaurico Coss. ante pugnam Pharsalicam, partim ex castris Pompeii, partim Dyrrachio; nam Cæsar, devictis legatis illis, Hispaniæque rebus compositis, Romam reversus, consúlque cum Isaurico declaratus, exeunte anno, ut ait Dio, ut Plutarchus prid. Non. Jan. jam exercitum in Epirum

rum deportaverat. Reliquæ autem epistolæ Brundisio, quò jam acie devicto & fugato Pompeio, Cicero se contulerat, datæ sunt, nisi fallor, mense Octobr. Nam ad Terentiam scribens, libro epistolarum ad ipsam, pridie Non. Nov. *Quòd nos* [inquit] *in Italiam salvos venisse gaudes*, &c. ut ante eas Brundisio aliæ datæ fuerint. Fuit autem Brundisii menses minimùm undecim: ab exitu, inquam, Octobris, ad VI. Kal. Octobris, anni sequentis: ut rectè subducenti menses fluxerint plus minùs XXI. quo toto tempore Cæsar & cum Pompeio pugnavit, ipsúmque in Ægyptum persecutus est: & ibidem contra Ptolemæum bellum gessit, in quo menses novem consumpsit, ut Appianus ait: & Romam rediens in itinere Pharnacem recepit. Quæ verò datæ sunt ex Kal. Jan. usque Kal. Septem. C Cæsare Dictatore III. & M. Antonio Mag. Eq scriptæ sunt. Nam, ut Dio scribit, populus Rom. auditâ cæde Pompeii, consulatum absenti Cæsari, in annos quinque, dictaturam in annum, Tribunitiam potestatem in æternum mandavit. Qui dictaturam statim iniit, quamvis anni exitu, Calenum & Vatinium, eodem auctore, subrogaverit in ternos novissimos menses. Datæ ante pugnam Pharsalicam res ferè domesticas continent: quæ post pugnam, querelam sui consilii, vel, ut ipse vocat, amentiæ & temeritatis, quòd statim ab ipso conflictu, Pompeianorum causâ nondum planè desperatâ, & posteà in Africa propè revirescente, non expectato exitu, in Italiam venerit: cùm neque id tutum, neque honorificum esset. Quædam insunt etiam de remittendo nuntio uxori Terentiæ: de inopia Tulliæ: de scelere Dolabellæ, qui Tribunus pl. leges perniciosissimas de novis tabulis ferret, omniáque misceret. Quædam etiam * de Q. Q. contra se sceleratè loquentibus.

LIBER XII.

Omittuntur sine literis menses non pauciores sex: nempe ex Kal. Sept. in quibus definit liber proximus superior, ad usque tempus illud, cùm jam bellum in Africa contra Scipionem & Jubam Cæsar gereret. Nam à bello Alexandrino & Ponti reversus, consúlque III. cum M. Æmilio Lepido creatus, summâ hyeme, hoc est II. Kal. Jan. conscendit, exercitúmque in Africam trajecit: quo tempore quatuor primæ epistolæ scriptæ sunt. Quinta & sexta datæ videntur, cùm jam Cæsar vel appropinquaret, vel rediisset. Rediit autem a. d. XII. Kal. Sept. auctore Hirtio. Reliquæ, cùm in Hispania contra Pompeii liberos pugnaretur, eodem C. Cæsare Dictatore III, designato IV, collegâ, & Magistro Eq. M. Æmilio Lepido, quo tempore Tullia ex partu, ut Pedianus & Plutarchus aiunt, apud Lentulum decessit. Itaque cùm se Cicero Asturæ abdidisset, quotidianas penè literas mittebat, gemitus luctúsque continentes: item preces contentionémque, ut horti sibi ab Attico curarentur, in quibus filiæ fanum condere posset. Fluxere, dum hæ scribuntur, menses plus minùs duodeviginti. Nam ex Kal. Jan. ejus anni, quo Cæsar in Africam transmisit, ad æstatis initium anni illius, quo quartam Dictaturam in Hispania gessit, tot ferè numerantur. Æstatem porrò reliquam fuisse, scriptis libri hujus epistolis, ex prima tertii decimi cognosci licet.

LIBER XIII.

Exiguum tempus mutum fuit à literis, inter hujus libri epistolas & superioris. Scriptæ autem & hæ sunt, dum Cæsar in Hispania contra Pompeii liberos bellum gereret, ipso eodem IV. Consule sine collega, ut Sigonio placet: bellóque confecto rediret: spatio ferè mensium septem. Nam æstatis initio, ut ex epistolâ primâ colligitur, scribi cœptæ sunt, fingamus ex Kalendis Juniis: & mense Decembri desierunt. Namque tertiis Saturnalibus, quæ fuerant XII. Kal. Januarii, apud M. Tullium Cæsar cœnavit, ut est in epistola ultima libri hujus. Quanquan ultima illa videtur esse, cui est in hoc libro locus XLI assignatus, in qua de suo natali die agitur, qui fuit III. Non. Jan. Argumentum illarum multiplex est, sed plurimum in illis: de epistolâ ad Cæsarem missâ: quos in suos Dialogos includere debeat; de hereditatibus quibusdam: de Quinti filii improbitate, querela: de suo Catone, & Cæsaris Anticatone; & de domesticis suis rebus nonnullis.

* De Q. Q.] hoc est, *de Quinto fratre, & Quinto ejus filio.*

LIBER XIV.

Tres ampliùs menses nullæ extant scriptæ literæ: ex tertiis videlicet Saturnalibus, quæ fuerunt XII. Kal. Jan. ad post. Id. Martias, quo die Cæsar occisus est. Occisus est autem, ut Velleius ait, cùm quinque menses post reditum ex Hispania Romæ fuisset. Scriptæ sunt autem hæ, M. Antonio, & P. Cornelio Dolabella Coss. Nam is, interfecto Cæsare, fasces statim, ut ait Paterculus, & insignia Consulatûs sibi arripuit, anteà designatus ab illo, quem sibi substitueret, in Parthos proficiscens. Continent verò potissimùm Reip. tempestates, quæ, illo cæso, consecutæ sunt. Cicero quidem primis illis diebus, cùm senatum in suam sententiam perduxisset, ut communis concordiæ causâ, injuriarum memoria sempiternâ oblivione tolleretur: Româ egressus est in suas villas, unde dedit has literas, modò spei, modò desperationis plenas. Privatim verò continent querelam de ementitis actis Cæsaris: factum Dolabellæ: de Amatio humillimæ sortis homine, qui ausus fuerat in C. Marii nomen invadere, séque pro nepote illius gerere: & domestica quædam privatiùs. Datæ sunt post Id. Mart. ad XVI. circiter Kal. Junii.

LIBER XV.

Non valdè differens est libri hujus argumentum à superioris sententiâ. Scriptæ enim epistolæ omnes sunt, cùm adhuc Romæ negotia tumerent, Antoniúsque & Octavius ita omnia miscerent, ut, quamvis neque planè bellum, neque pax esset, appareret tamen rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero sibi timens, simúlque filium Athenis philosophiæ operam dantem, cupiens invisere; cùm jus liberæ legationis à Dolabella, non autem provincialis nempe Syriacæ, ut Plutarcho placet, haberet, (id enim ex his epistolis ac Philippicâ primâ cognoscitur) iter cepit in Græciam, eo consilio, ut Kal. Jan. adesset, quod initium cogendi senatus fore, Hirtio & Pansa consulatum ineuntibus, videbatur. Dum spes verò aliqua meliorum rerum fuit, Brutúsque & Cassius prætores urbani, quibus maximè recuperandæ Reip. ratio nitebatur, si non Romæ, in proximis tamen locis, manebant: pérque literas & edicta cum Antonio populóque agebant; nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, & ipse consilium cepit abeundi. Hæc illorum temporum historia est. Privatim tamen in his epistolis plura continentur, quæ persequi longum esset. Scriptæ sunt ex ante XVI. Kalend. Jan. ad Non. Quint.

LIBER XVI.

Malè affectâ oppressáque civitate armis Antonii, reíque publicæ salute desperatâ, quod adhuc C Cæsare vivente cogitaverat, iter in Græciam est ingressus, re tamen priùs lentè deliberatâ, quòd & futuris de se hominum sermonibus moveretur, & ægrè à suis villulis Italiâque avelleretur. Ergo Puteolos primùm progressus: ínque Neside Brutum allocutus, classem unà cum Cassio parantem, quâ ille in Macedoniam, hic in Syriam navigarent: Kalendis Sext. Rhegio conscendens, venit Syracusas. Unde cùm transmittere vellet in Græciam, bísque ad Leucopetram, quod est agri Rhegini promontorium, Austro rejectus esset, profectionis consilium abjecit: eóque magis, quòd boni quidam nuntii eò Româ venerunt, fore ut Antonius esset in potestate senatûs, senatores in urbem redirent, res conveniret. Hac igitur spe commotus Romam rediit, urbémque ingressus est Kalendis Septembris: & IV. Non. hoc est postridiè Kalendas, ut scribitur Philip. V. eam dixit orationem, quæ est in Antonium prima. Fuit deinde partim Romæ, partim in suis prædiis: quæ omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquæ scriptæ sunt incertis quidem diebus magna ex parte: omnes tamen ante Kal. Jan. quo toto tempore, hæc gesta fuisse traduntur. Cùm M. Antonius & Octavianus occultis potiùs odiis inter se, quàm apertâ vi certarent, altérque alterum insidiis prævertere conaretur: Antonius ante diem VII. Id. Octob. Brundisium venit, profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, ut eas sibi pecuniâ conciliaret: quas tamen, quòd quidam ab Octaviano præmissi, multò plus obtulerant, attrahere ad se non potuit. Itaque & Martia & Decima illum posteà deseruerunt, & ad

ad Octavianum transierunt: qui item Octavianus eo ipso tempore, quo Antonius Brundisii fuit, ipse in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti spe, ingentique pecunia cepit. Nimirum denariis, ut Cicero ait, CCCC. Idque initium fuit armorum inter ipsos, cùm anteà neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cùm Cicero ab Octaviano, per speciem capessendæ Reip. in Antonium sollicitatus est: nihil se, nisi de illius consilio, nec nisi per senatum factorum, pollicente. Scriptæ sunt omnes, Antonio & Dolabella Coss. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem multa alia continentur, sed vel domestica, vel huc pertinentia.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLÆ AD ATTICUM.

LIBER PRIMUS.

CICERO ATTICO SAL.

PETITIONIS[1] noſtræ, quam tibi ſum- 1
mæ curæ eſſe ſcio, hujuſmodi ratio eſt, quòd adhuc conjecturâ provideri poſſit. Prenſat unus[2] P. Galba: [3] ſine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur. Ut opinio eſt hominum, non aliena rationi noſtræ fuit illius hæc præpropera prenſatio. Nam illi ita negant vulgò, ut mihi ſe debere dicant. [4] Ita quiddam ſpero nobis profici, cùm hoc percrebreſcit, plurimos noſtros amicos inveniri. Nos autem ini-

1. *Petitionis noſtræ*] Petitionis noſtræ conſulatûs, ſed futuræ anno ſequenti. Nunc enim tantùm prenſare cogitat, L. Cotta, L. Torquato Coſſ. CORRADUS.

2. *P. Galba*] P. Sulpitius Galba: quo de Q. Cic. in lib. de petitione Conſ. ID.

3. *Sine fuco*] Ita interpunximus hæc verba, ut monuit Malaſpina: ut, *ſine fuco, & fallaciis*, referatur ad denegationem ſuffragatorum, non ad prenſationem Galbæ. BOSIUS. Sic etiam Muretus, *Var. Lect.* IX. 10.

4. *Ita quiddam*] Creber ille rumor de multorum erga nos propenſâ voluntate nobis nonnihil, ut ſpero, proderit ad obtinenda populi ſuffragia. BOSIUS.

tium prenſandi facere cogitaramus eo ipſo tempore, quo tuum puerum cum his literis proficiſci Cincius dicebat, in campo, comitiis Tribunitiis, [5] a. d. XVI. Kalend. Sext. Competitores, qui certi eſſe videantur, Galba, & [6] Antonius, & [7] Q. Cornificius. Puto te in hoc aut riſiſſe, aut ingemuiſſe. [8] Ut frontem ferias; ſunt, qui etiam [9] Cæſonium putent. [10] Aquilium non arbitramur, qui denegat, & juravit morbum, & illud ſuum [11] regnum judiciale oppoſuit. Catilina, ſi judicatum erit [12] meridie non lucere, certus erit competitor. De [13] Aufidio, & [14] Palicano, non puto te expectare dum ſcribam. De iis, [15] qui nunc petunt,

5. *A. d.* XVI.] Notis ſcripſimus a. d. non, ut erat in vulgatis, *ad*, quæ præpoſitio huic loco convenire non poteſt. Nam ad decimum ſextum Kalendas eſſet circiter decimum ſextum Kalend. (id enim *ad* declarat in hujuſmodi locutione) quo dicto certus dies non præſtitueretur: quem tamen hîc præfiniſſe Ciceronem liquidò oſtendunt hæc verba *comitiis tribunitiis* Nam in incertum diem indici comitia non ſolebant. Hinc ſtatuo hîc ſcribendum eſſe ut dixi, a. d. XVI. Conciſè autem dicebant *ante diem*, pro, ante diem finitum, proindéque ipſo die. Inde Paulus Juriſconſultus lib. III. ad legem Papiam & Juliam, cùm docere vellet his verbis, *ante diem decimum Kalendas*, &, *poſt diem decimum Kalendas*, diem ipſum decimum Kalendas ſignificari, ſic ſcripſit: *ante diem decimum Kalendarum*, *poſt diem decimum Kalendarum*: *neutro enim ſermone undecim dies ſignificantur.* In eamdem quoque ſententiam Ulpianus libro XIX. ad edictum, *qui*, inquit, *ante Kalendas proximas ſtipulatur*, *ſimilis eſt ei*, *qui Kalendis ſtipulatur.* Hæc enim verba, *ante Kalendas*, ſic accipienda putat Ulpianus, quaſi dictum eſſet *ante diem Kalendas.* Bos.

6. *Antonius*] Hic in ædilitate & præturâ, Ciceronis fuerat collega, ſuítque pòſt etiam in Conſulatu. MANUTIUS.

7. *Q. Cornificius*] Qui trib. pleb. fuit Q. Hortenſio & Q. Metello Coss. *Verr. Act.* I. 10 CORRADUS.

8 *Ut frontem ferias*] Frontem vel femur ferire eſt indignantis, tam apud Græcos quàm Latinos. POPMA. Incrementum eſt in verbis Tullii: de Cornificio aut riſum aut dolorem fore Attico; de Cæſonio indignationem: nam prius eſſe ridiculum, poſterius indigniſſimum. JUNIUS.

9. *Cæſonium*] Qui mecum fuit Ædilis deſignatus. *Verr. Act.* I. 10. CORRADUS.

10. *Aquilium*] C. Aquilium Gallum Juriſconſultum: Orat. pro A. Cecinna: qui tunc & ipſe Prætor erat, Aſcon. in Orat. pro Cornel. IDEM.

11. *Regnum judiciale*] Dubito an referam ad judicandi rationem, an ad privatum munus reſpondendi de jure. Utrumque convenit Aquilio. Nam & judicem ſæpè eum fuiſſe captum veriſimile eſt, & oſtendit Oratio pro Quintio. Malim tamen ad privatum munus referre. Fuit enim tum verè auguſtum id, cùm quidem inſignia fuerunt, teſte Cicerone, olim tranſverſo foro obambulare, poſteà ſedere in atrio ſuo, in ſella honorabili, ſive ſolio. CASAUB.

12. *Meridie non lucere*] Hoc eſt, ſi de maniſeſtiſſimis criminibus, quorum ille reus agebatur, judices pronuntiarent ſibi nihil conſtare, ideóque illum abſolverent. BOSIUS. Olim edideram *ſi judicatum erit*, *ejus haberi rationem licere*: quòd ſic legendum eſſe, & ex Italis Sebaſt. Corradus, & ex noſtratibus Æmarus Ranconetus cenſuiſſent primùm: haud dubiis fortaſſe conjecturis ducti, deinde ab antiquæ ſcripturæ veſtigiis non longè diſcedentes. LAMBINUS.

13. *Aufidio*] De quo in Bruto, c. 48.

14. *Palicano*] *Palikanus* inciſum eſt in antiquis denariis, quos conſtat à Palikano ſignatos eſſe, cujus hîc meminit Cicero, quíque Tribunitiam poteſtatem à Sylla populo ademptam, Tribunus pleb. cùm eſſet, Pompeio conſule adjuvante, reſtituit. URSINUS.

petunt, [16] Cæſar [17] certus putatur. [18] Thermus cum [19] Silano contendere exiſtimatur; qui ſic inopes & ab amicis & exiſtimatione ſunt, ut mihi videatur non eſſe [20] ἀδύνατον [21] Curium obducere. Sed hoc præter me nemini videtur. Noſtris rationibus maximè conducere videtur, Thermum fieri cum Cæſare. Nemo eſt enim ex iis, qui nunc petunt, qui, ſi in noſtrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quòd curator eſt viæ Flaminiæ, [22] quæ tum erit abſoluta ſanè facilè. [23] Eum libenter nunc cæteri Conſuli acciderim. Petitorum hæc eſt

15. *Qui nunc petunt*] Ut proximis comitiis conſules deſignentur. Nam cæteri, quos nominavit, non petebant, ſed prenſabant ad inſequentis anni petitionem. MANUT.

16. *Cæſar*] L. Julius Cæſar: epiſt. ſeq.

17. *Certus*] Cos. ut fuit. CORRADUS.

18. *Thermus*] Is eſt C. Minucius Thermus, qui pòſt ex adoptione, cùm in familiam patriciam tranſiiſſet, C. Marcius Figulus appellatus. JUNIUS.

19. *Silano*] D. Julio Silano, qui cum L. Licinio Murena conſul fuit. MANUT.

20. Ἀδύνατον] Quod fieri non poteſt.

21. *Curium obducere*] Virum flagitiis atque facinoribus coopertum; quem Cenſores improbi causâ, Senatu moverant, ut refert Salluſtius. Itaque cùm vellet oſtendere Thermum & Silanum gratiâ & exiſtimatione, quo tempore hæc ſcribebat, parum valere, eos cum deſpicatiſſimo illo viro comparavit, aitque ἀδύνατον non eſſe illum adversùs eos ducere ad petendum Conſulatum. Eſt ergo *obducere*, aliquem contraducere, qui alteri adverſetur. De hoc Curio intelligendus eſt locus hic libri ſecundi: *jacet enim ille ſic, ut πλάνης Curiana ſtare videatur.* BOSIUS.

22. *Quæ tum erit abſoluta*] Ait Cicero fore anno proximè ſequenti, quo ipſe petiturus erat Conſulatum, ut Thermus, qui, cùm hæc ſcribebantur, inops erat ab amicis, plurimùm gratiâ valeret apud populum; quòd tum facilè abſoluta foret via Flaminia, quam ille reficiendam curabat. Eâ enim curatione ſibi nullo negotio ſtudia acquiſiturus erat vulgi. Ergo poſt vocem *facilè*, ſtatuenda eſt ea diſtinctionis nota, quâ ambitus orationis terminari ſolent, hoc eſt, τελεία στιγμή. IDEM.

23. *Eum libenter nunc cæteri Conſuli acciderim*] Sic edidit Victorius, jubentibus quidem membranis, ſed nullo ſenſu. Præclarè conjecit Manutius: *Eum libenter nunc Cæſari Conſulem addiderim.* Acutior etiam Boſius, veterum literularum veſtigia perſecutus, legit: *Eum libens θέρμον ciceri Conſul accuderim.* Hìc, inquit, lepidiſſima eſt alluſio ad notationes nominum Ciceronis, & Thermi; nam ut Cicero à cicere, ita Thermus ἀπὸ τοῦ θέρμου, id eſt, à lupino videtur appellatus. Itaque feſtivè ſcribit Cicero ſe Conſulem factum libenter cuſurum θέρμον, hoc eſt, lupinum cum cicere, indicans, ſe non invito animo ſibi adjuncturum collegam in conſulatu Thermum; nam verbum *accuderim* quàm aptè conveniat ciceri, & lupino, aliiſque leguminibus, ſatis intelligi poteſt ex hoc proverbio Terentiano, *hæc cudetur in me faba.* Hæc Boſius. Neque hanc popularis ſui conjecturam reſpuere admodum videtur Muretus; ſed aliam inde ſententiam elicit; mutato *eum* in *tum*, & particulâ negante additâ: *tum libens Thermon Ciceri non accuderim.* Aberat enim Boſius à Tullii mente, qui Thermum non optabat Conſulem fieri anno ſequenti, quo ipſe petiturus erat, ſed verebatur ne in illum annum candidatus recideret. Quod copioſè, atque eleganter, ut ſolet, exponit Muretus, *Var. Lect.* XIX. 10. Ego verò lectionem vulgatam, etſi inſulſam, retinere cum Grævio malui, quàm Tullio aliorum verba & ſenſa tribuere. Sit ingenioſa, ut certè eſt, alluſio Boſiana, quis veram præſtiterit? OLIVETUS.

est adhuc [24] informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam: & fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cùm Romæ à judiciis forum [25] refrixerit, excurremus mense Septembri [26] legati ad [27] Pisonem, ut Januario revertamur. Cùm perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cætera spero [28] prolixa esse, his duntaxat [29] urbanis competitoribus. [30] Illam manum tu mihi [31] cura ut præstes, [32] quoniam propiùs abes, Pompeii nostri amici. [33] Nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque hæc hujusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Cæcilius, avunculus tuus, à P. Vario cùm magnâ pecuniâ fraudaretur, agere cœpit cum ejus fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum [34] dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Unà agebant cæteri creditores, in quibus

24. *Informata cogitatio*] Hæc est, inquit, vel mea vel hominum de tota candidatorum ratione opinio, atque animi judicium, imperfectum scilicet, & quod adhuc conjecturâ provideri possit. MALASPINA.

25. *Refrixerit*] Hoc est, cùm minùs licebit Romæ judiciis vacare. Intelligit ultimos anni menses. Nam ex secunda Verrina apparet post Sextilem plerosque dies quatuor sequentium mensium dies fuisse ludis dicatos. Vide Hotom. lib. 1. Observat. cap. 16. CASAUBONUS.

26. *Legati*] Non, legati ad Pisonem, sed excurremus ad Pisonem, legati. Quam autem hic legationem significat, liberam, opinor: quia senatori ab urbe diutiùs abesse, nisi jure liberæ legationis impetrato, non licebat. MANUTIUS.

27. *Pisonem*] C. Calpurnius Piso Galliam Narbonensem proconsule alterum jam annum administrabat: ad quem impetratâ liberâ legatione excurrere volebat, ut per Galliam Togatam & Cispadanam transiens, appellaret rogarétque colonias & municipia, quæ suffragii jus habebant, & Januario mense reverti ad obeunda rursus judicia. POPMA.

28. *Prolixa*] Puto vocem *prolixus* propriè de vestibus dici. Est enim prolixus quasi valdè laxus, *a* in *i*, ut in *inficetus*. Notabis tamen ferè apud auctores de magnitudine vel longitudine accipi videri, ut Terent. *prolixus capillus*. Plin. *prolixæ abietes*. Inde translatè apud Cic. *prolixus animus* pro propensus: & *res prolixa* apud Gell. hoc est secundæ. Sic hoc loco *prolixa* pro secunda. CASAUB.

29. *Urbanis competitoribus*] Hoc ita interpretor: Modò quidem res mihi futura sit tantùm cum iis, qui nunc in urbe sunt: quasi dicat, Nam si in urbem redierint multi nobiles qui absunt, vereor ne parum firmus futurus sim candidatus. *Urbani* sunt, qui in urbe sunt. Sic apud Plaut. *Urbani fiunt rustici*. IDEM.

30. *Illam manum*] Nobiles viros, cum Pompeio in Asiam ad bellum Mithridaticum profectos. MANUTIUS.

31. *Cura ut præstes*] Effice, ut meam petitionem adjuvent, missis Romam epistolis ad propinquos, & familiares. IDEM.

32. *Quoniam propiùs abes*] Cùm tu in Græcia sis, minùs abes à Pompeio, quàm ego, qui sum Romæ: itaque per litteras & cum ipso potes, & cum iis qui unà sunt, de honore meo commodiùs agere. Est autem, *Propiùs abesse*, minùs distare. IDEM.

33. *Nega*] Dic illi me non tam ut veniat ad mea comitia optare, quàm ut apud se retineat, quos in suo comitatu habet viros nobiles, quorum erant fortasse aliqui prætorii, qui, si Romæ affuissent, Ciceroni præripere potuissent Consulatum: ideò modò dicebat *his urbanis duntaxat competitoribus*.

quibus erat [35] Lucullus, & [36] P. Scipio, & is, quem putabant [37] magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verùm hoc [38] ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. Rogavit me Cæcilius, [39] ut adessem contra Satrium. Dies ferè nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. Observat [40] L. Domitium maximè: me habet proximum. Fuit & mihi, & Quinto fratri, magno usui in nostris petitionibus. Sanè sum perturbatus, cùm ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maximè ambitio nostra nititur. Demonstravi hæc Cæcilio: simul & illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum præsertim amplissimorum, [41] qui sine eo, quem Cæcilius suo nomine [42] perhiberet, facilè causam communem sustinerent, æquum esse, eum & [43] officio meo consulere, & [44] tempori. Durius accipere hoc mihi visus est, quàm vellem,

ditoribus. CASAUB. Non minùs arguta sententia erit, si *negant* legeris. Nam quod amici Pompeii deprecabantur, id Cicero facetè negare eos aiebat, ut illud Crassi de Oratore (cap. 64.) *At tu negaras te mihi molestum futurum.* Posse autem Pompeium venire ad commendandum Candidatum, si non Romam, at in extremam provinciam, ex Cæsaris Commentariis perspicitur. Ipse enim quotannis, rebus relictis, veniebat. MURETUS

34. *Dolo malo*] P. Varius cùm æris alieni plurimum contraxisset, ut creditores fraudaret, bona sua mancipio tradiderat Caninio fratri. Id cùm animadvertissent creditores, agere cœperunt adversùs Caninium, quòd is dolo malo, ad se fraudandos, Varii bona mancipio accepisset. Quæ actio à Jurisconsultis nostris appellatur Pauliana. Sed nondum proprio nomine prodita fuerat tempore Ciceronis. Idcirco ejus loco agebatur de dolo; quod judicium dare solebat Prætor, ubi propria actio deficiebat iis de rebus, quæ dolo malo factæ esse dicebantur. BOSIUS.

35. *Lucullus*] L. Licinius Lucullus, cujus familiaris erat Q. Cæcilius. *Nepos* in Attici vita. L. verò Lucullus triennio ante Ciceronis consulatum victor à Mithridatico bello reverterat. CORRAD.

36. *P. Scipio*] Qui adoptatus à Metello, Q. Cæcilius Metellus Pius Scipio posteà fuit appellatus. IDEM.

37. *Magistrum*] Scilicet auctionis.

38. *Ridiculum est de magistro*] Sensus hujus loci hic videtur esse: Ridiculum est nunc loqui & censere de magistro, cùm incertum sit planè an Varium damnaturi sint judices, & ejus bona subjecturi hastæ, cui præsit magister. GRÆVIUS.

39. *Ut adessem contra Satrium*] Nempe ut patronus, sive orator. CASAUB.

40. *L. Domitium.*] Hic est L. Domitius Ahenobarbus, singularis Ciceronis amicus: quod re declaravit, prætor cùm esset, exsulante Cicerone. IDEM.

41. *Qui sine eo, quem Cæcilius*] Id est, *qui sine ea persona quam ipse Cæcilius pro se, & proprio nomine, magnâ cum laude cuique gratam ferret.* Hæc in margine Bosii Baluziani, de quo in Præfatione diximus. Nos hunc esse sensum arbitramur: Etiamsi nullus perhiberetur, qui ageret nomine Cæcilii, fore tamen satis multos, *qui sine eo facilè causam communem sustinerent.* OLIVETUS.

42. *Perhiberet*] Exhiberet: nisi fortè legendum sit, *præberet.* CORRAD.

43. *Officio*] Ne cogar contra officium accusare de me optimè meritum virum Satrium. CASAUB.

44. *Tempori*] Petitionis. CORRADUS.

& quàm homines belli solent : & posteà prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longè refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, & me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici [45] summam existimationem miserrimo ejus tempore venirem : cùm is omnia sua studia & officia in me contulisset. Quòd si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse : [46] ἐπεὶ οὐχ' ἱερήιον οὐ δὲ βοείην. Vides enim, in quo cursu sumus, & quàm omnes gratias non modò retinendas, verùm etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certè. [47] Hermathena tua valdè me delectat, & posita ita bellè est, ut totum gymnasium [48] ἡλίυ ἀνάθημα esse videatur. Multùm te amamus. Vale.

CICE-

45. *Summam existimationem*] *Summa existimatio* est res à qua omnis ejus existimatio pendet, & in discrimen venit : ut *summa respublica* est res in qua vertitur salus totius reipublicæ, ut pluribus docet Gronovius ad Liv. XXVI. 10. GRÆVIUS.

46. Ἐπεὶ οὐχ' ἱερήιον οὐ δὲ βοείην] *Quia non taurum, neque tergus bubulum*, supple, *capto* : nam ex Homero sumi debet ἀρνύμεθα. Homerus Iliados Ψ 159, pronuntiat hos versus de Achille, qui Hectorem contento cursu sequebatur. Virg. Æn. XII. 764, *Neque enim levia, aut ludicra petuntur Præmia*, &c. Sensus est. Quòd avunculo tuo non satisfecerim, & causam fateor ambitionem fuisse, & mihi tamen arbitror esse ignoscendum, quòd, ut vides, hæc me ambitio, quasi cursus quidam, non ad ludicrum, aut inane præmium, sed ad consulatum ferat. MAN.

47. *Hermathena tua*] Signum erat in una basi commune *Mercurio* & *Minervæ* : posuit autem istud signum Cicero in gymnasio suo, id est, in Academia villæ Tusculanæ, (non in villa, quæ Academia dicebatur) propterea quod Mercurius deus est omnium gymnasiorum communis, tam eorum quæ animi sunt, quàm eorum quæ corporis. Minerva autem singularis & propria erat gymnasii, quod instituerat ad cultum animi tantum, & ad disputationes commentationésque de Philosophiæ studiis, cùm liberalium artium præses sit. TURNEBUS.

48. Ἡλίυ ἀνάθημα] *Solis donum*. Si locus sanus est, hæc, auctoribus doctis hominibus, sententia est : tua Hermathena gymnasio nostro tantum splendoris & ornamenti affert, ut gymnasium nostrum nobis pulcherrimum videatur. Sed non negabo, mihi *totum* illud huic interpretationi, atque adeò lectioni non satis consentire videri. Si dixisset : gymnasium mihi videtur pulcherrimum ἡλίυ ἀνάθημα, concederem. Nunc cùm dicit *totum*, manifestum mihi esse videtur, ludi in *totum gymnasium* & ἀνάθημα. Hermathena si ἀνάθημα appellatur, nihil mirum esset. Sed illius tantam pulchritudinem dicit, ut longè gymnasio ipsi præferenda sit, & totum potiùs gymnasium, quàm statua illa, ἀνάθημα putandum sit. Itaque aut probandam censeo lectionem, quam in manuscripto invenit Grævius, *ejus ἀνάθημα* : aut, quæ propiùs accedit ad ἡλίυ, Casauboni conjecturam, *illius ἀνάθημα*. ERNESTUS.

CICERO ATTICO SAL.

LUCIO [1] Julio Cæſare, C. Marcio Figulo coſſ. filiolo me auctum ſcito, ſalvâ Terentiâ. Abs te tam diù nihil litera- 2
rum? Ego de meis ad te rationibus ſcripſi anteà diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem noſtrum, [2] defendere cogitamus. Judices habemus, quos voluimus, ſummâ [3] accuſatoris voluntate. Spero, ſi abſolutus erit, conjunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: ſin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus eſt maturo. Nam prorſus ſumma hominum eſt opinio, [4] tuos familiares, nobiles homines, adverſarios honori noſtro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi uſui fore video. Quare Januario ineunte, ut conſtituiſti, cura ut Romæ ſis.

1. *L. Iulio Cæſare*] Voluit Cicero primis his verbis Atticum rerum duarum facere certiorem, deſignationis Conſolum Cæſaris & Figuli, & diei natalis filii, qui ſub tempus comitiorum, quibus illi Conſules renuntiati ſunt, in lucem editus eſt: Cùm ergo ait, *L. Julio Cæſare, C. Marcio Figulo conſulibus*, non tempus notat, quo illi inierunt, ſed quo deſignati ſunt; idque apertiùs oſtendit ex iis, quæ mox ſubjicit de inſtitutâ defenſione Catilinæ: nam cauſam dixit Catilina Cotta & Torquato Conſulibus, deſignatis tamen in annum ſequentem Cæſare & Figulo. BOSIUS.

2. *Defendere*] Reum de repetundis ob Africam ſpoliatam. CORRADUS.

3. *Accuſatoris*] P. Clodii, qui tamen à Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſimè prævaricaretur. Orat. de reſp. Aruſp. & Aſcon. IDEM.

4. *Tuos familiares*] M. Craſſum, & C. Cæſarem, quos C. Antonio & Catilinæ faviſſe, & Ciceroni adverſatos fuiſſe ſcribit Aſcon. vel Hortenſium, Philippum, & Lucullum, quos piſcinarios, & amicos Attici vocat ep. 15. & 16. h. l. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

AVIAM tuam ſcito deſiderio tui mortuam eſſe, & ſimul, 3
[1] quòd verita ſit, ne [2] Latinæ [3] in officio non manerent, & in montem Albanum hoſtias non adducerent. Ejus rei [4] conſolationem ad te L. Saufeium miſſurum eſſe arbitror. Nos hîc te

1. *Quod verita ſit*] Ut anus religioſa, quæ ſacra illa frequentaret, vel potiùs ſuperſtitioſa: jocatur enim Cicero. CORRADUS.

2. *Ne Latinæ*] Fœminæ. IDEM.

3. *In officio*] In montem Albanum feriis Latinis conveniendi. IDEM. Vide Dionyſ. Halicarn. lib. IV.

4. *Conſolationem*] Etiam hîc jocatur cum Attico, quem fuiſſe Epicureum conſtat ex multis Cic. locis. Cùm igitur moris eſſet, ut amici ad amicos literas conſolatorias, ſi occaſio data eſſet, mitterent; ait Cicero non eſſe quòd Atticus hujuſmodi conſolationem

te ad mensem Januarium expectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quæ nobis curasti, ea sunt [5] ad Caietam exposita. Nos ea non vidimus. Neque enim exeundi Româ potestas nobis fuit. Misimus, qui pro vectura solveret. Te multùm amamus, quòd ea abs te diligenter, parvóque curata sunt. Quod ad me sæpe scripsisti [6] de nostro amico placando, feci, & expertus sum omnia : sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cùm veneris, cognosces. [7] Sallustium præsentem restituere in ejus veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quòd is me [8] accusare de te solebat. At in se expertus est illum esse minùs exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni, L. filio, Frugi despondimus.

CICE-

tionem à se expectet, eam enim se scribendam relinquere Saufeio, qui fuit & ipse Epicureus : quasi dicat, noli à me diversæ sectæ homine expectare consolationem, sed à Saufeio tuo illo Epicureo. Non dubito hanc esse veram hujus loci interpretationem. CASAUBONUS.

5. *Ad Caietam*] *Caieta* hìc videtur accipi pro portu celeberrimo in ora Italiæ ad mare inferum, qui aberat Româ stadia circiter DCC, hoc est, M. P. LXXXV, auctore Strabone. Ad hunc portum fuerunt Formiæ : in cujus oppidi agro erat Formianum prædium Ciceronis, quod videtur Cicero *Caietam* vocare epist. 4. Nam ibi manifestò Caietam pro villa usurpat, ut videatur Caieta & Formianum idem esse. Itaque etiam hìc fortasse possumus prædium intelligere potiùs Ciceronis, quàm portum. Nam ibi iterum dicuntur ea signa esse in Formiano, nec dum visa Ciceroni. IDEM.

6. *De nostro amico placando*] L. Lucceium intelligit, virum doctissimum, ad quem extant aliquot Ciceronis epistolæ lib. V. ad Fam. Cum hoc fuisse nescio quid Attico controversiæ apparet ex multis Ciceronis epistolis. Quæ autem causæ hujus offensionis fuerint, planè nescio : nam id nusquam Cicero indicat ne in *αἰνιγμοῖς* quidem, nisi quòd ejus inde principia ducta videntur, quòd Lucceius offensum se dixerat ab Attico in arbitrio quodam. Vide init. Epist. XI. At illud ex Cic. colligimus, quòd Lucceius hìc se difficilem admodum præbuerit ad redeundum cum Attico in gratiam : tandem ultro eam petiit, quod Cicero indicat in epist. XIV, quæ cùm sit scripta Messallâ & Pisone Coss. apparet ex eo, minimum septem annorum has simultates fuisse. Veruntamen cùm ait Cicero, *de nostro amico placando*, videtur ita loqui, quasi nondum penitus abrupta sit, ac ne dissuta quidem amicitia inter Atticum & Lucceium. Nondum igitur amicitiæ renuntiatio facta fuerat ex more Romano. Sed hoc fuit velut leve quoddam jurgium & frigusculum quoddam. At cùm graviores inimicitiarum causæ erant, solebant renuntiare amicitiæ, idque cùm publicè, ut testatur Liv. lib. XXXVI, & alii Historici, tum privatim. Tacit. VI. Annal. *Morem fuisse majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere.* ID.

7. *Sallustium*] Vide lib. XI. ep. 17.

8. *Accusare de te solebat*] Quòd Lucceium tibi non placarem. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

CREBRAS expectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, cùm jam te adventare arbitraremur, repentè abs te in mensem Quintilem rejecti sumus. Nunc verò censeo, [1] quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. Obieris [2] Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; [3] Acutilianam controversiam transegeris. Hoc me etiam Peduceus, ut ad te scriberem, admonuit. Putamus enim utile esse, te aliquando jam rem transigere. [4] Mea intercessio parata & est, & fuit. Nos hìc incredibili ac singulari populi voluntate [5] de C. Macro transegimus. [6] Cui cùm æqui fuissemus, tamen multo majorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratiâ cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est; & ornamentum [7] Academiæ proprium meæ, quòd & [8] Hermes commune omnium, & Minerva singulare est insigne

1. *Quod commodo tuo facere poteris*] Formula antiqua, qua in petendo aliquid utebantur. Est autem ἔλλειψις τοῦ *cum* αὐτῷ quod cum tuo commodo fiat. Sic ep. 8. lib. VII. *Sed amabo nihil incommodo valetudinis feceris*, hoc est, cum incommodo. CASAUB.

2. *Q. fratris comitia*] Quibus ædilitatem Quintus petebat. Nam præturam gessit triennio pòst, Silano & Murena coss. proximisque consulibus Pisone & Messalla, ex prætura est in Asiam profectus: petiit igitur ædilitatem Lepido & Tullo consulatum gerentibus, gessit Cottâ & Torquato, quoniam inter ædilitatem & præturam biennium intersit necesse est, vacuum ordinariis honoribus. MANUTIUS.

3. *Acutilianam*] Delegatum fuerat Acutilio nomen aliquod Attici; quod Atticus præstitutâ die dissolvere non recusabat, modò Acutilius satisdaret ampliùs ab ipso non peti: interim fidejussorem dare volebat Ciceronem. Id scilicet Atticus agebat, ut sibi ab eo caveretur, qui nomen Acutilio delegarat. Hanc puto fuisse Acutilianam controversiam. BOSIUS. Verùm ego puto, si ea causa tantùm fuisset, non futurum locum tot querimoniis Acutilii hujus, de quibus Cic. epist. seq. Quare de his nihil certi statui potest. CASAUBON.

4. *Mea intercessio*] Paratus sum vobis medius & proxenetes. GRÆVIUS.

5. *De C. Macro*] Hic est C. Licinius Macer, amicus & familiaris Crassi: imò, ut puto, cognatus. Certè ex gente Licinia & Macri & Crassi sunt propagati. Postulabatur autem repetundarum, cujus criminis pœna erat litis æstimatio, & exilium. Ex hoc autem loco colligimus Ciceronem cum Prætura etiam quæstionem repetundarum exercuisse. CASAUBONUS.

6. *Cui cùm æqui fuissemus*] Indicat se cum Macro egisse non stricto jure, sed æquitate summâ usum, ut ex hoc judicio duplicem meritò laudem sit consecutus, quod paucis accidit, severitatis & æquitatis. IDEM.

7. *Academiæ*] Gymnasii inferioris in Tusculano. *Tusc.* 2. IDEM.

8. *Hermes commune omnium*] Apparet ex lege Solonis, quam profert in Timarchen Æschines, in omnibus palæstris Mercurium ita cultum fuisse, ut in διδασκαλείοις colebantur Musæ. IDEM.

ſigne ejus gymnaſii. Quare velim, ut ſcribis, cæteris quoque rebus quàm plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea ſigna miſiſti, ea nondum vidi. In Formiano ſunt; quo ego nunc proficiſci cogitabam. Illa omnia in Tuſculanum deportabo. Caietam, ſi quando abundare cœpero, ornabo. Libros tuos [9] conſerva; & noli deſperare, eos me meos facere poſſe. Quod ſi aſſequor, ſupero Craſſum divitiis, atque omnium [10] vicos, & prata contemno.

9. *Conſerva*] Quia ſe venditurum Atticus ſignificaverat. Infrà, ep. 7. & 11. Man.

10. *Vicos*] *Vicum* vulgò accipiunt pro via publica, & quod Galli *rue* dicimus, magno errore. Nam vicus eſt *συνοικία*, hoc eſt, domus aliquot conjunctim ædificatæ. Hac ratione diviſa olim Roma in regiones XIV., vicos verò penè infinitos. Hi ſunt vici urbani; ſed ſunt & pagani, cùm in agris plures villæ conjunctim extruuntur. Sic igitur hìc omnium *vicos*, hoc eſt, *villas ἄλλας ἐξ ἄλλων*, ut loquitur Homerus. *Vicus* pro villa, ſicut hodie vulgò *village*. Sic enim dicimus *aller au village d'un tel*, ἀντὶ in eum vicum, ubi ejus eſt villa. Casaubonus.

Cicero Attico Sal.

5 QUANTUM dolorem acceperim, & quanto fructu ſim privatus & forenſi, & domeſtico, Lucii [1] fratris noſtri morte, in primis pro noſtra conſuetudine tu exiſtimare potes. Nam mihi omnia, quæ jucunda [2] ex humanitate alterius & moribus homini accidere poſſunt, ex illo accidebant. Quare non dubito, quin tibi quoque id moleſtum ſit, cùm & meo dolore moveare, & ipſe omni virtute officióque ornatiſſimum, tuíque & ſua ſponte, & meo ſermone amantem, [3] affinem, amicúmque amiſeris. Quod ad me ſcribis [4] de ſorore tua, teſtis erit tibi

1. *Fratris noſtri*] Parens ejus L. Tullius, fuit frater M. Tullii, qui pater erat hujus noſtri M. Tullii & Quinti fratrum. Grævius Hæc epiſtola omnium prima ſcripta eſt, cùm mortuus eſſet L. Tullius Cicero frater patruelis Ciceronis, qui erat ingenio ſuaviſſimo, & quem maximopere Cicero lib. v. de Finib. & lib. II. de Orat. commendat. Scripta eſt biennio ante Conſulatum Ciceronis, & biennio poſt quam ab Attico diverterat. Muret.

2. *Ex humanitate alterius & moribus*] Poteſt eſſe ἓν διὰ δυοῖν, ἀντὶ, humanis moribus. *Humanitas* apud Ciceronem non id tantùm ſignificat, quod Græci φιλανθρωπίαν vocant, ſed etiam quam Plato vocat εὐαρμοστίαν τῶν τρόπων, & gravitati eam opponit. Casaubonus.

3. *Affinem*] Propter Pomponiam Q. fratris uxorem. Corradus.

4. *De ſorore tua*] Pomponia Q. fratris uxore. Ep. ſeq. & ep. 1. lib. v. Idem.

5. *Miſi*] Erat enim Quintus in agro Arpinati. Epiſt. 6. Manutius.

6. *Ut minorem*] Natu Corradus.

7. *De literarum miſſione ſine cauſa abs te accuſor*]

tibi ipsa, quantæ mihi curæ fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet: quem cùm esse offensiorem arbitrarer, eas literas ad eum [5] misi, quibus & placarem ut fratrem, & monerem ut [6] minorem, & objurgarem ut errantem. Itaque ex iis, quæ postea sæpe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut & oporteat, & velimus. [7] De literarum missione sine causa abs te accusor. Nunquam enim à Pomponia nostra certior sum factus, esse cui literas dare possem. Porrò autem neque mihi accidit ut haberem, qui in Epirum proficisceretur: neque dum te Athenis esse audiebamus. De [8] Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primùm à tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut & contentione nihil opus esset, & ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peduceum tibi consilium per literas, quàm me dare. Etenim [9] cùm multos dies aures meas Acutilio dedissem; cujus sermonis genus tibi notum esse arbitror; non mihi grave duxi scribere ad te de illius querimoniis, cùm eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. Sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito literas redditas esse, cùm & otii ad scribendum plus, & facultatem dandi majorem habueris. Quod scribis, etiam si cujus animus in te esset offensior, à me recolligi oportere; [10] quid dicas: neque id neglexi: sed est miro quodam modo [11] affectus. Ego autem, quæ dicenda fuerunt de te, non præterii. Quid autem [12] contendendum esset, ex tua putabam [13] voluntate statuere oportere: quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentiorem esse voluisse, quàm

---

accusor] *Intermissione* legebat Petrus Bembus Cardinalis, pro *missione*. URSINUS. Sic & legendum existimat Muretus.

8. *Acutiliano*] Vide pag. 45.

9. *Cùm multos dies aures Acutilio dedissem*] Cicero dicit molestam sibi fuisse loquacitatem & dicacitatem Peducei, quam tamen molestiam in Pomponii gratiam patienter devoravit. MURETUS.

10. *Quid dicas*] Sic legendum sine interrogationis nota. Est enim locutio ecliptica, in qua desideratur verbum intelligo, vel video, scilicet te rursus me accusare negligentiæ in eo quòd Lucceium tibi non reconciliavi: quod ipsum tamen minimè neglexi. Ep. 7. & 11. POPMA. Quid dicas est *vide quid dicas*, si me negligentiæ insimulare velis. MURETUS.

11. *Affectus*] Lucceius est animo abalienato, neque satis declarat, quid causæ subsit: tectus est, non aperire vult quæ res animum suum abalienarit. MURETUS.

12. *Contendendum*] Balliolenses membranæ non ineptè: *quid autem concedendum esset*: in iis quæ petebat Lucceius, propter quæ simultates illæ inter Atticum & Lucceium erant ortæ. GRÆVIUS.

13. *Voluntate statuere oportere*] Edendum curavi, *me statuere oportere*, codicis Tornæsiani scripturæ vestigium secutus. LAMB.

quàm tu esses, neque negligentiorem fore, quàm tu velis. [14] De Tadiana re, mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse jam, quod laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. [15] Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. Quæ tibi [16] mandavi, & quæ tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. Nam nos ex omnibus molestiis & laboribus uno illo in loco conquiescimus, [17] quo fratrem quotidie expectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, & te, & sororem tuam, & matrem maximè diligit, salutémque tibi plurimam adscribit, & Tulliola, delitiæ nostræ. Cura, ut valeas, & nos ames; & tibi persuadeas, te à me fraternè amari.

14. *De Tadiana re*] Hereditatem quandam, quæ puellæ obvenerat, cùm esset in agnatorum tutela, Tadius biennium, aut diutiùs possederat, quoad satis esset ad inducendam ejus hereditatis usucapionem. Eam hereditatem cùm à Tadio puellæ agnati, qui tutelam ejus gerebant, repeterent, Atticus eam usucaptam putabat. Cicero verò mirabatur ignorasse Atticum in hujusmodi re usucapionem procedere nequivisse, cùm de tutela, id est, de re pupilli pupillæve, nihil usucapi posset. Nam cùm res pupillorum nequeant sine decreto alienari, fatendum est non posse quoque usucapi. BOSIUS.

15. *Epiroticam emptionem*} In Epiro circa Buthrotum habuit prædia Atticus, quorum in his epistolis passim fit mentio, & Nepos in vita. Ea prædia quando emerit Atticus, hinc colligi potest. CASAUBONUS.

16. *Mandavi*] De signis. Epist. 2. 3. &c.

17 *Quo*] Bosius Baluzianus, non *quo*, sed *Q.* ita ut legendum sit, *conquiescimus. Q. fratrem.* &c.

CICERO ATTICO SAL.

6 NON committam posthac ut me accusare de epistolarum negligentia possis. Tu modò videto in tanto otio [1] ut par mihi sis. [2] Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimensam, & exædificatam animo habebas, M. Fonteius emit H-S CCCIↃↃↃ XXX. Id te scire volui, si quid fortè ea res ad cogitationes tuas pertineret. [3] Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam, & cum ea nunc in Arpinatibus

1. *Ut par mihi sis*] Bosius Baluzianus: *ut par in hoc mihi sis.*

2. *Domum Rabirianam*] Quæ fuit C. Rabirii, quem postea perduellionis reum Cicero Cos. defendit. CORRADUS.

3. *Q. frater*] Vide super. epist.

natibus prædiis erat, & fecum habebat [4] hominem χρηστομαθῆ, D. Turranium. [5] Pater nobis deceffit a. d. VIII. Kal. Decembr. Hæc habebam ferè, quæ te fcire vellem. Tu velim, fi qua ornamenta [6] γυμνασιώδη reperire poteris, quæ loci fint ejus, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tufculano ita delectamur, ut nobifmetipfis tum denique, cùm illò venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus fis, fac nos quàm diligentiffimè certiores.

4. *Hominem* χρηστομαθῆ] Bonis præceptis refertum, qui ea didicit quæ ufui funt, & quæ hominem reddunt χρηστὸν, hoc eft frugi, & bonum. CASAUBONUS.

5. *Pater*] M. Tullius Cicero, *lib.* 2. *de Orat.* qui, cùm effet infirmâ valetudine, in Arpinati ferè ætatem egit in literis, *lib.* 2. *de Leg.* &, dum filius Confulatum petebat, deceffit. *Afcon.* CORRADUS. Vide Fr. Fabricium, *Hiftor. Cicer.*

6. Γυμνασιώδη] Quæ gymnafii fint, illique loco præcipuè conveniant. Quod etiam inquit in epiftola ad Fabium Gallum: *Ea enim figna ego emere foleo, quæ ad fimilitudinem gymnafiorum exornent mihi in palæftra locum.* VICTORIUS.

CICERO ATTICO SAL.

APUD [1] matrem rectè eft, eáque nobis curæ eft. L. Cincio 7
HS XXCD conftitui me curaturum Idibus Febr. Tu velim ea, quæ nobis emiffe & paraffe fcribis, des operam ut quamprimùm habeamus: & velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere poffis. Omnem fpem delectationis noftræ, quam, cùm in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate pofitam habemus.

1. *Apud matrem rectè eft*] Mater tua bene valet. Amifit eam nonagenariam, cùm ipfe natus effet annos fexaginta feptem. MURETUS.

CICERO ATTICO SAL.

APUD te eft ut volumus. Mater tua, & foror à me, Quin- 8
tóque fratre diligitur. Cum Acutilio fum locutus. Is fibi negat à fuo procuratore quidquam fcriptum effe, & [1] miratur iftam controverfiam fuiffe; quòd ille recufarit fatifdari, amplius abs

1. *Miratur iftam controverfiam*] Hoc eft, caufam ejus rei non videt, & vix credere poteft. Tacitè innuit Cicero Atticum videri Acutilio quæfiviffe occafionem differendæ folutionis. CASAUBONUS. De fatifdatione dictum Orat. pro Quintio.

abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio [2] decidisse scribis; id ego Tadio & gratum esse intellexi, & magnopere jucundum. Ille noster [3] amicus, vir mehercule optimus, & mihi amicissimus, sanè tibi iratus est. Hoc si quanti tu æstimes sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. L. Cinco H-S CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermæ tui [4] Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, jam nunc me admodum delectant. Quare velim, & eos, & signa, & cætera, quæ tibi ejus loci, & nostri studii, & tuæ elegantiæ esse videbuntur, quàm plurima, quàm primumque mittas, & maximè quæ tibi gymnasii, [5] xystique videbuntur esse. Nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis propè reprehendendi simus. Si Lentuli navis non erit, quò tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolæ nostræ, tuum munusculum flagitat, & me, ut sponsorem, appellat. Mì autem [6] abjurare certius est, quàm dependere.

2. *Decidisse*] *Decidere* sæpè est, transigere cum adversario sine judice. Græv.

3. *Amicus*] L. Lucceius. Epist. 9. h. l.

4. *Pentelici*] Erant statuæ è marmore Pentelico; quod ita dictum fuit, vel quia erat quinque nigricantibus maculis sive lineis distinctum, auctore Suida; vel quòd è Pentelico monte Atticæ excidebatur, ut refert Pausanias. Popma.

5. *Xysti*] Vitruvius, V. 2. & VI. 9.

6. *Abjurare certius est*] Malo cum perjurio infitiari me sponsorem esse, quàm præstare munusculum quod te illi missurum promisisti. *Abjurare* verbum forense est, & rem creditam vel promissam perjurio negare significat, ut scribit Servius. Plaut. Curculione, *Qui abjurant si quid creditum est*. Popma.

Cicero Attico Sal.

9 NIMIUM raò nobis abs te literæ afferuntur: cùm & multò tu faciliùs reperias, qui Romam proficiscantur, quàm ego, qui Athenas: & certius tibi sit, me esse Romæ, quàm mihi, te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior hæc ipsa epistola est: quòd cùm incertus essem ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer expecto. Quidquid ejusdem generis habebis, dignum Academiâ tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere,

1. *Arca nostra*] Ex qua præsentem pecuniam numerare possum. Bosius.

tere, & [1] arcæ nostræ confidito. Genus hoc est voluptatis meæ: quæ γυμνασιώδη maximè sunt, ea quæro. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut hæc cures diligenter. Chilius te rogat, & ego ejus rogatu, [2] εὐμολπιδῶν πάτρια.

2. Εὐμολπιδῶν πάτρια] *Eumolpidarum ritus patrios.* Non est ut hîc intelligantur ritus illi secretiores, qui tantùm mystis noti erant, & sine capitis periculo vulgari non poterant, sed illa sacra & cæremoniæ, quibus in Eleusiniis celebrandis utebantur in omnium oculis Eumolpidæ, quásque poëtæ & prisci scriptores alii commemorant passim; aut fortè per *Eumolpidas* intelligit rectè ipsos Athenienses, ut petierit Chilius Atheniensium leges & disciplinam sibi describi & mitti. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

CUM [1] essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, *Cùm essem in Ceramico*) veruntamen cùm ibi essem, Româ puer à sorore tua missus, epistolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavítque, eo ipso die post meridiem iturum eum, qui ad te proficisceretur. Eo factum est, ut epistolæ tuæ rescriberem aliquid; brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. Primùm tibi [2] de nostro amico placando, aut etiam planè restituendo polliceor. Quod ego, etsi meâ sponte antè faciebam, eò nunc tamen & agam studiosiùs, & contendam ab illo vehementiùs, quòd tantam ex epistola voluntatem ejus rei tuam perspicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum: sed quia nullam video gravem subesse causam, magnopere confido illum fore in officio, & in nostra potestate. Signa nostra, & [3] Hermeraclas, ut scribis, cùm commodissimè poteris, velim imponas, & si quod aliud [4] οἰκεῖον ejus loci, quem non ignoras, reperies, & maximè, quæ tibi palæstræ gymnasiíque videbuntur esse. Etenim ibi sedens hæc ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret. Præterea [5] typos tibi mando,

1. *Cùm essem in Tusculano*] Atticus hoc epistolæ principio usus erat, *Cùm essem in Ceramico*: quem Cicero imitatus, & ipse ita coepit, Cùm essem in Tusculano. MANUTIUS. Vide de duplici *Ceramico* libellum Cl Joannis Meursii. GRÆVIUS.

2. *De nostro amico*] L. Lucceio.

3. *Hermeraclas*] Imagines Mercurii, & Herculis, quibus Athenienses statuas in gymnasiis ponebant. *Athen.* l. 13. CORR.

4. Οἰκεῖον] Proprium, accommodatum ad naturam.

5. *Typos*] *Typi* sunt imagunculæ, effigies, ac formæ hominum & aliarum rerum, quas variis fictas speciebus in tectorio exculptis sedibus Cicero volebat includere, atque ita ipsum tectorium incrustare: quod etiam hodiéque ad ornatum parietum faciunt. Plinius

do, quos in tectorio atrioli poſſim includere, & putealia ſigillata duo. [6] Bibliothecam tuam cave cuiquam deſpondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas [7] vindemiolas eò reſervo, ut illud ſubſidium ſenectuti parem. De fratre, confido ita eſſe, ut ſemper volui & elaboravi. Multa ſigna ſunt ejus rei; non minimum, quòd ſoror [8] prægnas eſt. De comitiis meis, & tibi me [9] permiſiſſe memini, & ego jampridem hoc communibus amicis, qui te expectant, prædico. Te non modò non arceſſam, ſed prohibebo; quòd intelligam multo magis intereſſe tua, te agere, quod agendum eſt hoc tempore, quàm mea, te adeſſe comitiis. Proinde eo animo te velim eſſe, quaſi mei negotii causâ in iſta loca miſſus eſſes. Me autem eum & offendes erga te, & audies, quaſi mihi, ſi qua parta erunt, non modò te præſente, ſed per te parta ſint. Tulliola tibi [10] diem dat, [11] ſponſorem non appellat.

Plinius lib. XXXV. *Impreſſa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni propoſuit.* Mox infrà, *Putealia ſigillata* ſunt puteorum opercula, quibus parva ſigna affixa, ut *ſcyphi ſigillati*, in Verrem. Popma.

6. *Bibliothecam tuam*] Venalem ſcilicet, quam tibi pueri tui confecerunt, quæſtûs causâ. Complures enim Atticus librarios habuit, unde fructum perciperet. *Nepos* in ejus vita. Malaspina.

7. *Vindemiolas*] Quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde contrahere. Manutius.

8. *Prægnas*] Pro *prægnans*. Vox *prægnas* & *damnas*, quæ apud Juriſconſultos ſæpè legitur, ſunt veteris linguæ reliquiæ. Sic *ſanas*, unde *ſanates* Gellio, XVI, 10. Casaubonus. *Prægnas*, ſi Probo credimus, ſcribendum eſt. Is enim in ſuis Catholicis ita ſcribit: *Gnas, tertiæ ſunt declinationis: tis faciunt Genitivo, ut* prægnas, *prægnatis.* Ubi in ſcriptura mendum eſſe non poteſt. Malaspina.

9. *Permiſiſſe*] Ut eorum causâ Romam ne venias. Et de comitiis accipe non conſularibus, ſed prætoriis. Manutius.

10. *Diem dat*] *Dare diem* eſt conſtituere diem ſolutioni, quæ ſi tum non repræſentatur, poteſt is cui dies datus eſt à creditore in jus vocari. Grævius.

11. *Sponſorem non appellat*] Antea, quòd tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat; nunc ſponſorem omittit; te ipſum in judicium vocat: itaque faciundum tibi eſt, ut promiſſum omnino ſolvas. In vulgaris libris, *Sponſorem appellat*, legebatur. Ego negantem particulam interjeci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententiâ, mihi quidem ut videtur, mirificè comprobante. Manutius.

Cicero Attico Sal.

11 ET meâ ſponte faciebam antea, & pòſt, duabus epiſtolis tuis perdiligenter in eandem rationem ſcriptis magnopere ſum commotus. Eò accedebat hortator aſſiduus Salluſtius, ut agerem quàm diligentiſſimè cum Lucceio de veſtra vetere gra-

tia

tia reconcilianda. Sed, cùm omnia fecissem, non modò eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verùm ne causam quidem elicere immutatæ voluntatis. Tametsi jactat ille quidem [1] illud suum arbitrium, & ea, quæ, jam tum cùm aderas, offendere ejus animum intelligebam; tamen habet quiddam profectò, quod magis in animo ejus insederit: quod neque epistolæ tuæ, neque nostra [2] allegatio tam potest facilè delere, quàm tu præsens non modò oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles; si modò tanti putabis id: quod, si me audies, &, si humanitati tuæ constare voles, certè putabis. Ac, ne illud mirere, cur, cùm ego antea significarem tibi per literas, me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior, & in hac iracundia obfirmatior: sed hæc aut sanabuntur, cùm veneris; [3] aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. Quod in epistola tua scriptum erat, me jam arbitrari [4] designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romæ, quàm

 candi-

1. *Illud suum arbitrium*] Al. *Illud tuum arbitrium.* CORRADUS. Ac bene quidem, *tuum.* Vide Casaub. ad epist. 3.

2. *Allegatio*] Hoc est, submissio, aut subornatio. Sum enim à te submissus ut te apud ipsum in gratiam ponerem. *Allegare* dicitur ille qui submittit aliquem ad aliquid clanculum perficiendum. Sic *allegare testem.* Terent. Andr. *Ne credas me allegatum*, hoc est, ne credas me subornatum. GRÆVIUS.

3. *Aut ei molesta erunt, in utro culpa erit*] Ciceroni à quibusdam nimis gravis dica dicitur propter hæc verba: quorum non est sententia, Lucceio creandam molestiam, uter etiam ex illis auctor extiterit culpæ & offensæ, sive injuriam alteri fecerit. Sed hic, ni fallunt me omnia, est sensus, molestiam fore imponendam illi, in quo futura sit culpa, quo minùs iterum possint redire invicem in gratiam. J. A. FABRICIUS, *Bibl. Lat. lib.* I. *cap.* 8. Scripsit hoc, opinor, Cicero, ut Epicureum Attici torporem excitaret. Volebat ille quidem reconciliari cum Lucceio, sed alienâ Ciceronis atque amicorum operâ, nullâ suâ. Id, quod ex epistola hujus libri quinta intelligi potest, itémque ex decima. Frustrà ergo ii, quos Fabricius designat, Ciceronem traducebant, utì perfidiosum hominem atque improbum, qui polliceretur facturum se suis artibus, ut hujus offensionis culpa omnis atque invidia in Lucceium, quo jure, quâ injuriâ, derivaretur. Aiunt Ciceronem ita scribere, ut Attico plus tribuat, quàm Lucceio. Quid tamen scribere poterat magis ex æquitate, quàm istud? In utrolibet culpa erit, illi erit molestia. Tum nihil in tribus est epistolis, unde colligas, falsò queri Lucceium: sunt autem multa, quæ significent, profectam esse ab Attico gravem injuriam. OLIVET.

4. *Designatum esse*] Magna fuit discrepantia inter P. Manutium, ac Corradum. Hic putabat agi de Consulatu Ciceronis, Manutius autem de prætura. Ego inter amicos non soleo me arbitrum interponere. Hoc loco accipio Ciceronem Consulem esse designatum. MURETUS. Faciunt cum Manutio Casaubonus & Mongaltus: de quorum sententia nos in laterculo chronologico hanc epistolam diximus fuisse scriptam anno Urbis 686. OLIVETUS.

candidatos, omnibus iniquitatibus; nec quando futura ſint comitia ſciri. Verùm hæc audies de Philadelpho. Tu velim, quæ Academiæ noſtræ paraſti, quamprimùm mittas. Mirè quàm illius loci non modò uſus, ſed etiam cogitatio delectat. Libros verò tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quemadmodum ſcribis, conſerva. Summum me eorum ſtudium tenet, ſicut odium jam cæterarum rerum: quas tu incredibile eſt quàm brevi tempore quanto deteriores offenſurus ſis, quàm reliquiſti.

Cicero Attico Sal.

12 TEUCRIS [1] illa lentum ſanè negotium: neque [2] Cornelius [3] ad Terentiam poſtea rediit. Opinor, ad Conſidium, Axium, Selicium confugiendum eſt. Nam à Cæcilio propinqui [4] minore [5] centeſimis nummum movere non poſſunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego [6] illâ impudentius, aſtutius, lentius vidi. [7] Libertum mitto; Tito mandavi; σκῆψις, atque ἀνα-

1. *Teucris illa*] Conſtat hoc nomine ſignificari C. Antonium collegam Ciceronis in Conſulatu. BOSIUS. Cur verò Antonius ita ſit appellatus ἐν τῷ αἰνίγματι, multa quidem adducunt interpretes, quæ ſi ſcias, nihil ſcias. OLIVETUS.

2. *Cornelius*] Affinis P. Sextii, qui tunc Quæſtor erat C. Antonii in Macedonia: epiſt. 6. lib. v. fam. Cornelius igitur Romæ cùm eſſet, hoc negotium fortaſſe curabat. CORRADUS.

3. *Ad Terentiam*] Totius loci hujus de Antonio hæc eſt ſententia. Antonius lentè ſolvit, & me fruſtratur his verbis, *Libertum mitto* qui tibi numeret, *Tito* Attico *mandavi* ut ipſe meo nomine ſolveret: quæ revera ſunt excuſationes atque dilationes. Sed neque *Cornelius* ab illo allegatus ad Terentiam, cùm ſpem ſolutionis feciſſet, ad eam poſteà rediit. Itaque oportet me confugere ad *Axium*, *Conſidium*, *Selicium*, fœneratores, & ab illis pecuniam ſumere. Nam *Cæcilius* tam durus fœnerator eſt, ut ab eo nec ipſius propinqui nummum habere poſſint, niſi pendant *centeſimas* uſuras, id eſt, in anno duodenos nummos pro centenis. Veruntamen quòd tam lentè ſolvit Antonius, bene cadit, ut non tenear eum defendere, cùm reus repetundarum agetur. Nam præcurſores quos Pompeius ex bello Mithidatico revertens celeri curſu præmiſit, nuntiant Pompeium acturum in Senatu, ut Antonius è provincia revocetur ob pecunias à ſociis injuſtè exactas, & ad populum, ut Romam ad cauſam de repetundis dicendam veniat. POPMA.

4. *Minore movere*] Eſt, minore fœnore movere, quàm centeſimis.

5. *Centeſimis*] Non ab annua, ſed à menſtrua ſolutione *centeſimæ* dictæ uſuræ, quia ſingulis menſibus centeſima pars ſortis pendebatur, quæ, ſecundùm noſtrorum temporum rationem & loquendi conſuetudinem, duodecim in annum faciunt: veteres enim in uſurarum ratione menſtrua tempora obſervabant, non, ut nunc, annua. Vide J. F. Gronovium, lib. III. de Pec. Vet. cap. 13. GRÆVIUS.

6. *Illa*] Teucride, ſcilicet Antonio.

7. *Libertum mitto: Tito mandavi*] Verba ſunt non Ciceronis, ut quidam exiſtimant, ſed Antonii, qui ſolvendæ pecuniæ diem produceret his verbis: *Libertum mitto;*

ἀναβολαὶ. Sed [8] nescio an ταυτόματον ἡμῶν. Nam mihi [9] Pompeiani prodromi nuntiant, apertè Pompeium [10] acturum, Antonio succedi oportere: eodémque tempore [11] aget Prætor ad populum. Res ejusmodi est, ut ego nec per bonorum, nec per popularem existimationem honestè possim hominem defendere; nec mihi libeat, quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum cujusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sanè nequam hominem, Hilarum dico, [12] ratiocinatorem, & [13] clientem tuum. De eo mihi [14] Valerius interpres nuntiat, Chiliúsque se audisse scribit hæc; esse hominem cum Antonio; Antonium porrò [15] in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quæri, & à me custodem communis quæstûs libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus: neque tamen credidi: sed certè aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice, & nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Hujus sermonis Valerius auctorem Cn. Plan-

---

mitto; subaudi, qui numeret: *Tito mandavi*; ut scilicet ipse tibi pro me satisfaceret. Antonii igitur, σκήψεις hæc sunt, atque ἀναβολαὶ, id est, tergiversationes, & dilationes. MANUTIUS.

8. *Nescio, an ταυτόματον ἡμῶν*] Antonius, inquit, non solvit: sed hoc optimè cadit, ut deinde ejus defendendi causa mihi nulla sit. Et spectavit fortasse ad illum versiculum, qui est in Græcis sententiis, ταυτόματον ἡμῶν κάλλιον βουλεύεται), *Cujus melius, quam nos, consuluit.* Magis è re nostra est, eum non solvere, quàm si, quod volebamus, solveret. Quod casu, non consilio nostro, fit. IDEM.

9. *Pompeiani prodromi*] Quos Pompeius, ex bello Mithridatico revertens, celeri cursu præmittit. IDEM.

10. *Acturum*] In senatu. IDEM.

11. *Aget prætor ad populum*] Ut Romam evocetur ad causam de repetundis dicendam, quòd socios diripuerit. Nec tamen hoc anno, id est Pisone, & Messalla coss. sed biennio pòst, id est Cæsare, & Bibulo coss. causam dixit C. Antonius. Quod e Suetonio, & orat. pro domo planum fit. ID

12. *Ratiocinatorem*] Qui tractabat rationum libros, cùm mihi serviret. servitutem: vel quia nunc est ratiocinator Antonii. CASAUBONUS.

13. *Clientem tuum*] Notabis ex isto loco videri moris fuisse, ut servi, cùm libertate donarentur, optarent & eligerent patronum, in cujus clientela essent futuri ex jure civium Romanorum. Atque hinc notabis duplicem patronum diverso respectu eundem habuisse: alterum habebat ut libertus, alterum ut cliens. Sunt enim relata inter se patronus libertus, & patronus cliens. IDEM.

14. *Valerius interpres*] Putant quidam esse hunc P. Valerium, cujus mentio epist. 2. lib. XIV. ad famil. Peritum sanè linguarum fuisse oportet, qui in senatu orationes legatorum peregrè advenientium interpretaretur. Nam id fuisse ejus munus videtur. IDEM.

15. *In cogendis pecuniis*] Ego puto Antonium sub cellæ nomine magnam pecuniam coegisse, hócque usum esse prætextu apud amicos, partem hujus pecuniæ deberi Ciceroni, quòd hanc ei promiserit, cùm sibi provinciam, quam sortitus erat Cicero, cederet. Notum enim est hoc Ciceronem fecisse, cùm tempore conspirationis Catilinariæ Collegæ animum sibi adjungeret. GRÆVIUS.

Plancium nominabat. Mando tibi planè, totum ut videas cujusmodi sit. Pompeium nobis amicissimum constat esse. [16] Divortium Muciæ vehementer probatur. P. Clodium, Appii filium, credo te audisse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, cùm pro populo fieret, eúmque per manus [17] servulæ servatum, & eductum; rem esse insigni infamiâ: quod te molestè ferre certò scio. Quid præterea ad te scribam, non habeo. Et mehercule eram conturbatior: nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat, méque plus, quàm servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim sæpe ad nos scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Januar. M. Messala, M. Pisone Coss.

16. *Divortium*] Quod Pompeius ex bello Mithridatico rediens fecit cum *Mucia* Q Mucii Scævolæ filia, ob suspicionem adulterii cum C. Cæsare commissi. Popma.

17. *Servulæ*] Alii *Servilia*, alii aliter. Sed nugas omittamus.

Cicero Attico Sal.

13 Accepi [1] tuas tres jam epistolas, unam à M. Cornelio, quam tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, ancorâ solutâ de phaselo dedisti. Quæ fuerunt omnes rhetorum. Purè loquuntur, cùm humanitatis sparsæ sale, tum

1. Venisse Romam Atticum vocatu Ciceronis futuri Consulis suprà sæpe dictum. Videtur in Urbe fuisse totum annum consulatus Ciceronis, & sequente quoque, sub cujus finem abiit Româ in Epirum. Ex illo itinere datas ab ipso literas ad Ciceronem, quoties offerretur occasio, apparet ex hac epistola: ex qua etiam liquet superiorem à Cicerone scriptam esse ad Atticum, cùm adhuc in itinere esset: videtur enim Atticus lentè in hoc itinere ambulasse, vel pluribus locis substitisse. Casaub.

2. *Pellectione relevaris*] Nam solent literas in itinere aliqui relerare, & inspicere, quibus graves videntur, nisi eas leviores reddiderint: cùm legunt, tum enim videntur esse leviores. Hoc est, quod dicit se non invenire *fidem tabellarium*, qui rectè eas perferat. Nam multos esse qui epistolam paulò graviorem ferre non possint. Muret.

3. *Cæsis apud Amaltheam*] Jocatur, Atticum facto sacrificio in Achaiam ad exigendam à Sicyoniis pecuniam debitam profectum, tanquam Imperatorem ad bellum. *Amalthea*, sive *Amaltheum*, erat villa Attici in Epiro, fortè à copia rerum omnium dicta, quasi capra *Amalthea*. Popma.

4. *Ad Sicyonem*] Sicyonios debitores tuos, ep. 16. h. l. *Sicyonem* in Macedonia ponit Plaut. in Pseud. Corradus.

5. *Oppugnandum*] Ut nummos exprimas. Ibid. est μεταφορά. Idem.

6. *Ad Antonium proficiscare*] Cum literis in quibus te illi commendo, ep. 5. lib. V. Fam. Unde illi posteà gratias egit, ep. 13. h. l. Idem.

7. *Rogatum*] A M. Pisone Cos. Idem.

8. *Pacificatorem Allobrogum*] C. Calpurnium

tum insignes amoris notis. Quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quòd non invenio [1] fidelem tabellarium. Quotus enim quísque est, qui epistolam paulò graviorem ferre possit, nisi eam [2] pellectione relevarit? Accedit eò, quòd mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. Ego enim te arbitror, [3] cæsis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse [4] ad Sicyonem [5] oppugnandum profectum. Neque tamen id ipsum certum habeo, quando [6] ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paulò liberiores literas committere audeo. Sunt autem post discessum à me tuum res dignæ literis nostris, sed non committendæ ejusmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi possint. Primùm igitur scito, primum me non esse [7] rogatum sententiam, præpositúmque esse nobis [8] pacificatorem Allobrogum, ídque [9] admurmurante Senatu, neque me invito esse factum. Sum enim & ab observando [10] homine perverso liber, & ad dignitatem in Republica retinendam contra illius voluntatem solutus: & ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem [11] penè principis, & voluntatem non nimis devinctam beneficio Consulis. Tertius est Catulus: quartus (si etiam hoc quæris) Hortensius. Consul autem ipse parvo animo & pravo, [12] tantùm cavillator genere illo [13] moroso, quod etiam sine

nium Pisonem intelligit, qui Galliam Narbonensem ex Consulatu obtinuerat, in qua *Allobroges*. In administrationis istius tempore videntur movisse aliquid Allobroges, quod & historia conjurationis Catilinariæ declarat: *Piso incipientem motum suâ prudentiâ composuit, & fluctuantes animos in officio continuit*. Ideo appellatur *pacificator Allobrogum*, quod tamen Cicero videtur non sine urbanitate aliqua dicere, & joco. CASAUBONUS.

9. *Admurmurante senatu*] Senatus significabat sibi non placere. MURETUS.

10. *Homine*] M. Pisone Cos. CORRAD.

11. *Penè principis*] Gell. lib. IV. cap. 10. IDEM. Hoc sapientissimè scriptum est. Nam primus locus *benevolentiæ Consulis* fere attribuitur; neque is, qui primus rogatur, inficiari potest, quin se obstrictum Consuli fateatur. Secundus autem locus *auctoritati* & dignitati adscribitur, ut sæpè hic major quàm primus haberetur. Sic Themistocli à Lacedæmoniis prudentiâ suâ devictis Persis, suffragiis in urnam conjectis, cùm contenderetur utrùm Alcibiadi, qui & fortitudine suâ multitudinem Persarum devicit, præferri deberet, an Alcibiades Themistocli, secundus locus prudentiæ, quâ victoria parta fuerat attributus est. Dubium autem non fuit, quin primus locus benevolentiæ, alter virtutis attribuatur. Vide Herod. & Plutarch. MURETUS.

12. *Tantùm cavillator*] Vetus codex: *tamen cavillator*. BOSIUS. *Baluzianus*.

13. *Moroso*] Lege *mocoso*. Μῶκος est sanna. Actionem mimicam & gesticulatoriam *mocosam* veteres appellabant. SALMAS.

ne dicacitate ridetur, facie magis, quàm facetiis, ridiculus, [14] nihil agens cum Republica, sejunctus ab optimatibus: à quo nihil speres boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. Ejus autem [15] collega & in me perhonorificus, & partium studiosus ac defensor bonarum. [16] Quin immò leviter inter se diffident. Sed [17] vereor ne hoc, quod infectum est, serpat longiùs. Credo enim te audisse, cùm apud Cæsarem pro populo fieret, venisse eò muliebri vestitu virum; ídque sacrificium cùm virgines [18] instaurassent, mentionem à Q. Cornificio in Senatu factam: (is fuit princeps; ne tu fortè aliquem nostrûm putes) postea rem ex senatus-consulto ad pontifices relatam, ídque ab iis nefas esse decretum: deinde ex senatus-consulto Consules rogationem promulgasse; uxori Cæsarem nuntium remisisse. In hac causa Piso, amicitiâ P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, & fert ex senatus-consulto & de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severè. [19] Boni viri precibus Clodii removentur à causa; operæ comparantur; nosmetipsi, qui [20] Lycurgei à principio fuissemus, quotidie demitigamur. Instat & urget Cato. Quid multa? vereor, ne hæc, neglecta à bonis, defensa ab impro-

14. *Nhil agens*] Nusquam hoc loquendi genus reperias: legendum igitur *nihil agens cum populo.* Populus est sejunctus ab optimatibus. Sunt duæ factiones, altera populi, altera optimatum. Hoc itaque dicit *nihil agens cum populo*, *sejunctus ab optimatibus*, neque placet populo, neque optimatibus, neutri parti servit. MURET.

15. *Collega*] M. Messala.

16. *Quin immò*] Vetus codex habet: *Quin nunc leviter.* BOSIUS. *Baluzianus.*

17. *Vereor ne hoc quod infectum est, serpat longiùs*] Sensus hic est: Timeo ne macula, quæ pridem à Clodio reipublicæ aspersa est, serpat longiùs. Solent enim maculæ serpere & porrigi longiùs. Dicit de ea labe quæ erat asperta reipublicæ propter violationem Bonæ Deæ. MURETUS. Exponendum: quod tabe vel peste contactum est, trahat atque inficiat ulteriora, id est, ne talis Consul Collegæ suam scabiem affricet. GRONOVIUS.

18. *Instaur ssent*] Legendum: *Idéoque sacrificium cùm virgines instaurassent*, Propterea quòd sacrum Bonæ Deæ violatum esset, illud cùm instaurassent virgines. MUR.

19. *Boni viri*] Optimates, nobiles, primores, ut infinitis in locis. GRÆVIUS.

20. *Lycurgei*] Non à *Lycurgo* rege Lacedæmoniorum ducto nomine se *Lycurgeum* fuisse scribit; sed à *Lycurgo* oratore Atheniensi, quem ferunt in dicendo valde severum & acerbum extitisse. BOSIUS. Ego, qui sacer reprehensor & vindex malorum instar Lycurgi illius nobilis Atheniensis oratoris, de quo Diod. Sic. VI. 89. & Cic. in Brut. 34. quotidie remitto aliquid de severitate mea. GRONOVIUS.

21. *Amicus*] Pompeius. Serviebat enim omnibus gratiosis tum temporis, ut acta ejus bello Mithridatico confirmarentur. ID. Floruit Pompeius extra Urbem dum fuit, & pro populo Romano bella gessit. Reversus in Urbem miserè jacuit: quanquam ipse sanè in causa fuit, qui dum vult omnium gratias retinere, omnium amisit. CASAUBONUS.

improbis, magnorum Reipublicæ malorum causa sint. Tuus autem ille [21] amicus, ([22] scin' quem dicam? de quo tu ad me scripsisti, postea quàm non auderet reprehendere, [23] laudare cœpisse,) nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, apertè laudat; occultè, sed ita ut perspicuum sit, invidet: nihil come, [24] nihil simplex, [25] ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed hæc ad te scribam aliàs subtiliùs. Nam neque adhuc mihi satis nota sunt: & huic terræ filio nescio' cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. Provincias prætores nondum sortiti sunt. Res eodem est loci, quo reliquisti. [26] Τοποθεσίαν, quam postulas, Miseni, & Puteolorum, includam orationi meæ. [27] Ante d. III. Non. Decemb. mendosè fuisse animadverteram. Quæ laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. Nunc verò, quòd à te probata sunt, multò mihi [28] ἀττικώτερα videntur. In illam [29] orationem Metellinam addidi quædam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri [30] φιλορήτορα reddidit. Novi tibi quidnam scribam? quid etiam? [31] Messala Consul Autronianam domum emit

22. *Scin' quem dicam*] Non tantùm hæc verba notis parentheseos erant includenda, sed omnia quæ sequuntur usque ad *cœpisse*, ubi definit parenthesis. Non hîc Cicero Pompeium nominatim indicat, sed indicat certissimo indicio. *Is est*, inquit, *de quo tu scripsisti ad me, postea* &c. Nec dubium Atticum id scripsisse Ciceroni, unâ aliquâ ex tribus epistolis, quæ hujus initio commemorantur, cùm Româ discedens incidisset in Pompeium, qui è bello Mithridatico Romam redibat. Nam eum Romam venisse, & fuisse ad urbem hoc tempore apparet etiam ex seq. epistola. CASAUBON.

23. *Laudare cœpisse*] Serò. Nam nimium diu tacuit. ep. 19. h. l. Id queritur Cicero ep. 7. lib. V. Fam. CORRADUS.

24. *Nihil simplex*] In Pompeio, *qui solet aliud sentire, & aliud loqui*, epist. 1. lib. VIII. Fam. IDEM.

25. *Ἐν τοῖς πολιτικοῖς*] In rebus publicis, & ad Remp. accommodatis.

26. *Τοποθεσίαν*] Loci descriptionem.

27. *A. D. III. Non. Decemb.*] Apparet lapsum Ciceronem in aliquo scripto suo, ubi hæc verba posuerat; de quo errore ab Attico admonitus fuerat. CASAUBONUS.

28. *Ἀττικώτερα*] Magis Attica, elegantiùs dicta, unde ἀττικισμὸς ep. 16. lib. IV. sic ἀττικώτερα ep. 1. lib. XV. CORRADUS.

29. *Orationem Metellinam*] Vide Orationum Fragmenta, Tomo VI. pag. 605.

30. *Φιλορήτορα*] Studiosum artis dicendi.

31. *Messala*] Perinde hæc sunt accipienda ac si diceret, Meministin, mi Attice, fuisse cùm multi me reprehenderent, cùm domum meam emerem, primùm quòd tam carò emerem; deinde quòd pecuniâ alienâ. Atqui habeo nunc quod illis respondeam: nam & cariùs emit Messalla quàm ego: & amicorum opibus, non minùs quàm ego usus sum. Deinde & suum & Messallæ factum defendens ait, nihil vetare quin bonus ac prudens civis amicorum facultatibus in emenda domo ad dignitatem aliquam perveniat. Hic sensus hujus loci, quem interpretes ne per caliginem quidem vident. MANUTIUS.

[32] H-S CCCCXXXVII. Quid id ad me, inquies? tantùm, quod eâ emptione & nos benè emisse judicati sumus : & homines intelligere cœperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiorem epistolam expecta. VI. Kalend. Febr. M. Messala & M. Pisone Coss.

32. *H-S* CCCCXXXVII.] Affirmare non dubitamus, locum esse corruptum. Legimus autem *H-S* XXXVII, quod interpretamur sestertium tricies septies. Notas autem illas CCCC à mala manu esse profectas persuasissimum habemus.-MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

14 VEREOR ne putidum sit scribere ad te, quàm sim occupatus : sed tamen distinebar, ut huic vix tantulæ epistolæ tempus habuerim, atque id ereptum è summis occupationibus. [1] Prima concio Pompeii qualis fuisset, [2] scripsi ad te antea, non jucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis. Itaque frigebat. Tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus plebis [3] Fufius in concionem produxit Pompeium. [4] Res agebatur in circo Flaminio : & erat in eo ipso loco, illo die, nundi-

1. *Prima concio Pompeii*] Reversi è bello Mithridatico, ep. 11. hujus libri.

2. *Scripsi ad te antea*] Vel desideratur epistola hæc. & ea est fortasse quam *liberiorem* se missurum pollicetur in fine prioris : quam noluit extare Cicero. Vel hæc referenda ad illa, quæ superiore epistolâ dicta sunt illo loco : *Tuus autem amicus*, &c. CASAUBONUS.

3. *Fufius*] Existimamus hunc esse *Q. Fufium Calenum*, perpetuum Ciceronis hostem. De quo in Philipp. MALASPINA.

4. *Res agebatur*] Duas circumstantias facti ejus notare voluit Cicero obiter. Sæpe enim de re ex circumstantiis optimè judicatur. Hîc autem duas Attico considerandas proponit loci & temporis. Ait igitur, Rem agi *in circo Flaminio.* Hæc est loci circumstantia, quam neque temerè ponit Cicero, neque rectè interpretes omiserunt expendere. Pompeius tum fuit ad urbem, hoc est, in expectatione triumphi, & remansit extra urbem propè ad exitum ejus anni, quo triumphavit : itaque in *circo Flaminio* res acta fuit, qui erat extra Urbem. Tempus notant : *Et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις.* Quid refert? dicat aliquis. Multum : quod non observarunt interpretes. Moribus enim Romanis, quo die *nundinæ* erant, cum populo agi non potuit. Festus auctor in *Nundinas*, quem vide. Ergo etiam hoc contra mores fortè ab illo tribuno levissimo Fufio; quod tamen ut minùs miremur facit Macrobius, qui docet disputatum diu fuisse, *essent nundinæ feriæ nec ne?* ac olim quidem fuisse sine dubio, postea tamen lege Hortensiâ fastas esse factas, *ut possent* (ait) *rustici qui nundinandi jam in Urbem venirent, lites componere.* Quare postea quàm semel fastæ declaratæ lege fuerunt nundinæ, cœperunt, ut ait idem Macrob. omnia negligentiùs haberi, ut minùs mirum sit levissimum tribunum in re maxima ausum

nundinarum [5] πανήγυρις. Quæſivit ex eo, placerétne ei judices à Prætore legi, [6] quo conſilio idem Prætor uteretur. Id autem erat de Clodiana religione ab Senatu conſtitutum. Tum Pompeius [7] μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus eſt; Senatúſque auctoritatem ſibi omnibus in rebus maximam videri, ſempérque viſam eſſe, reſpondit, & id multis verbis. Poſtea Meſſalla conſul in Senatu de Pompeio quæſivit, quid de religione, & de promulgata rogatione ſentiret. Locutus ita eſt in Senatu, ut omnia illius ordinis conſulta [8] γενικῶς laudaret: mihíque, ut aſſedit, dixit, ſe putare, ſatis ab ſe etiam [9] de iſtis rebus eſſe reſponſum. Craſſus poſtea quàm vidit illum excepiſſe laudem ex eo, quòd ſuſpicarentur homines ei Conſulatum meum placere, ſurrexit, ornatiſſiméque de meo Conſulatu locutus eſt; út ita diceret, ſe, quòd eſſet ſenator, quòd civis, quòd liber, quòd viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties ſe beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego variè meis orationibus, quarum tu Ariſtarchus es, ſoleo pingere, [10] de flamma, de ferro, ([11] noſti illas ληκύθυς) valdè graviter pertexuit. [12] Proximè Pompeium ſedebam. Intellexi hominem moveri; utrùm Craſſum inire eam gratiam, quam [13] ipſe prætermiſiſſet; an eſſe tantas res

 noſtras,

ſum eſſe concionem die nundinarum cogere. CASAUBONUS.

5. Πανήγυρις] Conventus.

6. *Quo conſilio*] Quibus judicibus uteretur in cauſa Clodiana. MANUTIUS.

7. Μάλ' ἀριστοκρατικῶς] Planè ut optimatem decet.

8. Γενικῶς] Generaliter.

9. *De iſtis rebus*] Malim, *De noſtris rebus*, id eſt, in conſulatu geſtis. De conjuratis enim intelligit ſupplicio affectis. Quod factum Pompeius ſatis à ſe probatum ſignificabat, cùm ſenatûs omnia conſulta γενικῶς laudaſſet. Nam Cicero animadverſione illâ uſus fuerat auctore ſenatu: ut qui ſenatum laudaret, Ciceronis idem acta confirmare videretur. MANUT. *Iſtius* legendum, hoc eſt, meis. Δεικτικῶς enim dicitur, & ita videtur Pompeius locutus, cujus verba refert. Sed & Cicero ita de ſe loqui poterat. Sic apud Comicos ſæpe, ſæpiſſimè autem apud Græcos Tragicos. Terent. And, *Tu ſi hic ſis, aliter ſentias. Hic*, hoc eſt, ego. Auctor Priſcianus. Vulgò aliter hic locus accipitur. CASAUBONUS.

10. *De flamma, de ferro*] Cùm incendiis urbem, civitatem cæde, meâ virtute dico eſſe liberatam. MANUTIUS.

11. *Noſti illas* ληκύθυς] Non diſcedit à tranſlatione. Nam, ut pictores ἐκ τῶν ληκύθων, quæ ſunt ampullæ pigmentorum, ſumunt quæ ad colorandum apta novere, ſic eloquentiæ veluti coloribus &c. IDEM.

12. *Proximè*] Sanctius *Minerv. lib. I. cap.* 16. edidit: *Proximus Pompeium ſedebam*, hac adjunctâ animadverſione: Dicimus Latinè; *Proximus Pompeio, Pompeium, ad Pompeium, à Pompeio, poſt Pompeium, ſecundùm Pompeium, propter Pompeium.* Hoc ergo, *Proximè Pompeium*, per ellipſin dictum eſt; integrum fuerit, *proximè ad.* OLIVETUS.

13. *Ipſe*] De noſtris rebus tacens. CORR.

nostras, quae tam libenti Senatu laudarentur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eò minùs deberet, quòd [14] meis omnibus literis in Pompeiana laude [15] perstrictus esset. Hic dies me valdè Crasso adjunxit: & tamen, [16] ab illo apertè, rectè quidquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse, dii boni! quo modo [17] ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio? si unquam mihi [18] περίοδοι, si καμπαὶ, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαὶ suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? [19] clamores. Etenim haec erat [20] ὑπόθεσις, de gravitate [21] ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de [22] immortuis reliquiis conjurationis, de [23] vilitate, de otio. Nosti jam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eò brevior sim, quòd eos usque istinc exauditos putem. Romanae autem se res sic habent. Senatus [24] ἄρειος πάγος. Nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam cùm dies venisset rogationi ex senatus-consulto feren-

14. *Meis omnibus literis*] Hoc est, in omnibus, quae scripsi de Pompeio. Puta in oratione Maniliana; & id genus aliis scriptis Ciceronis. GRAEVIUS.

15. *Perstrictus esset*] Vide & orat. pro lege Man. cap. 10. & pro Sextio 31. GRONOV.

16. *Ab illo apertè*] Hujus loci hic est sensus. Non ita me adjunxi Crasso, ut gratiam & amicitiam Pompeii negligerem. Nam contrà, ut illum mihi redderem amiciorem, quod ille mihi tectè dederat, accepi apertè, & palàm ei gratias egi, quasi apertissimè & mea laudasset. CASAUBONUS.

17. Ἐνεπερπερευσάμην] Sensus est: Ego ostentavi me, hoc est, multus fui in declamando de rebus gestis meis, eas auxi, eas ornavi, eas amplificavi audiente Pompeio, imò ut audiret novus auditor Pompeius. Quia enim recens ille advenerat, nec fuerat aliàs auditor meus, cùm ego idem argumentum tractarem, volui nunc arrepta hac occasione efficere, ut ille me cognosceret penitius, & qualis quantúsque sim, quantámque eo absente gloriam sim consecutus. Haec est vera hujus elegantissimi loci sententia, quam primi detegimus. Nam interpretes οὐδὲν ὑγιές. CASAUB.

18. Περίοδοι] *Ambitus verborum, aut flexus clausularum, aut argumenta rhetorum, aut confirmationes.* Περίοδοι, quae sint dicere nihil attinet. Καμπαὶ sunt, rectè explicante J. F. Gronovio, clausulae, flexus molles orationis ab una parte in aliam, quibus uti licet in genere ἐπιδεικτικῷ magis, ubi ingenium & eloquentiam jactare licet, quàm in forensibus orationibus, aut in sententiis de re gravi dicendis. Ἐνθυμήματα non sunt, quae recentioribus dialecticis dicuntur, parte quadam suâ truncati syllogismi, sed antiquis rhetoribus celebratae illae sententiae, è contrariis conclusae, quae propter brevitatem & contraria acumen aliquod habent, qualis est illa Horatii: *Cur optas quod habes?* Serm. I. 3. 126. Alia exempla suppeditabit Cicero in Topicis cap. 13. Κατασκευὴ autem etsi non eandem semper apud rhetores vim habet, tamen non dubium mihi est, quin hoc loco dicatur *confirmatio alicujus rei*, (Quintilian. II. 4.) quae & amplificationem complectitur, cùm alimus argumenta, quod Longino τρέφειν dicitur, cùm dilatamus rem & augemus omni ratione, ut auditor vim rei aut argumenti capiat, in quo vel maximè summa eloquentia cernitur. ERN.

19. *Clamores*] An hoc dicit: clamores meâ oratione & plausus atque ἐπισημασίας excitari ab auditoribus. An hoc potiùs? clamores magnos edidi, &, ut mox loquitur, *sonitus*, dum omni figurarum genere orationem meam exorno. CASAUB.

ferendæ, concurſabant barbatuli juvenes, totus ille grex Catilinæ, duce [25] filiolâ Curionis; & populum, ut antiquaret, rogabant. Piſo autem Conſul, lator rogationis, idem erat diſſuaſor. Operæ Clodianæ pontes occuparant. Tabellæ miniſtrabantur, ita [26] ut nulla daretur UTI ROGAS. Hic tibi Roſtra Cato advolat, convicium Piſoni Conſuli mirificum facit; ſi id eſt convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique ſalutis. Accedit eodem etiam noſter Hortenſius, multi præterea boni. Inſignis verò opera Favonii fuit. Hoc concurſu optimatum comitia [27] dimittuntur: Senatus vocatur. Cùm decerneretur frequenti Senatu, contrà pugnante Piſone, ad pedes omnium ſingillatim accidente Clodio, ut Conſules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad XV [28] Curioni [29] nullum ſenatus-conſultum facienti aſſenſerunt: ex altera parte facilè CCCC fuerunt. [30] Acta res eſt. [31] Fufius tertiùm

---

20. *Ὑπόθεσις*] Argumentum, materia, cauſa. Quint. III. 5. CORRADUS.

21. *Ordinis*] Senatûs. IDEM.

22. *Immortuis*] *Immortuus* dicitur de eo, qui in aliquo moliendo occupatus moritur, antequam rem perfecerit, quod accidit pleriſque è conjuratione Catilinæ, qui poſt ejus & magnæ partis conjuratorum abitum ex Urbe, remanentes in Urbe, quòd viderent nullam eſſe rei perficiendæ ſpem, quieverunt: & ſi non animo, certè quod ad effectum attinet, ad ſanam mentem redierunt. Hæ ſunt *reliquiæ conjurationis*, quas ait eſſe *immortuas* & ſopitas. CASAUBONUS.

23. *Vilitate*] Poſt extinctam conjurationem conſecuta. al. *utilitate*. CORRADUS.

24. *Ἄρειος πάγος*] Martius vicus, Areopagus. *ἔστι δὲ Ἄρειος πάγος καλούμενος, ὅτι πρῶτος Ἄρης ἐνταῦθα ἐκρίθη.* Pauſan. in Attic. Areopagitas verò Solon conſtituit (lib. I. de Off.) qui ſeveri ita fuerunt, ut ſeveri judices proverbio Areopagitæ dicantur, ut *εἰρωνικῶς* ep. 13. h. l. IDEM.

25. *Filiola Curionis*] C. Curionis filio, qui eam conſuetudinem cum M. Antonio tunc habebat, ut meritò filia potiùs, quàm filius dici poſſet. Philipp. 2. & Plut. in Ant. IDEM.

26. *Ut nulla daretur, Utì rogas*] Cùm populus in campum Martium convenerat, uti rogationem aliquam aut acciperet, aut antiquaret; tabellæ ſingulis binæ dabantur, diverſè inſcriptæ; altera ſic, *Utì rogas*, qua ſignificabant, ſe rogationem accipere, & velle uti rogaſſet is, qui rogationem tuliſſet: altera cum littera *A*: quæ erat antiquatæ, id eſt, ſublatæ rogationis nota. MANUTIUS.

27. *Dimittuntur*] An non præſtat legere, *dirimuntur?* Non enim placidè ſunt dimiſſa comitia, ſed & propter Clodianorum audaciam, & optimatum concurſum, qui eis ſe opponebant, dirempta ſunt comitia. GRÆVIUS. Et id Muretus quoque.

28. *Curioni*] Patri, non filio, qui nondum id ætatis videtur fuiſſe, ut ſenator eſſe poſſet, & ſanè non ita multò pòſt ut non ſenator introducitur in Senatum, ep. 24. l. II. CORRADUS.

29. *Nullum ſenatus-conſultum facienti*] Eſt, petenti, ut nullum Senatus-conſultum fieret, aut etiam, ut Senatus-conſultum quod antè erat factum de rogatione ad pop. ferenda tolleretur. CASAUB.

30. *Acta res eſt*] Factum eſt decretum, ut Coſſ. populum cohortarentur ad rogationem accipiendam. CORRADUS.

31. *Fufius*] Hic locus variis modis legitur; cùm enim omnes corruptum eſſe exiſtimarint, quiſque pro ſuo ingenio ſupplevit. Eſt autem hîc Quintus Fufius Calenus,

tiùm concessit. Clodius conciones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliosè lædebat; [32] me tantùm comperisse omnia criminabatur. Senatus & de provinciis Prætorum, & de legationibus, & de cæteris rebus decernebat, ut, ante quàm [33] rogatio lata esset, ne quid ageretur. Habes res Romanas. Sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messalla consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. Ille alter [34] uno vitio minùs vitiosus; quòd iners, quòd somni plenus, quòd imperitus, quòd [35] ἀπρακτότατος, sed voluntate [36] ita καχέκτης, ut Pompeium [37] post illam concionem, qua ab eo Senatus laudatus est, odisse cœperit. Itaque mirum in modum omnes à se bonos alienavit. Neque id magis amicitiâ Clodii adductus facit, quàm studio perditarum rerum, atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus, præter Fufium, neminem. Bonis utimur Tribunis plebis, [38] Cornuto verò [39] pseudo-Catone. Quid quæris? Nunc ut ad privata redeam, Τεῦκρις promissa

lenus, perpetuus inimicorum Ciceronis defensor, qui causam Clodianam acerrimè defendebat. VICTORIUS. Ex vestigiis veterum codicum lectionem hanc erues optimam, & huic loco valdè accommodatam: *Fufius territus tum cessit.* Quamvis Fufius, seditiosissimus Tribunus, vehementer niteretur, ne hæc lex ferretur; territus tamen tanto senatorum numero, consentientium in senatus-consultum quod faciendum erat, tum temporis cessit, sive tum non intercessit, non intercessione suâ impediit ne senatus-consultum fieret. GRÆVIUS.

32. *Me tantùm comperisse omnia*] Id est, objiciebat mihi illud, quòd ego de me prædicaram in meo consulatu, me comperisse, Catilinam cum suis consilium cepisse urbis incendendæ, &c. LAMBINUS.

33. *Rogatio*] De pollutis sacris. CORRAD.

34. *Uno vitio minùs vitiosus*] Hoc est, Piso homo vitiosissimus esset adhuc vitiosior, nisi vitium unum ab aliis vitiis eum retraheret. Nam qui sit ignavus, non potest esse audax, & multùm formidandus reipublicæ, qualis Catilina. Piso etsi malus erat, ut erat, si tamen accessisset audacia, longè deterior fuisset. CAS.

35. Απρακτότατος] Ignavissimus, nihil prorsus faciens. CORRADUS.

36. *Ita καχέκτης*] Translatum est è schola Medicorum vocabulum. Est enim καχέκτης apud Medicos, cujus corpus ita est affectum, ut vergat omnino in morbum. Ideò addit *voluntate*, ut translationem indicaret à corpore ad animum. Ciceronem autem in libris Medicorum adprimè fuisse versatum, declarant vel infiniti harum epistolarum loci diligenter eloquentiæ studiosis notandi; & simul meminerimus veram eloquentiam esse, quæ conjuncta est cum scientia & cognitione rerum plurimarum, unde effloresci & manat omnis copia. Scitè Horatius: *Scribendi rectè sapere est & principium & fons.* CASAUBONUS.

37. *Post illam concionem*] In quam productus fuit à Fufio. CORRADUS.

38. *Cornuto*] C. *Cornuto* Trib. pleb. qui tribus pòst annis Prætor fuit. Orat. post reditum in Senatu. IDEM.

39. *Pseudo-Catone*] Hoc est, altero Catone, sive Catonis imitatore. Tantum fuit nomen Catonis, ut multi Romæ eum imitarentur, & eum adhuc vivum pro exemplo sibi proponerent. Talis etiam fuit Favonius. CASAUBONUS.

[40] promissa patravit. Tu mandata effice, quæ recepisti. Quintus frater, qui [41] Argiletani ædificii reliquum dodrantem emit H-S DCCXXV, Tusculanum [42] venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi. Video hominem valdè [43] petiturire. Navabo operam. Tu quid agas, ubi sis, cujusmodi [44] istæ res sint, fac me quàm diligentissimè certiorem. Idibus Febr.

40. *Promissa patravit*] Est, debitum, ut erat toties pollicitus, solvit. Sed quia sæpè fidem fefellerat Antonius, & Cicero illi erat iratus, ideò ait indignabundus *patravit*. Quod est verbum obscœnum, & quo purè qui loquuntur Latinè, non temerè utuntur; sed ferè cùm designatum aliquod malum facinus volunt indicare. Plaut. *Post tam fædum facinus patratum.* IDEM.

41. *Argiletani*] *Argiletum* pars Urbis propè Palatium, sic dictæ à cæde Argi, quasi Argilethum. Vide Servium & Varronem. In ea parte fuit aliquod ædificium, cujus quadrantem, hoc est, tertiam partem habebat vel hereditatis jure, vel alio Q. Frater; nunc ait Cicero eum emisse *reliquum dodrantem*, hoc est, semissem cum tertia parte. IDEM.

42. *Venditat*] Vendendi desiderio tenetur, & quasi venale proponit. CORRADUS.

43. *Petiturire*] Sic emendavit Adr. Turnebus è mss. LAMBIN. Lucceium cupidè velle abs te petere, ut secum in gratiam redeas; non audere tamen, metu repulsæ. Verùm navabo operam, ut, posito metu, id abs te petat, & impetret. BOSIUS.

44. *Istæ res sint*] *Istas res* vocat, res quæ istic fiebant, id est, loco ubi erat Atticus. ID.

CICERO ATTICO SAL.

ASIAM [1] Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti: non 15
enim dubito, quin celeriùs tibi hoc rumor, quàm ullius nostrûm literæ nuntiarint. Nunc quoniam & laudis avidissimi semper fuimus, & præter cæteros [2] φιλέλληνες & sumus, & habemur, & multorum odia, atque inimicitias Reipublicæ causâ suscepimus; [3] παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curáque effice, ut ab omnibus & laudemur, & amemur. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiorem facias, quid de meis mandatis egeris; atque etiam, quid de tuo negotio. Nam ut Brundusio profectus es, nullæ mihi abs te sunt redditæ literæ. Valdè aveo scire quid agas. Idib. Mart.

1. *Asiam*] Per *Asiam* autem intelligitur illa Minoris Asiæ pars, quæ à Romanis in provinciæ formam erat redacta. GRÆVIUS. Vide Ep. 1. ad Q. Fr.

2. Φιλέλληνες] Studiosi Græcorum. Vide Cic. Orat. pro Flacco.

3. Παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο] *Omnimodæ virtutis reminiscere.* Sunt verba Achillis Hectorem alloquentis in ipso agone. Iliad. XXII. 268.

CICERO ATTICO SAL.

16 QUÆRIS ex me, quid acciderit [1] de judicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: & simul vis scire, quo modo ego minùs, quàm soleam, præliatus sim: respondebo tibi [2] ὕστερον πρότερον, [3] Ὁμηρικῶς. Ego enim, quamdiu Senatûs auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter, & vehementer prœliatus sum, ut clamor concursúsque maximâ cum meâ laude fierent. Quòd si tibi unquam sum visus in Republica fortis, certè me in illa causa admiratus esses. Cùm enim ille [4] ad conciones confugisset; in iísque meo nomine ad invidiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas, & quantas strages edidi? quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci? quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem juventutis? Sæpe, ita me dii juvent! te non solùm auctorem consiliorum meorum, verùm etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. Postea verò quàm Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius Tribunus plebis

1. *De judicio*] Clodiano, propter violata Bonæ Deæ sacra. CORRADUS.

2. Ὕστερον πρότερον] Id est, præposterè, secundum, vel de secundo priùs.

3. Ὁμηρικῶς] *Homerus* Iliadem orsus à nono anno belli Trojani, mirificam rationem invenit etiam illorum commemorandorum, quæ prioribus annis acciderant. Sed illustriùs id multò in Odyssea paret. Orditur enim poeta ab eo tempore, quo Ulysses in Insula Calypso detinebatur, quo anno fatalis illi erat reditus: quis igitur speraret, illa legens, poetam omnia tam commodè, tam eleganter, quæ novem primis annis passus erat Ulysses relaturum, & tum nihil ferè eorum prætermisit. Inde dixit Ὁμηρικῶς. CASAUBONUS.

4. *Ad conciones confugisset*] Cùm P. Clodius unicum sibi præsidium putaret sordidam plebem, quam lactabat concionibus invidiosis in Ciceronem, quasi qui nobiles cives indemnatos necasset, & commodis plebis, agrariæ legi Rulli resistendo, adversatus fuisset. GRONOVIUS.

5. *In qua nihil aliud à Consulari rogatione differebat*] Fufius hîc fucum fecit Hortensio, & aliis parum cautis senatoribus. Fufius videns ægrè servari posse Clodium, rogatione illâ acceptâ, persuasit Hortensio, se boni publici & concordiæ scilicet studio velle ferre rogationem, quâ idem efficeretur atque illâ consulari: & quòd ita eam rogationem composuerit, ut nihil differret à Consulari, nisi quòd ex lege Fufii judices ordinarii de Clodio erant cognituri; ex rogatione senatûs non judices ordinarii; sed vel populus, vel aliquis, cui aut senatusconsulto, aut plebis-scito extra ordinem quæstio illa fuisset mandata. Rectè autem ait Cicero in hoc fuisse omnia, quod cùm non videret Hortensius, quæ fuit ejus imprudentia, passus est sibi fucum fieri, & os oblini. CASAUBONUS.

6. *Perspiciens inopiam judicum*] An inopiam judicum, hoc est, quòd erant boni judices defuturi? an sic potius: Perspiciebam eos, qui futuri erant judices, omnes esse viles animas, & egestate laborantes. Nam quis nescit paupertatem sæpè esse malesuadam, & rectè à sapientibus institutum

bis ferret; in [5] qua nihil aliud à Consulari rogatione differebat, nisi judicum genus; (in eo autem erant omnia) pugnavítque, ut ita fieret; quòd & sibi, & aliis persuaserat, nullis illum judicibus effugere posse: contraxi vela, [6] perspiciens inopiam judicum; [7] neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum, atque testatum, ut non possem præterire. Itaque, si causam quæris absolutionis, (ut jam [8] πρὸς τὸ πρότερον revertar) egestas judicum fuit, & turpitudo. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio: qui dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quæ ex senatus-consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum [9] in infamia relinqui ac sordibus, quàm [10] infirmo judicio committi. Sed ductus odio properavit rem deducere in judicium; cùm illum [11] plumbeo gladio jugulatum iri tamen diceret. Sed judicium, si quæris, quale fuerit, [12] incredibili exitu; sic, ut nunc ex eventu ab aliis, à me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. Nam ut [13] rejectio facta est clamoribus maximis; cùm [14] accusator, tanquam Censor bonus, homines nequissimos rejiceret: reus, [15] tanquam clemens lanista, frugalissimum quemque secerneret;

 ut

tum ad magistratus aut judicia non temerè pauperes esse admittendos, nec semper jure reprehendendum illud, *das census honores*. IDEM.

7. *Neque dixi quicquam pro testimonio*] Qua nocte pro populo fiebat, Clodium Romæ fuisse, cùm ille diceret se fuisse Interamnæ, ut postea probavit. Ep. 1. lib. II. & orat. pro Mil. CORRADUS.

8. Πρὸς τὸ πρότερον] Ad prius, ad id quod priore loco quæsisti. IDEM.

9. *In infamia*] Nam, si Fufius intercessione impediret, quo minùs de re Clodiana populus judicare posset; itaque judicium de Clodio nullum fieret; Clodius tamen in infamiæ sordibus jaceret; quem non innocentia videretur in judicio servasse, quod fortasse nunc videri potest, sed tribunus nocentem judicio eripuisse. MANUTIUS.

10. *Infirmo judicio*] Quod facilè corrumpi posset. Firmissimum autem, & integrum ab omni labe, populi judicium fuisset. In rogatione Consulari, ut populus judicaret, scriptum erat. IDEM.

11. *Plumbeo gladio*] Hoc est, per quosvis & qualescunque judices. Adagium est de re inepta ei rei, de qua facta est. Sic alibi (*Fin*. IV. 18.) Cicero plumbeum pugionem dixit. GRÆVIUS.

12. *Incredibili exitu*] Ita loqui amat Cicero *esse incredibili exitu*, ἀντὶ habuisse incredibilem exitum. Sic passim loquitur, itémque alii. Vide Gellium V. 8. Interpretor autem *judicium incredibili exitu*, Κρίσιν παράδοξον καὶ θαυμασίαν, hoc est, in qua multa præter opinionem hominum eveniunt. Et pertinent hæc ad ea quæ facta sunt, dum judicium peragitur. CAS.

13. *Rejectio*] Judicum. Vide Ascon. Verr. *Act*. I. *cap*. 3.

14. *Accusator*] Lentulus, orat. de resp. & Val. Max. lib. IV, cap. 2. subscriptor C. Fannius, ep. 24. lib. II. CORRADUS.

15. *Tanquam clemens lanista*] Solebant lanistæ cùm paria eligerent producenda, eos primo quoque tempore producere, qui improbissimi erant, frugalissimum quemque servantes; quò nunc Cicero respicit. CASAUBONUS.

ut primùm judices consederunt, valdè diffidere boni cœperunt. Non enim unquam turpior [16] in ludo talario consessus fuit. [17] Maculosi senatores, [18] nudi equites, [19] tribuni non tam ærati, quàm, ut appellantur, ærarii. Pauci tamen boni inerant, quos rejectione [20] fugare ille non potuerat; qui mœsti inter sui dissimiles, & mœrentes sedebant, & contagione turpitudinis vehementer permovebantur. Hìc, ut quæque res ad consilium [21] primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nullâ varietate sententiarum: nihil impetrarat reus: plus accusatori dabatur, quàm postulabat: triumphabat (quid quæris?) Hortensius se vidisse tantùm: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur. Me verò teste producto, credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse, quæ consurrectio judicum facta sit, ut me circumsteterint, ut apertè jugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. Quæ mihi res multò [22] honorificentior visa est, quàm aut illa, cùm jurare [23] tui cives [24] Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut cùm [25] tabulas Metelli Numidici, cùm hæ, ut mos

16. *In ludo talario*] Ludus hîc accipitur pro loco, ubi convenire solent aleatores. Talorum tamen ludus, sive ἀστραγάλων, non est confundendus cum tesserario ludo, sive κύβεία. CASAUB.

17. *Maculosi senatores*] Maculosi sunt notati à censoribus. Suet. Jul. 41. Tacit. I. Hist. 7, & II, 40. GRONOVIUS.

18. *Nudi equites*] Nudati opere censorio. Suet. Jul. 41. IDEM.

19. *Tribuni non tam ærati, quàm, ut appellantur, ærarii*] Hoc est, tribuni non tam nummati erant, quàm nummarii & corrupti: ærarius enim in eâ notione ac formâ quâ nummarius dici cur non possit, nihil causæ video. TURNEBUS. Legi vesim: *Tribuni non tam ærarii, ut appellantur, quàm ærati* MURETUS

20. *Fugare*] Mallem, *effugere*. IDEM.

21. *Primis postulationibus*] *Postulatio* propriè erat, cùm accusator prætorem adibat petens, ut liceret sibi nomen ejus, quem accusare volebat, inter reos referre. Hîc latiùs accipitur. Accipitur enim pro petitionibus, quæ fieri solent ab utraque parte, dum parant se ad litem, puta ut liceat illum aut illum qui absit advocare, & ejus adventum expectare, ut ne ille aut ille ad testimonii dictionem admittatur. CAS.

22. *Honorificentior*] Honori maximo Ciceroni id fuit, quòd tantus esset nominis ejus splendor, tam præfulgens dignitas, ut & bonis omnibus admirationi esset, & improbis terrori. Nam sive isti hunc honorem Ciceroni habuerant non fictè, quid *honorificentius*? sive simulatè, quis coegit, nisi summa Ciceronis dignitas, & omni exceptione major auctoritas? IDEM.

23. *Tui cives*] Jocatur. Respuit enim jus civitatis ab Atheniensibus sibi oblatum Atticus. Credo quia sic jus amisisset Romanæ civitatis. Nemo enim duarum civitatum civis eodem tempore esse potest. *Pro Corn. Balbo*, cap. 11. IDEM.

24. *Xenocratem*] Hic testimonio dicto, cùm ad Aras, ut mos Græcorum est, jurandi causâ accederet; unâ voce omnes judices, ne juraret, reclamarunt. In oratione pro Balbo, & apud Valerium, & Laertium. MANUTIUS.

25. *Tabulas Metelli Numidici*] Q. Metello, Quinti filio, Numidico, causam dicente

" mos est, circumferrentur, nostri judices aspicere noluerunt; multò hæc, inquam, nostra res major. Itaque judicum vocibus, cùm ego sic ab iis, ut salus patriæ, defenderer, fractus reus, & unà patroni omnes conciderunt. Ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quâ cùm abiens consulatu sum [27] domum reductus. [28] Clamare [29] præclari Areopagitæ, se non esse venturos, nisi præsidio constituto. Refertur [30] ad consilium; una sola sententia præsidium non desideravit. Defertur res ad senatum; gravissimè, ornatissiméque decernitur: laudantur judices: [31] datur negotium magistratibus: responsurum hominem nemo arbitrabatur. [32] Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. Nosti [33] Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cujus oratione erga me honorificâ ad te scripseram. Biduo per unum servum, & eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium: [34] arcessivit ad se, promisit, [35] intercessit, dedit. Jam verò (ô dii boni, rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium [36] introductiones nonnullis judicibus [37] pro mercedis

I 3

---

cente de pecuniis repetundis, cùm ipsius tabulæ circumferrentur inspiciendi nominis causâ, fuit judex nemo, ex illis equitibus Romanis, gravissimis viris, quin removeret oculos, & se totum averteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, verúmne, an falsum esset, videretur. In oratione pro Balbo. IDEM.

26. *Mos est*] Qui repetundarum accusabantur, eorum tabulæ accepti & expensi domi obsignari solebant. *Cic.* I. *in Verr.* 19. Deinde in judicium afferebantur, & judicibus inspiciendæ tradebantur, ut quid haberent in bonis, & unde acceptum, pateret. Ibid. cap. 23. GRONOVIUS.

27. *Domum reductus*] Ejus frequentiæ mentionem facit his verbis in oratione in Pisonem: *Quo quidem tempore is meus domum fuit è foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur.* MANUTIUS.

28. *Clamare*] Utitur stylo historico, qui narrationes longiores decet in primis. *Clamare* enim est clamare cœperunt, vel clamabant, ut passim ipse, Sallustius, alii. CASAUBONUS.

29. *Præclari Arreopagitæ*] Εἰρωνικῶς.

30. *Ad consilium*] Judicum. MANUTIUS.

31. *Datur negotium*] Ut præsidium constituant. CORRADUS.

32. *Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι*] *Dicite nunc mihi, Musæ*, cœlestes domos habitantes, *quo modo jam primùm ignis incidit*, Iliad. II. 113.

33. *Calvum ex Nanneianis*] Non Calvus, sed M. Licinius Crassus omnino intelligitur, qui pecuniâ suâ corrupit judicium hoc: sed cur *Calvus ex Nanneianis* appelletur, ignoro. Conjecturæ quidem doctorum sunt ingeniosæ, sed num veræ sint dubito. CASAUBONUS.

34. *Arcessivit ad se*] Judices.

35. *Intercessit*] Est spondere pro aliquo, recipere in se solvendum. GRÆVIUS.

36. *Introductiones*] Verbum est lenoni conveniens: illius enim est stupra conciliare, & huic ad illam aditum munire, viámque sternere, ac denique introducere. Puto & *introductiones*, & *productiones*, & *perductiones*, dici hoc sensu. CASAUB.

37. *Pro mercedis cumulo*] Cumulus in mensura aridorum est id, quod excedit legitimam mensuram, & hostorio solet abradi.

cedis cumulo fuerunt. Ita, ſummo diſceſſu bonorum, pleno foro ſervorum, XXV. judices ita fortes tamen fuerunt, ut, ſummo propoſito periculo, vel perire maluerint, quàm [38] perdere omnia. XXXI fuerunt, quos fames magis, quàm fama, commoverit. Quorum Catulus cùm vidiſſet quendam, Quid vos, inquit, præſidium à nobis poſtulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis? Habes, ut breviſſimè potui, genus judicii, & cauſam abſolutionis. Quæris deinceps, qui nunc ſit ſtatus rerum, & qui meus. Reipublicæ ſtatum illum, quem tu meo conſilio, [39] ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium conjunctione, & auctoritate Conſulatûs mei fixus, & fundatus videbatur, niſi quis nos deus reſpexerit, elapſum ſcito eſſe de manibus [40] uno hoc judicio: ſi judicium eſt, triginta homines populi Romani leviſſimos, ac nequiſſimos, nummulis acceptis, jus ac fas omne delere, &, quod omnes non modò homines, verùm etiam pecudes factum eſſe ſciant, id [41] Talnam, & Plautum, & Spongiam, & cæteras hujuſmodi quiſquilias ſtatuere, nunquam eſſe factum. Sed tamen, ut te de Republica conſoler, non ita, ut ſperarunt mali, tanto impoſito Reipublicæ vulnere, alacris exultat improbitas in victoria. Nam

di. Seneca vocat *acceſſionem*. *Non vacat de pretio quæri, plus in acceſſionibus fuit.* Id vocant Latini *auctarium*, Græci ἐπίμετρον. Sic in emptione carnium in macello dari ſolet ſuperpondium aliquod, quod veteribus Latinis *Mantiſſa* dicitur. CASAUB.

38. *Perdere omnia*] Totam remp. evertere, quam in judicio eſſe poſitam, planè conſtat. Maluerunt igitur rectè ſentire, etiam ſi rectum ſenſum conſecutura mors eſſet, quàm ſententias ferre, contrà quàm leges, & jura præſcriberent: quod ſi feciſſent, actum eſſe de univerſa republica opinabantur. Quaſi, Clodium ſervare, & remp. perdere, idem eſſet. MANUTIUS.

39. *Ego divino confirmatum*] Diis enim immortalibus ducibus eam mentem, voluntatémque ſuſcepi. Orat. IV. in Catil. & orat. pro P. Sylla. CORRADUS.

40. *Uno hoc judicio*] Quia ſeveritate judiciorum ſublatâ, nullus eſt metus malis, nulla ſpes aut ſecuritas bonis. Omnia ſunt incerta, cùm à jure diſceſſum eſt. IX. ad Fam. ep. 16. GRONOVIUS.

41. *Talnam & Plautum*] Vereor ut omnibus probare poſſim, quod hoc loco primùm obſervavimus. Dicam tamen quod odore quodam ſuſpicionis videor indagaſſe. Puto hæc nomina iſtorum judicum poni à Cicerone per jocum & gratiâ ridiculi, ita ut diſſimulanter jocetur in ambigua ſignificatione vocum iſtarum. Propterea vocat mox hos judices quiſquilias, alludens ad res illas parvi pretii, quas nomina iſta, ſi ſumantur appellativè, ſignificant. Simillimè in oratione pro Cluentio jocatur in alios judices, Guttam & Bulbum: *Atque etiam ipſe conditor totius negotii Guttam adſpergit huic Bulbo.* Sic puto hîc per jocum proferri hæc nomina, factâ alluſione ad aliam iſtarum dictionum ſignificationem. Nunc de illis nominibus videamus. *Talna* vox, an veteri Romanorum linguâ, cujus vix centeſimam partem hodie habemus cognitam, aliquid ſignificet neſcio. Sed poteſt Cicero videri alluſionem facere ad vocem

Nam planè ita putaverunt, cùm religio, cùm pudicitia, cùm judiciorum fides, cùm senatûs auctoritas concidisset, fore, ut apertè victrix nequitia, ac libido pœnas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas Consulatûs mei. Idem ego ille, (non enim mihi videor insolenter gloriari, cùm de me apud te loquor, in ea præsertim epistola, quam nolo aliis legi) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum unumquemque confirmans, excitans. Insectandis verò, exagitandísque nummariis judicibus, omnem omnibus studiosis, ac fautoribus illius victoriæ [42] παῤῥησίαν eripui: Pisonem consulem nullâ in re consistere unquam sum passus: [43] desponsam homini jam [44] Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abjectum excitavi: Clodium præsentem fregi in senatu, cùm oratione perpetuâ, plenissimâ gravitatis, tum altercatione ejusmodi, ex qua licet pauca degustes. Nam cætera non possunt habere neque vim, neque venustatem, [45] remoto illo studio contentionis, quem [46] ἀγῶνα vos appellatis. Nam, ut Idib. Maii in senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa Republica,

cem *Talla*, quæ significat κρομμύου λέπυρον, ut est in Glossis, hoc est, folliculum cæpe, ait Festus. Hac re quid levius dici posset? Jam nomen *Plauti* jocandi occasionem & argumentum affatim suppeditat. Nam *Plauti*, vel blandi Latinè appellantur canes, quorum aures languidæ sunt & flaccidæ. Festus. Quod ipsum nomen, ut alia multa, videtur ex onomatopœia ortum. Ideò Plautus in Casinæ prologo latrans nomen appellat. Canum enim est baubari. Et illorum latratus exprimitur Græcâ voce αὖ αὖ, quam syllabam pars prior vocis Plauti habet. Nomen autem *Spongia* non est obscurum. Fuit enim spongia olim in usu ad mundandam suppellectilem, ut mensas, scamna, &c. imò (honos sit auribus) ad spurcos usus, ut hodie charta, adhibebatur. Legitur hîc etiam *Calvum*, *Plancum*, & *Spongiam*. Quæ voces itidem jocosè ponuntur. Nam *Calvus* à verbo *calvo* est, hoc est, decipio; *Plancus* autem dicitur ὁ πλατύπους. Sic nos Galli *un pied plat*. CASAUBONUS.

42. *Παῤῥησίαν*] Victoria solet victorem loquacem reddere. Solent enim ubique narrare victoriam suam, qui eam sunt adepti. Facultatem id liberè faciendi, παῤῥησίαν vocat hîc Cicero. Minùs enim liberè ob victoriam audent exultare qui passim sibi inculcantem audiunt, improbis artibus eam fuisse reportatam victoriam. Similes igitur fiunt victis, quorum γλῶσσα, inquit Pindarus, ἀγχεμάχα δέδεται. IDEM.

43. *Desponsam*] Ut eam anno proximo proconsul administraret. MANUTIUS.

44. *Syriam*] Provincia fuit mirè dives & consularis: quare ferè Macedonia & Syria, vel auctore Senatu, benè merito de republica dabatur, vel à Tribunis plebis præmium improbitatis constituebatur. Sic Gabinius, qui Ciceronem expulit, Syriam provinciam per Clodium Tribunum est consecutus. CASAUBONUS.

45. *Remoto illo studio contentionis*] Fortè legendum *stadio*. Quod videtur requirere vox sequens ἀγών. GULIELMIUS.

46. *Ἀγῶνα*] Certamen.

ca, atque ille locus inductus à me est [47] divinitùs; ne, unâ plagâ acceptâ, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse ejusmodi, quod mihi nec dissimulandum, nec pertimescendum videretur: ne aut metuendo ignavissimi, aut ignorando stultissimi judicaremur. Bis absolutum esse [48] Lentulum, bis [49] Catilinam: hunc tertium jam esse à judicibus in Rempublicam immissum. Erras, Clodi, non te judices urbi, sed carceri reservarunt; neque te retinere in civitate, sed exilio privare voluerunt. Quamobrem, Patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in Republica bonorum consensio: dolor accessit bonis viris; virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi; sed quod erat, inventum est: in unius hominis perditi judicio plures similes reperti sunt. Sed quid ago? penè orationem in epistola inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit [50] pulchellus puer: objicit mihi, *me ad Baias fuisse*.

47. *Divinitùs*] Cave confundas cum multis *divinè* & *divinitùs*. Qui ait se aliquid *divinè fecisse*, tribuit sibi laudem mirificam, & quæ vix homini conveniat, etsi abutimur nos vulgò isto loquendi genere. Qui dicit *divinitùs se aliquid egisse*, laudem Deo tribuit, non sibi. Est enim *divinitùs* quod Homerus dicere solet οὐκ ἀθεεὶ, hoc est, Deo auctore & compulsore. Quare de malo dici solet, ut cùm dicimus, divinitùs accidit, ut ille illum occideret. Et Cic. in Verr. *An in eam fraudem mihi videtur divinitùs incidisse*. CASAUBONUS.

48. *Lentulum*] Hic est Catilinæ conjurationis particeps, prætor cùm esset. CORR.

49. *Bis Catilinam*] Ego tamen ter absolutum Catilinam invenio: primùm, de incestu, quòd Fabiam, virginem Vestalem, stuprasset, Hortensio & Metello coss. idque Orosius lib. IV. & Pædianus in commentario orationis contra Competitores, tradiderunt. Iterùm, crimine inter sicarios, ob necem M. Marii Gratidiani, Cæsare & Figulo coss. quod apud Dionem lib. XXXVI. scriptum est. Id etiam Cicero significat in oratione pro Sylla, cùm ait: *At idem non affuit alio in judicio*. Tertiò, repetundarum ex Africa, Cotta & Torquato coss. ut Ciceronis, Quinti fratris in libello de Petitione consulatûs, Pædiani testimonio probatur. Quid igitur? an ab historia dissentit Cicero? minimè: sed, cùm Catilinam, item ut Clodium, contra leges absolutum velit significare, de tribus absolutionibus unam omittit, in crimine scilicet incestûs, ne Fabiæ, Terentiæ uxoris suæ sorori, turpem impudicitiæ notam inureret: quam etiam in oratione contra competitores expertem culpæ dicit fuisse. Loquitur igitur de iis judiciis, in quibus Catilina, cùm culpam commisisset, absolutus tamen est, repetundarum. Scilicet ex Africa, & inter sicarios. Quibus criminibus manifestè tenebatur. MANUTIUS.

50. *Pulchellus*] P. Clodius è gente Claudiorum, qui *Pulchri* dicuntur. Altercatio mordax. Clodius objicit mihi me ad Baias fuisse. Sed quid hoc flagitii est? Estne simile, inquam, ac si dicas me in Operto Bonæ Deæ fuisse, ubi tu deprehensus es in domo Cæsaris. 2°. Quid, *inquit*, tibi homini Arpinati, agresti, semirustico cum calidis & voluptariis aquis Baianis. Narra, inquam, hoc patrono tuo, scilicet sorori tuæ, quæ te, ut patronus, sæpè defendit. Illa concupivit Arpinates aquas, cùm nuptias meas peteret, ut virum experta illis se lavaret. Nosti enim ipse *marinas*, quibus te perfudisti cùm stuprum passus es à piratis. 3°. Quousque, *inquit*, hunc Regem superbum feremus? Regem me appellas, inquam, cùm Q. Marcius Rex, sororis

fuisse. Falsum: sed tamen quid hoc? simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse. *Quid*, inquit, *homini Arpinati cum aquis caldis*? Narra, inquam, patrono tuo, qui [51] Arpinates aquas concupivit: nosti enim [52] marinas. *Quousque*, inquit, *hunc regem feremus*? [53] Regem appellas, inquam, cùm [54] Rex tui mentionem nullam fecerit? Ille autem Regis hereditatem spe devorarat. [55]. *Domum*, inquit, *emisti*. Putes, inquam, dicere, judices emisti. *Juranti*, inquit, *tibi non crediderunt*. Mihi verò, inquam, XXV judices crediderunt: XXXI, quoniam nummos antè acceperunt, tibi nihil crediderunt. Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Noster autem status est hic. Apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis, & fæcem multò meliùs nunc, quàm reliquisti, [56] nam & illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. [57] Missus

sororis tuæ maritus, moriens in testamento nullam tui mentionem fecerit. 4°. Domum, *inquit*, emisti, scilicet magnificentissimam in Palatio sestertiis tricies vicies. Voluisti, inquam, dicere, Judices emisti, qui te absolverunt. 5°. Juranti, *inquit*, tibi non crediderunt, quia me absolverunt, etsi juratus in me testimonium dixeras. Mihi verò, inquam, XXV. Judices crediderunt, qui te sententiis suis condemnarunt: XXX tibi non crediderunt, quoniam nummos antè acceperunt, quàm te absolverent. Videndus Plutarchus in Cicerone, & Cicero de Harusp. respons. POPMA.

51. *Arpinates aquas*] Hoc est, nuptias meas. Sic enim appellat τὴν συνουσίαν, alludens ad veterem morem; qui πρὸς τὰ ἀφροδίσια aquam adhibebant. Testes hujus moris poetæ passim, & Cicero ipse pro Cœlio: *Ideóne* (ait) *aquam adduxi, ut tu eâ incestè uterêris*? Hinc pendet jocus Ciceronis, & in hac voce, & in sequenti: *Nosti marinas*. Atque ex hac eadem consuetudine illustrari debet locus Ciceronis in Orat. pro Murena, ubi orator mentionem facit provinciæ cujusdam, quam cùm quæstores sortirentur, acclamatio fieri soleret. Intelligit provinciam quæ & Ostiensis & Aquaria dicebatur: quæ si cui paulò deditiori voluptatibus obtigisset, solebant Romani jocari, allusionémque facere ad hunc obscœnum aquæ usum. Ex quo etiam Aquarioli sunt dicti pueri in lupanaribus ministrantes, teste Festo. Eandem provinciam porrò & Ostiensem fuisse appellatam, & aquariam, declarat collatio locorum duorum, illius in Orat pro Murena, & hujus in Vatinium. CASAUBONUS.

52. *Marinas*] Quibus te purgasti, cùm latera rupisses piratis. De Harusp. resp. 21. J. F. GRONOV. Jocum esse vult Bosius in voce *Marinas*, quæ possit etiam intelligi de Arpinatibus, quæ fuerant C. Marii.

53. *Regem appellas* &c.] Sensus est: Tu Regem nominare sustines, illúdque nomen recordari, cùm Rex, cujus hereditatem jam spe devoraveras, in testamento te prætererit, nullámque tui mentionem fecerit? MALASPINA.

54. *Rex*] Q. Martius Rex, Terentiæ sororis tuæ maritus. CORRADUS.

55. *Domum emisti*] Vide suprà, ep. 13.

56. *Nam & illud*] Alterum *Et*, quod huic respondeat, videtur desiderari: sed Cicero sæpe particulam, dictionémve, quæ expectatur, omittit; nec tamen cœptam sententiam absolvit. Ut hîc alterum *Et* omisit, atque ejus loco intulit, *Accedit illud*. MAN.

57. *Missus est sanguis invidiæ*] Profuit nobis ad extinguendam invidiam, videri nostrum testimonium non valuisse. Sic & Livius libro 3: *Dandus*, inquit, *invidiæ est sanguis*. IDEM.

ſus eſt ſanguis invidiæ ſine dolore, atque etiam hoc magis, quòd omnes illi fautores illius flagitii, rem manifeſtam illam redemptam eſſe à judicibus confitentur. Accedit illud, quòd illa [58] concionalis hirudo ærarii, miſera ac jejuna plebecula, me ab hoc Magno unicè diligi putat: & hercule multâ & jucundâ conſuetudine conjuncti inter nos ſumus, uſque eò, ut noſtri iſti comiſſatores conjurationis, barbatuli juvenes, illum in ſermonibus [59] Cnæum Ciceronem appellent. Itaque & ludis, & gladiatoribus mirandas [60] ἐπισημασίας [61] ſine ulla paſtoritia fiſtula auferebamus. Nunc eſt expectatio comitiorum: in qua omnibus invitis trudit noſter Magnus [62] Auli filium: atque in eo neque auctoritate, neque gratiâ pugnat, ſed quibus [63] Philippus omnia caſtella expugnari poſſe dicebat, in quæ modò aſellus

---

58. *Concionalis hirudo ærarii*] Unde largitiones fieri cupit, quales tribuni nimis populares facere ſolent. CORRADUS. *Concionalis* autem dicitur, quia totos dies in concionibus tribunitiis conſumebat. Vide Gronov. de Seſtert. IV. 9. GRÆV.

59. *Cnæum Ciceronem*] Ex ipſo & me junctum. Sic ep. 14. lib. IV. CORRADUS.

60. *Ἐπισημασίαις*] Significationes, ut plauſum, & quæ præterea benevolentiam ſignificant. MANUTIUS.

61. *Sine ulla paſtoritia fiſtula*] Sine ullo ſibilo. Nam odium ſibilo, amor plauſu ſignificatur: ut in oratione pro Sextio. Paſtoritiæ verò fiſtulæ ſonus à ſibilo non longè diſtat. Itaque & *συρίζειν* pro ſibilare, & fiſtulâ ſonum edere: *σύριγμα* verò pro ſibilo, & fiſtulâ paſtoritiâ reperimus. Quâ de re ſcripſit ingenioſè, & eruditè, M. Antonius Muretus in Variarum lectionum libris. (Vide lib. I. cap. 19.) IDEM.

62. *Auli filium*] L. Afranium, qui bello Mithridatico legatus Pompeii fuerat, & in bellis civilibus ab eodem ſtetit, éſtque in Hiſpania à Cæſare occiſus. Vide Dionem lib. XXXVI. Vide & Lipſium, Var. Lect. lib. III. cap. ultimo. GRÆVIUS.

63. *Philippus*] Macedonum Rex, & Alexandri Magni pater, qui diffidit urbium portas, & ſubruit æmulos Reges muneribus. Horat. lib. III. Carm. CORRADUS.

64. *Conſul autem ille*] M. Piſo.

65. *Doterionis*] Ita Boſius. Alii, *deterioris*, quod retinet Gulielmius, tanquam repentè reſpiceret Tullius ad prologum Plautini Amphitruonis; V. 67. & ſeqq. Sed pro Boſio ſtat Caſaubonus: Intelligit, inquit, Piſonem, de quo dictum ſuprà, eſſe eum facie magis, quàm facetiis ridiculum. Videtur autem Doterio hiſtrio fuiſſe, cujus operâ plurimùm uſus Philippus. Hic, quia multa pollicebatur, joco dictus Δωτήριον, ut quidam Rex Syriæ Δώσων. CASAUB.

66. *Ut apud magiſtratus*] Apparet ex hoc loco Prætorem, cujus erat quæſtio de ambitu, non potuiſſe ſine ſenatus-conſulto inquirere in domos magiſtratuum. At in domos privatorum credo potuiſſe. IDEM.

67. *Cujus domi diviſores haberent*] Al. *cujuſmodi diviſores habitarent*: unde opinio eſt, legi poſſe: *cujus domi diviſores habitarent*: vel, *qui ejuſmodi diviſores haberent*. CORRADUS. *Habere* dici pro *habitare*, tritiſſimum. GRÆVIUS.

68. *Adverſùs Remp.*] Lamb. *adverſùs remp. facere videri.* Sed videtur ſubaudiendum.

69. *Lurco*] Gentis Aufidiæ cognomen. Et poteſt eſſe maternus avus Liviæ, uxoris Auguſti. Suetonius in Caligula. MAN.

70. *Simul cum lege Ælia iniit*] Tribunatum inivit ſervatis auſpiciis ex lege Ælia. IDEM. Fortè: *ſalvâ lege Æliâ*. GRONOV.

71. *Solutus eſt & Æliâ & Fuſiâ*] Lex Ælia & lex Fuſia pertinuerunt ad Comitia: neque dubito fraudem vel certè ſtratagema.

lus onustus auro posset ascendere. [64] Consul autem ille, [65] Docterionis histrionis similis, suscepisse negotium dicitur, & domi divisores habere : quod ego non credo. Sed senatus-consulta duo jam facta sunt odiosa, quòd in Consulem facta putantur, Catone & Domitio postulante; unum, [66] ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, [67] cujus domi divisores haberent, [68] adversùs rempublicam. [69] Lurco autem, tribunus plebis, qui magistratum [70] simul cum lege Ælia iniit, [71] solutus est & Æliâ, & Fufiâ, ut legem de ambitu ferret; quam ille [72] bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in ante diem VI. Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut, qui nummos in tribu [73] pronuntiarit, si non dederit, impunè sit; sin dederit, ut,

 quoad

---

ma eas fuisse senatorum adversùs plebem. Nam cùm in comitiis regnaret plebs, nec frangere hanc ejus potestatem senatus posset, quibus potuit cunque rebus minuit. Idque maximè perlatis his duabus legibus effecit, etsi constat à tribunis plebis eas fuisse latas, ut Manutius docet. Sed non est novum ut Tribuni in gratiam senatorum multas leges ferrent, quæ populi majestatem non nihil atterere viderentur. Testatur autem Cicero in Pisonem* non esse valdè antiquas illas leges, ut quæ nondum centum annos durassent. Legis Æliæ capita tria fuerunt. I. Ut auspicato omnia fierent in comitiis. II. Ut obnuntiatione factâ dirimerentur comitia. III. Ut liberum esset intercedere, quibus intercedendi jus erat. Erat autem intercedendi jus ad populum solis Tribunis plebis legibus sacratis concessum. Legis Fufiæ caput unum fuisse docti existimant, Ne fastis diebus cum populo ageretur. Quoniam igitur videbat senatus urgendum esse malum istud ambitionis, & nascens esse curandum, ob pericula varia quæ moram sequi videbantur, placuit senatui illa omnia tollere, quæ latoribus novæ legis de ambitu aliquam moram videbantur posse afferre. Quàm prudenter hoc à Senatu sit factum, mitto quærere. Illud dico, Senatum præivisse exemplo suo tribunis plebis, qui, ut improbas leges ferrent, imitati sunt factum hoc Senatûs. Imò leges ipsas Æliam & Fufiam sustulerunt : quod à Clodio postea factum est. In quem Cicero tam acriter, tam sæpè ob hoc ipsum invehens, non dubito quin sæpe responsum tulerit à Clodio, imitatione senatus se illas leges primùm neglexisse, deinde sustulisse. Tanti est in republica nihil admittere, vel quod sit minimùm contra leges. Τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν, ut passim inculcat Philosophus, τὴν διάνοιαν παραλογίζεται. Est autem hic σαρκασμὸς quasi Ciceronis, qui laude immortali dignus est, quòd peccanti hac in parte senatui, dum odio ductus Cato properat, & urget propositum inconsideratè, ipse comitem peccati se non adjungit, & bonam causam mavult deserere, quàm iniquè & contra leges illa tueri. Jocatur igitur in Lurconem, qui cùm servatis auspiciis ex lege Ælia factus esset Tribunus plebis, eam legem, per quam ipse esset tribunus, solvat : non tam ipse quidem quàm Senatus, qui & lege utraque Æliâ & Fufiâ solverit. CASAUBONUS.

72. *Bono auspicio*] Εἰρωνικῶς. Non enim bonum poterat esse ejus auspicium, cujus in corpore, aut etiam nomine vitium esset. Innuit autem Clodios sive Claudios à claudis pedibus nomen habuisse, eâque de causa nescio quid mali ominis extitisse in eorum nomine. Vitabant enim Romani inauspicata nomina, &, ut loquitur Horatius, *malè nominata* verba. BOSIUS.

73. *Pronuntiarit*] *Pronuntiare* frequens in hac re verbum, est autem idem ac polliceri. Sed cùm legibus interdictum est promittere

quoad vivat, ſingulis tribubus H-S cIɔ cIɔ cIɔ debeat. Dixi, hanc legem P. Clodium jam antè ſervaſſe : pronuntiare enim ſolitum eſſe, & non dare. Sed heus tu, vidéſne [74] conſulatum illum noſtrum, quem Curio antea [75] ἀποθέωσιν vocabat, ſi hic factus erit, [76] fabam mimum futurum? Quare, ut opinor, [77] φιλοσοφητέον, id quod tu facis, & iſtos Conſulatus [78] non flocci ἰατέον. Quod ad me ſcribis, [79] te in Aſiam ſtatuiſſe non ire; equidem mallem ut ires : ac vereor ne quid in iſta re [80] minùs commodè fiat. Sed tamen non poſſum reprehendere conſilium tuum, præſertim cùm egomet in provinciam non ſim profectus. Epigrammatis tuis, quæ [81] in Amaltheo poſuiſti, contenti erimus, præſertim cùm & [82] Chilius nos reliquerit, & Archias

---

mittere aut polliceri pecuniam, iſti non pollicebantur; ſed pronuntiabant. Sic enim videntur voluiſſe, mutatâ voce, vim legis eludere. Casaubonus.

74. *Conſulatum illum noſtrum*] *Conſulatum* accipe generaliter de honore illo, non ſpecialiter de Conſulatu Ciceronis. Nam hîc ab omnibus interpretibus diſſentio, ut puto, ſummâ çum ratione. Decepit illos vox *noſtrum*. Fruſtrà. Artis cujuſque artifex de ſua arte loquens dicet : *Ars noſtra*, nec tamen intelliget de ſe peculiariter. Idem.

75. *Ἀποθέωσιν vocabat*] Hoc eſt, Curio dictitare ſolebat, videri ſibi eos, qui conſulatum eſſent adepti, penè deos eſſe factos, & diis pares. Idem.

76. *Fabam mimum*] Alludit Cicero ad morem ſuæ ætatis puerorum, qui Saturnalium diebus menſe Decembri regna ſortitò exercere ſolebant, de quibus vide Tacit. XIII. Annal. cap. 15. & ibi quæ Lipſius de iis notavit. Et quidem faba, ſicut & hodie fit, & apud Græcos quoque κύαμοι, videtur in creandis magiſtratibus fuiſſe uſurpata. Unde eſt illud Pythagoræ : *A fabis abſtine*, hoc eſt, κυάμων ἀπέχου. Ait igitur Cicero, ſi fiat Conſul Afranius, Conſulatum ita deinceps rem abjectam fore, ut ſunt regna puerorum. Similis planè locus Senecæ : *Olim magna res erat Deum fieri : jam fama minimam fecit : etiam peſſimi quique illam affectant*. Quid aptius dici potuit? Idem. Petrus Daniel Huetius in Elzeviriano, quo utebatur, Ciceronis exemplo ſcripſerat, *Manium*. *Feſtus*. Quidnam hoc eſſet, cùm divinare vellem, adii Feſtum, apud quem legitur initio libri VI. *Fabam nec tangere, nec nominare Diali flamini licet, quòd ea putatur ad mortuos pertinere. Nam & lemuralibus jacitur larvis, & parentalibus adhibetur ſacrificiis*, &c. Videtur ergo doctiſſimi viri conjectura eò ſpectare, ut pro *fabam mimum* reponamus *fabam Manium*. Quod ut planè intelligatur, mutuari lucem oportet ab Ovidio, *Faſt.* V. 436. Gellio, X. 15. aliiſque veterum ſcriptorum locis, quos per otium indagabunt Critici. Olivetus.

77. *Φιλοσοφητέον*] Philoſophandum eſt.

78. *Non flocci, ἰατέον*] Hoc eſt, Conſulatus iſtos, qui non ſunt flocci, omittere & aſpernari oportet. Hunc enim locum ita reſtituit Adr. Turnebus, *Adverſ.* IX. 1. Antea legebatur, *& iſtos Conſulatus non flocci-facteon*. Credibile autem eſt, inquit Lambinus, Ciceronem propter verbum φιλοσοφητεόν, finxiſſe verbum latinum *floccifacteon*, ad ſimilitudinem græci ſermonis, per quandam παρονομασίαν. Hæc fortè Lambinus perſuaſerit iis, qui Vavaſſorem *de ludicra dictione* non legerint. Olivetus.

79. *Te in Aſiam ſtatuiſſe non ire*] Contrà quàm ſperarat Q. Cicero, qui Atticum ſibi fore legatum ſperabat. Vide C. Nep. in vita Attici. Grævius.

80. *Minùs commodè*] Vel ut Quintus hoc non molliter accipiat; vel ut Quintus deſtitutus te rectore malè regat. Gron.

81. *In Amaltheo*] In illo gymnaſio ſub ſtatua, ut videtur, Ciceronis. Idem.

82. *Chilius*] Vide ſuprà, epiſt. 9.

chias nihil de me ſcripſerit: ac vereor, ne, [83] Lucullis quoniam Græcum poema condidit, nunc [84] ad Cæcilianam fabulam ſpectet. Antonio, tuo nomine gratias egi; eámque epiſtolam Manlio dedi. Ad te ideò antea rariùs ſcripſi, quòd non habebam idoneum, cui darem, nec ſatis ſciebam, quid darem. [85] Vale. Te vindicavi. Cincius ſi quid ad me tui negotii detulerit, ſuſcipiam. Sed nunc magis in ſuo eſt occupatus; in quo ego ei non deſum. Tu, ſi uno in loco es futurus, crebras à nobis literas [86] expecta; aſt plures etiam ipſe mittito. Velim, ad me ſcribas, cujuſmodi ſit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ; & quæ poemata, quáſque hiſtorias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. Lubet mihi [87] facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis ſcriptis mittam. Nihil erat abſoluti.

---

83. *Lucullis*] Archias Mithridaticum bellum in gratiam Lucullorum, & potiſſimùm L. Luculli ſcripſerat. Cicero autem verebatur ne idem vellet etiam aliquid ſcribere in laudem Q. Cæcilii Metelli Numidici. BOSIUS.

84. *Ad Cæcilianum fabulam*] Ad poëma ſcribendum in honorem Q. Cæcilii Metelli Numidici & Pii ejus filii, quorum Archias fuerat perquàm familiaris. Lepidè autem vocat *fabulam Cæcilianam*, poema quod Archias conditurus erat de Cæciliis, quia ut plurimùm fabulas tractant poetæ. Interim alludit ad fabulas, quas Cæcilius comicus poeta ſcripſerat. IDEM.

85. *Vale. Te vindicavi*] Nihil muto: agit enim de mutuo reſcriptionis officio, quo ſe Atticus ſuperiorem eſſe objecerat. His, *inquit*, copioſis literis, non modò jam compenſavero, párque retulero; verùm etiam ultus fuero iſtam accuſationem tuam. Mſſ. mei omnes ſic habent, *Vale. Te vindicavi.* Quam ſcripturam rectam puto, & eodem ſenſu: ac propterea in fine legitur iiſdem auctoribus, *Iterùm vale.* JUNIUS. Ego mallem: *bellè te vindicavi*, ſcilicet ab injuria, quam tibi à me fieri putabas, dum raro aut breviter ſcribo, hac longiſſimâ epiſtolâ. GRONOVIUS.

86. *Expecta*; *aſt*] Lege, *expectato*; *plures etiam*, &c. MURETUS.

87. *Facere*] Gymnaſium hujuſmodi.

CICERO ATTICO SAL.

MAGNA mihi varietas voluntatis, & diſſimilitudo opinio- 17
nis, ac judicii Quinti fratris mei, demonſtrata eſt ex literis tuis, in quibus ad me epiſtolarum illius exempla miſiſti. Qua ex re, & moleſtiâ ſum tantâ affectus, quantam mihi meus amor ſummus erga utrumque veſtrûm afferre debuit; & admiratione, quidnam accidiſſet, quod afferret Quinto fratri meo aut offenſionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud à me jam antè intelligebatur, quod te quoque ipſum diſcedentem à nobis ſuſpicari videbam, ſubeſſe ne-

ſcio quid opinionis incommodæ, sauciúmque ejus animum; & inſediſſe quaſdam odioſas ſuſpiciones: quibus ego mederi cùm cuperem antea ſæpè, & vehementiùs etiam [1] poſt ſortitionem provinciæ, nec tantum intelligebam ei eſſe offenſionis, quantum literæ tuæ declarant; nec tantum proficiebam, quantum volebam. Sed tamen hoc me ipſe conſolabar, quòd non dubitabam, quin te ille aut Dyrrachii, aut in iſtis locis uſpiam viſurus eſſet. Quod cùm accidiſſet; confidebam, ac mihi perſuaſeram fore, ut omnia placarentur inter vos non modò ſermone, ac diſputatione, ſed conſpectu ipſo, congreſſúque veſtro. Nam, quanta ſit in Quinto fratre meo comitas, quanta jucunditas, quàm mollis animus & ad accipiendam, & ad deponendam offenſionem, nihil attinet me ad te, qui ea noſti, ſcribere. Sed accidit perincommodè, quòd eum nuſquam vidiſti. Valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quàm aut officium, aut neceſſitudo, aut amor veſter ille priſtinus, qui plurimùm valere debuit. Atque hujus incommodi culpa ubi reſideat, faciliùs poſſum exiſtimare, quàm ſcribere. Vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. Nam ſic intelligo; ut nihil [2] à domeſticis vulneris factum ſit, illud quidem, quod erat, eos certè ſanare potuiſſe. Sed hujuſce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latiùs patet, quàm videtur, præſenti tibi commodiùs exponam. De iis literis, quas ad te Theſſalonicâ miſit, & de ſermonibus, quos ab illo & Romæ apud amicos tuos, & in itinere habitos putas; ecquid tantum cauſæ ſit, ignoro: ſed omnis in tuâ poſita eſt humanitate mihi ſpes hujus levandæ moleſtiæ. Nam, ſi ita ſtatueris, & irritabiles animos eſſe optimorum ſæpè hominum, & eoſdem placabiles; & eſſe hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiámque naturæ plerumque bonitati; &, id quod caput eſt, nobis inter nos noſtra ſive incommoda, ſive vitia, ſive injurias eſſe tolerandas; facilè hæc, quemadmodum ſpero, mitigabuntur. Quod ego ut facias, te oro. Nam ad me, qui te unicè diligo, maximè pertinet, neminem eſſe meorum, qui aut te non

1. *Poſt ſortitionem provinciæ*] Poſtquàm ei Aſia provincia ſorte obvenit. Quo perſpicuum ſit, non eo ſolùm iratum fuiſſe Quintum, quia cum ipſo legatus in Aſiam Atticus ire nollet. MANUTIUS.

2. *A domeſticis*] A ſorore tua: quæ, cùm uxor ſit Q. fratris, animum illius ſedare & potuit, & debuit. IDEM.

non amet, aut abs te non ametur. Illa pars epistolæ tuæ minimè fuit necessaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium, aut urbanorum commodorum, & aliis temporibus, & me ipso consule, prætermiseris. Mihi enim perspecta est ingenuitas, & magnitudo animi tui: neque ego inter me, atque te quicquam interesse unquam duxi, præter voluntatem institutæ vitæ: quòd me ambitio quædam ad honorum studium, te autem alia minimè reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. Verâ quidem laude probitatis, diligentiæ, religionis, neque me tibi, neque quemquam antepono. Amoris verò erga me, cùm à fraterno amore, domesticóque discessi, tibi primas defero. Vidi enim, vidi, penitúsque perspexi in meis variis temporibus & sollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi sæpè & laudis nostræ gratulatio tua jucunda, & timoris consolatio grata. Quin mihi nunc, te absente, non solùm consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quæ mihi suavissima tecum solet esse, maximè deest. Quid dicam in publica re? quo in genere mihi negligenti esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam; nunc, ut dignitatem tueri gratiâ possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cùm antea, tum verò post discessum fratris te, sermonésque nostros desidero. Postremò non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenses res, non domesticæ, non publicæ, non privatæ carere diutiùs tuo suavissimo, atque amantissimo consilio, ac sermone possunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia sæpè impedivit utriusque nostrûm. Nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolæ tuæ, per quam te ac mores tuos mihi purgatos, ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi, & offensi, illud inest tamen commodi, quòd & mihi, & cæteris amicis tuis nota fuit, & abs te aliquando testificata tua voluntas omittendæ provinciæ; ut, quòd unà non estis, non dissensione, ac dissidio vestro, sed voluntate, ac judicio tuo factum esse videatur. Quare & illa, quæ violata, expiabuntur; & hæc nostra, quæ sunt sanctissimè conservata, suam religionem obtinebunt. Nos hîc in republicâ infirmâ, miserâ, commutabilíque versamur. Credo enim te audisse, nostros Equites penè à Senatu esse disjunctos; qui primum

mùm illud valdè graviter tulerunt, promulgatum ex senatus-consulto fuisse, ut de iis, qui ob judicandum accepissent, quæreretur. Quâ in re decernendâ cùm ego casu non affuissem, sensissémque id equestrem ordinem ferre molestè, neque apertè dicere; objurgavi Senatum, ut mihi visus sum, summâ cum auctoritate; & in causâ [3] non verecundâ admodum gravis & copiosus fui. Ecce aliæ deliciæ Equitum, vix ferendæ, quas ego non solùm tuli, sed etiam ornavi. [4] Asiani, qui de [5] Censoribus conduxerant, questi sunt in Senatu, se, cupiditate prolapsos, nimiùm magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adjutoribus, atque adeò secundus. Nam ut illi auderent hoc postulare Crassus eos impulit. Invidiosa res, turpis postulatio, & confessio temeritatis. Summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, planè alienarentur à Senatu. Huic quoque rei subventum est maximè à nobis; perfectúmque, ut frequentissimo Senatu, & libentissimo uterentur, multáque à me de ordinum dignitate, & concordia dicta sunt Kal. Decemb. & postridie. Neque adhuc res confecta est, sed voluntas Senatûs [6] perspecta. Unus enim contradixerat

3. *Non verecundâ*] Λιτότης, vel ἐξευτελισμός. Igitur inverecundâ, & turpi. Quid enim turpius, quàm dicere, non esse quærendum de iis qui ob judicandum pecuniam accepissent? CORRADUS.

4. *Asiani*] Asiæ publicani, id est, equites. Nam erant omnes publicanorum societates ex ordine equestri. MANUTIUS.

5. *De censoribus*] Nam locandorum vectigalium cura penes censores erat. IDEM.

6. *Perspecta*] In eam partem, ut equitum ratio duceretur; quod tamen factum non est, Catone contrà acerrimè pugnante: &, ut dicam, quod mihi in mentem venit, in eas causas inspicienti, quibus afflicta respublica concidit: ex hâc primùm radice enatum civile bellum videtur. Cùm enim urbs Roma ex tribus ordinibus, senatu, equitibus, & plebe constaret: duobus ordinibus libertatem tuentibus, nulli unquam improbo civi satis firmæ vires ad opprimendam rempublicam fuissent. Itaque in oratione IV. in Catilinam, *Hanc*, inquit, *cum equitibus Romanis conjunctionem si perpetuam in republica tenuerimus; confirmo vobis, posthac malum civile, ac domesticum ad nullam reipublicæ esse venturum partem.* Hoc vir prudentissimus non vidit Cato: qui animo optimo, & summâ fide utens, dum ærarium nimis pertinaciter defendit, equites à senatu alienavit. Ita, duorum ordinum disjunctâ concordiâ, eversum est quod erat summum reipublicæ firmamentum. At Cæsar, qui tyrannidem spectaret, avidè occasionem in consulatu amplexus, equitum, qui à senatu nihil adhuc impetrabant, causam suscepit, effecitque, ut tertiâ debitæ pecuniæ parte senatus-consulto levarentur, quo facto equestrem ordinem sibi adjunxit, (& jam antea plebem tenebat) unde imminutæ senatûs opes, & res omnis publica ad tres viros, Cæsarem, Pompeium, Crassúmque translata. Ubi sunt, qui, cùm eloquentiam in Cicerone laudarunt, ut imprudentem, atque etiam, si diis placet, ut perniciosum patriæ civem insimulant? scilicet ea, quæ consecuta sunt, non vidit: immò verò, & vidit, &, ne acciderent, etiam providit. MANUTIUS.

xerat Metellus Consul designatus. Quin erat dicturus (ad quem propter diei brevitatem perventum non est) heros ille noster Cato. Sic ego conservans rationem, institutionémque nostram, tueor, ut possum, illam à me conglutinatam concordiam. Sed tamen, quoniam ista sunt infirma, munitur quædam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi literis satis explicare non possum; significatione parvâ ostendam tamen. Utor Pompeio familiarissimè. [7] Video quid dicas. Cavebo, quæ sunt cavenda: ac scribam aliàs ad te de meis consiliis capessendæ Reipublicæ plura. Lucceium scito Consulatum habere in animo statim petere. [8] Duo enim soli dicuntur petituri. Cæsar [9] cum eo coire per Arrium cogitat: & Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse [10] conjungi. Rides? non sunt hæc ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? multa sunt: sed in aliud tempus. Te si expectari velis, cures ut sciam. Jam illud [11] modestè rogo, quod maximè cupio, ut quamprimùm venias. Nonis Decemb.

7. *Video quid dicas*] Dicis, cavendum mihi esse, ne Pompeii causâ de instituto actionum optimarum cursu deflectam. Sed noli laborare: cavebo, quæ sunt cavenda. IDEM. Cavendum esse ab eo, qui invideat. CORRADUS.

8. *Duo enim soli*] Ratio, cur Lucceius, cùm differre consulatûs petitionem anteà cogitasset, postea, statim petere, animum induxit. Nam, cùm duos modò sibi fore competitores videret, M. Calpurnium Bibulum, C. Julium Cæsarem; majorem spem nactus est adipiscendi consulatûs. Multis autem competitoribus, petere ipse non esset ausus, qui se non ita gratiosum esse in suffragiis intelligeret. MANUTIUS.

9. *Cum eo coire*] Cum eo societatem inire contra Bibulum. Lucceium enim Cæsar collegam malebat in consulatu; ut qui non dubitaret, Bibulum optimè de republica sentientem suis actionibus adversaturum. Vide Suetonium. IDEM.

10. *Conjungi*] Per coitionem, nisi ita volumus interpretari: Bibulus, quamvis gerat inimicitias cum Cæsare ex Ædilitate, & Præturâ conceptas, Cæs. lib. III. de Bell. civ. putat tamen se per C. Pisonem ita cum eo posse conjungi, ut Cos. cum eo fiat. CORRADUS.

11. *Modestè rogo*] Quòd intelligam magni interesse tua, te id agere, quod agendum est, ut ep. 8. h. l. Quid verò tunc ageret Atticus, intelliges ep. 10. h. l. Al. *molestè rogo*. IDEM. *Modestè*, hoc est mediocriter, præ voluntate mea, ut venias, rogo. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

NIHIL mihi nunc scito tam deesse, quàm hominem eum, 18
qui-cum omnia, quæ me curâ aliquâ afficiunt, unà communicem: qui me amet, qui sapiat, qui-cum ego colloquar,

nihil fingam, nihil diſſimulem, nihil obtegam. Abeſt enim frater [1] ἀφιλόςατος, & amantiſſimus: [2] Metellus non homo, ſed littus, atque aër, & ſolitudo mera: tu autem, qui ſæpiſſimè curam, & angorem animi mei ſermone, & conſilio levaſti tuo; qui mihi & in publica re ſocius, & in privatis omnibus conſcius, & omnium meorum ſermonum, & conſiliorum particeps eſſe ſoles, ubinam es? Ita ſum ab omnibus deſtitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore, & filiola, & mellito Cicerone conſumitur. Nam illæ ambitioſæ noſtræ fucoſæque amicitiæ ſunt in quodam ſplendore forenſi; fructum domeſticum non habent. Itaque, cùm bene completa domus eſt, tempore matutino, cùm ad forum ſtipati gregibus amicorum deſcendimus, reperire ex magna turba neminem poſſumus, quocum aut jocari liberè, aut ſuſpirare familiariter poſſimus. Quare te expectamus, te deſideramus, te jam etiam arceſſimus. Multa enim ſunt, quæ me ſollicitant anguntque, quæ mihi videor, aures nactus tuas, unius ambulationis ſermone exhaurire poſſe. Ac domeſticarum quidem ſollicitudinum aculeos

---

1. *Ἀφιλόςατος*] Frugaliſſimus, ſimpliciſſimus, optimus. Aberat enim Q. frater, in Aſiam profectus. CORRADUS.

2. *Metellus non homo*] Metellus, inquit, licet adſit, ab omni tamen humanitatis conſortio refugere videtur. Neque enim magis ſe in hominum familiaritatem applicat, quàm aut littus, aut aër, aut ſolitudo mera: quæ loca hominum cœtu frequentari non ſolent. Itaque illo familiariter non utor. BOSIUS. Novam exhibet conjecturam Hiſtoria Regiæ Inſcriptionum Academiæ, *Tom.* IX. *pag.* 34, ubi ex *Metellus* fiunt duæ voces, *me tellus, non homo* &c. Junius verò quod à ſe excitatum eſſe ait quaſi ex veterum librorum ruderibus, edidit: *& amantiſſimus mei, bellus, non homo* &c. Unde vir doctus & ſolerter criticus, de quo ego item dixerim quod Marcus de Quinto, ἀφιλέςατος, meíque amantiſſimus, Fr. Odinus, ſuſpicatur Ciceronem ſcripſiſſe: *Abeſt enim frater ἀφιλέςατος, & amantiſſimus mei bellus homo. Non homo, ſed littus, atque aër* &c. Deſiderat Cicero, ut Odino videtur, Q. fratrem, & M. Cælium. Hujus enim ad Ciceronem epiſtolas, & Ciceronis ad ipſum, orationemque pro ipſo quiſquis legit, eum ſcit, Attico fuiſſe juxta ac Tullio perfamiliarem; formâ ac ſpecie liberali, quíque haberi formoſus vellet; cujus conſuetudine ac prudentiâ delectaretur Cicero. Huic firmandæ ſuſpicioni iſta ſufficiant, quæ ad ipſum (*Fam.* II. 12.) ſcribebat: *Cum una, mehercule, ambulatiuncula, atque uno ſermone noſtro omnes fructus provinciæ non confero.* Jam ea quæ ſequuntur, *Non homo* &c. vero proximum eſt ſumpta eſſe è veteris poëtæ Accii fabula, in qua Philoctetes inducebatur ſuam memorans *ſolitatem*, ut Accius idem loquitur, lamentánſque; ut apud Sophoclem, quòd *non homo* ſibi adeſſet, cujus vel auxilio juvari poſſet, vel ſaltem alloquio: quacunque aſpiceret, nihil objici, præter littus, aëra, ſolitudinem meram. Primus hoc animadvertit auctor novæ illius conjecturæ, quam indicavi modò. Iſtâ igitur ſententiâ ſuam Cicero *ſolitatem* exprimit, non ingenium illius hominis, quicum vivere optet & colloqui. Poſſum, inquit, ut Accianus ille Philoctetes, dicere: *Non homo,*

leos omnes, & ſcrupulos occultabo : neque ego huic epiſtolæ, atque ignoto tabellario committam. Atque hi (nolo enim te permoveri) non ſunt permoleſti, ſed tamen inſident, & urgent, & nullius amantis conſilio, aut ſermone requieſcunt. In Republica verò, quanquam animus eſt præſens, tamen [3] voluntas etiam atque etiam ipſa medicinam effugit. Nam, ut ea breviter, quæ poſt tuum diſceſſum acta ſunt, colligam, jam exclames neceſſe eſt, res Romanas diutiùs ſtare non poſſe. Etenim poſt profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit in cauſam [4] fabulæ Clodianæ : in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum reſecandæ libidinis, & coercendæ juventutis, vehemens fui, & omnes profudi vires animi, atque ingenii mei, non odio adductus alicujus, ſed ſpe Reipublicæ corrigendæ, & ſanandæ civitatis. Afflicta Reſpublica eſt [5] empto, ſtupratóque judicio. Vide, quæ ſint poſtea conſecuta. Conſul eſt impoſitus is nobis, quem nemo præter nos philoſophos aſcipere ſine ſuſpirio poſſet. Quantum hoc vulnus? Facto ſenatus-conſulto [6] de ambitu, [7] de judiciis, [8] nulla lex perlata, [9] exagitatus Senatus, [10] alienati Equites Romani. Sic [11] ille annus duo firmamenta

 mamenta

homo, ſed litus &c. Ariadnen, cùm ſola in deſerta eſſet inſula, eodem modo loquentem facit Ovidius, Heroid. X. 18.

Quod videant oculi, nil, niſi litus, habent. OLIVETUS.

3. *Voluntas*] Mihi veroſimillimum videtur, librariorum culpâ τὸ *Voluntas* irrepſiſſe ex interpretatione quadam magiſtri, qui τὸ *animus* notiore voce hac explanavit. Hanc ſi expunxeris, omnia liquida erunt: *In republica verò, quanquam animus eſt præſens, tamen etiam atque etiam ipſa medicinam effugit*, ſcilicet reſpublica. Quod cùm aut deſcriptor aut ſciolus ignoraret, quò nimirum vos *ipſa* referendum eſſet, inſeruit ex margine *voluntas*. Senſus enim hic eſt : Mihi eſt voluntas animúſque reipublicæ malis medendi : ſed ipſa reſpuit medicinam, ac ſalutares manus, non admittit ſana conſilia. GRÆVIUS.

4. *Fabulæ Clodianæ*] Legendum, *fabula Clodiana*. Primus ſcilicet meus introitus in cauſam fuit fabula Clodiana, hoc eſt, prima cauſa reipublicæ, quam ego ingreſſus ſum & ſuſcepi, fuit inceſtum Clodii. GRONOVIUS.

5. *Empto, conſtupratóque judicio*] Empto, quia judices, acceptâ pecuniâ, Clodium nocentem abſolverunt; conſtuprato, quia noctes certarum mulierum atque adoleſcentulorum nobilium introductiones nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerunt. MANUTIUS.

6. *De ambitu*] Ut, qui nummos dediſſet, is, quoad viveret, ſingulis tribubus H-S tria millia deberet. Epiſt. 15. IDEM.

7. *De judiciis*] Ut quæreretur de iis, qui ob rem judicandam pecuniam accepiſſent. Ep. 15. IDEM.

8. *Nulla lex perlata*] Tribuni plebis interceſſerunt, quò minùs lex ferri poſſet. IDEM.

9. *Exagitatus Senatus*] A tribunis plebis ſeditioſè concionantibus. IDEM.

10. *Alienati*] A Senatu; quia decreviſſet, ut quæreretur de iis, qui ob judicandum accepiſſent. Ep. 15. IDEM.

11. *Ille annus*] Proximus ſuperior, M. Meſſalla & M. Piſone Coſſ. IDEM.

mamenta Reipublicæ per me unum constituta, evertit; nam & Senatûs auctoritatem abjecit; & ordinum concordiam disjunxit. [12] Instat hîc nunc ille annus egregius. Ejus initium ejusmodi fuit, ut anniversaria sacra Juventutis non committerentur. Nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. [13] Menelaus, ægrè id passus, divortium fecit. Quanquam ille [14] pastor Idæus Menelaum solum contempserat: hic noster Paris [15] tam Menelaum, quàm Agamemnonem, [16] liberum non putavit. Est autem C. Herennius quidam Tribunus plebis, quem tu fortasse ne nosti quidem: tametsi potes nosse: tribulis enim tuus est; & Sextus, pater ejus nummos [17] vobis dividere solebat. Is ad plebem P. Clodium [18] traducit; idémque fert, [19] ut universus populus

12. *Instat hîc nunc ille annus*] Adest annus Q. Metello Celere & Afranio Coss. cujus initium ejusmodi fuit ut sacra Juventutis Deæ, quæ pro salute juvenum quotannis fiebant, non celebrarentur; propterea quòd C. Memmius, qui sacris istis præerat, uxorem M. Luculli vitiavit, atque ita sacris suis initiavit: quod ægrè passus Lucullus, cum uxore divortium fecit. Est autem hic Memmius ille de quo lib. IV, qui ex petitione Consulatûs cum Messalla & Scauro, de ambitu damnatus in exilium abiit: infamis stupris & adulteriis, & Catulli carminibus proscissus, laudatus à Lucretio. POPMA.

13. *Menelaus*] Lucullus, vitiatæ mulieris vir, ut Helenæ Menelaus. MANUTIUS.

14. *Pastor Idæus*] Stuprator Helenæ Paris, à pastoribus in Ida monte educatus, pastorque ipse diù creditus. IDEM.

15. *Tam Menelaum, quàm Agamemnonem*] Tam M. Lucullum, quàm Lucium, ejus fratrem. Paris, inquit, ille Trojanus solum Menelaum affecit injuriâ, fratrem ejus Agamemnonem separatim nullâ re læsit: noster autem Paris Memmius tam Menelaum contempsit, quàm Agamemnonem antè contempserat: id est, qui antè L. Lucullo injuriam fecerat, cùm eum ex bello Mithridatico redeuntem tribunus plebis, die ad populum dictâ, triumphare aliquandiu prohibuit, idem nunc Marcum, ejus fratrem, non dubitavit offendere. Sed de injuriâ, in Lucium illatâ, quæret aliquis, unde hauriam. Unde, nisi ex historiæ fonte? Plutarchus in Lucullo. IDEM.

16. *Liberum non putavit*] Nihili fecit: liberi hominis loco non habuit. IDEM.

17. *Vobis*] Qui in vestra tribu divisor esset. Sic ep. 16. h. l. CORRADUS.

18. *Traducit*] Ut adoptione plebeius fiat. Nam, quia tribunatus plebis patricio homini non dabatur, ideo Clodius, qui patriciæ gentis erat, ad plebem transire adoptionis jure cupiebat. MANUTIUS.

19. *Ut universus populus*] Hinc patet Herennium tentasse Clodium ad plebem traducere, non recepto more, comitiis scilicet Curiatis, quibus adoptiones fiebant in alienam familiam, sed Tributis, quæ ipse vocare posset. Nam ad comitia Curiata non universus populus conveniebat, ut ad Centuriata & Tributa, sed urbanus duntaxat. Centuriata autem habere Tribuni non poterant. Inde fiebat ut Herennius Tribunus plebis non aliis quàm Tributis de Clodio referre cogitaret. Ea autem sæpenumero in campo Martio habebantur, cùm intrà pomœrium Curiata fierent. BOSIUS.

20. *Lentius*] Ignavius, tardius. MANUT.

21. *Imminuit auctoritatem*] Quia cùm Metellus patricium magistratum gereret, hoc est, Consul esset, plebeium magistratum pati non debebat id sibi juris arrogare, ut de adoptione Tributis comitiis ferre auderet, quod erat patriciorum duntaxat magistratuum, comitiisque Curiatis, ut dixi-

pulus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in Senatu, ut soleo: sed nihil est illo homine [20] lentius. Metellus est Consul egregius, & nos amat; sed [21] imminuit auctoritatem suam, [22] quòd habet dicis causâ promulgatum illud idem de Clodio. [23] Auli autem filius, ô dii immortales! quàm ignavus, ac sine animo [24] miles, quàm dignus, [25] qui Palicano, sicut facit, os ad malè audiendum quotidie præbeat! [26] Agraria autem promulgata est à Flavio, sanè levis, eadem ferè, quæ fuit Plotia. Sed interea [27] πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quisquam inveniri potest. Qui poterat, familiaris noster (sic est enim; volo te hoc scire) [28] Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam.

 Cæte-

diximus, tantummodò fiebat, quæ à Tribunis plebis cogi non poterant. Bosius.

22. *Quod habet dicis causâ*] Cùm de arrogando quopiam agebatur, rogationem ferri oportebat comitiis Curiatis, ut sciscerет populus in curias tributus jûsne esset ei, qui se arrogandum dabat, in alterius jus & sacra transire. Nam in hujusmodi adoptionibus potissimùm sacrorum ratio habebatur. Idcircò comitiorum Curiatorum arbitri erant Pontifices, ut refert Gellius; quem miror de sacris hereditariis nullum verbum fecisse, cùm de arrogationibus ageret, quæ comitiis Curiatis fiebant. Intererat verò cujusque Curiæ, ne sua sacra interirent, néve quis veteribus sacris solveretur. Veruntamen, quia, quod ab universo populo Romano jubebatur, id non minoris erat auctoritatis, immò etiam majoris, quàm quod ab urbano tantùm, ut in Curias tributo; ideò scitum illud de arrogando Clodio Metellus dicis causâ promulgatum habebat, cùm nihil referre putaret Tributis comitiis an Curiatis, ea arrogatio fieret; modò dici posset populum ad legem de adoptione ferendam convenisse. Nam *dicis causâ* tantùm, & ad usurpationem antiquitatis comitia Curiata habebantur, cùm necesse non videretur ut de arrogatione populus sententiam ferret, nisi quatenus id fuerat à veteribus usurpatum. Quapropter Metellus comitiis Tributis populum dicis causâ rectè rogari posse existimabat. Non diù tamen in eâ sententiâ permansit. Nam simulac postea intellexit Clodium Tribunatum plebis petere, ei acerrimè restitit; atque ut eum ab ea petitione submoveret, palàm dicebat, eum more majorum comitiis Curiatis arrogatum non fuisse, ut refert Dio. Idem. *Dicis causâ* est perfunctoriè, & ad speciem, non verè. Varro: *Dicis causâ fiebant quædam, neque item dicta, neque facta semper.* Popma.

23. *Auli filius*] L. Afranius.

24. *Miles*] Quòd minimè milites imitaretur, qui & strenui, & animosi solênt esse: Afranius autem ignavus, & sine animo. Vel, *Miles*, quia cum Pompeio diù militaverat. Manutius. Legendum, *quàm ignavus ac sine animo*, millies *dignus* &c. Muretus.

25. *Qui Palicano*] Quem Palicanus (de quo suprà, ep. 1.) sicut facit, quotidie probris, maledictísque vexet. Manutius.

26. *Agraria*] de qua fusiùs in epistola, quæ proximè sequitur.

27. Πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ] Civilis & Reipublicæ studiosus vir neque in somnis. Proverb. ne per somnium quidem. Conradus.

28. *Pompeius togulam*] Pompeio victori ex Asia concessum erat, ut ludis Circensibus togâ pictâ, coronâ aureâ, & omni cultu triumphantium uteretur, ut referunt Dio lib. XXXVII. & Velleius lib. II. Hac ergo inani gloriolâ Pompeius tacitus fruebatur; neque verbum contra quemquam pro republ. faciebat. Popma.

[29] Cæteros jam nosti : qui ita sunt stulti, ut amissâ Republicâ [30] piscinas suas fore salvas sperare videantur. Unus est qui curet, constantiâ magis, & integritate, quàm, ut mihi videtur, consilio, aut ingenio, Cato; qui miseros [31] publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium jam mensem vexat, neque iis à Senatu responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere antè, quàm publicanis responsum sit. Quare etiam [32] legationes rejectum iri puto. Nunc vides, quibus fluctibus jactemur: etsi ex iis, quæ scripsimus, [33] tanta etiam à me non scripta perspicis. Revise nos aliquando, & quanquam sunt hæc loca fugienda, quò te voco, tamen fac ut amorem nostrum tanti æstimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. Nam ne absens censeare, curabo edicendum, & proponendum locis omnibus. [34] Sub lustrum autem censeri, [35] germani negotiatoris est. Quare cura, ut te quamprimùm videamus. Kal. Febr. Q. Metello, & L. Afranio Coss.

29. *Cæteros*] Ut Philippum, Hortensium, & Lucullum. CORRADUS.

30. *Piscinas fore salvas*] Hinc *Piscinarios* vocat ep. seq. & ep. 20. h. l. & ep. 1. lib. II. Plin. IX. cap. 4. & Varr. lib. III. cap. 3. de re Rust. IDEM.

31. *Publicanos*] Vide superiorem epistolam, & Cic. III. de Off. cap. 22.

32. *Legationes*] Vide suprà, epist. 14.

33. *Tanta etiam*] Cicero scripsit: *Tantâ es perspicacitate, etiam à me scripta non perspicis. Sed revise* &c. MURETUS.

34. *Sub lustrum*] Paulò antè lustrum : quod fiebat omnibus jam censis. Livius lib. I. *Servius Tullius, censu perfecto, instructum exercitum omnem suo, ove, taurisque tribus lustratis : idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est. Sub lucem*, Virgilius dixit : *sub horam pugnæ*, Suetonius; pro, paulò antè. MAN.

35. *Germani negotiatoris*] Quia negotiatores peregrinabantur : &, quanquam censum audirent Romæ promulgatum, reditum tamen quàm maximè poterant differentes, qui à sua re admodum ægrè divellerentur, non nisi sub lustrum veniebant, civibus ferè omnibus jam censis. *Germani*, meri, nimiùm cupidi, & in lucello suprà quàm satis est occupati, unde, *Germana ironia*, *Germana patria*, & hujusmodi apud Ciceronem. ID.

CICERO ATTICO SAL.

19 NOn modò, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi, verùm etiam, si tam breves epistolas velim mittere, quàm tu soles facere, te superarem, & [1] in scripto multò essem crebrior, quàm tu: sed ad summas, atque incredibiles occupationes

1. *In scripto*] Lege, *in scribendo*. MUR.

nes meas accedit, quòd nullam à me epistolam ad te sino absque argumento ac sententia pervenire. Et primùm tibi, ut æquum est, civi amanti patriam, quæ sunt in Republica, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quæ scire te non nolle arbitramur. Atque in Republica nunc quidem maximè Gallici belli versatur metus. Nam Edui, [2] fratres nostri, [3] pugnant: Sequani permalè pugnarunt: & Helvetii sine dubio sunt in armis, excursionésque [4] in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut Consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, [5] vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliæ civitates, daréntque operam, ne eæ cum Helvetiis se jungerent. Legati sunt [6] Q. Metellus Creticus, & [7] L. Flaccus, &, [8] τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus [9] Clodiani filius. Atque hoc loco illud non quæo præterire, quòd, [10] cùm de Consularibus mea prima sors exisset, unâ voce Senatus frequens retinendum me in urbe censuit. Hoc idem post me Pompeio accidit: ut nos duo, quasi pignora Reipublicæ retineri videremur. [11] Quid enim ego aliorum in me [12] ἐπιφωνήματα expectem, cùm hæc domi nascantur? Urbanæ autem res sic se habent. Agraria lex à Flavio Tribuno plebis vehementer agitabatur [13] auctore Pompeio: quæ nihil populare

---

2. *Fratres nostri*] Senatus, cognitâ Eduorum fide, Fratres, Consanguineósque sæpenumerò appellaverat. Cæsar, Plutarchus, Strabo, Tacitus. MANUTIUS.

3. *Pugnant*] Cum Sequanis. Ad extremum Sequani, Germanis mercede conductis, victoriâ potiti. Cæsar. IDEM.

4. *In provinciam*] Scilicet Narbonensem, nunc *Languedoc* & *Provence*. Vide de hâc excursione Cæsar. Commentar. I. de bell. Gall. GRÆVIUS.

5. *Vacationes*] In magno tumultu & extremâ reipublicæ necessitate cùm delectus fiebat, etiam illi qui vacationem à militia habebant, ut senes, valetudinarii, opifices nomina dare cogebantur. POPMA.

6. *Q. Metellus Creticus*] A Cretâ paulò antè victâ sic dictus. Ep. 8. ad M. Brut. Orat pro Cn. Planc. & Liv. lib. XCVIII. & XCIX. CORRADUS.

7. *L. Flaccus*] Pro quo extat Orat. In.

8. *Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον*] *In lente unguentum.* Proverbium de rebus bonis in re vili consumptis. *Μύρον* est legatio, *φακὴ* lens, est Lentulus Clodianus. In eo ergo legationem malè collocatam dicit. ERN.

9. *Clodiani*] Carolus Sigonius in Fastis Romanis, ostendit hunc Clodianum fuisse Cn Cornelium Lentulum, qui Consul fuit anno U. C. 681. cum L. Gellio Poplicola; cui subscribit Stephanus Pighius in Annal. Rom. lib. XVI. GRÆVIUS.

10. *Cum mea prima sors exisset*] Legati sorte aut suffragiis electi mittebantur. Tacitus Historiar. IV. POPMA.

11. *Quid enim ego aliorum*] Αἰτιολογία, ne verba illa, *nos duo quasi pignora Reipublicæ retineri videremur*, nimis arroganter dixisse videretur. CORRADUS. Malim, *alienorum*, hoc est, externorum. MALASP.

12. Ἐπιφωνήματα] Laudes.

13. *Auctore Pompeio*] Cujus militibus eâ lege ager dividitur. Dion. l. XXXVII. CORRADUS. Solebant legem latori virum magnæ

pulare habebat, præter auctorem. Ex hac ego lege, secundâ concionis voluntate, omnia illa tollebam, quæ ad privatorum incommodum pertinebant: [14] liberabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Calpurnio Coss. [15] publicus fuisset: [16] Syllanorum hominum possessiones confirmabam: Volaterranos, & Arretinos, quorum agrum Sylla publicarat, [17] neque diviserat, [18] in sua possessione retinebam: [19] unam rationem non rejiciebam, ut ager hac adventitiâ pecuniâ emeretur, quæ [20] ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariæ Senatus adversabatur, suspicans Pompeio novam quandam potentiam quæri. Pompeius verò ad voluntatem perferendæ legis incubuerat. Ego autem magnâ cum [21] agrariorum gratiâ confirmabam omnium privatorum possessiones: is enim est [22] noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium. Populo autem, & Pompeio (nam id quoque volebam) satisfaciebam emptione: quâ constitutâ diligenter, & sentinam urbis exhauriri, & Italiæ solitudinem [23] frequentari posse arbitrabar. Sed hæc tota res interpellata [24] bello refrixerat. Metellus est consul sanè bonus, & nos admodum diligit. Ille alter ita nihil est, ut planè [25] quid emerit nesciat. Hæc sunt in Republica, nisi etiam illud ad Rempublicam putes pertinere, Herennium quendam, Tribunum plebis, tribulem tuum, sanè hominem nequam, atque egentem, sæpè jam [26] de P. Clodio ad plebem traducendo agere cœpisse. Huic frequenter interceditur. Hæc sunt, ut opinor, in Republica. Ego autem, ut semel [27] Nonarum illarum Decembrium, junctam invidiâ, ac multorum inimicitiis, eximiam quan-

---

magnæ dignationis & auctoritatis producere in Rostra, nonnunquam plures, qui populo suaderet, ut legem hanc, quam erat lator rogaturus, velit jubere. Is dicebatur *auctor*. GRÆVIUS.

14. *Liberabam*] eximebam è lege: possessoribus relinqui volebam. Flavius autem in lege tulerat, ut privatis ademptus divideretur populo Romano, eísque tantùm pecuniæ redderetur, quantùm pro ejus agri emptione numerassent. MANUT.

15. *Publicus fuisset*] Qui cùm post eos consules privatis esset venditus, plebi quasi publicum distribui Cicero nolebat. IDEM.

16. *Syllanorum hominum possessiones*] Victor Sylla donaverat amicis suis eorum agros, qui Marium secuti contra ipsum arma tulerant. IDEM.

17. *Neque diviserat*] Vide Fam. XIII. 4.

18. *In sua possessione*] Nam in lege Flavius posuerat, ut, quando eorum agri à Sylla publicati fuerant, publicè dividerentur. IDEM.

19. *Unam rationem*] Unum illud caput Cicero probabat, de pecuniâ ex novis vectigalibus cogendâ, qua emptus ager plebi divideretur. Tulerat enim Flavius, ut vel agri, qui aut tum essent, aut aliquando publici fuissent, vel, si hoc non placeret, alii agri, novorum vectigalium pecuniâ empti,

quandam, atque immortalem gloriam consecutus sum; non destiti eâdem animi magnitudine in Republica versari, & illam institutam ac susceptam dignitatem tueri. Sed postea quàm primùm Clodii absolutione levitatem, infirmitatémque judiciorum perspexi; deinde vidi nostros publicanos facilè à Senatu disjungi, quanquam à me ipso non divellerentur: tum autem beatos homines (hos [28] piscinarios dico, amicos tuos) non obscurè nobis invidere: putavi, mihi majores quasdam opes, & firmiora præsidia esse quærenda. Itaque primùm eum, qui nimiùm diù de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem, ut in Senatu non semel, sed sæpè, multísque verbis hujus mihi salutem imperii, atque orbis terrarùm adjudicarit. Quod non tam interfuit mea, (neque enim illæ res aut ita sunt obscuræ, ut testimonium, aut ita dubiæ, ut laudationem desiderent) quàm Reipublicæ, quòd erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio, ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tantâ familiaritate conjunxi, ut uterque nostrûm in sua ratione munitior, & in Republica firmior hac conjunctione esse possit. Odia autem illa libidinosæ & delicatæ juventutis, quæ erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. Nihil jam denique à me asperum in quemquam fit, nec tamen quicquam populare, ac dissolutum: sed ita temperata tota ratio est, ut Reipublicæ constantiam præstem; privatis rebus meis, propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum, adhibeam quandam cautio-

empti, plebeiis agros non habentibus distribuerentur. Secundum caput Cicero probavit. IDEM.

20. *Ex novis vectigalibus*] Quæ autem erant nova vectigalia? Bello scilicet proximis annis quæsita, nationibus maximè per Cn. Pompeium in populi Romani potestatem redactis. IDEM.

21. *Agrariorum*] Agripetarum. CORRAD.

22. *Noster exercitus*] Hoc est, ii, qui nobis favent. Infimi enim, & pauperes, ut rerum novarum cupidi, Ciceronem haud omnes amabant, quem scirent in consulatu acerbissimum iis fuisse, qui res novas quæsierant. Locupletes contrà in oculis ferebant, cujus vigilantiâ sublatam conjurationem intelligerent, quam egentes, & perditi ci[illegible] divitum fortunis infensi, fecissent. MAN.

23. *Frequentari*] Deductis coloniis.

24. *Bello*] Timore Gallici belli, maximéque Helvetiorum. MANUTIUS.

25. *Quid emeris*] L. Afranius emerat consulatum: quem tamen ignorare nunc videtur. Ep. 13. IDEM.

26. *De P. Clodio*] Vide suprà, ep. 16.

27. *Nonarum illarum Decembrium*] Quo die supplicium sumpsit de conjuratis. IDEM.

28. *Piscinarios*] Hortensium, Lucullum.

cautionem, & diligentiam; atque ita tamen iis novis amicitiis implicati ſumus, ut crebrò mihi vafer ille Siculus inſuſurret Epicharmus cantilenam illam ſuam:

[29] Νῆφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Ac noſtræ quidem rationis, ac vitæ quaſi quandam formam, ut opinor, vides. [30] De tuo autem negotio ſæpè ad me ſcibis; cui mederi nunc non poſſumus. Eſt enim illud ſenatus-conſultum ſummâ [31] pedariorum voluntate, nullius noſtrûm auctoritate factum. Nam, quòd [32] me eſſe ad ſcribendum vides, ex ipſo ſenatus-conſulto intelligere potes, [33] aliam rem tum relatam; hoc autem *de populis liberis*, ſine causâ additum, & ita factum eſt à P. Servilio filio, qui in poſtremis ſententiam dixit; ſed immutari hoc tempore non poteſt. Itaque [34] conventus, qui initio celebrabantur, jam diù fieri deſierunt. Tu ſi tuis blanditiis tamen à Sicyoniis nummulorum aliquid expreſſeris, velim, me facias certiorem. Commentarium Conſulatûs mei Græcè compoſitum miſi ad te: in quo ſi quid erit, quod homini Attico minùs Græcum, eruditúmque videatur; non dicam, quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de ſuis hiſtoriis dixerat; ſe, quò facilius illas probaret Romani hominis eſſe, idcircò barbara quædam & σόλοικα diſperſiſſe. Apud me ſi quid erit ejuſmodi, me imprudente erit, & invito. Latinum ſi perfecero, ad te mittam; [35] tertium poema expectato, ne quod genus à me ipſo laudis meæ prætermittatur. Hîc tu, cave, dicas,

---

29. Νῆφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν] Q. Cicero in libello de petitione Conſulatûs ita vertit, *Sobrius eſto, atque illud teneto, nervos, atque artus eſſe ſapientiæ, non temerè credere.* de Pet. Conſul. cap. 10.

30. *De tuo autem negotio*] De exactione pecuniæ vectigalis à Sicyoniis, quam Atticus ſuo vel publicanorum nomine urgebat: ſed quia ſenatus-conſultum liberos populos, inter quos erant Sicyonii, excipiebat liberabátque à penſitatione, ideò illi nolebant ſolvere. Popma.

31. *Pedariorum*] Senatores, qui curules magiſtratus geſſiſſent, curru in curiam honoris gratiâ vehebantur: cæteri pedibus ibant: unde Pedariorum nomen. Gellius lib. III. cap. 18. Manutius.

32. *Me eſſe ad ſcribendum*] Me affuiſſe, dum ſcriberetur ſenatus-conſultum. Idem.

33. *Aliam rem*] Primò relatum eſt non de populis liberis, ſed aliâ de re, ut ex ipſo ſenatus-conſulto potes intelligere: deinde ex ſententia Servilii additum eſt illud, ne liberi populi cogerentur ſolvere. Quòd ſi de populis primò actum eſſet, ego, qui ſcirem à Sicyoniis pecuniam tibi deberi, tuâ causâ repugnaſſem, neque ſcribendo affuiſſem. Ep. 1. lib. II. Idem.

34. *Conventus*] Hominum, qui ſenatus-conſultum induci cupiebant. Corradus.

35. *Tertium poema*] Tertium opus de conſulatu meo. Primus enim commentarius Græcè compoſitus, alter Latinus, tertium poema. Manutius.

cas, [16] τίς πατέρ' αἰνήσει; si est enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potiùs alia laudemus. Quanquam non [17] ἐγκωμιαστικὰ sunt hæc, sed ἱστορικὰ, quæ scribimus. Quintus frater purgat se multum per literas, & affirmat, nihil à se cuiquam de te secus esse dictum. Verùm hæc nobis coràm summâ curâ & diligentiâ sunt agenda; tu modò nos revise aliquando. Cossinius hic cui dedi literas, valde mihi bonus homo, & non levis, & amans tui visus est, & talis, qualem esse eum tuæ mihi literæ nuntiarant. Idibus Mart.

36. Τίς πατέρ' αἰνήσει] Integer versus sic se habet, τίς πατέρ' αἰνήσει, εἰ μὴ κακοδαίμονες υἱοί; *quis patrem laudabit, nisi infelices filii?* Majorum & parentum laudes solent inprimis commemorare, qui ipsi, quod laudem mereatur, non fecerunt. Itaque Cicero veretur, ne Atticus sibi laudanti superiorum temporum res gestas, in libro de Consulatu & aliis, occinat illud: Τίς πατέρ' αἰνήσει &c. Adeóne ab ingenio & superiorum temporum consuetudine descivisti, ut sola illa, quæ olim gesseris, laudes, quasi nunc nihil laudabile facias. Ern.

37. Ἐγκωμιαστικὰ] Laudatoria.

Cicero Attico Sal.

Cum è [1] Pompeiano me Romam recepissem a. d. IV Idus 20
Maii, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idib. Febr. dederas ei. Nunc epistolæ literis his respondebo. Ac primùm, tibi perspectum esse judicium de te meum, lætor; deinde, te in iis rebus, quæ mihi asperiùs à nobis, [2] atque à nostris, & injucundiùs actæ videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissimè gaudeo; ídque neque amoris mediocris, [3] & ingenii summi, ac sapientiæ judico. Qua de re cùm ad me ita suaviter, diligenter, officiosè, & humaniter scripseris, ut non modò te hortari ampliùs non debeam, sed ne expectare quidem abs te, aut ab ullo homine tantum facilitatis, ac mansuetudinis potuerim; nihil duco esse commodius, quàm de his rebus nihil jam ampliùs scribere. Cùm erimus congressi;

1. *Pompeiano*] Fuit oppidum, cui nomen *Pompeii*, quod Sarno amne alluebatur. Nunc rudera. *Plin. Hard.* novissimæ editionis Tom. I. p. 154.

2. *Atque à nostris*] Videtur esse quædam ἐπανόρθωσις, vel ἐπεξήγησις, hoc modo, *à nobis*, *atque ideò à nostris*: vel *à nobis*, id est; *à nostris*. Significat autem Q. Fr. & Pomponiam. Ep. 17. h. l. Corr.

3. *Et ingenii*] Fortasse, *at ingenii*. Mur.

gressi; tum, si quid res feret, coràm inter nos conferemus. Quod ad me de Republica scribis, disputas tu quidem & amanter, & prudenter; & à meis consiliis ratio tua non adhorret. Nam neque de statu nobis nostræ dignitatis est recedendum, [4] neque sine nostris copiis intra alterius præsidia veniendum: & [5] is, de quo scribis nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum, atque populare. Veruntamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis; sed mehercule Reipublicæ multò etiam utilior, quàm mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cùm hominis amplissimâ fortunâ, auctoritate, gratiâ fluctuantem sententiam confirmassem, & [6] à spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. Quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti æstimassem; sed tamen à me ita acta sunt omnia, non ut ego illi assentiens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. Reliqua sic à me aguntur, & agentur, ut non committamus, ut ea, quæ gessimus, fortuitò gessisse videamur. Meos [7] bonos viros, illos quos significas, & eam, quam mihi dicis obtigisse, [8] σπάρταν, non modò nunquam deseram; sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Illud tamen velim existimes, me hanc viam optimatium [9] post Catuli mortem nec præsidio ullo, nec comitatu tenere. Nam, ut ait [10] Rhinton, ut opinor,

[11] Οἱ μὲν παρ' ὐδὲν εἰσι, οἷς δ' ὐδὲν μέλει.

Mihi vero ut invideant [12] piscinarii nostri, aut scribam ad te aliàs,

---

4. *Neque sine nostris copiis*] Non debeo Pompeii amicitiam tanti facere, ut veteres amicorum copias negligam, sine quibus intra alterius præsidia venire, id est, uni Pompeio me totum credere, tutum non est. Sic igitur faciam: firmabo, ut institui, meas opes amicitiâ Pompeii: & tamen, quia non unius fidei sunt omnia committenda, veterum amicorum præsidia non dimittam. Hæ sunt enim copiæ nostræ. MANUTIUS.

5. *Is, de quo scribis*] Pompeius.

6. *A spe malorum*] Speraverant enim improbi homines contentionem mihi fore aliquam cum Pompeio ex rerum, quas in consulatu gesseram, dissensione. MANUT.

7. *Bonos viros*] Quos paulò antè suas Copias vocavit. *Meos*: alii, *eos*. IDEM.

8. *Σπάρταν*] Remp. quam semel tuendam suscepi, nunquam deseram. Adagium est in Suida, & Plutarcho, *Σπάρταν ἔλαχες, ταύτην κόσμει*; de iis, quibus, cùm fortunæ munere contigisset, ut Spartæ nascerentur, degenerare à tam nobilis patriæ testatâ virtute sine magno dedecore non liceret. IDEM.

9. *Post Catuli mortem*] Q. Catulus, M. Cato, & M. Cicero in defendendâ Reipublicæ libertate, & tuendis optimatium partibus mirè consentiebant, ut scribit Plutarchus in Crasso. Ex his Catulus paulò antè obierat. PORMA.

aliàs, aut in congressum nostrum reservabo. A Curia autem nulla me res divellet: vel quòd ita rectum est; vel quòd rebus meis maximè consentaneum: vel quòd, à Senatu quanti fiam, minimè me pœnitet. [13] De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multùm spei est in Senatu. Nemo est enim jam, qui queratur. Quare, si id expectas, longum est: aliâ viâ, si quâ potes, pugna. Cùm est actum, neque animadversum est [14] ad quos pertineret; & raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi senatus consulti maturitas nondum est: quòd neque sunt qui querantur; & multi partim [15] malevolentiâ, partim opinione æquitatis delectantur. Metellus tuus est egregius consul. Unum reprehendo, quòd otium è Gallia nuntiari non magnopre gaudet. Cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius. Cætera egregia. Auli verò filius ita se gerit, ut ejus Consulatus non Consulatus sit, sed Magni nostri [16] ὑπώπιον. De meis scriptis, misi ad te Græcè perfectum Consulatum meum. Eum librum L. Cossinio dedi. Puto te Latinis meis delectari; huic autem [17] Græco Græcum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. Nunc (ut ad rem meam redeam) L. Papirius Pætus, vir bonus, amatórque noster, mihi libros eos, quos [18] Serv. Claudius reliquit, donavit. Cùm mihi, [19] per legem Cinciam licere capere, [20] Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi, me accepturum, si attulisset. Nunc, si

10. *Rhinton*] Poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas. MANUTIUS.

11. *Οἱ μὲν παρ' οὐδὲν εἰσι, οἷς δ' οὐδὲν μέλει*] Iambicus senarius. Latinè sic: *Alii quidem propè nihil sunt, aliis autem nihil curæ est.* Qui me, inquit, recta sentientem adjuvare, & in optimatum viâ pergentem forsitan sequi vellent, infirmi ab auctoritate non possunt; qui possent, negligunt. IDEM.

12. *Piscinarii*] Hortensius, Lucullus.

13. *De Sicyoniis*] Epistolâ superiore.

14. *Ad quos pertineret*] Non animadversum est, illud, *De populis liberis*, addi sine multorum damno non posse. Hæc iterum, & planiùs epist. 1. lib. II. MANUTIUS.

15. *Malevolentiâ*] In creditores. *Æquitatis*: in debitores, qui cùm liberi sint, æquum non videtur eos cogi. IDEM.

16. *Ὑπώπιον*] Macula, vulnus.

17. *Græco Græcum*] Libro Atticum. MAN.

18. *Serv. Claudius*] Libri vulgati nonnulli *Clodius*, mutatione non necessariâ: idem enim nomen Grammatici celebris: & Serv. Claudium, ut Cicero hîc, nominat Gellius lib. XIII. cap. 21. Serv. Clodium Plinius lib. XXXIII. cap. 4. & Suetonius in libro de claris Grammaticis. Fuit autem frater Papirii Pæti, aut consobrinus, aut ex eadem matre, diverso patre: de quo in epist. ad Pætum. POPMA.

19. *Per legem Cinciam*] Quæ erat de donis & muneribus. Jocatur. MANUTIUS.

20. *Cincius*] Hic Attici negotia Romæ procurabat. Epist. 6. IDEM.

ſi me amas, ſi te à me amari ſcis, enitere per amicos, clientes, hoſpites, libertos denique, ac ſervos tuos, ut [21] ſcheda ne qua depereat. Nam & Græcis his libris, quos ſuſpicor, & Latinis, quos ſcio illum reliquiſſe, mihi vehementer opus eſt. Ego autem quotidie magis, quod mihi de forenſi labore temporis datur, in iis ſtudiis conquieſco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, ſi in hoc tam diligens fueris, quàm ſoles in his rebus, quas me valdè velle arbitraris: ipſiúſque Pæti tibi negotia commendo: de quibus tibi ille agit maximas gratias: & ut jam inviſas nos, non ſolùm rogo, ſed etiam ſuadeo.

21. *Scheda*] Eſt à Græco σχίδη, & hoc à σχεδὸν, unde & σχίδιον, *ſchedium.* Vide Feſtum in *Schedia.* GræVIUS. *Scheda* eſt plagula chartæ ex ſcapo revulſa, quibus committebant veteres quidquid ſubitò commentabantur, ut emendatum poſtea in mundiorem chartam ſcriberetur. Salm.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber II.

Cicero Attico Sal.

I KALENDIS Jun. eunti mihi [1] Antium, & gladiatores M. Metelli cupidè relinquenti, venit obviam tuus puer. Is mihi literas abs te, & commentarium Conſulatûs mei Græcè ſcriptum reddidit: in quo lætatus ſum, me aliquanto antè de iiſdem rebus Græcè item ſcriptum librum L. Coſſinio ad te perferendum dediſſe. Nam, ſi ego tuum antè legiſſem, furatum me abs te eſſe diceres. Quanquam tua

1. *Antium*] Ubi domum habebat. Vide ep. 8. lib. IV. Corradus.

tua illa (legi enim libenter) horridula mihi, atque incompta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc ipso, quòd ornamenta neglexerant; &, ut [2] mulieres, ideò benè olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber totum Isocrati [3] *μυροθήκιον*, atque omnes ejus [4] discipulorum arculas, ac nonnihil etiam [5] Aristotelia pigmenta consumpsit: quem tu Corcyræ, ut mihi aliis literis significas, [6] strictim attigisti; pòst autem, ut arbitror, à Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lentè ac [7] fastidiosè probavissem. Quanquam ad me rescripsit jam Rhodo Posidonius, se, nostrum illum [8] *ὑπόμνημα* cùm legeret, quod ego ad eum, ut ornatiùs de iisdem rebus scriberet, miseram, non modò non excitatum esse ad scribendum, sed etiam planè perterritum. Quid quæris? conturbavi Græcam nationem. Ita, vulgò qui instabant, ut darem sibi quod ornarent, jam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut Athenis sit, & in cæteris oppidis Græciæ. Videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem, & quas postulas, & plures etiam mittam: quoniam quidem ea, quæ nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quòd in eis orationibus, quæ *Philippicæ* nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, & quòd se ab hoc refractariolo judiciali dicendi genere abjunxerat ut [9] *σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος* videretur, curare, ut meæ quoque essent orationes, quæ [10] *Consulares* nominarentur. Quarum una est in Senatu Kal. Jan. altera ad populum de lege agraria; tertia, de Othone; quarta, pro Rabirio; quinta, de proscriptorum filiis; sexta, cùm provinciam in concione deposui; septima,

2. *Mulieres*] Vetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes: *Ideò bene olere, quia nihil olerent.* Quod est apud Plautum in Mostellaria. MANUTIUS.

3. *Μυροθήκιον*] Unguentariam thecam.

4. *Discip.*] Theopompi, Ephori, &c.

5. *Aristotelia*] Quæ præcipit Aristoteles, in tertio præsertim libro Rhetor.

6. *Strictim attigisti*] Cursim legisti, missum videlicet ab aliis: (jam enim divulgatus erat; siquidem & Posidonius eum Rhodi legerat, ut infrà proximè) pòst autem eum, opinor, accepisti, quem ego L. Cossinio dederam. MANUTIUS.

7. *Fastidiosè*] Cùm omnia in eo diligentissimè examinassem, usque ad fastidium. IDEM.

8. *Ὑπόμνημα*] Commentarium.

9. *Σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος*] Gravior quidam, & civilior: grandior aliquis, & Reipublicæ studiosior.

10. *Consulares*] Ut in consulatu habitæ. CORRADUS.

ptima, quâ Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie quàm Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges indicarunt; decima in Senatu, Nonis Decemb. Sunt præterea duæ breves, quasi [11] ἀποσπασμάτια legis agrariæ. Hoc totum [12] σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te cùm scripta, tum res meæ delectant; iisdem ex libris perspicies, & quæ gesserim, & quæ dixerim: [13] aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam. Quod quæris, quid sit, quòd te arcessam, ac simul impeditum te negotiis esse significas, neque recusas, quin, non modò si opus sit, sed etiam si velim, accurras: nihil sanè est necesse; veruntamen videbare mihi tempora peregrinationis commodiùs posse describere. Nimis abes diù, præsertim cùm sis in propinquis locis: neque nos te fruimur; & tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est: sed, [14] si paulò plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istinc excitarem. Verùm præclarè [15] Metellus impedit, & impediet. Quid quæris? est Consul [16] φιλόπατρις, &, ut semper judicavi, naturâ bonus. Ille autem non simulat, sed planè Tribunus plebis fieri

---

11. Ἀποσπασμάτια] Appendices.

12. Σῶμα] Corpus.

13. *Aut ne poposcisses*] Si orationes, quas mitto, non vis perlegere, non erant tibi poscendæ; non erat, ut peteres. Græv.

14. *Si paulò plus*] Sensus est hujus loci simplicissimus: Si Clodius me infestare, vexaréque posset vehementiùs, ut vult, te rogarem ut celeriter huc te conferres. Idem.

15. *Metellus impedit*] Quippe cùm in Senatu dixerit se Clodium fratrem patruelem incipientem furere, atque conantem, suâ manu interfecturum. Orat. pro M. Cœlio, & Dion. lib. XXXVII. Corrad.

16. Φιλόπατρις] Studiosus patriæ.

17. *Ædilitatem*] Qui enim ædilitatem petebant, per causam fori ornandi & ludorum, socios spoliabant signis, & rebus pretiosioribus, cùm ad eum usum rogassent, nec unquam postea redderent. Causa autem Clodio in Siciliam eundi fuit, quòd adoptatus fuerat à Fonteio, qui Siculus ipse erat. Quare ejus furta nunc cavillari mihi Cicero videtur. Muretus. Ex depravatis codicibus hîc alii aliter legunt. Sed basiolationes meræ cui bono? ubi Victorius Muretúsque offerunt quod conveniat, & fit satis. Olivetus.

18. *Freto*] Siculo, quasi propriè fretum appelletur illud, quod est inter Siciliam, & Italiam. Corradus.

19. *Tribus horis*] Vetus liber: *at tribus horis*. Bostus. *Baluzianus*. Cavillatio dicax & morosa. Jactabat Clodius se septimo die à freto Siciliensi, quod Italiam à Sicilia dividit, Romam venisse, noctu introisse, neque sibi obviam quemquam prodire potuisse, ob tacitum & subitum suum adventum. Regerebat Cicero: Etiam tribus horis Româ Interamnam; quoniam Clodius falsis testibus in judicio obtinuerat, se quâ horâ argueretur in operto Bonæ Deæ deprehensus, Interamnæ fuisse; quod verum esse non poterat, cùm multi eum Romæ vidissent tribus horis ante deprehensionem, & Interamna longiùs ab Româ trium horarum itinere abesset. Item antè noctu introisse, scilicet domum Cæsaris Pontificis, ubi mulieres Bonæ Deæ sacrificabant. Ne tum quidem illi esse iturum obviam cùm iri maximè debuit, hoc est, cùm

fieri cupit. Qua de re cùm in Senatu ageretur, fregi hominem; & inconstantiam ejus reprehendi, qui Romæ Tribunatum plebis peteret, cùm in Sicilia [17] ædilitatem se petere dictitasset. Sed neque magnopere dixi esse nobis laborandum: quòd nihilo magis ei liciturum esset plebeio Rempublicam perdere, quàm similibus ejus me Consule patriciis esset licitum. Jam, cùm se ille septimo die venisse à [18] Freto, neque sibi obviam quemquam prodire potuisse, & noctu se introisse dixisset, in eóque se in concione jactasset: nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam; [19] tribus horis Româ Interamnam: noctu introisse item antè: non esse itum obviam; ne tum quidem, cùm iri maximè debuit. Quid quæris? hominem petulantem, modestum reddo non solùm perpetuâ gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. Itaque jam familiariter cum ipso cavillor, ac jocor. Quin etiam cùm [20] candidatum deduceremus, quærit ex me, num consuessem [21] Siculis locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, novus patronus instituam: sed soror, quæ tantum habeat [22] Consularis loci, unum mihi solum

cùm debuit resisti, ne reus pollutarum ceremoniarum absolveretur. Jocus in ambigua notione verbi *Ire obviam*, quod & *prodire obviam*, & resistere significat. POPMA.

20. *Candidatum*] Candidatos ad commendationem clari viri Martium in campum deducebant. Q. Cicero, de petit. consulatûs. MANUTIUS.

21. *Siculis locum*] Siculis, meis clientibus, locum dare, ubi gladiatorum certamina spectare possent. Amicis enim, & tribulibus ad spectacula locus dabatur: ut in Orat. pro Murena. IDEM.

22. *Consularis loci*] Munera gladiatorum in foro dabantur: Consules autem, & alii magistratus gerentes, pro magistratûs dignitate spatium habebant, ubi spectare possent, sive amicis familiaribúsque ad spectandum dare. Virgines item Vestales suum locum gladiatorium habebant, & consulum uxores. Qui magistratus petebant, soliti erant à propinquis & necessariis vel precariò vel mercede magnam vim horum locorum impetrare, & hac liberalitate candidati multorum animos sibi conciliabant: cùm nonnulli etiam nobiles viri in circo totas tabernas tribulium causâ compararent. Decreto autem M. Tullii, liberi posterique Servii Sulpitii circum eam statuam, quæ illi, quòd ob rempublicam mortem obiisset, in Rostris erecta est, locum gladiatoribus, ludisque habebant quaqua versùs pedes quinque. Cùm igitur Clodius candidatus esset, petierat à sorore Clodiâ, Metello Celeri nuptâ, quæ multum haberet loci consularis, ut sibi aliquantum concederet. Illa autem parum liberaliter ei visa est respondere, cùm unum tantum pedem promisisset. De quo cum Cicerone questus responsum tulit, injuriâ illum de sororis uno pede queri. Posse enim, cùm ei commodum esset, etiam alterum pedem tollere. Acerbo, sed lascivo nimis dicto, & parum gravitate dignitatéque Ciceronis digno. Putabatur enim Clodius tres sorores stuprasse. Tollere autem pedem, figuram quandam Veneris designat. De qua Martialis intellexit, cùm dixit: *Sustulit ille pedes, sustulit hic tunicam.* Sed & lib. II. *Tollentérque pedes, ô medicina gravis.* Jocus igitur Ciceronis jam planus est. VICTORIUS.

lum pedem dat. Noli, inquam, de uno pede ſororis queri: licet etiam alterum tollas. Non Conſulare, inquies, dictum. Fateor: ſed ego illam [23] odi malè Conſularem. Ea eſt enim ſeditioſa: ea cum viro bellum gerit, neque ſolùm cum Metello, ſed etiam cum Fabio, [24] quòd eos in hoc eſſe moleſtè fert. Quod de agraria [25] lege quæris, ſanè jam videtur refrixiſſe. Quod me quodam modo molli brachio de Pompeii familiaritate objurgas: nolim ita exiſtimes, me mei præſidii causâ cum illo conjunctum eſſe: ſed ita res erat inſtituta, ut, ſi inter nos eſſet aliqua fortè diſſenſio, maximas in Republica diſcordias verſari eſſet neceſſe. Quod à me ita præcautum, atque ita proviſum eſt, non ut ego de optima illa mea ratione decederem; ſed ut ille eſſet melior, & aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo ſcito glorioſiùs, quàm de ſuis prædicare. Sibi enim bene geſtæ, mihi conſervatæ Reipublicæ dat teſtimonium: hoc facere illum, mihi quàm proſit neſcio; Reipublicæ certè prodeſt. Quid, ſi etiam Cæſarem, cujus nunc venti valde ſunt ſecundi, reddo meliorem? num tantum obſum Reipublicæ? Quin etiam, ſi mihi nemo invideret; ſi omnes, ut erat æquum, faverent; tamen non minùs eſſet probanda medicina, quæ ſanaret vitioſas partes Reipublicæ, quàm quæ exſecaret. Nunc verò, cùm equita-

23. *Odi malè Conſularem*] Nota atque uſitata locutio eſt, *Malè odiſſe*. Infrà lib. XIV. *Atqui, ſi quiſquam eſt facilis, hic eſt: tamen non dubito, quin me malè oderit.* Plaut. Menæch. *Ut ego uxorem, mea voluptas, ubi te aſpicio, odi malè.* Quare adverbium illud qualitatis, vel potiùs quantitatis (nam *Malè* ut Soſipater ait, valdè ſignificat) aptiùs meo judicio, *Odi* verbo jungatur, quàm nomini *Conſularem*. Ut ſenſus ſit: ſed ego malè odi, illam conſularem. Illud etiam ſcio, fuiſſe qui *Conſularem* deleverint, non tam veterum librorum auctoritate, quàm vel locutionis inſolentiâ, vel quod Conſularem non putarint, de Conſulum uxoribus dici. Quod tamen falſum eſſe deprehenditur ex Juriſconſultis. MALASPINA.

24. *Quòd eos in hoc*] Quòd illi toti erant in impediendo ne Clodius adoptaretur à plebeio, utque ejus conſilia pernicioſa reprimerentur. GRÆVIUS.

25. *Lege*] A L. Flavio Tribuno plebis promulgata. Ep. 15. lib. I CORRAD. Legendum autem: *Quod de agraria lege quæris, ſane quam videtur refrixiſſe.* VIII. ad Fam. 10, & IV. 5. J. F. GRONOVIUS.

26. *Equitatus*] Equites Romani, quos ego conſul cum ſenatu conjunxeram MANUT.

27. *In clivo Capitolino*] In æde Concordiæ, ad radices aſſurgentis Capitolii. Qua in æde conſul Cicero ſenatum conſuluit, quid de conjuratis deprehenſis ſtatuendum videretur IDEM

28. *Te ſignifero, ac principe*] Cùm te quoque, equeſtris ordinis principem, ad eam conſultationem adhibui. Sed perſiſtit Cicero in tranſlatione rei militaris: & quia dixerat, *Equitatus*, intulit, *Te ſignifero*: cùm nihil aliud ſignificet, quàm in ſenatu.

[26] equitatus ille, quem ego [27] in clivo Capitolino, [28] te ſignifero, ac principe, collocaram, Senatum deſeruerit; noſtri autem [29] principes digito ſe cælum putent attingere, ſi mulli barbati in piſcinis ſint, qui ad manum accedant; alia autem negligant: nónne tibi ſatis prodeſſe videor, ſi perficio, ut nolint obeſſe, qui poſſunt? Nam Catonem noſtrum non tu amas plus, quàm ego. Sed tamen ille, optimo animo utens, & ſummâ fide, nocet interdum Reipublicæ. Dicit enim tanquam in Platonis [30] πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce, ſententiam. Quid [31] verius, quàm in judicium venire, qui ob rem judicandam pecuniam acceperit? Cenſuit hoc Cato: aſſenſit Senatus. Equites [32] curiæ bellum, non mihi: nam ego diſſenſi. Quid impudentius Publicanis [33] renuntiantibus? fuit tamen retinendi [34] ordinis causâ, facienda jactura. Reſtitit, & pervicit Cato. Itaque nunc, [35] Conſule in carcere incluſo, ſæpe item ſeditione commotâ, aſpiravit nemo eorum, quorum ego concurſu, itémque Conſules, qui poſt me fuerunt, Rempublicam defendere ſolebant. Quid ergo? iſtos, inquies, [36] mercede conductos habebimus? Quid faciemus, ſi aliter non poſſumus? an libertinis, atque etiam ſervis ſerviamus? Sed, ut tu ais, [37] ἅλις σπουδῆς. Favonius [38] meam tribum tulit honeſtiùs, quàm ſuam; [39] Luc-

 ceii

ſenatu Atticum, qui principem locum ordinis equeſtris obtineret, cum cæteris equitibus affuiſſe. Idem.

29. *Principes*] Principes cives Lucullus, & Hortenſius, piſcinarum ſtudioſi. Ep. 16, 17, 18. lib. I. Idem.

30. *Πολιτείᾳ*] Republicâ.

31. *Verius*] Æquius. *In judicium venire*, accuſari apud judices. Idem.

32. *Curiæ bellum*] Indixerunt, ſubaudi Et Curiam accipe pro ſenatu; ut ſit continens pro contento. Idem.

33. *Renuntiantibus*] Petentibus, ut locatio Aſianorum vectigalium induceretur. Lib. I. epiſt. 17. Idem.

34. *Ordinis*] Equeſtris. Publicani enim equites Romani. Idem.

35. *Conſule in carcere incluſo*] L. Flavius tribunus plebis Metellum conſulem in carcere incluſit, quia legem agrariam perferri non fineret. Aliis tamen tribunis opem ferentibus, & Pompeio ſuffragante, aliquot pòſt horis exivit. Dio. l. XXXVII. 1. Idem.

36. *Mercede conductos*] Equitúmne Romanorum ſtudium in remp. erit largitionibus & pecuniâ conciliandum? Græv.

37. *Ἅλις σπουδῆς*] Sat ſtudii: ſubaudi, poſitum eſt à nobis in tuendâ ordinum concordiâ Manutius.

38. *Meam tribum tulit honeſtiùs*] Tribum ferre dicitur, cui tribus vel magiſtratum petenti, vel commodum aliquod ſuffragiis defert. Tribus autem Ciceronis videtur Cornelia fuiſſe: cùm, in ea cenſeri ſolitos eſſe Arpinates, Livius l. XXXVIII. ſignificet. Idem.

39. *Luceii perdidit*] Nec mirum, perdidiſſe Luceii tribum, quippe cùm Luceius Cæſaris, Favonius Catonis familiariſſimus eſſet, Cato autem & Cæſar cùm naturâ, tum vitæ inſtituto diſſidentes. Idem.

ceii perdidit. Accusavit Nasicam inhonestè; [40] ac modestè tamen dixit; ita ut Rhodi videretur [41] molis potiùs, quàm Moloni, operam dedisse. Mihi, quòd [42] defendissem, leviter succensuit. Nunc tamen petit iterum [43] Reipublicæ causâ. Lucceius quid agat, scribam ad te, cùm Cæsarem videro, qui aderit biduo. Quòd Sicyonii [44] te lædunt: Catoni, & ejus æmulatori attribuas Servilio. Quid? ea plaga nónne ad multos bonos viros pertinet? Sed, si ita placuit, laudemus: [45] deinde in dissensionibus soli relinquamur. [46] Amalthea mea te expectat, & indiget tui. Tusculanum & Pompeianum valdè me delectant; nisi quod me, illum ipsum [47] vindicem æris alieni, [48] ære non Corinthio, sed [49] hoc circumforaneo obruerunt. [50] In Gallia speramus esse otium. [51] Prognostica mea cum oratiunculis propediem expecta. Et tamen quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari jussit, te mense Quintili

40. *Ac modestè*] Pugnare hæc propè videntur: tamen eo ipso lepida sunt & inexpectata. Modestè enim dicere laudem nullam habet in oratore: minùs in accusatore, quem vehementem, acrem, exertum & pugnacem esse oportet. Nasus igitur modestiæ verbo subest, cum quadam tamen laudis simulatione, quòd modestia in hominum vita laudi ducatur. Significat igitur eum frigidum & malum accusatorem fuisse. TURNEBUS. Advers. XXX. cap. 13.

41. *Molis potiùs quàm Moloni*] Προσωνομασία. Potiùs molis pristinariis, quam Moloni rhetori. POPMA.

42. *Defendissem*] Nasicam. CORRADUS.

43. *Reipublicæ causâ*] Exagitatio Favonii cum excusatione, quòd iterum peteret: iterum enim petere non suâ, sed Reipublicæ causâ: alioqui post priorem repulsam non fuisse petiturum. MANUTIUS.

44. *Te lædunt*] Non solventes. Vid. ep. 19 & ep. 13. lib. I. CORRADUS.

45. *Deinde in dissensionibus*] Ita in omnibus legitur. Itaque εἰρωνικῶς, quodámque cum stomacho scribi, dicendum est. MALASPINA. Conjiciebat Manut. *discessionibus*; ídque Bosius recepit. Vulgatam præfero. Hoc enim Cicero dicit. Age probemus, quia sic placuit Senatui, sententiam Catonis; deinde verò in dissensionibus civilibus, cùm Senatûs auctoritas erit tuenda contra popularium impetum, deseramur nos, qui optimatium causam agimus, ab equestri ordine & hominibus illis locupletibus, quibus grave damnum illatum est Senatus-consulto illo. GRÆV.

46. *Amalthea*] Vide ep. 17. lib. I.

47. *Vindicem æris alieni*] Conjuratio Catilinæ propter æs alienum facta, odio maximè creditorum. Rectè igitur vindex, & servator creditorum Cicero, quia conjuratos occiderat. MANUTIUS.

48. *Ære non Corinthio*] Sensus est: Tusculani, & Pompeiani ædificatio magnum mihi æs alienum attulerunt. Sed jocatur in ambiguitate verbi: cùm æs Corinthium maximè laudaretur. IDEM.

49. *Hoc circumforaneo*] Quod ab argentariis fœnerantibus sumitur, qui tabernas habebant in porticibus circa forum. IDEM.

50. *In Gallia*] Vide lib. I. ep. 16. & 18.

51. *Prognostica*] Cicero interpretatus est versibus Arati Prognostica, ut constat è libris De Divinatione; quare non habeo dubium, quin ea intelligat. Meminit horum etiam libro earundem epistolarum XV, his verbis: *Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. Ranæ enim* ῥητορεύουσιν. MURETUS.

tili Romæ fore. Id à tuis literis, quas ad me de decessu tuo miseras, discrepabat. Pætus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura ut conserventur, & ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius: &, cùm Græcos, tum verò diligenter Latinos ut conserves velim. Tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi literas: cum ipso nihil eram locutus. Neque enim ista tua negotia [52] provincialia esse putabam: neque te in [53] tocullionibus habebam. Sed scripsi, ut debui, diligenter.

52. *Pr vincialia*] Cicero putabat Atticum exercere fœnus in liberis solùm civitatibus, ut Delo, Athenis, Sicyone: non etiam in provinciis, in quibus Romani magistratus jus dicebant, ut in Macedonia, quam tunc C. Octavius Augusti Cæsaris pater proprætore administrabat. Ideò vocat *provincialia negotia* quæ erant cum provincialibus hominibus, & apud magistratus provinciales expediebantur. POPMA.

53. *Tocullionibus*] Hoc nomine jam Turnebus docuit significari fœneratores, quasi dicas fœneratorculos: cujusmodi erant negotiatores, & argentarii, qui fœnus in provinciis exercebant. BOSIUS. Vide Turnebi Advers. XXX. 13.

CICERO ATTICO SAL.

CURA, amabo te, Ciceronem nostrum. Ei nos [1] θεῖοι videmur. [2] Πελληναίων in manibus tenebam: & hercule [3] magnum acervum Dicæarchi mihi ante pedes extruxeram. O magnum hominem, & à quo multo plura didiceris, quàm de [4] Procilio. [5] Κορινθίων, & Ἀθηναίων puto me Romæ habere. [6] Mihi credes, lege; hæc doceo; mirabilis vir est. 2

1. Θεῖοι] *Patrui.* Quo sensu Horatius, *Ne sis patruus mihi.* CORRADUS. Ex depravatæ veteris scripturæ vestigiis conjicio legendum: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum: cui nos συννοσεῖν videmur.* Ægrotabat apud Atticum Q. Cicero Q. F. Eum igitur patruus avunculo diligenter commendat; & quo magis declaret suam erga illum voluntatem, se sibi videri unà cum eo ægrotare. MURETUS. *Var. Lect.* lib. XIV. cap. 7.

2. Πελληναίων] Librum Dicæarchi de populis Pellenæis. De quibus Suidas. MAN.

3. *Magnum acervum Dicæarchi extruxeram*] Est, magnam partem legendo evolveram. Ex ratione legendi volumina, de quibus quod legissent, in contrariam partem convolutum ante se demittebant. J. F. GRONOV. Vide de Dicæarcho Gerh. Voss. de Hist. Græc. lib. I. cap. 9. & Joh. Jons. de script. Hist. Philosoph. lib. I. cap. 16.

4. *Procilio*] Vide Plin. lib. VIII.

5. Κορινθίων] Πολιτείας. Corinthiorum, & Atheniensium Respublicas ab eodem Dicæarcho scriptas. CORRADUS.

6. *Mihi credes*] Emendo: *Mihi credesis, lege hoc otio. Mirabilis vir est.* Ait, *hoc otio*, quia Atticus hoc tempore in Epiro. LIPSIUS. IV. Epist. Quæst. 11. Fortè legendum: *Mihi credes, leges hæc de eo*, hoc est, de ejus operibus. J. F. GRONOVIUS.

[7] Ἡρώδης, ſi homo eſſet, eum potiùs legeret, quàm unam literam ſcriberet: qui me epiſtolâ [8] petivit: ad te, ut video, [9] comminus acceſſit. [10] Conjuraſſe mallem, quàm reſtitiſſe conjurationi, ſi illum mihi audiendum putaſſem. [11] De Lollio ſanus non es: de Vinio laudo. Sed heus tu, ecquid vides [12] Kalendas venire, Antonium [13] non venire? judices cogi? nam [14] ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, ſe judicem, qui non affuerit, [15] compellaturum. Velim tamen ſi quid eſt de Antonii adventu quod audieris, ſcribas ad me: & quoniam [16] huc non venis, cœnes apud nos utique pridie Kal. cave aliter facias. Cura, ut valeas.

---

7. Ἡρώδης] Athenienſis, &, opinor, is, de quo lib. XIV. MANUTIUS.

8. *Petivit*] Herodes miſsâ ad me epiſtolâ, tanquam telo eminùs jacto, me laceſſivit, & provocavit ad certamen. Ait enim ſe velle ſua ſcripta de meo Conſulatu cum meis committere: quaſi parum eleganter, aut etiam diligenter ipſe ſcripſerim, neceſſéque fuerit id argumentum ab illo tractari. BOSIUS.

9. *Comminus*] Venit enim ad te, ut ſcriptorum ſuorum moleſtiſſimâ lectione conficeret. MANUTIUS.

10. *Conjuraſſe mallem*] Tam malus eſt ſcriptor Herodes, ut præclarum illud meum factum potiùs conſpurcet & collutulet ſuis ſcriptis, quàm illuſtret. Itaque ſi illum mihi audiendum putaſſem recitantem quæ de rebus à me Conſule geſtis ſcripſiſſet, mallem fuiſſe de numero conjuratorum, & eo nomine pœnas dediſſe, quàm ea ſcripta legere, aut audire, quæ me enecarent. BOSIUS.

11. *De Lollio*] Ita Victorius. Alii, *De illo, ſanus non es: de vino, laudo.* Alii, *De oleo, ſanus non es: de vino, laudo.* Quàm multa, quàm dubia huc afferunt interpretes, ut ſuam quiſque ſententiam tueatur! Quæ tamen prætermitto omnia; etſi delectûs mei ſeveritatem ſic temperavi hactenus, magis ut ſit verendum, ne in aſſumendo remiſſior fuiſſe videar, quàm atrocior in repudiando. OLIVETUS.

12. *Kalendas*] Quo die C. Antonius cauſam dicere debebat. MANUTIUS.

13. *Non venire*] Ex Macedonia provincia redeuntem, quam avarè, & infeliciter adminiſtraverat. Vide lib. I. IDEM.

14. *Ita ad me mittunt*] Ita mihi Româ ſcribitur à meis. IDEM.

15. *Compellaturum*] Malè Manutius exponit, evocaturum, coacturum. Eſt enim accuſaturum, ejus nomen delaturum. GRÆV.

16. *Huc non venis*] Quoniam Romam rectà proficiſceris, nec vis de itinere deflectere, ut in villas ad me venias; Romæ domi meæ cœnato, tertio quidem Kalendas, ſi poteris, id eſt illo ipſo die, quò te ad Urbem futurum ſcribis; ſi minùs, utique pridie Kalendas. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

3 PRIMUM, ut opinor, [1] εὐαγγέλια [2] Valerius abſolutus eſt Hortenſio defendente. Id judicium [3] K. Atilio condonatum

---

1. Εὐαγγέλια] Boni nuntii præmia. Manutius ſupplet, *debes mihi.* Alii verò, *debeo tibi*, qui jucunda ad me ſcripſeris.

2. *Valerius*] An eſt ille Valerius Flaccus

tum putabatur: & [4] Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. Etenim mihi [5] caligæ ejus, ut fasciæ cretatæ, non placebant. Quid sit, sciemus cùm veneris. Fenestrarum angustias quòd reprehendis, scito te [6] Κύρου παιδείαν reprehendere. Nam, cùm ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat, [7] radiorum διαφάσεις latis luminibus non tam esse suaves. Etenim [8] ἔστω ὄψις μὲν, α, τὸ δὲ ὁρώμενον, β. γ. ἀκτῖνες δὲ, δ, καὶ ε. Vides enim cætera. Nam, si κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valdè laborarent εἴδωλα in angustiis: nunc fit lepidè illa [9] ἔκχυσις radiorum. Cætera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejusmodi, quod sine sumptu corrigi possit. Venio nunc ad mensem Janua-

---

cus, qui non multò pòst Bibulo & Cæsare Coss. est accusatus, & ab Hortensio & Cicerone defensus? an M. Valerius Messalla, qui superiore anno Cos. fuerat cum M. Pisone? Neutrum puto: quia uterque solo cognomine appellatur, Messalla lib. I. Flaccus ep. ult. hujus libri. Fortè est L. Valerius Jurisconsultus, cujus cognomen nullum extat. Meminit ejus Fam. lib. I. ep. ult. lib. III. ep. 1. & lib. VII. ep. 12. ut unius ex suis domesticis atque intimis familiaribus. Ideò hìc ait, quia illum absolutum significat, sibi deberi ab Attico præmium, quod dari solet lætum afferenti nuntium. POPMA.

3. *K. Atilio*] Id est, Cæsoni Atilio. Fuit enim Cæso prænomen Atiliorum, quod hac nota *K.* scribi solebat. In fastis Capitolinis L. Atilius Tribunus militum filius dicitur K. Atilii. BOSIUS.

4. *Epicratem*] Quasi potentem, omnia tenentem in repub. *Lascivum*, protervum fuisse Pompeium in judicibus urgendis ut absolverent. J. F. GRONOVIUS.

5. *Caligæ*] Militares, quibus domi, in urbe, in pace utebatur, auræ populari serviens, ut lib. I. ep. 16. De *fasciis cretatis* extat Faonii dictum apud Valerium Max. lib. VI. cap. 2. JUNIUS. Verius videtur: Mihi non placebat, quòd milites multos circa se haberet. GRONOV.

6. *Κύρου παιδείαν*] *Cyri* architecti *doctrinam*: & allusit ad Xenophontis librum, qui inscribitur Κύρου παιδεία. MANUTIUS.

7. *Radiorum*] Ita Vict. & Man. Alii verò *viridariorum*. Solebant veteres ita lumina fenestrarum posita habere, ut per earum spatia in viridia prospectus esset. Hunc autem prospectum non tam suavem putavit Cyrus Architectus, si latiora essent lumina. Quæ ut intelligantur videndus est Gellius lib. V. cap. 16, & Apuleius Apolog. P. PITH. Advers. II. 18. *Viridium* hìc mendosè scriptum est pro *thuridium*, hoc est, θυρίδιων διαφάσεις. Quod neminem spero esse negaturum, qui vel tantillum habeat sensûs communis. *Radiorum* autem, quod in omnibus editionibus propagatum est, omni mendo mendosius. SALMASIUS.

8. *Ἔστω ὄψις*] *Sit visus a. quod autem videtur b. g. radii verò d. & e.* Sermo est de fenestris, unde prospectus in viridarium patet. Eas angustiores fecerat architectus, reprehendente Attico, cui his verbis respondet. Cicero & Architectus putabant visionem fieri radiorum ἐκχύσει, ex oculis & cum re aspectabili conjunctione, Atticus autem εἰδώλων incursione; adeóque putabat, angustis fenestris εἴδωλα non posse commodè ad oculos intra fenestram venire. Cicero autem respondet, ita ex architecti opinione de ἐκχύσει meliorem prospectum effici. Nam ἔστω &c. *Vides* cætera, id est, intelligis, effici ita ab oculo ad objectum figuram coni, cujus fastigium in oculo spectantis sive ad fenestram terminetur; cujus fastigium quò est acutius basis latior, eò jucundius spectaculum exhibebit. ERNESTUS.

9. *Ἔκχυσις*] Effusio radiorum.

[10] Januarium, & ad [11] ὑπόστασιν nostram, ac πολιτείαν: in qua [12] συνεχρατικῶς εἰς ἑκάτερον: sed tamen ad extremum, ut [13] illi solebant, [14] τὴν ἀρέσκουσαν. Est res sanè magni consilii. Nam aut fortiter resistendum est legi agrariæ; in quo est quædam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adjuvandum; quod à me aiunt Cæsarem sic expectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius; hunc dico [15] Balbum, Cæsaris familiarem. Is affirmabat, illum omnibus in rebus meo & Pompeii consilio usurum, daturúmque operam, ut cum Pompeio Crassum conjungeret. Hîc sunt hæc. Conjunctio mihi summa cum Pompeio; si placet etiam cum Cæsare; [16] reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed me [17] κατάστασις mea illa commovet, quæ est in [18] libro tertio

Interea cursus, quos prima à parte juventæ,
Quósque adeò Consul virtute, animóque petisti,
Hos retine, atque auge famam, laudésque bonorum.

Hæc mihi cùm in eo libro, in quo multa sunt scripta [19] ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa præscripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

[20] Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed

10. *Januarium*] Quo Cæsar, & Bibulus coss. magistratum inituri erant. Manut.

11. Ὑπόστασιν] Statum. Πολιτείαν, Remp.

12. Συνεχρατικῶς εἰς ἑκάτερον] In utramque partem, more Socratico.

13. *Illi*] Socratici, vel Academici.

14. Τὴν ἀρέσκουσαν] Scilicet γνώμην, placentem, probabilem sententiam. Manut.

15. *Balbum*] Pro quo extat oratio.

16. *Reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium*] Sic benè Manutius aliíque distinguunt. Victorius autem sic interpungit: *Cum Cæsare reditus in gratiam; cum inimicis pax; cum multitudine senectutis otium.* Quem sequuntur Bosius ferè & Gruterus. Sed veterum editionum scriptura non est sollicitanda. Hoc enim volebat Cicero, se reconciliari posse cum Cæsare, si velit, & hac conjunctione placare, quorum odium in consulatu suo in se concitaverat; plebem quoque hàc ratione sibi faventem reddere, quæ Cæsari sit addictissima, si nolit adversari legi agrariæ, & hinc tutam & tranquillam sibi promittere senectutem. Grævius.

17. Κατάστασις] *Contentio.* Hortatur enim Calliope Ciceronem iis versibus qui proximi sequuntur, ad eum cursum studii Reipublicæ tenendum, quem primùm ingressus erat. Ideò κατάστασιν Cicero vocat contentionem, & incitationem ejus cursûs: nam κατατείνειν δρόμον est, ut norunt mediocriter docti, cursum contendere, & in incepto cursu gnaviter perseverare. Bosius.

18. *Libro* III.] De Consulatu suo.

19. Ἀριστοκρατικῶς] Accommodatè ad statum optimatium.

20. Εἷς οἰωνὸς] Homeri locus Iliadis lib. XII. de Hectore auguria contemnente, & unum esse optimum augurium affirmante, Certare pro patria. Manutius.

Sed hæc ambulationibus [21] Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri jubebo: & Pomponiam Terentia rogat; [22] matrem adjungemus. Θεοφράστου [23] περὶ φιλοτιμίας affer mihi de libris Quinti fratris.

21. *Compitaliciis*] Quia scripserat Atticus, se pridie Compitalia cum eo futurum. Compitalibus igitur, dum alii ludis operam dabunt, nos hæc ambulantes conferemus. De die compitalicio Macrobius lib. I. Sat. Varro de lingua Lat. Cicero in Pisonem; & hic l. VIII. ep. 7. IDEM.

22. *Matrem*] Tuam. CORRADUS.

23. *Περὶ φιλοτιμίας*] De ambitione.

CICERO ATTICO SAL.

FECISTI mihi pergratum, quòd [1] Serapionis librum ad me misisti: ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, millesimam partem vix intelligo. Pro eo tibi præsentem pecuniam solvi imperavi; [2] ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. Si in eo, quod ostenderat, non stat; mihi maximè placet, ea, quæ [3] malè empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiæ fieri poterit: si ne id quidem; [4] nummi potiùs reddantur, quàm ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante quàm proficiscare, amanter, ut soles, diligentérque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? [5] velim Syspiræ conditione: [6] sed facilè patior: accommodatius enim 4

1. *Serapionis*] Fuit ille Antiochenus, qui Geographica scripsit.

2. *Ne tu expensum*] Quasi mihi donasses, in codice perscriberes, ubi cætera munera scribis. CORRADUS.

3. *Malè empta*] Nimio empta. MAN.

4. *Nummi potiùs reddantur*] Hunc locum rectè mihi explicasse videtur Goveanus sine ulla scripturæ mutatione. BOSIUS. Solvatur Titinio quidquid ei debetur, ut hac molestiâ planè liberati simus. Cùm ab aliquo emimus quod ipse ab alio emerat, nummos ei suos reddimus. Terentius in Adelphis, II. 1. 45. *Hæc tantidem emptam postulat sibi tradier. Agè jam cupio, modò argentum reddat.* Scrupulus autem dicitur difficultas. & nodus, qui nos malè habet. GOVEANUS.

5. *Velim Syspiræ*] Mirum est quàm valdè hoc loco varient exemplaria; alia enim habent, *Syrpæ*: alia *Syrpiæ*: quædam, *Syspriæ*: nonnulla nescio quid pejus. Denique in nullo veram & germanam lectionem reperias, quam puto fuisse hujusmodi, *Syspiræ*. Est enim Syspira, locus, aut potiùs tractus Armeniæ celebris aurifodinis. BOSIUS. Emendarim: *Velim surpi ea conditione*: quod parum à veteri scriptura recedit, & ad sententiam maximè accommodatum est. Clodius, inquit, erit legatus ad Tigranem? ipse velim eâ legatione me hinc abducere, & ab hac hominum satietate nostri discedere. *Surpio* autem dixit pro *surripio*, ut Horat. *Unum me surpite morti*; &, *Quæ me surpuerat mihi.* POPMA. Alia etiam alii excogitaverunt. Quàm bene, vide-

enim nobis eſt ad liberam legationem tempus illud, cùm & Quintus noſter jam, ut ſperamus, in otio conſederit, &, iſte [7] ſacerdos Bonæ deæ cujus modi futurus ſit, ſciri poſſit. Interea quidem cum Muſis nos delectabimus animo æquo, immò verò etiam gaudenti, ac libenti. Neque mihi unquam veniet in mentem Craſſo invidere, neque pœnitere, quòd à me ipſe non deſciverim. De geographia dabo operam ut tibi ſatisfaciam: ſed nihil certi polliceor. Magnum opus eſt; ſed tamen, ut jubes, curabo ut [8] hujus peregrinationis aliquod tibi opus extet. Tu quidquid indagaris de Republica, & maximè quos Conſules futuros putes, facito ut ſciam: tametſi minùs ſum curioſus. Statui enim nihil jam de Republica cogitare. Terentiæ ſaltum perſpeximus: quid quæris? præter quercum [9] Dodonæam nihil deſideramus, quo minùs Epirum ipſam poſſidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus, aut in Pompeiano. Tu, ſi in Formiano non erimus, ſi nos amas, in Pompeianum venito. Id & nobis erit perjucundum, & tibi non ſanè devium. De muro imperavi Philotimo ne impediret, quo minùs id fieret, quod tibi videretur: cenſeo tamen [10] adhibeas Vettium. His temporibus, tam [11] dubiâ vitâ optimi cujuſque, magni æſtimo unius æſtatis fructum [12] palæſtræ Palatinæ, ſed ita tamen,

---

viderint ii, quibus eſt otium. Tu verò, bone lector, ea, quæ non intelliguntur, ne curabis quidem intelligere: ſed ex iis, quæ plana ſunt, voluptatem & fructum capies. OLIVETUS.

6. *Sed facilè patior*] Clodium proficiſci nunc, & me manere in urbe, quoad ille redeat ex Armenia. Ad liberam enim legationem, quam accipere volo, tempus illud quàm hoc accommodatius eſt: nam & Q. frater jam è provincia erit reverſus, & poterit jam tum intelligi mecúmne volet Clodius contendere. Legatione volebat M. Tullius periculum, quod à Clodio impendebat, declinare. Quare tum volebat abeſſe ab urbe, cùm in urbe eſſet Clodius, non cùm abeſſet. Cùm ergo audivit Clodium mitti ad Tigranem, differendum ſibi legationis tempus in Clodii reditum putavit. GOVEANUS.

7. *Sacerdos*] P. Clodius ἱεραυκάς, ut orat. de Republ. & pro Sext. *ſtuprorum ſacerdos* appellatur. CORRADUS.

8. *Hujus*] Errabat tum Cicero circa ſuas villulas. GOVEANUS.

9. *Dodonæam*] Si quercus eſſent in Terentiæ ſaltu, ut in Epiro tuâ ſunt, juxta Dodonam civitatem; ego ipſam mihi viderer in Italia poſſidere: cætera non minùs abundè ſunt, quàm in tuis Epiroticis poſſeſſionibus. MANUTIUS.

10. *Adhibeas Vettium*] Utaris conſilio Chryſippi Vettii Cyri Architecti liberti Ep. 29. lib. XIII. GRÆVIUS.

11. *Tam dubiâ vitâ*] Innuitur periculum, aut ex aëris aliqua gravi & peſtilenti aſpiratione, aut certè ex hominibus impendens: ut ex ea Cicero, puerorum causâ magni faciat Palatinæ domus receſſum æſtate illa: nolit tamen eos, dum externa pericula declinant, incidere in domeſtica, ruinæque timore verſari. MAL.

12. *Palæſtræ Palatinæ*] Cicero habebat domum in Palatio magnificentiſſimam, cum qua juncta erat palæſtra, eáque muro cincta,

men, ut nihil minùs velim, quàm Pomponiam, & puerum versari in timore ruinæ.

ta, de quo palæstricæ exercitationes spectabantur: sed quia murus erat infirmus, minitans ruinam, volebat illum reficere consilio Attici & Vettii architecti: ne fortè ipso absente per liberam legationem Q. fratris uxor Pomponia, & Q. filius versarentur in timore ruinæ. Erant enim domus utriusque Ciceronis contiguæ, nec ullo interjecto spatio disjungebantur, ut ipsi quasi contubernales essent: Vide ep. 4. lib. II. ad Fratrem. FORMA.

CICERO ATTICO SAL.

CUPIO equidem, & jam pridem cupio Alexandriam, reliquámque [1] Ægyptum visere, & simul ab hac hominum 5
satietate nostri discedere, & cum aliquo desiderio reverti: sed hoc tempore, & [2] his mittentibus, [3] Αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους. Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sententia esse deductum? [4] Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus. Quid verò historiæ de nobis [5] ad annos DC prædicarint? quas quidem ego multò magis vereor, quàm eorum hominum qui hodie vivunt, rumusculos. Sed opinor, [6] excipiamus, & expectemus. Si enim deferetur, erit quædam nostra [7] potestas, & tum deliberabimus. Etiam est in non accipiendo non nulla gloria. Quare si quid [8] Θεοφάνης tecum fortè contulerit, ne omnino repudiaris. De istis rebus expecto tuas literas: quid [9] Arrius narret; quo animo se destitutum

1. *Ægyptum*] Fore videbat, ut Cæsar consul legatum mitteret ad faciendam cum Ptolemæo, Ægypti rege, societatem: eam legationem & sibi deferri cupiebat; & tamen verebatur, ne alieno reipublicæ tempore discedentem infamia sequeretur. Cæsar lib. III. de bello civili MANUTIUS.

2. *His*] Cæsare & Pompeio. IDEM.

3. *Αἰδέομαι*] *Vereor Trojanos, & Trojanas peplos habentes.* Homeri versus de Hectore. Iliad Z. 442. & X. 105. IDEM

4. *Πουλυδάμας*] Convicium Catonis timebo, ut Polydamantis Hector, si certamen cum Achille recusaret. Iliad. X.

5. *Ad annos* DC] Annos sexcentos, sic alibi sæpè ex usu loquendi antiquo, quo loco Græci μύρια dicunt. Donat. in Phormion. CORRADUS.

6. *Excipiamus*] Quod ad Ægyptiam legationem attinet, ne properemus, sed excipiamus, & expectemus, num deferatur. MANUTIUS.

7. *Potestas*] Accipiendi, & non accipiendi. CORRADUS.

8. *Θεοφάνης*] Theophanes Mitylenæus ex Pompeii domesticis atque intimis familiaribus, particeps consiliorum, & scriptor rerum ipsius: de quo ep. 17. lib. V, pro Archia, &c. FORMA.

9. *Arrius*] Vide ep. 7. hujus lib.

tutum ferat; & qui Consules parentur; utrùm, ut populi sermo, Pompeius, & Crassus; an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius: &, num quæ novæ leges: &, num quid novi omnino: &, quoniam [10] Nepos proficiscitur, cuinam [11] auguratus deferatur: quo quidem uno ego ab istis capi possum. [12] Vide levitatem meam. Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, & toto animo, atque omni cura φιλοσοφεῖν? Sic, inquam, in animo est: vellem ab initio. Nunc vero, quoniam, quæ putavi esse [13] præclara, expertus sum, quàm essent inania; cum omnibus Musis rationem habere cogito. Tu tamen [14] de Curtio ad me rescribe certiùs, &, num quis in ejus locum paretur; &, quid de P. Clodio fiat: &, omnia, quemadmodum polliceris, [15] ἐπὶ σχολῆς scribe: &, quo die Româ te exiturum putes, velim ad me scribas; ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim; epistolámque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. Valde enim expecto tuas literas.

10. *Nepos*] Q. Metellus Nepos, ex Quæstura profecturus in provinciam.

11. *Auguratus*] In locum demortui Auguris Metelli Celeris. POPMA.

12. *Vide*] Sic emendabat Muretus. Hoc enim dicit Cicero: Auguratum si deferent mihi, potero in eorum potestatem venire, ut de repub. non ab illis dissentiam. GRON.

13. *Præclara*] Magistratus, honores.

14. *De Curtio*] Fortasse M. Curtio, ep. 9. lib. XIV. nisi malit quis legere, Q. Arrio, ut idem sit, de quo paulò antè dictum est. CORRADUS.

15. *Επὶ σχολῆς*] In otio.

CICERO ATTICO SAL.

6 QUOD tibi superioribus literis promiseram, fore, ut opus extaret hujus peregrinationis; nihil jam magnopere confirmo. Sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam: aut fluctus numero; nam ad [1] lacertas captandas tempestates non sunt idoneæ. A scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικὰ, quæ constitueram, magnum opus est: ita valdè [2] Eratosthenes, quem mihi proposueram, à Sera-

1. *Lacertas*] Pisces, à lacerti, humani membri, similitudine dictos. Sed malim, *Lacertos*, ut eos appellant Plinius, Celsus, Martialis, alii. MANUTIUS.

2. *Eratosthenes*] Cyrenæus, floruit sub Ptolemæo Philopatore, qui & Geographica scripsit. Vide G. Voss. de Hist. Græc. lib. I, cap. 17. GRÆVIUS.

[3] Serapione, & ab [4] Hipparcho reprehenditur. Quid censes, si [5] Tyrannio accesserit? Et herculè sunt res difficiles ad explicandum, & [6] ὁμοειδεῖς: nec tam possunt [7] ἀνθηρογραφεῖσθαι, quàm videbantur: &, quod caput est, mihi quævis satis justa causa cessandi est. Quin etiam dubitem, an hîc, an [8] Antii considam, & hoc tempus omne consumam: ubi quidem ego mallem [9] Duumvirum, quàm Romæ me fuisse. Tu verò sapientior [10] Buthroti domum parasti. Sed, mihi crede, [11] proxima est illi municipio hæc Antiatium civitas. [12] Esse locum tam propè Romam, ubi multi sint, qui Vatinium nunquam viderint? ubi nemo sit, præter me, qui quemquam ex vigintiviris unum esse salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? Hic, hic nimirum [13] πολιτευτέον Nam [14] istic non solùm non licet, sed etiam tædet. Itaque [15] ἀνέκδοτα, quæ tibi uni legamus, Theopompi-

3. *Serapione*] Vide sup. ep. 4.

4. *Hipparcho*] Hipparchus Nicænus Astrologorum suæ ætatis princeps, de quo vide G. Voss. de Scient. Mathemat. c. 3.

5. *Tyrannio*] Homo reprehendendi & exagitandi studiosus. Tyrannio Grammaticus, cùm antea Theophrastus diceretur, hoc nomen accepit quòd puer condiscipulos exagitaret. Præceptor in patria fuit Strabonis Geographi civis sui, ut ille testatur lib. XII. Amasum describens. Inde Romam captivus ductus à Lucullo post devictum Mithridatem, ibi clarus atque dives evasit, & librorum ultra tres myriades paravit: inter quos erant Aristotelis opera, quæ Apellico Teius possederat. Floruit amicitiâ Pompeii, Luculli, Ciceronum, quorum filios etiam erudivit ep. 4. lib. II. ad Fratr. lib. II. ep. 6 ad Atticum, Plut. in Sylla, Suidas. POPMA.

6. Ὁμοειδεῖς] Floridè scribi.

7. Ἀνθηρογραφεῖσθαι] Floridè scribi.

8. *Antii*] Cùm hæc Cicero scribebat, non erat Antii, sed in prædio quodam Antii finitimo, & agro Antiati attributo; ubi, ut opinor, villam habuit. BOSIUS.

9. *Duumvirum*] Alludit ad numerum Consulum Romanorum, quos festivè Duumviros, quia bini quotannis creabantur, appellat, à similitudine eorum magistratuum, qui coloniis & municipiis præerant, & à numero Duumviri dicebantur. Malebat ergo fuisse Duumvir Antii, quæ colonia erat populi Romani, quàm Duumvir, id est, Consul Romæ. IDEM.

10. *Buthroti*] In oppido Epiri, ubi posses esse in solitudine. Ep. 7. lib. III.

11. *Proxima*] Solitudine: & Antium Buthrotum est Romæ, ut illud Corcyræ. CORRADUS.

12. *Esse locum tam propè Romam*] Iste infinitivus nihil habet à quo pendeat. Sed sic solent in admirationibus, & indignationibus, subintelligentes, mirandum est, incredibile est, aut tale quid. GRÆVIUS.

13. Πολιτευτέον] Administranda Resp.

14. *Istic*] Romæ. CORRADUS.

15. Ἀνέκδοτα] Quæ fuerint ἀνέκδοτα, quidve continuerint, paucis adhuc notum esse video. Ego librum arbitror significari illum, quem M. Tullius, honestissimo quidem nomine *de suis consiliis* inscripserat, sed re vera in eo illud egit, ut sceleratos cives ulcisceretur, & ad annos sexcentos, quid ipse in Republica, quid illi sensissent, testatum legeretur. Namque in eos acerbissimè est invectus. Quod ne vel sibi, vel Marco filio, fraudi aliquando esset, librum obsignatum occultatúmque esse voluit, non modò se, sed filio quoque vivente. Et id esse arbitror, quod hic ἀνέκδοτον vocat, uníque Attico tanquam uni sibi, legi vult. Theopompum verò utrum existimemus intelligi oportere, Comicúmne illum, de quo Suidas,

pompino genere, aut etiam aſperiore multò, pangentur. Neque aliud jam quicquam [16] πολιτεύομαι, niſi odiſſe improbos, & id ipſum nullo cum ſtomacho, ſed potiùs cum aliqua ſcribendi voluptate. Sed ut ad rem, ſcripſi ad Quæſtores urbanos [17] de Quinti fratris negotio. Vide, quid narrent, ecqua ſpes ſit denarii, an ciſtophoro Pompeiano jaceamus. Præterea [18] de muro ſtatue quid faciendum ſit. Aliud quid? etiam. Quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam.

Suidas, an potiùs hiſtoriæ ſcriptorem? Si quidem & hunc in ſuorum temporum ſcriptores invehi ſolitum eſſe, & Lucianus, & Æmilius Probus, & Dionyſius, initio ſuarum hiſtoriarum tradunt. MALASPINA

16. *Πολιτεύομαι*] Opera, quam nunc quidem, Antii dum ſum, reipublicæ navo, hæc eſt, odiſſe improbos. MANUTIUS.

17. *De Q. Fratris*] Quæſtores urbani curabant magiſtratibus provincialibus quod ex ærario in ſumptum debebatur. Ideò Q. Cicero Proprætor ex Aſia diſceſſurus, cupiebat hoc ſibi ab illis curari denario, id eſt, Romano nummo: illi verò factâ verſurâ cum Pompeio numerare volebant ex eâ pecuniâ quam Pompeius confecto bello Mithridatico in Aſia in ciſtophoro nummo locaverat. POPMA. Denarius Romanus parùm aberat quin duplo ſuperaret æſtimationem ciſtophori, Aſiánorum nummi, ſic appellati, quòd in eo ciſtiferi eſſent ſculpti, qui ſacrorum myſticorum ciſtis incluſorum arcana ferebant, ut in Cybelæ myſteriis, Bacchi orgiis, Cereris initiis. Quatuor enim Denarii ſeptem ciſtophoros cum ſemiſſe valebant. TURNEBUS, Adverſ. III. cap. 5, & 23.

18. *De muro*] Vide ſuprà ep. 4. extremâ.

CICERO ATTICO SAL.

7 DE geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas poſtulas: quarum alteram non libebat mihi ſcribere, quia abſcideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Sed id quoque videbimus. Denique aliquid extabit, ne tibi planè ceſſaſſe videamur. [1] De Publio quæ ad me ſcribis, ſanè mihi [2] jucunda ſunt: eáque etiam velim, omnibus veſtigiis indagata, ad me afferas, cùm venies; & interea ſcribas, ſi quid intelliges, aut ſuſpicabere: & maximè de legatione quid ſit acturus. Equidem antè quàm tuas legi literas, [3] in hominem ire cupiebam; non mehercule, [4] ut differrem cum eo

1. *De Publio*] P. Clodio.

2. *Jucunda ſunt*] Clodium contemnere legationem ad Tigranem. CORRADUS.

3. *In hominem*] Tolle præpoſitionem, *In*: ſententia patebit. MANUTIUS. *In* expungere non auſim contra librorum omnium fidem. Fortè ſcripſit Tullius: *iſtim hominem* &c. *Iſtim* pro *iſtinc* Ciceronem uſurpaſſe pluribus docuit Victorius. GRÆVIUS.

4. *Ut differrem cum eo vadimonium*] Ut in aliud tempus diem quaſi litigandi cum Clodio differrem, quaſi nunc litigare non poſſem: μεταφορᾷ. CORRADUS.

eo vadimonium; (nam mirâ sum alacritate ad litigandum) sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quòd plebeius factus esset, id [5] amissurus. Quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra mihi, reges Armenii patricios salutare non solent? Quid quæris? acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem. Quam si ille contemnit, &c, si, ut scribis, bilem id commovet & latoribus, & auspicibus [6] legis curiatæ, spectaculum egregium. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliosè tractatur noster Publius: primùm, qui cùm in domo Cæsaris quondam [7] unus vir fuerit, nunc ne in Viginti quidem esse potuerit: deinde, alia legatio dicta erat, alia data est; illa opima ad exigendas pecunias, Druso, ut opinor, Pisaurensi, [8] an epuloni Vatinio reservatur: hæc jejuna, ac [9] bella relegatio datur ei, cujus tribunatus [10] ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te; [11] quod potes. Una spes est salutis, istorum inter istos dissensio, cujus ego quædam initia sensi [12] ex Curione. Jam verò Arrius Consulatum sibi ereptum fremit. [13] Megabocchus, & hæc sanguinaria juventus inimicissima est. Accedat verò, accedat etiam ista rixa Auguratus.

---

5. *Amissurus*] Cùm legatus longè gentium abiret: qui plebeius videretur esse factus, non ut inani legationum munere tempus consumeret, sed ut Romæ plebis negotium gereret. MANUTIUS.

6. *Legis curiatæ*] Quæ in curiatis comitiis lata erat de Clodio ad plebem traducendo, Cæsare consule latore, auspice Pompeio augure. POPMA.

7. *Unus vir*] Jocatur Cicero, fallaci quadam à majori ad minus collatione: quià si unus vir Clodius fuit in sacris Bonæ Deæ, cur in vigintiviris esse non possit agris dividendis? MALASPINA.

8. *An epuloni*] Quæ Clodio promissa fuerat legatio, eam dicit Druso, aut Vatinio reservari. Et est usitata Ciceroni locutio, ambigenti hoc an illud sit: ut libro I. *Nos hic te ad mensem Januarium expectamus, ex quodam rumore*, an *ex literis tuis ad alios missis*? MANUTIUS.

9. *Bella relegatio*] Non est hoc, Clodium legare, sed specie legationis relegare. Et arguté, cùm post verbum, *Jejuna*, adscripturus videretur, *Legatio*, ut contrarium contrario redderet, quia dixerat, *Opima*, jocum captans, repentè vertit sententiam, & intulit, *Bella relegatio*. IDEM.

10. *Ad istorum tempora reservatur*] Qui enim Clodium nunc ad Tigranem mittunt, ideò mittere videntur, ut comitiis tribunitiis Romæ ne sit, itàque petitione tribunatûs excludatur. Id autem, ut tribunatum illi non tam eripiant, quàm ad ipsorum tempora reservent. Quasi arbitratu suo possent magistratus dare, cùm vellent. IDEM.

11. *Quod potes*] Bosius, *quoad pot' est*.

12. *Ex Curione*] Vide epist. seq.

13. *Megabocchus*] Pompeius: qui in his epistolis à Cicerone diversis nominibus appellatur: *Epicrates*, qui omnia teneret; *Sampsiceramus*, *Arabarches*, & *Hierosolymarius*, hæc loca victoriis adeptus; *Megabocchus*, magnus Africæ Rex, quia Domitium, & Jubam, Syllanis temporibus in Africa vicerat. Bocchus autem in Mauritania, Africæ parte regnaverat. IDEM.

guratus. Spero me præclaras de istis rebus epistolas ad te sæpè missurum. Sed, illud quid sit, scire cupio, quod jacis obscurè, jam etiam ex ipsis [14] Quinqueviris [15] loqui quosdam. Quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni, quàm putaram. Atque hæc, sic velim existimes, non me abs te [16] κατὰ τὸ πρακτικὸν quærere; quòd gestiat animus aliquid agere in Republica. Jampridem gubernare me tædebat, etiam cùm licebat: nunc verò cùm cogar exire de navi non abjectis, sed [17] receptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles, [18] κἂν ὑπὸ στέγῃ Πυκνᾶς ἀκούειν ψεκάδος εὑδούσῃ φρενί. [19] De muro, quid opus sit, videbis. [20] Castricianum mendum nos corrigemus: & tamen ad me Quintus [21] cIɔ ccIɔɔ Iɔɔɔ scripserat, nunc ad sororem tuam H-S xxx. Terentia tibi salutem dicit. [22] Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuæ filio, respondisti. [23] De Amalthea quod me admones, non negligemus. Cura ut valeas.

14. *Quinqueviris*] Ad Campanum agrum dividendum creatis. CORRADUS.

15. *Loqui*] Nescio quid contra Cæsarem, Pompeium, & alios. IDEM.

16. Κατὰ τὸ πρακτικὸν] Rei gerendæ causâ.

17. *Receptis*] Sensus est: Cùm cogar omittere rempublicam, non deserto, sed salvo & constante officio. *Non abjectis*, ut faciunt scilicet desperantes gubernatores navium, sed *retractis* in navem & suo commodo depositis. GRONOVIUS.

18. Κἂν ὑπὸ στέγῃ] Et utique sub tecto confertim labentem audire pluviam sopito & quieto animo. *Fragm. Sophocl.*

19. *De muro*] De quo epist. 4, & 6.

20. *Castricianum mendum*] Quiddam significat de Castricio, qui in Asia negotiatus erat: ut ex oratione pro Flacco. MAN.

21. Locus, quem Manutius & Malaspina corruptum dicunt: alii non corrigunt.

22. *Cicero*] Filius meus.

23. *De Amalthea*] Vide ep. 1. h. l.

CICERO ATTICO SAL.

8 EPISTOLAM cùm à te avidè expectarem ad vesperum, ut soleo, ecce tibi nuntius, pueros venisse Româ. Voco, quæro, ecquid literarum? Negant. Quid ais, inquam, nihilne à Pomponio? Perterriti voce & vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in viâ. Quid quæris? permolestè tuli: nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliquâ re utili & suavi venerat. Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI. Kal. Maii dedisti, fuit historiâ dignum, scribe quamprimùm, ne

ne ignoremus: sin nihil præter jocationem, redde id ipsum. Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde ejus sermo [1] de Publio cum tuis literis congruebat. Ipse verò mirandum in modum [2] reges odisse superbos. Peræquè narrabat incensam esse juventutem, neque ferre hæc posse. Bene habemus; nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me do historiæ. Quanquam, licet me [3] Saufeium putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostra; ut statuas, ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire [4] Parilibus: inde (quoniam putas prætermittendum nobis esse hoc tempore [5] Cratera illum delicatum) Kal. Maii, de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v. Non. Maii. Ludi enim Antii futuri sunt à IV. ad prid. Non. Maii. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam a. d. Kal. Jun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tusculano, cura, ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis, & appinge aliquid novi.

1. *De Publio*] Clodio.
2. *Reges odisse superbos*] Qui supra leges esse vellent, Cæsarem, Pompeium & Crassum. Nec dubito, quin sit hemistichium ex vetere poëta, cùm in illud inspicio, quod legitur lib. VI. epist. 3. *Tibi valdè solet in ore esse. Gravius autem non contemnere se, & reges odisse superbos.* MAN.
3. *Saufeium*] Saufeio similem, hominem in studiis laboriosum. GRONOV. De Saufeio vide epist. 1. lib. I. & 1. lib. VII.
4. *Parilibus*] XI, vel, ut alii volunt, XII. Kal. Maii. CORRADUS.
5. *Cratera*] Baias notat συνεκδοχικῶς, ad quas verno tempore causâ valetudinis confluebant multi. Nam Baiæ conprehenduntur eo sinu qui dictus est Crater, ut ex Strabone annotat Bosius. JUNIUS.

CICERO ATTICO SAL.

SI vales, bene est. Cùm mihi dixisset Cæcilius Quæstor puerum se Romam mittere, hæc scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos; cùm eos de quibus scribis, tum illum, quem abdis, & ais, longum esse, quæ ad ea responderis, perscribere: [1] illum verò, qui nondum habitus est, quem illa [2] βοῶπις, cùm è Solonio redierit, ad te est relatura, 9

1. *Illum verò*] Σολοικισμὸς Græcis, & Ciceroni usitatus. CORRADUS.
2. *Βοῶπις*] Ἐπίθετον Junonis apud Homerum, quasi bovinos habens oculos. Cicero transtulit ad Clodii sororem, tanquam alteram Junonem, quæ cum fratre coire diceretur. Ep. 1. MANUTIUS.

tura, ſic velim putes, nihil hoc poſſe mihi eſſe jucundius. Si verò, quæ de me [3] pacta ſunt, ea non ſervantur; in cælo ſum: ut ſciat hic noſter [4] Hieroſolymarius, [5] traductor ad plebem, quàm bonam meis [6] putiſſimis orationibus gratiam retulerit: quarum expecta divinam [7] παλινῳδίαν. Etenim, quantùm conjecturâ auguramur, ſi erit [8] nebulo iſte cum his dynaſtis in gratia, non modò [9] de Cynico conſulari, ſed ne de iſtis quidem piſcinarum Tritonibus poterit ſe jactare. Non enim poterimus ulla eſſe in invidia, ſpoliati opibus, & illâ ſenatoriâ potentiâ. Sin autem ab his diſſentiet; erit abſurdum in nos invehi. Veruntamen invehatur. Feſtivè, mihi crede, & minore ſonitu, quàm putaram, orbis hic in Republica eſt converſus: citiùs omnino, [10] quàm potuit; id culpâ [11] Catonis, ſed rurſus improbitate iſtorum, qui [12] auſpicia, qui Æliam legem, qui Juniam, & Liciniam, qui Cæciliam, & Didiam neglexerunt; qui omnia remedia Reipublicæ effuderunt; qui regna, qui prædia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. Video jam quò invidia tranſeat, & ubi ſit habitatura. Nihil me exiſtimaris, neque uſu, [13] neque à Theophraſto didiciſſe, niſi brevi tempore deſiderari [14] noſtra illa tempora videris. Etenim ſi fuit invidioſa Senatûs potentia; cùm ea non ad populum, ſed ad tres homines immoderatos redacta ſit, quidnam cenſes fore? Proinde iſti licet faciant, quos volent, conſules, tribunos plebis; denique etiam [15] Vatinii ſtrumam ſacerdotii [16] διβάφῳ veſtiant; videbis brevi

3. *Pacta ſunt*] Promiſerat Clodius Pompeio, ſe nihil acturum contra Ciceronem. Ep. 22, & 24. MANUTIUS.

4. *Hieroſolymarius*] Pompeius, à Hieroſolymis captis. IDEM.

5. *Traductor ad plebem*] Tranſduxerat Clodium. Ep. 7. IDEM.

6. *Putiſſimis*] Luculentis, & ſplendidè ſcriptis: quibus illum ornavi. Unde *aurum purum putum*. IDEM.

7. Παλινῳδίαν] Contrariam cantionem, qua Pompeium, quem ſemper laudavi, nunc vituperem. CORRADUS.

8. *Nebulo iſte*] P. Clodius. MANUTIUS.

9. *De Cynico Conſulari*] Me ipſo, quem ipſe Clodius Cynicum Conſularem vocat quaſi nimis mordacem, & ſeverum, quales erant Cynici Philoſophi. CORRADUS.

10. *Quam potuit*] Subaudi, per publicas rationes. Eſt enim, *Potuit*, licuit, debuit, æquum fuit. MANUTIUS.

11. *Catonis*] Qui equites à ſenatu alienavit. Ep 16. lib. 1. IDEM.

12. *Auſpicia .... Æliam &c.*] Hæc omnia centies repetita in Orat. pro Domo, de Haruſp. reſp. &c.

13. *Neque à Theophraſto*] Qui ſcripſit, quæ eſſent in Republica inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. Lib. V. de Finib. CORRADUS.

14. *Noſtra illa tempora*] Quæ fuerunt uſque ad Cæſarem, & Bibulum Coſſ. IDEM.

15. *Vatinii ſtrumam*] Vatinio auguratum deferant. Strumâ tumidum fuiſſe Vatinii guttur, ſcribit Plutarchus in Cic. MANUTIUS.

16. Διβάφῳ] Purpurâ bis tinctâ, hoc eſt, veſte augurali. CORRADUS.

brevi tempore magnos non modò eos, qui nihil titubarunt, ſed etiam illum ipſum, qui peccavit, Catonem. Nam nos quidem, ſi per iſtum tuum ſodalem Publium licebit, [17] σοφιςεύειν cogitamus: ſi ille cogit [18] ἄντα, tum duntaxat nos defendere; &, quod eſt proprium artis hujus, [19] ἐπαγγέλλομαι,

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria [20] propitia ſit: habet à nobis, etiam ſi non plus, quàm debitum eſt, plus certè, quàm poſtulatum eſt. Malè vehi malo alio gubernante, quàm, tam ingratis vectoribus, bene gubernare. Sed hæc coràm commodiùs. Nunc audi, quod quæris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Non. Maias. Antio volo Non. Maiis proficiſci in Tuſculanum. Sed cùm è Formiano rediero, (ibi eſſe uſque ad prid. Kalend. Maias volo) faciam ſtatim te certiorem. Terentia tibi ſalutem. [21] Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.

17. Σοφιςεύειν] Sapientiam quærere, philoſophari miſſâ reipublicæ curâ. MANUTIUS.

18. Ἄντα] Vox eſt Homerica, quæ contrà, & ex adverſo ſignificat, jungíque ſolet cum verbo ςῆναι, aut ἐλθεῖν. Sed neutrum Cicero expreſſit, uſus familiari ſuâ & aſſuetâ reticentiâ. Horum igitur verborum ſenſus eſt: Si Clodius me cogit ἄντα ςῆναι, aut ἄντα ἐλθεῖν, hoc eſt, contra ſe ſtare, aut progredi, quòd me laceſſat, tum cogitamus duntaxat nos defendere. BOSIUS. Malim: *Si ille cogit; at duntaxat nos defendere.* Hoc eſt, utique nos defendere. J. F. GRONOVIUS.

19. Ἐπαγγέλλομαι] Promitto, denuntio, hominem me ulturum, qui prior læſerit. Iliad. Ω'. 369.

20. *Propitia ſit*] Mihi ignoſcat: veniam det. Quo ſenſu alibi, *Ama me*. Nam quos vehementer amamus, quibus propitii ſumus, iis tam facilè indulgemus, quàm nobis. MALASPINA.

21. Κικέρων] *Cicero parvulus ſalutat Titum Athenienſem.*

CICERO ATTICO SAL.

VOLO ames meam conſtantiam. Ludos Antii ſpectare non placet. Eſt enim [1] ὑποσόλοικον, cùm velim vitare omnium deliciarum ſuſpicionem, repentè [2] ἀναφαίνεσθαι non ſolùm delicatè, ſed etiam ineptè peregrinantem. Quare uſque ad Non. Mai. te in Formiano expectabo. Nunc fac, ut ſciam, quo die te viſuri ſimus. Ab Appii foro, horâ quartâ. Dederam aliam paulo antè à Tribus tabernis. 10

P 2 CICE-

1. Ὑποσόλοικον] Subabſurdum.

2. Ἀναφαίνεσθαι] Apparere, videri.

CICERO ATTICO SAL.

11 NARRO tibi, planè relegatus mihi videor, postea quàm in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Antii cùm essem, quo die non meliùs scirem, Romæ quid ageretur, quàm ii qui erant Romæ. Etenim literæ tuæ, non solùm quid Romæ, sed etiam quid in republica: neque solùm quid fieret, verùm etiam quid futurum esset, indicabant. Nunc, nisi si quid ex prætereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Quare quanquam jam te ipsum expecto, tamen isti puero, quem ad me statim jussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modò actorum, sed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Româ sis exiturus, cura ut sciam. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Mai. Eò si ante eam diem non veneris, Romæ te fortasse videbo. Nam Arpinum quid ego te invitem?

[1] Τρηχεῖ᾽, ἀλλ᾽ ἀγαθὴ κουροτρόφος. οὔτι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

[2] Hæc igitur. Cura ut valeas.

1. Τρηχεῖ] *Aspera, sed bona puerorum altrix, neque ego hac terra possum dulcius aliud videre.* Sic loquitur Ulysses IX. Odyss. 27. de Ithaca. Quid ego, inquit Cicero, Arpinum te invitem, quod amœnitate delectare non magis potest, quàm Ithaca illa, in asperrimis saxulis tanquam nidulus affixa: fortes tamen viros, non minùs quàm Ithaca, gignit? MURETUS.

2. *Hæc igitur*] Habeto. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

12 NEGENT [1] illi Publium plebeium factum esse. Hoc verò regnum est, & ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius qui obsignent: jurabo Cnæum nostrum, [2] collegam Balbi,

1. *Negent illi*] Cùm Cæsar, & Pompeius Clodium ad plebem transduxissent, eóque mox non satis amico uterentur, qui etiam delatam ab iis Armeniam legationem contempsisset; negabant, illum plebeium esse factum, ideóque nec tribunatum posse petere. Hîc Cicero indignans, Quod regnum, inquit, est hoc? fecerunt, quod jure non poterant: nunc, quia pœnituit, factum negant. Sed, si Clodius emittat ad me, qui meum hac de re testimonium tabellis excipiant, & obsignent; jurabo, Cn. Pompeium Antii mihi narrasse, in auspicio se fuisse, cùm Clodius lege Cæsaris ad plebem transduceretur. MANUTIUS.

2. *Collegam*] In vigintiviratu. Epist. 7.

bi, Antii mihi narrasse, se in auspicio fuisse. O suaves epistolas tuas uno tempore mihi datas duas: quibus [3] εὐαγγέλια quæ reddam nescio: deberi quidem planè fateor. Sed vide [4] συγχώρημα. Emerseram commodè ex Antiati in Appiam ad Tres tabernas ipsis Cerealibus, cùm in me incurrit Româ veniens Curio meus. Ibidem ilicò puer abs te cum epistolis. Ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. Publius, inquit, Tribunatum plebis petit. Quid ais? & inimicissimus quidem Cæsaris, & ut omnia, inquit, [5] ista rescindat. Quid Cæsar? inquam. Negat se quicquam de illius adoptione tulisse. Deinde suum, [6] Memmii, [7] Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus juvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui aiunt [8] ζώσης φωνῆς? quanto magis vidi ex tuis literis, quàm ex illius sermone, quid ageretur, [9] de ruminatione quotidiana, [10] de cogitatione Publii, [11] de lituis βοώπιδος, de signifero [12] Athenione, de literis [13] missis ad Cnæum, [14] de Theophanis, Memmiíque sermone? Quantam porrò mihi expectationem dedisti convivii istius [15] ἀσελγοῦς? Sum in curiositate [16] ὀξύπεινος: sed tamen facilè patior te id ad me [17] συμπόσιον non scribere; præsentem audire malo. Quòd me ut scribam aliquid, hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota res etiam nunc fluctuat; [18] κατ' ὀπώραν τρύξ.

Nec abest ironia: quòd, collegam habere Balbum, hominem Aricinum, honoribus non insignem, Pompeio Maguo turpe videri posset. IDEM.

3. Εὐαγγέλια] Boni nuntii præmia.

4. Συγχώρημα] Sortem, casum.

5. *Ista*] Leges Cæsaris. Quod Clodius in tribunatu conatus est. Vide Orationem pro Domo sua. MANUTIUS.

6. *Memmii*] Quo postea prætore de Cæsaris actis referente, cognitio Senatui delata. Suet. in Cæs. CORRADUS.

7. *Metelli Nepotis*] Qui molestè fert, Auguratum sibi eripi, ep. 5. h. l. & Pompeium cum Mutia sorore divortium fecisse ep. 9. lib. I. IDEM.

8. Ζώσης] *Vivæ vocis*, supple, *major efficacitas*. Proverbium.

9. *De ruminatione quotidiana*] de occultis consiliis, quæ Cæsar, Pompeius, Crassus quotidianâ ruminatione contra rempublicam inirent. MANUTIUS.

10. *De cogitatione Publii*] De rescindendis Cæsaris legibus. IDEM.

11. *De lituis βοώπιδος*] P. Clodii sororem intelligit, quæ tanquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. Erat enim seditiosa. ep. 1. 9. 12. IDEM.

12. *Athenione*] Athenio dux in Sicilia fuit fugitivorum: cujus nomine fortassis hîc designatur Vatinius Tribunus plebis, qui tanquam signifer Cæsaris & Clodii contra optimates stetit: ut indicat oratio in ipsum. POPMA.

13. *Missis*] Capuam. Ep. 19. h. l. CORR.

14. *De Theophanis*] Ep. 5. h. l. IDEM.

15. Ἀσελγοῦς] Delicati.

16. Ὀξύπεινος] Famelicus.

17. Συμπόσιον] Convivium.

18. Κατ' ὀπώραν] *Per autumnum fæx*, supple, nondum desedit.

Quæ si desederit, magis erunt judicata quæ scribam: quæ si statim à me ferre non potueris, primus habebis tamen, & aliquandiu solus. [19] Dicæarchum rectè amas. Luculentus homo est, & civis haud paulo melior, quàm isti nostri [20] ἀδικαίαρχοι. Literas scripsi horâ decimâ Cerealibus, statim, ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus obvenisset. Terentia delectata est tuis literis: impertit tibi multam salutem: καὶ [21] Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

19. *Dicæarchum*] Scriptorem luculentum Epist. 1, & 16. & lib. VI. ep. 2. MANUT.
20. Ἀδικαίαρχοι] Injusti magistratus, cùm Dicæarchus justus magistratus interpretari possit. Intelligit autem Cæsarem & reliquos. CORRADUS.
21. Κικέρων] Jocatur de se ipso: & πολιτικὸν Atticum appellat, quia Dicæarchum secutus anteponeret τὸν πρακτικὸν βίον τῷ θεωρητικῷ. Epist. 16. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

13 FACINUS indignum: epistolam [1] αὐθωρεὶ tibi à Tribus tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse? At scito eum fasciculum, quò illam conjeceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, & ad me in Formianum relatum esse: itaque tibi tuam epistolam jussi referri; ex qua intelligeres, quàm mihi tum illæ gratæ fuissent. Romæ quod scribis sileri; ita putabam. At hercule in agris non siletur: nec jam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si verò in hanc [2] Τηλέπυλον veneris Λαιστρυγονίην, ([3] Formias dico) qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio noster amicus Magnus? [4] cujus cognomen unà cum Crassi Divitis cognomine consenescit. Credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui hæc tam lentè, quàm ego fero, ferret. Quare, mihi crede, [5] φιλοσοφῶμεν. Juratus tibi possum dicere, nihil esse tanti.

1. Αὐθωρεὶ] Eâdem ipsâ horâ.
2. Τηλέπυλον] *Telepylum Læstrygoniam.* Odyss. *K.* Vide Cluver. *Ital. ant.* III. 10.
3. *Formias*] Antiquam Læstrygonum sedem. Plin. III. cap. 5. CORRADUS.
4. *Cujus cognomen*] Pompeii cognomen illud, Magnus, suam celebritatem, honorémque amittit: quemadmodum & Crassi; qui Dives ex opibus appellatus est, opibus imminutis cognomen paulatim extinguitur. MANUTIUS.
5. Φιλοσοφῶμεν] Philosophemur.

tanti. Tu si [6] literas ad Sicyonios habes, advola in Formianum: unde nos prid. Non. Mai. cogitamus.

6. *Literas ad Sicyonios*] Scriptas à Consulibus: ut Sicyonii, qui te lædebant (ep. 1. hujus libri) tibi pecuniam solvant, *advola*, profecturus in Epirum CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

QUANTAM tu mihi moves expectationem de sermone [1] Bibuli? quantam de colloquio βοώπιδος? quantam etiam de illo delicato convivio? proinde ita fac venias ad sitientes aures. Quanquam nihil est jam, quod magis timendum nobis putem, quàm ne ille noster [2] Sampsiceramus, cùm se omnium sermonibus sentiet vapulare, & cùm has actiones [3] εὐανατρέπτους videbit, [4] ruere incipiat. Ego autem usque eò sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim [5] ἐντυραννεῖσθαι, quàm cum optima spe dimicare. De pangendo quòd me crebrò adhortaris, fieri nihil potest. [6] Basilicam habeo, non villam, frequentiâ Formianorum. [7] At quam partem basilicæ? tribum Æmiliam. Sed, [8] omitto vulgus, post horam IV molesti [9] cæteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus. Immò ille quidem jam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hîc mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quò me vertam? statim mehercule Arpinum irem, ni 14

1. *Bibuli*] Quia scripserat Atticus, se cum M. Bibulo sermonem habiturum, etiam cum Clodia Publii sorore. MANUT.

2. *Sampsiceramus*] Pompeius.

3. Εὐανατρέπτους] Faciles ad evertendum.

4. *Ruere*] Aliquid conari, quo magis rempublicam perturbet J. F. GRONOV.

5. Ἐντυραννεῖσθαι] Sub tyranno esse, à tyranno regi: sic *malè vehi alio gubernatore*, ep. 9. h. l. CORRADUS.

6. *Basilicam habeo, non villam*] Locum frequentem, ut Romæ sunt basilicæ. IDEM.

7. *At quam partem*] In basilicis quæque Tribus certum & designatum locum habebat. Tribus autem Æmilia, plenissima omnium Tribuum erat. Cùm ergo dixisset basilicam se habere Formianorum frequentiâ, non villam; subjunxit, At non quamlibet basilicæ partem; Tribum, inquit, habeo Æmiliam. GOVEANUS. Ita etiam Victorius edidit. Sed Manutius, *At comparem basilicæ* &c. Bosius verò, *At quam parem basilicæ* &c. Quo modo interpretentur, alii legant apud Grævium, ego non satis intelligere potui. OLIVETUS.

8. *Omitto vulgus*] Κατὰ παρένθεσιν dictum est *omitto vulgus*. Innuit enim qualibet horâ diei molestissimum esse vulgus Formianorum, nedum post quartam solùm. BOSIUS.

9. *Cæteri*] Cæteri qui sunt Formiis mihi molesti non sunt post horam quartam. Nam ante eam horam me valdè salutationibus interpellant. Reliquum tempus diei C. Arrius, & Sebosus me non sinunt tranquillè & quietè ducere, ita odiosè importuni sunt. IDEM.

ni te in Formiano commodissimè expectari viderem, duntaxat ad prid. Non. Mai. Vide enim quibus hominibus aures sint deditæ meæ. [10] Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. Et tamen illud [11] probem? *Magnum quid aggrediamur, & multæ cogitationis, atque otii.* Sed tamen satisfiet à nobis, neque parcetur labori.

10. *Occasionem*] Quoniam, dum frequentiæ hujus me tædet, facilè, & minoris fundum venderem. CORRADUS.

11. *Probem*] Legendum cum interrogatione, quasi dicat, fieri non potest, cùm singulis horis interpeller, ut id, quod suades, probem, & magnum aliquid aggrediar, & multæ cogitationis. Nam hæc verba, *magnum aliquid aggrediamur*, &c. descripsit ex epistola Attici. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

15 UT scribis, ita video, non minùs incerta in Republica, quàm in epistola tua: sed tamen ista ipsa me varietas sermonum, opinionúmque delectat. Romæ enim videor esse, cùm tuas literas lego, &, ut fit in tantis rebus, modò hoc, modò illud audire. Illud tamen explicare non possum, [1] quidnam invenire [2] possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in [3] comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius judicium sine ulla correctione Reipublicæ? nimirum [4] in Publio spes est: fiat, fiat Tribunus plebis: si nihil aliud, ut eò citiùs tu [5] ex Epiro revertare. Nam ut illo tu careas, non video posse fieri; præsertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit ejusmo-

1. *Quidnam*] Scripserat Atticus inventum iri quiddam à Cæsare super agrariâ re, quod nemo improbaret, nemo recusaret. Ep. 15. MANUTIUS.

2. *Possit*] Julius Cæsar.

3. *Comitiorum dilatione*] Bibulus, domo pedem non efferens, edictis comitia differebat. Neque videntur hæc fuisse comitia consulum designandorum, (quippe ante Quintilem mensem non designabantur, hæc autem Aprili mense scripta sunt) sed legis agrariæ rogandæ. MANUTIUS

4. *In Publio spes est*] Afflicta respublica jacet, quam Bibulus erigere non potest, qui se, Cæsaris metu, parietibus tenet. Quis igitur eriget? spes jam nulla superest, nisi in Clodii tribunatu, qui istorum est inimicissimus: ergo, etsi video, quæ mihi ab illo tempestas impendeat, fiat tamen, fiat tribunus plebis. Et protulit hoc Cicero cum indignatione; quòd reipublicæ salus in uno posita videatur, homine omnium perditissimo. Ep. 12. IDEM.

5. *Ex Epiro*] Quò Atticus propediem erat iturus, ad exigendas à Sicyoniis pecunias. IDEM.

ejusmodi, sis advolaturus. Verùm ut hoc non sit; tamen seu [6] ruet, seu eriget Rempublicam, [7] præclarum spectaculum mihi propono, modò te consessore spectare liceat. Cùm hæc maximè scriberem, ecce tibi Sebosus. Nondum planè ingemueram; Salve, inquit Arrius. Hoc est, Româ decedere? quos ego homines effugi, cùm in hos incidi? Ego verò [8] *in montes patrios, & ad incunabula nostra* pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potius, quàm cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi præstoler usque ad III Non. Mai. Terentiæ pergrata est assiduitas tua, & diligentia in controversia [9] Mulviana. Nescit omnino, te communem causam defendere eorum, qui [10] agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; hæc etiam id recusat. Ea tibi igitur, & Κικέρων, [11] ἀριστοκρατικώτατος παῖς, salutem dicunt.

6. *Ruet*] Videtur opponi verbo, *eriget*, & significare evertet, ut apud Terentium Adelphis, *cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem* : & Virgilium, Georg. I. 105. BOSIUS.

7. *Præclarum*] Seu eum viderimus frustrà multa machinari; nobis enim cum illo disputare, ejúsque molitionibus obviam ire certum est : seu erigere rempublicam, & illis adversari, qui eum ad plebem deduxerunt. GRÆVIUS.

8. *In montes*] Ad montes Arpinates. Versum hunc Ennianum esse putabat Gulielm.

9. *Mulviana*] Publicani publica conducebant. Ideò Mulvius, cognitor, ut puto, publicanorum, publicos agros à privatis vindicare conabatur, ut publicanorum vectigal augeretur. MANUTIUS.

10. *Agros publicos*] Agri publici, de hostibus capti, tria genera; unum, quod colonis donabatur; alterum, quod à censoribus in quinquennium locabatur; tertium, quod ob vastitatem, quæ ferè bellum consequi solet, iis, qui colere vellent, in perpetuum assignabatur, imposito annuo vectigali, ut arbustorum quinta, frugum decima, pecoris etiam quædam pars penderetur. Quod ab Appiano lib. I. Bellorum civilium scriptum est. Ex hoc tertio genere erant agri, quos Terentia, & Atticus possidebant. Sed Atticus legitimum vectigal publicanis pendebat : qui fortasse cum illo agrorum genere, de quo secundo loco mentionem fecimus, hoc etiam tertium de censoribus conduxerant, non ut fructus ipsi perciperent; sed ut vectigal illud, cujus admodum facilis exactio non esset, suo periculo exigerent. Terentia ne vectigal quidem illud, satis tenue, pendere volebat; credo, ne beneficium amitteret lege Thoriâ datum. Nam Sp. Thorius, ut ait Cicero in Bruto, agrum publicum vectigali levaverat. Sed videtur ejus legis auctoritas, ut aliarum quoque legum, vetustate contemni cœpta : itaque multi, quorum in numero Atticus erat, vectigal, tanquam lege illâ abrogatâ, pendebant : nonnulli verò, in quibus erat Terentia, tanquam lege Thoriâ manente, recusabant. Terentiæ negotium agebat Atticus, eò libentiùs, ut Cicero significat, quia, si secundùm Terentiam in eâ causâ judicatum esset, ipse etiam de pendendo vectigali recusasset, immunémque agrum publicum legis Thoriæ beneficio possedisset. Mulviana vocatur controversia, quia Mulvius, ut puto, publicanorum causam procuraret. IDEM.

11. *Ἀριστοκρατικώτατος*] Optimatium studiosissimus puer.

Cicero Attico Sal.

16 Coenato mihi, & jam dormitanti, prid. Kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. Quid quæris? Primùm ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis, quàm molestiâ. Cogitanti autem hæc ferè succurrebant. Primùm ex eo, quòd superioribus literis scripseras, ex familiari te [1] illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; majus aliquid timueram: hoc mihi ejusmodi non videbatur. Deinde, ut me [2] ego consoler, omnis expectatio largitionis agrariæ in agrum Campanum videtur esse [3] derivata: qui ager, ut dena jugera sint, non ampliùs hominum quinque millia potest sustinere. [4] Reliqua omnis multitudo [5] ab illis [6] abalienetur necesse est. Præterea, si ulla res est, quæ bonorum animos, quos jam video esse commotos, vehementiùs possit incendere, hæc certè est, & eò magis, quòd portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, præter [7] vicesimam? quæ mihi videtur unâ conciunculâ, clamore [8] pedissequorum nostrorum, esse peritura. Cnæus quidem noster jam planè quid cogitet nescio,

[9] Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ᾽ ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ.

Qui

1. *Illius*] Cæsaris. Manutius.

2. *Ego*] *Egomet*. Bosius *Baluzianus*.

3. *Derivata*] Expectatio illa omnis de agraria re hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi dividatur. Manutius.

4. *Reliqua*] Quia viginti hominum millia divisionem agrorum petebant, & consecuti sunt. 1. Velleius lib. II. App. lib. II. Idem.

5. *Illis*] Qui legem agrariam tulerunt. Idem.

6. *Abalienetur*] Id non accidit: quia Cæsar, cùm agrum Campanum intelligeret tantæ multitudini non sufficere, præterea Stellatem Campanum divisit. Suetonius. Idem.

7. *Vicesimam*] Vicesima fuit vectigal quod capiebatur ex libertorum manumissione, & pendebatur à dominis, & servorum emptione, quod ab emptore solvebatur: de quo vide J. Lipsium ad Tacit. XIII. Ann. cap. 31. Grævius.

8. *Pedissequorum*] Infimæ plebis, quæ; si quis tribunus de tollenda vicesima concionaretur, clamore statim esset approbatura. Manutius.

9. Φυσᾷ γὰρ] Horum Sophocleorum versuum, quos & Dionysius Longinus περὶ ὕψους Sect. 3. commemoravit, interpretatio non eadem est, neque omnes verum sensum adsecuti sunt. Φορβειὰ quid sit, docuere Salmas. ad Solin. & interpretes ad Longinum, nempe capistrum, quo tibicines spiritum coercent, ne nimius & immoderatus in tibiam irrumpat. Hinc ἄτερ φορβειᾶς metaphoricè est *sine modo*. Cæcilium dicit Longinus esse egregio spiritu,

sed

Qui quidem etiam [10] istuc adduci potuerit. Nam adhuc hoc [11] ἐσοφίζετο, se leges Cæsaris probare; actiones ipsum præstare debere: agrariam legem sibi placuisse: potuerit intercedi nécne, nihil ad se pertinere: de rege [12] Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de cælo tum servasset, nécne, sibi quærendum non fuisse: de Publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum [13] in forum descendisset, se divinare non potuisse. Nunc verò, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis [14] in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum [15] obtinebis? oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Cæsaris. Non mehercule me tu quidem tam isto exercitu, quàm ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni: qui mihi non modò præmiorum, sed ne sermonum quidem unquam fructum ullum, aut gratiam retulerunt. Quòd si [16] in eam me partem incitarem, profectò jam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut quoniam tanta controversia est Dicæarcho, familiari tuo, cum Theophrasto amico meo, ut ille tuus [17] τὸν πρακτικὸν βίον longè omnibus anteponat, hic autem [18] τὸν θεωρητικόν, utrique à me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicæarcho affatim satisfecisse: respicio nunc [19] ad hanc familiam, quæ mihi non modò ut requiescam permittit; sed reprehendit, quia non semper quierim. Quare incumbamus, ô

sed cùm temperare eum non possit, nimiùm evehi, & inde tumorem, μετέωρον, existere. Sic cùm Pompeius dicitur magnis tibiis uti, & vehementer eas inflare, sed sine capistro, hoc dicitur: Pompeium viribus suis, quæ magnæ sint, abuti, & cùm cupiditatibus suis modum imponere non possit, nimis altè evolare velle, eáque cupere, quæ aut ferri non possint, aut ipse non possit consequi. ERNEST.

10. *Istuc adduci*] Adduci, ut agri Campani divisionem, rem turpissimam, & reipublicæ maximè exitiosam, Cæsari gratificans probaret. MANUTIUS.

11. Ἐσοφίζετο] Cavillabatur, & cavillando dicebat, quæ sequuntur. CORRADUS.

12. *Alexandrino*] Ut rex Alexandriæ Ptolemæus à senatu & populo Romano socius appellaretur. Cæsar lib. III. de Bello civili. MANUTIUS.

13. *In forum*] Quo descendenti Bibulo inter cæteras injurias cophinus stercoris superfusus est. Plut. in Cat. CORRADUS.

14. *In monte Antilibano*] In longinquis regionibus vectigal dedisse populo Romano, domesticum abstulisse? De monte Antilibano Plin. I. V. Strabo lib. XVI. MAN.

15. *Obtinebis*] Excusabis, tueberis, ut homines non reprehendant. IDEM.

16. *In eam partem*] Contra tam iniquam paucorum dominationem. IDEM.

17. Τὸν πρακτικὸν] Vitam, quæ in rebus gerendis versatur.

18. Τὸν θεωρητικὸν] Quæ in rerum contemplatione versetur.

19. *Ad hanc familiam*] Ad Theophrasti sectam. MANUTIUS.

noſter Tite, ad illa præclara ſtudia : & eò, unde diſcedere non oportuit, aliquando revertamur. Quod de Quinti fratris epiſtolâ ſcribis, ad me quoque fuit [20] πρόσθε λέων ὄπιθεν δὲ. Quid dicam neſcio. Nam ita deplorat primis verſibus manſionem ſuam, ut quemvis movere poſſit : ita rurſus remittit, ut me roget, [21] ut annales ſuos emendem, & edam. Illud tamen, quod ſcribit, animadvertas velim, [22] de portorio circumvectionis; ait ſe de conſilii ſententia rem ad Senatum rejeciſſe. Nondum videlicet meas literas legerat; quibus ad eum, re conſultâ & exploratâ, perſcripſeram, non deberi. Velim, ſi qui Græci jam Romam ex Aſia de eâ causâ venerunt, videas, &, ſi tibi videbitur, his demonſtres, quid ego de ea re ſentiam. [23] Si poſſum diſcedere, ne cauſa optima in Senatu pereat, ego [24] ſatisfaciam Publicanis; [25] εἰ δὲ μὴ, (verè tecum loquar) in hac re malo univerſæ Aſiæ, & negotiatoribus : nam eorum quoque vehementer intereſt. Hoc ego ſentio valdè nobis opus eſſe. Sed tu id videbis. Quæſtores autem, quæſo, num etiam [26] de ciſtophoro dubitant? nam ſi aliud nihil erit, cùm erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, [27] quod extremum

20. Πρόσθε λέων] *Antè leo, ſed à tergo &c.* Hoc dicit, Ut Quintus frater in epiſtolâ ad te ſcriptâ, ita ad me quoque ſcribens fuit varius & inconſtans, ut qui in primâ parte epiſtolæ de manſione ſua in Aſia valde ſollicitus eſſet, in altera minimùm laboraret. Homericus verſus integer eſt Iliad. VI. 181. POEMA.

21. *Ut annales ſuos emendem*] Tanquam diù abfuturus. De annalibus Quinti Ciceronis vide lib. XIII. ep. 13.

22. *De portorio*] Cùm publicani pro rebus, quæ circumvehebantur, portorium ſibi dicerent deberi, provinciales, & negotiatores negarent : proprætor Quintus, dubiâ ſententiâ fluctuans, rem ad ſenatum rejecit. MANUTIUS.

23. *Si poſſum diſcedere*] Elegans ſententia, nec tamen adhuc, ut video, ſatis nota. Neque enim, *Diſcedere*, propriè hîc accipiendum, ſed μεταφορικῶς : quaſi dixerit : Si poſſum conſequi, ſi hunc exitum res habere poteſt, ne Græci causâ cadant. Idem verbum Terentius quoque uſurpavit eodem ſenſu : apud quem ita loquitur Geta ſervus in Phormione : *Modò ut hoc conſilio poſſit diſcedi, ut iſtam ducat.* IDEM.

24. *Satisfaciam publicanis*] Aliis rebus; cùm in hac eorum animos offendamus. ID.

25. Εἰ δὲ μὴ] Refertur ad proximum verbum, *Satisfaciam.* Si contigerit, inquit, ut publicanis deinde ſatisfacere non poſſim; haud tamen in mentem veniet pœnitere, quòd in hâc causâ, quæ optima eſt, univerſæ Aſiæ, & negotiatoribus ſatisfacere maluerim. IDEM.

26. *De ciſtophoro*] Quod Quinto fratri, Aſiæ proprætori, à populo Romano debetur, id vellem denario, id eſt, Romanâ pecuniâ, curari. Quæſtores autem primò volebant ciſtophoro, hoc eſt Aſiatico nummo : nunc etiam id videntur recuſare. IDEM.

27. *Quod extremum eſt*] Ut numerentur nobis ciſtophori, ſummâ quæſtorum injuriâ, qui cogant nos Romæ uti Aſianâ pecuniâ. IDEM.

mum eſt. Te in Arpinati videbimus, & hoſpitio agreſti accipiemus; quoniam [18] maritimum hoc contempſiſti.

18. *Maritimum*] Formianum : quò expectatus venire noluiſti. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

PRORSUS, ut ſcribis, ita ſentio. Turbatur [1] Sampſicera- 17
mus. Nihil eſt, quod non timendum ſit. [2] Ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. Quid enim iſta repentina [3] affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid [4] effuſio pecuniæ ſignificant? quæ, ſi eſſent extrema, tamen eſſet nimium mali: ſed ea natura rei eſt, ut hæc extrema eſſe non poſſint. Quid enim eos hæc ipſa per ſe delectare poſſunt? Nunquam huc veniſſent, niſi ad alias res peſtiferas aditus ſibi compararent. Dii immortales! Verùm, ut ſcribis, hæc in Arpinati a. d. VI. circiter Id. Maias non deflebimus, ne & opera & oleum [5] philologiæ noſtræ perierit: ſed conferemus tranquillo animo. Neque tam me [6] εὐελπιστία conſolatur, ut antea, quàm [7] ἀδιαφορία; quâ nullâ in re tam utor, quàm in hac civili & publica. Quin etiam, quod eſt ſubinane in nobis, & non [8] ἀφιλόδοξον, (bellum eſt enim ſua vitia noſſe) [9] id afficitur quadam delectatione: ſolebat enim me pungere, ne Sampſicerami merita in patriam ad

 annos

1. *Sampſiceramus*] Pompeius turbatur cùm ſe omnium ſermonibus ſentit vapulare. Ep. 14. h. l. CORRADUS. Veteres libri, *turbatur*. Emendavi, *turbat vi*. Videtur enim Cicero ſignificare Pompeium vi turbas ciere. BOS.

2. Ὁμολογουμένως] Planè, & apertè tyrannidem affectat.

3. *Affinitatis*] Juliam, Cæſaris filiam, Pompeius duxerat uxorem, quæ, antequàm Pompeio collocaretur, deſponſa fuerat Servilio Cæpioni. MANUTIUS.

4. *Effuſio pecuniæ*] Cur ſuaſit effuſionem pecuniæ publicæ ad emendos agros & plebi dividendos, quod Cæſaris lege agrariâ continebatur : etſi agri poſtea empti non ſunt, & pecuniam ſumptam ex ærario Clodius Tribunus plebis dedit Gabinio in Syriam eunti. Pro Domo. POMA.

5. *Philologiæ*] Balliolenſ. codex ſcribit *philoſophiæ* : quæ ſcriptura mihi rectior videtur & magis appoſita. Fruſtrà enim philoſophiæ dediſſet operam, ſi nunc luctui ſe daret propter improbitatem aliquot civium. Philoſophia docet res adverſas & omnes eventus æquo animo ferre, non philologia. GRÆVIUS.

6. Εὐελπιστία] Bona ſpes.

7. Ἀδιαφορία] In neutram partem inclinatio.

8. Ἀφιλόδοξον] A gloriæ cupiditate alienum.

9. *Id afficitur*] Refertur ad illud, *Quod eſt ſubinane in nobis*, hoc ſenſu : Quæ ambitio in nobis eſt, ea nunc habet quo delectetur; ſiquidem Pompeii merita in patriam non jam, ut antea verebar, majora quàm noſtra, videri poſſunt. MAN.

annos DC majora viderentur, quàm nostra: hac quidem curâ certè jam vacuum est. Jacet enim ille sic, ut [10] πτῶσις Curiana stare videatur. Sed hæc coràm. Tu tamen vidêris mihi Romæ fore ad nostrum adventum; quod sanè facilè patiar, si tuo commodo fieri possit. Sin, ut scribis, ita venies; velimè [11] Theophane expiscere, quónam in me animo sit [12] Alabarches. Quæres scilicet, ut soles [13] κατὰ τὸ κηδεμονικὸν, & ad me ab eo quasi [14] ὑποθήκας afferes, quemadmodum me geram. Aliquid ex ejus sermone poterimus [15] περὶ τῶν ὅλων suspicari.

10. Πτῶσις] Hoc est, *casus*, *ruina*. Ita Bosius. Vocat, inquit, Cicero Curianam πλῶτιν, dedecus & ignominiam flagitiosissimi viri Q. Curii, qui, ut refert Sallustius, ob probra & mala facinora motus fuerat Senatu. Alii *Phocis*, alii *Prætis* malunt; dubitant, Græcè an Latinè Cicero scripserit: & campus est, in quo liberè vagantur. Quàm sapiens Manutius, qui fatetur se diù cogitantem excogitare nihil potuisse, quod probaret. OLIVETUS.

11. *Theophane*] Qui Pompeii sensus, & consilia noverat. Epist. 4. MANUTIUS.

12. *Alabarches*] Hoc nomine Pompeium notat, qui gloriabatur se mirum in modum auxisse vectigalia populi Romani. Ἄλαβα, inquit Hesychius, μέλαν ᾧ γράφομεν, id est, atramentum quo scribimus; unde & pro scriptura ipsa accipitur. BOSIUS.

13. Κατὰ τὸ κηδεμονικὸν] Accuratè.

14. Ὑποθήκας] Documenta.

15. Περὶ τῶν ὅλων] De summa rerum.

CICERO ATTICO SAL.

18 ACCEPI aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, quàm suspenso animo & sollicito scire averes, quid esset novi. Tenemur undique: neque jam quo minùs serviamus, recusamus; sed mortem & ejectionem, quasi majora, timemus: quæ multò sunt minora. Atque hic status, qui unâ voce omnium gemitur, neque verbo cujusquam sublevatur. [1] Σκοπὸς est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam [2] largitionem relinquere. Unus loquitur, & palàm adversatur adolescens [3] Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa præterea benevolentiæ permulta à bonis impertiuntur: [4] Fufium clamoribus, & conviciis, & sibilis consectantur. His ex rebus non spes, sed dolor est major; cùm videas civitatis volun-

1. Σκοπὸς] Huc spectarunt, hoc voluerunt. MANUTIUS.

2. *Largitionem*] De publico.

3. *Curio*] Quòd Reges oderit superbos. Ep. 8. h. l. CORRADUS.

4. *Fufium*] Fufium Calenum acerrimum Cæsaris propugnatorem, Ciceronis inimicum: de quo alibi. POPMA.

voluntatem solutam, virtutem alligatam. Ac ne fortè quæras [5] κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eò est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modò privatos, verùm etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat, & conviviis est liberior, quàm fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam [6] Campana lex execrationem in [7] concione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Juliis. Non dubitant jurare cæteri. [8] Laterensis existimatur [9] cautè fecisse, quòd Tribunatum plebis petere destitit, ne juraret. Sed de Republica non libet plura scribere. Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. Me tueor, ut oppressis omnibus, non demissè; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Cæsare valdè liberaliter invitor [10] in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti causâ datur. Sed hæc & præsidii apud pudorem [11] Pulchelli non habet satis, & à fratris adventu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quò minùs adsim, cùm velim. [12] Hanc ego teneo, sed usurum me non puto. Neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere: aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil affirmo: tu hoc silebis. [13] De Statio manumisso, & nonnullis aliis rebus, angor quidem, sed jam prorsus occallui. Tu vellem, egóve cuperem, adesses: nec mihi consilium, nec consolatio deesset. Sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

CICE-

---

5. *Κατὰ λεπτὸν*] Minutatim.

6. *Campana lex*] Julia agraria de agro Campano dividendo; cujus caput quoddam erat, ut candidati se ipsi jurejurando exsecrarentur, si in magistratu, quem peterent, mentionem fecissent de agro Campano aliter possidendo atque ut lex Julia præscriberet. Ep. 16. POPMA.

7. *Concione*] Præclarè ex Balliolensi restituit Grævius: cùm antea legeretur *coitione*. Jurare enim debebant publicè. Coitiones autem erant privatæ, fiebántque in privatis locis.

8. *Laterensis*] M. Juventius Laterensis, de quo in Orat. pro Plancio, & in ep. Planci ad Ciceronem lib. X. MANUTIUS.

9. *Cautè*] Tornæsianus, & Decurtatus *lautè*: Crusellinus, *cautè*; quam scripturam expressimus: quanquam alteram, *lautè*, non damnamus. BOSIUS.

10. *Legationem*] Utramque neglexit: alterutram si accepisset, vitare potuit exilii calamitatem. MANUTIUS.

11. *Pulchelli*] Putidum jam est toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium, cui cognomen Pulcher. IDEM.

12. *Hanc*] Provincialem. IDEM.

13. *De Statio manumisso*] Ep. 2. lib. I. ad Q. fr. CORRADUS.

Cicero Attico Sal.

19 MULTA me sollicitant, & ex Reipublicæ tanto motu, & ex iis periculis, quæ mihi ipsi intenduntur: & sexcenta sunt. Sed mihi nihil est molestius, quàm Statium manumissum. [1] *Nec meum imperium? ac mitto imperium; non simultatem meam revereri saltem?* Nec, quid faciam, scio: neque tantum est in re, quantus est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo: tantùm doleo, ac mirificè quidem. Cætera in magnis rebus; minæ Clodii, contentionésque, quæ mihi proponuntur, modicè me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summâ cum dignitate, vel declinare nullâ cum molestiâ posse. Dices fortasse, [2] dignitatis ἅλις, tanquam δρυός: saluti, si me amas, consule. Me miserum, cur non ades? nihil te profectò præteriret: ego fortasse [3] τυφλώττω, & nimium [4] τῷ καλῷ προσπέπονθα. Scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræquè omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quàm hunc statum, qui nunc est: magis mehercule quàm vellem, non modò quàm putaram. [5] Populares isti jam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in cælo est: nec quare, scio; sed ita laudatur, quasi [6] *Unus homo nobis cunctando restituit rem.* Pompeius, nostri amores, qui mihi summo dolori est, ipse se [7] afflixit; [8] neminem tenet: voluntate, an metu necesse sit [9] iis uti, vereor. Ego autem neque pugno

1. *Nec meum imperium*] Verba hæc sunt Terentii ex Phormione, cùm queritur Demipho filium se absente & nescio duxisse uxorem: *Itáne tandem uxorem duxit Antipho injussu meo? nec meum imperium. ac mitto imperium* &c. Victorius. Illa verba non Statium spectant, sed ipsum fratrem cui toties Cicero mandaverat ne Statium manumitteret. Grævius.

2. *Dignitatis* ἅλις, *tanquam* δρυός] Dignitatis satis, tanquam quercûs: satis tibi dignitatis, Cicero, ut priscis satis quercûs, quando relictis glandibus ad victum triticeum se contulerunt. Proverb. *Satis quercûs.* Corradus.

3. Τυφλώττω] Cæcus sum.

4. Τῷ καλῷ] Honestati deditus sum.

5. *Populares isti*] Cæsar, Pompeius, Crassus: & cum ironia: quòd *populares* dici non possint, quos populus, etiam modesti homines, sibilis insectentur. Man.

6. *Unus homo*] Ennii poetæ versus de Q. Fabio Maximo. Idem.

7. *Afflixit*] Qui se cum socero suo Cæsare conjunxerit, & ab optimâ causâ ad perditam desciverit. Idem.

8. *Neminem*] Quia bonos inimicos habet, improbos non amicos. Ep. 21. Idem.

9. *Iis uti*] Vereor, ne Pompeius Cæsaris, & Crassi institutam amicitiam retineat, non tam voluntate, quàm quòd bonos metuit, quos offendit. Idem.

pugno cum illa causa propter illam amicitiam: neque approbo, ne omnia improbem, quæ antea gessi: [10] utor via. Populi sensus maximè theatro, & spectaculis perspectus est. Nam gladiatoribus qua [11] dominus, qua [12] advocati sibilis conscissi: ludis Apollinaribus Diphilus tragœdus in nostrum Pompeium petulanter invectus est. *Nostrâ miseriâ tu es Magnus*, millies coactus est dicere. *Eandem virtutem istam, veniet tempus cùm graviter gemes*, totius theatri clamore dixit, itémque cætera. Nam & ejusmodi sunt ii versus, ut [13] in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt*, & cætera, magno cum fremitu & clamore sunt dicta. Cæsar cùm venisset, [14] mortuo plausu: Curio filius [15] est insecutus: huic ita plausum est, ut, salvâ Republicâ, Pompeio plaudi solebat. Tulit Cæsar graviter. Literæ [16] Capuam ad Pompeium volare dicebantur. [17] Inimici erant Equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. Rosciæ legi, etiam frumentariæ [18] minitabantur. Sanè res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum [19] ab illis, silentio transire: sed vereor ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse [20] tamen ferendum: sed est jam una vox omnium, magis odio firmata, quàm præsidio. Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est: impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum [21] Consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat

 studium

10. *Utor viâ*] Neque in hanc partem, neque in illam declino. Quasi viâ utor. Transfertur ad rationem, & consilium: & illud Terentii in Andr. *Eam secum rem reputavit viâ*: Donatus, & Eugraphius explanant, *Viâ*, id est, *consilio*, *ratione*. IDEM.

11. *Dominus*] Is, qui gladiatores dabat. IDEM.

12. *Advocati*] Qui cum eo ad spectandum venerant. IDEM.

13. *In tempus*] Non ut multis antè annis, & à vetere poeta, sed ut scripti viderentur & ad hujus temporis turpitudinem propriè notandam, & ab inimico Pompeii. IDEM.

14. *Mortuo plausu*] Plausu ita tenui, vix ut exaudiretur. IDEM.

15. *Est insecutus*] Post Cæsarem in theatrum venit. IDEM.

16. *Capuam*] Capuæ vigintivir agros dividebat lege Juliâ. IDEM.

17. *Inimici*] Cæsar, & ejus amici IDEM.

18. *Minitabantur*] Se abrogaturos non modò Rosciam legem, quæ XIV ordines in theatro equitibus dedisset, sed etiam frumentariam, quæ ad universum populum pertinebat. IDEM.

19. *Ab illis*] A Cæsare, & amicis.

20. *Tamen ferendum*] Non quia rectum sit, sed quia corrigendi spes non est. IDEM.

21. *Consularem exercitum*] Bonos omnes Consularem appellat exercitum, quos sibi in consulatu præstantissimis actionibus obstrinxerat. IDEM.

ſtudium erga me non mediocre. Idem affirmat, verbum de me illum non eſſe facturum. In quo non me ille fallit, ſed ipſe fallitur. [22] Coſconio mortuo, ſum in ejus locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuiſſet: neque verò ad iſtam ipſam [23] ἀσφάλειαν quicquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidioſi: ego apud improbos meam retinuiſſem invidiam, alienam aſſumpſiſſem. Cæſar me ſibi vellet eſſe legatum. Honeſtior hæc declinatio periculi. Sed ego hoc nunc repudio. Quid ergo eſt? pugnare malo: nihil tamen certi. Iterum dico, utinam adeſſes! Sed tamen, ſi erit neceſſe, arceſſemus. Quid aliud? quid? hoc opinor. Certi ſumus periſſe omnia. Quid enim [24] ἀκκιζόμεθα tandiu? Sed hæc ſcripſi properans, & mehercule timidè. Poſthac ad te, aut, ſi perfidelem habebo, cui dem, ſcribam planè omnia: aut, ſi obſcurè ſcribam, tu tamen intelliges. In iis epiſtolis me Lælium, te [25] Furium faciam: cætera erunt [26] ἐν αἰνιγμοῖς. Hic [27] Cæcilium colimus, & obſervamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te miſſa. Iis ardet dolore, & irâ noſter Pompeius.

22. *Coſconio*] Vigintiviro agris dividundis. Fortaſſe is, de quo *pro Sylla*. MANUTIUS.

23. Ἀσφάλειαν] Securitatem.

24. Ἀκκιζόμεθα] Diſſimulamus?

25. *Furium*] L. Furium Philum.

26. Ἐν αἰνιγμοῖς] In ænigmatis.

27. *Cæcilium*] Avunculum tuum. Qui Atticum poſtea teſtamento adoptavit. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

20 ANICATO, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numeſtium ex literis tuis ſtudioſè ſcriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus poſſum, tueor diligenter. Varro ſatisfacit nobis. Pompeius amat nos, caróſque habet. Credis? inquies. Credo: prorſus mihi perſuadet. Sed quia, ut video, [1] pragmatici homines [2] omnibus hiſtoricis præceptis, verſibus denique cavere jubent, & vetant credere: alterum facio,

1. *Pragmatici*] Rebus gerendis exercitati, multo rerum uſu periti.

2. *Omnibus hiſtoricis præceptis*] Sic quidem omnes libri & editiones, quos vidi. In margine tamen Lambinianæ notatum eſt, *Omnibus hiſtoriis, præceptis*. Et ſic ſine dubio ſcripſit Cicero. Non auſus tamen ſum ſine libris mutare. GRÆVIUS.

cio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompeius affirmat non esse periculum; adjurat; addit etiam, se priùs occisum iri ab eo, quàm me violatum iri. Tractatur res. Simul & quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab [3] Amalthea te non commovebo. De Republica breviter ad te scribam. Jam enim charta ipsa ne nos prodat, pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, [4] *ἀλληγορίαις* obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cùm omnes ea quæ sunt acta improbent, querantur, doleant, varietas in re nulla sit, apertéque loquantur, & jam clarè gemant; tamen medicina nulla afferatur. Neque enim resisti sine internecione posse arbitramur: nec videmus qui finis cedendi præter exitium futurus sit. Bibulus hominum admiratione & benevolentiâ in cælo est: edicta ejus & conciones describunt & legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit. Populare nunc nihil tam est, quàm odium popularium. Hæc quò sint eruptura, timeo. Sed, si dispicere quid cœpero, scribam ad te apertiùs. Tu, si me amas tantum, quantum profectò amas; expeditus facito ut sis; si inclamaro, ut accurras. Sed do operam, & dabo, ne sit necesse. Quòd scripseram te Furium scripturum, nihil necesse est tuum nomen mutare. Me faciam Lælium, & te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modò erunt ejusmodi literæ, quas in alienum incidere nolim. [5] Diodotus mortuus est: reliquit nobis [6] H-S fortasse centies. Comitia Bibulus cum [7] Archilochio edicto in ante diem XV Kal. Nov. distulit. A Vibio libros accepi. [8] Poeta ineptus: nec tamen scit nihil: & est non inutilis. Describo, & remitto.

3. *Amalthea*] Vide ad ep. 13. lib. I.
4. *Ἀλληγορίαις*] Allegoriis.
5. *Diodotus*] Stoicus. In Bruto, cap. 90.
6. *H-S centies*] *Censum* scribendum, ut rectè viderunt Manutius & Malaspina. Non est *Philosophi* in aliena domo degentis tantam vim argenti habere. GRÆVIUS.
7. *Archilochio*] Vide mox epist. 21.
8. *Poeta*] Alexander Ephesius, qui Cosmographiam versibus descripsit, teste Strabone. De quo vide G. Voss. III. de Hist. Græc. Hunc poetam ideò ad Ciceronem misit Atticus, quia tum situm orbis terrarum Tullius describere constituerat.

CICERO ATTICO SAL.

21 DE republica quid ego tibi ſubtiliter? tota periit: atque hoc eſt miſerior, quàm reliquiſti, quòd tum videbatur ejuſmodi dominatio civitatem oppreſſiſſe, quæ jucunda eſſet multitudini; bonis autem ita moleſta, ut tamen ſine pernicie: nunc repentè tanto in odio eſt omnibus, ut, quorſum eruptura ſit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam [1] illorum ſumus experti, qui Catoni [2] irati omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut poſſe videremur ſine dolore interire. Nunc verò ſibilis vulgi, ſermonibus honeſtorum, fremitu Italiæ, vereor ne exarſerint. Equidem ſperabam, ut ſæpè etiam loqui tecum ſolebam, ſic orbem Reipublicæ eſſe converſum, ut vix ſonitum audire, vix impreſſam orbitam videre poſſemus: & fuiſſet ita, ſi homines tranſitum tempeſtatis expectare potuiſſent: ſed cùm diù occultè ſuſpiraſſent, poſtea jam gemere, ad extremum verò loqui omnes, & clamare cœperunt. Itaque ille [3] amicus noſter, inſolens infamiæ, ſemper in laude verſatus, circumfluens gloriâ, deformatus corpore, fractus animo, quò ſe conferat neſcit: [4] progreſſum præcipitem, inconſtantem reditum videt: bonos, inimicos habet; improbos ipſos, non amicos. Ac vide mollitiem animi: non tenui lacrimas, cùm illum ante VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem, qui antea ſolitus eſſet jactare ſe magnificentiſſimè illo in loco, ſummo cum amore populi, cunctis faventibus. Ut ille tum humilis, ut demiſſus erat: ut ipſe etiam ſibi, non iis ſolùm, qui aderant, diſplicebat. O ſpectaculum [5] uni Craſſo jucundum, cæteris non item. Nam, quia deciderat ex aſtris, lapſus, quàm progreſſus, potiùs videbatur: &, ut Apelles, ſi Venerem, aut ſi Protogenes Ialyſum illum ſuum cœno oblitum vide-

1. *Illorum*] Cæſaris, & Pompeii. MAN.
2. *Irati*] Pompeius, quia Catonis ſororem cùm uxorem peteret, repudiatus eſt; Cæſar, propter veteres inimicitias, & recentes injurias, IDEM.
3. *Amicus noſter*] Pompeius. IDEM.
4. *Progreſſum præcipitem*] In conſpirationem cum Cæſare & Craſſo: in quam ſe temerè præcipitaverat; nec ſine inconſtantiæ nota ab ea poterat recedere. POPMA.
5. *Uni Craſſo*] Qui, Pompeii vetus inimicus, paulò antè Cæſaris operâ reconciliatus, animum tamen gereret occultâ malevolentiâ ſuffuſum. MANUTIUS.

videret, magnum, credo, acciperet dolorem: sic ego hunc omnibus à me pictum & politum artis coloribus, subitò deformatum, non sine magno dolore vidi. Quanquam nemo putabat propter [6] Clodianum negotium, me illi amicum esse debere. Tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nullâ posset injuriâ. Itaque [7] Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, præ multitudine eorum, qui legunt, transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi mehercule molesta, quòd & eum, quem semper dilexi, nimis excruciant; & timeo, tam vehemens vir, támque acer in ferro, & tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat. Bibuli qui sit exitus futurus, nescio. Ut nunc res se habet, admirabili gloriâ est. Quin cùm comitia in mensem Octobr. distulisset; quòd solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Cæsar oratione suâ posse impelli concionem, ut iret [8] ad Bibulum; multa cùm seditiosissimè diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quæris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda. Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat eum nihil esse facturum contra me. Mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. Studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te cùm ego desidero, tum verò res ad tempus illud vocat. Plurimum consilii, animi, præsidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit. Pompeius loquitur divinitùs. Spero nos aut certè cum summa gloria, aut sine molestia etiam discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam cura.

6. *Clodianum*] Cùm fuerit ille traductor Clodii ad Plebem CORRADUS.

7. *Archilochia edicta*] Acerba, maledicorum & probrorum plena, qualia fuerunt scripta Archilochi poetæ, quem, ut ait Horatius, *proprio rabies armavit Iambo*. Bibulus enim Consul foro pulsus à Cæsare collegâ, acerbissimis edictis eum & Pompeium proscidit, ut referunt Suetonius & Plutarchus. POPMA.

8. *Ad Bibulum*] Ad ædes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, post agrariam legem, domi inclusus consulatum peregit. Suetonius. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

22 QUAM vellem [1] Romæ! Mansisses profectò, si hæc fore putassemus. Nam Pulchellum nostrum facillimè teneremus: aut certè, quid esset facturus, scire possemus. Nunc se res sic habet: volitat, furit, nihil habet certi, multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. Cùm videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui hæc egerunt, impetum facturus videtur. Cùm autem rursus opes & vim [2] exercitus recordatur, convertit se in nos. Nobis autem ipsis cùm vim, tum [3] judicium minatur. Cum hoc Pompeius egit, &, ut ad me ipse referebat, (alium enim habeo neminem testem) vehementer egit, cùm diceret, in summa se perfidiæ, & sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, cùm plebeium fieri passus esset: sed fidem recepisse sibi & ipsum, & [4] Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitiâ nostrâ fuisse. Hæc, & in eam sententiam cùm multa dixisset, aiebat illum primò sanè diù multa contrà: ad extremum autem manus dedisse, & affirmasse nihil se contra ejus voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrimè loqui. Quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus: atque omnia, sicut facimus, pararemus. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos & studia in nos hominum, & opes nostræ augeantur. Rempublicam nullâ ex parte attingimus. In caussis, atque in illa opera nostra forensi, summâ industriâ versamur. Quod egregiè non modò iis, qui utuntur operâ, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. Domus celebratur: occurritur: renovatur memoria Consulatûs: studia significantur: in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quæ impendet, interdum non fugienda videatur. Nunc mihi & consiliis opus est tuis,

1. *Romæ*] Supple, *esses*. Lamb. & Grut. *Romæ mansisses: mansisses profectò* &c.

2. *Exercitûs*] Quem Cæsar habebit Galliarum proconsul. MANUTIUS.

3. *Judicium*] Populi: ut ad populum caussam Cicero diceret de civibus Romanis & contra leges, & indictâ caussâ summo supplicio affectis. IDEM.

4. *Appium*] P. Clodii fratrem, qui anno sequenti prætor est designatus. IDEM.

tuis, & amore, & fide. Quare advola. Expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per [5] Varronem nostrum agi possunt, quæ te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse non poterunt: multa etiam... Sed absurdum est singula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si antequàm ille ineat magistratum. Puto, [6] Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per [7] βοῶπιν ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certè sine errore futuros. Precibus nostris & cohortatione non indiges. Quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. De Republica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia: mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facilè sentias, tædet ipsum Pompeium, vehementérque pœnitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem. Sed certè videntur hæc aliquò eruptura. Libros [8] Alexandri, negligentis hominis, & non boni poetæ, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; & hominem gravem, & prudentem, & dignum tuâ commendatione cognovi.

5. *Varronem nostrum*] Qui gratiâ valet apud Pompeium. Fuerat enim ejus præfectus bello maritimo contra piratas. MAN.

6. *Pompeium Crasso*] Quoniam futurum est, ut Crassus Pompeium urgeat contra me, intelliget, qua fide Pompeius mecum agat; & Clodiæ narrabit: illa tibi, si aderis. Ita fiet, ut, si intelligam Pompeium bonâ fide mecum agere, sine molestia sim, Clodii furorem non timeam; sin aliter, credulitatis errore non decipiar. IDEM.

7. *Βοῶπιν*] Clodii sororem, qua Crassus plurimùm uteretur. IDEM.

8. *Alexandri*] Vide suprà, ep. 20.

CICERO ATTICO SAL.

NUNQUAM antè arbitror te epistolam meam legisse, nisi 23
meâ manu scriptam. Ex eo colligere poteris, quantâ occupatione distinear. Nam cùm vacui temporis nihil haberem, & cùm, [1] recreandæ voculæ causâ, necesse esset mihi ambulare, hæc dictavi ambulans. Primùm igitur illud te scire volo, Sampsi-

1. *Recreandæ voculæ*] In opera forensi penè amissæ. CORRADUS. A Fabio ad vocem conservandam & augendam commendatur *ambulatio*, lib. XI. cap. 3. à Martiano Capella de Nuptiis Philol. lib. V. cap. de pronuntiatione &c. GRÆVIUS.

[2] Sampsiceramum nostrum amicum vehementer sui status pœnitere, restituíque in eum locum cupere, ex quo decidit, dolorémque suum impertire nobis, & medicinam interdum apertè quærere; quam ego possum invenire nullam: deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis, nec sermonis majorem unquam fuisse. Nos autem (nam, id te scire cupere, certò scio) publicis consiliis nullis intersumus, totósque nos ad forensem operam, laborémque contulimus. Ex quo, quod facilè intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderióque versamur. Sed βοώπιδος nostræ consanguineus non mediocres terrores jacit, atque denuntiat, & Sampsiceramo negat; cæteris præ se fert, & ostentat. Quamobrem, si me amas tantum, quantum profectò amas, si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis, & prudentia tua, quódque maximum est, quantum in amore & fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, conjunctio verò nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagni nostra interest, te, si comitiis non potueris, at [3] declarato illo, esse Romæ. Cura ut valeas.

2. *Sampsiceramum*] Pompeium. MANUT.
3. *Declarato illo*] Postquàm Clodius designatus fuerit Tribunus plebis, & ante quàm ineat magistratum. Ep. 22. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

24 QUAS Numestio literas dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatius fieri posset. Ad illam [1] κέλευσιν adde etiam si quid potes. Ac ne sis perturbatus: novi enim te; & non ignoro, quàm sit amor omnis sollicitus, atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, quàm [2] aditu. Vettius ille [3] noster index, [4] Cæsari, ut perspicimus, pollicitus est,

1. *Κέλευσιν*] Adhortationem. Vide Turneb. Advers. XXX. 14.
2. *Aditu*] Lambinus, Gruterus, auditu. Quod minùs placet. OLIVETUS.
3. *Noster index*] In conjuratione Catilinæ. Dion. lib. XXXVII. CORRADUS.
4. *Cæsari*] Consuli, præmia promittenti. Suetonius, Appianus, in Vatinium. MAN.

est, se curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis, & cum eo, ut res indicat, sæpè congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere, eúmque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. Res delata ad Senatum est. Introductus Vettius, primò negabat se unquam cum Curione [5] restitisse; neque id sanè diu. Nam statim [6] fidem publicam postulavit. Haud reclamatum est. Tum exposuit, manum fuisse juventutis duce Curione, in qua [7] Paulus [8] initio fuisset, & [9] Q. Cæpio hic Brutus, & Lentulus, flaminis filius, conscio patre. Postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi à Bibulo attulisse: quod totum irrisum est; Vettio pugionem defuisse, nisi ei Consul dedisset; eóque magis id ejectum est, quòd a. d. III. Id. Maii Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias. In quo ei Pompeius gratias egerat. Introductus Curio filius dixit ad ea, quæ Vettius dixerat: maximéque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quòd dixerat adolescentium consilium, ut in foro cum gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur: in eo principem Paulum fuisse; quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus-consultum ut Vettius, quòd confessus esset se [10] cum telo fuisse, in vincula conjiceretur: qui eum emisisset, contra Rempublicam esse facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent [11] id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, & item servi ejus comprehenderentur cum telis: deinde ille se diceret indicaturum; ídque ita actum esset, nisi Curiones rem antè ad Pompeium detulissent. Tum senatus-consultum in concione recitatum est. Postero autem die Cæsar, is, qui olim Prætor cùm

 esset,

5. *Restitisse*] Colloquendi causâ. Sic Terentius in Andr. *Dave, ades: resiste.* ID.

6. *Fidem publicam*] Ut ipsi daretur impunitas, si alios indicasset. IDEM.

7. *Paulus*] L. Æmilius Paulus, qui Macedoniam quæstor obtinebat. Postea consul fuit cum C. Marcello. IDEM.

8. *Initio*] Cùm Romæ esset, nondum in Macedoniam profectus. IDEM.

9. *Q. Cæpio*] M. Junius Brutus, ille interfector Cæsaris, adoptatus ab avunculo Servilio Cæpione, fuit appellatus *Q. Cæpio Brutus.* Phil. X. POPMA.

10. *Cum telo*] Quod lex vetabat. MAN.

11. *Id esse actum*] Ita rem esse compositam à Cæsare, & Vettio. IDEM.

esset, [12] Q. Catulum ex inferiore loco [13] jusserat dicere, Vettium in Rostra [14] produxit; eúmque in eo loco constituit, quò Bibulo Consuli [15] aspirare non liceret. Hìc ille omnia quæ voluit, de Republica dixit, &, qui illuc [16] factus institutúsque venisset, primùm Cæpionem de oratione sua sustulit, quem in Senatu acerrimè nominarat; ut appareret, noctem, & [17] nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissimâ quidem suspicione attigerat, eos nominavit, [18] Lucullum, à quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui [19] in P. Clodium subscripserat; [20] L. Domitium, cujus domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit: sed dixit, Consularem disertum, [21] vicinum Consulis, sibi dixisse, [22] Ahalam Servilium aliquem, aut [23] Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, cùm, jam dimissâ concione, revocatus [24] à Vatinio fuisset, se audisse à Curione, his de rebus conscium esse Pisonem generum meum, & M. Laterensem. Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius [25] de vi: &, cùm esset damnatus, erat [26] indicium postulaturus: quod si impetrasset,

---

12. *Q. Catulum*] Ep. 10. lib. I. ex petitione Pontificatûs odio incensum. Sall. in Catil. CORRADUS.

13. *Jusserat dicere*] Quando illum de refectione Capitolii ad disquisitionem populi vocavit, rogatione promulgatâ, qua curationem eam in Pompeium transferebat. Suet. in. Cæs. & Dion., lib. 37. IDEM.

14. *Produxit*] Nam privato non licuisset de superiore loco dicere, & concionem habere, nisi à magistratu concederetur. Epist. 1. & 2. lib. I/. MANUTIUS.

15. *Aspirare non liceret*] Domi enim se tenebat armorum metu. Non dixit, *Accedere*, sed, *Aspirare*. Quod minus est. IDEM.

16. *Factus*] Hoc est, instructus quid diceret à Cæsare & Vatinio. Vide Cic. orat. in Vatin. GRÆVIUS.

17. *Nocturnam deprecationem*] Serviliæ, Bruti matris, quam Cæsar amavit. Hujus apud Cæsarem preces significat, ut filius ejus Cæpio Brutus de oratione Vettii tolleretur. MANUTIUS.

18. *Lucullum*] Cùm, Lucullus, dicitur, sine prænomine; de Lucio, non de Marco ejus fratre, κατ' ἐξοχὴν intelligendum. IDEM.

19. *In P. Clodium*] Cùm accusatus est crimine pollutarum religionum. Ep. 10. L. I. IDEM.

20. *L. Domitium*] Ahenobarbum, qui consul fuit cum Ap. Claudio. IDEM.

21. *Vicinum consulis*] Vicinus erat Cicero Cæsaris consulis, quòd ipse in Palatio, Cæsar autem in Sacra via habitabat, quæ secundùm radices Palatii à Carinis in Capitolium tendebat. IDEM.

22. *Ahalam Servilium*] Qui suâ manu Q. Mælium, regnum appetentem, occiderat. Livius. IDEM.

23. *Brutum*] Qui reges exegerat. IDEM.

24. *A Vatinio*] Qui cum Vettio, præsente populo Romano, collocutus, inculcavit, ut Pisonem, & Laterensem, nominaret. *Cic. in Vatin.* IDEM.

25. *De vi*] Lege Plotiâ: quia confessus esset, se cum telo fuisse IDEM.

26. *Indicium*] Hoc sensu: Si damnatus erit Vettius, ut absolvatur indicium postulabit, id est, ut alios ejusdem facinoris conscios indicare sibi liceat, à judicibus petet. MAN. *Indicium* non intelligendum de conjuratione illa ficta & commentitia. Nam

jam

petrasset, [27] judicia fore videbantur. Ea nos, utpote [28] qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur: sed prorsus vitæ tædet, ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modò cædem [29] timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Considii discusserat: ea, [30] quam quotidie timere potueramus, subitò exorta est. Quid quæris? nihil me infortunatius, nihil fortunatius est [31] Catulo, cùm splendore vitæ, tum hoc tempore. Nos tamen his miseriis erecto animo, & minimè perturbato sumus: honestissiméque dignitatem nostram, & magnâ curâ tuemur. Pompeius de Clodio jubet nos esse sine cura, & summam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione conjunctum cupio. Quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo si potest acriùs, te rogo, ut planè ad nos advoles. Respiraro, si te videro.

jam antè in Senatu & pro Rostris indicaverat illos, quos fingebat in Pompeii caput conspirasse. Ideo in Senatu *fidem publicam postulavit*, ut superiùs in hac epistola Cicero testatur. Sed reus de vi petiit, ut sibi liceat impunè detegere, quomodo re verâ se hoc haberet negotium; nimirum ut à Julio Cæsare fuerit subornatus, ad hæc crimina fingenda, & viros optimos falsæ conjurationis accusandi. Ideo desperans tam præcipitis consilii eventum, Cæsar intercepisse veneno Vettium creditur, ut Suetonius in Julio prodidit cap. 20. GRÆVIUS.

27. *Judicia fore videbantur*] Fore videbam, ut multi rei fierent, ex indicio Vettii. MANUTIUS.

28. *Qui nihil contemnere*] Ideò non pertimescimus, quia cavemus omnia. Judicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vettii, & mox à P. Clodio de necatis civibus Romanis. IDEM.

29. *Timueramus*] Plutarchus hæc: Cùm senatores in curiam pauci convenirent, Considius Cæsari causam dixit esse, quia militum illius arma timerent. Cui Cæsar: Cur tu quoque ob eandem causam non domi te contines? *Quia*, Considius, *senectus me facit intrepidum*. IDEM.

30. *Quam quotidie*] Hoc Vettii indicio patefactum est, cædem quotidie nobis fuisse timendam ab iis, qui rerum potiuntur. Quorum videmus quàm scelerata consilia sint, cùm perniciem bonis viris quacunque ratione machinentur. Non timebamus, cùm indicia non extarent, sed timere quotidie potueramus, ut nobis inscientibus impendentem. IDEM.

31. *Catulo*] Cicero & Catulus fuerant socii in tuenda reipublicæ dignitate, quâ afflictâ & oppressâ se censet infortunatum quòd vivat, fortunatum Catulum qui in honore splendidè semper vixerit, & ante hoc calamitosum tempus è vita excesserit, mortuus anno proximo, Afranio & Metello Coss. Lib. I. ep. 17. POPMA.

Cicero Attico Sal.

25 Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio; te ad me rescripsisse, eam rem summæ tibi voluptati esse. Sed ego mallem ad illum scripsisses, mihi illum satisfacere; [1] non quò faceret, sed ut faceret. Mirabiliter enim [2] moratus est, sicut nosti, [3] ἑλικτὰ κ' οὐδέν. Sed nos tenemus præceptum illud, [4] τὰς τῶν κρατούντων. At hercule alter tuus familiaris [5] Hortalus, quàm plenâ manu, quàm ingenuè, quàm ornatè nostras laudes in astra sustulit, cùm de Flacci prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret! Sic habeto, nec amantiùs, nec honorificentiùs, nec copiosiùs potuisse dici. Ei te hoc scribere à me tibi esse missum sanè volo. Sed quid tu scribas? quem jam ego venire, atque adesse arbitror. Ita enim egi tecum superioribus literis. Valde te expecto, valde desidero; neque ego magis, quàm ipsa res & tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem quod sæpè? Republicâ nihil desperatius: iis, [6] quorum operâ, nihil majore odio. Nos, ut opinio, & spes, & conjectura nostra fert, firmissimâ benevolentiâ hominum muniti sumus. Quare advola. Aut expedies nos omni molestiâ, aut eris particeps. Ideo sum brevior, quòd, ut spero, coràm brevi tempore conferre quæ volumus licebit. Cura ut valeas.

1. *Non quò faceret*] Non quia prorsus præstet, quod cupio. Corradus.

2. *Moratus est*] Placeret, *Inodoratus*: quia, cùm, Pompeio aut Cæsari credere, periculosum videret, eorum animos nosse, magni putabat ad suas rationes interesse, propter insequentis anni impendentem à Clodio tempestatem. Manutius. Vide Casaub. in Athen. lib. I. cap. 4.

3. Ἑλικτὰ κ' οὐδὲν] Sequitur apud Euripidem, ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα πέριξ φρονοῦντες, *quorum mens est involucris circumtecta, quique minimè sincero & candido estis animo, sed versutè omnia cogitatis.*

4. Τὰς τῶν κρατούντων] *Potentium stultitias ferre oportet, vel peccata.* Eurip. in Phœn.

5. *Hortalus*] Q. Hortensius, Orator, qui defendit L. Valerium Flaccum, pro quo extat Ciceronis oratio.

6. *Quorum operâ*] Desperata est.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER III.

CICERO ATTICO SAL.

CUM antea maximè noſtra intereſſe arbitrabar te eſſe nobiſcum; tum verò, ut legi [1] rogationem, intellexi ad iter id, quod conſtitui, nihil mihi optatius cadere poſſe, quàm ut tu me quamprimùm conſequare; ut, cùm ex Italia profecti eſſemus, ſive per Epirum iter eſſet faciendum, tuo tuorúmque præſidio uteremur; ſive aliud quid agendum eſſet, certum conſilium de tua ſententia capere poſſemus. Quamobrem te oro des operam, ut me ſtatim conſequare. [2] Faciliùs potes, quoniam de provincia [3] Macedonia perlata [4] lex eſt. Pluribus verbis tecum agerem, niſi pro me apud te res ipſa loqueretur. I

1. *Rogationem*] Clodiam; ut mihi intra 400. millia ne liceat eſſe. MANUTIUS.

2. *Faciliùs*] Lege, *quod eo faciliùs potes.* BOSIUS. *Baluzianus.*

3. *Macedonia*] In qua tu habes negotia, & idcirco Romæ remanſiſti, ut cùm intellexiſſes, cui decreta eſſet, ei res tuas commendares. Ep. 10. lib. I. CORRADUS.

4. *Lex*] Qua L. Piſoni Macedonia eſt data. *Orat. pro Dom.* IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

2 ITINERIS nostri causa fuit, quòd non habebam locum, ubi pro meo jure diutiùs esse possem, quàm [1] in fundum Sicæ; præsertim [2] nondum rogatione correctâ: & simul intelligebam te ex eo loco, si te haberem, posse me [3] Brundusium referre; sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter [4] Autronium. Nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio; sed [5] tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso & abjecto. Cura ut valeas. Dat. VI. Id. Apr. [6] in oris Luc.

1. *In fundum Sicæ*] Fundus hic Sicæ erat propè Vibonem, quò Cicero ibat eo consilio, ut inde in Siciliam aut Meliten pergeret, ibique maneret, si sibi per legem Clodiam liceret. Sin minùs, decreverat Brundusium se referre; & inde navi Græciam petere: cui navigationi non audebat se committere propter inimicum suum Autronium, qui in Græcia exulabat. Ideo scribit sibi tenendas non esse partes illas sine Attico. BOSIUS. *In fundum*, pro *in fundo*. De hoc loquendi genere multa Fr. Sanctius in Minerva.

2. *Nondum rogatione*] Clodius rogationem promulgaverat & perscripserat generatim sine ulla loci exceptione, Ut M. Ciceroni aquâ & igni interdicatur: sed eam priusquam ferret, correxit, addito hoc capite, Ut ei nisi ultra quadraginta millia ab Italia non liceret esse. Itaque nondum rogatione correctâ Cicero non habebat locum ubi tutò esse posset, sed apud amicos in agris latitabat. POPMA.

3. *Brundusium referre*] Id est, Brundusium regredi, quia Vibonem profectus Brundusium ponè reliquerat, quò ipsi remeandum erat, ut inde Græciam, aut in Asiam se conferret. BOSIUS.

4. *Autronium*] P. Autronium, unum ex conjuratis, qui in illis partibus de vi damnatus exulabat, Ciceroni infensum, vindici conjurationis. *Pro Sylla*. MANUTIUS.

5. *Tota calamitas*] In qua insunt, præter mea damna, eæ molestiæ, quas ex molestiis meorum capio. Ut nunc, cùm te video meâ causâ tam molestum iter suscipere. IDEM.

6. *In oris Luc.*] Id est, Lucaniæ. BOSIUS. Antiqui libri *Naris*; unde legerim *in agris*. Nam Cicero per Lucaniam pedibus iter fecit, ut Plutarchus scribit, & apud amicos in agris & villis fuit. *In oris* poeticum est, & ferè de littoralibus & maritimis locis dicitur. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

3 UTINAM illum diem videam, cùm tibi agam gratias, quòd me vivere coëgisti. Adhuc quidem valdè me pœnitet. Sed te oro, ut ad me [1] Vibonem statim venias, quò ego multis

1. *Vib n:m*] Oppidum Bruttiorum perantiquum; quod etiam *Vibo*, *Vibo Val·ntia*, & *Valen:ia* simpliciter dicebatur, olim Græcis *Hippo*, & *Hipponium*. Fuit postea eò ducta colonia Romanorum. Vide Cluv. Ital. antiq. lib. IV. c. 15. GRÆV.

tis de cauſis converti iter meum. Sed eò ſi veneris, de toto itinere ac fuga mea conſilium capere potero. Si id non feceris, mirabor. Sed confido te eſſe facturum.

CICERO ATTICO SAL.

MISERIÆ noſtræ potiùs velim, quàm inconſtantiæ tribuas, 4
quòd à Vibone, quò te arceſſebamus, ſubitò diſceſſimus. Allata eſt enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua, quod correctum eſſe audieramus, erat ejuſmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret eſſe. [1] Illò cùm pervenire non liceret, ſtatim iter Brunduſium verſùs contuli [2] ante diem rogationis; ne & Sica, apud quem eram, [3] periret; & quòd Melite eſſe non licebat. Nunc tu propera ut nos conſequare, [4] ſi modò recipiemur. Adhuc invitamur benignè. Sed, quod ſupereſt, timemus. Me, mi Pomponi, valdè pœnitet vivere. Qua in re apud me tu plurimùm valuiſti. Sed hæc coràm. Fac modò, ut venias.

1. *Illò*] Ultra quadringenta millia paſſuum. Nam ſi Cicero partes illas quò primùm iter inſtituerat, tenuiſſet; hoc eſt, ſi in Siciliam, aut Meliten navigaſſet; (eò enim tendebat iter illud Vibonem verſùs ſuſceptum) certè perveniſſet ultra quadringenta millia paſſuum. Sicilia enim, & Melite propiùs abſunt ab Italia quadringentis millibus paſſuum. BOSIUS.

2. *Ante diem*] Mihi ad diſcedendum in rogatione conſtitutam. CORRADUS.

3. *Periret*] Ne pœnam ſubiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto recepiſſet. *Pro Domo ſua.* MANUTIUS.

4. *Si modò recipiemur*] Cùm pœna ſit, qui receperit, & niſi recipiemur, conſequi nos properantes non poteris. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

TERENTIA tibi & ſæpè, & maximas agit gratias. Id eſt 5
mihi gratiſſimum. Ego vivo miſerrimus, & maximo dolore conficior. Ad te quid ſcribam, neſcio. Si enim es Romæ, jam me aſſequi non potes: ſin es in via, cùm eris me aſſecutus, coràm agemus, quæ erunt agenda. Tantùm te oro, ut, quoniam me ipſum ſemper amaſti, eodem amore ſis. Ego enim idem ſum. Inimici mei mea mihi, non me ipſum ademerunt. Cura ut valeas. Dat. VIII. Id. Apr. [1] Thurii. CICE-

1. *Thurii*] Iſta urbs Bruttiorum, ſeu Calabriæ, dicta *Thurium*, & *Thuria*, olim *Sybaris*, quo nomine propter ſummas incolarum voluptates innotuit.

CICERO ATTICO SAL.

6 NON fuerat mihi dubium, quin te Tarenti, aut Brundusii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, & ut in Epiro consisteremus, & de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maximè Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix miseréque sustento. D. XIV. Kal. Mai. Tarent.

CICERO ATTICO SAL.

7 BRUNDUSIUM veni a. d. XIV. Kal. Maias. Eo die pueri tui mihi à te literas reddiderunt: & alii pueri post diem tertium ejus diei alias literas attulerunt. Quod me rogas & hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valdè grata est, & minimè nova: sed & consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere. Odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aspicere vix possum. Esset mihi ista solitudo, præsertim tam familiari in loco, non amara. Sed itineris causâ ut devorterem, primùm est devium; deinde ab Autronio, & cæteris quatridui; deinde sine te. Nam [1] castellum munitum habitanti mihi prodesset; transeunti non est necessarium. Quòd si auderem, Athenas peterem: sanè ita cadebat ut vellem. Nunc & nostri hostes ibi sunt; & te non habemus; & veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te expectemus. Quòd me ad vitam vocas, unum efficis, ut à me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitæque pœniteat. Quid enim est quod me retineat, præsertim si spe

S

1. *Castellum*] Si mihi liceret in Epiro tecum habitare, prodesset castellum tuum munitum, ut ibi tutò consisterem; esséque invitatio tua ita opportuna ut nihil vellem magis; sed & Catilinarii exules in Achaia & propinquis partibus Epiri tantùm quatridui itinere absunt, & Clodiani interpretabuntur Buthrotum oppidum, sub quo villa & castellum tuum est, ab Italia non distare quadringenta millia, intra quæ mihi non licet esse. De Attici villa prope Buthrotum lib. VI. & alibi. POPMA.

[2] spes ea non est, quæ nos proficiscentes prosequebatur? Non faciam, ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam injuriam, & scelus non tam inimicorum meorum, quàm invidorum, ne & meum mœrorem exagitem, & te in eundem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem unquam tantâ calamitate esse effectum; nemini mortem magis optandam fuisse: cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermissum est. Reliqua tempora non sunt jam ad medicinam, sed ad finem doloris. De Republica, video te colligere omnia, quæ putes aliquam spem mihi posse afferre mutandarum rerum: quæ quanquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, expectemus. Tu nihilo minùs, si properaris, nos consequêre: nam aut accedemus in Epirum; aut tardè per [3] Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quòd de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. Quem quidem ego nec [4] quo modo visurus, nec [5] ubi dimissurus sim, scio. [6] Id est maximum & miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego & sæpius ad te, & plura scriberem, nisi mihi dolor meus cùm omnes partes mentis, tum maximè hujus generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Mai. Brundusii.

2. *Spes*] Fore ut brevi revocaremur. CORRADUS. Vide I. 4. ad Q. Fr.

3. *Candaviam*] Montem Illyrici, qui Macedoniam, Illyricúmque disterminat. Strabo, Plinius. MANUTIUS.

4. *Quo modo visurus*] Afflictum dolore miseriarum mearum. IDEM.

5. *Ubi*] Dolor enim, & luctus alterum ab altero divelli vix patietur. IDEM. Scribendum, *nec ut dimissurus sim.* BOSIUS *Baluzianus.*

6. *Id*] Congressus & dimissio. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

BRUNDUSIO proficiscens scripseram ad te, quas ob causas 8
in Epirum non essemus profecti; quòd & Achaia propè esset plena audacissimorum inimicorum, & exitus difficiles haberet, cùm inde proficisceremur. Accessit, cùm Dyrrachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus classe fratrem Epheso Athenas;, alter pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. Ipsi

 processi-

[1] processimus, & Thessalonicam a. d. x. Kal. Jun. venimus, neque de illius itinere quicquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso antè aliquanto profectum. Nunc [2] istic quid agatur magno opere timeo. Quanquam tu alterâ epistolâ scribis Idibus Maiis audiri, fore ut [3] acriùs postularetur; alterâ, jam esse mitiora. Sed hæc est pridie data, quàm illa; quo conturbor magis. Itaque, cùm meus me mœror quotidianus lacerat & conficit, tum verò hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed & navigatio perdifficilis fuit: & ille incertus ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaeto libertus eum non vidit; [4] vento rejectus ab illo in Macedoniam, [5] Pellæ mihi præstò fuit. [6] Reliqua quàm mihi timenda sint video, nec quid scribam habeo, & omnia timeo: nec tam miserum est quicquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser in maximis meis ærumnis & luctibus hoc metu adjecto maneo Thessalonicæ suspensus: nec audeo quicquam. Nunc ad ea quæ scripsisti. [7] Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum & Pompeii cognovi ex tuis literis. Motum in Republica non tantum ego impendêre video, quantum tu aut vides, aut ad me consolandum affers. [8] Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me jubes agere gratias;

faciam;

---

1. *Processimus*] Dyrrachio, à quo Thessalonica abest CXIV. M. pass. Corr.

2. *Istic quid agatur*] Timebat, ne quis accusaret repetundarum Quintum Fratrem, ex provincia redeuntem. Vide infrà, epist. 9. & 17. Manutius.

3. *Acriùs postularetur*] Est, ut accusaretur acerrimè & vehementissimè. Hanc enim vim sæpè habent, quos Grammatici vocant comparativos. Res est trita. Græv.

4. *Vento rejectus ab illo*] Nè illum adire, ac videre potuerit: sententia planè bona: in libro tamen Paerni, *ab Ilio* scriptum est: negligentiâne librariorum in ductu literarum, an quia ita esset in exemplari, unde illi descripserunt, quis possit dicere? Illud affirmare possumus, si *ab Ilio* rectum sit, à loci hujus sententia non abhorrere. Fuit enim oppidum & ipsum in eadem ora Asiæ, qua & Ephesus: Phaetonta quidem constat, cum Quinto non fuisse: sed conveniendi ejus causâ, Ephesum, aut Ilium navigare conantem, inde rejectum in Macedoniam tempestate fuisse. Malasp.

5. *Pellæ*] Fuit Pella præcipua Macedoniæ urbs. Mela II, 3.: *Macedonum populi centum quinquaginta urbes habitant, quarum Pella & maxima, & illustris. Alumni efficiunt, Philippus Græciæ domitor, Alexander etiam Asiæ.* Grævius.

6. *Reliqua*] Quæ fratri meo ab inimicis nostris videntur impendêre. Manutius.

7. *Tryphonem Cæcilium*] Fortasse libertum, procuratorem Cæcilii. Corradus.

8. *Tigrane neglecto*] Cùm Pompeius Tigranem sibi à Clodio ereptum neglexerit, sublata spes omnis est mutandarum rerum. Ego autem graves inter eos contentiones fore speraveram. Videatur Pædianus in Milonianæ capite 14. Manutius.

faciam: item [9] Hypsæo. Quòd suades ne longiùs discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur, puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. Atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere: sed tamen statim te faciam certiorem. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meæ motum videre; qui, etsi incredibili & singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseria, quàm ex culpæ nostræ recordatione commotus. Cujus enim scelere impulsi ac proditi sumus, jam profectò vides: atque utinam jam antè vidisses, neque totum animum tuum mœrori mecum simul dedisses. Quare, cùm me afflictum, & confectum luctu audies, existimato me stultitiæ meæ pœnam ferre graviùs, quàm eventi; quòd [10] ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me & meorum malorum memoria, & metus [11] de fratre in scribendo impedit. Tu ista omnia vide, & guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Literarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. IV. Kal. Jun. Thessalonicæ.

9. *Hypsæo*] Hic Pompeii quæstor fuerat; eumque, ut & Varro, hortabatur, ut Ciceronis patrocinium susciperet. Cognomen est Plautiæ familiæ. MAN.

10. *Ei*] Pompeio.

11. *De fratre*] De postulatione. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

QUINTUS frater cùm ex Asia discessisset ante Kal. Mai. & 9
Athenas venisset Idib. valdè fuit ei properandum, [1] ne quid absens acciperet calamitatis, si quis fortè fuisset, qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam, quàm ad me venire: & simul (dicam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis) animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in mœrore aspicerem; aut meas miserias luctu afflictas, & perditam fortunam illi offerrem, aut ab illo aspici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profectò accidisset, ne à me digredi non posset. Versabatur mihi

1. *Ne quid absens*] Ne absens postularetur. Ep. 8. MANUTIUS.

hi tempus illud ante oculos, cùm ille aut [2] lictores dimitteret, aut vi avelleretur ex complexu meo. Hujus acerbitatis eventum alterâ acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos vivendi auctores impulistis. Itaque mei peccati luo pœnas. Quanquam me tuæ literæ sustentant: ex quibus, quantum tu ipse speres, facilè perspicio. Quæ quidem tamen aliquid habebant solatii antè, quàm eò venisti, [3] *A Pompeio nunc Hortensium allice, & ejusmodi viros.* Obsecro, mi Pomponi, [4] nondum perspicis, quorum operâ, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? Sed tecum hæc coràm agemus. Tantùm dico, quod scire te puto, nos non inimici, sed invidi perdiderunt. Nunc, si ita sunt quæ speras, sustinebimus nos, & spe, qua jubes, nitemur. Sin, ut mihi videntur, infirma sunt; quod optimo tempore facere non licuit, minùs idoneo fiet. Terentia tibi sæpè agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri [5] negotium; quod si sciam cujusmodi sit, sciam quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum, & literarum expectatio, [6] ut tibi placet, Thessalonicæ tenet. Si quid erit novi allatum, sciam de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Jun. Româ profectus es, propediem nos videbis. Literas, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Jun. Thessalonicæ.

2. *Lictores dimitteret*] Qui dimittendi fuissent, si mecum manere voluisset. Nam imperatori transitus per alienam provinciam dabatur, morari diutiùs in ea cùm imperio non licebat. MANUT.

3. *A Pompeio nunc Hortensium allice, & ejusmodi viros*] Hoc totum est ex Attici epistola. IDEM. Vir doctus emendabat, *ad Pompeium mitte, Hortensium allice.* URSIN.

4. *Nondum perspicis*] Vis me in Pompeio, & Hortensio spem ponere: non intelligis me horum insidiis, & scelere periisse? MANUTIUS.

5. *Negotium*] Metus accusationis. IDEM.

6. *Ut tibi placet*] Scripsisti enim, ut expectem literas tuas Thessalonicæ: si quod fortè ex actis mensis Maii beneficium afferatur. Ep. 8. & 10. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

10 ACTA quæ essent usque ad VIII. Kal. Jun. cognovi ex tuis literis. Reliqua expectabam, ut tibi placebat, Thessalonicæ: quibus allatis faciliùs statuere potero ubi sim. Nam si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar,

aut

aut me [1] ad te conferam: sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum; quæ tamen inter eos de omnibus potiùs rebus est, quàm de me. Itaque, quid ea mihi prosit, nescio. Sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quòd me tam sæpè, & tam vehementer objurgas, & animo infirmo esse dicis, quæso ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis unquam ex tam amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiæ, tantis præsidiis bonorum omnium concidit? Possum oblivisci qui fuerim? non sentire qui sim? quo caream honore? quâ gloriâ? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cùm pluris facerem quàm me ipsum, semperque fecissem, vitavi ne viderem; ne aut illius luctum squaloremque aspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictúmque offerrem. Mitto cætera intolerabilia; etenim fletu impedior. Hic utrùm tandem sum accusandus, quòd doleo; an quòd commisi, ut hæc aut non retinerem, (quod facile fuisset, nisi [2] intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur) aut certè [3] vivus nunc amitterem? Hæc eo scripsi ut potiùs relevares me, quod facis, quàm aut castigatione, aut objurgatione dignum putares: eóque ad te minùs multa scribo, quòd & mœrore impedior, & quid expectem istinc magis habeo, quàm quid ipse scribam. Quæ si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quàm plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIV Kal. Quint. Thessalonicæ.

1. *Ad te*] In suas Epiroticas possessiones. MANUTIUS.

2. *Intra parietes meos*] Ab iis, qui me quotidianâ assiduitate insidiosissimè tractarunt: ut Hortensius, ut Arrius. Vide ad Q. fratrem lib. I. IDEM.

3. *Vivus*] Peccavi inquit, aut quòd dignitatem & fortunas meas vi armisque non defendi, aut quòd vivus amisi, & non cum vita simul perdidi. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

ME & tuæ literæ, & quidam boni nuntii, non optimis III
tamen auctoribus, & expectatio vestrarum literarum, & quòd tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicæ tenebant. Si acce-

pero literas, quas expecto, ſi ſpes erit ea quæ rumoribus afferebatur, [1] ad te me conferam; ſi non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, operâ, conſilio, gratiâ juva: conſolari jam deſine: objurgare verò noli: quod cùm facis, [2] ut ego tuum amorem, & dolorem deſidero! quem ita affectum meâ ærumnâ eſſe arbitror, ut te ipſum conſolari nemo poſſit. Quintum fratrem optimum, humaniſſimúmque ſuſtenta. Ad me, obſecro te, ut omnia certa perſcribas. Dat. IV. Kal. Quint.

1. *Ad te*] In Epirum tuam. MANUTIUS.

2. *Ut ego*] *Ut*, pro *Quam*, dixit; ſicuti ſupra de Pompeio, *Ut ille tum humilis, ut demiſſus erat.* Eſt autem hìc eò venuſtior ſententia, quò minùs aperta. Cùm me, inquit, objurgas, quia meo caſu nimis excrucier; facis, ut neque me videaris amare, neque dolere dolorem meum: quem tamen ita affectum meâ ærumnâ eſſe arbitror, ut ipſum conſolari nemo poſſit. In hoc, inquam, tuum amorem, & dolorem non agnoſco. Qui enim amat, æquè dolet; &, qui æque dolet, non objurgat. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

12 TU quidem ſedulò argumentaris, quid ſit ſperandum, & maximè [1] per Senatum: [2] idémque caput rogationis proponi ſcribis, quare in Senatu dici nihil liceat: itaque ſiletur. Hìc tu me accuſas, quòd me affligtem; cùm ita ſim afflictus, ut nemo unquam; quod tute intelligis. Spem oſtendis ſecundùm comitia. Quæ iſta eſt [3] eodem Tribuno plebis, & inimico [4] Conſule deſignato? Percuſſiſti autem me etiam de [5] oratione prolata. Cui vulneri, ut ſcribis, medere, ſi quid potes. Scripſi equi-

1. *Per ſenatum*] Nam per populum minùs ſperandum videbatur, Clodio tribuno. MANUTIUS.

2. *Idemque*]. Qui me ſperare vis per ſenatum, idem ſcribis caput proponi rogationis Clodianæ. Quo capite cautum erat, ne quis referret ad ſenatum de Cicerone reſtituendo. IDEM.

3. *Eodem Tribuno plebis*] Augurabatur Cicero Clodium biennium fore Tribunum plebis, cùm ſciret eum adopturum eſſe à populo Romano alios honores in annum ſequentem. Scribit enim Appianus (lib. 1, de bello Civ.) lege quadam ſancitum fuiſſe, ut niſi Tribuni plebis; qui Tribunatu abirent, ſtatim ad alios honores vocari poſſent, eorum in primis ratio haberetur proximis comitiis Tribun. BOSIUS.

4. *Coſ. deſignato*] Q. Metello Nepote, cum quo Tribuno plebis acerrimas contentiones habuit, quas refert ep. 2. lib. V. ad Metellum. Augurabatur autem futurum ut Metellus Conſul deſignaretur; quod ita accidit. Fuit enim Coſ. cum P. Lentulo; cui referenti de Cicerone reſtituendo, autorem ſe adſcriptorémque præbuit, depoſitâ inimici perſonâ. Vide Orat. poſt reditum in Senatu. Ep. 4. lib. V. ad Fam. POENA.

5. *Oratione prolata*] Non puto ſignificari

equidem olim iratus, quòd ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem. Quo modo exciderit, nescio. Sed quia nunquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; & quia scripta mihi videtur negligentiùs, quàm cæteræ; puto posse probari non esse meam. Id, si putas me posse [6] sanari, cures velim: sin planè perii, minùs laboro. Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires [7] Dodona; tamen intelligo te re [8] istic prodesse, hîc ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere, nec est, quod scribam; vestra magis expecto. Dat. XVI. Kal. Sext. Thessalonicæ.

cari orationem in Metellum Nepotem scriptam, sed potiùs in C. Curionem. Nam Metello pluribus verbis Cicero concertavit, ut in ep. 2. lib. V. Fam. at hîc se nunquam uno verbo concertasse dicit. De Curione autem epist. 15. his verbis: *Sed quid Curio? an illam orationem non legis? quæ unde sit prolata, nescio.* MANUTIUS.

6. *Sanari*] Revocari. CORRADUS.

7. *Dodona*] Casu accusandi, à Græco Dodon, Latinè Dodona, urbs est in Epiro. POPMA. Cùm sit in mss. *venires Sidona*, vel *Doña*, quanto probabilius indè Ciceronem scripsisse, *venires Itona*. Stephanus, Ιτων πολις Θεσσαλιας, & hic locus Tullii præclarè firmat testimonium Stephani. J. F. GRONOVIUS.

8. *Istic*] Romæ.

CICERO ATTICO SAL.

QUOD ad te scripseram me in Epiro futurum; postea quàm 13
extenuari spem nostram, & evanescere vidi, mutavi consilium: nec me Thessalonicâ commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis literis scripseras, fore uti secundùm comitia aliquid de nobis in Senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. Qua de re, quoniam comitia habita sunt, túque nihil ad me scribis; proinde habebo ac si scripsisses nihil esse; [1] neque temporis non longinqui spe ductum esse molestè feram. Quem autem motum te videre scripseras,

1. *Neque temporis non longinqui*] Sensus est: Neque feram molestè, sperasse brevi tempore: hoc est, spe illâ privatum esse, qua sustentabar: cùm mihi amicior veritas, quàm consolatio sit. Vel sic: Nec molestè feram, paucos hosce dies non malè sperasse. MALASPINA. Sic verò Mongaltus: *Neque molestè feram; sperasse me, licet frustrà & inaniter, fore ut, post tempus non longinquum, restituerer.* Quod, opinor, verius est. OLIVETUS.

pſeras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In Tribunis plebis deſignatis reliqua ſpes eſt: quam ſi expectaro, non erit, quod putes me cauſæ meæ, ac voluntati meorum defuiſſe. Quod me ſæpe accuſas, cur hunc meum caſum tam graviter feram, debes ignoſcere, cùm ita me afflictum videas, ut neminem unquam nec videris, nec audieris. Nam quod ſcribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi verò mens integra eſt; atque utinam tam in periculo fuiſſet, cùm ego iis, quibus meam ſalutem cariſſimam eſſe arbitrabar, inimiciſſimis crudeliſſimiſque uſus ſum: qui, ut me paululùm inclinari timore viderunt, ſic impulerunt, ut omni ſuo ſcelere & perfidiâ abuterentur ad exitium meum. Nunc, quoniam eſt [2] Cyzicum nobis eundum, quò rariùs ad me literæ perferentur, hoc velim diligentiùs omnia, quæ putaris me ſcire opus eſſe, perſcribas. Q. fratrem meum fac diligas; quem ego miſer ſi incolumem relinquo, non me totum periiſſe arbitrabor. Dat. Non. Sext.

2. *Cyzicum*] Cyzicum, & Cyzicus, urbs Myſiæ. Sed etiam in Hieroclis Synecdemo Helleſponti metropolis eſt, ut Lampſacus, quod *Verr.* I. 24, oppidum in Helleſponto dicitur, ab aliis refertur ad Myſiam. Ern.

Cicero Attico Sal.

14 Ex tuis literis plenus ſum expectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit, aut oſtendat. Comitia enim credo eſſe habita: quibus abſolutis, ſcribis illi placuiſſe agi de nobis. Si tibi ſtultus eſſe videor qui ſperem, facio tuo juſſu; etſi ſcio te me iis epiſtolis potiùs, & meas ſpes ſolitum eſſe [1] remorari. Nunc velim mihi planè perſcribas, quid videas. Scio nos noſtris multis [2] peccatis in hanc ærumnam incidiſſe. Ea ſi qui caſus aliquâ ex parte correxerint, minùs moleſtè feremus nos vixiſſe,

1. *Remorari*] Hic eſt ſenſus: Etſi ſcio cùm me juberes ſperare, te potiùs hoc feciſſe ut me & meam ſpem foveres, ne deſperationem in conſilium adhiberem, vitæque renuntiarem, quàm quòd ita rem ſe habere putares, ut ſcribebas. Græv.

2. *Peccatis*] Qui invidis credidimus, & legationem, Cæſare delatam, qua vitari potuit hæc ærumna, nimis imprudenter repudiavimus; cùm tantis miſeriis vel mors fuerit anteponenda; cujus oppetendæ tempus honeſtiſſimum prætermiſimus. Epiſt. 7. Manut.

xiſſe, & adhuc vivere. Ego propter viæ celebritatem, & quotidianam expectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Theſſalonicâ. Sed jam extrudimur, non [3] à Plancio, (nam is quidem retinet) verùm ab ipſo loco, minimè appoſito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideò, ut ſcripſeram, non veni, quòd ſubitò mihi univerſi nuntii venerant & literæ, quare nihil eſſet neceſſe quàm proximè Italiam eſſe. Hinc ſi [4] aliquid à comitiis audierimus, nos in Aſiam convertemus: neque adhuc ſtabat quò potiſſimum: ſed ſcies. Dat. XII. Kal. Sext. Theſſalonicæ.

3. *A Plancio*] Apud quem Cicero erat, quæſtorem in Macedonia. IDEM.

4. *Aliquid*] Mali. Sic enim videtur interpretandum, niſi verbum aliquod mutes. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

ACCEPI Id. Sext. quatuor epiſtolas à te miſſas; unam, quâ 15
me objurgas, & rogas ut ſim firmior; alteram, quâ Craſſi libertum ais tibi de mea ſollicitudine, maciéque narraſſe; tertiam, quâ demonſtras acta in Senatu; quartam de eo, quod à Varrone ſcribis tibi eſſe confirmatum de voluntate Pompeii. Ad primam tibi hoc ſcribo; me ita dolere, ut non modò à mente non deſerar, ſed id ipſum doleam, me, tam firmâ mente ubi utar, & quibuſcum, non habere. Nam ſi tu me uno non ſine mœrore cares, quid me cenſes, qui & te, & omnibus? & ſi tu incolumis me requiris; ecquo modo à me ipſam incolumitatem deſiderari putas? Nolo commemorare quibus rebus ſim ſpoliatus, non ſolùm quia non ignoras, ſed etiam ne [1] ſcindam ipſe dolorem meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis eſſe privatum quemquam, neque in tantas miſerias incidiſſe. Dies autem non modò non levat luctum hunc, ſed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur vetuſtate; hic non poteſt non & ſenſu præſentis miſeriæ, & recordatione præteri-

1. *Scindam*] *Scindere dolorem* eſt particulatim commemorando acerbiorem reddere: tralatio à plagis & vulneribus, quæ ſciſſa & deducta magis dolent. Quâ formâ Lucretius lib. II. dixit, *Curas ſcindere animum*, quem diſtrahunt & exedunt. POPMA.

tæ vitæ quotidie augeri. Desidero enim non mea solùm, neque meos, sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis, aut meis vulneribus sæpius manus afferam. Nam quòd purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, & in eis Catonem: ego verò tantum illum puto ab isto scelere absuisse, ut maximè doleam plus apud me simulationem aliorum, quàm istius fidem valuisse. Cæteri quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. Sed hæc serò agimus. Crassi libertum nihil puto sincerè locutum. In Senatu rem probè scribis actam. Sed quid Curio? an [2] illam orationem non legit? quæ unde sit prolata, nescio. Sed [3] Axius, ejusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid prætermittere: tu, nisi quod erat, profectò scripsisti. Varronis sermo facit [4] expectationem Cæsaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam: quod profectò cùm suâ sponte, tum te instante faciet. Ego, si me aliquando vestri & patriæ compotem fortuna fecerit, certè efficiam ut maximè lætere unus ex omnibus amicis; meáque officia & studia, quæ parum antea luxerunt, (fatendum est enim) sic exequar, ut me æquè tibi, ac fratri, & liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potiùs, quoniam peccavi, ignosce. In me enim ipsum peccavi vehementiùs. Neque hæc eò scribo, quòd te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profectò, si, quan-

2. *Illam orationem*] In ipsum. Epist. 12. Placet autem, ut de Curione patre potiùs accipiatur, quàm de filio; utpote cujus sententiam, auctoritatémque in senatu pluris Cicero deberet æstimare Præterea,. cùm loquitur Cicero de filio, semper aliquid apponit, ut cùm dicit, Curio adolescens, ep. 8. & 18. lib. II. Curio meus, epist. 12. lib. II. Curio filius, ep 19. & 24. lib. II. De patre cùm loquitur, nihil adscribit: ut ep. 12. & 17 lib. I. & 10 lib. III De hac oratione in Curionem simul & Clodium mentionem faciunt Quintilianus, Nonius, Rufinianus. MANUTIUS.

3. *Axius*] Hunc opinor esse Axium, vel hujus certè filium, qui in Argenteo denario *L. Axsius L. F. Naso* descriptus est. URSIN.

4. *Expectationem Cæsaris*] Habet, cur etiam à Cæsare opem expectemus. MAN.

5. *De collegiis*] Ex quatuor legibus eam nominat, quæ maximè contra ipsum pro Clodio fuit; qui, collegiorum nomine, opes, & servitia in Ciceronis perniciem conscripserat. In orationibus. IDEM.

6. *Potui.*] Oportuit, debuit. Non perfectum est autem, quia merita mea nulla erant. Tale illud ep. 9. lib. II. *Orbis hic in republica conversus est, citiùs omnino, quàm potuit.* IDEM.

7. *Responso*] Cùm ab eo contra Clodii iniquissimam legem auxilium petii. Quid autem ei respondit Pompeius? nihil se contra Cæsaris voluntatem posse facere. De quo epist. 4 lib. X. IDEM.

8. *Turpissimo consilio*] Abeundi in exilium: cùm potius morte occumbere deberem. IDEM.

9. *Cum Culeone*] Ut Pompeii amico, ep. 16.

quantùm me amas & amasti, tantum amare deberes, ac debuisses, nunquam esses passus me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse legem [5] de collegiis perferri. Sed tu tantùm lacrymas præbuisti dolori meo, quod erat amoris, tanquam ipse ego: quod meritis meis perfectum esse [6] potuit, ut dies & noctes quid mihi faciendum esset cogitares, id abs te meo, non tuo scelere prætermissum est. Quòd si non modò tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii minùs liberali [7] responso perterritum à [8] turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maximè potuisti, aut occubuissem honestè, aut victores hodie viveremus. Hìc mihi ignosces. Me enim ipsum multò magis accuso; deinde te, quasi me alterum: & simul meæ culpæ socium quæro: ac si restituor, etiam minùs videbimur deliquisse; abs téque certè, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. Quod te [9] cum Culeone scribis [10] de privilegio locutum; est aliquid; sed multò est melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid est firmius? sin erit, qui ferri non sinat; idem senatus-consulto intercedet. Nec quicquam aliud opus est quàm abrogari. Nam [11] prior lex nos nihil lædebat. Quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus, aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuisset. Hìc mihi primùm non modò consilium defuit, sed etiam obfuit. Cæci, cæci, inquam, fuimus [12] in vestitu mutando, in populo rogando. Quod,

ep. 16. lib. VIII. Sed video legi etiam posse, *Aculeone*, ut sit C. Vitellius Varro Aculeo, qui cùm esset Ciceronis consobrinus, & juris civilis disciplinam à patre Aculeone traditam teneret, (*Brut*....) de privilegio poterat respondere, & ut Cæsaris amicus, quid Cæsar cogitaret, cognoscere. Orat. de Prov. Cons. CORRADUS.

10. *De privilegio*] Lege Clodiâ mihi privato irrogatâ ita, ut privilegium possit appellari, cùm leges sacratæ, & XII. tabulæ id vetent. *Orat. pro Dom.* Itaque locutus est Culeo de me agendum esse, tanquam, quod tulit Clodius, privilegium sit, non lex, & ob id me statim posse revocari: ut censuit etiam L. Cotta. *Ibid.* IDEM. *Privilegium* hoc differt à *lege*, quòd hæc ad multos, illud ad unum pertinet. MANUTIUS.

11. *Prior lex*] Duas leges Clodius tulit. Prior fuit contra eos, qui cives Romanos sine judicio populi necassent; qua in lege nominatim de Cicerone scriptum nihil erat; itaque nihil eum lædebat: *Velleius* lib. 2, & *Dio* 38. Altera nominatim in Ciceronem, quoniam is cives Romanos, indictâ causâ, condemnasset. MANUTIUS.

12. *In vestitu mutando*] Nam, si legem laudare noluerat, negligere saltem debuit. Neutrum fecit; sed, vestitu mutato, populum rogavit, ne legem perferri sineret. Quod ei perniciosum fuit. Populum enim offendit, cùm de antiquanda ea lege rogavit, in qua popularia multa de industria Clodius admiscuerat. IDEM.

Quod, nisi nominatim mecum agi cœptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo præterita. Veruntamen ob hanc caussam, ut, [13] si quid ageretur, legem illam, in qua popularia multa sunt, [14] ne tangatis. Verùm est stultum me præcipere quid agatis, aut quo modo. Utinam modò agatur aliquid: in quo ipso multa occultant tuæ literæ, credo ne vehementiùs desperatione perturber. Quid enim vides agi posse, aut quo modo? per Senatúmne? ast tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poste fixisse, [15] ne referri, néve dici liceret. Quo modo igitur [16] Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis, quos tu scribis, & [17] de re dicentibus, & ut referretur postulantibus, Clodius tacuit? Ac, si per populum, poteríntne nisi de omnium Tribunorum plebis sententia? Quid [18] de bonis? quid [19] de domo? poterítne restitui? aut, si non poterit, egomet quomodo potero? Hæc nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quæ est mihi vita? Itaque expecto Thessalonicæ acta Kalend. Sext. ex quibus statuam, in tuósne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, & te, ut scribis, videam, & propiùs sim, si quid agatur: ídque intellexi cùm tibi, tum Quinto fratri placere; an abeam [20] Cyzicum. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuæ prudentiæ ad salutem meam, quòd aut in me ipso satis esse consilii decrêras, aut te nihil plus mihi debere, quàm ut præstò esses; quoniámque ego proditus, inductus, conjectus in fraudem, omnia mea præsidia neglexi; totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, destitui & reliqui;

---

13. *Si quid ageretur*] Si quid ageretis de salute mea. Manut.

14. *Ne tangatis*] Primùm, quia nominatim in ea contra me nihil est: deinde, quia, popularem legem abrogare, aut infirmare si vultis, populus offendetur. Alteram igitur, date operam, ut abrogetis: quando & minùs popularis, & nominatim contra me est: priorem ne tangite. Idem.

15. *Ne referri, néve dici*] Primùm refertur, deinde dicuntur in senatu sententiæ, rogante senatores consule, aut eo, qui senatum habet. Idem.

16. *Domitius*] Domitius Ahenobarbus, qui hoc anno præturam gerebat, ut ex Suetonii Julio, & ex epistola lib. I. ad Q. fratrem cognovimus. Idem.

17. *De re*] De me revocando. Idem.

18. *De bonis*] A Clodio publicatis? quorum tamen nemo rem ullam attigit, qui non omnium judicio sceleratissimus sit habitus, *Orat. pro Dom.* Corradus.

19. *De domo*] A Clodio Libertati consecrata? *Ibid.* Idem.

20. *Cyzicum*] In Asiam. Quod faciam, nisi mihi tuæ litteræ spem aliquam ostenderint. Epist. 15. & 16. Manutius. De Cyzico urbe, vide suprà, epist. 13.

reliqui; me, meos meis tradidi inimicis, inſpectante & tacente te; qui ſi non plus ingenio valebas quàm ego, certè timebas minùs: ſi potes, erige afflictos, & in eo nos juva: ſin omnia ſunt obſtructa, id ipſum fac ut ſciamus: & nos aliquando aut objurgare, aut comiter conſolari deſine. Ego ſi tuam fidem accuſarem, non me potiſſimùm tuis tectis crederem: meam amentiam accuſo, quòd à te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod ſi fuiſſet, fidem eandem, curam majorem adhibuiſſes, me certè ad exitium præcipitantem retinuiſſes; iſtos labores, quos nunc in naufragiis noſtris ſuſcipis, non ſubiſſes. Quare fac, ut omnia ad me perſpecta & explorata perſcribas; méque, ut facis, velis eſſe aliquem; quoniam qui fui, & qui eſſe potui, jam eſſe non poſſum; & ut his literis non te, ſed me ipſum à me eſſe accuſatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus eſſe meo nomine literas dari, velim conſcribas, curéſque dandas. Dat. XIV. Kal. Sept.

CICERO ATTICO SAL.

TOTUM iter mihi incertum facit expectatio literarum veſtrarum Kal. Sext. [1] datarum, [2] non aliud aliquid. Si ſpes erit, Epirum; ſin minùs, Cyzicum, aut aliud quid ſequemur. Tuæ quidem literæ, quò ſæpiùs à me leguntur, hoc ſpem faciunt mihi minorem; quòd cùm [3] lectæ ſunt, tum id, quod attulerunt ad ſpem, infirmant; ut facilè appareat, te & conſolationi ſervire, & veritati: ídque te rogo planè, ut ad me quæ ſcis, ut erunt; quæ putabis, ita ſcribas ut putabis. Dat. XII. Kal. Sept. 16

1. *Datarum*] Quas à te, ut opinor, eo die datas, expecto. Et Kal. Sext. ſcripſiſſe Atticum putabat; quòd, cùm ex veteri conſuetudine ſenatus Kalendis haberetur, ſtatim, ſenatu dimiſſo, quid actum eſſet eo die de Ciceronis re, ſcripturus Atticus videbatur. MANUTIUS.

2. *Non aliud aliquid*] Totum hoc abeſt à libro mſ. & rectè, ut opinor. URSIN. Rectè, cur? dictum oportuit.

3. *Lectæ*] Malim ſic: *Quòd cùm lætæ ſunt, tum id... infirmant.* Ut ſit, *Lætæ*, quia ſpem oſtenderent meliorum rerum; *Infirmant*, quia certi nihil afferrent: quorum alterum ad conſolationem, alterum ad veritatem. IDEM.

Cicero Attico Sal.

17 De Quinto fratre nuntii nobis [1] tristes, nec varii, venerant ex ante diem Non. Jun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die [2] Livineius, [3] M. Reguli libertus, ad me à Regulo missus venit. Is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit: sed fuisse tamen sermonem [4] de C. Clodii filio: isque mihi tum à fratre literas attulit. Sed postridie [5] Sextii pueri venerunt, qui à te literas attulerunt, non tam exploratas à timore, quàm sermo Livineii fuerat. Sanè sum in meo infinito mœrore sollicitus, & eò magis, quòd Appii [6] quæstio est. Cætera, quæ ad me eisdem literis scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quàm alii ostendunt. Ego autem, quoniam non longè ab eo tempore absumus, in quo res dijudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca commorabor. Scribit ad me frater, omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut horter? quod facis; aut agam gratias? quod non expectas. Tantum velim, fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas literas semper maximè expecto: in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta, aut veritas acerba sit. Dat. prid. Non. Sept.

Cice-

1. *Tristes*] Nuntiabatur enim, reversum ex Asia provincia repetundarum accusatum iri. Suprà, ep. 8. Manutius.

2. *Livineius*] De quo Fam. XIII. 60.

3. *M. Reguli*] Reguli prænomen fuit Lucius, ut bene monuerunt docti viri. Vide F. Ursin comment. de famil. Rom. in familia Livineia. Grævius.

4. *De C. Clodii filio*] Accusatorem fore Q. fratris C. Clodii filium, eum, qui postea Milonem accusavit, C. Clodio, Publii fratre, natum. Manutius.

5. *Sextii*] P Sextii tribuni plebis designati, pro quo extat oratio. Idem.

6. *Quæstio*] Publicis judiciis exercendis, quæ Quæstiones dicebantur, præficiebantur quotannis Prætores, qui & Quæsitores inde vocabantur. Cùm autem hæc Cicero scribebat, Appius Clodius designatus erat Prætor, ut docet Dio, eique obtigerat, ut hinc conjicimus, Quæstio de pecuniis repetundis. Itaque verebatur Cicero, ne valdè periculosum esset Q. fratri causam dicere de pecuniis repetundis, quarum audierat eum postulatum iri, Appio Claudio Prætore, qui erat Quinto, propter ipsum Ciceronem, inimicissimus. Bosius.

CICERO ATTICO SAL.

EXPECTATIONEM nobis non parvam attuleras, cùm ſcripſeras Varronem tibi pro amicitia confirmaſſe, cauſam noſtram Pompeium certè ſuſcepturum: &, ſimul à Cæſare literæ, quas expectaret, remiſſæ eſſent, [1] auctorem etiam daturum. Utrùm id nihil fuit, an adverſatæ ſunt Cæſaris literæ? an eſt aliquid in ſpe? Etiam illud ſcripſeras, eundem ſecundùm comitia [2] dixiſſe. Fac (ſi vides quantis in malis jaceam, & ſi putas eſſe humanitatis tuæ) me fac de totâ cauſâ noſtrâ certiorem. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valdè amat, omnia mittit ſpei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. Tuæ autem literæ ſunt variæ. Neque enim me deſperare vis, nec temerè ſperare. Fac, obſecro te, ut omnia, quæ perſpici à te poſſunt, ſciamus. 18

1. *Auctorem*] Qui referret in Senatu, contempto Clodiæ legis capite, quo cautum erat ne referri liceret. MAN. Idem in Piſon. *De me ſenatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctore & ejus ſententiæ principe.* Ex quo loco videmus ipſum Pompeium fuiſſe auctorem. Hoc hîc promittit, ſe auctorem daturum, hoc eſt, incitaturum qui ſenatui perſuaderet, ut Cicero reſtitueretur patriæ & dignitati, ſive tunc ipſe futurus eſſet auctor hujus rei, ut fuit, ſive alius, cujus operâ uteretur. GRÆVIUS.

2. *Dixiſſe*] Habitis comitiis, de me in ſenatu actum iri. Ep. 13. & 14. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

QUOAD ejuſmodi mihi literæ à vobis afferebantur, ut aliquid ex iis eſſet expectandum; ſpe & cupiditate Theſſalonicæ retentus ſum. Poſtea quàm omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Aſiam ire nolui: quòd & celebritas mihi odio eſt: &, ſi fieret aliquid à novis magiſtratibus, abeſſe longè nolebam. Itaque in Epirum ad te ſtatui me conferre; non quò mea intereſſet loci natura, qui lucem omnino fugerem: ſed & ad ſalutem libentiſſimè [1] ex tuo portu proficiſcar: &, 19

1. *Ex tuo portu*] Non accipio μεταφορικῶς dictum, ſed revera ex portu: ut ſit, ex quovis portu libenter ad ſalutem, ex tuo libentiſſimè proficiſcar. *Ex tuo* autem, ex quo tu ſolvis, cùm in Italiam à tuis poſſeſſionibus redis. MANUTIUS.

&, si ea præcisa erit, nusquam faciliùs hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, quod multo est melius, abjecero. Ero cum paucis, multitudinem dimittam. Me tuæ literæ nunquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum: attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quàm tuæ literæ. Sed tamen quoniam cœptum est, age quoquo modo cœptum est, & quacunque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces; nec Sextii cæterorúmque promissa; nec spem ærumnosissimæ mulieris Terentiæ; nec miserrimæ mulieris Tulliolæ obsecrationem, & fideles literas tuas. Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, [2] aut, quod scripsi suprà. Te oro & obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, jucundissimísque rebus perfidiâ hominum spoliatum; si me à meis consiliariis proditum & projectum vides; si intelligis me coactum ut ipse me, & meos perderem, ut me tuâ misericordiâ juves, & Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes: Terentiam, liberósque meos tueare; me, si putas te istic visurum, expectes; si minùs, invisas, si potes, mihíque ex agro tuo tantum assignes, [3] quantum meo corpore occupari potest; & pueros ad me cum literis quamprimùm, & quàm sæpissimè mittas. Dat. XVI. Kal. Octob.

2. *Aut, quod scripsi suprà*] Aut nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, quod melius est, abjecero. MANUT.

3. *Quantum*] Cum vitam abjecero. Sic interpretatur Mongaltus noster.

CICERO S. D. [1] Q. CÆCILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

20 QUOD [2] quidem ita esse, & [3] avunculum tuum functum esse officio, vehementissimè probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum, quàm omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum,

1. *Q. Cæcilio Q. F. Pomponiano Attico*] T. Pomponio Attico, qui à Q. Cæcilio, avunculo suo, testamento adoptatus, herésque factus, *Q. Cæcilius Q. F. Pomponianus Atticus* appellabatur, vetere prænomine omisso, nomine ita conservato, ut in *anus* desineret, cognomine eodem: ex usitata adoptionum formula. MAN.

2. *Quod quidem ita esse*] Epistolam cum præscriptione conjungit, ut ep. ult. lib. I. Fam. CORRADUS.

3. *Avunculum*] Q. Cæcilium, de quo ep. 1. lib. I. te adoptasse & heredem fecisse. IDEM.

eorum, quibus credidimus, non defuiſſet: quæ colligere nolo, ne augeam mœrorem. Sed tibi venire in mentem certè ſcio, quæ vita eſſet noſtra, quæ ſuavitas, quæ dignitas. Ad quæ recuperanda [4] per fortunas incumbe, ut facis, diémque natalem reditûs mei cura ut in tuis [5] ædibus amœniſſimis agam tecum, & cum meis. Ego huic ſpei & expectationi, quæ nobis [6] proponitur, maximè tamen volui præſtolari apud te in Epiro: ſed ita ad me ſcribitur, ut putem eſſe commodius nos eiſdem in locis eſſe. De domo & [7] Curionis oratione, ut ſcribis, ita eſt. In univerſa ſalute, ſi ea modò nobis reſtituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quàm domum. Sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amori, fideíque commendo. Quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expediſti, valdè mihi gratum eſt. Quòd facultates tuas ad meam ſalutem polliceris, ut omnibus rebus à te præter cæteros juver, id quantum ſit præſidium video; intelligóque te multas partes meæ ſalutis & ſuſcipere, & poſſe ſuſtinere: neque, ut ita facias, rogandum eſſe. Quòd me vetas quicquam ſuſpicari accidiſſe ad animum tuum, quod [8] ſecus à me erga te commiſſum, aut prætermiſſum videretur, geram tibi morem, & liberabor iſtâ curâ: tibi tamen eò plus debebo, quò tua in me humanitas fuerit excelſior, quàm in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur ad me ſcribas: [9] tuóſque omnes ad no-

---

4. *Per fortunas*] Genus obteſtationis, quod uſurpamus in re miſera, nec unquam ſine dolore. *Per fortunas miſeras noſtras, vide, ne puerum perditum perdamus*: in epiſtola ad Terentiam. *Per fortunas tuas*, dixit Cælius, *per liberos*, Cicero, *te oro, & obſecro, ne quid gravius de ſalute, & incolumitate tua conſulas*. Manutius.

5. *Ædibus*] Ab avunculo relictis.

6. *Proponitur, maximè tamen*] Meliùs fortaſſe legetur: *proponitur maxima, tamen*. Corrad. Illud *tamen* quò pertineat nemo dixerit, & planè id reſpuit Latinæ Linguæ, imò omnium linguarum uſus & ratio. Quid mihi accuratiùs hæc perpendenti in mentem venerit aperiam doctis hominibus: illi judicent recténe viderim, an ſecus, Ciceronem nimirum ſcripſiſſe: *Ego huic ſpei & expectationi, quæ nobis proponitur cùm maximè, volui præſtolari apud te in Epiro. Cùm maximè* Ciceroni eſt in præſenti tempore, in præſentia. Orat. de Haruſp. reſp. cap. 15. *Veruntamen antiqua negligimus: etiámne ea negligemus, quæ fiunt cùm maximè?* Grævius.

7. *Curionis oratione*] Quia Clodius Ciceronis domum Libertati conſecraverat, ideò Atticus cum Curione, qui pontifex erat, ſermonem habuerat de domo liberanda. Manutius.

8. *Secus à me erga te*] Reſponderat Atticus ad id, quod Cicero ſcripſerat, *Mea officia & ſtudia parum antea luxerunt*. Ep. 15. Idem.

9. *Tuóſque omnes*] Lege, *tuóſque, omnéſque ad noſtram* &c. Muretus.

ſtram ſalutem adhortere. [10] Rogatio Sextii [11] neque dignitatis ſatis habet, nec cautionis. Nam & nominatim ferre oportet, & [12] de bonis diligentiùs ſcribi: & id animadvertas velim. Dat. IV. Non. Octob. Theſſalonicæ.

10. *Rogatio Sextii*] Sextius tribunus plebis deſignatus rogationem ſcripſerat de Cicerone reſtituendo; quam deinde in magiſtratu ferret. Eam rogationem Atticus ad Ciceronem mi ferat. MANUTIUS.

11. *Neque dignitatis*] Cùm de me nominatim non ferat. IDEM.

12. *De bonis*] A Clodio publicatis. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

21 TRIGINTA dies erant [1] ipſi, cùm has dabam literas, per quos nullas à vobis acceperam. Mihi autem erat in animo jam, ut antea ad te ſcripſi, ire in Epirum, & ibi omnem caſum potiſſimùm expectare. Te oro, ut, ſi quid erit, quod perſpicias quamcunque in partem, quàm planiſſimè ad me ſcribas: & meo nomine, ut ſcribis, literas, quibus putabis opus eſſe, ut des. Dat. V. Kal. [2] Novemb.

1. *Ipſi*] Integri. Locutio antiquis ſcriptoribus uſitata. *Ego*, inquit in epiſtola ad Cælium, *cùm Athenis decem ipſos dies fuiſſem.* MANUT.

2. *Novemb.*] Additur in veteri libro *Theſſalonicæ.* BOSIUS *Baluzianus.*

CICERO ATTICO SAL.

22 ETSI diligenter ad me Quintus frater, & [1] Piſo, quæ eſſent acta, ſcripſerant: tamen vellem tua te occupatio non impediſſet, quo minùs, ut conſueſti, ad me quid ageretur, & quid intelligeres, perſcriberes. Me adhuc Plancius liberalitate ſuâ [2] retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini eſt injecta, non eadem quæ mihi, poſſe nos unà [3] decedere: quam rem ſibi magno honori ſperat fore. Sed jam, cùm adventare [4] milites [5] dicentur, faciendum nobis erit ut ab eo diſcedamus.

1. *Piſo*] C. Piſo Frugi, Tulliolæ vir. Ep. 2. lib. I. MANUTIUS.

2. *Retinet*] Theſſalonicæ. IDEM.

3. *Decedere*] Quæſtor enim erat Plancius in Macedonia, prætore L. Appuleio. In oratione pro Plancio. IDEM.

4. *Milites*] Quos L. Piſo proconſul, L. Appuleio prætori Macedoniæ ſucceſſurus, præmiſerat. Ab iis autem ideo timebat, quòd ſibi Piſonem inimiciſſimum cognoverat, utpote cujus in conſulatu à Clodio pulſus eſſet. IDEM.

5. *Dicentur*] Faerni liber, *dicerentur*. Malaſpina, *dicantur*. Grævius, *diceretur*.

cedamus. Quod cùm faciemus, ad te statim mittemus, ut scias ubi simus. [6] Lentulus suo in nos officio, quod & re, & promissis, & literis declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis. Sæpè enim tu ad me scripsisti, eum totum esse [7] in illius potestate. De [8] Metello scripsit ad me frater, quantum speraret, [9] profectum esse per te. Mi Pomponi, pugna ut tecum & cum meis mihi liceat vivere, & scribe ad me omnia. Premor cùm luctu, tum desiderio rerum omnium, quæ mihi me cariores semper fuerunt. Cura ut valeas.

Ego, quòd per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, & quòd mei studiosos habeo Dyrrachinos, ad eos perrexi, cùm illa superiora Thessalonicæ scripsissem. Inde cùm ad te me convertam, faciam ut scias: túque ad me velim omnia quàm diligentissimè, cuicuimodi sunt, scribas. Ego jam aut rem, aut ne spem quidem expecto. Dat. VI. Kalend. Decemb. Dyrrachii.

6. *Lentulus*] Consul designatus cum Metello Nepote. Fam. lib. I. IDEM.

7. *In ilius potestate*] Quia debebat Lentulo Pompeius. Vide ep. ad Lentulum, lib. I. Fam. IDEM.

8. *Metello*] Nepote, consule designato, fratre P. Clodii. IDEM.

9. *Profectum*] *Perfectum* est in antiquo, pro *profectum*. URSINUS. Scribendum esse *perfectum*, censuit etiam Muretus. GRÆV.

CICERO ATTICO SAL.

ANTE d. v. Kal. Decemb. tres epistolas à te accepi; unam 23
datam a. d. VIII Kal. Novemb. in qua me hortaris, ut forti animo mensem [1] Januarium expectem: eáque, quæ ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli [2] voluntate, de tota Pompeii ratione, perscribis. In altera epistola præter consuetudinem tuam diem non adscribis: sed satis significas tempus: lege enim [3] ab octo Tribunis plebis [4] promulgatâ, scribis te eas literas eo ipso die dedisse, id est a. d. IV. Kal. No-

 vemb.

1. *Januarium*] Cujus mensis die primo novi coss. magistratum inituri erant.

2. *Voluntate*] A Cicerone non ampliùs alienâ. MANUTIUS.

3. *Ab octo*] Collegis Clodii: veteres enim tribunos plebis intelligit, ut ipse paulo pòst declarat. IDEM.

4. *Promulgatâ*] De reditu Ciceronis: quæ tamen lata non est, duobus reliquis tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Ælio Ligure. IDEM.

vemb. & quid putes [5] utilitatis eam promulgationem attulisse scribis. In quo si etiam nostra salus [6] cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potiùs, quàm ineptam putes: sin est aliquid spei, des operam ut majore diligentiâ posthac [7] à novis magistratibus defendamur. Nam ea veterum Tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incautè. Nihil enim restituitur, præter civitatem, & [8] ordinem: quod mihi pro meo casu satis est. Sed quæ [9] cavenda fuerint, & quo modo, te non fugit. Alterum caput est [10] tralatitium de impunitate, si quid contra alias leges ejus legis ergò factum sit. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, & [11] à quo sit inculcatum vide. Scis enim Clodium sanxisse, ut vix, [12] aut omnino non posset nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. Sed vides nunquam esse observatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. Nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: neque enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis: sed, cùm lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc [13] cùm revera ita sit;

5. *Utilitatis*] Etiam si lex lata non sit, hæc tamen octo tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quòd mox à novis tribunis majore studio in magistratu causa suscipietur: quippe cùm intelligent, Clodianæ potentiæ nervos jam esse magnâ ex parte præcisos, quando de reditu Ciceronis promulgarint octo tribuni plebis, quorum nemo magistratûs initio, promulgante Clodio legem in Ciceronem ausus erat intercedere. Hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attulisse. MANUT.

6. *Cum hac lege*] Quæ desperata erat, cùm intercessissent duo tribuni plebis Clodius, & Ælius. IDEM.

7. *A nostris*] Rectiùs legeretur, *A novis*. Sequitur enim ἀντίθετον, *Veterum*. Et, Novis, pro designatis accipe. Aut *Nostris*, nostram causam adjuvantibus. IDEM.

8. *Ordinem*] Senatorium; quem, qui legibus ejiciuntur, cum civitate simul amittunt. Sibi tamen ereptum lege Clodiâ non esse, in Oratione pro Domo probat. IDEM.

9. *Cavenda*] Cavendum autem fuerat de domo, & de bonis. Quod tribuni plebis in lege omiserant. IDEM.

10. *Tralatitium de impunitate*] Quæcunque lata unquam lex fuit, in ea hoc scriptum est, ut, si quid ejus legis causâ contra alias leges factum esset, id latori impune esset. Est autem, *Translatitium*, usitatum, aliunde translatum. IDEM.

11. *A quo*] Ex octo tribunis plebis quis caput hoc inculcaverit. IDEM.

12. *Aut omnino*] Lege, *aut, ut omnino* &c. BOSIUS *Baluzianus*.

13. *Cùm revera*] Lege, *cùm & re vera ita sit, & cùm semper* &c. IDEM.

14. *Hoc est quod per legem Clodiam*] Hæc verba à cæteris apicum varietate distinguenda, quòd Ciceronis hoc glossema, quod ille de suo ad Tribunariæ rogationis contextum addidit, inconsideratam Tribunorum vecordiam ridens, qui menti propositóque, quod in animo habebant, repugnans caput adscripserant, quo lex Clodia in ipsa excipiebatur: quâ salvâ manente Cicero ab exilio revocari non poterat, ac proinde

fit; cùm semper ita habitum observatúmque sit, octo nostri Tribuni plebis caput posuerunt hoc: *si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebisve scitum,* [14] hoc est, quod per legem Clodiam, *promulgare, abrogare, derogare, obrogare* [15] *S. F. sua non liceat, non licuerit; quódve ei qui promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit, ob eam rem pœnæ multæve sit, E. H. L. N. R.* Atque [16] hoc in illis Tribunis plebis non lædebat. Lege enim collegii sui non tenebantur: quo major est suspicio malitiæ alicujus, cùm id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt: ut novi Tribuni plebis si essent timidiores, multò magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id à Clodio prætermissum est. Dixit enim in concione a. d. III. Non. Nov. hoc capite designatis Tribunis plebis præscriptum esse quid liceret: tamen in lege nulla esse [17] ejusmodi caput, te non fallit. Quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium, aut cæteros fugerit [18] investiges velim: & quis attulerit; & quare octo Tribuni plebis ad Senatum de me referre non dubitarint; [19] sive quòd observandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut

 id

proinde ut effectum haberet rogatio, & res ad exitum perduceretur, ei legi nominatim derogari, obrogari, abrogari, necesse erat. BRISSONIUS.

15. *S. F.*] Sine fraude, hoc est, sine damno. Quod sequitur, *E. H. L. N. R.* hoc est, *Ejus hac lege nihil rogatur.* Vide Brissonium de Formulis.

16. *Hoc in illis*] In veteribus tribunis plebis quod Clodius in sua lege posuerat, ut ei pœna esset constituta, qui promulgasset, abrogasset, derogasset; eo collegæ ipsius non tenebantur: siquidem tribuni plebis si quam quis ex collegio suo legem tulisset, eâ lege soluti erant. Itaque, cùm hoc tertium caput, de vitanda legis Clodiæ sanctione, qua ipsi non tenebantur, sine causâ posuerint; vereor, inquit, ex octo tribunis plebis ne quis malitiosè fecerit, ut deinde novi tribuni plebis cùm rogationem de me ferrent, multò magis eo capite sibi utendum putarent, quo usos viderent eos, qui tamen Clodiâ lege non tenerentur. Neque verò necessarium videbatur, cùm lex abrogaretur, ab iis sanctionibus, quæ in ea lege essent, cavere. Abrogatâ enim lege, sanctiones non observantur. MANUTIUS.

17. *Ejusmodi caput*] Nemo enim sibi cavendum putavit à sanctione legis, quam abrogaret. Neque opus est: nam si esset, omnes in abroganda lege ejusmodi capite sibi caverent. IDEM.

18. *Investiges*] Investiga, inquit, ejus capitis addendi quis fuerit auctor, & quare octo tribuni plebis ad senatum de me referre non dubitarint. Si enim idcirco non dubitarunt, quòd observandum illud caput non putabant, quo Clodius sanxerat, ne de me referri, néve dici liceret: iidem postea tam cauti esse voluerunt, ut caput illud, quod ad senatum referentes non observarant, in abrogandâ lege Clodiâ metuerent? IDEM.

19. *Sivè quòd*] Locus corruptus. Legendum putat, *si qui*, Corradus: *si enim, quòd*, MANUTIUS: *sinne quòd*, Bosius: *siqne observandum*, GRÆVIUS.

id metuerent, [20] ſoluti cùm eſſent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, eſt curandum. Id caput ſanè nolim novos Tribunos plebis ferre: ſed perferant modò quid libet: uno capite, quo revocabor, (modò res conficiatur) ero contentus. Jam dudum pudet tam multa ſcribere. Vereor enim, ne re jam deſperatâ legas; ut hæc mea diligentia miſerabilis tibi, aliis irridenda videatur. Sed ſi eſt aliquid in ſpe, vide legem, quam [21] T. Fadio ſcripſit [22] Viſellius: ea mihi perplacet. Nam Sextii noſtri, quam tu tibi probari ſcribis, mihi non placet. Tertia eſt epiſtola prid. Id. Novemb. data: in quâ exponis prudenter & diligenter, quæ ſint, quæ rem diſtinere videantur, de Craſſo, de Pompeio, de cæteris. Quare oro te, ut, ſi qua ſpes erit poſſe ſtudiis bonorum, auctoritate, [23] multitudine comparatâ rem confici, des operam ut uno impetu [24] perfringatur; in eam rem incumbas, cæteróſque excites. Sin, ut ego perſpicio cùm tuâ conjecturâ, tum etiam meâ, ſpei nihil eſt; oro obteſtórque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miſerum miſerè perdidi; néve quid eum patiare gravius conſulere de ſe, quàm expediat ſororis tuæ filio; meum Ciceronem, cui nihil miſello relinquo præter invidiam & ignominiam nominis mei, tueare quoad poteris; Terentiam, unam omnium ærumnoſiſſimam, ſuſtentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiſcar, cùm [25] primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me velim proximis literis, ut ſe initia dederint, perſcribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

CICE-

---

20. *Soluti cùm eſſent*] Quia lege collegii ſui non tenebantur. MANUTIUS.

21. *T. Fadio*] Quam T. Fadius tribunus plebis deſignatus anno ſequenti de Cicerone ferret. De hoc in oratione poſt reditum in ſenatu, & lib. I. ad Q. fratrem. ID.

22. *Viſellius*] Juriſconſultus, Ciceronis conſobrinus, de quo in Bruto. IDEM.

23. *Multitudine comparatâ*] Ut ex omni ferè Italia Romam convenirent ad diem rogationis ferendæ. IDEM.

24. *Perfringatur*] Hæret hîc oratio, nec eſt dictum de ulla re, quæ perfringi poſſet. Hinc Manutius & M. Brutus ediderunt, *perfringantur*, ſubintelligentes, ea quæ diſtinent. Sed contra librorum, ut puto, fidem, ex ſola conjectura. In Helmſtad. eſt *perfungatur*. Immutatâ unâ literulâ ſcribendum: *Ut uno impetu perfungamur*. Quæ eſt lectio perelegans, id ſignificans, ut uno impetu omnia removeamus quæ nunc morantur noſtra vota & deſideria. GRÆVIUS.

25. *Primorum dierum*] Poſt initum à tribunis plebis magiſtratum: quod IV. id. Decembris fiebat. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

ANTEA cùm ad me ſcipſiſſetis, [1] veſtro conſenſu Conſulum provincias [2] ornatas eſſe: etſi verebar quorſum id caſurum eſſet, tamen ſperabam vos aliquid aliquando vidiſſe prudentius: poſteaquam mihi & dictum eſt & ſcriptum, vehementer conſilium veſtrum reprehendi, ſum graviter commotus; quòd illa ipſa ſpes exigua, quæ erat, [3] videtur eſſe ſublata. Nam ſi Tribuni plebis nobis ſuccenſent, quæ poteſt ſpes eſſe? Ac videntur jure ſuccenſere; cùm & [4] expertes conſilii fuerint, qui cauſam noſtram ſuſceperant; & [5] noſtrâ conceſſione omnem vim ſui juris amiſerint: præſertim cùm ita dicant, ſe noſtrâ causâ voluiſſe ſuam poteſtatem eſſe de Conſulibus [6] ornandis, non ut eos impedirent, ſed ut ad noſtram cauſam [7] adjungerent. Nunc ſi Conſules à nobis alieniores eſſe velint, poſſe id [8] liberè facere; ſin vellent noſtrâ causâ, [9] nihil poſſe [10] ſe invitis. Nam quod ſcribis; ni ita nobis placuiſſet, illos hoc idem per 24

1. *Veſtro conſenſu*] Conſenſiſtis, ut ſenatus provincias decerneret conſulibus deſignatis Lentulo, & Metello; quam rem novi tribuni plebis uſque differri volebant, dum ipſi magiſtratum ingrederentur: non ut ſenatus-conſultum impedirent, ſed ut non impedientes, eo quaſi beneficio conſules ad noſtram cauſam adjungerent. MANUTIUS.

2. *Ornatas*] Verbum eſt ſæpè de provinciis uſurpatum ab antiquis ſcriptoribus. Quod ita accipio, ut cum ipſis provinciis ſimul decernerentur eæ res, quæ provincias adminiſtrantibus neceſſariæ putarentur, ut milites, pecunia, & hujuſmodi. Sic *Ornare claſſem* in oratione pro Lege Maniliâ, pro inſtruere: ornatæ provinciæ lege curiatâ, quorum rectoribus imperium, exercitus, ſtipendium, legati dabantur. Sed lege curiatâ non omnes ibant in provincias, ideóque non omnes publico ſumptu. Epiſt. 9. l. I. Fam. IDEM.

3. *Videtur*] *Videretur.* BOSIUS *Baluzian.*

4. *Expertes conſilii*] Hoc enim ſine eorum conſilio feciſtis. MANUTIUS.

5. *Noſtrâ conceſſione*] Niſi enim conceſſum à nobis eſſet, ut à ſenatu conſulares provinciæ ornarentur, dilata res à veteribus tribunis plebis ad novos deveniſſet. Quæ cùm noſtrâ conceſſione ante confecta ſit, quàm ingreſſi magiſtratum ſui juris vi, & poteſtate uti potuerint, jure nobis ſuccenſent. IDEM.

6. *Ornandis*] Sic *ornare Prætores*, Ep. 3. lib. II. ad Q. fr. ſic *magiſtratus omnes*, Liv. lib. XLII. ſic *decemviros*, Orat. 2. contra Rull. & quibus ornarentur rebus. Conſules autem erant P. Lentulus, & Q. Metellus Nepos. CORRADUS.

7. *Adjungerent*] Beneficio non impediendi. MANUTIUS.

8. *Liberè facere*] Quia nihil amplius à nobis expectent, cùm jam ſui voti compotes facti ſint, provincias per ſenatum aſſecuti. IDEM.

9. *Nihil poſſe*] Nihil enim ipſi per ſe conſules poſſent, cùm penes tribunos plebis ſit intercedendi poteſtas. IDEM.

10. *Se invitis*] Ipſis tribunis plebis qui cauſam habent, cur nobis ſuccenſeant. IDEM.

per populum assecuturos fuisse; invitis Tribunis plebis fieri [11] nullo modo potuit. Ita vereor, ne & studia Tribunorum amiserimus: &, si studia maneant, vinclum illud adjungendorum Consulum amissum sit. Accedit aliud non parvum incommodum, quòd gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, Senatum [12] nihil decernere antequam de nobis actum esset, amissa est; præsertim [13] in ea causa, quæ non modò necessaria non fuit, sed etiam inusitata, ac nova. Neque enim unquam arbitror ornatas esse provincias designatorum: ut, cùm in hoc illa constantia, quæ erat meâ causâ suscepta, imminuta sit, [14] nihil jam possit non decerni. Jam his, [15] ad quos relatum est, amicis placuisse, non mirum sit. Erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palàm sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini Lentulo, vel Metello, qui [16] simultatem humanissimè deponeret. Sed vereor [17] ne hos tamen tenere potuerimus, Tribunos plebis amiserimus. Hæc res quemadmodum ceciderit, & tota res quo loco sit, velim ad me scribas; & ita ut instituisti: nam ista veritas, etiamsi jucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IV. Id. Decemb.

CICE-

---

11. *Nullo modo*] Quia tribuni plebis cùm lex de provinciis consularibus ad populum ferretur, intercedere potuissent. Quo metu consules ad conciliandos sibi tribunos omnia nostrâ causâ fecissent, si de nobis priùs in senatu, quàm de provinciis, ageretur. Nunc video vestro consensu factum esse, priùs ut ageretur de provinciis. Ita neque jam consules tenemus: quibus, nullâ nunc necessitate obstrictis, liberum est quidquid volunt: & tribunos plebis, cùm jure succensere possint, vereor ne amiserimus. MANUT.

12. *Nihil decernere*] Nam quacunque de re Coss. verbum facere cœperunt, aut referre ad Senatum, cunctus ordo reclamat. Ostenditque nihil eos esse acturos, nisi priùs de me referant. *Orat. in Pis. post red. in Senat. & pro Sext.* CORRADUS.

13. *Præsertim in ea causa*] De ornandis provinciis. IDEM.

14. *Nihil jam possit non decerni*] Jam nihil erit, quod nostræ causæ non anteponatur. MANUTIUS.

15. *Ad quos relatum est*] Quos hac de re consultos à nobis esse scribis. IDEM.

16. *Simultatem humanissimè deponeret*] In tribunatu susceptam, ep. 2. lib. V. Fam. Deposuit autem eam in templo Jovis, permotus cùm Senatûs auctoritate, tum P. Servilii gravitate dicendi. *Orat: de Provinc. Cons. in Pis. & post red. in Senat.* CORRAD.

17. *Ne hos tamen*] Legendum, *ut hos cùm tenere potuerimus*, &c. MURETUS.

CICERO ATTICO SAL.

POST tuum à me discessum literæ mihi Româ allatæ sunt, 25
ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies) si ulla spes saluti nostræ subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum unà interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Jan. ubicunque erimus, sistas.

CICERO ATTICO SAL.

LITERÆ mihi à Quinto fratre cum senatus-consulto, quod 26
[1] de me est factum, allatæ sunt. Mihi in animo est [2] legum lationem expectare; & [3] si obtrectabitur, utar [4] auctoritate Senatûs, & potius vitâ, quàm patriâ carebo. Tu, quæso, festina ad nos venire.

1. *De me*] In patriam revocando. MAN.
2. *Legum*] In eo enim senatus-consulto scriptum erat, non solùm ut lex de Cicerone, sed ut aliæ item leges aliis de rebus eodem tempore ferrentur. IDEM.
3. *Si obtrectabitur*] Si quis tribunus plebis legum lationem impediet. IDEM.
4. *Auctoritate Senatûs*] In patriam redibo; etiam si mihi ob eam rem dimicatio cum inimicis impendeat. Legis tamen lationem expectavit: rediit enim non ante pridie nonas Sext. IDEM. *Uti auctoritate Senatûs* dicebantur, qui rem suscipiebant senatui probatam & placitam; etsi de ea, ob intercessionem Tribunorum & alia impedimenta, senatus-consultum solenne fieri, & legitimum non potuisset: contempto periculo, quod propterea metuendum esset. Livius, IV. 57, ubi videndus Sigonius. *J.* F. GRONOVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

EX tuis literis, & ex re ipsa nos funditùs perisse video. 27
Te oro ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, citò videbo.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER IV.

CICERO ATTICO SAL.

I CUM primùm Romam veni, fuítque, cui rectè ad te literas darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quàm ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognôram enim, (ut verè scribam) te in consiliis mihi dandis nec fortiorem, nec prudentiorem, quàm me ipsum: nec etiam pro præterita mea in te observantia nimiùm in custodia salutis meæ diligentem: [1] eundémque te, qui primis temporibus erroris nostri, aut potiùs furoris particeps, & falsi [2] timoris socius fuisses, acerbissimè discidium nostrum tulisse, plurimúmque operæ, studii, diligentiæ, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse. Itaque hoc tibi verè affirmo, in maxima

1. *Eundémque te*] Qui non satis diligens in meæ salutis custodia fuisses, primísque temporibus, potiùs, ut in exilium abirem, quàm civilem seditionem excitarem, cohortatus esses, quòd id mihi duceres præstare, eodem scilicet, quo ego, errore inductus, idem tamen postea nostrum discidium acerbissimè ferens, ad reditum mihi omnia tua studia contulisti. MANUTIUS.

2. *Timoris*] Victor. Manut. Lamb. *rumoris*. Scilicet, brevi me rediturum: qui per sexdecim menses exilium pertuli.

3. *Magis, quàm optaramus*] Neque enim optandum putabamus, quod sperandum non videretur. MANUTIUS.

4. *Inscribam*] In his literis. Sic Horatius, *Inscribam nomen in actis*. IDEM. Legendum, *scribam*. MURETUS.

xima lætitia, & exoptatiſſima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conſpectum, aut potiùs complexum mihi tuum defuiſſe; quem ſemel nactus nunquam dimiſero: ac, niſi etiam prætermiſſos fructus tuæ ſuavitatis præteriti temporis omnes exegero, profectò hac reſtitutione fortunæ me ipſe non ſatis dignum judicabo. Nos adhuc in noſtro ſtatu, quod difficillimè recuperari poſſe arbitrati ſumus, ſplendorem noſtrum illum forenſem, & in Senatu auctoritatem, & apud viros bonos gratiam [3] magis, quàm optaramus, conſecuti ſumus. In re autem familiari, quæ quemadmodum fracta, diſſipata, direpta ſit non ignoras, valdè laboramus: tuarúmque non tam facultatum, quas ego noſtras eſſe judico, quàm conſiliorum ad colligendas & conſtituendas reliquias noſtras, indigemus. Nunc, etſi omnia aut ſcripta eſſe à tuis arbitror, aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea [4] inſcribam brevi, quæ te puto potiſſimùm ex meis literis velle cognoſcere. Pridie Nonas Sext. Dyrrachio ſum profectus, ipſo illo die, quo lex eſt lata de nobis. Brunduſium veni Nonis Sext. Ibi mihi Tulliola mea fuit præſtò, natali ſuo ipſo die, qui caſu idem natalis erat & [5] Brunduſinæ coloniæ, & tuæ vicinæ Salutis. Quæ res animadverſa à multitudine, ſummâ Brunduſinorum gratulatione celebrata eſt. Ante diem VI. Id. Sext. cognovi, cùm Brunduſii eſſem, literis Quinti fratris, mirifico ſtudio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concurſu Italiæ, legem [6] comitiis centuriatis eſſe perlatam. Inde à Brunduſinis honeſtiſſimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, præter eos inimicos, quibus [7] id ipſum non liceret aut diſſimulare, aut negare. Cùm veniſſem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima ple-

5. *Brunduſinæ coloniæ*] Dies erat idem, quo & Brunduſium deducta colonia fuerat, & Salutis ædes in Quirinali colle dedicata. Quam ideò vocat Attici vicinam, quòd in eodem colle & Salutis templum erat, & Atticus habitabat. Patet ex libello P. Victoris de regionibus urbis Romæ, & ex Nepote in Attici vitâ. MANUTIUS. Vide Orat. *pro Sext.* 63.

6. *Comitiis centuriatis*] Comitia centuriata erant, cùm populus non fuiſſet in tribus convocatus, ſed cenſu, ordinibus, ætatibus deſcriptus, ſuffragium, nec niſi ſingulis de rebus, ferebat: ideò centuriatis comitiis conſules creabantur, & Cicero ab exilio revocatus. IDEM.

7. *Id ipſum*] Hoc videlicet, mihi eos eſſe inimicos. IDEM.

be completi erant: à qua plausu maximo cùm esset mihi gratulatio significata, similis & frequentia, & plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foróque, & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit. Postridie in Senatu, qui fuit dies Non. Septembris, Senatui gratias egimus. Eo biduo cùm esset annonæ summa caritas, & homines [8] ad theatrum primò, deinde ad Senatum concurrissent impulsu Clodii; meâ operâ [9] frumenti inopiam esse clamarent; cùm per eos dies Senatus de annona haberetur; & ad ejus procurationem sermone non solùm plebis, verùm etiam bonorum Pompeius vocaretur; ídque ipse cuperet; multitudóque à me nominatim ut id decernerem postularet; feci, & accuratè sententiam dixi, cùm abessent Consulares, quòd tutò se negarent posse sententiam dicere, præter Messallam & Afranium. Factum est senatus-consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet, léxque ferretur: quo senatus-consulto recitato, cùm continuò populus, more hoc insulso & novo, plausum, [10] meo nomine recitando, dedisset, [11] habui concionem: omnes magistratus præsentes, præter unum Prætorem, & duos Tribunos plebis [12] dederunt. Postridie Senatus frequens, & omnes Consulares nihil Pompeio postulanti negarunt. Ille legatos quindecim cùm postularet, me principem nominavit; & ad omnia me

---

8. *Ad theatrum*] Pædiani verba sunt in Miloniana: *L. Cæcilius Rufus prætor fuit Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote Coss. quo anno Cicero restitutus est. Is cùm faceret ludos Apollinares, ita infima coacta multitudo annonæ caritate tumultuata est, ut omnes, qui in theatro spectandi gratiâ consederant, pellerentur.* MANUTIUS.

9. *Frumenti inopiam*] Vide lib. II. ad Q. Fratr. ep. 3.

10. *Meo nomine recitando*] Cùm meum nomen recitaretur. Post senatus-consultum, ejus nomen recitabatur, cujus in sententiam factum esset. IDEM.

11. *Habui concionem*] Videtur esse oratio, quæ extat, post reditum ad Quirites. Quod si ita est, præposterè factum ab iis, qui eam ante orationem in senatu habitam collocarunt: cùm pateat ex hac epistola, pòst fuisse collocandam. IDEM. Non illam orationem, quæ extat post reditum ad Quirites, sed diversam. Hæc enim habita est de caritate frumenti: in illa de ea re tenuis est mentio, & ea, quæ ostendat potiùs vilitatem fuisse: & verisimile videtur, Ciceronem, si minùs antequam Senatui gratias ageret, certè non post aliquot dies illam habuisse, sed statim, cùm Senatui gratias egisset: ut alias conjecturas mittam. CORRADUS.

12. *Dederunt*] Concionem. Nam concionari privato non licebat, nisi magistratus curulis, aut Tribunus plebis concionem daret. Prætorem autem, qui concionem non dedit, intellige Ap. Clodium, P. Clodii fratrem: Tribunos plebis Sex. Atilium

me alterum ſe fore dixit. Legem [13] Conſules conſcripſerunt, quâ Pompeio per quinquennium omnis poteſtas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur: alteram [14] Meſſius, qui omnis pecuniæ dat poteſtatem, & adjungit claſſem & exercitum, & majus imperium in provinciis, quàm ſit eorum, qui eas obtineant. [15] Illa noſtra lex Conſularis nunc modeſta videtur, hæc Meſſii non ferenda. Pompeius [16] illam velle ſe dicit: familiares, hanc. Conſulares, duce [17] Favonio, fremunt: nos tacemus; & eo magis, quòd de domo noſtra nihil adhuc Pontifices reſponderunt. Qui [18] ſi ſuſtulerint religionem, aream præclaram habebimus; ſuperficiem Conſules ex ſenatus-conſulto æſtimabunt: ſin aliter, demolientur, ſuo nomine locabunt, [19] rem totam æſtimabunt. Ita ſunt res noſtræ; ut in ſecundis fluxæ; ut in adverſis bonæ. In re familiari valdè ſumus, ut ſcis, perturbati. Præterea ſunt [20] quædam domeſtica, quæ literis non committo. Quintum fratrem, inſigni pietate, virtute, fide præditum ſic amo, ut debeo. Te expecto, & oro, ut matures venire; eóque animo venias, ut me tuo conſilio egere non ſinas. Alterius vitæ quoddam initium ordimur. Jam quidam, qui nos abſentes defenderunt, incipiunt præſentibus occultè iraſci; apertè invidere. Vehementer te requirimus.

Atilium Serranum, & Numerium Quintium, de quibus in oratione pro Sextio, & Pædianus in Piſonem. MANUTIUS.

13. *Conſules*] P. Lentulus, Q. Metellus Nep.

14. *Meſſius*] Tribunus plebis, de quo Poſt redit. in Senatu, cap. 8.

15. *Illa noſtra lex*] Conſcripta ex ſenatus-conſulto in noſtram ſententiam facto. CORRADUS.

16. *Illam velle ſe dicit*] Ut modeſtus videatur, ſed dicit tantùm, & per familiares alteram quærit, ut ep. 1. lib. I. Fam. atque id ipſum more ſuo, ep. 9. h. l. IDEM.

17. *Favonio*] Qui tamen conſularis non erat. Sed ſummâ libertate utens, acerrimè, quæ minùs probaret, oppugnabat. MANUT.

18. *Si ſuſtulerint religionem*] Si decreverint, quam partem areæ Clodius Libertati dedicavit, eam partem, ſublatâ religione, reſtitui mihi poſſe; aream, in qua exædificamus, ampliſſimam habebimus. Conſules autem vel æſtimabunt, quod ſuper ſolum antea ædificatum, dirutum à Clodio eſt; vel, ſi id minùs, quod nunc eſt demolientur, ipſi curam ſuſcipient extruendæ mihi domûs, qualis antea fuerat. IDEM.

19. *Rem totam*] Non ſeparatim domum: ſed quæcunque amiſimus, omnia ſimul unâ æſtimatione complectentur. Singula tamen per ſe æſtimata, proxima inſequens epiſtola oſtendit. IDEM.

20. *Quædam domeſtica*] De uxore accipiendum. Nam & in epiſtola ſequenti, *Amamur*, inquit, *à fratre, & à filia*. Uxorem non nominat: quaſi quiddam eſſet, cur ab ea ſe non æquè, atque à fratre, & filia, intelligeret amari. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

2 SI fortè rariùs tibi à me, quàm à cæteris, literæ redduntur; peto à te, ut id [1] non modò negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas: quæ etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri, & officii mei. Nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus, esse cui darem literas. Itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi adventus noster qualis fuisset, & quis esset status, atque omnes res nostræ quemadmodum essent, ut in secundis fluxæ, ut in adversis bonæ. Post illas datas literas secuta est summa contentio de domo. Diximus apud Pontifices pridie Kal. Octobres. Acta res est accuratè à nobis: &, si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si nunquam aliàs fuimus, tum profectò [2] dolor & magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Itaque oratio juventuti nostræ [3] deberi non potest: quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam citò. Cùm pontifices decressent ita, SI NEQUE POPULI JUSSU, NEQUE PLEBIS SCITU, IS QUI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRÆFECTUS ESSET, NEQUE POPULI JUSSU, AUT PLEBIS SCITU ID FACERE JUSSUS ESSET; VIDERI POSSE SINE RELIGIONE [4] EAM PARTEM AREÆ MI RESTITUI; mihi facta statim est gratulatio. Nemo enim dubitat, quin domus nobis esset adjudicata. Tum subitò [5] ille

1. *Non modò negligentiæ*] Victorius alteram negationem addidit hoc exemplo, *non modò non negligentiæ meæ.* Quo pacto legitur in plerisque libris excusis. Sed liquidò jurare possum ab omnibus meis antiquis abesse alterum *non.* Et sanè quandoque cùm apud alios veteres auctores Latinos, tum apud hunc nostrum, *non modò*, scriptum reperias in bonis exemplaribus, pro, *non modò non*; ut ep. 5. lib. XIV: *qui orbis terræ custodiis non modò septi, sed etiam vagi esse debebant.* BOSIUS. Vide Muretum Var. Lect. X. cap. 7.

2. *Dolor & magnitudo*] Sic ediderunt Victorius, & Bosius: sed Man. & Lamb. *doloris magnitudo.* Gulielmus verò conjiciebat, *dolor, & rei magnitudo.*

3. *Deberi non potest*] Edenda est, quia flagitari à juventute video. MANUT. Vide Tuscul. II. 27.

4. *Eam partem areæ*] Ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atrium ædificasset. Neque enim totam domum, sed eam partem solùm, quæ cum Catuli porticu juncta erat, dedicaverat; reliquam everterat. MANUTIUS.

5. *Ille*] P. Clodius. IDEM.

6. *Appius*] Illius frater, Prætor.

7. *Suam libertatem*] Atrium Libertatis, à se extructum, dirui ne patiantur. MANUTIUS.

8. *Illuc*] Ad aream. IDEM.

9. *Porticum Catuli*] Quam in domo M. Fulvii Flacci eversa de Cimbricis manubiis à Q. Lutatio Catulo factam, P. Clodius cum Ciceronis domo everterat. *Pro Domo sua.* *Valerius* VI. 3. IDEM.

le in concionem ascendit, quam [6] Appius ei dedit. Nuntiat jam populo Pontifices secundùm se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire. Hortatur, ut se & Appium sequantur, & [7] suam libertatem ut defendant. Hîc cùm etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego statueram [8] illuc non accedere, nisi cùm Consules ex senatus-consulto [9] porticum Catuli restituendam locassent. Kalend. Octob. habetur Senatus frequens: adhibentur omnes Pontifices, [10] qui erant Senatores: à quibus [11] Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quæsivit, [12] quid essent in decernendo secuti. Tum M. [13] Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis judices Pontifices fuisse, legis Senatum: se & collegas suos de religione statuisse; in Senatu de lege statuturos. Quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundùm causam nostram disputavit. Cùm ad Clodium ventum est, cupiit [14] diem consumere: neque ei finis est factus: sed tamen cùm horas tres ferè dixisset, odio & strepitu Senatûs coactus est aliquando perorare. Cùm fieret senatus-consultum in sententiam Marcellini; omnibus [15] præter unum assentientibus, [16] Serranus intercessit. De intercessione statim ambo Consules [17] referre cœperunt. Cùm sententiæ gravissimæ dicerentur; Senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi;

10. *Qui erant senatores*] Iis enim, qui senatores non erant, ingredi senatum non licebat. Et pontificum collegium apparet non fuisse totum ordinis senatorii; cùm pontificiam dignitatem, etiam qui senator non esset, consequi posset: ut in oratione *de Harusp. resp.* IDEM.

11. *Marcellinus*] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patricii, consul designatus cum L. Marcio Philippo, qui Cæsaris Augusti vitricus fuit. IDEM.

12. *Quæsivit, quid essent in decernendo secuti*] Pulchra dicendi ratio, planéque sæculi illius aurei, finem significans. *Quæsivit*, inquit, *quid essent in decernendo secuti*: hoc est, qui sensus, quod consilium, quæ cogitatio fuerit illorum, cùm dixerunt, Videri sine religione partem areæ posse restitui. Videri enim poterant nonnullis, judicasse restitui oportere. Itaque Lucullus ad ea: Pontifices de religione, quod sui fuit officii statuisse: nempe aream, omni religione liberam esse: de lege Clodii constituere, ad Senatum pertinere. MALASPINA.

13. *Lucullus*] M. Licinius Lucullus pontifex, consularis, & triumphalis. MANUT.

14. *Diem consumere*] Ne senatus-consultum fieret. Licebat enim senatori, & quamdiu vellet, & qua de re vellet, dicere. Gellius lib. IV. cap. 10. IDEM.

15. *Præter*] Præter ipsum Clodium. ID.

16. *Serranus*] Sex. Atilius Serranus, Tribunus plebis. IDEM.

17. *Referre*] Esset intercessio à republica, nécne. Cùm enim non esse, statuitur: agit senatus cum eo, qui intercessit, ut tollatur intercessio. IDEM.

di; [18] si quæ vis esset facta, senatum existimaturum, ejus operâ factum esse, qui senatus-consulto intercessisset: Serranus pertimuit; & [19] Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit: abjectâ togâ se ad generi pedes abjecit. Ille noctem sibi postulavit: non concedebant: reminiscebantur enim [20] Kal. Januariarum. Vix tamen [21] sibi de mea voluntate concessum est. Postridie senatus-consultum factum est id, quod ad te misi. Deinde Consules porticum Catuli restituendam locarunt: [22] illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficiem ædium Consules de consilii sententia æstimarunt H-S vicies; cætera valdè illiberaliter; Tusculanam villam quingentis millibus; Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus: quæ æstimatio non modò vehementer ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. Dices, quid igitur causæ fuit? Dicunt illi quidem, pudorem meum; quòd neque negarim, neque vehementius postularim. Sed non est id: nam hoc quidem etiam profuisset. Verùm iidem, mi T. Pomponi, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem renasci; sed, ut spero, jam renascuntur. Tu modò ad nos veni, quod vereor ne tardiùs interventu Varronis tui nostríque facias. Quoniam acta quæ

18. *Si quæ vis*] Quo minùs posset Ciceronis domus, Catulique porticus restitui. MANUTIUS.

19. *Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit*] Cn. Oppium significat. Nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit: ut apud Livium lib. III. *Ad veterem* autem *fabulam* ideo dicit, quòd etiam antea idem Oppius hunc ipsum generum suum, Kalendis Januariis quo die P. Lentulus cos. retulit de restitutione Ciceronis, intercedentem suppliciter rogarat, ut desisteret: quod tamen non impetravit: ídque omnino causæ fuit, seriùs ut Cicero restitueretur. In oratione *post reditum ad Quirites*, & *pro Sextio*. IDEM.

20. *Kal. Jan.*] Quo die, Lentulo referente, Serranus idem intercesserat: & tanquam soceri precibus commotus, cùm ad deliberandum tum quoque noctem postulasset, postea tamen intercessionem non omisit. IDEM.

21. *Sibi*] Serrano. Et *Sibi*, pro *Illi*. ID.

22. *Illam porticum*] Quæ illa sit, nescio. Libertas non habebat porticum, sed legendum puto pro *porticum*, *πόρνην*, vel *πορνίδιον*. Quam enim pro statua Libertatis Deæ ibi posuerat Clodius, ea fuerat imago Tanagreæ meretricis. *Pro Domo*, cap. 43. J. F. GRONOVIUS.

23. *Petere posse*] Ego, inquit, in quindecim legatis, quos Pompeius postulavit rei frumentariæ causâ, me legari sum passus, ut mihi sit integrum aut petere Censuram, si Marcellinus & Philippus Coss. designati in proximum annum comitia Censorum habebunt, aut suscipere votivam legationem & liberam voti solvendi causâ ad omnia fana & lucos. POPMA.

24. *Votivam*] Genus liberæ legationis. Vide legem Juliam *de legationibus liberis*, in limine Tomi IV.

quæ sint habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me à Pompeio legari ita sum passus, ut nullâ re impedirer, quin, si vellem, mihi esset integrum, aut, si comitia Censorum proximi Consules haberent, [23] petere posse, aut [24] votivam legationem sumpsisse propè omnium fanorum, lucorum. Sic enim nostræ rationes postulabant. Sed volui meam potestatem esse vel petendi, vel ineunte æstate exeundi : & interea me esse in oculis civium, de me optimè meritorum, non alienum putavi. Ac forensium quidem rerum hæc nostra consilia sunt, domesticarum autem valdè impedita. Domus ædificatur; scis quo sumptu : quâ molestiâ reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere possum, nec videre. Tusculanum [25] proscripsi: suburbano non facilè careo. Amicorum benignitas exhausta est [26] in ea re, quæ nihil habuit præter dedecus. [27] Quod sensisti tu absens; præsentes, quorum studiis ego, & [28] copiis, si esset per [29] meos defensores licitum, facilè essem omnia consecutus. Quo in genere nunc vehementer [30] laboratur. Cætera, quæ me sollicitant, [31] μυςικώτερα sunt. Amamur [32] à fratre, & à filia. Te expectamus.

25. *Proscripsi*] Hoc non reficio, ut Formianum, sed venditurus proscripsi. Proscribit enim domum, aut fundum, aut quidvis hujusmodi, qui divulgato scripto se esse venditurum significat. Hinc Proscripti, quorum nomina in tabula palàm constituta legebantur, ut ad cædem quærerentur, præmio percussori promisso. MANUT.

26. *In ea re*] In exilio meo, cùm me suâ pecuniâ sustentarunt. Itaque nunc ab iisdem mutuari non licet. IDEM.

27. *Quod sensisti tu absens, præsentes*] Fortasse, *Absens præsénsque*. MALASPINA. Nihil muto. Sumendum enim. ἀπὸ κοινοῦ, *senserunt*. Nam suprà scripserat, *quod sensisti tu absens*. BOSIUS. Lambinus divinabat : *præsentes senserunt*. Sed verè monuit Manutius hunc locum esse mendosum. Nihil autem succurrit nunc melius quàm quod conjecit Malaspina. GRÆVIUS.

28. *Copiis*] Alibi *Copiæ* pro divitiis, aut pro exercitu : hîc totum intelligitur, quantumcunque possumus sive auctoritate, sive gratiâ. MANUTIUS.

29. *Meos defensores*] Eos, qui, cùm me absentem defendissent, & ab exilio revocassent, reverso deinde invidere cœperunt; neque in iis rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia necessariæ, eam voluntatem, quam expectaram, præstiterunt. *Fam.* I. 9. IDEM.

30. *Laboratur*] Quod in proxima epistola dixit, *In re familiari valdè sumus perturbati*. Et in hac ipsa, *Domesticarum rerum consilia valdè impedita*. Ut eandem sententiam variè ter exprimat. IDEM.

31. *Μυςικώτερα*] Secretiora.

32. *A fratre, & à filia*] Non igitur ab uxore, ut ep. sup. & hîc videtur significare. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

3 AVERE te certò ſcio, cùm ſcire quid hîc agatur, tum mea à me ſcire; non quò certiora ſint ea, quæ in oculis omnium geruntur, ſi à me ſcribantur, quàm cùm ab aliis aut ſcribuntur tibi, aut nuntiantur; verùm ut perſpicias ex meis literis, quo animo ea feram, quæ geruntur: & qui ſit hoc tempore aut mentis meæ ſenſus, aut omnino vitæ ſtatus. Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novemb. [1] expulſi ſunt fabri de area noſtra; diſturbata porticus Catuli, quæ ex ſenatus-conſulto Conſulum locatione reficiebatur, & ad tectum penè pervenerat. Quinti fratris [2] domus primò fracta conjectu lapidum ex area noſtra, deinde inflammata juſſu Clodii, inſpectante urbe, conjectis ignibus, magnâ querelâ & gemitu, non dicam bonorum omnium, qui neſcio an ulli ſint, ſed planè hominum omnium. Ille [3] vehemens ruere: poſt hunc furorem, nihil niſi cædem inimicorum cogitare; vicatim ambire; ſervis apertè ſpem libertatis oſtendere. Etenim antea, cùm judicium [4] nolebat, habebat ille quidem [5] difficilem, manifeſtámque cauſam, [6] ſed tamen cauſam: id poterat infitiari; poterat in alios derivare; poterat etiam aliquid jure factum defendere. Poſt has ruinas,

1. *Expulſi*] A Clodianis. MANUTIUS.

2. *Domus*] Quæ erat juncta cum domo Ciceronis & muro tantùm diſcreta. Ideò Clodiani facilè poterant lapides ex areâ Marci conjicere in domum Quinti. Ep. 4. lib. II. POPMA.

3. *Vehemens*] Lego, *demens*. MURET.

4. *Nolebat*] Cùm lex de reditu Ciceronis lata fuiſſet, ipſéque P. Clodius, ſtudium populi erga illum vidiſſet: ut comitia impediret, cum gladiatoribus, quos C. frater in ludos funebres comparaverat, impreſſionem fecit; multóſque tum vulneribus, tum cæde multavit. Hujus rei causâ, de vi poſtulatus à Milone; ne judicium fieret; omni ope contendebat, ut comitia Ædilitia, quorum ipſe candidatus erat, antè haberentur, ſperans, ſe, ſi Ædilis fieret, ut factus fuit, judicium evaſurum. Etſi enim nomen ipſius delatum fuerat, Judices tamen ſortiti nondum erant. Et Metellus Conſul, qui Clodio ſtudebat, prætori inhibuerat, ne quod ante ſortitionem illam judicium faceret, comitiáque haberi volebat: quæ Milo, quo judicium fieret, obnuntiationibus eximebat. Idque eſt, quod hac epiſtolâ ſcribitur. Hiſtoria eſt apud Dionem, lib. XXXIX. MALASPINA.

5. *Difficilem*] Ad defendendum. CORRAD.

6. *Sed tamen cauſam*] Erat tamen aliquis quaſi angulus excuſationis, quò confugeret, cùm poſſet infitiari à ſe factum, poſſet in alios culpam rejicere &c. MANUTIUS.

7. *Decimum*] Decimus & Gellius aſſeclæ Clodii, homines turpes & infames: de illo meminit *Pro domo*; de hoc *Pro Sextio*, *In Vatinium*, &c. POPMA.

8. *Deſignatorem*] Curatoris nomen: unde Horatius, lib. I. epiſt. 2. *Deſignatorem decorat lictoribus atris*. MANUTIUS.

9. *Tertii Damionis*] Quis fuerit, neſciunt interpretes; & neſcire nobis liceat.

ruinas, incendia, rapinas, desertus à suis, vix jam [7] Decimum [8] designatorem, vix Gellium retinet: servorum consiliis utitur: videt si omnes, quos vult, palàm occiderit, nihilo suam caussam difficiliorem, quàm adhuc sit, in judicio futuram. Itaque ante diem tertium Idus Novemb. cùm Sacrâ viâ descenderem, insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii, hæc improvisa omnia. Discessimus in vestibulum [9] Tertii Damionis. Qui erant mecum, facilè operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit. Sed ego [10] diætâ curari incipio, chirurgiæ tædet. Ille omnium vocibus cùm se non ad judicium, sed ad supplicium præsens trudi videret, omnes Catilinas, [11] Acidinos postea reddidit. Nam Milonis domum, eam quæ [12] Germalo, pridie Idus Novemb. expugnare & incendere ita conatus est, ut palam horâ V. cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Syllæ pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex [13] Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit [14] viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; sed ille se [15] in interiorem ædium. Sylla se in Senatu postridie Idus: domi Clodius: [16] egregius Marcellinus: omnes acres. Metellus [17] calumnia dicendi tempus exemit, adjuvante [18] Oppio; etiam hercu-

10. *Diætâ*] Ab ægrotantibus sumpta translatio. Sensus est: institui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam, quâ utens, spero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, sicuti solet diæta non rectè se habentibus. Ferro ut res agatur, minimè volo. MAN.

11. *Acidinos*] L. Catilina, & C. Manlius Acidinus, adversùs patriam arma tulerunt. Sallustius, & Cicero. Acidinus autem, Manliorum cognomen fuisse, cognoscitur ex lib. II. de Orat. Velleio, & Fastis. IDEM. Sed in Catilinariis plerique non *Manlium*, sed *Mallium* legunt. Itaque *Acidinos* hîc alii dictum putant de Manlio illo, qui, cùm regnum appeteret, de Saxo Tarpeio fuit præcipitatus.

12. *Germalo*] Qui Romæ mons fuit. MAN.

13. *Anniana*] Domo Miloni à C. Annio avo materno cum reliqua hereditate relictâ. Ascon. in orat. pro Mil. CORRADUS.

14. *Viros*] *Eduxit viros*, & *occidit homines*, non sine artificio dixit, ut, cujusmodi fuerint utriusque copiæ, ex nominibus appareat. MANUTIUS.

15. *In interiorem*] Alii, *in interiora*: alii, *in interiorem partem.* Aperta sententia. Clodius cùm à Q. Flacco peteretur, se in interiorem partem ædium abdidit, aut proripuit: Sylla postridiè Idus in Senatu questus est de vi, quòd Clodius domum ipsius occupasset, Clodius ipse domi se continuit. POPMA.

16. *Egregius*] Marcellinus Cos. designatus se virum egregium præbuit adversùs Clodium; omnes etiam Senatores acres in illum fuerunt. IDEM.

17. *Calumniâ*] Cùm astutiâ uteretur, multáque malitiosus injiceret, ut dicendi tempus eximeret, ne senatus-consultum contra Clodium fieri posset. MANUTIUS.

18. *Oppio*] Potiùs crederem legendum, *Appio*;

hercule [19] familiari tuo; de cujus [20] conſtantia, & virtute tuæ veriſſimæ literæ. Sextius [21] furere. [22] Ille poſtea, ſi comitia [23] ſua non fierent, urbi minari. Propoſitâ Marcellini ſententiâ, quam ille de ſcripto ita dixerat, ut totam noſtram cauſam areæ, incendiorum, periculi mei, [24] judicio complecteretur, eáque omnia [25] comitiis anteferret: proſcripſit, ſe per omnes dies comitiales de cælo ſervaturum. Conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furioſiſſimæ [26] Publii. [27] Hæc tamen ſumma; niſi Milo in [28] campum obnuntiaſſet, comitia futura. Ante diem XII. Kal. Decemb. Milo mediâ nocte magnâ manu in campum venit. Clodius cùm haberet fugitivorum [29] delectas copias, in campum ire non eſt auſus. Milo permanſit ad meridiem mirificâ hominum lætitiâ, ſumma cum gloria. [30] Contentio [31] fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen poſtulat, ut ſibi poſtero die in foro obnuntietur: nihil eſſe quòd in campum nocte veniretur; ſe horâ primâ in comitio fore. Itaque ante diem XI Kalend. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce [32] furtim in campum itineribus propè deviis currebat: aſſequitur inter lucos hominem Milo;

Appiò: qui erat in ſenatu; & frater Clodii, ut adjuvare vellet; & prætor, ut facilè poſſet. MANUTIUS.

19. *Familiari tuo*] Hortenſium notat, qui valde fuit familiaris Attico, ut refert Cornelius Nepos in vitâ Attici. *Conſ.antiam* autem ſcripſit εἰρωνικῶς, cùm ejus levitatem arguerei: queritur enim alio loco ſe ſummâ ſimulatione amoris inſidioſiſſimè tractatum fuiſſe ab illo. BOSIUS.

20. *Conſtantia, virtute*] Sine copulâ, uſitatè, ut hîc epiſt. 9. lib. XI. & Fam ep. 24. & 28. lib. XIV. MANUT. Faernus vocem *virtute* mutabat in *viri tuæ*, legebátque tranſlatâ interpunctione, *de cujus conſtantiâ viri, tuæ veriſſimæ literæ.* Pantagathus autem pro *virtute* corrigebat *nutante*, & *Sextius* nomen mutabat in vocem *fratris*: atque ita totum locum legebat: *De cujus conſtantiâ nutante veriſſimæ literæ fratris. Furere ille poſteà.* URSINUS.

21. *Furere*] Homo iracundus; quem etiam notat moroſitatis vitio in epiſt. quadam ad Q. fratrem. Et, *Furere*, quòd à Metello diem eximi videret. MANUTIUS.

22. *Ille*] P. Clodius. IDEM.

23. *Sua*] Quibus ædilitatem petiturus erat, cùm candidatus eſſet. IDEM.

24. *Judicio*] Quod de vi Clodiana conſtituendum eſſet. CORRADUS.

25. *Comitiis anteferret*] Cùm diceret judicium de vi priùs eſſe faciendum, quàm comitia haberentur: quod tamen factum non eſt: itaque Clodius judicium effugit, comitiis creatus ædilis. MANUTIUS.

26. *Publii*] Clodii.

27. *Hæc tamen ſumma*] Tamen, inquit, Metellus conſul, neglectâ illâ futuri per comitiales dies auſpicii proſcriptione, comitia habuiſſet, niſi Milo in campum ipſum cum magna manu, ut, ſi opus eſſet, vim vi repelleret, profectus obnuntiaſſet. Laudat igitur Milonem magis etiam, quàm Sextium. Nam ille tantùm proſcripſerat, ſe de cælo ſervaturum; Milo autem ad religionem auſpicii, quam ſperni videbat, fortitudinem adjunxit. MANUTIUS.

28. *Campum*] *Campo* eſt in antiquo. URSINUS. *In campum*, me quidem non offendit; cùm etiam verbo, *Nuntiare*, quandóque

Milo; obnuntiat. Ille se recepit, magno & turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Kal. nundinæ. Concio biduo nulla. Ante diem VIII Kal. hæc ego scribebam horâ noctis nonâ. Milo campum jam tenebat. [33] Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sanè mihi nuntiabatur: [34] pauci pannosi sine laterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo [35] heroe esset animi, quantum etiam consilii. Miranda virtus est. Nova quædam divina mitto: sed hæc summa est. Comitia fore non arbitror. Reum Publium, nisi antè occisus erit, fore à Milone puto. Si se inter viam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere; præ se fert; [36] casum illum nostrum non extimescit. Nunquam enim cujusquam invidi, & perfidi consilio est usus: nec [37] inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus: etiam magis quàm cùm florebamus: re familiari comminuti sumus, Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidiis amicorum [38] respondemus. Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus. Quare appropera.

dóque veteres eadem ratione uterentur & in loco, & ad locum; ut, *Ponere in gratia*, & *in gratiam*; *Esse in potestate*, & *in potestatem*. Quod Gellius observavit lib. I. cap. 7. Sic, *Nuntiatum Romam esse*, dicit Cicero in epist. ad D. Brutum, *Nuntiatur domum*, in Verrem, & Plautus in Truc. *Magna nuntias ad me gaudia.* MANUTIUS.

29. *Dictas*] Ita Victorius, & Bosius: sed alii, *dejectas*, vel *deletas*.

30. *Contentio*] Ut contra omnes ferè susceptа; & suscepta, ut Clodius judicium effugeret: quo nihil in libera civitate turpius esse potest. CORRADUS.

31. *Fratrum trium*] Metellus Appio, & Publio Clodiis frater erat patruelis. MANUT.

32. *Furtim*] Ut Milonem falleret, cui dixerat se in Comitio fore; putans, antè se comitia in campo habiturum, quàm Milo posset obnuntiare. IDEM.

33. *Marcellus candidatus*] Ædilitius; qui tamen stertens parùm laborare de comitiis videbatur. Hunc autem C. Marcellum potiùs, quàm M. puto fuisse. Nam Marcus, qui consul fuit cum Ser. Sulpicio quadriennio pòst, ædilis esse non potuit Marcellino; & Philippo coss. cùm ædilitas à consulatu quinquennio distet; ut in libro de magistratibus ostendemus. IDEM.

34. *Pauci*] Hîc mendæ suspicio. Victorium sequimur. Gruterus ex Bosio, *paucis pannosis linea laterna*. Vide an non magis appositè ad hunc locum scribatur: *Paucis pannosis una laterna*. Quod, & vilitatem & paucitatem hominum ostendit. GRÆVIUS.

35. *Heroe*] Milone. Ut ep. 14. l. I. CORR.

36. *Casum*] Exilii calamitatem: in quam incidi, quia pessimos cives occideram. MAN.

37. *Inerti nobili*] Notat eos, quos à se defendendo metus averterat. Fam. lib. I. epist. 9. IDEM.

38. *Respondemus*] Sensus est, se quæ Q. Fr. in eum contulerit reddere velle pro sua copia, ne & ipse frater egeat, & in hoc uti subsidiis amicorum, hoc est, mutuam petere ab amicis pecuniam, quam det fratri, quamvis eam recuset. *Respondere* dicuntur eleganter debitores, qui ad diem solvunt. Vide Gronov. lib. II. Observat. cap. 4. GRÆVIUS.

Cicero Attico Sal.

4 PERJUCUNDUS mihi [1] Cincius fuit ante diem tertium Kal. Febr. ante lucem. Dixit enim mihi te esse in Italia, seséque ad te pueros mittere: quos sine meis literis ire nolui: non quo haberem, quod tibi, præsertim jam propè præsenti, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum, expectatissimúmque esse. Quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. Cætera coràm agemus. Hæc properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. [2] Perbellè feceris, si ad nos veneris. Offendes [3] designationem [4] Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca; quorum reliquiæ multò meliores sunt, quàm putaram. Etiam vellem mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur [5] glutinatoribus, ad cætera administris: iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, [6] συλλάβους appellatis. Sed

1. *Cincius*] Qui Romæ Attici negotia curabat. MANUTIUS.

2. *Perbellè feceris*] Hic videtur esse principium alterius epistolæ. Nam Cicero primâ epistolâ Romæ, extremâ ruri videtur esse, & Atticus contrà: nisi Romæ domi suæ velit esse, quamvis absit ipse. CORRADUS. Cicero tum erat Antii. Manutius ita que hoc ipsum, *apud me*, sic interpretatur: *Domi meæ cœnato, etiamsi ego absim.* Sed facit cum Corrado Mongaltus noster, cui lubens assentior.

3. *Designationem*] Ordinem, quo bibliotheca mea disponatur. MANUTIUS.

4. *Tyrannionis*] Grammatici. Vide ep. 4. lib. II. ad Q. fratrem IDEM.

5. *Glutinatoribus*] Glutinatoribus non solùm utebantur ad voluminum terga exornanda, sed ad chartas membranásve conglutinandas ut in longum possent extendi. In volumine enim chartaceo chartæ chartis adtexebantur in longitudinem, ut volvi possent in rutulum. In codicibus plures tabellæ ac paginæ, cujuscunque essent materiæ, aliæ aliis superstruebantur, eáque massa paginarum, quæ quin glutine quoque fuerint compactæ non est dubitandum, dicebatur codex, cujus forma eadem fuit quæ nostrorum librorum, qui ex nostrate charta compinguntur. SALMASIUS, de Usurarum modo, cap. 10. quem vide pluribus de hac re disputantem.

6. Συλλάβους] Legendum est, σιλλύβους. Membranulæ enim quibus indices librorum inscribebantur, σίλλυβοι sunt dicti. Hesych. Σίλλυβον, ἀγκύλιον, ἄθρον καὶ ἰδιωδιμόν τι καὶ τὸ τῶν βιβλίων δέρμα. Dicuntur aliter πιττάκια, illi indices, sive membranæ, quibus inscribebantur nomina auctorum, & quæ voluminibus adglutinabantur. Σίλλυβοι & σίλλυβαι sunt etiam pelles, quas oræ vestium adsuebant, ut ex Polluce, Hesychio & Eustathio docuit Salmasius ad Historiam Augustam. Sicut autem pelles oris vestium adsuebantur, sic etiam pelliculæ, seu membranulæ cum nominibus scriptorum & operum affigebantur tergis voluminum & codicum. Hinc etiam dicit in epistola sequente & 8, bibliothecam suam talibus sillybis illustratam & pictam fuisse ab his librariis. Nam & in illis sic legendum est, non *suibys*, (aut *syllabis*) ut libri præ se ferunt. GRÆVIUS.

Sed hæc, si tibi erit commodum. Ipse verò utique fac venias, si potes in his locis adhærescere, & [7] Piliam adducere. Ita enim & æquum est, & cupit Tullia. Medius fidius næ tu emisti [8] locum præclarum. Gladiatores audio pugnare mirificè. Si locare voluisses, duobus [9] his muneribus [10] liberasses. Sed hæc posteriùs. Tu fac venias, & de librariis, si me amas, diligenter.

---

7. *Piliam*] Piliam nondum Atticus duxerat uxorem. Nuptias enim celebravit pridie Id. Febr. ut est in epistola 3. lib. II. ad Q. fratrem. Hæc autem scripta III. Kal. Febr. Accipiamus igitur sic, nuptias quidem nondum celebratas, sed desponsatam tamen fuisse. MANUT. Si potes adducere, si tibi concedunt parentes, ut eam adducas, quam nondum duxeris. CORRADUS.

8. *Locum*] Puto vocem, *locum*, vitiosè Latinis literis scribi, cùm Græca sit, λόχον: quo nomine significatur globus sedecim militum, ut tradit Ælianus περὶ τάξεων: quasi innuat Cicero Atticum emisse octo paria gladiatorum, qui mirificè pugnarent. BOSIUS. Non video cur gladiatores emerit Atticus, qui cùm honores populi non affectaret, nec delinire populum muneribus necesse habuit. *Locum* igitur intelligo ad spectandum gladiatoribus. Cùm autem proximis diebus à nescio quo muneratore dati essent gladiatores eximii, qui magno concursu & voluptate hominum spectarentur, scribit Attico Cicero, si locum illum locare voluisset, potuisse ex locario tantum reficere, quantum pro eo adhuc debeat. J. F. GRONOVIUS. Censeo locum emisse, in quo exercerentur gladiatores: Atticum & antè habuisse gladiatores, quos per lanistas exercuerat, non tam ut ipse munus ederet, quàm ut aut illis locandis, aut vendendis, rem faceret, cui tuendæ augendæque semper studuit. Vide vitam ejus à C. Nepote scriptam. GRÆVIUS.

9. *His*] Proximis, quibus populo munus gladiatorium datum est. MANUTIUS.

10. *Liberasses*] Tanti locasses, quanti emeras. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

5

AIN' tu? an me existimas ab ullo malle mea legi, probarique, quàm à te? cur igitur cuiquam misi priùs? [1] Urgebar ab eo, ad quem misi, & non habebam exemplar. Quid? etiam (dudum enim [2] circumrodo, quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse [3] παλινῳδία. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile, quæ sit perfidia [4] in istis principibus, ut volunt esse, & ut essent, si quicquam haberent

---

1. *Urgebar ab eo*] A Cæsare, ad quem ut se cum eo conjungeret, librum vel epistolam miserat; in quo ipsius acta laudabat, quæ antea vituperaverat. POPMA.

2. *Circumrodo*] Paulatim quasi molior. Μεταφορὰ, à canibus, qui circumrodunt, quod postea devorant. CORRADUS.

3. Παλινῳδία] Recantatio, quâ quos adhuc laudavi, vituperarem, & contrà. IDEM.

4. *In istis*] Intelligit maximè Bibulum, Catonem, Domitium, Curionem, Cæsaris inimicos. MANUTIUS.

berent fidei. Senſeram, noram, inductus, relictus, projectus ab iis: tamen hoc erat in animo, ut [5] cum iis in Republica conſentirem. Iidem erant, qui fuerant. Vix aliquando te auctore reſipivi. Dices, ea te monuiſſe, ſuaſiſſe, quæ facerem; [6] non etiam ut ſcriberem. Ego mehercule mihi neceſſitatem volui imponere hujus novæ conjunctionis; ne quà mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cùm miſereri mei debent, non deſinunt invidere. Sed tamen [7] modici fuimus [8] ὑποθέσει, ut ſcripſi. Erimus uberiores, ſi & ille libenter accipiet, & hi ſubringentur, qui [9] villam me moleſtè ferunt habere, quæ Catuli fuerat, à Vettio me emiſſe non cogitant; qui domum negant oportuiſſe me ædificare, vendere aiunt oportuiſſe. [10] Sed quid ad hoc? ſi quibus ſententiis dixi, quod & ipſi probarent, lætati ſunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixiſſe? Sed quoniam qui nihil poſſunt, ii me nolunt amare; demus operam ut ab iis qui poſſunt, diligamur. Dices: vellem jampridem. Scio te voluiſſe; & me aſinum germanum fuiſſe. Sed jam tempus eſt me ipſum à me amari, quando ab illis nullo modo poſſum. Domum meam quòd crebrò [11] inviſis, eſt mihi valdè gratum. [12] Viaticum Craſſipes præripit. Tu de via rectà in hortos.

5. *Cum iis in Republica conſentirem*] Poſt reditum, ut antè conſenſeram. CORRADUS.

6. *Non etiam ut ſcriberem*] Monuiſti tu quidem, ut ea facerem, quæ Cæſaris animum non offenderent; atque etiam quæ delectarent; non tamen, ut etiam ſcriptis eum laudarem: quod ego nunc, à te non admonitus, meâ ſponte feci. MANUTIUS.

7. *Modici fuimus ὑποθέσει*] Modicè laudavimus: uberem ὑπόθεσιν non cepimus, ſed ejuſmodi, ut modicè laudaremus. IDEM.

8. Ὑποθέσει] Argumento.

9. *Villam*] Ægrè ferunt, inquit, atque indignum putant, me hominem Arpinatem quidem, ſed tamen Conſularem, nobiliſſimi viri Catuli villam habere: nec cogitant Vettii fuiſſe hominis mancipis ac publicani, de quo ego emerim. MALASP.

10. *Sed quid ad hoc?*] Quanquam ea quæ modò narravi de villa & domo, ſatis ſuperque indicant illorum malum in me animum, exigua tamen ſunt, & propè contemnenda præ ea re quam mox referam. Quia enim à Pompeio aliquando diſſentiebam in dicenda in Senatu ſententia, quo fiebat ut is mihi quodammodo infenſus eſſet, quamvis illi non probarent quæ à Pompeio dicerentur, ſed contrà mecum ſentirent, tamen lætabantur me ea de cauſa incurrere in odium Pompeii. Quæ lætitia non aliunde proficiſcebatur, quàm ex malo, & invido illorum animo. Præpoſitio, *ad*, hîc comparationem ſignificat, ut apud Terentium Eunucho, *eſtne ut fertur forma? P. ſanè.* CH. *at nihil ad noſtram hanc*: id eſt, præ noſtra hac. BOSIUS.

11. *Inviſis*] Quid ſi, *Inviſes?* ut ſit, Te inviſurum ſcribis cùm eris Romæ. Nam certè nondum Atticus Romam pervenerat. Quod illud declarat proximè ſubſcriptum: *Tu de via rectà in hortos.* MANUTIUS.

12. *Viaticum Craſſipes præripit*] Cicero, poſt mortem L. Piſonis, cognomento Frugi, Tulliolam Furio Craſſipedi, Marcellino, & Philippo coſſ. collocavit. Ei pro dote pecunia erat numeranda: ut Ciceroni

tos. [13] Videtur commodius ad te, postridie scilicet: quid enim tua? sed viderimus. Bibliothecam mihi tui [14] pinxerunt constructione & [15] sittybis. Eos velim laudes.

ad votivam legationem, de qua obeunda cogitabat, viaticum præriperetur. Nam, quòd villas invisere vellet; quoniam id paucorum dierum viaticum futurum erat, ut in ep. 4. lib. II. ad fratrem, ideò potiùs accipiendum videtur de viatico legationis, quo quidem opus esset haud paulo majore in multorum mensium peregrinationem. IDEM.

13. *Videtur*] Distingue sic: *Tu de via recta in hortos. Videtur commodius ad te. Postridie scilicet. Quid enim tua?* Explana sic: Commodius domum tuam pergere. Id scilicet postridie facies. Quid enim tantum in uno die? quid tua, citiùs seriùs uno die? MANUTIUS. Omnino aliter Mongaltus, *Tu, Attice, in hortos Crassipedis veni. Id mihi quidem erit commodius. Quid enim tuâ? Postridie ad te ibimus. Sed viderimus.* Atticus scilicet Romæ tunc erat: Cicero Antii, unde mox rediturus; & antè in hortos Crassipedis, quàm in urbem. Hæc ille.

14. *Pinxerunt constructione, & sittybis*] Id est, in re utraque artificiosè variaverunt & ornaverunt eam: tum in pegmatis, ubi est loculorum librariorum constructio; tum in libris ipsis, quorum sittybas curaverunt elegantissimè. Sunt enim *sittybæ*, scortea librorum integumenta, & vestes è corio παρὰ τῶν σιτων, à capris, (quarum adhibebantur pelles) antiquo nomine facto, quo caprarii in pecudibus agendis utebantur. JUNIUS.

15. *Sittybis*] Legendum *sillybis* ostendi ad ep. 4. hujus libri. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

DE [1] Lentulo scilicet sic fero, ut debeo. Virum bonum, & magnum hominem, & in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quòd ipsius vicem minimè dolemus, [2] non ut Saufeius & vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex ejus incendio esse ereptus. Nam quid fœdius nostrâ vitâ? præcipuè meâ? nam tu quidem, etsi es naturâ [3] πολιτικὸς, tamen nullam habes [4] propriam servitutem: [5] communi frueris nomine. 6

1. *Lentulo*] L. Lentulo, flamine Martiale, de quo ep. 24. lib. II. & de Haruspicum resp. MANUTIUS.

2. *Non ut Saufeius & vestri*] Non ideo vicem ipsius minimè dolemus, quia Saufeium, & reliquos Epicureos sequamur, qui nihil dolere soliti sunt, nisi quod ad ipsos pertinet, aliena non curant; sed mehercule, quia minimè dolendum ejus interitu videtur, qui tanquam deorum beneficio, cùm patria civilibus discordiis arderet, ex ejus incendio videatur esse ereptus. *Saufeius & vestri*; quia & Saufeius, & Atticus Epicurei. IDEM.

3. Πολιτικος] Reip. deditus.

4. *Propriam servitutem*] Servi omnes videmur: ita nobis erepta libertas est vitio civium improborum; in hac servitute, quæ communis omnibus est, tu quoque vivis; ego autem habeo propriam, & præcipuam, qualem præterea nemo habet. ID.

5. *Communi frueris nomine*] Non propriam,

mine. Ego verò, qui, si loquor de Republica quod oportet, insanus; si quod opus est, servus existimor; si taceo, oppressus & captus; quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quòd ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar. Quid si cessare libeat, & in otii portum confugere? [6] Nequicquam. [7] Immo etiam in bellum & in castra. Ergo erimus [8] ὀπαδοὶ, qui ταγοὶ esse noluimus? Sic faciendum est. Tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem, sic video placere. [9] Reliqui est, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Non mehercule possum; & [10] Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. [11] Veruntamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut [12] ista [13] improbem; idque tu, cùm unà erimus, confirmabis. A te literas crebrò ad me scribi video; sed omnes uno tempore accepi. Quæ res etiam auxit dolorem meum. Casu

priam, sed communem servis servitutem. Hoc videtur significare: sed, verba num vacent mendo, haud satis scio. MANUTIUS.

6. *Nequicquam*] Frustrà, inquit, libeat in otium secedere, ut non ingratus videar erga eos, quorum studio, & operâ evocatus sum ab exilio. Nam ii meo aliquo publico munere, & officio sibi volunt satisfieri. Itaque ut ingrati animi vitium effugiam, vel eorum gratiâ, versandum mihi est in Republica. BOSIUS.

7. *Immo etiam in bellum*] Legendum cum interrogatione. Et repetendum ἀπὸ κοινοῦ, *si libeat*, & extrinsecus assumendum verbum, *sequi*, aut *comitari*, quod assectatoris est. Quid, si libeat, inquit, Pompeium & Cæsarem sequi etiam in bellum, & in castra? Huic verò interrogationi ita respondet, quasi turpe existimet eum, hoc est, se, qui dux esse noluerit, alios in militia assectari. IDEM.

8. Ὀπαδοὶ] Asseclæ. Ταγοὶ, duces.

9. *Reliqui est*] Subintellige, Hoc quod dicam, ut *quam Spartam nactus sum*, *ornem*: id est, ut quando me cum Cæsare, & Pompeio conjunxi, ornem eos, & tuear, quibus rebus possim. Hoc quidem reliquum est: sed ego, ut faciam, à me impetrare non possum: ægrè enim adducor, ut à Republica descìscam, cujus illi rationibus privatas opes anteponunt. MANUTIUS.

10. *Philoxeno*] Qui, Dionysii tyranni versus quia liberè improbabat, in carcerem Lautumias conjectus est: deinde eductus, cùm idem Dionysius alios item versus ei legendos tradidisset, opinatus fore, ut metu carceris probaret; sententiam non mutavit, sed, versibus lectis, demisso capite, ultro ad Lautumias tacitus iter convertit. Cùmque Dionysius ad abeuntem clamasset, Quò, Philoxene? Ad Lautumias, inquit: ut intelligeret tyrannus, ab eo versus non probari. Diodorus Siculus, Stobæus, Lucianus, Athenæus lib. I. & interpres Aristophanis, in Pluto. IDEM.

11. *Veruntamen*] Hæc dictio non semper habet adversandi vim, sed interdum concludendi, ut hoc loco, quasi dicat: Sed, ne longior sim, ne te multis teneam, ut indicem tibi animum meum, ego nunc mecum ipse rationem quæro, quâ ista improbem. IDEM.

12. *Ista*] Istorum acta, quæ ad tyrannidem spectant. Et dixit, *Commentor*, quia rationem quæreret, quâ, neque se illa probare ostenderet, & Cæsarem tamen, ac Pompeium haud magnopere offenderet. Quæ autem erat hæc ratio? vel ut scriberet de optima Republica, quod fecit paulò pòst; quibus in libris, quod esse debeat optimi civis officium, cùm ostenderet, satis indicabat, acta se Cæsaris, & Pompeii non

su enim trinas antè legeram, quibus meliusculè Lentulo esse scriptum erat: ecce quartæ [14] fulmen. Sed ille, ut scripsi, non miser; nos verò [15] ferrei. Quòd me admones ut scribam [16] illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor istius mandati tui. Sed mehercule [17] incipiendo refugi; ne, [18] quòd videor stultè illius amici intemperiem non tulisse, rursus stultè injuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; & simul ne [19] βαθύτης mea, quæ in agendo apparuit, in scribendo sit [20] oculatior; & aliquid satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. Tu modò quàm sæpissimè ad me aliquid. Epistolam, [21] Lucceio nunc quam misi, quâ meas res ut scribat rogo, fac ut ab eo sumas: valdè bella est: eumque ut approperet, adhorteris: &, quòd mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias. Domum nostram, quoad poteris, invisas. Vestorio aliquid significes: valdè enim est in me liberalis.

non probare : vel ut ab urbe abesset ; ut absentiæ suæ causam esse constaret, quòd ea, quæ tum agerentur, non probaret. IDEM.

13. *Improbem*] Quæ sit Ciceronis sententia, declarat ea quæ proximè antecedit, Manutii annotatio. Sed voluerat legi Malaspina, *probem* : quod recepit Lambinus, ac tuetur J. F. Gronovius. Videant Critici.

14. *Fulmen*] Quibus, ut fulmine, sum ictus, quia Lentuli obitum, aut certè desperatam salutem significarent. MANUTIUS.

15. *Ferrei*] Manifesto comprehenditur, hic *Servi*, non *Ferrei* legendum esse. VICTORIUS. Quamvis receperint emendationem Victorii Manutius & M. Brutus, hanc tamen ipse Victorius non ausus fuit recipere. GRÆVIUS.

16. *Illa Hortensiana*] Videtur intelligere Hortensium librum de philosophia, quem postea scripsit. MANUTIUS.

17. *Incipiendo*] Cùm jam aggressus essem scribere illa Hortensiana, revocavi me, &, quod institueram, abjeci ; ne, cùm videar injuriam Hortensii, quæ tamen non gravissima fuerat, parum sapienter tulisse, rursus in eodem illustrando parum sapiens haberi possim. Neque enim sapientis est, cui antea maximè succensueris, eundem paulò pòst maximè laudare. IDEM.

18. *Quod videor*] Videbatur Cicero stultè fecisse, quòd in quadam causa tacitè non tulerat intemperiem Hortensii, sed ei objecerat injuriam sibi immeritò illatam. BOSIUS.

19. *Βαθύτης mea*] Βαθύτητα vocat taciturnitatem, & occultum aliqua de re animi sensum, sumptâ translatione à puteis, & aliis locis altis, in quibus demersa ita latent, ut nemini appareant. IDEM. Βαθύτης non est taciturnitas; sed singularis quædam prudentia intelligitur. Sallustio, *altitudo ingenii* vocatur, ut docet Turneb. III. 15. Βαθὺς διανοίας Themistio, Quintil. declam. *profundæ mentis consilia*. Polyb. βαθύτης τῆς ψυχῆς. Nec multo aliter *altitudo animi*. Cic. sic & ep. 10. lib. V. *Itaque admirabere meam βαθύτητα, cùm salvi redierimus*. Aliter tamen VI, ep. 1. *Quòd meam βαθύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo*. Is. CASAUB. Vide Fr. Odinum in Offic. I. 25. Tomo nostro III. *pag.* 292. *not.* 91.

20. *Oculatior*] Castigavi, *oculatior*, auctore Decurtato, cùm antea legeretur, *occultior*, repugnante sententiâ. Oculatus hic qui omnium oculis patet, quo significatu Plinius locum oculatissimum vocavit. BOSIUS.

21. *Lucceio*] Fam. lib. V. epist. 12.

Cicero Attico Sal.

Nihil [1] εὐκαιρότερον epiſtolâ tuâ, quæ me ſollicitum [2] de
7 Quinto noſtro, puero optimo, valdè levavit. Venerat horis duabus antè Chærippus; mera monſtra nuntiarat. [3] De Apollonio quod ſcribis; [4] qui illi Dii irati, homini Græco, qui [5] conturbare quidem putat ſibi licere; quod equitibus Romanis. Nam [6] Terentius ſuo jure. [7] De Metello, [8] οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν. Sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, [9] qui quidem... [10] Tibi nummi meo periculo ſint. [11] Quid enim vereris, quemcunque heredem fecit? niſi Publium fecit. Verùm, fecit non improbè; quanquam fuit ipſe. Quare in hoc [12] thecam nummariam non retexeris: in aliis eris cautior. Mea mandata

---

1. Εὐκαιρότερον] Opportunius.

2. *De Quinto*] Q. fratris filio. Corrad.

3. *De Apollonio*] P. Craſſi, ut arbitror, liberto. Ep. 16. lib. XIII. Fam. Idem.

4. *Qui illi Dii*] Formula malè precandi, in qua omittitur verbum *Sint*, & *Qui* ponitur pro *Utinam*, ut in ſimili imprecatione dixit Terentius Phorm. *Qui illum Dii omnes perduint.* Plautus Trinummo, *Qui iſtum Dii perdant.* Popma.

5. *Conturbare*] Eſt, omiſſis veteribus creditoribus, ſatisfacere iis, qui poſteriùs crediderunt. Manut. *Conturbare*, quantùm ex Juriſconſultorum verbis poſſum judicare, eſt accipere, & non reddere: hoc eſt, omnino quaſi decoquere. Corradus. Eſt autem elliptica locutio: plena enim eſt *Conturbare rationes*, *rem* &c. Terent. Eun. V. 3. 29. *Ita conturbaſti mihi rationes omnes.* Qui enim non ſunt ſolvendo, neque ſe extricare nominibus poſſunt & ære alieno, illi conturbant, inquit Turnebus, quem vide *Adverſ.* IV. 15.

6. *Terentius*] P. Terentius Hiſpo. Ep. 0. lib. XI. & ep. 65. lib. XIII. Fam. Corrad.

7. *De Metello*] Quiſnam è Metellis? Hærent interpretes Corradus & Mongaltus Q Metellum Nepotem ſignificari putant: Manutius verò, Metellum Creticum.

8. Οὐχ ὁσίη] *Pium non eſt, mortuis inſultare.* Odyſſ. X. 412.

9. *Qui quidem*] Eſt ἀποσιώπησις qua Cicero aliis cogitandum relinquit, quid ipſe ſentiat de Metello, ne, ſi fortè quod in animo habebat exprομeret, hominem mortuum maledictis inceſſere videretur. Innuit verò improbum virum fuiſſe Bos.

10. *Tibi nummi meo periculo ſint*] φωνικῶς. Indicat enim nullam ſpem eſſe eorum nummorum recuperandorum. Ideò mox ſubjicit. *in hoc thecam nummariam ne retexeris.* Idem.

11. *Quid enim vereris*] Senſus eſt, Quid vereris, quemcunque Metellus heredem fecit, ne is ſcilicet hereditatem non cernat, quòd eam damnoſam exiſtimet, niſi fortè Publium heredem fecit? non enim verendum eſt, ſed pro certo habendum, neminem eam hereditatem aditurum præter Clodium; qui ære alieno cùm totus ſit obrutus, nullam quantumvis damnoſam repudiaturus eſt hereditatem. Veruntamen improbè non fecit Metellus, quòd affinem ſuum heredem fecit, quem ſciebat certò hereditatem ſuam aditurum. Itaque hujus rei causâ, ne thecam nummariam retexeris, id eſt, aperieris, ut in eam nummos indas tibi debitos à Metello. Ii enim tibi perierunt. Idem.

12. *Thecam nummariam*] Proverbium eſt, *thecam nummariam non retexeris.* Sportulam vimineam intelligit, quæ ſi fuit anguſtior, videtur potuiſſe retexi. Is. Casaubonus.

data de domo curabis : [13] præsidia locabis : Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis [14] de Laterio. Quid quæris? equidem dolui. [15] Ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis, & amabis, ut facis.

13. *Præsidia*] Ne, dum ædificatur, impetum aliquem Clodius faciat. MANUTIUS. P. Victorius ex conjectura censebat emendandum *prædia*, sed nihil tamen in sua editione immutavit, nec immutandum censuit. Malè Bosius & Gruterus receperunt Victorii conjecturam. GRÆV. Idem tamen, altero Tomo extremo, ubi *addenda* & *corrigenda* proponit, in contextu scribi jubet *prædia*, Mureto quoque, inquit, hanc lectionem approbante. Quamobrem ergo, si de locandis *prædiis* agitur, Milonem admonitum velit; ego non video. At video cur ille admoneatur, si locanda sint *præsidia*: conductas enim operas habebat. OLIVET.

14. *De Laterio*] Laterium erat villa Quinti Ciceronis in Arpinati, quam ædificiis, aquæductibus & viis ornabat, ut constat ex Epistola prima lib. III. ad eundem. Sed, ut videtur, Arpinates vicinos suos hac re offendebat. quod Marcus frater dolebat. Ille verò non curabat sermones illorum POPMA.

15. Ὁ δ' οὐκ] Hic verò non curabat quæ dicebantur. *Odyss.* Α'. 271. 305.

CICERO ATTICO SAL.

MULTA me in epistolâ tuâ delectarunt, sed nihil magis, quàm patina [1] tyrotarichi. [2] Nam de raudusculo, quod 8 scribis, [3] μήπω μέγαν εἴπῃς πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς. Ædificati tibi in agris [4] nihil reperio. [5] In oppido est quiddam, de quo est dubium sitne venale; ac proximum quidem nostris ædibus. Hoc

 scito,

1. *Tyrotarichi*] Videtur Atticus, iis quæ de tyrotaricho, & de raudusculo scripserat, notasse miram Ciceronis parsimoniam, quâ grande æs alienum, quod rebus suis adversis conflaverat, ita minuerat, ut id modicum jam esset. Nam raudusculum est modicum æs. Tyrotarichus autem genus erat opsonii vilioris, rusticis familiare, quod caseo, & salsamentis constabat : unde & nomen acceperat. BOSIUS.

2. *Nam de raudusculo*] Quod ais me æs illud alienum, quod contraxi, ita minuisse, ut id jam non æs, sed raudusculum sit; ne me magnum, id est, bonis affluentem, & fortunatum dixeris, priusquam videris qui futurus sit exitus rerum mearum. Nam fieri potest, ut, antequam moriar, iterum fortunæ meæ ad eosdem miseriarum scopulos allidantur. IDEM.

3. *Μήπω μέγαν*] Invenimus hunc versiculum apud Joannem Stobæum, sub nomine Sophoclis. Explicat autem ferè Solonis sententiam, qui neminem beatum antequam obiisset dici volebat. VICTOR. Sensus vulgaris non convenit huic loco. Leg. Μὴ 'πω μέγ' εἴπῃς. Hoc est, ne quid magnum dicas, priusquam mortuum videris, seu ne glorieris de adversario, priusquam jaceat. Τελευτᾶν non modo est mori, sed quocunque modo finire. Itaque τελευτῶν sæpe ponitur pro denique, ad postremum. Cicero elegantissimè abusus est hoc dicto. Accepit τελευτήσαντα quasi esset accusativi pluralis neutrius, & loqueretur poeta de nummis. Significat igitur, ne gratuleris tibi de nummis, priusquam finientia, hoc est, finem negotii videris. J. F GRON.

4. *Nihil reperio*] Quod emere possis.

5. *In oppido*] Antiatum. CORRADUS.

ſcito, [6] Antium Buthrotum eſſe Romæ, ut Corcyræ illud tuum. Nihil quietius, nihil alſius, nihil amœnius. [7] Εἴη μισητὸς φίλος οἶκος. Poſtea verò quàm Tyrannio mihi libros diſpoſuit, [8] mens addita videtur meis ædibus: qua quidem in re mirifica opera [9] Dionyſii & Menophili tui fuit. Nihil venuſtius quàm illa tua [10] pegmata, poſtquam ſillybis libros illuſtrarunt. [11] Valde ut ſcribas ad me velim [12] de gladiatoribus; ſed ita, benè ſi rem gerunt: non quæro, malè ſi ſe geſſere. [13] Apenas vix diſceſſerat; cùm epiſtola. Quid ais? putáſne fore, ut legem non ferat? dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudiſſe videor. Verum ſtatim fac ut ſciam, ſi modò tibi eſt commodum. Ludis quidem, quoniam dies eſt additus, eò etiam meliùs hîc eum diem cum Dionyſio conteremus. [14] De Trebonio prorſus [15] tibi aſſentior. [16] De Domitio:

[17] Σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα σῦκον οὐδὲ ἓν
Οὕτω ὅμοιον γέγονεν,

quàm eſt iſta [18] περίστασις noſtræ: vel quòd ab iiſdem, vel quòd præter opinionem, vel quod viri boni nuſquam. Unum diſſimile, quòd huic meritò. Nam de ipſo caſu, neſcio an illud melius. Quid enim hoc miſerius, quàm eum qui tot annos, quot

6. *Antium Buthrotum eſſe Romæ*] Ut Corcyra Buthrotum propè habet, oppidum amœniſſimum, & quietiſſimum: ita Antium Roma. MANUTIUS.

7. *Εἴη μισητὸς*] Hoc ſenſu: familiaris tua domus tibi odio fuerit præ Antiatibus illis ædibus. Proverbium Græcum eſt, *φίλος οἶκος ἄριστος*, quo familiaris cujuſque domus laudatur. Verùm ita amœnæ erant ædes illæ Antiates, ut nemo eſſet qui ſuis illas longè non anteferret. BOSIUS.

8. *Mens*] Cùm antea, bibliothecâ nondum à Tyrannione diſpoſitâ, quaſi corpus eſſet ſine mente. MANUTIUS.

9. *Dionyſii, & Menophili*] Quibus Tyrannio uſus eſt glutinatoribus. ep. 4. IDEM.

10. *Pegmata*] Vide ſuprà, epiſt. 4. ubi de *ſillybis* pro *ſittybis*, quod habent vulgati.

11. *Valde ut*] Ita Lambinus. Alii verò, *illuſtrarunt valde. Et ſcribas* &c. Reponendum autem conjicit J. F. Gronovius: *Vale, & ſcribas* &c. Ita ut *Apenas vix diſceſſerat*; ſit novæ epiſtolæ initium.

12. *De gladiatoribus*] Suprà, epiſt. 14.

13. *Apenas*] Servus vix diſceſſerat cum literis ad te meis, cùm epiſtola mihi à te reddita eſt: in qua ſcribis fore, ut legem non ferat. Quem autem legem non laturum, & quam legem intelligat, quoniam in divinatione poſitum eſt, omitto. MAN.

14. *De Trebonio*] Tribunatum plebis petituro, quem geſſit anno ſequenti, Pompeio, & Craſſo coſſ. IDEM.

15. *Tibi aſſentior*] Eum Tribunum plebis legem de Provinciis Conſularibus ad iſtorum arbitrium laturum. Plut. in Pomp. & Dion. lib. XXXIX. CORRADUS.

16. *De Domitio*] L. Domitio Ænobarbo Conſulari candidato. IDEM.

17. *Σύκῳ*] *Ficui per Cererem ficus nulla unquam tam ſimilis fuit.* Senarius cum dimidio Comici neſcio cujus.

18. *Περίστασις*] Status, conditio. Status iſte Domitii ſimillimus eſt noſtro, cùm in exilium pulſi ſumus: vel quòd ab iiſdem læditur, à quibus olim ego; vel quòd præter opinionem &c. MANUTIUS.

quot habet, designatus Consul fuerit, fieri Consulem non posse? præsertim cùm aut solus, aut certè non plus, quàm cum altero petat. Si verò id est, quod nescio an sit, ut non minùs longas jam in codicillorum fastis futurorum Consulum pagniulas [19] habeat, quàm factorum, quid illo miserius? nisi respublica, in qua ne speratur quidem melius quidquam. [20] De Natta, ex tuis primùm scivi literis; oderam hominem. De poemate quod quæris; quid si cupiat [21] effugere? quid? sinas? [22] De Fabio Lusco [23] quod eram exorsus, homo peramans nostri semper fuit, nec mî unquam odio: satis enim acutus & permodestus, ac bonæ frugi. Eum quia non videbam, abesse putabam. Audivi ex Gavio hoc Firmano, Romæ esse hominem, & fuisse assiduum. Percussit animum, dices, [24] tantuláne causa? permulta ad me detulerat non dubia de [25] Firmanis fratribus. Quid sit, quòd se à me removit, si modò removit, ignoro. De eo quod me mones ut & [26] πολιτικῶς me geram, & [27] τὴν ἔσω γραμμὴν teneam; ita faciam. Sed opus est majore prudentia; quam à te, ut soleo, petam. Tu velim è Fabio, si quem habes aditum, odorere: & istum convivam tuum [28] degustes; & ad me de his rebus, & de omnibus quotidie scribas. Ubi nihil erit quod scribas, id ipsum scribito. Cura ut valeas.

CICE-

19. *Habeat*] Hæc omnes intelligunt de Domitio, ineptissimè. Scribendum: *in codicillorum fastis futurorum Consulum paginulas habeant.* Sc. Pompeius, Cæsar, & Crassus, qui jam inter se convenerunt de Consulibus in multos annos, quos fieri sint passuri, idque habeant perscriptum in codicillis, ut jam aliquot annorum Consules non populi Romani, sed suo arbitrio fecerunt. *Quid illo miserius?* scilicet, bono Domitio, qui inter hos notatos in codicillis haud dubiè non est, cùm tamen quasi genitus & sublatus sibi videatur in spem Consulatûs, patre Consulari, triumphali, censorio. Suet. Ner. 2. J. F. GRON.

20. *De Natta*] Cognomen est Pinariorum. Fortè is est, de quo dixit Horatius: *ungor olivo, non quo fraudatis immundus Natta lucernis.* CORRADUS.

21. *Effugere*] In lucem exire. MAN.

22. *De Fabio Lusco*] Nisi M. Fabius hic est, cujus modestiam etiam commendat ep. 25. lib. IX. Fam. Fateor me, qui sit ignorare. CORRADUS.

23. *Quod eram exorsus*] Alibi, vel in cogitatione. Certè in hac epistola non est exorsus, nisi fortè pars illa desideratur. IDEM.

24. *Tantuláne causa*] Minima enim causa, ideò commoveri, quia, cùm Fabius Romæ fuisset assiduus, ad eum tamen non venisset. MANUTIUS.

25. *Firmanis*] Interpretes, qui sint fratres hi Firmani, ignorant.

26. Πολιτικῶς] Civiliter, sed cum Reipublicæ benè gerendæ studio. CORRAD.

27. Τὴν ἔσω γραμμὴν] Id est, interiorem lineam, quæ media inter extremas duceretur. significat mediâ viâ utendum esse, ut idem alibi loquitur: quod fit, cùm quis nimis non inclinat in alterutram factionum partem. BOSIUS.

28. *Degustes*] Leviter in sermone tentes. Μεταφορὰ à cibis, quorum saporem degustando percipimus. Et respexit ad illud, *Odorere.*

Cicero Attico Sal.

9 SANE velim scire num [1] censum impediant Tribuni diebus vitiandis, (est enim hic rumor) totáque de Censura quid agant, quid cogitent. Nos hîc cum Pompeio fuimus. Multa mecum de republica, sanè sibi displicens, ut loquebatur: ([2] sic est enim in hoc homine dicendum) Syriam spernens, Hispaniam jactans: hîc quoque, ut loquebatur; & opinor, usquequaque de hoc cùm dicemus, sit hoc [3] quasi καὶ τόδε Φωκυλίδου: tibi etiam gratias agebat, quòd signa [4] componenda suscepisses: in nos verò suavissimè hercule effusus. Venit etiam ad me in Cumanum [5] à se. [6] Nihil minùs velle mihi visus est, quàm Messallam Consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire. Quòd [7] Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum, & [8] ædificium nostrum quòd crebrò invisis, gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum [9] haberet, ad te Nonis Maii venturum. Ego me de Cumano movi ante diem V Kal. Maii: eo die Neapoli apud [10] Lætum, ante diem IV Kal. Maii, iens in Pompeianum, bene manè hæc scripsi.

CICE-

1. *Censum*] est *census* Censorum opus, hoc in loco. *Vitiari* autem dicuntur dies, cùm vitiosi fiunt aliquâ religionis obnuntiatione. JUNIUS.

2. *Sic enim*] Solet enim *aliud sentire, aliud loqui.* Epist. 1. lib. VIII. Fam. Hinc ep. 14. h. l. *Dixit, sed utrùm fronte, an mente, dubitatur.* CORRADUS.

3. *Quasi*] Ut Phocylides poeta suis præceptis præponere solitus est illum dimidiatum versiculum; Τὰ δὲ Φωκυλίδου: *Et hoc Phocylidis*; sic nos, cùm Pompeii sermones referemus, semper addemus, *Ut loquebatur*: quoniam ille aliud in lingua promptum, aliud in pectore clausum habebat. POPMA.

4. *Componenda*] In theatro Pompeii. De quo Plut. Plinius &c. MANUTIUS.

5. *A se*] A villa sua; sicuti, *Ad me*, valet, ad villam meam. Nec est, cur hoc loquendi genere quisquam offendatur. Sic ille, quem hic noster tanti fecit, Terentius in Heauton. *Hinc à me quisnam egreditur?* & alibi cùm ipse, tum, optimus Latinitatis auctor, Plautus. IDEM.

6. *Nihil minùs velle*] quia favebat Æmilio Scauro. Videbat autem duos patricios simul esse consules non posse: vetabat enim antiqua lex. Ideò timebat, ne, dejecto Scauro, Messalla crearetur. Quod evenit. IDEM.

7. *Lucceio*] Vide ep. 6. hujus libri.

8. *Ædificium*] Domum quæ ædificatur. De quâ lib. III. ad Q. Fr. MANUTIUS.

9. *Haberet*] Mallem: *tecum haberes*: ut eâ causâ iret ad Atticum Q. frater. IDEM.

10. *Lætum*] Placeret, *Pætum*; ut sit Papirius Pætus, de quo Fam. IX. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

PUTEOLIS magnus eſt rumor Ptolemæum [1] eſſe in regno. Si quid habes certius, velim ſcire. Ego hîc paſcor bibliothecâ [2] Fauſti. Fortaſſe tu putabas, [3] his rebus Puteolanis & Lucrinenſibus. Ne iſta quidem deſunt. Sed mehercule [4] à cæteris oblectationibus deſeror, & voluptatibus, propter Rempublicam; ſic literis ſuſtentor & recreor; malóque in illa tua ſedecula, quam habes [5] ſub imagine Ariſtotelis, ſedere, quàm in iſtorum ſella curuli; tecúmque apud te ambulare, quàm cum eo, quocum video eſſe [6] ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit, aut ſi quis eſt qui curet deus. Noſtram [7] ambulationem, & Laconicum, eáque quæ [8] Cyrea ſint, velim, quod poteris, inviſas; & urgeas Philotimum ut properet; [9] ut poſſim tibi aliquid in eo genere reſpondere. Pompeius in Cumanum [10] Parilibus venit: miſit ad me ſtatim qui ſalutem nuntiaret. Ad eum poſtridiè manè vadebam, cùm hæc ſcripſi. 10

1. *Eſſe in regno*] Reſtitutum à Gabinio, Syriæ proconſule. Nota hiſtoria ex Dione, Cæſare, aliis. MANUTIUS.

2. *Fauſti*] Hic eſt L. Cornelius Sylla Fauſtus, Syllæ Dictatoris filius, Pompeii gener, quem magnam & exquiſitam bibliothecam habuiſſe licet ſuſpicari ex eo quòd Sylla pater devictis Athenis inde aliquot librorum millia abſtulerit, ut tradit Plutarchus in vita. POPMA.

3. *His rebus*] Piſcibus & oſtreis, quibus ſinus Puteolanus & lacus Lucrinus abundabant. IDEM. Placet ut legatur *oſtreis*, pro *his rebus*. URSINUS.

4. *A cæteris*] Videtur *ut* ſuo loco excidiſſe. Forè Cicero ſic ſcripſit: *Sed mehercule ut à cæteris . . . ſic literis* &c. GRÆVIUS.

5. *Sub imagine Ariſtotelis*] In tua bibliotheca. MANUTIUS.

6. *Ambulandum*] Mihi ut legato. Epiſt. 1. & 2. h. l. Niſi velit ſignificare, quod devorandum eſſe dixerat, ep. 5. h. l. CORR.

7. *Ambulationem, & Laconicum*] In ipſius domo. De Laconico, vide Vitruvium lib. X. cap. 9, 10. MANUTIUS.

8. *Cyrea ſint*] A Cyro architecto facta ſint. Ep. 2. lib. II. Al. *circa ſunt*, idque fortaſſe rectius, ut balnearia ſignificet. Epiſt. 1. lib. III. ad Q. fr. CORRADUS.

9. *Ut poſſim*] Ut ego quoque habeam; ubi te poſſim accipere, acceptus à te toties: quod nunc, nondum ædificatâ domo, non poſſum. MANUTIUS.

10. *Parilibus*] IX. Kal. Maii. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

DELECTARUNT me epiſtolæ tuæ, quas accepi uno tempore duas ante diem II. Kal. Perge reliqua. Geſtio ſcire 11

 iſta

ista omnia. [1] Etiam illud cujusmodi sit, velim perspicias: potes à [2] Demetrio: dixit Pompeius, Crassum à se in Albano expectari a. d. IV. Kalendas: is cùm venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum Publicanis putarent. Quæsivi, [3] gladiatoribúsne? respondit, ante quàm inducerentur. Id cujusmodi sit, aut nunc si scias, aut cùm is Romam venerit, ad me mittas velim. Nos hîc voramus literas cum homine mirifico (ita mehercule sentio) Dionysio, qui te, omnésque vos salutat. [4] Οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι. Quare ut homini curioso ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid [5] Censores, quid [6] Appius, quid illa populi [7] Apuleia. Denique etiam quid à te fiat, ad me velim scribas. Non enim (ut verè loquamur) tam rebus novis, quàm tuis literis delector. Ego mecum præter Dionysium duxi neminem: nec metuo tamen ne mihi sermo desit [8] abs te. Opere delector. Tu Lucceio [9] nostrum librum dabis. [10] Demetrii Magnetis tibi [11] mitto; statim [12] ut sit, qui à te mihi epistolam referat.

---

1. *Etiam illud*] Hoc quod sum dicturus, quódque mihi Pompeius affirmavit, de rationibus cum publicanis putandis. Id ipsum repetit, post hanc narrationem, his verbis, *Id cujusmodi sit, aut nunc si scias*, &c. MALASPINA.

2. *Demetrio*] Pompeii liberto. Plin. lib. XXXV. cap. 18. Plutarch. in Pompeio & Dion. lib. XXXIX. CORRADUS.

3. *Gladiatoribusne*] Putaréne vellent rationes, quibus diebus gladiatores pugnarent? Antè, Pompeius respondit. MANUTIUS.

4. Οὐδὲν] *Nihil dulcius, quàm omnia nosse.* Desit fortasse verbum ἐστιν.

5. *Censores*] Num civitatem censeant, an id desperetur. Ep. 17. MANUTIUS.

6. *Appius*] Quia videbat eum hoc anno consulatum petiturum. Anno enim proximo consulatum gessit. IDEM.

7. *Apuleia*] Appii frater P. Clodius, qui populum in tribunatu non secus, atque Apuleius Saturninus, concitat. *Apuleiam* autem appellat per contemptum quasi effeminatum, & mollem. IDEM.

8. *Abs te. Opere*] Alii aliter & legunt, & interpretantur: sed germanas, opinor, gerras afferunt. Hîc tamen aberrasse librarium scriptorem facilè crediderim. OLIVETUS.

9. *Nostrum librum*] Commentarium earum rerum, quas in consulatu gessimus: ut habeat, unde sumat ad historiam conficiendam. Ep. 12. lib. V. Fam. MANUT.

10. *Demetrii Magnetis*] Epist. 11. & 16. lib. VIII. CORRADUS.

11. *Mitto*] Librum περὶ ὁμονοίας ab eodem Demetrio Magnete ad te missum. ID.

12. *Ut sit*] Ille, qui Magnetis librum attulerit. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

12 EGNATIUS Romæ est. Sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi; graviter se acturum cum Aquilio

[1] Aquilio confirmavit. Videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor [2] præstò esse. Idibus enim auctionem Larini video, & [3] biduum præterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mî velim. Sed, si me diligis, postridie Kal. cœna apud me cum Pilia. Prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in diversorio, cœnare. [4] Facio fraudem senatusconsulto. Inde domum cœnatus, ut sim manè præstò Miloni. Ibi te igitur videbo, & [5] promonebo. Domus te nostra tota salutat.

1. *Aquilio*] Jurisconsulto: ut sit C. Aquilius Gallus, qui Ciceronis collega fuerat in prætura: ut in oratione pro Cluentio, & Offic. lib. II. MANUTIUS.

2. *Præstò esse*] Macronis causam non videor posse defendere, cùm auctioni constituerim interesse. Fortè autem vel emere quippiam Cicero volebat in auctione: vel ad eum bonorum pars, quæ vendebantur, ex hereditate pertinebat. IDEM.

3. *Biduum præterea*] Subintelligit, Larini mihi commorandum est, aut aliquid aliud tale. LAMBINUS. *Biduum*: quod auctioni huic, præter Idus, dabitur. MONG.

4. *Facio fraudem senatus-consulto*] Cùm senatus vocabatur, senatores, qui erant in urbe, adesse jubebantur in senatu; qui non erant, juberi non poterant. Cicero autem, ne citari posset, urbem non est ingressus Kalendis, quo die senatus habebatur, sed in hortis suburbanis consistere, & cœnare voluit. Fraude igitur subterfugit senatus-consultum, quo in senatus-consulto scriptum erat, ut senatores, qui in urbe essent, in senatum vocati venirent, non venientibus pignora auferrentur. Philipp. I. MANUTIUS.

5. *Promonebo*] Est, præmonebo; ut prodicere diem, prædicere, apud Varronem De Lingua Latina. BOSIUS. Id est, porrò monebo, ut eo die cœnes apud me cum Pilia: quod antè dixerat. JUNIUS.

CICERO ATTICO SAL.

NOs in Tusculanum venisse ante diem XVII. Kalend. De-
cembris video te scire. Ibi Dionysius nobis præstò fuit. 13
Romæ ante diem XIII. Kalend. volumus esse: quid dico, volumus? immo verò cogimur. [1] Milonis nuptiæ; comitiorum non nulla opinio est. [2] Ego, ut sit rata, abfuisse me in altercationibus, quas in Senatu factas audio, fero non molestè. Nam aut defendissem, quod non placeret; aut defuissem, cui non oporteret. Sed mehercule velim res istas, & præsentem statum Reipublicæ, & quo animo Consules ferant hunc [3] σκυλμὸν, rescri-

1. *Milonis nuptiæ*] Duxit uxorem Faustam, Syllæ dictatoris filiam. MANUTIUS.

2. *Ego, ut sit rata*] Quamvis, inquit, rata sit opinio illa comitiorum, ita ut ea certò habeantur, tamen non molestè fero me abfuisse ab iis altercationibus, &c. Hæ verò fuerant, ut suspicor, de habenda aut non habenda quorundam ratione. BOSIUS.

3. *Σκυλμὸν*] Perturbationem.

bas ad me, quantum [4] poteſt. Valdè ſum [5] ὀξύπεινος: &, ſi quæris, omnia mihi ſunt ſuſpecta. Craſſum quidem noſtrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quàm olim [6] æqualem ejus L. Paulum, iterum Conſulem. O hominem [7] nequam! De [8] libris oratoriis factum eſt à me diligenter: diù multúmque in manibus fuerunt; deſcribas licet. Illud etiam te rogo, [9] τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς: ne iſtuc hoſpes veniam.

4. *Poteſt*] Boſius edidit, *pot' eſt*.

5. Ὀξύπεινος] Famelicus.

6. *Æqualem*] Ejus filium, qui conſul periit Cannenſi prælio; Africani minoris patrem naturalem. Is in ſecundo conſulatu paludatus exiit ad bellum Macedonicum; nec multò pòſt victor, capto etiam rege Perſe, triumphavit. *Æqualem* Craſſi, vel cum joco nominat, quòd uterque iterum conſul ad bellum ſit profectus; vel ſeriò, quòd eadem ætate eſſent, cùm ad bellum exiere. Nam, ſexagenarium utrumque fuiſſe, tum ex Livio, tum ex Plutarcho licet conjicere. Manutius.

7. *Nequam*] Qui, C. Ateii Capitonis, Tribuni plebis obnunciationibus, dirîſque neglectis, auri Parthici cupiditate præceps, ante finem conſulatûs ivit in provinciam. Cicero lib. I. de Divin. Plutarchus, Dio, alii. Ejus tamen abſentis dignitatem defendit in ſenatu. Ep. 8. lib. V. Fam. Idem.

8. *Libris*] Tribus ad Q. fratrem. Idem.

9. Τὴν παροῦσαν] Præſentem ſtatum Reipublicæ, ſubjectâ rudi ejus formâ.

Cicero Attico Sal.

14 Vestorius noſter me per literas fecit certiorem, te Româ a. d. VI. Id. Mai. putare profectum eſſe tardiùs quàm [1] dixerat, quòd minùs valuiſſes. Si jam meliùs vales, vehementer gaudeo. Velim domum ad tuos ſcribas, ut mihi tui libri pateant, non ſecus ac ſi ipſe adeſſes, cùm cæteri, tum Varronis. Eſt enim mihi utendum quibuſdam rebus ex iis libris ad eos, quos in manibus habeo: quos, ut ſpero, tibi valdè probabo. Tu velim, ſi quid fortè novi habes, maximè à Quinto [2] fratre, deinde à C. Cæſare, & ſi quid fortè de comitiis, de Republica (ſoles enim tu hæc [3] feſtinè odorari) ſcribas ad me. Si nil habebis, tamen ſcribas aliquid. Nunquam enim mihi tua epiſtola aut intempeſtiva, aut loquax viſa eſt. Maximè autem rogo, rebus tuis, totóque itinere ex ſententia confecto, nos quamprimùm reviſas. Dionyſium jube ſalvere. Cura ut valeas.

Cice-

1. *Dixerat.*] Faernus corrigebat, *dixeras*, pro *dixerat*, & ita videtur legendum. Ursinus.

2. *Fratre*] Nunc Cæſaris legato. Corr.

3. *Feſtinè odorari*] Videant erudīti, an rectius quod manuſcripti adhuc retinent libri, & Germani in margine ſui codicis adnotarunt, *Feſtivè* legatur: id eſt, eleganter, & ſuavibus quibuſdam blanditiis. Victorius.

CICERO ATTICO SAL.

DE [1] Eutychide gratum, qui vetere prænomine, novo nomine T. erit Cæcilius; ut est ex me & ex te [2] junctus Dionysius, M. Pomponius. Valdè mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoscet; & suam illam [3] in meo dolore συμπάθειαν, neque tum mihi obscuram, neque pòst ingratam fuisse. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. Nunquam enim tu sine justissima causa tam longè à tuis & hominibus, & rebus carissimis, & suavissimis abesse voluisses. Sed [4] humanitatem tuam, amorémque in tuos reditûs celeritas declarabit. Sed vereor, ne lepore te suo detineat diutiùs [5] rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut aiunt, & nunc quidem deditus Græcis literis, [6] Pituanius. Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos ad quod tempus confirmasti. Cum illis tamen, cùm salvi venerint, Romæ vivere licebit. Avere te scribis accipere aliquid à me literarum; dedi, ac multis quidem de rebus [7] ἡμερολεγδὸν perscripta omnia: sed, ut conjicio, quoniam mihi non videris in Epiro diù fuisse, redditas tibi non arbitror: genus autem mearum, ad te quidem, literarum ejusmodi ferè est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum. Nunc Romanas res accipe. A. d. III. Non. Quint. [8] Sufenas & Cato absoluti: Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est, [9] τρισαρειοπαγῖτας ambitum, comitia, interregnum, majestatem, totam denique Rempublicam

1. *De Eutychide*] Servum Eutychidem Atticus liberaturus, eum de suo vetere prænomine, novo nomine, quod ipse à Cæcilio avunculo adoptatus acceperat, T. Cæcilium Eutychidem appellare constituerat. MANUTIUS.

2. *Junctus*] ita, ut M. Pomponius Dionysius vocetur. CORRAD.

3. *In meo dolore*] In exilii calamitate. MANUT.

4. *Humanitatem*] Deleo *sed*; quod manifestò ex syllabæ antecedentis repetitione (ut ferè fit in mss.) fuit inculcatum; aut ex initio sequentis comprehensionis adscriptum ab oscitante librario. JUNIUS.

5. *Rhetor Clodius*] De quo Philipp. II. & Suetonius in libello de claris Rhetor.

6. *Pituanius*] Gentile nomen fuit *Pinarius*, cognomen *Pituanius*. De gente Pinaria dictum est alibi. JUNIUS.

7. Ἡμερολεγδὸν] Ut quæque singulis diebus acciderunt.

8. *Sufenas*] Tribuni plebis biennio antè fuerant Sufenas, Cato, & Procilius.

9. Τρισαρειοπαγῖται] Εἰρωνικῶς corruptissimos judices uno verbo τρισαρειοπαγῖτας vocavit. Nam sæpenumero τὸ τρὶς in compositione vim habet augendi, ut τρισόλβιος, τρισάθλιος, τρισάσμενος. BOSIUS.

flocci non facere. Debemus patrem familias domi suæ occidere nolle, [10] neque tamen id ipsum abundè: nam absolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. [11] Publius sanè diserto epilogo criminans mentes judicum moverat. [12] Hortalus in ea causa fuit cujusmodi solet. Nos verbum nullum. [13] Verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderet. His rebus actis Reatini me ad sua [14] τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud [15] Consulem, & decem legatos; quòd lacus Velinus, à M'. Curio [16] emissus, interciso monte, in Narem defluit. Ex quo est illa siccata, & humida tamen modicè [17] Rosea. [18] Vixi cum Axio. Quin etiam me ad [19] Septem aquas duxit. Redii Romam [20] Fonteii causâ, a. d. VII. Idus Quint. Veni

---

10. *Neque tamen*] Id est, valdè refugere. Inveniri enim qui hujusmodi cædes ferant; quales fuere XXII. illi judices, qui Procilium absolverant. IDEM.

11. *Publius*] Clodius. MANUTIUS.

12. *Hortalus*] Q. Hortensius. IDEM.

13. *Verita* (vulgò *veritas*) *est enim pusilla*] In hoc verborum ambitu suspicor latere mendum. Et fortè locus ita corrigendus: *Verita est enim filia, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem*: vel, *ne animus Publii offenderetur*. Ut eum Tulliola rogaverit, ne Procilium defenderet contra P. Clodii accusationem: verita scilicet, ne Clodius ex facto graviùs irritaretur. IDEM. Placet, dum verum eruatur, conjectura Manutii, nisi quòd putem legendum: *ne animum in Publio offenderet*. Scilicet ægrotans filia, ne ægritudo morbum augeat, si fortè in orando aliquid dicerem in Clodium, quod rerum potientes ægrè ferrent, & mihi meisque periculum denuo conflaret. Ego nolui in reos dicere, quia filia mea nunc ægrotans verita est, ne memoria Publii, qui socius erat accusationis, aliquídve in eum dictum hoc alieno tempore suum animum læderet, & perturbaret, eíque offuaderet nocivos dolores. GRÆV.

14. *Tíμπη*] Loca amœna, quæ Vopiscus Cæsar *Italiæ* sumen appellabat. CORR.

15. *Consulem*] Ap. Claudium Pulchrum. Et de hac Reatina causa Varro libro III. cap. 2. de re rust. & Tacitus in primo Annalium. MANUTIUS.

16. *Emissus*] An igitur antea non defluebat? Etiam. Sed angusto tantùm Velini ore, quod natura fecerat. Consul autem *M' Curius* Dentatus, postquam anno Urbis Romæ CCCCLXIII, ante natum Christum CCXL, Sabinos devicit, monte interciso latius ipsi lacui aperuit ostium, quo nunc quoque è celsissimis præruptissimísque cautibus in subjectum Narem se præcipitat, ubi spumans cœlúmque obnubilans unda cum sole perpetuam reddit iridem. CLUVER. *Ital. antiq.* II. cap. 8.

17. *Rosea*] Campus Reatini agri. Virgil. VII. Æn. *Rosea rura ve ini.*

18. *Vixi cum Axio*] Jucundissimè fui: ut infrà in epistola nescio quâ: *Cum Pansa vixi in Pompeiano*. Et villam habuisse Axium in agro Rosiano, testis est Varro lib. III. cap. 2. de re rust. MANUTIUS.

19. *Septem aquas*] Omnes agri Reatini lacus simul ita dictos existimo. HOLSTEN.

20. *Fonteii*] Fortasse *Pontini*, qui tunc volebat triumphum. *Q. Fr.* III. 4. CORR.

21. *Magno, & æquabili plausu*] Qui mihi theatrum ingredienti à populo datus est. Et addidit *Æquabili*, quia, *Magno*, per se non referebatur ad laudem. Nam & plausus magnus datur odiosis hominibus, sed minimè æquabilis, clamoribus, sibilis, omni strepitu permixtus: magnus, & æquabilis iis, qui diliguntur. MANUTIUS.

22. *Manumissus*] Decreverat dominus Antiphontis, qui ludos edebat, illum meritò vel immeritò donare libertate. Ideò scribit Cicero illum manumissum priùs fuisse, quàm productum; quòd sive vicisset,

ni in spectaculum, primùm, [21] magno & æquabili plausu: (sed hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripserim) deinde, Antiphonti operam. Is erat antè [22] manumissus, quàm productus. Ne diutiùs pendeas, palmam tulit. Sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, [23] nihil tam... Verùm hæc tu tecum habeto. In Andromacha tamen major fuit, [24] quàm Astyanax. In cæteris [25] parem habuit neminem. Quæris nunc de [26] Arbuscula; valdè placuit. [27] Ludi magnifici & grati. [28] Venatio in aliud tempus dilata. [29] Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus: [30] σῆμα δέ τοι ἐρέω [31] fœnus ex triente Idib. Quint. factum erat bessibus. Dices, [32] istuc quidem non molestè fero. [33] O virum, ò civem! Memmium Cæsaris omnes opes confirmant. Cum

---

sive non, certum esset eum manumissum iri Victoriæ præmium in servis histrionibus erat manumissio. BOSIUS.

23. *Nihil tam... Verùm*] Sic dedit Gruterus. Et rectè quidem Bosius animadvertit, suspensam hanc locutionem ac sententiam apprimè his epistolis atque huic loco convenire. Malunt alii: *nihil tam verum. Hæc tu tecum habeto.* Quod sic explicat Corradus: Cùm alienam agere personam deberet, *veram*, hoc est, suam agebat ita ut nihil imitaretur. Atenim id si voluisset intelligi Cicero, non scripsisset *nihil tam verum*; sed, *nihil tam suum.* Deinde in actore scenico id quod significatur voce hac *verum*, non vituperationem continet, sed laudem maximè propriam. Ut enim is optimus est poeta, qui *reddere personæ scit convenientia cuique*, & veras è *vitæ morumque* exemplari *voces ducere*, (quemadmodum docet Horatius, *de Arte Poet.* 316.) sic præcipuè Actoris commendatio est, si ita agat, ut ad verum ac naturam proximè accedat. Ea scilicet maximè probanda imitatio est, quæ minimè apparet imitatio. Qui à Simeonis Bosii judicio diffident, Malaspina, Gronovius, alii, videntur mihi scurras magis spectasse, quàm actores. Legi potest ea fabella, quæ habetur Phædri V. 5. Addam hoc quoque, quod Plutarchus narrat. Mima quædam Seia cum Andromachen ageret in Astyanactis morte lugentem, sui ipsius filii cineres scenicam in urnam conjecit, ut *veris* lacrymis alienum dolorem imitaretur. Volebat illa dici, *Nihil tam verum.* An, cùm diceretur, vituperari se existimabat? OLIVETUS.

24. *Quam Astyanax*] quàm Tragœdus, qui hanc personam agebat. MONGALTUS.

25. *Parem*] Ergo superiores omnes, ut sit jocus ex ambiguo. CORRADUS.

26. *Arbuscula*] Fuere eodem tempore tres insignes meretrices, eædémque mimæ, Arbuscula, Cytheris, Origo. Servius Ecl. 10. Arbusculam & Horatius nominat Sat. ultimâ lib. I. MANUTIUS.

27. *Ludi*] Ludos Apollinares intelligit: de quibus infrà. IDEM.

28. *Venatio*] Nimirum amphitheatralis, cùm homines cum feris committerentur. Vide Lips. de Amphitheatro. GRÆVIUS.

29. *Sequere nunc me in campum*] Hoc dicitur: Accipe nunc de ratione petitorum. Petebantur enim in campo Martio magistratus. MANUTIUS.

30. Σῆμα δέ τοι ἐρέω] Signum verò tibi dico. *Iliad.* Ψ. v. 326.

31. *Fœnus ex triente*] Hoc dicit Cicero, fœnus fuisse duplicatum, ut cùm antea pecunia mutua acciperetur trientibus usuris, hoc est nostro loquendi modo quatuor in centum, nunc propter candidatorum immanem ambitum, multum pecuniæ mutuum sumentium ad largiendum, non nisi bessibus usuris locari pecuniam, hoc est octo in centum. GRÆVIUS.

32. *Istuc*] Ego Atticus, qui lucrari aliquid potero ut heres Cæcilii fœneratoris. Ep. 9. lib. I, & ep. 29. lib. III. CORRAD.

33. *O virum, ò civem*] Ironia. MANUT.

Cum eo Domitium [34] Consules junxerunt; qua pactione, epistolæ committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet: sed utrùm fronte, an mente, dubitatur. [35] Ἐξοχὴ in nullo est. Pecunia omnium dignitatem exæquat. Messalla languet; non quo aut animus desit, aut amici: sed coitio Consulum, & Pompeius obsunt. Ea comitia puto fore ut ducantur. Tribunitii candidati jurarunt se arbitrio Catonis petituros. Apud eum H S quingena deposuerunt; ut, qui à Catone [36] damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. Hæc ego pridie scribebam, quàm comitia fore putabantur. Sed ad te v. Kal. Sext. si facta erunt, & tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam: quæ si, ut putantur, gratuita fuerint; plus unus Cato potuerit, quàm omnes quidem judices. [37] Messius defendebatur à nobis, è legatione [38] revocatus; nam eum Cæsari legarat Appius. [39] Servilius edixit, ut adesset. [40] Tribus habet Pomptinam, Velinam, Mæciam. Pugnatur acriter: [41] agitur tamen satis. Deinde me expedio [42] ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus [43] indices gloriosi. Fortasse accedent etiam Consules designati, in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc judicio valdè laborabit. Ex Quinti fratris literis suspicor jam eum esse in Britannia. Suspenso animo expecto quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis & magnis indiciis possumus judicare, nos Cæsari & carissimos & jucundissimos esse. Dionysium velim salvere jubeas, & eum roges & hortere, ut quamprimùm veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam me ipsum, erudire.

CICE-

---

34. *Consules*] Ap. Pulcher & Domitius Ahenobarbus, Memmio, & Domitio Calvino consulatum pactione polliciti. Pactio autem quæ fuerit, apertè scribit in extrema epistola hujus libri. IDEM.

35. Ἐξοχὴ] Excellentia.

36. *Damnatus*] Quòd ambitiosè, & non Catonis arbitrio petiisset. CORRADUS.

37. *Messius*] De quo ep. 1. hujus libri.

38. *Revocatus*] A propinquis, ut opinor, aut ab amicis. Nam judicii causâ neminem de legatione in urbem invitum revocari licebat. MANUTIUS.

39. *Servilius*] P. Servilius, Isaurici filius, hoc anno prætor. IDEM.

40. *Tribus habet*] Tribus hæ Messium videntur absoluturæ. IDEM.

41. *Agitur*] Aliquid tamen proficitur; etsi acres habemus adversarios. IDEM.

42. *Ad Drusum*] ut post Messium defendam Drusum. 10. IDEM.

43. *Indices gloriosi*] Indices sunt tituli orationum, ut pro T. Annio Milone, pro M. Marcello. Quia verò clarissimos viros defensurus erat, idcirco ait suis orationibus indices gloriosos parari. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

OCCUPATIONUM mearum vel hoc signum erit, quòd epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te nihil accuso. Sed pleræque tantummodo mihi nuntiabant ubi esses, quòd erant [1] abs te: vel etiam significabant, rectè esse: quo in genere maximè delectarunt duæ ferè eodem tempore abs te [2] Bruto datæ. Scire enim volebam te commodè navigasse. Sed hæc epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quàm celeritate delectavit. Illa fuit gravis, & plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur, & hoc quidem primùm. Paccio re & verbis ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis est meis, cùm antea notus non fuisset. Nunc pergam ad cætera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem [3] locum, si modò erit locus. Sed nosti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in cælum fers, non mentio potuit fieri cujusquam ab iis, qui disputant, nisi ejus, qui illis notus, aut auditus esset. Hanc ego de Republica quam institui disputationem in Africani personam, & Phili, & Lælii, & Manilii contuli. Adjunxi adolescentes Q. Tuberonem, P. Rutilium, duos Lælii generos, Scævolam, & Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor procœmiis, ut Ἀριστοτέλης in iis, quos [4] ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere, ut non sine causâ istum appellarem: id quod intelligo tibi placere. Utinam modò conata efficere possim. Rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum & gravem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo. Quòd in iis libris, quos laudas, personam [5] desideras Scævolæ, non eam temerè dimovi: sed feci idem, quod in [6] πολιτείᾳ deus ille noster Plato. Cùm in Piræeum Socrates ve- 16

 nisset

1. *Abs te*] Ita sine argumento, atque sententia, ut ex his nihil aliud possem cognoscere, nisi ubi esses. MALASPINA.

2. *Bruto*] Mallem, *Buthroto*: ut ep. 16.

3. *Locum*] Scriptorum meorum.

4. Ἐξωτερικοὺς] Ἐξωτερικοὶ λόγοι dicebantur ad quos non modò discipuli, sed quilibet è populo admittebatur, qui ἐξωτερικοὶ sive extranei dicti sunt: sicut ἀκροαταὶ ejus discipuli, & familiares; hinc ἀκροατικοὶ λόγοι quos habebat ad solos suos discipulos, ac familiares. SALMASIUS.

5. *Desideras*] Lib. II. & III. de Orat. Nam in primo loquitur. CORRADUS.

6. Πολιτείᾳ] Libris de Republica.

nisset ad Cephalum, locupletem & festivum senem; quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde cùm ipse quoque commodissimè locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere; neque postea revertitur. Credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id ætatis in tam longo sermone diutius retinuisset. Multo ego satius hoc mihi cavendum putavi in Scævola; qui & ætate, & valetudine erat eâ, quâ esse meministi; & iis honoribus, ut vix satis decorum videretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus à Scævolæ studiis. Reliqui libri [7] τεχνολογίαν habent, ut scis. Huic [8] joculatorem senem illum, ut noras, interesse sanè nolui. [9] De re filiæ quod scribis, erit mihi curæ. Etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis [10] indiciis: & in eo me etiam Tulliæ meæ [11] venditabo. Vestorio non desum. Gratum enim tibi id esse intelligo: & ut ille intelligat, curo. Sed scis, qui? cùm habeat [12] duo faciles, nihil difficilius. Nunc ad ea, quæ quæris de [13] C. Catone. Lege

7. *Τεχνολογίαν*] Artis rationem, disputationem de præceptis artis.

8. *Joculatorem*] In tradendis artis præceptis non solet esse locus jocis. Ea enim tractatio spinosior est, quàm ut sermonis urbanitatem in differendo recipiat. Ideò Cicero ab ea Scævolam joculatorem exclusit. Bosius. Vulgò *Joculatoriæ disputationi.* Quod non convenit. Nam Τεχνολογία est disputatio spinosa & morosa, à qua removebat Q. Mucium Scævolam joculatorem sive festivum senem. Popma. Omnino legendum *joculatoriæ.* Nam & ars tota puerilis quodammodo est, & Cicero procul dubio respicit tractatum absolutissimum de jocis, qui II. de Oratore continetur. Malaspina quærit, quò referatur τὸ *ut noras.* Respondetur, optimè ad senem posse. J. F. Gronovius, Isaacus Casaubonus, in eadem sententia est. Græv.

9. *De re*] De dote in aliquo fundo, ut puto, collocanda. Corradus.

10. *Indiciis*] Id est, ut indicat Aurelianus.

11. *Venditabo*] Cùm rem tam luculentam emero ipsius causâ. Corradus.

12. *Duo faciles*] Alii *Deo faciles*, perperam. Scis, inquit, quis sit iste Vestorius? cùm te & me utatur facillimis, tamen nihil difficilius ipso. *Duo* pro *duos* antiquè, ut alibi. Popma.

13. *C. Catone*] Qui Lentulo & Philippo Coss. Tribunus plebis fuerat. Ep. 2. lib. I. fam. & epist. 3. lib. II. ad Q. fr. Corrad.

14. *Lucretio*] Vide ep. 22. lib. VII. Id.

15. *Procilio*] De quo, epist. superiori.

16. *Judicia nosti*] Quàm sint incerta, & quàm sordidi judices. Paulo pòst. Et sanè à Tribunis ærariis absolutus postea fuit. Ep. 13. lib. II. ad Q. fr. Idem.

17. *Hirrus*] Vide epist. 1. lib. VII. Id.

18. *Non mihi ut qui*] Hæc est vetus scriptura, ex qua fortasse legendum *non misi ut qui.* Hoc sensu; Senatus-consultum *Quicunque posthac*, quod Consules de provinciis fecerant, non misi: quia jam intelligebamus enuntiationem Memmii, cùm in Senatu recitavit pactionem quam ipse & competitor Domitius cum Consulibus fecissent, valdè Cæsari displicere, & ob id senatus-consultum non valiturum. Popma. Codices Tornæsianus, & Crusellinus, *non mihi, ut quod*: Decurtatus, *non mihi, ut qui.* Mendum ita correximus, *non mi kili, ut qui.* Sensus est, senatus-consultum de provinciis Consularibus non esse mihi

ge Juniâ, & Liciniâ ſcis abſolutum: Fuſiâ ego tibi nuntio abſolutum iri; neque patronis ſuis tam libentibus, quàm accuſatoribus. Is tamen & mecum, & cum Milone in gratiam rediit. Druſus reus eſt factus à [14] Lucretio, judicibus rejiciendis a. d. v. Non. Quint. De [15] Procilio rumores non boni: ſed [16] judicia noſti. [17] Hirrus cum Domitio in gratia eſt. Senatus-conſultum, quod hîc Conſules de provinciis fecerunt, *Quicunque poſthac*, [18] non mihi * ut qui jam intelligebamus [19] enuntiationem illam Memmii valdè Cæſari diſplicere. Meſſalla noſter, & ejus Domitius competitor [20] liberalis in populo valdè fuit. Nihil gratius. Certi erant Conſules. Ac Senatus decrevit, ut [21] tacitum judicium ante comitia fieret. Ab iis [22] conſiliis, quæ erant [23] omnibus ſortita in ſingulos candidatos, magnus timor candidatorum. Sed quidam judices, in his [24] Opimius Veien. Tro. Antius, Tribunos plebis appellarunt, ne injuſſu populi judicarent. [25] Res cedit. Comitia dilata ex ſenatus-conſulto, dum lex de tacito judicio ferretur. Venit legi dies: [26] Terentius interceſſit. Con-

 ſules,

---

mihi hili, hoc eſt, id ſenatus-conſultum hili non facio, ut qui jam intellexerim enuntiationem Memmii, cujus causâ factum eſt illud ſenatus-conſultum, valdè Cæſari diſplicere: cujus cùm valdè interſit id ſenatus-conſultum irritum fieri, non dubito quin, quod eo cautum eſt, ad nihilum recaſurum ſit. Tanta eſt enim ejus auctoritas, ut id facilè impetraturus ſit à Senatu. Ex, *mihi*, feci, *mi hili*. Nam ſæpenumero in his etiam epiſtolis, *mi*, μονοσυλλάβως ſcriptum reperias, pro *mihi*: BOSIUS. Popmani hîc Grævius præfert.

19. *Enuntiationem*] Cùm C. Memmius pactionem in ſenatu recitavit, quam ipſe, & ſuus competitor Domitius cum conſulibus feciſſent. Vide ep. 18. MANUTIUS.

20. *Liberalis*] Munere dato. Ep. 17. ID.

21. *Tacitum judicium*] Quod factum non ederetur, Hoc autem decrevit ſenatus, ut, qui nullo pudore prohiberentur ab effuſo ambitu, largitionem omitterent; cùm intelligerent futurum, ut irrita eſſet deſignatio, ſi damnati tacito judicio fuiſſent. Erat igitur ad cohibendam largitionis impudentiam quaſi frenum quoddam taciti judicii timore. IDEM.

22. *Conſiliis*] Judicum. IDEM.

23. *Omnibus*] Jam facta erat in ſingulos candidatos judicum ſortitio, (nam non eadem erant omnium candidatorum conſilia) ſed judicia nondum facta. IDEM.

24. *Opimius* VEJEN. TRO. *Antius*] Hoc eſt, *Opimius Vejentina*, *Tromentina Antius*. Nomina ſunt Tribuum, in quarum prima cenſebatur Opimius, in altera Antius. Sæpè enim Tribubus deſignari ſolebant cives Romani. Cælius in epiſt. ad Cic. Fam. VIII. 8. BOSIUS. Meritò probarunt eruditi viri emendationem Boſii, ſed explicationem non poſſum probare, cùm ex Opimio & Antio duos homines facit. Si duo diverſi homines fuiſſent, ſecundùm Romanam conſuetudinem ſcripſiſſet Cicero *Opimius Veie. & Antius Tro.* Nullum dubium Opimium Antium eundem eſſe hominem, qui duas tribus habuerit, alteram nativitate, alteram adoptione: GRÆV.

25. *Res cedit*] Vict. Man. *Reſcidit.* Fortaſſe legendum, *Res ad Senatum.* URSIN. Vel, *re S. C. D.* id eſt, re ſenatus-conſulto decretâ. CORR. Lectionem *res cedit*, potiorem ducit Boſius, & ſequitur Mongaltus.

26. *Terentius*] Tribunus plebis. MANUT.

ſules, qui illud [27] levi brachio egiſſent, rem ad Senatum detulerunt. [28] Hìc Abdera, non tacente me. Dices, Tamen tu non quieſcis? Ignoſce, vix poſſum. Veruntamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne priùs comitia haberentur, quàm lex lata eſſet: ſi qui interceſſiſſet, res integra referretur. Cœpta ferri leviter. Interceſſum non invitis. Res ad Senatum. De ea re ita cenſuerunt, comitia primo quoque tempore haberi eſſe è re. Scaurus, qui erat paucis diebus illis abſolutus, cùm ego partem ejus ornatiſſimè defendiſſem, obnuntiationibus per Scævolam interpoſitis, ſingulis diebus uſque ad pridie Kal. Octob. quo ego hæc die ſcripſi, ſublatis, populo tributim domi ſuæ [29] ſatisfecerat, ſed tamen, etſi uberior liberalitas hujus, gratior eſſe videbatur eorum, qui [30] occuparant. Cuperem vultum videre tuum, cùm hæc legeres. Nam profectò rem non habes nullam, [31] hæc negotia multarum nundinarum fore. Sed Senatus hodie fuerat futurus, id eſt Kal. Octobribus. Jam enim [32] luciſcit. Ibi loquetur, præter [33] Antium & [34] Favonium, liberè nemo. Nam Cato ægrotat. De me nihil timueris: ſed tamen promitto nihil. Quid quæris aliud? judicia, credo. Druſus,

27. *Levi brachio*] Non vehementer: qui ad populum de tacito judicio leviter tuliſſent. Manut.

28. *Hic Abdera*] Hîc ſumma fuit ſenatorum ſtultitia: ut Abderitæ viderentur: de quorum ſtupore, atque inſania multi ſcripſerunt. Et ipſe infrà, ep. 7. lib. VII. eſt, inquit, ἀβδηριτικὸν, id eſt, ratione carens, quaſi factum Abderitarum. Idem.

29. *Satisfecerat*] Nummos diſtribuerat, ut eâ liberalitate conſul deſignaretur. Idem.

30. *Occuparant*] Antè dederant: ut Domitius, Meſſalla competitores. Idem.

30. *Hæc negotia*] Ludit in vocabulo nundinarum. His negotiis interventuras multas nundinas, poteſt intelligi vel dies non comitiales (nam nundinis comitia haberi non pòterant) vel multas ſuffragiorum emptiones. J. F. Gronovius. Alterum hoc ſequitur Mongaltus noſter: & rectè quidem: magnas enim Candidatorum eſſe largitiones, Atticus non moleſtè ferebat, ut modò dictum eſt pag. 199. Olivetus.

32. *Luciſcit*] *Luciſcit* autem per *i*, non *luceſcit*, ſemper in antiquis libris ſcriptum obſervavimus: quod etiam in Terentio illo Politianus adnotat, de quo alibi diximus: nec non omni laude & honore dignus Petrus Bembus, in ſuo dialogo de fabulis Terentii, in illo loco: *Luciſcit, hoc jam cur eſſe pulsare oſtium?* tam puſillam & tam tenuem θεωρίαν, tam magnus & tam gravis vir non eſt aſpernatus. Victorius.

33. *Antium*] Antium Reſtionem virum Prætorium, nam Plutarcho autore, Pompeio, & Craſſo iterum Coſſ. prætor fuit. Hunc ſcribit Macrob. legem ſumptuariam tuliſſe. Val. Max. lib. VI. c. 8. Corrad.

34. *Favonium*] Ep. 1. lib. II. Idem.

35. *Non feciſſe*] Reus, à judicibus abſolutus, his verbis innocens pronuntiabatur, *Non videri feciſſe*. Ergo hîc Druſum, & Scaurum dicit abſolutos, Druſum de prævaricatione, Scaurum de repetundis, Cicerone utrumque defendente. Manutius.

36. *Scaurus*] Non jam de repetundis; ſed de ambitu. Vide Quintil. IV. 1.

sus, Scaurus [35] non fecisse videntur. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius à Memmio, Messalla à Q. Pompeio Rufo, [36] Scaurus à Triario, aut à L. Cæsare. Quid poteris, inquies, pro iis dicere? Ne vivam, si scio. In illis quidem [37] tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. Nunc [38] ut opinionem habeas rerum, ferendum est. Quæris ego me ut gesserim? constanter & liberè. Quid [39] ille, inquies, ut ferebat? humaniter, meæque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? omnino [40] γοργεῖα γυμνά. Accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli, L. filii, quem fremunt omnes prævaricatum; deinde Pompeii mira contentio, judicum sordes. Attamen XXXII condemnarunt, XXXVIII. absolverunt. [41] Judicia reliqua impendent: nondum est planè expeditus. Dices, Tu ergo hæc quo modo fers? Bellè me hercule, & in eo me valdè amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem non modò succum ac sanguinem, sed etiam colorem & speciem pristinam civitatis. Nulla est Respublica, quæ delectet, in qua acquiescam. Id-ne igitur, inquies, facilè fers? Id ipsum. Recordor enim, quàm bella

 paulis-

37. *Tribus libris*] Oratoriis. MANUTIUS.

38. *Ut opinionem habeas rerum*] Hæc pars tota, usque ad, *Sed accipe alia*; ἀποσπασμάτιον quoddam mihi videtur esse epistolæ alterius, aut certè epistola sine capite & calce. Quæ me causæ moverint, ut hoc sentirem, dicam haud multo post; certè nomen Gabinii, cujus hîc de judicio tam multa dicuntur, omitti non debuit. Et tamen, mecum ipse cogitabam, an emendari sic posset, *Nunc ut Gabinium habeas reum*. Illâ sententiâ scilicet: Nunc ut de Gabinio reo certiorem te faciam: ferendum est: siquidem est absolutus. MALASPINA. Ego paucis mutatis, veram, nisi fallor, lectionem reposui, hoc modo, *nunc ut opimiorem habeas reum*. BOSIUS. Hoc totum, *ut opinionem habeas rerum*, quod est in libris vulgatis, depravatum est; imò verò alienum, & suppositum est, legendúmque hoc modo: *nunc de Gabinio habe ahsoluto. Verum.* Proclive tamen fuit ex *Gabinio* facere *opinio*: deinde ex *opinio*, *opinionem*, deinde ex *habe absoluto*, *Verum habeas rerum*. LAMBINUS.

39. *Ille*] Quomodo, inquies, ferebat Pompeius me in eâ causâ liberè & constanter adversùs Gabinium agere? humaniter, inquam, & placidè, quoad mihi satisfactum esset ab ipso Gabinio, qui me, per summam injuriam, dum Consul esset, in exilium egerat. Ita, inquam, favebat Gabinio Pompeius, ut mihi tamen ab eo satisfieri vellet. BOSIUS.

40. Γοργεῖα] Accusatores Gabinii Cicero vocat γοργεῖα γυμνὰ, quòd ii nihil præ se ferrent, nisi terrorem quendam inanem; quo genere formidabiles videntur larvæ. Nam γοργεῖα sunt προσωπεῖα καὶ μορμολύκεια, ut ait Hesychius, sumptâ notatione ἀπὸ τῆς Γοργοῦς, ὅτι γοργότητα καὶ φόβον ἐμποιεῖ. Addit autem γυμνὰ quòd larvæ illæ nemini notæ non essent, ut quæ nudæ apparerent, detractâ omni simulatione tanquam veste. IDEM.

41. *Judicia reliqua*] Erat enim de majestate absolutus; sed præterea de ambitu, & de repetundis accusabatur. Vide ad Q. fr. ep. 2. & 3. lib. III. MANUTIUS.

paulifper, nobis gubernantibus, civitas fuerit: quæ mihi gratia relata ſit, nullus dolor me angit; unum omnia poſſe dirumpuntur ii, qui me aliquid poſſe doluerunt: multa mihi dant ſolatia: nec tamen ego de meo ſtatu demigro: quæque vita maximè eſt ad naturam, ad eam me refero, & ad literas, & ſtudia noſtra: dicendi laborem delectatione oratoriâ conſolor. Domus me, & rura noſtra delectant. Non recordor unde ceciderim, ſed unde ſurrexerim. Fratrem mecum & te ſi habebo, [42] per me iſta pedibus trahantur. [43] Vobis ἐμφιλοσοφῆσαι poſſum. Locus ille animi noſtri, [44] ſtomachus ubi habitabat olim, [45] concalluit. Privata modò, & domeſtica nos delectant. Miram ſecuritatem videbis: cujus plurimæ mehercule partes ſunt in tuo reditu. Nemo enim in terris eſt mihi tam conſentientibus ſenſibus. Sed accipe alia. Res [46] fluit ad interregnum; & eſt nonnullus odor Dictaturæ: ſermo quidem multus; qui etiam Gabi-

42. *Per me*] Eſt hîc ἔλλειψις verbi *licet*, quod nonnunquam tamen adhibetur, ut Acad. (II. 29.) *Per me ſtertas licet*, *ait Carneades*, *non modò quieſcas*. MALASPINA

43. *Vobis ἐμφιλοσοφῆσαι*] Inter vos philoſophari. CORRADUS.

44. *Stomachus*] Ubi ſedes iræ fuit. MAN.

45. *Concalluit*] Nonius ita legit, *Concalluit*: pro, callum obduxit: ut jam nulla res me ad iram adducat. Sic in epiſt. ad Varronem: *Conſuetudo callum obduxit ſtomacho meo*. IDEM.

46. *Fluit ad interregnum*] Interrex creabatur, cùm urbs ſine conſulibus, & reliquis patriciis magiſtratibus eſſet, ut is haberet comitia conſularia; iiſque comitiis conſules creati, haberent comitia reliquorum magiſtratuum. Dum autem unus eſſet patricius magiſtratus, auſpicia ad patres redire non poterant: ita nec creari interrex: quem & à patribus, & auſpicatò creari oportebat. Qua de re aliàs fuſiùs. *Fluit*, *tendit*. Quia, cùm hæc ſcriberet menſe Novembri, nondum habitis conſularibus comitiis, quæ nec in expectatione eſſent, futurum videbatur, ut res uſque eò protraheretur, ut, anno confecto, cùm nulli conſules eſſent, interrex comitiorum causâ crearetur. Quod ita factum eſt. Nam conſules ex interregno creati Domitius, & Meſſalla, ſicuti Appius quoque, & Ahenobarbus, itémque Pompeius, & Craſſus. IDEM.

47. *Timidos*] Quia à Pompeio, ad quem dictaturam delatum iri putabant, ſibi timentes, ſi ejus amiciſſimum Gabinium damnaſſent, abſolverunt. Ad Q. fratr. ep. 7. lib. III. IDEM.

48 *Quin foris eſſet*] Nam cùm ex a. d. XII. ad IV Kal. Oct. ad urbem fuiſſet: Gabinius, in eámque noctu ingreſſus eſſet: nec niſi decimo die, in Senatum veniſſet: Syllam fortaſſe potuit latere: foris illum eſſe, qui intus eſſet, credentem. Verùm, quid tanti erat ad nominis delationem, ut foris eſſet? Nihil opinor: ſed hiſce verbis Cicero conſilium Syllæ voluit indicare: qui ut Gabinium à Triumphi cogitatione deduceret, properaverit in judicium adducere: neſciens, jam tum illum, ſpem ejus abjeciſſe, atque in urbem ingreſſum. Atque hæc quidem loci hujus ſententia videtur, non ſanè jacens. In libro tamen Faerni, *Fortis eſſent* ſcriptum eſt. Ubi ſi *Fortes* emendetur, ad judices referri poſſit, quos timidos idem proximè appellavit. Eſt, inquit, nonnullus odor Dictaturæ, ſermo quidem multus: qui etiam Gabinium apud timidos judices adjuvit: quos tamen Sylla non dubitans quin fortes,

Gabinium apud [47] timidos judices adjuvit. Candidati Consulares omnes rei ambitus. Accedit etiam Gabinius: quem P. Sylla, non dubitans [48] quin foris esset, postularat, [49] contrà dicente & nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur; nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. [50] Hoc tamen agitur severiùs. Itaque [51] indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. Multi alii [52] urbani [53] ne respondent quidem. Quid aliud novi? [54] & tamen. Absoluto Gabinio stomachantes alii judices, horâ pòst, Antiochum Gabinium, nescio quem è [55] Sopolidis pictoribus, libertum, ac accensum Gabinii, lege Papiâ condemnarunt. Itaque dixit statim reus, lege Majestatis, [56] οὐ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ? Pontinius vult a. d. IV Non. Novemb. triumphare. Huic obviam Cato, & Servilius prætores apertè, & Q. Mucius Tribunus. Negant enim [57] latum de imperio: & est latum hercule [58] insulsè. Sed erit

tes essent, hominem postularat. Hanc scripturam adjuvant, quæ sequuntur, *Sed omnes absolventur*; hoc est, ita timidi sunt, ut non solùm Gabinius evasurus sit, sed planè omnes: nisi si quis hominem occiderit. Item illud, quod est in libro III. ad Q. fratrem, extremâ primâ epistolâ. *Gabinius a. d.* IV. *k. Octob. noctu in urbem introivit: & hodie* (existimatur autem fuisse III. Kal.) *octavâ horâ cùm edicto C. Alfii, de majestate eum adesse oporteret: concursu magno & odio universi populi, penè afflictus est.* Sic ibi. Quod ergo notum erat universo populo, Gabinium Romæ atque adeò in urbe esse, id Sylla ignoraverit? MALASPINA.

49. *Contrà dicente*] Contenderunt Torquatus, & Sylla: ut accusandi munus alter alteri eriperet. Obtinuit Sylla: cùm id antè non sperasset. MANUTIUS.

50. *Hoc tamen*] Tantùm de parricidiis accipiunt Corradus & Mongaltus: sed aliter Manutius; nam γενικῶς de omnibus reis.

51. *Indicia*] Sic antiqui libri, non, *Judicia*. Quotidie, inquit, nocentes homines indicio produntur. IDEM.

52. *Urbani*] homines faceti, qui alios nigro sale defricant. GRÆVIUS.

53. *Ne respondent quidem*] Hoc est, non se sistunt in judicio, sed in exilium eunt. GRONOV. Observ. II. 8.

54. *Et tamen*] Lege: *est tamen*. MURETUS. Sed hæc ita sunt supplenda: Et tamen aliquid est novi. Et post *tamen* distinctio locanda. GRÆVIUS.

55. *Sopolidis*] Pictor fuit celeberrimus tempore Ciceronis, cujus meminit Plinius XXXV. 40. BOSIUS.

56. Οὐ σ' οἶδ'] *Nónne scio te, ô Mars, consuesse cum Paphia*, sive *Venere*? Videntur hæc verba esse è vetere poeta: sed ex quo, aut quomodo explicanda sint, libenter fateor me ignorare. Nam doctorum hominum conjecturæ non satisfaciunt, nec melius aliquid ipse reperio. ERNEST. Neque habes quò referas hæc verba, *lege Majestatis*. Omnino deesse aliquid videtur.

57. *Latum de imperio*] Unius diei, quo ingressus urbem, triumphum ducturus erat. Alioqui imperium habere intra urbem licebat nemini. Hujus generis exemplum apud Livium lib. XLV. his verbis: *Tribus his omnibus decretus ab senatu triumphus: mandatúmque Q. Cassio prætori, cum tribunis plebis ex auctoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium esset.* MANUTIUS.

58. *Insulsè*] Quia legem de imperio Pontinii Serv. Galba prætor clam ante lu-

sem

erit cum Pontinio [59] Appius Consul. Cato tamen affirmat, se vivo illum non [60] triumphare. Id ego puto, ut multa ejusdem, ad nihil recasurum. Appius [61] sine lege, suo sumptu in Ciliciam cogitat. [62] Paccianæ epistolæ respondi: cognosce cætera. Ex fratris literis incredibilia quædam de Cæsaris in me amore cognovi: eáque sunt ipsius Cæsaris uberrimis literis confirmata. Britannici belli exitus expectatur. Constat enim aditus insulæ esse munitos mirificis molibus. Etiam illud jam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illâ insulâ, neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis: ex quibus nullos puto te literis, aut musicis eruditos expectare. [63] Paulus in medio foro basilicam jam penè texuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. Quid quæris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Cæsaris amici (me dico & Oppium: disrumparis licet) in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus, & usque ad trium Libertatis explicaremus, [64] contempsimus sexcenties H-S. [65] Cum privatis non poterat transigi minore pecuniâ. Efficiemus rem gloriosissimam. Nam in campo Martio septa Tributis comitiis marmorea sumus & tecta facturi; eáque cingemus excelsâ porticu; ut mille passuum conficiatur. Simul adjungetur huic operi villa etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit? Quid? celabo te res Romanas? Non enim te puto de [66] lustro, quod jam desperatum

cem tulerat: quod à Dione traditum est: &, agi quidquam cum populo ante horam primam, leges vetabant. MANUT.

59. *Appius Consul*] Ejus amicissimus, ut apparet ex ep. 9. lib. III. Fam. IDEM.

60. *Triumphare*] Bessarionis liber, *Triumphaturum*. Utrumque rectè. IDEM.

61. *Sine lege*] Curiata: qua populus proficiscentibus in provincias imperium dabat. Ep. 9. lib. I. ad Lentulum, & ep. 2. lib. II. ad Q. fr. IDEM.

62. *Paccianæ epistolæ*] Hic apparet, divulsa esse, & alieno loco agglutinata harum epistolarum membra. Nam Paccianæ epistolæ incipit respondere in epistola proxima superiore: ut, in hac quo modo respondere possit, non videam. IDEM.

63. *Paulus*] L. Æmilius Paulus, qui duas basilicas, veterem restituit, novam extruxit. IDEM.

64. *Contempsimus*] Id est, liberaliter insumpsimus, & quasi profudimus centies sestertiûm in monumenti illius ædificationem. BOSIUS.

65. *Cum privatis*] Qui vendebant aream. CORRADUS. Faërnus delebat *non*, auctoritatem secutus veteris libri.

66. *Lustro*] Censores post censum urbem lustrabant: sed censum, lustrúmque simul tribuni plebis obnuntiationibus impediebant. Epist. 10. MANUT. Sic in marmore Ancyrano Augustus: *Lustrum post annum quadragesimum feci*, cùm tamen interea temporis Censores fuerint. H. NORIS. in *Comment.* ad Cenotaphia Pisana.

tum est, aut de judiciis, quæ lege [67] Coctia fiant, quærere. Nunc te objurgari patere, si jure. Scribis enim in epistola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse te arbitrari. Mihi mehercule nihil videbatur esse in quo tantulum interesset, utrùm per procuratores ageres, an per ipsum; ut abis toties, & tam longè abes. Sed hæc mallem integrâ re tecum egisse. Profectò enim aliquid egissem. Nunc reprimam susceptam objurgationem. Utinam valeat ad celeritatem reditûs tui. Ego ad te propterea minùs sæpè scribo, quòd certum non habeo ubi sis, aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quòd videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse literas. Tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quæ tempora te expectemus, facias me certiorem velim, & de Eutychide quid egeris.

67. *Coctia*] Alii *Ploria*, quæ parum convenit, & *Coctia* nulla est: nisi à L. Valerio Cotta, *Cotta* factum sit, ut eadem sit, quæ Aurelia; quod vix puto. MALASPINA. Non erat quare Malaspina dubitaret, à Cotta posse *Coctiam* dici. Nam eodem modo à Regulo Cottio Alpium pars dicitur Alpes *Cottianæ*, & *Coctianæ* apud Tacitum Hist. IV. 68. ERNESTUS. Ex literarum charactere, & rei veritate deprehendi legendum *Cælia*, & intelligi legem tabellariam in perduellionis etiam crimine, de qua videndus Pighius ad annum Urbis 646. J. F. GRONOVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

O EXPECTATAS mihi tuas literas! ô gratum adventum! 17
ô constantiam promissi, & fidem miram! ô navigationem amandam! quam mehercule ego valdè timebam, recordans superioris tuæ transmissionis [1] δέῤῥεις. Sed nisi fallor, citiùs te, quàm scribis, videbo. Credo enim te putasse, tuas mulieres in Apulia esse: quod cùm secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies, & ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas, & invisis illius nostræ Reipublicæ [2] germanæ. Putavi de nummis, ante comitia tribu-

1. *Δέῤῥεις*] *Pelles, involucra.* Sensus est, recordans quibus cum impedimentis conflictatus sis, cùm transires mare, in Asiam contendens. J. F. GRONOVIUS.

2. *Germanæ. Putavi de*] Etsi nihil immutavi: tamen non dubito, quin ita legendum sit: *Germanam. Peti vide.* Ut sit sensus. Advola, mi Attice, & invise similem rempublicam reipublicæ illi nostræ, quam laudare solebamus. Dicit enim;

tributim uno loco divisis palàm. Vide absolutum Gabinium: [3] detur esse valiturum. De Messalla [4] quod quæris, quid scribam nescio. Nunquam ego vidi tam pares candidatos. Messallæ copias nosti. Scaurum Triarius [5] reum fecit. Si quæris, nulla est magnopere commota [6] συμπάθεια: sed tamen habet Ædilitas ejus memoriam non ingratam; & est pondus apud rusticos in patris memoria. Reliqui [7] duo plebeii sic exæquantur, ut Domitius valeat amicis, adjuvetur tamen non gratissimo munere; Memmius Cæsaris commendetur [8] militibus, [9] Pompeii Galliâ nitatur: quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Cæsaris detrudat, [10] Catone præsertim absoluto. Ab Quinto fratre, & à Cæsare accepi a. d. IX. Kal. Novemb. literas, confectâ Britanniâ, obsidibus acceptis, nullâ prædâ, imperatâ tamen pecuniâ, datas à litoribus Britanniæ proximo a. d. VI. Kalend. Octob. Exercitum Britanniâ reportabant. Q. [11] Pilius erat jam ad Cæsarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri, ac tuorum, aut ulla [12] veritas, aut si etiam sapis, ac frui tuis commodis cogitas, adventare & propè adesse jam debes. Non mehercule æquo animo te careo. Te autem quid mirum, qui Dionysium tantopere desiderem? quem quidem

---

Germanam illius nostræ reipublicæ, cum ironiâ, quasi prorsus dissimilem, & planè mutatam. Deinde sequitur: Vide magistratus peti: nummis ante comitia tributim uno loco divisis palàm. Quæ verba si quis diligentiùs expendat, singula emphasim habere cognoscet. Vide item, inquit, Gabinium absolutum, cùm nocentissimus esset. Concedatur etiam, ut auctoritate floreat, & gratiâ. MANUTIUS, qui solus hîc Mongalto & Grævio probatur. Omnes quidem fatentur locum esse corruptum: sed, cùm alii alia verba supponunt, ipsam quoque corrumpunt sententiam, non interpretantur. OLIVETUS.

3. *Detur esse valiturum*] Absolutus est, inquit Gabinius, homo nocentissimus; detur etiam illud, fore ut in republicâ floreat: auctoritatéque & gloriâ valeat. Verumtamen de hoc non valde laboro. MALASPINA.

4. *Quod quæris*] Num futurus sit consul. CORRADUS.

5. *Reum*] De ambitu. Nam de repetundis jam fuerat absolutus. Ep. 16. & ep. 2. lib. III. ad Q. Fr. MANUTIUS.

6. *Συμπάθεια*] Animi commotio ex commiseratione.

7. *Duo plebeii*] Nam Messalla, & Scaurus patricii; plebeii Domitius, & Memmius. Ergo cum Messalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat. MANUT.

8, *Militibus*] Quos ad suffragia sæpe venisse legimus. CORRADUS.

9. *Pompeii Galliâ*] Galliâ Transpadanâ, in quâ Pompeius Strabo, pater Magni, coloniis jus civitatis & suffragii dederat. POPMA. Mihi scribendum videtur, *Pompeii gratiâ*. MURETUS.

10. *Catone*] Cùm Cato, qui tribunus Plebis biennio antè comitia in annum sequentem detruserat, sit absolutus. Ad Q. Fr. ep. 5. lib. II. MANUTIUS.

11. Pilius] Piliæ propinquus, quam Atticus habebat in matrimonio. IDEM.

12. *Veritas*] Ut præstes quod promisisti.

quidem abs te, [11] cùm dies venerit, & ego, & Cicero meus flagitabit. Abs te proximas literas habebam Epheso a. d. v. Id. Sext. datas.

11. *Cùm dies venerit*] Qui dies? An promissi Dionysii? ita ut hominem secum habere Atticus ad certum tempus voluerit, pòst M. Tullio cedere? Id ego vix credo: cùm præsertim proximâ superiore epistolâ; quæ non multò antè scripta est, Cicero Atticum roget, ut Dionysium mittat, de certâ die nihil dicat. Placeret, *Quo die veneris*. Ut desiderii vis ac magnitudo indicetur eorum, qui ne unum quidem, aut alterum diem expectaturi essent: sed eodem quo venisset, hominem efflagitaturi. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

PUTO te existimare me, nunc oblitum consuetudinis & instituti mei, rariùs ad te scribere, quàm solebam: sed, cùm loca & itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi ad te ipsum proficiscenti, dedi literas. Neque enim sunt eæ epistolæ nostræ, quæ si perlatæ non sint, nihil ea res nos offensura sit: quæ tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem ferè committamus. [1] Lepidum quò excidat. Consules flagrant infamiâ, quòd C. Memmius candidatus [2] pactionem in Senatu recitavit, quam ipse & suus competitor Domitius cum Consulibus fecissent, uti ambo H-S quadragena Consulibus darent, si essent ipsi Consules facti, nisi [3] tres Augures dedissent, 18

 qui

1. *Lepidum quò res cadat*] Sic puto hunc corruptum locum esse emendandum, sententiâ, opinor, non ineptâ. Lepidum (inquit) spectaculum, videre quò res cadat. LAMBINUS. Nihil muto; manuscriptis hæreo. *Excidat*, impersonale est. JUNIUS. Posses conjicere, *ne lepidum quod excidat*, pro *ne aliquid lepidarum rerum & verborum quæ ad te scribo, aliis innotescat, & spargatur in vulgus*. GRÆVIUS. Delenda hæc verba Muretus censet. Victorium sequimur.

2. *Pactionem*] Pactio hæc erat: Memmius, & L. Domitius Ahenobarbus consules fieri cupiunt: Appius autem Claudius, & L. Domitius Ahenobarbus consules id agunt, ut consulatu functi in provincias mittantur. Promittunt igitur, se operam daturos, ut consules creentur Memmius, & Calvinus: illi contrà, se tres augures daturos, qui dicerent se affuisse, cùm lex Curiata de imperio provinciarum ad populum ferretur: & duos consulares, qui se affuisse dicerent, cùm Senatus-consultum de ornandis, & instruendis consularibus provinciis scriberetur: nisi hoc fecissent, H-S. darent ambo quadringena Appio, & Ahenobarbo. MANUTIUS.

3. *Tres augures*] Nam, cùm lex ad populum fertur, adsint necesse est, qui dicant licere

qui se affuisse dicerent, cùm lex Curiata ferretur, [4] quæ lata non esset; & duo Consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo affuisse, [5] cùm omnino ne Senatus quidem fuisset. Hæc pactio non verbis, sed [6] nominibus & [7] perscriptionibus, multorum, [8] tabulis cùm esse facta diceretur, prolata à Memmio est nominibus [9] inductis, auctore Pompeio. Hìc Appius [10] erat idem. Nihil sanè jacturæ. Corruerat [11] alter, & planè, inquam, jacebat. Memmius autem, diremptâ [12] coitione invito Calvino, planè refrixerat; & eo magis nunc cogitare dictaturam, tum favere justitio, & omnium rerum licentiæ. Perspice æquitatem animi mei, & ludum, & contemptionem [13] Seleucianæ provinciæ, & mehercule cum Cæsare suavissimam

---

licere per Jovem legem ferri. Tres autem planè, cùm lex curiata ferebatur, quia triginta Curiæ tres veteres Tribus repræsentabant. Veteres autem Tribus suum quæque Augurem habuit. MANUT.

4. *Quæ lata non esset*] Augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. Non licebat autem sine curiatâ lege militare imperium in provinciis habere. IDEM.

5. *Cùm omninò*] Nam revera neque lata curiata lex, neque senatus fuerat: sed, quasi utrumque fuisset, ita provinciarum administrationem, & lege curiatâ. & S. C. se daturos consulibus promittebant Memmius, & Calvinus, si modò ipsi essent consules facti. IDEM.

6. *Nominibus*] *Nomina* propriè dicta de hujusmodi debitis quæ sine usuris contrahuntur. Ideò & pararii proxenetæque interpositi, qui pecuniam mutuam quærentibus, quam sine usurâ acciperent, creditores conciliarent, qui sic dare vellent. Quorum proxenetarum operâ non erat opus his qui pecuniam fœnore sumere cogitarent. Rectà enim ad mensam argentariorum ibant, atque inde, si pignoribus & hypothecis idoneè cavere poterant, sumebant quantum vellent. SALMASIUS., de usuris cap. 6.

7. *Perscriptionibus*] *Perscriptiones* sunt, ut nunc loquuntur, assignationes ad trapezitam seu mensam. Solutiones, inquit Salmasius, apud antiquos Romanos fieri solitas legimus duobus modis, vel ex *arcâ*, vel ex *mensâ*. Qui domo solvebat, ex arcâ suâ pecuniam sumere intelligebatur, quæ ibi sine fructu recondita servabatur. Qui ex mensâ numerationem faciebat, duplici modo eam facere solitus. Aut enim à mensario accipiebat fœnore, qui pro ipso summam quam desiderabat, & cui numeratam illam vellet, dependebat. Tunc debitor talis summæ mensario existebat. Aut pecuniam ipse habebat apud mensam depositam. Ex quâ summâ quantam summulam vellet, pro ipso numerabat mensarius, qui tanto minoris exinde manebat debitor. Hoc *scribere*, & *perscribere* dicebatur, & inde *scriptura mensæ*. Salmasius, de fœnore Trapezitico, *lib.* I. Cicero pro Flacco: *Pecuniam in ædem sacram reficiendam se perscripsisse aiunt.* GRÆV.

8. *Tabulis*] Vide Salmasium in cap. 6. libri modò laudati. IDEM.

9. *Inductis*] E codice deletis. CORRADUS. Nominibus scilicet eorum, qui hæc pacti erant, & suam interposuerant fidem.

10. *Erat idem*] Ita non commovebatur, quasi nihil turpe commisisset. MANUTIUS.

11. *Alter*] Domitius Ahenobarbus. IDEM.

12. *Coitione*] Coitiones candidatorum quæ sint, nunc omnibus notum. *Invito* autem *Calvino*, quia suo consilio contra Domitii voluntatem eam pactionem in Senatu recitarat. VICTORIUS.

13. *Seleucianæ*] Macedoniæ, quam olim provinciam contempsit, & quam vocat Seleuci-

vissimam conjunctionem; hæc enim me una ex hoc naufragio tabula delectat. Qui quidem Quintum meum, tuúmque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratiâ? non secus ac si ego essem imperator. [14] Hibernam legionem eligendi optio delata commodùm, ut ad me scribit. Hunc tu non ames? quem igitur [15] istorum? Sed heus tu, scripserámne tibi me esse legatum [16] Pompeio? & extra urbem quidem fore ex Idib. Januariis? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? coràm, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid expectes. Dionysio plurimam salutem: cui quidem ego non modò servavi, sed etiam ædificavi locum. Quid quæris? ad summam lætitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedit. Quo die [17] ad me venies, tu, si me amas, apud me cum tuis maneas.

---

leucianam à Seleuco Nicanore victore Lysimachi, qui tum Thraciam & Macedoniam in ditione habebat. *Justin.* lib. XVII. cap. 2. J. F. GRONOVIUS.

14. *Hibernam legionem*] Quidam *Regionem* sine causâ, præsertim repugnantibus libris. Nam cùm suas legiones Cæsar, quò faciliùs provinciam in officio contineret, non unum in locum ad hibernandum mitteret, optionem Quinto dabat, ad quam vellet proficiscendi: ita ut integrum illi esset, in propinquiora loca, & munitiora venire. MALASPINA.

15. *Istorum*] Optimatum? Ep. 5. h. l.

16. *Pompeio*] Ituro in Hispaniam.

17. *Ad me*] Hoc aut abundat; aut explana, in aliquam villarum mearum, ubi tum ero. MANUTIUS.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER V.

CICERO ATTICO SAL.

I EGO verò & tuum [1] in discessu vidi animum, & meo sum ipse testis: quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. [2] De Annio Saturnino curasti probè. [3] De satisdando verò te rogo, quoad eris Romæ, tu ut satisdes. Et sunt aliquot [4] satisdationes secundùm mancipium, in his & Memmianorum prædiorum, vel Atilianorum. De Oppio factum est ut volui, & maximè quòd DCCC [5] aperuisti: quæ quidem ego utique vel [6] versurâ factâ solvi volo; ne extrema exactio [7] nostrorum nominum expectetur. Nunc venio ad [8] transversum illum extremæ epistolæ tuæ versiculum, in quo me

1. *In discessu*] Cùm à tuo complexu in Tusculano divulsus sum, in provinciam Ciliciam proficiscens. MANUTIUS.

2. *De Annio Saturnino*] Hanc alii quærent historiam, nisi fortè T. Annium Milonem significet per notam. CORRAD.

3. *De satisdando*] Satisdare dicitur qui fidejussores dabat, qui litis eventum in se recipiebant, ita ut quanti condemnatus esset reus, ipso non solvente, is qui fidem suam interposuerat pro reo solveret. GRÆV.

4. *Satisdationes secundùm mancipium*] Quid rei sit apud Jurisconsultos, vide Cujacium, *Observat.* X. 4, & Salmasium, *de modo usurar.* cap. 16.

5. *Aperuisti*] Exposuisti, ostendisti te daturum, si urgeret. Ep. 4. MANUTIUS.

6. *Versurâ factâ*] Versuram facit, qui, vetus ut æs alienum solvat, novum contrahit: fit enim conversio quædam, & mutatio creditoris. IDEM.

7. *Nostrorum nominum*] Pecuniæ mihi ab aliis debitæ. IDEM.

8. *Transversum*] Cùm pagina, versibus

me admones de ſorore: quæ res ſe ſic habet. Ut veni in Arpinas, cùm ad me frater veniſſet, in primis nobis ſermo, iſque multus, de te fuit: ex quo ego veni ad ea, quæ fueramus ego & tu inter nos de ſorore in Tuſculano locuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quàm tum meus frater erat in ſororem tuam; ut etiam, ſi qua fuerat ex ratione ſumpta offenſio, non appareret. Illo ſic die. Poſtridie ex Arpinati profecti ſumus. Ut in Arcano Quintus maneret, [9] dies fecit: ego Aquini, ſed prandimus in Arcano. Noſti hunc fundum. Quò ut venimus, humaniſſimè Quintus, Pomponia, inquit, tu invita [10] mulieres, ego arcivero pueros. Nihil potuit, mihi quidem ut viſum eſt, dulcius, idque cùm verbis, tum etiam animo, ac vultu. At illa, audientibus nobis, Ego ſum, inquit, hìc hoſpita. Id autem ex eo, ut opinor, quòd anteceſſerat [11] Statius, ut prandium nobis videret. Tum Quintus, En, inquit mihi, hæc ego patior quotidie. Dices, quid, quæſo, iſtuc erat? Magnum; itaque me ipſum commoverat: ſic abſurdè & aſperè verbis vultúque reſponderat. Diſſimulavi dolens. Diſcubuimus omnes præter illam: cui tamen Quintus de menſa miſit: illa rejecit. Quid multa? nihil meo fratre lenius: nihil aſperius tuâ ſorore mihi viſum eſt: & multa prætereo, quæ tum mihi majori ſtomacho, quàm ipſi Quinto fuerunt. Ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remanſit, & Aquinum ad me poſtridie manè venit: mihíque narravit, nec ſecum illam dormire voluiſſe; &, cùm diſceſſura eſt, fuiſſe ejuſmodi, qualem ego vidiſſem. Quid quæris? vel ipſi hoc dicas licet, humanitatem ei,

---

bus recto ordine ſubſequentibus completa, nihil ultrà capit; tum, ſi quid ejuſmodi ſupereſt, quod multorum verborum non ſit, ſcribere ſolemus de tranſverſo. IDEM.

9. *Dies*] Non dies in veſperum jam vergens, (nam & Marcum fratrem eaem cauſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies ſtus Arcani pagi, quem ſibi Quintus in uo fundo celebrandum putavit. IDEM.

10. *Mulieres, ego pueros*] Quas mulies obſecro? Terentiámne ac Tulliam? uid? hæ invitatæ fuerunt, quaſi hoſpis? Neque enim dicit *voca*, ſed *invita*. ſpicio ergo mea illa eſt, Pomponiam mulieres illas invitare juſſam fuiſſe, quæ Arcis officii causâ, ſalutatum venerant: quas Quintus humanitate ac liberalitate adductus, invitari volebat, mulieres à muliere: itaque & *Viros*, citiùs quàm *Pueros*, eſſe legendum: ut Arcanos item accipiamus. *Arcæ* porrò fuere, haud procul Arpino, ad Melpham fluvium poſitæ: qui ex Apenino defluens, pérque planiciem ſuas undas agens, ſub Fregellis denique, Liri jungitur. Hoc oppidum, hodie quoque Arcæ dicitur, unde Arcanus: ut à Thebæ, Thebanus. MALASP.

11. *Statius*] Libertus Quinti. *Videret*? Pararet, curaret. MANUTIUS.

ei, meo judicio, illo die defuisse. Hæc ad te scripsi fortasse pluribus, quàm necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partes instituendi, & monendi. Reliquum est, ut, ante quàm proficiscare, mandata nostra exhaurias; scribas ad me omnia; Pontinium extrudas; cùm profectus eris, cures ut sciam. Sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse, nec suavius. A. Torquatum amantissimè dimisi Minturnis, optimum virum: cui me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

CICERO ATTICO SAL.

2 ANTE diem VI. Id. Mai. cùm has dabam literas, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. Deinde cogitabam, sine ulla mora, justa itinera facere. In Cumano cùm essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui deposcenti mea mandata cætera universè mandavi; illud propriè, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provincias. In quo eum tu velim confirmes, gratúmque mihi fecisse dicas, quòd & venerit ad me, & hoc mihi, præteréaque si quid opus esset, promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum; quem ad annum Tribunum plebis videbam fore. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo; cùm interim [1] Rufio noster, quòd se à Vestorio observari videbat, stratagemate hominem percussit: nam ad me non accessit. Itáne? cùm Hortensius veniret, & infirmus, & tam longè,

1. *Rufio noster*] Hic est C. Sempronius Rufus, de quo in epist. Fam. ep. 8. lib. VIII. quem hîc per jocum appellat Rufionem. Quoniam autem cum Vestorio nescio quid ei erat controversiæ, arbitrum statuerant Ciceronem, ut cognosceret. Deinde, cùm Sempronius se à Vestorio videret observari; (observabat autem Vestorius, ut, si Ciceronem Sempronius adiisset, statim & ipse accurreret, transigendæque controversiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui se non bonam habere causam intelligeret) hominem stratagemate fefellit: nam ad Ciceronem non accessit. Hunc Cicero gratissimum sibi fecisse, dicit, quòd de controversiâ audiri noluerit, id est, quòd ad se arbitrum non accesserit, ut de controversiâ, quam habebat cum Vestorio, transigeret. In quo quasi gratiam referre Ciceroni pro accepto beneficio visus est, quòd eum audiendi molestiâ liberaverit. Hic Rufio per jocum à Cicerone vocatur Vestorianus epist. 14. lib. XIV. ob insignem, & diuturnam cum Vestorio controversiam. MANUTIUS.

gè, & Hortensius, cùm maxima præterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidisti igitur hominem, inquies? Quî potui non videre, cùm per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, salutavi: [2] postea jam jussi valere, cùm me [3] exiens è sua villa, num quid vellem, rogasset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quòd audiri non laborarit? Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse hujus ingentis [4] molestiæ, nisi quòd spero non longiorem annuâ fore. Hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum: tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cùm id agi debebit. Cùm ex Epiro redieris, de Republica scribas ad me velim, si quid erit quod opperiare. [5] Nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Cæsar ferret de auctoritate perscripta: erátque rumor de Transpadanis, eos jussos Quatuor-viros creare. Quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid [6] ex Pompeio sciam.

2. *Posteà jam jussi*] Cicero scripsit, *Posteà etiam jussi.* MURETUS.

3. *Exiens è suâ villâ*] Ita Muretus & Lamb. Alii, *è Pansæ sui villâ*: alii, *expensè è suâ villâ*; quod quid sit, ne ipsi quidem satis explicant. OLIVETUS.

4. *Molestiæ*] Provincialis. MANUT.

5. *Nondum*] Ex epistolâ Cælii ad Ciceronem primâ, sanè facilè cognoscitur, nuntium huc Ciceroni, de Transpadanis allatum, rumorémque de auctoritate perscriptâ, falsum fuisse. Cælius enim è complexu Ciceronis Romam reversus (hoc enim judicium facio ex ejus literis) scribit se de Transpadanis, ne tenuissimam quidem auditionem accepisse: Marcellum prætereà nihil adhuc de successione Galliarum retulisse: sed eam relationem, in Kalend. Junias distulisse: ut intelligere possimus, nihil cum his, illa Cæliana pugnare. Cur autem Quatuorviros creare Transpadani à Cæsare jussi sint, quídque illud referret, totúsque hic locus, accuratè, copiosèque à Carolo Sigonio, in libro tertio de antiquo jure Italiæ, explicatur. MALASP.

6. *Ex Pompeio*] Cum quo Tarenti sermonem habuit de rep. Ep. 5. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

ANTE diem VI Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium.
Ibi mihi tuæ literæ binæ redditæ sunt tertio abs te die: 3
eodem autem exiens è Pompeiano, Philotimo dederam ad te
literas. Nec verò nunc erat sanè quod scriberem. Qui de Republica rumores, scribe quæso. In oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. Quid de iis cogites, & quan-

do, scire velim. Ad quas literas tibi rescribi velis, nescio: nullas enim adhuc acceperam, præter quæ mihi binæ [1] semel in Trebulano redditæ sunt: quarum alteræ [2] edictum P. Licinii habebant, (erant autem Non. Mai. datæ) alteræ rescriptæ ad meas Minturnenses. Quàm vereor, ne quid fuerit [3] σπουδαιότερον in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis. [4] Apud Lentulum ponam te in gratiam. [5] Dionysius nobis cordi est. [6] Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Jam deest quid scribam; & lucet. [7] Beneventi cogitabam hodie. Nostrâ [8] continentiâ, & diligentiâ faciemus satis. [9] A Pontio, ex Trebulano, a. d. v. Id. Mai.

1. *Semel*] Quid si legatur *simul?* URSIN.

2. *Edictum P. Licinii*] Edictum provinciale, ut edictum Asiaticum Q. Mucii ep. 1. lib. VI. Ex iis edictis Cicero, quidquid utile provinciæ putaret, in suum edictum transferebat. MANUTIUS.

3. Σπουδαιότερον] Magis serium.

4. *Apud Lentulum*] Commodum illud quod in Lentulum conferre debeo, faciam ut à te profectum esse credat, séque ob id tibi valdè obligatum putet. VICTOR.

5. *Dionysius*] Ciceronum puerorum magister, qui & ipse cum pueris in provinciam proficiscebatur. MANUTIUS.

6. *Nicanor*] Attici servus. Epist. 2. lib. VI. IDEM.

7. *Beneventi*] Supple, pernoctaturum.

8. *Continentiâ, & diligentiâ*] In administrandâ provinciâ. MANUT.

9. *A Pontio*] Cùm essem apud Pontium. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

4 BENEVENTUM veni a. d. v Id. Mai. Ibi accepi eas literas, quas tu superioribus literis significaveras te dedisse: ad quas ego ipse eo die dederam ex Trebulano [1] L. Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi. Quarum alteras Fesulanus multo manè mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo & maximo [2] mandato. Sed tua profectio spem meam debilitat. [3] Ac me ille: illuc quidem labar,

1. *L. Pontio*] Ut sit: ex Trebulano ad te literas dederam L. Pontio, qui post meum è villâ ejus discessum Romam se conferebat. CORRADUS. Legerem, *ex Trebulano L. Pontii.* MURETUS.

2. *Mandato*] De collocandâ filiâ.

3. *Ac me ille*] Concisa est oratio, & aliquantulum obscura, quam sic explico: Ac me ille, quem nosti, valde rogat, ut sibi nuptui dem Tulliam: & sanè in illam conditionem descendam, non quia illam probem: sed quia, aliorum inopiâ, eo genero contentus esse cogor. BOSIUS. Corruptus locus, quem Bosius, tum veteris libri ope, tum ingenio fretus, ita refinxit. Variæ aliorum sive lectiones, sive conjecturæ, nihil ad rem, nisi fallor. OLIVETUS.

bar, non quo; sed inopiâ cogimur eo contenti esse. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor, adduci ut [4] nostra possit; & tuis [5] δυσδιάγνωστον esset. Equidem sum facilis: sed tu aberis, & me absente [6] res. [7] Habebis mei rationem: nam posset aliquid, si utervis nostrûm adesset, agente Servilio, [8] Servio fieri probabile. Nunc, si jam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi à Tullio. [9] De Marcello fecisti diligenter. Igitur senatus-consultum si erit factum, scribes ad me: sin minùs, [10] rem tamen conficies. Mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito, quin senatus-consultum expeditum sit, in quo præsertim compendium sit populi. De Torquato, [11] probè. De Masone, & Ligure, cùm venerint. De illo [12] quod Chærippus, (quoniam hìc quoque [13] πρόσνευσιν sustulisti) [14] ô provincia! etiámne hic mihi curandus est? curandus autem? hactenus, [15] ne quid ad senatum: [16] Consule, aut numera. [17] Nam de cæ-

 teris.

4. *Nostra*] Filia. Hîc etiam sunt varietates non tot quin plures. Quas, si quis oscitare velit, & nihil discere, legat apud Grævium. Idem.

5. Δυσδιάγνωστον] Dijudicatu difficile.

6. *Res*] Supple, conficienda est.

7. *Habebis mei rationem*] In Comitiis absentium ratio non habebatur, quia absentes per procuratorem petere magistratus non poterant: in aliis rebus, in quibus fas erat procuratores intervenire, ratio habebatur. Rogat ergo Atticum: ut hanc rem ita curet, ut ipse desiderari non videatur. Bosius.

8. *Servio*] Erat Servius, Servii filius, ille alter procus Tulliæ, cujus negotium agebant Servilius Isauricus, & Servius Sulpitius pater. Popma. Muretus censet delendum esse *Servio*.

9. *De Marcello*] M. Claudio Marcello consule, collega Ser. Sulpicii. Manut.

10. *Rem tamen conficies*] Ages tamen de supplemento. Nam certè, ut de cæteris senatus non probet, mihi tamen, & Bibulo, qui proconsul in Syriam ibit, attribui oportebit. *Attribui*, autem explano, pecuniam: cùm sequatur, *Compendium populi*. Idem.

11. *Probè*] Quod ei in sermone significasti, me ad te de eo scripsisse. Epistolâ 1. Idem.

12. *Quod Chærippus*] Subaudi, de me locutus est. Idem.

13. Πρόσνευσιν *sustulisti*] Atticus anteà πρόσνευσιν, id est, assensionem sustulerat, cùm scripserat δυσδιάγνωστον esse, vellétne is Tulliam uxorem ducere, qui non alienus videbatur. Hîc verò iterùm assensionem submoverat, cùm dubitarat quid in Chærippi negotio fieri oporteret. Bos.

14. *O Provincia*] Cum indignatione. Etiámne, inquit, quid Chærippus libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum est? Manutius.

15. *Ne quid ad senatum*] Ne eâ de re quicquam Senatus intelligat. Bosius.

16. *Consule*] Legendum, *ne quis ad senatum: Consule, aut numera*, scilicet dicat. J. F. Gronovius Festus Pompeius: *Numera Senatum, ait quivis Senator Consuli, cùm impedimento vult esse quo minùs faciat Senatus-consultum: postulátque ut aut res, quæ adferuntur, dividantur: aut simul consulantur, aut si tot non sunt Senatores, quo numero liceat præscribi Senatus-consultum, expectentur*. Ex quo Festi loco conjicio hunc esse sensum istius ἀποσιωπήσεως. Etiámne mihi Chærippus curandus est? hactenus certè mihi

teris... Sed tamen commodè, [18] quòd cum Scrofa. De Pontinio rectè scribis: est enim ita, ut si ante Kalend. Jun. Brundusii futurus sit, [19] minùs urgendi fuerint M. Anneius, & Tullius. Quæ [20] de Sicinio audisti, ea mihi probantur: modò ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed considerabimus: rem enim probo. De nostro itinere quod statuero; de [21] quinque præfectis quid Pompeius facturus sit, cùm ex ipso cognôro, faciam, ut scias. [22] De Oppio bene curasti, quòd ei DCCC exposuisti: ídque, quoniam Philotimum habes, perfice, & cognosce rationem: &, [23] ut agam ampliùs, si me amas, prius quàm proficiscaris, effice: magnâ me curâ levâris. Habes ad omnia. Etsi penè præterii chartam tibi deesse: mea [24] captio est; siquidem ejus inopiâ minùs multa ad me scribis. Tu verò aufer [25] ducentos. Etsi meam in eo parsimoniam hujus

---

mihi curandus est, ne quid, cùm de supplementis referetur, propter illum mihi morarum objiciatur in Senatu, ita ut fint, qui clament *Consule, aut numera*, quod faciebant, ut Festus ostendit, qui impediebant, ne Senatus-consultum fieret de re, de quâ relatum erat. GRÆVIUS.

17. *Nam de cæteris*] Ἀποσιώπησις. Nam de cæteris rebus, quæ ab aliis de me dicuntur, parum curo. Aut de cæteris hominibus ad quorum aures hæc de Chærippo pervenire poterunt, præterquam de Senatoribus, securo animo sum. BOSIUS.

18. *Quòd cum Scrofa*] Subaudi, locutus de illo, quod Chærippus de me dixit. MANUTIUS. Quòd Chærippus eâ de re cum Scrofa sit locutus. MONGALTUS.

19. *Minùs urgendi*] C. Pontinius, M. Anneius, L. Tullius legati Ciceronis in provinciâ fuere: sed Pontinius honoris gradu præstantior: nam & prætor fuerat, & triumphaverat. Videtur igitur Atticus hoc scripsisse: debere Ciceronem, si Pontinius ante Kalendas Junias Brundusii futurus sit, eo comite contentum esse, & minùs urgere Anneium, ac Tullium: qui deinde suo commodo ad eum, vel in Græciam, vel in Ciliciam ire possent. Nam, si dignitas in comitatu quæretur, Pontinii major, quàm cæterorum. MANUTIUS.

20. *De Sicinio*] Videtur, aut hîc *Licinio*, aut proximâ superiori epistolâ, *Sicinii*, legendum esse. *De Sicinio* autem dixit, pro *à Sicinio*; ut de Edicto illo intelligat. MALASPINA.

21. *Quinque præfectis*] Vide ep. 7. MAN.

22. *De Oppio*] Vide epist. 1. IDEM.

23. *Ut agam ampliùs*] Est, ut fim locupletior, ut laxiorem habeam sumptum familiarem. J. F. GRONOVIUS. Conjiciebat Malaspina, *ut ne angar ampliùs*: quod Lambinus recepit.

24. *Captio*] Vict. & Man. *cautio*. Quòd si, cum Lamb. & Grut. alterum mavis, hic erit sensus: Mihi fraudi, damno est, quòd tibi charta deest, quando ea res eò valet, ut breves literas accipiam. *Captos* dici, qui damnum accipiunt, jacturam faciunt, certum est; neque solùm fraude aliorum hominum, sed quâcunque ratione. Sic *mente*, *membris*, *oculis capti* dicuntur, qui earum rerum jacturam fecere. Est *captio* sic apud Plautum & alios. ERNEST.

25. *Ducentos*] Hunc locum sic distingue: *Aufer ducentos*, (*etsi meam in eo parsimoniam hujus paginæ contractio significet*] *dum acta & rumores vetis*, scilicet ad me perscribere largè, quæ in urbe aguntur, & rumoribus feruntur. Ducentos scilicet scapos chartæ, quos mihi paraveram. Vide Plin. XIII. 12. J. F. GRON.

jus paginae contractio significat, dum acta & rumores [26] vellet. Jam si qua certa habes de Caesare, expecto literas: & alias Pontinio de omnibus rebus diligentes dabis.

26. *Vellet*] A te quaerere. MANUTIUS. Sed vide superiorem annotationem.

CICERO ATTICO SAL.

PLANE deest, quod scribam: nam nec quid mandem habeo, nihil enim praetermissum est; nec quid narrem. Novi enim nihil, nec jocandi locus est, ita me multa sollicitant. Tantùm tamen scito, Idibus Mai. nos [1] Venusiâ manè proficiscentes has dedisse: eo autem die credi aliquid actum in Senatu. Sequantur igitur nos tuae literae, quibus non modò res omnes, sed etiam rumores cognoscamus. Eas accipiemus Brundusii: ibi enim Pontinium ad eam diem, quam tu scripsisti, expectare consilium est. Nos Tarenti, quos cum Pompeio [2] διαλόγους de Republica habuerimus, ad te perscribemus; etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus rectè ad te scribere possim, id est, quàm diu Romae futurus sis, ut, aut quò dem posthac literas sciam, aut ne dem frustrà. Sed ante quàm proficiscare, utique explicatum sit illud [3] H-S xx & DCCC. Hoc velim in maximis rebus & maximè necessariis habeas; ut, quod auctore te velle coepi, adjutore assequar. 5

1. *Venusiâ*] Oppidum in Appulorum, Lucanorum, Samnitiúmque sive Hirpinorum confinio, Horatii patria.

2. *Διαλόγους*] Sermones.

3. *H-S xx & DCCC*] Quae Caesari debemus. Ep. 1. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

TARENTUM veni a. d. xv. Kalend. Jun. Quòd Pontinium statueram expectare, commodissimum duxi dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere: eóque magis, quòd ei gratum esse id videbam; qui etiam à me petierit, ut secum & apud se essem quotidie: quod concessi libenter. Multos enim ejus praeclaros de Republica sermones accipiam: instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium. Sed ad 6

te brevior jam in ſcribendo incipio fieri, dubitans Romæne ſis, an jam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, ſcribam aliquid potiùs, quàm committam ut, tibi cùm poſſint reddi à me literæ, non reddantur. Nec tamen jam habeo quid aut mandem tibi, aut narrem. Mandavi omnia, quæ quidem tu, ut polliceris, exhauries: narrabo, cùm aliquid habebo novi. Illud tamen non deſinam, dum adeſſe te putabo, [1] de Cæſaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avidè expecto tuas literas, & maximè ut norim tempus profectionis tuæ.

1. *De Cæſaris nomine*] De H-S XX & DCCC. quæ Cæſari debemus. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

7 QUOTIDIE, vel potiùs in dies ſingulos breviores literas ad te mitto. Quotidie enim magis ſuſpicor te in Epirum jam profectum. Sed tamen ut mandatum ſcias me curaſſe; quot antè, ait ſe Pompeius quinos [1] præfectos delaturum novos; vacationes, judiciariam cauſam. Ego cùm triduum cum Pompeio, & apud Pompeium fuiſſem, proficiſcebar Brunduſium a. d. XIII. Kal. Junias. Civem illum egregium relinquebam, & ad hæc, quæ timentur, propulſanda paratiſſimum. Tuas literas expectabo, cùm ut, quid agas, tum ut, ubi ſis, ſciam.

CICE-

1. *Præfectos delaturum novos*] Cur, *novos*? quia vacationes, & judiciariam cauſam iis petebat. Vacationes vocat excuſationes à muneribus militaribus, & aliis, quæ præfecti obire conſuerant: cauſam judiciariam, munus judicandi inter Græcos. Neutrum tamen Cicero conceſſit. Nam præfectis omnibus vacationes denegavit, ut apparet ex epiſtolâ 11. hujus libri, & Græcis, non Romanos, ſed peregrinos, hoc eſt Græcos judices attribuit, ut ſcribit. epiſt. 1. lib. VI. BOSIUS. Scribendum crediderim: *Quot antè ait ſe Pompeius quinos præfectos delaturum, non vult vacationes, & judiciariam cauſam*: ſcilicet præfectis deferri. Quot antè fuerant in provinciâ illâ, nunc quoque ait ſe quinque præfectos delaturum, iis autem prohibet Vacationes concedere, & committere judicia: quod Cicero ſecutus etiam eſt, ut Boſius oſtendit. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

ME & incommoda valetudo, [1] quâ jam emerseram, ut pote cùm sine febri laborassem, & Pontinii expectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum jam diem Brundusii: sed cursum expectabamus. Tu si modò es Romae (vix enim puto) sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Româ acceperam literas, Milonem meum queri per literas injuriam meam, quòd Philotimus [2] socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia; quem & amicissimum Miloni perspexeram, & talem virum, qualem tu judicas, cognôram. Ejus autem consilium, meúmque hoc fuerat; primùm ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor & alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret: deinde ut [3] Faustae, cui cautum ille esse voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quàm facillimè servaremus. Nunc rem totam perspicias velim. Nobis enim scribuntur saepè majora. Sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coràm dixeram, mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. [4] Nihil nobis fuerat tanti. Sin haec leviora sunt, tu judicabis. Loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam: eóque magis, quòd non confidebam Romae te esse. Summa

---

1. *Quâ jam emerseram*] Scribe, *quanquam emersi jam.* J. F. GRONOVIUS.

2. *Socius*] Solebant Romani in negotiationibus, & commerciis uti libertorum operâ, ut apparet ex Plutarcho in Catone majore, & aliis multis auctoribus. Eâ de causâ Cicero sibi socium in bonis Milonis adjunxerat Philotimum libertum, cùm ea ab hasta emeret. Emerat autem, ne ea emptori alieno addicerentur, hoc est, non amico, & non familiari ipsius Milonis. Quo facto futurum erat ut Milo multis mancipiis, quae secum abduxerat, spoliaretur. Nam ea emptor alienus sibi vindicasset, tanquam sibi mancipata cum caeteris illius bonis: quod nequaquam facturus erat Philotimus, qui in ea re nihil agebat, nisi Ciceronis consilio. BOSIUS. Vide *Fam.* VIII. 3.

3. *Faustae*] Milo in exilium Massiliam abiens Faustae uxori caverat de dote: quae cautio uti rata esset, Cicero & Philotimus bona ejus ab hasta empta occupaverant, animo restituendi. Fausta haec est filia L. Syllae Dictatoris, soror Fausti. POPMA.

4. *Nihil nobis fuerat tanti*] Legendum censeo, *nihil nobis* fuerit *tanti.* Nihil tanti aestimabitur in bonis Milonis, ut propterea ejus velim offensam contrahere: malo nihil ex iis, quae Milo mihi debet, accipere, quàm illum, qui tam bene de me est meritus, offendere. GRAEVIUS. Videtur *fuerat* retineri posse, & perinde hoc in loco valere ac *fuerit.* OLIVETUS

Summa erit hæc; ſtatues, ut ex fide, famâ, réque meâ videbitur.

Cicero Attico Sal.

9 Actium venimus a. d. xvii Kal. Quint. cùm quidem & Corcyræ, & Sybotis [1] muneribus tuis, quæ & Areus & meus amicus Eutychides opiparè & [2] φιλοπροσηνέστατα nobis congeſſerant, epulati eſſemus [3] Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodiſſimè navigaſſemus, & Leucaten flectere moleſtum videbatur. Actuariis autem minutis Patras accedere ſine his [4] impedimentis, non ſatis viſum eſt decorum. Ego, ut ſæpè tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, præcipio meis, faciam denique, ut ſummâ modeſtiâ, & ſummâ abſtinentiâ munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quieſcat, & fortuna nos juvet: noſtra præſtabimus. Tu, quæſo, quid agas, ubi quoque tempore futurus ſis, quales res noſtras Romæ reliqueris, maximè [5] de xx & de DCCC, cura ut ſciamus. Id unis diligenter literis datis, quæ ad me utique perferantur, conſequêre. illud tamen (quoniam nunc abes, cùm id non agitur: aderis autem ad tempus, ut mihi reſcripſiſti) memento curare per te, & per omnes noſtros, in primis per Hortenſium, ut annus noſter maneat ſuo ſtatu, ne quid novi decernatur. Hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes [6] ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere: [7] annum quidem utique teneto. Cicero meus, modeſtiſſimus & ſuaviſſimus puer, tibi ſalutem dicit. [8] Dionyſium ſemper equidem, ut ſcis, dilexi, ſed quotidie pluris facio, & mehercule in primis quòd te amat, nec tui mentionem intermitti ſinit.

CICE-

---

1. *Muneribus tuis*] Attici res agebant Areus & Eutychides liberti, Corcyræ, & Sybotis: ejus igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt. Manut.

2. Φιλοπροσηνέστατα] Blandiſſimè.

3. *Saliarem in modum*] Ut ſolent epulari Salii ſacerdotes.

4. *Impedimentis*] Quæ ad proconſularem dignitatem pertinent. Junius.

5. *De XX.*] De quibus epiſt. 5.

6. *Ne intercaletur*] Nam intercalatio dies interponebat: ita, diebus interpoſitis, longior fiebat adminiſtratio provinciarum. Manutius.

7. *Annum*] Si tenere non potes, ne intercaletur, quod in anno comprehenditur; annum ſaltem, hoc eſt, ut tempus tamen ſit annuum, teneto. Corradus.

8. *Dionyſius*] Hominem Græcum, pueri M. Ciceronis magiſtrum. Manut.

CICERO ATTICO SAL.

UT Athenas a. d. VII. Kal. Quint. veneram, expectabam ibi jam quartum diem Pontinium: neque de ejus adventu certi quicquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum: & quanquam fine his per me ipse, tamen acriùs vestigiis tuis monitus de te cogitabam. Quid quæris? non mehercule alius ullus sermo nisi de te. Sed tu aliquid de me scire fortasse mavis; hæc sunt. Adhuc sumptus nec in me aut publicè, aut privatim, nec in quemquam comitum. Nihil accipitur lege Julia, nihil ab hospite: persuasum est omnibus meis, serviendum esse famæ meæ. Bellè adhuc. Hoc animadversum, Græcorum laude, & multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc à me, sicut tibi sensi placere. Sed hæc tum laudemus, cùm erunt perorata. Reliqua sunt ejusmodi, ut meum consilium sæpè reprehendam, quòd non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim. O rem minimè aptam meis moribus! ô illum verum; [1] ἔρδοι τίς. Dices, [2] Quid adhuc? nondum in negotio versaris. Nescio; & puto molestiora restare: etsi hæc ipsa fero equidem fronte, ut puto, & volo, bellissimè; sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracundè, vel insolenter, vel in omni genere stultitiæ insulsè, arroganter, & dicuntur, & tacentur quotidie. Quæ, non quò te celem, non prescribo, sed quia [3] δυσεξίμητα sunt. Itaque admirabere meam [4] βαθύτητα, cùm salvi redierimus: tanta mihi [5] μελέτη hujus virtutis datur. Ergo hæc quoque hactenus. Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum; quia quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem: nec hercule unquam tam diu ignarus rerum mearum fui; quid de Cæsaris, quid de Milonis nominibus actum sit: ac non modò nemo, sed ne rumor quidem quisquam, ut

1. Ἔρδοι τίς] *Quam quisque norit artem, in ea se exerceat.* Senarius integer apud Aristoph. in vespis, 1422.

2. *Quid adhuc*] Quid accidit adhuc, ut te provincia offendat? MANUTIUS.

3. Δυσεξίμητα] Quo nomine significantur, res imis sensibus demersæ, & abditæ, quæ, ut palam fiant, vix inde educi, & proferri possunt. Nam δυσεξίμητον idem est quod δυσανιμητον. Alterum enim ἀπὸ τοῦ ἀνιμᾶν, alterum, ἀπὸ τοῦ ἐξιμᾶν, originem ducit. BOSIUS.

4. Βαθύτητα] Vide lib. IV. epist. 6.

5. Μελέτη] Meditatio.

ſciremus in Republica quid ageretur. Quare ſi quid erit, quod ſcias de iis rebus, quas putabis ſcire me velle, per mihi gratum erit, ſi id curaris ad me preferendum. Quid eſt præterea? nihil ſanè, niſi illud: valdè me Athenæ delectarunt: urbs duntaxat, & urbis ornamentum? & hominum amores in te, & in nos quædam benevolentia; ſed multùm & philoſophia: [6] ἄνω κάτω ſi quid eſt, in Ariſto, apud quem eram. Nam [7] Xenonem tuum, vel noſtrum potiùs, Quinto conceſſeram: & tamen propter vicinitatem totos dies ſimul eramus invicem. Cùm primùm poteris, tua conſilia ad me ſcribas, ut ſciam quid agas, ubi quoque, & maximè quando Romæ futurus ſis.

6. Ἄνω κάτω] *Surſum & deorſum.* Et omnes per hanc philoſophiam, Academicam ſignificare volunt. Sed Malaſpina pro ἄνω καὶ κάτω, vult legi, *Antiochina*, ab Antiocho, cujus frater erat Ariſtus. LAMBINUS. Ἄνω κάτω, id eſſe dicitur, quod ita perturbatâ quadam mutabilitate variat, ut nullâ ſede ſtabiliatur, & hæreat; ſed modò ſurſum feratur, modò imo loco deſidat. Itaque cùm Academici in nullius magiſtri verba jurarent, nihilque certi affirmarent, eleganter Cicero duabus his vocibus eorum ſectam deſignavit. Senſus ergo eſt: ἄνω κάτω ſi quid eſt, hoc eſt, ſi quid eſt Academicæ philoſophiæ, id totum eſt in Ariſto, qui frater fuit Antiochi. BOSIUS. Boſii lectionem ſequor, interpretationem minimè. Nam ἄνω κάτω Græcis dicitur bifariam: primùm de everſione aut confuſione rerum, q. d. τὸ ἄνω κάτω, quam phraſim Galli verbum de verbo exprimunt dicentes, *ſens deſſus deſſous*: ſecundò autem de univerſitate, q. d. ἄνω καὶ κάτω, id eſt, ubique, in ſingulis partibus, à ſummo ad imum. Quo ſenſu locum hunc placet accipere, & locus poſtulat, ratione conteſtante. JUNIUS. Tu, ſi cum Boſio facis, appone diſtinctionis notam poſt voces Græcas: ego ſecùs, qui cum Junio. OLIVETUS.

7. *Xenonem*] Qui res Attici curabat. Alii *Zenonem* legunt. Malè.

CICERO ATTICO SAL.

11 HUi, totiéſne me literas dediſſe Romam, cùm ad te nullas darem? At verò poſthac fruſtrà potiùs dabo, quàm, ſi rectè dari potuerint, committam ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas, dum ades, quidquid provideri poteſt, provide. Non dici poteſt, quàm flagrem deſiderio urbis, quàm vix harum rerum inſulſitatem feram. Marcellus [1] fœdè de Comenſi: etſi ille magiſtratum non geſſerit, erat

1. *Fœdè de Comenſi*] Indicat Marcellum fœdè feciſſe, quòd in odium Cæſaris pœnas ſumpſerit de Comenſi quodam, tanquam de peregrino, cùm tamen is civitate Romanâ donatus eſſet. Hiſtoria nota eſt. BOSIUS.

erat tamen Tranſpadanus. Ita mihi videtur non minùs ſtomachi [2] noſtro, ac Cæſari feciſſe. Sed hoc ipſe viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod ſcribis Varronem dicere, in Hiſpaniam certè iturus. Id ego minimè probabam; qui quidem [3] Theophani facilè perſuaſi, nihil eſſe melius, quàm illum nuſquam diſcedere. Ergo Græcus incumbet. Valet autem auctoritas ejus apud illum plurimum. Ego has pridie Nonas Quint. proficiſcens Athenis dedi; cùm ibi decem ipſos fuiſſem dies. Venerat Pontinius: unà Cn. Voluſius: aderat quæſtor: tuus unus Tullius aberat. [4] Ἄφρακτα Rhodiorum, & dicrota Mitylenæorum habebam, & aliquid [5] ἐπίκωπον. De Parthis erat ſilentium. Quod ſupereſt, Dii juvent. Nos adhuc iter per Græciam ſumma cum admiratione fecimus: nec mehercule habeo, quod adhuc quem accuſem meorum. Videntur mihi noſſe nos, noſtram cauſam, & conditionem profectionis ſuæ: planè ſerviunt exiſtimationi meæ. Quod ſupereſt, ſi verum illud eſt, [6] οἷα γ' ἡ δέσποινα, certè permanebunt: nihil enim à me fieri ita videbunt, ut ſibi ſit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid à nobis ſeverius. Nam adhuc lenitate dulces ſumus; &, ut ſpero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut ſinguli dicunt, [7] ἀνεξίαν in unum annum meditatus ſum: proinde pugna, ne, ſi quid prorogatum ſit, turpis inveniar. Nunc redeo ad quæ mihi mandas. [8] In præfectis excuſatio: iis, quos voles, deferto: non ero tam [9] μετέωρος, quàm in Apuleio fui. Xenonem tam diligo, quàm tu: quod ipſum ſentire certò ſcio. Apud [10] Patronem, & reliquos [11] barones te in maxima gratia

poſui,

2. *Noſtro*] Pompeio, cujus pater Strabo Tranſpadanas colonias deduxerat. LAMB.

3. *Theophani*] Orat. pro Balbo.

4. Ἄφρακτα] Naves apertæ. *Dicrota*, biremes. De his Pollux, I. 9.

5. Ἐπίκωπον] Gellius, X. 25. *Actuariæ, quas Græci ἐπικώπους vocant.* Actuariæ in genere ſunt quævis naves, quæ remis aguntur: ſpecialiter tamen id de eo genere navium dictum, quæ homines tantùm vehebant, aut onera. J. F. GRONOV.

6. Οἷα γ' ἡ δέσποινα] Adagium eſt, *Catellam dominæ ſimilem eſſe.* Plato *Rep.* VIII.

7. Ἀνεξίαν] *Abſtinentiam.* Hæc ego non dubito per jocum à Cicerone ſcribi. MALASP.

8. *In præfectis*] Vulgata, quamvis corrupta ſit, potiùs ſervetur, quæ tot in libris extat, quàm ex paucis deterior ſubſtituatur. GRÆVIUS.

9. Μετέωρος] Suſpenſus, incertus.

10. *Patronem*] Philoſophum Epicureum.

11. *Barones*] Eleganter *apud Patronem & reliquos Patrones* emendare mihi viſus ſum. Urbaniſſimè autem Cicero reliquos Patronis ſodales, ac ejuſdem ſectæ velut contubernio junctos *Patrones* vocat. Eâ enim figurâ veteres in talibus uti ſolent. Ita Juvenalis Sat. V. 149. Virronis congerrones, quorum ille ſodalitio in primis delectabatur, quóſque præ cæteris adamabat,

posui, & hercule merito tuo feci. Nam mihi is ter, dixit, te scripsisse ad se, mihi ex illius literis [12] rem illam curæ fuisse, quod ei pergratum erat. Sed cùm Patron mecum egisset, ut peterem à vestro Areopago, [13] ὑπομνηματισμὸν tollerent, quem Polycharmo Prætore fecerant, commodius visum est & Xenoni, & pòst ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quàm ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id sua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno, quin ab Areopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem ædificandi consilium abjecerat: sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accuratè: cujus epistolæ misi ad te exemplum. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi, tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliæ: abstuli, aperui, legi: valdè scripta est [14] συμπαθῶς. Brundusio quæ tibi epistolæ redditæ sunt sine mea, tum videlicet datæ, cùm ego me non bellè haberem. Nam illam [15] νομανδρίαν excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maximè, ut valeas.

---

bat, *Virrones* vocat. *Virro sibi, & reliquis Virronibus illa jubebit Poma dari.* Horatius, *lib.* II. *Sat.* III. 61. Catieni collegas eâdem ratione Catienos vocat. J. RUTGERSIUS. *Venusin. Lect.* 23.

12. *Rem illam*] Vide *Fam.* XIII. 1.

13. Ὑπομνηματισμὸν] Decretum.

14. Συμπαθῶς] Cum animi commoti significatione.

15. Νομανδρείαν] Vix alibi usquam id occurrit vocabulum, nisi quòd in aliquâ Græcarum vocum collectione est: Νομανδρία, *cœtus virorum pastoritius*; quasi sit hoc nomen substantivum; quod secus esse demonstrat ista Ciceronis oratio. Adjectivum est omninò, ejusdem formæ conditionísque ac Πολυάνδρειος. Componitur ex vocabulo νόμος, quod *pastionem* significat, & *præfecturam*. Unde Νομάνδρειος est vel *pastoritius*, vel *præfectorius*. Νομάνδρεια ἀγορὰ est *pastoritia concio*, *pastoritius cœtus*. Νομάνδρεια *excusatio* ea est, quam præfecti & publicarum rerum administri frequenter usurpant, ductam à negotiorum multitudine ac varietate. ANONYMUS. Eodem redit Mongalti nostri interpretatio. Locum hunc, inquit, explicat ille alter, suprà, IV. 2. *Si fortè rariùs tibi à me, quàm à cæteris, literæ redduntur; peto à te, ut id non modò negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas*, &c. En illam ab occupationibus petitam excusationem, quam Cicero non vult accipi, ingeniosâ eruditi hominis sagacitate exploratam. Aliorum commenta piget describere. OLIVETUS.

CICERO ATTICO SAL.

12 NEGOTIUM magnum est navigare, atque mense Quintili. Sexto die Delum Athenis venimus. Pridie Nonas Quint.

à

à Piræeo [1] ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Noni tenuit. A. d. VIII Idus [2] ad Ceo jucundè. Inde [3] Gyarum sævo vento, non adverso: hinc [4] Scyrum, inde [5] Delum, utroque citiùs, quàm vellemus, cursum confecimus. Jam nosti ἄφρακτα Rhodiorum: nihil quod minùs fluctum ferre possit: itaque erat id animo nihil festinare, Delo nec me movere, nisi omnia [6] ἀκρωτηρίων ἴδρια vidissem. De Messalla ad te statim, [7] ut audivi, de Gyaro dedi literas: & id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium: cui quidem valdè [8] συνηγωνίων. Sed tuas de ejus judicii sermonibus, & mehercule omni de Reipublicæ statu literas expecto, [9] πολιτικώτερον quidem scriptas, (quoniam [10] meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros) ejusmodi inquam literas, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id vel Helenius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus) sed quid futurum sit. Etiam, cùm hæc leges, habebimus Consules. Omnia perspicere poteris, de Cæsare, de Pompeio, de ipsis judiciis. Nostra autem negotia, quoniam Romæ commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, [11] de strue laterum planè rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse. Quam ego cùm mea sponte, tum tuis sermonibus æstimo plurimi. Ergo aliquid conficies. Præterea, si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, cùm constitero: nunc eram planè in medio mari.

Ff 3 CICE-

1. *Ad Zostera*] Promontorium Atticum. Strab. lib. IX.

2. *Ad Ceo*] Græcorum more, *Ceo* dixit quarto casu. BOSIUS.

3. *Gyarum*] Gyarus, aspera maris Ægei insula, in quam relegabantur Romani. Juven. *Aude aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum.* GRÆVIUS.

4. *Scyrum*] Insulam maris Ægei, Sporadum & Cycladum extrema. IDEM.

5. *Delum*] Nobilissima Cycladum.

6. *Ἀκρωτηρίων ἴδρια*] Signa secundæ tempestatis ex vexillis in fastigiis navium & domorum.

7. *Ut audivi*] Accusatum de ambitu post consulatum. Accusatus autem erat & antè, cùm esset candidatus. Epist. 2. lib. III. ad Q. Fr. MANUTIUS.

8. *Συνηγωνίων*] Cum illo mœrebam.

9. *Πολιτικώτερον*] Accommodatiùs ad rationem tractandæ reipublicæ.

10. *Meos*] Scriptos de Republicâ. *Thallumeto*: litteratus Attici servus. MANUT.

11. *De strue laterum*] Vict. & Man. *salinarum.* Emendavi, *De strue laterum*, cùm legissem in Tornæsiano & Crusellino, *de strues alterum*. Cogitabat Cicero de aquæ ductu lateritio faciendo, cujus generis quatuordecim fuisse Romæ tradit Procopius libro primo. BOSIUS.

Cicero Attico Sal.

13 Ephesum venimus a. d. XI. Kal. Sext. sexagesimo & quingentesimo [1] post pugnam Bovillam. Navigavimus sine timore, & sine nausea; sed tardiùs, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum, & de incredibili multitudine, quæ mihi jam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi præstò fuit, aut audisse te puto, aut quid ad me attinet? Veruntamen decumani, ac si venissem cum imperio; Græci, quasi Ephesio Prætori se alacres obtulerunt: ex quo te intelligere certò scio, multorum annorum [2] ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. Sed, ut spero, utemur eâ palæstrâ, quam à te didicimus; omnibúsque satisfaciemus; & eo faciliùs, quòd in nostra Provincia confectæ sunt [3] pactiones. Sed hactenus: præsertim cùm cœnanti mihi nuntiaret Cæstius, se de nocte proficisci. Tua negotiola Ephesi curæ mihi fuerunt: [4] Thermóque, tametsi ante adventum meum liberalissimè erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem, & Seium [5] tradidi; [6] Apolloniensem Xenonem commendavi.

Omni-

1. *Post pugnam Bovillam*] Post Clodii cædem ultra Bovillas. Interfectus est Clodius, ut refert Asconius XIII. Kal. Februar. Cn. Pompeio III. Consule sine collega. Hæc scribebat Cicero anno proximè sequenti, Ser. Sulpitio, M. Marcello Coss. Ab eo verò die, quo cæsus est Clodius, usque ad eum quo Cicero venit Ephesum, qui fuit XI. Kal. Sext., dies sunt quingenti & sexaginta: quam summam reperies, si duo & viginti dies, qui eo biennio intercalati fuerunt, cæteris diebus annumeres, & ex Macrobio, & Censorino statuas tum menses hoc dierum numero constitisse, Januarium, XXIX. Februarium, XXVIII. Martium, XXXI. Aprilem, XXIX. Maium, XXXI. Junium, XXIX. Quintilem, XXXI. Sextilem, XXIX. Octobrem, XXXI. Novembrem, XXIX. & Decembrem, XXXI. Annus enim, antequam Cæsar Fastos emendaret, erat tantùm trecentorum & quinquaginta quinque dierum. Bosius.

2. *Ostentationes*] Horum verborum sententia hæc est: Et ostentarat se Cicero semper amicissimum ordini publicanorum, & semper item servire instituerat provincialium commodis. Nunc cùm inter decumanos & provinciales malè conveniret, periculum erat, quicquid inter eos decrevisset in provinciâ suâ, ne in alterorum offensionem incurreret. Ait igitur, se usurum eâ palæstrâ, quam ab Attico didicerat. Muret. Var. Lect. XIV. II.

3. *Pactiones*] Inter publicanos, & provinciales de exactionibus, ep. seq. Corr.

4. *Thermóque*] Q. Minucio Thermo proprætori, Ioniam regenti. Manutius.

5. *Tradidi*] *Tradere quempiam alicui est*, constituere ipsum apud illum, & quasi præsentem in manus porrigere, & dare. Erat autem Philogenes libertus Attici. Victorius.

6. *Apolloniensem*] Ab urbe Apolloniâ, quæcunque ea fuerit. Nam ejus nominis multas Stephanus enumerat. Bosius. Hoc autem hîc addit, quia alius Xeno Atheniensis, de quo epistolâ 10. & libro XVI. Popma.

Omnino omnia se facturum recepit. Ego præterea rationem Philogeni permutationis ejus, quam tecum feci, [7] edidi. Ergo hæc quoque hactenus. Redeo ad urbana. Per fortunas (quoniam Romæ manes) primùm illud præfulci, atque præmuni, quæso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata; maximéque si quid potest, [8] de illo domestico, scrupulum, quem non ignoras; deinde de Cæsare; cujus in cupiditatem te auctore incubui; nec me piget. Et, si intelligis, quàm meum sit scire & curare, quid in Republica fiat: fiat autem? immo verò etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia; sed diligentissimè: in primis ecquid judiciorum status aut factorum, aut futurorum etiam laboret. [9] De aqua, si curæ est, si quid Philippus aget, animadvertas.

7. *Edidi*] Cùm ei tantundem me dicerem redditurum, quantum à te accepissem. Ep. 13. MANUTIUS.

8. *De illo domestico*] De filiæ, opinor, intelligit matrimonio. IDEM.

9. *De aquâ*] De quâ, ut & *Philippo*, vide epist. præced. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

ANTEQUAM aliquo loco consedero, neque longas à me, —
neque semper mea manu literas expectabis. Cùm au- 14
tem erit spatium, utrumque præstabo. Nunc iter conficiebamus æstuosâ & pulverulentâ viâ. Dederam Ephesо pridie: has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. Ex ea die, si me amas, [1] παράγγελμα ἐνιαύσιον commoveto. Tamen interea hæc, quæ vellem, mihi afferebantur: primùm otium Parthicum, dein confectæ pactiones Publicanorum, postremò seditio militum sedata ab [2] Appio, stipendiúmque eis usque ad Idus Quintiles persolutum. Nos Asia accepit admirabiliter. Adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumptui. Spero meos omnes servire laudi meæ. Tamen magno timore sum: sed bene speramus. Omnes jam nostri præter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo rectà proficisci ad exercitum, æstivos menses reliquos rei militari dare, hibernos

1. *Παράγγελμα ἐνιαύσιον*] *Mandatum annuum*, hoc est, mandatum de annuo munere provinciali non propagando.

2. *Appio*] Cui succedo. CORRADUS.

bernos jurisdictioni. Tu, velim, si me nihilo minùs nosti curiosum in Republica quàm te, scribas ad me omnia quæ sint, quæ futura sint. Nihil mihi gratius facere potes; nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quæ tibi mandavi, confeceris; in primisque illud [3] ἐνδόμυχον; quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis, & pulveris. Reliquæ subtiliores erunt.

3. Ἐνδόμυχον] *Arcanum.* Conjugium (opinor) Tulliæ, de quo suprà. JUNIUS.

CICERO ATTICO SAL.

15 LAODICEAM veni pridie Kal. Sext. Ex hoc die [1] clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius: sed est incredibile, quàm me negotii tædeat. Non habet satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi; & industriæ meæ præclara opera cessat. Quippe jus Laodiceæ me dicere, cùm Romæ A. Plotius dicat? & cùm exercitum noster [2] amicus habeat tantum, me [3] nomen habere duarum legionum exilium? Denique hæc non desidero: lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. Sed feram, ut potero; sit modò annuum. Si prorogatur, actum est. Verùm perfacilè resisti potest: tu modò Romæ sis. Quæris, quid hìc agam? Ita vivam, ut maximos sumptus facio. Mirificè delector hoc instituto. Admirabilis abstinentia ex præceptis tuis: ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versurâ mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec occuli possunt. Iter Laodiceâ faciebam a. d. III. Non. Sext. cùm has literas dabam, in castra in Lycaoniam: inde ad Taurum cogitabam, ut cum [4] Mœragene

1. *Clavum anni movebis*] Vocat Cicero clavum anni, indicem & notam anni incipientis ex eo die, quo provinciam ingressus fuerat: ut sibi eodem die anno vertente succederetur, atque ita clavus moveretur. Nam clavis parietibus impactis olim apud Romanos anni notabantur, ut à multis animadversum est. BOSIUS.

2. *Amicus*] Cæsar. MONGALTUS.

3. *Nomen*] Significans legiones sine viribus esse & robore. GRÆVIUS.

4. *Mœragene*] Latronum duce. MANUT. A quo Atticus aliquid, servi cujusdam fugitivi nomine, petebat, quem Mœragenes, ut conjicio, receperat. Jocosè autem ait, *signis collatis*, quòd cùm esset cum imperio, omnia armis acturus videretur, & vi Mœragenem adacturus ad satisfaciendum Attico. BOSIUS.

gene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. [5] Clitellæ bovi sunt impositæ: planè non est nostrum onus: sed feremus: modò, si me amas, sit annuum. Adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirificè sollicitus sum, quòd jam diu ignota sunt mihi ista omnia. Quare, ut ad te antè scripsi, cùm cætera, tum respublica cura ut mihi nota sit. Plura scribam [6] tardè reddituro? sed dabam familiari homini, ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem sæpè dare tabellariis Publicanorum poteris, per magistros scripturæ, & portus nostrarum diœcesium.

5. *Clitellæ Bovi*] Significat munus provinciale parùm sibi accommodatum, & non satis dignum suis viribus esse, ut scribit in epistolâ ad Cælium: *Totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora in republicâ onera sustinere & possumus & solemus.* Bovi enim clitellæ non insternuntur, sed asino. POPMA.

6. *Tardè reddituro*] Valet per eum qui tibi tardè reddet. BOSIUS. Fortasse, *redituro.* An tibi nunc plura scribam, qui non nisi tardè in Urbem rediturus es?

CICERO ATTICO SAL.

ETSI in ipso itinere & viâ discedebant Publicanorum tabellarii, & eramus in cursu: tamen surripiendum aliquid 16
putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque subsedi in ipsa via, dum hæc, quæ longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. Maxima expectatione in perditam, & planè eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextiles. Morati triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud, nisi imperata [1] ἐπικεφάλια solvere non posse: ὠνὰς omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus, monstra quædam non hominis, sed feræ nescio cujus immanis. Quid quæris? [2] omnino eos tædet vitæ. Levantur tamen miseræ civitates, quòd nullus fit sumptus in nos, neque in legatos, neque in Quæstorem, neque in quemquam. Scito, non modò nos fœnum, aut quod lege Julia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem: nec

 præter

1. Ἐπικεφάλια] Tributum in singula capita. ὠνὰς, possessiones.

2. *Omnino eos tædet*] Ita conjecit Malaspina, & Lambinus edidit. Nam legebatur anteà, *Omnium nos tædet, &c.*

præter quatuor lectos & tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Mehercule etiam adventu nostro reviviscunt. Justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis, ita opiniones omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se conjecit Tarsum usque: ibi [3] forum agit. De Partho silentium est; sed tamen concisos equites nostros à barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in Provinciam suam accedere. Id autem facere ob eam causam dicebant, quòd tardiùs vellet decedere. Nos in castra properabamus, quæ aberant bidui.

3. *Forum agit*] Quod ne ab iis quidem fieri solet, qui brevi tempore sibi successum iri putant: eò minùs ab Appio debebat, qui posset jam suspicari, sibi esse successum. Ep. 6. lib. III. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

17 ACCEPI Româ sine epistola tua fasciculum literarum: in quo, si modò valuisti, & Romæ fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cùm in castra proficiscerer, à quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines, quibus darem literas: itaque eò me servavi. Nos tamen, etsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruntius insumatur in quemquam. Id fit etiam & legatorum, & tribunorum, & præfectorum diligentiâ. Nam omnes mirificè [1] συμφιλοδοξοῦσι gloriæ meæ. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero: perscribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones nostros Dejotarus filius, qui rex ab Senatu appellatus est, secum in regnum. Dum in æstivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. Sextius ad me scripsit, quæ tecum esset de mea [2] domestica & maxima cura locu-

1. Συμφιλοδοξοῦσι] Simul gloriæ meæ serviunt.

2. *Domestica & maxima cura*] De collocanda filia. Ep. 4. & 14. MANUT.

locutus, & quid tibi esset visum. Amabo te, incumbe in eam rem, & ad me scribe, quid & possit, & tu censeas. Idem scripsit Hortensium de propaganda nostra provincia dixisse nescio quid. Mihi in Cumano diligentissimè se, ut annui essemus, defensurum receperat. Si quicquam me amas, hunc locum muni. Dici non potest, quàm invitus à vobis absim. Et simul hanc gloriam justitiæ, & abstinentiæ fore illustriorem spero, si citò decesserimus. Id quod Scævolæ contigit, qui solos novem menses Asiæ præfuit. Appius noster, cùm me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodiceâ. Ibi forum agit, cùm ego sim in provincia; quam ejus injuriam non insector. Satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quæ sunt imposita provinciæ. Quod, do operam, ut faciam quàm minimâ illius contumeliâ. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non bellè, qui adventu meo, quàm longissimè potuerit, discesserit.

CICERO ATTICO SAL.

QUAM vellem Romæ esses, si fortè non es. Nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas literas a. d. XIV. 18
Kal. Sext. datas: in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. Sed sive Romæ es, sive in Epiro, Parthi Euphratem transierunt duce Pacoro, Orodis regis Parthorum filio, cunctis ferè copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochiæ cum omni exercitu. Nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra. Hostis in Cyrrhestica; quæ Syriæ pars proxima est provinciæ meæ. His de rebus scripsi ad Senatum: quas literas, si Romæ es, videbis putésne reddendas: [1] & multa, immo omnia: quorum [2] κεφάλαιον, ne quid [3] inter cæsa, & porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Nobis enim, hac infirmitate

1. *Et multa*] Videbis. MANUT.
2. *Κεφάλαιον*] Caput.
3. *Inter cæsa, & porrecta*] In ipso articulo discessus mei. Sumptâ similitudine à sacrificiis, cùm inter cæsa exta, & porrecta sinistri quid accideret, ne litari posset, sed instaurari sacrificium necesse esset. Verebatur Cicero, ne, quo tempore discessurus esset, eo tempore ejusmodi quid accideret, ne posset discedere. MANUTIUS.

tate exercitûs, inopiâ sociorum, præsertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. Ea si venerit, nec illi antè in meam provinciam transierint, unum vereor, ne Senatus, propter urbanarum rerum metum, Pompeium nolit dimittere. Quòd si alium ad ver mittit, non laboro. Nobis modò temporis ne quid prorogetur. Hæc igitur, si Romæ es: sin abes, aut etiam si ades; hæc negotia sic se habent. Stamus animis; &, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus, copioso à frumento, Ciliciam propè conspiciente, expedito ad mutandum loco; parvo exercitu; sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente: quem nos, Dejotari adventu cum suis omnibus copiis, duplicaturi eramus. Sociis multò fidelioribus utimur, quàm quisquam usus esset: quibus incredibilis videtur & nostra mansuetudo, & abstinentia. Delectus habetur civium Romanorum. Frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occasio, manu; sin minùs, locis nos defendemus. Quare bono animo es. Video enim te, &, quasi coràm adsis, ita cerno [4] συμπάθειαν amoris tui. Sed te rogo, (si ullo pacto fieri poterit) si integra in senatu nostra causa ad Kal. Jan. manserit, ut Romæ sis mense Januario. Profectò nihil accipiam injuriæ, si tu aderis. Amicos consules habemus; nostrum, Tribunum plebis Furnium. Verùm tuâ est opus assiduitate, prudentiâ, gratiâ. Tempus est necessarium. Sed turpe est, me pluribus verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud Dejotarum; sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romæ; ut soles, diligentissimè: si in Epiro; mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut & tu, quid nos agamus, & nos, quid tu agas, quídque acturus sis, scire possimus. Ego tui Bruti [5] rem sic ago, ut suam ipse non ageret. Sed jam [6] exhibeo pupillum, [7] neque defendo: sunt enim negotia & lenta, & inania. Faciam tamen satis: tibi quidem, cui difficilius est, quàm ipsi: sed certè satisfaciam utrique.

CICE-

4. *Συμπάθειαν*] Doloris consensum.

5. *Rem*] Vide epist. 1. lib. VI. MAN.

6. *Exhibeo pupillum*] Ariobarzanem regem, qui mihi à senatu in tutelam est traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipsi. ID.

7. *Neque defendo*] Tutores enim dicti, quia pupillos tueantur. Ego, inquit, jam non tueor; tutelâ me abdico. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

OBSIGNARAM jam epistolam eam, quam puto te modò
perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continen- 19
tur, cùm subitò Appii tabellarius a. d. XI. Kal. Oct. septimo quadragesimo die Româ celeriter (hui tam longè!) mihi tuas literas reddidit: ex quibus non dubito, quin tu Pompeium expectaris, dum Arimino rediret, & jam in Epirum profectus sis: magísque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minùs, quàm nos hìc sumus. De Atiliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret [1] Messallam. Itineris nostri famam ad te pervenisse lætor, magísque lætabor, si reliqua cognôris. Filiolam tuam tibi [2] jam Romæ jucundam esse gaudeo; eámque, quam nunquam vidi, tamen & amo, & amabilem esse certò scio. Etiam atque etiam [3] valete Patron, & tui condiscipuli. Quæ [4] de Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo.

1. *Messallam*] Qui pro Atilio promiserat. Et *Appellare*, verbum creditorum. Appellare autem quo tempore de ambitu reus erat Messalla, hominis videbatur de humanitate parum laborantis. MANUT.

2. *Jam Romæ*] Cùm Romæ es. Jam enim profectum Atticum in Epirum existimabat. Et dixit, *Jam*, quasi paucis antè mensibus natam. Posset etiam sic, nisi repugnarent antiqui libri, *Jam mirè jucundam*. Ea pòst uxor Agrippæ fuit, ejus, qui Pantheon, quod nunc quoque integrum magnâ cum admiratione spectatur, Romæ condidit. IDEM.

3. *Valete Patron*] Hunc locum ante aliquot annos ingeniosè ex conjecturâ correxerat eruditissimus vir Claudius Puteanus, supremæ curiæ Parisiensis senator integerrimus: quam ejus emendationem eò usque probavi, donec mihi contigit codicem Decurtatum nancisci, ubi hæc ita exarata reperi, ut, quod ad sententiam attinet, Puteani confirment castigationem, aliquantulum tamen varient ab ejus lectione. Sic enim ibi leguntur, *etiam atque etiam valete Patron, & tui condiscipuli*. Audierat Cicero Atticum valde delectari filiâ, quâ nuper auctus erat, eámque summo amore prosequi, qui amor à naturâ ipsâ proficiscebatur: ideò cùm in ea re illum animadverteret decreto Epicureorum adversari, qui negabant φυσικὴν εἶναι τὴν στοργὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα, hoc est, insitum esse naturâ amorem illum, quo quisque filios complectitur, festivè Attici nomine valere jubet Patronem Epicuri discipulum, & cæteros ejusdem condiscipulos, quasi Atticus Epicuri sectæ renuntiaret. De hoc Epicuri decreto vide Arriani Epictetum. BOSIUS.

4. *De Tarentinis*] Tarentini sunt equites, leves duos equos habentes, qui jaculis levibus irritabant quasi prælium instar velitum. Sic dicti non quòd Tarenti conscriberentur, sed quòd hoc genere equitum primi sunt usi Tarentini. De iis Ælianus Tacticis cap. 45. Suidas, Hesychius, Livius XXXV, 28. Polybius, lib. XI, & aliis locis. GRÆVIUS. Adjungi poterat Stephanus Byzantinus, verbo Τάρας. Cæterùm unus locum hunc bene intellexit Grævius, & illustravit. Turpiter alii se dederunt. MONGALTUS.

deo. Quod ſcribis libente te repulſam tuliſſe [5] eum, qui [6] cum ſororis tuæ filii patruo [7] certaret; magni amoris ſignum. Itaque me etiam admonuiſti, ut gauderem: nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet: ſed planè gaudeo: quoniam [8] τὸ νεμεσᾶν intereſt τοῦ φθονεῖν.

5. *Eum*] Hirrum, qui repulſam tulerat in Ædilitatis petitione.

6. *Cum ſororis tuæ filii patruo*] Mecum, qui ſororis tuæ filio patruus ſum. MAN.

7. *Certaret*] Reſpexit ad certamen de auguratu: de quo Fam. VIII. ep. 3. & 9. IDEM.

8. *Τὸ νεμεσᾶν intereſt τοῦ φθονεῖν*] Indignatio diſtat ab invidiâ: *indignari*, & *invidere*, non idem ſunt. Reſpondet Cicero tacitæ objectioni. Gaudeo, inquit, nec tamen eſt, cur quiſquam reprehendat. Non enim, quia lætitiam capio ex Hirri repulſâ, propterea, ſi ædilitatem is eſſet adeptus, inviderem, ſed indignarer potiùs. Jure igitur gaudeo: quoniam ab indignatione, non ab invidiâ, proficiſcitur lætitia mea. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

20 SATURNALIBUS manè ſe mihi Pindeniſſæ dediderunt, ſeptimo & quadrageſimo die, poſtquam oppugnare eos cœpimus. Qui (malum) iſti Pindeniſſæ? qui ſunt? inquies: nomen audivi nunquam. Quid ego faciam? num [1] potui Ciliciam, Ætoliam aut Macedoniam reddere? Hoc jam ſic habeto, nec hoc exercitu hìc tanta negotia geri potuiſſe: quæ cognoſce [2] ἐν ἐπιτομῇ: ſic enim concedis mihi proximis literis. Epheſum ut venerim noſti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem: quâ nihil me unquam delectavit magis. Inde oppidis iis, quà ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. Ibi morati biduum, perilluſtres fuimus, honorificiſque verbis omnes injurias [3] revellimus ſuperiores. Quod idem dein Apameæ quinque dies morati, & Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem fecimus. Nihil ea juriſdictione æquabilius, nihil lenius, nihil gravius. Inde in caſtra veni a. d. VII. Kal. Sept. a. d. III. Exercitum luſtravi apud Iconium. Ex his caſtris, cùm graves de Parthis nuntii

1. *Potui Ciliciam*] Potui facere, ut de Ciliciâ fiat Ætolia, aut Macedonia, in quibus omnia erant celebria, & illuſtria, cùm Ciliciæ loca ſint obſcura, & ignota. Helmſt. *Non potui.* GRÆVIUS.

2. *Ἐν ἐπιτομῇ*] Summatim.

3. *Revellimus*] Hoc puto dici: Quæcumque Appius vulnera impoſuerat, ſanavimus. MANUTIUS.

nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociæ partem eam, quæ Ciliciam attingit; eo consilio, ut Armenius Artavasdes, & ipsi Parthi Cappadociâ se excludi putarent. Cùm dies quinque ad Cybistra Cappadociæ castra habuissem, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociæ longè abesse; Ciliciæ magis imminere. Itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III. Non. Octob. Inde ad Amanum contendi, qui Syriam à Cilicia aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hîc a. d. III. Idus Octob. magnum numerum hostium occidimus. Castella munitissima, nocturno Pontini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. *Imperatores* appellati sumus. Castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulo melior, quàm aut tu, aut ego. Ibi dies quinque morati, direpto & vastato Amano, inde discessimus. Scis enim dici quædam [4] πανικά: dici item [5] τὰ κενὰ τῦ πολέμυ. Rumore adventûs nostri, & Cassio, qui Antiochiæ tenebatur, animus accessit, & Parthis timor injectus est. Itaque eos, cedentes ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit. Qua in fuga magnâ auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eóque interiit paucis pòst diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia. Venit interim Bibulus. Credo voluit appellatione hac inani nobis esse par. In eodem Amano cœpit [6] laureolam in mustaceo quærere. At ille cohortem primam totam perdidit, centurionémque primipili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, & reliquos cohortis ejusdem, & Sext. Lucilium, T. Gavii Cæpionis, locupletis & splendidi hominis, filium, tribunum militum. Sanè plagam odiosam acceperat cùm re, tum tempore. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum [7] Eleutherocilicum omnium memoriâ in armis fuit, (feri homines & acres, & omnibus rebus ad defendendum

4. Πανικὰ] Terrores panicos.

5. Τὰ κενὰ] Inanes belli terrores.

6. *Laureolam in mustaceo*] Jocatur. Quoniam mustaceis lauri folia subjicerentur, ut ait *Plinius* lib. XV. Mustaceorum confectionem Cato docet in L. de re rusticâ. Bibulus, triumphi cupiditate adductus, voluit cum obscuris, paucis, infirmis hostibus confligere. MANUTIUS.

7. *Eleutherocilicum*] Ἐλευθέρων Κιλίκων. Nam scribit Plin. in illis locis populos plures liberos fuisse, qui ne Regibus quidem unquam paruissent. Vide epist. 4. lib. XV. Fam. CORRADUS.

dendum parati) cinximus vallo & fossâ: aggere maximo, vineis, turre altissimâ, magnâ tormentorum copiâ, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara sanè Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam prædam concessimus. Mancipia vænibant Saturnalibus tertiis. Cùm hæc scribebam in tribunali, res erat ad H-S CXX. Hinc exercitum in hiberna agri malè pacati deducendum Quinto fratri dabam: ipse me Laodiceam recipiebam. Hæc adhuc. Sed ad præterita revertamur. Quod me maximè hortaris; &, quod pluris est, quàm omnia, in quo laboras, ut etiam [8] Ligurino μώμῳ satisfaciam: moriar, si quicquam fieri potest elegantius. Nec jam ego hanc continentiam appello, quæ virtus voluptati resistere videtur: ego in vita mea nullâ unquam voluptate tantâ sum affectus, quantâ afficior hac integritate: nec me tam fama, quæ summa est, quàm res ipsa, delectat. Quid quæris? fuit tanti: me ipse non noram: nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem: rectè [9] πεφυσίωμαι. Nihil est præclarius. Interim hæc [10] λαμπρά. Ariobarzanes operâ meâ vivit, regnat. [11] Ἐν παρόδῳ, consilio, & auctoritate, & quòd insidiatoribus ejus [12] ἀπρόσιτον me, non modò ἀδωροδόκητον præbui, regem regnúmque servavi. Interea è Cappadocia ne pilum quidem; atque etiam spero toto anno imperii nostri, teruntium sumptus in provincia nullum fore. Brutum abjectum, quantùm potui, [13] excitavi: quem non minùs amo, quàm tu; penè dixi, quàm te. Habes omnia. Nunc publicè

---

8. *Ligurino μώμῳ*] Quem hîc notet parum constat. Nonnulli putant M. Catonem intelligi, severissimum hominem, cui satisfacere in reipublicæ administratione difficile esset: alii Hortensium Oratorem & invidum ipsius; eúmque ob gestus in agendo λιγυρούς, id est, argutos & stridulos, Ligurinum dici. POPMA. *Momo satisfacere*, proverbium in rebus difficillimis usurpatum. MANUTIUS.

9. Πεφυσίωμαι] Turgeo.

10. Λαμπρά] Splendida.

11. Ἐν παρόδῳ] *In cursu*: quasi enim præteriens, & alias res agens, belli Parthici curâ occupatus, ἐν παρόδῳ regem Ariobarzanem, præsentibus insidiis circumventum, nec opinantem liberavi. MAN.

12. Ἀπρόσιτον] Non facilem aditu. Ἀδωροδόκητον, Muneribus incorruptum.

13. *Excitavi*] Hoc dicit: Rem Bruti desperatam restitui, quia rex, mihi tanto beneficio devinctus, pecuniam Bruto debitam, quam solvisset nunquam, me contendente soluturum se promisit. Epist. 1. & 3. lib. VI. MANUTIUS.

14. *Est totum*] In hoc omnia sunt. Sic locutus est epist. 4. lib. XV. Fam. IDEM.

15. *Decrevit*] Intelligit S. C. Marcello consule referente factum: quo senatûs voluntas apertè significabatur de successore Cæsari mittendo. epist. 8. lib. VII. Fam. IDEM.

publicè literas Romam mittere parabam. Uberiores erunt, quàm si ex Amano misissem. At te Romæ non fore? Sed [14] est totum, quod Kal. Mart. futurum est. Vereor enim, ne, cùm de provincia agetur, si Cæsar resistet, non retineamur. His tu si adesses, nihil timerem. Redeo ad urbana: quæ ego diù ignorans, ex tuis jucundissimis literis a. d. v. Kal. Jan. denique cognovi. Eas diligentissimè Philogenes libertus tuus curavit perlongâ, & non satis tutâ viâ perferendas: nam quas Lenii pueris scribis datas, non acceperam. Jucundè de Cæsare, & quæ Senatus [15] decrevit, & [16] quæ tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. [17] Incendio Plætoriano quòd Leius adustus est, minùs molestè fero. Lucceius [18] de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, & quid actum sit, aveo scire. Ego, cùm Laodiceam venero, Quinto, sororis tuæ filio, [19] togam puram jubeor dare: cui [20] moderabor diligentiùs. Dejotarus, cujus auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas expecto literas, ut habeam rationem non modò negotii, verùm etiam otii tui. Nicanor in officio est, & à me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum literis publicis mittam; ut diligentiùs perferantur, & idem ad me certa de te, & à te referat. [21] Alexis quòd mihi toties salutem adscribit, est gratum: sed cur non suis literis idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quæritur [22] κέρας. Sed hæc hactenus. Cura, ut valeas, & ut sciam, quando cogites Romam. Etiam atque etiam vale. Tua, tuósque

16. *Quæ tu speras*] Cæsarem senatûs voluntati cessurum, provinciam successori traditurum. IDEM.

17. *Incendio*] Graviter fero de incensâ Plætorii domo: sed eò minùs molestum est, quòd adusta simul est propinqua Leii domus, hominis non amici. Aut sic: Eo minùs molestè fero Plætorium condemnatum, quòd ex appendice judicii Plætoriani vocatus est Leius in judicium, *quò ea pecunia pervenerit*: ut Rabirius ex damnatione Gabinii. IDEM. Posteriorem sensum alteri præfert Mongaltus noster: ac meritò quidem, ni fallor.

18. *De Q. Cassio*] Q. Cassio Longino; qui anno sequenti tribunus plebis cum Antonio collega ad Cæsarem profectus, propensum ad civile bellum impulit. Contentio igitur inter Lucceium, & Cassium, cùm alter Pompeio, alter Cæsari faveret. ID.

19. *Togam puram*] Virilem togam; quam sumebat prætextâ depositâ, anno XIV. finito. *Jubeor*, à fratre meo. IDEM.

20. *Moderabor*] Ut minùs modesto, minùs continenti: qualem se posteà Q. filius magis quotidie præstitit. IDEM.

21. *Alexis*] Attici servus amanuensis. Cur non literas ipse ad me mittit, sicuti amanuensis meus Tiro ad me mittit? IDEM.

22. Κέρας] Cornu, instrumentum musicum. De hoc iterum epist. 1. lib. VI. *Phemius*, cantoris nomen apud Homerum.

que Thermo & præsens Ephesi diligentissimè commendaram, & nunc per literas: ipsúmque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meóque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur. Utrique nostrum honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

CICERO ATTICO SAL.

21 TE in Epirum salvum venisse, &, ut scribis, ex sententia navigasse, vehementer gaudeo: non esse Romæ meo tempore pernecessario, submolestè fero; hoc me tamen consolor, quòd non spero te istic jucundè hiemare, [1] & libenter requiescere. [2] Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas literas miserat (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint) quàm eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro [3] εὐημερήματι. Hodie verò hiemant in Cyrrhestica, maximúmque bellum impendet. Nam & Orodæ regis Parthorum filius in [4] provincia nostra est: nec dubitat Dejotarus, cujus filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse primâ æstate Euphratem transiturus sit. Quo autem die Cassii literæ victrices in Senatu recitatæ sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meæ tumultum nuntiantes. Axius noster ait, nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatæ: quas certò scio plenas timoris fore. Ex iis rebus hoc vereor, ne, cùm Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Cæsari nullus honos à Senatu habea-

1. *Et libenter requiescere*] Hæc delenda censuerant Ursinus, Muretus, Junius. Sed retinet Mongaltus, & ad ea refert, quæ leguntur epist. 19. *Vereor, ne in Epiro sollicitus sis non minùs, quàm nos hìc sumus.* Videant Critici.

2. *Cassius*] Hic M. Crassi quæstor in Parthos est profectus: Crasso interfecto, collectis exercitûs reliquiis, in Syriam profugit, quò Parthi posteà cùm irruissent, eos Antiochiâ, magnâ cæde editâ, rejecit. MANUTIUS.

3. Εὐημερήματι] *Prospero successu* nullo nostro, id est, non pulsi à nobis.

4. *Provincia*] Cyrrhestica, Syriæ parte, Ciceronis provinciæ proxima: epist. 18. *Nostra*, igitur, populi Rom. MANUT.

habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet Senatus, nos, ante quàm successum sit, oportere decedere: nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos [5] legatos præesse. Hìc, ne quid mihi prorogetur, quod [6] ne intercessor quidem sustinere possit, horreo: atque eo magis, quòd tu abes: qui consilio, gratiâ, studio multis rebus occurreres. Sed dices, me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor: & velim ita sit: sed omnia metuo. Etsi bellum [7] ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: *Tibi, ut video, & spero, nulla ad decedendum erit mora.* Mallem, *ut video*: nihil opus fuit, *ut spero.* [8] Acceperam autem satis celeriter Iconii per Publicanorum tabellarios à Lentuli triumpho datas. In his [9] γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum. Pungunt me dubitationes tuæ. Simul & vides, quas acceperim literas. Nam quas [10] Hermoni centurionis Camulæ ipse scribis te dedisse, non accepi. Lenii pueris te dedisse sæpe ad me scripseras: eas Laodiceæ denique, cùm eò venissem, III. Id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. X. Kal. Octobres. Lenio tuas commendationes & statim verbis, & reliquo tempore re probabo: Hæ literæ cætera vetera habebant, unum hoc novum, de [11] Cybiratis pantheris. Multùm te amo, quòd respondisti M. Octavio, te non putare. Sed posthac omnia, quæ certa non erunt, pro certo negato: nos enim & nostrâ sponte bene firmi, & mehercule auctoritate tuâ inflammati, vicimus omnes (hoc tu ita reperies) cùm abstinentiâ, tum justitiâ, facilitate, clementiâ. Cave putes quicquam homines magis unquam esse miratos, quàm nullum teruntium, me obtinente provinciam, sumptus factum esse, nec in Rempublicam, nec in quemquam meorum, prætérquam in L. Tullium legatum. Is, cæteroqui abstinens, (sed Julia

5. *Legatos*] Rectores enim provinciarum, sine successione decedentes, legatos, qui præessent, relinquebant. IDEM.

6. *Ne intercessor*] Vereor, ne S. C. ejusmodi fiat, quo tribuni ab intercessione summoveantur. IDEM.

7. Ἀκροτελεύτιον] Clausulam.

8. *Acceperam*] Alias, ab his, quas tu nauseans Buthroto dederas. Ac si dicat: Etsi ejus epistolæ mentionem facio unius; scito me tamen eas quoque accepisse, quas Romæ à Lentuli triumpho dederas. MALASP.

9. Γλυκύπικρον] Dulce amarum.

10. *Hermoni*] Liberto, aut servo. MAN.

11. *Cybiratis*] Quæ apud Cybiram urbem Ciliciæ ab incolis venandi peritis capiebantur. POPMA. Vide *Fam.* VI. I. & lib. VIII. passim.

[12] Julia lege tranſitans, ſemel tamen in diem, non, ut alii ſolebant, omnibus vicis) facit ut mihi excipiendus ſit, cùm teruntium nego ſumptus factum. Præter eum accepit nemo. Has à noſtro [13] Q. Titinio ſordes accepimus. Ego, æſtivis confectis, Quintum fratrem hibernis, & Ciliciæ præfeci. Q. Voluſium, tui Tiberii generum, certum hominem, ſed mirificè etiam abſtinentem, miſi in Cyprum, ut ibi pauculos dies eſſet; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, jus ſibi dictum negarent: nam evocari ex inſula Cyprios non licet. Ipſe in Aſiam profectus ſum Tarſo nonis Januariis; non mehercule dici poteſt, qua admiratione Ciliciæ civitatum, maximéque Tarſenſium. Poſtea verò quàm Taurum tranſgreſſus ſum, mirifica expectatio Aſiæ noſtrarum diœceſium, quæ ſex menſibus imperii mei nullas meas acceperat literas, nunquam hoſpitem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quæſtu. Civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica CC.; qua ex inſula (non ὑπερβολικῶς, ſed veriſſimè loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob hæc beneficia, quibus illi obſtupeſcunt, nullos honores mihi, niſi verborum, decerni ſino; ſtatuas, fana, [14] τέθριππα prohibeo: nec ſum in ulla re alia moleſtus civitatibus; ſed fortaſſe tibi, qui hæc prædicem de me. Perfer, ſi me amas: tu enim me hæc facere voluiſti. Iter igitur ita per Aſiam feci, ut etiam fames, quâ nihil miſerius eſt,

12. *Julia lege*] Quæ, tranſeuntibus, magiſtratuúmque comitibus ut fœnum, aliáque, ab oppidis, & vicis ſumminiſtrarentur, jubebat. MANUTIUS.

13. *Q. Titinio*] Qui mihi legatum dedit L. Tullium. IDEM.

14. Τέθριππα] *Quadriga.* Inter divinos honores eſſe quadrigas ſatis conſtat. Itaque in nummis conſecratorum reperiuntur, & in aliorum quoque interdum fornicibus impoſitæ. Cùm ergo invaluiſſet, ut provinciales magiſtratibus divinos honores tribuerent, templáque ædificarent, etiam quadrigas æneas marmoreáſve poſuerunt. ERNESTUS.

15. *Ibidus Febr.*] Eorum officium qui provinciis præerant, in duas partes fuit diſtributum, poteſtatem, & imperium. Poteſtas dicitur facultas cognoſcendi, & conficiendæ juris dictionis. Imperium, ducendi copias, & bellum gerendi. Hæc munera ita colebant, ut æſtatem ferè rei militari, hiemem dicarent cognitioni prætoriæ, quæ in juris dictione potiſſimùm verſabatur. SIGONIUS, *de antiquo jure Provinc.* II. 5.

16. *Forum inſtitueram agere*] Ordinem exponit, quo ageret fora & conventus juridicos in iis regionibus, quas habebat in poteſtate. Habebat autem Ciliciæ adjunctas diœceſes ſex; Cybiraticam, Apamenſem, Synnadenſem, Pamphyliam, Lycaoniam, Iſauriam. Vide Sigonium *de ant. jure Provinc. lib.* II. Quocirca commemorat

est, quæ tum erat in hac mea Asia, (messis enim nulla fuerat) mihi optanda fuerit. Quacunque iter feci, nullâ vi, nullo judicio, nullâ contumeliâ; auctoritate, & cohortatione perfeci, ut & Græci, & cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. [15] Idibus Februariis, quo die has literas dedi, [16] forum institueram agere Laodiceæ Cybiraticum: Apamense ex Idibus Martii, ibidem Synnadense, Pamphylium, (tum Phemio dispiciam [17] κέρας) [18] Lycaonium, Isauricum: ex idibus Maii, in Ciliciam, ut ibi Junius consumatur. Velim tranquillè à Parthis. Quintilis, si erit ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus. Venimus enim in provinciam Laodiceam, Sulpicio & Marcello coss. pridie Kal. Sextiles: inde nos oportet decedere a. d. IV. Kal. Sext. Primùm contendam à Quinto fratre, ut se præfici patiatur: quod & illo, & me invitissimo fiet: sed aliter honestè fieri non potest, præsertim cùm, virum optimum, Pontinium ne nunc quidem retinere possim. Rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam [19] Postumia. Habes consilia nostra: nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium, & P. Matinium, quos mihi majorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus sum curaturum me Bruti causâ, ut ei Salaminii pecuniam solverent: egit gratias. Præfecturam petivit: negavi me cuiquam negotianti

memorat *forum Cybiraticum*, *Apamense*, *Synnadense*, *Pamphylium*, *Lycaonium*, *Isauricum*. OLIVETUS.

17. *Κέρας*] Curabo, ut Phemio inveniatur mandetúrque cornu aptum ac probatum. De hoc eodem suprà: *Phemio quæritur κέρας*. Infrà, VI. 1. *Κέρας Phemio mandatum est*. De musico hoc instrumento, quod Græci *κέρας*, Latini *cornu* vocant, differit Salmasius *in Solin. pag.* 123. *edit.* 1629; probátque, non differre illud à tibia, quæ Phrygia dicitur. Hinc apparet, cur dicat Cicero: Cùm illud agetur *forum Synnadense* (ad quod scilicet ventitare Phryges oportebat) *tum Phemio dispiciam κέρας* IDEM.

18. *Lycaonium*] Vocabulum hoc ex aliis erat editionibus ejectum. Sic habebant: *Dispiciam κέρας Aonium*, *Isauricum*, &c. Cornu *Aonium* intelligendum esse aiebant, ad musicos modulatus eximium; proptereà quòd sedes Musarum esset in *Aonia*. Quemquámne arbitramur fore hominem, qui subtilitatem hanc anteponat sanitati ejus scripturæ, quam à Mongalto expositam in contextum admisi? Non videbit lucere meridie, qui quàm sit vera hæc emendatio non videbit. Annotationem eruditi ejus interpretis in hunc locum etsi non descripsi, ipsum tamen mihi in hac explicatione ducem fuisse gratus ac lubens agnosco. IDEM.

19. *Postumia*] Ser. Sulpitii uxor, de quâ Sueton. in Julio. BOSIUS.

gotianti dare : quod idem tibi oſtenderam. Cn. Pompeio petenti probaram inſtitutum meum : quid dicam, [20] Torquato, in M. Lenio tuo? multis aliis. Si præfectus vellet eſſe [21] ſyngraphæ causâ, me curaturum ut exigeret. Gratias egit : diſceſſit. Appius noſter turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coerceret; & eundem habuerat præfectum. Vexabat Salaminios. Ego equites ex Cypro decedere juſſi : moleſtè tulit Scaptius. Quid multa? ut ei fidem meam præſtarem; cùm ad me Salaminii Tarſum veniſſent, & in his Scaptius, imperavi ut pecuniam ſolverent. Multa de ſyngrapha, de Scaptii injuriis. Negavi me audire. Hortatus ſum; petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent : denique dixi me coacturum. Homines non modò non recuſare, ſed etiam hoc dicere, ſe [22] à me ſolvere. Quod enim Prætori dare conſueſſent, quoniam ego non accèperam, ſe à me quodam modo dare; atque etiam minùs eſſe aliquanto in Scaptii nomine, quàm in vectigali Prætorio. Collaudavi homines. Rectè, inquit Scaptius : ſed ſubducamus ſummam. Interim cùm ego in edicto tralatitio [23] centeſimas me obſervaturum haberem, [24] cum anatociſmi anniverſario, ille ex ſyngrapha poſtulabat [25] quaternas. Quid ais? inquam : poſſúmne contra meum edictum? At ille profert ſenatus-conſultum Lentulo Philippóque Coſſ. ut, qui Ciliciam obtineret, jus ex illa ſyngrapha diceret. Cohorrui primò, erat enim interitus civitatis. Reperio duo ſenatus-

20. *Torquato, in Lenio*] Cui petenti, ut Lenio tuo præfecturam deferrem, negavi, quia Lenius negotiator. Epiſt. 1. lib. VI. Manutius.

21. *Syngraphæ causâ*] Si præfectus ideò eſſe vellet, ut eâ poteſtate nummos à Salaminiis exprimeret; non eſſe, cur præfecturam peteret : me enim curaturum, ut exigeret. Idem.

22. *A me*] De meo. *Solvere ab aliquo* eſt, delegare debitorem, ſeu jubere debitorem noſtrum, quod nobis debebat, ſolvere creditori noſtro, quod nos illi debebamus. *Obſerv.* I. 21. J. F. Gron.

23. *Centeſimas*] Uſuras, quæ ſingulis menſibus nummum, duodenos annuos in ſingulos centenarios pariunt. Grævius.

24. *Cum anatociſmi anniverſario*] Scilicet incremento, hoc eſt, quicquid uſurarum non ſolviſſent, id ſingulis annis ſubduceretur, & ſorti adjiceretur. Ἀνατοκισμὸς enim eſt, cùm uſuræ non ſolutæ ſorti apponuntur, & in ſequentem menſem, vel annum, velut ſortis portio, & ipſæ uſuras pariunt. Idem.

25. *Quaternas*] Quaternæ centeſimæ ſunt, cùm quatuor nummi menſtrui pro uſuris in centum poſcuntur, qui quadráginta octo in annum faciunt. Idem.

26. *Lex Gabinia*] Legis Gabiniæ hæc vis fuit, ne provincialibus Romæ verſuram facere, id eſt, mutuum ſub uſuris ſumere liceret, ſi feciſſent, ne ex tali ſyngrapha jus redderetur. J. F. Gronov.

natus-consulta iisdem Consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cùm Romæ versuram facere vellent, non poterant; quòd [26] lex Gabinia vetabat. Tum ii, Bruti familiares, freti gratiâ Bruti, dare volebant IV, si sibi senatus-consulto caveretur. Fit gratiâ Bruti senatus-consultum: UT *né-ve Salaminiis, né-ve qui eis dedisset, fraudi esset.* Pecuniam numerarunt: & postea venit in mentem fœneratoribus, nihil se juvare illud senatus-consultum, [27] quòd ex syngrapha jus dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatus-consultum, UT *& ea syngrapha esset,* [28] *qua vi cæteræ.* Sed [29] ut eódem; cùm hæc disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contradicere; sed illos putare talenta CC se debere; ea se velle accipere: debere autem illos paulo minùs: rogat, ut eos ad CC perducam. Optimè, inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. Quid vos? quantum, inquam, debetis? Respondent, CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. Quid opus est? inquam: rationes conferatis. Assidunt; subducunt; ad nummum convenit: illi se numerare velle, urgere ut acciperet. Scaptius me rursus seducit; rogat, ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti. Græcis querentibus; ut [30] in fano deponerent, postulantibus non concessi. Clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, nihil stultius. Mihi autem impudens magis, quàm stultus, videbatur. Nam aut bono nomine, centesimis [31] contentus erat; aut non bono quaternas

27. *Quòd ex syngrapha*] Lex Gabinia caverat ne ulli provinciali legato Romæ pecunia sub usuris mutua daretur: & ne magistratus provinciales ex tali syngraphâ jus dicerent, si qui Romani apud eos quererentur de provincialium debitis non solutis. Senatus-consulto autem illo cavebatur tantùm ne multam legis Gabiniæ subirent, qui Salaminiis pecuniam dedissent, sub usuris mutuam; sed ut jus dicerent ex tali syngraphâ Proconsules contra legem Gabiniam non cautum erat Senatus-consulto. IDEM.

28. *Qua vi*] Est, quo jure. BOSIUS.

29. *Ut eódem*] Supple, revertar: nempe ad Scaptium.

30. *In fano*] Ne cogerentur ampliùs usuras solvere: & ita usura consisteret Ep. 1. lib. VI. CORRADUS.

31. *Contentus erat*] Contentus erat futurus, cùm quaternas planè desperasset. Nam tum quidem apertè ostendebat, contentum se non esse. Tacitè igitur sic ratiocinabatur Scaptius, ut contentus tum esset centesimis, cùm de quaternis non succederet. Secum ipse videlicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam? rem sic relinquere, è re meâ est: impetrabo fortasse ab alio proconsule, Bruti gratiâ, cujus commendatio apud hunc minùs valet, quàm speravi: differam, cùm in dilatione spes sit, neque tamen damni quidquam; quoniam usura non consistit, pecuniâ non depositâ. MANUTIUS.

ternas centeſimas ſperabat. Habes meam cauſam: quæ ſi Bruto non probatur, neſcio cur illum amemus: ſed [32] avunculo ejus certè probabitur, præſertim cùm ſenatus-conſultum modò factum ſit, puto, poſtquam tu es profectus, in creditorum cauſa, ut centeſimæ [33] perpetuo fœnore [34] ducerentur. Hoc quid interſit, ſi tuos digitos novi, certè habes ſubductum. In quo quidem [35] οὐδὲ πάρεργον. Lucceius, M. filius, queritur apud me per literas, ſummum eſſe periculum, ne culpâ Senatûs his decretis res ad tabulas [36] novas perveniat. Commemorat, quid olim mali C. Julius fecerit, cùm dieculam [37] duxerit: nunquam Reſpublica [38] plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversùs Brutum cauſam meam: ſi hæc cauſa eſt, contra quam nihil honeſtè dici poteſt; præſertim cùm integram rem & cauſam reliquerim. Reliqua ſunt domeſtica. De [39] ἐνδομύχῳ probo idem, quod tu; Poſtumiæ filius, ille quoniam Pontidiæ nugatur: ſed vellem adeſſes. A Quinto fratre his menſibus nihil expectâris: nam Taurus propter nives ante menſem Junium tranſiri non poteſt. Thermum, ut rogas, creberrimis literis fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Dejotarus rex, eúmque ait à ſe ſuſtentari. Cùm ſcies Romæ intercalatum ſit, nécne, velim ad me ſcribas [40] certum, [41] quo die [42] myſteria futura ſint. Literas tuas minùs paulo expecto, quàm ſi Romæ eſſes; ſed tamen expecto.

---

32. *Avunculo*] M. Catoni.

33. *Perpetuo*] Ne uſuræ uſurarum ſolverentur, ſed centeſimarum perpetuum eſſet fœnus, alio præthereà fœnore non adjecto.

34. *Ducerentur*] In ſupputatione. Inde *Subduco*, & *rationes ſubducere*. IDEM.

35. Οὐδὲ πάρεργον] Quaſi *præter propoſitum*, interponam hoc de Lucceio. Vide Ep. 8. lib. III. ad Q. Fr. IDEM.

36. *Novas*] Quibus pecuniæ creditæ creditoribus condonari ſolent. CORRAD.

37. *Duxerit*] Id eſt, quòd dies ſolvendi laxior paulò conſtituta fuerit. MALASP.

38. *Plus*] Tulit mali, perſpicuum eſt ſubaudiri. MANUTIUS.

39. Ἐνδομύχῳ] *Domeſtico negotio*. Senſus eſt: probo idem quod tu, Poſtumiæ ſcilicet filium uxorem ducere Tulliam: aut, Poſtumiæ filio Tulliam nuptui dari, quoniam ille Pontidiæ filius nugatur. Poſtumiæ filium vocat filium Ser. Sulpitii, cujus uxor erat Poſtumia. Vide ſuprà, ep. 4. BOSIUS.

40. *Certum*] *Cæterum* pro *certum* eſt in antiquo libro, & ita videtur legendum, interpunctionis notâ ad verbum *ſcribas* poſitâ. URSINUS.

41. *Quo die*] In quem diem incidant myſteria. Nam intercalatio ordinem dierum mutabat. MANUTIUS.

42. *Myſteria*] Bonæ Deæ.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER VI.

CICERO ATTICO SAL.

ACCEPI tuas literas a. d. quintum [1] Ter- I
minalia Laodiceæ, quas legi libentissimè, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. His igitur respondebo; sic enim postulas: nec [2] οἰκονομίαν meam institutam, sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas à Cybistris te meas literas habere ais, a. d. X Kal. Octob. datas: & scire vis, tuas ego quas acceperim: omnes ferè quas commemoras, præter eas, quas scribis Lentuli pueris & [3] Equotutico, & Brundusio datas. Quare [4] non οἴχεται tua industria, quod vereris, sed præclarè ponitur; si quidem id egisti, ut ego delectarer: nam nullâ re sum delectatus magis. Quòd meam [5] βαθύτητα in Appio tibi, [6] libertatem etiam in Bruto probo; vehementer gaudeo:

1. *Terminalia*] Quæ x. vel, ut alii volunt, IX. Kal. Mart. fiebant. Ovid. lib. II. Fast. CORRADUS.

2. Οἰκονομίαν] Ordinem in re domestica: μεταφορικῶς hîc sumitur pro ordine, quem scribentes servamus. MANUTIUS.

3. *Equotutico*] Apuliæ oppidulo, quod *versu dicere non est*, ut inquit Horat. Sat. 5. lib. I. *Æquum Tuticum* Antoninus Augustus vocat. CORRAD. Scribendum, *& quas Equotutico* &c. BOSIUS *Baluzianus*.

4. *Non οἴχεται*] Non periit.

5. Βαθύτητα] Vide lib. IV. epist. 6.

6. *Libertatem*] Qua usus erat erga Scaptium, in negotio Cypriorum. Vide præcedentis libri epistolam ultimam. GRÆVIUS.

deo: ac putaram ſecùs. Appius enim ad me ex itinere bis, térve [7] ὑπομεμψιμοίρους literas miſerat, quòd quædam à ſe conſtituta reſcinderem. Ut ſi medicus, cùm ægrotus alii medico traditus ſit, iraſci velit ei medico, qui ſibi ſucceſſerit, ſi, quæ ipſe in curando conſtituerit, mutet ille: ſic Appius, cùm [8] ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, ſanguinem miſerit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, [9] προσανατρεφομένην eam à me non libenter videt; ſed modò ſuccenſet, modò gratias agit. Nihil enim à me fit cum ulla illius contumelia: tantummodo diſſimilitudo meæ rationis offendit hominem. Quid enim poteſt eſſe tam diſſimile, quàm illo imperante, exhauſtam eſſe ſumptibus, & jacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, nummum nullum eſſe erogatum nec privatim, nec publicè? Quid dicam de illius præfectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? Nunc autem domus mehercule nulla tanto conſilio, aut tantâ diſciplinâ gubernatur, aut tam modeſta eſt, quàm noſtra tota provincia. [10] Hanc nonnulli amici Appii ridiculè interpretantur: qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille malè audiat, & rectè facere non meæ laudis, ſed illius contumeliæ causâ. Sin Appius, ut Bruti literæ, quas ad te miſi, ſignificabant, gratias nobis agit, non moleſtè fero: ſed tamen eo ipſo die, quo hæc ante lucem ſcribebam, cogitabam ejus multa, iniquè conſtituta & acta, tollere. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni ſtudio, te auctore, ſum complexus: quem etiam amare cœperam: [11] ſed... dico? revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare, me quicquam maluiſſe, quàm, ut mandat is, facere: nec ullâ de re plus laboraſſe. Mandatorum autem mihi libellum dedit: iiſdémque de rebus tu mecum egeras. Omnia ſum diligentiſſimè perſe-

7. Ὑπομεμψιμοίρους] Nonnihil querentes, leviter expoſtulantes.

8. Ἐξ ἀφαιρέσεως] Ἀφαίρεσις ſignificat in re ruſtica & medica inutilium detractionem & ablationem. Τῶν αὔων ἀφαίρεσις, aridarum frondium reſectio, eſt apud Theophraſtum & alios. Sic medici ἀφαιρεῖν vocant, cùm aliquid *materiæ demitur* corpori. In eo autem genere, quod in detractione eſt, ponitur primo loco *ſanguinis detractio*, à qua & Celſus initium facit: *ſanguis* autem eleganter apud Latinos dicitur *pecunia*. Cicero ergo, cùm dicere vellet, ab Appio provinciam exhauſtam eſſe, eleganter & lepidè dixit: *Appius ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curavit, ſanguinem miſit, &c. Itaque* προσανατρεφομένην *à me non libenter videt.* Προσανατρέφειν eſt contrarium detractionis. ERNESTUS.

9. Προσανατρεφομένην] Recreatam.

perſecutus. Primùm ab Ariobarzane ſic contendi, ut talenta, quæ mihi [12] pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: pòſt à Pompeii procuratoribus ſexcentis premi cœptus eſt. Pompeius autem cùm ob cæteras cauſas plus poteſt unus, quàm cæteri omnes, tum quòd putatur ad bellum Parthicum eſſe venturus. Ei tamen ſic nunc ſolvitur, triceſimo quoque die talenta Attica XXXIII, & hoc ex tributis: nec id ſatis efficitur in uſuram menſtruam. Sed Cnæus noſter clementer id fert: [13] ſorte caret; uſurâ, nec eâ ſolidâ, contentus eſt. Alii neque ſolvit cuiquam, nec poteſt ſolvere: nullum enim ærarium, nullum vectigal habet. Appii inſtituto tributa imperat: ea vix, in fœnus Pompeii quod ſatis ſit, efficiunt. Amici regis duo tréſve perdivites ſunt: ſed ii ſuum tam diligenter tenent, quàm ego, aut tu. Equidem non deſino tamen per literas rogare, ſuadere, accuſare regem. Dejotarus etiam mihi narravit, ſe ad eum legatos miſiſſe de re Bruti: eos ſibi reſponſum retuliſſe, illum non habere: & mehercule ego ita judico, nihil illo regno ſpoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut [14] tutelâ cogito me abdicare, aut, ut pro Glabrione Scævola, [15] fœnus & impendium recuſare. Ego tamen, quas per te Bruto promiſeram præfecturas M. Scaptio, & L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli: nec enim in provincia mea negotiabantur. Tu autem meminiſti nos ſic agere, ut, quot vellet, præfecturas ſumeret, dum ne negotiatori. Itaque duas ei præterea dederam: ſed ii, quibus petierat, de provincia deceſſerant. Nunc cognoſce de Salaminiis: quod video tibi etiam novum accidiſſe, tanquam mihi. Nunquam enim ex illo audivi, illam pecuniam eſſe ſuam. Quin etiam libellum ipſius habeo, in quo eſt: *Salaminii pecuniam debent M. Scaptio, & P. Matinio, familiaribus meis.* Eos mihi commendat: adſcri-

10. *Hanc*] *Hæc* pro *hanc* habet antiquus liber; & ita videtur legendum. URSINUS.

11. *Sed*] Ego ſic ſeparo, ut ſit primùm ἀποσιώπησις, ſed nunc odi, vel non amplius amo: deinde ἐπανόρθωσις, in qua ſecum neſcio quid cogitare videatur: & mox dicat, *revocavi me*, ne dicerem, quod volebam, ne te offenderem. CORRADUS.

12. *Pollicebatur*] Ob acceptum à me beneficium. MANUTIUS.

13. *Sorte*] Pecunia credita. IDEM.

14. *Tutelâ*] Mihi à Senatu commiſſa, ep. 2, & 4. lib. XV. Fam. CORRADUS.

15. *Fœnus*] *Fœnus & impendium pupilli recuſare* eſt, nomine pupilli bonam copiam ejurare, ſeu jurare illius patrimonium eſſe neque ſorti, neque uſuris ſolvendis idoneum. J. F. GRONOVIUS.

adſcribit etiam, & quaſi calcar admovet, [16] interceſſiſſe ſe pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut ſolverent centeſimis ſexennii ductis [17] cum renovatione ſingulorum annorum. At Scaptius quaternas poſtulabat. Metui, ſi impetraſſet, ne tu ipſe me amare deſineres: nam ab edicto meo receſſiſſem; & civitatem, in [18] Catonis, & in ipſius Bruti fide locatam, meíſque beneficiis ornatam funditùs perdidiſſem. Atque hoc tempore ipſo impingit mihi epiſtolam Scaptius Bruti, rem illam ſuo periculo eſſe: quod nec mihi unquam Brutus dixerat, nec tibi: etiam, ut præfecturam Scaptio deferrem. Id verò per te exceperamus, ne negotiatori: quod ſi cuiquam, huic tamen non. Fuerat enim præfectus Appio; & quidem habuerat turmas equitum, quibus incluſum in curia Senatum Salamine obſederat, ut fame Senatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die tetigi provinciam, cùm mihi Cyprii legati Epheſum obviam veniſſent, literas miſi, ut equites ex inſula ſtatim decederent. His de cauſis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum ſcripſiſſe. Sed tamen hoc ſum animo: ſi Brutus putabit me quaternas centeſimas oportuiſſe decernere, qui in tota provincia ſingulas obſervarem, itáque edixiſſem, ídque etiam acerbiſſimis fœneratoribus probaretur; ſi præfecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato noſtro in tuo Lenio, Pompeio ipſi in Sex. Statio negavi, & iis probavi; ſi equites deductos moleſtè feret, accipiam equidem dolorem, mihi illum iraſci, ſed multò majorem, non eſſe eum talem, qualem putaſſem.

16. *Interceſſiſſe*] Apparet, quam pecuniam Scaptius, & Matinius Salaminiis Romæ dederant, eam pecuniam & ipſos mutuam ſumpſiſſe, ſponſore Bruto. Nam, *Intercedere*, verbum eſt de ſponſionibus uſurpatum. *Tantum ſe pro te interceſſiſſe* dicebat. Phil. II. 18. Manutius.

17. *Cum renovatione*] Cum anatociſmo anniverſario. Vide ep. 21. lib. V.

18. *Catonis & ... Bruti*] Cyprus Catonis erat clientela: epiſt. 4. lib. XV. Fam. Item Bruti, quia cum avunculo ſuo Catone fuerat, cùm is lege Clodiâ Cyprum inſulam Ptolemæo regi ademit. Idem.

19. *Si huc Paulus venerit?*] Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus, qui nunc conſul eſt, conſulatu functus, huc proconſul mittatur: malè cum Salaminiis agetur. Brutus enim contra eos omnia Scaptii causâ impetrabit: quatenus dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paulus; quòd ejus frater Lepidus Tertullam, Bruti ſororem, habebat in matrimonio. Idem.

20. *Ἀκοινωνήτως*] Minimè familiariter.

21. *Cum eo*] Eſt eâ lege, eâ conditione, cum hac exceptione, hactenus, dum tamen. Livius VIII. 19. *Laviniis civitas data, ſacráque ſua reddita, cum eo, ut ædes Junonis communis Laviniis cum populo Romano eſſet.* Et mox: *Antium nova colonia miſſa, cum eo, ut Antiatibus permitterentur.* Scioppius.

tassem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me jus dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor tibi ipsi ut probem. Consistere usura debuit, quae erat in edicto meo: deponere volebant: impetravi ab Salaminiis ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt; Sed quid iis fiet, [19] si huc Paulus venerit? Sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas literas scripsit: ad me autem, etiam cùm rogat aliquid, contumaciter, arroganter, [20] ἀκοινωνήτως solet scribere. Tu autem velim ad eum scribas de his rebus; ut sciam quo modo hæc accipiat. Facies enim me certiorem. Atque hoc superioribus literis ad te diligenter perscripseram: sed planè te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam literis scripsisses; si nihil aliud de hac provincia, nisi illius benevolentiam, deportassem, mihi id satis esse. Sit sanè, quoniam ita tu vis: sed tamen [21] cum eo credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur meo decreto [22] solvatur æs Scaptio statim: quàm id rectum sit, tu judicabis: ne ad Catonem quidem provocabo. Sed noli me putare [23] ἐγκελεύσματα illa tua abjecisse, quæ mihi in visceribus hærent. Flens mihi meam famam commendasti. Quæ epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur qui volet, patiar: [24] τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ: præsertim cùm [25] sex libris tanquam prædibus me ipse obstinxerim, quos tibi tam valdè probari gaudeo. E quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio, [26] Anci filio. Ille verò [27] ante Decemviros non fuit:

 quip-

22. *Solvatur*] Alii paulo aliter; sed eodem tamen redit sententia, quam sic interpretatur Malaspina: Tu me, Attice, vis Bruto morem gerere: fit ita ut vis, mos geratur: sed tamen cum eo, quòd sine peccato meo fiat, quod & te arbitror velle. Ergo te ipsum rogo; ne ad Catonem quidem provocabo. Quid? si decrevero uti res Scaptio quaternis statim, ut Brutus contendit, solvatur: hoc meum decretum quale tibi videbitur? expérsne culpæ atque peccati? MALASPINA.

23. Ἐγκελεύσματα] Hortationes.

24. Τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ] Justitia & honestas mecum.

25. *Sex libris*] De Republica. CORRAD.

26 *Anci*] Omnes mei veteres præter Decurtatum habent *Annii F.* ut & legitur apud Plinium lib. XXXIII. & Gellium lib. VI. Quia verò Annius nomen familiæ fuit, non prænomen, & filii à prænomine patris ostendebantur, idcirco Manutius illud *Annii* mutavit in *Cnei*, quo modo vulgò legitur apud Livium. Verùm germanam lectionem nobis Decurtatus repræsentavit. Sic enim disertè scriptum habebat, *Anci filius*: quo pacto se legisse apud Gellium refert Sebastianus Corradus. Fuit porrò *Ancus* prænomen Romanorum, quod Varro, ut scribit auctor Epitomes lib. X. Valerii Maximi, à Sabinis translatum putabat, ipse verò Valerius è Græcia ejus originem repetebat,

quippe qui Ædilis curulis fuerit : qui magiſtratus multis annis poſt Decemviros inſtitutus eſt. Quid ergo profecit, quòd protulit faſtos? occultatam putant quodam tempore iſtam [28] tabulam, ut dies agendi peterentur à paucis. Nec verò pauci ſunt auctores, Cn. Flavium ſcribam faſtos protuliſſe, actionéſque compoſuiſſe : ne me hoc, vel potiùs Africanum, (is enim loquitur) commentum putes. [29] Οὐκ ἔλαθέ σε illud de geſtu hiſtrionis : tu ſceleſtè ſuſpicaris, ego [30] ἀφελῶς ſcripſi. De me imperatore ſcribis te ex Philotimi literis cognoſſe. Sed credo te, jam in Epiro cùm eſſes, binas meas de omnibus rebus accepiſſe, unas à Pindeniſſo capto, alteras à Laodicea, utraſque tuis pueris datas : quibus de rebus, propter caſum navigandi, per binos tabellarios miſi Romam literas publicè. De Tullia mea tibi aſſentior; ſcripsíque ad eam, & ad Terentiam, mihi [31] placere. Tu enim ad me jam antè ſcripſeras, *ac vellem te* [32] *in tuum veterem gregem retuliſſes.* Correctâ verò epiſtolâ Memmianâ, nihil negotii fuit : multò enim malo hunc à Pontidia, quàm illum à Servilia. Quare adjunges Aufium noſtrum, hominem ſemper amantem me; nunc credo, eò magis, quòd debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate creviſſe; qui declaravit quanti me faceret, cùm ſæpe, tum in

---

tebat, quòd cùm cubitus Græcè ἀγκὼν vocaretur, illi prænomen *Anci* imponi ſoleret, qui cubitum vitioſum haberet. Bosius *Baluz.*

27. *Ante Decemviros*] Qui teſte Livio creati ſunt anno U. C. 302.

28. *Iſtam tabulam*] Flavius ſcriba, cùm populus, qui dies aut nefaſti, aut faſti eſſent, ignoraret, eorúmque notionem à juriſconſultis peteret, ipſe faſtos circa forum in albo propoſuit, ut, quando lege agi poſſet, ſciretur. Quo beneficio populi gratiam, indéque curulem ædilitatem, libertino patre natus, obtinuit. Manut. Vide orat. pro Murena, cap. 11.

19. Οὐκ ἔλαθέ σε] *Non tibi latuit, non te fugit.* Quid ſit autem illud *de geſtu hiſtrionis*, fruſtrà quæras, cùm ſit nihil infrà, quo niti conjectura poſſit. Videtur tamen reſpicere aliquid, quod fuerit à Tullio poſitum in libris de Republica, ut vult Mongaltus noſter. Fortaſſe, quæ ibi *de geſtu hiſtrionis* legerat, cadere in Hortenſium Atticus ſuſpicabatur. Olivetus.

30. Ἀφελῶς] *Simpliciter*, ita, ut neminem morderem. Corradus.

31. *Placere*] Ut Tullia nubat equeſtris ordinis viro, ſicut antè fecit. Itaque *malo* procum de quo Pontidia dixit, quàm illum de quo Servilia, quorum alterum Atticus ſuſpicatus erat fuiſſe C. Memmium, ante exilium : pòſt errorem ſuum correxit, & alium eſſe ſcripſit; qui Ciceroni ſic placebat, ut nihil negotii fuerit ipſum in eam ſententiam adducere, ut de illo uno cogitaret : alter Servii Sulpitii & Poſtumiæ filius. Vide lib. V. ep. 24. Popma.

32. *In tuum veterem*] Tu Cicero filiam alicui ex equeſtri ordine collocaſſes, relictis patriciis. Corradus.

33. *Burſa*] T. Munatio Planco Burſa, ep. 2. lib. VII. Fam. Qui mihi diem dicere cogitarat. Aſcon. in Orat. pro Milon. Idem.

in [33] Bursa. Næ tu me sollicitudine magnâ liberâris. [34] Furnii exceptio mihi non placet : nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. Sed scriberem ad te de hoc plura, si Romæ esses. In Pompeium te spem omnem otii ponere non miror : ita res est; removendúmque censeo illud [35] *dissimulantem*. Sed enim, [36] οἰκονομία si perturbatior est, tibi assignato : te enim sequor [37] σχεδιάζοντα. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur : sed [38] alter, uti dixit Isocrates in Ephoro & Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram [39] Liberalibus cogitabam dare : mandavit enim pater : ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est : pueri autem aiunt eum furenter irasci : sed homo nec doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui, mésque amantior. Thermum, & Silium verè audis laudari : valde se honestè gerunt. Adde M. Nonium, Bibulum, me, si voles. Jam Scrofa [40] vellem haberet, ubi posset. Est enim lautum negotium. Cæteri infirmant πολίτευμα. Catonis. Hortensio quòd [41] causam meam commendas, valde gratum. [42] De Amiano spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Mœragenes certè periit : feci iter per ejus possessionem, in qua animal reliquum nullum est. Hæc non noram tum,

34. *Furnii exceptio*] Furnium tribunum plebis (ep. 18. lib. V.) Ciceronis studiosum, legem opinor tulisse de rectoribus transmarinis, nisi Parthus moveret intra Quintilem mensem, eos posse decedere. At id ipsum tempus Cicero timebat, ideóque exceptionem illam minimè probabat. Volebat autem omnino ferri, ut annuo imperio terminato decederent. MAN.

35. *Dissimulantem*] Quod Atticus Pompeio attribuerat, cùm ita scriberet, *in Pompeium vel dissimulantem* &c. BOSIUS.

36. *Οἰκονομία*] Ordo, & dispositio rerum, quæ scribuntur. MANUTIUS.

37. *Σχεδιάζοντα*] Fortuitò, repentè, & nullo ordine scribentem. CORRADUS.

38. *Alter*] Frenis egebat Quintus, ut ingenio valens plus etiam quàm satis esset ; calcaribus Marcus, ut tardior. MAN. Vide *Orat.* III. 9. *Brut.* 56.

39. *Liberalibus*] XII. Kal. Apr. Ego, inquit, Liberalia sic observabo, quasi intercalatum non sit ; suo, inquam, die, observabo, quando mihi est ignota intercalatio. IDEM.

40. *Vellem*] Vellem haberet Scrofa provinciam, quam Cato repudiavit, ut posset edere specimen integritatis suæ. Est enim provincia lautum ad hoc negotium. Nam cæteri, qui ambiunt illam provinciam, non sic ut Cato illam administrarent, & ideò non tam digni sunt, ut illi sufficiantur, quàm Tremellius Scrofa. De Catonis repudiatione provinciæ ex Prætura oblatæ meminit Plutarchus in vita ejus. POPMA.

41. *Causam*] Ne patiatur mihi provinciam prorogari. Ep. 13. lib. V. MANUT.

42. *De Amiano*] Hi tres, Amianus, Terentius, Mœragenes, videntur Attico pecuniam debuisse. Et quod sequitur, *Spei nihil*, explano, de exigenda pecunia. IDEM.

tum, cùm cum Democrito tuo locutus sum. [43] Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? In felicitatis [44] lancibus & splendidissimis canistris, olusculis nos soles pascere: quid te in vasis fictilibus appositurum putem? [45] Κέρας Phemio mandatum est: reperietur; modò aliquid illo dignum canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas literas misit: nec dum Bibuli erant allatæ: quibus recitatis, puto fore, ut [46] aliquando commoveatur Senatus. Equidem sum magnâ animi perturbatione. Si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium, habeo Junium & Quintilem in metu. Esto; duos quidem menses sustinebit Bibulus: quid illo fiet, quem reliquero, præsertim si fratrem? quid me autem, si non tam citò decedo? Magna turba est. Mihi tamen cum Dejotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. Habet autem cohortes [47] quadringenarias nostrâ armaturâ XXX; equitum CIↃ CIↃ. Erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat; qui literis, quas ad me mittit, significat suum negotium illud fore. Hiemant in nostra provincia Parthi: expectatur ipse Orodes. Quid quæris? aliquantum est negotii. De Bibuli edicto nihil movi, præter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, [48] *nimis gravi præjudicio in ordinem nostrum.* Ego tamen habeo [49] ἰσοδυναμοῦσαν, sed tectiorem, ex Q. Mucii P. filii edicto Asiatico, *Extra quàm si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat; ex fide bona:* multáque sum secutus Scævolæ; in iis illud, in quo sibi libertatem

---

43. *Rhosiaca*] Rhosus urbs erat sita in sinu Issico: de qua Strabo, & Plinius. Id oppidum celeberrimum erat vasis fictilibus, quæ ibi fiebant. Ideò Atticus volebat aliquot inde sibi curari, quæ Cicero scribit se mandasse. BOSIUS.

44. *Lancibus*] Jocus, quia scripserat Atticus, vasis fictilibus se esse usurum. Quid, inquit, cogitas? *in lancibus, & splendidissimis canistris* oluscula apponebas, iisque nos pascere solitus es, cùm præterea nullum esset obsonium: in vasis fictilibus, quæ humiliora sunt, quid appones? certè viliora esculenta. MANUTIUS.

45. Κέρας] Vide lib. V. epist. 21.

46 *Aliquando commoveatur*] Aliquando Parthici belli curam suscipiat. Quod non esse confectum, ex Bibuli literis intelliget; contra quàm Cassius scripsit. Epist. 21. lib. V. MANUTIUS.

47. *Quadringenarias*] Quæ quadringenos milites contineant: qua ex ratione XXX cohortes, erunt XII peditum millia, quibus si duo equitum, ut sequitur, millia conjungentur, duæ legiones fient, quas Dejotarus, ut scribit Cæsar, disciplinâ, atque armaturâ Romanâ complures annos constitutas habuit. CORRADUS.

48. *Nimis gravi*] Sic edixerat Bibulus de pactis conventis inter publicanos & provinciales; *Pacta conventa inter publicanos & provinciales, quæ nec vi, nec dolo malo facta erunt, servabo.* Hanc exceptionem, *quæ nec vi, nec dolo malo facta erunt*, scripserat

tatem censent Græci datam, ut Græci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam [50] διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære alieno, de usura, de syngraphis; in eodem omnia de Publicanis: alterum, quod sine edicto satis commodè transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, [51] magistris faciendis, vendendis: quæ ex edicto & postulari, & fieri solent. Tertium de reliquo jure dicundo [52] ἄγραφον reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: itáque curo, & satisfacio adhuc omnibus. Græci verò exultant, quòd [53] peregrinis judicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? tamen se [54] αὐτονομίαν adeptos putant. [55] Vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium, & Vettium mancipem. De Publicanis quid agam, videris quærere. Habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio ne cui molesti sint. [56] Τὸ παραδοξότατον, usuras eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam Servilius. Ego sic: diem statuo satis laxam; quam antè si solverint, dico me centesimas ducturum: si non solverint, ex pactione. Itaque & Græci solvunt tolerabili fœnore; & Publicanis res est gratissima. Sic illa jam habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram: quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maximè putet: sed tamen [57] μηδὲν αὐτοῖς. [58] Scis reliqua. De statua Africa-

pserat Atticus nimis gravis esse præjudicii in ordinem equestrem, cujus erant publicani, quòd eos quodammodo argueret & vis, & doli mali. Nec enim Prætores eam adjecissent, nisi suspicio fuisset publicanos quædam gerere consuevisse vi, & dolo malo Proinde Cicero honori & existimationi ejus ordinis consultum cupiens de Bibuli edicto eam exceptionem sustulit, ejusque loco aliam ejusdem vis, sed tectiorem ex edicto Asiatico P. Mutii reposuit; & sic rem verbis temperavit. Bos.

49. Ἰσοδυναμοῦσαν] Vis ejusdem.

50. Διαίρεσιν] Distributionem.

51. *Magistris*] Auctionum.

52. Ἄγραφον] Non scriptum.

53. *Peregrinis*] Qui non essent Romani.

54. Αὐτονομίαν] Facultatem, libertatem utendi suis legibus.

55. *Vestri enim*] Ironia. Vos etiam Romæ graves habetis judices, Turpionem sutorium & Vettium mancipem; utrumque sordidissimi quæstus. Popma.

56. Τὸ παραδοξότατον] *Præter opinionem, & maximè mirandum.* Quòd usuras, quas pepigerant, grandes nimis & centesimas excedentes, servaverit Servilius vir severus. GræVIUS.

57. Μηδὲν αὐτοῖς] *Nihil ipsis curæ est.* Supplendum μέλει.

58. *Scis reliqua*] Quæ perficiunt Græcam sententiam. MANUTIUS.

Africani, ([59] ὦ πραγμάτων ἀσυγκλώστων! sed me ipsum delectavit in tuis literis) ain' tu? [60] Scipio hic Metellus proavum suum nescit Censorem non fuisse? atque nihil habuit aliud inscriptum nisi *COS*. ea statua, quæ ad Opis [61] per te posita in excelso est. In illa item, quæ est ad [62] Πολυδεύκους, hercule inscriptum est, *COS*. quam esse ejusdem, status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. At mehercule ego, cùm in [63] turma inauratarum equestrium, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animadvertissem in [64] Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi; nunc video Metelli. [65] O ἀνιστορησίαν turpem! Nam illud de Flavio & fastis, si secus est, commune erratum est; & tu bellè [66] ἠπόρησας; & nos publicam propè opinionem secuti sumus, ut multa apud Græcos. Quis enim non dixit, Εὔπολιν [67] τὸν τῆς ἀρχαίας ab Alcibiade navigante in Siciliam dejectum esse in mare? Redarguit Eratosthenes: affert enim quas ille post id tempus fabulas docuerit: num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quòd cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num igitur jacet Theophrastus, si id à Timæo tuo familiari reprehensum est? Sed nescire proavum suum Censorem non fuisse, turpe est: præsertim cùm post eum Consulem, nemo Cornelius, illo vivo, Censor fuerit. Quod de Philotimo, & de solutione H-S XXDC scribis,

---

59. Ὦ πραγμάτων ἀσυγκλώστων] *O perturbatum rerum ordinem*, quo tu uteris in literis tuis. MANUT.

60. *Scipio hic Metellus*] Constat ex Dione, Scipionem hunc Metellum, qui à Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus est, Scipionis Nasicæ fuisse naturalem filium: ita ut avum habuerit, Scipionem Nasicam eum, qui Consul fuit cum D. Calpurnio Bestia, anno U. C. DCXLII. proavum, P. Scipionem Serapionem: qui Consul quidem fuit, Censor non fuit: quod Scipionem Metellum ignorasse, & vehementer miratur Cicero & irridet. Ignorasse autem se declaravit Scipio, tum ex sermone quem habuit cum Attico, in quo forsan Ciceronem apud eum reprehendebat, quasi in suis libris negasset Censorem fuisse: tum ex duabus ipsius Serapionis statuis, altera ad Opis, altera ad Pollucis posita, hoc intelligere potuerit: in quarum neutra Censor, in utraque Consul tantùm scriptum legatur; cùm omitti decus illud nec debuerit nec soleret: tum, denique quòd Africani statuam Censoriam, in Serapionis inscriptione posuerit, ac si ipse quoque Serapio Censor fuisset: nihilque referret, utrum Africani imago, Serapionis inscriptioni imponeretur, an hujus in Africani. Quæ inscitia Ciceroni eo turpior visa est, quòd animadvertere potuerit, post Nasicæ consulatum, non modò Nasicam ipsum, Censorem factum non fuisse, sed ne Cornelium quidem aliquem illo vivente. MAL.

61. *Per te posita*] Attici operâ, antiquitatis totius peritissimi, hisce in rebus multi usi sunt. IDEM.

62. Πολυδεύκους] *Pollucis*. Supple, templum.

bis, Philotimum circiter Kalend. Januar. in Cherſoneſum audio veniſſe: ac mihi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus ſcribit ſe accepiſſe: ea quæ ſint neſcio, & aveo ſcire. Verùm hæc poſteriùs, & coràm fortaſſe commodiùs. Illud me, mi Attice, in extrema ferè parte epiſtolæ commovit: ſcribis enim ſic, [68] τί λοιπόν? deinde me obſecras amantiſſimè, ne obliviſcar vigilare, & ut animadvertam quæ fiant. Num quid de quo inaudiſti? Etſi nihil ejuſmodi eſt: [69] πολλοῦ γε καὶ δεῖ: nec enim me fefelliſſet, nec fallet. Sed iſta admonitio tua tam accurata, neſcio quid mihi ſignificare viſa eſt. [70] De M. Octavio iterum jam tibi reſcribo, te illi probè reſpondiſſe. Paulò vellem fidentiùs. Nam Cælius libertum ad me miſit, & literas accuratè ſcriptas: ſed de pantheris fœdè, ac de [71] civitatibus. Reſcripſi alterum me moleſtè ferre, ſi ego in tenebris laterem, nec audiretur Romæ, nullum in mea provincia nummum, niſi in æs alienum, erogari; docuíque nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere: monuíque eum, quem planè diligo, ut, cùm alios accuſaſſet, cautiùs viveret. Illud autem alterum, alienum eſſe exiſtimatione mea, Cybiratas imperio meo publicè venari. [72] Lepta tuâ epiſtolâ gaudio exultat: etenim ſcripta bellè eſt, méque apud eum magna in gratia poſuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quòd tibi

 dili-

63. *Turma*] Aptè multitudinem ſtatuarum equeſtrium *turmam* vocat: nam equitum eſt turma propriè, ut *caterva* peditum. ANONYMUS.

64. *Serapionis*] Nempe Africani ſtatua impoſita fuerat baſi, quæ deſtinata ſtatuæ Serapionis, ei convenientem habebat inſcriptionem. IDEM.

65. O ἀνιστορησίαν] *O hiſtoriæ inſcitiam.* Gruterus illud O, literis Romanis edidit, non Græcis. Et rectè quidem. Non enim Græcâ uti oratione, vel phraſi Tullius voluit, ſed Latinâ, etiamſi Græcam adhibuerit vocem, quoniam ſic breviùs dicebat venuſtiúſque, quàm ſi ſcripſiſſet, O! *ignorationem hiſtoriæ turpem*. IDEM.

66. Ἠπόρησας] Dubitaſti.

67. Τὸν τῆς ἀρχαίας] Illum (Eupolim) ex veteri comœdia celebrem.

68. Τί λοιπόν] Quid ſupereſt?

69. Πολλοῦ] Multum quidem abeſt.

70. *De M. Octavio*] Ep. 21. lib. V.

71. *Civitatibus*] Scripſerat ad Ciceronem Cælius, ut & pantheras ſibi mitteret, & M. Feridii agros, *Fam.* VIII. 9, qui civitatibus fructus penderent, immunes eſſe vellet. De agris reſpondit Cicero; „ *In mea provincia nihil cuiquam adimitur,* „ *niſi ſi quid quis debeat.* Nam, creditori„ bus ut ſatisfiat, volo. Itaque non eſt, „ quòd petas, ut civitatibus adimam fru„ ctus, qui ex agris capiuntur. Ac miror, „ cur petas: cùm Romæ audire poſſis, „ nullum in mea provincia nummum, ni„ ſi in æs alienum, erogari. Quod ſi non „ auditur, meáque ſunt obſcura facta, ut „ tanquam in tenebris lateam, moleſtè fe„ ro. MANUT.

72. *Lepta*] Præfectus fabrûm. CORRADUS. Liber unus Mſ. habet, *lectâ tuâ epiſtolâ Dionyſius gaudio exultat.* LAMBINUS.

diligenter mandavit, ut mihi ſalutem adſcriberes; gratum etiam Pilia: ſed illa officioſius, quòd mihi, [73] quem quidem nunquam vidit: igitur tu quoque ſalutem utrique adſcribito. [74] Literas daturus pridie Kal. Januar. ſuavem habuiſti recordationem clariſſimi [75] jurisjurandi, quod ego non eram oblitus: magnus enim prætextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut poſtulaſti, [76] χρύσεα χαλκείων; ſed paria paribus reſpondimus. Ecce autem alia pumila epiſtola; quam non relinquam [77] ἀναντιφώνητον. Bene mehercule [78] potuit Lucceius Tuſculanum; niſi forte, ſolet enim cum ſuo tibicine: & velim ſcire quis ſit ſtatus ejus. Lentulum quidem noſtrum præ [79] ære Tuſculanum proſcripſiſſe audio. Cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sextium: adde, ſi vis, Cælium: quibus omnibus eſt, [80] αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. De Memmio [81] reſtituendo ut Curio cogitet, te audiiſſe puto. De Egnatii Sidicini [82] nomine nec nullâ, nec magnâ ſpe ſumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentiſſimè Dejotarus curat graviter ægrum. Reſpondi etiam [83] minori. Tu, velim, dum ero Laodiceæ, id eſt, ad Idus Maias, quàm ſæpiſſime mecum per literas colloquare: & cùm Athe-

73. *Quem quidem nunquam*] Vulgò, *quem jampridem nunquam*: ſed ut repugnantia tollatur, quæ eſt in *jampridem*, & *nunquam*, emendavit Malaſpina, uti nos edimus, Lambini audaciam hoc loco imitati. OLIVETUS.

74. *Literas*] Victorii lectionem exhibemus, niſi quòd ille *habuit*, nos *habuiſti*. Sic enim locum hunc refinxerat Muretus, ab aliis aliter corruptum. Boſius verò legendum denique cenſuit, *Literarum datarum dies prid. Kal. Jan. ſuavem habuit* &c. ut oſtendit codex Baluzianus, de quo in Præfatiuncula diximus. IDEM.

75. *Jurisjurandi*] Rempublicam atque urbem meâ unius operâ eſſe ſalvam. Vide *Fam.* V. 1. *Orat.* pro Domo &c.

76. Χρύσεα χαλκείων] *Aurea pro æneis.* Proverbium ductum ex Homero, ubi Glaucus & Diomedes arma permutant, ut aurea alter pro æneis acciperet. Iliad. Ζ'. 236. ERNESTUS.

77. Ἀναντιφώνητον] Sine reſponſione.

78. *Potuit*] Vendere: niſi fortè ſibi retinet animi causâ: ſolet enim ibi ſe cum ſuo ſervulo tibicine oblectare. MANUTIUS. *Potuit* proſcribere, ut æs alienum diſſolvat, quod antè contraxit: *niſi fortè* aliquid parſimoniâ ex aliquo tempore compararit. *Solet enim* jam non cum ampliſſimis viris, ut antè, convivari, ſed *cum ſuo tibicine* verſari. JUNIUS.

79. *Ære*] Ita Gruterus, ex Boſii conjectura: nam, *præ re*, habent MSS.

80. Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι] *Veriti ſunt quidem recuſare, timuerunt autem accipere.* Iliad. Η'. 93. Similiter obæratos dicit Sextium & Cælium, & in illos omnes convenire verſum hunc, quòd veriti eſſent à Pompeio & republica diſſentire: timuiſſent autem à Cæſare, etiamſi propter æs alienum cuperent, pecunias accipere: ſicut fecit Curio. POPMA.

81. *Reſtituendo*] De exilio Patrenſi. Ep. 19. lib. XIII. Fam. CORRADUS.

82. *Nomine*] Pecunia ab Egnatio exigenda. MANUTIUS.

83. *Minori*] Scilicet epiſtolæ.

Athenas veneris, (jam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quæ omnia in mensem Martium sunt collata) utique ad me tabellarios mittas. Sed heus tu, jámne vos à Cæsare per Herodem talenta Attica quinquaginta extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. Putat enim suos nummos vos comedisse; Cæsarem [84] in Nemorensi ædificando diligentiorem fore. Hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis, & rheda equis juncta, & lectica, & familia magna: pro qua, si Curio [85] legem pertulerit, H-S centena pendat necesse est. Erat præterea [86] cynocephalus in essedo: nec deerant onagri. Nunquam vidi hominem nequiorem: sed extremum audi. Diversatus est Laodiceæ apud Pompeium Vindullum: ibi sua deposuit, cùm ad me profectus est. Moritur interim Vindullus: quæ [87] res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: cùm omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In his inventæ sunt quinque imagunculæ matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis [88] *bruti*, qui hoc utatur; & illius *lepidi*, qui hæc tam negligenter ferat. Hæc re volui [89] παρεισορῆσαι: sumus

Kk 3 enim

84. *In Nemorensi*] Cæsar ædificabat villam sumptuosissimam in nemore Aricino, sacro Dianæ. POPMA. Jocatur Cicero in solutionem à Cæsare factam Attico, & aliis ipsius Cæsaris creditoribus, qui illum ita importunè appellarant, ut coactus fuerit nummos eis, dinumerare, quos ædificando Nemorensi reservarat. BOSIUS. *Diligentiorem*, est parciorem in faciendis sumptibus. GRÆVIUS.

85. *Legem*] C. Scribonius Curio Tribunus plebis lege definierat jumentorum, vehiculorum, & servorum numerum, quibus singuli cives Romani ad iter faciendum uterentur: quam legem Viariam appellat Cælius in epistolâ quadam ad Ciceronem In eam legem committebat P. Vedius, quòd cum pluribus vehiculis & numerosiore familiâ iter faceret, quàm ea lex pateretur. Idcirco scribit Cicero eum pœnæ nomine H-S. centena pensurum, si ea lex perlata fuerit à Curione. BOSIUS.

86. *Cynocephalus*] Fuerunt Cynocephali è simiarum genere, de quibus vide Salmasium ad Solinum. GRÆVIUS.

87. *Res*] Hereditas. Liberti enim patronis, & patroni æquè libertis heredes erant, cùm aut intestati, aut sine filiis obiissent. Sin gentilis erat, de gentilitiâ hereditate accipiemus. MANUTIUS.

88. *Bruti*] Alludit ad cognomina Bruti & Lepidi. M. Brutus, inquit, homo brutus & stolidus, qui Vedio familiariter utitur, nec animadvertit sororem suam propter illum adulterii suspectam esse: Lepidus verò, homo lepidus & facetus, qui tam turpem suspicionem in uxore leviter curat, & negligenter fert. Duæ autem fuerunt sorores Bruti; una Junia, uxor M. Lepidi postea Triumviri; altera Tertia sive Tertulla, nupta C. Cassio interfectori Cæsaris. POPMA.

89. Παρεισορῆσαι] Obiter scire.

enim ambo bellè curiosi. Unum etiam velim cogites. Audio Appium [90] προπύλαιον Eleusine facere: num inepti fuerimus, si nos quoque Academiæ fecerimus? Puto, inquies. Ergo id ipsum scribes ad me. Equidem valde ipsas Athenas amo: volo esse aliquod monumentum: odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. Sed ut tibi placebit: faciésque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorem, & quo modo hiemaris. Cura ut valeas. [91] Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

90. Προπύλαιον] *Vestibulum*, ut esset in urbe celebri monumentum nominis sui. MANUTIUS.

91. *Post Leuctricam pugnam*] Quam *Bovillam* dixit, lib. V. epist. 13.

CICERO ATTICO SAL.

2 CUM Philogenes libertus tuus Laodiceam ad me salutandi causâ venisset, & statim ad te navigaturum esse diceret, has ei literas dedi; quibus ad eas rescripsi, quas acceperam à Bruti tabellario. Et respondebo primùm postremæ tuæ paginæ, quæ mihi magnæ molestiæ fuit; quòd ad te scriptum est à Cincio de Statii sermone: in quo hoc molestissimum est, Statium dicere, à me quoque [1] id consilium probari. Probari autem? de isto hactenus. Dixerim me vel plurima vincula tecum summæ conjunctionis optare: etsi sunt amoris arctissima: tantum abest, ut ego ex eo, quo adstricti sumus, laxari aliquid velim. [2] Illum autem multa de istis rebus asperiùs solere loqui sæpè sum expertus; sæpè etiam lenivi iratum. Id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione, militiáve nostrâ, sæpe incensum irâ vidi, sæpe placatum. Quid ad Statium scripserit, nescio. Quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maximè curæ, ne quid fiat secus, quàm volu-

1. *Id consilium*] Consilium Quinti fratris de dimittendâ Pomponiâ, Attici sorore. Statius autem Quinti libertus. MAN.

2. *Illum autem*] Quintum. IDEM.

3. *Chæronis*] Chæronem loquentem induxerat Dicæarchus in libris περὶ τῆς εἰς Τροφωνίου καταβάσεως. Athenæus. MANUT.

4. Ἱστορικώτατος] Historiæ peritissimus.

5. Νεόκτιστα] Nuper condita.

6. Τῷ τῶν νεῶν] Navium enumeratione, Iliad. lib. II.

7. *Transtuli*] In libros de republicâ, ad quos

volumus, quámque oportet. Nec ſatis eſt in ejuſmodi re, ſe quemque præſtare. Ac maximè partes iſtius officii ſunt pueri Ciceronis, ſive jam adoleſcentis: quod quidem illum ſoleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, téque mirificè: ſed eſt magnum illud quidem, veruntamen multiplex pueri ingenium; quo ego regendo habeo negotii ſatis. Quoniam reſpondi poſtremæ tuæ paginæ primâ meâ; nunc ad primam revertar tuam. Peloponneſias civitates omnes maritimas eſſe, hominis non nequam, ſed etiam tuo judicio probati, Dicæarchi tabulis credidi. Is multis nominibus, in Trophoniana [3] Chæronis narratione, Græcos in eo reprehendit, quòd mare tam ſecuti ſunt: nec ullum in Peloponneſo locum excipit. Cùm mihi auctor placeret, (etenim erat [4] ἱςορικώτατος, & vixerat in Peloponneſo) admirabar tamen, &, vix accredens, communicavi cum Dionyſio. Atque is primo eſt commotus: deinde, quòd tum de iſto Dicæarcho non minùs bene exiſtimabat, quàm tu de C. Veſtorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiæ cenſebat eſſe Lepreon quoddam maritimum: Tene autem & Aliphera, & Tritia [5] νεόκτιςα ei videbantur; ídque [6] τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit iſtorum. Atque iſtum ego locum totidem verbis à Dicæarcho [7] tranſtuli. Phliaſios autem dici ſciebam, & ita fac [8] ut habeas; nos quidem ſic habemus. Sed primò me ἀναλογία deceperat, Φλιῦς: Ὀπῦς: Σιπῦς: quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. Sed hoc continuò correximus. Lætari te noſtrâ moderatione & continentiâ video. Tum id magis faceres, ſi adeſſes; atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceæ ad Kal. Maias omnium diœceſium, præter Ciliciæ, mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ ſunt: omnes ſuis legibus & judiciis uſæ, [9] αὐτονομίαν adeptæ revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad ſe ære alieno liberandas, aut levandas dedi; uno, quòd omnino nullus in imperio

quos pertinebat diſputatio de commerciis & mercatibus civitatum, quibus maritimæ magis abundant & pollent, quàm mediterraneæ: quod ipſum etiam diſputat Ariſtot. in ſuis Polit. lib. VI. & VII. Pop.

8. *Ut habeas*] Ut corrigas. Nam *Phliuntios* non rectè ſcripſeram, analogiâ deceptus; quod ut ab Ὀπῦς, Σιπῦς, Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι, item Phliuntios à Φλιῦς deduci putaveram. Manut.

9. *Αὐτονομίαν*] Facultatem ſuis legibus vivendi.

perio meo ſumptus factus eſt: nullum cùm dico, non loquor [10] ὑπερβολικῶς: nullus, inquam, ne teruntius quidem. Hac autem re incredibile eſt quantum civitates emerſerint. Acceſſit altera. Mira erant in civitatibus ipſorum furta Græcorum, quæ magiſtratus ſui fecerant: quæſivi ipſe de iis, qui annis decem proximis magiſtratum geſſerant: apertè fatebantur: itaque ſine ulla ignominia ſuis humeris pecunias populis retulerunt. Populi autem nullo gemitu Publicanis, quibus hoc ipſo luſtro nihil ſolverant, etiam ſuperioris luſtri reddiderunt. Itaque Publicanis in oculis ſumus. Gratis, inquis, viris. Senſimus. Jam cætera juriſdictio nec [11] imperita, & clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minimè [12] provinciales. Nihil per cubicularium. Ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata hæc, & magna, mihique nondum laborioſa ex illa vetere [13] militia. Nonis Maii in Ciliciam cogitabam: ibi cùm Junium menſem conſumpſiſſem, atque utinam in pace, (magnum enim bellum impendet à Parthis) Quintilem in reditu ponere. Annuæ enim mihi operæ a. d. III. Kal. Sext. [14] emerentur. Magna autem in ſpe ſum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana uſque ad Nonas Martias; è quibus intelligam, Curionis noſtri [15] conſtantiâ omnia potiùs actum iri, quàm de provinciis. Ergo, ut ſpero, propediem te videbo. Venio ad Brutum tuum, immo noſtrum, ſic enim mavis. Equidem omnia feci, quæ potui aut in mea provincia perficere, aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege, & ago quotidie per literas ſcilicet. Ipſum enim triduum, quatriduúmve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. Sed & tum præſens, & poſtea creberrimè non deſtiti rogare, & petere meâ causâ; ſuadere, & hortari ſuâ. Multum profeci: ſed quantum, non planè, quia longè abſum, ſcio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi, ut totum

10. Ὑπερβολικῶς] Supra modum.

11. *Imperita*] Ita Vict. & Man. ſed Boſius, *impetrita*: Popma, *impænita*: Lamb *impedita*, ut conjecerat Corradus. Sed à Victorio cur diſcedatur, non video.

12. *Provinciales*] Difficiles, qualibus uti ſolent alii, qui provinciis præſunt. CORRAD. Vide ep. 11 lib. I. ad Q. Fr.

13. *Militia*] Cùm fui candidatus.

14. *Emerentur*] Hoc eſt, explentur. Inferiùs ep. 5. hujus lib *annuum tempus propè jam emeritum habebamus*. CASAUB.

15. *Conſtantiâ*] Interceſſionis. Vide ep. 13. lib. VIII. Fam. CORRAD.

totum nomen [16] Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis à proxima quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi : noluit Scaptius. Tún' qui ais Brutum cupere aliquid perdere; quaternas habebat in syngrapha : fieri non poterat : nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium pœnitere. Nam quod senatus-consultum esse dicebat, ut jus ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quòd pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem [17] Auli lex, jus dici de ita sumpta pecunia. Decrevit igitur Senatus, ut jus diceretur ex ista syngrapha. Nunc ista habet juris idem, quod cæteræ, nihil præcipui. Hæc, à me ordine facta, puto me Bruto probaturum; tibi nescio; Catoni certè probabo. Sed jam ad te ipsum revertor. Ain' tandem, Attice, laudator integritatis & elegantiæ nostræ? *ausus es hoc ex ore tuo*, inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum quòd non simul sis, paterere me id facere, si vellem? *Non amplius*, inquis, *quinquaginta*. Cum Spartaco minùs multi primò fuerunt. Quid tandem isti mali in tam [18] tenera insula non fecissent? non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? Inclusum in curia Senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. Erat enim præfectus Appii Scaptius, & habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cujus mehercule os mihi ante oculos solet versari cùm de aliquo officio, ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, præfectus ut Scaptius sit? aliàs hoc statueramus, ut negotiatorem neminem : idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? cur potius, quàm cohortes? sumptu jam [19] nepos evadit Scaptius? Volunt, inquis, [20] principes. Scio, nam ad me Ephesum usque venerunt; flentésque equitum scelera, & miserias

16. *Scaptio*] Vide lib. V. ep. 21.

17. *Auli lex*] Auli Gabinii. MANUT.

18. *Tenera*] Hoc est, parum munita, & injuriis opportuna. CASAUBONUS.

19. *Nepos*] Miratur Cicero, cur turmas equitum potiùs velit Scaptius, quàm peditum cohortes, cùm in illis alendis majores sumptus facere oporteat: quasíque jocans dicit (ut putamus) *sumptu jam nepos evades Scaptius*, cùm primùm avarus ut fœnerator à nobis haberetur, nunc repentè prodigus & sumptuosus factus est. VICT.

20. *Principes*] Cypri. *Scio*, ἐρωνικῶς : ex hoc, inquit, judica, *&c.* MANUT.

ſuas detulerunt. Itaque ſtatim dedi literas, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent: ob eámque cauſam, tum ob cæteras, Salaminii nos in cælum decretis ſuis ſuſtulerunt. Sed jam quid opus equitatu? ſolvunt enim Salaminii. Niſi fortè id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centeſimis ducant. Et ego audebo legere unquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, ſi tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in iſto Brutum amaſti, dulciſſime Attice: nos, vereor, ne parum. Atque hæc, ſcripſi ego ad Brutum ſcripſiſſe te ad me. Cognoſce nunc cætera. Pro Appio nos hîc omnia faciemus; honeſtè tamen, ſed planè libenter: nec enim ipſum odimus: & Brutum amamus: & Pompeius mirificè à me contendit; quem mehercule plus plúſque in dies diligo. C. Cælium Quæſtorem huc venire audiſti. Neſcio, quid ſit: [21] ſed... [22] Pammenia illa mihi non placent. Ego me ſpero Athenis fore menſe Septembri. Tuorum itinerum tempora ſcire ſanè velim. [23] Εὐήθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epiſtola tua Corcyræa. Quid quæris? invideo potentiæ [24] Veſtorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire: ſed lucet; urget turba; feſtinat Philogenes. Valebis igitur, & valere Piliam, & Cæciliam [25] noſtram jubebis literis; & ſalvebis à meo Cicerone.

21. *Sed*] Ἀποσιώπησις. Quaſi innuat Cicero Cælium non venturum, aut tale quid. Bosius.

22. *Pammenia*] Sunt negotia illa *Pammenis*, de quibus ſuprà lib. V. ſub finem epiſt. 20. Junius.

23. Εὐήθειαν] Fatuam ſimplicitatem.

24. *Veſtorii*] Cui controverſia fuerit cum homine tam fatuo. Vide ſuprà, V. 2. & *Fam.* VIII. 7. Manut.

25. *Noſtram*] Malim, *Cæciliam* noſtris *jubebis literis*. Muret.

Cicero Attico Sal.

3 Etsi nil ſanè habebam novi, quod pòſt accidiſſet, quàm dediſſem ad te Philogeni liberto tuo literas, tamen cùm Philotimum Romam remitterem, ſcribendum aliquid ad te fuit: ac primum illud, quod me maximè angebat, (non quò me aliquid juvare poſſes, quippe res eſt in manibus: tu autem abes longè gentium: [1] Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ Νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης

1. Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλός] *Multos verò in medio auſter*

ρεῖης ἁλὸς) obrepsit dies, ut vides, (mihi enim a. d. III Kal. Sext. de provincia decedendum est) nec succeditur. Quem relinquam, qui provinciæ præsit? Ratio quidem, & opinio hominum postulat fratrem: primùm, quòd videtur esse honos: nemo igitur potior. Deinde, quòd solum habeo Prætorium. Pontinius enim ex pacto & convento (nam ea lege exierat) jam à me discesserat. [2] Quæstorem nemo dignum putat: etenim est levis, libidinosus, [3] tagax. De fratre autem primùm illud est: persuaderi ei non posse arbitror: odit enim provinciam: & hercule nihil odiosius, nihil molestius. Deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei sit officii? cùm bellum esse in Syria magnum putetur, & id videatur in hanc provinciam erupturum; hîc præsidii nihil sit; sumptus annuus decretus sit; videatúrne, aut pietatis esse meæ, fratrem relinquere; aut diligentiæ, [4] nugarum aliquid relinquere? Magnâ igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magnâ inopiâ consilii. Quid quæris? [5] toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia [6] melior? decedes cùm voles; nisi fortè jam decessisti: quem videbitur, præficies Thesprotiæ & Chaoniæ. Nec dum tamen ego Quintum conveneram; ut jam, si id placeret, scirem, possétne ab eo impetrari: nec tamen, si posset, quid vellem habebam. Hoc est igitur ejusmodi. Reliqua plena adhuc & laudis & gratiæ, digna iis libris quos dilaudas. Conservatæ civitates; cumulatè Publicanis satisfactum: offensus contumeliâ nemo; decreto justo & severo perpauci; nec tamen quisquam ut queri audeat. Res gestæ dignæ triumpho, de quo ipso nihil cupidè agemus; sine tuo quidem consilio certè nihil. Clausula est difficilis

auster volvit fluctus lati maris. Proverb. ingens intervallum: & multa in medio. CORRADUS.

2. *Quæstorem*] Cælius nondum venerat. Mescinium igitur intellige. MANUT.

3. *Tagax*] Sic emendat Cujacius noster. Unde autem ducta sit vox *tagax*, in promptu est. Significatione quâdam obscurâ: quod si cui est, discat ex Festo; cujus hæc verba sunt: *Tagax, furunculus a tagendo dictus: cujus vocabuli Lucilius meminit: Et mutone manum proscribere posse tagacem.* Dicebant autem *tago*, veteres, pro, *tango*, LAMBINUS. Ita quoque ex Tornæsiano Bosius. Alii, *salax*: alii, *rapax*.

4. *Nugarum aliquid*] Levem hominem Mescinium. Non pius, si fratrem relinquo; non diligens, si quæstorem, rei militaris expertem. MANUTIUS.

5. *Toto negotio nobis opus non fuit*] Id est, toto hoc negotio carere nos oportuit, nullámque provinciæ hujus partem attingere. Sic infrà: *Totis igitur literis nihil opus fuit*; quod est: Prorsus scribendum non fuit. MALASPINA.

6. *Provincia*] Epirotica negotiatio. MAN.

ficilis in tradenda provincia: ſed hæc Deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus ſcilicet plura tu ſcis; ſæpius, & certiora audis. Equidem doleo, non me tuis literis certiorem fieri. Huc enim odioſa afferebantur [7] de Curione, de Paulo: non quò ullum periculum videam ſtante Pompeio, vel etiam ſedente; valeat modò: ſed mehercule Curionis & Pauli meorum familiarium vicem doleo. Formam igitur mihi totius Reipublicæ, ſi jam es Romæ, aut cùm eris, velim mittas; quæ mihi obviam veniat, ex qua me fingere poſſim, & præmeditari, quo animo accedam ad urbem. Eſt enim quiddam, advenientem non eſſe peregrinum atque hoſpitem. Et, quod penè præterii: Bruti tui cauſâ, ut ſæpè ad te ſcripſi, feci omnia. Cyprii numerabant: ſed [8] Scaptius centeſimis, renovato in ſingulos annos fœnore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipſum, quàm per me in Brutum, quem tamen ego [9] præſtare non poteram: erat enim rex perpauper; aberámque ab eo ita longè, ut nihil poſſem niſi literis; quibus pugnare non deſtiti. Summa hæc eſt. Pro ratione pecuniæ liberaliùs eſt Brutus tractatus, quàm Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter centum: Pompeio in ſex menſibus promiſſa CC. Jam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix poteſt. Quid eſt igitur, quòd laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit à me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortaſſe ſuccenſet; aut quia præfectus non eſt, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Lænio; & quod tibi Romæ oſtenderam me ſervaturum; in quo perſeveravi. Sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cùm poſſet, noluit? [10] Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto eſſe ſatisfactum. Is à me tribunatum cùm accepiſ-

7. *De Curione, de Paulo*] C. Scribonio Curione tribuno plebis, L. Æmilio Paulo conſule, utroque Cæſaris cauſam defendente, acceptâ grandi pecuniâ. MANUT.

8. *Scaptius*] Lib. V. 21. VI. 1. 2.

9. *Præſtare*] Præſtare aliquem dicimur, cùm efficimus, ne quid is committat ſecus, quàm volumus: ut ad Q. Fr. *Ego Meſſalam Cæſari præſtabo*. MANUTIUS.

10. *Scaptio*] Fuerunt enim duo Scaptii amici Bruti: unus negotiator in Ciliciâ, & præfectus Appii in Cypro; alter negotiator in Cappadociâ. POPMA.

11. *Canis*] Scio *canis* poſſe defendi ex hiſtoriâ: mihi tamen magis placeret *cauſa*, ut eſt emendatum in libro viri doctiſſimi. URSINUS.

accepiſſet, quem ego ex Bruti literis ei detuliſſem, poſtea ſcripſit ad me, ſe uti nolle eo tribunatu. Gavius eſt quidam, cui cùm præfecturam detuliſſem Bruti rogatu, multa & dixit, & fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii [11] canis. Is me nec proficiſcentem Apameam proſecutus eſt; nec, cùm poſtea in caſtra veniſſet, atque inde diſcederet, num quid vellem, rogavit; & fuit apertè mihi neſcio quare non amicus. Hunc ego ſi in præfectis habuiſſem, quem tu me hominem putares? qui, ut ſcis, potentiſſimorum hominum contumaciam nunquam tulerim, ferrem hujus aſſeclæ? etſi hoc plus eſt quàm ferre, tribuere etiam beneficii aliquid & honoris. Is igitur Gavius, cùm Apameæ me nuper vidiſſet Romam proficiſcens, me ita appellavit: ([12] Culleolum vix auderem) Unde, inquit, me jubes petere cibaria præfecti? Reſpondi leniùs, quàm putabant oportuiſſe, qui aderant; me non inſtituiſſe iis dare cibaria, quorum operâ non eſſem uſus. Abiit iratus. Hujus nebulonis [13] oratione ſi Brutus moveri poteſt, licebit eum ſolus ames; me æmulum non habebis. Sed illum eum futurum eſſe puto, qui eſſe debet. Tibi tamen cauſam notam eſſe volui: & ad ipſum hæc perſcripſi diligentiſſimè. Omnino (ſoli enim ſumus) nullas unquam ad me literas miſit Brutus, ne proximè quidem de Appio, in quibus non ineſſet arrogans, [14] ἀκοινώνητον aliquid. Tibi autem valde ſolet in ore eſſe, [15] *Granius autem*

Non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos:

in quo tamen ille mihi riſum magis, quàm ſtomachum movere ſolet: ſed planè parum cogitat, quid ſcribat, aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, & certè, epiſtolam inſcriptam patri ſuo. Solet enim aperire, idque de meo conſilio, ſi quid fortè ſit, quod opus ſit ſciri. In ea autem epiſtola erat illud idem de ſorore, quod ad me. Mirificè conturbatum vidi puerum.

12. *Culleolum*] Fam. lib. XIII. ep. 41. ſcribit ad L. Culleolum provinciæ præfectum: ſed, hîc alium, nullius pretii hominem, videtur intelligere. MANUT.

13. *Oratione*] Alii legunt *operatione*: Boſius, *obiratione*: Junius, *ratione*.

14. Ἀκοινώνητον] Alienum à familiari conſuetudine.

15. *Granius*] Granius, inquit, quem potentiores deſpiciebant, ipſe ſe non contemnebat, ſed plurimi faciebat: idémque reges oderat ſuperbos, hoc eſt, magnates illos, qui ipſum deſpectui habebant. Hîc Cicero ſibi partes ſumit Granii Luciliani, ut Bruti faſtum, & arrogantiam retundat, uſurpátque verſus Lucilii, quos in ore frequenter Atticus habebat. Boſius.

puerum. Lacrymans mecùm eſt queſtus. Quid quæris? miram in eo pietatem, ſuavitatem, humanitatémque perſpexi: quo majorem ſpem habeo, nihil fore aliter ac deceat. Id te igitur ſcire volui. Ne illud quidem prætermittam: Hortenſius filius fuit Laodiceæ [16] gladiatoribus flagitioſè & turpiter. Hunc ego patris cauſâ vocavi ad cœnam, quo die venit; & ejuſdem patris cauſâ, [17] nihil ampliùs. Is mihi dixit, ſe Athenis me expectaturum, ut mecum decederet. Rectè, inquam: quid enim dicerem? Omnino puto nihil eſſe quod dixit. Nolo quidem; ne offendam patrem, quem mehercule multùm diligo. Sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minimè volo. Hæc ſunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra [18] M. Servilium. Literas mitte quamprimùm. [19] Si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliæ, & filiæ ſalutem. Cura, ut valeas.

16. *Gladiatoribus*] Hoc eſt, cùm ludi gladiatorii ederentur Laodiceæ Græv.

17. *Nihil ampliùs*] Ad cœnam vocavi, quòd eſſet Hortenſii filius: aliis eum officiis non ſum proſecutus, ne pater, cui ſciò odioſum, inviſúmque eſſe, moleſtè ferret. Manut.

18. *M. Servilium*] De repetundis accuſatum. Ep. 8. lib. VIII. Fam. Corrad.

19. *Si nihil*] Si nihil ſit, inquit, quod ſcribas, volo tamen mihi nunties vel per tuum tabellarium, nihil fieri. Bosius.

Cicero Attico Sal.

4 Tarsum venimus Nonis Juniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio adminiſtrandi, quòd paucos dies habebam reliquos annui muneris: illud autem difficillimum; relinquendus erat ex ſenatus-conſulto, qui præeſſet. Nihil minùs probari poterat, quàm Quæſtor Meſcinius. Nam de Cælio nihil audiebamus. Rectiſſimum videbatur fratrem cum imperio relinquere: in quo multa moleſta, diſceſſus noſter, belli periculum, militum improbitas, ſexcenta præterea. O rem totam odioſam! ſed hæc fortuna viderit: quoniam conſilio non multùm uti licet. Tu, quando Romam ſalvus, ut ſpero, veniſti, videbis, ut ſoles, omnia, quæ intelliges noſtra intereſſe, in primis de Tullia mea: cujus [1] de conditione quid mihi placeret ſcripſi ad Teren-

1. *De conditione*] De nuptiis.

Terentiam, cùm tu in Græcia esses: deinde de honore nostro. Quòd enim tu abfuisti, vereor ut satis diligenter actum in Senatu sit de literis meis. Illud præterea [2] μυστικώτερον ad te scribam; tù sagaciùs odorabere. [3] Τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος (οἶσθα ὃν λέγω) ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. Δέδοικα δὴ, μήτι νοήσῃς. Εἰς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος, τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι. Non queo tantum quantum vereor scribere. Tu autem fac ut mihi tuæ literæ volent obviæ. Hæc festinans scripsi in itinere, atque agmine. Piliæ, & puellæ Cæciliæ bellissimæ salutem dices.

2. Μυστικώτερον] Secretius.

3. Τῆς δάμαρτος] *Uxoris meæ libertus (nosti quem dico) visus est mihi dudum è verbis, quæ inconsideratè effutiebat, turbasse calculos, ex coëmptione bonorum Crotoniatæ tyrannicidæ,* hoc est, T. Annii Milonis, qui Clodium occidit. *Timeo, ne id adhuc non intellexeris. Unus nimirum hoc ubi consideraveris, reliqua in tuto pone.*

CICERO ATTICO SAL.

NUNC quidem profectò Romæ es, quò te, si ita est, salvum venisse gaudeo. Unde quidem quàm diù abfuisti, magis à me abesse videbare, [1] quàm si domi esses. Minùs enim mihi meæ notæ res erant, minùs etiam publicæ. Quare velim, etsi, ut spero, te hæc legente aliquantum tamen viæ processero, tamen obvias mihi literas quàm argutissimas de omnibus rebus crebrò mittas, in primis de quo scripsi ad te antea. [2] Τῆς ξυνάορου τῆς ἐμῆς ὁ ἐξελεύθερος, ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων, καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις, ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου. Hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis. [3] Ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου τειχῶν παρέδωκεν μνῶν κδ, μη, ὀφειλη-

1. *Quàm si domi esses*] Quàm si esses Romæ: & tamen minùs à me aberas, in Græcia cùm esses. MANUT.

2. Τῆς ξυνάορου] *Uxoris meæ libertus, visus est mihi sæpè garriens & errans in conciliabulis & circulis, quodam modo conturbasse rationes in bonis Crotoniatæ.*

3. Ἐξ ἄστεως] *Ex urbis septicollis mœnibus* (id est, Româ) *Camillo edidit* (Philotimus libertus uxoris meæ) *rationes XXIV. minarum, & XLVIII. minarum æris alieni* (ab uxore scilicet contracti) *seque debere XXIV. minas ex bonis Crotoniaticis* (hoc est Milonis) *& Chersoniticis* (in Chersoneso exactis) *XLVIII, & quamvis ex hereditatibus, quas adierit, redegerit bis sexcentas & quadragenas, se tamen æris illius alieni ne obolum quidem dissolvisse, cùm jam debeantur à Kal. secundi*

ὀφειλημάτων Καμίλλῳ, ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ, ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν, καὶ ἐκ τῶν Χεῤῥονησιατικῶν μ η καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ, χμ, τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. Τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. Ταῦτα οὖν πρῶτον μὲν, ἵνα πάντα σώζηται· δεύτερον δὲ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προκειμένης ἡμέρας. Ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα. Καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος, καί τι σχεδὸν ἐλπίσας. Ἀπόνοος δέ ἀλόγως ἀπέςη, ἐπειπών, εἴκω. αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν: méque objurgavit vetere proverbio, [4] τὰ μὲν διδόμενα. Reliqua vide, &, [5] quantum fieri poteſt, perſpiciamus. Etſi annuum tempus propè jam emeritum habebamus: dies enim XXXIII erant reliqui: ſollicitudine provinciæ tamen vel maximè urgebamur. Cùm enim arderet Syria bello; & Bibulus in tanto mœrore ſuo maximam curam belli ſuſtineret; ad méque legati ejus, & Quæſtor, & amici literas mitterent, ut ſubſidio venirem: etſi exercitum infirmum habebam; auxilia ſanè bona, ſed ea Galatarum, Piſidarum, Lyciorum (hæc enim ſunt noſtra robora) tamen eſſe officium meum putavi, exercitum habere quàm proximè hoſtem, quoad mihi præeſſe provinciæ per ſenatus-conſultum liceret. Sed, quo ego maximè delectabar, Bibulus [6] moleſtus mihi non erat; [7] de omnibus rebus ſcribebat ad me potiùs: & mihi deceſſionis dies [8] λεληθότως obrepebat: qui cùm advenerit, [9] ἄλλο πρόβλημα, quem præficiam; niſi Caldus Quæſtor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longiorem epiſtolam facere: ſed nec erat res, de qua ſcriberem; nec jocari præ cura poteram. Valebis igitur, & puellæ ſalutem Atticulæ dices, noſtræque Piliæ.

CICE-

ſecundi menſis: libertum autem ejus, qui idem, quod Cononis pater (Timotheus) *nomen habebat, nihil curaſſe. Primum igitur hoc, omnia ut ſerventur: alterum, ut ne uſuras quidem negligas, quæ debentur ex die ſuprà poſito. Per eos dies, quibus illum pertuli, magno in timore fui. Venerat enim explorandi causâ, atque aliquid ſperabat: qua ſpe fruſtratus abiit temerè; ſic fatus: Concedo; Turpe eſt diu manere, &c.* ex Hom. Iliad. Β´ 298.

4. Τὰ μὲν διδόμενα] Proverbium hoc ita ſuppleri ex Platonis Gorgia poteſt: τὰ μὲν διδόμενα ἀνάγκη δέχεσθαι, *quæ dantur neceſſe eſt accipere.* ERNESTUS.

5. *Quantum fieri poteſt*] Lego, *quantum poteſt, perſpice. Nos etſi, &c.* BOSIUS *Baluzianus.*

6. *Moleſtus*] Non rogabat, ut ſubſidio venirem. Fam. lib. II. ep. 17. MANUT.

7. *De omnibus rebus*] Ut de filii auguratu, aliiſque rebus, potiùs quàm de bello.

8. Λεληθότως] Senſim, clàm.

9. Ἄλλο πρόβλημα] Alia quæſtio.

CICERO ATTICO SAL.

EGo dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subitò sum factus [1] accusatoris ejus socer. Id quidem, inquis, dii approbent. Ita velim: téque ita cupere certò scio. Sed crede mihi, nihil minùs putaram ego, qui de Tib. Nerone, qui mecum [2] egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt factis sponsalibus. Sed hoc spero melius. Mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio & comitate adolescentis. Cætera noli [3] ἐξακανθίζειν. Sed heus tu [4], πυροὺς εἰς δῆμον Athenis? [5] placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certè [6] libri: non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas. Me tamen de Academiæ [7] προπύλῳ jubes cogitare; cùm jam Appius de Eleusine non cogitet? De Hortensio te certò scio dolere: equidem excrucior: decreram enim cum eo valde familiariter vivere. Nos provinciæ præfecimus Cælium: puerum, inquies, & fortasse fatuum, & non gravem, & non continentem. Assentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo antè tuas acceperam literas, in quibus [8] ἐπέχειν te scripseras quid esset mihi faciendum de relinquendo; eæ me pungebant. Videbam enim, quæ tibi essent ἐποχῆς causæ, (& erant eædem mihi) puero tradere me: fratri autem, illud non utile nobis. Nam præter fratrem nemo erat, quem sine contumelia Quæstori, nobili præsertim, anteferrem. Tamen, dum impendêre Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere, aut etiam Reipu-

1. *Accusatoris*] Dolabellæ. MANUT.

2. *Egeras*] De Tulliæ conjugio. Et Nero hic est, opinor, de quo Fam. lib. XIII. ep. 63. & 64. qui Tiberii Imperatoris pater fuit. IDEM.

3. Ἐξακανθίζειν] Propriè *spinas vellere & colligere*. Hîc spinæ sunt Dolabellæ vitia, quæ non vult ex superiori ejus vita colligi. IDEM.

4. Πυροὺς] Frumenta in populum.

5. *Placet hoc tibi?*] Elegans usus verbi *placet*. Cùm in manifesto peccato aliquem deprehenderant, ita ut ne ipse quidem factum suum defendere posse videretur: ita eum interrogabant: *Placet hoc tibi?* Sic Thais Terentiana deprehensum Chæream leviter objurgans: *Satin' hoc tibi placet?* Tibullus in carmine obscœno: *placet . . . qui sub a borum coma*, & quæ sequuntur. Piget enim adscribere. MURET. *Var. Lect.* XV. 8.

6. *Libri*] De Republicâ, in quibus improbavi largitionem in cives: videtur enim ad tyrannidem spectare. MANUT.

7. Προπύλῳ] Vide hujus libri ep. 1.

8. Ἐπέχειν] Dubitare, assensionem retinere. Ἐποχῆς, dubitationis.

Reipublicæ causâ contra ſenatus-conſultum ipſe remanere: qu. poſtea quàm incredibili felicitate diſceſſerunt, ſublata dubitatio eſt. Videbam ſermones: hui fratrem reliquit? num eſt hoc non plus annum obtinere provinciam? quid, quòd Senatus eos voluit præeſſe provinciis, qui non præfuiſſent? at hic [9] triennium. Ergo hæc [10] ad populum. Quid, quæ tecum? nunquam eſſem ſine cura, ſi quid iracundius, aut contumelioſius, aut negligentius; quæ fert vita hominum. Quid, ſi quid filius puer, & puer bene ſibi fidens? qui eſſet dolor? quem pater [11] non dimittebat; téque [12] id cenſere moleſtè ferebat. At nunc Cælius, [13] non dico equidem quid egerit; ſed tamen multo minùs laboro. Adde illud, Pompeius eo robore vir, iis radicibus, Q. Caſſium ſine ſorte delegit, Cæſar Antonium: ego ſorte datum offenderem? [14] ut etiam inquireret in eum, quem reliquiſſem? [15] Hoc melius: & hujus rei plura exempla: ſenectuti quidem noſtræ profectò aptius. At te apud eum, dii boni! quanta in gratia poſui? eique legi literas non tuas, ſed [16] librarii tui. Amicorum literæ me ad triumphum vocant, rem à nobis, ut ego arbitror, propter hanc [17] παλιγγενεσίαν noſtram, non negligendam. Quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere; quo nos minùs inepti videamur.

CICE-

9. *Triennium*] In Aſiâ.

10. *Ad populum*] Dicerem, afferrem, cùm excuſarem me, quòd fratrem provinciæ non præfeciſſem. Tibi autem alias cauſas exponerem. Dicerem enim, timuiſſe me, ne quid in provinciâ Quintus committeret iracundiùs, &c. MAN.

11. *Non dimittebat*] Manſiſſet igitur in provinciâ cum patre, faciléque quia puer, & puer bene ſibi fidens, commiſiſſet, quod eſſet nobis magnopere dolendum. IDEM.

12. *Id cenſere*] Dimittendum. IDEM.

13. *Non dico equidem quid egeris*] Legendum eſt: *Non dico equidem quidquid egeris.* MURETUS, Var. Lect. XV. 8. Meliùs in Mſſ. *Sed tamen quod egerit, multo minùs laboro.* F. URSINUS.

14. *Ut etiam*] Manutius, *aut etiam inquirerem in eum, &c.* Ut ſit ſenſus: Ne inquirere quidem in eum debui, nedum non relinquere.

15. *Hoc melius*] Quòd quæſtorem potiùs, quàm fratrem, reliquerim. MAN.

16. *Librarii tui*] Hoc eſt, quas non tu, ſed tuus, dictante me, ſcripſit librarius. Nicanor, ut videtur, quem ſecum adduxerat Cicero. Atticus viciſſim literas non rarò ſcribebat Ciceronis nomine. MONGALTUS.

17. Παλιγγενεσίαν] *Alterius* quaſi *vitæ inſtaurationem*, propter exilium. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

QUINTUS filius, piè sanè, me quidem certè multùm hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuæ reconciliavit. Eum valde etiam tuæ literæ excitarunt. Quid quæris? confido rem, ut volumus, esse. Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modò tibi redditæ literæ sunt, Græcè [1] ἐν αἰνίγμοῖς Scilicet nihil est movendum: sed tamen [2] ἀφελῶς percunctando de nominibus Milonis, & ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid ita tu proficies. Ego Laodiceæ Quæstorem Mescinium expectare jussi, ut confectas rationes lege Julia [3] apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo [4] puerorum causâ; inde quamprimùm Athenas, etsi etesiæ valde reflant: sed planè volo his magistratibus, quorum voluntatem [5] in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quæso, obviam literas, num quid putes Reipublicæ nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset literas, nisi eum graviter ægrum Iulii reliquissem. Sed nuntiant, melius esse: ego tamen angor: nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius. 7

1. Ἐν αἰνίγμοῖς] Ænigmaticè.
2. Ἀφελῶς] Simpliciter.
3. *Apud duas civitates*] Deposuit Laodiceæ, & Apameæ, totidemque verbis ad ærarium retulit *Fam.* V. 20. MANUT.
4. *Puerorum*] Ut inde Cicerones pueros secum deduceret. Lib. V. epist. 18. & epist. 17. lib. II. Fam. IDEM.
5. *In supplicatione*] Quæ triumphi penè semper prærogativa est. CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

CUM instituissem ad te scribere, calamúmque sumpsissem, Batonius è navi rectà ad me venit domum Ephesi, & epistolam tuam reddidit prid. Kal. Octobres. Lætatus sum felicitate navigationis tuæ, [1] opportunitate Piliæ, etiam mehercule sermone ejusdem de conjugio Tulliæ meæ. Batonius autem miros terrores ad me attulit Cæsarianos: cum Lepta etiam plura locutus 8

1. *Opportunitate Piliæ*] Quæ tibi obviam progressa, opportunè advenienti occurrerit. MANUTIUS.

cutus est: spero falsa, sed certè horribilia: [2] exercitum nullo modo dimissurum: cum illo Prætores designatos, Cassium Tribunum plebis, Lentulum Consulem facere: Pompeio in animo esse urbem relinquere. Sed heus tu, num quid molestè fers [3] de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuæ filii? at à quibus victus? sed ad rem. Nos etesiæ vehementissimè tardarunt. Detraxit XX ipsos dies etiam [4] aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Ephesο [5] conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul è portu egredienti, sed expeditius naviganti. Nos Rhodiorum aphractis, cæterísque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus. Ita tamen properabamus, ut non posset magis. De [6] raudusculo Puteolano gratum. Nunc velim dispicias res Romanas: videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes; ad quem amici me vocant. Ego, nisi Bibulus, qui, dum unus [7] hospes in Syria fuit, pedem portâ non plus extulit, quàm [8] domo sua, adniteretur de triumpho, æquo animo essem. Nunc verò [9] αἰσχρὸν σιωπᾶν. Sed explora rem totam: ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At [10] multa; qui & properarem, & ei literas darem qui aut mecum, aut paulo antè venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit: tu dices utriusque nostrûm verbis & Piliæ tuæ, & filiæ.

CICE-

2. *Exercitum*] Anno insequenti petendi consulatûs causâ. Cùm enim lex esset, ut absentes consulatum petere non possent; obtinuerat Cæsar decem tribunorum rogatione, consule Pompeio, ut & absens, & cum imperio posset petere. MANUT. Scribendum, *Cæsarem exercitum*, &c. BOSIUS *Baluzianus*.

3. *De illo*] C. Hirro qui repulsam tulerat in Ædilitate curuli, victus à M. Cælio, ut in petitione Auguratûs à Cicerone, cui se solitus erat anteferre. Fam. lib. VIII. ep. 9. POPMA.

4. *Aphractus*] Quo tum periculosè, tum tardè navigavimus. MANUT. Quid ἄφρακτον, vide suprà V. 11.

5. *Conscendentes*] In navem scilicet. Nam sine adjectione navis, sic *conscendere* Cicero usurpat. GRÆVIUS.

6. *Raudusculo*] Fortè, quòd pecuniam dissolveris. Vide Ep. IV. 7. MANUT.

7. *Hospes*] Alii, *hostis*. Plus est, quàm; *Dum unus hostis*: cùm non modò hostes, sed & hospites, Bibulus timuerit. IDEM.

8. *Domo sua*] Cùm domo consul se tenuit metu Cæsaris collegæ. IDEM.

9. *Αἰσχρὸν σιωπᾶν*] *Turpe tacere*. Versus Euripidis in Philoctetа. Vide lib. III. de Orat. cap. 35.

10. *Multa*] Supple, vel scripsi, vel scribenda superessent mihi.

CICERO ATTICO SAL.

IN Piræea [1] cùm exiissem prid. Idus Octob. accepi ab Acasto, [2] servo meo, statim tuas literas: quas quidem cùm expectassem jam diù, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem ejus; ut aperui, rursus [3] σύγχυσιν literularum, quæ solent tuæ compositissimæ & clarissimæ esse: ac, ne multa, cognovi ex eo, quòd ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII. Kalend. Octob. cum febri. Percussus vehementer, nec magis quàm debui, statim quæro ex Acasto. Ille & tibi, & sibi visum, & ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommodè. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. Sed amavi tamen; admiratúsque sum, quòd nihilo minùs ad me tua manu scripsisses. Quare de hoc satis. Spero enim, quæ tua prudentia & temperantia est, & hercule, ut me jubet Acastus, confido te jam, ut volumus, valere. A Turannio te accepisse meas literas gaudeo. [4] Παραφύλαξον, si me amas, τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν αὐτότατα. Hanc, quæ mehercule mihi magno dolori est, (dilexi enim hominem) procura, quantulacunque est, Præcianam hereditatem. Prorsus ille ne attingat. Dices, nummos mihi opus esse ad apparatum triumphi: in quo, ut præcipis, nec me [5] κενὸν in expetendo cognosces, nec ἄτυφον in abjiciendo. Intellexi ex tuis literis, te ex Turannio audisse, à me provinciam fratri traditam. Adeón' ego non perspexeram prudentiam literarum tuarum? [6] Ἐπέχειν te scribebas. Quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam cur placeret, fratrem, & talem fratrem relinqui? [7] ἀθέτησις ista mihi tua, non ἐποχὴ videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. [8] Τὸ μὸν ὄνειρον ἐμοί. Eodem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. Non

 fuit

1. *Cùm exiissem*] E navi. CORRAD.
2. *Servo meo*] Lege: *Statore meo*. MURETUS, Var. Lect. XV. 8.
3. Σύγχυσιν] Confusionem.
4. Παραφύλαξον] *Observa*, si me amas, *conturbatoris* Philotimi *cupiditatem quàm maximè*: & cura, ne Præcianam hereditatem attingat. Vide *Fam*. XIV. 5.
5. Κενὸν] Inanem. Ἄτυφον, sine fastu.
6. Ἐπέχειν] Assensum sustinere.
7. Ἀθέτησις] Improbatio.
8. Τὸ μὸν ὄνειρον ἐμοί] *Meum mihi somnium*: subaudi, *narrabas*.

fuit faciendum aliter, méque [9] ἐπιχειρία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepiſſe de hac re epiſtolam ſcriptam accuratiùs. Ego tabellarios poſtero die ad vos eram miſſurus, quos puto antè venturos, quàm noſtrum Saufeium: ſed eum ſine meis literis ad te venire vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id eſt, de Dolabella, perſcribas; de Republica quam prævideo in ſummis periculis; de Cenſoribus, maximéque de ſignis, tabulis quid fiat; [10] referatúrne. Idibus Octob. has dedi literas: quo die ut ſcribis, Cæſar Placentiam [11] legiones quatuor. Quæſo, quid nobis futurum eſt? In arce Athenis ſtatio mea nunc placet.

---

9. Ἐπιχειρία] *Diuturna tua dubitatio fecit*, ut non ampliùs dubitarem.

10. *Referatúrne*] A cenſoribus ad ſenatum, ut S. C. fiat de ſumptu ſignorum, & tabularum coërcendo Fam. lib. VIII. epiſt. 14 MANUT. Noſtri, *Referantur.* Ut puto, meliùs. Solebant enim Ædiles, tabulas ſignáque & alia ornamenta à civitatibus atque hoſpitibus, mutuò accipere, ad magnificentiam ornatúmque ludorum, quæ poſteà dominis referenda curarent. Quidam tamen, ut fit, per ſimulationem Ædilitatis accepta, domum deinde atque in hortos ſuos avertentes, reſtituere negligebant. Huic quaſi latrocinio, Cenſores providere volentes, ſuis reſtitui juſſerunt. Itaque Cicero, num referantur, quærit. MALASPINA.

11. *Legiones*] Adducturus erat. CORRAD.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER VII.

CICERO ATTICO SAL.

DEDERAM equidem L. Saufeio literas, & 1
dederam ad te unum, quòd, cùm non eſſet temporis mihi ad ſcribendum ſatis, tamen hominem tibi tam familiarem ſine meis literis ad te venire nolebam. Sed, ut [1] philoſophi ambulant, has tibi redditum iri putabam priùs. Sin jam illas accepiſti, ſcis me Athenas veniſſe prid. Idus Octobres; è navi egreſſum in Piræeum, tuas ab Acaſto noſtro literas accepiſſe conturbatum, quòd cum febre Romam veniſſes; bono tamen animo eſſe cœpiſſe, quòd Acaſtus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; cohorruiſſe autem me, quòd tuæ literæ de legionibus Cæſaris afferrent; & egiſſe tecum, ut videres, ne quid [2] φιλοτιμία ejus, quem noſti, nobis noceret; de quo jam pridem ad te ſcripſeram. [3] Turannius autem ſecus tibi Brunduſii dixerat; quod ex iis literis cognovi,

1. *Philoſophi*] Philoſophus enim Saufeius ex hæreſi Epicureâ: & omnes philoſophi, quia præter ſapientiam nihil curent, tardè ſolent ambulare; tardiſſimè autem Epicurei, quia molles. MANUT.

2. Φιλοτιμία] Vulgò *ambitio*, ſed hoc loco *Philotimi actio*.

3. *Turannius autem*] Hæc particula cauſa fuit olim, ut ego putarim hunc locum totum ita legendum eſſe. *Cur fratrem provinciæ non præfeciſſem, breviter expoſui: Turannius autem ſecus tibi Brunduſii dixerat, quod ex his literis cognovi, quas* . . . *accepi. Hæc &c.* CORRAD.

vi, quas à Xenone optimo viro accepi. Cur fratrem provinciæ non præfeciſſem expoſui breviter. Hæc ferè ſunt in illa epiſtola. Nunc audi reliqua. Per fortunas; omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnémque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere judico ſingularem, confer ad eam curam, ut de omni ſtatu meo cogites. Videre enim mihi videor tantam dimicationem (niſi idem Deus, qui nos meliùs, quàm optare auderemus, Parthico bello liberavit, reſpexerit Rempublicam) quanta nunquam fuit. Age, hoc malum mihi commune eſt cum omnibus. Nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium [4] πρόβλημα, quæſo, ſuſcipe. Vidéſne, ut te auctore ſim utrumque complexus? Ac vellem à principio te audiſſe amiciſſimè monentem,

[5] Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες
Πατρίδος.

Sed aliquando tamen perſuaſiſti, ut alterum complecterer, quia de me erat optimè meritus; alterum, quia tantum valebat. Feci igitur; itáque feci omni obſequio, ut neutri illorum quiſquam eſſet me carior. Hæc enim cogitabamus; nec mihi, conjuncto cum Pompeio, fore neceſſe peccare in Republica aliquando; nec cum Cæſare ſentienti pugnandum eſſe cum Pompeio: tanta erat illorum conjunctio. Nunc impendet, ut & tu oſtendis, & ego video, ſumma inter eos contentio. Me autem uterque numerat ſuum, niſi fortè ſimulat alter: nam Pompeius non dubitat (verè enim judicat) ea, quæ de Republica nunc ſentiat, mihi valde probari. Utriuſque autem accepi ejuſmodi literas eodem tempore, quo tuas; ut neuter quenquam omnium pluris facere, quàm me, videretur. Verum quid agam? non

4. Πρόβλημα] *Quæſtionem* ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæſaris, an Pompeii. MANUT.

5. Ἀλλ' ἐμὸν] *Sed mihi nunquam perſuaſiſti patriâ quidquam ulli ſuâ dulcius eſſe.* Odyſſ. Ι'. 34.

6. *Cum altero vincere*] Cæſare, qui patriam velit oppugnare. CORRAD.

7. *Dic*] Senſus eſt: Cùm rogabor ſententiam, dicámne ut me expectent, dum te conſulam? Nugæ. Non enim erit locus ad tergiverſandum. Statim enim cogar dicere, quid ſentiam. Dicam igitur contra Cæſarem, ne abſentis ratio habeatur, cui dexteram dederim, fidémque meam obſtrinxerim? Non poſſum. Nam ut ei liceret, adjuvi rogatus ab ipſo Ravennæ: ab ipſo autem? etiam à Cneo noſtro in illo divino Conſulatu. Aliter ſenſero; & cùm non poſſim tacitus prætererire, nec dicere contra Cæſarem, pro Cæſare locutus fuero: αἰδέομαι non ſolùm Pompeium, ſed reliquos etiam cives, téque ipſum in primis laudatorem factorum & ſcriptorum meorum

non quæro illa ultima, (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse, quàm [6] cum altero vincere) sed illa quæ tum agentur, cùm venero; ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. [7] Dic, Marce Tulli. Quid dicam? Expecta, amabo te, dum Atticum conveniam? Non est locus ad tergiversandum. Contra Cæsarem? ubi illæ sunt [8] densæ dexteræ? nam, ut illi hoc liceret, adjuvi, rogatus ab ipso Ravennæ [9] de Cælio Tribuno plebis. Ab ipso autem? etiam à Cnæo nostro, in illo divino tertio Consulatu. Aliter sensero? [10] αἰδέομαι non Pompeium modò, sed Τρῶας, καὶ Τρῳάδας. Πυλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει, quis? tu ipse scilicet, laudator & factorum & scriptorum meorum. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores [11] Marcellorum Consulatus, cùm est actum de provincia Cæsaris: nunc incido in discrimen ipsum. Itaque ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid: [12] extra urbem esse cum justissima causa. Tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. Ridebis hoc loco fortasse. Quàm vellem etiam nunc in provincia morari! planè opus fuit, si hoc impendebat. Etsi nil miserius: nam [13] ὁδοῦ πάρεργον volo te hoc scire: omnia illa prima, quæ etiam tuis literis in cælum ferebas, [14] ἐπίτηκτα fuerunt. Quàm non est facilis virtus! quàm verò difficilis ejus diuturna simulatio! Cùm enim hoc rectum & gloriosum putarem ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Cælio Quæstori relinquere annuum, referre in ærarium ad H-S cIↃ; ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum & Cilicum ærariis, quàm nostro. Sed me non moverunt: nam & mea laus apud me pluri-

meorum. MALASP. *Dic*, *M. Tulli*, est solemnis formula quâ consules utebantur in rogandis sententiis. Vide Brisson. de Form. lib. II.

8. *Densæ*] Junctæ & implexæ. POPMA.

9. *De Cælio*] Ut M. Cælium, amicissimum meum, tribunum plebis inducerem ad legem ferendam de habendâ Cæsaris absentis ratione. MANUT.

10. Αἰδέομαι] *Vereor Trojanos & Trojanas. Polydamas mihi primus probrum inferet.* Iliad. Ζ'. 442.

11. *Marcellorum*] Quia profectus est ante in provinciam, quàm M. Marcellus referret de successione Galliarum. Et anno proximo, consule C. Marcello, de provinciâ decedens, tamen ad urbem non pervenit, tribus mensibus in itinere consumptis. MANUTIUS.

12. *Extra*] Nam triumphare volenti urbem ingredi non licebat. CORRAD.

13. Ὁδοῦ πάρεργον] Obiter.

14. Ἐπίτηκτα] *Caduca*, quæ citò fluxerint, & evanuerint.

plurimum valuit: nec tamen quicquam honorificè in quenquam fieri potuit, quod prætermiſerim. Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, [15] ἐκβολὴ λόγου non inutilis. Tu autem de noſtro ſtatu cogitabis: primùm, quo artificio tueamur benevolentiam Cæſaris: deinde, de ipſo triumpho, quem video, niſi Reipublicæ tempora impedient, [16] εὐπόριστον. Judico autem cùm ex literis amicorum, tum ex ſupplicatione; quam qui non decrevit, [17] plus decrevit, quàm ſi omnes decreſſet triumphos. Ei porrò aſſenſus eſt unus, familiaris meus, Favonius: alter, iratus Hirrus. Cato autem & ſcribendo affuit: & ad me de ſententia ſua jucundiſſimas literas miſit. Sed tamen gratulans mihi Cæſar de ſupplicatione, triumphat de ſententia Catonis; nec ſcribit, [18] quid ille ſententiæ dixerit, ſed tantùm, ſupplicationem eum mihi non decreviſſe. Redeo ad Hirrum. Cœperas eum mihi placare: perfice. Habes Scrofam, habes Silium. Ad eos ego etiam antea ſcripſi, & ad ipſum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commodè, ſe potuiſſe impedire, ſed noluiſſe: aſſenſum tamen eſſe Catoni, amiciſſimo meo; cùm is honorificentiſſimam in me ſententiam dixiſſet; nec me ad ſe ullas literas miſiſſe, cùm ad omnes mitterem. Verum dicebat. Ad eum enim ſolum, & ad Craſſipedem non ſcripſeram. Atque hæc de rebus forenſibus: redeamus domum. Dijungere me ab illo volo. Mirus eſt [19] φυράτης, germanus [20] Lartidius,

[21] Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

Reliqua expediamus. Hoc primùm, quo acceſſit cura dolori meo, ſed hoc tamen, quidquid eſt, Præcianum cum iis rationibus,

---

15. Ἐκβολὴ λόγου] Orationis egreſſio.

16. Εὐπόριστον] Parabilem.

17. *Plus decrevit*] Quia, cùm mihi ſupplicationem non decerneret, tamen in ſententiâ ſuâ ſummis me laudibus ornavit; cùm diceret, innocentiâ potiùs, & manſuetudine meâ, quàm vi militum, aut benignitate deorum, provinciam eſſe ſervatam. Is autem fuit M. Cato, ut Fam. ep. 5. lib. XV. MANUTIUS.

18. *Quid*] Injuriam Catonis in ſupplicatione non decernenda Cæſar commemorat; laudes, quas mihi idem Cato ſuâ ſententiâ tribuit, diſſimulat. IDEM.

19. Φυράτης.] *Conturbator*, Philctimus.

20. *Lartidius*] Id hoc ſenſu accipio, Ulyſſes, qui *Lartides* vel *Laertides* erat, aſtutiſſimus & callidiſſimus veterator eſt habitus: talem Philotimum dicere poſſum, & Lartidium, hoc eſt, Ulyſſeum vocare. TURNEB. *Adverſ.* XX. 16. Mongalto non placet hæc interpretatio: qui *Lartidium* putat famoſum olim fuiſſe, nobíſque incognitum furem. Nec verò Manutius aliter.

21. Ἀλλὰ] *Sed hæc quidem, quæ antè acta ſunt, omittemus, licèt cum mærore.* Iliad. Τ'. 65.

nibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me, quidquid possem nummorum, ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. Ista puto [22] ἀμεμπτα fore. Verùm ut lubebit. Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum [23] experiamur. Id & ostendisti quibusdam literis, ex Epiro, an Athenis datis? & in eo ego te adjuvabo.

22. Ἄμεμπτα] Si ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, non erit quòd factum meum Philotimus accuset, tanquam ei non confidentis, cùm te, non quemvis, illi præferam, in pecunià triumphali, non domesticâ: ἄμεμπτα: causam accusandi nullam. MANUTIUS.

23. *Quemadmodum experiamur*] Jus nostrum persequamur, & quasi in jus Philotimum vocemus. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

BRUNDUSIUM venimus VII. Kalend. Decemb. usi tuâ felicitate navigandi: ita bellè nobis flavit ab Epiro lenissimus 2
[1] Onchesmites. Hunc [2] σπονδειάζοντα, si cui voles [3] τῶν νεωτέρων, pro tuo vendito. Invaletudo tua me valde conturbat: significant enim tuæ literæ te prorsus laborare. Ego autem, cùm sciam quàm sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere, & propemodum infringat: etsi alteram quartanam [4] Pamphilus tuus mihi dixit decessisse, & alteram leviorem accedere. Terentia verò, quæ quidem eodem tempore ad portam Brundusinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat, etiam eam decessisse. Quod si ita est, est quod maximè mehercule opto; ídque spero tuâ prudentiâ & temperantiâ te consecutum. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam aliâ jucundiorem, quæ quidem erant tuâ manu.

1. *Onchesmites*] Nomen venti, ab Onchesmo, Epiri portu, quem nominat Ptolemæus. MANUT.

2. Σπονδειάζοντα] Genus carminis sic vocatum, quòd in quintâ regione spondeum haberet pro Dactylo. Hunc igitur imprudens, ut fit, cùm edidisset Cicero, ídque posteà animadvertisset, joci occasionem arripiens, Tuum, inquit, esse dicito, &c. MALASPINA. Lege *vendita*. En versum spondaicum rotundissimum, qui mihi dum scribo nec opinanti nascitur. Eum tu, si voles, cui lubebit adolescentium studiosorum, qui eruditionis causâ te affectantur & colunt, jacta te fecisse. GRONOVIUS.

3. Τῶν νεωτέρων] Juniorum.

4. *Pamphilus*] Attici servus.

manu. Nam Alexidis manum amabam, quòd tam propè accedebat ad similitudinem tuæ literæ: non amabam, quòd indicabat te non valere. Cujus quoniam mentio facta est; Tironem Patris ægrum reliqui, adolescentem, ut nôsti, (& adde si quid vis) probum: nihil vidi melius: itaque careo ægrè. Quanquam videbatur se non graviter habere; tamen sum sollicitus, maximámque spem habeo in M' Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro, & multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quàm tu velles se à me diligi; & eo sum admodum delectatus; & mehercule est, quam facilè diligas, [5] αὐτόχθων in homine urbanitas. Ejus testamentum [6] deporto Romam, Ciceronum signis obsignatum, cohortísque Prætoriæ; [7] fecit palàm te ex libella, me ex teruntio. In Actio [8] Corcyræ Alexion me opiparè muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit, quo minùs [9] Thyamim videret. Filiolâ tuâ te delectari lætor, & probari tibi [10] φυσικὴν esse, τὴν πρὸς τὰ τέκνα. Etenim [11] si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio; quâ sublatâ, vitæ societas tollitur. [12] Bene veniat, inquit Carneades, spurcè: sed tamen pudentiùs, quàm [13] Lucius noster, & Patron: qui cùm omnia ad se referant, quidquam alterius causâ fieri putent; & cùm ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quò id naturâ rectum sit; non intelligant se de callido homine loqui, non de bono viro? Sed hæc, opinor, sunt in iis [14] libris, quos tu laudando animos mihi addidisti. Redeo ad rem. Commodò expectabam epistolam, quam Philoxeno dedis-

5. *Αὐτόχθων*] Nativa, vernacula.

6. *Deporto Romam*] Hæc est Manutii conjectura, quam recepit Lambinus. Nam alii, *de Tortorio*: in quo explicando, & seipsos & lectores mirificè torquent. Agitur de Testamento, non serio illo quidem, sed festivo ac ludicro. Per cohortem prætoriam, Grævius intelligit comites & contubernales Ciceronis, qui eum in provinciam fuerant secuti. Oliv.

7. *Fecit palam*] Heredem. Man. Vide Turnebi Advers. XX. 16. & maximè Gronov. de Pec. Vet. II. 1.

8. *Corcyræ*] Actium non hic est promontorium Acarnaniæ, nec locus aut ager Corcyræ, ut docti viri existimant, sed portus Corcyræorum, ad differentiam alterius dictus *Actium Corcyræ*, ubi octiduum tempestatibus retentus ab Alexione medico suo cibariis lautè & abundanter muneratus est. De portu Corcyræ & in eo mora sua scribit ad Tironem ep. 9. De Alexione medico suo infrà lib. XV. ep. 1. & 2. Popma.

9. *Thyamim*] Flumen Thesprotiæ, ubi res tuas habes. Ep. 3. lib. VI. Corrad.

10. *Φυσικὴν*] *Naturalem* amorem. Πρὸς τὰ τέκνα, *in filios*. Man. & Lamb. habent στοργὴν φυσικὴν, &c.

11. *Si hæc non est*] Quæ huc faciant, legi possunt lib. I. *de Offic.* cap. 4.

12. *Bene veniat*] Finem hominis ultimum

dediſſes: ſcripſeras enim in ea eſſe de ſermone Pompeii Neapolitano: eam mihi Patron Brundusii reddidit; Corcyræ, ut opinor, acceperat. Nihil potuit eſſe jucundius. Erat enim de Republica; de opinione, quam is vir haberet integritatis meæ; de benevolentia, quam oſtendit eo ſermone, quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc jucundiſſimum, quòd intellexi te ad eum veniſſe, ut ejus animum erga me perſpiceres: hoc mihi, inquam, accidit jucundiſſimum. De triumpho autem, nulla me cupiditas unquam tenuit ante Bibuli impudentiſſimas literas, quas ampliſſimè ſupplicatio conſecuta eſt: à quo ſi ea geſta ſunt, quæ ſcripſit, gauderem, & honori faverem. Nunc illum, qui pedem portâ, quoad hoſtis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cujus exercitu ſpem illius exercitus habuit, idem non aſſequi, dedecus eſt noſtrum; noſtrum, inquam, te conjungens. Itaque omnia experiar; &, ut ſpero, aſſequar. Quòd ſi tu valeres, jam mihi quædam explorata eſſent: ſed, ut ſpero, valebis. [15] De rauduſculo Numeriano multùm te amo. [16] Hortenſius quid egerit, aveo ſcire; Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, juſtitiæ, clementiæ, fidei mihi teſtimonium, quod non quærebam; quod poſtulabam, negavit. Itaque [17] Cæſar iis literis, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis in me ingratiſſimi injuriâ? At hic idem Bibulo dierum xx. Ignoſce mihi, non poſſum hæc ferre, nec feram. Cupio ad omnes tuas epiſtolas; ſed nihil neceſſe eſt. Jam enim te videbo. Illud tamen de Chryſippo; nam [18] de altero illo minùs

---

mum Carneades (*Fin.* II. 11.) eſſe aiebat *frui principiis naturalibus*, neque alio affectu optabat naſci ſibi liberos, quàm quo cupiebat, benè ac feliciter venire plantas atque arbores, quas ſerebat. Id non immeritò videtur Ciceroni homine indignum, *expers honeſtatis*, pudendum: minùs tamen, quàm quod ſentiebant Lucius & Patron, ambo Epicurei: qui cùm *omnia ad ſe* referrent, atque unam ſpectarent voluptatem, nullam prolis habere rationem poterant, nihilque liberûm causâ agere. Jam quòd ait, *pudentiùs, quàm Lucius & Patron*, non autem, pudentiùs, quàm ii, qui Epicurum ſequuntur; cavit ne Atticum offenderet, ſi gentem infamaret univerſam. OLIVETUS.

13. *Lucius*] L. Torquatus, qui ſententiam Epicuri tuetur lib. I. de Fin. MAN.

14. *Libris*] De Republicâ, ubi de rebus hiſce diſputabat Lælius. CORRAD.

15. *De rauduſculo Numeriano*] Quòd parvam pecuniam, mihi à Numerio debitam, exegiſti. Sic locutus eſt ep. 8. lib. IV. & 8. lib. VI. MANUT.

16. *Hortenſius*] Filius, quid egerit nimirum de auctione. Ep. ſequ. CORRAD.

17. *Cæſar*] Vide ſuprà, ep. 1.

18. *De altero illo*] Fortaſſe Philargyro. Ep. 11. lib. IX. CORRAD.

nius ſum admiratus, operario homine: ſed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chryſippum verò, quem ego propter literularum neſcio quid libenter vidi, in honore habui, diſcedere à [19] puero, inſciente me? Mitto alia quæ audio multa: mitto furta: fugam non fero, quâ mihi nihil viſum eſt ſceleratius. Itaque uſurpavi vetus illud Druſi, ut ferunt, Prætoris in eo, qui eadem liber [20] non juraret; me iſtos [21] liberos non addixiſſe; præſertim cùm adeſſet nemo, à quo rectè [22] vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi aſſentiar. Uni tuæ diſertiſſimæ epiſtolæ non reſcripſi, in qua eſt de periculis Reipublicæ. Quid reſcriberem? valde eram perturbatus. Sed, ut nihil magnopere metuam, [23] Parthi faciunt, qui repentè Bibulum [24] ſemivivum reliquerunt.

19. *Puero*] Cicerone filio.

20. *Non juraret*] Solebant domini, qui ſervos manumittebant, quaſdam eorum operas ſibi recipere, ad quas præſtandas eos jurejurando adigebant. Ulpianus libro 28. ad Sabinum, *ut jurisjurandi obligatio contrahatur, liberum eſſe oportet qui juret, & libertatis causâ jurare*: & paulo pòſt, *Jurare autem debet poſt manumiſſionem, ut obligetur; & ſive ſtatim, ſive poſt tempus juraverit, obligatur. Jurare autem debet operas, donum, munus ſe præſtaturum; operas quaſcunque, quæ modò probè jure licito imponuntur.* Et Paulus libro 7. ad Plautium, *Servum teſtamento ita manumiſi; ſi juraverit ſe Cornelio filio meo decem operarum daturum, liber eſto: quæritur quid juris ſit, & ſciendum eſt jurando ſervum conditionem implere, ſed non teneri operarum nomine: quia, niſi poſt manumiſſionem juret, non obligatur.* Druſus ergo prætor dicebat ſe eos non manumiſiſſe, qui libertate donati non jurarent ſe eaſdem operas præſtituros patronis, quas iiſdem adhuc ſervi præſtare conſueviſſent. Bosius.

21. *Liberos non addixiſſe*] Liberos non pronunciaſſe. Et verbo prætoris eſt uſus, quia Prætor erat Druſus. Corrad.

22. *Vindicarentur*] In libertatem: quòd præter ipſum alios quoque adeſſe oporteret, qui vindicarent. Aderant enim coram prætore dominus, ſervus, vindex, teſtes, ſcriba: neque ſine his juſta erat addictio liberorum in hoc genere manumiſſionis. Manut.

23. *Parthi faciunt*] Sic explano. Parthi, à quibus maximè timebamus, cùm repentè diſceſſerint, faciunt, ut nihil mihi jam magnopere timendum putem: cùm videam ſolere ea, quæ magnopere timeantur, quandoque ad nihilum recidere. Idem.

24. *Semivivum*] Metu exanimatum. Idem.

Cicero Attico Sal.

3 Ante diem viii. Id. Decemb. Herculanum veni, & ibi tuas literas legi, quas Philotimus mihi reddidit: è quibus hanc primo aſpectu voluptatem cepi, quòd erant à te ipſo ſcriptæ: deinde earum accuratiſſimâ diligentiâ ſum mirum in modum

modum delectatus. Ac primum illud, in quo te [1] Dicæarcho assentiri negas, etsi cupidissimè expetitum à me sit, & approbante te, ne diutiùs anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. Sic enim scito, verbum in Senatu factum esse nunquam de ullo nostrûm, qui provincias obtinuimus, quo in his diutiùs, quàm ex senatus-consulto, maneremus: ut jam ne istius quidem rei culpam sustineam, quòd minùs diù fuerim in Provincia, quàm fortasse fuerit utile. Sed, [2] *quid si* [3] *hoc melius*? sæpe opportunè dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam; utriusvis rei me aut adjutorem velim esse, aut certè non expertem. Sin vincuntur boni; ubicunque essem, unà cum iis victus essem. Quare celeritas nostri reditûs [4] ἀμεταμέλητος debet esse. Quòd si ista nobis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam tu quoque approbas, næ tu [5] haud multum requireres illum virum, qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere, si id erit rectius. Utrumque verò simul agi non potest, & de triumpho ambitiosè, & de Republica liberè. Sed ne dubitaris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. Nam quòd putas utilius esse, vel mihi quòd tutius sit, vel etiam ut Reipublicæ prodesse possim, me esse cum imperio; id coràm considerabimus quale sit. Habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentio. De animo autem meo erga Rempublicam bene facis quòd non dubitas; & illud probè judicas; nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione [6] illum in me liberalem fuisse: ejúsque rei causam verè explicas, & eis, quæ de [7] Fabio, Caninióque acta scribis, valde consentiunt:

1. *Dicæarcho assentiri*] Non quòd Dicæarchus nominatim provinciarum administrationem, sed quòd πολιτικὸν πρακτικὸν βίον laudaret: ergo & provinciarum administrationem. Atticus contrà, ut qui Ciceroni auctor esset decessionis, cùm primùm ei per senatus-consultum liceret. MANUT.

2. *Quid si*] Ordo est: Sæpe opportunè dici videtur, sive usurpatur hoc proverbium, *Quid si hoc melius?* & videtur in hoc meo negotio valere.

3. *Hoc melius?*] Quòd decesserim. MAN.

4. Ἀμεταμέλητος] Non pœnitenda.

5. *Haud multùm requireres*] Diceres me illum ipsum, quem in VI. lib. de Republicâ informavi. Agerem enim, & liberè dicerem, quæ de Republicâ sentirem. MANUTIUS.

6. *Illum*] Cæsarem. IDEM.

7. *Fabio, Caninióque*] Fabio Gallo, Caninio Rebilo, utroque Cæsaris legato. MAN.

tiunt: quæ si secùs essent, totúmque se ille in me profudisset; tamen illa, quam scribis, [8] custos urbis me præclaræ inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium, aut Servium, [9] quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum & sentire, & defendere: quod quidem agerem, si liceret alio modo ac nunc agendum est. De sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis. Nam si Respublica defenditur; cur ea Consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cujus causa Reipublicæ salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? cur tantopere pugnatum est, ut de ejus absentis ratione habenda decem Tribuni plebis ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi [10] res ad resistendum sit: qui mallem tantas ei vires non dedisset, quàm nunc tam valenti resisteret. Sed quoniam res eò deducta est, non quæram, ut scribis, [11] ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν; mihi σκάφος unum erit, quod à Pompeio gubernabitur: illud ipsum. Quod ais, Quid fiet, cùm erit dictum, *Dic M. Tulli* [12] σύντομα: Cn. Pompeio assentior. Ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. Sic enim sentio; maximo in periculo rem esse. Vos scilicet plura, qui in urbe estis. Veruntamen hoc video, cum homine audacissimo, paratissimóque negotium esse; omnes damnatos, omnes ignominiâ affectos, omnes damnatione, ignominiáque dignos illac facere, omnem ferè juventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, Tribunos valentes, addito C. Cassio, omnes, qui ære alieno premantur; quos

---

8. *Custos urbis*] Minervæ statua. quam, in exilium proficiscens, in templo Jovis Capitolini posuit, cum hac inscriptione, *CUSTOS URBIS*. Ep. 33. MANUT.

9. *Quibus*] Volcatius Tullus, & Ser. Sulpicius, homines consulares, qui se neutram in partem valde jactabunt IDEM.

10. *Res*] Res hîc significat facultatem, opes ad resistendum in uno cive Pompeio, qui solus resistere poterat Cæsari. POPMA.

11. Ποῦ σκάφος] *Ubi navigium Atridarum?* Hoc est, non quæram, ubi tutiùs esse possim, ut in Achivorum classe tutissima navis Agamemnonis & Menelai Atridarum.

12. Σύντομα] *Paucis verbis*. Respondebo consuli roganti, Assentior Pompeio.

13. *Omnes*] Supple, oportet, debent.

14. *Decessit . . . In decedendo*] Videtur loqui repugnantia, si, *Decedere*, utrobique idem significet. Quod secus est: valet enim modò, de provinciâ discedere, administrandi potestate terminatâ: modò ex provinciâ ad urbem proficisci. Prior significatio patet in iis verbis: *Bibulus de provinciâ decessit*: posterior in iis: *In decedendo erit tardior*. MANUTIUS.

15. *Ornavit*] Supplicationes ei decernens,

quos plures esse intelligo, quàm putaram. Causam solùm illa causa non habet; cæteris rebus abundat. Hîc omnia facere [13] omnes, ne armis decernatur; quorum exitus semper incerti, nunc verò in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia [14] decessit, Veientonem præfecit. In decedendo erit, ut audio, tardior: quem cùm [15] ornavit Cato, declaravit iis se solis [16] non invidere, quibus nihil, aut non multum ad dignitatem posset accedere. Nunc venio ad privata: ferè enim respondi tuis literis de Republica, & iis, quas in suburbano, & iis, quas postea scripsisti: ad privata venio. Unum etiam de Cælio. Tantum abest ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quòd [17] de sua sententia decesserit, pœnitendum putem. Sed quid est, [18] quòd ei vici Lucceii sint addicti? hoc te prætermisisse miror. De Philotimo faciam equidem, ut mones. Sed ego mihi ab illo hoc tempore non rationes expectabam, quas tibi edidit; verùm id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium meâ manu voluit, quódque idem in Asia mihi suâ manu scriptum dedit. Id si præstaret, quantum mihi æris alieni esse ibi edidit, tantum, & plus etiam ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modò per Rempublicam licebit, non accusabimur posthac: neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, & operâ & consilio tuo: nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. De [19] serperastris cohortis meæ, nihil est quod doleas: ipsi enim se collegerunt [20] admiratione integritatis meæ. Sed me moverat nemo magis, quàm

nem, quas idem mihi antè negaverat. IDEM.

16. *Non invidere*] Negationem delent Malasp. Lamb. Bosius: retinent cæteri.

17. *De suâ sententiâ*] Quòd, ob amicitiam Curionis, & odium Appii, à rep. defecerit. Fam. ep. 17. lib. VIII. MAN.

18. *Quod ei vici*] Veteres libri, partim *Ernei Lucceis*, partim, *Ei vici Lucceii*: quæ vereor, ne certior sit scriptura, ut *Ei*, Cælio intelligendum sit, cui vici Lucceii, Prætoris imperio addicti, æris alieni, aut alterius rei causâ, hoc est, adjudicati fuerint. Tam privatæ rei historiam quærere, stultum est. MALASPINA. Nisi magis placeat legere, *eius vici Lucceiis sint addicti*. Certè hoc illud est, unde expeditum Cælium cupiebat videre, lib. VI. ep. 1. CORRADUS.

19. *Serperastris*] Serperastra propriè sunt adminicula, quæ cruribus puerorum primùm ambulantium alligantur, ne ii vari, aut compernes fiant. Hoc autem nomine Cicero hîc notat præfectos cohortis suæ, hoc est, Legatos, Quæstores, Tribunos, & alios quos secum duxerat, quorùmque operâ in coercendo exercitu, & regendâ provinciâ utebatur. BOSIUS.

20. *Admiratione*] Quia velim, quod ad viaticum mihi ex ærario datum est, id ærario restituere magnâ ex parte. Ep. 1.

is, quem tu [21] neminem putas. Idem & initio fuerat, & nunc eſt egregius. Sed in ipſa deceſſione ſignificavit, ſperaſſe ſe aliquid; & id, quod [22] animum induxerat pauliſper, non tenuit: ſed citò ad ſe rediit; meiſque honorificentiſſimis erga ſe officiis victus, pluris ea duxit, quàm omnem pecuniam. Ergo à Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortenſii [23] legata cognovi. Nunc aveo ſcire quid hominis ſit, & quarum rerum auctionem inſtituat. Neſcio enim cur, cùm portam Flumentanam Cælius occuparit, ego Puteolos non [24] meos faciam. Venio ad Piræea, in quo magis reprehendendus ſum, quòd homo Romanus [25] Piræea ſcripſerim, non Piræeum, (ſic enim omnes noſtri locuti ſunt) quàm quòd *in* addiderim. Non enim hoc ut oppido præpoſui, ſed ut loco: & tamen Dionyſius noſter, &, qui eſt nobiſcum, Nicias Cous non rebatur oppidum eſſe Piræea. Sed de re videro. Noſtrum quidem ſi eſt peccatum, in eo eſt, quòd, non ut de oppido, locutus ſum, ſed ut de loco; ſecutúſque ſum, non dico Cæcilium, *Manè ut ex portu in Piræeum*; (malus enim auctor latinitatis eſt) ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur à C. Lælio ſcribi, *Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piræeum*; & idem, *Mercator hoc addebat, captam è Sunio.* Quòd ſi δήμους oppida volumus eſſe; tam eſt oppidum Sunium, quàm Piræeus. Sed, quoniam grammaticus es, ſi hoc mihi [26] ζήτημα perſolveris, magnâ me moleſtiâ liberaris. [27] Ille mihi literas blandas mittit: facit idem pro eo Balbus: mihi certum eſt, ab honeſtiſſima ſententia digitum nuſquam: ſed ſcis illi reliquum quantum ſit. Putáſne igitur verendum eſſe, ne aut objiciat id nobis aliquis, ſi [28] languidiùs; aut repetat, ſi fortiùs? Quid ad hæc

21. *Neminem*] Minimè omnium. MAN.

22. *Animum*] Fortaſſe, *in animum*.

23. *Legata*] Quæ hæres debebat teſtamento patris. IDEM.

24. *Meos faciam*] Ego quaſi Romanus. Cùm M. Cælius Puteolanus portam Flumentanam Romæ ſuam fecerit. De hac re neſcio quid negotii poſteà cum Hortenſio habuit. ep. 5. lib. XII. CORRAD.

25. *Piræea*] Scribens ita: *In piræea cùm exiſſem*, Ep. 9. lib. VI. ut Plato in principio lib. I. de Republicâ: Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ. CORRADUS. Vide Sanctii Minervam lib. IV. de Ellipſi.

26. *Ζήτημα*] *Quæſtionem*, quæ ſequitur.

27. *Ille*] Cæſar, cui ſcis quantum adhuc pecuniæ debeam.

28. *Languidius*] Si languidiùs de Republicâ ſenſero, Facis hoc, dicet aliquis, quia nummos Cæſari debes: ſin fortiter, ſtatim ſolvendum erit. MANUTIUS.

hæc reperis? Solvamus, inquis. Age, à [29] Cælio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim. Puto enim, in Senatu si quando præclarè pro Republicâ dixero, [30] Tartessium istum tuum mihi exeunti, Jube sodes nummos [31] curare. Quid superest? etiam. Gener est suavis mihi, Tulliæ, Terentiæ: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis; [32] satis. Reliqua, quæ nosti, ferenda. Scis enim, quos aperuerimus: qui omnes, præter eum, de quo per te egimus, [33] rem me facere rerentur. Ipsis enim expensum nemo ferret. Sed hæc coràm: nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M. Curio: cui ego scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. v. Id. Decemb. [34] à Pontio ex Trebulano.

---

29. *Cælio*] Trapezita, de quo l. XII. Id.

30. *Tartessium*] Balbum, cui patria Tartessus in conventu Gaditano. *Plin.* V. 22.

31. *Curare*] *Curari.* Muretus.

32. *Satis*] In eo est quantumvis vel ingenii, vel humanitatis: nam vox, *satis*, separatim sumenda est: significat enim, abundè est. Bosius.

33. *Rem me facere rerentur*] Sensus est: Tu scis quos aperuerimus, id est, quales esse quosdam deprehenderimus, detectâ eorum inopiâ; qui omnes tamen, uno tantùm excepto, existimarent me rei meæ optimè tunc consultum voluisse, quòd cogitarem de Tulliâ ipsis nuptui dandâ. Ita enim se divites esse prædicabant, ut nemo sibi expensum ferret, id est, tabulas proferre posset expensæ, & creditæ sibi pecuniæ. Negabant enim se ulli quicquam debere. Verùm hæc verba, *ipsis enim nemo expensum ferret*, in contrarium sensum Cicero jlocalariter detorsit, cùm indicare vellet omnes ita de iis malè existimasse, ut nemo eis quicquam credere, & expensum ferre voluerit. Quivis enim norat eos non esse solvendo. Bosius. Malebat Grævius, *reum me facere rentur.* Hoc sensu: Irati, quòd eos à Tulliæ conjugio rejecerim, diem mihi dicere cogitant: scilicet ut multis dicebatur revertentibus è provinciâ. Stare ea sententia non potest, quoniam, ut monuit jam pridem Manutius, *reri* cogitare non est, sed opinari. Bosium sequitur Mongaltus noster. Olivetus.

34. *A Pontio*] Apud Pontium scripta; in Trebulano. ep. 3. lib. V. Manut.

Cicero Attico Sal.

Dionysium, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec mehercule æquo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi cùm doctum, quod mihi jam antè erat notum, tum sanctum, plenum officii, studiosum etiam meæ laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, planè virum bonum. Pompeium vidi iv Id. Decembres: fuimus unà horas duas fortasse. Magnâ lætitiâ mihi visus est affici meo adventu: 4

de triumpho hortari, [1] suscipere partes suas; monere, ne antè in Senatum accederem, quàm rem confecissem; ne dicendis sententiis aliquem Tribunum alienarem. Quid quæris? in hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. De Republica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. Nihil ad spem concordiæ: planè [2] illum ab se alienatum, cùm antè intelligeret, tum verò proximè judicasse: [3] venisse Hirtium à Cæsare, qui esset illi familiarissimus; ad se non accessisse: &, cùm ille a. d. VIII. Idus Decemb. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII. ad Scipionem ante lucem venire; multâ de nocte eum profectum esse ad Cæsarem. Hoc illi [4] τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis. Quid multa? nihil me aliud consolatur, nisi quòd illum, cui etiam inimici [5] alterum Consulatum, fortuna summam potentiam dederit, non arbitror fore tam amentem, ut hæc in discrimen adducat. Quòd si ruere cœperit, næ ego multa timeo, quæ non audeo scribere. Sed, ut nunc est, a. d. III. Nonas Jan. ad urbem cogito.

1. *Suscipere partes suas*] Polliceri se pro suâ parte adjuturum. MANUTIUS.
2. *Illum*] Cæsarem. IDEM.
3. *Venisse*] Romam.
4. *Τεκμηριῶδες*] Signum ejusmodi, ut dubitari non posset. MANUTIUS.
5. *Alterum*] Ut alterum Consulatum absens petere posset. Ep. 3. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

5 MULTAS uno tempore accepi epistolas tuas, quæ mihi, quanquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant jucundæ. Studium enim & benevolentiam declarabant. Invaletudine tuâ moveor: & Piliam in idem genus morbi delapsam, curam tibi afferre majorem sentio. Date igitur operam ut valeatis. De Tirone video tibi curæ esse: quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi præbet, cùm valet, in omni genere vel negotiorum, vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem, & modestiam malo salvum, quàm propter usum meum. Philogenes mecum nihil unquam de Luscieno locutus est: de cæteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum miror. De Chrysippo meum

meum consilium probari tibi non molestè fero. Ego in Tusculanum nihil sanè hoc tempore : devium est [1] τοῖς ἀπαντῶσιν, & habet alia δυσχρηστα. Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Januar. inde [2] Pontinum sumam : inde Albanum Pompeii : ita ad urbem III. Nonas natali meo. De Republica quotidie magis timeo : non enim boni, ut putant, consentiunt. Quos ego Equites Romanos, quos Senatores vidi, qui acerrimè cùm cætera, tum hoc iter Pompeii vituperarent? Pace opus est. Ex victoria cùm multa mala, tum certè tyrannus existet. Sed hæc propediem coràm. Jam planè mihi deest, quod ad te scribam : nec enim de Republica, quòd uterque nostrûm scit eadem : & domestica nota sunt ambobus. Reliquum est jocari, si hic sinat : nam ego is sum, qui illi concedi putem utilius esse quod postulat, quàm signa conferri. Serò enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. Quid sentis igitur? inquis. Nihil scilicet, nisi de sententia tua; nec priùs quidem, quàm [3] nostrum negotium aut confecerimus, aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas. Aliquando [4] ἀποτρίψαι quartanam istam diligentiâ, quæ in te summa est.

1. τοῖς ἀπαντῶσιν] Obviam prodeuntibus. Δυσχρηστα, incommoda.

2. *Pontinum*] Prædium ad Pontinas paludes. Verbum, *Sumam*, crediderim abundare, & additum ab aliquo, qui de Pontinio Ciceronis legato acceperit. MANUTIUS. Alii cum Bosio, *Pontinam summam*, hoc est, summam Pontinæ paludis partem.

3. *Nostrum negotium*] Triumphum.

4. Ἀποτρίψαι] Abstergito.

CICERO ATTICO SAL.

PLANE deest, quod ad te scribam : nota omnia tibi sunt : nec ipse habeo à te quid expectem. Tantùm igitur nostrum illud solemne servemus, ut ne quem istuc euntem sine literis dimittamus. De Republica valde timeo : nec adhuc ferè inveni, qui non concedendum putaret Cæsari quod postularet, potiùs, quàm depugnandum. [1] Est illa quidem postulatio opinione valentior : cur autem nunc primum ei resistamus? [2] οὐ γὰρ 6

 ἄν-

1. *Est illa*] Man. Lamb. *Est illa quidem impudens postulatio opinione valentior.* Muretus voces duas postremas delet.

2. Οὐ γὰρ] *Neque enim hoc majus est malum.* Odyss. XII. 209.

ἂν πόλει μεῖζον ἐπὶ κακὸν, quàm cùm quinquennium prorogabamus; aut cùm, ut abſentis ratio haberetur, ferebamus. Niſi fortè hæc illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, quid tu igitur ſenſurus es? Non idem, quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur: dicam idem, quod Pompeius; neque id faciam humili animo. [3] Sed rurſus hoc permagnum Reipublicæ malum eſt, at quodam modo mihi præter cæteros non rectum, me in tantis rebus à Pompeio diffidere.

3. *Sed rurſus*] Quia dixerat ſe dicturum quæ non ſentiat; in quo non videtur officio fungi boni civis: quaſi peccatum ſuum excuſavit. Dicere quæ non ſentias, malum eſt: ſed rurſus & hoc malum, me in tantis rebus à Pompeio diffidere. Man.

Cicero Attico Sal.

7 Dionysius *vir optimus, ut mihi quoque eſt perſpectus, & doctiſſimus, tuique amantiſſimus, Romam venit* xv. *Kal. Januar. & literas à te mihi reddidit*: tot enim verba ſunt de Dionyſio in Epiſtola tua. Illud, puto, tu non adſcribis, *& tibi gratias egit*: atqui certè ille agere debuit: &, ſi eſſet factum, quæ tua eſt humanitas, adſcripſiſſes. Mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter ſuperioris epiſtolæ teſtimonium. Sit igitur ſanè bonus vir. Hoc enim ipſum bene fecit, quòd mihi [1] ſui cognoſcendi penitus etiam iſtam facultatem dedit. [2] Philogenes rectè ad te ſcripſit: curavit enim, quod debuit. Eum ego uti eâ pecuniâ volui, quoad liceret: itaque uſus eſt menſes XIII. Pontinium cupio valere: &, quòd ſcribis in urbem introiſſe, vereor quid ſit: nam id niſi gravi de cauſa [3] non feciſſet. Ego, quoniam IV Nonas Januar. Compitalitius dies eſt, nolo eo die in Albanum venire, ne moleſtus ſim [4] familiæ. Veniam

1. *Sui cognoſcendi*] Cùm gratias mihi non egit, ut debuit, & malè etiam locutus eſt. Ep. ſeq. Corradus.

2. *Philogenes*] Vide V. 13. & 15.

3. *Non feciſſet*] Voluiſſet enim meum triumphum expectare extra urbem. Corr.

4. *Familiæ*] Familiæ Pompeii compitalia celebranti. Idem.

5. Ἀνῆψις] Quartanæ correptio. Manut.

6. Ἀβδηριτικὸν] Stultum.

7. *Eâ portâ*] Ego, ne mittar, ſtatim, quæ prima porta erit, eâ in urbem ingrediar, abjecto imperio ſimul, & triumphandi conſilio. Manutius.

8. *Per quem ſine imperio*] Cùm enim factum eſſet ſenatus-conſultum ut ſucceſſores

niam III Nonas igitur : inde ad urbem pridie Nonas. Tua [5] λῆψις quem in diem incurrat, neſcio : ſed prorſus te commoveri incommodo valetudinis tuæ nolo. De honore noſtro, niſi quid occultè Cæſar per ſuos Tribunos molitus erit, cætera videntur eſſe tranquilla. Tranquilliſſimus autem animus meus, qui totum iſtuc æqui boni facit; & eò magis, quòd jam à multis audio conſtitutum eſſe Pompeio & ejus conſilio, in Siciliam me mittere, quòd imperium habeam. Id eſt [6] Ἀβδηριτικὸν : nec enim Senatus decrevit, nec populus juſſit, me imperium in Sicilia habere. Sin hoc Reſpublica ad Pompeium defert; quî me magis, quàm privatum aliquem mittat? Itaque, ſi hoc imperium mihi moleſtum erit; utar [7] eâ portâ, quam primùm videro. Nam quòd ſcribis, mirificam expectationem eſſe mei, neque tamen quemquam bonorum, aut ſatis bonorum dubitare, quid ſenſurus ſim : ego, quos tu bonos eſſe dicas, non intelligo : ipſe nullos novi : ſed ita, ſi ordines bonorum quærimus. Nam ſingulares ſunt boni viri. Verùm in diſſenſionibus ordines bonorum & genera quærenda ſunt. Senatum bonum putas, [8] per quem ſine imperio provinciæ ſunt? nunquam enim Curio ſuſtinuiſſet, ſi cum eo [9] agi cœptum eſſet : quam ſententiam Senatus ſequi noluit : ex quo factum eſt, ut Cæſari non ſuccederetur. An Publicanos? qui nunquam firmi, ſed nunc Cæſari ſunt amiciſſimi. An fœneratores? an agricolas? quibus optatiſſimum eſt otium; niſi eos timere putas, ne ſub regno ſint, qui id nunquam, dum modò otioſi eſſent, recuſarunt. Quid ergo? exercitum retinentis, cùm legis dies tranſierit, rationem haberi placet? mihi verò ne abſentis quidem. Sed, cùm id datum eſt, [10] illud unà datum eſt. Annorum enim decem imperium : & ita [11] latum placet? placet igitur etiam me expulſum, & agrum Campanum periiſſe, & adoptatum patricium à plebeio,

---

res in provincias mitterentur; C. Curio tribunus plebis Cæſaris cauſam defendens interceſſit : & cùm de interceſſione referretur, primáque M. Marcelli ſententia pronunciata eſſet, qui agendum cum tribunis plebis cenſebat : frequens ſenatus diſſenſit. Ergo ſenatûs culpâ ſucceſſores non miſſi : itaque ſine imperio provincia, id eſt, ſine magiſtratibus. Ep. 5. & 13. lib. VIII. Fam. IDEM.

9. *Agi*] Quo modo agebatur cum tribunis plebis? fiebant in eos ſenatus-conſulta acerrima, niſi interceſſionem remitterent. IDEM.

10. *Illud*] Ut etiam retinentis exercitum ratio haberetur. CORRAD.

11. *Latum*] Lege Vatiniâ primùm, deinde Pompeii, & Craſſi iterum Coss. IDEM.

belo, [12] Gaditanum à Mitylenæo, & Labieni divitiæ, & Mamurræ placent, & Balbi horti, & Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est; imbecillo resistendum fuit, & id erat facile. Nunc legiones XI, equitatus tantus, quantum volet; Transpadani, plebs urbana, tot Tribuni plebis, tam perdita juventus, tantâ auctoritate dux, tantâ audaciâ. Cum hoc aut depugnandum est, aut habenda [13] è lege ratio. Depugna, inquis, potiùs, quàm servias: ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges. Ut bos armenta, sic ego bonos viros: aut eos, quicunque dicentur boni, sequar, etiam si ruent. Quid sit optimum, malè contractis rebus, planè video. Nemini est enim exploratum, cùm ad arma ventum est, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sunt, nec in cæde principum clementiorem hunc fore, quàm Cinna fuerit; nec moderatiorem, quàm Sylla, in pecuniis locupletium. [14] Ἐμπολιτεύομαί σοι jamdudum: & facerem diutiùs, nisi me lucerna desereret. Ad summam, *Dic, M. Tulli.* Assentior Cn. Pompeio, id est, T. Pomponio. [15] Alexim, humanissimum puerum, nisi fortè, dum ego absum, adolescens factus est, (id enim agere videbatur) salvere jubeas velim.

---

12. *Gaditanum*] L. Cornelium Balbum à Theophane Mitylenæo. Idem.
13. *E lege*] A decem tribunis lata. *Ratio*, absentis, in petitione consulatûs. Man.
14. Ἐμπολιτεύομαί σοι] Tecum ago de Republicâ.
15. *Alexim*] Servum Attici jucundum. Vide lib. V. epist. 20.

Cicero Attico Sal.

8 QUID opus est de Dionysio tam valde affirmare? an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem autem eò mihi majorem tua taciturnitas attulerat, quòd & tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis; & illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades: itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febriculâ scripseras, mihi notaveram; & animadverteram,

ram, posse, pro re nata, te non incommodè ad me in Albanum venire III Nonas Jan. sed, amabo te, nihil incommodo valetudinis feceris. Quid enim est tantum in uno, aut altero die? Dolabellam video Liviæ testamento cum duobus coheredibus esse in triente; sed juberi mutare nomen. Est [1] πολιτικὸν σκέμμα, rectúmne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris testamento. Sed id [2] φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν, cùm sciemus, quantum quasi sit in trientis triente. Quod putasti fore, ut ante quàm istuc venirem, Pompeium viderem; factum est ita: nam VI Kal. ad Lavernium me consecutus est. Unà Formias venimus, & ab hora octava ad vesperum secretò collocuti sumus. Quod quæris, ecqua spes pacificationis sit: quantum ex Pompeii multo & accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. Sic enim exstimat, si ille, vel dimisso exercitu Consul factus sit, [3] σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore. Atque etiam putat eum, cùm audierit contra se diligenter [4] parari, Consulatum hoc anno neglecturum, ac potiùs exercitum provinciámque retenturum. Sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat; & suis, & Reipublicæ copiis confidebat. Quid quæris? etsi mihi crebrò [5] ξυνὸς ἐνυάλιος occurrebat; tamen levabar curâ, virum fortem & peritum, & plurimùm auctoritate valentem audiens πολιτικῶς de pacis simulatæ periculis disserentem. Habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam X Kal. Januar. in qua erat accusatio Pompeii usque à toga pura, querela [6] de damnatis, terror armorum: in quibus ille, Quid censes, aiebat, facturum esse ipsum, si in possessionem Reipublicæ venerit, cùm hæc Quæstor ejus infirmus & inops audeat dicere? Quid multa? non modò non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. [7] Ex illa autem sententia, ira relinquendæ

1. Πολιτικὸν σκέμμα] *Consideratio ad statum Reipublicæ pertinens.*

2. Φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν] Meliùs philosophorum more dijudicabimus.

3. Σύγχυσιν τῆς πολιτείας] Conturbationem Reipublicæ.

4. *Parari*] Ut ejus ratio absentis ne habeatur. MANUTIUS.

5. Ξυνὸς ἐνυάλιος] Mars communis.

6. *De damnatis*] A Pompeio III. Cos. præsertim de ambitu. CORRAD.

7. *Ex illa*] Locum esse mendosum agnoscunt omnes: quem sic emendabat Octavius Pantagathus, *Mea autem sententia non relinquendæ urbis movet hominem.* Semper enim censuit Cicero in urbe atque in Italiâ manendum: quod Pompeius non libenter audiebat. Hanc verò conjecturam non infirmis tuetur argumentis Malaspina, eámque in contextum Lambinus introduxit. Nos, qui-

quendæ urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem molestissimum est, quòd solvendi sunt nummi Cæsari, & instrumentum triumphi eò conferendum. Est enim [8] ἄμορφοι, ἀντιπολιτευομένου χρεοφειλέτην esse. Sed hæc, & multa alia coràm.

quibus non est circa frontem æs triplex, Pantagathi fœtum pro Tulliano supponere nolumus: sed missis aliorum interpretum nugis quàm plurimis, locum, ut est, corruptum exhibemus. Olivetus.

8. Ἀμορφ…] Non decet, ejus qui contrariæ sit factionis, debitorem esse.

Cicero Attico Sal.

9 QUOTIDIE-NE, inquis, à te accipiendæ literæ sunt? Si habebo cui dem, quotidie. At jam ipse ades. Tum igitur, cùm venero, desinam. Unas video mihi à te non esse redditas; quas L. Quintius familiaris meus cùm ferret, [1] ad bustum Basili vulneratus & despoliatus est. Videbis igitur num quid fuerit in his, quod me scire opus sit: & simul tu hoc [2] διευκρινήσεις πρόβλημα sanè πολιτικόν: cùm sit necesse, aut haberi Cæsaris rationem, illo exercitum vel per Senatum, vel per Tribunos plebis obtinente; aut persuaderi Cæsari, ut tradat provinciam atque exercitum, & ita Consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut, si per Tribunos plebis non patiatur, & tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quòd ratio ejus non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum, aut statim nobis minùs paratis, aut tum, cùm comitiis, amicis ejus postulantibus, ut è lege ratio habeatur, impetratum non sit: ire autem ad arma, aut hanc unam ob causam, quòd ratio non habeatur; aut additâ causâ, si fortè Tribunus plebis Senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut Senatus-consulto circumscriptus, aut sublatus, aut expul-

1. *Ad bustum Basili*] Asconius in orat. pro Milone: *Viâ Appiâ est prope urbem monumentum Basili* (aliàs Basilii) *qui locus latrociniis fuit perquàm infamis.*

2. Διευκρινήσεις] Solves quæstionem, quæ magnam requirit prudentiam.

expulsus sit, dicénsve se expulsum [3] ad illum confugerit: suscepto autem bello, aut tenenda sit urbs, aut eâ relictâ, ille commeatu, & reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certè subeundum est, minimum putes. Dices profectò, persuaderi illi, ut tradat exercitum, & ita Consul fiat. Est omnino id ejusmodi, ut, si ille eò descendat, contra dici nihil possit: ídque eum, si non obtinet ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis, quàm ille Consul. At sic malo, inquies, quàm cum exercitu. Certè. Sed istuc ipsum sic, magnum malum putet aliquis: neque ei remedium est ullum. Cedendum est, si id volet. Vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. At tum imbecillus plus, inquis, valuit, quàm tota Respublica. Quid nunc putas? & eo consule, Pompeio [4] certum est esse in Hispania. O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest; & quod ille si faciat, jam à bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quò illum pòsse adduci negant. De reliquis, quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut [5] idem dicit, impudentissimè postulat. Nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi à Senatu, sed à te ipso per vim, & per factionem datos. Præteriit tempus, non legis, sed libidinis tuæ: fac tamen, legis. Ut succedatur decernitur: impedis; & ais, Habe mei rationem. Habe tu nostrûm. Exercitum habeas diutius, quàm populus jussit, invito Senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. Cum bona quidem spe, ut ait [6] idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. Jam si pugnandum est; quo tempore, in casu; quo consilio, in temporibus situm est. Itaque te in ea quæstione non exerceo. Ad ea, quæ dixi, affer si quid habes. Equidem dies noctésque torqueor.

3. *Ad illum confugerit*] Ad Cæsarem, ut M. Antonius, & Q. Cassius. Vide Ep. 11. lib. XVI. Fam. CORRADUS.

4. *Certum est*] Deliberatum est. MAN.

5. *Idem*] Qui affirmat Cæsare consule se futurum in Hispaniâ. IDEM.

6. *Idem*] Pompeius qui tanquam optimatum princeps inducitur in hac ep. IN.

CICERO ATTICO SAL.

10 SUBITO consilium cepi, ut, ante quàm luceret, exirem; ne qui conspectus fieret, aut sermo, lictoribus præsertim [1] laureatis. De reliquo, neque hercule quid agam, nec quid acturus sim, scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi [2] consilii. Tibi verò quid suadeam, cujus ipse consilium expecto? Cnæus noster quid consilii ceperit, capiátve, nescio, adhuc [3] in oppidis coarctatus, & stupens. Omnes, si in Italia consistat, erimus unà: sin cedet, consilii res est. Adhuc certè, nisi ego insanio, stultè omnia & incautè. Tu, quæso, crebrò ad me scribe, vel quod in buccam venerit.

1. *Laureatis*] Ut triumphum expectantibus. Epist. 16. lib. II. Fam. CORRAD.

2. *Consilii*] Urbis relinquendæ. IDEM.

3. *In oppidis*] Campaniæ. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

11 QUÆSO, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebræ sunt. [1] *Cingulum*, inquis, *nos tenemus. Anconem amisimus. Labienus discessit ab Cæsare.* Utrùm de imperatore populi Romani, an de Annibale loquimur? ô hominem amentem & miserum, qui ne umbram quidem unquam [2] τοῦ καλοῦ viderit! atque hæc ait omnia facere se dignitatis causâ: ubi est autem dignitas, nisi ubi honestas? Num honestum igitur, habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? [3] χρεῶν ἀποκοπὰς, [4] φυγάδων καθόδους, sexcenta alia scelera moliri, [5] τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν

1. *Cingulum*] Oppidum. CORRAD.

2. Τοῦ καλοῦ] Honesti.

3. Χρεῶν ἀποκοπὰς] *Tabulas novas.* Dicuntur *novæ*, quòd nomina aliter, & resectâ parte aliquâ, in iis scribantur, tanquam argentum pro ære, hoc est, 25. pro 100, ut est apud Sallust. Bell. Catil.

4. Φυγάδων] Exulum restitutiones.

5. Τὴν θεῶν] *Ut tyrannide potiatur, quæ inter Deos est maxima.* Euripides.

6. *Tuo sole Lucretino*] Horatius, *Velox amœnum sæpe Lucretilem*, &c.

7. *Quid, si tu velis*] Quasi dicat: si tyrannidem velis, quod volueris tamen non assequêre, ideóque fortasse, ô Cicero, non vis. MANUTIUS.

8. Ἐνσχολάζω σοι] *Scholam tibi explico:* hoc est, Philosophorùm more quasi per otium disputans tibi scribo.

9. *Ad nostrum*] Pompeium. CORRAD.

ἔχειν τυραννίδα? Sibi habeat ſuam fortunam. Unam mehercule tecum apricationem in illo [6] Lucretino tuo ſole malim, quàm omnia iſtiuſmodi regna; vel potiùs mori millies, quàm ſemel iſtiuſmodi quidquam cogitare. [7] Quid, ſi tu velis? inquis. Age quis eſt, cui velle non liceat? ſed ego, hoc ipſum velle, miſerius eſſe duco, quàm in crucem tolli. Una res eſt eâ miſerior, adipiſci quod ita volueris. Sed hæc hactenus: libenter enim in his moleſtiis [8] ἐνσχολάζω σοι. Redeamus [9] ad noſtrum. Per fortunas, quale tibi conſilium Pompeii videtur? hoc quæro, quòd urbem reliquerit: ego enim [10] ἀπορῶ: tum nihil abſurdius. Urbem tu relinquas? ergo idem, ſi Galli venirent. Non eſt, inquit, in parietibus Reſpublica. [11] At in aris & focis. Fecit idem Themiſtocles. Fluctum enim totius barbariæ ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum ferè poſt quiquageſimum, cùm præter mœnia nihil teneret. Noſtri olim, urbe reliquâ [12] captâ, arcem tamen retinuerunt.

[13] Οὕτω καὶ τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Rurſus autem ex dolore municipali, ſermonibúſque eorum, quos convenio, videtur hoc conſilium [14] exitum habiturum. Mira hominum querela eſt, (neſcio iſtic: ſed facies ut ſciam) ſine magiſtratibus urbem eſſe, ſine Senatu. Fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quæris? alia cauſa facta eſt: nihil jam concedendum putant Cæſari. Hæc tu mihi explica qualia ſint. Ego negotio præſum non turbulento. Vult enim me Pompeius eſſe, quem tota hæc Campana & maritima ora habeat [15] ἐπίσκοπον, ad quem delectus, & ſumma negotii referatur. Itaque vagus eſſe cogitabam. Te puto jam videre, quæ ſit [16] ὁρμὴ Cæſaris, qui populus, qui totius negotii ſtatus: ea velim ſcribas ad me, & quidem, quoniam mutabilia ſunt, quàm ſæpiſſimè. Acquieſco enim & ſcribens ad te, & legens tua.

 CICE-

10. Ἀπορῶ] Dubito.

11. *At in aris*] Reſponſio Ciceronis. *Fecit*: inquit Pompeius. *Fluctum* &c. Reſponſio Ciceronis. LAMBINUS.

12. *Captâ*] A Gallis, Liv. lib. V.

13. Οὕτω] Sic eorum, qui ante nos vixerunt, audiebamus laudes. *Iliad.* I'. 520.

14. *Exitum habiturum*] Nunc pro Pompeii parte diſputat, judicátque ex dolore, ſermonibúſque municipalium hominum, qui Pompeii fugam æquo animo ferre non poterant, vehementérque Cæſari irati erant, Pompeii conſilium, rationémque belli gerendi poſſe explicari, & non incommodè concludi. VICTORIUS.

15. Ἐπίσκοπον] Speculatorem, cuſtodem. Vide *Fam.* VIII. 13. XVI. 11. & 13.

16. Ὁρμὴ] Impetus.

CICERO ATTICO SAL.

12 UNAM adhuc à te epiſtolam acceperam, datam XII [1] Kal. in qua ſignificabatur, aliam te antè dediſſe, quam non acceperam. Sed quæſo, ut ſcribas quàm ſæpiſſime, non modò ſi quid ſcies, aut audieris; ſed etiam ſi quid ſuſpicabere; maximéque quid nobis faciendum, aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem ut ſcias, quid Pompeius agat; ne ipſum quidem ſcire puto; noſtrûm quidem nemo. Vidi Lentulum Coſ. Formiis X Kal. vidi Libonem: plena timoris & erroris omnia. [2] Ille iter Larinum: ibi enim cohortes, & Luceriæ, & Theani, reliquáque in Apulia. Inde utrùm conſiſtere uſpiam velit, an mare tranſire, neſcitur. Si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non poſſit. Sin diſcedit, quò, aut quà, aut quid nobis agendum ſit, neſcio. Nam [3] iſtum quidem, cujus φαλαρισμὸν times, omnia teterrimè facturum puto. Nec eum [4] rerum prolatio, nec Senatûs magiſtratuúmque diſceſſus, nec ærarium clauſum tardabit. Sed hæc, ut ſcribis, citò ſciemus. Interim velim mihi ignoſcas, quòd ad te ſcribo tam multa toties. Acquieſco enim, & tuas volo elicere literas: maximéque conſilium, quid agam, aut quo me pacto geram. Demittámne me penitus in cauſam? Non deterreor periculo, ſed dirumpor dolore. Támne nullo conſilio, aut tam contra meum conſilium geſta eſſe omnia! An cuncter, & tergiverſer, & iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? [5] Αἰδέομαι Τρῶας; nec ſolùm civis, ſed etiam amici officio revocor. Etſi frangor ſæpè miſericordiâ [6] puerorum. Ut igitur ita perturbato, etſi te eadem ſollicitant, ſcribe

1. *Kal.*] Perſpicuum eſt ex ſuperioribus & ſequentibus literis, & ex ipsâ etiam hiſtoriâ, *Feb.* ſcribendum. Nam ad urbem venerat Cicero, prid Non Jan. ibique pauculos dies commoratus eſt, triumphum expectans. Verùm, cùm nuntiatum eſſet Romæ, Cæſarem cum exercitu adventare; & pro ſe quiſque, fugâ ſuæ ſaluti proſpiceret: Cicero, maximè Pompeio fugiente, eodem pavore perculſus, conſilium ſtatim cepit relinquendæ urbis: ſéque in ſuas villas contulit, unde ad Atticum ſcribit, qui Romæ remanſerat. MALASPINA.

2. *Ille*] Pompeius iter habebat.

3. *Iſtum*] Cæſarem, cujus φαλαρισμὸν, Phalaridis imitationem, &c.

4. *Rerum*] Prolatio rerum eſt cùm ſive propter dies feſtos, ſive propter ferias autumnales aliáſque, ſive propter bella reſque adverſas juſtitium eſt

5. *Αἰδέομαι*] Vide ſuprà, II. 5.

6. *Puerorum*]. Ciceronum.

ſcribe aliquid, & maximè, ſi Pompeius Italiâ cedit, quid nobis agendum putes. M' quidem Lepidus (nam fuimus unà) eum finem ſtatuit, L. Torquatus eundem. Me cùm multa, tum etiam lictores impediunt. Nihil vidi unquam quod minùs explicari poſſet. Itaque à te nihil dum certi exquiro, ſed quid videatur. Denique ipſam [7] ἀπορίαν tuam cupio cognoſcere. Labienum ab illo diſceſſiſſe propemodum conſtat. Si ita factum eſſet, ut ille Romam veniens magiſtratum & Senatum Romæ offenderet, magno uſui cauſæ noſtræ fuiſſet. Damnaſſe enim ſceleris hominem amicum Reipublicæ causâ videretur: quod nunc quoque videtur; ſed minùs prodeſt. Non enim habet, cui proſit: eúmque arbitror pœnitere: niſi fortè id ipſum eſt falſum, diſceſſiſſe illum. Nos quidem pro certo habebamus. Et velim, (quanquam, ut ſcribis, [8] domeſticis te finibus tenes) formam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii deſiderium, ecqua Cæſaris invidia appareat; etiam quid cenſeas de Terentia & Tullia, Romæ eas eſſe, an mecum, an aliquo tuto loco. Et hæc, & ſi quid aliud, ad me ſcribas velim, vel potiùs ſcriptites.

7. Ἀπορίαν] Dubitationem.
8. *Domeſticis finibus*] Rebus publicis te non admiſces. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

DE [1] Vennonianis rebus tibi aſſentior. Labienum ἥρωα judico. Facinus jam diu nullum civile præclarius: qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit [2] illi dolorem. Sed etiam ad ſummam profectum aliquid puto. Amo etiam [3] Piſonem: cujus judicium de genero ſuſpicor viſum iri grave. Quanquam genus belli quod ſit, vides. Ita civile eſt, ut non ex civium diſſenſione, ſed ex unius perditi civis audacia natum ſit. Is autem valet exercitu; tenet multos ſpe & promiſſis; omnia omnium

13

1. *Vennonianis*] C. Vennonii, de quo Lib. VI. ep. 1. & 3. Res quædam privatæ.
2. *Illi*] Cæſari, à quo diſceſſit.
3. *Piſonem*] Qui cùm ab urbe diſceſſerit, generum ſuum Cæſarem non expectans, quid de eo judicet, manifeſtum eſt. Hic eſt L. Calpurnius Piſo, in quem extat Ciceronis oratio. MANUTIUS.

nium concupivit. Huic tradita urbs est, nuda præsidio, referta copiis. Quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa, & tecta non patriam, sed prædam putet? quid autem sit acturus, aut quo modo, nescio, sine Senatu, sine magistratu. Ne simulare quidem poterit quicquam [4] πολιτικῶς. Nos autem ubi exurgere poterimus? aut quando? quorum dux quàm [5] ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis; cui ne Picena quidem nota fuerint. Quàm autem sine consilio, res testis. Ut enim alia omittam [6] decem annorum peccata, quæ conditio non huic fugæ præstitit? nec verò nunc quid cogitet, scio: ac non desino per literas sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec præsidium, cujus parandi causâ ad urbem retentus est, nec locum ac sedem præsidii ullam video. Spes omnis in duabus [7] invidiosè retentis penè [8] alienis legionibus. Nam delectus adhuc quidem invitorum est, & à pugnando abhorrentium. Conditionum autem amissum tempus est. Quid futurum sit, non video. Commissum quidem à nobis certè est, sive à nostro duce, ut, è portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos traderemus. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam: nam mihi interdum amandandi videntur in Græciam. De Tullia autem & Terentia, cùm mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo: cùm autem [9] Dolabellæ venit in mentem; paulùm respiro. Sed velim consideres quid faciendum putes: primùm [10] πρὸς τὸ ἀσφαλὲς: (aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulendum est) deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quòd eas Romæ velimus

4. *Πολιτικῶς*] Quod sit è Republicâ.

5. *Ἀστρατήγητος*] *Minimè dux*: imperatoriæ artis ignarus: qui nescierit Picenum esse quasi aggerem urbi tuendæ.

6. *Decem annorum*] Tot enim anni à consulatu Cæsaris ad hoc tempus numerantur. Et, Cæsare consule, Pompeius se cum eo affinitate conjunxit, Juliâ uxore ductâ. Inde eum per decem annos aluit, auxit, armavit. MANUTIUS.

7. *Invidiosè*] Quia Pompeius simulatione Parthici belli à Cæsare abductas retinuerat. Quod factum magna in infamia fuit Vide Cæl. lib. I. de bello Civ. IDEM.

8. *Alienis*] Quòd adversùs imperatorem suum invitæ ducerentur. IDEM.

9. *Dolabellæ*] Generi mei, qui apud Cæsarem est: per quem videtur mulieres tutò in urbe esse posse. IDEM.

10. Πρὸς τὸ ἀσφαλὲς] Ad securitatem.

11. *Μάντις δ' ἄριστος*] *Vates optimus is est, bene qui conjicit.* Senarius apud Euripidem integer, *Μάντις δ' ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς.* Quem Cicero ita vertit libro de Divin. II. *Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibeto optimum.* MANUT.

12. *Ænigma Oppiorum*] Videtur epistolæ principium. IDEM. Et videtur Mongalto nostro. Cum superioribus verbis, *loquacitati ignosces*, si conjungis hæc postrema, *si scriberem ipse*, *longior epistola fuisset*, jam

limus esse in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi & Peduceo, (scripsit enim ad me) quid faciatis videndum est. Is enim splendor est vestrûm, ut eadem postulentur à vobis, quae ab amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe cùm de meipso, ac de meis te considerare velim. Reliquum est ut & quid agatur, quoad poteris, explores, scribásque ad me, & quid ipse conjecturâ assequare: quod etiam à te magis expecto. Nam acta omnibus nuntiantibus, à te expecto futura. [11] Μάντις δ' ἄριστος. Loquacitati ignosces, quae & me levat ad te quidem scribentem, & elicit tuas literas. [12] Ænigma Oppiorum ex Velia planè non intellexi: est enim [13] numero Platonis obscurius. [14] Jam intellexi tuum. Oppios enim de Velia [15] succones dicis: in eo æstuavi diu: quo aperto reliqua patebant, & cum Terentiæ summa congruebant. [16] L. Cæsarem vidi Minturnis a. d. VIII Kal. Febr. manè, cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas: ut id ipsum ille videatur irridendi causâ fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi fortè non dedit, & hic sermone aliquo arrepto pro [17] mandatis abusus est. Labienus, vir meâ sententiâ magnus, Theanum venit a. d. IX. Kal. ibi Pompeium, Consulésque convenit. Qui sermo fuerit, & quid actum sit, scribam ad te, cùm certum sciam. Pompeius à Theano Larinum versùs profectus est a. d. VIII. Kal. eo die mansit Venafri. Aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus: sed ego nondum habeo, quid ad te ex his locis scribam. Ista magis expecto; quid [18] illinc afferatur; quo pacto ee Labieno ferat; quid agat Domitius in

 Marsis,

jam patet epistolas duas, librariorum culpâ, in unam coaluisse.

13. *Numero Platonis*] Probant Manutius & Junius quod est in nonnullis MSS. *Timæo Platonis*, de cujus obscuritate *Fin.* II. 5.

14. *Jam intellexi*] Hîc epistola videtur dividenda. Hîc ænigma intelligit, suprà interpretari nescit: hîc dictat, suprà scribit. CORRADUS.

15. *Succones*] Fictum vocabulum, inquit Bosius, ut Latinè exprimeret illud alterum *Opios*, quod Atticus ἀπὸ τοῦ ὀπῶ, id est, à succo formarat. Corradus verò *Sacconet* legebat, & quia fœneratores erant Oppii, nummatos exponit, à saccis qui sunt nummorum receptacula. Alii *Sanctones* malunt, alii *Salacones*. O te sapientem, Petre Victori, qui nolueris in eo æstuare. OLIVETUS.

16. *L. Cæsarem*] Cujus pater, Cæsaris erat legatus. CORRAD.

17. *Mandatis*] His, quæ sunt apud Cæsarem lib. I. de Bello Civili, & *Fam.* XVI. 10.

18. *Illinc*] Ubi Cæsar est. CORRAD.

Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quæ sit populi urbani voluntas; quæ tua conjectura de rebus futuris: hæc velim crebrò, & quid tibi de mulieribus nostris placeat, & quid acturus ipse sis, scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset: sed dictavi propter lippitudinem.

Cicero Attico Sal.

14 Ante diem VI Kal. Febr. Capuam [1] Calibus proficiscens, cùm leviter lippirem, has literas dedi. L. Cæsar mandata Cæsaris detulit ad Pompeium a. d. VIII Kal. cùm is esset cum Consulibus Theani. Probata conditio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quæ extra suam provinciam occupavisset, præsidia deduceret. Id si fecisset, responsum est ad urbem nos redituros esse, & rem per Senatum confecturos. Spero etiam in præsentia pacem nos habere. Nam & illum furoris, & hunc nostrum copiarum suppœnitet. Me Pompeius Capuam venire voluit, & adjuvare delectum: in quo parum prolixè respondent Campani coloni. Gladiatores Cæsaris, qui Capuæ sunt, de quibus antè ad te falsum ex Torquati literis scripseram, sanè commodè Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum. [2] Secutorum [3] in ludo IↃↃ fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sanè multum in eo Reipublicæ provisum est. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quæso videas, ut satis honestum nobis sit, eas Romæ esse, cùm cæteræ ulla dignitate discesserint; hoc scripsi ad eas, & ad te ipsum antea. Velim eas cohortere, ut exeant; præsertim cùm ea prædia in ora mariti-

---

1. *Calibus*] Cales oppidum mediterraneum Campaniæ. Grævius.

2. *Secutorum*] Gladiatorum, qui secutores vocantur. Alii, *scutorum*, quod magis [illegible], tum quia nusquam, quod sciam, hoc vocabulum Cicero usurpavit, & cùm *gladiatores* dixisset, non erat hoc loco, cur *secutores* adderet: tum quia verisimile non est, Cæsarem quinque secutorum millia præter retiarios in ludo habuisse. Scutorum verò millia multa esse poterant, quibus gladiatores ipsi, & qui cum illis sentiebant parati, ornatique erumpere cogitabant. Corradus. Primus hanc vocem, *secutorum*, hîc scripsit Victorius, cùm antea legeretur *scutorum*. Sed à Victorio sic omnes cæteri. Erant autem, inquit Manutius, *Secutores* & *Myrmillones* iidem; quibus opponebantur *Retiarii*.

3. *In ludo*] In disciplinâ] Lanistarum, à quibus ad gladiatoriam instituebantur. Malaspina.

maritima habeamus, cui ego præsum, ut in his pro re nata non incommodè possint esse. Nam si quid offendimus, in genero nostro; quod quidem ego præstare non debeo. Sed id fit majus, quòd mulieres nostræ præter cæteras Romæ remanserunt. Tu ipse [4] cum Sexto scire velim quid cogites de exeundo, de totáque re quid existimes. Equidem ad pacem hortari non desino: quæ vel injusta utilior est, quàm justissimum [5] bellum. Sed hæc ut fors tulerit.

4. *Cum Sexto*] Sext. Peduceo. Corr.
5. *Bellum*] Legendum proponit, *Bellum cum civibus*, Bosius Baluzianus.

Cicero Attico Sal.

Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te literarum darem; non quò haberem magnopere quid scriberem; sed ut loquerer tecum absens: quo mihi, cùm coràm id non licet, nihil est jucundius. Capuam cùm venissem a. d. VI. Kal. pridie, quàm has literas dedi, Consules conveni, multósque nostri ordinis. Omnes cupiebant Cæsarem, abductis præsidiis, stare conditionibus iis, quas tulisset. Uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat: sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse jam servire, quàm pugnare mavult. Sed tamen ait, in Senatu se adesse velle, cùm de conditionibus agatur, si Cæsar adductus sit ut præsidia deducat. Ita, quod maximè opus est, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obsit, in Senatu esse vult. Postumus autem, de quo nominatim Senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret, [1] Fursanóque succederet, negat se sine Catone iturum: & suam in Senatu operam, auctoritatémque quàm magni æstimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio in Siciliam præmittitur. In disputationibus nostris summa varietas est. Plerique negant, Cæsarem in conditione mansurum; [2] postulataque hæc 15

1. *Fursano*] Bosius ex mss. *Fussano*. Sed meliùs fortasse *Fursanio*, ut *Fam.* VI. 9. *Fursaniorum*, inquit Grævius, in antiquis monumentis non rarò fit mentio: *Fussanorum*, quod sciam, nusquam.

2. *Postulatáque hæc*] Ita pendet hoc à verbo, *Negant*, ut affirmetur potiùs quàm negetur. Verbum enim, *Nego*, sæpe negat in primo membro, affirmat in secundo:

ab eo interposita esse, quo minùs, quod opus esset ad bellum, à nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum, ut præsidia deducat. Vicerit enim, si Consul factus erit; & minore scelere vicerit, quàm quo ingressus est. Sed accipienda plaga est. Sumus enim flagitiosè imparati cùm à militibus, tum à pecunia: quam quidem omnem, non modò privatam, quæ in urbe est, sed etiam publicam, quæ in ærario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones [3] Attianas est profectus: Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus expecto. Formias me continuò recipere cogitabam.

do: ut in oratione pro Roscio Comœdo, *Adversaria in judicium protulit nemo, codicem protulit.* Pro, codicem aliquis protulit. Idem agnoscitur apud Horatium, in iis versibus. *Qui fit, Mæcenas, ut nemo.* Nam cùm subjunxit, *Laudet diversa sequentes*, satis constat non referri ad, *Nemo*, sed necesse esse, ut, aliquis, subaudiatur. MANUTIUS.

3. *Attianas* [Quas P. Attius Varus habebat. ep. 13. *Quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli.* POPMA. Legendum est *Appianas*, ut intelligantur duæ illæ legiones, quæ à Cæsare per speciem belli Parthici abductæ, & Pompeio traditæ circa Luceriam hærebant, sic dictæ ab Appio legato, qui eas ex Galliâ adduxerat, teste Plutarcho. J. LIPSIUS, *Cent.* II. *ad Belg. epist.* 16. Reposuit Junius *Atinianas*, ab Atina Marsorum oppido.

CICERO ATTICO SAL.

16 OMNES arbitror mihi tuas literas redditas esse, sed primas præposterè, reliquas ordine, quo sunt missæ per Terentiam. De mandatis Cæsaris, adventúque Labieni, & responsis Consulum ac Pompeii, scripsi ad te literis iis, quas a. d. v. Kal. Capuâ dedi: pluráque præterea in eandem epistolam conjeci. Nunc has expectationes habemus duas; unam, quid Cæsar acturus sit, cùm acceperit ea, quæ referenda ad illum data sunt L. Cæsari; alteram, quid Pompeius agat: qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firmum exercitum habiturum, spémque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet, non dubitantem de imbecillitate Cæsaris copiarum: cujus adventu Cnæus noster multo animi plus habet. Nos à Consulibus Capuam venire jussi sumus ad Nonas Febr. Capuâ profectus sum Formias a. d. III. Kal. Eo die cùm Calibus tuas literas horâ ferè nonâ accepissem, has statim dedi. De Terentia & Tullia tibi assentior; ad quas scripseram,

pſeram, ad te ut referrent; ſi nondum profectæ ſunt, nihil eſt quo ſe moveant; quoad perſpiciamus, quo loci ſit res.

CICERO ATTICO SAL.

TUÆ literæ mihi gratæ, jucundǽque ſunt. De pueris in 17
Græciam tranſportandis tum cogitabam, cùm fuga ex Italia quæri videbatur. Nos enim Hiſpaniam peteremus: illis hoc æquè commodum non erat. Tu ipſe cum [1] Sexto etiam nunc mihi videris Romæ rectè eſſe poſſe: etenim minimè amici Pompeio noſtro eſſe debetis: nemo enim unquam tantum de urbanis præſidiis detraxit. Vidéſne me etiam jocari? Scire jam te oportet, L. Cæſar quæ reſponſa referat à Pompeio, quas ab eodem ad Cæſarem ferat literas. Scriptæ enim & datæ ita ſunt, ut proponerentur in publico: in quo accuſavi mecum ipſe Pompeium, qui, cùm ſcriptor luculentus eſſet, tantas res, atque eas, quæ in omnium manus venturæ eſſent, Sextio noſtro ſcribendas dederit. Itaque nihil unquam legi ſcriptum [2] σηστιωδέστερον. Perſpici tamen ex literis Pompeii poteſt, nihil Cæſari negari, omniáque & cumulatè, quæ poſtulet, dari; quæ ille amentiſſimus fuerit, niſi acceperit, præſertim cùm impudentiſſimè poſtulaverit. Quis enim tu es, qui dicas, [3] Si in Hiſpaniam profectus erit, ſi præſidia dimiſerit? Tamen conceditur; minùs honeſtè nunc quidem, violatâ jom ab illo Republicâ, illatóque bello, quàm ſi olim de [4] ratione habenda impetraſſet: & tamen vereor, ut his ipſis contentus ſit. Nam cùm iſta mandata dediſſet L. Cæſari, debuit eſſe paulo quietior, dum reſponſa referrentur. Dicitur autem nunc eſſe acerrimus. Trebatius quidem ſcribit, ſe ab illo IX Kal. Febr. rogatum eſſe, ut ſcriberet ad me, ut eſſem ad urbem: nihil ei me gratius facere poſſe. Hæc verbis plurimis. Intellexi ex dierum ratione, ut primùm

1. *Sexto*] Peduceo. Qui Pompeii causâ diſcedere ex urbe non debetis, ac ne illum quidem amare; qui vobis locupletibus, ac bene nummatis tam malè conſuluerit, urbe ſine præſidio relictâ. MAN.

2. Σηστιωδέστερον] *Magis Sextianè*, magis inſulsè, quòd ita ſcribat Sextius, ſive *Seſtius*, nam idem eſt nomen.

3. *Si in Hiſpaniam*] Hæ fuerunt conditiones à Cæſare latæ. *Fam.* ep. 11. lib. XVI. MANUTIUS

4. *Ratione*] Abſentis, cùm peteret.

de discessu nostro Cæsar audisset, laborare eum cœpisse, ne omnes abessemus. Itaque non dubito quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. Illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Cælium egisse: quanquam non aspernor Trebatii literas, à quo me unicè diligi scio. Rescripsi ad Trebatium, (nam ad ipsum Cæsarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui) quàm illud hoc tempore esset difficile: me tamen in prædiis meis esse, neque delectum ullum, neque negotium suscepisse. In quo quidem manebo, dum spes pacis erit. Sin bellum geretur; non deero officio, nec dignitati meæ, pueros [5] ὑπεκθέμενος in Græciam. Totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. Tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed hæc paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur, quorsum evasura sint. Tum ad te scribam plura, si erit bellum: sin autem etiam induciæ, te ipsum, ut spero, videbo. Ego IV Non. Febr. quo die has literas dedi, in Formiano, quo Capuâ redieram, mulieres expectabam: quibus quidem scripseram tuis literis admonitus, ut Romæ manerent: sed audio majorem quendam in urbe timorem esse. Capuæ Non. Febr. esse volebam, quia Consules jusserant. Quidquid huc erit à Pompeio allatum, statim ad te scribam: tuásque de istis rebus literas expectabo.

5. Ὑπεκθέμενος] Cùm subduxero, & clàm transportandos curavero.

CICERO ATTICO SAL.

18 QUARTO Non. Febr. mulieres nostræ Formias venerunt, tuáque erga se officia plena tui suavissimi studii attulerunt. Eas ego, quoad sciremus utrùm turpi pace nobis, an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui, & unà Cicerones. Ipse cum fratre Capuam ad Consules (Nonis enim adesse jussi sumus) III Non. profectus sum, cùm has literas dedi. Responsa Pompeii grata populo, & probata concioni esse dicuntur. Ita putaram. Quæ quidem ille si repudiarit, jacebit: [1] si acceperit... Utrum igitur, inquies, mavis? Responderem,

1. *Si acceperit...*] Ἀποσιώπησις. Hoc erat: Sin acceperit, pax turpis consequetur.

rem, ſi, quemadmodum parati eſſemus, ſcirem. Caſſium erat hîc auditum expulſum Ancone, eámque urbem à nobis teneri. Si bellum futurum eſt, negotium [2] utile. Cæſarem quidem, L. Cæſare cum mandatis de pace miſſo, tamen aiunt acerrimè delectum habere, loca occupare, vinciri præſidiis. O perditum latronem! O vix ullo otio compenſandam hanc Reipublicæ turpitudinem! Sed ſtomachari deſinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hiſpaniam eamus. Hæc opto in malis; quoniam illius alterum conſulatum à Republica, ne datâ quidem occaſione, repulimus. Sed hæc hactenus. De Dionyſio fugit me ad te antea ſcribere: ſed ita conſtitui; expectare reſponſa Cæſaris; ut, ſi ad urbem rediremus, ibi nos expectaret; ſin tardiùs id fieret, tum eum arceſſeremus. Omnino quid ille facere debuerit in noſtra illa fuga, quid docto homine & amico dignum fuerit, cùm præſertim [3] rogatus eſſet. Sed hæc non nimis exquiro à Græcis. Tu tamen videbis, ſi erit, quod nolim, arceſſendus, ne moleſti ſimus invito. Quintus frater laborat, ut tibi quod debet ab Egnatio ſolvat: nec Egnatio voluntas deeſt: nec parum locuples eſt; ſed cùm tale tempus ſit, ut Q. Titinius (multum enim eſt nobiſcum) viaticum ſe neget habere; idémque debitoribus ſuis denuntiarit, ut eodem fœnore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus feciſſe dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut verſuram uſquam facere poſſit; miratur, te non habuiſſe rationem hujus publicæ difficultatis. Ego autem, etſi illud [4] ψευδησιόδειον (ita enim putatur) obſervo, [5] μηδὲ δίκην, præſertim in te, à quo nihil unquam vidi temerè fieri; tamen illius querelâ movebar. Hoc quidquid eſt, te ſcire volui.

CICE-

2. *Utile*] Eam urbem, quæ portum habeat, à nobis teneri. CORRAD.

3. *Rogatus eſſet*] Addunt nonnulli *ſcio*, perperàm. Eſt, ut bene monet Corradus, ἀναπαυτόδοτον. Subintelligitur autem, cogita, judica, aut ſimile quid. GRÆV.

4. Ψευδησιόδειον] Heſiodo falsò aſcriptum.

5. *Μηδὲ δίκην*] *Neque cauſam judices priùs, quàm utriuſque partis orationem audiveris.*

Cicero Attico Sal.

19 Nihil habeo, quod ad te ſcribam. Quin etiam epiſtolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. Erat enim plena ſpei bonæ; quòd & concionis voluntatem audieram, & illum conditionibus uſurum putabam, præſertim ſuis. Ecce tibi II Non. Febr. manè accepi literas tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Cæſaris legationem. Planè oppreſſi videmur: nec, quid conſilii capiam, ſcio: nec mehercule de me laboro; de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiſcebar hæc ſcribens, quo faciliùs de Pompeii rebus cognoſcerem.

Cicero Attico Sal.

20 Breviloquentem jam me tempus ipſum facit. Pacem enim deſperavi: bellum noſtri nullum adminiſtrant. Cave enim putes quidquam eſſe minoris his Conſulibus: [1] quorum ego ſpe audiendi, & cognoſcendi noſtri apparatûs, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram juſſus. Illi autem nondum venerant, ſed erant venturi inanes, imparati. Cnæus autem Luceriæ dicebatur eſſe, & adire cohortes legionum Attianarum, non firmiſſimarum. At [2] illum ruere nuntiant, & jam jámque adeſſe, non ut manum conferat; (qui-cum enim?) ſed ut fugam intercludat. Ego autem in Italia [3] καὶ συναποθανεῖν: nec te id conſulo. Sed extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi & negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnæi, cauſa bonorum, turpitudo conjungendi cum tyranno; qui quidem incertum eſt [4] Phalarimne, an [5] Piſiſtratum ſit imitaturus. Hæc velim explices, & me juves conſilio: etſi

1. *Quorum ... audiendi*] De hac dicendi formâ, vide Sanctii Minervam lib. III. cap. 8.
2. *Illum*] Cæſarem.
3. *Συναποθανεῖν*] Simul mori.
4. *Phalarim*] Tyrannum cæde gaudentem. Manutius.
5. *Piſiſtratum*] Mitiorem, & ſtudioſum maximè literarum. Idem.

etsi te ipsum istic jam [6] calere puto: sed tamen, quantum poteris. Ego si quid hîc hodie novi cognoro, scies. Jam enim aderunt Consules ad suas Nonas. Tuas quotidie literas expectabo. Ad has autem, cùm poteris, rescribes. Mulieres & Cicerones in Formiano reliqui.

6. *Calere*] Muretus, *carere*. Sed alii omnes, *calere*, hoc est, interprete Manutio, jam habere quod de te ipso cogites, sollicitum de statu rerum tuarum, quia videas urbem à Cnæo nostro sine præsidio relictam, Cæsari patere.

CICERO ATTICO SAL.

De malis nostris tu priùs audis, quàm ego. Istinc enim 21
emanant. Boni autem hinc quod expectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut jusserant Consules. Eo die Lentulus venit serò: alter Consul omnino non venerat VII Idus. Eo enim die ego Capuâ discessi, & mansi Calibus. Inde has literas postridie ante lucem dedi. Hæc Capuæ dum fui, cognovi, nihil in Consulibus, nullum usquam delectum. Nec enim [1] conquisitores [2] φαινοπροσωπεῖν audent; cùm ille adsit contrà; cùm noster dux nusquam sit, nihil agat: nec nomina dant. Deficit enim non voluntas, sed spes. Cnæus autem noster (ô rem miseram & incredibilem!) ut totus jacet: non animus est, non consilium, non copiæ, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis conciones, ignorationem non solùm adversarii, sed etiam suarum copiarum; hoc cujusmodi est? VII Id. Febr. Capuam C. Cassius Tribunus plebis venit, attulit mandata ad Consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario auferrent, statim exirent urbe relictâ. Redeant; quo præsidio? deinde exeant; quis sinat? Consul ei rescripsit, ut priùs ipse in Picenum. At illud totum erat amissum: sciebat nemo, præter me ex literis Dolabellæ. Mihi dubium non erat, quin ille jam jámque foret in Apulia: Cnæus noster [3] in navi. Ego quid agam, [4] σκέμμα magnum; neque mehercule mihi quidem ullum, nisi

1. *Conquisitores*] Delectui habendo præfecti. MANUTIUS.

2. *Φαινοπροσωπεῖν*] *Prodire*, & *vultum*, ut aiunt, *ostendere*.

3. *In navi*] Cæsarem fugiens. MAN.

4. *Σκέμμα*] *Consideratio*. Suprà, ep. 8.

omnia essent acta turpissimè; neque ego ullius consilii particeps. Sed tamen, quod me deceat. Ipse me Cæsar ad pacem hortatur: sed antiquiores literæ, quàm ruere cœpit. Dolabella, Cælius, me illi valde [5] satisfacere. Mira me [6] ἀπορία torquet. Juva me consilio si potes: & tamen ista, quantum potes, provide. Nihil habeo, tantâ rerum perturbatione, quod scribam. Tuas literas expecto.

5. *Satisfacere*] Vide *Fam.* XVI. 11. 6. Ἀπορία] Dubitatio.

CICERO ATTICO SAL.

22 PEDEM in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil; eúmque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! hujus autem [1] nostri... Sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor & crucior. Tu cædem non sine causa times: non quò minùs quidquam Cæsari expediat ad diuturnitatem victoriæ & dominationis: sed video, quorum arbitrio sit acturus. Rectè sit. Censeo cedendum de oppidis his. Egeo consilii. Quod optimum factu videbitur, facies. Cum Philotimo loquere: atque adeò Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? quâ aut terrâ, aut mari persequar eum, qui ubi sit nescio? etsi terrâ quidem quî possum? mari quo? Tradam igitur isti me? fac posse tutò. Multi enim hortantur. Num etiam honestè? nullo modo. Quid? à te petam consilium, ut soleo? explicari res non potest. Sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, & ipse quid sis acturus.

1. *Nostri*] Pompeii autem tarditatem, ut sit, ἀνάλγητον, & ἀπολιτικῶς. CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

23 QUINTO Id. Febr. vesperi, à Philotimo literas accepi; Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo & Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu conjunctas esse; Cæsarem intercludi posse, eúmque id timere; bonorum

rum animos recreatos Romæ, improbos quasi perculsos. Hæc metuo equidem ne sint somnia: sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium Tribunum plebis (hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano) Philotimi literæ ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes penè jam captos esse, Pompeium Italiâ cedere: quem quidem (ô rem acerbam) persequi Cæsar dicitur. Persequi Cæsar Pompeium? quid? ut interficiat? ô me miserum! & non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus? victi, oppressi, capti planè sumus. Ego tamen, Philotimi literis lectis, mutavi consilium de mulieribus: quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam: sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me judicium jam de causa publica fecisse; quâ desperatâ, quasi hunc gradum mei reditûs esse, quòd mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertæ & periculosæ fugæ; cùm Reipublicæ nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori cùm piè possum, tum lubenter. Manebo igitur: [1] etsi vivere... Quod quæris, hîc quid agatur: tota Capua, & omnis hic delectus jacet. Desperata res est; in fuga omnes sunt; nisi quid ejusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis conjungat. Sed videbamur omnia biduo triduóve scituri. Cæsaris literarum exemplum tibi misi: rogaras enim: cui nos valde satisfacere multi ad me scripserunt: quod patior facilè, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

1. *Etsi vivere*] Ἀποσιώπησις. Vel subaudi, *non vivere est*, cùm turpem vitam vivat; cum Corrado, *tædet*: vel cum Manutio, qualis erat manentis in Italiâ.

CICERO ATTICO SAL.

PHILOTIMI literæ me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce postridie 24
[1] Cassii literæ Capuâ, à Lucretio, familiari ejus, [2] Nigidium à Domitio Capuam venisse; eum dicere, [3] Vibullium cum paucis militi-

1. *Cassii literæ*] Ad Cassium Capuâ missæ à Lucretio. Cassius enim cum Cicerone erat in Formiano. Ep. 22. MAN.

2. *Nigidium*] P. Nigidium Figulum, de quo *Fam.* lib. IV. ep. 13. CORRAD.

3. *Vibullium*] L. Vibullium Rufum. In

militibus è Piceno currere ad Cnæum, confestim sequi Cæsarem, Domitium non habere militum III millia. Idem scripsit Consules Capuâ discessisse. Non dubito quin Cnæus in fuga sit; modò effugiat. A consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

Cicero Attico Sal.

25 CUM dedissem ad te literas tristes, & metuo ne veras, de Lucretii ad Cassium literis Capuâ missis; Cephalio venit à vobis, attulit etiam à te literas hilariores, nec tamen firmas, ut soles. Omnia faciliùs credere possum, quàm quod scribitis Pompeium exercitum habere. Nemo huc ita affert; omniáque, quæ nolim. O rem miseram! malas causas semper obtinuit, in optima concidit. Quid dicam? nisi [1] illud eum scisse; neque enim erat difficile: hoc nescisse; erat enim ars difficilis rectè Rempublicam gerere. Sed jam jámque omnia sciemus, & scribemus ad te statim.

1. *Illud eum scisse*] Sensus est, Pompeium novisse malas artes, quibus malas causas obtinere poterat: illas bonas artes, quibus respublica & libertas servetur, non nosse, ideóque in bonâ causâ concidisse. GRÆV.

Cicero Attico Sal.

26 NON [1] venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis, [2] *quoties exorior?* ego enim nunc paulum exorior, & maximè quidem iis literis, quæ Româ afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo lætiora. Itaque fuga, quæ parabatur, repressa est. Cæsaris interdicta, *Si te* [3] *secundo lumine hîc offendero*, respuuntur. Bona de Domitio, præcla-

1. *Non venit*] Non venit mihi sæpe, ut exoriar, & respirem. Alii, *nunc venit*, ut sequens ratio magis postulat. CORRADUS. *Nunc* probat quoque Muretus, atque ita legendum admonet Grævius in *Addendis & corrigendis*.

2. *Quoties exorior?*] Legendum cum interrogatione. Indicabat enim Atticus se multoties exoriri, id est, è mœstitiâ, quâ penè conciderat, recreari, quòd sæpè boni nuntii de rebus Pompeii, déque Republicâ ad se perferrentur. BOSIUS.

3. *Secundo lumine*] Cras. Subauditur autem, *Moriere*. Vide orat. pro Rabirio Postumo. cap. 11. MANUTIUS.

præclara de Afranio fama est. Quod me amicissimè admones, ut me integrum, quoad possim, servem; gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar: [4] certè videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse: non quin rectum esset: sed, quia quod multo rectius fuit, id mihi [5] fraudem tulit, planè eum, cui [6] noster alterum Consulatum deferret, & triumphum, (at quibus verbis? *pro suis rebus gestis amplissimis*,) inimicum habere nolueram. Ego scio & quem metuam, & quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore; partes meæ non desiderabuntur. De H-S millibus XX Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. Tibi autem crebrò ad me scribenti de ejus officio nihil rescripsi; quòd diem ex die expectabam, ut statuerem quid esset faciendum. Nunc, ut video, pueri certè in Formiano videntur hiematuri: num & ego, nescio. Si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi, faciam ut scias. Ego bellum fœdissimum futurum puto, nisi qui, ut tu scis, [7] Parthicus casus extiterit.

---

4. *Certè videri possim*] Εἰρωνικῶς dictum: subjungit enim: quòd me ducem in civili bello esse negaverim, quoad de pace agebatur; non ideò feci, quia, quod rectum esset, id mihi non placeret; sed feci, meorum temporum memoriâ commotus. Itaque, quod ad hanc rem attinet, optimâ ratione defendor. Reliqua verò prorsùs me ab hac suspicione vindicant. MANUT.

5. *Fraudem tulit*] Memineram, inquit, quod olim ejusdem Reipublicæ causa feci, cùm Catilinæ conjurationem oppressi, id mihi summam perniciem attulisse, pro rectè factis in exilium pulso. IDEM.

6. *Noster*] Pompeius. ep. 16. l. VIII. IDEM.

7. *Parthicus casus*] In nostras provincias subita Parthorum irruptio: ut Pompeium, aut Cæsarem adversùs eos proficisci res cogat. Unde Cælius in epistolâ ad Ciceronem, *Si alteruter eorum*, inquit, *ad Parthicum bellum non eat, magnas video impendêre discordias: quas ferrum, & vis judicabit.* Idem arbitrari Atticum, ostendit Cicero, cùm ait *Ut tu scis.* MAN.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber VIII.

Cicero Attico Sal.

1 CUM ad te literas dedissem, redditæ mihi literæ sunt à Pompeio. Cætera de rebus in Piceno gestis, quæ ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii, quæ sunt vobis nota; nec tamen tam læta erant in his literis, quàm ad me Philotimus scripserat. Ipsam tibi epistolam misissem; sed subitò fratris puer proficiscebatur: cras igitur mittam: sed in ea Pompeii epistola erat in extremo, ipsius manu: *Tu censeo Luceriam venias: nusquam eris tutiùs.* Id ego in eam partem accepi; hæc oppida, atque oram maritimam illum pro derelicto habere: nec sum miratus, eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. Ei statim rescripsi, hominémque certum misi de comitibus meis, non me quærere, ubi tutissimò essem: si me vellet suâ, aut Reipublicæ causâ Luceriam venire, statim esse venturum: hortatúsque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Hæc me frustrà scribere videbam: sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur: & ne is quidem locus stabilis;

bilis;

bilis: sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. Quo minùs mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quæsita sit unquam, sed semper flagitiosæ & calamitosæ fugæ. Eundum; ut, quemcunque fors tulerit, casum subeam potiùs cum iis, qui dicuntur esse boni, quàm videar à bonis dissentire. Etsi propediem video bonorum, id est lautorum, & locupletum, urbem refertam fore: municipiis verò his relictis, refertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem: nec me M. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum [1] pœniteret: quorum nemo nec stultior est, quàm L. Domitius; nec inconstantior, quàm App. Claudius. Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa, qui, cùm omnes Cæsarem metuebamus, ipse eum diligebat? postquam vero ipse metuere cœpit, putat omnes hostes illi oportere esse? Ibimus tamen Luceriam: nec eum fortasse delectabit noster adventus: dissimulare enim non potero, mihi, quæ adhuc acta sunt, displicere. Ego, si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me [2] remunerere sanè velim.

1. *Pœniteret*] Mallem, inquit, habere comites reditûs in urbem Lepidum, Volcatium, Sulpitium, quàm comites fugæ ex Italiâ cum Pompeio L. Domitium Ahenobarbum & Appium Claudium, quorum alterius stultitia notatur, alterius inconstantia; de quâ Cælius lib. VIII. Popma.

2. *Remunerere*] Non minùs longis epistolis. Manutius.

Cicero Attico Sal.

Mihi verò omnia grata; & quòd scripsisti ad me, quæ audieras; & quòd non credidisti, quæ digna diligentiâ meâ non erant; & quòd monuisti, quod sentiebas. Ego ad Cæsarem unas Capuâ literas dedi, quibus ad ea rescripsi, quæ mecum ille de [1] gladiatoribus suis egerat, breves, sed benevolentiam significantes, non modò sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeii. Id enim illa sententia postulabat, quâ illum 2.

1. *Gladiatoribus*] Quos Pompeius binos singulis patribus familias distribuerat. Ep. 14. lib. VII. Manutius.

[2] illum ad concordiam hortabar. Eas si quò ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, cùm & ipse ad me scripsisset, & Balbus. Earum exemplum ad te misi. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. Si qua erunt, doce me quo modo ea effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripseris. Quî magis effugias eos, qui volent fingere? Veruntamen ita faciam, quoad fieri poterit. Num quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amicè tu quidem, mihíque gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum, méque dignum in hac causa judicare, atque ego existimem. Mihi enim nihil ulla in gente unquam ab ullo auctore Reipublicæ ác duce turpiùs factum esse videtur, quàm à nostro amico factum est: cujus ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est patriam; pro qua, & in qua mori præclarum fuit. Ignorare mihi videris, hæc quanta sit clades. Es enim etiam nunc domi tuæ. Sed invitis perditissimis hominibus esse diutiùs non potes. Hoc miserius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes cum conjugibus & liberis: in unius hominis, quotannis periculosè ægrotantis, animâ positas omnes nostras spes habemus; non expulsi, sed evocati è patria, quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam & inflammandam reliquimus. Ita multi [3] nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa urbe: &, si nunc sunt, non erunt. Nos interea ne Capuæ quidem, sed Luceriæ: & oram quidem maritimam jam relinquemus; [4] Afranium expectabimus, & Petreium. Nam in [5] Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me [6] illud: *Des, id feras.* Nihil

2. *Illum*] Cæsarem. Manut.

3. *Nobiscum*] Urbem reliquerunt, vel brevi relinquere cogentur.

4. *Afranium & Petreium*] Pompeii in Hispaniâ legatos. Corradus.

5. *Labieno*] De quo Lucan. lib. V. *Fortis in armis Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga vilis.* Idem.

6. *Illud: Des, id feras*] His verbis Cicero, tanquam ex Attici personâ, sibi ipsi objicit elegans proverbium, quo monebatur, ut honorificentiùs, quàm modò fecerat, loqueretur de Labieno, in quo dixerat parum esse dignitatis; si quidem ipse vellet alios de se cum laude loqui. Sensus est: Hoc loco tu mihi objicies proverbium illud, *si aliquid dederis, id quod dederis accipies.* Itaque quia dixi parum esse dignitatis in Labieno, futurum est ut Labienus ipse, & alii mihi par pari referant, dicántque dignitatem in me quoque desiderari. Verùm sit nécne aliquid in me dignitatis, aliis judicandum relinquo. Nihil enim de me dico. Meminit hujus proverbii, aut certè alterius huic similis, Donatus ad eum locum Phormionis, *quod ab ipso*

Nihil de me dico: alii viderint. Hîc quidem quae est? Domi vestrae estis, & eritis omnes boni. Quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? sic enim jam appellandum est. Vibullii res gestae sunt adhuc maximae. Id ex [7] Pompeii literis cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit [8] διπλῆ: videbis de Cnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quò igitur haec spectat oratio? Ego pro Pompeio lubenter emori possum: facio pluris omnium hominum neminem: sed non ita, uno in eo judico [9] spem de salute Reipublicae. Significas enim aliquanto secus, quàm solebas: ut etiam Italiâ si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec Reipublicae puto esse utile, nec liberis meis: praeterea neque rectum, neque honestum. [10] Sed cur... *Poterísne igitur videre tyrannum*? Quasi intersit, audiam, an videam; aut locupletior mihi sit quaerendus auctor, quàm Socrates, qui, cùm XXX tyranni essent, pedem portâ non extulit. Est mihi praeterea [11] praecipua causa manendi: de qua utinam aliquando tecum loquar. Ego XIII Kalend. cùm eâdem lucernâ hanc epistolam scripsissem, quâ inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace ageretur, [12] profecturus eram; si de bello, videro.

---

ipso allatum est, id sibi relatum putet. Proverbium, inquit, *est*, *Quod dedit recepit.* Huc spectat illud Homericum, Iliadis XX. 250.

Ὁπποῖον κ' εἴπῃσθα ἔπος, τοῖον δ' ἐπακούσῃς. BOSIUS.

Hujus annotationis utilitatem intelligent faciliùs, qui scierint, in aliis editionibus hoc fuisse: *Hic tu in me illud desideras.* Homericum, qui huc à Bosio adducitur, versum sic reddidit Franc. Odinus, doctor meus:

Voce feris alios; ferieris & ipse vicissim. OLIVETUS.

7. *Pompeii literis*] Ad Pompeium missis: ut ep. 23. lib. VII. *Cassii literae.* MAN.

8. Διπλῆ] Genus notae. Vide Menagium ad Diog. Laert. III, 66.

9. *Spem*] Supple *positam*: aut lege, *sed non tam uno in eo*, &c.

10. *Sed cur*] Ἀποσιώπησις: sed cur ita existimem, nunc taceo, & tibi judicandum relinquo. BOSIUS. Quae sequuntur, scripserat ad Ciceronem Atticus.

11. *Praecipua causa*] Timebat scilicet, ne, si abiret ab Italiâ longiùs, rem familiarem malè curaret sua conjux, cui parùm confidebat, & deinceps expertus est non bonam matrem familias: quod declarabunt libri XI. epistolae. MONGAL.

12. *Profecturus*] Ita Man. & Lamb. Alii *praefectus*, & omittunt *eram*. Deinde pro *videro*, habent *quid ero?* Et in hac etiam lectione arguti nonnihil comminiscuntur. Per me licet. OLIVETUS.

Cicero Attico Sal.

3 Maximis & miserrimis rebus perturbatus, cùm coràm tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis hæc est; si Pompeius Italiâ cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes: & quo faciliùs consilium dare possis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Cùm merita Pompeii summa erga salutem meam, familiaritásque, quæ mihi cum eo est, tum ipsa Reipublicæ causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna cum fortuna conjungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo, & illum comitatum optimorum & clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem: qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum; &, ut esset, à me est (tute scis) propter suspicionem hujus impendentis tempestatis multo antè provisum: tamen utrumque considerandum est, & quanta fides ei sit habenda; &, si maximè exploratum eum nobis amicum fore, sítne viri fortis & boni civis, esse in ea urbe, in qua cùm summis honoribus imperiísque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo prædìtus, non futurus sit sui juris, subeundúmque periculum sit, cum aliquo fortè dedecore, quando Pompeius Rempublicam recuperarit. In hac parte hæc sunt. Vide nunc, quæ sint in altera. Nihil actum est à Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter, addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatémque meam. Omitto illa vetera, quòd istum in Rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim, & contra auspicia ferendis auctor: ille Galliæ ulterioris adjunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior; ille provinciæ [1] propagator; ille absentis in omnibus adjutor: idem etiam

1. *Propagator*) In quinquennium. Ep. 3. & 6. lib. VII. Corrad.

2. *Finienti*] Suâ sententiâ. Ep. 8. & 13. lib. VIII. Fam. Idem.

3. *Nulla causa*] Non quin esset honesta, sed quòd malè instituta, & eò deducta, ut parum spei esset reliquum. Ad apparatum belli, non ad æquitatem respexit. Hoc paulo pòst dixit, *sine causâ*. *Invitè*, inquit, *cepi Capuam*, *quod propemodum causa*

etiam tertio Consulatu, postquam esse defensor Reipublicæ cœpit, contendit, ut decem Tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur: quod idem ipse sanxit lege quadam sua; Marcóque Marcello Consuli, [3] finienti provincias Gallias, Kalendis Martiis restitit. Sed, ut hæc omittam, quid fœdius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu, sive potiùs turpissimâ fugâ? quæ conditio non accipienda fuit potiùs, quàm relinquenda patria? Malæ conditiones erant, fateor: sed num quid hoc pejus? At recuperabit Rempublicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis, & publica, & privata, adversario tradita? denique [3] nulla causa, nullæ vires, nulla sedes, quò concurrant, qui Rempublicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiæ, & ab impetu hujus belli remotissima: fuga, & maritima opportunitas visa quæri desperatione. Invitè cepi Capuam, non quò munus illud defugerem, sed sine causa; in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet: &, ut ipse [4] sensissem, multitudo, & infirmus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. Dixi ipsi, me nihil suscepturum sine præsidio, & sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negotii, quòd ab initio vidi, nihil quæri præter fugam. [5] Eam si nunc sequor, quónam? cum illo non: ad quem cùm essem profectus, cognovi in iis locis esse Cæsarem, ut tutò Luceriam venire non possem. Infero mari nobis, incerto cursu, hieme maximâ navigandum est. Age jam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quomodo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes, fortunásque nostras? acrior, quàm in cæterorum; quòd putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere [6] populare. Age jam has compedes, fasces inquam hos laureatos, efferre ex Italia, quàm molestum est? Qui autem locus erit nobis tutus, (ut jam placatis utamur fluctibus) antequàm ad illum venerimus? quâ autem, aut

quò

sa esset deperdita, & planè nulla. Causæ verò nomine partes intelligit, quo sensu Lucanus; *Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.* MALASP.

4. *Sensissem*] Vidissem jam antè.

5. *Eam*] Lamb. *cum*. Planiùs quidem: sed habent *eam*, teste Malaspina, libri MSS.

6. *Populare*] Quod populo placeat.

quò, nihil ſcimus. At ſi [7] reſtitero, & fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinnæ dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius; quoquo modo ea res huic quidem cecidit: qui tamen ita dicere ſolebat, ſe id [8] fore videre, quod factum eſt, ſed hoc malle, quàm armatum ad patriæ mœnia accedere. Aliter [9] Thraſybulus, & fortaſſe melius. Sed eſt certa quædam illa Mucii ratio, atque ſententia; eſt illa etiam Thraſybuli: &, cùm ſit neceſſe, ſervire tempori; & non amittere tempus, cùm ſit datum. Sed in hoc ipſo habent tamen iidem faſces moleſtiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum eſt; ſed ſit: deferet triumphum. Non accipere, [10] ne periculoſum ſit: an accipere, invidioſum ad bonos. O rem, inquis, difficilem, & inexplicabilem. Atqui explicanda eſt. Quî enim [11] fieri poteſt? Ac ne me exiſtimâris ad manendum eſſe propenſiorem, quòd plura in eam partem verba fecerim, poteſt fieri, quod fit in multis quæſtionibus, ut res verboſior hæc fuerit, illa verior. Quamobrem ut maxima de re æquo animo deliberanti, ita mihi des conſilium velim. Navis & [12] in Caieta eſt parata nobis, & Brunduſii. Sed ecce nuntii, ſcribente me hæc ipſa noctu in Caleno, ecce literæ, Cæſarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, & pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnæum noſtrum commiſſurum, ut Domitium relinquat: etſi Brunduſium Scipionem [13] cum cohortibus duabus præmiſerat; legionem à [14] Fauſto conſcriptam in Siciliam ſibi placere à Conſule duci, ſcripſerat ad Conſules. Sed turpe Domitium deſerere erit, implorantem ejus auxilium. Eſt quædam ſpes mihi quidem non magna, ſed in his locis firma, Afranium in Pirenæo cum [15] Trebonio pugnaſſe, pulſum Trebonium, etiam Fabium tuum [16] tranſiſſe cum cohortibus: ſum-

7. *Reſtitero*] Remanſero. MANUT.

8. *Fore*] Ut occideretur in urbe. ID.

9. *Thraſybulus*] Athenienſis: qui armatus acceſſit ad patriæ mœnia, ut eam à triginta tyrannis liberaret. IDEM.

10. *Ne periculoſum*] Videamus, ne &c.

11. *Fieri*] Fortaſſe, *ferri*. Poſſúmne ita ſuſpenſo eſſe animo?

12. *In Caieta*] Caieta hîc nomen eſt villæ Ciceronis in agro Caietano ſitæ. Idcirco dixit, *in Caieta*, non Caietæ. Sic epiſt. 7. lib. XIV. BOSIUS.

13. *Cum cohortibus duabus*] Infrà tamen Pompeius ſuis literis, cohortes XIV. legionarias, Brunduſium miſiſſe ſignificat. Ut non abſurdum aut alienum videatur, *legionibus* emendare. MALASP.

14. *Fauſto*] Syllæ Dictatoris filio.

15. *Trebonio*] Cæſaris Legato. CORRAD.

16. *Tranſiſſe*] In caſtra Afranii. MAN.

ſumma autem, Afranium cum magnis copiis adventare. Id ſi eſt, in Italia fortaſſe manebitur. Ego autem, cùm eſſet incertum iter Cæſaris, quòd vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium miſi, & literas; ipſe, ne quò inciderem, reverti Formias. Hæc te ſcire volui, ſcripſíque ſedatiore animo, quàm proximè ſcripſeram, nullum meum judicium interponens, ſed exquirens tuum.

CICERO ATTICO SAL.

DIONYSIUS quidem tuus potiùs, quàm noſter, cujus ego cùm ſatis cognoſſem mores, tuo tamen potiùs ſtabam judicio, quàm meo, ne tui quidem [1] teſtimonii, quod ei ſæpè apud me dederas, veritus, ſuperbum ſe præbuit in fortuna, quam putavit noſtram fore: cujus fortunæ nos, quantùm humano conſilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noſter honos, quod obſequium, quæ etiam ad cæteros contempti cujuſdam hominis commendatio defuit? ut meum judicium reprehendi à Quinto fratre, vulgóque ab omnibus mallem, quàm illum non efferre laudibus; Ciceronéſque noſtros meo potiùs labore ſubdoceri, quàm me alium iis magiſtrum quærere. Ad quem ego quas literas, dii immortales, miſeram? quantum honoris ſignificantes? quantùm amoris? Dicæarchum mehercule, aut Ariſtoxenum diceres arceſſi, non unum omnium loquaciſſimum, & minimè aptum ad docendum. Sed eſt memoriâ [2] bonâ. Me dicet eſſe meliore. Quibus literis ita reſpondit, ut ego nemini, cujus cauſam non reciperem. Semper enim: [3] ſi potero, ſi antè ſuſceptâ causâ non impediar. Nunquam reo cuiquam tam humili, tam ſordido, tam nocenti, tam alieno, tam præcisè negavi, quàm hic mihi. Planè ſine ulla exceptione præcidit. Nihil cognovi ingratius; in quo vitio nihil mali non ineſt. Sed de hoc nimis multa. Ego navem paravi: tuas literas tamen expecto, ut ſciam, quid reſpon-

4

1. *Teſtimonii*] Jungi *Vereor*, etiam cum patrio caſu, vel Terentianum illud in Phormione declarat, Act. V. ſc. 6. 78. *Neque hujus ſis veritus feminæ primariæ.* MALASPINA.

2. *Bonâ*] In litteris. *Meliore*: Memorem enim hujus injuriæ ſentiet. MANUT.

3. *Si potero*] Reſpondi, *recipiam*; & eſt μίμησις, quâ refert verba, quibus utebatur in reſpondendo. CORRAD.

spondeant consultationi meæ. Sulmone C. Attium Pelignum [4] aperuisse Antonio portas, cùm essent cohortes quinque; Q. Lucretium inde effugisse scis. Cnæum ire Brundusium: [5] Domitium desertum. Confecta res est.

4. *Aperuisse*] Cæsar tamen, lib. I. de Bello Civili, non Attium scribit aperuisse Antonio portas, sed ipsos Sulmonenses: Attium verò & Lucretium de muro se dejecisse: & hunc aufugisse: illum interceptum ad se deductum fuisse. MALASP.

5. *Domitium*] Ab omnibus libris abest vox illa, quam tamen, suadente Lipsio, non dubitavi recipere. Cum enim alii subaudiendam esse dicant, id video fieri vix posse. Sed veteres, ut monet Lipsius, ejusmodi nomina priore aut alterâ literâ adjunctâ significare contenti erant. Itaque cùm forsitan in Cicerone scriptum esset *Do. desertum*, non intellectam vocem *Do.* librarius scriptor omisit. Quod proposuit Grævius, eòdem planè redit. OLIVETUS.

CICERO ATTICO SAL.

5 CUM ante lucum VIII Kal. literas ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor: quid enim putem aliud? etsi solet eum, cùm aliquid furiosè fecit, pœnitere: nunquam autem [1] certior fuit, quàm in hoc negotio. Nam, quod ad te scripseram, postea audivi, à tertio milliario tum eum [2] *ῥίψαι πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα.* Multa, inquam, mala eum dixisse, suo capiti, ut aiunt. Sed ô meam mansuetudinem! conjeceram in fasciculum unà cum tua venientem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollucem, servum à pedibus meis, Romam misi. Eò autem ad te scripsi, ut, si tibi fortè reddita esset, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret. Novi si quid esset, scripsissem. Pendeo animi expectatione Corfiniensi; in qua de salute Reipublicæ decernitur. Tu fasciculum, qui est *M' CURIO* inscriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironémque Curio commendes; ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

CICE-

1. *Certior*] Certus hic est quem Horatius vocat propositi tenacem. BOSIUS.

2. Ῥίψαι] *Cùm fureret, multa cornibus frustrà in aërem proruisse.* Incertum est cujus sit auctoris. Videtur autem, quisquis ille fuit, furentem bovem describere voluisse, qui fœnum, paleas, festucas, atque adeò arenam ipsam cornibus spargeret, furtúmque jactaret. Ei Cicero Dionysium assimilat, qui statim ut ab ipso discesserat, multa in eum jecerat maledicta. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

OBSIGNATA jam epistolâ, quam de nocte daturus eram, 6
sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram) C. Sosius Prætor in Formianum venit ad M' Lepidum, vicinum nostrum, cujus Quæstor fuit; Pompeii literarum ad Consulem exemplum attulit.

Literæ mihi à L. Domitio a. d. XIII *Kalend. Mart. allatæ sunt : earum exemplum infrà scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti Reipublicæ intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimùm ad nos venias. Præsidii Capuæ, quantum constitueritis esse satis, relinquas.*

Deinde supposuit exemplum epistolæ Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horror perfudit! quàm sum sollicitus quidnam futurum sit. Hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem... Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutasse. [1] nec tegentia hoc, quod cùm fortiter & diligenter, tum etiam mehercule.... Modò enim audivi quartanam à te discessisse. Moriar, si magis gauderem si id mihi accidisset. Piliæ dic [2] non esse æquum, eam diutiùs habere, nec id esse vestræ concordiæ. Tironem nostrum ab altera relictum audio. Sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum: ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa esse, quàm illiberalitatem Curii.

1. *Nec tegentia*] Omittamus, amabo te, interpretum nugas. Locus hic miserabiliter, inquit Victorius, lacer & divulsus est. Velle ex conjecturis illum restituere, mera est, Grævio judice, stultitia. Quod ergo præcipit Hippocrates, vide infrà XVI. 15. OLIVETUS.

2. *Non esse æquum*] Jocus est: quasi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanam ipsa posset abjicere. MANUTIUS.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

7 UNUM etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. At nemo dubitat, quin subsidio venturus sit: ego non puto. Deseret igitur talem civem, & eos, quos unà scis esse? cùm habeat præsertim & ipse cohortes XXX? Nisi me omnia fallunt, deseret. Incredibiliter pertimuit: nihil spectat nisi fugam: cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego verò quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. Quod enim tu meum laudas, & memorandum ducis, malle quòd dixerim me cum Pompeio vinci, quàm cum istis vincere, ego verò malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat, aut qui mihi esse videbatur: cum hoc verò, qui antè fugit, quàm scit aut quem fugiat, aut quò; qui nostra tradidit; qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; contigit; victus sum. Quod superest, nec ista videre possum, quæ nunquam timui, ne viderem; nec mehercule istum, propter quem mihi non modò meis, sed memet ipso carendum est. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive à [1] Moneta, (nemo enim solvit) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Cætera apposita tibi mandabo.

1. *Moneta*] Locus erat, ubi moneta cudebatur. Inde vult à Philotimo pecuniam sumi, tradito, quod etiam nunc solet, auro, argentóve infecto. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

8 O REM turpem, & ea re miseram! sic enim sentio, id demum, aut potiùs id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Cæsarem: eundem repentè timere cœperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: Picenum amiserat culpâ: in Apuliam se compegerat: ibat in Græciam: omnes nos [1] ἀπροσφωνήτους, expertes sui tanti

1. Ἀπροσφωνήτους] Insalutatos.

tanti tam inusitati consilii relinquebat. Ecce subitò literæ Domitii ad illum, ipsius ad Consules. Fulsisse mihi videbatur [2] τὸ καλὸν ad oculos ejus, & exclamasse ille vir, qui esse debuit,

> [3] Πρὸς ταῦθ' ὅ, τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,
> Καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων.
> Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

At ille tibi [4] πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergit Brundusium. Domitium autem aiunt, re auditâ, & eos, qui unà essent, se tradidisse. O rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo minùs ad te plura scribam. Tuas literas expecto.

2. Τὸ καλὸν] Honestum.

3. Πρὸς ταῦθ' ὅ] *Adversùs hoc, quod opus est facto, & machinentur & fabricent quidvis in me: quod enim rectum est, à me stat.* Locus est Aristophanis Acharnensibus vers. 659. sed paulo mutatis verbis.

4. Πολλὰ] *Valeas honestum.*

CICERO ATTICO SAL.

EPISTOLAM meam quòd pervulgatam scribis esse, non fero molestè. Quin etiam ipse multis dedi describendam. 9
Ea enim & acciderunt jam, & impendent, ut testatum esse velim de pace quid senserim. Cùm autem ad eam hortarer eum præsertim hominem, non videbar ullo modo faciliùs moturus, quàm si id, ad quod eum hortarer, convenire ejus sapientiæ dicerem. Eam si *admirabilem* dixi, cùm eum ad salutem patriæ hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjecissem. [1] Quâ autem est, *aliquid impertias temporis*; non est de pace, sed de me ipso, & de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod testificor, me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodémque pertinet, quod causam ejus probo. Sed quid hæc nunc? utinam aliquid profectum esset. Næ ego istas literas in concione recitari velim; si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, [2] *pro tuis rebus gestis amplissimis*: amplioribúsne, quàm suis, quàm Africani? Ita tempestas ferebat.

 Si

1. *Quâ autem est*] Quâ autem epistolæ meæ parte scriptum est id, quod sequitur. CORRADUS.

2. *Pro tuis*] Vide lib. VII. ep. 24.

Si quidem etiam [3] vos duo tales ad quintum milliarium. Quid [4] nunc ipsum unde se recipienti? quid agenti? quid acturo? Quanto autem ferociùs ille causæ suæ confidet, cùm vos, cùm vestri similes non modò frequentes, sed læto vultu gratulantes viderit? [5] Num igitur peccamus? Minimè vos quidem. Sed tamen signa [6] conturbantur, quibus voluntas à simulatione distingui posset. [7] Quæ verò senatus-consulta video? Sed [8] apertiùs, quàm proposueram. Egò Arpini volo esse pridie Kal. deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. [9] Εὐγενῆ tua consilia, & tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam ferè [10] συνδιημερεύομεν: quod gratissimum illi est) nunquam placuit ex Italia exire; [11] Tullo multò minùs. Crebrò enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiæ minùs movebant: minùs multa dederant illi Reipublicæ pignora. Tua mehercule auctoritas vehementer movet: affert enim & reliqui temporis recuperandi rationem, & præsentis tuendi. Sed, obsecro te, quid hoc miserius, quàm [12] alterum plausus in fœdissima causa quærere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnæum nostrum; ut & facimus, & debemus; tamen hoc, quòd talibus viris non subvenit, laudare non possum. Nam sive timuit; quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum cæde fore putavit; quid injustius? Sed hæc omittamus: augemus enim dolorem retractando. Sexto Kalend. vesperi Balbus minor ad me venit, occultâ viâ currens ad Lentulum Cos. missu Cæsaris, cum literis, cum mandatis, cum promissione provinciæ, Romam ut redeat: cui persuaderi posse non arbitror, non

3. *Vos duo*] Tu, & Sex. Peducæus: qui Cæsari Romam venienti obviam prodire ad quintum milliarium cogitatis. Man.

4. *Nunc ipsum*] Hoc ipso tempore. *Nunc ipsum* enim plus valet ad indicandum, quàm *Nunc*. Idem.

5. *Num igitur*] Ego Atticus, &c.

6. *Conturbantur*] Quæ signa voluntatem à simulatione distinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoscendi facultas non detur. Man.

7. *Quæ verò*] Video fore, ut S. C. fiat, cujusmodi Cæsar voluerit. Idem.

8. *Apertiùs*] Supple, scribo. Corrad.

9. Εὐγενῆ] Generosa, nobilia.

10. Συνδιημερεύομεν] *Diem simul conterimus.*

11. *Tullo*] L. Volcatio Tullo, qui consul fuit cum M' Æmilio Lepido. Man.

12. *Alterum plausus*] Cæsarem.

" nisi erit conventus. Idem aiebat, nihil malle Cæsarem, quàm ut Pompeium *assequeretur*, id credo; & *rediret in gratiam*, id non credo: & metuo, ne omnis hæc clementia ad unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem major ad me scribit, nihil malle Cæsarem, quàm principe Pompeio sine metu vivere. Tu, puto, hæc credis. Sed, cùm hæc scribebam v Kal. Pompeius jam Brundusium venisse poterat. Expeditus enim antecesserat legiones Luceriâ. Sed hoc [14] τέρας horribili vigilantiâ, celeritate, diligentiâ est. Planè, quid futurum sit, nescio.

13. *Nisi*] Jocus in Lentulum, qualis Plautinus in Congrionem in Aul. *te scio facilè abstinere posse, si nihil obviam est.* Perinde ac si dicat: si conventus erit, arbitror posse persuaderi. CORRAD.

14. *Τέρας*] *monstrum.* Cæsar.

CICERO ATTICO SAL.

DIONYSIUS cùm ad me præter opinionem meam venisset, 10
locutus sum cum eo liberalissimè: tempora exposui: rogavi, ut diceret quid haberet in animo: me nihil ab ipso invito contendere. Respondit, se, quod in nominibus haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse, dixit: etiam alia quædam de servulis suis: quare nobiscum esse non posset. Morem gessi: dimisi à me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te scire, quid ego de ejus facto judicarem.

CICERO ATTICO SAL.

QUOD me magno animi motu perturbatum putas; sum 11
equidem, sed non tam magno, quàm tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cùm aut [1] consistit consilium, aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet. Illud tamen [2] totos dies, vereor, ne, nihil cùm proficiam, etiam dedecori

1. *Consistit*] Res deliberata est.

2. *Totos dies*] Lamentari. Post hæc duo verba, notam quietis vulgò appingunt: quàm malè, nemo non videt. Deinde omnes præter Lambinum ediderunt, *sed vereor*; unde conjiciebat Gronovius pater, *subvereor*: quod minimè displicet. Postremò legendum esse *sit*, non *sim*, vis ipsa sententiæ arguit. OLIVETUS.

ri sit studiis ac literis nostris. Consumo igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenésne igitur, moderatorem illum Reipublicæ quò referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: *Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori Reipublicæ beata civium vita proposita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honesta sit. Hujus enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum esse perfectorem volo.* Hoc Cnæus noster cùm antea nunquam, tum in hac causa minimè cogitavit. Dominatio quæsita ab utroque est: non id actum, beata & honesta civitas ut esset. Nec verò ille urbem reliquit, quòd eam tueri non posset; nec Italiam, quòd eâ pelleretur: sed hoc à primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Syllani regni jam pridem appetitur, multis, qui unà sunt, cupientibus. An censes, nihil inter [3] eos convenire? nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest: sed neutri [4] σκοπὸς est ille, ut nos beati simus; uterque repugnare vult. Hæc à te invitatus breviter exposui. Voluisti enim, me, quid de his malis sentirem, ostendere. [5] Προθεσπίζω igitur, noster Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed conjecturâ prospiciens; [6] *Jámque mari magno.* Non multò, inquam, secùs possum vaticinari: tanta malorum impendet [7] Ἰλιάς. Atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quàm illorum, qui unà transierunt, quòd illi quidem [8] alterum metuunt, nos utrumque. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi paruimus; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima æstate, & quati utriusque vi, mancipiis ex omni genere collectis: nec tam [9] proscriptio pertimescenda, quæ Luceriæ multis sermonibus

3. *Eos*] Pompeium, & Cæsarem.

4. Σκοπὸς] Etiam latinè *scopus*.

5. Προθεσπίζω] Præsagio.

6. *Jamque mari*] Hemistichium ex vetere poeta: cujus integri sunt versus, ex personâ Cassandræ vaticinantis, lib. I. de Divin. cap. 31. MANUTIUS.

7. Ἰλιάς.] Ilias malorum, proverb.

8. *Alterum*] Cæsarem. CORRADUS.

9. *Proscriptio*] Victorius ita conjecit, atque edidit, cùm postrema tantùm syllaba extaret in mss. Alii malunt *irruptio*, alii *direptio*,

bus denuntiata est, quàm universus interitus: tantas in confligendo utriusque vires video futuras. Habes conjecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid expectasti; nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil fœdius. Quod quæris, quid Cæsar ad me scripserit: quod sæpe: gratissimum sibi esse, quòd quierim: oràtque, in eo ut perseverem. Balbus minor hæc eadem mandata. Iter autem ejus erat ad Lentulum consulem cum literis Cæsaris, præmiorúmque promissis, si Romam revertisset. Verùm, cùm habeo rationem dierum, antè puto transmissurum, quàm potuerit conveniri. Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam, meámque in scribendo diligentiam volui tibi notam esse: earum exempla ad te misi. Cæsaris hîc per Apuliam ad Brundusium cursus quid efficiat, expecto. Utinam aliquid simile [10] Parthicis rebus. Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romæ frequentes esse dicuntur. Scio equidem, te in publicum non prodire: sed tamen audire te multa, necesse est. Memini librum tibi afferri à Demetrio Magnete, ad te missum, [11] περὶ Ὁμονοίας. Eum mihi velim mittas. Vides, quam causam mediter.

direptio, alii *sectio*. Quid voluerit Cicero, vident, ni fallor, omnes: quâ sit voce usus, nemo. OLIVETUS.

10. *Parthicis rebus*] Quorum exitus inanes. Nam etsi Parthi, subito cursu in provincias irrumpentes, magnum inferunt terrorem: tamen haud magna calamitas consequitur, iidem continuò discedentibus. MANUTIUS.

11. Περὶ Ὁμονοίας] *De Concordiâ.* Vide G. J. Vossium de Historicis Græcis, I. 23.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

QUINTUS *Fabius ad me venit a. d.* IX. *Kalend. Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus* XI, *&* *cohortibus* XIV, *quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio, a. d. Id. Febr. C. Hirrum cum* V *cohortibus subsequi. Censeo ad nos Luceriam venias: nam te hîc tutissimè puto fore.*

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

ANTE diem XV Kalend. Mart. Formiis accepi tuas literas: ex quibus ea, quæ in agro Piceno gesta erant, cognovi

vi commodiora eſſe multò, quàm ut erat nobis nuntiatum: Vibulliíque virtutem, induſtriámque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi præpoſiti ſumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamus, & ea verebamur, ut, quodcunque tu conſilium præcepiſſes, id nobis perſequendum putaremus. Nunc, quoniam auctoritate & conſilio tuo in ſpe firmiore ſumus; ſi teneri poſſe putas Tarracinam, & oram maritimam, in ea manebo: etſi præſidia in oppidis nulla ſunt. Nemo enim noſtri ordinis in his locis eſt, præter [1] M. Eppium, quem ego Minturnis eſſe volui, vigilantem hominem & induſtrium. Nam L. Torquatum, virum fortem & cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. Ego omnino, ut proximè tibi placuerat, Capuam veni eo ipſo die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim, me, cum M. Conſidio Proprætore, illa negotia tueri. Cùm eò veniſſem, vidi T. Ampium delectum habere diligentiſſimè, ab eo accipere Libonem ſummâ item diligentiâ, & in illa colonia auctoritate. Fui Capuæ, quoad Conſules. Iterum, ut erat dictum ab Conſulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. cùm fuiſſem triduum, recepi me Formias. Nunc quod tuum conſilium, aut quæ ratio belli ſit, ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quæ & opportunitatem & dignitatem habet, & egregios cives, &, ut arbitror, teneri poteſt; opus eſt eſſe, qui præſit. Sin omnia in unum locum contrahenda ſunt; non dubito, quin ad te ſtatim veniam: quo nihil optatius eſt: ídque tecum, quo die ab urbe diſceſſimus, locutus ſum. Fgo, ſi cui adhuc videor ſegnior fuiſſe, dum ne tibi videar, non laboro: & tamen, ſi, ut video, bellum gerendum eſt; confido me omnibus facilè ſatisfacturum. [2] M. Tullium, meum neceſſarium, ad te miſi: cui tu, ſi tibi videretur, ad me literas dares.

---

1. *M. Eppium*] Hirtius de bello Afric. al. *M. Oppium*, unde quis fortaſſe legat: *M. Puppium*, ut M Puppium Piſonem virum conſularem ſignificet, præſertim cùm, *noſtri ordinis*, dicat, & L. Torquatum, qui erat & ipſe conſularis, addat, niſi quis *M. Opimium* malit legere ex Cæſare lib. III. de bello civ. MALASP.

2. *M. Tullium*] M. Tullius Laurea, ſcriba Ciceronis. ERNESTUS.

CN.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

SI vales, bene est. Tuas literas libenter legi. Recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magnopere te hortor pro tuo singulari perpetuóque studio in Republica, ut te ad nos conferas; ut communi consilio Reipublicæ afflictæ opem atque auxilium feramus. Censeo viâ Appiâ iter facias, & celeriter Brundusium venias.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

CUM ad te literas misissem, quæ tibi Canusii redditæ sunt, suspicionem nullam habebam, te Reipublicæ causâ mare transiturum; erámque in spe magna fore ut in Italia possemus aut concordiam constituere, quâ mihi nihil utilius videbatur, aut Rempublicam summa cum dignitate defendere. Interim, nondum meis literis ad te perlatis, ex his mandatis, quæ D. Lælio ad Consules dederas, certior tui consilii factus, non expectavi, dum mihi à te literæ redderentur: confestímque cum Quinto fratre, & cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere cœpi. Cùm Teanum Sidicinum venissem, C. Messius familiaris tuus mihi dixit, aliíque complures, Cæsarem iter habere Capuam: & eo ipso die mansurum esse Æserniæ. Sanè sum commotus; quòd, si ita esset, non modò iter meum interclusum, sed meipsum planè exceptum putabam. Itaque tum Cales processi, ut ibi potissimùm consisterem, dum certum nobis ab Æsernia de eo, quod audieram, referretur. At mihi cùm Calibus essem, affertur literarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. Hæ scriptæ sic erant: *Literas tibi à L. Domitio a. d.* XIII *Kal. Mart. allatas esse*; earúmque exemplum subscripseras; *magníque interesse Reipublicæ* scripseras, *omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; & ut præsidii, quod satis esset, Capuæ relinqueret.* His ego literis lectis in eadem opinione fui, quâ reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum: quo mihi, cùm Cæsar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Cùm res in summa expectatione esset, utrumque simul audimus,

mus, & quæ Corfinii acta essent, & te iter Brundusium facere cœpisse: cúmque nec mihi, nec fratri meo dubium esset, quin Brundusium contenderemus; à multis, qui è Samnio Apuliáque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur à Cæsare; quòd is in eadem loca, quæ nos petebamus, profectus, celeriùs etiam, quàm nos possemus, eò, quò intenderat, venturus esset. Quod cùm ita esset; nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solùm nobis, sed etiam Reipublicæ noceret; cùm præsertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen jam consequi non possemus. Interim accepimus tuas literas, Canusio a. d. x Kalend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celeriùs Brundusium veniamus: quas cùm accepissemus a. d. III Kalend. Mart. non dubitabamus, quin tu jam Brundusium pervenisses; nobísque iter illud omnino interclusum videbatur: neque minùs nos esse captos, quàm qui Corfinii fuissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minùs, qui regionibus exclusi intra præsidia, atque intra arma aliena venissent. Quod cùm ita sit, maximè vellem primùm semper tecum fuisse; quod quidem tibi ostenderam, cùm à me Capuam rejiciebam: quod feci non vitandi oneris causâ, sed quòd videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse. Accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. Quando autem tecum ut essem non contigit: utinam tui consilii certior factus essem. Nam suspicione assequi non potui; quòd omnia priùs arbitratus sum fore, quàm ut hæc Reipublicæ causa in Italia non posset duce te consistere. Neque verò nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam Reipublicæ lugeo: nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minùs existimo, te nihil nisi summa ratione fecisse. Mea quæ semper fuerit sententia, primùm de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde

1. *Duxi meam rationem*] Hoc cogitavi; quid? non esse mihi faciendum, ut Cæsaris animum offenderem; itaque pacis auctor fui, vel cum iis conditionibus, quas ille ferret, qui bello civili nihil esse miserius intelligerem: fecíque id eò libentiùs, quia, cùm ad pacis conditiones viderem à te honorificè, largéque responderi, meum consilium non arbitrabar à tuâ sententiâ discrepare. MANUT.

deinde de urbe, (nam de Italia quidem nihil mihi unquam ostenderas) meminisse te arbitror. Sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum; neque id Reipublicæ causâ, de qua desperavi, quæ & nunc afflicta est, nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest: sed te quærebam; tecum esse cupiebam: neque ejus rei facultatem, si qua erit, prætermittam. Ego me in hac omni causa facilè intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. Primùm enim præ me tuli, me nihil malle quàm pacem; non quin eadem timerem, quæ illi: sed ea bello civili leviora ducebam. Inde suscepto bello, cùm pacis conditiones ad te afferri, à téque ad ea honorificè & largè responderi viderem, [1] duxi meam rationem; quam tibi facilè me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in Rempublicam meritis supplicia miserrima & crudelissima pertulissem: me esse unum, qui, si offendissem ejus animum, cui tum, cùm jam in armis essemus, Consulatus tamen alter, & triumphus amplissimus deferebatur, subjicerer [2] eisdem præliis: ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere [3] populare. Atque hæc non ego priùs sum suspicatus, quàm mihi palàm denuntiata sunt: neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quàm declinanda putavi, si honestè vitare possem. Quàm brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satisfacio, facilè respondeo. Neque enim ego amicior C. Cæsari unquam fui, quàm illi: neque illi amiciores Reipublicæ quàm ego. Hoc inter me, & illos interest; quòd, cùm & illi cives optimi sint, & ego ab ista laude non absim, ego conditionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. Quæ quoniam ratio vicit; perficiam profectò, ut neque Respublica civis à me animum, neque tu amici desideres.

---

2. *Eisdem præliis*] Contentionibus quibus olim subjectus fui Clodio quidem auctore, sed Cæsare impellente. CORRAD.

3. *Populare*] Ut ep. 3. hujus libri. Hoc est, improbos homines, qui consilium ineant perdendi rempublicam, semper se impetere, persuasos hac ratione se populum sibi faventem reddere posse. GRÆV.

CICERO ATTICO SAL.

12 MIHI molestior lippitudo erat etiam, quàm antè fuerat. Dictare tamen hanc epistolam malui, quàm Gallo Fabio, amantissimo utriusque nostrûm, nihil ad te literarum dare. Nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas literas, quarum vaticinationem falsam esse cupio. Hujus autem epistolæ non solùm ea causa est, ut ne quis à me dies intermittatur, quin dem ad te literas; sed etiam hæc justior, ut à te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium planè volo, ut penitus intelligam. Omnia sunt integra nobis: nihil prætermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modò probabilem. Nam certè neque tum peccavi, cùm [1] imparatam Capuam, non solùm ignaviæ delectûs, sed etiam perfidiæ suspicionem fugiens, [2] accipere nolui; neque cùm post conditiones pacis per L. Cæsarem & [3] Fabatum allatas cavi, ne animum ejus offenderem, cui Pompeius jam armatus armato Consulatum triumphúmque deferret. Nec verò hæc extrema quisquam potest jure reprehendere, quòd mare non transirem. Id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim suspicari debui; præsertim cùm ex ipsius Pompeii literis, idem quod video te existimasse, non dubitarim, quin is Domitio subventurus esset. Et planè quid rectum, & quid faciendum mihi esset, diutiùs cogitare malui. Primùm igitur, hæc qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt à te, tamen accuratiùs mihi perscribas, velim: deinde aliquid etiam in posterum prospicias, fingásque, quem me esse deceat, & ubi me pluri-

1. *Imparatam*] Ab exercitu. Alii. (Man. & Lamb.) *imperatam*. CORRAD.

2. *Accipere nolui*] Cùm rejiciebam, *ep. sup.* nam postea, quamvis invitè, cepi, *ep. 3. hujus libri.* Vide tamen, an totus hic locus ita legi debeat. *Imperatam Capuam, non solùm ignaviæ delictum, sed etiam perfidiæ suspicionem fugiens, accipere volui.* Nisi enim accepisset Cicero, ignavus, & in Pompeium perfidus videri potuisset. IDEM. Omnes editi libri retinent *delectûs.*

3. *Fabatum*] Is est L. Roscius Fabatus, cujus & mentio in epistolâ Pollionis, & in argenteo nummo, in quo legitur: L. ROSCI FABATI. URSINUS.

plurimùm prodesse Reipublicæ sentias; [4] ecquæ pacifica persona desideretur; an in bellatore sint omnia. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua [5] consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subiissem. Memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem: idque sæpè ingemiscens sum recordatus. Quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abjecimus; ut non solùm gloriosis consiliis utamur, sed etiam paulo salubrioribus. Sed nihil præscribo: accuratè velim perscribas tuam ad me sententiam. Volo etiam exquiras, quàm diligentissimè poteris, (habebis autem, per quos possis) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quemadmodum nunc se gerant, num quem accusent, num cui succenseant. Quid dico, num cui? num Pompeio? omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert: quod ipsius literis cognosci potest: quarum exemplum ad te mitto. Hæc igitur videbis; &, quod ad te antè scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

4. *Ecquæ pacifica*] Utrùm me deceat in Italiâ remanere; quòd pacificam aliquam personam respublica videatur desiderare, cujus auctoritate inter Cæsarem & Pompeium discordiæ sedentur. MAN.

5. *Consilia*] Clodianis temporibus: cùm mihi suadebas, ne omnia officio metirer, sed salutis simul rationem haberem, conservandâ Cæsaris amicitiâ. IDEM.

CN. MAGNUS PROCOS. M. MARCELLO, L. LENTULO COSS. S. D.

EGO, quòd existimabam, diversos nos, neque Reipublicæ utiles, neque nobis præsidio esse posse, idcirco ad L. Domitium literas misi, primùm utì ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIX, *quæ ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur; neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quòd meas* XIX, *& suas* XII *cohortes tribus in oppidis distributas haberet: nam partim Albæ, partim Sulmone collocavit: neque, si vellet, expedire posset. Nunc scitote, me esse in summa sollicitudine. Nam & tot & tales viros periculo obsidionis liberare cupio: neque subsidio ire possum, quòd his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur: ex quibus tamen non amplius* XIV *cohortes contrahere potui: quod*

Brundusium præsidium misi, neque Canusium sine præsidio, dùm abessem, putavi esse dimittendum. D. Lælio mandaram, quòd majores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrûm ad me veniret: alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuæ, & circum Capuam comparastis, & cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur; Domitius cum XII *suis cohortibus eodem adjungeretur; reliquæ copiæ omnes Brundusium cogerentur: & inde navibus Dyrrachium transportarentur. Nunc, cùm hoc tempore nihilo magis ego, quàm vos, subsidio Domitio ire possim,* [1] *seu per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has* XIV *cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi possit. Quamobrem placitum est mihi, ac ita video censeri Marcello, & cæteris nostri ordinis, qui hîc sunt, ut Brundusium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcunque militum contrahere poteritis, contrahatis, & eòdem veniatis quamprimùm. Arma quæ ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis. Quæ arma superabunt, ea si Brundusium jumentis deportaritis, vehementer Reipublicæ profueritis. De hac re vellem nostros certiores faciatis. Ego ad P. Lupum, & C. Coponium Prætores misi, ut se nobis conjungerent; & militum quod haberent, ad vos deducerent.*

---

1. *Seu per montes*] Hoc nimirum dicit, Neque possum Domitio subsidio venire ut urbem teneat, neque per montes illum explicare & educere. Popma.

Cn. Magnus Procos. S. D. L. Domitio Procos.

Miror, *te ad me nihil scribere, & potiùs ab aliis, quàm à te, de Republica me certiorem fieri. Nos, disjectâ manu, pares adversariis esse non possumus. Contractis nostris copiis, spero nos & Reipublicæ & communi saluti prodesse. Quamobrem cùm constituisses, ut Vibullius mihi scripserat a. d.* V *Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu, & ad me venire; miror quid causæ fuerit, quare consilium mutaris. Nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quòd audieris Cæsarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quantò enim magis appropinquare adversarius cœpit, eo tibi celeriùs agendum erat, ut te mecum conjungeres priùs, quàm Cæsar*

Cæsar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere posset. Quamobrem etiam & etiam te rogo & hortor, id quod non destiti superioribus literis à te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, antequàm copiæ, quas instituit Cæsar contrahere, in unum locum coactæ nos à nobis distrahant. Sed si erunt, [1] *qui te impediant, ut* [2] *illas suas servent, æquum est me à te impetrare ut cohortes, quæ ex Piceno & Camerino venerunt, quæ fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.*

1. *Qui te impediant*] Albani, Marsi, & Peligni duces, qui suas cohortes cum periculo ad Pompeium ire nollent. Circiter enim XV. cohortes Domitius coëgerat ex Albâ, Marsis, Pelignis, & finitimis regionibus. MANUTIUS.

2. *Illas*] XI cohortes. CORRADUS. Mihi videtur legendum, *villas*. GRÆVIUS.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITERAS *abs te M. Calenius ad me attulit a. d.* XIV *Kalend. Mart. in quibus literis scribis, tibi in animo esse observare Cæsarem; &, si secundùm mare ad me ire cœpisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istæc loca commoraretur, te ei, si propiùs accessisset, resistere velle. Te animo magno & forti istam rem agere existimo: sed diligentiùs nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus; cùm ille magnas copias habeat, & majores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in præsentia cohortes contra te habeat Cæsar, sed quantas brevi tempore equitum & peditum copias contracturus sit. Cui rei testimonio sunt literæ, quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, præsidia Curionem, quæ in Umbria & Tuscis erant, contrahere, & ad Cæsarem iter facere. Quæ si copiæ in unum locum fuerint coactæ, ut pars exercitûs ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, hærebis: neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimùm cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. Ego* [1] *Metuscilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duæ legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Cæsaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si fortè Cæsar*

1. *Metuscilio*] Alii *M. Tuscilio.*

ſar ad me veniet. Cavendum enim puto eſſe, ne implicatus hæ-ream. Nam neque caſtra, propter anni tempus & militum ani-mos, facere poſſum: neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit; ne [2] *receptum amittam. Itaque non amplius* XIV *cohor-tes Luceriam coëgi. Conſules præſidia omnia deducturi ſunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos poſſe; aut regiones ejuſmodi obti-nere, è quibus repugnemus. Id quod neutrum nobis hoc tempore contingit: quòd & magnam partem Italiæ Cæſar occupavit; & nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quàm ille. Itaque nobis providendum eſt, ut ſummam Reipublicæ rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimùm ad me venias. Poſſumus etiam nunc Rempu-blicam erigere, ſi communi conſilio negotium adminiſtrabimus: ſin diſtrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc conſtitutum eſt.*

His literis ſcriptis, Sica à te mihi literas attulit & mandata. Quod me hortare, ut iſtuc veniam, id me facere non arbitror poſſe; quòd non magnopere his legionibus confido.

2. *Receptum*] Ipſa oppida, quò receptum habemus, quibus amiſſis, quò nos reciperemus, non eſſet. GRÆVIUS.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITERÆ *mihi à te redditæ ſunt a. d.* XIII *Kal. Mart. in quibus ſcribis, Cæſarem apud Corfinium caſtra poſuiſſe. Quod putavi & præmonui, fit, ut nec in præſentia committere tecum prælium velit; &, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi ſit: atque iſtas copias conjungere optimo-rum civium poſſis cum his legionibus, de quarum voluntate du-bitamus: quo etiam magis tuis literis ſum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati ſatis confido, ut de omnibus fortunis Reipublicæ dimicem: neque etiam, qui ex delec-tibus conſcripti ſunt à Conſulibus, convenerunt. Quare da operam, ſi ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quam-primùm venias, antequàm omnes copiæ adverſariûm conveniant. Neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire poſſunt: &, ſi convenirent, quantum iis committendum ſit, quòd inter ſe ne noti quidem ſunt, contra veteranas legiones, non te præterit.*

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

LIPPITUDINIS meæ ſignum tibi ſit librarii manus, & ea- 13
dem cauſa brevitatis : etſi nunc quidem, quod ſcriberem, nihil erat. Omnis expectatio noſtra erat in nuntiis Brunduſinis. Si nactus hic eſſet Cnæum noſtrum, ſpes dubia pacis : ſin ille antè [1] tranſmiſiſſet, exitioſi belli metus. Sed vidéſne, [2] in quem hominem inciderit Reſpublica? quàm acutum, quàm vigilantem, quàm paratum? Si mehercule neminem occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maximè timuerant, maximè diligetur. Multùm mecum municipales homines loquuntur, multùm ruſticani. Nihil prorſus aliud curant niſi agros, niſi villulas, niſi nummulos ſuos. Et vide, quàm converſa res eſt. Illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis noſtris peccatis vitiiſque evenerit, non poſſum ſine moleſtia cogitare. Quæ autem impendêre putarem, ſcripſeram ad te; & jam tuas literas expectabam.

1. *Tranſmiſiſſet*] Mare tranſiſſet. CORR. 2. *In quem hominem*] Cæſarem. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

NON dubito, quin tibi odioſæ ſint epiſtolæ quotidianæ, 14
cùm præſertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam, neque novam denique jam reperiam ſcribendi ullam ſententiam. Sed ſi, deditâ operâ, cùm cauſa nulla eſſet, tabellarios ad te cum inanibus epiſtolis mitterem; facerem ineptè. Euntibus verò, domeſticis præſertim, ut nihil ad te dem literarum, facere non poſſum: & ſimul (crede mihi) requieſco paulum in his miſeriis, cùm quaſi tecum loquor: cùm verò tuas epiſtolas lego, multo etiam magis. Omnino intelligo, nullum fuiſſe tempus poſt has fugas & formidines, quod magis debuerit mutum eſſe à literis : propterea quòd neque Romæ quidquam auditur novi : nec in his locis, quæ à Brunduſio abſunt propiùs, quàm tu, biduum, aut triduum. Brunduſii autem

autem omne certamen vertitur hujus primi temporis: qua quidem expectatione torqueor: sed omnia antè nos sciemus. Eodem enim die video Cæsarem à Corfinio post meridiem profectum esse, id est [1] Feralibus, quo Canusio manè Pompeium: eo modo autem ambulat Cæsar, & iis [2] diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citiùs ad Brundusium, quàm opus sit, accesserit. Dices: Quid igitur proficis, qui anticipes ejus rei molestiam, quam triduo sciturus sis? Nihil equidem. Sed, ut suprà dixi, tecum perlibenter loquor: & simul scito, labare meum consilium, illud quod satis jam fixum videbatur: non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui à te probantur. Quod enim unquam eorum in Republica forte factum extitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat? Nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causâ profecti sunt: (quanquam hæc ferenda non erant) video enim quantum id bellum, & quàm pestiferum futurum sit. Sed me movet unus vir; cujus fugientis comes, Rempublicam recuperantis socius videor esse debere. Totiésne igitur sententiam mutas? Ego tecum, tanquam mecum loquor. Quis autem est, tanta quidem de re, quin variè secum ipse disputet? Simul & elicere cupio sententiam tuam; si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi assentiar. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audimus, modò esse [3] in Tiburtino Lepidi; modò cum Lepido accessisse ad urbem: quod item falsum video esse. Ait enim Lepidus, eum nescio quò [4] penetrasse itineribus; occultandi sui causâ, an maris [5] apiscendi, ne id quidem scit. Ignorat enim de filio. Addit illud, sanè molestum; pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non

1. *Feralibus*] Cicero ex Fastis veterum Pontificum Feralia retulit in octavum Kalendas Martias, quo die Canusio decessit Pompeius, ut idem confirmat epistolâ primâ libri sequentis. At Ovidius & alii posteriores alios Fastos sequuti, nempe eos qui à C. Cæsare & Augusto posteà correcti fuerunt, eum diem festum triduo antè collocant; ei enim assignant undecimum Kal. Mart. Bosius.

2. *Diariis*] Cum Manutio interpretandum, in singulos dies majore stipendio & præmiis. Grævius. Malebat *dictis* Bosius: sed non audiendus est.

3. *In Tiburtino*] Lambini lectio, fortasse non verior, sed planior cæteris.

4. *Penetrasse itineribus*] Videtur desiderari epithetum, quod cohæreat cum voce, *itineribus*, fortè *occultis*, seu *deviis*. Lambin. Voluisset Muretus, *nescio quo penetrasse itineris*, &c.

5. *Apiscendi*] Vict. pro *adipiscendi*.

non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Hæc velim exquiras, ad méque perscribas.

6. *Redditam non esse*] Redditam esse tradit Cæsar lib. I. de bello civili.

Cicero Attico Sal.

ANte diem v. Non. Mart. epistolas mihi tuas Ægypta reddidit, unam veterem iv. Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in qua expectas, quidnam præmissus agat Vibullius; qui omnino est visus à Cæsare: (in altera epistola video te scire ita esse) & quemadmodum redeuntem excipiam Cæsarem; quem omnino vitare cogito: & [1] aut Hæmonis fugam tendis, commutationémque vitæ tuæ; quod tibi puto esse faciendum: &, ignoras, Domitius [2] cum fascibúsne sit; quod cùm scies, facies ut sciamus. Habes ad primam epistolam. Secutæ sunt duæ, pridie Kal. ambæ datæ, quæ me convellerunt de pristino statu, jam tamen, ut antè ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, [3] *Jovi ipsi iniquum*: nam periculum in utriusque iracundia positum est: victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me Consules movent, qui ipsi plumâ aut folio faciliùs moventur. Officii me deliberatio cruciat, cruciavítque adhuc. Cautior certè est mansio: honestior existimatur trajectio. Malo interdum, multi me non cautè, quàm pauci non honestè fecisse existiment. De Lepido & Tullo quod quæris; illi verò non dubitant, quin Cæsari præstò futuri, in Senatúmque venturi sint. Recentissima tua est epistola Kal. data; in qua optas

15

1. *Aut Hæmonis fugam tendis*] Ita Vict. Man. Lamb. Hæc esse corrupta satis constat. Malaspina emendabat, *Tu autem Hæmonis fugam tendis*: vel, *ad Hæmonis fugam intendis*. Faerni enim liber habet *intendis*. Hoc est, Tu autem in Epirum navigare cogitas, & ab his rerum tumultibus te subducere: quemadmodum è bello Thebano Hæmon aufugit. E sexcentis aliis conjecturis Grævianam Mongaltus noster seligit, ut non pessimam. Ille autem scribendum censuit, *an tu ad Chaoniam fugam intendis*. Chaonia enim, pars Epiri, in quâ possessiones Attici erant. Leviori tamen mutatione, non *Chaoniam*, sed *Hæmoniam* legeris: nam Græciæ vetus fuit nomen. OLIVETUS.

2. *Cum fascibus*] Quia Proconsul.

3. *Jovi ipsi iniquum*] Id est, vehementer iratum, & exasperatum, ut nec Diis nec hominibus parcat. VICTORIUS.

optas congressum, pacémque non desperas. Sed ego, cùm hæc scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam conditionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si Consules transeant, quid nos facere oporteat; certè transeunt: vel, quo modo nunc est, transierunt. Sed memento, præter [4] Appium, neminem esse ferè, qui non jus habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, [5] Setenas, Fannius, Voconius, Sextius, ipsi Consules; quibus more majorum concessum est vel omnes adire provincias: aut legati sunt eorum. Sed nihil [6] desidero: quid placeat tibi, & quid propemodum rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si ipse possem: sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii literarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cùm me derideri videres.

4. *Appium*] Jus transeundi non habebat, quoniam Censor erat, nec cum imperio, ut proconsul Pompeius Hispaniarum, Scipio Syriæ, &c. POPMA.

5. *Setenas*] Pighius, ad ann. 703. legendum censet *Sufenas*, & intelligit M. *Nonium Sufenatem*, qui eo anno Cretam & Cyrenen obtinuit.

6. *Desidero*] Lamb. Grut. *Differo*.

BALBUS CICERONI IMP. S.

OBSECRO te, Cicero, suscipe curam & cogitationem dignissimam tuæ virtutis, ut Cæsarem & Pompeium, perfidiâ hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi, Cæsarem non solùm fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse judicaturum, si huc te rejicis. Velim, idem Pompeius faciat: qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quàm spero. Sed cùm constiterit, & timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. Quòd Lentulum Cos. meum voluisti hîc remanere, Cæsari gratum, mihi verò gratissimum medius fidius fecisti: nam illum tanti facio, [1] qui non Cæsarem magis diligam: qui si passus esset, nos secum, ut consueramus, loqui; & non se totum etiam & etiam ab sermone nostro avertisset, minùs miser, quàm sum, essem. Nam cave putes hoc tempore

1. *Qui non Cæsarem*] Ut non, dixisset Cicero. CORRADUS.

pore plus me quemquam cruciari, quòd eum, quem ante me diligo, video in Consulatu quidvis potiùs esse, quàm Consulem. Quòd si voluerit tibi obtemperare, & nobis de Cæsare credere, & Consulatum reliquum Romæ peragere, incipiam sperare, etiam consilio Senatûs, auctore te, illo relatore, Pompeium & Cæsarem conjungi posse. Quod si factum erit, me satis vixisse putabo. Factum Cæsaris de Corfinio totum [2] me probaturum scito: quo modo in hujusmodi re, commodiùs cadere non potuit, quàm ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo. Is quæcunque tibi de Cæsare dixit, quæque [3] Cæsar scripsit, scio, re tibi probabit, quæcunque fortuna ejus fuerit, verissimè scripsisse.

2. *Me probaturum scito*] Ostendam rectè factum à Cæsare. MANUT. Vetus liber *te probaturum scio.* URSINUS.

3. *Cæsar*] Id ex præcedentibus verbis irrepsit. Locum enim nullum habet; Omnia sunt liquida, si deles. Hoc vult: Se tibi non os sublevisse, sed vera esse quæcunque tibi coràm aut literis de Cæsaris animo in republicâ, déque ejus ad pacem propensione promisit. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

OMNIA mihi provisa sunt, præter occultum, & tutum iter ad mare superum. Hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem, quò spectat animus, & quò res vocat, quà veniam? cedendum enim est celeriter; ne fortè quâ re impediar, atque alliger. Nec verò ille me ducit, qui videtur: quem ego hominem [1] ἀπολιτικώτατον omnium jam antè cognoram; nunc verò etiam ἀστρατηγικώτατον. Non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me à Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, dii boni? qui nunc quo modo occurrunt, quo modo autem se venditant Cæsari? Municipia verò [2] Deum: nec simulant, ut cùm [3] de illo ægroto vota faciebant: sed planè, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quàm si 16

 alium

1. Ἀπολιτικώτατον] Gubernandæ Reipublicæ maximè imperitum. Ἀστρατηγικώτατον, imperatoriæ artis maximè ignarum.

2. *Deum*] Ut Deum Cæsarem colunt, divinis honoribus prosequuntur. MANUT.

3. *De illo*] Pompeio, ægrotante Neapoli. Vide Tuscul. I. 35.

alium facere prohibuerit. Hunc propitium ſperant, illum iratum putant. Quas fieri cenſes [4] ἀπαντήσεις ex oppidis? quos honores? Metuunt, inquies: credo; ſed mehercule illum magis. Hujus inſidioſâ clementiâ delectantur: illius iracundiam formidant. [5] Judices DCCCL, qui præcipuè Cnæo noſtro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, neſcio quas ejus Lucerias horrent. Itaque quæro, qui ſint iſti optimates, qui me exturbent, cùm ipſi domi maneant. Sed tamen, quicunque ſunt, [6] αἰδέομαι Τρῶας. Etſi, qua ſpe proficiſcar, video; conjungóque me cum homine magis ad vaſtandam Italiam, quàm ad vincendum parato: [7] demum, quem expecto... Et quidem, cùm hæc ſcribebam IV. Nonas, jam expectabam aliquid à Brunduſio. Quid autem aliquid? quàm inde turpiter fugiſſet, & victor hic quà ſe referret, & quò. Quod ubi audiſſem; ſi ille Appiâ veniret, ego Arpinum cogitabam.

---

4. Ἀπαντήσεις] Occurſus.

5. *Judices* DCCCL.] Hic eſt numerus omnium Judicum collectus ex tribus ordinibus, Senatoribus, Equitibus, & Tribunis ærariis. Ego tamen magis probarem CCCLX, quot in numerum judicum allegiſſe Pompeium, cùm ſolus Conſul eſſet, narrant Velleius & Plutarchus, ob quod beneficium antea illo delectabantur, poſtea horrebant ejus proſcriptionem Luceriæ denuntiatam. POPMA.

6. Αἰδέομαι] Vide lib. II. epiſt. 5.

7. *Demum*] Ἀποσιώπησις, ut reticuerit, vel hominis causâ, vel doloris, *pulſum, aut captum*. MANUTIUS.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER IX.

CICERO ATTICO SAL.

ETSI, cùm tu has literas legeres, putabam fore ut scirem jam quid Brundusii actum esset; (nam Canusio VIII Kal. profectus erat Cnæus; hæc autem scribebam pridie Nonas XIV die postquam ille Canusio moverat) tamen angebar singularum horarum expectatione: mirabárque nihil allatum esse ne rumoris quidem. Nam erat mirum silentium. Sed hæc fortasse [1] κενόσπουδα sunt: quæ tamen jam sciantur necesse est. Illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. Quæro autem, quò faciliùs scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompeium; &, si sunt, quâ, quandóve ituri sunt. Urbem quidem jam refertam esse optimatium audio; Sosium & Lupum, quos Cnæus noster antè putabat Brundusium venturos esse quàm se, [2] jus dicere. Hinc verò vulgò [3] vadunt. Etiam M' Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. Nos autem in Formiano morabamur, quò citiùs [4] audiremus: deinde Arpinum

1. Κενόσπουδα] Inanis curæ plena.

2. *Jus dicere*] Erant enim Prætores C. Sosius & P. Rutilius Lupus: quorum meminit ep. 6. & 12. lib. VIII. & Rutilius jam antè Tarracinâ cum tribus cohortibus profugerat: sequenti anno Achaiam, missus à Pompeio, obtinuit, ut scribit Cæsar lib. I. & III. POPMA.

3. *Vadunt*] Ex his locis ubi nunc ago, gregatim proficiscuntur in urbem. GRÆVIUS.

4. *Audiremus*] Quid Brundusii actum.

pinum volebamus. Inde, iter quà maximè [5] ἀναπάντητον esset, [6] ad mare superum, remotis, sive omnino missis lictoribus. Audio enim bonis viris, [7] qui & nunc, & sæpè antea magno præsidio Reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multáque in me, & severè in conviviis [8] tempestivis quidem, disputari. Cedamus igitur; &, ut boni cives simus, bellum Italiæ terrâ maríque inferamus; & odia improborum rursus in nos, quæ jam extincta erant, incendamus; & Lucceii consilia, ac Theophani [9] persequamur. Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur sorte; vel cum genero honestè; vel Cæsarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Cæsaris timuissent, manerent. Appius & eodem timore, & inimicitiarum recentium; & tamen præter hunc, & C. Cassium, reliqui legati; Faustus Proquæstor: ego unus, cui utrumvis liceret. Frater accedet; quem socium hujus fortunæ esse [10] non erat æquum: cui magis etiam Cæsar irasceretur: sed impetrare non possum ut maneat. Dabimus hoc Pompeio, quod debemus. Nam me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quæ acta timidè est, agetur improbè. Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam ([11] ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sanè velim.

5. Ἀναπάντητον] Remotum ab omni occursu.

6. *Ad mare superum*] Ut in Græciam transmitteret. Ep. 3. MANUTIUS.

7. *Qui & nunc*] Quomodo nunc præsidio reipublicæ cùm domi maneant? aliud fortasse dicit, aliud intelligit, εἰρωνικῶς. Ep. 16. lib. VIII. & 3. lib. IX. IDEM.

8. *Tempestivis*] Hoc est, quæ de die ante statam cœnæ horam, inibantur, quæ vitio vertebantur. Vide Cl. Salmas. ad Fl. Vopisci Tacitum, qui eruditissimè refellit errorem vulgarem de *intempestivis conviviis*, ostendítque ubique in priscis scriptoribus legendum esse *tempestivis conviviis*, sícque vocari ad quæ maturiùs conveniebatur solitâ horâ, licet extraherentur in noctem intempestam, aut ad luciferum usque. GRÆVIUS.

9. *Persequamur*] Stomachosè in Pompeium, qui, suadentibus L. Lucceio, & Theophane Mitylenæo, perniciosum reipublicæ bellum suscepisset. *Persequamur*, faciamus quod Lucceio & Theophani placet. MAN. *Theophani*, pro *Theophanis*, antiquè, ut alibi non raró.

10. *Non erat æquum*] Quia Cæsaris legatus fuit in Galliâ, neque Pompeio debet æquè atque ego. MANUT.

11. *Ut ait*] Ait se publicam causam agere, non suam. Quasi dicat: secus est. Et quodam modo significat, Pompeium, non tam reipublicæ quàm suâ causâ motum, arma cepisse. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

ETSI Nonis Mart. [1] die tuo, ut opinor, expectabam epistolam à te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem, quam III Nonas [2] ὑπὸ τὴν διάληψιν dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; & scribis in sententia te manere: mihi autem superioribus literis videbare non dubitare, quin [3] cederem, ita, si & Cnæus bene comitatus [4] conscendisset, & Consules transissent. Utrùm hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? Sed aut ex epistola, quam expecto, perspiciam, quid sentias; aut alias abs te literas eliciam. Brundusio nihil dum erat allatum. O rem difficilem, planéque perditam! quàm nihil prætermittis in consilio dando! quàm nihil tamen, quod tibi placeat, explicas! Non esse me unà cum Pompeio gaudes: ac proponis quàm sit turpe me [5] adesse, cùm quid de illo detrahatur, nec fas esse approbare. Certè [6] contrà igitur? Dii, inquis, averruncent. Quid ergo fiet, si in altero [7] scelus est, in altero supplicium? Impetrabis, inquis, à Cæsare, ut tibi abesse liceat, & esse otioso. Supplicandum igitur? Miserum. Quid si non impetraro? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid si hoc ipso premar? Accipiam? quid fœdius? Negem? repudiari se totum, magis etiam quàm [8] olim in XX-viratu putabit. Ac solet, cùm se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem à se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperiùs? tanto scilicet, quanto

1. *Die tuo*] Die quartanæ. Ep. 8. lib. VII. & 4. lib. IX. MANUTIUS.

2. Ὑπὸ τὴν διάληψιν] Sub ipsam accessionem febris.

3. *Cederem*] Satis constat, *Italiâ*, subaudiri. Nam id, quod sequitur, *Ita si & Cnæus*, valet, eâ tamen conditione, si & Cnæus. MANUTIUS.

4. *Conscendisset*] Scilicet navem. Sic simpliciter hac utebantur voce. Cicero in lib. XI. *Quamobrem conscende nobiscum, & quidem ad puppim: una navis est jam bonorum omnium.* Id. ad Q. Fr. *Tu velim quàm primùm conscendas, ad méque venias.* Sic & alibi. GRÆVIUS.

5. *Adesse*] In senatu. Epist. 5. lib. IX. MANUTIUS.

6. *Contrà*] Detrahentes disputem? ID.

7. *Scelus*] Si approbo, quæ dicuntur in Pompeium. *Supplicium*: si contra eos, qui in senatu detrahant, disputem. IDEM.

8. *Olim*]: Clodianis temporibus, cùm in locum Cosconii mortui est invitatus. Ep. 10. lib. II. IDEM.

quanto & honor hic illo eſt amplior, & ipſe robuſtior. Nam quòd negas te dubitare, quin magna in offenſa ſim apud Pompeium hoc tempore, non video cauſam, cur ita ſit, hoc quidem tempore. Qui enim amiſſo Corfinio denique certiorem me ſui conſilii fecit, is queretur Brunduſium me non veniſſe, cùm inter me & Brunduſium Cæſar eſſet? deinde, etiam ſcit ſuam eſſe in ea cauſa querelam [9] ἀπαῤῥησίαστον; me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidiſſe, quàm ſe. Sin cùm potuero, non venero, tum erit inimicus: quod ego non eò vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

[10] Τίς δ' ἐστι, τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;)

ſed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum noſtrum illi, quoquo tempore fuerit, ut ſcribis, [11] ἀσμένιστον fore. Nam quod ais, ſi hic temperantiùs egerit, conſideratius conſilium te daturum; quî hic poteſt ſe gerere non perditè? vita, mores, antè facta, ratio ſuſcepti negotii, ſocii, vires bonorum, aut etiam [12] conſtantia. Vix dum epiſtolam tuam legeram, cùm ad me currens ad illum Poſtumus Curtius venit, nihil niſi claſſes loquens & exercitus: eripiebat Hiſpanias: tenebat Aſiam, Siciliam, Africam, Sardiniam: confeſtim in Græciam perſequebatur. Eundum igitur eſt, nec tam ut belli, quàm ut fugæ ſocii ſimus. Nec enim ferre potero ſermones iſtorum quicunque ſunt. Non ſunt enim certè, ut appellantur, boni. Sed tamen id ipſum ſcire cupio, [13] quid loquantur; ídque ut exquiras, méque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brunduſii actum eſſet, planè neſciebamus. Cùm ſciemus, tum ex re, & ex tempore conſilium capiemus; ſed utemur tuo.

---

9. Ἀπαῤῥησίαστον] *Impeditam, & reprehendendi licentiâ carentem.*

10. Τίς δ' ἐστι δοῦλος] *Quis eſt ſervus, de morte ſecurus qui ſit?* Euripidis ſenarius, auctore Plutarcho in Commentario *de audiendis Poetis.* Ad hujus versûs ſententiam exiſtimo alluſiſſe Didonem, IV. Æneid. *Quem timui moritura?* VICTOR.

11. Ἀσμένιστον] Jucundiſſimum.

12. *Conſtantia*] In ſententiis dicendis; & Cæſari, ſi quid reipublicæ noxium eſſet facturus, ſe opponendi. GRÆVIUS.

13. *Quid loquantur*] De noſtra cunctatione. ibid. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

DOMITII filius tranſiit Formias VIII Id. currens ad matrem Neapolim, mihíque nuntiari juſſit, patrem ad urbem eſſe; cùm de eo curiosè quæſiſſet ſervus noſter Dionyſius. Nos autem audieramus eum profectum, ſive ad Pompeium, ſive in Hiſpaniam. Id cujuſmodi ſit, ſcire ſanè velim. Nam ad id, quod delibero, pertinet, ſi ille certè nuſquam diſceſſit, intelligere Cnæum, non eſſe faciles nobis ex Italia exitus, cùm ea tota armis, præſidiíſque teneatur, hieme præſertim. Nam, ſi commodius anni tempus eſſet, vel infero mari liceret uti. Nunc nihil poteſt, niſi ſupero, tranſmitti; quo iter interclusum eſt. Quæres igitur & de Domitio, & de Lentulo. A Brunduſio nulla adhuc fama venerat: & erat hic dies VII Id. quo die ſuſpicabamur, aut pridie Brunduſium veniſſe Cæſarem: nam Kal. [1] Arpis manſerat. Sed ſi Poſtumum audire velles, perſecuturus erat Cnæum. [2] Tranſiiſſe enim jam putabat, conjecturâ tempeſtatum ac dierum. Ego nautas [3] eum non putabam habiturum: ille confidebat, & eo magis, quòd audita naviculariis hominis liberalitas eſſet. Sed tota res Brunduſina jam quo modo habeat ſe, diutiùs neſcire non poſſum. 3

1. *Arpis manſerat*] Hoc eſt, pernoctaverat. *Manere* ſæpe eſt pernoctare. Hinc *manſio*, locus ubi pernoctamus. *Arpi* oppidum Apuliæ mediterraneum ad fluvium Cerbalum. Hodie ruinæ tantùm ſuperſunt, retinentes vetus nomen. Vide Cluv. Ital. antiq. lib. IV. c. 12. GRÆVIUS.

2. *Tranſiſſe*] Pompeium. CORRAD.

3. *Eum*] Cæſarem: ut perſequi poſſet. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

EGo etſi tam diu requieſco, quàm diu aut ad te ſcribo, aut tuas literas lego: tamen & ipſe egeo argumento epiſtolarum, & tibi idem accidere certò ſcio. Quæ enim ſoluto animo familiariter ſcribi ſolent, temporibus his excluduntur. Quæ autem ſunt horum temporum, ea jam contrivimus. Sed tamen, ne me totum ægritudini dedam, ſumpſi mihi quaſdam tanquam θέσεις, quæ & politicæ ſunt, & temporum horum; 4

ut & abducam animum ab querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eæ sunt huiusmodi. [1] Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ. Τυραννουμένης δ' αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν. [2] Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται. [3] Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ. [4] Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν, ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης. Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι. [5] Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκητέον ταύτην τυραννουμένην. [6] Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις. [7] Εἰ τοῖς εὐεργέταις, καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων. [8] Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτό τε τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν, καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος. [9] Εἰ ἐφετέον αὑτῷ ἑαυτοῦ ποτε, καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας. In his ego me consultationibus exercens, & disserens in utramque partem tum Græcè, tum Latinè, & abduco parumper animum à molestiis, & [10] τοῦ προὔργου τι delibero. Sed vereor ne tibi [11] ἄκαιρος sim: si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum [12] tuum diem incidit.

---

1. An manendum in patriâ tyrannide oppressâ: eâ verò tyrannide oppressâ, an quovis modo tyrannidis eversio molienda est, etiamsi civitas propter id de summâ rerum periculum subitura sit.

2. An cavendum sit, ne qui tyrannidem evertit, ipse evehatur.

3. An tentandum sit opem ferre patriæ tyrannide oppressæ verbis & rei opportunitate potiùs quàm bello.

4. Utrùm civis boni sit, secedentem aliquò, quiescere oppressâ à tyranno patriâ, an quodcunque subeundum discrimen pro libertate.

5. An bellum inferendum regioni, eaque sit obsidenda, si à tyranno opprimatur.

6. An etiam is, qui non probet, ut bello tyrannis evertatur, tamen nomen suum profiteri cum fortissimis viris debeat.

7. An cum bene meritis & amicis unà subeunda sint pericula in rebus, quæ pertinent ad rempublicam, etiamsi illi minùs rectè de summâ rerum consuluisse videantur.

8. Utrùm de patriâ bene meritus, ob eámque causam gravissima quæque passus & invidiâ oppressus ultrò pro patriâ discrimen subire debeat.

9. An permittendum ei, ut sui ipsius interdum & carissimarum personarum rationem habeat, dimissis adversùs potentes concertationibus reipublicæ.

10. Τοῦ προὔργου τι] Aliquid ex iis quæ ad rem pertinent.

11. Ἄκαιρος] Intempestivus.

12. *Tuum diem*] Quartanæ.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

NATALI die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii, 5
summæque cùm benevolentiæ, tum etiam prudentiæ: eam mihi Philotimus postridie quàm à te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem quæ disputas difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse; mansio Formiis, ne obtulisse nos [1] gratulationi videamur: sed miserius nihil, quàm ea videre, quæ tamen jam, jam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus: scripsi ad te [2] quàm gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo spiritu! properans Brundusium, scelus accusans Pompeii, levitatem & stultitiam Senatûs. Hæc qui in mea villa non feram, [3] Curtium in curia potero ferre? Age, finge me quamvis [4] εὐστομάχως hæc ferentem: quid illa, [5] *Dic, M. Tulli*, quem habebunt exitum? Et omitto causam Reipublicæ, quam ego amissam puto cùm vulneribus suis, tum medicamentis iis, quæ parantur. De Pompeio quid agam? cui planè (quid enim hoc negem?) succensui. [6] Semper enim causæ eventorum magis movent, quàm ipsa eventa. Hæc igitur mala, (quibus majora esse quæ possunt?) considerans, vel potiùs judicans ejus operâ accidisse & culpâ, inimicior eram huic, quàm ipsi Cæsari. Ut majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quàm urbis captæ; quòd hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata

1. *Gratulation*] Cæsaris ob victoriam Brundusinam. CORRAD.

2. *Quam gravis*] Aut, *Gravis*, molestus mihi qui de Cæsare jactaret ea quæ minimè vellem; aut, *Gravis*, qui nimium magna loqueretur, classes, exercitus, provincias. MANUT.

3. *Curtium*] M. Curtium intelligit, de quo sic idem scribit epistolâ sequenti, *quovis potiùs certè, quam ut Curtium videat, quem ego patronus adspicere non possum*. De hoc Curtio epist 47. lib. XII. & ep. 9. lib XIV. BOSIUS.

4. *Εὐστομάχως*] Bono stomacho.

5. *Dic, M. Tulli*] Cùm sententiam rogabor in senatu non tam de Republicâ quàm de ipso Pompeio, quid dicam? quomodo me explicabo? Ep. 7. lib. VII. MAN.

6. *Semper enim causæ eventorum magis movent, quam ipsa eventa*] Fortè: *Semper enim me causæ eventorum magis movent, quàm ipsa eventa.* Nam in genere minùs vera sententia est. CASAUB. Significat, Pompeii culpâ in eam calamitatem incidisse Rempublicam; qui per decem annos Cæsaris potentiam auxerat: ut sit inimicus Cæsari ob eventa, sed inimicior Pompeio ob causas eventorum. MANUT.

peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam graviùs, afflixerat; præsentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succensebam. Sed ea jam mihi exciderunt. Beneficia ejusdem cogito; cogito etiam dignitatem. Intelligo seriùs equidem quàm vellem, propter epistolas sermonésque [7] Balbi; sed video planè nihil aliud agi; nihil actum ab initio, quàm ut [8] hunc occideret. Ego igitur, si quis apud Homerum, cùm ei & mater & dea dixisset,

[9] Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος:

matri ipse respondit,

[10] Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ

Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι: quid si non ἑταίρῳ solùm, sed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro, talem causam agenti: & ego verò hæc officia [11] mercanda vitâ puto. Optimatibus verò tuis nihil confido, nihil jam ne inservio quidem. Video ut se huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum præ his de victoria gratulationibus? Timent, inquies. At ipsi [12] tum se timuisse dicunt. Sed videamus quid actum sit Brundusii. Ex eo fortasse mea consilia nascentur, aliǽque literæ.

---

7. *Balbi*] Cui fidem habui, affirmanti Cæsarem optimo esse animo erga Pompeium, & concordiam cupere. Ep. 9. & 15. lib. VIII. Manut.

8. *Hunc occideret*] Pompeium Cæsar. Ep. 21. lib. VII. Corrad.

9. Αὐτίκα] *Statim enim tibi deinde post Hectorem mors parata.* Iliad. Σ. 98.

10. Αὐτίκα τεθναίην] *Utinam statim moriar, quando quidem sodali, cùm interficeretur, non eram opem laturus.* Ibid.

11. *Mercanda vitâ*] Id est, ut hæc officia constent, vel ut his officiis ne desis, animam impendendam puto. Virgil. *Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.* J. F. Gronov.

12. *Tum se timuisse*] Cùm decreta de Pompeii valetudine faciebant. Corrad.

Cicero Attico Sal.

6 Nos adhuc Brundusio [1] nihil. Româ scripsit Balbus, putare jam Lentulum Cos. transmisisse, nec eum à minore [2] Balbo

---

1. *Nihil*] Supple, accepimus.

2. *Balbo*] Cæsaris nomine rogaturo, ut in Italiâ maneret. Vide ep. 9. lib. VIII. Manutius.

Balbo conventum; [3] quòd is hoc jam Canusii audisset: inde ad se eum scripsisse, cohortésque sex, quæ Albæ fuissent, ad Curium via Minucia transisse: id Cæsarem ad se scripsisse, & brevi tempore eum ad urbem futurum. Ergo utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: etsi Ciceroni meo togam puram cùm dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem: sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romæ potiùs. Sed tamen si est conveniendus, hîc potissimùm. Tum reliqua videbimus, id est, & quò, & quà, & quando. Domitius, ut audio, [4] in Cosano, & quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnæum, laudo: quovis potius certè, quàm ut Curtium videat; quem [5] ego patronus aspicere non possum. Quid alios? Sed, opinor, quiescamus; ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est patriam, amamus, dúmque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut planè interclusi captíque simus. Scriptâ jam epistolâ, Capuâ literæ sunt allatæ hoc exemplo. *Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos secum habuit. Hic numerus est hominum millia* XXX. *Et* [6] *Consules duo, & Tribuni plebis, & Senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus & liberis. Conscendisse dicitur a. d.* IV. *Nonas Mart. Ex ea die fuere* [7] *Septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut præcidisse, aut incendisse dicunt. De hac re literæ L. Metello Tribuno plebis Capuam allatæ sunt ab Clodia socru, quæ ipsa transiit.* Antè sollicitus eram & angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cùm consilio explicare nihil possem: nunc autem, postquam Pompeius & Consules ex

 Italia

3. *Quòd is*] Quòd Balbus minor Canusii audisset Lentulum consulem transmisisse: qui ad Balbum patrem Canusio id scripsit. IDEM.

4. *In Cosano*] Agro vel littore, in quo naves Domitius paraverat, ut refert Cæsar lib. I. Cosa urbs Etruriæ: cui erant objectæ Igilium & Dianium insulæ, quarum meminit Plinius lib. III. cap. 6. Virgil. Æneid. X.

Quique urbem liquere Cosas. POPMA.

5. *Ego patronus*] Qui Tribunatum ei à Cæsare petii. Ep. 13. lib. II. CORRAD.

6. *Consules duo, & tribuni plebis*] *Duo*, fortasse glossema fuit antecedentis verbi. Aut legendum, ut homo eruditus existimat, *Et duo Tribuni plebis*. MANUT. Sed movendam esse tamùm distinctionem alii existimant, ut paulisper quiescas post *Consules*, ac deinde, *duo & Tribuni* continuetur.

7. *Septemtriones venti*] Plin. lib. II. cap. 47. qui contrarii sunt navigantibus Brundusio in Græciam. CORRAD.

Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore: [8] οὐδέ μοι ἦτορ
Ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι.

Non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primùm cum Pompeio, qualicunque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causâ temerè institutâ? præsertim cùm ii ipsi, quorum ego causâ timidiùs me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent? hoc turpe, & me indignum putarent? Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo æquissimo sequebatur. Tuas nunc epistolas [9] à primo lego. Hæ me paulùm recreant. Primæ monent & rogant, ne me projiciam; proximæ te gaudere ostendunt, me remansisse. Eas cùm lego, minùs mihi turpis videor, sed tam diu dum lego: deinde emergit rursum dolor, & [10] αἰσχροῦ φαντασία. Quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue saltem, aut consolatione, aut consilio, aut quacunque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix jam Deus. Equidem illud molior, quod tu mones, sperásque fieri posse, ut mihi Cæsar concedat ut absim, cùm aliquid in Senatu contra Cnæum agatur. Sed timeo ne non impetrem. Venit ab eo Furnius: ([11] ut quidem scias, quos sequamur) Q. Titinii filium cum Cæsare esse nuntiat: [12] sed illum majores mihi [13] gratias agere, quàm vellem. Quid autem me roget, (paucis ille quidem verbis, sed [14] ἐν δυνάμει) cognosce ex ipsius epistola. Me miserum, quòd tu non valuisti. Unà fuissemus: consilium certè non defuisset, [15] Σύν τε δύ' ἐρχομένω. Sed acta ne agamus: reliqua paremus.

8. Οὐδέ μοι] *Neque mihi pectus firmum, sed consternato sum animo.* Iliad. K'. 93.

9. *A primo*] A primo tempore, ab initio. Sic epistolâ 11. libri VIII. *Sed hoc a primo cogitavit, omnia maria movere.* BOSIUS. Pro *a primo* vulgò dicitur per ellipsin *primo*. Vide Gronov. ad Senec. de Vit. Beat. 7. & Gaasp. Sciopp. in Paradoxis literariis ep 1. GRÆV.

10. Αἰσχροῦ φαντασία] Turpitudinis imago.

11. *Ut quid in scias*] Ut intelligas, quo loco sint Pompeii res: cùm etiam Q. Titinii filius, amici nostri, qui bonum se civem esse præ se fert, cum Cæsare sit. Ep. 21. lib. V. & 24. lib. IX. MAN.

12. *Sed illum*] Quia, præter propositum, interposuerat de Titinii filio, omissum reprehendit hac particulâ, *Sed*, ad connectendum aptâ, & usitatâ. *Illum*, autem, Cæsarem. IDEM.

13. *Gratias*] Quòd mare non transierim. *Quam vellem*: pœnitet enim. IDEM.

14. Ἐν δυνάμει] Cum vi, & efficacia.

15. Σύν τε δύ' ἐρχομένω] *Utroque nostrûm, quid optimum factu, cogitante.* Iliad. K'. 224. Refertur idem *Fam.* IX. 7.

mus. Me adhuc hæc duo fefellerunt, initio ſpes compoſitionis, quâ factâ volebam uti [16] populari vitâ, & ſollicitudine ſenectutem noſtram liberari: deinde bellum crudele, & exitioſum ſuſcipi à Pompeio [17] intelligebam. Melioris mediusfidius civis, & viri putabam, quovis ſupplicio affici, quàm illi crudelitati non ſolùm præeſſe, verùm etiam intereſſe. Videtur vel mori ſatius fuiſſe, quàm eſſe cum iis. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortiùs feram, quàm nunc dolorem.

16. *Populari vitâ*] Popularis vita Ciceroni eſt, quâ populus utitur fine honoribus & dignitatibus vivens in otio. GRÆV.

17. *Intelligebam*] Arbitror legendum, *non intelligebam.* Quod & aliis (nempe Corrado) videtur. LAMBIN.

CÆSAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

CUM Furnium noſtrum tantùm vidiſſem; neque loqui, neque audire meo commodo potuiſſem; properarem, atque eſſem in itinere, præmiſſis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin & ſcriberem ad te, & illum mitterem, gratiáſque agerem: & ſi hoc & feci ſæpè, & ſæpiùs mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis à te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam; ut tuo conſilio, gratiâ, dignitate, ope omnium rerum uti poſſim. Ad propoſitum revertar: feſtinationi meæ, brevitatíque literarum ignoſces. Reliqua ex Furnio cognoſces.

CICERO ATTICO SAL.

SCRIPSERAM ad te epiſtolam, quam darem IV Id. ſed eo 7
die is, cui dare volueram, non eſt profectus. Venit autem eo ipſo die ille [1] celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas literas, quæ mihi quiddam quaſi animulæ reſtillarunt. Recreatum enim me non queo dicere: ſed planè [2] τὸ

συνέχον

1. *Celeripes*] Quidam tabellarius. *Celeripes* eſt ut *loripes*, *tardipes*, &c. GRÆV.

2. Τὸ συνέχον] *Argumentum firmiſſimum ad meam manſionem defendendam.* Sic alii explanant, ex Quintiliano, cap. ultimo lib. III. ſed potiùs videtur ſic explanandum: Effeciſti *quod proximum* erat, cùm non poſſes recreare. MANUTIUS.

συνέχον effecisti. Ego enim non jam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar: sic enim video, nec duobus his vivis, nec, hoc uno, nos unquam Rempublicam habituros. Ita neque de otio nostro spero jam, nec ullam acerbitatem recuso. Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, jam effecissem. Sic ergo habeto, salutares te mihi literas misisse: neque solùm has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundissimum fuit, consilium factúmque nostrum [3] à Sexto probari: pergratúmque mihi tu fecisti, à quo diligi me, &, quid rectum sit, intelligi scio. Longior verò tua epistola non me solùm, sed meos omnes ægritudine levavit. Itaque utar tuo consilio, & ero in Formiano; ne aut ad urbem [4] ἀπάντησις mea animadvertatur; aut si nec hîc, nec illic eum videro, devitatum se à me putet. Quod autem suades ut ab eo petam, ut mihi concedat, [5] ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim: id me jam pridem agere intelliges ex literis Balbi & Oppii: quarum exempla tibi misi: misi etiam Cæsaris ad eos sanâ mente scriptas, [6] quo modo in tanta insania. Sin mihi Cæsar hoc non concedat; video tibi placere illud, me [7] πολίτευμα de pace suscipere: in quo non extimesco periculum. Dùm enim tot impendeant, cur non honestissimo depacisci velim? Sed vereor ne Pompeio quid oneris imponam;

[8] Μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat. Mirandum enim in modum Cnæus noster Syllani regni similitudinem concupit. [9] Εἰδώς σοι λέγω. Nihil ille unquam minùs obscurè tulit. Cum hócne igitur, inquies, esse vis? Beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in... Sed hæc hactenus. Causa igitur non bona est? immo optima: sed agetur (memento) fœdissimè. Primum consilium est suffocare urbem & Italiam fame; deinde agros vastare,

---

3. *A Sexto*] Sext. Peduceo.

4. Ἀπαντήσις] Obviam itio.

5. *Ut idem*] Ne Pompeium ullâ re lædam, neque adsim, cum in senatu contra illum agetur. MANUT.

6. *Quo modo in tantâ insaniâ*] Sanâ mente scriptas, quo modo in tantâ insaniâ scribi potuit. Ut non prorsus sanâ mente scriptas affirmet: sed præ insania illius, sanâ mente. MALASPINA.

7. Πολίτευμα] Curam publicam.

8. Μή μοι γοργείην] *Ne mihi Gorgoneum caput horrendi & gravis monstri.* Odyss. Λ. 633. Inerat enim Pompeio honor eximia

re, urere, pecuniis locupletum non abstinere. Sed cùm eadem metuam ab hac parte; si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum de me puto, ut [10] ἀχαριστίας crimen subire non audeam. Quanquam à te ejus quoque rei justa defensio est explicata. De triumpho tibi assentior: quem quidem totum facilè & libenter abjecero. Egregiè probo fore ut, dum agamus, [11] ὁ πλοῦς ὡραῖος obrepat: si modò, inquis, satis ille erit firmus. Est firmior etiam, quàm putabamus. De isto licet bene speres. Promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. Téne igitur socio? Contra mehercule meum judicium, & contra omnium antiquorum auctoritatem: nec tam ut illa adjuvem, quàm ut hæc ne videam, cupio discedere. Noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. Etsi quid te horum fugit? legibus, judiciis, Senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res, nec Rempublicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione: etsi id quidem, ut tibi videbitur: sed certè abeamus. Sciemus enim, id quod expectas, quid Brundusii actum sit. Bonis viris quòd ais probari, quæ adhuc fecerimus, scirique ab iis nos non profectos, valde gaudeo; si est nunc ullus gaudendi locus. De Lentulo investigabo diligentiùs: id mandavi Philotimo, homini forti, ac [12] nimiùm optimati. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse jam desit. Nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; & de hac quid jam amplius inveniri potest? Sed quoniam & ingenium suppeditat, (dico mehercule, ut sentio) & amor, quo & meum ingenium incitatur; perge, ut facis, & scribe quantum potes. In Epirum quòd me non invitas, comitem non molestum, subirascor: sed vale. Nam, ut tibi [13] ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum. Etenim literæ tuæ mihi somnum attulerunt.

miæ frontis, auctore Plin. lib. VII. cap. 12. quamvis esset aspectu populari gratiæ accommodato. *Plut.* CORRAD.

9. Εἰδὼς σοι λέγω] Sciens tibi dico.

10. Ἀχαριστίας] Ingrati animi.

11. Ὁ πλοῦς] Navigatio tempestiva.

12. *Nimium optimati*] Pompeii partium studioso, & sæpe pro Pompeio mentienti. Nec sine ironiâ dictum de liberto. MAN.

13. *Ambulandum, ungendum*] Quæ laborantibus quartanâ præcipiuntur à medicis. IDEM.

BALBUS, ET OPPIUS, S. D. M. CICERONI.

NEDUM *hominum humilium, ut nos ſumus, ſed etiam ampliſſimorum virorum conſilia ex eventu, non ex voluntate, à pleriſque probari ſolent. Tamen freti tua humanitate, quod veriſſimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos ſcripſiſti, tibi conſilium dabimus: quod ſi non fuerit prudens, at certè ab optima fide & optimo animo proficiſcetur. Nos niſi id, quod noſtro judicio Cæſarem facere oportere exiſtimamus, ut, ſimul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiæ ſuæ, & Pompeii, id eum facturum ex ipſo cognoviſſemus, te hortari deſineremus, ut velles iis rebus intereſſe, quò faciliùs, & majore cum dignitate per te, qui utrique es conjunctus, res tota conficeret: aut, ſi ex contrario putaremus Cæſarem id non facturum, & eum velle cum Pompeio bellum gerere, ſciremus; nunquam tibi ſuaderemus, contra hominem optimè de te meritum arma ferres; ſicuti te ſemper oravimus, ne contra Cæſarem pugnares. Sed cùm etiamnum, quid facturus Cæſar ſit, magis opinari, quàm ſcire poſſimus: non poſſumus niſi hoc; non videri eam tuam eſſe dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cùm utrique ſis maximè neceſſarius, arma feras: & hoc non dubitamus quin Cæſar pro ſua humanitate maximè ſit probaturus. Nos tamen (ſi tibi videbitur) ad Cæſarem ſcribemus, ut nos hac re certiores faciat quid acturus ſit: à quo ſi erit nobis reſcriptum, ſtatim, quæ ſentiemus, ad te ſcribemus: & tibi fidem faciemus nos ea ſuadere, quæ nobis videntur tuæ dignitati, non Cæſaris rationi eſſe utiliſſima: & hoc Cæſarem pro ſua indulgentia in ſuos probaturum putamus.*

BALBUS CICERONI IMP. S.

S*I vales, bene eſt. Poſtea quàm literas communes cum Oppio ad te dedi, ab Cæſare epiſtolam accepi, cujus exemplum tibi miſi;* [1] *ex quibus perſpicere poteris, quàm cupiat concordiam, &*

1. *Ex quibus*] Σολοικοφανής. Nam, *ex quibus*, refertur ad epiſtolam. Credo, cùm & literas, & epiſtolam Balbus nominaſſet: eâdem diverſorum nominum ſignificatione deceptum, illud, *Ex quibus*, ut de literis, non ut de epiſtolâ, protuliſſe. MAN.

& Pompeium reconciliare, & quàm remotus sit ab omni crudelitate: quod cum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te & tua fide, & pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu; non posse tuam famam & officium sustinere, ut contra eum arma feras, à quo tantum beneficium te accepisse prædices. Cæsarem hoc idem probaturum, exploratum pro singulari ejus humanitate habeo: eique cumulatissimè satisfacturum te certò scio, cùm nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius ejus adversariis fueris. Atque hoc non solùm in te, tali & tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quæ contra Lentulum, aut Pompeium futura essent; quorum beneficia maxima haberem: sibique satis esse dixit, si rogatus urbana officia sibi præstitissem; quæ etiam illi, id si vellem, præstare possem. Itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meúmque officium, fidem, pietatem his præsto. Sed mehercule rursus jam abjectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Cæsar est ea mente, quá optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, & ab eo præsidium petere, ut petisti à Pompeio, me quidem approbante, temporibus [1] Milonianis. Præstabo (si Cæsarem bene novi) eum priùs tuæ dignitatis, quàm suæ utilitatis rationem habiturum. Hæc quàm prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certè scio, me ab singulari amore ac benevolentiâ, quæcunque scribo, tibi scribere: quòd te, ita incolumi Cæsare moriar, tanti facio, ut paucos æquè ac te caros habeam. De hac re cùm aliquid constitueris, velim mihi scribas. Nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam præstare possis: quam mehercule te præstaturum confido. Fac ut valeas.

1. *Milonianis*] Cùm reum Milonem in judicio defendisti. IDEM. Id penè significant ipsius orationis pro Milone verba illa: *arma, centuriones, cohortes præsidium denunciant.* CORR.

CÆSAR OPPIO, CORNELIO S.

GAUDEO *mehercule vos significare literis, quàm valde probetis ea, quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, & hoc libentiùs, quòd mea sponte facere constitueram, ut quàm lenissimum me præberem; & Pompeium darem operam*

ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturnâ victoriâ uti: quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutiùs tenere, præter unum L. Syllam, quem imitaturus non sum. Hæc nova sit ratio vincendi; ut misericordiâ & liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, non nulla mî in mentem veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeii præfectum, deprehendi. Scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum feci. Jam duo præfecti fabrûm Pompeii in meam potestatem venerunt, & à me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quàm his, qui & illi, & mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificiis effectum est, ut Respublica in hunc statum perveniret.

CICERO ATTICO SAL.

8 COENANTIBUS II Idus nobis, ac noctu quidem, Statius à te epistolam brevem attulit. De Lucio Torquato quod modò quæris, non modò Lucius, sed etiam Aulus [1] profectus est; [2] alter multos dies. De Reatinorum [3] corona quod scribis, molestè fero. In agro Sabino sementem fieri proscriptionis, Senatores multos esse Romæ, nos quoque audieramus. Ecquid potes dicere cur [4] exierint? in his locis opinio est, conjecturâ magis, quàm nuntio, aut literis, Cæsarem Formiis a. d. XI Kal. Apr. fore. Hîc ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, [5] cui dicerem:

[6] Μέντορ πῶς τ' ἄρ ἴω, πῶς τ' ἄρ προσπτύξομαι αὐτόν;

Nullam rem unquam difficiliorem cogitavi; sed cogito tamen; nec

1. *Profectus*] Ad Pompeium. MAN.

2. *Alter*] Torquatorum alter, nempe Lucius, multos jam dies profectus. BOSIUS.

3. *Corona*] Dolet Sabinos in circulis ac coronis jacere sermones de proscriptione, quam forsitan non cogitet Cæsar, cùm adhuc clementiam in victos ostenderit. MANUT.

4. *Exierint*] Obviam Cæsari, Brundusio redeunti. IDEM.

5. *Cui dicerem*] Quam rogarem, quo modo redeuntem Brundusio Cæsarem exciperem, & amplexarer: sicuti rogat eam, facie Mentori simulatam, Telemachus Ulyssis filius. IDEM.

6. Μέντορ] *Mentor, quónam modo adeam; quónam modo amplexabor illum?* Odyss. Γ', 22.

nec ero ut in malis imparatus. Sed cura ut valeas : puto enim diem tuum heri fuisse.

CICERO ATTICO SAL.

TRES epistolas tuas accepi postridie Idus : erant autem IV, III, pridie Idus datæ : igitur antiquissimæ cuique — 9
primùm respondebo. Assentio tibi ut in Formiano potissimùm commorer ; etiam de supero mari ; [1] palpabóque, ut antea ad te scripsi, ecquónam modo possim voluntate ejus nullam Reipublicæ partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi antè facta & delicta nostri amici : ego verò ita facio. Quin ea ipsa, quæ à te commemorantur secus ab eo in me ipsum facta esse, non memini : tanto plus ad me valere beneficii gratiam, quàm injuriæ dolorem volo. Faciamus igitur, ut censes, colligamúsque nos. [2] Σοφιστεύω enim, simul ut rus decurro, atque in decursu [3] θέσεις meas commentari non desino. Sed sunt quædam earum perdifficiles ad judicandum. De optimatibus sit sanè ita ut vis, sed nosti illud, [4] Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Cæsarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant ; me verò nihil delectat aliud, nisi consilium & literæ tuæ. Quare fac, ut ostendis, ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere. Mihi nihil potest esse gratius. Venio ad alteram nunc epistolam. Rectè non

 credis

---

1. *Palpabo*] Blandiendo, adulandóque leviter tentabo, & experiar. BOSIUS.

2. Σοφιστεύω] Declamo.

3. Θέσεις] *Quæstiones.* Vide ep. 4.

4. Διονύσιος] Superbienti Philippo, Lacedæmonii rescripsere suo more breviter : *Dionysius Corinthi.* Id in proverbium abiit. Quid eo velit Cicero, solus vidit Mongaltus, quem sequor. Alios si audimus, significat vereri se, ne tam sit inglorius ac ridiculus, quàm optimates ii, de quibus scripserat Atticus, Romæ tam vacuos vivere, ut scholas habere possent, ut habuerat Corinthi Dionysius, Syracusis pulsus, & regiâ exutus potestate. Atqui hoc Lacedæmonii cùm scriberent, non insultabant ludi magistro, olim regi : sed Philippum admonebant, ne secundis rebus insolesceret ; esse enim fortunam mutabilem, quæ posset ipsum quoque, uti Dionysium, de gradu dejicere. Hujus ergo loci sententia hæc est : Ais probari optimatibus, qui Romæ sunt, consilium manendi in Italiâ meum ; nempè quoniam præpollet nunc Cæsar : at non ignoras mutari fortunam posse : si se reddiderit Pompeio, & hic Rempublicam recuperarit, quid me fiet ? Vide suprà, VIII. 3. infrà, X. 8. quibus in locis hæc eadem narrat. OLIVETUS.

credis de numero militum. Ipso dimidio plus scripsit [5] Clodia. Falsum etiam [6] de corruptis navibus. Quòd Consules laudas; ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. [7] Discessu enim illorum, actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi, & Philotimo dedi. Nec verò dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cujus initium ducetur à fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello; in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cùm parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam & sanctissimam parentem patriam fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus. Omnis hæc classis Alexandriâ, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphyliâ, Lyciâ, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrnâ, Mileto, Coo, ad intercludendos commeatus Italiæ, & ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quàm veniet iratus! & iis quidem maximè, qui eam maximè salvam volebant, quasi relictus ab iis quos reliquit. Itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; quâ demptâ, perire melius esset in patria, quàm patriam servando evertere. [8] De Septentrione planè ita est. Metuo, ne vexetur [9] Epirus. Sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? Prædicat enim palàm, & militibus ostendit, se largitione ipsa superiorem, [10] quàm hunc, fore. Illud me præclarè admones, [11] cùm illum videro, ne nimis indulgenter, & ut cum gravitate potiùs loquar. Planè sic faciendum. Arpinum, cùm eum convenero, cogito, ne fortè aut absim cùm veniet, aut cursem huc illuc viâ deterrimâ. Bibulum,

---

5. *Clodia*] Socrus L. Metelli. Vide ep. 4. hujus libri. CORRADUS.

6. *De corruptis navibus*] Præcisis, aut incensis. Ibid. IDEM.

7. *Discessu*] Plerique alii, *Dispersu*.

8. *De septentrione*] Ἀλληγορικῶς intelligo. Cic. ep. 6. hujus libri dixerat septentriones flasse, qui solvere cupientes Italiâ in Epirum impediebant. Atticus erat aliquid jocatus, & dixerat, se valdè vereri ne septentriones vastaturi sint Epirum, intelligens exercitum Pompeii. CASAUB. Aliter tamen Mongaltus noster. Hæc enim vult intelligi de Consulum discessu, qui, etsi septentriones flarent, in navem nihilo minùs conscendisse tunc dicebantur.

9. *Epirus*] Ubi res habes tuas. CORR.

10. *Quàm hunc*] Quàm Cæsarem. IDEM.

11. *Cùm illum videro*] Cæsarem Brundusio revertentem. Vide ep. 7. IDEM.

12. *Iste*] Consules aberant Lentulus, & Marcellus. Agebatur ergo, quis haberet comitia designandis in proximum annum consulibus. Si extaret Attici epistola, nomen haud ignoraremus. MANUTIUS. *Iste*, M. ut puto, Lepidus, non ille consularis

bulum, ut ſcribis, audio veniſſe, & rediſſe pridie Idus. Philotimum, ut ais epiſtolâ tertiâ, expectabas: at ille Idib. à me profectus eſt: eo ſeriùs ad tuam illam epiſtolam, cui ego ſtatim reſcripſeram, redditæ ſunt meæ literæ. De Domitio ut ſcribis, ita opinor eſſe, ut & in Coſano ſit, & conſilium ejus ignoretur. [12] Iſte omnium turpiſſimus & ſordidiſſimus, qui Conſularia comitia à Prætore ait haberi poſſe, eſt ille quidem, qui ſemper in Republica fuit. Itaque nimirum hoc illud eſt, quod Cæſar ſcribit in ea epiſtola, cujus exemplum ad te miſi, ſe velle uti *conſilio meo*: age, eſto hoc [13] commune: *gratiâ*: ineptum id quidem; ſed, puto hoc ſimulat ad quaſdam Senatorum ſententias: *dignitate*, fortaſſe [14] ſententiâ Conſularis. Illud extremum eſt, *ope omnium rerum*. Id, ego ſuſpicari cœpi tum ex tuis literis, aut hoc ipſum eſſe, aut non multo ſecus: nam permagni ejus intereſt, rem ad interregnum non venire. Id aſſequitur, ſi per Prætorem Conſules creantur. [15] Nos autem in libris habemus non modò Conſules à Prætore, ſed ne Prætores quidem creari jus eſſe, idque factum eſſe nunquam. Conſules, eo non eſſe jus, quòd majus imperium à minore rogari non ſit jus: Prætores autem, cùm ita rogentur ut [16] collegæ Conſulum ſint, quorum eſt majus imperium. Aberit non longè, quin hoc à me decerni velit, neque ſit contentus Galba, Scævola, Caſſio, Antonio. [17] Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. Sed quanta tempeſtas impendeat, vides. Qui [18] tranſierint Senatores ſcribam ad te, cùm certum habebo. De re frumentaria rectè intelligis; quæ nullo modo adminiſtrari ſine vectigalibus poteſt: nec ſine cauſa & eos, qui circum illum ſunt, omnia poſtulantes,

---

ſularis (ep. 11. lib. VII.) ſed Prætor, qui paucis pòſt menſibus Cæſarem abſentem Dictatorem dixit. CORRAD.

13. *Commune*] Ita, ut meo ſicut aliorum conſilio uti poſſit: vel *commune* de omnibus rebus, non ſolùm de comitiis. IDEM.

14. *Sententiâ Conſularis*] Scilicet, ad acta ſua ſpecioſiora reddenda, ſi meâ Conſularis viri ſententiâ fuiſſent probata. GRÆVIUS. Sed & Vict. & Boſius ediderunt *ſententiæ*. Utrumvis elige.

15. *Nos autem*] Augures. CORRAD.

16. *Collegæ conſulum*] Si enim creantur prætores, ut collegæ conſulum ſint, creari à prætore non poſſunt. Non enim collegæ conſulum dicerentur, creari ab eo, cujus imperium conſulari imperio minus eſt, ideóque à conſule creantur. Gellius lib. XIII. cap. 14. MANUT.

17. *Τότε μοι*] *Tunc mihi dehiſcat lata tellus*. Subaudi, cùm à me decernetur quid tale. *Iliad. δ.* 182.

18. *Tranſierint*] Cum Pompeio.

ſtulantes, & bellum nefarium times. Trebatium noſtrum, etſi, ut ſcribis, nihil bene ſperat, tamen videre ſanè velim: quem fac horteris, ut properet: opportunè enim ad me ante adventum Cæſaris venerit. De [19] Lanuvino ſtatim ut audivi Phameam mortuum, optavi, ſi modò eſſet futura Reſpublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te, qui maximè meus, cogitavi. Sciebam enim [20] te quoto anno, & quantum in ſolo, ſolere quærere: neque ſolùm Romæ, ſed etiam Deli tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quanquam eſt bellum, minoris æſtimo, quàm æſtimabatur Marcellino Conſule, cùm ego iſtos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, jucundiores mihi fore putabam, & minore impensâ, quàm ſi Tuſculanum refeciſſem. Volui H-S quingentis: [21] egi per prædem, illi daret, Antii cùm haberet [22] venale: noluit: ſed nunc omnia iſta jacêre puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptiſſimum, vel nobis potiùs, ſi tu emeris. Sed ejus [23] dementias cave contemnas. Valde eſt venuſtum. Quanquam mihi iſta omnia jam addicta vaſtitati videntur. Reſpondi epiſto-

19. *Lanuvino*] Fundo, cujus dominus Phameas. Alii, pro *Lanuvino*, ſcribunt *Lanvino*. Neutrum malè.

20. *Te quoto anno*] Indicat Cicero his verbis ſummum ſtudium Attici in quæſtu faciendo, qui, quòd majorem fructum perciperet ex fœtu pecuniæ, quàm ex agrorum proventu, malebat nummos fœnori collocare, quàm iis prædia comparare. Eum porrò tradit mirè cautum fuiſſe in nominibus faciendis. Primùm enim quæſiiſſe *quoto anno* ſortem reddituri eſſent qui fœnori pecunias ſumebant, id eſt, quamdiu eſſent fœnebribus nummis uſuri; tum *quantum* iidem *in ſolo* haberent, hoc eſt, quo pretio cenſerentur eorum prædia, & res ſoli: ne ſcilicet ii diutiùs nummos retinerent, quàm ut bonorum prædiorum æſtimatio ſatis eſſe poſſet omnibus uſuris cum ſorte perſolvendis. Eſt ergo *Digamma*, ut rectè Turnebus explicat, fœnus, ita dictum, à primâ ejus vocis literâ, quæ eſt digamma Æolicum. Sic libro XV. δάνειον τῷ Δ notavit. Cæterùm Atticus Romæ pecunias fœnori occupare conſueverat, utebatúrque in eâ re operâ quorumdam argentariorum; quos Cicero obſcurè in his epiſtolis Oppios Velienſes appellat. Deli etiam fœnebrem pecuniam habebat, ubi celeberrimus fuit mercatus, quemadmodum refert Strabo lib. XIV. Bosius.

21. *Egi per prædem, illi daret*] Quid? ſatis venditori cautum non fuit præde, ut rem emptori concrederet: niſi ipſimet prædi, quoad ſoluta res eſſet, quaſi depoſitum traderet? Id mihi prædi cogitandum fuiſſe, non venditori videtur. Ego cum manuſcriptis libris, Antoniano, Faerni, Poggii, Maffei omnibus, *Ille* malim legere, hoc ſenſu: Ego hortos à Phameâ H-S. Q. emere volui: & ut eò libentiùs deſcenderet, egi per ipſum prædem, mihi ille ut daret. Noluit. Ita enim dicimus, *Egi daret*, ut, *Egi ut daret*. Malasp.

22. *Venale*] Cùm Phamea Lanuvinum Antii proſcripſiſſet. Manutius.

23. *Dementias*] Sumptus immenſos factos in ædificando & exornando Lanuvino, unde impenſiùs vænibat. Bosius.

epistolis tribus: sed expecto alias: nam me adhuc tuæ literæ sustentarunt. Data [24] Liberalibus.

24 *Liberalibus*] Hoc est, xv. Kal. Aprilis. CORRADUS. Ex hac epistolâ, Pompeium profectum esse, constat. Quomodo igitur dicit Plutarchus, eum profectum esse Liberalibus? Nimirum errare potuit. Homo enim fuit. Nec alibi non erravit. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

NIHIL habebam, quod scriberem: neque enim novi quidquam audieram, & ad tuas omnes rescripseram pridie. 10

Sed cùm me ægritudo non solùm somno privaret, verùm ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui. Amens mihi fuisse videor à principio, & me una hæc res torquet, quòd non omnibus in rebus labentem, vel potiùs ruentem Pompeium tanquam unus manipularis secutus sim. Vidi hominem XIV Kal. Febr. plenum formidinis: illo ipso die sensi quid ageret. Nunquam mihi postea placuit; nec unquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. Quid quæris: sicut [1] ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundæ, insulsæ, indecoræ: sic me illius fugæ negligentiæque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat, quare ejus fugæ comitem me adjungerem. Nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil literæ, nihil doctrina prodest: ita dies & noctes tanquam [2] avis illa [3] mare prospecto; evolare cupio. Do, do pœnas temeritatis meæ: etsi quæ fuit illa temeritas? quid feci non consideratissimè? Si enim nihil præter fugam quæreretur, fugissem libentissimè: sed genus belli crudelissimi & maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorrui. Quæ minæ municipiis? quæ nominatim viris

1. Ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς] In amatoriis.

2. *Avis illa*] De quâ scis à Platone scribi in epistolâ ad Dionis propinquos, cùm se à Dionysii tyranni custodibus observatum, ne horto regiæ domui conjuncto egredi posset, extrà spectare, tanquam avem è caveâ dicit. MANUT.

3. *Mare*] Ut ad Pompeium navigem. ID.

viris bonis? quæ denique omnibus, qui remansissent? [4] quàm crebrò illud: *Sylla potuit, ego non potero*? Mihi autem [5] hæserunt illa: malè Tarquinius, qui [6] Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impiè Coriolanus, qui auxilium petiit à Volscis: rectè Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. At Sylla, at Marius, at Cinna [7] rectè? immo jure fortasse: sed quid eorum victoriâ crudelius? quid funestius? Hujus belli genus fugi; & eo magis, quòd crudeliora etiam cogitari, & parari videbam. Me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum, & Armeniorum, & Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiæ? Hunc primùm mortalem esse, deinde etiam multis modis posse extingui, cogitabam: urbem autem, & populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; & tamen spes quædam me obtentabat fore, ut [8] aliquid conveniret potiùs, quàm aut [9] hic tantum sceleris, aut ille tantum flagitii admitteret. Alia res nunc tota est, alia mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi è mundo videtur. Ut ægroto dum anima est, spes esse dicitur; sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. Hæc, hæc me fefellerunt; &, ut verum loquar, ætas jam à diuturnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me rerum delectatione mollhit. Nunc, si vel periculo experiundum erit, experiar certè, ut hinc avolem. Antè oportuit fortasse; sed ea, quæ scripsi, me tardarunt, & auctoritas maximè tua. Nam cùm ad hunc locum venissem,

4. *Quàm crebrò illud*] Quàm sæpe auditus est, cùm diceret, Cur ego non potero, quod potuit Sylla, regnare, dominari? Suprà, ep. 7. *Mirandum in modum Cnæus noster Syllani regni similitudinem concupivit. Nihil ille unquam minùs obscurè tulit.* OLIVETUS.

5. *Hæserunt*] Altè infixa in animo.

6. *Porsenam*] De Porsenâ, & Octavio Mamilio *Livius*, lib. II. Dionysius Halic. lib. V.

7. *Rectè? immò jure fortassè*] Affirmarit-ne Cicero, aut concesserit, *rectè* Syllam fecisse, Marium, Cinnam, movendis armis civilibus? Equidem non arbitror. Quare post *rectè* notam interrogationis posui, quæ à cæteris editionibus abest. Id fit *rectè*, quod nullâ reprehendi ex parte potest. Quod non sine causâ fit, quæ sit probabilis, id *jure* factum videtur. Causas verò idoneas habuisse illi videbantur duces bellorum civilium, quas rerum Romanarum scriptores fusè narrarunt, Florus breviter exposuit *lib.* III. *cap.* 21. OLIVET.

venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego [10] sub signo habeo, servóque diligentissimè. Erat igitur in ea, quam x Kalend. Febr. dederas, hoc modo, *Sed videamus & Cnæus quid agat, & illius rationes quorsum fluant. Quòd si iste Italiam relinquet; faciet omnino malè, &, ut ego existimo,* [11] *ἀλογίστως. Sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.* Hoc scripsi post diem quartum, quàm ab urbe discessimus. Deinde VIII Kalend. Febr. tantummodo, *Cnæus noster, ne, ut urbem ἀλογίστως reliquit, sic Italiam relinquat.* Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissimè respondes: est enim sic, *Sed venio ad consultationem tuam. Si Cnæus Italiâ cedit, in urbem redeundum puto: quæ enim finis peregrinationis?* Hoc mihi planè hæsit: & nunc ita video, infinitum bellum junctum miserrimâ fugâ; quam tu peregrinationem [12] *ὑποκορίζῃ*. Sequitur [13] *χρησμὸς* VI Kalend. Febr. *Ego, si Pompeius manet in Italia, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit, ad posterum bellum* [14] *ἄσπονδον strui existimo.* Hujus igitur belli ego particeps, & socius, & adjutor esse cogor; quod & *ἄσπονδον*, & cum civibus. Deinde VII Idus Febr. cùm jam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quandam hoc modo: *Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere: summo enim periculo facies, nec Reipublicæ proderis; cui quidem posteriùs poteris prodesse, si manseris.* Quem [15] *φιλόπατριν*, ac [16] *πολιτικὸν* hominis prudentis & amici, tali admonitu, non moveret auctoritas? Deinceps tertio Idus Februarias iterum mihi respondes consulenti sic, *Quod quæris à me* [17] *fugámne fidam, an moram defendam*

8. *Aliquid conveniret*] Aliquâ ratione res componeretur. MANUTIUS.

9. *Hic*] Cæsar. *Ille*, Pompeius.

10. *Sub signo habeo*] Alibi: *sub signo claustrisque.* Sic Horatius de suo libro loquens extr. epist. lib. I. *Odisti claves & grata sigilla pudico.* Unde apparet scripta & chartas caras sub signo claustrísque fuisse solita servari. CASAUB.

11. Ἀλογίστως] Absque ratione.

12. Ὑποκορίζῃ] Honesto nomine appellas.

13. Χρησμὸς] Oraculum.

14. Ἄσπονδον] Æternum, inexpiabile.

15. Φιλόπατριν] Studiosum patriæ.

16. Πολιτικὸν] Reipublicæ deditum.

17. *Fugámne fidam*] Quid si corrigatur: *fugámne fœdam, an moram desidem*, &c. MANUT. Alii aliter mutant. Consultius autem duxi & hoc loco veterum codicum corruptam lectionem dare cum Victorio, & Manutio, quàm incertas conjecturas pro Attici verbis venditare. GRÆVIUS. Vide, si vacat, Turnebi Adversaria, lib. I. cap. 21.

ferendam utiliorem putem, ego verò in præsentia subitum discessum, & præcipitem profectionem cùm tibi, tum ipsi Cnæo inutilem, & periculosam puto: & satius esse existimo, vos dispertitos, & in speculis esse. Sed medius fidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare. Hoc turpe Cnæus noster biennio antè cogitavit, ita [18] syllaturit animus ejus, & proscripturit diu. Inde, ut opinor, cùm tu ad me quædam [19] γενναιότερον scripsisses, & ego mihi à te quædam significari putassem, ut Italiâ cederem; detestaris hoc diligenter XI Kalendas Martias, *Ego verò nullâ epistolâ significavi, si Cnæus Italiâ cederet, ut tu unà cederes: aut si significavi; non dico fui inconstans, sed demens.* In eadem epistola alio loco, *Nihil relinquitur nisi fuga: cui te socium neutiquam puto esse oportere, nec unquam putavi.* Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratiùs in literis VIII Kalendas Martias datis: *Si M' Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius, & constiterit alicubi, hanc* [20] νεκυίαν *relinquas, & te in certamine vinci cum illo faciliùs patiaris, quàm cum hoc, in ea, quæ perspicitur futura, colluvie regnare.* Multa disputas huic sententiæ convenientia. Inde ad extremum; *Quid si*, inquis, *Lepidus, & Volcatius discedunt? planè* [21] ἀπορῶ. *Quod evenerit igitur, & quod egeris, id* [22] στερκτέον *putabo.* Si tum dubitares, nunc certè non dubitas, istis manentibus. Deinde in ipsa fuga V Kalendas Martias, *Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. Commodissimè enim* [23] τὸ μέλλον *ibi καραδοκήσεις.* Ad Kalendas Martias cùm ille quintum jam diem Brundusii esset, *Tum poterimus deliberare, non scilicet integrâ re, sed certè minùs infractâ, quàm si unà*

18. *Syllaturit*] Genus illud Syllani regni appetit. *Proscripturit*: proscribere cupit. Vide lib. VIII. ep. 11. CORRAD.

19. Γενναιότερον] *Generosiùs*, ut γενναίως ep. 11. lib. I. vel potiùs, *magis generosè*. Nam Suidas γενναίως, γενναίως, καὶ ἰσχυρῶς exponit. Et Plato in Theæt. γεννικὸν ἄνδρα vocat. Atque Atticus Ciceronem γενναιότερον hortatus fuerat ad memoriam factorum, dictorum, & scriptorum: epist. 2. lib. VIII. Quin Cicero ipse σοφὸν quædam Attici consilia vocat epist. 9. lib. VIII. CORRADUS.

20. Νεκυίαν] Mortuorum turbam, hoc est, flagitiosum Cæsaris comitatum: quòd ad Cæsarem egenissimus, & perditissimus quisque ita confluxerat, ut ad Ulyssem, cùm ad inferos descendisset, confluxisse scribit Homerus. Odyss. Λ'. Vide Tusc. I. cap. 16. MANUTIUS.

21. Ἀπορῶ] Dubius sum.

22. Στερκτέον] Probandum.

23. Τὸ μέλλον] Quod futurum est: καραδοκήσεις, expectabis.

unà projeceris te. Deinde IV Nonas Martias, [24] ὑπὸ τὴν λῆψιν cùm breviter scriberes, tamen ponis hoc, *Cras scribam plura, & ad omnia. Hoc tamen dicam, non pœnitere me consilii de tua mansione, &, quanquam magnâ sollicitudine, tamen, quia minùs mali puto esse, quàm in illa profectione, maneo in sententia, & gaudeo te mansisse.* Cùm verò jam angerer, & timerem, ne quid à me dedecoris esset admissum, III Nonas Martias, *Tamen te non esse unà cum Pompeio non fero molestè. Postea si* [25] *opus fuerit, non erit difficile; & illi, quoquo tempore fiet, erit* [26] ἀσμένιστον. *Sed hoc ita dico, si hic, quâ ratione initium fecit, eâdem cætera aget, sincerè, temperatè, prudenter; valde videro, & consideratiùs utilitati nostræ consuluero.* VII Idus Martias scribis Peduceo quoque nostro probari, quòd quierim, cujus auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil à me adhuc delictum putem. Tu modò auctoritatem tuam defendito; adversùs me nihil opus est: sed consciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tute hortare, & me omnino tuâ cogitatione adjuva. Hîc nihil dum de reditu Cæsaris audiebatur. Ego his literis hoc tamen profeci; perlegi omnes tuas, & in eo acquievi.

24. Ὑπὸ τὴν λῆψιν] Sub ipsam febris accessionem.

25. *Opus*] Te esse cum Pompeio.

26. Ἀσμένιστον] Jucundissimum.

CICERO ATTICO SAL.

LENTULUM nostrum scis Puteolis esse: quod cùm è via- II
tore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, cùm is paulùm lecticam aperuisset, cognosse; etsi vix verisimile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, & ad eum literas. Inventus est vix in hortis suis se occultans, literásque mihi remisit, mirificè gratias agens [1] Cæsari: de suo autem [2] consilio C. Cæcio mandata ad me dedisse. Eum ego hodie expecta-

1. *Cæsari*] A quo Corfinii captus, incolumis esset dimissus. Ep. 12. MANUT.

2. *Consilio*] Id est, quod ipse constituerit in posterum facere, id mihi significare voluisse per C. Cæcium, sive *Caicium*: nam ita legit Fulvius Ursinus in gente Cassiâ: in cujus nummis invenit L. *Cassius Caicianus*. J. F. GRONOV.

expectabam, id est XIII Kal. April. Venit etiam ad me Matius [3] Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus & prudens; existimatus quidem est semper auctor otii. Quàm ille hæc non probare mihi quidem visus est! quàm illam [4] νεκυίαν, ut tu appellas, timere! Huic ego in [5] multo sermone epistolam ad me Cæsaris ostendi, eam, cujus exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset quod ille scriberet, *consilio meo* se uti velle, *gratiâ*, *dignitate*, *ope rerum omnium*. Respondit, se non dubitare quin & opem & gratiam meam ille ad pacificationem quæreret. Utinam aliquod in hac miseria Reipublicæ [6] πολιτικὸν opus efficere, & navare mihi liceat. Matius quidem & illum in ea sententia esse confidebat, & se auctorem fore pollicebatur. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundusio profectum, atque ibi Pompeium reliquisse dicebat: quod etiam qui VIII Idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa verò omnes, in quibus etiam Crassipes, ([7] quâ prudentiâ, potes attendere) sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Syllas: quæ Lucceium loqui? quæ totam Græciam? quæ verò Theophanem? & tamen omnis spes salutis in illis est; & ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; & ut [8] has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem prætermissurum sceleris putas? quorum creditores [9] convenire dicuntur. Quid eos autem, cùm vicerint, in cives effecturos? quam verò [10] μακροψυχίαν Cnæi nostri

3. *Quinquatribus*] Festis Minervæ diebus, qui Græcis erant Παναθήναια: Latinis, *Quinquatria*, & *Quinquatrus*, ut mox ep. 13.

4. Νεκυίαν] Vide superiorem ep.

5. *Multo*] Fortè, *mutuo*. CASAUB.

6. Πολιτικὸν] Civile, Reipublicæ utile.

7. *Quâ prudentiâ, potes*] Quâ prudentiâ scilicet hæc jactent palàm. Locum corruptum sic emendavit Grævius. Quòd si Tullii verba non habes, at sententiam habes aliquam, cùm nulla ex vulgatis elici possit. Præeunte igitur Mongalto nostro, Grævium sequor. OLIVETUS.

8. *Has pestes*] Cæsarianos. MANUTIUS.

9. *Convenire*] In urbe: ut eorum bona vendant. IDEM.

10. Μακροψυχίαν] Longanimitas, si Latinum verbum Græco par fingere velis, significatur, & infinita quædam & obstinata ratio obsistendi. VICTORIUS. Nihil certius emendatione Magnuli apud Manutium, qui legendum censet μικροψυχίαν. Hoc enim sensus postulat. Tam abjecto & demisso animo est Pompeius, inquit Cicero, ut non solùm metu Cæsaris ex urbe & Italiâ excesserit, sed quòd ne in Epiro audeat manere, sed fugam moliatur in longissimè remotas regiones Arabiam, Mesopotamiam, Ægyptum, omissâ Hispa-

nostri esse? Nuntiant Ægyptum, & Arabiam [11] *εὐδαίμονα*, & *Μεσοποταμίαν* cogitare, Hispaniam abjecisse. Monstra narrant; quæ falsa esse possunt. Sed certè & [12] hæc perdita sunt, & illa non salutaria. Tuas literas jam desidero. [13] Post fugam nostram nunquam jam nostrarum intervallum fuit. Misi ad te exemplum literarum mearum ad Cæsarem; quibus me aliquid profecturum puto.

Hispaniâ suâ provinciâ in quâ habet exercitum. Hæc *μικροψυχία* est, quam in tot epistolis exagitat Cicero. Facessat igitur hinc *μικροψυχία*, unde malum pedem intulit in codices. GRÆV.

11. *Εὐδαίμονα*] Felicem.

12. *Hæc*] Cæsariana : *illa*, Pompeiana.

13. *Post fugam nostram*] A quo tempore discessi ab urbe. Deinde Muretus malebat, *nunquam jam* tantum *earum intervallum fit*. GRÆVIUS.

CICERO IMP. S. D. CÆSARI IMP.

UT legi tuas literas, quas à Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem; te velle uti consilio & dignitate mea, minùs sum admiratus: de gratia, & de ope quid significares mecum ipse quærebam: spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer: & ad eam rationem existimabam satis aptam esse & naturam & personam meam. Quod si ita est; & si qua de Pompeio nostro tuendo, & tibi ac Reipublicæ reconciliando cura te attingit; magis idoneum, quàm ego sum, ad eam causam profectò reperies neminem: qui & illi semper, & Senatui, cùm primùm potui, pacis auctor fui; nec, sumptis armis, belli ullam partem attigi, judicavíque eo bello te violari, contra cujus honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici atque invidi niterentur. Sed ut eo tempore non modò ipse fautor dignitatis tuæ fui, verùm etiam cæteris auctor ad te adjuvandum; sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet: aliquot enim sunt anni, cùm vos duo delegi, quos præcipuè colerem, & quibus essem, sicut sum, amicissimus. Quamobrem à te peto, potiùs omnibus precibus oro & obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim; quæ si tantum ad me ipsum pertine-

pertinerent, sperarem me à te tamen impetraturum. Sed, ut arbitror, & ad tuam fidem, & ad Rempublicam pertinet, me ę paucis, & ad utriusque vestrûm, & ad civium concordiam, per te quàm accommodatissimum conservari. Ego, cùm antea tibi de Lentulo gratias egissem, cùm ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses: tamen lectis ejus literis, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficióque misit, eandem me salutem à te accepisse putavi, quam ille: in quem si me intelligis esse gratum; cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

CICERO ATTICO SAL.

12 LEGEBAM tuas literas XIII Kalend. cùm mihi epistola affertur à Lepta, circumvallatum esse Pompeium; ratibus etiam exitus portûs teneri. Non medius fidius præ lacrymis possum reliqua nec cogitare, nec scribere. Misi ad te exemplum. Miseros nos! cur non omnes fatum illius unà executi sumus? Ecce autem à Matio & Trebatio eadem: quibus Minturnis obvii Cæsaris tabellarii. Torqueor infelix, ut jam illum [1] Mucianum exitum exoptem. At quàm honesta, at quàm expedita tua consilia, quàm evigilata [2] tuis cogitationibus, quà itineris, quà navigationis, quà congressus, sermonísque cum Cæsare? Omnia tum honesta, tum cauta. In Epirum verò invitatio quàm suavis, quàm liberalis, quàm fraterna! De [3] Dionysio sum admiratus: qui apud me honoratior fuit, quàm apud Scipionem Panætius: à quo impurissimè hæc nostra fortuna despecta est. Odi hominem, & odero; utinam ulcisci possem: sed illum ulciscentur mores sui. Tu, quæso, nunc vel maximè quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet; fossâ & vallo septum tenet; fugâ prohibet; nos vivimus, & stat urbs ista? Prætores jus dicunt? Ædiles ludos parant? [4] viri boni usuras perscribunt? ego ipse sedeo? Coner

1. *Mucianum*] Q. Mucius Scævola jussu Marii junioris tum Consulis trucidatus est in curia Hostilia. POPMA.

2. *Tuis*] Lambinus conjicit, *Quàm evigilatæ tuæ cogitatio*[illegible]

3. *Dionys*[illegible]*nes.* [illegible]] Ep. 4. lib. VII.

4. *Vi*[illegible] *boni*] Non sunt hæc loco opimat[illegible]; sed ut mille aliis in locis harum episto-

ner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores præsertim & armati, vim & manus afferent. Quid censes igitur? ecquídnam est tui consilii [5] ad fines hujus miserrimæ vitæ? Nunc doleo, nunc torqueor, cùm quibusdam aut sapiens videor, quod unà non ierim, aut felix fuisse. Mihi contrà. Nunquam enim illius victoriæ socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. Quid ego nunc tuas literas, quid tuam prudentiam, aut benevolentiam implorem? Actum est. Nulla re jam possum juvari, qui, ne quid optem quidem, jam habeo, nisi ut aliquâ inimici misericordiâ liberetur. [6] Οὐκ ἔς' ἔτυμος λόγος, ut opinor, [7] ille de ratibus. Quid enim est, quòd Dolabella his literis, quas III Idus Mart. à Brundusio dedit, hanc [8] εὐημερίαν quasi Cæsaris scriberet, Pompeium in fuga esse? eúmque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. Hìc quidem [9] mera scelera loquuntur: sed non erat nec recentior auctor, nec hujus rei quidem [10] melior Dolabellâ.

---

epistolarum, viri locupletes, fœneratores, qui pecuniam sub usuris elocant. Vide Gronov. IV. Observ. 5. GRÆV.

5. *Ad fines*] Id est; suppetit-ne tibi aliquid consilii, quo perducar *ad fines*, ad metas hujus infelicissimæ vitæ, & in aliam beatiorem migrem? BOSIUS.

6. Οὐκ ἔς' ἔτυμος λόγος] *Non est verus sermo.* Principium est palinodiæ illius, quam fecit Stesichorus, cùm Helenæ maledixisset, eóque nomine oculis privatus esset. Ponit autem Plato in Phædro, his verbis, τῶν ὀμμάτων, &c. id est, *nam cùm oculis orbatus esset Stesichorus, propterea quòd Helenæ maledixerat, non ignoravit, quemadmodum Homerus: sed, utpote qui musicus esset, causam ejus rei intellexit, & continuò hoc carmen fecit: Non verus ille est sermo: nunquam navibus vecta est velivolis opulentæ ad Pergama Trojæ.* Absolutâ igitur totâ illâ, quæ appellatur, palinodiâ, sensum oculorum statim recuperavit. LAMBIN.

7. *Ille*] A Lepta scriptus. CORRAD.

8. Εὐημερίαν] Prosperum diei factum.

9. *Mera scelera*] De consilio Cæsaris intercludendæ Pompeio fugæ. MANUT.

10. *Melior*] Ut præsens, & Cæsarianus.

CICERO ATTICO SAL.

TUAS XI Kalend. accepi literas, quibus omnia consilia 13
differs in id tempus, cùm scierimus, quid actum sit: & certè ita est: nec interim potest quidquam statui, sed ne cogitari quidem. Quanquam hæ mihi literæ Dolabellæ jubent ad pristi-

[1] pristinas cogitationes reverti. Fuit enim pridie Quinquatrûs egregia tempestas, quâ ego illum usum puto. [2] Συναγωγὴ consiliorum tuorum non est à me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam. Nec enim me tam hæc mala angebant, quàm suspicio culpæ, ac temeritatis meæ: eam nullam puto esse; quoniam cum consiliis tuis mea facta & consilia consentiunt. Quòd mea prædicatione factum esse scribis magis, quàm illius merito, ut tantum ei debere viderer; est ita. Ego illa extuli semper, & eo quidem magis, ne quid ille [3] superiorum meminisse me putaret: quæ si maximè meminissem; tamen illius temporis [4] similitudinem jam sequi deberem. Nihil me adjuvit, cùm posset: & postea fuit amicus, [5] etiam valde: ecquam ob causam, planè nescio. Ergo ego quoque illi. Quin etiam illud par in utroque nostrûm, quod ab eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit. Mihi tamen, quod fecit, gratissimum: nec ego nunc eum juvare quâ re possim, scio: nec, si possem, cùm tam pestiferum bellum pararet, adjuvandum putarem. Tantùm offendere animum ejus hìc manens nolo. Nec mehercule ista videre

---

1. *Pristinas cogitationes*] De profectione meâ ad Pompeium: quem cùm scripserit Dolabella primo vento navigaturum, navigasse puto; quoniam pridie Quinquatrus tempestas fuit ad navigandum maximè idonea. At quomodo hoc jubent literæ, Dolabellæ, qui Cæsaris in præsidiis erat? *Jubent*, dixit, pro, efficiunt: cùm navigasse Pompeium significent. MAN.

2. Συναγωγὴ] *Collectio.* Intelligit illa consilia, quæ ex variis literis Attici collecta conjecerat in epistolam 10. hujus libri. GRÆVIUS.

3. *Superiorum*] Superioris injuriæ, cùm me, suum præsidium contra meos inimicos implorantem, deseruit. Vide suprà epist. 4. hujus libri. MANUTIUS.

4. *Similitudinem*] Primò me deseruit, cùm patriâ pulsus sum: deinde adjuvit, ut restituerer: item ego, quod ante omisi, nunc facere debeo, ut eum adjuvem IDEM.

5. *Etiam valde*] Conjiciebat Muretus: *& quàm valde, & quam ob causam.*

6. Ἐλάπιζεν] *Ostentabat*, supra veritatem narrabat.

7. *Peditum* ccIↄↄ] Id est, peditum decem millia, equitum sex millia. BOSIUS.

8. Λάπισμα] *Ostentatio.*

9. *Vectigal*] Vectigalia provinciarum; quæ sibi pendi jubebit Pompeius, tanquam imperatori senatûs populique Romani. Provinciæ pleræque, præcipuè Orientales erant à partibus Pompeii. Cæsar verò habebat bona civium, urbem tenens & Italiam. GRÆVIUS.

10. *Ac vellem, scribis*] Fortè Cicero scripsit: *ac vellem quinam hi significasses.* Valde absurdè *scribis*, quod tertio abhinc verbo præcesserat, repetitur. Quod vitio librarii tribuendum. Sententia sic erit aperta. Multi optimates oderunt hunc, qui ludendus erit, ludum, ut tu scribis, propter incertos belli eventus, metuentes sibi à Cæsare, quem sibi meritò putant iratum. Ac vellem addidisses, quinam hi sint optimates, qui hunc ludum oderunt. GRÆVIUS. Fortè legendum: *Ut tu scribis, lugent,*

re, quæ tu potes jam animo providere, nec intereſſe iſtis malis poſſem. Sed eo tardior ad diſcedendum fui, quòd difficile eſt de diſceſſu voluntario ſine ulla ſpe reditûs cogitare. Nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, claſſibus, auxiliis Gallorum, quos Matius [6] ἐλάπιζεν, ut puto; ſed certè dicebat, [7] peditum CCIↃↃ, equitum ſex polliceri ſumptu ſuo annos decem. Sed ſit hoc [8] λάπισμα. Magnas habet certè copias: & habebit non, ut ille, [9] vectigal, ſed civium bona. Adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quòd illum ſibi meritò iratum putant, oderunt, ut tu ſcribis, ludum: [10] ac vellem, ſcribis, quíſnam hic ſignificaſſet. [11] Sed & iſte, quia plus oſtenderat, quàm fecit; & vulgò illum, qui amarunt, non amant. Municipia verò, & ruſtici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare ita paratus eſt, ut, etiam ſi vincere non poſſit, quo modo tamen ipſe vinci poſſit non videam. Ego autem non tam [12] γοητείαν hujus timeo, quàm [13] πειθανάγκην. Αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις, inquit Πλάτων, οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις. Illa [14] ἀλίμενα video tibi non probari: quæ ne mihi quidem placebant: ſed habebam in illis & [15] occultationem, & [16] ὑπηρεσίαν fidelem:

 quæ

lugent, ac vellent ſcilicet. Quis non hoc ſignificat? Lugent, deplorant infelicitatem Pompeii. *Velient* ſcilicet eum lugere jure, nempe mortuum. J. F. GRON.

11. *Sed & iſte*] Omnino *amatur* excidiſſe cenſeo, quia ſtatim bis illud idem verbum ſequitur. Nam & in hoc genere ſæpe librarii errarunt ut idem verbum ſemel iterúmque in eadem periodo repetendum ſemel tantùm ſcripſerint, & interdum cum illo, quod iterandum erat, totos verſus omiſerint. Nullus dubito quin Cicero ſcripſerit: *Sed & iſte, quia plus oſtenderat, quàm fecit, amatur, & vulgò illum qui amarunt non amant.* Cæſar amatur, quia non tantum mali importat, quantum præ ſe ferebat, cùm bellum inferret Urbi & Italiæ: lenem enim ſe præbet & clementem non ſolùm erga eos, qui quieſcunt, ſed & qui arma contra illum tulerunt, ſi in ejus incidunt manus, ut oſtendere illi, quos Corfinii cepit, cives Pompeianarum partium. Pompeium verò multi non amant, qui antè amici ejus erant, & quòd Urbem & Italiam deſeruerit, & quòd eis famem & vaſtitatem minetur, peſtiferúmque bellum adductis barbaris cogitet, multáque alia in ſe admittat, quæ in bonorum odium eum adducunt. Muretus reſcribebat: *ſed & iſtum, quia plus oſtenderat, quàm fecit, amant, & vulgò illum, qui amarunt, non amant.* Verùm J. Fr. Gronovius leg. ſuſpicabatur: *ſe dat iſte*: hoc eſt ſe venditat, amabilem facit. Ep. 5. hujus libri: *Vide ut ſe huic dent, ac daturi ſint.* GRÆVIUS.

12. Γοητείαν] Præſtigias.

13. Πειθανάγκην &c.] Suaſionem violentam. Nam tyrannorum preces, inquit Plato, permiſtæ ſunt, ut ſcis, neceſſitatibus.

14. Ἀλίμενα] Loca portu carentia.

15. *Occultationem*] Ne laurus hæc noſtra in oculos, & in voculas malevolorum incurreret. CORRAD.

16. Ὑπηρεσίαν] Comitatum, miniſtrorum obſervantiam.

quæ ſi mihi Brunduſii ſuppetant, mallem : ſed ibi occultatio nulla eſt. Verùm ut ſcribis, cùm [17] ſcierimus. Viris bonis me non nimis excuſo. Quas enim eos cœnas & facere & obire ſcripſit ad me [18] Sextus? quàm lautas? quàm tempeſtivas? Sed ſint quamvis boni, non ſunt meliores quàm nos : moverent me, ſi eſſent fortiores. De Lanuvino Phameæ erravi; [19] Trojanum ſomniabam. Id ego [20] volui Q. ſed [21] pluris eſt. Iſtud tamen cuperem emeres, ſi ullam ſpem fruendi viderem. Nos quæ monſtra quotidie intelligamus, [22] ex illo libello, qui in epiſtolam conjectus eſt. Lentulus noſter Puteolis eſt [23] ἀδημονῶν, ut Cæcius narrat. Quid agat? [24] διαἰσχρὸν Corfinienſem reformidat: [25] Pompeio nunc putat ſatisfactum: beneficio Cæſaris movetur; ſed tamen movetur magis [26] perſpectâ re. Téne [27] hæc ferre poſſe? Omnia miſera; ſed hoc nihil miſerius: Pompeius Cn. Magium de pace miſit; & tamen oppugnatur; quod ego [28] non credebam : ſed habeo à Balbo literas, quarum ad te exemplum miſi: lege, quæſo, & illud infimum caput ipſius Balbi optimi, cui Cnæus noſter locum, ubi hortos ædificaret, dedit: quem cui noſtrûm non ſæpe prætulit? itaque [29] miſer torquetur. Sed, ne

---

17. *Scierimus*] Quid Brunduſii actum ſit, num Pompeius claſſe abierit. MAN.

18. *Sextus*] Peduceus. Ep. 12. lib. VII.

19. *Trojanum*] Lanuvinum & Trojanum erant duo prædia Phameæ: utrumque vicinum agro Antiati. Itaque cùm Phameas Lanuvinum Antii proſcripſiſſet, Cicero falsò crediderat eſſe illius Trojanum: cui nomen à Trojâ, loco in agro Laurente finitimo Antiati, Ardeati, Lanuvino : in quo primus in Italiâ Æneas cum ſuis conſtitit. Feſtus, & Cato in Originibus. POPMA.

20. *Volui Q.*] Quingentis millibus emere. Vide ep. 8. MANUTIUS.

21. *Pluris eſt*] Cariùs venditur. *Eſſe* ſæpe eſt venalem eſſe. GRÆVIUS.

22. *Ex illo libello*] Intelliges. CORRAD. Videtur iſta ellipſis dura & parum uſitata. Si manuſcripti annuerent, legerem potiùs : *Nos quæ monſtra quotidie intelligimus ex illo libello, qui in epiſtolam conjectus eſt!* GRÆVIUS.

23. Ἀδημονῶν] *Mœroris plenus.* Lentulus, inquit, Puteolis curis & mœrore ſe ipſum exedit, ut ex Cæcio audivi. *Quid agat miſer?* non audet ire ad Pompeium, propter dedecus, quod deditione Corfinii ſuſcepit. GRÆV.

24. Διαἰσχρὸν] Dedecus, infamiam; cujus pudeat. *Corfinienſem*, qualem Corfinii captus ſibi videtur ſubiiſſe. CORRAD.

25. *Pompeio*] Cujus culpâ captus eſt, quamvis Pompeius eam in Domitium conferat. Ep. 16. lib. VIII. IDEM.

26. *Perſpectâ re*] Hoc eſt, poſtquàm cognovit infirmitatem partium Pompeianarum. GRÆVIUS.

27. *Hæc*] Pars hæc epiſtolæ ex intervallo adſcripta poſt acceptas à Balbo, & à Dolabella literas. Cùm enim oppugnari Pompeium cognoviſſet; dolore percitus, *Mén'*, (alii, *Tén'*) inquit, *hæc ferre poſſe?* aut eſt initium epiſtolæ. MAN.

28. *Non credebam*] Putans fore, ut potiùs per Pompeium, quàm per Cæſarem ſtaret, ne pax fieret. Ep. 23. lib. VIII. CORRADUS.

29. *Miſer torquetur*] Εἰρωνικῶς. Ut & illud, *Balbi optimi*, proximè dictum. MAN.

ne bis eadem legas, ad ipſam te epiſtolam rejicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella ſuis literis, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem [30] ſententia miſera & deſperata: quando [31] hoc miſerius eſſe nihil poteſt.

30. *Sententia*] Diſcedendi. CORR. 31. *Hoc*] Hac manſione. IDEM.

BALBUS CICERONI IMP. S.

CÆSAR *nobis literas perbreves miſit, quarum exemplum ſubſcripſi. Brevitate epiſtolæ ſcire poteris eum valde eſſe diſtentum, qui tanta de re tam breviter ſcripſerit. Si quid præterea novi fuerit, ſtatim tibi ſcribam.*

CÆSAR OPPIO, CORNELIO. S.

» A. d. VII Id. Mart. Brunduſium veni: ad murum caſtra
» poſui. Pompeius eſt Brunduſii. Miſit ad me Cn. Magium de
» pace. Quæ viſa ſunt reſpondi. Hoc vos ſtatim ſcire volui.
» Cùm in ſpem venero de compoſitione aliquid me conficere,
» ſtatim vos certiores faciam.

Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, poſtquam rurſus in ſpem pacis veni, ne qua res eorum compoſitionem impediat? Namque, quod abſens facere poſſum, opto. Quòd ſi unà eſſem, aliquid fortaſſe proficere poſſem videri. Nunc expectatione crucior.

CICERO ATTICO SAL.

MISERAM ad te IX Kalend. exemplum epiſtolæ Balbi ad me, & Cæſaris ad eum: ecce tibi eodem die Capuâ literas accepi ab Q. Pedio, Cæſarem ad ſe pridie Idus Mart. miſiſſe hoc exemplo: *Pompeius ſe oppido tenet. Nos ad portas caſtra habemus: conamur opus magnum, & multorum dierum, propter altitudinem maris. Sed tamen nihil eſt, quod potiùs faciamus. Ab utroque portûs cornu moles jacimus, ut aut illum quàm primùm trajicere quod habet Brunduſii copiarum cogamus,* 14

 aut

aut exitu prohibeamus. Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam [1] αὐθεντικῶς narrabant; [2] Cn. Carbonis, M. Bruti se pœnas persequi, omniúmque eorum, in quos Sylla crudelis hoc socio fuisset: nihil Curionem se duce facere, quod non hîc Syllâ duce fecisset: [3] ad ambitionem, quibus exilii pœna superioribus legibus non fuisset; ab illo patriæ proditores de exilio reductos esse: queri de Milone [4] per vim expulso: neminem tamen se violaturum, nisi qui [5] arma. [6] Hæc contra Bæbius quidam, à Curione III Id. profectus, homo non infans, [7] sed quis, ulli non dicat. Planè nescio quid agam. [8] Illinc equidem Cnæum profectum puto. Quidquid est biduo sciemus.

A

1. Αὐθεντικῶς] Certo autore.

2. *Cn. Carbonis, M. Bruti*] Quos Pompeius, Syllæ socius, occiderat. Appianus, Plutarchus, alii. Manut.

3. *Ad ambitionem*] In locis corruptis aliud est sententiam videre, aliud verba restituere. Ego hîc, quid Cicero dicat, intelligo: sic enim opinor: quibus verbis dicat, divinare non possum. Duæ sunt comparationes, una Curionis & Cæsaris cum Pompeio & Sylla; altera Pompeii cum Sylla. In priore non Curionem crudeliter improbéque se duce facere, uti fecerit Pompeius duce Syllâ, significat; sed, ut sibi Curio rebus in omnibus obsequatur, iidem Pompeium, quascumque res Sylla imperaverit, aut voluerit, in iis rebus dedisse operam ut illi planè satisfaceret. Non igitur facta Curionis cum Pompeii factis comparat; ne & se Syllæ, & Curionem Pompeio similes in crudelitate faciat, sed voluntatem confert cum voluntate, obsequium cum obsequio. Posterior comparatio Pompeium & Syllam æquè indicat iniquè fecisse: cùm Sylla victor proditores patriæ reduxerit, Pompeius consul III. lege de ambitu latâ in exilium ejecerit eos, quibus veteres leges damnatis de ambitu exilium non irrogabant. Itaque Syllæ primùm viventis imperio, deinde mortui exemplo fecit improbè Pompeius. Constat, opinor, satis de sententiâ: verba consideremus. *Ad ambitionem*, mendosè dictum. *Ab illo*, non est quo referatur, nec dubito, quin desit, *Ab hoc.* Ut sit; *Ab hoc*, à Pompeio: *Ab illo*, à Sylla. *Reductos*, postulat alterum participium, hujusmodi scilicet, *Ejectos*, aut, *Expulsos*: ut hoc totum aut his fortasse, aut similibus certè verbis Cicero scripserit: *Ab hoc lege de ambitu novâ, quibus exilii pœnâ superioribus legibus non fuisset, ejectos; ab illo patriæ proditores de exilio reductos esse.* De ambitu quidem legem Pompeiam significat; de quâ Pedianus, & Cæsar ipse lib. III. de bello civili. Idem.

4. *Per vim*] Quasi judices eum Pompeii consulis metu condemnassent: quia, cùm judicium Milonis ageretur, exercitum in foro, & omnibus in templis, quæ circa forum sunt, collocaverat. Quod Cæsar *ibid.* reprehendit. Idem.

5. *Arma*] Tulisset. Pompeius autem omnibus minabatur, qui ipsius in præsidiis non fuisset. Idem.

6. *Hæc contra*] Subaudi, narrabat Cæsarem talia non loqui. Poppma. Fortè, *Hæc coràm Bævius*, &c. J. F. Gronov.

7. *Sed quis*] Hoc sensu: Non infans ille quidem est, sed ita obscurus, ut, quis sit, nemini possit dicere. Idem. Scribe: *sed quis illa non dicat?* hoc est non inscius narrandi & augendi quæ audieris: sed adeò palàm ostendit Cæsar, se hoc agere, & acturum esse, ut nemo tam puer & ignarus rerum dicendique sit, qui non eadem quasi ab eo dicta fingere & jactare posset. J. F. Gronov.

8. *Illinc*] Brundusio. Corrad.

A te nihil, ne [9] Anteros quidem, qui à te, literarum: nec mirum. Quid enim est quod scribamus? ego tamen nullum diem prætermitto. Scriptâ epistolâ, literæ mihi ante lucem à Lepta Capuâ redditæ sunt Idib. Mart. Pompeium à Brundusio conscendisse, at Cæsarem a. d. VII Kal. Apr. Capuæ fore.

9. *Anteros*] Libertus fuit Attici, cujus mentio fit epistolâ primâ libri XI. Sensus autem horum verborum est: à te nihil attulit literarum, ne Anteros quidem, qui à te venit. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

CUM dedissem ad te literas, ut scires Cæsarem Capuæ VII 15
Kalend. fore, allatæ mihi Capuâ sunt literæ eum in Albano apud Curionem V Kalend. fore. Eum cùm videro, Arpinum pergam. Si mihi [1] veniam, quam peto, dederit, utar illius conditione: sin minùs, impetrabo aliquid à me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundusii, Tarenti, Siponti. Claudere mihi videtur maritimos exitus: & tamen ipse Græciam spectare potiùs, quàm Hispanias. Sed hæc longiùs absunt. Me nunc & congressus hujus stimulat; (is verò adest) & primas ejus actiones horreo. Volet enim credo senatus-consultum facere: volet [2] Augurum decretum: [3] rapiemur, aut absentes vexabimur: vel ut Consules roget Prætor, vel Dictatorem dicat: quorum neutrum jus est. Sed, si Sylla potuit efficere ab Interrege ut Dictator diceretur, cur hic non possit? [4] Nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tanquam Q. Mucius, aut ab illo, tanquam L. Scipio. Cùm tu hæc leges, ego illum fortasse convenero. [5] Τέτλα, κύντερον. Ne illud quidem nostrum proprium:

1. *Veniam*] Ut absim, cùm aliquid in senatu contra Pompeium agetur. Epistolâ 6. MANUTIUS.

2. *Augurum decretum*] Ut augures decernant, licere prætori comitia consularia habere, aut dictatorem dicere. Ep. 8. IDEM.

3. *Rapiemur*] Romam, ut augur, & senator id decernam: aut, si recusabimus ire, vexabimur. IDEM.

4. *Nihil expedio*] Cogitatione nihil explico, nihil assequor nisi hoc, exitum mihi impendêre aut Q. Mucii, qui est à Mario juniore occisus; aut L. Scipionis, quem Sylla proscripsit. IDEM.

5. Τέτλα, κύντερον] *Perfer*: *gravius*, supple *tulisti*. Odyss. Cùm scilicet lege Clodiâ pulsus indignissimè exulasti. Tibi, inquit, illud nostrum, Attice, gravius videtur: mihi contrà. Proprium enim non erat, hoc est non ejusmodi, ut idem semper futurum esset, quod mutari non posset.

proprium : erat enim ſpes propinqui reditus ; erat hominum querela. Nunc exire cupimus; qua ſpe reditûs mihi quidem nunquam in mentem venit. Non modò autem nulla querela eſt municipalium hominum, ac ruſticorum, ſed contrà metuunt ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam eſt miſerius, quàm remanſiſſe; nec optatius, quàm evolare, non tam ad belli, quàm ad fugæ ſocietatem. Sed tu omnia conſilia differebas in id tempus, cùm ſciremus, quæ Brunduſii acta eſſent. Scimus nempe : hæremus nihilo minus. Vix enim ſpero mihi hunc [6] veniam daturum, etſi multa affero juſta ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meúmque ſermonem, omnibus verbis expreſſum, ſtatim mittam. Tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tuâ & prudentiâ juves. Ita ſubitò accurrit, ut ne [7] T. Rebillum quidem, ut conſtitueram, poſſim videre. Omnia nobis imparatis agenda. Sed tamen, [8] ἄλλα μὲν αὐτὸς, ut ait ille, ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται. Quidquid egero, continuò ſcies. [9] Mandata Cæſaris ad Conſules & ad Pompeium, quæ rogas, nulla habeo; quæ Ægypta attulit, illa è via miſi ad te antè : è quibus mandata puto intelligi poſſe. Philippus Neapoli eſt, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, ſciſcitare ubi ſit, quid cogitet. Quod ſcribis, aſperiùs me, quàm mei patiantur mores, de Dionyſio ſcripſiſſe, vide quàm ſim [10] antiquorum hominum. Te medius fidius hanc rem graviùs putavi laturum eſſe, quàm me. Nam præterquàm quòd te moveri arbitror oportere

poſſet. Id enim valet *Proprium*. Ad locum Homeri de Ulyſſe reſpexit. Quæ verba Horatius, Ulyſſem cùm Tireſia loquentem inducens, ita vertit Sat. 5. lib. II.

—— *Fortem hoc animum tolerare jubebo :*
Et quondam majora tuli. Manut.

6. *Veniam daturum*] Conceſſurum, ut abſim, cùm in ſenatu contra Pompeium agetur. Epiſt. hujus lib. 6. Idem.

7. *T. Rebillum*] Titus Caninius Rebillus dicebatur. Bosius.

8. Ἄλλα μὲν αὐτὸς] *Alia quidem ipſe, alia vel Deus ſuggeret.* Verba Homeri ex III. lib. Odyſſeæ, quæ Minerva Mentorem referens pronunciat, hortans Telemachum, ut abſque timore Neſtorem alloquatur. Victorius.

9. *Mandata*] De pace. Corradus.

10. *Antiquorum hominum*] Græci item ἀρχαίους appellant rudes, & ſtultos homines, & propter eandem cauſam εὐήθεις eoſdem quoque vocant. Miratur Cicero, ſéque nimiæ ſimplicitatis damnat, quòd Atticus juſtam ſuam in *Dionyſium* iracundiam reprehenderit, ſéque magnopere ſtultitiâ ſuâ & nimiâ bonitate deceptum dicit, putaſſe graviùs illum laturum, quæ Dionyſius improbè fecerat, quàm ſe, duabus de cauſis : & quia amicum offenderat, debemus autem injuriis amicorum commoveri : & quia judicium ac teſtimonium, quod de illo apud ſe fecerat, fefellerat. Victorius.

oportere injuriâ, quæ mihi à quoquam facta sit; præterea, te ipsum quodam modò hic violavit, cùm in me tam improbus fuit. Sed tu id quanti æstimes, tuum judicium est. Nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. Ego autem illum malè sanum semper putavi; nunc etiam impurum & sceleratum puto: nec tamen mihi inimiciorem, quàm sibi.[11] Philargyro bene: causam certè habuisti & veram, & bonam; relictum esse me potiùs, quàm reliquisse. Cùm dedissem jam literas a. d. VIII. Kalend.[12] quos cum Matio pueri, & Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo.

---

11. *Philargyro bene*] Sic omnes veteres & novi codices: quàre nihil mutàvimus. Quamvis alii, *de Philargyro* legant. Putamus autem de Dionysii injuriâ, adhuc Ciceronem loqui. Cùm enim (ut opinor) de hac re Philargyrus sermonem haberet cum Attico, Ciceronémque fortasse accusaret, planum ei fecit Atticus rem aliter se habere, atque ille putaret. Credebat enim Philargyrus Dionysium esse relictum, & ejectum, cùm ipse potiùs improbè Ciceronem reliquisset. Ideóque dicit illum habuisse causam & veram & bonam: res enim ita se habebat. Facilè autem Ciceroni videbatur defensio sua suscipi, & ad exitum perduci posse, ut scilicet in eo negotio nihil culpæ admisisse probaretur. Existimamus autem intelligi debere, *Respondisti*, seu aliquod simile verbum. VICTOR. Pro *respondisti*, Bosius ex suis MSS. reponit *curasti*, quam deinde vocem in contextum Gruterus & Grævius intruserunt. Cùm huic loco non satis apta videretur, malui Victorium, Manutium, ac Lambinum sequi. OLIVETUS.

12. *Quos cum Matio*] Malim *Quos Matio* inductâ præpositione. Qui enim cum Matio & Trebatio miserit, qui & Trebatium neget se vidisse: & ab eo Matióque literas acceperit? Itaque puto Ciceronem ut Trebatium alloqueretur, ante congressum cum Cæsare, ad eum pueros misisse: quos ait, jam datis literis, ad VIII. Kal. rediisse: nec dubito, quin proximas superiores intelligat. Trajecta forsan dictio est, legíque oportet, *Pueri quos Matio & Trebatio miseram*. MALASP. Assentior Malaspinæ, rectè hunc locum emendanti. GRÆVIUS. Potest manere incolumi sensu præpositio *cum*. Quippe collocutus cum Cicerone Matius, se ad Trebatium retulerat: cum illo pueros miserat Cicero, qui ab utroque afferrent literas. MONGALTUS.

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

CUM Capuâ exissemus, in itinere audiimus Pompeium Brundusio a. d. XVI. Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum esse: Cæsarem postero die in oppidum introisse; concionatum esse; inde Romam contendisse; velle ante Kalend. esse ad urbem, & paucos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Cæsaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimùm scires. Mandata tua nobis curæ sunt, eáque, ut tem-

tempus postularit, agemus. Trebatius Scævola [1] facit ut antecedat. Epistolâ conscriptâ, nuntiatum est nobis, Cæsarem a. d. VIII. *Kalend. April. Beneventi mansurum, a. d.* VII *Capuæ, a. d.* VI *Sinuessæ. Hoc pro certo putamus.*

1. *Facit ut antecedat*] Romana lepidáque dicendi ratio, quâ tempus actióque describitur. *Facit* enim *ut antecedat*, idem valet quod, antecedit. Sic infrà, lib. XI: *Eo feci, ut celeriter eunti darem*: pro eo quod est, Dedi. Item Ampio Balbo, libro epist. ad Torquatum: *Planè ita faciunt; ut me unicè diligant*: quod est: Me unicè diligunt. MALASP. *Antecedat* hîc propriè accipitur, pro, prior iter ineat ad te, quàm ego, qui sequar; ac priùs ad vos veniat, quàm ipse Cæsar, ut tuo desiderio cum illo loquendi ante congressum tuum cum Cæsare satisfiat. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

16 CUM, quod scriberem ad te, nihil haberem; tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi literas. A. d. VI Kal. Cæsarem Sinuessæ mansurum nuntiabant. Ab eo mihi literæ redditæ sunt a. d. VII Kal. quibus jam [1] *opes* meas, non, ut superioribus literis, *opem*, expectat. Cùm ejus clementiam Corfiniensem illam per literas collaudavissem, rescripsit hoc exemplo.

1. *Opes meas*] Ex ambiguo, perinde ac si dicat, res meas. CORRAD.

CÆSAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

RECTE augurâris de me, (bene enim tibi cognitus sum) nihil à me abesse longiùs crudelitate. Atque ego cùm ex ipsa re magnam capio voluptatem: tum meum factum probari abs te, triumpho gaudio: neque illud me movet, quòd ii, qui à me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quàm & mei similem esse, & illos sui. Tu velim mihi ad urbem præsto sis, ut tuis consiliis, atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabellâ tuo nihil scito mihi esse jucundius. Hanc adeò habebo [1] gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.

CICE-

1. *Gratiam.*] Hanc verò gratiam habebo genero tuo, quòd tecum aget, ut ad urbem mihi præstò sis. Neque aliter tibi suadere poterit. Et verò Dolabella hoc suasit, & Cæsar de eo gratias illi egit. Ep. 4. lib. X. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

TREBATIUM v Kal. quo die has literas dedi, expectabam. Ex ejus nuntio, Matiíque literis meditabor, quomodo cum illo loquar. O tempus miserum! nec dubito quin à me contendat, ad urbem veniam. Senatum enim Kalend. velle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi jussit. Ergo ei negandum est? Sed [1] quid præripi? statim ad te perscribam omnia. Ex illius sermone statuam, Arpinúmne mihi eundum sit, an quò aliò. Volo Ciceroni meo togam puram dare. [2] Istic puto. Tu, quæso, cogita quid deinde: nam me hebetem molestiæ reddiderunt. A Curio velim scire ecquid ad te scriptum sit de Tirone. Ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear quid agat. Qui autem veniunt [3] inde, [4] id modò nuntiant. Sanè in magnis curis etiam hæc me sollicitat. In hac enim fortuna, perutilis ejus & opera, & fidelitas esset. 17

1. *Quid præripi*] Scilicet, necesse est: statim ut cum eo locutus ero, perscribam quæcunque fecero. Non oportet hæc anticipare, & antè, quàm gesta sint, velle explicare. Eodem hoc verbo, eodem significatu utitur primâ sequentis libri epistolâ: *Nisi si tu aliter censeas; & hinc abero, & filii: sed alterum mihi est certius, nec præripiam tamen: expectabo tuum consilium.* VICTORIUS. Faernus ex corruptâ scripturâ *præcipit*, quæ est in libris manuscriptis, primus *præcipio* legendum conjecit. URSINUS. Lege: *Sed quid præripis?* hoc sensu: sed quid anticipas & ante tempus quid aves ista scire, quæ posteaquàm convenero Cæsarem, ad te perscribam? TURNEB. *Advers.* lib. XXI. Mihi Faerni conjectura maximè probatur. Nam & Balliol. & Helmst. *quid præcipis* scribunt. Hinc nihil faciliùs, nihil ad hanc sententiam accommodatiùs fingi potest, quàm *quid præcipio?* GRÆVIUS.

2. *Istic puto*] Romæ. CORRADUS.

3. *Inde*] Patris. IDEM.

4. *Id modò nuntiant. Sanè*] Putamus ita legi posse: *id modò nuntiant sanum*: hoc est, nuntiant illi quidem sanum: sed nihil addunt, unde probent, id verum esse. IDEM. Cæteri nescio quid nugarum; Grævio probabilis videtur Corradi conjectura: sed Victorii tamen retinenda lectio, donec è MS. verior eruatur. OLIVET.

CICERO ATTICO SAL.

UTRUMQUE ex tuo consilio: nam & [1] oratio fuit ea nostra, ut bene potiùs ille de nobis existimaret, quàm gratias ageret: & in eo mansimus, ne ad urbem. Illa fefellerunt, 18

1. *Oratio*] Cum Cæsare. MANUTIUS.

facilem quòd putaramus. Nihil vidi minùs. Damnari ſe noſtro judicio, tardiores fore reliquos, ſi nos non venerimus, dicere. Ego, diſſimilem illorum eſſe cauſam. Cùm multa; Veni igitur, & age de pace. Meóne, inquam, arbitratu? An tibi, inquit, ego præſcribam? Sic, inquam, agam: Senatui non placere in Hiſpanias iri, nec exercitus in Græciam tranſportari; multáque, inquam: de Cnæo deplorabo. Tum ille, Ego verò iſta dici nolo. Ita putabam, inquam: ſed ego eò nolo adeſſe, quòd aut ſic mihi dicendum eſt, multáque, quæ nullo modo poſſem ſilere, ſi adeſſem, aut non veniendum. Summa fuit, ut ille quaſi [2] exitum quærens, [3] ut deliberarem. Non fuit negandum. Ita diſceſſimus. Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi; quod mihi jam pridem uſu non venit. Reliqua, ô dii, qui comitatus! quæ, ut tu ſoles dicere, [4] νεκυία! in qua erat [5] Eros Celeris. O [6] rem perditam! ô copias deſperatas! Quid, quòd Servii filius? quòd Titinii? quot in his caſtris [7] fuerunt, quibus Pompeius circumſideretur? ſex legiones. [8] Multùm vigilat, audet: nullum video finem mali. Nunc certè promenda tibi ſunt conſilia. Hoc fuerat [9] extremum. Illa tamen [10] καταχλεὶς illius eſt odioſa, quam penè præterii; *Si ſibi conſiliis noſtris uti non liceret, uſurum, quorum poſſet, ad omniáque eſſe deſcenſurum.* [11] Vidiſti igitur virum? ut ſcripſeras. Ingemuiſti? certè. Cedo reliqua. Quid? continuò ipſe in Pedanum, ego Arpinum. Inde expecto quidem [12] λαλαγεῦσαν illam tuam.

2. *Exitum*] Sermonis. MANUT.

3. *Ut deliberarem*] Subaudi, diceret. ID.

4. Νεκυία] *Funus.* Vide ep. 12. huj. libri.

5. *Eros Celeris*] Ita dictum eſt, ut Davus Chremetis. Hîc enim ſubintelligitur, libertus, aut, ſervus. Fuerat enim Eros quidam L. Metelli Celeris libertus. LAMBIN. Fortè Cicero ſcripſit, in quo erat ἔρως *ſcelerum*, deſiderium, cupiditas turpiter faciendi. J. F. GRONOVIUS.

6. *Rem perditam*] Et perdita Cæſaris cauſa, & copiæ ejuſmodi, ut ſperare nihil poſſis. MANUTIUS.

7. *Fuerunt*] Quia Brunduſio redibant. Et cum admiratione protulit: quaſi vix credibile videatur, tot homines convenisſe ad Cn. Pompeium circumſidendum. IDEM.

8. *Multùm*] Hoc eſt, acerrimus eſt Cæſar & audaciſſimus. GRÆVIUS.

9. *Extremum*] Extremum vocat, poſtrema verba quæ Cæſar ipſi dixerat, ut ſcilicet deliberaret. BOSIUS.

10. Καταχλεὶς] Clauſula, concluſio.

11. *Vidiſti*] Sermocinatio brevis. Quærit Atticus, *Vidiſti igitur virum?* reſpondet Cicero, *Ut ſcripſeras*, puta cum auctoritate quaſi dominum ſe gerentem. Rurſus Atticus, *Ingemuiſti?* Cicero affirmat, *Certè.* Demum Atticus, *Cedo reliqua*: Cicero, *Quid?* continuò ipſe in Pedanum, ſcilicet agrum vel prædium in regione Pedanâ, quæ erat inter Tibur & Præneſte. POPMA.

12. Λαλαγεῦσαν] *Garrientem*, ſupple hirundinem. Suaſerat Atticus Ciceroni ne præma-

tuam. Tu (malum) inquies, [13] actum ne agas. Etiam [14] illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. Sed ego tuas literas expecto. Nihil est enim jam, ut antea, videamus hoc quorsum evadat. Extremum fuit de congressu nostro: quo quidem non dubito quin istum offenderim. Eo maturiùs agendum est. Amabo te epistolam, & [15] πολιτικὴν. Valde tuas literas nunc expecto.

præmaturè mari se committeret, sed ὄρνιθας λαλαγεῦσαι, id est, χελιδόνα expectaret: quibus verbis indicabat ante ver adultum navigandum non esse ad Pompeium. BOSIUS.

13. *Actum ne agas*] Actum agere apud hunc auctorem est eâ de re faciendâ cogitare, quam anteà factam oportuit, & cujus gerendæ tempus jam præteriit. Idem auctor in Lælio: *Præposteris enim utimur consiliis, & acta agimus, quod vetamur proverbio.* Et suprà hoc ipso libro, ep. 4. *acta ne agamus.* Sensus ergo horum verborum est, Ne ampliùs cogites de navigatione ad Pompeium, cujus instituendæ tempus elapsum est. Oportuit enim cum ipso Pompeio navigare. BOSIUS.

14. *Illum ipsum*] Respondens Attici verbis, Quid inde? inquit Cicero. Si lapsus sum, quòd non antè navigarim, lapsus quoque sæpe est & quidem gravissimè ipse Pompeius, urbem scilicet & Italiam relinquens. GRÆVIUS.

15. Πολιτικὴν] *Quæ sit viri Reipublicæ periti.* Supple, scribas.

CICERO ATTICO SAL.

EGO meo Ciceroni, quoniam Româ caremus, Arpini potissimùm togam puram dedi: ídque municipibus nostris fuit gratum. Etsi omnes, & illos, & quà iter feci, mœstos afflictósque vidi: tam tristis & tam atrox est [1] ἀναθεώρησις hujus ingentis mali. Delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quæ etiam cùm à bonis viris, cùm justo in bello, cùm modestè fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quàm censes acerba nunc esse, cùm à perditis in civili nefario bello petulantissimè fiant? Cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit. Vidi ipse Formiis universos: neque mehercule unquam homines putavi; & nôram omnes; sed nunquam uno loco videram. Pergamus igitur quò placet, & nostra omnia relinquamus. Proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, [2] quàm si unà fuissemus. Tum enim eramus in 19

1. Ἀναθεώρησις] Conspectus.

2. *Quàm si unà fuissemus*] Scribendum: *quam si unà fugissemus.* Qui libentiùs me visurus est nunc ad se venientem, quàm si semper à primo ei adhæsissem, simulque ab urbe & ex Italiâ aufugissem. J. F. GRONOV.

in maxima ſpe: nunc, ego quidem, in nulla: nec, præter me quiſquam Italiâ ceſſit, niſi qui hunc inimicum ſibi putaret. Nec mehercule hoc facio Reipublicæ causâ, quam funditus deletam puto: ſed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem aff.cerat: & ſimul quòd ea, quæ fiunt, aut quæ certè futura ſunt, videre non poſſum. Etiam equidem ſenatus-conſulta facta quædam jam puto; utinam in [3] Volcatii ſententiam. Sed quid refert? eſt enim una ſententia omnium. Sed erit [4] injuſtiſſimus Servius, qui filium miſit ad [5] effligendum Cn. Pompeium, aut certè capiendum, cum Pontio Titiniano. Etſi hic quidem timoris causâ; [6] ille verò? Sed ſtomachari deſinamus, & aliquando [7] ſententiam, ut nihil novi, niſi id, quòd minimum vellem ſpiritum reliquum eſſe. Nos, quoniam ſuperum mare obſidetur, infero navigabimus; &, ſi Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios; & boni cives, amantes patriæ, mare [8] infeſtum habebimus. Aliam rationem hujus belli gerendi nullam video. In Ægyptum nos abdimus.

---

3. *Volcatii*] Fortaſſis L. Volcatius Tullus Conſularis ſententiam dixerat, Ut de pace ageretur. Sed quid refert, inquit, an de pace agatur? cùm ſit una ſententia omnium ut Pompeium & rempublicam opprimant, Cæſarem defendant & extollant. POPMA.

4. *Injuſtiſſimus*] Totus à ratione averſus, minimè juſtam in partem propenſus. Pacem, inquit, in ſenatu Ser. Sulpicius diſſuadebit, quia ſcit Pompeium amicum ſibi nunquam fore, quoniam filium Brunduſium miſit ad eum affligendum. MANUTIUS.

5. *Effligendum*] Victoriana editio anni 1571. ſic habet: ſic & Malaſpina libros ſuos teſtatur habere ad unum omnes. Quare non erat cur vocem, quæ Plauto familiaris eſt, hîc non reciperent nonnulli. *Effligere*, inquit Grævius, eſt perdere. Verbum iſtud Erneſtus monuit non eſſe apud Nizolium. OLIVETUS.

6. *Ille verò*] Ἀποσιώπησις, quaſi dicat, Servius verò cupiditatis, certè mali alicujus causâ. CORRAD.

7. *Sententiam*] Subintellige, dicamus. *Ut nihil novi*: dicamus. *Quod minimum*: hoc eſt velle me minimum mihi ſpiritum reliquum eſſe. Nam, ne quis, *Quod*, inuſitatè dictum hoc modo putet; exempla aliquot afferam ejuſdem Ciceronis, ut dubitatio tollatur. Epiſtolâ 4. lib. X. *Cùm ſcripſiſſet*, inquit, *quòd me cuperes ad urbem venire*. Et lib. II. de Off. (cap. 20.) *Videndum illud item, quòd ſi opulentum, fortunatúmque defenderis, in illo uno, aut fortè in liberis eius maneat gratia.* MANUTIUS. Pulchrè hunc locum videtur reſtituiſſe Gronovius ὁ πάνυ, quem legendum eſſe ſuadet: *ſtomachari deſinamus, & aliquando ſentiamus nihil nobis niſi* (*id quod minimè vellem*) *ſpiritum reliquum eſſe*. Hoc eſt, intelligamus tandem & profiteamur, nihil nobis ſupereſſe præter vitam, quâ ipſâ etiam ut careamus optandum erat. Omnia alia & ornamenta & inſtrumenta amiſimus, quid igitur ſtomachamur? Vana eſt ſine viribus ira. GRÆVIUS.

8. *Infeſtum habebimus*] Infeſtum reddemus. Eſt autem ſententia, Pompeium claſſem parare ad intercludendos Italiæ commeatus, id eſt ad patriam fame necandam: ad hunc ſe iturum. Epiſt. 8. Et cum iracundâ ironiâ, Boni cives, amantes patriæ, dixit. MANUTIUS.

dimus. Exercitu pares esse non possumus. Pacis fides nulla est. Sed hæc satis deplorata sunt. Tu velim literas Cephalioni des de omnibus rebus actis; denique etiam de sermonibus hominum; nisi planè obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum, maximéque quod gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui; & ad urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quæso quàm accuratissimè (jam enim extrema sunt) quid placeat, quid censeas: etsi jam nulla dubitatio est. Tamen si quid, vel potius quidquid veniet in mentem, scribas velim.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER X.

CICERO ATTICO SAL.

TERTIO Nonas cùm in Laterium fratris venissem, accepi literas, & paulum respiravi: quod post has ruinas mihi non acciderat. Per enim magni æstimo, tibi firmitudinem animi nostri, & factum nostrum probari. [1] Sexto enim nostro quod scribis probari, ita lætor, ut me quasi patris ejus, cui semper uni plurimum tribui, judicio comprobari putem: qui mihi, quod sæpe soleo recordari, dixit olim, [2] Nonis illis, illis Decembribus, cùm ego, Sexte, quidnam ergo? 1

M

1. *Sexto.*] Peduceo. MANUTIUS. 2. *Nonis Dec.*] Anno U. C. 690.

[3] Μὴ μὰν, inquit ille, ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Ejus igitur mihi vivit auctoritas; & simillimus ejus filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille : quem salvere velim jubeas plurimum. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs, (jam enim [4] illum emptum pacificatorem perorasse puto ; jam actum aliquid esse in consessu Senatorum ; [5] Senatum enim non puto) tamen suspensum me inde tenes, sed eo minùs, quòd non dubito, quid nobis agendum putes. Quid enim [6] Flavio legionem & Siciliam dari scribas, & id jam fieri? quæ tu scelera partim parari, & jam cogitari, partim ex tempore futura censes? Ego verò Solonis, popularis tui, & ut puto, etiam [7] mei, [8] legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset; nisi tu aliter censes; & hinc abero, & filii. Sed alterum mihi est certius : nec præripiam tamen; expectabo tuum consilium, & eas literas, nisi alias jam dedisti, quas scripsi ut Cephalioni dares. Quod scribis, non quò alicunde audieris, sed te ipsum putare, me [9] attractum iri, si de pace agatur : mihi omnino non venit in mentem, quæ possit actio esse de pace, cùm illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu & provinciâ Pompeium : nisi fortè iste

---

3. *Μὴ μὰν ἀσπουδί*] Ne ignaviter & inglorié peream : sed magno aliquo facinore edito, quod audiatur à posteris. *Iliad.* X. 304.

4. *Illum emptum pacificatorem*] A Cæsare corruptum. *Pacificatorem*, agentem de pace Volcatium, ep. 22. lib. IX. vel potiùs Serv. Sulpitium, ep. 1. lib. IV. Fam. & ep. 6. lib XVI. CORRAD. Curionem, ut opinor, indicat, *qui primò*, inquit Paterculus, *pro Pompeii partibus*, id est, *ut tunc habebatur, pro Republicâ : mox simulatione contra Pompeium & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit; id gratis, an accepto centies H-S. fecerit, ut accepimus, in medio relinquimus.* BOSIUS.

5. *Senatum*] Negat Cicero consessum illum Senatorum Senatum esse, vel quòd legitimus non aderat Senatorum numerus, vel quòd ibi liberè loqui nemo poterat. IDEM.

6. *Flavio*] Quorsum enim tu scribas Flavio legionem & Siciliam dari? nisi ut indices interclusum iri exitus Italiæ, ideò maturandum esse discessum nostrum? IDEM.

7. *Mei*] Quia migrare Athenas cogito. MAN. Lege, *jamjam mei.* J. F. GRON.

8. *Legem*] Vide Gell. Noct. Att. II. 12.

9. *Attractum*] Romam.

10. *Summarius*] Emptus pacificator. Mallem enim, *Nummarius*. Ut *Nummarii judices*, pretio corrupti, ep. 14. lib. I. Et placet εἰρωνικῶς dictum esse, *Nisi forte* : quia scit Cæsari persuaderi non posse, ut quiescat. MANUTIUS. Nos, *summœrius*. Summœrium vocat, quem modò appellarat emptum pacificatorem, diversâ tamen ratione. Hoc enim nomine notavit Curionis impudicitiam, & turpe corporis obsequium, ut illo altero sordes, & avaritiam. Significat ergo summœrius publicum prostibulum, cujusmodi erant meretrices, quæ sub murorum fornicibus prostabant, unde & summœnianæ dicebantur. Martialis

iste [10] summarius ei potest persuadere, ut, dum oratores eant, & redeant, quiescat. Nihil video quod sperem, aut quod jam putem fieri posse; sed tamen hoc ipsum est unum [11] τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων, *Veniendúmne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit.* Quare si quid ejusmodi evenerit ut arcessamur: (quod equidem non curo: quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit) sed tamen si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum utique scribito. Nihil enim mihi adhuc accidit, quod majoris consilii esset. Trebatii, boni viri & civis, verbis te gaudeo delectatum; tuáque ista crebra [12] ἐκφώνησις, ὑπέρευ, me sola adhuc delectavit. Literas tuas vehementer expecto, quas quidem credo jam datas esse. [13] Tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi præcipis. [14] Celer tuus disertus magis est, quàm sapiens. [15] De juvenibus quæ ex Tullia audisti, vera sunt. M. Antonii [16] istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste quàm verbo. Hæc est [17] ἄση, in qua nunc sumus, mortis instar. Aut enim mihi liberè inter malos [18] πολιτευτέον fuit, aut vel periculosè cum bonis. Aut nos temeritatem bonorum sequamur; aut audaciam improborum insectemur. Utrumque periculosum est. At hoc quod agimus, [19] nec turpe, nec tamen tutum. Istum, qui

lis libro III. *Summœnianas cœnet inter uxores.* Itaque summœrius est summœnianus. Nam muri, sive, ut veteres loquebantur, mœri, sunt mœnia. BOSIUS. Placebat J. F. Gronovio *Submarius.* Hæc illius verba sunt in *lect. Plaut.* ad Pseudolum §. x. *Subballio*, quasi minor Ballio, inferior, vel alter Ballio. Compositio ideò notanda, quia in ea eleganter ludunt veteres. Nam ita Cicero *Submarium* dixit, qui est alter Marius crudelitate & imperii cupidine, *ad Att.* x. 1. Ita *Subneronem* vocat Domitianum Tertullianus.

11. Τῶν πολιτικωτάτων] *Propositorum, quæ ad Rempublicam pertinent.* Locum hunc totum ita emendabat Muretus, Var. Lect. X. 12. Et commodè quidem. OLIVETUS.

12. Ἐκφώνησις] *Exclamatio*, *Egregiè.*

13. *Tu cum Sexto*] Tu & Sextus Peducæus servastis, &c. CORRAD. Animadvertit Mongaltus, quod alii prætermisere, ea quæ consequuntur, scripta fuisse post acceptas Attici literas, quas Cicero *vehementer* expectabat, & credebat *jam datas esse.* Et sanè cùm hactenus timuerit ne attraheretur Romam, & amici consilium exposceret, quo uteretur, si quid eveniret ejusmodi: deinceps ita scribit, ut qui intellexerit se accitum non iri, neque *habeat necesse scribere, aut etiam cogitare quid sit facturus.* Itaque ex duabus epistolis unam librarii fecerunt. OLIVET.

14. *Celer*] Q. Celer, de quo aliàs.

15. *De juvenibus*] De Ciceronibus. MANUTIUS.

16. *Istud*] Istud quid sit, nesciunt interpretes, & mendam in *M. Antonii* voce suspicantur.

17. Ἄση] *Anxietas.* Et hoc restituit Muretus, quem vide iterum *Var. Lect.* X. 12.

18. Πολιτευτέον] In Republ. versandum.

19. *Nec turpe:*] Quippe cùm probetur etiam Sexto. Ep. 6. lib. IX. CORRADUS. Rectiùs legitur *& turpe.* Dicis, Attice; utrum-

[20] qui filium Brundusium misit, de pace (idem sentio quod tu; simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrimè) [21] me legatum iri non arbitror; cujus adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. Eo minùs habeo necesse scribere, aut etiam cogitare quid sim facturus, si acciderit ut leger.

utrumque superiorum periculosum esse? At hoc quod ago, nempe, ut absim à bonis, & hìc maneam non liber, sed servus malorum, id est reverâ turpe, nec tamen tutum ob duas causas, nec enim diù servitutem illam ferre potero, & sic eos irritabo in cædem mei, & nescimus an Reipublicæ fortuna respiciat olim bonos, & sic victis malis ego quoque pro hoste habear. J. F. GRONOVIUS.

20. *Istum*] Fortè L. Cornelium Balbum, qui filium Brundusium miserat. MANUTIUS. Volunt Corradus & Popma designari Ser. Sulpitium.

21. *Me*] *Non me*, *sed istum* legatum iri arbitror. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

2 EGO cùm accepissem tuas literas Nonis April. quas Cephalio attulerat, essémque Minturnis postridie mansurus, & inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus, agerentúrque nihilo minùs, quæ sine nobis agi possunt. [1] Λαλαγεῦσα jam adest, & animus ardet; [2] nec est quicquam quò, & quà: sed hæc nostra erit cura, & [3] peritorum. Tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis juvabis. Res sunt inexplicabiles. Fortunæ sunt committenda omnia. Sine spe conamur ullâ: si melius quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit: sed & tempus alienum est; & homini non amico nostra incommoda, tanta præsertim, spectaculo esse nollem: cui te meo nomine inimicum esse nolo.

1. Λαλαγεῦσα] *Garrula*, hirundo.

2. *Nec est quicquam*] Nec videmus, aut quæ loca petamus, aut qua viâ. MAN.

3. *Peritorum*] Ut nautarum. CORRAD.

Cicero Attico Sal.

Cum, quod ſcriberem, planè nihil haberem; hæc autem reliqua eſſent, quæ ſcire cuperem; [1] profectúſne eſſet? 3
quo in ſtatu urbem reliquiſſet; in ipſa Italia quem cuique regioni, aut negotio præfeciſſet; ecqui eſſent ad Pompeium & ad Conſules ex ſenatus-conſulto de pace legati; [2] cùm igitur hæc ſcire, deditâ operâ has ad te literas miſi. Feceris igitur commodè, mihíque gratum, ſi me de his rebus, & ſi quid erit aliud quod ſcire opus ſit, feceris certiorem. Ego in Arcano opperior, dum iſta cognoſco. A. d. VII Id. alteram tibi eodem die hanc epiſtolam dictavi; & pridie dederam meâ manu longiorem. Viſum te aiunt [3] in regia; nec reprehendo: quippe cùm ipſe iſtam reprehenſionem non fugerim. Sed expecto tuas literas: neque jam ſanè video quid expectem: ſed tamen etiam ſi nihil erit, id ipſum ad me velim ſcribas. Cæſar mihi ignoſcit per literas, quòd [4] non venerim; ſeſéque in optimam partem id accipere dicit. Facilè patior quod ſcribit, ſecum [5] Tullum & Servium queſtos eſſe, quia non idem ſibi, quod mihi, remiſiſſet. Homines ridiculos, qui cùm [6] filios miſiſſent ad Cn. Pompeium circumſidendum, ipſi in Senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum miſi ad te Cæſaris literarum.

1. *Profectúſne*] Cæſar in Hiſpanias, ut conſtituerat. Ep. 18. lib. IX. Corrad.

2. *Cùm igitur hæc ſcire*] Repetendum eſt verbum, *cuperem*, è ſuperioribus. Bosius. Muretus malebat, *ut igitur hæc ſcirem.*

3. *In regiâ*] Viſus es in regiâ, publico loco, cùm Cæſar urbem teneret. Nec reprehendo: quoniam ipſe non veritus iſtam reprehenſionem in publicum quoque prodivi. Reprehenſio autem iſta erat, quòd qui in illo tumultu armorum ſe in publico conſpiciendos præbebant, hi non dolere rempublicam & libertatem oppreſſam viderentur, id quod Pompeiani calumniabantur. Regia fuit fanum in quo ſacerdotes & pontifices convocati conveniebant, & Rex ſacrificulus ſolitus ſacra facere. Varro, Feſtus, &c. Popma.

4. *Non venerim*] In ſenatum.

5. *Tullum & Servium*] L. Volcatium Tullum, & Ser. Sulpitium.

6. *Filios miſiſſent*] Servius certè quidem. Ep. 21. & ult. lib. IX. Corrad.

CICERO ATTICO SAL.

4 MULTAS à te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas: eam verò, quæ voluminis instar erat, sæpe legendam, sicuti facio: in qua non frustrà laborem suscepisti: mihi quidem pergratum fecisti. Quare ut id quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quàm sæpissime facias, te vehementer rogo. At deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit jam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quædam, quod profectò potest. Non enim jam quam dignitatem, quos honores, quem vitæ statum amiserim cogito, sed quid consecutus sim, quid præstiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis, quid intersit inter me & istos, [1] quos propter omnia amisimus. Hi sunt qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum: quorum societatis & sceleratæ consensionis fides quò eruperit, vides. Alter ardet furore & scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit: modò Italiâ expulit: nunc [2] alia ex parte persequi, ex alia provinciâ spoliare conatur: nec jam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur tyrannus. Alter, is qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra hujus voluntatem aiebat facere posse, elapsus è soceri manibus ac ferro, bellum terrâ & mari comparat, non injustum ille quidem, sed cùm pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitosum etiam, si vicerit. Horum ego summorum imperatorum non modò res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, quâ illi florentissimâ, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest, aut desertâ per se patriâ, aut oppressâ beatus esse? &, si, ut nos à te admonemur,

1. *Quos propter*] Ordo est, *propter quos.*

2. *Alia ex parte*] Conatur & in Græciam persequi, & ei provinciam Hispaniam eripere. MANUTIUS.

3. *Divinè*] Hoc est, quicquid animo prospexi futurum, id accidisse. *Divini* sunt vates, futura prædicentes. Hinc *scire divinitùs* est futura prædicere apud Plautum in Curculione. GRÆVIUS.

4. *Quam ego XIV. annis*] Quot inter meum, & præsentem consulatum numerantur. IDEM. Vide de hac futurâ tempestate ep. 3. lib. IV. Fam.

5. *Non tam, quia majore pietate est*] Locus

mur, rectè in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit; certè uterque istorum est miserrimus; quorum utrique semper patriæ salus, & dignitas posterior suâ dominatione, & domesticis commodis fuit. Præclarâ igitur conscientiâ sustentor, cùm cogito me de Republica aut meruisse optimè, cùm potuerim: aut certè nunquam, nisi [3] divinè cogitasse: eâque ipsâ tempestate eversam esse Rempublicam, [4] quam ego XIV annis antè prospexerim. Hac igitur conscientiâ comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me, aut propter fratrem meum, quorum ut ut jam acta ætas; quàm propter pueros, quibus interdum videmur præstare etiam Rempublicam debuisse: quorum quidem alter, [5] non tam quia majore pietate est, me mirabiliter excruciat; [6] alter (ô rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius) indulgentiâ videlicet nostrâ depravatus eò progressus est, quò non audeo dicere. Et expecto tuas literas; scripsisti enim te scripturum esse plurima, cùm ipsum vidisses. Omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate: neque unum ejus, nec parvum, sed multa magna delicta compressi. Patris autem lenitas amanda potiùs ab illo, quàm tam crudeliter negligenda. Nam literas ejus ad Cæsarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus; sed [7] ipsius videmus vitam insuavem reddidisse. Hoc verò ejus iter, simulatióque [8] pietatis qualis fuerit, non audeo dicere. Tantùm scio post Hirtium conventum, arcessitum ab Cæsare: cum eo de meo animo ab suis rationibus alienissimo, & consilio relinquendi Italiam. Et hæc ipsa [9] timidè. Sed [10] nulla nostra culpa est: natura metuenda est. Hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa corrupit. Jacet in mœrore meus frater, neque tam de sua vita, quàm de mea metuit. Huic tu, huic tu malo affer conso-

Locus aut mutilus est, deéstque quippiam tale *Quia filius est, quàm*, &c. aut corruptus; próque *Non tàm*, propensior sum in eam sententiam, ut *Etiam* emendetur. MALASPINA. Priorem illius conjecturam recipit Lambinus.

6. *Alter*] Q. filius. CORRAD.

7. *Ipsius*] Q. fratris. MONGALTUS.

8. *Pietatis*] Quia simulavit ideò se ire, ut Cæsari ostenderet, nos optimo in illum esse animo: quod contra fecit. MANUT.

9. *Timidè*] Ad te scribo: quia scio tibi dolorem allatura. IDEM.

10. *Nulla nostra culpa*] Non in educatione vitium fuit, sed in naturâ. IDEM.

consolationes, si ullas potes: maximè quidem illam velim; ea, quæ ad nos delata sint, aut falsa esse, aut minora. Quæ si vera sint; quid futurum sit in hac vitâ & fugâ, [11] nescio. Nam [12] si haberemus Rempublicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem, nec ad indulgentiam. Hæc, sive iracundiâ, sive dolore, sive metu permotus, graviùs scripsi, quàm aut tuus in illum amor, aut meus postulabat. Si vera sunt, [13] ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem: quoquo modo verò se res habeat, nihil assignabis nec patruo, nec patri.

Cùm hæc scripsissem, à Curione mihi nuntiatum est, [14] eum ad me venire. Venerat enim is in Cumanum vesperi pridie: id est, Idibus. Si quid ejus igitur sermo ejusmodi attulerit, quod ad te scribendum sit; id in literis adjungam. Præteriit villam meam Curio, jussítque mihi nuntiari mox se venturum: *concurrítque* Puteolos, ut ibi concionaretur. Concionatus est, rediit, fuit ad me sanè diù. O rem fœdam! nosti hominem: nihil occultavit; in primis nihil esse certius, quàm ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum operâ usurum. De Hispaniis non dubitabat, quin Cæsaris essent: inde ipsum cum exercitu, ubicunque Pompeius esset: ejus interitu finem belli fore: [15] propiùs factum esse nihil: eum planè iracundiâ elatum voluisse occidi Metellum Tribunum plebis: quod si esset factum, cædem magnam futuram fuisse: permultos hortatores esse cædis; ipsum autem non voluntate, aut naturâ non esse crudelem, sed quòd putaret popularem

11. *Nescio*] Vereor, ne Cæsar, cùm nostrum consilium cognoverit, nos observari, & fugientes retrahi jubeat. MANUT.

12. *Si haberemus &c.*] Jacente republicâ nihil audeo contra pravam hujus naturam; ne videar adversari, non quia depravatus pessimè de nobis mereatur, sed quia pro Cæsare faciat. Quòd si esset aliqua Resp. aut illum severitate reprimerem: aut, abjectâ de illo prorsùs omni curâ, permitterem, ut ageret & suo arbitratu, & suo periculo quod vellet. IDEM.

13. *Ignosces*] Quia scripsi, quæ tibi scio fore acerbissima. IDEM.

14. *Eum*] Ipsum Curionem. IDEM.

15. *Propiùs factum esse nihil*] Quàm ut L. Metellus occideretur. Hæc quatuor verba non opinor suo loco posita, sed collocanda post, *Tribunum plebis*. IDEM. Muretus sic repurgabat hunc locum: *Propiùs factum esse nihil, quàm Cæsarem iracundiâ elatum jussisse occidi Metellum.*

16. *De ærario*] Quia, cùm ærarii claves non invenirentur, refractis foribus publicas pecunias abstulisset. Plutarchus, & infrà ep. 7. MANUTIUS.

17. *Quod exemplum*] Quod simile exemplum, quid tale unquam fuerit visum aut auditum in Republicâ Romanâ, quale modò Cæsar in se admisit, cùm effregit ærarium solus sine auctoritate senatûs, & populi jussu, contra intercessionem Tribuni

pularem esse clementiam: quòd si populi studium amisisset, crudelem fore: eúmque perturbatum, quòd intelligeret se apud ipsam plebem offendisse [16] de ærario: itaque ei cùm certissimum fuisset ante quàm proficisceretur concionem habere, ausum non esse, vehementérque animo perturbato profectum. Cùm autem ex eo quærerem, quid videret? [17] quod exemplum? quam Rempublicam? planè fatebatur nullam spem reliquam: Pompeii classem timebat: quæ si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fasces? si ab Senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? [18] Cupivi, inquit, ex senatus-consulto surrepto: nam aliter non poterat. At ille impendio nunc magis odit Senatum: à me, inquit, omnia proficiscentur. Sex autem, quia [19] duodecim nolui: nam licebat. Tum ego, Quàm vellem, inquam, [20] petiisse ab eo, quod audio [21] Philippum impetrasse: sed veritus sum, quia ille à me nihil impetrabat. Libenter, inquit, tibi concessisset. Verùm puta te impetrasse. Ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. Quid autem illius interest, quoniam in Senatum non venis, ubi sis? quin nunc ipsum minimè offendisses [22] ejus causâ, si in Italia non fuisses. Ad quæ ego, me recessum & solitudinem quærere, maximè quòd lictores haberem. Laudavit consilium. Quid ergo? inquam, nam mihi cursus in Græciam per tuam provinciam est: quoniam ad mare superum milites sunt. Quid mihi, inquit, optatius? Hoc loco multa perliberaliter. Ergo hoc quidem [23] est verum profectò, ut non modò tutò, verùm etiam palàm

---

buni plebis. GRÆVIUS.

18. *Cupivi*] Egi cum Cæsare de Senatus-consulto ab amicis & familiaribus occultè faciendo, quo mihi Siciliam provinciam cum imperio, fascibúsque datam constaret: at ille, qui nunc senatui maximè est infensus, ita respondit: *Senatum contemne; à me omnia proficiscentur.* MANUT.

19. *Duodecim*] Quibus proconsules utebantur. *Licebat*, per Cæsarem, qui mihi omnia concessisset. IDEM.

20. *Petiisse*] Ut ubivis esse possem. ID.

21. *Philippum*] Qui Atiam, Juliâ Cæsaris sorore natam, habebat in matrimonio, post Octavii prioris viri obitum. Vitricus igitur Octavii, qui pòst Augustus. IDEM.

22. *Ejus causâ*] Subscribo sententiæ magni Doctoris mei J. Fr. Gronovii, qui sollertissimè perspexit scribendum esse: *quin nunc ipsum minimè offendisses ejus causam*, hoc est, non visus fuisses malè judicare de ejus causâ & partibus. Sic *offendere existimationem* dixit pro Plancio, cap. 2. GRÆV.

23. *Est verum profectò*] Mallem, *Est profectum*, hoc quidem sermone, quem cum Curione habui. Primùm enim, ex *Profectum* factum suspicor, *Profectò*, deinde ad *Profectò* additum ex ingenio *Verum*. MANUTIUS.

palàm navigaremus. Reliqua in posterum diem distulit: ex quibus scribam ad te, si quid erit epistolâ dignum. Sunt autem quæ præterii, interregnúmne esset expectaturus; [24] an... Quo modo [25] dixerit ad se ille quidem deferri Consulatum, sed se nolle in proximum annum. Et alia sunt, quæ exquiram. [26] Jurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, [27] amicissimum mihi Cæsarem esse debere. Quid enim, inquit, scripsit ad me Dolabella? Dico, quid? Affirmabat, cùm scripsisset [28] quòd me cuperet ad urbem venire; illum quidem gratias agere maximas, & non modò probare, sed etiam gaudere. Quid quæris? acquievi. Levata est enim suspicio illa [29] domestici mali, & sermonis Hirtiani. Quàm cupio [30] illum dignum esse nobis: & quàm ipse me invito, qua pro illo sit [31] supplicandum! Sed opus

24. *An...*] Poterat addere: An jussurus consularia comitia à Prætore haberi? An fieri Augurum decretum, quo vel Consules creare Prætor possit, vel Dictatorem dicere, qui deinde Consules creet? Poterat, inquam, hæc addere, & similia. Verùm omisit, quæ scripserat jam antè IX. 9. & 15. Hunc locum, difficilem sanè, & in cæteris editionibus malè distinctum, sic & Manutius & Mongaltus videntur explicare. OLIVETUS.

25. *Dixerit*] Vulgati omnes, *dixerim*. Muretus & Grævius mallent, *dixerit*. Equidem sic legi non mallem modò, sed prorsus necesse arbitror: adhibitâ eâ, quam repræsento, interpunctione Cras, inquit Cicero, exquiram hoc quoque: *Quo modo*, quibus verbis, quâ mente *dixerit* Cæsar, &c. Fortasse aliquem offendet pronominis trajectio, *Quo modo dixerit ad se ille quidem*. At non abhorruisse ab ejusmodi constructione Tullium, pluribus exemplis demonstrat Criticus primæ classis, Thomas Wopkensius, *Lect. Tullian.* I. 7. & 9. II. 2. IDEM.

26. *Jurabat*] Hæc est sententia hujus loci; ut uno verbo dicam, jurabat, quod facilè & sine ullâ gravi causâ solet facere, Cæsarem mihi, quantum certâ conjecturâ assequi & animo possit providere, amicissimum esse. *Quid enim, inquit*, sic pergit Curio, *scripsit ad me Dolabella?* hoc est, quid aliud scripsit Dolabella ad me Curionem, quid aliud volunt Dolabellæ literæ ad me datæ, quàm Cæsarem tibi debere esse amicissimum. *Dico*, scilicet ego Cicero, *quid? Affirmabat*, scilicet Curio, *eum* nimirum Dolabellam, *scripsisse*, *quòd me cuperet ad Urbem venire*, *illum* (Cæsarem) gratias quidem maximas agere Dolabellæ, pro eo, quòd me cuperet ad Urbem venire, quòd me incitaret ad redeundum, & valde sibi hoc placere. GRÆV.

27. *Amicissimum mihi Cæsarem esse debere*] Id non solùm Fulvii Ursini liber, sed & Helmstadiensis præ se fert. Ita omninò legendum. Est enim elegans loquendi genus, quod usurpabant cùm significaturi essent se judicare, quantum humano consilio & animo provideri aliquid possit, id de quo agebatur, certò eventurum. Cic. VI. ad Fam. ep. 6. *Debet habere fidem nostra prædictio.* Hoc est, quantum certis conjecturis assequi possum, vera sunt quæ dico. IDEM.

28. *Quòd cuperet*] Non pendet à τῷ *affirmabat*, ut Manutius & Scioppius voluere, sed à *gratias agere*. IDEM.

29. *Domestici mali*] A Quinto filio: qui sermonem habuit cum Hirtio, mox cum Cæsare. Epist. 4. MANUTIUS.

30. *Illum*] Quintum filium. IDEM.

31. *Subplicandum*] Lego cum Victorio, *suspicandum*. Hoc enim vult dicere; Quàm cupio Quintum filium dignum nobis esse! quàm ipse me invito & excito, si quâ

in

opus fuit Hirtio convento: est profectò nescio quid: sed velim quàm minimo. Et tamen eum nondum rediisse miramur. Sed hæc videbimus. Tu [32] Oppios Terentiæ dabis. Jam enim urbis [33] unum periculum est. Me tamen consilio juva, pedibúsne Rhegium, an hinc statim in navem. Cæterùm quoniam commoror, ego ad te statim habebo quod scribam, simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quæso, quod facis, ut sciam quid is agat.

in parte aliquid fit recti atque honesti pro illo suspicandum! Volo levare suspicionem meam: sed cur Hirtium convenit? Est nescio quid ab illo actum contra nos apud Cæsarem, quod velim quàm minimo nostro malo & incommodo abire. POPMA. Lambinus rectè vidit in primis editionibus, quamvis id in posterioribus repudiarit, legendum esse: *metuo ne quid pro illo sit supplicandum.* Quàm vereor, inquit, ne aliquid patraverit, ut nos quoque pro illo Cæsari supplices fieri oporteat, quo ejus stultitiæ ignoscat! J. F. GRONOVIUS. Iste locus jacet adhuc in mendis & tenebris, quas sine codice emendatiore vis ingenii difficulter dispulerit. GRÆVIUS.

32. *Oppios Terentiæ dabis*] Tu Oppios (de quibus ep. 7. lib. VIII.) Terentiæ conciliabis; ut illi præstò sint, si quid ei opus erit. MANUT. Legendum fortè: *Tu hospitium Terentiæ dabis.* MURET.

33. *Unum*] Scribe: *Jam enim Urbis vanum*, vel *nullum periculum est.* Putabant enim Cæsarem urbem diripiendam militibus daturum, is metus nunc cessat. Itaque tutò ibi manere Terentiam putavi; modò habeat in sumptum. J. F. GRON.

CICERO ATTICO SAL.

DE tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi 5
visus sum, diligenter: de [1] die nihil sanè potest scribi certi, præter hoc, non ante lunam novam. Curionis sermo postridie eandem habuit ferè summam, nisi quòd apertiùs significavit, se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, [2] Ἀρκαδίαν. Tamen nihil prætermittam. Atque [3] utinam tu: sed [4] modestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim de Tullia. Ac valde [5] requirere solebat. Commodiùs

1. *Die*] Navigationis meæ. MANUT.

2. Ἀρκαδίαν] Difficilem provinciam mihi mandas in Q. Cicerone filio regendo: atque utinam tu suscepisses eum regendum; etsi ego in illo regendo non ero modestior quàm tu, nec minùs severâ disciplinâ utar. Alludit autem ad Græcum proverbium, Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς, Arcadiam me postulas, quod dicitur in eum, qui rem magnam, ut totam provinciam, sibi dari postulat. POPMA.

3 *Utinam tu*] Suscepisse juvenem regendum. Epist. 6. MANUTIUS.

4 *Modestior*] In eo regendo, quàm tu, & patrui esse soleant. CORRAD.

5. *Requirere*] Ut sibi commendarem aliquem meorum. MANUT.

diùs tecum Vectenus est locutus, quàm ad me scripserat; sed mirari satis [6] hominis negligentiam non queo. Cùm enim mihi Philotimus dixisset H-S L. emere de Canuleio diversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vectenum rogassem; rogavi ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit: ad me nuper, H-S xxx emisse: ut scriberem, cui vellem addici: diem pecuniæ Id. Novemb. esse. Rescripsi ei stomachosiùs, cum joco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsíque ad eum, me à te certiorem esse factum. Tu de tuo itinere quid & quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. xv. Kal. Maii.

6. *Hominis*] Grœvius, *nominis*.

CICERO ATTICO SAL.

6 ME adhuc nihil præter tempestatem moratur. [1] Astutè nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet. Et tamen retice. Meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus literis. Quocirca hæ sunt breves: & tamen, quia festinabam, erámque occupatior. De Quinto filio, [2] *fit* à me quidem *sedulò*; nosti reliqua. Quod dein me mones, & amicè & prudenter mones: sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. Magnum opus est. [3] Mirabilia multa. Nihil simplex, nihil sincerum. Vellem suscepisses juvenem regendum: pater enim nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem: quod tu potes: sed ignosco: magnum, inquam, opus est. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc quà, & quò videbo.

CICE-

1. *Astutè*] Expectans, quid in Hispaniâ geratur, ut me Tullia monet ep. seq. & Cælius ep. 10. hujus libri. CORRAD.

2. *Fit*] Videtur Cicero allusisse ad eum locum Terentii ex Adelphis: *fit sedulò; nihil prætermitto; consuefacio: denique inspicere, tanquam in speculum, vitas omnium jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.* Verba sunt Demeæ narrantis Syro, qua ratione Ctesiphoni moderetur, & eum ad bonam frugem perducat. Satis verò fuit Ciceroni locum primis verbis indicasse. Ideò subjicit, *nosti reliqua.* BOSIUS.

3. *Mirabilia multa*] De ejus minimè simplici ingenio. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

EGo verò Apuliam, & Sipontum; & tergiversationem istam 7
probo: nec tuam rationem eandem esse duco, quàm meam: non quin in Republica rectum idem sit utrique nostrûm: sed ea non agitur. Regnandi contentio est; in qua pulsus est modestior rex, & probior, & integrior, & is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est: sin autem vincit, Syllano more, exemplóque vincet. Ergo hac in contentione neutrum tibi palàm sentiendum, & tempori serviendum est. Mea causa autem alia est, quòd, beneficio vinctus, ingratus esse non possum. Nec tamen in acie, sed Melitae, aut alio in loco [1] simili oppidulo, futurum puto. Nihil, inquies, juvas eum, in quem ingratus esse non vis; immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modò: quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, [2] Fretensi Curio. Injecta autem mihi spes quaedam est, velle mecum Serv. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum literis. Si vir esse volet, praeclara [3] συνοδία: sin autem; erimus nos, qui solemus. Curio mecum vixit, jacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuisse, & spem magni congiarii. Magnum hoc malum est: sed scelus illud, [4] quod timueramus, spero nullum fuisse. Hoc autem vitium puto te existimare non nostrâ indulgentiâ, sed à natura profectum? quem tamen nos disciplinâ regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum [5] nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri.

---

1. *Simili oppidulo*] Non spernenda est scriptura codicis Balliol. & Helmst. *aut aliquo in loco sive oppidulo*. Vereor tamen ne alterutrum aut *loco*, aut *oppidulo* sit corruptum & ex interpretatione inculcatum. GRAEVIUS.

2. *Fretensi*] Freto Siciliensi.

3. *Συνοδία*] Comitatus.

4. *Quod timueramus*] Ne cum Caesare locutus esset de nostro consilio Italiae relinquendae. Ep. 4. MANUTIUS.

5. *Nostram*] Epiro tuâ utar ut meâ, si acciderit, ut inde transeam, cùm ad Pompeium proficiscar. IDEM.

Cicero Attico Sal.

8 ET res ipsa monebat, & tu ostenderas, & ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. Sed, cùm ad me sæpe mea Tullia scribat, orans ut quid in Hispania geratur expectem, & semper adscribat idem videri tibi, idque ipse etiam ex tuis literis intellexerim, non puto esse alienum, me ad te quid de ea re sentiam scribere. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri dicitis oportere. Necesse est enim aut id quod maximè velim, pelli istum ab Hispania; aut trahi id bellum; aut istum, ut, confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur, quàm gratus, aut quàm honestus tum erit ad Pompeium noster adventus; cùm ipsum Curionem ad eum transiturum putem? si trahitur bellum, quid expectem, aut quàm diu? Relinquitur, ut si vincimur in Hispania, quiescamus. Id ego contrà puto: [1] istum enim victorem magis relinquendum puto, quàm victum, & dubitantem magis, quàm fidentem suis rebus. Nam cædem video, si vicerit, & impetum in privatorum pecunias, & exulum reditum, & tabulas novas, & turpissimorum honores, & regnum non modò Romano homini, sed ne Persæ quidem cuiquam tolerabile. Tacita esse poterit indignitas nostra? Pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? & quidem illum rogari priùs? [2] præstò esse clientem tuum Clœlium? C. Ateii Plaguleium? cæteros? Sed cur inimicos

1. *Istum*] Puto Cæsarem potiùs relinquendum cùm vincet, quàm cùm victus erit, & in eo discrimine versabitur, ut magis incertus sit, quàm certus, de rerum suarum exitu. Bosius.

2. *Præstò & clientem*] Patroni clientibus dicebantur præstò esse, cùm aderant in judiciis, ut eos defenderent. Nunc contrà futurum scribit Cicero, ut clientes præstò sint patronis. Quòd clientes gratiâ multum possent apud Cæsarem, cujus partes secuti fuerant: patroni verò ei hostium loco forent. Idem.

3. *Per se*] Ut ipse præsens eas teneret; sed, quasi de iis non laborans, legatis negotium commisit. Manutius.

4. *Quod malum*] In Balliol. & Helmst. *Quod malum scilicet tantum?* Existimo Ciceronem scripsisse, *quod malum majus? denique quid turpius?* Sunt interpretationes magistellorum, *scilicet tantum*, quæ irrepserunt in contextum. Videntur autem illæ natæ esse, ex hac causâ quòd in aliis libris exciderit τὸ *majus*, ut in Balliol. Helmst. in aliis verò τὸ *malum* propter literarum vicinitatem, ut sæpe hac labe veteres libri sunt

micos colligo? qui meos necessarios à me defensos nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore potero. Quid si ne id quidem est exploratum, fore ut mihi liceat? Scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo satisfecisse, quòd in Senatum non venerim. Taménne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, qui cum conjuncti ne cum præmio quidem voluimus esse? Deinde hoc vide, non esse judicium de tota contentione in Hispaniis: nisi fortè iis amissis arma Pompeium abjecturum putas: cujus omne consilium Themistocleum est. Existimat enim, qui mare teneat, eum necesse rerum potiri. Itaque qui nunquam id egit, ut Hispaniæ [3] per se tenerentur, navalis apparatûs ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, cùm erit tempus, maximis classibus, & ad Italiam accedet: in qua nos sedentes quid erimus? Nam medios esse jam non licebit. Classibus adversabimur igitur? [4] Quod malum majus scilicet tantum? denique quid turpius? An [5] qui ejus absentis solus tuli scelus, ejusdem cum Pompeio & cum reliquis principibus non feram? Quòd si jam, misso officio, periculi ratio habenda est, ab illis est periculum, si peccaro: ab hoc, si rectè fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, [6] quin cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. Non simul cum Pompeio mare transierimus? Omnino non potuimus. Extat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim quod est; [7] ne condamus quidem, ut possumus) fefellit ea me res, quæ fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore: quæ si esset, iratum mihi Cæsarem esse, cùm idem amicus esset

sunt aspersi. Interea maluimus veterum librorum & editionum meliorum scripturam hîc legi, quàm recentiorum acutas quidem, sed perquàm dubias conjecturas. GRÆVIUS.

5. *Qui ejus*] Sic restituebat Muretus. *Ejus*, hoc est Cæsaris, qui in Galliâ absens per Clodium urbe me ejecit. Vulgata: *An invalidè hinc in absentis solus*, &c. Malaspina emendat: *Annis abhinc IX. absens & solus*, &c. Alii aliter. Unum hoc equidem video, nos Tullii verba non habere, si fortè sententiam habemus. OLIVETUS.

6. *Quin cum periculo*] Ita Manutius. Alii omnes, *Quin turpiter facere cum periculo fugiamus*. Quod religiosis auribus vix placeat. IDEM.

7. *Ne condamus*] His verbis, *ne condamus quidem*, explicat illud prius, *fateamur*. Itaque, *quod est*, hîc vim habet ἐξηγητικῶς. BOSIUS. Muretus rescribebat, *ne abscondamus quidem, ut possumus*. Sed vulgatæ eadem est sententia. GRÆV.

Pompeio, nolui. Senſeram enim, [8] quàm iidem eſſent. Hoc verens in hanc tarditatem incidi. Sed aſſequor omnia, ſi propero; ſi cunctor, amitto. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam ſpe non dubiâ, non hæc collegii noſtri [9] ab Appio, ſed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo poſſe video ſtare iſtum diutiùs, quin ipſe per ſe, etiam languentibus nobis, còncidat; quippe qui florentiſſimus ac novus [10] ſex, ſeptem diebus ipſi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbiſſimum venerit; qui duarum rerum ſimulationem tam citò amiſerit, manſuetudinis in [11] Metello, divitiarum in ærario. Jam quibus utatur vel ſociis, vel miniſtris, ſi ii provincias, ſi Rempublicam regent, quorum nemo duos menſes potuit patrimonium ſuum gubernare? Non ſunt omnia colligenda: quæ tu acutiſſimè perſpicis. Sed tamen ea pone ante oculos: jam intelliges id regnum vix ſemeſtre eſſe poſſe. Quòd ſi me fefellerit, feram, ſicut multi clariſſimi homines, in Republica excellentes, tulerunt: niſi fortè me Sardanapali vice [12] in ſuo lectulo mori malle cenſueris, quàm exilio Themiſtocleo: [13] qui cùm fuiſſet, ut ait Thucydides, [14] τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής, tamen incidit in eos caſus, quos vitaſſet, ſi eum nihil fefelliſſet. Etſi is erat (ut ait idem) qui [15] τὸ ἄμεινον, καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo ſuorum civium

8. *Quàm iidem eſſent*] Eâdem mente: in eâdem opinione conſtantes. CORRAD.

9. *Ab Appio*] Fortè *ab Attio*: ut de Attio Navio intelligatur, qui, Tarquinio Priſco Romæ regnante, auguralem ſcientiam ſummum in honorem adduxit. Explano igitur, Non hæc collegii noſtri ab Attio, non hæc àuguralis collegii ab Attio derivata, ſed illa à Platone ſumpta, qui ſcripſit non diuturnam eſſe poſſe tyrannorum dominationem. MANUT. Sed & Appius de Augurali diſciplinâ ſcripſerat. Vide *Fam.* III. 4. Cur ergo nodus in ſcirpo quæratur? OLIVETUS.

10. *Sex, ſeptem*] Pro *ſex, ſeptémve*.

11. *Metello*] Cui mortem eſt minatus. Dictum ſuprà. MANUTIUS.

12. *In ſuo lectulo*] Pro, *in meo*. Græcum loquendi genus. Nam ἑαυτοῦ valet, ſui ipſius. Non igitur legendum, *Meo*, quod video placuiſſe viris doctis: ſed accipiendum, *Suo*, pro *meo*, more Græco, ut dixi. IDEM.

13. *Qui*] Res interdum Cicero attendit potiùs, quàm verba, ut hîc. Nam, *Qui*, conjungi non poteſt cum, *Exilio Themiſtocleo*, cum ſint diverſa genera: ſed quia, *Themiſtocleo*, nihil aliud quàm, *Themiſtoclis*, ſignificat, propterea, ut dixi, rem ſpectans Cicero, non verbum, intulit, *Qui*. IDEM.

14. Τῶν μὲν παρόντων] Rerum præſentium, initio brevi & extemporali conſilio, optimus judex, & futurarum ut plurimùm optimus conjector.

15. Τὸ ἄμεινον] Quid melius aut deterius

vium invidiam effugeret, nec quid [16] Artaxerxi polliceretur. Non fuiſſet & [17] illa nox tam acerba Africano, ſapientiſſimo viro, non tam dirus ille dies Syllanus callidiſſimo viro C. Mario, ſi nihil utrumque eorum fefelliſſet. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet. Corruat iſte neceſſe eſt, aut per adverſarios, aut ipſe per ſe, qui quidem ſibi eſt adverſarius unus acerrimus. Id ſpero vivis nobis fore. Quanquam tempus eſt nos de illa perpetua jam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud ſanè mea multum interfuerit, utrùm factum videam, an futurum eſſe multò antè viderim. Quæ cùm ita ſint, non eſt committendum, ut iis pareamus, [18] quos contra me Senatus, ne quid Reſpublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi ſunt omnia commendata; quæ commendationis meæ pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercle ego quidem reperio, quod ſcribam. Sedeo enim [19] πλωϊδοκῶν. Etſi nihil unquam tam fuit ſcribendum, quàm nihil mihi unquam ex plurimis tuis jucunditatibus gratius accidiſſe, quàm quòd meam Tulliam ſuaviſſimè diligentiſſiméque coluiſti. Valde eo ipſa delectata eſt: ego autem non minùs; cujus quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem? quo modo domeſticas tricas? quantus autem animus in diſceſſu noſtro? ſit [20] ϛοργὴ, ſit ſumma σύντηξις: tamen nos rectè facere, & bene audire vult. Sed hac ſuper re nimis; ne meam ipſe [21] συμπάθειαν

---

rius, in obſcuro adhuc providebat maximè.

16. *Artaxerxi*] Cui de ſubigendâ Græciâ pollicitus, poſteà cùm videret præſtare non poſſe, voluntariâ morte, veneno ſumpto, vitam finivit. Plutarchus. MANUTIUS.

17. *Illa nox*] Africanus minor, manè in cubiculo ſuo mortuus repertus, putatur ſuorum ſcelere ſublatus, maximè Semproniæ uxoris, cujus fratrem Ti. Gracchum, in concione interrogatus, dixerat, jure ſibi cæſum videri. Quod profectò nunquam dixiſſet, ſi talem exitum providiſſet. Ergo & eum, ſapientiſſimum virum, aliquid fefellit: fefellit & C. Marium; qui cum L. Sylla nunquam profectò contentionem ſuſcepiſſet, ſi diem illum, quo urbe pulſus eſt, mentis acie providiſſet. IDEM.

18. *Quos contra*] Ordo eſt, *contra quos armavit me Senatus.*

19. Πλωϊδοκῶν] Tempeſtatem & navigationem idoneam expectans.

20. Στοργὴ] Pietas, amor. Σύντηξις, Arctiſſima animorum conjunctio.

21. Συμπάθειαν] Quàm hîc accommodata ſit Græca hæc vox, dici non poteſt. Cùm enim de incredibili amore in ſe Tulliæ ſuprà locutus ſit, citò ex eo ſermone delabitur. Sentiebat enim ſe jam commoveri, affectúſque ſuos excitari, quod nolebat. Verbum hoc notum eſt: quod ſi tam facilè exprimi poſſet verbo Latino, quàm vis ejus intelligitur, nihil laboraremus. VICTOR.

πάθεσι jam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius, & si quid aliud, dum adsumus, scribes: & ego fortasse discedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quòd Tullia te non putabat hoc tempore [22] ex Italia. Cum [23] Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitæ me velit esse; huic bello nolle interesse. Eo velim tam facili uti possem, & tam bono in me, quàm Curione. Is ad Misenum VI. Nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed præmisit mihi odiosas literas hoc exemplo:

22. *Ex Italiâ*] Supple, exiturum.
23. *Antonio*] Quem Cæsar, in Hispaniam contra Pompeii legatos proficiscens, Italiæ præesse voluerat. MANUTIUS.

ANTONIUS TRIB. PLEB. PROPRÆT. CICERONI IMP. S.

NISI te valde amarem, & multo quidem plus, quàm tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cùm præsertim falsum esse existimarem; sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare, mihi famam quoque, quamvis falsa, magni esse. Te iturum trans mare credere non possum, cùm tanti facias Dolabellam, & Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas, amplitudóque tua penè carior est, quàm tibi ipsi. Sed tamen non sum arbitratus esse amici, non commoveri etiam improborum sermone: atque eo feci studiosiùs, quòd judicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quæ magis à [1] ζηλοτυπίᾳ mea, quàm ab [2] injuria tua, nata est. Sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te, excepto Cæsare meo: méque illud unà judicare, Cæsarem maximè in suis M. Ciceronem reponere. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves: [3] ejus fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, priùs injuriam fecit: contra eum ne profugias, qui te, etsi non amabit, (quod accidere non potest) tamen salvum amplissimúmque esse cupiet. Deditâ operâ ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magnæ curæ tuam vitam ac dignitatem esse scires.

Eodem die à Cæsare Philotimus literas attulit, hoc exemplo.

CÆSAR

1. *Ζηλοτυπία*] Dolor ex eo, cùm quis consequitur id, quod ipsi cupiebamus.
2. *Injuriâ*] Quæ nulla fuit, quòd Auguratum peteres, quem ego petebam.
3. *Ejus fidem improbes*] Pompeio ne te credas, qui temporibus Clodianis, &c.

CÆSAR IMP. CICERONI IMP. S.

ETSI te nihil temerè, nihil imprudenter facturum judicaram; tamen permotus hominum famâ, scribendum ad te existimavi, & pro nostra benevolentia petendum, ne quò progredereris proclinatâ jam re, quâ integrâ etiam progrediendum tibi non existimasses. Namque & amicitiæ graviorem injuriam feceris; & tibi minùs commodè consulueris, si non fortunæ obsecutus videbere: (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur) nec causam secutus: (eadem enim tum fuit, cùm ab eorum consiliis abesse judicasti) sed meum aliquod factum condemnavisse: quo mihi gravius abs te nil accidere potest. Quod ne facias, pro jure nostræ amicitiæ à te peto. Postremò, quid viro bono & quieto, & bono civi magis convenit, quàm abesse à civilibus controversiis? quod nonnulli cùm probarent, [4] periculi causâ sequi non potuerunt. Tu, explorato & vitæ meæ testimonio, & amicitiæ judicio, neque tutius, neque honestius reperies quidquam, quàm ab omni contentione abesse. XVI. Kal. Mai. ex itinere.

4. *Periculi*] A Pompeio ii, qui remansissent, denunciati. Vel in aliis bellis civilibus multi fecissent id, ad quod te hortor, si tutò id, ut tu, facere potuissent: sed cùm alterum ex ducibus iratum haberent, coacti sunt bellis interesse. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

ADVENTUS [1] Philotimi (at cujus hominis, quàm insulsi, & 9
quàm sæpe pro Pompeio mentientis?) [2] exanimavit omnes, qui mecum erant. Nam ipse obdurui. Dubitabat nostrûm nemo, quin Cæsar itinera repressisset; volare dicitur: Petreius cum Afranio [3] conjunxisset se: nihil affert ejusmodi. Quid quæris? etiam illud erat persuasum; Pompeium cum magnis co-

1. *Philotimi*] De quo lib. II. ep. 4.
2. *Exanimavit*] Quia, cùm pro certo haberemus, Cæsarem in Hispaniam proficiscentem itinera tardiùs facere cœpisse, Petreium cum Afranio copias conjunxisse, ipse nihil attulit ejusmodi. Quod eo credendum magis est, quia scimus eum solere sæpe pro Pompeio mentiri. MANUT.
3. *Conjunxisset*] Hoc ad illud refertur; *Dubitavit nemo, quin*. IDEM.

piis iter in Germaniam per Illyricum fecisse: id enim [4] αὐθεντικῶς nuntiabatur. Melitam igitur opinor capessamus, dum quid in Hispania: quod quidem propemodum videor ex Cæsaris literis ipsius voluntate facere posse; qui negat neque honestius, neque tutius mihi quicquam esse, quàm ab omni contentione abesse. Dices, ubi ergo tuus ille animus, quem proximis literis? Adest, & idem est: sed utinam meo solùm capite decernerem. Lacrymæ meorum me interdum molliunt, precantium ut de Hispaniis expectemus. M. Cælii quidem [5] epistolam, scriptam miserabiliter, cùm hoc idem obsecraret, ut expectarem, ne fortunas meas, ne unicam filiam, ne meos omnes tam temerè proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri: etsi meus quidem est fortior, eoque ipso vehementiùs commovet: nec quidquam nisi [6] de dignatione laborat. Melitam igitur, deinde quò videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid literarum, & maximè si quid ab Afranio. Ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. Ero tamen in credendo, ut mones, cautus. Nam occultandi ratio cùm difficilis, tum etiam periculosa est. Servium expecto ad Nonas: & adigit ita [7] Postumia, & Servius filius. Quartanam leviorem esse gaudeo. Misi ad te Cælii etiam literarum exemplum.

4. *Αὐθεντικῶς*] Certo auctore.

5. *Epistolam*] Quæ proximè sequitur.

6. *De dignatione*] De dignitate, de honesto. Bessarionis tamen liber, *De dignitate*, habet apertè, & potest sanè suspecta vox esse *Dignatio*, cùm alibi nusquam, quod meminerim, in Cicerone reperiatur. Etsi, quod ad sententiam attinet, *Dignatio* magis placet, quàm *Dignitas*, quæ non convenit, in puerum. MANUTIUS.

7. *Postumia*] Uxor Servii Sulpicii. Vide *Fam.* IV. 2. & hoc ipso libro, epist. 13.

CÆLIUS CICERONI S.

EXANIMATUS [1] *sum tuis literis; quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti: neque id quid esset, perscripsisti. Neque non tamen, quale esset quod cogitares, aperuisti. Has ad te illico literas scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obsecro, ne quid gravius de salute & incolumitate tua consulas. Nam deos, hominésque, amicitiámque nostram testificor, me tibi prædixisse, neque temerè monuisse: sed, postquam Cæsarem convene-*

1. *Exanimatus*] Quæ in Cælii epistola videbantur interpretis opem desiderare, habes *Fam.* VIII. 16.

venerim, sententiámque ejus, qualis futura esset partâ victoriâ, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox & sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus Senatui exiit: his intercessionibus planè incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus gener tuus valet, quorum fortunas non debes velle conturbare; sequere eam causam, in cujus victoria salus nostra est, ne aut odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subiisse. Nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti: & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, expecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porrò tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non dicendo, mihi significasti, Cæsar audierat: ac, simul atque, Ave, mihi dixit, statim quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo petii, ut ad te literas mitteret, quibus maximè ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius quàm ad urbem accederem, ubicunque esses, ad te percurrissem, & hoc à te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuósque omnes funditus evertas: ne te sciens prudénsque eò demittas, unde exitum vides nullum esse. Quòd si te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam & jactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris, & ego te sapienter fecisse judicabo, & Cæsarem non offendes.

CICERO ATTICO SAL.

10 ME cæcum, qui hæc antè non viderim! Misi ad te epistolam Antonii. Ei cùm ego sæpissime scripsissem, nihil me contra Cæsaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiæ; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle, nec idipsum certum etiam nunc habere; vide quàm ad [1] παροινικῶς:

Tuum consilium quàm verum est? Nam qui se medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte judicare videtur. Sed ego is non sum, qui statuere debeam, jure quis proficiscatur, nec-ne. Partes mihi Cæsar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer. Quare parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. Ad Cæsarem mittas censeo, & ab eo hoc petas. Non dubito quin impetraturus sis, cùm præsertim te amicitiæ nostræ rationem habiturum esse pollicearis.

Habes [2] σκυτάλην Λακωνικήν. Omnino excipiam hominem. Erat autem v Non. venturus vesperi, id est, hodie. Cras igitur ad me fortasse veniet. Tentabo, [3] ac dicam, me nihil properare; missurum ad Cæsarem: clàm ibo; cum paucissimis alicubi occultabor; cautè hinc istis invitissimis evolabo, atque utinam [4] ad Curionem, [5] σὺν θεῷ. [6] Τοὶ λέγω. Magnus dolor [7] accessit. Efficietur aliquid dignum nobis. [8] Δυσουρία tua mihi valde molesta. Medere

1. Παροινικῶς] Id est, vinolentè, petulanter, contumeliosè. LAMBINUS. Sed τυραννικῶς legebat Victorius: quod Mongalto non displicet.

2. Σκυτάλην Λακωνικὴν] Brevem epistolam, quales occultis, gravibúsque de rebus Lacedæmonii ad imperatores suos, in loro scriptas, unde σκυτάλαι dictæ, mittebant. Vide Gellium lib. XVII. c. 9. & Suidam. MANUTIUS.

3. *Ac dicam*] Vulgata *audeam*. Deinde pro *clàm ibo*, eadem *clamabo*. Ac denique pro *cautè*, habet *carris*. Ubi nullus poterat elici sensus è vulgatâ, peto hanc veniam, ut mihi liceat è conjecturis vel Manutii, vel Grævii, contextum semel refingere. Quòd si cui temeraria videtur hæc ratio, videtur & mihi. Quid tamen facias, ubi tenebræ plus quàm Cimmeriæ? OLIVETUS.

4. *Ad Curionem*] In Siciliam. Is enim Ciceronem admodum diligebat. MANUT.

5. Σὺν θεῷ] *Favente Deo.* Hoc non separatim lego, sed cum superioribus conjungo, & à sequentibus disjungo. Sic enim se evolaturum confirmat, si modò adjuvet Deus. IDEM.

6. Τοὶ λέγω] Τοὶ pro σοὶ, Doricè. *Tibi*, inquit, *dico*: evolabo hinc. IDEM.

7. *Accessit*] Ex literis Antonii. IDEM.

8. Δυσουρία] Urinæ difficultas.

Medere amabo, dum est [9] ἀρχή. De [10] Massiliensibus gratæ tuæ mihi literæ. Quæso ut sciam quidquid audieris. Siciliam cuperem, si possem palàm; quod à Curione [11] effeceram. Hîc ego Servium expecto. Rogor enim ab ejus uxore & filio: & puto opus esse. [12] Hic tamen Cytheridem secum lecticâ apertâ portat, alterâ uxorem: septem præterea conjunctæ lecticæ amicarum sunt, an amicorum? Vide quàm turpi leto pereamus: & dubita, si potes, quin ille, seu victus, seu victor redierit, cædem facturus sit. Ego verò vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, cùm illum convenero. Juvenem nostrum non possum non amare: sed ab eo nos non amari planè intelligo. Nihil ego vidi tam [13] ἀνηθοποίητον, tam aversum à suis, tam nescio quid cogitans. Vim incredibilem molestiarum! Sed erit curæ, & est, ut regatur. Mirum est enim ingenium. [14] Ἤθους ἐπιμελητέον.

9. Ἀρχή.] *Principium.*

10. *Massiliensibus*] Ausis Cæsari portas claudere. *Cæs.* lib. I de bel. civ. CORR

11. *Effeceram*] Obtinueram. Suprà, epistolâ 4. MANUTIUS.

12. *Hic*] M. Antonius. *Cytheridem*, mimam, de quâ Philipp. II. cap. 24.

13. Ἀνηθοποίητον] *Alienum à rectâ morum conformatione.*

14. Ἤθους ἐπιμελητέον] *Moribus adhibenda diligentia.* Hæc de Q. filio.

CICERO ATTICO SAL.

OBSIGNATA jam epistolâ superiore, non placuit ei dari, cui constitueram, quòd erat alienus: itaque eo die data non est. Interim venit Philotimus, & mihi à te literas reddidit: quibus quæ de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil [1] ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil quod non quò velis uno sermone possis perducere. Ne multa; omnes suos, etiam quibus irascitur crebriùs, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quòd de puero [2] aliter ad te scripsit, & ad matrem de filio, non reprehendo. [3] De itinere, & de sorore quæ scribis, molesta sunt, eóque

1. Ὕπουλον] Subdolum.

2. *Aliter*] Patruus es; mater est: aliter scribitur ad patruum, aliter ad matrem. Hæc pulchrè interpretatus est Mongaltus noster.

3. *De itinere, & de sorore*] De itinere Quinti filii, & de sorore tuâ à viro suo, fratre meo, dissentiente. Neque sanè unquam inter eos convênit. MANUT.

eóque magis, quòd ea tempora nostra sunt, ut ego his mederi non possim: nam certè mederer: sed quibus in malis, & qua in desperatione rerum simus, vides. Illa de ratione nummariâ non sunt ejusmodi (sæpe enim audio ex ipso) ut non cupiat tibi [4] præstare, & in eo laborat. Sed si mihi Q. Axius in hac mea fuga H-S XIII non reddit, quæ dedi ejus filio mutua, & utitur excusatione temporis; si Lepta; si cæteri; soleo mirari, de nescio [5] queis H-S XX cum audio ex illo se urgeri. Vides enim profectò angustias. Curari tamen ea tibi utique jubet. An existimas illum in isto genere lentulum, aut restrictum? nemo est minùs. De fratre satis. De ejus filio, indulsit illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem suorum; ferocem fortasse, atque arrogantem, & infestum facit. Itaque habet hæc quoque, quæ nascuntur ex indulgentia: sed ea sunt tolerabilia: (quid enim dicam, hac juventute?) ea verò, quæ mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in queis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro, non; suas radices habent: quas tamen evellerem profectò, si liceret. Sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facilè teneo. Nihil est enim eo tractabilius: cujus quidem misericordiâ languidiora adhuc consilia cepi: &, quo ille me fortiorem vult esse, eo magis timeo ne in eum existam crudelior. Sed Antonius venit heri vesperi. Jam fortasse ad me veniet; aut ne id quidem, quoniam scripsit quid fieri vellet. Sed scies continuò quid actum sit. Nos jam nihil nisi occultè. De pueris quid agam? parvóne navigio committam? Quid mihi animi in navigando censes fore? Recordor enim, æstate cum illo Rhodiorum [6] ἀφράκτῳ navigans, quàm fuerim sollicitus. Quid, duro tempore anni, [7] actuariolo fore censes? Rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir planè & civis bonus. Quæ ille monstra, dii immortales! Etiámne Balbus in Senatum venire cogitet? Sed ei ipsi cras ad te literas dabo. Vectenum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse:

---

4. *Præstare*] Satisfacere, solvere.

5. *Queis*] Hîc, & paulo pòst, pro *quibus*, ut Æneid. I. 99. *Queis ante ora patrum.*

6. Ἀφράκτῳ] Vide lib. V. & 11. 12.

7. *Actuariolo*] *Actuaria* erant naves minores oblongæ, quæ remis impellebantur, & funibus trahebantur, nonnunquam & velis propellebantur. Vide Scheffer. de Milit. naval. II. cap. 2. GRÆV.

esse: cum eo, quòd [8] ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, [9] θυμικώτερον eram jocatus. Id tu, si ille aliter acceperit ac debuit, lenies. *Monetali* autem [10] adscripsi, quòd ille ad me, *Proconsuli*. Sed quoniam est homo, & nos diligit, ipse quoque à nobis diligatur. Vale.

8. Ἀποτόμως] *Acerbè*, *asperè*, ductum à medicis, qui secant & urunt, & ἀποτόμοι dicuntur. ERNESTUS.
9. Θυμικώτερον] Stomachosiùs.
10. *Adscripsi*] Titulum hunc appinxi ejus nomini, *Monetali*, non III. Viro A. A. A. F. F. quòd ille ad me *Ciceroni Procos.* non *Ciceroni Imp.* J. F. GRON.

CICERO ATTICO SAL.

QUIDNAM mihi futurum est? aut quis me non solùm infelicior, sed jam etiam turpior? Nominatim de me sibi im- 12
peratum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, cadúntque ea, quæ diligentissimè sunt cogitata, teterrimè? Ego enim Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. Is de me [1] ad Hortensium scripserat. [2] Reginus erat totus noster. [3] Huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. Quò me nunc vertam? Undique custodior. Sed satis lacrymis. [4] Πάρωρον πλευστέον igitur, & occultè in aliquam onerariam corrependum. Non committendum, ut etiam [5] compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, majora quædam consequemur. Sit modò rectè in Hispaniis: quanquam de ipsa Sicilia utinam sit verum: sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, defectum habere cœpisse. Non credo, ut est [6] luculentus auctor. Potuisse certè tenere illam provinciam scio. Ab Hispaniis autem jam audietur. Hìc nos C. Marcellum habemus eadem de re cogitantem, aut bene simulantem: quanquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo ejus audie-

1. *Ad Hortensium*] Q. filium infero mari à Cæsare præfectum. CORRAD.
2. *Reginus*] L. Minutius Basilius, qui etiam præerat infero mari.
3. *Huic*] M. Antonio.
4. Πάρωρον πλευστέον] Præter tempus, nondum aperto mari navigandum.
5. *Compacto*] Convento, pactione. Sic Plaut. *compacto rem agunt*. CORRAD.
6. *Luculentus auctor*] Is, qui hæc dixit. Εἰρωνικῶς. MANUTIUS.

audiebam. Tu, quæso, si quid habebis novi. Ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severiùs [7] adhibebo. Utinam proficere possim: tu tamen eas epistolas, quibus asperiùs de eo scripsi aliquando, concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. Servium expecto, nec ab eo quidquam [8] ὑγιές. Scies quidquid erit. Sine dubio errasse nos confitendum est. At semel? at una in re? immo omnia, quo diligentiùs cogitata, eo facta sunt imprudentiùs.

[9] Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ:

in reliquis modo ne ruamus. Jubes enim de profectione mea providere. Quid provideam? ita patent omnia, quæ accidere possunt, ut ea si vitem, [10] sedendum sit cum dedecore & dolore; si negligam, periculum est ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miseriis simus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab [11] istis quamvis acerbam injuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. Quòd si nobis cursus, quem speraram, pateret; effecissem aliquid profectò, ut tu optas & hortaris, dignum nostrâ morâ. Sed mirificæ sunt custodiæ: & quidem ille ipse Curio suspectus. Quare vi, aut clàm agendum est: & si vi, fortè & cum tempestate: clàm autem istis; in quo si quod [12] σφάλμα, vides quàm turpe est. [13] Trahimur: nec fugiendum, si quid violentius. [14] De Cælio, sæpe mecum [15] agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. [16] Massiliensium factum cùm ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, rectè esse in Hispaniis. Minùs enim auderent, si aliter esset, & scirent: nam & [17] juncti, & diligentes sunt. Odium autem rectè ani-

7. *Adhibebo*] Manutius exponit, severo vultu eum accipiam, sed quis *adhibere* pro accipere dixit? Mendosum esse locum existimo, & sic restituendum: *severius cohibebo.* GRÆVIUS.

8. Ὑγιές] *Sani*, & supple, expecto nihil.

9. Ἀλλὰ] Vide lib. VII. Ep. 1.

10. *Sedendum*] Manendum in Italiâ. MAN.

11. *Istis*] Cæsarianis.

12. Σφάλμα] *Lapsus, error.* Si nostrâ culpâ evenit, ut à Cæsarianis retineamur.

13. *Trahimur*] Honestum nos trahit ad Pompeium, nec, si quid nobis ob hanc causam accidere possit acerbius, recusandum. MANUTIUS.

14. *De Cælio*] Consulari, qui, ut Syllæ tyrannidem impediret, olim in Italiâ bellum excitavit. CORRADUS.

15. *Agito*]. Ut illum imiter. Talem occasionem, qualem habuit ille. IDEM.

16. *Massiliensium*] Quòd Cæsari portas clauserunt. Suprà. MANUTIUS.

17. *Juncti*] Juncti scilicet Hispaniis, hoc est, vicini. Hæc locutio cur quemquam potuerit

animadvertis ſignificatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia aſſumpſit, alieniſſimas eſſe video. Sed tamen nihil inimicius, quàm ſibi ipſe. Illud rectè times, ne [18] ruat. Si deſperarit, certè ruet. Quo magis efficiendum aliquid eſt, fortunâ velim [19] meliore, animo Cæliano. Sed primum quidque; quod, qualecunque erit, continuò ſcies. Nos juveni, ut rogas, ſuppeditabimus, & [20] Peloponneſum ipſam ſuſtinebimus. Eſt enim indoles: modò aliquod hoc ſit [21] ἦθος διδαχῇ ἁλωτὸν: quod ſi adhuc nullum eſt, eſſe tamen poteſt: aut [22] ἀρετὴ non eſt διδακτὸν: quod mihi perſuaderi non poteſt.

---

potuerit offendere mirum eſt, cùm ſit multorum uſu trita. Scirent, inquit, quia vicini ſunt Hiſpanis, & rerum ſuarum ſemper ſatagentes, ſi in Hiſpaniis rectè non eſſet. GRÆVIUS.

18. *Ruat*] In fortunas, vitámque civium. Epiſt. 8. MANUTIUS.

19. *Meliore*] Quàm fuit fortuna Cælii, qui cum Bruto, & Carinate à Pompeio fuit oppreſſus: ſi modò is eſt, de quo ſcribit Plut. in Pompeio. CORRAD.

20. *Peloponneſum ipſam*] Qui difficilem provinciam ceperunt, eos, ut ſuſtineant quod ſuſceperunt, hortamur his verbis: *Spartam nactus es, hanc orna*: quòd ii, quibus, ut Spartæ naſcerentur, contigiſſet, eniti vehementer deberent, ne tam nobili patriâ minùs digni viderentur. Sed Cicero, qui regendum Quintum filium ſuſceperat, non contentus, ſi Spartam diceret, Peloponneſum dixit, ut plus ſignificaret: quoniam pars eſt Sparta Peloponneſi. Suſtinebimus, inquit, quam ſuſcepimus, non Spartam, ſed Peloponneſum ipſam. MANUT.

21. Ἦθος] Ingenium, quod diſciplinâ ſubigi & domari poſſit.

22. *Ἀρετὴ non eſt διδακτὸν*] *Virtus*, non eſt id, quod *tradi doctrinâ poſſit*.

CICERO ATTICO SAL.

EPISTOLA tua gratiſſima fuit meæ Tulliæ, & mehercule — 13
mihi. Semper ſecum aliquid afferunt tuæ literæ. Scribes igitur: ac ſi quid ad ſpem poteris, [1] ne dimiſeris. Tu [2] Antonii

---

1. *Ne dimiſeris*] Ut hujuſcemodi ſententiam innuat: Si igitur aliquid ad ſpem poteris, ne dimiſeris. Nec enim in vulgatâ lectione, *me de miſeriis*, mihi ſatis probatur hic ſenſus: Scribes aliquid mihi ad ſpem, quod ſi diligenter feceris, poteris me de miſeriis eripere: nec enim ſpes ſola alicujus boni eventûs, ſatis eſt ad extrahendum aliquem ex miſeriis. Quare niſi veterem ſcripturam contemnis, & novâ mendoſiorem putas, ſuſpicandum eſt, in antecedentibus dictionibus vitium eſſe: quod tamen ubi ſit, non perſpicio. VICTORIUS.

2. *Antonii leones*] Antonius impensè delectabatur leonibus, adeò ut poſt Pharſalicam Cæſaris victoriam, jugo primus ſubderet, ad currúmque & rhedam jungeret, ut referunt Plinius lib. VIII. cap. 16. Plutarchus in vitâ. Hoc autem Atticus putabat eſſe argumentum feri & crudelis animi, & ideò

nii leones pertimescas, cave. Nihil est illo homine jucundius. Attende [3] πρᾶξιν πολιτικῶ. Evocavit literis è municipiis [4] denos: & Quatuor-viri venerunt ad villam ejus manè. Primùm dormiit ad horam tertiam: deinde, cùm esset nuntiatum, venisse Neapolitanos & Cumanos, (his enim est Cæsar [5] iratus) postridie redire jussit: lavari se velle, & [6] περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι. Hoc heri effecit. Hodie autem in [7] Ænariam transire constituit. Exulibus reditum pollicetur. Sed hæc omittamus; de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi literas. De Tirone gratum. Vectenum [8] diligo. Vestorio [9] reddidi. Servius pridie Nonas Maii Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos maturè videbit, mihíque dabit argumentum ad te epistolæ. Jam enim non reperio quid tibi scribam. Illud admiror, quòd Antonius ad me ne nuntium quidem, cùm præsertim me valde observarit. Videlicet aliquid atrocius de me [10] imperatum est: coràm negare mihi non vult: quod ego nec rogaturus eram, nec, si impetrassem, crediturus. Nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quæso, si quid in Hispaniis: jam enim poterit audiri: & omnes ita expectant, ut si rectè fuerit, nihil negotii futurum putent. Ego autem nec retentis his confectam rem puto; neque amissis desperatam. Silium, & Ocellam, & cæteros credo [11] retardatos. Te quoque à Cur-

---

ideò illum pertimescebat. Quem timorem Cicero jubet eum ponere, signis quibusdam docens Antonium nihil præter voluptariam jucundámque vitam agitare. POPMA.

3. Πρᾶξιν πολιτικῶ] Factum cive dignum rempublicam administrante. Εἰρωνικῶς.

4. *Denos*] Hoc est: totum senatum. Venerunt soli consules loco senatûs; quod sæpe fit sumptuum minuendorum, aliorúmque incommodorum declinandorum causâ, quæ si totus senatus, omnésque abessent domo magistratus, facilè possent oriri. GRÆVIUS. Pro *Denos*, Manutius legendum existimat *Decuriones*.

5. *Iratus*] Quod hi præter cæteros benevolentiam in Pompeium ostendissent, votis olim pro ægrotantis salute factis. Epist. ult. lib. VIII. Tuscul. I. 35. MAN.

6. Περὶ κοιλιολυσίαν] *In alvo solvenda occupatum esse.*

7. *Ænariam*] Insulam Campaniæ littoribus objacentem. *Plin.* III. 6.

8. *Diligo*] Hoc est, Vectenus se suámque mihi operam probavit. MONGALT.

9. *Reddidi*] Literas à te missas. MANUTIUS. Nummos. CORRADUS.

10. *Imperatum*] Miror, inquit, nullum nuncium ad me mitti ab Antonio, qui me anteà colebat. Sed jam mihi subolet hujus rei causa. Nimirum illi imperatum est à Cæsare, ne me dimittat, sed vi retineat. Mihi verò facultatem discedendi petituro non vult coràm negare propter amicitiam, quam semper præ se tulit. GRÆVIUS.

11. *Retardatos*] Cæsarianis custodiis, ne discedere possint ex Italiâ. MANUT.

[12] à Curtio impediri video. Etsi, ut opinor, habes [13] κέλητα ἄοκνον.

12. *A Curtio*] Opinor, quia debitam Attico pecuniam non solveret. Cogitabat autem Atticus in Epirum. IDEM.

13. Κέλητα ἄοκνον] *Veredum impigrum*, quíque ocyssimo cursu sessorem ferat, quales erant equi illi publici, quorum usus olim non patebat nisi ex diplomatibus. Quâ de causâ cùm Cicero significaret Atticum diploma obtinuisse, quo ipsi liceret cursu publico ex Italiâ exire, scribit eum habere κέλητα ἄοκνον. Hunc enim locum de diplomate intelligendum esse declarant hæc verba ex epistolâ penultimâ hujus libri, *De diplomate admiraris*. BOSIUS. Sed est in optimis libris veteribus ἰκιτίονον, quod ad veram lectionem proximè accedit; εὖ ἰτίον ὄν, id est, ad verbum, *Bene eundum aliquod*, quo Diploma satis apertè significatur. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

O VITAM miseram! majúsque malum, tam diu timere, quàm est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, 14
cùm venisset Nonis Maii, postridie ad me venit. Ne diutiùs te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Nunquam vidi hominem perturbatiorem metu: neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum; illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cùm propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, quâ erui nusquam, nisi ex privatorum bonis, posset. Atque hæc ita multis cum lacrymis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturnâ miseriâ non exaruisse. Mihi quidem etiam lippitudo hæc, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacryma est, sed sæpiùs odiosa est [1] propter vigilias. Quamobrem quidquid habes ad consolandum collige, & illa scribe, non ex doctrina, neque ex libris: nam id quidem domi est; sed nescio quo modo imbecillior est medicina, quàm morbus: hæc potiùs conquire, de Hispaniis, de Massilia: quæ quidem satis bella Servius affert: qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. Hæc igitur si habebis, & talia. Et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. Sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum: sed tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo [2] malle, quidquid

1. *Propter vigilias*] Nam sæpe tantum est mali, ut somnum diù prohibeat. Vel, quia somnum ego capere non possum, cùm quies nocturna in lippitudine maximè requiratur. CORRADUS.

2. *Malle*] Supple, mori dicebat. IDEM.

quid foret. Odiosus scrupulus de [3] filii militia Brundusina. Unum illud firmissimè asseverabat, si damnati restituerentur, in exilium se iturum. Nos autem ad hæc, & id ipsum certò fore, &, quæ jam fiebant, non esse leviora; multáque colligebamus. Verùm ea non animum ejus augebant, sed timorem, ut jam celandus magis de nostro consilio, quàm [4] ad idem videretur. Quare in hoc non multum est. Nos à te admoniti de Cœlio cogitabimus.

3. *Filii*] Vide lib. IX. 18. X. 3.

4. *Ad idem*] Vocandus. Alii *ad diem* rectè: celandus fuit Servius quem ad diem videretur discedendum. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

15 SERVIUS cùm esset apud me, Cephalio cum tuis literis VI Id. venit: quæ nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo [1] cohortibus: etenim hæ quoque, quæ in his locis sunt, labare dicuntur. Eodem die Funisulanus à te attulit literas, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei de suo negotio respondi cumulatè, cum omni tua gratia. Adhuc non satisfaciebat: debet autem mihi multos nummos, nec habetur locuples. Nunc ait se daturum: cui expensum tulerit, morari: [2] tabellariis, si apud te esset, cùm satisfecisset, dares. Quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. Sed ad majora redeamus. Quod optas [3] Cælianum illud, maturescit. Itaque torqueor, utrùm ventum expectem. Vexillo opus est: convolabunt. Quod suades ut [4] palam; prorsus assentior: itaque me profecturum puto.

1. *Cohortibus*] Quæ videntur defectionem à Cæsare cogitare. MANUTIUS.

2. *Tabellarius*] Concisè loquitur, paucis multa complexus, ut sæpe in his epistolis. Ait se nunc soluturum: sed qui sibi debeat, non solvere: scripsisse tamen ut tibi is solvat. Si solvit; & jam illa pecunia penes te est, velim ut per tabellarios ad me illam cures. *Cùm satisfecisset* scilicet tibi is, cui expensum tulerat argentum, & qui nunc tricabatur: si tibi numerasset pecuniam. Ad eum enim literas dederat Funisulanus, ut Attico numeraret, quod sibi debeat. Hinc subnectit *quantum sit*, quod à Funisulano debeatur, *Eros Philotimi tibi dicet*. GRÆV.

3. *Cælianum illud*] Tale quid, quale fecit Cælius. Ep. 12. hujus libri. CORRAD.

4. *Palam*] Ut palam vel gemmam annuli cum Gyge Lydio ad palmam convertam, & me non videndum reddam, *hoc est*, occultè discedam. De Gygis annulo, vide Cicer. III. de Off. 9. J. F. GRONOVIUS. Aliter cæteri omnes interpretantur. *Palàm* adverbialiter positum volunt. Præcedit enim, *Vexillo opus est*. Quis autem signum tollat, nisi *palàm*?

puto. Tuas tamen interim literas expecto. Servii conſilio nihil expeditur. Omnes [5] captiones in omni ſententia occurrunt. Unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem Conſulem fuiſſe [6] pœnitet. [7] Ὢ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmaſſe dicitur, ut me impediret; quò ipſe, credo, [8] honeſtiùs. Antonius autem VI Id. Capuam profectus eſt: ad me miſit, ſe pudore deterritum ad me non veniſſe, quòd me ſibi ſuccenſere putaret. [9] Ibitur igitur, & ita quidem, ut cenſes; niſi cujus gravioris perſonæ ſuſcipiendæ ſpes erit antè oblata. Sed vix erit tam citò. Allienus autem Prætor putabat [10] aliquem, ſi ego non, ex collegis ſuis. Quivis licet, dummodo aliquis. De ſorore laudo. De Quinto puero datur opera: ſpero eſſe meliora. De Quinto fratre ſcito eum non mediocriter laborare [11] de uſura: ſed adhuc nihil à L. Egnatio expreſſit. Axius de XII millibus [12] pudens: ſæpe enim aſcripſit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. Quod ſi non ſcripſiſſet, poſſémne aliter? & quidem ſæpe ſum pollicitus: ſed tantum voluit citò. [13] Me verò adjuvarent his in anguſtiis. Sed dii iſtos! Verùm alias. Te à quartana liberatum gaudeo, itémque Piliam. Ego, dum panes, & cætera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vecteno velim gratias, quòd ſtudioſus ſit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat; literas des ante quàm diſcedimus.

5. *Captiones*] Ubi quid deliberatum eſt Servio, ſtatim aliquid, atque adeò multa contrà occurrunt. Et, *captiones*, propriè dixit, cùm loqueretur de juriſconſulto; nam, à captionibus cavere, juriſconſultorum eſt. MANUT.

6. *Pœnitet*] Quia ſcit in conſulatu ſe injuriam Cæſari feciſſe, ultionem timet. IDEM.

7. Ὢ πολλῆς ἀγεννείας] Abjectum, humilémque animum, propter timorem pœnitere ſummæ dignitatis, quâ gloriari etiam deberet. IDEM.

8. *Honeſtiùs*] Remanere videatur, ſi me ſocium habeat. CORRAD.

9. *Ibitur*] Ad Pompeium. *Ut cenſes*, palàm. *Niſi ſpes*, de pace agendi. MANUTIUS.

10. *Aliquem*] Huic rei præfici oportere.

11. *De uſurâ*] Ut tibi ſolvat. Ep. 9. IDEM.

12. *Pudens*] Qui præter eam pecuniæ ſummam, quam Gallio credidi, me dare jubeat eidem XII. millia H-S. BOSIUS.

13. *Me verò*] Scilicet cum ironiâ. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

COMMODUM ad te dederam literas de pluribus rebus, cùm 16
ad me bene manè Dionyſius fuit: cui quidem ego non

modò placabilem me præbuissem, sed totum remisissem, si advenisset qua mente tu ad me scripseras. Erat enim sic in tuis literis, quas Arpini acceperam, eum venturum, facturumque, quod ego vellem. Ego volebam autem, vel cupiebam potiùs esse eum nobiscum. Quod quia planè, cùm in Formianum venisset, præciderat, asperiùs ad te de eo scribere solebam. At ille perpauca locutus, hanc summam habuit orationis; ut sibi ignoscerem; se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. Pauca respondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. Quid quæris? fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. Velim ut tibi amicus sit. Hoc cùm tibi opto, opto ut [1] beatus sis. Erit enim tam diu. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. Nam & [2] dissimulabimus, &, ut opinor, acerrimè adservabimus, navigatio modò sit, qualem opto. Cætera, quæ quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adsumus, non modò quæ scieris, audierísve, sed etiam quæ futura providebis, scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, &, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII Kal. Mai. ut ad me Curio scripsit. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat. Est enim rumor. O, si id fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem suspicionem profectionis, aut cogitationis meæ, profectus sum in Pompeianum a. d. IV Id. ut ibi essem, dum, quæ ad navigandum opus essent, pararentur. Cùm ad villam venissem, ventum est ad me: centuriones trium cohortium, quæ Pompeiis sunt, me [3] velle postridie. Hæc mecum Ninnius noster: velle eos mihi se & oppidum tradere. At ego tibi postridie à villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures; quo apparatu? Cogitavi eadem illa Cæliana, quæ legi in epistola tua; quam accepi, simul in Cumanum veni, eodem die: &

---

1. *Beatus*] Beatus hic divitem & fortunatum significat, ut sæpe apud auctores Latinos. Ideò cùm optabat Cicero ut is amicus esset Attico, simul id optabat, ut Atticus beatus esset. BOSIUS.

2. *Dissimulabimus*] Leg. *dissimulavimus*: Tacitum habuimus & occultum. Rectè in sequentibus Malaspina, *adservabimus*, ad omnia erimus intenti. Terent. Heaut. III. 3. 34. *Atqui nunc, here, hic tibi adservandus est*. J. F. GRONOV.

3. *Velle*] Supple, convenire.

& simul fieri poterat, [4] ut tentaremur. Omnem igitur suspicionem sustuli. Sed cùm redeo, Hortensius venerat, & ad Terentiam salutatum diverterat; sermone erat usus honorifico ergà me. Tamen eum, ut puto, videbo: misit enim puerum se ad me venire. Hoc quidem meliùs, quàm collega noster Antonius: cujus inter lictores lecticâ mima portatur. Tu, quoniam quartanâ cares, & non modò morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Græcia siste; & literarum aliquid interea.

4. *Ut tentaremur*] Ut commentum hoc esset Cæsarianorum, centurionibus astutè missis ad tentandum animum meum. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

PRID. Idus Hortensius ad me venit scriptâ epistolâ. [1] Vellem cætera ejus. Quàm in me incredibilem [2] ἐκτένειαν! 17
quâ quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistola tua: quam prius quàm aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. Deinde, epistolâ lectâ, cumulatissimè [3] cætera: & hercule hominem probo. Nam & doctum, & probum existimo. Quin etiam navi ejus me, & ipso convectore usurum puto. Crebrò refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quæ impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam jam confirmatam esse & à vetere morbo, & à novis tentationibus gaudeo. Ocellam vellem [4] haberemus: videntur enim esse hæc paulo faciliora. Nunc quidem [5] æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si [6] ἀκραὴς erit, utinam idem maneat Hortensius: siquidem ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris quasi nescio cujus te flagitii insimularem. Negas enim te reperire, quî mihi id

1. *Vellem cætera ejus*] Similia essent his, quæ nunc facit, cùm in cæteris malè audiat, ep. 4. hujus libri: vel essent firma, & non infantia, ep. seq. CORRAD.

2. Ἐκτένειαν] Propensionem, propensam voluntatem, liberalitatem.

3. *Cætera*] Ei sum pollicitus. MAN.

4. *Haberemus*] Ut nobiscum posset discedere. Epist. 11. IDEM.

5. *Æquinctium*]. Quod tum incidit in Maium propter turbatam anni rationem ante fastorum emendationem à Julio Cæsare institutam. Tum enim intercalandi licentiâ tempora non conveniebant suis mensibus. Sueton. Jul. GRÆVIUS.

6. Ἀκραὴς] Non perturbatum.

id in mentem venerit. Ego autem, quia ſcripſeras te proficiſci cogitare, (etenim audieram, nemini aliter licere) eò te habere cenſebam, & quia pueris diploma ſumpſeras. Habes cauſam opinionis meæ: & tamen velim ſcire quid cogites, in primíſque ſi quid etiam nunc novi eſt. XVII. Kal. Jun.

Cicero Attico Sal.

18 Tullia mea peperit XIV Kal. Jun. puerum [1] ἑπταμηνιαῖον. Quòd [2] ηὐτόκησεν, gaudebam. Quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt. Me mirificè [3] tranquillitates adhuc tenuerunt, atque majore impedimento fuerunt, quàm cuſtodiæ, quibus aſſervor. Nam illa Hortenſiana omnia fuere infantia. Ita fiet homo nequiſſimus. A Salvio liberto depravatus eſt. Itaque poſthac non ſcribam ad te quid facturus ſim, ſed quid fecerim. Omnes enim [4] Κωρυκαῖοι videntur ſubauſcultare, quæ loquor. Tu tamen ſi quid de Hiſpaniis, ſive quid aliud, perge quæſo ſcribere; nec meas literas expectaris, niſi cùm, quò opto, pervenerimus, aut ſi quid ex curſu. Sed hoc quoque timidè ſcribo. Ita omnia tarda adhuc & ſpiſſa. Ut malè poſuimus initia, ſic cætera ſequuntur. [5] Formias nunc ſequimur; [6] eâdem nos fortaſſe furiæ perſequentur. Ex Balbi autem ſermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. Dubitas igitur, quin nos in hoſtium numero habeat? Scripſi equidem Balbo, te ad me de [7] benevolentia ſcripſiſſe, & de ſuſpicione. Egi gratias. De altero ei me purga. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipſe conficior, veniſſe tempus, cùm jam nec fortiter, nec prudenter quidquam facere poſſim.

1. *Ἑπταμηνιαῖον*] Septimeſtrem.

2. *Ηὐτόκησεν*] Salva peperit.

3. *Tranquillitates*] Cùm contrà nobis vento ſit opus. Corradus.

4. *Κωρυκαῖοι*] *Corycæi.* Fuerunt populi Pamphyliæ, dicti à promontorio Coryco. Ad id cùm appuliſſent piratæ, ne ab ipſis malè tractarentur, in cæteras ſtationes navium portúſque ſe mutatis veſtibus contulerunt, & quæ ibi audierant, ad piratas retulerunt, ut nomina navigantium & quorſum navigare conſtituiſſent, ſcirent. Hinc proverbium in eos ductum, qui ſubauſcultant, quæ dicuntur, ut ea ad alios deferant. Suidas in *κωρυκαῖος*. Ernestus.

5. *Formias*] Nunc petimus; inde quamprimùm navigaturi: quo fortaſſe Cæſariani cuſtodes & corycæi quaſi furiæ nos perſequentur. Solviſſe autem Ciceronem Formiis cùm in Græciam ad Pompeium proficiſceretur, indicat Cælius lib. VIII. epiſt. ult. Popma.

6. *Eâdem*] Scilicet viâ. Grævius. Sed Vict. & Man. *eædem*. Lamb. *eòdem*.

7. *Benevolentia*] Ipſius Balbi. *Suſpicione*, me ad Pompeium navigaturum. Man.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber XI.

Cicero Attico Sal.

ACCEPI à te signatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissimè afflictor, quòd, qui eas dispensavit, neque adest istic, neque ubi terrarum sit scio. Omnem autem spem habeo [1] existimationis, privatarúmque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia: quam si his temporibus miseris & extremis præstiteris, hæc pericula, quæ mihi communia sunt cum cæteris, fortiùs feram: idque ut facias, te obtestor, atque obsecro. Ego in [2] cistophoro in Asia habeo ad H-S bis & vicies. Hujus pecuniæ permutatione fidem nostram facilè tuebere: quam quidem ego nisi expeditam relinquere putassem, [3] credens ei, cui tu scis

1. *Existimationis*] Ut iis satisfiat, quibus debeo. Nam ob hanc cautam de existimatione Ciceronis agebatur. Cæsar initio lib. III. de bello civili, *ad debitorum tuendam existimationem*, dixit. Man.

2. *Cistophoro*] Nummi genus Asiatici. Hanc pecuniam Cicero, ex administratione Ciliciæ collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quòd ibi minùs tutò fore videbatur, dimidiam ferè partem exegit, & ad Egnatium argentarium transtulit. Idem.

3. *Credens ei*] Philotimo liberto, cui rerum domesticarum administrationem commiserat, ad Pompeium profecturus. Popma.

ſcis jam pridem minimè credere, commoratus eſſem pauliſper, nec domeſticas res impeditas reliquiſſem : ob eámque cauſam ſeriùs ad te ſcribo, quòd ſerò intellexi, quid timendum eſſet. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum ſuſcipias; ut, ſi ii ſalvi erunt, quibuſcum ſum, unà cum iis poſſim incolumis eſſe, ſalutémque meam benevolentiæ tuæ acceptam referre.

Cicero Attico Sal.

2 LITERAS tuas accepi pridie Nonas Febr. eóque ipſo die ex teſtamento [1] crevi hereditatem. Ex multis meis miſerrimis curis eſt una [2] levata, ſi, ut ſcribis, iſta hereditas fidem, & famam meam tueri poteſt; quam quidem te intelligo, etiam ſine hereditate, tuis opibus defenſurum fuiſſe. [3] De dote quod ſcribis, per omnes deos te obteſtor, ut totam rem ſuſcipias, & illam miſeram meâ culpâ & negligentiâ tueare meis opibus, ſi

1. *Crevi*] In teſtamento hæres ſcriptus interdum rogabatur jubebatúrve hæreditatem cernere intra certum dierum ſpatium. veluti *Titius hæres eſto cernitóque in centum diebus proximis, quibus ſcieris poteriſque.* Nec intererat utrùm quis præſens an per epiſtolam cerneret; dummodò ſolemnia ac legitima cretionis verba proferret in hunc modum, *Cùm me Mævius hæredem inſtitueris, eam hereditatem adeo cernóque*, ut tradit Ulpianus in Inſtit. & Iſidorus lib. V. Etymol. POPMA.

2. *Levata*] Vict. Man. Lamb. *enata.*

3. *De dote*] Soluto matrimonio Craſſipedis & Tulliæ, cùm Dolabellæ Tullia nupſiſſet, Cicero valde æſtuabat in dote illi perſolvendâ. Non enim eam integram ipſi tempore nuptiarum numerarat, cùm fortaſſe à Craſſipede nondum eam exegiſſet, expectandáque dies eſſet legibus præſtituta ad dotem repetendam, quæ aut pondere, aut numero, aut menſurâ conſtabat. Hujuſmodi enim dos citiùs exigi non poterat quàm annuâ, bimâ, trimâ die. Itaque totidem penſionibus, hoc eſt, tribus ſe eam Dolabellæ ſoluturum promiſerat. Ac primâ ſolutâ, cùm adforet dies ſecundæ proximis Kal. Quintilibus, & interim Dolabella perditiſſimo nepotatu rem omnem familiarem abſumpſiſſet, incerto animo Cicero fluctuabat illíne reliquum dotis numeraret, an id Tulliæ, facto divortio, conſervaret. Nam & Tulliæ cautum volebat, &, dirempto matrimonio, verebatur, ne incerto adhuc rerum exitu Dolabellæ animum, qui gratiâ plurimum valebat apud Cæſarem, à ſe abalienaret: interim ergo dum certò conſtitueret quid facturus eſſet, cupiebat Tulliam ſuſtentari ſuis opibus, & facultatibus Attici. Hunc locum hactenus ab interpretibus malè explicatum, in eam partem, in quam interpretati ſumus, accipi debere, hoc eſt, de ſolutione dotis Tulliæ intelligendum eſſe, declarat ipſe Cicero proximis duabus epiſtolis, quarum alterâ ita ſcribit, *De penſione alterâ oro te, omni curâ conſidera, quid faciendum ſit, ut ſcripſi iis literis, quas Pollex tulit.* Alterâ hoc modo, *Quod ad Kalendas Quintiles attinet, quid vellem: utrumque grave eſt, & tam gravi tempore periculum tantæ pecuniæ, &, dubio rerum exitu, iſta, quam ſcribis, abruptio.* BOSIUS.

ſi quæ ſunt; tuis, quibus tibi moleſtum non erit, facultatibus: cui quidem deeſſe omnia, quod ſcribis, obſecro te noli pati: in quos enim ſumptus abeunt fructus [4] prædiorum? Jam [5] illa H-S LX. quæ ſcribis, nemo mihi unquam dixit ex dote eſſe detracta: nunquam enim eſſem paſſus. Sed hæc minima eſt ex iis injuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore & lacrymis ſcribere prohibeor. Ex ea pecunia, quæ fuit in Aſia, partem dimidiam ferè exegi. Tutiùs videbatur fore ibi, ubi eſt, quàm apud publicanos. Quòd me hortaris ut firmo ſim animo, vellem poſſes aliquid afferre, quamobrem id facere poſſem: ſed, ſi ad cæteras miſerias acceſſit etiam id, quod mihi Chryſippus dixit parari, (tu nihil ſignificaſti) [6] de domo, quis me miſerior uno jam fuit? Oro, obſecro, ignoſce: non poſſum plura ſcribere. Quanto mœrore urgear, profectò vides: quod ſi mihi commune cum cæteris eſſet, qui videntur in eadem cauſa eſſe, minor mea culpa videretur, & eo tolerabilior eſſet. Nunc nihil eſt, quod conſoletur; niſi quid tu efficis, ſi modò etiam nunc effici poteſt, ut ne quâ ſingulari afficiar calamitate, & injuriâ. Tardiùs ad te remiſi tabellarium, quòd poteſtas mittendi non fuit. A [7] tuis & nummorum accepi H-S LXX. & veſtimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur, velim des literas meo nomine. Noſti meos familiares. Signum requirent, aut manum: dices iis, me propter [8] cuſtodias ea vitaſſe.

---

4. *Prædiorum*] Quærit Cicero, cui rei impendantur fructus ſuarum domuum & agrorum, quos elocaverat certâ mercede colonis, ex quibus, ſi filia ejus egeat, poſſit ſublevari, cùm iis ipſe non utatur. GRÆVIUS.

5. *Illa*] Terentia ex primâ dotis Tulliæ penſione H-S. LX. detraxerat, quæ Dolabella ſibi ſolvi cum ſecundâ penſione poſtulabat. Eam verò primæ penſionis imminutionem Cicero ægrè ferebat. Ideò infrà epiſt. 24. de aliâ quâdam detractione loquens, *cùm hoc*, inquit, *tam parvum de parvâ re detraxeris, perſpicis quid in maximâ re feceris.* BOSIUS.

6. *De domo*] Id parari dixerat Chryſippus, ut domo ſuâ Cicero, quam habebat in Palatio, privaretur, propterea quòd eſſet cum Pompeio. MANUTIUS.

7. *Tuis*] Qui res tuas in Epiro curant. Nam eâ tranſierat, ad Pompeium in Græciam proficiſcens. IDEM.

8. *Cuſtodias*] Eos, qui in exercitu obſervare ſolent, ne literæ, aut nuncii Imperatoris injuſſu quoquam mittantur. ID.

Cicero Attico Sal.

3 Quid hîc agatur, ſcire poteris ex eo, qui literas attulit: quem diutiùs tenui, quia quotidie aliquid novi expectabamus: neque nunc mittendi tamen ulla cauſa fuit, præter eam, de qua tibi reſcribi voluiſti: [1] quod ad Kal. Quint. pertinet, quid vellem. Utrumque grave eſt, & tam gravi tempore, periculum tantæ pecuniæ, &, dubio rerum exitu, iſta quam ſcribis [2] abruptio. Quare ut alia, ſic hoc vel maximè tuæ fidei benevolentiæque permitto, & [3] illius conſilio & voluntati: cui miſeræ conſuluiſſem meliùs, ſi tecum olim coràm potiùs, quàm per literas, de ſalute noſtra, fortuníſque deliberaviſſem. Quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendêre, etſi iſta res [4] nihil habet conſolationis, tamen etiam præcipua multa ſunt, quæ tu profectò vides, ut ſunt, & graviſſima eſſe, & me facillimè vitare potuiſſe; ea tamen erunt minora, ſi, ut adhuc factum eſt, adminiſtratione diligentiâque tuâ levabuntur. Pecunia apud Egnatium eſt. [5] Sit à me, ut eſt: neque enim hoc quod agitur, videtur diuturnum eſſe poſſe; ut ſcire jam poſſim, quid maximè opus ſit: etſi egeo rebus omnibus; quod [6] is quoque in anguſtiis eſt, qui-cum ſumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, conſtitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea feciſti, velim, ſi qui erunt, ad quos aliquid ſcribendum à me exiſtimes, ipſe conficias. Tuis ſalutem dic. Cura, ut valeas. In primis id, quod ſcribis, omnibus rebus cura & provide, ne quid [7] ei deſit, de qua ſcis me miſerrimum eſſe. Idibus Jun. ex caſtris.

1. *Quod ad Kal.*] Quod pertinet ad ſecundam penſionem dotis Tulliæ quæ Kal. Quintilib. numeranda eſt Dolabellæ, hoc magnam utrâque ex parte habet difficultatem. Nam ſi ſolvo, periculum eſt amittendæ tantæ pecuniæ, quam Dolabella fortè abſumet: ſi retineo, & auctor ſum Tulliæ divortii faciendi, verendum ne Dolabella qui gratiâ plurimum valet apud Cæſarem, iſtâ contumeliâ laceſſitus, odium Cæſaris in me concitet. Pop.

2. *Abruptio*] Subitum divortium. Id.

3. *Illius*] Tulliæ.

4. *Nihil*] Legendum, libris omnibus invitis, *etſi iſta res non nihil habet conſolationis*. Nam recepta, quamvis eadem ſit antiqua, ferri tamen non poteſt. Lambinus. Præiverant Corrad. & Malaſp.

5. *Sit*] Relinquatur meo nomine, & quaſi meo periculo, ut ep. 7. lib. IV. Corr.

6. *Is quoque*] Pompeius. Idem.

7. *Ei*] Tulliæ. Idem.

Cice-

CICERO ATTICO SAL.

ACCEPI ab Isidoro literas, & postea datas binas. Ex proximis cognovi [1] prædia non venisse. Videbis ergo ut sustentetur per te. [2] De Frusinati, si modò futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas literas quòd requiris, impedior inopiâ rerum, quas nullas habeo literis dignas; quippe cui nec quæ accidunt, nec, quæ aguntur, ullo modo probentur. Utinam coràm tecum olim potiùs, quàm per epistolas. Hìc tua, ut possum, [3] tueor apud hos. Cætera [4] Celer. Ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi & meis rebus aptum esset. Quid sit gestum novi, quæris: ex Isidoro scire poteris: reliqua [5] non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maximè velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: quâ levatâ, ero unà cum eo qui negotium gerit, éstque in spe magna. Brutus amicus in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod cautè à me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni curâ considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis literis, quas Pollex tulit. 4

1. *Prædia non*] Ut volebam, quo Tulliæ nihil deesset. Ep. 2. hujus lib. CORR.

2. *De Frusinati*] Fundum Frusinatem Cicero vendiderat, hac lege, ut redimere posset. De eâ redemptione, quæsierat Atticus, quid cogitaret, utrùm eam aliquando fieri vellet, an prorsùs abjecisset. Respondet, redemptionem se probare, quoniam ille fundus sibi futurus esset opportunus. Redemptio tamen hoc tempore facta non est, ut patet ex epistolâ 14. MANUTIUS.

3. *Tueor*] *Hìc*, in Epiro, ubi tum erant castra Pompeii, laboro, ne qui militum aut ducum vexet aut diripiat res hominésque tuos. J. FR. GRON.

4. *Celer*] De quo, lib. X. ep. 1. XII. 7. Legebat Pantagathus, *Celer ipse. Fugi*, &c. Muretus verò, *Cæterùm ipse Fugi*; omisso *Celeris* nomine.

5. *Non videntur*] Cur autem hoc? quia scilicet factum erat prælium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeii fortuna superior fuit. Quo ex prælio tantum fiduciæ ac spiritûs Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed *vicisse jam sibi viderentur*. Cæsar, de bello civili, libro III. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

QUÆ me causæ moverint, quàm acerbæ, quàm graves, quàm novæ, coëgerintque impetu magis quodam animi 5

uti,

uti, quàm cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere. Fuerunt quidem tantæ, [1] ut id, quod vides, effecerint. Itaque nec quid ad te scribam de meis rebus, nec quid à te petam, reperio. Rem & summam negotii vides. Equidem ex tuis literis intellexi, & iis, quas communiter cum aliis scripsisti, & iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, [2] te subdebilitatum novas rationes [3] tuendi mei quærere. Quod scribis placere, ut propiùs accedam, itérque per oppida noctu faciam; non sanè video, quemadmodum id fieri possit. Neque enim ita apta habeo diversoria, ut tota tempora diurna in his possim consumere; neque ad id, quod quæris, multum interest, utrùm me homines in oppido videant, an in via. Sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quemadmodum commodissimè fieri posse videatur. Ego propter incredibilem & animi & corporis molestiam conficere plures literas non potui: iis tantùm rescripsi, à quibus acceperam. Tu velim & Basilo, & quibus præterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos; profectò intelligis rem mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. Quod [4] de Vatinio quæris: neque illius, neque cujusquam mihi præterea officium deesset, si reperire possent, qua in re me juvarent. Quintus [5] aversissimo

1. *Ut id quod vides*] Ut ab armis discederem. CORRADUS. Hanc scripsit Brundusii, post Pompeium acie Pharsalicâ profligatum. MANUTIUS.

2. *Te subdebilitatum*] Lamb. *te subitâ re quasi debilitatum*. Ex ingenio.

3. *Tuendi mei*] Excusandi, & purgandi apud Cæsaris amicos, à quibus Ciceroni timendum erat: ut pote qui in eorum potestate esset. MANUTIUS.

4. *De Vatinio*] Atticus scire volebat quo animo Vatinius erga illum esset, injuriæne an beneficii memor. Plurimùm enim poterat Cæsare victore Vatinius, & erat designatus Cos. cum Q. Fusio Caleno. POPMA.

5. *Aversissimo*] Quoniam in sequentibus epistolis de Quinti maledictis in Marcum fratrem legetur, ejus rei causam non ab re est hoc loco pluribus explicare. Cùm Cneus Pompeius, Brundusio profectus, in Græciam navigasset, ut classe, quanta maxima fieri posset, comparatâ, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæsarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italiâ resideret, an Pompeium sequeretur, suadentibus nonnullis, & maximè Quinto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus est, ut ostendit epistolâ hujus libri 9. cùm dicit: *Cessimus, vel potiùs parui. Ex quibus unus, quâ mente fueris, is, quem mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te, & alios misit*. Loquitur enim de Quinto fratre. Profligato deinde Pompeio, cùm in Italiam M. Cicero rediisset, veritus est Quintus, ne frater, quò faciliùs à Cæsare veniam impetraret, suæ ad Pompeium profectionis causam in ipsum conferret. Itaque turpi & scelerato mendacio

mo à me animo Patris fuit. [6] Eòdem Corcyrâ filius venit. Inde [7] profecto eos unà cum cæteris arbitror.

cio confinxit, sibi Marcum fratrem auctorem fuisse, ut ad Pompeium proficisceretur, & ubicunque fuit, maledicta in fratrem conferre non destitit. MAN.

6. *Eòdem*] Patras: ut sit potiùs, ad eundem locum, quàm eodem animo. ID.

7. *Profectos*] Ad Cæsarem. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

SOLLICITUM esse te cùm tuis communibúsque fortunis, 6
tum maximè de me, ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modò non minuitur, cùm socium sibi adjungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maximè possim. Probas enim meum consilium, negásque mihi quidquam tali tempore potiùs faciendum fuisse. Addis etiam (quod etsi mihi levius est, quàm tuum judicium, tamen non est leve) cæteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. Id si ita putarem, leviùs dolerem. Crede, inquis, mihi. Credo equidem: sed scio, quàm cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis nunquam pœnituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus conjunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut jam omnium judicio constitutum esset, omnium vestrûm bona prædam esse illius victoriæ; vestrûm, planè dico; nunquam enim de te ipso nisi crudelissimè cogitatum est. Quare voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: consilii pœnitet. In [1] oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserer. Minùs sermonis subiissem: minùs accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundusii jacére in omnes partes est molestum. Propiùs accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt. Quos ego modò paulisper [2] cum bacillis in turbam conjeci ad oppidum accedens,

1. *Oppido aliquo*] Vel Achaiæ, vel alicujus provinciæ, quæ esset à bello vacua: donec arcesserer à Cæsare in Italiam: quod & tutius, & magis honorificum fuisset. MANUTIUS.

2. *Cum bacillis*] Id est, jussi sine securibus (quas habebant magistratus extra urbem) tantùm cum fascibus, non iro ordine, ut lictores solent ante magistratus, sed

dens, ne quis impetus militum fieret. [3] Reliquo tempore me domo. [4] Te nunc ad Balbum & Oppium: [5] iis placeret modò propiùs accedere, ut hac de re considerarem: credo fore auctores: sic enim recipiunt, Cæsari non modò de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curæ fore: méque hortantur, ut magno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quæ quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. Sed ingero præterita. Vide, quæso, igitur ea, quæ restant, & explora cum istis; & si putabis opus esse, & si istis placebit, quo magis factum nostrum Cæsar probet, quasi de suorum sententia factum. Adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii; scribántque ad Cæsarem, me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. Tulliæ meæ morbus, & imbecillitas corporis me exanimat: quam tibi intelligo magnæ curæ esse; quod est mihi gratissimum. [6] De Pompeii exitu mihi dubium nunquam fuit. Tanta enim desperatio rerum ejus, omnium regum & populorum animos occuparat, ut, quocunque venisset, hoc putarem futurum. Non possum ejus casum non dolere: hominem enim integrum, & castum, & gravem cognovi. De Fannio consoler te? perniciosa loquebatur de mansione tua. L. verò Lentulus Hortensii domum sibi, & [7] Cæsaris hortos, & Baias desponderat. Omnino hæc eodem modo ex hac parte fiunt; nisi

sed confusè incedere, quasi essent è turbâ occurrentium consectantiúmque, ne milites Cæsariani, qui in præsidio oppidi sunt, in eos & me impetum facerent, ut pote non agnoscentes imperium cujusquam Pompeiani. J. F. GRONOV.

3. *Reliquo*] Vulgò, *Recipio tempore me domo.* Quod esse corruptissimum omnes clamant: alii aliter emendare conati sunt. Placuit conjectura Gronoviana, ex quâ sensus elicitur commodus. *Reliquo tempore*, ex quo Brundusium accessi, contineo *me domo* abditum. Paulo pòst legitur, *recipiunt:* quod erroris ansas, ni fallor, scriptori librario dedit. OLIVET.

4. *Te nunc ad Balbum & Oppium*] Supple, confer. *Balbum* omittunt Vict. &Man.

5 *Iis placeret*] Subintelligendum, *si.* Propert. *Illa velis, poteris*, &c. Id est, ab his si posses impetrare, cuperem hinc movere, & propiùs accedere, nósque duos alicubi congredi, ut deliberaremus unà, quid mihi faciendum sit. J. F. GRON.

6. *De Pompeii exitu*] De Pompeii morte in Ægypto quod nuntiatum est, statim credidi. Adeò omnes & Reges & populi fortunæ ejus diffidere cœperant, ut quocunque se contulisset, credibile foret, idem eventurum fuisse, nempe ut in gratiam Cæsaris victoris occideretur. Exemplum est etiam in Rhodiis. *Fam.* XII. 14. IDEM.

7. *Cæsaris hortos*] L. Julii Cæsaris, qui cum Caio Dictatore communem proavum habuerat; avunculus autem erat M. Antonii, à quo tamen proscriptus est, *Flor.* IV. 6. pater autem ejus L. Cæsaris, qui occisus est post Africanam victoriam. *Suet. Jul.* 75. IDEM.

nisi quòd illud erat infinitum: omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. Sed velim hæc aliquando solutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut [8] deprecaretur. De filio nihil audivi. Sed quære ex Diochare, Cæsaris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandrinas literas attulit. Is dicitur vidisse, an euntem, an jam in Asia? Tuas literas, prout res postulat, expecto: quas velim cures quamprimùm ad me perferendas. IV Kal. Decembris.

8. *Deprecaretur*] Pro se & filio Cæsarem contra Pharnacem ex Ægypto venturum. Vide epist. seq. & Hirtium, de Bello Alexandr. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

GRATÆ tuæ mihi literæ sunt, quibus accuratè perscripsisti 7
omnia, quæ ad me pertinere arbitratus es. Factum igitur, ut scribis, istis placere, iisdem istis lictoribus me uti; quòd concessum Sextio sit; cui non puto [1] suos esse concessos, sed ab ipso datos. Audio enim eum ea senatus-consulta improbare, quæ post discessum Tribunorum facta sunt. Quare poterit,

1. *Suos*] Consulibus L. Lentulo, & C. Marcello, cùm Q. Cassius, & M. Antonius tribuni plebis S. C. contra Cæsaris dignitatem fieri prohiberent; factum est per Cæsaris inimicos, ut, intercedendi potestate privati, de suâ salute cogitare die septimo cogerentur. Itaque ad Cæsarem, qui Ravennæ erat, profugerunt. Postea Senatus-consulta quæ Pompeius vult, & ut vult, multa fiunt injustè: non enim rectè Senatus-consultum fieri potest, cùm tribunis plebis intercedendi potestas erepta est. Sed Pompeius tamen iis Senatus-consultis delectus habuit, pecunias exegit, provincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sextio. Cæsar autem, devicto Pompeio, ea senatus-consulta improbavit, quæ post fugam tribunorum facta erant; quòd, tribuniciâ potestate sublatâ, nihil legibus, nihil more majorum, nihil jure actum videretur. Quod cùm ita esset, sequebatur, ut & provincias & lictores amitterent ii, qui hæc à senatu post fugam tribunorum habuissent. Quòd si qui ex his erant, quibus Cæsar lictores relinquere, & institutum tamen illud suum de senatus-consultis improbandis retinere vellet: hac utebatur viâ: lictores, quos à senatu habuerant, adimebat, alios deinde ipse dabat. Ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur; & ea, quæ senatus post fugam tribunorum decreverat, ne valerent. Itaque dicit Cicero, *Cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos: audio enim eum ea S. C. improbare, quæ* &c. Sextius enim erat ex iis qui lictores, id est imperium illis Senatus-consultis habuerat. Et dicit, *Suos*; quos habuerat anteà: *Ab ipso datos*, à Cæsare. Suprà autem, *Iisdem istis*, id est, iis quos tunc habeo. Non enim ex iis erat Cicero, qui lictores habuerant post fugam tribunorum: sed eos ante illud tempus habueram, cùm Ciliciam provinciam non à senatu solùm, sed etiam à populo accepi. MANUT.

poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. Quanquam quid ego de lictoribus, qui penè ex Italia decedere sim jussus? nam ad me misit Antonius exemplum Cæsaris ad se literarum, in quibus erat, se audisse, Catonem, & L. Metellum in Italiam venisse, Romæ ut essent palàm: id sibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italiâ, nisi quorum ipse causam cognovisset: déque eo vehementiùs erat scriptum. Itaque Antonius petebat à me per literas, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis literis parêret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret, illum Dolabellæ dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimùm venirem: ejus me literis venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet, & [2] Lælium nominatim. Quod sanè nollem: poterat enim, sine nomine, [3] re ipsa excipi. O multas & graves offensiones! quas quidem tu das operam ut lenias; nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum, quòd, ut minuas, tam valde laboras: idque velim ne gravere quàm sæpissimè facere. Maximè autem assequêre quod vis, si me adduxeris, ut existimem, me bonorum judicium non funditùs perdidisse. Quanquam quid tu in eo potes? nihil scilicet. Sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maximè consolari poterit, quod nunc quidem video non esse: sed si quid ex eventis; [4] ut hoc nunc accidit. Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci: exitus illius minuit ejus officii prætermissi reprehensionem; sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quàm quòd in Africam non ierim. Judicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimæ gentis Rempublicam defendendam, præsertim contra exercitum sæpe victorem. Non probant fortasse: multos enim viros bonos

---

2. *Lælium*] D. Lælium Pompeianum, qui navibus Asiaticis præfuerat. Cæs. lib. III. de bello civili, & Cic. epist. 14. hujus libri. CORRADUS.

3. *Re ipsâ excipi*] Quo modo poterat sine nomine re ipsâ fieri Ciceronis exceptio? si sic videlicet Antonius edixisset: Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat esse in Italiâ, nisi quorum causam Cæsar cognoverit, aut de quibus Cæsar scripserit. Quo edicto Cicero non nominatus, re ipsâ tamen exceptus esset: siquidem Dolabella literis, Cæsaris jussu confectis, in Italiam venerat. MANUT.

4. *Ut hoc nunc accidit*] Hoc scilicet, quod sequitur: in quo ex eventis defendimur. Nam, exitu Pompeii perspecto, minùs reprehendor, quòd cum eo post *Pharsalicam* pugnam fugiente profectus non sim. In quo sapiens fuisse nunc videor; quasi de illo, quocunque venisset, id, quod accidit, fore conjecerim. Exitu verò nondum cognito, dicebar debuisse cum eo proficisci. IDEM.

bonos in Africam venisse audio, & scio fuisse antea. Valde loco [5] urgeor; hîc quoque opus est casu: aliqui sint ex eis, aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. Nam si perseverant & obtinent; quid nobis futurum sit vides. Dices, quid illis, si victi erunt? honestior est plaga. Hæc me excruciant. Sulpicii autem consilium non scripsisti cur meo non anteponeres; quod etsi non tam gloriosum est quàm Catonis, tamen & periculo vacuum est, & dolore. [6] Extremum est eorum, qui in Achaia sunt. Ii tamen ipsi se hoc meliùs habent, quàm nos, quòd & multi sunt uno in loco; & cùm in Italiam venerint, domum statim venerint. Hæc tu perge, ut facis, mitigare, & probare quàm plurimis. Quod te excusas: ego verò & [7] tuas causas nosco; & mea interesse puto te istic esse, [8] vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quæ erunt agenda de nobis, ut ea quæ egisti; in primísque hoc velim animadvertas. Multos esse arbitror, qui ad Cæsarem detulerint, delaturíve sint, me aut pœnitere consilii mei, aut non probare, quæ fiant: quorum etsi utrumque verum est; tamen ab illis dicitur animo à me alienato; non quò ita perspexerint. Sed totum ut hoc Balbus sustineat, & Oppius, & eorum crebris literis illius voluntas erga me confirmetur, & hoc planè ut fiat, diligentiam adhibebis. Alterum est, cur te nolim discedere; quòd scribis te [9] flagitari. O rem miseram! quid scribam? aut quid velim? Breve faciam; lacrymæ enim se subitò profuderunt: tibi permitto: tu consule. Tantum vide, ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. Ignosce, obsecro te: non possum præ fletu & dolore diutiùs

5. *Urgeor*] Id est, vix habeo quod ad hoc respondeam: nisi fortuna comparabit aliquos, qui malint salutem à Cæsare accipere, quàm bello cum eo periclitari: aut etiam omnium animos huc inclinabit. Hoc est, si facient & illi, ego videbor plus vidisse, qui citiùs feci. J. F. GRONOV.

6. *Extremum est*] Commemorat, quæ contra se faciunt, & quæ objici à bonis viris possent. Primùm, inquit, reprehendi possum, quòd in Africam non ierim: deinde, non idem fecerim, quod Sulpicius, qui sedem tutam & à bello vacuam elegit: postremo, quòd non in Achaia remanserim. Hoc extremum est: sed hoc tamen facere melius fuit, quàm in Italiam venire MANUT.

7. *Tuas causas nosco*] Hoc est, tuam excusationem accipio. GRÆV.

8. *Vel ut cum iis*] Hîc particula, *Vel*, non iteratur, sed refertur ad illud, quod infrà dicet, *Alterum est, cur te nolim discedere*. Nam duæ causæ erant, cur Ciceronis interesset Atticum Romæ esse; vel ut cum Cæsarianis ageret, quæ agenda erant; vel, ipso absente, ne Terentia (*Tullia*) egeret; quam Atticus scripserat in sumptum flagitare. MANUT.

9. *Flagitari*] Scilicet à Tullia.

tiùs in hoc loco commorari. Tantùm dicam, nihil mihi gratius esse, quàm quòd eam diligis. Quòd literas, quibus putas opus esse, curas dandas, facis commodè. Quintum filium vidi qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. Utinam illi, qui priùs illum [10] viderunt, me apud eum velint adjutum tantùm, quantùm ego illos vellem, si quid possem. Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis literis, quæ me mordeant: ego verò in optimam; téque rogo ut apertè, quemadmodum facis, scribas ad me omnia, idque facias quàm sæpissimè. Vale. XIV Kalend. Januar.

10. *Viderunt*] *Viderint*, malim legere: nondum enim Cæsarem viderant. CORR. | Malim ego: *videbunt*. Nam cur potentialis hîc ponatur, causa nulla est. GRÆV.

CICERO ATTICO SAL.

8 QUANTIS curis afficiar etsi profectò vides, tamen cognosces ex Lepta & Trebatio. Maximas pœnas pendo temeritatis meæ; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minùs id disputes, scribásque ad me quàm sæpissimè. Nonnihil enim me levant tuæ literæ hoc tempore. Per eos, qui nostrâ causâ volunt, valéntque [1] apud illum, diligentissimè contendas opus est, per Balbum & Oppium maximè, ut de me scribant quàm diligentissimè. Oppugnamur enim, ut audio, & à præsentibus quibusdam, & per literas: iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. [2] Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solùm sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Dictitat se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnésque ejus amici: neque verò desistit, ubicunque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent, cùm Sicyone palàm multis audientibus loqueretur, nefaria quædam ad me pertulerunt. [3] Nosti genus; etiam expertus es fortasse: in me id est omne conver-

1. *Apud illum*] Apud Cæsarem.

2. *Furnius*] Malim, *Fufius*: ut de Caleno intelligatur. Nam Furnius & ante civile bellum, & pòst amicissimus. MAN.

3. *Nosti genus*] Nosti quàm maledicus, quàm iracundus sit: non ignoras, quantum in eo soleat esse acerbitatis & iracundiæ virus.

conversum. Sed augeo commemorando dolorem, & facio etiam tibi. Quare ad illud redeo; cura, ut hujus rei causâ, deditâ operâ, mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur velim cures literas meo nomine. Vale. VI Kal. Jan.

CICERO ATTICO SAL.

EGo verò & incautè, ut scribis, & celeriùs, quàm oportuit, [1] feci; nec in ulla sum spe, quippe qui [2] exceptio- 9
nibus edictorum retinear: quae si non essent sedulitate effectae, & benevolentiâ tuâ, liceret mihi abire in solitudines aliquas. Nunc ne id quidem [3] licet. Quid autem me juvat, quòd ante initum tribunatum veni, si ipsum, quòd veni, nihil juvat? jam quid sperem ab eo, qui mihi amicus nunquam fuit: cùm jam [4] lege etiam sim confectus & oppressus? Quotidie jam Balbi ad me literae languidiores; multæque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo: nihil mihi mali casus attulit: omnia culpâ contracta sunt. Ego enim, cùm genus belli viderem, imparata & infirma omnia contra paratissimos, [5] quieveram: quid facerem? ceperámque consilium non tam forte, quàm mihi præter cæteros concedendum. Cessi meis, vel potiùs parui; ex quibus unus qua mente fuerit, is quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te & ad alios misit: quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus: solvi, si quid ad me esset literarum: nihil erat: epistola Vatinio & Ligurio altera: jussi ad eos referri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: se enim scire, [6] summo illum in odio fuisse

1. *Feci.*] Veni in Italiam. CORRAD.

2. *Exceptionibus*] Quibus M. Antonius me, & Lælium, nominatim excepit. ID.

3. *Licet*] Ne se repudiari totum Cæsar existimet. Ep. 2. lib. IX. IDEM.

4. *Lege*] Fortasse à tribuno plebis Dolabellâ perlatâ; in quâ scriptum esset idem quod in Antonii edicto. MANUT.

5. *Quieveram*] Ita Lamb. & Bosius: cùm antea legeretur, *iveram*. Sed mavult Grævius, *sciveram*, à *scisco*. *Sciveram*, inquit, est decreveram, constitueram à bello scilicet abstinere. Alii verò *siveram*, à *sino*, non impedieram.

6. *Summo*] Id est, Cæsari in Quinto, cùm hic illius in Galliâ legatus esset, plurima displicuisse. J. F. GRONOV.

ſe Cæſari: illum tamen non modò faviſſe, ſed & tantam illi pecuniam dediſſe honoris mei cauſâ. Hoc ego dolore accepto, volui ſcire quid ſcripſiſſet ad cæteros. Ipſi enim illi putavi perniciosum fore, ſi ejus hoc tantum ſcelus percrebuiſſet. Cognovi ejuſdem generis: ad te miſi: quas ſi putabis illi ipſi utile eſſe reddi, reddes; nil me lædet. Nam quòd reſignatæ ſunt, habet, opinor, ejus ſignum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cùm uſus eſſet, tanto me dolore affecit, ut poſtea jacuerim: neque nunc tam pro ſe, quàm contra me laborare dicitur. Ita omnibus rebus urgeor; quas ſuſtinere vix poſſum, vel planè nullo modo poſſum: quibus in miſeriis una eſt pro omnibus, quòd [7] iſtam miſeram patrimonio, fortunâ omni ſpoliatam relinquam. Quare te, ut polliceris, videre planè velim. Alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi eſſe parata, quæ mihi. Sed, ſi me non offendes, ſatis tamen habeto commendatam, patruúmque in ea, quantùm poteris, mitigato. Hæc ad te die natali meo ſcripſi: quo utinam ſuſceptus non eſſem, aut ne quid ex eadem matre poſtea natum eſſet. Plura ſcribere fletu prohibeor.

7. *Iſtam miſeram patrimonio*] Balliol. *Iſtam miſeram per te patrimonio.* Helmſt. *Iſtam miſeram partu patrimonio.* Latet aliquid. Ciceronem ſcripſiſſe cenſeo: *quòd iſtam miſeram patre, patrimonio, fortunâ omni ſpoliatam relinquam.* Primò raró duo ſola verba ſine copulâ à Cicerone junguntur ut hîc in vulgatis *patrimonio, fortunâ omni*, ſed ad minimum tria. Dein ex *per te* levi tranſpoſitione literarum & unius literulæ mutatione fit *patre*. Cicero tunc propter accuſationem & calumnias, quas frater & ejus filius in ſuum caput apud Cæſarem effundebant, metuebat bonorum proſcriptionem, & ſuorum & uxoris. Hinc triſtiora cogitavit de morte ſibi conſciſcenda. Ideòque Tulliam tanquam moriturus commendat Pompeio, & ſi moriatur hoc enim eſt, *ſi me non offendes*, paulo pòſt, antequàm Atticus ſe convenerit, rogat ut eam commendatam habeat, & ei patruum reconciliet. Itaque hîc dolet, quòd illam moriens relinquat non ſolùm patre, ſed & omnibus bonis privatam, quia æquè ſua ac uxoris Terentiæ bona præſcripturum Cæſarem eſſe credebat. Puto me veſtigia veterum codicum ſecutum rectè hunc locum reſtituiſſe GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

10 AD meas incredibiles ægritudines aliquid novi accedit ex iis quæ [1] de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus neceſ-

1. *De Q. Q.*] Hoc eſt, de Q. fratre & de Q. filio.

necessarius, [2] magnas operas in portu, & scripturâ Asiæ [3] pro magistro dedit. Is Quintum filium Ephesi vidit VI Id. Decemb. eúmque studiosè propter amicitiam nostram invitavit; cúmque ex eo de me contaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; voluménque sibi ostendisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus: multa à se dicta contra ejus amentiam: multa postea Patris consimili scelere secum Quintum patrem locutum: cujus furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Hæc tibi dolori esse certè scio: me quidem excruciant, & eo magis, quòd mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum [4] puto. De Africanis rebus longè alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur: nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. Accedit [5] Hispania, & [6] alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; [7] urbanæ res perditæ. Quid est, ubi acquiescam, nisi quàm diu tuas literas lego? quæ essent profectò crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. Sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit; [8] eósque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid proficias, sed ut me mihi carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas literas, quas proximè ad te dedi, rescripseris. Vale. XII. Kal. Febr.

2. *Magnas*] Id est, qui magnam partem vectigalium conductam tenet, ut proximus sit magistro societatis. GRÆV.

3. *Pro magistro*] Qui maximam partem conduxerat, toti præficiebatur societati, & dicebatur *magister*. Vide lib. V. ep. 15. Qui vicem ejus gerebat *pro magistro*. IDEM.

4. *Puto*] Siquidem alter frater est, alter fratris filius. Cum aliis si res esset, ulciscerer: cum his ne queri quidem mihi arbitror licere. MANUT.

5. *Hispania*] In quâ Cn. Pompeius Magni filius bellum adversùs Cæsarem instaurabat. Appianus lib. II. Dio lib. XLII. & XLIII. IDEM.

6. *Alienata*] Præsertim propter Antonii crudelitatem ac direptiones. MALASP.

7. *Urbanæ res perditæ*] Motibus Tribunitiis & rogationibus maximè Dolabellæ, ferentis legem perniciosam de novis tabulis. Ep. 12, 15 & 24. POPMA.

8. *Eósque*] Q. fratrem, & Q. filium.

CICERO ATTICO SAL.

CONFECTUS jam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facilè id exequi possim; hoc minùs, quòd res nulla est, quæ scribenda sit; cùm præ- II

præſertim ne ſpes quidem ulla oſtendatur fore melius. Ita jam ne tuas quidem literas expecto: quanquam ſemper aliquid afferunt, quod velim. Quare tu quidem ſcribito, cùm erit cui des. Ego tuis proximis, quas tamen jam pridem accepi, nihil habeo quod reſcribam. Longo enim intervallo video immutata eſſe omnia: illa eſſe firma quæ [1] debeant; nos ſtultitiæ noſtræ graviſſimas pœnas pendere. P. Salluſtio curanda ſunt H-S xxx. quæ accepi à Cn. Salluſtio. Velim videas ut ſine mora curentur: de ea re ſcripſi ad Terentiam: atque hoc ipſum jam propè conſumptum eſt. Quare id quoque velim cum illa videas, ut ſit [2] qui utamur. Hic fortaſſe potero ſumere, ſi ſciam iſtic [3] paratum fore. Sed priùs quàm id ſcirem, nihil ſum auſus ſumere. Qui ſit omnium rerum ſtatus noſter, vides. Nihil eſt mali, quod non & ſuſtineam, & expectem. Quarum rerum eo gravior eſt dolor, quo culpa major. [4] Ille in Achaia non ceſſat de nobis detrahere: nihil videlicet tuæ literæ profecerunt. Vale. VIII. Id. Mart.

1. *Debeant*] Firma eſſe: partes ſcilicet Pompeianas in Africâ ſe recollegiſſe & con valuiſſe. Ideò ſubnectit, *nos ſtultitiæ noſtræ graviſſimas pœnas pendere*: quòd ſcilicet illis tam validis relictis me in Italiam receperim. GRÆVIUS.

2. *Qui utamur*] Pecunia, quâ utamur. *Qui* ablativi loco tam plurali quàm ſingulari numero veteres ponebant. POPMA. Vide Gronov. de Pec. Veter. II. 7.

3. *Paratum*] Quod reddatur. CORR.

4. *Ille*] Q. frater.

CICERO ATTICO SAL.

12 CEPHALIO mihi à te literas reddidit a. d. VIII Id. Mart. veſpere. Eo autem die manè tabellarios miſeram, quibus ad te dederam literas. Tuis tamen lectis literis putavi aliquid reſcribendum eſſe, maximè quòd oſtendis te pendêre animi, quámnam rationem ſim Cæſari allaturus profectionis meæ tum, cùm ex Italia diſceſſerim. Nihil opus eſt mihi novâ ratione. Sæpe enim ad eum ſcripſi, multíſque mandavi, non potuiſſe, cùm cupiiſſem, ſermones hominum ſuſtinere; multáque in eam ſententiam. Nihil erat, quod minùs eum vellem exiſtimare, quàm me tanta de re non meo conſilio uſum eſſe. Poſtea, cùm mihi literæ à Balbo Cornelio minore miſſæ eſſent, illum exiſtimare, Quintum fratrem lituum meæ profectionis fuiſſe, (ita enim ſcripſit)

ſcripſit) qui nondum cognoſſem quæ de me Quintus ſcripſiſſet ad multos: etſi multa præſens in præſentem acerbè dixerat & fecerat, tamen [1] Nilo meo his verbis ad Cæſarem ſcripſi.

De Quinto fratre meo non minùs laboro, quàm de me ipſo: ſed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid exiſtimes ab illo factum eſſe, quo minùs mea in te officia conſtarent, minúſve te diligerem; potiúſque ſemper illum auctorem noſtræ conjunctionis fuiſſe, meique itineris comitem, non ducem. Quare cæteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiáque veſtra poſtulat. Ego ei ne quid apud te obſim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare ſi quis congreſſus fuerit mihi cum Cæſare, (etſi non dubito, quin is lenis in illum futurus ſit, ídque jam declaraverit) ego tamen is ero, qui ſemper fui. Sed, ut video, multo magis eſt nobis laborandum de Africa; quam quidem tu ſcribis confirmari quotidie magis ad conditionis ſpem, quàm victoriæ. Quod utinam ita eſſet. Sed longè aliter eſſe intelligo; téque ipſum ita exiſtimare arbitror; aliter autem ſcribere, non fallendi, ſed confirmandi mei causâ, præſertim cùm adjungatur ad Africam etiam Hiſpania. Quod me admones, ut ſcribam ad Antonium, & ad cæteros: ſi quid videbitur tibi opus eſſe, velim facias id, quod ſæpe feciſti: nihil enim mihi venit in mentem, quod ſcribendum putem. Quod me audis fractiorem eſſe animo: quid putas, cùm videas acceſſiſſe ad ſuperiores ægritudines [2] præclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad ejus facere poteris, ſcribere ad me, etiam ſi rem, de qua ſcribas, non habebis. Semper enim afferunt aliquid mihi tuæ literæ. Galeonis hereditatem crevi. Puto enim cretionem [3] ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. VIII Id. Mart.

1. *Nilo meo*] Eſt, per Nilum meum. Hic Nilus libertus fuit Ciceronis, cujus mentio fit epiſt. 23. huj. lib. Bos. Repono *ſtilo meo*, idem atque ſi dixeris, meâ ipſius, non autem alienâ manu. JUNIUS. Scribe, *tamen de eo his verbis, ad Cæſarem* &c. MURET. Fortè, *tamen ultro his verbis*. J. F. GRONOV. Ciceronem puto ſcripſiſſe: *tamen nihilo minus his verbis ad Cæſarem ſcripſi*. GRÆVIUS.

2. *Præclaras generi actiones*] Εἰρωνικῶς. Nam actiones Dolabellæ, qui hoc tempore tribunatum plebis gerebat, turpiſſimæ erant. Auctor Dio lib. XLI. MAN.

3. *Simplicem*] Cretio ſimplex dicitur; cùm è pluribus heredibus ſcriptis, unus cum

CICERO ATTICO SAL.

13 A Murenæ liberto nihil adhuc acceperam literarum. P. Siſer reddiderat eas, quibus reſcribo. De Servii patris literis quod ſcribis, item, Quintum in Syriam veniſſe quod ais eſſe qui nuntient; ne id quidem verum eſt. Quod certiorem te vis fieri, quo quiſque in me animo ſit, aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. Sed quantum id me interſit, [1] exiſtimare te poſſe certè ſcio. Mihi cùm omnia ſunt intolerabilia ad dolorem, tum maximè quòd in eam cauſam veniſſe me video, ut ea ſola utilia mihi eſſe videantur, quæ ſemper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi eſſe aiunt, Alexandriæ filium; Rhodóque Alexandriam C. Caſſium profectum eſſe conſtat. Quintus mihi per literas ſatisfacit, multo aſperioribus verbis, quàm cùm graviſſimè accuſabat. Ait enim ſe ex literis tuis intelligere, tibi non placere, quòd ad multos de me aſperiùs ſcripſerit: itaque ſe pœnitere, quòd animum tuum offenderit: ſed ſe jure feciſſe. Deinde perſcribit ſpurciſſimè, quas ob cauſas fecerit. Sed neque hoc tempore, nec antea patefeciſſet odium ſuum in me, niſi omnibus rebus me eſſe oppreſſum videret. Atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu ſcripſeras, itineribus propiùs te acceſſiſſem: nunc nec ubi, nec quando te ſim viſurus, poſſum ſuſpicari. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me ſcriberes: nam & æquum [2] poſtulant; &, quidquid egiſſes, rectè eſſe actum putarem. De fundo Fruſinati redimendo jam pridem intellexiſti voluntatem meam; etſi tum meliore loco res erant noſtræ, neque tam mihi [3] deſperatum iri videbatur; tamen in eadem ſum voluntate. Id

cum cretione inſtituitur, reliqui ſine cretione. Itaque cùm nulla alia cretio ad Ciceronem perlata eſſet, ex eo conjiciebat, neminem alium cum cretione inſtitutum fuiſſe, & cretionem ſimplicem, id eſt, ſui unius extitiſſe. BOSIUS.

1. *Exiſtimare te poſſe*] Vides enim, nullâ re levari poſſe dolorem meum. MAN.

2. *Poſtulant*] Quid poſtularint, cognoſce infrà, ep. 4. & 16. IDEM.

3. *Deſperatum iri*] Sic Boſius ex MSS. Id eſt, neque mihi videbatur tum nos in eum ſtatum venturos, ut de publicis privatíſque rebus noſtris ſic deſperaremus, quemadmodum nunc facimus. J. FR. GRONOVIUS. Lego: *neque tum mihi deſperatum ita videbatur*. Hoc eſt, tam valde deſperatum. GRÆVIUS. Vulgò, *neque tam mihi deſperaturi videbamur*.

Id quemadmodum fiat, tu videbis. Et velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumptus necessarii. Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cùm id videbamur sapienter facere, detulimus. Itaque tum & à tuo villico sumpsimus, & aliunde mutuati sumus, cùm Quintus quereretur per literas, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus, neque ipsi eam pecuniam aspeximus. Sed velim videas quid sit quod confici possit, quídque mihi de omnibus des consilii: & [4] causam nosti. Plura ne scribam dolore impedior. Si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias: quotiésque habebis cui des, ad me literas nolim prætermittas. Vale.

4. *Causam nosti*] Tu nosti quomodo se res habeat mea familiaris, emendúsne sit fundus Frusinas, nec-ne: Nosti quibus sumptibus opus habeam ad me meósque tuendos; quos fructus nunc ceperim ex meis prædiis, qui sint expectandi. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

NON me offendit veritas literarum tuarum, quòd me, 14
cùm communibus, tum præcipuis malis oppressum, ne incipis quidem ut solebas, consolari, fateríſque id fieri jam non posse. Nec enim ea sunt, quæ erant antea, cùm, ut nihil aliud, comites me & socios habere putabam. Omnes enim Achaici deprecatores, item qui in Asia, quibus non erat [1] ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. Ita præter Lælium, neminem habeo culpæ socium: qui tamen hoc meliore in causa est, quòd jam est [2] receptus. De me autem non dubito quin ad Balbum & ad Oppium scripserit: à quibus, si quid esset lætius, certior factus essem; tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim, & ad me, quid tibi responderint, scribas: non quòd ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis: sed tamen aliquid consuli & prospici poterit. Etsi omnium conspectum horreo, præsertim

1. *Ignotum*] Participium ab *ignosco*. Ita alicubi apud Cæsarem. Id est, partim quibus dedit nondum veniam Cæsar, partim quibus jam dedit. J. F. GRONOV.
2. *Receptus*] A Cæsarianis. MANUT.

tim [3] hoc genero; tamen in tantis malis, quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me & Panſa ſcripſit, & Hirtius: íſque item Africam petere cum cæteris dicitur. Ad Minucium [4] parentem ſcribam, & tuas literas mittam. Ad te ſcribam, num quid egerit. H-S xxx potuiſſe mirarer, niſi multa de Fufidianis prædiis. Et [5] id video. Tamen [6] te expecto: quem videre, ſi ullo modo [7] potes venire, pervellem. [8] Jam extremum concluditur. Ibi facile eſt, quid, quale ſit gravius, exiſtimare. Vale.

3. *Hoc genero*] P. Cornelio Dolabella. MAN.

4. *Parentem*] Præclarè locum hunc reſtituit ille noſter & communis omnium doctor, qui literarum ſtudiis ſunt dediti, Gronovius, ut olim, cùm in vivis eſſet, mihi coràm oſtendit: *Ad Minutium Tarentum ſcripſi.* Cicero petebat ſibi pecuniam curari quâ uteretur Brunduſii. Illam Atticus curavit per Minutium argentarium Tarentinum, qui in viciniâ erat. GRÆVIUS.

5. *Et id video*] Mirarer tot millia è rerum mearum venditione cogi potuiſſe, niſi viderem potuiſſe multa confici de prædiis Fufidianis. Etſi id video, tuum tamen auxilium expecto: ac te ipſum videre omnino vellem: eo enim loco res eſt, ut tuâ mihi prudentiâ & conſilio valde ſit opus. OLIVETUS.

6. *Te expecto*] Hoc eſt, ut modò interpretabar: Expecto auxilium tuum. Et ſanè, ſi Atticum expectat ipſum, quo ſenſu bono ſubjungit: Te, ſi *ullo* fieri *modo* poſſet, *videre pervellem?* An hominem expectas eo ipſo tempore, quo neſcis an ullo modo poſſit venire? Expectabat ergo Atticum fore tutorem ac defenſorem fidei atque exiſtimationis ſuæ; quod ut faceret, ab ipſo petierat ſuperioribus epiſtolis. IDEM.

7. *Potes venire*] Ita Victorius ediderat, anno 1571. Ita Manutius deinde, ac Lambinus. Quod cur fuerit à Boſio mutatum in *ſi ullo modo pote* (*eſt enim res*) vel à Grævio in *ſi ullo modo poteſt*, *poſcit enim res*, viderint alii. IDEM.

8. *Jam extremum*] En illa *res*, & cauſa, cur videre Atticum pervellet. Scipio, Cato, & cæteri jactabantur propediem cum immenſis copiis adfuturi, & Italiam invaſuri: hoc nuntio territus, Jam ultimum, inquit, adeſt diſcrimen; res moram non fert; ſtatuendum denique eſt mihi, quid ſequi, quale amplecti conſilium velim: quapropter tecum colloqui vellem: quoniam *ibi*, Romæ ſcilicet, potes faciliùs exiſtimare, quid, quale ſit magis conſentaneum gravitati & conſtantiæ, magis cum dignitate conjunctum. Sententiam hanc inculcavit ſæpe hactenus. Alii *gravius* intelligunt magis incommodum. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

15 QUONIAM juſtas cauſas affers, quòd te hoc tempore videre non poſſim: quæſo, quid ſit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum ſcribere etiam [1] pudeat de

1. *Pudeat*] Nam ſi bellum confeciſſet, non puderet illum ſcribere. CORRAD.

de illis rebus. [2] Ii autem ex Africa jam [3] affuturi videntur; [4] Achæi, item ex Asia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile esse consilium. Sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad [5] illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. Sed tamen scire velim, quid censeas: ídque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. Minucium [6] XII sola curasse scripsi ad te antea: quod super est, velim videas ut curetur. Quintus non modò non cum magna prece ad me, sed acerbissimè scripsit: filius verò mirifico odio. Nihil fingi potest mali, quo non urgear. Omnia tamen sunt faciliora, quàm peccati dolor, qui & maximus est, & æternus: cujus peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. Sed habet [7] aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minùs scilicet, cùm se expedierint, & unà esse cœperint. Ii autem ipsi qui sua voluntate ad [8] Fufium venerunt, nihil possunt nisi timidi existimari. Multi autem sunt, qui, quicunque sunt, modò ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minùs debes mirari, non posse me tanto dolori resistere. Solius enim meum peccatum corrigi non potest, & fortasse Lælii. Sed quid me id levat? C. quidem [9] Cassium aiunt consilium Alexandriam eundi mutavisse. Hæc ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea

 afferas,

2. *Ii autem*] Pompeiani. IDEM.

3. *Affuturi*] In Italiam venturi. IDEM.

4. *Achæi*] Achæos vocat obscuriùs & rectiùs, qui in Achaiam fugerant post prælium Pharsalicum. Hæc verò loquendi genera Ciceroni ad Atticum scribenti frequentia esse nemo potest ignorare, nisi qui nunquam hoc epistolarum volumen inspexit. GRÆVIUS.

5. *Illos*] Pompeianos: *his ipsis*, Cæsarianis. MANUT.

6. XII.] HS. de hoc, ep. superiore. IDEM.

7. *Aliorum*] Cæteri Pompeiani, qui in Africam non iverunt, excusari omnes aliquâ re possunt, ego nullâ. Itaque illi reditum habent ad suos, quem ego me habere non puto, qui publicam causam, cùm in Italiam veni, quasi prodidisse videor. IDEM.

8. *Fufium*] Q. Fufium Calenum, quem Cæsar, victo in Pharsaliâ Pompeio, Achaiæ præfecerat: & est is, ut opinor, qui Ciceroni post Cæsaris obitum acerrimè in senatu in M. Antonium inveheni, respondit. IDEM.

9. *Cassium*] Rumor fuerat, Cassium ad Cæsarem Alexandriam ire, ut deprecaretur. Quod omninò Ciceronis causam aliquâ ex parte sublevasset: cùm & alios esse constaret, qui victori se crederent. Hic quoque, inquit, consilium mutasse dicitur: ut præter Lælium, culpæ socium habeam neminem. IDEM.

afferas, quæ me conficiunt: ad quæ gener accedit, & cætera, quæ fletu reprimor ne scribam. Quin etiam Æsopi [10] filius me excruciat. Prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. Sed ad primum revertor, quid putes faciendum; occulténe aliquò propius veniendum, an mare transeundum. Nam hîc maneri diutiùs non potest. De Fufidianis quare nihil potuit confici? Genus enim conditionis ejusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; cùm ea pars, quæ videtur esse minor, licitatione [11]
expleri posset. Hæc ego non sine causa quæro. Suspicor enim 4
coheredes dubiam [12] nostram causam putare, & eo rem in integro esse. Vale. Pridie Idus Mai.

---

10. *Filius*] Cui pater Comœdus ille insignis ducenties H-S. reliquit. *Macrob. Saturn.* lib. III. Filius luxuriâ perditus, *Horat. Sat.* II. 3. 239. *Plin.* IX. 35. Dolabellæ socius in adulteriis pellicum, ut Metellæ, infrà ep. 23.

11. *Expleri*] Cum hereditas dividi commodè non potest, propter coheredum non æquas partes, ad licitationem confugitur; quæ certior est, quàm æstimatio. Ita, omnium bonorum reperto pretio, expletur ea, quæ minor esse videtur, pars hereditatis. Man.

12. *Nostram causam*] Causam nostri reditûs à Cæsare impetrandi. Corr.

Cicero Attico Sal.

16 NON meo vitio fit, hoc quidem tempore, (antè enim est peccatum) ut me ista epistola nihil consoletur. Nam & exiguè scripta est, & suspiciones magnas habet non esse [1] ab illo; quas animadvertisse te existimo. De obviam itione ita faciam,

---

1. *Ab illo*] A Cæsare. A quo epistolam illam scriptam non fuisse, ostendit epist. 17. *Intelligis*, inquit, *illud de literis ad v. Idus Februar. datis non verum esse.* Ac sanè fieri potest, ut Oppius eam, aut aliquis alius scripserit; ne Cicero, desperatione adductus, rursùs ex Italiâ discederet. Man.

2. *In Asiâ, &c.*] Enumerat, quot in locis parum secunda Cæsaris fortuna fuerit. In Asiâ: cùm Pharnaces Mithridatis filius, pugnâ cum Cneo Domitio Calvino Asiæ præfecto prosperè factâ, Pontum occupavit. Idem.

3. *In Illyrico*] Ubi A. Gabinus à M. Octavio victus, paulo pòst Salone mortuus. Hirt. de bel. Alex. Corrad.

4. *In Cassiano negotio*] Cùm Cassius, & Marcellus, Cæsaris in ulteriore Hispaniâ præfecti, dissensione ortâ, & militum seditione factâ, bellum aliquandiu inter se gesserunt. Manut.

5. *Alexandriâ*] Cùm Cæsaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulsi, legionariis circiter quadringentis, & classiariis ac remigibus ferè totidem amissis, *in* naves refugerunt; Cæsar autem ipse, magno in periculo versatus, natatione sibi consulere coactus est. Idem.

6. *In urbe*] Propter contentiones tribunorum plebis & ambitionem tribunorum militum. *Hirtius* lib. IV. Idem.

ciam, ut ſuades. Neque enim ulla de adventu ejus opinio eſt; neque, ſi qui ex Aſia veniunt, quidquam auditum eſſe dicunt de pace: cujus ego ſpe in hanc fraudem incidi. Nihil video, quod ſperandum putem, nunc præſertim, cùm ea plaga [2] in Aſia ſit accepta, [3] in Illyrico, [4] in Caſſiano negotio, in ipſa [5] Alexandria, [6] in urbe, in Italia. Ego verò, etiam ſi rediturus ille eſt, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum ejus [7] negotium confectum iri puto. Quod autem ſcribis, quandam lætitiam bonorum eſſe commotam, ut ſit auditum [8] de literis; tu quidem nihil prætermittis, in quo putes aliquid ſolatii eſſe: ſed ego non adducor, quemquam bonum ullam ſalutem putare mihi tanti fuiſſe, ut eam peterem ab illo, & eo minùs, quòd hujus conſilii jam ne ſocium quidem habeo quemquam. Qui in Aſia ſunt, rerum exitum expectant. Achaici etiam Fufio ſpem deprecationis [9] afferunt. Horum & timor idem fuit primò qui meus, & [10] conſtitutem. Mora Alexandrina cauſam illorum correxit, meam euertit. Quamobrem idem à te nunc peto, quod ſuperioribus literis, ut, ſi quid in perditis rebus diſpiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. Si recipior ab his, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi ſim non reperio: ſin jactor, eo minùs. Itaque tuas literas expecto; eáſque ut ad me ſine dubitatione ſcribas, rogo. Quod ſuades, ut ad Quintum ſcribam [11] de his literis, facerem, ſi me quidquam iſtæ literæ delectarent. Etſi quidam ſcripſit ad me his verbis: *Ego ut in his malis, Patris ſum non*

7. *Negotium*] Illos, qui in Africâ reſuſcitarunt partes, Italiam & urbem occupaturos. Quod magnopere auctor erat Cato, & ſe ducem ejus expeditionis offerebat. Idque, quod optimum erat, Cicero futurum putabat. Sed deriſit Catonis conſilium Scipio. *Plutarchus*, in Catone. J. F. GRONOV.

8. *De literis*] Ad me à Cæſare miſſis: de quibus initio loquitur epiſtolæ. MAN.

9. *Afferunt*] Puto legendum eſſe, *Auferunt*. Puto tamen, non cenſeo. Videtur enim, &, *Afferunt*, poſſe retineri: ut ſit: etiam ſpem afferunt; ſpem quidem adhuc Fufio afferunt, ituros ſe ad Cæſarem, ut deprecentur; non tamen eunt. IDEM. Lege: *differunt*. Ovid. XI. Metamorph. 306: *Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo*. Sententia eſt, ſpem dederant Fufio Achaiæ præfecto deprecandi Cæſaris; non exequuntur, ſed morantur & ſe ſuſtinent. J. F. GRONOV.

10. *Conſtitutum*] Deliberatio. Nam conſtituerunt, Cæſari ſe committere: ſed, interpoſito Alexandrino bello, & Cæſaris rebus in diſcrimen adductis, integrum ſibi reſervarunt, belli exitum expectantes. Itaque morâ Alexandrinâ effectum eſt, ut eorum cauſa quaſi corrigeretur, ut eorum culpa minueretur. MANUT.

12. *De his litteris*] Quæ mihi à Cæſare redditæ ſunt. IDEM.

non invitus : essem libentiùs, si frater tuus ea de te loqueretur, quæ ego audire vellem. Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas literas remittere : semel ab ipso accepi : ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissimè scripsisse jam antè ad te scripsi. Extremum est quod te orem, si putas rectum esse, & à te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. Auditum ex Philotimo est, eam sceleratè quædam facere. Credibile vix est. Sed certè, si quid est, quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas, & maximè quid [12] scribas de ea : in quo tuo consilio egeo, etiam si nihil excogitas : id enim mihi erit [13] pro desperato. III. Non. Jun.

12. *Scribas*] Manutius conjiciebat, *sentias*. Corradus, *scias*. Nihil horum Faërni exemplar habuit. Neque verò, si legas, *Et maximè quid de eâ*, necesse fuit quidquam addere.

13. *Pro desperato*] Alii, *pro explorato*.

CICERO ATTICO SAL.

17 PROPERANTIBUS tabellariis alienis hanc epistolam dedi ; eo brevior est ; &, quòd eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Jun. déque tua erga se observantia benevolentiáque mihi plurima exposuit, literásque reddidit trinas. Ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modò eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui ; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, ídque accidere nullo ipsius delicto, summâ culpâ meâ. Itaque à te neque consolationem jam, quâ cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, expecto : téque omnia cùm superioribus sæpe literis, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Cæsarem mittere cogitabam. Tulliam autem non videbam esse caussam cur diutiùs mecum tanto in communi mœrore retinerem. Itaque matri eam, cùm primùm per ipsam liceret, eram remissurus.

surus. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti [1] πρᾳό-τητα, putato ea me scripsisse, quæ tu ipse intelligis responderi potuisse. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret à mea suspicione ejus oratio: sed non dubito quin istis persuaderi nullo modo possit, ea, quæ faciant, mihi probari posse; quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione, quâ potero. Quanquam quid mea intersit ut eorum odium [2] subeam, non intelligo. Te justâ causâ impediri, quo minùs ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandria discessisse nemo nuntiat; constátque, ne profectum quidem illinc quemquam post Idus Martias: nec post Idus Decemb. ab illo datas ullas literas. Ex quo intelligis, illud de literis a. d. v Id. Febr. datis (quod inane esset, etiam si verum esset) non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus, Pæstúmque venisse. Quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africa fiat, scire velim. Dicitur enim per Nasidium [3] emissus esse. Id quale sit velim, si inveneris, ad me scribas. De H-S x, ut scribis, faciam. Vale. XVII Kal. Quint.

1. Πρᾳότητι] *Lenissimè*. Ejus, inquit, epistolæ loco, quam instar consolantis ad me scripsisti *lenissimè*, putato ea me tibi rescripsisse, quæ tu intelligis potuisse responderi. Cùm Cicero gravi mœrore conficeretur quà de suis, quà de Tulliæ miseriis, Atticus eum lenissimis literis consolatus fuerat, quibus cùm Cicero non rescriberet, mandavit Attico, ut ipse sibi ita responsum putaret, ut in eâ responsione desiderari nihil posset. Cæterùm πρᾳότητι Atticè dictum est pro πρᾳοτάτως. BOSIUS. Ita ille, ut nos edimus, locum hunc mirè depravatum restituit. Sed, inquit Grævius, Ciceronem sic scripsisse quis præstabit? Nemo, inquam, sanus. Fruimur tamen, donec melius aliquid è Mss. depromatur. OLIVETUS.

2. *Subeam*] Lege, *ut eorum odium non subeam*. Quid proficiam illorum offensionem vitando. J. Fr. GRONOV.

3. *Emissus*] Ex Africâ: ex quâ Pompeiani neminem exire patiebantur, ne de copiis eorum, aut de consiliis Cæsar scire posset. Nasidius autem fecerat, ut exire Terentio liceret. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

DE illius Alexandriâ discessu, nihil adhuc rumoris, contrá- 18
que opinio, valde esse impeditum. Itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem, & te rogo ut me hinc expedias. Quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re & ad Antonium scripsi, & ad Balbum, & ad Oppium. Sive enim bellum in Italia futurum est, sive classibus utetur, hîc esse

ſe me minimè convenit: quorum fortaſſe utrumque erit: alterum certè. Intellexi omnino ex Oppii ſermone, quem tu mihi ſcripſiſti, [1] quæ iſtorum via eſſet: ſed ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino jam expecto niſi miſerum: ſed hoc perditius, in quo nunc ſum, fieri nihil poteſt. Quare & cum Antouio loquare velim, & cum iſtis; & rem, ut poteris, expedias; & mihi quamprimùm de omnibus rebus ſcribat. Vale. XII Kal. Quint.

1. *Quæ iſtorum via eſſe*] De me. Nam ſi ad copias referatur, videatur petere Cicero ab Attico, ut flectat viam, ne copiæ Brunduſium veniant: quod nec Cicero petiiſſet, nec Atticus facere potuiſſet. CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

19 CUM tuis dare poſſem literas, non prætermiſi: etſi quid ſcriberem, non habebam. Tu ad nos & rariùs ſcribis quàm ſolebas, & breviùs: credo quia nihil habes, quod me putes libenter legere, aut audire poſſe. Veruntamen velim, ſi quid erit, qualecunque erit, ſcribas. Eſt autem unum quod mihi ſit optandum, ſi quid agi de pace poſſit: quod nulla equidem habeo in ſpe: ſed quia tu leviter interdum ſignificas, cogis me ſperare quod optandum vix eſt. Philotimus [1] dicitur Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu velim ad ea mihi reſcribas, quæ ad te antea ſcripſi. Mihi tantùm temporis ſatis eſt, dum ut in peſſimis rebus aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. XI Kal. Sext.

1. *Dicitur Idibus Sext.*] Affuturus, cum Cæſaris ad me literis. Affuit autem pridiè Idus, ut patet duabus epiſtolis ad Terentiam, *Fam.* XIV. 23. & 24. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

20 SEPTIMO-DECIMO Kal. Sept. venerat die XXVIII [1] Seleucià Pierià C. Trebonius, qui ſe Antiochiæ diceret apud Cæſarem

1. *Seleucià Pierià*] Ptolomæus tres Seleucias facit, è quibus Seleucia Pieria cognominatur, quæ ad Euphratem eſt. De quâ Strabo lib. XVI. Plinius lib. V. cap. 12. POPMA.

rem vidiſſe Quintum filium cum Hirtio. Eos de Quinto quæ voluiſſent, impetraſſe nullo quidem negotio. Quod ego magis gauderem, ſi iſta nobis impetrata quidquam ad ſpem explorati haberent. Sed & alia timenda ſunt, ab aliíſque, & ab hoc ipſo. Quæ dantur ut à domino, rurſus in ejuſdem ſunt poteſtate. Etiam Salluſtio ignovit. Omnino dicitur nemini negare. Quod ipſum eſt [2] ſuſpectum, notionem ejus differri. M. Gallius, Q. filius, mancipia Salluſtio reddidit. Is venit ut legiones in Siciliam traduceret: & protinus [3] iturum Cæſarem Patris. Quod ſi faciet, ego, quod antè mallem, aliquò propiùs accedam. Tuas literas ad eas, quibus à te proximè conſilium petivi, vehementer expecto. Vale. XVI Kal. Septemb.

2. *Suſpectum*] Si nunc aliquibus ignoſceret causâ eorum cognitâ: iis, quibus ignoviſſet, nihil ampliùs timendum eſſet. Cùm verò omnibus ignoſcat incognitâ causâ, ſuſpectum videtur eſſe. MAN.

3. *Iturum*] Nunciat Salluſtius, vel arbitrantur homines. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

ACCEPI VI Kal. Sept. literas à te, datas XII Kal. dolo- 21
rémque, quem ex Quinti ſcelere jampridem acceptum jam abjeceram, lectâ ejus epiſtolâ graviſſimum cepi. Tu etſi non potuiſti ullo modo facere, ut mihi illam epiſtolam non mitteres: tamen mallem non eſſe miſſam. Ad ea autem, quæ ſcribis de teſtamento, videbis quid, & quo modo. De nummis & illa ſic ſcripſit, ut ego ad te antea; & nos, ſi quid opus erit, utemur ex eo, de quo ſcribis. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. Multa eum in Aſia dicuntur morari, maximè Pharnaces. Legio XII, ad quam primùm Sylla [1] venit, lapidibus egiſſe hominem dicitur. Nullam putant ſe commoturam. Illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. Sed, ſi hoc ita eſt, huc [2] veniat neceſſe eſt. Ac [3] mallem illum. Aliquò enim

 hinc

1. *Venit*] Ut legiones in Siciliam traduceret: quò Cæſar Patris iturus erat. MAN.

2. *Veniat*] Cæſar, ad ſedandos tumultus militum, qui nolunt antè in Siciliam trajicere, niſi præmiis acceptis.

3. *Mallem illum*] Mallem illum (Cæſarem) priùs veniſſe. CORRADUS. Videtur omninò perſpexiſſe Corradus id, quod exprimere noluit Cicero, & volebat intelligi: neque aliam admittunt interpretationem ea quæ ſequuntur. Hoc ergo ait: Si

hinc evasissem. Nunc metuo ne sit expectandum; & cum reliquis etiam loci gravitas hìc miserrimè perferenda. Quod me mones ut ea videam quæ ad tempus accommodem: facerem si res pateretur, & si ullo modo fieri posset: sed in tantis nostris peccatis, tantísque [4] nostrorum injuriis, nihil est, quod aut facere dignum nobis, aut simulare possim. Syllana confers: in quibus omnia genere ipso præclarissima fuerunt, moderatione paulo minùs temperata. Hæc autem ejusmodi sunt, ut obliviscar mei; ídque malim quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam junxi. Tu ad me tamen velim quàm sæpissime scribas, eóque magis, quòd præterea nemo scribit: ac si omnes, tuas tamen maximè expectarem. Quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem: scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse; nostri nullam mentionem. Vale.

Si priùs Cæsar venisset, cum eo collocutus, alium mihi receptum quæsissem, ac jamdudum molestiâ carerem hujus commorationis. OLIVETUS.

4. *Nostrorum*] Q. Q. & fortasse Terentiæ.

CICERO ATTICO SAL.

22 DILIGENTER mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. Accepi enim à te literas, quibus videris vereri, ut [1] epistolas illas acceperim: quas quidem vellem mihi nunquam redditas: auxerunt enim mihi dolorem. Nec si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent: quid enim tam pervulgatum, quàm illius in me odium, & genus hoc literarum? quod ne Cæsar quidem ad [2] istos videtur misisse, quasi quò illius improbitate offenderetur, sed, credo, utì notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, eíque rei mederi: ne [3] rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas [4] impetrationes nostras nihil

1. *Epistolas*] Q. Cicero epistolas contra Marcum fratrem scripserat ad Cæsarem: Cæsar illas ad Oppium & Balbum misit: illi Attico dederunt: Atticus ad M. Ciceronem curavit perferendas. MAN.

2. *Istos*] Cæsarianos, qui Romæ sunt.

3. *Rogari*] Statim, inquit, quæcunque postulavit Q. Filius de patre impetravit, ita facilè, ut ne rogari &c. VICTOR.

4. *Impetrationes nostras*] Scripserat Atticus, posse Ciceronem efficere, ut ne Quinto fratri illæ obessent literæ, de quibus queritur Cicero; posse *impetrare* à Cæsare, ne Quinto esset iratus. Respondet,

hil valere. Sylla, ut opinor, cras hîc erit cum Messala. Currunt ad illum pulsi à militibus; qui se negant [5] usquam, nisi acceperint. Ergo ille huc veniet: quod non putabant: tardè quidem. Itinera enim ita facit, ut multos dies [6] in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. Quid mihi igitur censes? jam enim corpore vix sustineo gravitatem hujus cæli, quæ mihi laborem affert in dolore. An [7] his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propiùs? Quæso, attende; & me, quod adhuc sæpe rogatus non fecisti, consilio juva: scio rem difficilem esse: sed ut in malis. Etiam illud mea magni interest, te ut videam. Profectò aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

det, nullâ se in gratiâ esse apud Cæsarem, nihil sibi ab illo tribui. Video, inquit, *istas*, de quibus scribis, *impetrationes* meas *nihil valere*. Ita iratus fratri non est, à quo me videt graviter læsum esse, ut omnia donant ultro; *ne rogari quidem se passus sit*: *nostri nullam fecerit mentionem*, ut est in superiore epistolâ. Condonatum fuerat Quinto priùs, quàm fratri, quem læserat, satisfaceret. Id Marco erat molestum. OLIVETUS.

5. *Usquam*] Supple, commoturos.

6. *In oppidum*] Non explano, Ut in unoquoque oppido multos dies Cæsar consumat, sed, Ut ab oppido ad oppidum multorum dierum itinere perveniat. Quale illud est ep. 35. lib. XII. *Ne totum diem in villam*. Ubi subaudio, *Ponam*; dum in villam eo. MANUT. Priori tamen modo accipit J. F. Gronov. ut nimirum conventibus agendis & audiendis legationibus multos dies *in oppidum* ponat Cæsar.

7. *His*] Syllæ & Messalæ. *Illuc*: ad Cæsarem. *Excusent*: quòd Brundusio discésserim, & propiùs urbem accesserim. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

QUOD ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit, te secum locutum. Tuas literas expectabam. Nisi illud quidem mutari, si aliter est atque oportet, [1] non video posse; sed cùm ab illo accepissem literas, desideravi tuas: & sic putabam, te certiorem [2] factum non esse, 23

modò

1. *Non video*] Agitur de testamento Terentiæ, de quo scripserat ep. 16. ut Atticus cum Camillo communicaret. Tuas literas expectavi, inquit, ut quid actum esset intelligerem. Veruntamen testamentum si aliter factum est atque oportebat, mutari jam non posse video. POPMA.

2. *Factum*] Scilicet à meis de mittendo tabellario: quanquam interdum verebar, ne morbus te prohibuisset scribere, significaveras enim antehac te non satis valere. J. F. GRON. Conjicit Muretus, *esse putabam te tardiorem factum*, &c.

modò valeres : ſcripſeras enim te quodam valetudinis genere tentari. Acuſius quidam Rhodo venerat VIII Id. Quint. Is nuntiabat, Quintum filium ad Cæſarem profectum IV Kal. Junias, Philotimum Rhodum pridie eum diem veniſſe, habere ad me literas. Ipſum Acuſium audies : ſed tardiùs iter faciebat. Eo feci ut celeriter eunti darem. Quid ſit in iis [3] literis, neſcio : ſed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem aſſequi poſſum, quod mihi tolerabile poſſit eſſe. Te oro, ut [4] de hac miſera cogites : & illud, de quo ad te proximè ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam, & etiam [5] de ipſo teſtamento. [6] Illud quoque vellem antea : ſed omnia timuimus. Melius quidem in peſſimis nihil fuit diſcidio. Aliquid feciſſemus, [7] ut vivi, vel tabularum [8] novarum nomine, vel [9] nocturnarum expugnationum, vel [10] Metellæ, vel omnium malorum : nec res periiſſet : & videremur aliquid doloris virilis habuiſſe. Memini omnino tuas literas ; [11] ſed & tempus illud : etſi quidvis præſtitit. Nunc quidem ipſe videtur [12] denuntiare. Audimus enim de ſtatu Reipublicæ. O dii! generúmne noſtrum potiſſimùm, [13] ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur, & idem tibi, nuntium remitti. Petet fortaſſe tertiam penſionem. Conſidera igitur, túmne cùm ab ipſo naſcetur, [14] an priùs ego. Si ullo modo potuero, vel

---

3. *Literis*] De quibus infrà, ep. 24.

4. *De hac miſerâ*] Tullia.

5. *De ipſo teſtamento*] Ut Terentia teſtamentum faciat. Et in dictione, *Ipſo*, ineſt emphaſis : quaſi dicat, de quo ſcis me laborare, & de quo ſæpe jam ad te ſcripſi. MAN.

6. *Illud quoque*] De diſſidio inter Dolabellam, & Tulliam. CORR.

7. *Ut vivi*] Sic Balliol. & Helmſt. cum omnibus editis antiquioribus : quod non auſim mutare. Eſt enim, Feciſſem aliquid quo oſtenderem me dolorem & contumeliam ſentire. Mortui enim carent ſenſu. GRÆVIUS. Malebat Pantagathus, *ut viri* : quod Lamb. recepit. Omittamus Boſium, qui edidit, *ut vini* : hoc eſt, vinolentiæ.

8. *Novarum*] De quibus legem ferre volebat Dolabella.

9. *Nocturnarum*] Quibus Dolabella inimicorum, ut L. Trebellii, vel potiùs mulierum ædes expugnabat. CORRAD.

10. *Metellæ*] Quæ temporibus illis videtur malè audiviſſe. Horat. Satyr. 3. lib. II. & Ovid. eleg. 1. lib. II. Triſt. ID.

11. *Sed & tempus*] Suprà, ep. 3.

12. *Denuntiare*] Fortè, *renuntiare*, ut ſit renuntiare repudium Tulliæ, ita ſcilicet ſe gerendo, ut eam pro uxore non agnoſcat. Plaut. Aulul. IV. 10. *is me nunc renuntiare repudium juſſit tibi.* J. F. GRONOV.

13. *Ut hoc, vel tabulas*] Subaudi, cogitet, in animo habeat ; vel aliquid hujuſmodi. Particula, *Vel*, ſententiam non mutat, ſicuti cùm ponitur pro aut, ſed auget, quomodò poſita eſt in libris Academicis : *Per me vel ſtertas licet, non modò quieſcas.* MANUTIUS.

14. *An priùs ego*] Ei renuntiem ſcilicet : hoc eſt, an Tullia meo ſuaſu ei priùs nuntium mittere debeat, an expectare ut à Dolabella repudietur. GRÆV.

vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. Tu & hæc, & ſi quid erit quod interſit me ſcire, ſcribas velim. Vale.

CICERO ATTICO SAL.

QUÆ dudum ad me, &, quæ etiam antè bis ad Tulliam 24
de me ſcripſiſti, ea ſentio eſſe vera. Eo ſum miſerior, (etſi nihil videbatur addi poſſe) quòd mihi non modò iraſci graviſſimâ [1] injuriâ acceptâ, ſed ne dolere quidem impunè liceat. Quare iſtuc feramus. Quod cùm tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu, ne accidant, ut caveamus mones. Ea enim eſt nobis contracta culpa, ut omni ſtatu, omníque populo eundem exitum habitura videatur. Sed ad meam manum [2] redeo: ſunt enim hæc occultiùs agenda. Vide quæſo etiam nunc de teſtamento, quod tum factum, cùm illa quærere cœperat. [3] Non credo te commorit; neque enim [4] rogarit; ne me quidem. Sed quaſi ita ſit; quoniam in ſermonem jam veniſti, poteris eam monere, ut alicui committat, cujus extra periculum hujus belli fortuna ſit. Equidem tibi potiſſimùm velim, ſi idem [5] illa vellet: quam quidem celo miſeram, me in hoc timere. [6] De illo altero, ſcio equidem [7] venire nunc nihil poſſe: ſed ſeponi & occultari poſſunt, ut extra ruinam ſint eam, quæ impendet. Nam quod ſcribis, nobis noſtra & tua Terentiæ ſore parata: tua credo: noſtra quæ poterunt eſſe? De Terentia autem (mitto cætera, quæ ſunt innumerabilia) quid ad hoc addi poteſt? Scripſeras, ut H-S XII permutaret; tantum eſſe

---

1. *Injuriâ*] Tulliam aſpernabatur Dolabella: quâ injuriâ ſic commovebatur Cicero, quaſi eam ipſe accepiſſet. Atticus nolebat tentari divortium priùs, quàm Cicero pacem confirmaſſet cum Cæſare. Hinc eſt quòd queritur, non licere ſibi iraſci, ac ne dolere quidem. MONGALT.

2. *Redeo*] Hactenus fuit librarii manus: nunc, inquit, ad meam redeo.

3. *Non credo*] Totus locus ſic eſt reſcribendus: *De teſtamento. Quod dum factum Camillus queri cæperat, non credo te commovit.* Non puto te ad animum revocaſſe, & ex eo turbari. J. F. GRONOVIUS. Muretus verò pro vulgatis *cum illa quærere cæperat*, reponendum putat *cùm illa hærere cæperat.* Sed locus & Grævio & Mongalto videtur comploratus. Boſianam editionem repræſento.

4. *Rogarit*] Conſilium tuum. GRON.

5. *Illa*] Tullia.

6. *De illo altero*] Quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam. MANUTIUS.

7. *Venire*] Ex argento, & ſupellectile.

esse reliquum de argento. Misit illa CCIƆƆ mihi, & adscripsit, tantum esse reliquum. Cùm hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit? Philotimus non modo nullus venit, sed ne per literas quidem, aut per nuntium certiorem facit me [8] quid egerit. Ephefo qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in jus adeuntem vidisse nuntiant: quæ quidem (ita enim verisimile est) in adventum Cæsaris fortasse rejiciuntur. Ita [9] aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celeriùs perferendum, & eo me magis esse despectum: aut, etiam si quid habet, id nisi omnibus suis negotiis confectis ad me referre non curat. Ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. Nihil enim mea minus interesse puto, quàm quid [10] illinc afferatur. Id quamobrem, te intelligere certè scio. Quod me mones de vultu & oratione ad tempus accommodanda; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis, literis putare [11] Africanum negotium confici posse, velim scriberes, cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse; tu tamen velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. Sin, ut perspicio, nihil erit, scribas idipsum. Ego ad te, si quid audiero citiùs, scribam. Vale. VIII. Id. Sext.

8. *Quid egerit*] De me apud Cæs. Man.

9. *Aut nihil puto*] Cùm Philotimus Ephesi tempus tereret, conjecturam faciebat, in iis literis, quas ille à Cæsare ferre dicebatur, nihil esse, quod celeriùs perferri opus esset. Manutius.

10. *Illinc*] A Cæsare, ex Alexandriâ. Idem.

11. *Africanum*] Scribis te putare, inter Cæsarem, & Pompeianos, qui in Africâ sunt, litteris utrimque mittendis pacem posse fieri. Idem.

Cicero Attico Sal.

25 Facile assentior tuis literis; quibus exponis pluribus verbis nullum te habere consilium, quo à te possim juvari. Consolatio certè nulla est, quæ levare possit dolorem meum. Nihil est enim contractum casu: nam id esset ferendum: sed omnia fecimus iis erroribus, & miseriis & animi & corporis, quibus [1] proximi utinam mederi maluissent, [2] quàm obesse. Quoniam

1. *Proximi*] Ut Q. frater, Q. filius, uxor, & gener. Corrad.

2. *Quàm obesse*] Legit Grævius ex MSS. *Maluissent. Quam ob rem quoniam*, &c.

niam neque consilii tui, neque consolationis cujusquam spes ulla mihi ostenditur; non quæram hæc à te posthac. Tantùm velim, ne intermittas: scribas ad me quidquid veniet tibi in mentem, cùm habebis cui des, & dum erit ad quem des: quod [3] longum non erit. Illum discessisse Alexandriâ rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii literis: quas cuncti postea nuntii confirmarunt: quod verum an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim nescio. Quod ad te jampridem de testamento scripsi, [4] apud *εὔπιστον* illas velim: ut possint, advertas. Ego [5] hujus [6] miserrima facultate confectus conflictor. Nihil unquam simile natum puto; cui si qua re consulere aliquid possum, cupio à te admoneri. Video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando antè: tamen hoc me magis sollicitat, quàm omnia. In [7] pensione secunda cæci fuimus. [8] Alium mallem. Sed præteriit. Te oro ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento, neque satis multa ex supellectile, des operam. Jam enim mihi videtur adesse extremum, nec ulla fore conditio pacis, eâque, quæ sunt, etiam sine adversario peritura. Hæc etiam, si videbitur, cum Terentia loquare opportunè. Non queo omnia scribere. Vale. [9] III Non. Quint.

---

3. *Longum non erit*] Significat, se aut in tantis molestiis non diù posse vivere, aut in alias terras velle migrare MAN.

4. *Apud εὔπιστον*] Velim, inquit, Terentiam & Tulliam deponere testamentum ipsius Terentiæ apud aliquem, cui tutò committi queat: ut verò id facere possint, ipse advertas rogo. *Εὔπιστον* vocat hominem exploratæ fidei, & cui tutò credi possit. Huc spectant verba illa epistolæ superioris, *poteris eam monere, ut alicui committat*, &c. BOSIUS. Anteà legebatur, *apud epistolas velim ut possint adversas*. Unde sensus elici nullus potest. Bosii conjectura non est quidem certa; immò est audacior; sed hujusmodi tamen, ut tenebris præstare videatur. OLIV.

5. *Hujus*] Tulliæ.

6. *Miserrimâ facultate*] Negat Grævius miseram aut miserrimam facultatem pro inopiâ posse accipi. Cur enim? An quia pugnant secum *facultas* & *inopia*? Pugnantne magis, quàm strenuitas & inertia? Atqui dixit Horatius, II. Ep. XI. 28. *strenua nos exercet inertia*. IDEM.

7. *Pensione secundâ*] Intelligit pensionem secundam dotis, quam Dolabellæ solverat anno superiore post Kal. Quint. epist. 3. POPMA.

8. *Alium mallem*] Doleo fuisse me cæcum: mallem id alii contigisset: mallem alium fuisse cæcum. Putat Mongaltus, hoc genus loquendi, *Alium mallem*, in communi usu & proverbio fuisse. Corradus opinabatur legi posse: *Aliud mallem* fecisse; ut dicere solent illi, quos aliquid fecisse pœnitet. OLIVETUS.

9. III. *Non. Quint.*] Ex diebus adscriptis, quibus datæ significantur, perspicitur quàm perturbatus ordo sit extremarum libri hujus epistolarum. Videntur ita posse distribui, ut hæc ipsa quæ incipit, *Facilè assentior*, sit 19. Et quæ deinceps, *Quod ad te*, 20. *Cum tuis*, 21. *Quæ dudum*, 22. *Kal.* XVII. *Sept.* 23. *Accepi* VI. *Kal.* 24. *Diligenter*, 25. MALASP.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER XII.

CICERO ATTICO SAL.

I UNDECIMO die poſtquam à te diſceſſeram, hoc literularum exaravi, egrediens è villa ante lucem: atque eo die cogitabam in Anagnino, poſtero autem in Tuſculano; ibi unum diem. V. Kalendas igitur [1] ad conſtitutum: itaque utinam continuò ad complexum meæ Tulliæ, ad oſculum Atticæ poſſim currere. Quod quidem ipſum ſcribe quæſo ad me; ut, dum conſiſto in Tuſculano, ſciam quid garriat: ſin ruſticatur, quid ſcribat ad te: eique interea aut ſcribes ſalutem, aut nuntiabis, itémque Piliæ: & tamen, etſi continuò congreſſuri ſumus, ſcribes ad me, ſi quid habebis.

Cùm complicarem hanc epiſtolam, noctuabundus ad me venit cum epiſtola tua tabellarius: quâ lectâ, de Atticæ febricula ſcilicet valde dolui. Reliqua quæ expectabam, ex tuis literis cognovi omnia. Sed quod ſcribis igniculum matutinum; [2] γεροντικώτερον

1. *Ad conſtitut.m*] Ad conſtitutum locum & tempus. GRÆVIUS.

2. *Γεροντικώτερον eſt*] *Magis ſenile, magis quaſi proprium ſenum.* CORRAD. Atticum objeciſſe Ciceroni γεροντικὸν eſſe igne matutino uti hoc tempore, apparet ex verbis paulo pòſt ſubjectis: *Hoc igitur habebis.* Quo ſignificat ſe, ut illum repungat, γεροντικώτερον aliquid ei exprobraſſe, memoriæ ſcilicet vacillationem. Nam *hoc igitur habebis* eſt, hoc tibi repoſitum ſit, qui mihi vitio vertiſti γεροντικὸν illud, quòd ignem matutinum me deſiderare, ſcripſerim ad literas exarandas. GRÆV.

ϖιάτερον est memoriolâ vacillare. Ego enim IV Kal. Axio dederam, tibi III, Quinto quo die venissem, id est V Kal. Hoc igitur habebis: novi nihil. Quid ergo opus erat epistolâ? Quid, cùm coràm sumus, & garrimus quidquid in buccam? Est profectò quiddam [3] λέσχη, quæ habet, etiam si nihil subest, collocutione ipsâ suavitatem.

3. *Λέσχη*] *Confabulatio, colloquium.* Respondet ei objectioni, quam ipse sibi ex Attici personâ fingit: Quid oportuit mittere inanes literas? MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

HIC rumor est [1] tamen [2] Murcum periisse naufragio, [3] Asinium delatum vivum in manus militum, quinquaginta naves delatas in Uticam reflatu hoc, Pompeium non comparere, nec in Balearibus omnino fuisse, ut Patiæcus affirmat. Sed auctor nullius rei quisquam. Habes quæ, dum tu abes, locuti sunt. Ludi interea Præneste. Ibi Hirtius, [4] isti omnes: & quidem ludi dies octo. Quæ cœnæ? quæ deliciæ? Res interea fortasse [5] transacta est. O miros homines! At Balbus ædificat: [6] τὶ γὰρ αὐτῷ μέλει? Verum si quæris, homini non recta, sed voluptaria quærenti nónne [7] βεβίωται? Tu interea dormis. Jam explicandum est [8] πρόβλημα, [9] si quid acturus es. Si quæris quid putem, ego [10] fructum puto. Sed quid multa? jam te videbo; 2

Mmm 2

1. *Tamen*] Utitur adversativâ particulâ, ut Atticum falli doceat, dum scriberet, se putare nihil novi Romam allatum esse, ex quo inde discessisset. BOSIUS.

2. *Murcum*] Quem posteà C. Cassius in suas partes traduxit; mox falsis criminibus insimulatum Sex. Pompeius, Magni filius, in Siciliâ interfecit. MAN.

3. *Asinium*] C. Asinium Pollionem.

4. *Isti omes*] Cæsariani. CORRAD.

5. *Transacta*] In Africâ. Interea inquit, depugnatum fortasse est in Africâ, quò Cæsar mense Decembri contra Pompeianos, Scipione imperatore bellum renovante, trajecerat. MANUTIUS.

6. Τὶ γὰρ] *Quid enim illi curæ est?*

7. Βεβίωται] Præclarè *acta vita est.* Nam *Vivere* quandoque valet jucundè vivere. Nónne vides, inquit, Balbo, cum voluptate vitam esse traductam? At tu interea dormis: non explicas quomodo vivendum tibi sit. MANUTIUS.

8. Πρόβλημα] *Quæstio.* Nimium diu quæris, utrùm recta, an voluptaria sequaris. Hæc tibi quæstio jam explicanda est; aliquando tibi est decernendum, utram partem eligas. IDEM.

9. *Si quid acturus es*] Qui semper delibera, & quærit, hoc an illud agat; nihil unquam agit. IDEM.

10. *Fructum*] Hoc est voluptatem, & usuram commodorum. Frui enim absolutè positum, est præsentibus commodis & voluptatibus uti. Patet ex epistolâ ad

Pætum

videbo; & quidem, ut ſpero, de via rectà ad me. Simul enim & diem [11] Tyrannioni conſtituemus, & ſi quid aliud.

Pætum lib. IX. epiſt. 17. *Nihil, inquit; timeo: fruor, dum licet: opto, ut ſemper liceat.* MANUT.

11. *Tyrannioni*] Grammaticus fuit eruditus, qui librum ſcripſit, de quo ep. 6. Is docuit Q. Ciceronem filium, ut legitur in epiſtolâ ad Q. fratrem, lib. II. ep. 1. De eodem etiam epiſt. 4. & 8. lib. IV. Simul diem conſtituemus, quo die ſuum librum legendum nobis det. Ep. 5. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

3 UNUM te puto minùs blandum eſſe, quàm me: &, ſi uterque noſtrûm eſt aliquando adversùs aliquem, inter nos certè nunquam ſumus. Audi igitur me hoc [1] ἀγοητεύτως dicentem. Ne vivam, mi Attice, ſi mihi non modò Tuſculanum, ubi cæteroqui ſum libenter, ſed [2] μακάρων νῆσοι tanti ſunt, ut ſine te ſim totos dies. Quare [3] obduretur hoc triduum; ut te quoque ponam in eodem [4] πάθει: quod ita eſt profectò. Sed velim ſcire, hodiéne ſtatim [5] de auctione, aut quo die venias. Ego me interea cum libellis. Ac moleſtè fero [6] Vennonii me hiſtoriam non habere. Sed tamen [7] ne nihil de re, [8] nomen illud quod à Cæſare, tres habet conditiones, aut emptionem ab haſta: (perdere malo: etſi, præter turpitudinem, hoc ipſum puto eſſe [9] perdere) aut delegationem à mancipe, annua die; (quis erit, cui credam? aut quando iſte [10] Metonis annus veniet?) aut [11] Vecteni conditionem ſemiſſe. [12] Σκέψαι igitur. Ac vereor,

1. *Ἀγοητεύτως*] Sine fuco.

2. *Μακάρων νῆσοι*] Beatorum inſulæ.

3. *Obduretur hoc triduum*] Ab utroque noſtrûm. Nam tu quoque in eodem πάθει, & in eadem moleſtiâ es; propterea quòd, ut ego te invitus, ita tu me non libenter cares. MANUTIUS.

4. Πάθει] Affectu, animi motu.

5. *De auctione*] Poſt auctionem. MAN.

6. *Vennonii*] Vide lib. I. de Leg. c. 2.

7. *Ne nihil de re*] Supple, ſcribam.

8. *Nomen illud quod à Cæſare*] Ciceroni pecuniam debebat proſcriptus civis Pompeianus, cujus bona Cæſar cùm vellet publicare, permiſit ut Cicero debitum ſuum exigeret. Ideò dicit: *Nomen illud quod à Cæſare mihi conceſſum ut exigam*, tribus modis conſequi potero, emptione ab haſtâ, delegatione à mancipe, & ſemiſſe. POPMA.

9. *Perdere*] Nam, ſi dominus commutabitur, quæ de bonis proſcriptorum empta fuerint, rata non erunt. MANUT.

10. *Metonis annus*] Proverbialiter hîc dicitur longiſſima dilatio, ab eo quòd Metonis Aſtronomi annus conſtabat octodecim annis ſolaribus. POPMA.

11. *Vecteni conditionem ſemiſſe*] Compendium loquendi ſic eſt integrandum: Aut habeat eam conditionem, quâ Vectenus eſt depectus, nimirum ut ſemiſſe ſinus contea-

vereor, ne iste jam auctionem nullam faciat, sed ludis factis [13] κτύπῳ subsidio currat, ne talis vir ἀλογηθῇ. Sed [14] μελήσει.

contenti, vel dimidiâ parte. GRONOV. *Observ.* lib. I. cap. 16.

12. Σκέψαι] Considera: quid? hoc videlicet, de tribus conditionibus, quæ tibi magis è re nostrâ videatur. MANUT.

13. Κτύπῳ] *Plausui.* Sententia hujus loci hæc est: Vereor, ne quia ludi Prænestè fiunt, iste, quicunque sit, advolet eò ad plaudendum, veritus, præsentes segniùs plausuros, & eos excitaturos, ne tam insignis vir, qui ludos dat, negligatur. J. F. GRONOV.

14. Μελήσει] Curabis: curæ erit. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

O GRATAS tuas mihi jucundásque literas! quid quæris? restitutus est mihi dies festus. Angebar enim, quòd Tiro [1] ἐρυθριδέστερον te sibi esse visum dixerat [2] Addam igitur, ut censes, unum diem. Sed [3] de Catone πρόβλημα Ἀρχιμήδειον est. Non assequor ut scribam, quod tui convivæ non modò libenter, sed etiam æquo animo legere possint. Quin etiam, si à sententiis ejus dictis, si ab omni voluntate, consiliísque, quæ de Republica habuit, recedam, [4] ψιλῶς que velim gravitatem, constantiámque ejus laudare; hoc ipsum [5] ἄκουσμα sit. Sed verè laudari ille vir non potest, nisi hæc ornata sint; quòd ille ea, quæ nunc sunt, & futura viderit, & ne fierent contenderit, &, facta ne videret, vitam reliquerit. Horum quid est, quod [6] Aledio probare possimus? sed cura obsecro ut valeas, eámque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam. 4

1. Ἐρυθριδέστερον] *Rubicundiorem.*

2. *Addam igitur*] Ad id tempus videlicet, quod hîc manere constitueram. Et sciendum est, Ciceronem hîc festos appellare eos dies quos ruri ageret, propterea quòd feriaretur ab omnibus negotiis, quemadmodum in urbe festis diebus fieri soleret. MANUT.

3. *De Catone*] Catonem, sive librum de Catonis vitâ scribere est opus difficile non minùs quàm *Archimedis* Geometræ *quæstiones* explicare: neque enim ita possum scribere, ut Cæsarianos non offendam. Scripsit tamen; & Cæsar ipse rescripsit Anticatonem, sive contra Ciceronis laudationem Catonis libros duos, ut ex Gellio constat. POPMA.

4. Ψιλῶς] Tenuiter, sine ornatu.

5. Ἄκουσμα] Auditu jucundum; ad aures oblectandas comparatum.

6. *Aledio*] Docti viri putant Aledium vocari Cæsarem ficto nomine à Græco verbo Ἀλέω, quasi vitandum, fugiendum, non offendendum. Ego arbitror esse nomen amici & familiaris Cæsaris & item Attici, qui etiam nominatur ep. 24. & 27. POP.

CICERO ATTICO SAL.

15 QUINTUS [1] pater quartùm, vel potius millesimùm nihil sapit, qui lætetur [2] Luperco filio & [3] Statio ut cernat duplici dedecore cumulatam domum. Addo etiam Philotimum tertium. O stultitiam, nisi mea major esset, singularem! [4] Quod autem os in hanc rem ἔρανον à te? Fac non ad [5] διψῶσαν κρήνην; sed ad Πειρήνην eum venisse; sed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειῦ in te κρήνην, ut scribis, haurire, in tantis suis præsertim angustiis, ποῖ ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψει? Sed ipse viderit. [6] Cato me quidem delectat, sed etiam [7] Bassum Lucilium sua. De [8] Cælio tu quæres, ut scribis: ego nihil novi. Noscenda est [9] natura, non facultas modò. [10] De Hortensio & Virginio, tu si quid dubitabis: etsi quid magis placeat, ego quantum aspicio, non facilè inveneris. [11] Cum Mustela, quemadmodum scribis, cùm venerit Crispus. [12] Ad Aulum scripsi, ut ea, quæ bene nossem de auro, Pisoni

1. *Q. Pater*] Haud dubium, quin illud Ennianum respexerit: *Quintu' pater quartùm fit consul.* Vide Gellium X. 1.

2. *Luperco filio*] Romæ collegia Lupercorum tria fuere: antiquiora duo, Fabianorum, & Quintilianorum: tertium recentius Julianorum, quos sibi, ut ait Suetonius, *in Julio*, *cap.* 76. inter alia humano fastigio majora, Cæsar decerni passus fuerat. Primus admonuit Mongaltus, hîc de Julianis agi Lupercis, in quorum adscribebantur collegium, qui placere volebant Cæsari. De M. Antonio notum est, *Philipp.* II. 34. Affectavit hoc, ut alii, Quintus Cicero, filiúmque Julianos inter Lupercos esse voluit, cum domesticis duobus libertis, Statio suo, & Philotimo Terentiæ. Improbabat Marcus Cicero fratris consilium, ut dignitatis alienum. OLIVET.

3. *Statio*] Statius libertus Q. Ciceronis, itémque Philotimus non fuerunt Luperci, sed calatores atque ministri Q filii in sacerdotio. Non enim liberti ad sacerdotia admittebantur: tantùm ministrabant suis patronis sacerdotibus. POPMA.

4. *Quod autem os*] Scitè Turnebus hæc verba sic distinxit, *Quod autem os, in hanc rem ἔρανον à te?* & interpretatus est: Quæ impudentia est petere à te ἔρανον, hoc est, munus aliquod, tanquam stipem, id est, emendicare à te pecuniam, ad eam rem obeundam? BOSIUS.

5. Διψῶσαν] Fac, inquit, non ad διψῶσαν κρήνην, *siticulosum fontem*, sed ad Πειρήνην, *Pirenen*, eum venisse; sed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειῦ, *respirationem venerandam Alphei*, in te κρήνην, *fontem* haurire: ποῖ ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψει; *quorsum hæc tandem erumpent?* Horum autem verborum sententia hæc est: Fac Quintum fratrem, cùm à te ἔρανον petiit, non ad διψῶσαν κρήνην venisse, sed ad Πειρήνην, fac etiam eundem summis angustiis rei familiaris pressum in te haurire κρήνην, id est, fontem uberrimum, nempe ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειῦ, hoc est, Arethusam, quæ Pindaro est *Alphei respiratio jucunda*; quò tandem hæc evadent? BOSIUS.

6. *Cato*] Liber de Catonis vitâ, MAN.

7. *Bassum Lucilium sua*] Subintelligitur, delectant. Sensus est: Catone meo delector, sed fortasse sine causâ, quando etiam Bassum Lucilium, malum scriptorem, sua delectant. IDEM.

Pisoni [13] demonstrarem. Tibi enim sanè assentio, & istud nimiùm diu duci, & omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facilè perspicio : meísque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum esse te puto; non solùm quòd meam rem agis, verùm etiam quòd videre videor, quo modo agas. Neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. Tubulum Prætorem video L. Metello, Q. Maximo Coss. Nunc velim, P. Scævola Pontifex maximus, quibus Coss. Tribunus plebis. Equidem puto proximis, Cæpione & Pompeio. Prætor enim P. Furio, Sex. Atilio : dabis igitur Tribunatum, &, si poteris, [14] Tubulus quo crimine. Et vide, quæso, L. Libo, ille qui de [15] Ser. Galba, Censorinóne, & Manilio, an T. Quintio, M' Acilio Coss. Tribunus plebis fuerit. Conturbat enim me, in Bruti epitoma [16] Fannianorum scriptum quod erat in extremo : idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Lælii : sed tu me [17] γεωμετρικῶς refelle-

8. *Cælio*] Hic nummularius erat, cum eóque Cicero agebat de argento auróve facto, aut infecto, cum alio signato commutando. Bosius.

9. *Natura*] Naturam vocat auri qualitatem & temperaturam; bonúmne an malum sit, purum putum & obryzum, an argentosum, orichalcóve permixtum : facultatem verò, æstimationem & pretium. Hæc ex pecuniæ signatæ nota facilè perspicitur. Idem.

10. *De Hortensio & Virginio tu*] Hos quoque argentarios puto fuisse. *Tu* : subaudi quæres : quæres autem hoc, num viri boni sint, & num in auro quod daturi sunt, vitium timere possimus. Man.

11. *Cum Mustela*] Ages. Fortè Mustela & Crispus coheredes erant. Itaque agi cum Mustela non poterat, nisi & Crispus, ejusdem hereditatis particeps, adesset. Etiam ep. 3. lib. XIII. *De Crispo*, inquit, & *Mustela videbis. Et velim scire, quæ sit pars duorum.* Quo in loco hereditatem significari manifestum est, cùm dicat, *Quæ sit pars duorum.* Idem.

12. *Ad Aulum scripsit*] Et à Pisone argentario aurum sumere Cicero volebat. Hoc agebatur interprete Aulo. Et, quoniam res diutiùs ducebatur; puto quòd argentarius Piso in permutatione facienda lucro usitato contentus esse nollet, sed aliquanto plus peteret : Cicero, qui rem ad exitum vellet perducere, ad Aulum scripsit, ut per eum Pisoni demonstraret, se optimè nosse, quantum pro auro, quod ab argentariis permutatione acciperetur, dari solere, ut scilicet Piso, cùm videret Ciceronem, qui collybi rationem bene nosset, non facilè adductum iri, ut præter consuetudinem penderet, æquiora postularet. Idem.

13. *Demonstrarem*] Lamb. *demonstraret.*

14. *Tubulus quo crimine*] Subaudi, accusatus fuerit. Atticum rescripsisse apparet, Quòd prætor quæstionem exercens inter sicarios, pecunias cepisset ob rem judicandam. *Fin.* II. 16. Manutius.

15. *De Ser. Galba*] Supple, ad populum tulit. Epitome Livii, lib. XLIX.

16. *Fannianorum*] Annalium C. Fannii, (de quibus *Leg.* I. 2.) quos in epitomen Brutus contraxerat. J. F. Gronovius.

17. *Γεωμετρικῶς*] More geometrico.

refelleras: te autem nunc Brutus & Fannius. Ego tamen de bono auctore Hortensio sic acceperam, ut apud Brutum est. Hunc igitur locum expedies. Ego misi Tironem Dolabellæ obviam. Is ad me Idibus revertetur. Te expectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissimum esse video: idque ita ut sit, te vehementer rogo. [18] Ergo & in integro omnia: sic enim scribis. Mihi etsi Kalendæ vitandæ fuerunt, [19] Nicasionúmque ἀρχέτυπα fugienda, conficiendǽque [20] tabulæ: nihil tamen tanti, ut à te abessem, fuit. Cùm Romæ essem, & te jam jámque visurum me putarem: quotidie tamen horæ, quibus expectabam, longæ videbantur. Scis me minimè esse blandum: itaque minus aliquanto dico, quàm sentio.

18. *Ergo & in integro*] Ergo & Senatui non interfui, & nihilominus omnia mihi in integro sunt apud Cæsarem: animus illius erga me nihil est immutatus, quanquam Kalendis Romæ non adfuerim, cùm senatus habitus est. MANUT.

19. *Nicasionúmque ἀρχέτυπα*] Sic lego, etsi alii aliter mutant. Nicasiones erant argentarii aut fœneratores: fortassis ita dicti, quòd cæteros in hoc negotiationis genere vincerent. Est enim Nicasio nomen proprium origine Græcum, apud Ciceronem in Verrem. Afranius in fabulâ Incendio; *Servus est mihi Nicasio sceleratus, curiosus.* Cæcilius in inscriptione Comœdiæ, cujus testimonio Nonius aliquoties utitur, Botonicasio, quasi pecuarius, vel pecoris magister. Α᾽ρχέτυπα vocat *Calendaria* fœneratorum, in quæ velut in primigenias tabulas nomina referunt. POPMA.

20. *Tabulæ*] De tabulis loquitur accepti & expensi, quas quilibet paterfamilias conficiebat. J. F. GRONOV.

CICERO ATTICO SAL.

6 DE Cælio vide, quæso, ne qua [1] lacuna sit in auro. Ego ista non novi: sed certè in collybo est detrimenti satis. Huc aurum si accedit: sed quid loquor? tu videbis. Habes [2] Hegesiæ genus, quod Varro laudat. Venio ad Tyrannionem. Ain' tu [3] verum hoc fuit? sine me? At ego quoties, cùm essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet,

1. *Lacuna*] Lacuna dicitur esse in auro, cùm in nummo, qui aureus videtur, aliquid est, quod aurum non sit. Quasi enim lacuna est in eo loco, ubi aurum non est: translatione sumptâ à fundis, quos lacunæ deteriores faciunt. MAN.

2. *Hegesiæ*] Quia proxima verba minutatim inciderat, scribit se id fecisse exemplo Hegesiæ, cujus dicendi genus fractum erat, & veluti in particulas incisum, ut idem refert in Oratore. Habes, inquit, hoc exemplo genus dicendi Hegesiæ. BOSIUS.

3. *Verum hoc fuit, sine me*] Subaudi, te legere Tyrannionis librum. Et dixit, *Verum*, pro æquum. MANUTIUS.

licet, si mihi librum miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Etsi me non magis liber ipse delectabit, quàm tua admiratio delectavit. Amo enim [4] πάντα φιλόδημον: téque istam tam tenuem [5] θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo. Etsi tua quidem sunt ejusmodi omnia. Scire enim vis: quo uno animus alitur. Sed, quæso, quid ex ista acuta & gravi refertur ad [6] τέλος? Sed longa oratio est, & tu occupatus in meo quidem fortasse aliquo negotio; & [7] pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, à te nitidum solem, unctúmque repetemus. Sed ad prima redeo. Librum, si me amas, mitte. Tuus est enim profectò, quoniam quidem est missus ad te. [8] *Tantúmne ab re tua est otii tibi*, ut etiam [9] Oratorem legas?

4. Πάντα φιλόδημον] *Omnem popularem*: hoc est, qui vulgaria non spernit.

5. Θεωρίαν] *Commentationem*: de arte fortasse Grammatica, quam Tyrannio profitebatur.

6. Τέλος] *Finem*, scilicet bonorum & malorum. Quasi dicat: ut acuta & gravis sit, quemadmodum tu scribis, Tyrannionis ista θεωρία, mihíne ad opus quod molior de bonorum & malorum finibus, aliquam utilitatem afferet?

7. *Pro isto asso sole*] Loci hujus sententiam unus mihi videtur Mongaltus vidisse; quem lubens sequar: nec tamen verbum reddam pro verbo. Inter alias corporis curandi artes, hanc adhibebant veteres Græci Romaníque, ut in sole nudi vel sederent, vel ambularent, quò frigidis humoribus excoquendis opportunum solis calorem cutis combiberet. Juvenalis, XI. 203.

Nostra bibat vernum contracta cuticula solem.

Eam vocabant *insolationem*, & *apricationem*. Si corpus ante apricationem oleo perfuderant, hanc dicebant apricationem unctam. Cicero vocat *unctum solem*, *nitidúmque*: quoniam solares radii in cuticulæ meatus insinuabant sese quasi uncti ac nitentes oleo, quod secum vehebant. Si unctura non præcesserat, assa erat & sicca insolatio. Nam *assum*, auctore Servio in Georg. II. 417. est *siccum*. Propterea *uncto ac nitido soli* opponitur *sol assus*. Quorsum autem hic mentio *pratuli*? Quoniam Dialogus *de Claris Oratoribus*, in quo loquitur Cicero, audiente Attico & Bruto, habitus esse fingitur in pratulo, ubi apricabantur. Lecto amici libro, scripserat, ut videtur, Atticus: *Isto sole in pratulo tuo sum abusus*: quò significaret, eâ se lectione magnopere esse delectatum; nam *abuti* est uti ad delicias & voluptatem. Respondet Cicero in eadem perstans metaphorâ: quâ quid velit, clariùs apparebit, si referamus animum ad ea, quæ antecedunt de Tyrannione. Hoc, ni fallor. Ex ea, quam commemoras, Tyrannionis commentatione grammaticâ, quis potest mihi fructus existere ad eam scriptionem, quàm meditor *de finibus bonorum*? Atenim quæ ad hoc argumentum pertinentia interrogare & scire à te volo, plura sunt, quàm ut includi omnia in epistolam possint: & cùm unà erimus, id agemus per otium. Tum exigam quod pro illis debes, quæ à me de Oratoribus, cùm *in pratulo* ad solem sederemus, accepisti: faciámque, ut levia nostra ac vulgaria, quibus tamen te delectatum esse ais, utilibus multis, quæ interrogando à te auferam, scitúque dignis remuneres. OLIVETUS.

8. *Tantúmne*] Alludit ad locum Terentii in Heautontim. I. 1. 18.

9. *Oratorem*] Librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero misit: cujus inscriptio est, *Orator*. MAR.

gas? Macte virtute: mihi quidem gratum, & erit gratius, si non modò in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos [10] *Aristophanem* reposueris pro *Eupoli*. Cæsar autem mihi irridere visus est [11] *quæso* illud tuum, quod erat [12] εὔπνις & urbanum. Ita porrò te sine cura esse jussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo [13] tam diu: sed quoniam jam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

10. *Aristophanem*] Perspicuum est, in Oratore subintelligi, in quo hæc de Pericle: *Si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Græciam dictus esset.* Quod Cicero cùm Eupoli primùm tribuisset, posteà correxit. MANUTIUS.

11. Quæso *illud tuum*] Cæsar rogatus ab Attico ut parceret Buthrotiis in Epiro, quorum agri, quòd Pompeio studuissent, proscripti erant, ita responderat, ut jocaretur in verbo *quæso*, quo usus fuerat Atticus, sive ipsum id improbaret tanquam antiquum (nam sine dubio id verbum superest ex eo quod antiquissimi *asa* pro *ara*, *Fusii* pro *Furii*, & sic *quæso* pro *quæro* dixerunt. Posteriores adamarunt utrumque, & significationibus distinxerunt,) sive audaciùs Atticus aliâ & prorsùs inveteratâ terminatione usus esset, ut *quæsere* Plauti, *quæsit* Lucretii, *quæsens*, ut Appuleius. Scripsit autem de analogiâ Cæsar, & erat exactor Latini sermonis diligens, si non morosus. Atticus igitur nonnihil dubius, consulto Cicerone nunc cognoscit ludum hunc & jocum esse, sed de re, futurum Cæsarem in Attici potestate. J. F. GRON.

12. Εὔπνις] Elegans.

13. *Tam diù*] Febri laborare. Suprà epist. 1. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

7 QUÆ desideras, omnia scripsi in codicillis, eósque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quàm quæris; in iis de Cicerone: cujus quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissimè: quod ex ipso velim, si modò tibi erit commodum, sciscitere. Sed quid differo? Exposui [1] te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: velle Hispaniam, requirere liberalitatem. De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. De Hispania duo attuli: primùm idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse si hæc [2] arma reliquissemus? etiam [3] contraria?

1. *Te ex me detulisse*] Te ad Ciceronem filium detulisse quod ex me intellexeras, diceret ecquid vellet, ecquid requireret. Illum respondisse, velle in Hispaniam ire cum Cæsare contra Pompeii liberos, &c. POPMA.

2. *Arma*] Pompeiana. MANUT.

3. *Contraria*] Subintellige, sequi. IDEM.

ria? deinde fore ut angeretur, cùm à [4] fratre familiaritate, & omni gratiâ vinceretur. [5] Velim magis liberalitate uti meâ, quàm sua libertate: sed tamen permisi. Tibi enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo, atque ut idem facias rogo. Magna res & simplex est manere; illud anceps. Verùm videbimus. De Balbo & in codicillis scripseram, & ita cogito, simul ac redierit. Sin ille tardiùs, [6] ego tamen triduum. Et, quod præterii, Dolabella etiam mecum.

4. *Fratre*] Q. Cicerone filio, qui familiarior & gratiosior esset apud Cæsarem, ut pote qui Lupercus in gratiam illius fuisset. IDEM.

5. *Velim*] Volo, ut potiùs pecuniam à me, quantam vult, sumat, quàm in Hispaniam eat. Et dicit, Suâ libertate, quia, si M. Cicero in Hispaniam ivisset, cùm id patri sciret non placere, nimirum liberiùs agere visus esset. IDEM.

6. *Ego tamen triduum*] Hîc manebo. Et dictio, *Tamen*, venustè posita pro *certè*: quia desiderium rusticandi declaratur. Ut hoc dicat: Cùm primùm Balbus redierit, Romam me conferam: sin ille tardiùs, ego, quod optavi, tamen assequar, ut hîc triduum etiam manere possim. Non licet autem quarundam dictionum occultam vim γνωμιτευκῶς ostendere: sed, ingenio paulò acutiore qui sunt, facilè, quod significavimus, intelligent: cæteris satisfacere neque semper possumus, etiam si velimus, neque, si possimus, semper velle debemus. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

DE Cicerone multis [1] res placet [2] comes est idoneus. Sed 8
de prima [3] pensione antè videamus. Adest enim dies, & ille currit. Scribe, quæso, quid referat Celer egisse Cæsarem cum candidatis, utrùm ipse in [4] Fœnicularium, an in Martium campum cogitet. Et sanè scire velim nunquid necesse sit comitiis esse Romæ. Nam & [5] Piliæ satisfaciendum est, & utique Atticæ.

1. *Res places*] Ut Athenas literarum causâ proficiscatur. MANUT.

2. *Comes*] Montanus, de quo ep. 51. hujus libri, & 16. & 17. lib. XLV. IDEM.

3. *Pensione*] Exigamus primam pensionem dotis à Dolabellâ, antequam Ciceronem Athenas mittamus. Adest enim dies solutionis, nimirum Kal. Quintiles: & Cæsar ex Hispaniâ reditum accelerat; cui Dolabella obviam ibit. POPMA.

4. *Fœnicularium*] Fœnicularius campus erat in Hispaniâ Bœticâ. Græcè μάραθον, vel μάραθρον. Strabo, *lib.* III. Lipsius, *Elect.* II. 21. Sensus: utrùm ipse Celer impetraverit provinciam aut procurationem aliquam in Hispaniâ à Cæsare, an verò spem urbani honoris comitiis accipiendi in campo Martio. J. F. GRON.

5. *Piliæ satisfaciendum*] In deducendo aliquo candidato. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

9 NÆ ego essem [1] hîc libenter, atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus literis scripsi. Nihil hac solitudine jucundius, nisi paulum interpellasset [2] Amyntæ filius: [3] ὢ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς! Cætera noli putare amabiliora fieri posse villâ, litore, prospectu maris, tum his rebus omnibus. Sed neque hæc digna longioribus literis; nec erat quod scriberem; & somnus urgebat.

1. *Hic*] In Cumano, ubi Philippus Ciceroni vicinus fuisse cognoscitur. lib. XIII. 51. & XIV. 10. 11. & 12. CORRAD.

2. *Amyntæ filius*] Philippus: ídque per notam: quoniam Philippus Macedo Amyntæ fuit filius. Illum per notam appellat, ne virum Cæsaris affinem offendat apertè, cùm loquacem vocet. Erat Cæsaris affinis, ut Octavii pueri vitricus. Ep. 12. lib. XV. IDEM.

3. Ὢ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς] O loquacitatem insuavem!

CICERO ATTICO SAL.

10 MALE mehercule de [1] Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem, sed magnopere moderandus. Consolationum autem multæ viæ, sed illa rectissima: impetret ratio, quod dies impetratura est. [2] Alexim verò curemus, imaginem Tironis; quem ægrum Romam remisi: &, si quid habet [3] collis [4] ἐπιδήμιον, ad me cum [5] Tisameno transferamus. Tota domus superior vacat, ut scis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

1. *Athamante*] Servo, vel liberto mortuo. CORRAD.

2. *Alexim*] Ægrotantem. Et hic Attici servus. Epist. 2. lib. VII. MANUTIUS.

3. *Collis*] Collis Quirinalis, in quo tua domus est. IDEM.

4. Ἐπιδήμιον] Contagiosum.

5. *Tisameno*] Tisamenus nomen servi Attici, & Regis Lacedæmoniorum undecimi. Nam servi plerique habebant nomina Regum, ut Agamemnon, Alexander, Pelops: & ferè omnes Græca, ut illa notissima in comœdiis, Strobilus, Anthrax, Davus, &c. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

MALE de Seio. Sed omnia humana tolerabilia ducenda. Ipsi enim quid sumus? aut quàm diù hæc curaturi sumus? Ea videamus, quæ ad nos magis pertinent, [1] nec tamen multò; quid agamus de Senatu. Et, ut ne quid prætermittam, Cæsonius ad me literas misit. [2] Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii magni filia tibi rescripsi nihil me [3] hoc tempore cogitare. Alteram verò illam, quam tu scribis, puto nosti. Nihil vidi fœdius. Sed adsum. Coràm igitur. 11

Obsignatâ epistolâ, accepi tuas. Atticæ hilaritatem libenter audio: [4] commotiunculis [5] *συμπάσχω*.

1. *Nec tamen multò*] Ut enim diligenter consideremus, quid agamus de senatu; nihil tamen proficimus: siquidem omninò respublica jacebit. Quod cùm ita sit, hoc ipsum de dicendâ in senatu sententiâ non multò magis ad nos pertinet, quàm communis omnium interitus. MANUTIUS.

2. *Postumiam Sulpicii*] Subintellige, uxorem. Nam veteres sic loquebantur, ut dicerent, Terentia Ciceronis. Postumia Sulpicii, Mucia Pompeii, & hujusmodi, *Uxor* subaudientes. IDEM.

3. *Hoc tempore*] Cùm Terentiam jam dimisisset, de ducendâ uxore Cicero cogitabat. IDEM.

4. *Commotiunculis*] Febriculæ. CORR.

5. *Συμπάσχω*] Æquè afficior.

CICERO ATTICO SAL.

DE dote tanto magis [1] perpurga. Balbi [2] regia conditio est [3] delegandi. Quoquo modo confice. Turpe est rem impeditam jacere. Insula Arpinas habere potest germanam [4] *ἀποθέωσιν* 12

1. *Perpurga*] Est, expedi, explica, nempe ut solvatur. J. F. GRONOV.

2. *Regia*] Sæpenumero apud Ciceronem *regium* in malam partem accipitur. Significat enim, non ferendum, quasi tyrannicum; ductâ translatione ab odio Romanorum in Reges suos. Conditio ergo regia delegandi Balbi, est dura & iniqua conditio delegandi Balbum. Nam dicebat Dolabella se paratum esse dotem Tulliæ Ciceroni restituere, modò is vellet eam exigere à Balbo, quem ipsi debitorem delegabat. At cùm Balbus familiarissimus esset Cæsaris, Romæque plurimum auctoritate posset, difficillimè ab eo pecuniæ exigi poterant. BOSIUS.

3. *Delegandi*] Scilicet debitoris, qui solvet alii, quod nobis debet, cui nos debemus. Cic. superiùs, ep. 3. hujus libri: *Nomen illud quod à Cæsare tres habet conditiones, aut emptionem ab hastâ*, &c. *aut delegationem à mancipe annuâ die, aut Vecteni conditione, semissem.* J. F. GRON.

4. *Ἀποθέωσιν*] Relationem in Deos. Insula Arpinas, inquit, videri potest ad Tulliæ *ἀποθέωσιν* maximè accommodata. Etsi nihil

θέωσιν: ſed vereor ne minorem [5] τιμὴν habere videatur. [6] Ἐκτρόποιμος eſt. Igitur animus [7] in hortis: quos tamen inſpiciam, cùm venero. De Epicuro [8] ut voles; etſi [9] μεθαρμόζομαι in poſterum genus hoc perſonarum. Incredibile eſt quàm ea quidam [10] requirant. Ad [11] antiquos igitur: [12] ἀνεμέσητον γάρ. Nihil habeo ad te quod perſcribam: ſed tamen inſtitui quotidie mittere, ut eliciam tuas literas; non quò aliquid ex his expectem; ſed neſcio quo modo tamen expecto. Quare ſive habes quid, ſive nihil habes, ſcribe tamen aliquid, téque cura.

---

nihil adhuc de ejus morte ſcriptum eſt, conſtat tamen his temporibus ex partu deceſſiſſe. Corradus. De hac inſulâ, lib. II. de Leg. cap. 1.

5. Τιμὴν] *Honorem, celebritatem.*

6. Ἐκτρόποιμος] *A viâ remota.* Quod nomen Cicero junxit ἐκ τοῦ ἐκτρέπεσθαι καὶ τοῦ οἴμου, quòd inſula Arpinas nimis à viâ deflecteret & declinaret. Bosius. Vide Turnebi *Adverſ.* XII. 2.

7. *In hortis*] Qui erant circa Romam plurimi: ſed Tranſtiberini propter fluminis vicinitatem celebriores: itaque hoc maximè voluiſſet Cicero: unde illud ep. 19. *Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare: nihil video, quod tam celebre eſſe poſſit.* Manutius.

8. *Ut voles*] Cicero hoc tempore ſcribebat libros de Finibus, in quibus Atticus volebat ut pro Epicuro loquentem induceret aliquem eorum, qui viverent: quod etiam fecit. Induxit enim L. Torquatum Attici familiarem, & Epicureæ ſectæ ſtudioſum. Popma.

9. Μεθαρμόζομαι] *Commuto, ad alias perſonas transfero.* Sermo eſt de Dialogis philoſophicis, quos refingebat, & alias perſonas inducebat; ut in Academicis fecit. Ernestus.

10. *Requirant*] Non poſſum ſatisfacere omnibus, qui à me hoc honore affici volunt. J. F. Gronov.

11. *Antiquos*] Id eſt, eos qui perierunt, inducam loquentes. Manut.

12. Ἀνεμέσητον γάρ] Non enim invidioſum.

Cicero Attico Sal.

13 Commovet me Attica; etſi aſſentior [1] Cratero. Bruti literæ, ſcriptæ & prudenter, & amicè, multas mihi tamen lacrymas attulerunt. Me hæc ſolitudo minùs ſtimulat, quàm iſta celebritas. Te unum deſidero; ſed literis non difficiliùs utor, quàm ſi domi eſſem. [2] Ardor tamen ille idem urget & manet, non mehercule indulgente me, ſed tamen non repugnante. Quod ſcribis de Apuleio, nihil puto opus eſſe tuâ contentione, nec Balbo & Oppio; quibus quidem ille receperat, mihíque

---

1. *Cratero*] Medico affirmanti nobis de Atticæ morbo nihil gravius timendum eſſe: etiamſi illo diutiùs tenetur. Popma.

2. *Ardor*] Dolor ob mortem Tulliæ;

que etiam jusserat nuntiari, se [3] molestum omnino non futurum. Sed cura ut excuser [4] morbi causâ in dies singulos. Lænas hoc receperat. [5] Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit se juraturum, quem rogaris. Quod si erit durius, veniam, & ipse perpetuum morbum jurabo. Cùm enim mihi carendum sit conviviis, [6] malo id lege videri facere, quàm dolore. Cocceium velim [7] appelles: quod enim dixerat, non facit. Ego autem volo aliquod emere latibulum, & perfugium doloris mei.

3. *Molestum*] Ut Romam irem ad cœnam auguralem; quam ipse parat, in augurum collegium cooptatus. MANUTIUS.

4. *Morbi causâ*] Gellius, XX. 1.

5. *Prende*] Ut cum Lænate me apud Apuleium excusent. IDEM.

6. *Malo id lege*] Ut homines, inquit, non propter dolorem amissæ filiæ, sed propter invaletudinem conviviis me carere suspicentur. Nam, si amicorum gratiâ impetraret; incertum fuisset, utrùm id morbi causâ faceret, an doloris. Dolorem autem celare volebat: itaque de morbo jurando cogitabat. IDEM.

7. *Appelles*] De pecuniâ, quam nobis debet. Epist. 18. & 19. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

DE me excusando apud Apuleium dederam ad te pridie literas. Nihil esse negotii arbitror. Quemcunque appellaris, nemo negabit. Sed Septimium vide, & Lænatem, & Statilium: [1] tribus enim opus est: sed mihi Lænas totum receperat. Quod scribis à [2] Junio te appellatum: omnino Cornificius locuples est: sed tamen scire velim quando dicar spopondisse, & pro patre, anne pro filio: neque eo minùs, ut scribis, procuratores Cornificii, & Apuleium prædiatorem videbis. Quòd me ab hoc mœrore recreari vis, facis, ut omnia: sed me mihi non defuisse, tu testis es: nihil enim de mœrore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuæ legerim: sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profectò ante me nemo, ut ipse me per literas consolarer. Quem librum 14

1. *Tribus enim opus est*] Testibus, qui jurent me morbo laborasse. CORRADUS.

2. *Junio*] Junius Atticum appellaverat, quasi Ciceronis procuratorem, Ciceronem sibi debere dicens, quod pro Cornificio spopondisset. Cicero sponsionis tempus non recordatur, & ait Cornificium posse ipsum solvere. Sponsor enim, id est fidejussor, appellari non poterat, si locuples reus esset, ex antiquâ lege, cujus mentio fit in novell. Const. Just. MANUTIUS.

[3] librum ad te mittam, si descripserint librarii. Affirmo tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo; non quo proficiam quid; sed tantisper impedior, non equidem satis: vis enim urget: sed relaxor tamen, omniáque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum; ídque faciens interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. Solitudo aliquid adjuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses: quæ mihi una causa est hinc discedendi. Nam pro malis rectè habebat. Quanquam ipsum [4] doleo: non enim jam in me idem esse poteris. Perierunt illa, quæ amabas. De Bruti ad me literis scripsi ad te antea: prudenter scriptæ: sed nihil quo me adjuvarent. Quod ad te scripsit, id vellem ut ipse adesset: certè aliquid, quoniam me tam valde amat, adjuvaret. Quòd si quid scies, scribas ad me velim; maximè autem, Pansa [5] quando. De Attica, doleo: credo tamen [6] Cratero. Piliam angi veta: satis solitus es mœrere pro omnibus.

3. *Librum*] Cujus extant Fragmenta, & aurea quidem, Tomo nostro III.
4. *Doleo*] Cupio, inquit, tecum esse. Quod ipsum tamen doleo. Non enim eum me, quem soles, videbis. MAN.
5. *Quando*] Româ proficiscatur, in Galliam iturus, ut Bruto succedat. IDEM.
6. *Cratero*] Vide superiorem epist.

CICERO ATTICO SAL.

15 APUD Apuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio; cúmque manè me in silvam abstrusi densam & asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundùm te, nihil est mihi amicius solitudine. In ea mihi omnis sermo est cum literis. Eum tamen interpellat fletus: cui repugno quoad possum: sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. Eas literas cras habebis. Cùm erit cui des, dabis.

CICERO ATTICO SAL.

TE tuis negotiis relictis nolo ad me venire: ego potiùs accedam, si diutiùs impediere. Etsi ne discessissem quidem è conspectu tuo, nisi me planè nihil ulla res adjuvaret. Quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno: &, cùm primùm ab aliquo poterit esse, à te erit. Nunc tamen ipsum sine te esse non possum. Sed nec tuæ domi probabatur, nec meæ poteram: nec si propiùs essem uspiam, tecum tamen essem. Idem enim te impediret, quo minùs mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine: quam vereor ne Philippus tollat: heri enim vesperi venerat. Me scriptio & literæ non leniunt, sed obturbant. 16

CICERO ATTICO SAL.

MARCIANUS ad me scripsit, me excusatum esse apud Apuleium à Laterensi, Nasone, Lænate, Torquato, Strabone. Iis velim meo nomine reddendas literas cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me ab hinc amplius annis xxv spopondisse dicit Flavius; etsi [1] reus locuples est, & Apuleius prædiator liberalis; tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sítne ita. Mihi ante enim Ædilitatem meam nihil erat cum Cornificio. Potest tamen fieri: sed scire certum velim; & appelles procuratores, si tibi videtur. Quanquam quid ad me? [2] veruntamen. Pansæ profectionem scribes cùm scies. Atticam salvere jube, & eam cura, obsecro, diligenter. Piliæ salutem. 17

1. *Reus*] Is, pro quo spopondi. Hoc enim *Reus* aliquando significat. MANUT.

2. *Veruntamen*] Subaudi, appelles procuratores: Locutio Ciceroni familiaris. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

18 DUM recordationes fugio, quæ quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio à te [1] admonendo. Quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod sæpe tecum egi, & quod à te approbari volo. De fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito; placet enim mihi [2] Cluatii: neque de re; statutum est enim: [3] de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profectò illam consecrabo omni genere monimentorum, ab omnium ingeniis scriptorum, & Græcorum & Latinorum: quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed jam quasi voto quodam, & promisso me teneri puto; longúmque illud tempus, cùm non ero, magis me movet, quàm hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam. Nam, dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fovebam dolores meos. Nunc omnia respuo; nec quicquam habeo tolerabilius, quàm solitudinem: quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te. Curabis cum tua perferendam. Ejus tamen misi ad te exemplum, ut, si minùs placeret, ne mitteres. Domestica quod ais ordine administrari, scribes quæ sint ea. Quædam expecto. Cocceius vide [4] ne frustretur. Nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, [5] non incertum puto. [6] De sorte mea Sulpicio confido, & Egnatio scilicet. De Apuleio quid est quòd labo-

1. *Admonendo*] De fano, quod erigere mortuæ filiæ volo. MANUT.

2. *Cluatii*] Placet mihi fanum eâ formâ, quâ Cluatius descripsit. Videtur autem Cluatius hic architectus fuisse, aut certè hujus generis intelligens. Quod etiam infrà apparet, ep. 35. IDEM.

3. *De loco*] Supple, dubito.

4. *Ne frustretur*] Ne non solvatur, quod se esse soluturum dixit. Ep. 19. ID.

5. *Non incertum puto*] Non dubito, quin pecuniam nobis numeret. IDEM.

6. *De sorte*] Hoc est, de ipso fœnore seu capite, pro quo Sulpitius & Egnatius spoponderunt. J. F. GRONOV.

labores, cùm ſit excuſatio facilis? Tibi ad me venire, ut oſtendis, vide, ne non ſit facile: eſt enim longum iter, diſcedentémque te, quod celeriter tibi erit fortaſſe faciendum, non ſine magno dolore dimittam. Sed omnia, ut voles: ego enim, quidquid feceris, id cùm rectè, tum etiam meâ causâ factum putabo. Heri cùm ex aliorum literis cognoviſſem de Antonii [7] adventu, admiratus ſum nihil eſſe in tuis. Sed erant pridie fortaſſe ſcriptæ, quàm datæ. Neque iſta quidem curo. Sed tamen opinor propter prædes ſuos accucurriſſe. Quòd ſcribis Terentiam de obſignatoribus mei teſtamenti loqui, primùm tibi perſuade, me iſtæc non curare, neque eſſe quidquam aut parvæ curæ, aut novæ loci. Sed tamen quid ſimile? Illa eos non adhibuit, quos exiſtimavit quæſituros, niſi ſciſſent, quid eſſet. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa quod ego: dabo meum teſtamentum legendum cui voluerit: intelliget, non potuiſſe honorificentius à me fieri [8] de nepote, quàm fecerim. Nam [9] quòd non advocavi ad obſignandum primùm mihi non venit in mentem; deinde eâ re non venit, quia nihil attinuit. Tute ſcis, (ſi modò meminiſti) me tibi tum dixiſſe, ut de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? equidem domeſticos juſſeram. Tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde eſt natum, ut ad Publilium. Sed neceſſe neutrum fuit. Hoc tu tractabis ut tibi videtur.

---

7. *Adventu*] Significatur illud tempus, quo M. Antonius Româ profectus ut Hiſpaniam ad Cæſarem iret, deinde mutato conſilio reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu urbem introivit. Cujus feſtinationis maximè cauſa fuit, quòd, cùm tempus jam adeſſet ejus pecuniæ ſolvendæ, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeii bonis Cæſari debebat, verebatur, ne, ipſo abſente, prædes ſui venderentur. MANUT.

8. *De nepote*] De Lentulo filio Dolabellæ & Tulliæ, de quo ſic epiſtola 26. hujus libri: *& velim aliquando, cùm erit tuum commodum, Lentulum puerum viſas, éique de mancipiis quæ tibi videbitur, attribuas.* Cæterùm ei puero Cicero ſummum honorem habuerat, quòd eum heredem aliquâ ex parte inſtituerat in primis tabulis, aut certè in imâ cerâ. BOSIUS.

9. *Quòd non advocavi*] Amicos & ornatos viros: ſed domeſticis contentus fui præter Silium & Publilium. J. F. GRON.

Cicero Attico Sal.

19 Est [1] hic quidem locus amœnus, & in mari ipso, qui & Antio, & Circæis aspici possit: sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum, qui innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate; (si modò hæc stabunt) illud, quasi consecratum, remanere possit. Equidem jam nihil egeo [2] vectigalibus, & parvo contentus esse possum. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, & quidem ob hanc causam maximè: nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos coràm videbimus; ita tamen, ut hac æstate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apella Chio confice de [3] columnis. De Cocceio & Libone quæ scribis, approbo; maximè, quod [4] de judicatu meo. [5] De sponsu si quid prospexeris; & tamen quid procuratores Cornificii dicant, velim scire; ita ut in ea re te, cùm tam occupatus sis, non multum operæ velim ponere. De Antonio quoque Balbus ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, [6] ne perturbarer. Illis egi gratias. Te tamen, ut jam antè ad te scripsi, scire volo, me neque isto nuntio esse perturbatum, nec jam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac jam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid expectes, id est, quos ad dies. Id, si scies ubi jam sit, facilè conjecturâ assequêre. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. Vides & officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, & ut nonnulli putant,

1. *Hic*] Astura Insula. Infrà, ep. 40.

2. *Vectigalibus*] Vectigalia hîc sunt reditus & pensiones quæ ex fundis & possessionibus capiuntur. Popma.

3. *Columnis*] Quibus ad fanum utemur: ne expecta adventum meum, sed confice, id est, transige cum Apella Chio, eme eas ab Apella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat, è Chio marmore, qui moneat Atticum, ut eâ de re cum homine Chio conficiat. Quòd si è Chio marmore, sequitur ut eas maximè voluerit, quæ maculis essent versicoloribus, non solùm ad elegantiam, sed etiam ad firmitudinem fani. Nam hujus generis columnas reliquis fuisse firmiores, scribit Plinius lib. XXXVI. cap. 6. Manut.

4. *De judicatu*] Id est, de meo officio judicandi, ne propter id Romæ esse me necesse sit. Vox *judicatus* in hanc sententiam extat, *Phil.* I. cap. 8. J. F. Gronovius.

5. *De sponsu*] Vide suprà, ep. 17.

6. *Ne perturbarer* [Quòd Antonius repentino adventu noctu urbem introisset. Ep. 18. & 20. Manut.

putant, Ciceronis rem. Me quidem [7] id multò magis movet, quod mihi est & sanctius, & antiquius; præsertim cùm hoc alterum neque sincerum, neque firmum putem fore.

7. *Id*] Officium scilicet. Nam quòd Terentia de filii re cogitet, *neque sincerum*; *neque firmum* puta.

CICERO ATTICO SAL.

NONDUM videris perspicere, quàm me nec Antonius commoverit, nec quidquam jam ejusmodi possit commovere. 20
De Terentia autem scripsi ad te iis literis, quas dederam pridie. Quod me hortaris, ídque à cæteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere; possúmne magis, quàm quòd totos dies consumo in literis? quod etsi non dissimulationis, sed potiùs leniendi, & sanandi animi causâ facio: tamen si mihi minùs proficio, simulatione certè facio satis. Minùs multa ad te scripsi, quòd expectabam tuas literas ad eas, quas ad te pridie dederam. Expectabam autem maximè de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis literis, Cn. Cæpio, Serviliæ Claudii pater, vivóne patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivóne C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.

CICERO ATTICO SAL.

LEGI Bruti epistolam, eámque tibi remisi, sanè non [1] prudenter rescriptam [2] ad ea, quæ requisieras. Sed ipse viderit: quanquam illud turpiter ignorat. Catonem primum senten- 21

 tiam

1. *Prudenter*] Optimè Balliolensis, *pudenter*, hoc est, non satis modestè. GRÆV.

2. *Ad ea, quæ requisieras*] Σύνταγμα quoddam M. Brutus conscripserat; ut opinor, in Catonis laudem; (hanc enim conjecturam duco ex iis, quæ proximè sequuntur) ídque Attico legendum, & judicandum miserat. Atticus, respondens, cùm quædam minùs probaret, eorum rationem à Bruto requisivit. Ille nihil ad ea: tantùm Atticum rogavit, ut, si quid incertius de S. C. in Catonis sententiam facto protulisset, id corrigeret. MANUT.

tiam putat [3] de animadversione dixisse; quam omnes antè dixerant, præter Cæsarem: & cùm ipsius Cæsaris tam severa fuerit, qui tum prætorio loco dixerit, Consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottæ, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiam M' Glabrionis, Silani, Murenæ, designatorum Consulum. Cur ergo [4] in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus, & pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quòd retulerim, non quòd patefecerim, quòd cohortatus sim, quòd denique antè, quam consulerem, ipse judicaverim. Quæ omnia, quia Cato laudibus extulerat in cælum, prescribendáque censuerat; idcirco in ejus sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mî putat, quòd scripserit, *optimum Consulem*. Quis enim jejuniùs dixit inimicus? Ad cætera verò tibi quemadmodum rescripsit? tantùm rogat de senatus-consulto ut corrigas. Hoc quidem fecisset etiamsi à [5] Ranio admonitus esset. Sed hæc iterum ipse viderit. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. [6] Rationes meas nosti. Si verò etiam à Faberio [7] recedit, nihil negotii est: sed etiam sine eo posse videor contendere. Venales certè sunt Drusæ; fortasse & Lamiani & Cassiani: sed coràm. De Terentia non possum commodiùs scribere, quàm tu scribis. Officium sit nobis antiquissimum. Si quid nos fefellerit, illius malo me, quàm mei pœnitere. [8] Oviæ C. Lollii curanda sunt H-S c. Negat Eros posse sine me; credo, quòd accipienda aliqua sit, & danda [9] æstimatio. Vellem tibi dixisset: si enim res est, ut mihi scribit, parata, nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit. Id cognoscas,

3. *De animadversione*] De puniendis iis, qui cum Catilina conjuraverant. MAN.

4. *In sententiam Catonis*] Subintelligitur, est facta discessio. IDEM.

5. *Ranio*] Quem volunt fuisse scribam.

6. *Rationes meas*] Meas facultates. MANUTIUS.

7. *Recedit*] Manutius in hoc verbo mendum esse suspicatur, ac fortasse legendum, *res cedit*. Lamb. reponit, *aliquid procedit*. Lipsius, *à Faberio recidis*, id est, aufers: lib IV. *Ant. Lect.* cap. 19.

8. *Oviæ C. Lollii*] Subauditur, uxoris. Figura antiqua, & optimis scriptoribus usitata. MANUT.

9. *Æstimatio*] Cæsar, pulso ex Italiâ Pompeio, cùm Romam revertisset, fidésque tota Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ solverentur, constituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur. Hinc est, quod Cicero interdum dicit *Accipere æstimationem*, pro accipere à debitore possessionem, aut rem, lege Cæsaris æstimatam. IDEM.

gnoſcas, & conficias velim. Quòd me in forum vocas; eò vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. Quid enim mihi cum foro ſine judiciis, ſine Curia, in oculos incurrentibus iis, quos æquo animo videre non poſſum? Quòd autem homines à me poſtulare ſcribis, ut Romæ ſim, neque mihi ut abſim concedere, [10] aut quatenus eos mihi concedere: jam pridem ſcito eſſe, cùm unum te pluris, quàm omnes illos, putem. Ne me quidem contemno: meóque judicio multò ſtare malo, quàm omnium reliquorum. Neque tamen progredior longiùs, quàm mihi doctiſſimi homines concedunt: quorum ſcripta omnia, quæcunque ſunt in eam ſententiam, non legi ſolùm, quod ipſum erat fortis ægroti, accipere medicinam; ſed in mea etiam ſcripta tranſtuli; quod certè afflicti, & fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in iſtam turbam vocare; ne recidam.

10. *Aut quatenus eos mihi concedere*] Puto verba illa eſſe inſititia & delenda. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

DE Terentia, quòd mihi omne onus imponis; non cognoſco tuam in me indulgentiam. Iſta enim ſunt ipſa vul- 22
nera, quæ non poſſum tractare ſine maximo gemitu. Moderare igitur, quæſo, ut potes. Neque enim à te plus, quàm potes, poſtulo: potes autem, quid veri ſit, perſpicere tu unus. De [1] Rutilia, quoniam videris dubitare, ſcribes ad me, cùm ſcies. Sed quàm primùm; & num Clodia D. Bruto Conſulari filio ſuo mortuo vixerit. Id de Marcello, aut certè de Poſtumia ſciri poteſt; illud autem de M. Cotta, aut de Syro, aut de Satyro. De hortis etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis, eorúmque, quos ſcio mihi non defuturos, facultatibus (ſed potero meis) enitendum mihi eſt. Sunt etiam quæ vendere facilè poſſim: ſed, [2] ut non vendam, eíque uſuram pendam, à quo emero,

1. *Rutilia*] Vide ſuprà, epiſt. 20.

2. *Ut non vendam*] Sunt, inquit, quæ non invitus poſſim vendere, ut habeam unde hortos emam. Sed, ſi tu me adjuvas, poſſum aſſequi, quod volo, ut nihil vendam, eíque, à quo emero, uſuram tantummodo annuam pendam. MAN.

emero, [3] non plus annum, possum assequi, quod volo, [4] si tu me adjuvas. [5] Paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiæ: sed abest. Tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur, & is usuris facillimè [6] sustentabitur. [7] Habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim, & cur velim, existima.

---

3. *Non plus annum*] Tale illud est ep. 6. lib. VI. Num est hoc, non plus annum obtinere provinciam? Dixisset etiam eleganter, Non plus annuam. MANUT.

4. *Si tu me adjuvas*] Si tuo studio consequi potes, ut pecuniam ab iis, qui debent, exigamus. Hoc enim non ad facultates Attici, sed ad operam & diligentiam pertinet. Et refertur ad illud, *Possum assequi*. IDEM.

5. *Paratissimi*] Horti. IDEM.

6. *Sustentabitur*] Facilè tanquam dives usuris sibi patietur satisfacere, dilatâ sortis solutione. GRÆVIUS.

7. *Habe tuum negotium*] Existima tuum esse negotium. Hæc res tibi curæ sit, item ut si tua res esset. Genus loquendi perelegans: quo & infrà utitur, lib. XIV. epist. 2. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

23 PUTARAM te aliquid novi; quòd ejusmodi fuerat initium literarum; [1] quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum: sed videlicet meis literis respondisti, ut [2] de foro, & de Curia. Sed [3] domus est, ut ais, forum. Quid ipsâ domo mihi opus est, carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, jam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, postea quàm [4] unum, quo tenebamur, amisimus. Itaque solitudines sequor: & tamen, si qua me res istò adduxerit, enitar, si quo modo potero, (potero autem) ut [5] præter me nemo dolorem meum sentiat: si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque

---

1. *Quamvis*] Atticus proximis literis ita scripserat Ciceroni: *Quamvis de Hispaniâ non cures, tamen ad te sum scripturus*. Itaque putavit se Cicero in iis literis aliquid novi de Hispaniâ esse reperturum, &c. MANUT.

2. *De foro*] Suprà, epist. 21.

3. *Domus est*] Scripserat Atticus: cùm Romæ eris, si versari in foro non libebit, at domi esse poteris, quæ tibi erit pro foro. Ita & iis satisfacies, qui à te postulant ut Romæ sis, & assequêris quod tu vis, ut forum ne frequentes MANUT.

4. *Unum*] Tulliam. CORRAD.

5. *Præter me*] Omninò, ut opinio mea fert, aptius quiddam, & concinnius accesserit ad sententiam, si legatur, *Præter te*. MANUTIUS.

quæ etiam [6] illa causa est non veniendi. Meministi, quid ex te [7] Aledius [8] quæsierit: quin etiam nunc molesti sunt: quid existimas, si venero? De Terentia ita cura ut scribis; meque hac ad maximas ægritudines accessione nunc maximâ libera. Et ut scias me ita dolere, ut non jaceam: quibus Consulibus [9] Carneades, & ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali. Hæc nunc quæro, quæ causa fuerit: de Oropo, opinor; sed certum nescio: &, si ita est, quæ controversiæ: præterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui præfuerit hortis; qui etiam Athenis [10] πολιτικοὶ fuerint illustres: quæ te etiam ex [11] Apollodori puto posse invenire. De Attica molestum; sed quoniam leviter, rectè esse confido. De Gamala [12] dubium mihi non erat: unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quæ volo, levari non possum? De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram, &, ut opinor, heri ad te scripseram: sed quanti quanti, bene emitur quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas, (scio enim ego ipse, quid de me existimem) levatio quædam est, si minùs, doloris, at [13] officii debiti. Ad Sicam scripsi, quòd utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci. Ad hanc [14] rem tamen plus etiam satis. Id velim cogites, nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. Nec mihi jam argento, nec veste opus est, nec quibusquam amœnis locis: hoc opus est. Video etiam, à quibus adjuvari possim. Sed loquere cum Silio: nihil enim est melius. Mandavi etiam Sicæ. Rescripsit, constitutum se cum eo habere. Scribat igitur ad me, quid egerit, [15] &, ut tu videbis.

---

6. *Illa*] Quæ proximè sequitur. IDEM.

7. *Aledius*] Cæsarianus nescio quis, qui Romæ tunc erat, ep. seq. cùm Cæsar esset in Hispaniâ. CORRAD.

8. *Quæsierit*] Ut in senatum venire, & ipsorum de Republicâ consiliis vellet interesse. MANUT.

9. *Carneades*] Vide *Orat.* II. 37.

10. Πολιτικοὶ] Reipublicæ moderatores.

11. *Apollodori*] Subaudi, libris: figura Græca, quâ Cicero etiam alibi usus est, ut cùm dixit, *ad Martis*, *in Scapulæ*, per Locustæ. Subintelligitur enim, *ædem*, *hortos*, *fundum*. MANUT.

12. *Dubium*] Subintellige, quin ex eo morbo moriturus esset. IDEM. *Gamala*: alii, *Magala*: nomen utrumque incognitum. Sed videtur fuisse Liguris filius aut filia; nam sequitur; *Unde tam felix esset pater?* ANONYMUS.

13. *Officii debiti*] Quasi ex voto, & promisso. Vide epist. 18.

14. *Rem*] Fanum extruendum. MAN.

15. *Et, ut tu*] Latet aliquid vitii. Fortè: *Scribat igitur ad me quid egerit: at quanti, tu videbis.* GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

24 BENE fecit A. Silius, qui transegerit: [1] neque enim ei deesse volebam, &, quid possem, timebam. De [2] Ovia confice, ut scribis. De Cicerone tempus esse jam videtur. Sed quæro, quod illi opus erit Athenis, permutarísne possit an ipsi ferendum sit; de totáque re quemadmodum, & quando placeat, velim consideres. Publius iturúsne sit in Africam, & quando, ex Aledio scire poteris: quæras, & ad me scribas velim. Et ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiæ filius, vivóne P. Crasso Consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an pòst. Item quæro de Regillo, [3] Lepidi filio, recténe meminerim, patre vivo mortuum. [4] Cispiana explicabis, itémque Prætiana. De Attica optimè it. Ei salutem dices, & Piliæ.

1. *Neque enim*] Bene fecit Silius, qui deciderit de lite quam cum necio quo habebat. Constitueram enim ei præstò esse ut advocatus: & tamen verebar ne à me impetrare possem, ut amissâ solitudine quam sequor, me turbæ darem, & Romam venirem. J. F. GRONOV.

2. *Ovia*] Vide suprà, epist. 21.

3. *Lepidi*] Consulis cum Q. Catulo.

4. *Cispiana, & Prætiana explicabis*] Nomina, hoc est, debitam mihi à Cispio, & Prætio pecuniam. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

25 SCRIPSIT ad me diligenter Sica de Silio, séque ad te rem detulisse: quod tu idem scribis. Mihi & res & conditio placet, sed ita, ut numerato [1] malim, quàm æstimatione: voluptarias enim possessiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut his possum esse contentus, quæ habeo, sic vix minoribus. Unde ergo numerato? H-S DC exprimes ab Hermogene, cùm præsertim necesse erit: & domi video esse H-S DC. Reliquæ pecuniæ vel usuram Silio pendemus, dum à Faberio, vel ab aliquo, qui Faberio debet, repræsentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. Drusianis verò hos hortis multo

1. *Malim.*] Malim emere hortos præsenti pecuniâ, quàm dare in solutum aliquam rem æstimatam ex lege Juliâ. Bos.

multo antepono: neque ſunt unquam [2] comparati. Mihi crede, una me cauſa movet, in qua ſcio me [3] τετυφῶσθαι Sed, ut facis, obſequere huic errori meo. Nam quod ſcribis [4] ἐγγήραμα; actum jam de iſſo eſt: alia magis quæro.

2. *Comparati*] Quaſi dicat: ſemper enim Siliani celebriores atque amœniores habiti ſunt. MANUT.

3. Τετυφῶσθαι] Gloriolæ ſtudio ducor.

4. Ἐγγήραμα] *Senectutis requies, occupatio.* Quod ſcribis κάλλιστον ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν, optimum ſenectutis oblectamentum eſſe reipublicæ tractationem, quod dictum fuit Priſci Catonis, mihi præſertim homini antehac in negotiis ſemper verſato, eóque me revocas in forum & curiam, ſurdo canis: illud ἐγγήραμα, id eſt, reſpublica fuit & ſibi & mihi, neque ipſa ſupereſt, nec quod ejus ſupereſt me tangit aut ducere poteſt. Eodem reſpicit epiſt. 29. & 44. hujus libri. J. F. GRON.

CICERO ATTICO SAL.

SICA, ut ſcribit, etiam ſi nihil confecerit cum A. Silio, tamen ſe ſcribit x Kal. eſſe venturum. Tuis occupationibus ignoſco; eæque mihi ſunt notæ. De voluntate tua ut ſimul ſimus, vel ſtudio potiùs & cupiditate non dubito. De [1] Nicia quod ſcribis, ſi ita me haberem, ut ejus humanitate frui poſſem, in primis vellem illum mecum habere: ſed mihi ſolitudo & receſſus provincia eſt. Quod quia facilè ferebat Sica, eo magis illum deſidero. Præterea noſti Niciæ noſtri imbecillitatem, mollitiam, conſuetudinem victûs. Cur ego illi moleſtus velim, cùm mihi ille jucundus eſſe non poſſit? Voluntas tamen ejus mihi grata eſt. [2] Unam rem ad me ſcripſiſti, de qua decrevi nihil tibi reſcribere: ſpero enim me à te impetraſſe, ut privares me iſtâ moleſtiâ. Piliæ, & Atticæ ſalutem. 26

1. *Nicia*] Hic eſt Nicias Grammaticus, de quo Suetonius in libello de claris Grammaticis: qui etiam docuiſſe videtur Plancum Burſam. *Fam.* X. 9. MAN.

2. *Unam rem*] De Terentiâ ſcilicet. IDEM. Vide ſuprà, epiſt. 22, & 23.

CICERO ATTICO SAL.

DE Siliano negotio, etſi mihi non eſt ignota conditio, tamen hodie me ex Sica arbitror omnia cogniturum. [1] Cot- 27

 tæ

1. *Cottæ*] Subintellige, villam. MAN.

tæ quòd negas te nosse; ultra Silianam villam est, quam puto tibi notam esse: villula sordida, & valde pusilla: nihil agri; ad aliam rem loci nihil; satis ad eam, quam quæro. Sequor celebritatem. Sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis, (est enim totum positum in te) nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam [2] de tempore: nummorum quantum opus erit ut permutetur, tu videbis. Ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto literis, & profectò tu ex meis, nihil habere nos, quod scribamus: eadem quotidie, quæ jam, jámque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. De Bruto tamen, si quid habebis. Scire enim jam puto, ubi Pansam expectet. Si, ut consuetudo est, in prima [3] provincia, circiter Kal. affuturus videtur. Vellem tardiùs: valde enim urbem fugio multas ob causas. Itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile esse. Sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliæ, Atticæ salutem.

2. *De tempore*] Quando velit discedere; ut Athenas eat studiorum causâ. MANUT.
3. *Provincia*] Gallia. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

28 DE Silio nihilo plura cognovi ex præsente Sica, quàm ex literis ejus: scripserat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me [1] missum esse, sit missum nécne nescio; dictum quidem mihi certè nihil est. Tu igitur, ut cœpisti: &, si quid ita conficies, (quod equidem non arbitror fieri posse) ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. Ejus aliquid interest, videri illius causâ voluisse: mea quidem nihil, nisi [2] id, quod tu scis: quod ego magni æstimo. Quòd me ad consuetudinem revocas; fuit [3] meum quidem jam pridem Rempublicam lugere;

1. *Missum esse*] A Terentiâ. CORRAD.
2. *Id*] Officium. Vide suprà, ep. 19.
3. *Meum*] Nam graviorem, quàm cæteri, animo dolorem accipiebam de miserrimo

re; quod faciebam, sed mitiùs: erat enim [4] ubi acquiescèrem. Nunc planè nec ego victum, nec vitam illam colere possum: nec in ea re quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est, quàm omnium sermo. Quod me ipse per literas consolatus sum, non pœnitet me quantum profecerim. [5] Mœrorem minui: dolorem nec potui, nec, si possem, vellem. De [6] Triario bene interpretaris voluntatem meam. Tu verò nihil, nisi ut illi volent. Amo illum mortuum: tutor sum liberis: totam domum diligo. De Castriciano negotio, si Castricius [7] pro mancipiis pecuniam accipere volet, eámque ei solvi, ut nunc solvitur; certè nihil est commodius. Sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse æquum. Rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur. Nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere: quod, videor mihi intellexisse, tibi idem videri. Publius, si æquinoctium expectat, ut scribis Aledium dicere, [8] navigaturus videtur. Mihi autem dixerat per Siciliam. Utrùm & quando, velim scire. Et velim aliquando, cùm erit tuum commodum, [9] Lentulum puerum visas, eíque de mancipiis, quæ tibi videbitur, attribuas. Piliæ, Atticæ, salutem.

---

rimo Reipublicæ statu, quòd quàm ipse ab interitu servassem, eam aliorum flagitiis, sceleréque præcipitem ferri ad exitium viderem. Bosius.

4. *Ubi acquiescerem*] Cùm haberet filiam, cujus in sermone, & suavitate conquiescere solitus esset. Manut.

5. *Mœrorem*] Quo differant *mœror* & *dolor*, habes Tusc. IV. 8. Mœror, *ægritudo flebilis*: Dolor, *ægritudo crucians*.

6. *Triario*] De quo, lib. I. de Finibus.

7. *Pro mancipiis*] Q. Cicero vendiderat Castricio cui debebat, mancipia, quæ post eà voluit sibi retinere, & debitum solvere prout tunc solvebatur ex lege Juliâ, datis in solutum rebus æstimatis. Sed cùm ita actum esset, ut Castricius ipsa mancipia abduceret, non erat æquum cogi illum ad æstimationem accipiendam. Quod enim actum est, ex solo conventu valet, ut loquitur auctor Rhetoricorum. Popma.

8. *Navigaturus*] Româ se conferet ad mare, rectà, non per Siciliam.

9. *Lentulum*] Cornelio Dolabellæ duo fuerunt cognomina; alterum Lentuli, alterum Dolabellæ. Ideò scribit Plutarchus Tulliam apud Lentulum virum ex partu decessisse. Erat ergo hic Lentulus filius Dolabellæ & Tulliæ, qui matri superstes fuerat, quem suprà Cicero nepotem appellat. Bosius.

CICERO ATTICO SAL.

29 SILIUS, ut scribis, [1] hodie. Cras igitur, vel potiùs cùm poteris, scribes, si quid erit, cùm videris. Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo levationem ullam expecto: sed erant causæ, cur hoc tempore istic esse nollem: quæ si manebunt, quærenda erit excusatio ad Brutum; &, ut nunc est, mansuræ videntur. De hortis quæso explica. [2] Caput illud est, quod scis. Sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam [3] opus sit: nec enim esse in turba possum, nec à vobis abesse. Huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius: & de hac re quid tui consilii sit, mihi persuasum est, & eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio & Balbo valde diligi. Cum iis communices quanto opere & quare velim hortos; sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum. Sintne igitur [4] auctores futuri; si qua etiam jactura facienda sit in repræsentando, quoad possunt adduci: totum enim illud desperatum. Denique intelliges, ecquid inclinent ad hoc meum consilium adjuvandum. Si quid erit, magnum est adjumentum: si minùs, quacunque ratione contendamus. Vetus illud [5] ἐγγήραμα, quemadmodum scripsisti, vel [6] ἐντάφιον putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. Si hoc non

1. *Hodie*] Hoc subaudi: Tecum de hortis, quos ab eo emere vellemus, loquetur. Id enim Atticus ad Ciceronem scripserat. MANUT.

2. *Caput*] Prima & præcipua causa, quòd fanum celebri loco fieri velim. POPMA.

3. *Opus sit*] Quodam loco, ubi manere possim, & in hortis prope urbem esse ita, ut nec in turba sim, & te sæpe, & alios amicos mecum habeam. CORR.

4. *Auctores*] Fuisse in nominibus Faberii Oppium & Balbum conjici potest ex hoc loco. Nam eos Faberius Ciceroni volebat delegare. Quærit ergo Cicero, num ii futuri sint auctores, ut hortos emat, hoc est, num soluturi sint Faberii nomine pretium hortorum: &, si pecuniam repræsentare nequeant, ideóque opus sit aliunde eam sub usuris, ejus rei causâ, sumere, quam jacturam usurarum illarum nomine facere velint. Nam desperatum erat, ut omnem in se jacturam susciperent. BOSIUS.

5. Ἐγγήραμα] Vide suprà, epist. 25.

6. Ἐντάφιον] Perizonius ad Ælian. V. H. I. 16. docet, ἐντάφιον esse quodcunque ornamentum mortui, quo in atrio exponitur, sepelitur: unde ἐνταφιάζειν dicitur tota illa cura, quæ ornando, condiendo, condendóque mortuo adhibetur. Hoc loco ipse J. F. Gronovius interpretatur *sepultura*. Horti illi, inquit, erunt non modò requies senectutis, seu ἐγγήραμα, ut tu aliquando scripsisti, sed ἐντάφιον adeò, *requies mortui*. Non absurdè, quâ sensum; modò verbum Græcum eum pateretur. Constat, Græcorum more non mortuos solùm magnificis vestibus ornatos, sed sæpe etiam *morituros*. Hinc Apollodorus, Socratis discipulus Socrati offerebat magnificam,

non assequimur; (à Lamia non puto posse) [7] Damasippi experiendum est.

gnificam vestem, quâ indutâ demùm cicutam biberet. Nondum enim mortuus erat, etsi unctiones propriè post mortem fiebant. Hic ergo est loci hujus, meâ sententiâ, sensus: *In his hortis ego non solùm suaviter agere senectutem, sed etiam honestè jucundéque mori me posse confido.* ERNESTUS.

7. *Damasippi experiendum est*] Subaudi, ut hortos habere possimus. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

QUÆRO, quid ad te scribam: sed nihil est. Eadem quotidie. Quòd Lentulum invisis, valde gratum. Pueros attribue ei, quot, & quos videbitur. De Silii voluntate vendendi, & de eo quanti, tu vereri videris, primùm ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: sed tibi assentior. Quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id mea voluntate facere: commodiúsque est, quàm, quod ille à me petit, me ipsum scribere ad Clodium. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo, transigere Egnatium: quod scribis te ita futurum putare. Cum Ovia, quæso vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura expecto. 30

CICERO ATTICO SAL.

SILIUM mutasse sententiam Sica mirabatur. Equidem magis miror, quod, cùm in filium causam conferret, quæ mihi [1] non injusta videtur; (habet enim qualem vult) ais te putare, si addiderimus aliud, [2] à quo refugiat, cum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. Quæris à me, quod summum pretium constituam, & quantum anteire istos hortos Drusi; accessi 31

1. *Non injusta*] Quia filio velit obsequi, roganti ne vendat; cùm eum habeat, qualem vult, hoc est, planè ex animi sui sententiâ: ut reprehendendus non sit, qui tali filio obsequatur. MAN.

2. *A quo refugiat*] Hujus loci sententia hæc est: Si unà cum eo loco quem petimus, ab eo desideraverimus, ut vendat nobis alium, quem cupit abjicere & alienare, ubi ab ipso hunc emerimus, & illum, quem optamus accessionem daturum. J. F. GRONOV.

cessi nunquam: Coponianam villam & veterem & non magnam navi; silvam nobilem; fructum autem neutrius: quod tamen puto nos scire oportere. Sed mihi utrivis istorum tempore magis meo, quàm ratione æstimandi sunt. Possim autem assequi necne, tu velim cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repræsentatione non dubitarem de Silianis, si modò adduceretur ut venderet: si venales non haberet, transirem ad Drusum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adjumento nobis Hermogenes potest esse in repræsentando. At tu concede mihi, quæso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat: & tamen servio ita cupiditati & dolori meo, ut à te regi velim. Egnatius mihi scripsit. Is si quid tecum locutus erit, (commodissimè enim per eum agi potest) ad me scribes: & id agendum puto. Nam cum Silio non video confici posse. Piliæ & Atticæ salutem. Hæc ad te mea manu. Vide, quæso, quid agendum sit.

CICERO ATTICO SAL.

32 PUBLILIA [1] ad me scripsit, matrem suam cum Publilio loqui, eam ad me cum illo venturam, & se unà, si ego paterer: orat multis & supplicibus verbis ut liceat, & ut sibi rescribam. Res quàm molesta sit, vides. Rescripsi, me etiam graviùs esse affectum, quàm tum, cùm illi dixissem, me solum esse velle; quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam: nunc non puto. Apparebat enim illas literas [2] non esse ipsius. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illæ ad me veniant: & una est vitatio, [3] ut ego nollem. Sed necesse est. Te hoc nunc rogo ut explores, ad quam diem hîc ita possim esse,

1. *Publilia*] Altera Ciceronis uxor, quam, post Terentiæ divortium, virginem duxit; cum quâ & ipsa postea divortium fecit, quia lætari Tulliolæ morte videbatur. Plutarchus in Cicerone, Quintilianus lib. VI. Dio lib. XLVI. MAN.

2. *Non esse ipsius*] Apparet, à matre scriptas, aut dictatas. IDEM.

3. *Ut ego nollem*] Sensus est: una est ratio vitandi, quâ ego invitus utor, ut hinc ex Antiati discedam. Sed video non aliter effugere me illas posse. Itaque oro cognoscas quo die moturæ sint, & quousque manere hîc possim, ut tamen abierim, cùm aderunt. J. F. GRONOV.

esse, ut [4] ne opprimar. Ages, ut scribis, temperatè. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus hujus peregrinationis, quibus, si Romæ esset, domúmque conduceret, [5] quod facere cogitabat, facilè contentus futurus erat, accommodet ad mercedes [6] Argileti, & Aventini: & cùm ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei quod opus sit. Præstabo, nec Bibulum, nec Acidinum, nec Messallam, quos Athenis futuros audio, majores sumptus facturos, quàm quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas primùm, conductores qui sint, & [7] quanti; deinde ut sit qui ad diem solvat; & quid viatici, quid instrumenti satis sit. Jumento certè Athenis nihil opus est. Quibus autem in via utatur, domi sunt plura, quàm opus erat: quod etiam tu animadvertis.

4. *Ne opprimar*] Quia, si scisset, quo die illæ Româ profecturæ essent, ut ad se venirent; ipse ante illum diem Romam ad eas proficisci potuisset: quod facere cogitabat. MANUT.

5. *Quod facere cogitabat*] Ne socrum ferret. Ep. 1. lib. XVI. CORRAD.

6. *Argileti*] Argiletum & Aventinus montes Romæ, in quibus locare volebat tabernas quasdam aut domos, eámque mercedem pro sumptu adsignare filio Athenas proficiscenti. POPMA.

7. *Quanti*] Quanti conducant. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

EGO, ut heri ad te scripsi, si & Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se præbuerit; Damasippum velim aggrediare. Is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum jugerum, ut certa pretia constitueret; quæ mihi nota non sunt. Scribes ad me igitur, quidquid egeris. Vehementer me sollicitat Atticæ nostræ valetudo: ut verear etiam ne qua culpa sit. Sed & pædagogi probitas, & medici assiduitas, & tota domus in omni genere diligens, me rursus id suspicari vetat. Cura igitur. Plura enim non possum. 33

CICERO ATTICO SAL.

EGO hìc vel sine Sica (Tironi enim melius est) facillimè possem esse, ut in malis. Sed, cùm scribas videndum mihi 34

esse ne opprimar, ex quo intelligam, te certum diem illius profectionis non habere; putavi esse commodius, me istuc venire; quod idem video tibi placere. Cras igitur in Sicæ suburbano: inde, quemadmodum suades, puto me in Ficulensi fore. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coràm videbimus. Tuam quidem & in agendis nostris rebus, & in consiliis ineundis, mihíque dandis, in ipsis literis, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirificè diligo.

CICERO ATTICO SAL.

35 TU tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Sicam venturus ero, certiorem me velim facias, & maximè cujus loci [1] detractionem fieri velit; quod enim scribis, extremi, vide, ne is ipse locus sit, cujus causâ de tota re, ut scis, est à nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi, & recentem, & benevolè scriptam. Antè, quàm à te proximè discessi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset, quàm nescio quid, quod [2] lege conceditur, tantundem populo dandum esse: quod non magnopere moveret, nisi nescio quomodo, [3] ἀλόγως fortasse, nollem illud ullo nomine, nisi fani, appellari. Quod si volumus, vereor ne assequi non possimus, nisi [4] mutato loco. Hoc quale sit, quæso considera. Nam etsi minùs urgeor, méque ipse propemodum collegi: tamen indigeo tui consilii. Itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quàm à me vis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

1. *Detractionem*] Cùm Silius dixisset, hortos suos se esse venditurum, sed velle quendam locum excipere: Vide, inquit Cicero, ne velit eum ipsum locum excipere in venditione hortorum, cujus loci causâ hortos ipsos emere cogitamus. MANUTIUS.

2. *Lege*] Hoc, ni fallor, de lege Juliâ sumptuariâ debet intelligi; quâ verisimile est C. Cæsarem aliquid sanxisse de sumptu funerum minuendo. Dio, lib. XLIII, scribit eum generatim omnes sumptus minuisse. BOSIUS.

3. Ἀλόγως] Sine ratione, stultè.

4. *Mutato*] Si assequi volumus, ut fani nomine appelletur. In hortis enim si faceremus, ubi multa multorum sunt sepulcra; sepulcri nomine potiùs appellaretur, quàm fani. MANUT.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

FANUM fieri volo; neque hoc mihi erui potest: sepulcri 36
similitudinem effugere non tam propter pœnam legis studeo, quàm ut maximè assequar [1] ἀποθέωσιν: quod poteram, si in ipsa villa facerem. Sed, ut sæpe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. In agro ubicunque fecero, [2] mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem. Hæ meæ tibi ineptiæ (fateor enim) ferendæ sunt. Non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem, quàm te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quæso, legem, mihíque eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus, utemur. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, objurgato eum, quòd in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi [3] dixit. Cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rusticè. Et, si tibi placebit sic agere de fano ut cœpimus, velim cohortere & exacuas [4] Cluatium: nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis operâ consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

1. Α᾿ποθέωσιν] Consecrationem.
2. *Mihi videor*] Balliol. codex MS. habet, *nihil videor*, &c. GRÆV.
3. *Dixit*] Vict. Man. Lamb. *dixi*.
4. *Cluatium*] De quo suprà; epist. 18.

CICERO ATTICO SAL.

A TE heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario; accepíque ab Ægypta 37
liberto eodem die, Piliam & Atticam planè bellè se habere. Hæ literæ mihi redditæ sunt tertio decimo die. [1] Quòd mihi Bruti literas, gratum: ad me quoque misit. Eam ipsam ad te epistolam misi, & ad eam exemplum mearum literarum. De fano, si nihil mihi hortorum invenis (qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certè facis) valde probo ratio-

1. *Quod mihi Bruti literas*] Misisti, quas ad te scripserat. CORRADUS.

rationem tuam de Tusculano. Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnæ curæ tibi esset, ut ego consequerer id, quod magnopere vellem, nunquam ea res tibi tam bellè in mentem venire potuisset. Sed nescio quo pacto celebritatem requiro. Itaque hortos mihi conficias, necesse est. Maxima est in Scapulæ celebritas; [2] propinquitas præterea ubi sis, ne totum diem [3] in villam. Quare, antequàm discedis, Othonem, si Romæ est, convenias pervelim. Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eò tamen progrediar, uti stomachere. Drusus enim certè vendere vult. Si ergo aliud erit, non mea erit culpa, nisi emero; qua in re ne labar, quæso provide. Providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorem facias, quàm diu in suburbano sis futurus. Apud Terentiam gratiâ opus est nobis tuâ, tuáque auctoritate: sed facies, ut videbitur: scio enim, si quid mea intersit, tibi majori curæ solere esse, quàm mihi. Hirtius ad me scripsit, Sex. Pompeium Cordubâ exisse, & fugisse in Hispaniam citeriorem, Cnæum fugisse nescio quò. Neque enim curo. Nihil præterea novi. Literas Narbone dedit XIV Kal. Mai. Tu mihi de [4] Caninii naufragio, quasi dubia misisti. Scribas igitur, si quid erit certius. Quod me à mœstitia avocas, multùm levaris, si locum fano dederis. Multa mihi εἰς ἀποθέωσιν in mentem veniunt. Sed loco valde opus est. Quare etiam Othonem vide.

2. *Propinquitas*] Est præterea propinquitas loci ubi sis. Nam ii horti prope Romam sunt, ubi ferè semper solemus esse. Bosius.

3. *In villam*] In itinere conficiendo, ut ad villam te conferas.

4. *Caninii*] De quo Hirtius, lib. VI. & infrà, epist. 43.

CICERO ATTICO SAL.

38 NON dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil literarum. Sed homo nequam, qui tuum commodum non expectarit, cùm ob eam unam causam missus esset. Nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hîc scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro [1] cognato. Quod

1. *Cognato*] Mei fratris, & tuæ sororis filio, qui nunc est in Hispania. Corr.

Quod Balbus minor nuper ſatis planè, Dolabella obſcurè, hic apertiſſimè. Ferrem graviter, ſi novæ ægrimoniæ locus eſſet. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! quanquam [2] mihi quidem... Sed tenendus dolor eſt. Tu, quoniam neceſſe nihil eſt, ſic ſcribes aliquid, ſi vacabis. Quod putas oportere pervideri jam animi mei firmitatem, graviúſque quoſdam ſcribis de me loqui, quàm aut te ſcribere, aut Brutum: ſi qui me fractum eſſe animo, & debilitatum putant, ſciant quid literarum, & cujus generis conficiam; credo, ſi modò homines ſint, exiſtiment me, ſive ita levatus ſim, ut animum vacuum ad res difficiles ſcribendas afferam, reprehendendum non eſſe; ſive hanc aberrationem à dolore delegerim, quæ [3] maximè liberaliſſima, doctóque homine digniſſima, laudari me etiam oportere. Sed cùm ego faciam omnia, quæ facere poſſim ad me adjuvandum: tu effice id, quod video te non minùs, quàm me, laborare. Hoc mihi debere videor, neque levari poſſe, niſi ſolvero, aut videro me poſſe ſolvere, id eſt, locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulæ, ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quatuor factis, liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori loci. Sin venibunt, quid fieri poſſit, videbimus. Nam ille locus [4] publicatus, qui eſt Trebonii, & Cuſinii, erat ad me allatus: ſed ſcis aream eſſe: nullo pacto probo. Clodiæ ſanè placent; ſed non puto eſſe venales. De Druſi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut ſcribis, tamen eò confugiam, niſi quid inveneris. Ædificatio me non movet: nihil enim aliud ædificabo, niſi id quod etiam ſi illos non habuero. [5] Κῦρος δ', ε', mihi ſic placuit, ut cætera Antiſthenis, hominis acuti magis, quàm eruditi.

---

2. *Mihi quidem*] Ἀποσιώπησις.

3. *Maximè liberaliſſima*] Ut ſuſpectus hic ſit locus, negare tamen non poſſumus alios ſic loqui. Columellæ eſt lib. X. cap. 3 *Apis ſi ſævior, maximè peſſima eſt.* Agellius XIII. 15. *Hi ſunt vel maximè humaniſſimi.* VOSSIUS, *de Conſtruct. cap.* 17. Edendum curavi, libris omnibus invitis, *delegerim maximè, quæ liberaliſſima,* &c. LAMB.

4. *Publicatus*] Alii legunt *Publicanus*, qui ſcilicet eſſet ad viam Publiciam Romæ in clivo Publicio, de quo Varro & Ovidius. Sed Cicero non voluit in urbe fanum filiæ extruere, ut ſatis conſtat. *Publicatus* autem eſt publicè venalis propoſitus, proſcriptus. POPMA.

5. Κῦρος δ', ε',] Diogenes Laertius Antiſthenem refert duos libros Cyri nomine inſcripſiſſe, quorum unus quarto tomo operum Antiſthenis continebatur, alter quinto. Itaque utrumque tomum Cicero Græcis literis, more Græcorum, notavit. Scribit ergo Cyrum quarti & quinti tomi ita ſibi placuiſſe, ut cætera Antiſthenis. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

39 TABELLARIUS ad me cùm ſine literis tuis veniſſet, exiſtimavi tibi eam cauſam non ſcribendi fuiſſe, quòd pridie ſcripſiſſes ea ipſa, ad quæ reſcripſi hac epiſtolâ. Expectaram tamen aliquid de literis Aſinii Pollionis. Sed nimiùm ex meo otio tuum ſpecto. Quànquam tibi remitto, niſi quid neceſſe erit, neceſſe ne habeas ſcribere, niſi eris valde otioſus. De tabellariis facerem quod ſuades, ſi eſſent ullæ neceſſariæ literæ, ut erant olim, cùm brevioribus diebus, tamen quotidie reſpondebant tempori tabellarii; & erat aliquid, Silius, Druſus alia quædam. Nunc, niſi Otho extitiſſet, quod ſcriberemus non erat. Id ipſum dilatum eſt: tamen allevor, cùm loquor tecum abſens, & multo etiam magis, cùm tuas literas lego. Sed quoniam & abes (ſic enim arbitror) & ſcribendi neceſſitas nulla eſt, conquieſcent literæ, niſi quid novi extiterit.

CICERO ATTICO SAL.

40 QUALIS futura ſit [1] Cæſaris vituperatio contra laudationem meam perſpexi [2] ex eo libro, quem Hirtius ad me miſit, in quo colligit vitia Catonis, ſed cum maximis laudibus meis. Itaque miſi librum ad Muſcam, ut tuis librariis daret. Volo enim eum divulgari: quod quo facilius fiat, imperabis tuis. [3] Συμβουλευτικὸν ſæpe conor: nihil reperio: & quidem mecum habeo & [4] Ἀριστοτέλους & Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον: ſed quid ſimile? illi & quæ ipſis honeſta eſſent ſcribebant, & grata Alexandro. Ecquid tu ejuſmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Quod ſcribis te vereri, ne & gratia & auctoritas noſtra hoc meo mœrore minuatur: ego, quid homines aut repre-

1. *Cæſaris*] Qui ſcripſerat contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. MAN.

2. *Ex eo libro*] Ex Hirtii libro conjecturam Cicero capiebat, Cæſarem acerbius in ſe nihil ſcripſiſſe in ſuo libro, cujus laudes in alieno probaſſet. IDEM.

3. *Συμβουλευτικὸν*] Sæpe conor aliquid ad Cæſarem ſcribere de ordinandâ republicâ: *συμβουλευτικὸν*, *conſilii plenum*, *quod deliberationem contineat*. IDEM.

4. *Ἀριστοτέλους*] *Ariſtotelis & Theopompi* libros *ad Alexandrum*.

prehendant, aut postulent, nescio; ne doleam? qui potest? ne jaceam? quis unquam minùs? dum tua me domus levabat, quis à me exclusus? quis venit, qui offenderetur? Asturam sum à te profectus: legere isti læti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quàm ego scripsi. Quàm bene, nihil ad rem. Sed genus scribendi id fuit, quod nemo abjecto animo facere posset. Triginta dies in hortis fui: quis aut congressum meum, aut facilitatem sermonis desideravit? nunc ipsum, ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficiliùs otium ferant, quàm ego laborem. Si quis requirit, cur Romæ non sim: quia [5] discessus est. Cur non sim in his meis prædiolis, quæ sunt hujus temporis: quia frequentiam illam non facilè ferrem. Ibi sum igitur, ubi [6] is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. Cùm Romam venero, nec vultu, nec oratione reprehendar. Hilaritatem illam, quâ hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi. Constantia, & firmitas nec animi, nec orationis requiretur. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, [7] aliud tuâ gratiâ, aliud nostrâ, ut præconi subjiciantur. Id nisi fit, excludemur. Sin ad [8] tabulam venimus, vincemus facultates [9] Othonis nostra cupiditate. Nam quod ad me [10] de Lentulo scribis, non est in eo. [11] Faberiana modò res certa sit, túque enitare, quod facis; quod volumus, consequemur. Quod quæris, quàm diù hîc; paucos dies. Sed certum non habeo. Simul ac constituero, ad te scribam: & tu ad me, quàm diù in suburbano sis futurus. Quo die ego ad te hæc misi, de Pilia, & Attica mihi quoque eadem, quæ scribis, & scribuntur, & nuntiantur.

---

5. *Discessus est*] Tempus est, quo senatoribus discedere licet, & rus petere. CORRADUS.

6. *Is*] Qui se tamen huc, suis Baiis omissis, quotannis conferebat; quòd hunc recessum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret. Quem significet divinare non facile est. MANUT.

7. *Aliud tuâ gratiâ, aliud*] Partim tuâ gratiâ, partim nostrâ. IDEM.

8. *Tabulam*] Posuit pro auctione; quòd auctionis signum tabula figebatur. IDEM.

9. *Othonis*] Scapulæ heredis, qui & ipse ad hortorum emptionem animum adjecerat. Quanquam, inquit, locuples sit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione vincam. IDEM.

10. *De Lentulo scribis*] Verendum ne is hortos mihi eripiat, cùm eos valde appetat; non est in eo positum, ut auctione vincere me possit, novi enim ejus facultates. BOSIUS.

11. *Faberiana*] Vide suprà, epist. 18.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

41 NIHIL erat quod ſcriberem. Scire tamen volebam, ubi eſſes; ſi abes, aut abſuturus es, quando rediturus eſſes. Facies igitur me certiorem. Et quod tu ſcire volebas, ego quando ex loco; poſtridie Idus Lanuvii conſtitui manere: inde poſtridie in Tuſculano, aut Romæ. Utrum ſim facturus, eo ipſo die ſcies. Scis, quàm ſit [1] φιλαίτιον συμφορὰ, minimè in te quidem: ſed tamen avidè ſum affectus de fano: quod niſi, non dico, effectum erit, ſed fieri videro; (audebo hoc dicere; & tu, ut ſoles, accipies) incurſabit in te dolor meus, non jure ille quidem; ſed tamen feres hoc ipſum, quod ſcribo, ut omnia mea fers, ac tuliſti. Omnes tuas conſolationes unam hanc in rem velim conferas, ſi quæris, quid optem: primùm Scapulæ, deinde Clodiæ; poſtea, ſi Silius nolet, Druſus aget injuſtè, Cuſinii & Trebonii. Puto Terentium eſſe dominum; Rebilum fuiſſe certè ſcio. Sin autem tibi Tuſculanum placet, ut ſignificaſti quibuſdam literis, tibi aſſentiar. Hoc quidem utique perficies, ſi me levari vis; quem jam etiam graviùs accuſas, quàm patitur tua conſuetudo: ſed facis ſummo amore, & victus fortaſſe vitio meo: ſed tamen, ſi me levari vis, hæc eſt ſumma levatio: vel (ſi verum ſcire vis) una. Hirtii epiſtolam ſi legeris, quæ mihi quaſi [2] πρόπλασμα videtur ejus vituperationis, quam Cæſar ſcripſit de Catone; facies me, quid tibi viſum ſit, ſi tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum. Niſi hac æſtate abſolutum erit, quam vides integram reſtare, ſcelere me liberatum non putabo.

1. φιλαίτιον] Querula res calamitas. 2. Πρόπλασμα] Secimen.

CICERO ATTICO SAL.

42 NULLUM à te deſideravi diem literarum. Videbam enim [1] quæ ſcribis; & tamen ſuſpicabar, vel potiùs intelligebam,

1. *Quæ ſcribis*] Te ſcilicet eſſe occupatiſſimum. *Nullum à te deſideravi diem literarum*; hoc eſt, nunquam deſideravi, nunquam expectavi tuas literas. MAN.

bam, nihil fuiſſe, quod ſcriberes. A. d. VI Id. verò abeſſe te putabam, & planè videbam nihil te habere. Ego tamen ad te ferè quotidie mittam. Malo enim fruſtrà, quàm te non habere, cui des; ſi quid fortè ſit, quod putes me ſcire oportere. Itaque accepi VI Id. literas tuas inanes: quid enim habebas, quod ſcriberes? Mî tamen illud, quidquid erat, non moleſtum fuit, [2] nihil aliud; ſcire me, novi te nihil habere. Scripſiſti tamen neſcio quid de Clodia. Ubi ergo ea eſt? aut quando ventura? placet mihi res ſic, ut ſecundùm Othonem nihil magis. Sed neque hanc vendituram puto. Delectatur enim, & copioſa eſt: & illud alterum quàm ſit difficile, te non fugit. Sed obſecro enitamur, ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. Ego me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum, aut domum; inde fortaſſe Arpinum. Cùm certum ſciero, ſcribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te, [3] ut id ipſum, quod facis, faceres. Putabam enim commodiùs te idem iſtud domi agere poſſe, interpellatione ſublata.

2. *Nihil aliud*] Ita ſcripſerat Atticus, *Nihil aliud. Scis enim novi me nihil habere.* Quæ verba paulùm immutata hîc refert Cicero, aitque ſibi fuiſſe non moleſta. BOSIUS. Lege, *nihil aliud ſcire me, niſi novi te nihil habere.* J. F. GRONOV.

3. *Ut id ipſum*] Ut domi te incluſeres rationum causâ. Contulerat enim ſe Atticus in ſuburbanum, ut rationes ſuas commodiùs poſſet conficere, interpellatione ſublatâ. Deinde venit in mentem, idem illud Romæ poſſe facere, ſi ſe domi includeret. Itaque fecit. Epiſt. 43. 44. 45. & 46. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

EGO poſtridie Idus, ut ſcripſi ad te antè, Lanuvii manere conſtitui; inde aut Romæ, aut in Tuſculano. Scies antè 43
utrumque. [1] Quòd ſiles rectè mî illam rem fore levamento; bene facis; cùm id eſſet, mihi crede, perinde, ut exiſtimare tu non

1. *Quòd ſiles*] Quòd, inquit, non ſcribis, ſed taces illam fani ædificationem rectè fore levamento dolori meo, bene facis; quia ſatis exiſtimare non poſſes, nedum oratione conſequi, quantum illa res hanc meam moleſtiam levatura eſſet. BOSIUS. Rectè quidem hunc locum reſtituit Boſius, ſed malè interpretatur. Senſus hic eſt: Quòd diſſimulas apud eos, quibuſcum agis de hortis conſilium meum, & me ex conſecratâ Tulliâ levationem doloris petere, laudo. Nam tu ipſe, quàm hoc ita ſit, quàmque penitùs ego imbiberim, judicare neſcis, qui nec ſentias, nec ſenſeris parem dolorem. J. F. GRONOV. Facit cum Boſio Mongaltus.

non posses. Res indicat, quanto opere id cupiam, cùm tibi audeam confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error: ferendus? immo verò etiam adjuvandus. De Othone, diffido; fortasse, quia cupio. Sed tamen major etiam res est, quàm facultates nostræ, præsertim adversario & cupido, & locuplete, & herede. Proximum est, ut velim Clodiæ. Sed, si ista minùs confici possunt, effice quidvis. Ego me majore religione, quàm quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos: etsi absunt domini. Sed ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano; ne æstas effluat: quod certè non est committendum.

CICERO ATTICO SAL.

44 ET Hirtium aliquid ad te [1] συμπαθῶς de me scripsisse facilè patior; (fecit enim humanè) & te ejus epistolam ad me non misisse, multo faciliùs: tu enim etiam humaniùs. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari à tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius major laudatio. Quòd per Mustellam agis, habes hominem valde idoneum, meíque sanè studiosum jam inde [2] à Pontiano. Perfice igitur aliquid. Quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici: sed Mustellam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi verò & locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis, & præterea [3] ἐγγήραμα. Nam illa Silii, & Drusi non satis [4] οἰκοδεσποτικὰ mihi videntur. Quid enim sedere totos dies in villa ista? Igitur malim primùm Othonis, deinde Clodiæ. Si nihil fiet, aut [5] Druso ludus est suggerendus, aut utendum Tusculano. Quod domi te inclusisti, ratione fecisti: sed, quæso, confice, & te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Id. Lanuvium, deinde postridie

1. *Συμπαθῶς*] Ad indicandum similem animi affectionem accommodatè.

2. *A Pontiano*] A quo tempore ejus amicum, vel affinem defendi. MANUT.

3. Ἐγγήραμα] Suprà, epist. 25.

4. Οἰκοδεσποτικὰ] Non satis *apta patris familiæ officio*. Villæ Silii & Drusi adeò pusillæ erant, ut bono patrifamilias deesset, in quo posset occupari. BOSIUS.

5. *Druso ludus*] Aliquod malitiæ genus est excogitandum, ut suos nobis hortos Drusus vendat æquiore pretio. MAN.

tridie in Tusculano. Contudi enim animum, & fortasse vici, si modò permansero. Scies igitur fortasse cras, summùm perendie. Sed quid est quæso? Philotimus nec [6] Carteiæ Pompeium teneri, (qua de re literarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius, & Balbus miserant; se id factum arbitrari) bellúmque narrat reliquum satis magnum. Solet omnino esse [7] Fulviaster. Sed tamen, si quid habes. Volo etiam de naufragio [8] Caniano scire, quid sit.

6. *Carteiæ*] In extremâ Bæticâ, ad mare Ibericum. IDEM.
7. *Fulviaster*] Fulvio similis: solet Fulvium imitari, qui pro Pompeio facilè mentiebantur. IDEM. Alii *Fulviniaster*.
8. *Caniniano*] Suprà ep. 36.

CICERO ATTICO SAL.

EGO hîc duo magna [1] συντάγματα absolvi: nullo enim alio modo à miseria quasi aberrare possum. Tu mihi, etiam si nihil erit, quod scribas, (quod fore ita video) tamen idipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis. De Attica, optimè. [2] Ἀκηδία tua me movet: etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodiùs ero, quòd & crebriùs tuas literas accipiam, & te ipsum nonnunquam videbo. Nam cæteroqui [3] ἀνεκτότερα erant Asturæ: nec hæc, quæ refricant, hîc me magis angunt: etsi tamen, ubicunque sum, illa sunt mecum. De Cæsare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis literis. Eum [4] σύνναον Quirini malo, quàm Salutis. Tu verò pervulga [5] Hirtium. Id enim ipsum putaram, quod scribis; ut, cùm ingenium amici nostri probaretur, [6] ὑπόθεσις vituperandi Catonis irrideretur. 45

1. Συντάγματα] *Volumina, libros.*
2. Ἀκηδία] *Torpedo cum mæstitiâ.*
3. Ἀνεκτότερα] *Tolerabiliora.*
4. Σύνναον] *Contubernalem.* Sic ipse hanc vocem interpretatur XIII. 28. Quantum autem ad historiam, quæ totam hanc rem aperiet, traditum est nobis, Romanos Cæsaris dictatoris imaginem in templo Quirini dedicasse, quæ *Deo invicto* inscriptum habebat: quod nunc Cicero breviter tangit. Domum autem Attici scimus fuisse in colle Quirinali. VICTORIUS. Dicti Ciceroniani, quo Cæsarem mavult *Quirini*, quàm *Salutis* σύνναον, hæc vis est: malle se Cæsarem propter tyrannidem, ut Romulum propter severiora imperia, interfici, quàm salvum diù esse. ERNEST.
5. *Hirtium*] Librum ab Hirtio scriptum contra Catonem. MANUT.
6. Ὑπόθεσις] *Argumentum.*

CICERO ATTICO SAL.

46 VINCAM, opinor, animum, & Lanuvio pergam in Tusculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est: (nam dolor idem manebit, tantùm mediocriùs) aut nescio quid intersit, utrùm illuc nunc veniam, an ad decem annos. Neque enim ista major [1] admonitio, quàm quibus assiduè conficior, & dies & noctes. Quid ergo? inquies: nihil literæ? In hac quidem re, vereor ne etiam contrà: nam essem fortasse durior: exculto enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

1. *Admonitio*] An, quòd ibi aliquid esset, quod illi memoriam sui doloris renovaret? Nisi conjecturâ fallor, aliquid erat, quod ad Tulliolæ obitum pertinebat. Suspicarer eam ibi diem suum obiisse, nisi scirem Plutarchum & Asconium etiam tradere, eam apud secundum virum mortuam esse ex partu. Verùm hi optimi auctores fortasse intelligere voluerunt, quod verum est, eam quo tempore obiit, in conjugio Dolabellæ fuisse. Nam & alium conjugem habuit, ut ambo illi crediderunt, Pisonem, & fortasse duos, ut ex plurimis Ciceronis locis videtur colligi & affirmari posse; neque de loco intellexerunt: ut non repugnet, quin credi possit, eam in Tusculano patris degentem, morte correptam fuisse, præsertim cùm peregrè vir esset. Eo enim tempore Dolabella in Hispaniâ cum Cæsare, adversùs Cn. Pompeii liberos bellum gerente, erat. Neque tamen hoc affirmo. Sed cùm cogitarem quid esse potuerit, quod ei vulnus sui doloris refricaturum esset, si eò proficisceretur: nil aliud mihi occurrit, & hoc valde quadrare visum est. Hæc enim præcipuè res dolorem renovare poterat, quæ eum in maximo mœrore & luctu tenuerat. VICTORIUS.

CICERO ATTICO SAL.

47 TU [1] igitur, ut scripsisti; nec id incommodo tuo. [2] Vel binæ enim poterunt literæ. [3] Occurram etiam, si necesse erit. Ergo id quidem, ut poteris. De Mustella, ut scribis: etsi [4] magnum opus est. Eo magis delabor ad Clodiam. Quanquam in utroque Faberianum nomen explorandum est: de quo, nihil nocue-

1. *Tu igitur*] Subaudi, ad me venies. MANUTIUS.
2. *Vel binæ*] Priùs quàm ad me venias, vel binas uterque dare literas poterimus. IDEM.
3. *Occurram*] Veniam ipse ad te, si tu ad me minùs commodè poteris. IDEM.
4. *Magnum opus est*] Ut Scapulanos hortos habeamus: suprà ep. 37. ID.

nocuerit, si aliquid cum Balbo erit locutus; & quidem, ut res est, emere nos velle, nec posse sine isto nomine, nec audere re incertâ. Sed quando Clodia Romæ futura est, & quia tanti rem æstimas, eò prorsus specto; non quin illud malim; sed & magna res est, & difficile certamen [5] cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini concedam: cæteris rebus inferiores sumus. Sed hæc coràm. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo idem & ego arbitrabar. Domum tuam [6] pluris video futuram vicino Cæsare. Tabellarium meum hodie expectamus. Nos de Pilia & Attica certiores faciet.

5. *Cum cupido*] Cum Othone. Ep. 39. 41.

6. *Pluris*] Video fore ut pluris æstimetur. Jocatur. Vide suprà. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

DOMI te libenter esse, facilè credo. Sed velim scire, quid tibi restet, aut jámne confeceris. Ego te in Tusculano expecto, eóque magis, quòd Tironi statim te venturum scripsisti, & addidisti, te putare opus esse. Sentiebam omnino, quantum mihi præsens prodesses; sed multo magis post discessum tuum sentio. Quamobrem, ut antè ad te scripsi, aut ego ad te totus, aut tu ad me; quod licebit. 48

CICERO ATTICO SAL.

HERI non multò pòst quàm tu à me discessisti, puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata & literas attulerunt à C. Mario [1] C. F. C. N. Multis verbis agere mecum 49

 per

1. C. F. C. N.] Id est, *Caii filio*, *Caii nepote*. Ut scilicet neque libertum se esse ostenderet, neque libertinum. Cui pater erat, & avus. Hic si fuisset C. Marii junioris filius, avum maternum habuisset L. Crassum oratorem clarissimum: si nepos C. Marii septies Consulis, cognatione attigisset Ciceronem, cujus avus in matrimonio habuerat amitam Marii, ut est lib. III. De Legibus, & propinquus fuisset Cæsaris ex eo, quòd idem Marius uxorem habuerat Juliam Cæsaris amitam. Sed fuit Pseudomarius, & vero nomine Herophilus quidam medicus equarius: quem agnitum Cæsar extra Italiam relegaverat: deinde post mortem Cæsaris carceri impactus & necatus est, quòd de trucidando Senatu cogitasset; ep. 8. lib. XIV. Philipp. I. Valerius Max. XV. 9. POPMA.

per [2] cognationem, quæ mihi secum esset, per eum Marium, [3] quem scripsissem, per eloquentiam [4] L. Crassi, avi sui, [5] ut se defenderem: causamque suam mihi perscripsit. Rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Cæsaris, [6] propinqui ejus, omnis potestas esset, viri optimi, & hominis liberalissimi: me tamen ei fauturum. O tempora! fore, [7] cùm dubitet Curtius Consulatum petere? sed hæc hactenus. De Tirone, mihi curæ est: sed jam sciam, quid agat: heri enim misi, qui videret: cui etiam ad te literas dedi. Epistolam ad Cæsarem tibi misi. Horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

---

2. *Cognationem*] Quia Ciceronis avus amitam C. Marii septies consulis in matrimonio habuerat. lib. III. de legibus. MANUTIUS.

3. *Quem scripsissem*] Cicero scripsit versibus librum de C. Mario, eúmque inscripsit, *Marius*. lib. I. de legibus. IDEM.

4. *L. Crassi, avi sui*] L. Licinii Crassi, oratoris eloquentissimi, qui consul fuit cum Q. Mutio Scævolâ, avi sui materni. Etiam ep. 8. lib. XIII. appellat eum L. Crassi nepotem. IDEM.

5. *Ut se defenderem*] Contra eos, qui negabant C. Marii nepotem esse. IDEM.

6. *Propinqui ejus*] C. Marius, ille septem consulatibus insignis, uxorem duxit Juliam Cæsaris amitam. IDEM.

7. *Cùm dubitet Curtius*] Quasi incertum esset, posset nécne Consulatum petere. At Republicâ bene constitutâ non dubitasset, sed pro certo & explorato habuisset, sibi ad petitionem Consulatûs nullum aditum patere. Miserrima igitur erant tempora, quibus homines flagitiosissimi spem quandam haberent summorum honorum adipiscendorum. Nam qui dubitant, partim sunt in spe, partim in metu. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

50 UT me levarat tuus adventus, sic discessus afflixit. Quare cùm poteris, id est, cùm Sexti auctioni operam dederis, revises nos. Vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? Ipse Romam venirem, ut unà essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

CICERO ATTICO SAL.

51 TIRONEM habeo citiùs, quàm verebar. Venit etiam Nicias: & Valerium hodie audiebam esse venturum. Quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quàm si unus esses. Sed expecto

expecto te, [1] à Peduceo utique. Tu autem significas aliquid etiam antè. Verùm id quidem, ut poteris. De Virgilio, ut scribis. Hoc tamen velim scire, quando auctio. Epistolam ad Cæsarem mitti video tibi placere. Quid quæris? mihi quoque hoc idem maximè placuit, & eo magis, quòd nihil est in ea, nisi optimi civis; sed ita optimi, ut tempora, quibus parêre omnes [2] πολιτικοὶ præcipiunt. Sed scis ita nobis esse visum, ut [3] isti antè legerent. Tu igitur id curabis. Sed, nisi planè iis intelliges placere, mittenda non est. Id autem utrùm illi sentiant, ánne simulent, tu intelliges. Mihi simulatio pro repudiatione fuerit. [4] Τοῦτο δὲ μηλώσῃ. De Cærellia quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere, non esse dignitatis meæ: [5] perscriptionem tibi placere: [6] hoc metuere, alterum in metu non ponere. Sed & hæc, & multa alia coràm. [7] Sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Cærelliani, dum & de [8] Metone, & de Faberio sciamus.

---

1. *A Peduceo*] A Sext. Peduceii auctione. Ep. 1. lib. XIII. CORRADUS.

2. Πολιτικοὶ] Libri de Republicâ, vel homines Reipublicæ administrandæ periti.

3. *Isti*] Balbus, Oppius, &c. CORR.

4. Τοῦτο δὲ μηλώσῃ] *Sed hoc tu videris* Proverbialiter dici videtur, cùm ostendere quis vult, alium se meliùs rem explorare & dijudicare posse. Μηλοῦν est à μήλη, quod est instrumentum chirurgicum, quo solent vulnera quàm profunda sint, & quid in iis lateat, quod extrahendum sit, perscrutari. ERNESTUS.

5. *Perscriptionem*] Assignationem ad trapezitam, ut vulgò loquuntur. GRÆV.

6. *Hoc*] Ne sit contra dignitatem meam, debere. *Alterum*: ne non sit, unde solvamus. MANUT.

7. *Sustinenda*] Quasi differenda. CORR.

8. *Metone*] Suspicabatur Mongaltus hoc nomine designari Cæsarem, qui Romanis annum correxerat; quod suis præstiterat civibus Meto Atheniensis, ut dictum est suprà, epist. 3. OLIVETUS.

CICERO ATTICO SAL.

LUCIUM Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est. Ab ejus sororis viro literas accepi, Montanum 52
Planco debere, quòd præs pro Flaminio sit, H-S. xxv: de ea re nescio quid te à Montano rogatum. Sanè velim, sive Plancus est rogandus, sive quâ re potes illum juvare, juves. Pertinet ad nostrum officium. Si res tibi fortè notior est, quàm mihi; aut si Plancum rogandum putas; scribas ad me velim; ut, quid rei sit, & quid rogandum, sciam. De epistola ad Cæsarem quid

egeris

egeris, expecto. De Silio non ita ſanè laboro. Tu mî aut [1] Scapulanos, aut Clodianos efficias neceſſe eſt. Sed neſcio quid videris dubitare de Clodia: utrùm quando veniat, an ſintne venales? Sed quid eſt, quod audio, Spintherem feciſſe divortium? De lingua Latina ſecuri es animi, dices, qui [2] talia conſcribis. [3] Ἀπόγραφα ſunt: minore labore fiunt: verba tantùm affero, quibus abundo.

1. *Scapulanos, aut Clodianos*] Hortos.

2. *Talia*] De philoſophiâ: cùm Græcorum verborum vim exprimere Latinis verbis cogeretur; atque idcirco verbis uti non admodum conſuetudine tritis. MAN.

3. *Ἀπόγραφα*] Exempla, res deſcriptæ.

CICERO ATTICO SAL.

53 EGO, etſi nihil habeo, quod ad te ſcribam, ſcribo tamen, quia tecum loqui videor. Hîc nobiſcum ſunt Nicias & Valerius. Hodie tuas literas expectabamus matutinas. Erunt fortaſſe alteræ poſtmeridianæ, niſi te [1] Epiroticæ literæ impedient: quas ego non interpello. Miſi ad te epiſtolas ad Marcianum, & ad Montanum. Eas in eundem [2] faſciculum velim addas, niſi fortè jam dediſti.

1. *Epiroticæ literæ*] Quas in Epirum ſcribis tuorum negotiorum causâ. Fortè autem, *Literæ*, abundat. Aptius certè ad brevitatem videretur. MANUT.

2. *Faſciculum*] Quem in Epirum mittis, ut ex Epiro deinde Athenas deferatur. Nam Athenis erant Martianus, & Montanus cum Cicerone filio. IDEM.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber XIII.

Cicero Attico Sal.

AD Ciceronem ita ſcripſiſti, ulli ut neque [1] ſeverius, neque temperatius ſcribi po- 1
tuerit, nec magis, quemadmodum ego maximè vellem: prudentiſſimè etiam ad [2] Tullios: quare aut iſta proficient, aut aliud agamus. De pecunia verò video à te omnem diligentiam adhiberi, vel potius jam adhibitam: quod ſi efficis, à te hortos habebo. Nec verò ullum genus poſſeſſionis eſt, quod malim, maximè ſcilicet [3] ob eam cauſam, quæ ſuſcepta eſt; cujus feſtinationem mihi tollis, quoniam de æſtate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam ad [4] καταβίωσιν, mœſtitiámque minuendam nihil mihi reperiri poteſt aptius. Cujus rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim: ſed me ipſe revoco: non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipſum cupiditate vincas. Itaque iſtuc jam pro facto

1. *Severius*] Objurgans eum, quòd immoderatos ſumptus faceret. Quod indicat libri hujus ep. 26. Manut.
2. *Tullios*] Martianum, & Montanum, qui cum Cicerone filio Athenis erant. Idem.
3. *Ob eam cauſam*] Ob fanum, quo filiam conſecrare deliberatum eſt. Idem.
4. Καταβίωσιν] Reliquum vitæ decurſum.

habeo. Expecto quid [5] istis placeat de epistola ad Cæsarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementérque tuâ sui memoriâ delectatur. Ego verò Peduceum nostrum vehementer diligo. Nam ecquanti patrem feci, totum in hunc: ipsum per se æquè amo, atque illum amavi: te verò plurimùm, qui hoc ab utroque nostrum fieri velis. Si hortos inspexeris, & si de epistola certiorem me feceris, dederis mihi quod ad te scribam: sin minùs, scribam tamen aliquid: nunquam enim deerit.

5. *Istis placeat*] Oppio & aliis. Vide superioris libri epist. 49.

CICERO ATTICO SAL.

2 GRATIOR mihi celeritas tua, quàm ipsa res. Quid enim indignius? Sed jam ad ista obduruimus, & humanitatem omnem exuimus. Tuas literas hodie expectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? [1] Veruntamen Oppio & Balbo epistolas deferri jubebis, & tamen [2] Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum [3] attribuatur, si modò attribuetur, quantum debetur. [4] Accipies ab Erote. Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit. Vult, opinor, regnum aliquod emere à Cæsare: nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo non habet. Omnino eum Sextius noster [5] parochus publicus occupavit: quod quidem facilè patior. Veruntamen, quòd mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas, ut apud me diversetur. Ad eam rem cùm mitterem Alexandrum, has ei dedi literas. Cras igitur auctio Peducei. Cùm poteris ergo: etsi impediet fortasse Faberius: sed tamen, cùm licebit. Dionysius noster graviter

1. *Veruntamen*] Expectabam. Et est figura, quâ usus est XIV. 8. MANUT.

2. *Pisonem*] Argentarium. *Sicubi*, Convenias, sicubi poteris.

3. *Attribuatur*] *Attribuere* in re pecuniariâ est adsignare. POPMA.

4. *Accipies*] Cognosces ab Erote, quantum nobis à Faberio debeatur. MANUT.

5. *Parochus*] Parochus erat qui lautia præbebat legatis exterarum nationum, ut intelligitur ex interpretatione Græcæ vocis lautiorum, in Senatus-consulto facto, Q. Lutatio, M. Æmilio Consulibus, in gratiam Asclepiadis Clazomenii, Polystrati Carystii, & Menisci Milesii. Quod S. C. Græcis verbis explicatum cum fragmento quodam Latinorum, quibus primùm conceptum fuerat, Victorius publicavit in postremâ editione harum epistolarum. BOS.

viter queritur, & tamen jure, à discipulis abesse tamdiù. Multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutiùs absuturus: ac nollem: valde enim hominem desidero.

CICERO ATTICO SAL.

A Te literas expectabam; [1] nondum scilicet: nam has manè 3
rescribebam. Ego verò [2] ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quòd tu videris dubitare. Illud enim non accipio in bonam partem, quòd ad me refers: qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. Sed tamen intelligo, magis te id facere diligentiâ, quâ semper uteris, quàm quòd dubites de nominibus istis. Etenim [3] Cælium non probas: plura non vis. Utrumque laudo. [4] His igitur utendum est. [5] Præs aliquando factus esses, & in his quidem tabulis. A me igitur omnia. [6] Quòd dies longior est, (teneamus

 modò

1. *Nondum*] Tabellarii enim Româ profecti, nondum eâ horâ, quâ scribo ad te, pervenire in Tusculanum potuissent. CORRADUS.

2. *Ista nomina*] De quibus ad me scribis. Cicero, cùm pecuniam non haberet, unde hortos emeret, Attico mandaverat, ut aliquid venderet. Atticus in venditione non pecuniam accepit ab eo, qui emit, sed nomina, ita tamen, si ea nomina Cicero probasset, ad quem de eâ re scripturus erat. MANUT.

3. *Cælium non probas*] Decreverat Cicero jam ante mortem Tulliæ, metu belli civilis, quicquid domi habebat auri, argentíve facti vel infecti cum pecuniâ commutare, ut intelligitur ex epistolâ ultimâ libri XI. quod postea fecit. Nam argenti auríve, quod erat in supellectile, magnam partem cum Cælio nummulario nummis aureis permutavit. Idcirco rogabat Atticum epistolâ 9. libri XII. ut videret de Cælio, ne qua lacuna esset in auro. Quia verò valde egebat pecuniâ ad hortos emendos, negotium dederat Attico, ut si non posset ea vendere, quæ proscribi jusserat, quod domi superesset auri argentíve cum Cælio pecuniâ permutaret. Cui mandato ita rescripserat Atticus; se non probare quod ille scripserat de auro argentóve commutando cum Cælio, cujus fraudes antea expertus fuerat, suaderéque ne plura ex supellectile distraheret. Id ergo Attici consilium scribit se probare in utrâque re, ne scilicet cum Cælio sibi negotii quicquam sit, nec de supellectile plura commutet, sed illis nominibus utatur ad hortos emendos. BOSIUS.

4. *His igitur*] Nominibus. CORRAD.

5. *Præs*] Nisi haberemus hæc nomina; necesse fuisset, ut pro me præs fieres: nunc omnia sint à me. IDEM. Illudit Tullius Attico, quòd illi constitutum erat; quamdiù vixit, nunquam prædem pro altero, neque mancipem esse; ut auctor est Cornelius Nepos. Fregisses, inquit, consilium illud tuum causâ meâ. Sed posteà subjicit, *A me igitur omnia* præstabuntur; ne te prædem fieri meâ causâ postulare me putes. Cætera sunt perspicua. JUNIUS.

6. *Quòd dies longior est.*] Quantum ad id attinet quòd dies meorum nominum longior

modò quod volumus) puto fore iſtam etiam à præcone diem, certè ab heredibus. De Criſpo & Muſtella videbis: & velim ſcire, quæ ſit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior: attulerat enim ab eo Ægypta libertus literas. Miſi ad te epiſtolam, quia commodè ſcripta erat.

longior eſt quàm ut pecuniam repræſentare poſſim, ſpero præconem in tam longam diem, quàm illa noſtrorum nominum ſit, ſolutionem deſtinaturum: aut, ſi id à præcone impetrare non poſſum, certè ab heredibus Scapulanis aſſequar. Teneamus modò quod volumus, & hortos illos nobis elabi ne ſinamus. Hæc enim verba, *teneamus modò quod volumus*, τῷ παρένθεσιν ſunt legenda. Bos.

Cicero Attico Sal.

4 HABEO [1] munus à te elaboratum decem legatorum, [2] & quidem puto: nam filius anno pòſt Quæſtor fuit, quàm Conſul Mummius. Sed quoniam ſæpiùs de [3] nominibus quæris quid placeat; ego quoque tibi ſæpius reſpondeo, placere. Si quid poteris cum Piſone, conficies: [4] Aulus enim videtur in officio futurus. Velim [5] antè poſſis: ſi minùs, utique ſimul ſimus cùm Brutus veniet in Tuſculanum. Magni intereſt mea, unà nos eſſe. Scies autem, qui dies is futurus ſit, ſi puero negotium dederis ut quærat.

1. *Munus*] Infra epiſt. 26. ita ſcribit: *Sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint.* Polybius non nominat. Eorum nomina Atticus invenit, inventa miſit ad Ciceronem. Et hìc perſpicuum eſt, lapſum eſſe in ordine qui has epiſtolas retulit in volumina: cùm infrà de nominibus decem legatorum Atticum roget, hìc autem ea ſe dicat accepiſſe. MANUT.

2. *Et quidem puto*] Vetus codex, teſte Pighio, rectiùs legit, *Et quidem ſic puto.*

3. *Nominibus*] De quibus epiſt. ſuper.

4. *Aulus*] De quo XII. 5. Utrobique *Avius* legunt Victorius & Boſius.

5. *Antè*] Velim ante, quàm Brutus veniat, mecum eſſe poſſis. CORRADUS.

Cicero Attico Sal.

5 SPURIUM Mummium putaram in decem legatis fuiſſe: [1] ſed

1. *Sed videliset*] Hoc ſenſu, Sed videlicet verè exiſtimas eum legatum quidem fuiſſe bello Achaico, ſed non fuiſſe in decem illis legatis, qui Corinthum miſſi ſunt ad res Achaicas componendas. Etenim veriſimile eſt eum C. Mummio fratri legatum extitiſſe. BOSIUS. Hanc ſcripturam afferunt quoque Balliol. & Helmſt. ſed omittunt *etenim*. Mihi videntur hæc verba non eſſe ſana. Conciſè in his epiſto-

sed videlicet. Etenim [2] εὔλογον fratri fuisse: fuit enim ad Corinthum. Misi tibi [3] Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio ut scribis, & urge. Illam [4] diem negabat esse mense Maio, ista non negabat. Sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo & Mustella, scilicet cùm quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est, præsertim cùm hi tibi dies in magno nostro [5] negotio consumantur.

---

stolis loquitur quidem Cicero, non tamen tam abruptè. Facile mihi assentientur, qui genium Ciceronianæ dictionis non ignorant, & hæc accuratiùs perpenderint. Opinor autem loci hujus corruptelam ortam esse ex rariore & parùm trita constructione τοῦ *videlicet*. Ciceronem enim scripsisse puto: *Spurium Mummium putaram in decem legatis fuisse: sed videlicet eum legatum fratri fuisse*. Nimirum *scilicet*, *videlicet* sæpe cum infinitivis junguntur. Putabam Sp. Mummium in decem legatis fuisse, sed ex tuis literis videre mihi licuit, eum fuisse legatum fratris. Cùm non intelligerent imperiti, quid esset legatum fratris esse, nec viderent unde penderet infinitivus *fuisse*, mirè hunc locum perverterunt, & pro Latinis, ut sensum aliquem eruerent, Græca supposuerunt. GRÆVIUS.

2. Εὔλογον] Verisimile.

3. *Torquatum*] Librum IV. *De finibus.*

4. *Diem*] Solutionis. Lib. XII. ep. 24.

5. *Negotio*] De hortis scilicet. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

DE aquæductu probè fecisti. [1] Columnarium vide ne nullum debeamus. Quanquam mihi videor audisse à Camillo, commutatam esse legem. [2] Pisoni quid est quod honestius respondere possimus, quàm [3] solitudinem Catonis? nec 7

---

1. *Columnarium*] Quod hîc Cicero scribit de columnario, hoc est, de tributo in singulas columnas pendendo ad legem Juliam sumptuariam referendum arbitror: quasi Cæsar singulis columnis, quæ posteà erigerentur, tributum imposuerit, ut hâc pœnâ Romanorum animos ab insanis ædificiorum sumptibus revocaret. Anteà monuimus eàdem lege minutos fuisse sumptus sepulcrorum. Bos.

2. *Pisoni*] Cato puer, hereditatis paternæ nomine, pecuniam quandam heredibus Herennii debebat, quorum unus erat Piso. Hic & reliqui coheredes cùm eam pecuniam sæpe frustrà petiissent, minabantur se postulaturos à Prætore, ut in bonorum Catonis possessionem mitterentur. Quod cùm Atticus Ciceroni tutori significâsset, rescripsit Cicero, se nihil habere quod honestius petitioni Pisonis, & reliquorum coheredum Herennianorum respondere tunc posset, quàm, puerum Catonem solum esse, hoc est, destitutum esse præsidio tutorum: se enim & reliquos tutores abesse: similéque responsum eidem Pisoni dandum putabat de pecuniâ quam petebat à puero Lucullo, cujus itidem tutores aberant, ísque potissimum, qui eam pecuniam mutuam sumpserat in Asiâ. Proinde expectandum esse reditum utriusque pueri tutorum. Bosius.

3. *Solitudinem Catonis*] Pupillus solus esse

coheredibus solùm Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egisti) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque [4] ad rem pertinet) in Achaia sumpserat. Sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. Coràm igitur, ut scribis, constituemus, quemadmodum rem explicemus. [5] Quòd reliquos coheredes convenisti, planè bene fecisti. Quòd epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo ejus exemplum, sed tamen salvum est, & ait Tiro te habere oportere: &, ut recordor, unà cum illius [6] objurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. [7] Judiciali molestiâ ut caream, videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, planè non noram; & filium, qui tum non potuerat esse [8] legatus, fuisse putaram. Mummium fuisse ad Corinthum pro certo habeo: sæpe enim hic Spurius, qui nuper est mortuus, epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis, ad familiares missas à Corintho. Sed non dubito quin fratri fuerit legatus, [9] non in decem. Atque hoc etiam accepi, non solitos majores nostros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos ignari pulcherrimorum institutorum, aut negligentes potiùs, M. Lucullum, & L. Murenam, & cæteros conjunctissimos ad L. Lucullum misimus. Illúdque [10] εὐλογώτατον, illum fratri in primis ejus legatis fuisse. Operam tuam multam! qui & hæc cures, & mea expedias, & sis in tuis multo minùs diligens, quàm in meis.

---

esse dicitur, cui tutores, à quibus defendatur, præsto non sunt. Ideò Cicero solitudinem Catonis vocat absentiam ejus tutorum. Fuit Cicero, ut hinc conjicimus, unus de tutoribus puerorum Catonis, & Luculli: ac quidem Luculli tutelæ meminit libro III. de finibus. BOSIUS.

4. *Ad rem pertinet*] Ut solutio non urgeatur: cùm is tutor non adsit, qui eam pecuniam mutuam sumpserat in Asiâ. IDEM.

5. *Quòd reliquos coheredes*] Bene fecisti, quod colloquutus es cum reliquis coheredibus Herennianis, & ab iis impetrasti ne priùs solutionem urgerent, quàm aut ego adessem, aut alii tutores Catonis. Cæterùm edidi, ut erat in Decurtato & Tornæsiano, *planè bene fecisti*. Nam verbum, *fecisti*, à vulgatis abest. IDEM.

6. *Objurgatoria*] Quâ Brutus eum objurgaverat, quòd interitum filiæ molliùs ferret, quàm virum deceret. Itaque ipse Brutum solans in morte matris, *Est*, inquit, *alienum tanto viro*, &c. Epist. ad Brutum. MANUT.

7. *Judiciali molestiâ*] Judicatu. Poterat providere vel ne sors ejus educeretur, vel si esset educta, ut aliquis ejus loco judicaret. CORRAD.

8. *Legatus*] Vide suprà, ep. 4.

9. *Non in decem*] Proficiscentibus ad bellum legati dabantur: posteà, ut victa provincia componeretur, decem legati decernebantur. Fuit igitur Mummius in primis fratris legatis, in decem non fuit. MANUTIUS.

10. *Εὐλογώτατον*] Maximè probabile.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

SEXTIUS apud me fuit, & Theopompus pridie: venisse à Cæsare narrabat literas; hoc scribere, sibi certum esse Romæ manere; causamque eam adscribere, quæ erat in epistola nostra, ne se absente leges suæ negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria. Est [1] εὔλογον: idque eram suspicatus. Sed [2] istis mos gerendus est; [3] nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. [4] Et Lentulum cum Metella certè fecisse divortium. Hæc omnia tu meliùs. Rescribes igitur quidquid voles, dum modò quid. Jam enim non reperio, quid te rescripturum putem, nisi fortè de Mustella, aut Silium videris. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. Hodie igitur me videbit: ac vellem cùm adesses. Jussi equidem ei nuntiari, te, quoad potuisses, expectasse ejus adventum, venturúmque, si audisses, neque, ut facio, continuò te certiorem esse facturum. 7

1. Εὔλογον] Consentaneum.

2. *Istis*] Quibus eam epistolam mitti non placet. Epist. 28 MANUT.

3. *Nisi placet*] Nisi tu in hac opinione es, ut omnino scriptam epistolam ad Cæsarem mittamus. IDEM.

4. *Et Lentulum cum Metella*] Refertur ad illud, Sextius narrabat. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

PLANE nihil erat, quod ad te scriberem. Modò enim discesseras, & paulo pòst [1] triplices remiseras. Velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum: & alicui des negotium, qui quærat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano, Nolanóve venalis sit. Epitomen Bruti [2] Cælianorum velim mihi mittas, & à Philoxeno [3] Παναιτίου περὶ προνοίας. Te Idib. videbo cum tuis. 8

1. *Triplices*] Id est, tabellas trium paginarum, in quibus ad te scripseram, cum responso remiseras. Videtur intelligi codicillos. J. F. GRONOV.

2. *Cælianorum*] Ut Fannianorum, XII. 7. De hoc Cælio, *Brut.* 26.

3. Παναιτίου περὶ προνοίας] *Panætii de Providentiâ* librum.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

9 COMMODUM diſceſſeras heri, cùm Trebatius venit, paulo pòſt Curtius; hic ſalutandi causâ: ſed manſit invitatus. Trebatium nobiſcum habemus. Hodie manè Dolabella. Multus ſermo ad multum diem. Nihil poſſum dicere [1] ἐκτενέστερον, nihil [2] φιλοστοργότερον. Ventum eſt tamen ad [3] Quintum: multa [4] ἄφατα, ἀδιήγητα: ſed unum ejuſmodi, quod niſi exercitus ſciret, non modo Tironi dictare, ſed ne ipſe quidem auderem ſcribere. Sed hactenus. [5] Εὐκαίρως ad me venit, cùm haberem Dolabellam, Torquatus; humaniſſiméque Dolabella, quibus verbis ſecum egiſſem, expoſuit. Commodùm enim egeram diligentiſſimè: quæ diligentia grata eſt viſa Torquato. A te expecto, [6] ſi quid de Bruto. Quanquam Nicias confectum putabat: ſed divortium non probari. Quo etiam magis [7] laboro idem, quod tu: ſi quid eſt enim offenſionis, [8] hæc res mederi poteſt. Mihi Arpinum eundum eſt: nam & opus eſt conſtitui à nobis illa prædiola; & vereor ne exeundi poteſtas non ſit, cùm Cæſar venerit: de cujus adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu conjecturam faciebas ex literis Meſſallæ. Cùm illuc venero, intellexeróque quid negotii ſit; tum, ad quos dies rediturus ſim, ſcribam ad te.

1. Ἐκτενέστερον] *Cum majore ſignificatione benevolentiæ.* Et ſubintelligi perſpicuum eſt, illius ſermone. MANUT.

2. Φιλοστοργότερον] Amantius.

3. *Quintum*] Ciceronem puerum, cujus multa gravia ſcelera Dolabella narrabat, perpetrata ab eo in caſtris, dum comes Cæſaris eſſet contra liberos Cn. Pompeii bellum gerentis. VICTORIUS.

4. Ἄφατα] Non dicenda. Ἀδιήγητα, non narranda.

5. Εὐκαίρως] Opportunè.

6. *Si quid de Bruto*] Quid ſignificat? Bruti novas nuptias. Nam, dimiſsâ Claudiâ, Appii filiâ, de quâ *Famil.* III. 4. Porciam duxit Catonis Uticenſis filiam. MANUTIUS.

7. *Laboro*] Ut Porciam ducat, Catonis filiam. In quo fallitur Plutarchus, qui Brutum ait eam uxorem accepiſſe à Catone avunculo: cùm hæc ſcripta ſint poſt devictos in Hiſpaniâ liberos Pompeii, id eſt, poſt obitum Catonis. IDEM.

8. *Hæc res*] Nuptiæ Catonis filiæ. Quos enim offendit Claudiæ divortio, eos ſibi reconciliabit Porciæ conjugio. Erat enim Catonis nomen maximè populare, quòd nemo unquam à libertate conſtantiùs ſtetiſſet, uſque eò, ut ſibi mortem conſciſcere maluerit, quàm ſervire. IDEM.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

MINIME miror te & graviter ferre [1] de Marcello, & plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod 10
neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? Omnia igitur metuenda. Sed illud [2] παρὰ τὴν ἱστορίαν, tu præsertim: me reliquum consularem. Quid? tibi Servius quid videtur? Quanquam [3] hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi præsertim, qui non minùs bene actum [4] cum illis putem. Quid enim sumus? aut quid esse possumus? domíne, an foris? Quòd nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere [5] ista nescio quæ; quò verterem me, non haberem. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, [6] κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα. Faciendum certè aliquid est: valde enim desiderat. Brutus [7] si quid curabis ut sciam: cui quidem quamprimùm agendum puto, præsertim si statuit. [8] Sermunculum enim omnem aut restinxerit, aut sedarit. Sunt enim qui loquantur etiam mecum. Sed hæc ipse optimè, præsertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci XI Kalendas: hîc enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec usquam; sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem expecto. Misit enim Brutus ad me: per literas purgat Cæsarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio.

1. *De Marcello*] M. Marcello interfecto. Vide *Fam.* IV. 12.

2. Παρὰ τὴν ἱστορίαν] *Præter historiam.* Scripserat Atticus Ciceroni, ut se diligentissimè custodiret., præsertim reliquum consularem. Hoc, inquit, est *præter historiam;* contra veritatem. Quid enim? Ser. Sulpicius non & ipse consularis? *Tu præsertim*, qui errare non soles in historiâ. MANUTIUS.

3. *Hoc*] Consularem esse jam parùm refert, nec fructum ullum affert, aut dignitatem, uno Cæsare tenente omnia. GRONOVIUS.

4. *Cum illis*] Qui mortui sunt. CORR.

5. *Ista nescio quæ*] Philosophica. IDEM.

6. Κοινότερα] *Communiora, & ad Rempublicam administrandam magis accommodata.* Subaudi, mittenda. Puto, inquit, quemadmodum tu scribis, librum aliquem ad Dolabellam nobis esse mittendum, qui contineat non τὰ φιλοσοφικά, sed potiùs κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα. Quòd ejus generis scripta magis viderentur Dolabellæ convenire, qui non in studiis doctrinarum, sed in republicâ, & in communi quodam literarum genere versatus esset. MANUT.

7. *Si quid*] Supple, *egerit*: quod Lamb. & Bosius addiderunt: abesse tamen à Mss. testantur Victorius & Grævius.

8. *Sermunculum*] Eorum, qui divortium Claudiæ reprehendebant. MANUT.

Nunc verò, cùm de Magio constet, nónne furor ejus [9] causam omnem sustinet? Planè quid sit non intelligo: explanabis igitur. Quanquam nihil habeo quod dubitem, nisi, ipsi Magio quæ fuerit causa amentiæ: pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus est. Nimirum id fuit: solvendo enim non erat. Credo eum petiisse à Marcello aliquid, & illum, ut erat, [10] constantiùs respondisse. [11] Οὐ ταυτὸν εἶδος.

9. *Causam sustinet*] Αἰτίαν ἄν ὑπέχει, id est, Nónne in eum furiosum omne crimen verti debet. Ad verbum enim transtulit, quod Græci αἰτίαν ὑπέχειν, & αἰτίαν ἔχειν dicunt, hoc est, suspectum esse, & crimine premi. Gaudet enim Cicero Græca quàm maximè assequi, præsertim cùm apud doctos & liberiùs loquitur. Et esse κατὰ λέξιν videri potest δίκην ὑπέχειν, quod Cicero causam sustinere dixit. BUDÆUS.

10. *Constantiùs*] Negantem se daturum: ex eo Magium in iram, & amentiam prolapsum, illum occidisse. Hoc Cicero, conjecturam secutus, opinabatur. MAN.

11. Οὐ ταυτὸν εἶδος] Supplendum ex Euripidis Ione, φαίνεται, &c. *Non eadem facies apparet, cùm res procul sunt, & cùm propè cernuntur.* Hæc verba prorsùs ad initium sequentis epistolæ pertinent, non ad finem istius. Nihil hoc certius, nihil verius. CASAUB.

CICERO ATTICO SAL.

II CREDEBAM esse [1] facile. Totum est aliud, posteaquàm sum à te dijunctior. Sed fuit faciendum, ut & constituerem mercedulas prædiorum, & ne magnum onus observantiæ Bruto nostro imponerem. Posthac enim poterimus commodiùs colere inter nos in Tusculano. Hoc autem tempore, cùm ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione [2] Tusculani. Tu igitur, si [3] Servilia venerit, si Brutus [4] quid egerit, etiam si constituerit, [5] quando obviam: quidquid denique erit quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, [6] convenies. Vides quàm maturum sit. Sed tamen, quod commodo tuo fiat.

1. *Facile*] Longiùs abesse à te. Nam hæc scripsit Arpini, quo se ex Tusculano contulerat. MANUT.

2. *Tusculani*] Sui, quo, me quotidie volens videre, & ob id ad me veniens, frui non poterat. IDEM.

3. *Servilia*] M. Bruti mater. IDEM.

4. *Quid*] De divortio, & nuptiis. ID.

5. *Quando obviam*] Cæsari sit iturus. IDEM.

6. *Convenies*] Ep. 2. *Pisonem sicubi de auro.* MANUT.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

VALDE me momorderunt epiſtolæ tuæ de Attica noſtra: 12
eædem tamen ſanaverunt. Quòd enim te ipſe conſolabare eiſdem literis, id mihi erat ſatis firmum ad leniendam ægritudinem. Ligariana præclarè [1] vendidiſti. Poſthac quidquid ſcripſero, tibi præconium deferam. Quod ad me de Varrone ſcribis, ſcis me antè orationes, aut aliquid id genus ſolitum ſcribere, ut Varronem nuſquam poſſem intexere. Poſtea autem quàm hæc cœpi [2] φιλολογώτερα, jam Varro mihi denuntiaverat magnam ſanè, & gravem [3] προσφώνησιν. Biennium præteriit, cùm ille [4] Καλλιππίδης aſſiduo curſu cubitum nullum proceſſerit. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi miſiſſet, ut [5] αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, ſi modò potuiſſem. Nam hoc etiam Heſiodus adſcribit, [6] αἴκε δύνηαι. Nunc illam [7] περὶ τελῶν σύνταξιν, ſanè mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, deſpondimus: ídque tu eum non nolle mihi ſcripſiſti. Ergo illam [8] Ἀκαδημικὴν, in qua homines, nobiles illi quidem, ſed nullo modo philologi, nimis acutè loquuntur, ad Varronem transferamus. Etenim ſunt [9] Ἀντιόχεια; quæ iſte valde probat. Catulo & Lucullo alibi reponemus; ita tamen, ſi tu hos probas: déque eo mihi reſcribas velim. De Brinniana auctione accepi à Veſtorio literas. Ait, ſine ulla controverſia [10] rem ad me eſſe collatam (Romæ videlicet, aut in Tuſculano me fore putaverunt) a. d. VIII. Kal. Quintiles. Dices igitur vel amico tuo, Sp. Vettio coheredi meo,

vel

1. *Vendidiſti*] Metaphora ſumpta de iis, qui, quod vendere cupiunt, priùs laudant, quò libentiùs ematur. Vendidiſti, inquit, præclarè oratiunculam meam pro Q. Ligario: hoc eſt, ita meam orationem laudaſti, ut alii, tuam auctoritatem, tuúmque judicium ſecuti, eam probare cœperint. MANUT.

2. Φιλολογώτερα] Eruditiora.

3. Προσφώνησιν] Libri deſtinationem, *dedicationem*, ut nunc loquimur, expreſſit Græco verbo, quod Latino non potuit. MANUTIUS.

4. Καλλιππίδης] Callipides fuit aliquis in ſtadio curſor; vide Græci. Anthol. tit. εἰς ἀγωνιστάς lib. II. CASAUB.

5. Αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον] *Eâdem menſurâ & cumulatiore.* Heſiodus.

6. Αἴκε δύνηαι] *Si modò poſſis.*

7. Περὶ τελῶν σύνταξιν] *De finibus* bonorum & malorum, *opus.*

8. Ἀκαδημικὴν] Supple σύνταξιν. *Academicam* commentationem, ſeu libros duos, quorum prior *Catulus*, poſterior *Lucullus* dicebatur.

9. Ἀντιόχεια] Hoc eſt, ſententiam Antiochi de Academiâ complectuntur.

10. *Rem ad me*] Coheredum omnium ſententiâ magiſtrum auctionis me eſſe conſtitutum. MANUT.

vel Labeoni noſtro, paulum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tuſculano fore. Cum Piſone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. [11] Dies adeſt.

11. *Dies*] Quo in auctione venibunt. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

13 COMMOTUS tuis literis, quòd ad me de Varrone ſcripſeras, totam Academiam ab hominibus nobiliſſimis abſtuli, tranſtuli ad noſtrum ſodalem, & ex duobus libris contuli in quatuor. Grandiores ſunt omnino, quàm erant illi; ſed tamen multa detracta. Tu autem mihi pervelim ſcribas, qui intellexeris [1] illum velle. Illud verò utique ſcire cupio, quem intellexeris ab eo [2] ζηλοτυπεῖσθαι, niſi fortè Brutum: id hercle reſtabat: ſed tamen ſcire pervelim. Libri quidem ita [3] exierunt, (niſi fortè me communis [4] φιλαυτία decipit) ut in tali genere ne apud Græcos quidem ſimile quidquam. Tu illam jacturam feres æquo animo, quòd illa, quæ habes de Academicis, fruſtrà deſcripta ſunt. Multò tamen hæc erunt ſplendidiora, breviora, meliora. Nunc autem [5] ἀπορῶ, quò me vertam. Volo Dolabellæ valde deſideranti. Non reperio quid: & ſimul [6] αἰδέομαι Τρῶας: neque, ſi aliquid, quî potero [7] μέμψιν effugere? Aut ceſſandum igitur, aut aliquid excogitandum. Sed quid hæc levia curamus? Attica mea, obſecro te, quid agit? quæ me valde angit. Sed crebrò regusto tuas literas: in his acquieſco: tamen expecto novas.

1. *Illum velle*] Varronem velle, ut ego eum meis ornem ſcriptis. MANUT.
2. Ζηλοτυπεῖσθαι] Invideri.
3. *Exierunt*] Effecti ſunt. J. F. GRON.
4. Φιλαυτία] Amor ſui ipſius.
5. Ἀπορῶ] Dubito.
6. Αἰδέομαι] Vide lib. II. ep. 5.
7. Μέμψιν] Reprehenſionem.

CICERO ATTICO SAL.

14 BRINNII libertus, coheres noſter, ſcripſit ad me, velle, ſi mihi placeret, coheredes, ſe & Sabinum Albium ad me venire.

venire. Id ego planè nolo: hereditas tanti non est: & tamen obire auctionis diem facilè poterunt, (est enim III. Id.) si me in Tusculano postridie Nonas manè convenerint. Quòd si laxiùs volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur: nihil enim interest. Quare, nisi jam profecti sunt, retinebis homines. De Bruto, si quid erit: de Cæsare, si quid scies; si quid erit præterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeátne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. Etsi etiam ad te aliquid pertinet. Nam scito, te ei dialogo adjunctum esse tertium. Opinor igitur consideremus: etsi nomina jam facta sunt. Sed vel induci, vel mutari possunt.

CICERO ATTICO SAL.

QUID agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te 15
nullas acceperam. Nec mirum: nemo enim venerat: nec fortasse causa fuerat. Itaque ipse quid scriberem, non habebam. Quo autem die has Valerio dabam, expectabam aliquem meorum: qui si venisset, & à te quid attulisset, videbam non defuturum quod scriberem.

CICERO ATTICO SAL.

NOS, cùm flumina, & solitudines sequeremur, quò faci- 16
liùs sustentare nos possemus, pedem è villa adhuc egressi non sumus; ita magnos, & assiduos imbres habebamus. Illam Academicen [1] σύνταξιν totam ad Varronem traduximus. Primò fuit Catuli, Luculli, Hortensii. Deinde quia [2] παρὰ τὸ πρέπον videbatur, quòd erat hominibus nota, non illa quidem [3] ἀπαιδευσία, sed in iis rebus [4] ἀτεχνία, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem, Brutúmque transtuli. Ecce tuæ literæ de Varrone. Nemini visa est aptior [5] Ἀντιό-

1. Σύνταξιν] Commentationem.
2. Παρὰ τὸ πρέπον] Præter decorum.
3. Ἀπαιδευσία] Ignorantia.
4. Ἀτεχνία] Usus nullus.
5. Ἀντιόχεια] Vide suprà, ep. 12.

χεια ratio. Sed tamen velim ſcribas ad me, primùm placeátne tibi aliquid ad illum; deinde, ſi placebit, hócne potiſſimum. Quid Servilia, jámne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? De Cæſare quid auditur? Ego [6] ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Piſone, ſi quid poteris.

6. *Ad Nonas*] Ero in Tuſculano. Corr.

Cicero Attico Sal.

17 Quinto Kalend. expectabam Româ aliquid; non quò imperaſſem. Igitur aliquid tuis. Nunc eadem illa, quid Brutus cogitet, aut ſi aliquid egit, ecquid à Cæſare. Sed quid iſta, quæ minùs curo? Attica noſtra quid agat, ſcire cupio. Etſi tuæ literæ (ſed jam nimis veteres ſunt) rectè ſperare jubent. Tamen expecto recens aliquid.

Cicero Attico Sal.

18 Vides [1] propinquitas quid habeat. Nos verò conficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tuſculano cùm eſſem; tanta erat crebritas literarum. Sed id quidem jam erit. Ego interea admonitu tuo perfeci ſanè argutulos libros ad Varronem: ſed tamen expecto, quid ad ea, quæ ſcripſi ad te: primùm, quî intellexeris eum deſiderare à me, cùm ipſe homo [2] πολυγραφώτατος nunquam me laceſſiſſet: deinde, quem [3] ζηλοτυπεῖν, niſi fortè Brutum: quem ſi non [4] ζηλοτυπεῖ, multò Hortenſium minùs, aut eos qui de Republica loquuntur. Planè hoc mihi explices velim: in primis, maneáſne in ſententia, ut mittam ad eum, quæ ſcripſi; an nihil neceſſe putes. Sed hæc coràm.

1. *Vides*] Nunc, cùm longè abſimus.
2. *Πολυγραφώτατος*] *Multa ſcribens.*
3. *Ζηλοτυπεῖν*] *Invidere.*
4. *Ζηλοτυπεῖ*] *Invidet.*

CICERO ATTICO SAL.

COMMODUM discesserat Hilarus librarius IV Kal. cui dederam literas ad te, cùm venit tabellarius cum tuis literis — 19
pridie datis: in quibus illud mihi gratissimum fuit, quòd Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quódque tu [1] ἀκίνδυνα esse scribis. [2] Ligarianam, ut video, præclarè auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus, & Oppius, mirificè se probare; ob eámque causam ad Cæsarem eam se oratiunculam misisse. Hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. In Varrone ista causa me non moveret, ne viderer [3] φιλένδοξος: sic enim constituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent: sed, quia scribis & desiderari à Varrone, & magni illum æstimare, eos confeci: & absolvi, nescio quàm bene, sed ita accuratè, ut nihil posset suprà, Academicam omnem quæstionem libris quatuor. In eis, quæ erant contra [4] ἀκαταληψίαν præclarè collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipse respondeo: tu es tertius in sermone nostro. Si Cottam, & Varronem fecissem inter se disputantes, ut à te proximis literis admoneor; meum [5] κωφὸν πρόσωπον esset. Hoc in antiquis personis suaviter fit, ut & Heraclides in multis, & nos sex de Republica libris fecimus. Sunt etiam de Oratore nostri tres, mihi vehementer probati: in eis quoque eæ personæ sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Julius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. Puero me hic sermo inducitur, ut nullæ esse possent partes meæ. Quæ autem his temporibus scripsi, Ἀριστοτέλειον morem habent; in quo sermo

1. Ἀκίνδυνα] Non periculosa.

2. *Ligarianam*] De quâ suprà, ep. 12.

3. Φιλένδοξος] *Ambitiosus, illustrium virorum amator.* Scripserat Atticus, non semper Ciceroni quærendos esse Catulos, & Lucullos, Africanos, & Lælios, aut hujusmodi viros, quibus sermonem tribueret in suis libris; ne nimis ambitiosus in claros viros videretur; sed etiam dandum esse aliquid iis, qui minùs illustres essent; propter eáque de Varrone cogitandum. Respondet: Academicas quæstiones ad Varronem non ideo transtuli, ne viderer φιλένδοξος, (nam ista causa me non moveret: si quidem idcirco ego de Varrone minùs cogitabam, non quòd essem φιλένδοξος, verùm quia constituebam, eorum, qui viverent, neminem in dialogos includere) sed quia scribis, & desiderare illum, & magni æstimare. MANUTIUS.

4. Ἀκαταληψίαν] Opinionem eorum, qui nihil comprehendi posse dicunt.

5. Κωφὸν πρόσωπον] Muta persona.

mo ita inducitur cæterorum, ut penes ipſum ſit principatus. Ita confeci quinque libros [6] περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, [7] περιπατητικὰ M. Piſoni darem. [8] Ἀζηλοτύπητον id fore putaram, quòd omnes illi deceſſerant. Hæc Academica, ut ſcis, cum Catulo, Lucullo, Hortenſio contuleram. Sanè in perſonas non cadebant. Erant enim [9] λογικώτερα, quàm ut illi de iis ſomniaſſe unquam viderentur. Itaque, ut legi tuas de Varrone, tanquam [10] ἕρμαιον arripui. Aptius eſſe nihil potuit ad id philoſophiæ genus, quo ille maximè mihi delectari videtur, [11] eáſque partes, ut non ſim conſecutus, ut ſuperior mea cauſa videatur. Sunt enim vehementer [12] πιθανὰ Antiochia: quæ diligenter à me expreſſa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis noſtrum; ſi modò is eſt aliquis in nobis. Sed tu, dandóſne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. Mihi quædam occurrunt: ſed ea coràm.

6. Περὶ τελῶν] *De finibus*, ſupple, *bonorum & malorum*.

7. Περιπατητικὰ] *Peripatetica*, Peripateticorum philoſophorum partes.

8. Ἀζηλοτύπητον] Sine invidiâ.

9. Λογικώτερα] Eruditiora.

10. Ἕρμαιον] Inſperatum lucrum.

11. *Eáſque partes*] Pendent è ſuperioribus, *aptius ad eas partes*. CORRADUS. fortè legendum: *eáſque partes ſumpſi, ut non ſim conſecutus*. LAMB. Legendum; ut eſt in manuſcriptis noſtris, *meaſque partes*. Nihil, inquit, aptius fuit ad eas partes, quas tueor, nempe Philonis, quàm ut inducerem Varronem, qui Antiochi ſententiam defenderet, ut meliùs cuique perſuaderetur, potiſſimúmque ipſi Varroni, id me conſequi noluiſſe, ut ſuperior mea ſententia videretur. BOSIUS.

12. Πιθανὰ] Probabilia.

CICERO ATTICO SAL.

20 A CÆSARE literas accepi [1] conſolatorias, datas prid. Kal. Mai. Hiſpali. De urbe [2] augenda quid ſit promulgatum, non intellexi: id ſanè ſcire velim. Torquato noſtra officia grata eſſe facilè patior: eáque augere non deſinam. Ad Ligarianam [3] de uxore Tuberonis, & privigna, neque poſſum jam addere; eſt enim res pervulgata: neque Tuberonem volo defendere: mirificè

1. *Conſolatorias*] In Tulliolæ morte. Ep. 22. MANUTIUS.

2. *Augenda*] Infrà, epiſt. 33. & 35.

3. *De uxore*] Monuerat Atticus Ciceronem, ut orationi, quam habuerat pro Q. Ligario, quædam adderet de uxore Tuberonis & de privignâ. Ei Cicero nunc reſpondet, aitque ſibi, ut id addat, integrum non eſſe, cùm oratio illa pervulgata ſit. BOSIUS.

ficè est enim [4] φιλαίτιος. [5] Theatrum quidem sanè bellum habuisti. Ego, etsi hoc loco facillimè sustentor, tamen te videre cupio. Itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo à te esse conventum: scire igitur studeo quid egeris. [6] De fama nihil sanè laboro: etsi scripseram ad te [7] tunc stultè, nihil melius. Curandum enim non est. [8] Atque hoc, *In omni vita sua quemque à recta conscientia transversum unguem non oportet discedere.* Viden' quàm [9] φιλοσόφως? an tu nos frustrà existimas [10] hæc in manibus habere? [11] Δεδῆχθαι te nollem, quod nihil erat. Redeo enim rursus eodem. Quidquam me putas curare [12] in toto, nisi ut ei ne desim? id ago scilicet ut judicia videar [13] tenere. [14] Μὴ γὰρ αὐτοῖς. Vellem [15] tam domestica ferre possem, quàm ista contemnere. Putas autem [16] me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? [17] Non licet scilicet sententiam suam: sed tamen quæ [18] tum acta sunt, non possum non probare: & tamen non curare, [19] pulchrè possum, sicuti facio. Sed nimiùm multa de nugis.

---

4. Φιλαίτιος] Querulus.

5. *Theatrum*] Habuisti: quod, tanquam in theatro, spectare posses cum voluptate. Quid autem spectare? Rixam scilicet inter uxorem Tuberonis, & privignam. MANUT. Id est, locum & occasionem commodam habuisti exerendæ & explicandæ virtutis aut facundiæ tuæ. Est novum caput epistolæ nihil commune habens cum superioribus. J. F. GRON.

6. *De famâ nihil laboro*] Quid homines de me loquantur, & quàm carpant meam sive infirmitatem, sive desidiam, súsque déque habeo. IDEM.

7. *Tunc*] Aliâ quâdam epistolâ, stultè scripseram, nihil esse melius, quàm laborare de famâ.

8. *Atque hoc*] Subintelligitur, *Curandum.* Malim autem, *Quemquam*, pro, *Quemque.* MANUTIUS.

9. Φιλοσόφως] Philosophicè.

10. *Hæc*] Libros de philosophiâ tractare? Nam hoc tempore philosophiam Cicero Latinis literis explicabat. MANUT.

11. Δεδῆχθαι] *Morsum esse, ægrè tulisse.* Videtur fuisse qui dixerit turpe fore Ciceroni, si pro amico in foro periclitante non contenderet, & causam ejus ageret. J. F. GRONOV.

12. *In toto*] *In toto* scilicet hoc negotio, ut ei, cui volebant homines Tullium patrocinari, sim advocatus, etsi non sim patronus & loquar. IDEM.

13. *Tenere*] Sensus est, quasi verò id mihi curæ sit ut in foro dominer, & primus Oratorum esse videar. Sic *forum tenere* dixit in Bruto 27. IDEM.

14. Μὴ γὰρ αὐτοῖς] *Neque enim illis*, supple, nunc delector. IDEM.

15. *Tam domestica*] Quæ passus sum à fratre & filio ejus, ab uxore Terentiâ, in morte filiæ. IDEM.

16. *Me voluisse*] Jam olim scilicet excellere in foro, & jam ipsum morari vetera vota, & memetipsum destituere. IDEM.

17. *Non licet scilicet sententiam suam*] Scilicet mutare; & olim quidem ita sensisset, nunc verò aliter. IDEM.

18. *Tum*] Cùm quasi habitarem in foro, assiduam operam amicis darem, eorum me non pœnitet. IDEM.

19. *Pulchrè possum*] Possum actionibus abstinere causarum, quando aliter scilicet tempus fert. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

21 AD Hirtium dederam epiſtolam ſanè grandem, quam ſcripſeram proximè in Tuſculano. Huic, quam tum mihi miſiſti, reſcribam aliàs; nunc aliis malo. Quid poſſum de Torquato, niſi aliquid à Dolabella? quod [1] ſimul ac; continuò ſcietis. Expectabam hodie, aut ſummùm cras ab eo tabellarios: qui ſimul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto expecto: proficiſcens enim è Tuſculano VIII Kal. ut ſcis, miſi ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, [2] *inhibere* illud tuum, quod valde mihi arriſerat, vehementer diſplicet. Eſt enim verbum totum nauticum. Quanquam id quidem ſciebam: ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cùm inhibere eſſent remiges juſſi. Id non eſſe ejuſmodi didici heri, cùm ad villam noſtram navis appelleretur: non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant. Id [3] ab ἐποχῇ remotiſſimum eſt. Quare facies, ut ita ſit [4] in libro, quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, ſi fortè mutavit. Nec eſt melius quidquam, quàm, ut [5] Lucilius:

Suſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equóſque;

ſempérque Carneades [6] προβολὴν pugilis, & retentionem aurigæ, ſimilem facit ἐποχῇ. Inhibitio autem remigum, motum habet, & vehementiorem quidem, remigationis navem convertentis ad puppim. Vides quanto hoc diligentiùs curem, quàm aut [7] de rumore, aut [8] de Pollione: de Panſa etiam, ſi quid certius; credo

1. *Simul ac*] Simul ac ſcripſerit ad me Dolabella quid egerit cum Cæſare de Torquati re, continuò perſcribam. MAN.

2. *Inhibere illud tuum*] Qui putas ἐπέχειν reddi Latinè poſſe per verbum *inhibere.* CORRAD. De hoc toto loco multis diſputat J. F. Gronovius lib. IV. *Obſerv.* cap. 26.

3. *Ab* ἐποχῆς] Ab aſſenſionis retentione. Inhibitio, inquit, non idem eſt, quod retentio. Nam retinere, illud eſt, quod aurigæ faciunt, equorum curſum adductis habenis ſiſtentes. Inhibere autem, non cùm remiges navem ſiſtunt, ſed cùm, alio modo remigantes, eam convertunt ad puppim. MANUTIUS.

4. *In libro*] Acad. Quæſt. ſed primæ editionis. Alii librum de Oratore, (I. 33.) ſignificari volunt. CORRADUS.

5. *Lucilius*] Plerique, *Lucullus.*

6. Προβολὴν] Eſt, interprete Budæo in Comm. Gr. L. *Status pugilis, in procinctu ſtantis, occaſioníque inferendæ plagæ imminentis, & agitatoris in carceribus equos curriúmque ſuſtinentis.* ERNESTUS.

7. *De rumore*] Quem Atticus ſcripſerat de Cicerone non eſſe bonum, quòd Urbem & forum faſtidiret fugerétque. GRONOVIUS.

8. *De Pollione*] Qui erat cum Cæſare in Hiſpaniâ; ſive de eo, quod Pollio ad Ciceronem ſcripſerat de Quinto filio, lib. XII. ep. 38. ſive Pollioni aliquid accidiſſe adverſi. IDEM.

credo enim palàm factum esse: de Critonio, si quid esset: certéne de Metello & Balbino? Dic mihi, placétne tibi primùm [9] edere injussu meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare; ex quo [10] λόγοισιν Ἑρμόδωρος. Quid illud? rectúmne existimas cuiquam antè, quàm Bruto? cui, te auctore, [11] προσφωνῶ. Scripsit enim Balbus ad me, se à te quintum de finibus librum descripsisse: in quo non sanè multa mutavi: sed tamen quædam. Tu autem commodè feceris, si reliquos continueris, ne & [12] ἀδιόρθωτα habeat Balbus, & [13] ἕωλα Brutus. Sed hæc hactenus, ne videar [14] περὶ μικρὰ σπουδάζειν. Etsi nunc quidem maxima mihi sunt hæc. Quid est enim aliud? Varroni quidem quæ scripsi te auctore, ita propero mittere, ut jam Romam miserim describenda. Ea si voles, statim habebis. Scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. Ea verò continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissimè facere soles, cùm à me tibi dictum est. Cùm autem fugit me tibi dicere; mirificè Cærellia, studio videlicet philosophiæ flagrans, describit à tuis: istos ipsos *de finibus* habet. Ego autem tibi confirmo, (possum falli, ut humanus) à meis eam non habere. Nunquam enim ab oculis meis abfuerunt. Tantum porrò aberat ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror; idémque te volo existimare: à me enim prætermissum est, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui quàm diù de nugis? De re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi assentior. Coheredes, ut scribis, in Tusculano. De Cæsaris adventu scripsit ad me Balbus, non ante Kal. Sext. De Attica optimè, quòd leviùs, ac leniùs, & quòd fert [15] εὐκόλως. Quod autem de illa nostra [16] cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo; ea, quæ novi, valde probo, hominem, domum, facultates. Quod caput est, ipsum non novi: sed audio laudabilia

 de

9. *Edere*] Libros à me scriptos.

10. Λόγοισιν Ἑρμόδωρος] Supple, ἐμπορεύεται: *verbis Hermodorus mercatur*. proverb.

11. Προσφωνῶ] Librum *dico*.

12. Ἀδιόρθωτα] Non emendata.

13. Ἕωλα] Obsoleta.

14. Περὶ μικρὰ σπουδάζειν] In parvis rebus multum studii ponere.

15. Εὐκόλως] Placidè.

16. *Cogitatione*] Cuinam in matrimonio Attica collocetur, cùm ferè jam sit nubilis. MANUT.

de Scrofa. Etiam [17] proximè accedit, si quid hoc ad rem: [18] εὐγενέστερος est etiam, quàm pater. Coràm igitur, & quidem propenso animo ad probandum. Accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam, quàm non modò tu, sed quàm ipse scit, amo, idque & meritò, & jam diu.

17. *Proximè*] Propè Attici ædes. Edidit Lamb. *habitat*. Bosius, *accedet*.
18. Εὐγενέστερος] *Nobilior*: quod ad genus attinet, propter maternos affines. Manutius.

Cicero Attico Sal.

22 DE Varrone non sine causa quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. Occurrunt mihi quædam: sed ea coràm. Te autem [1] ἀσμενέστατα intexui, faciámque id crebriùs: proximis enim tuis literis primùm te id non nolle cognovi. De Marcello, scripserat ad me Cassius antea: [2] τὰ κατὰ μέρος Servius. O rem acerbam! ad prima redeo. Scripta nostra nusquam malo esse, quàm apud te: sed ea tum foras dari, cùm utrique nostrûm videbitur. Ego & librarios tuos culpâ libero, neque te accuso: & tamen aliud quiddam ad te scripseram, Cæreliam quædam habere, quæ nisi à te non potuerit. Balbo quidem intelligebam sat faciendum fuisse: tantùm nolebam, aut obsoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. Quid autem dubitarim, cùm videro te, scies. [3] Attributos quòd appellas, [4] valde probè. Te [5] de prædio aviæ exerceri molestè fero. De Bruto nostro [6] perodiosum: sed vita fert. [7] Mulieres autem vix satis humanè, quæ ini-

1. Ἀσμενέστατα] Libentissimè.
2. Τὰ κατὰ μέρος] Particularia, singula quæque particulatim.
3. *Attributos*] Debitores à me tibi assignatos quod flagitas, ut pecuniam numerent, quâ ad fani ædificationem uti cogito, valde bene facis. *Attribuere*, & *Appellare*, verba ad pecuniæ solutionem exactionémque pertinent. Unde *Attributi*, *Attributio nominum*, & *Attributa pecunia*. Popma.
4. *Valde probè*] Facis. Corradus.
5. *De prædio aviæ*] De prædio, quod ad te hereditate pervenerat aviæ tuæ morte. Epist. 2. lib. I. Manut.
6. *Perodiosum*] Quod Bruto est domesticarum tricarum, sanè quàm molestum est: sed hæc eveniunt quotidie, & vix possunt vitari. J. F. Gronov.
7. *Mulieres*] In mulieribus autem (quæ sine dubio juxta propinquæ suis rixis & intemperiis eum distrahebant) mitiorem animum desidero, quæ, cùm utrique aliarum rerum constet pudicitia & boni mores, altera alteram tolerare non possit, ut alterius facta dictáque omnia secus interpretetur. Idem.

inimico animo ferant, cùm utraque officio pareat. [8] Tullium scribam nihil fuit quòd appellares: nam tibi mandassem, si fuisset. Nihil enim est apud eum positum [9] nomine voti: sed est quiddam apud illum meum. Id ego in hanc rem statui conferre. Itaque & ego rectè tibi [10] dixi ubi esset: & tibi ille rectè negavit. Sed hoc quoque ipsum continuò adoriamur. [11] Lucum hominibus non sanè probo, quòd est desertior: sed habet [12] εὐλογίαν. Verùm hoc quoque, ut censueris; quippe [13] qui omnia. Ego, ut constitui, [14] adero: atque utinam tu quoque eodem die. [15] Sin quid, (multa enim) utique postridie. Etenim coheredes: à quîs [16] sine te opprimi malitia est. Alteris jam literis nihil ad me de Attica: sed id quidem in optima spe pono. Illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. At tu & illi, & Piliæ plurimam; nec me tamen irasci indicâris. Epistolam Cæsaris misi, si minùs legisses.

8. *Tullium scribam*] Hic est M. Tullius cognomento Laurea, de quo in epistolâ ad Rufum, & Plinius. MANUT.

9. *Nomine voti*] Ad fanum, quod filiæ voverat. Epist. 18. & alibi. IDEM.

10. *Dixi, ubi,*] Dixi, apud eam me pecuniæ nescio quid habere. IDEM.

11. *Lucum hominibus*] Ait se non probare ut consecratio Tulliæ fiat in luco, quemadmodum suadebat Atticus, quòd in luco sit solitudo; hominum autem consecratio egeat celebritate. Nam quòd ad Deos attinet, ii ita noti sunt, ut ad eos colendos in desertissima quæque loca frequentissimi homines conveniant. Idcircò nihil eis opus est loci celebritate. Contrà homines celebri loco consecrari debent, ut eorum nomen vulgo innotescat. BOS.

12. Εὐλογίαν] Quod probetur.

13. *Qui omnia*] Ad te refero. MANUT.

14. *Adero*] In Tusculano. IDEM.

15. *Sin quid*] Sin quid te Romæ detinebit, multa enim possunt. IDEM.

16. *Sine te*] Harum rerum perito.

CICERO ATTICO SAL.

ANTEMERIDIANIS tuis literis heri statim rescripsi: nunc re- 23
spondeo vespertinis. Brutus mallem me arcesseret: nam & æquius erat, cùm illi iter instaret & subitum, & longum: & mehercule nunc, cùm ita simus [1] affecti, ut non possimus planè simul vivere, (intelligis enim profectò, in quo maximè posita sit [2] συμβίωσις) facilè patiebar non potiùs Romæ unà esse, quàm in Tusculano. Libri ad Varronem non morabantur. Sunt

enim

1. *Affecti*] Ego Reipublicæ & filiæ interitu: ille Reipublicæ ruinâ, & nescio quo mulierum odio. Ep. sup. CORRAD.

2. Συμβίωσις] Convictus.

enim [3] detexti, ut vidisti: tantùm librariorum menda tolluntur: de quibus libris scis me [4] dubitasse: sed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, ut scribis, explica: quanquam istâ [5] retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu [6] istos putas? nosti domum: quare confice [7] εὐαγώγως. Incredibile est, quàm ego ista non curem. Omni tibi asseveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi majori offensioni esse, quàm delectationi, possessiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere cui tradam, [8] quàm habere qui utar. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat: tu autem veritus es fortasse, ne ego invitus audirem. Fuit id quidem humanitatis: sed, mihi crede, jam ista non curo. Quare da te in sermonem, & perseca, & confice, excita, compella, loquere, ut te [9] cum illo Scæva loqui putes. Ne existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur, remissuros. [10] De die tantùm videto, & id ipsum bono modo.

3. *Detexti*] Valet idem, quod absoluti, & confecti. Tralatio sumpta est à telâ. LAMBIN. Vulgò *defecti.* Fortè *descripti.* MANUTIUS.

4. *Dubitasse*] Num ad Varronem mitterentur. Epist. 22. IDEM.

5. *Retentione*] Ut partem scilicet de solvendâ pecuniâ non solvant. Poterant enim solvere æstimatione ex lege Cæsaris, & deducto summæ, quod in usuras solutum erat, sic ut quarta pars crediti periret. Suet. Jul. c. 42. J. F. GRONOV.

6. *Istos*] Homines tam attentos & lucri nullius negligentes. IDEM.

7. Εὐαγώγως] Quâ commodissimâ ratione poteris.

8. *Quàm habere qui utar*] Hoc est, habere me pecuniam quâ utar in sumptus honestos. Sic & superiùs loquitur II. ep. 11. Sed videtur non posse præcedere, quòd id doleat. Ideóque vel addendum est lætor, sive gaudeo, inter *quam* & *habere*, vel tollendum τὸ *habere*, ut intelligatur *non habere* ex præcedenti. Et sensus tum esset, Non ita me afficeret me non habere in sumptum, quàm afficit me non habere bonum heredem. GRON.

9. *Cum illo Scæva*] Cassio Scæva Cæsariano, acerrimo Cæsaris defensore, cum quo non est contendendum, sed moderatè agendum. Ep. 10. Trebatium hoc cognomine designari censent alii; de quo lib. IX. ep. 15. POPMA.

10. *De die*] De retentione recusandum nobis non est: de die, quam illis ad solvendum permitti velimus, videndum: neque id ipsum tamen vehementer est agendum. Confici enim prorsùs volo; si non licebit, quâ die volumus; eâ, quâ licebit. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

24 QUID est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem vidisse Corcyræ? ego enim audita tibi putaram. Nil igitur ne ei quidem literarum? an non vidit?

vidit? facies ergo ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? quatuor [1] διφθέραι sunt in tua potestate. Quod egeris, id probabo. Nec tamen [2] αἰδέομαι Τρῶας: quid enim? sed ipsi quàm res illa probaretur, magis verebar. Sed quoniam tu suscipis; [3] in alteram aurem.

1. Διφθέραι] *Libri*, sic dicti, quòd membranis, & pellibus contegerentur.
2. Αἰδέομαι Τρῶας] Vide II. 5.
3. *In alteram aurem*] Dormio. Securi animi sum de Academicis; quando tu hoc suscipis, fore ut Varroni placeant. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

DE [1] retentione rescripsi ad tuas accuratè scriptas literas. 25
Conficies igitur, & quidem sine ulla dubitatione, aut retrectatione. Hoc fieri & oportet, & opus est. De Andromene ut scribis, ita putaram: scisses enim: mihique dixisses. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. Quando autem [2] illum putas? nam ego Romam pridie Idus. Bruto [3] ita volui scribere, (sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse [4] ἀσαφέστερος) me ex tuis literis intellexisse, nolle eum, me quasi prosequendi sui causâ Romam nunc venire. Sed quoniam jam adest meus adventus, fac quæso, ne quid eum Idus impediant, quo minùs suo commodo in Tusculano sit. [5] Nec enim ad tabulam eum desideraturus eram: in tali enim negotio cur tu unus non satis es? sed [6] ad testamentum volebam: quod jam malo alio die; ne ob eam causam Romam venisse videar. Scripsi igitur ad Brutum, jam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. Velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minimâ quidem re ullâ Bruti commodum impediamus. Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo jubeam libros dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus. Nihil est enim illis

1. *Retentione*] Suprà, ep. 23.
2. *Illum*] In Tusculanum exiturum. MANUTIUS.
3. *Ita volui*] Sed non videor fortasse ita scripsisse, quia obscurè scripsi. CORR.
4. Ἀσαφέστερος] Obscurior.
5. *Nec enim ad tabulam*] Brutum cupiebam idibus esse Romæ, non ut auctioni interesset, sed ut ad obsignandum testamentum adhibere possem. MANUT.
6. *Ad testamentum*] Veteres facto testamento obsignatores ex lege adhibebant: adhibebant autem amicos ferè, aut homines auctoritate præstantes: quò magis ratum haberetur id, quod anulis clarorum virorum esset obsignatum. Vide ep. 2. lib. VII. IDEM.

illis elegantius. Volo Varronem, præsertim cùm ille desideret: sed est, ut scis,

[7] Δεινὸς ἀνὴρ τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόωτο.

Ita mihi sæpe occurrit vultus ejus, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosiùs defensas esse, quàm suas: quod mehercule non esse intelliges, [8] si quando in Epirum veneris: nam nunc Alexionis epistolis cedimus. Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: & id, quoniam impensam fecimus in [9] macrocolla, facilè patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Quare, si addubitas, ad Brutum transeamus: est enim is quoque [10] Antiochius. O Academiam [11] volaticam, & [12] sui similem, modò huc, modò illuc. Sed, quæso, [13] epistola mea ad Varronem valdéne tibi placuit? Malè sit, si unquam quidquam tam enitar [14] ἔργον. At ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas [15] περιοχὰς persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

7. Δεινὸς] Vehemens vir, & qui vel insontem accusare audeat. *Iliad.* λ. 653.

8. *Si quando*] Nunc enim te Alexionis epistolæ occupatum habent, quas te nolo abjicere, tuis de rebus ex Epiro scriptas. MANUT.

9. *Macrocolla*] Vide Plinium, XIII. 12. ubi Harduinus: chartæ, inquit, olim inter se jungebantur, & glutino compingebantur. Majore modulo compaginatam chartam μακρόκολλον vocabant. Hæ *chartæ majores* apud Suetonium, in Augusto; & apud Martialem, I. 45.

10. *Antiochius*] Probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas à Varrone ad ipsum transferre non absurdè possimus MANUT.

11. *Volaticam*] Quasi volarit à Catulo, Lucullo, & Hortensio ad Catonem, & Brutum primò, deinde ab his ad Varronem, ep. 15. hujus libri, & nunc rursùs ad Brut. volare cogitet. CORRAD.

12. *Sui similem*] Non consistentem, & nihil affirmantem. IDEM.

13. *Epistola*] Quæ legitur Fam. IX. 8.

14. Ἔργον] Opus.

15. Περιοχὰς] Comprehensiones, complexiones verborum.

CICERO ATTICO SAL.

26 DE [1] Virgilii parte valde probo. Sic ages igitur: & quidem id erit [2] primum; proximum Clodiæ. Quòd si neutrum,

1. *Virgilii*] Virgilius unus erat ex coheredibus Scapulanis, qui fortasse Attico dixerat, se suam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni concessurum: ut ei locus esset, si fortasse coheredes non in auctione hortos vendere, sed inter se liceri cogitarent. Vide lib. II. ep. 37. & 42. Quo in loco debuit hæc epistola collocari. MANUT.

2. *Primum*; *proximum*] Scapulæ hortos primùm cupio; secundùm eos, Clodiæ. Vide XII. 40. 41. 43. IDEM.

trum, metuo ne [3] turbem, & irruam in Drusum. Intemperans sum in ejus rei cupiditate, quam nosti: itaque revolvor identidem in Tusculanum: quidvis enim potiùs, quàm ut non hac æstate absolvatur. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi faciliùs esse possim, quàm Asturæ. Sed quia qui mecum sunt (credo, quod mœstitiam meam non ferunt) domum properant; etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. Quo autem? Lanuvium? Conor equidem in Tusculanum: sed faciam te statim certiorem. [4] Tu literas conficies. Equidem, credibile non est, quantum scribam die, quin etiam noctibus: nihil enim somni. Heri etiam effeci epistolam ad Cæsarem: tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si fortè opus esse putares. Ut quidem nunc est, nihil sanè est necesse mittere: sed id quidem, ut tibi videbitur. Mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi fortè [5] Romam. Sed cras scies.

3. *Turbem*] Scilicet rationes, vel *conturbem*, hoc, est, decoquam: ne vel impenso, & insano pretio emam Drusianos, adeò ut mihi decoquendum sit. J. F. GRON.

4. *Tu literas conficies*] Dicit hoc, *Tu ad me velim sæpe scribas.* MANUT. Vel, quibus videbitur conscribes meo nomine, ut ep. 5. lib. XI. CORRAD.

5. *Romam*] Venero: nam ipse epistolam mecum afferam. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

DE epistola ad Cæsarem, nobis verò semper rectissimè placuit, ut [1] isti antè legerent. Aliter enim fuissemus & in 27
hos inofficiosi; & in nosmetipsos, si illum offensuri fuimus, penè periculosi. Isti autem ingenuè; mihique gratum, quòd, quid sentirent, non reticuerunt: illud verò vel optimè, quòd ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit: quanquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? Quod enim aliud argumentum epistolæ nostræ, nisi [2] κολακεία, fuit? An, si ea, quæ optima putaram, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? Totis igitur literis nihil

1. *Isti*] Balbus, Oppius, &c.

2. Κολακεία] *Assentatio.* Hactenus fuerat in vulgatis omnibus κολακεία: quod cur retineamus, nemo dixerit.

hil opus est. Ubi enim [3] ἐπίτευγμα magnum nullum fieri possit, [4] ἀπότευγμα vel non magnum, molestum futurum sit; quid opus est [5] παρακινδυνεύειν? præsertim cùm illud occurrat, illum, cùm antea nihil scripserim, existimaturum, me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. Atque etiam vereor, ne putet, me hoc quasi Catonis [6] μείλιγμα esse voluisse. Quid quæris? valde me pœnitebat: nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quàm quòd [7] σπουδὴ nostra non est probata. Incidissemus etiam [8] in illos; in eis in cognatum tuum. Sed redeo ad hortos. Planè illuc te ire, nisi tuo magno commodo, nolo: nihil enim urget. Quidquid erit, operam in [9] Faberio ponamus. De die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui è Cumano venerat, quòd & planè valere Atticam nuntiabat, & literas se habere aiebat, statim ad te misi.

3. Ἐπίτευγμα] Prosper successus.
4. Ἀπότευγμα] Erratum, offensio.
5. Παρακινδυνεύειν] Se temerè periculo objicere.
6. Μείλιγμα] *Lenimentum.* Ne putet me ob eam causam hanc sibi epistolam misisse, ut hoc quasi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem scripsi de laudibus Catonis. Manut.
7. Σπουδὴ] Studium.
8. *In illos*] In calumniatores, qui apud Cæsarem sunt, inter quos Q. Cicero sororis tuæ filius. Popma.
9. *Faberio*] Vide ep. 29. lib. XII.

Cicero Attico Sal.

28 Hortos quoniam hodie eras inspecturus, qui visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, cùm venerit. De epistola ad Cæsarem, jurato mihi crede, non possum; nec me turpitudo deterret: etsi maximè debeat. Quàm enim turpis est assentatio, cùm vivere ipsum turpe sit nobis? Sed ut cœpi, non me hoc turpe deterret: ac vellem quidem: essem enim [1] qui esse debeam: sed in mentem nihil venit. Nam, quæ sunt ad Alexandrum hominum eloquentium, & doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur. Adolescentem, incensum cupiditate verissimæ gloriæ, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur. Ad decus non deest oratio: ego quid possum? Tamen nescio quid è quercu

1. *Qui esse debeam*] Constans, verè philosophus, non adulator. Corrad.

quercu exsculpseram, quod videretur [2] simile simulacri. In eo quia nonnulla erant paulo meliora, quàm ea, quæ fiunt & facta sunt, reprehenduntur: quod me minimè pœnitet. Si enim pervenissent istæ literæ, mihi crede, nos pæniteret. Quid? tu non vides ipsum illum Aristotelis discipulum, summo ingenio, summâ modestiâ, posteaquàm res appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? quid? tu [3] hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis lætaturum putas? ille verò potiùs non scripta desideret, quàm scripta non probet. Postremò, ut volet. Abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam, [4] πρόβλημα ἀρχιμήδειον. Multo mehercule magis nunc opto casum illum, quàm tum timebam, vel quem libebit. Nisi quid te aliud impediet, mî optatò veneris. Nicias à Dolabella magno opere arcessitus, (legi enim literas) etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

2. *Simile simulacri*] Vult ostendere; quemadmodum è quercu simulacrum facere difficile sit, duriore materiâ, quàm ut circumcidi, aut expoliri possit; ideóque potiùs simulacri quiddam simile, quàm simulacrum efficiatur; sic se, cùm ad Cæsarem scriberet, argumento admodum angusto, (neque enim, quod & ipsi honestum esset, & Cæsari gratum, scribere licebat; itaque difficili in loco versabatur, ut quasi è quercu videretur exsculpere) perfectum opus non potuisse facere, sed fecisse nescio quid, quod operis tamen simile videretur. MANUT.

3. *Hunc de pompâ*] Dio lib. XLIII. *Decreverunt, ut eburnea Cæsaris statua, & currus etiam solidus, quo die cursus equorum in circo spectantur, inter Deorum imagines in pompâ gestaretur; & ut alia præterea statua in Quirini templo poneretur, cum hac inscriptione, Deo invicto.* Ideóque eum appellat Cicero *Quirini contubernalem*: ut suprà XII. 44. IDEM.

4. Πρόβλημα Ἀρχιμήδειον] XII. 4.

CICERO ATTICO SAL.

CUM quasi alias res quærerem de philologis è Nicia, incidimus in Talnam. Ille de ingenio nihil nimis; modestum & frugi. Sed hoc mihi non placuit. Se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sanè, & multarum nuptiarum: non esse probatum mulieribus, quòd ita reperirent, rem non majorem DCCC. Hoc putavi te scire oportere. De hortis ex tuis literis cognovi, & [1] Chrysippo. In villa, 29

1. *Chrysippo*] Architecto. *Fam.* VII. 14.

cujus insulsitatem bene noram, video nihil, aut pauca mutata. Balnearia tamen laudat majora: de minoribus ait hiberna effici posse. Tecta igitur ambulatiuncula addenda est: quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. Ad id autem, quod volumus, [2] ἀφίδρυμα, nihil aptius videtur, quàm lucus, quem ego noram: sed celebritatem nullam tum habebat: nunc audio maximam. Nihil est, quod ego malim. In hoc [3] τὸν τῦφον μου πρὸς θεῶν τροπόφορησον. Reliquum est; Si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quærere, quanti. Othonem vincas volo. Nec tamen insaniturum illum puto: nosse enim mihi hominem videor. Ita malè autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor [4] non esse videatur, quid enim? [5] pateretur? Sed quid argumentor? Si Faberianum explicas, emamus vel magno: sin minùs, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur, à qua ipsa ob eam causam sperare videor, quòd & multò minoris sunt, & Dolabellæ nomen jam expeditum videtur, ut etiam repræsentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te, aut [6] causam: quam quidem futuram Faberianam. Sed, si poteris.

2. Ἀφίδρυμα] Sacellum, fanum.

3. Τὸν τῦφον] Insolenti & vanæ ambitioni meæ, per Deos, indulge.

4. *Non esse*] Futurus. CORRAD.

5. *Pateretur?*] Nescio quid fieri, quod nummis redimere posset, si nummos haberet. J. F. GRONOV.

6. *Causam*] Cur non veneris. Causam autem, quæ te moretur, hanc puto fore, ut pecuniam exigas à Faberio. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

30 CICERONIS epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accusat. Eam tibi epistolam [1] misissem. Nam [2] illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie misi tabellarium: ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodùm ad te

miseram

1. *Misissem*] Scilicet nisi tu illam, quæ ad te data erat, antè misisses ad me, ut alterâ, quam mihi scripsit tanquam ejusdem argumenti, easdémque querelas complectente carere possis. GRÆV.

2. *Illam alteram*] Sensus est. Nam quæ præterea sunt in epistolâ ad me missâ, de fortibus scilicet ejus factis, & pugnis, ea scito esse eadem, quæ ad te scripsit. J. F. GRONOVIUS.

miseram Demeam, cùm Eros ad me venit: sed in ejus epistola nihil erat novi, nisi auctionem biduum. [3] Ab ea igitur, ut scribis: & velim, confecto negotio Faberiano: quem quidem [4] negat Eros hodie: cras manè putat. [5] A te colendus est. Istæ autem [6] κολακεῖαι non longè absunt à scelere. Te, ut spero, perendie. Mì, sicunde potes, erues, qui [7] decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. Ego memini Albinum Consularem, & Sp. Mummium. Videor audisse ex Hortensio, Tuditanum: sed in [8] Libonis annali, XIV annis pòst Prætor est factus Tuditanus, quàm Consul Mummius: [9] non sanè quadrat. Volo aliquem Olympiæ, aut ubi visum, [10] πολιτικὸν σύλλογον, more Dicæarchi, familiaris tui.

3. *Ab eâ*] Post eam huc venies.

4. *Negat*] Venturum. CORRAD.

5. *A te colendus est*] Faberius ut Cæsarianus, ut solvat libentiùs. IDEM.

6. Κολακεῖαι] *Assentationes.* Τὸ *non* dele, Sensus enim hic est. Nam sic assentari licet, nempe ut à debitore potente pecuniam recipiamus. J. F. GRONOV.

7. *Decem legati*] Suprà, ep. 4.

8. *Libonis*] De quo in Bruto, cap. 23.

9. *Non sanè quadrat*] Quoniam sic annis XIV. ante, quàm Prætor est factus, legatus esse potuisset. CORRAD.

10. Πολιτικὸν σύλλογον:] *Conventum & sermonem de Republicâ.* Cicero fingere volebat disputationem illam, quam instituebat de Republicâ ordinandâ, habitam fuisse Olympiæ. Quo exemplo fortasse Dicæarchus Ὀλυμπικὸν scripserat. Fertur enim librum hoc titulo edidisse. BOSIUS.

CICERO ATTICO SAL.

QUINTO Kal. manè accepi à Demea literas pridie datas, 31
ex quibus aut hodie, aut cras te expectare deberem. Sed, ut opinor, idem ego, qui expecto tuum adventum, morabor te. Non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam si est futurum, ut non habeat aliquid moræ. Cùm poteris igitur, [1] quoniam etiamdum abes. Dicæarchi, quos scribis, libros sanè velim mihi mittas: addas etiam [2] καταβάσεως. De epistola ad Cæsarem, [3] κεκύβικα. Atque idipsum, quod isti aiunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in

1. *Quoniam etiamdum abes*] Nondum in viam te dedisti. MANUT. Mallem: *quoniam diù habes* MURET.

2. Καταβάσεως] Hoc est, Dicæarchi librum *de descensu* in antrum Trophonii.

3. Κεκύβηκα] *In cubi & tesseræ modum me conformavi, firmissimè sto, certum habeo & constitutum, quid scribam.* Sed rectiùs, eodem sensu, Græviana habet, κέκρικα. ERNESTUS.

Parthos; idem ego ſuadebam in illa epiſtola: ſin, utrum liberet, facere poſſe, auctore me. Hoc enim ille expectat videlicet, neque eſt facturus quidquam, niſi de meo conſilio. Obſecro abjiciamus iſta, & ſemi-liberi ſaltem ſimus: quod aſſequemur & tacendo, & latendo. Sed & aggredere Othonem, ut ſcribis: confice, mi Attice, iſtam rem: nihil enim aliud reperio, ubi & in foro non ſim, & tecum eſſe poſſim. Quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus eſt vicinus; is CIↃ jugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria eſt, H-S CXV. Omnia ſcilicet nunc minoris: ſed accedit cupiditas; in qua, præter Othonem, non puto nos ullum adverſarium habituros. Sed eum ipſum tu poteris movere: faciliùs etiam, ſi [4] Canum haberes. O gulam inſulſam! [5] Pudet me patris. Reſcribes, ſi quid voles.

4. *Canum*] Q. Gellius Canus, de quo Nepos in Attici vitâ cap. 10.

5. *Pudet me patris*] Ita Vict. Man. Lamb. Quod habent Grut. & Grævius, *putet me patris*, nihili eſt. Illud autem, *O gulam inſulſam!* dictum intelligunt de Othone, qui tantummodò ut bibacitatis haberet domicilium, hortos emere illos volebat, quos alium honeſtiorem in uſum appetebat Cicero. Ego de Q. filio interpretor. Nam & ille aliquid tunc temporis commune habuit cum Cano, ut mox dicetur epiſt. 41. *Pudet me patris*, hoc eſt, Q. patris. Quòd ſi facias cum Mongalto, qui de M. filio interpretatur, legendum erit: *Pudét-ne patris?* Athenis enim, ut ſuprà dictum eſt, ſtrenuum agebat M. filius ganeonem. Ad eum literas dederat Atticus ſeveras ac temperatas, quibus reſponderat adoleſcens parùm decenter. Hinc illa indignatio: O inſulſum helluonem! Eúmne ergo pudet, quòd me patrem habeat? adeò ſtudet mei eſſe diſſimilis, Olivetus.

Cicero Attico Sal.

32 ALTERAM à te epiſtolam cùm hodie accepiſſem, nolui te unâ meâ contentum. Tu verò age, quod ſcribis, de Faberio: in eo enim totum eſt poſitum id, quod cogitamus: quæ cogitatio ſi non incidiſſet, (mihi crede iſtuc, ut cætera) non laborarem. Quamobrem, ut facis (iſtuc enim addi nihil poteſt) urge, inſta, perfice. Dicæarchi [1] περὶ ψυχῆς [2] utroſque velim mittas, & [3] καταβάσεως. [4] Τριπολιτικὸν non invenio, & epiſtolam

1. Περὶ ψυχῆς] *De animo*: quem quidem Dicæarchus ipſe vult efficere eſſe mortalem. Tuſc. I. 10. 18. 31.

2. *Utroſque*] Muretus, *utique*.

3. Καταβάσεως] Suprà, ep. 31.

4. Τριπολιτικὸν] Scripſit Dicæarchus librum, cui titulus, τριπολιτικὸς, ex quo quædam adducit Athenæus, lib. IV. Vict.

ſtolam ejus, quam ad Ariſtoxenum miſit. Tres eos libros maximè nunc vellem: apti eſſent ad id, quod cogito. [5] Torquatus Romæ eſt. Juſſi ut tibi daretur. [6] Catulum & Lucullum, ut opinor, antea. His libris nova proœmia ſunt addita, quibus eorum uterque laudatur. [7] Eas literas volo habeas: & ſunt quædam alia. Et, quod ad te de decem legatis ſcripſi, parum intellexit; credo, quia [8] διὰ σημείων ſcripſeram. De C. Tuditano enim quærebam, quem ex Hortenſio audieram fuiſſe in decem: eum video [9] in Libonis Prætorem P. Popilio, P. Rupilio Conſulibus: annis XIV antè, quàm Prætor factus eſt, legatus eſſe potuiſſet? niſi admodum ſerò Quæſtor eſt factus: quod non arbitror: video enim Curules magiſtratus eum legitimis annis perfacilè cepiſſe. Poſtumium autem, cujus ſtatuam in Iſthmo meminiſſe te dicis, in iis [10] ſciebam fuiſſe. Is autem eſt, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidiſti, ſanè ad illum [11] σύλλογον perſonam idoneam. Videbis igitur, ſi poteris, cæteros; ut poſſimus [12] πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις.

5. *Torquatus*] Liber I. *de Finibus*, in quo Torquatus diſputat.

6. *Catulum, & Lucullum*] Academicos libros, quos primùm ſcripſerat: quorum alterum, *Catulus*, alterum, *Lucullus*, inſcripſerat. Vide illud epiſt. 12. MAN.

7. *Eas literas*] Ea proœmia. Quandoque enim literæ pro ſcripus ponuntur. ID.

8. *Διὰ σημείων*] *Per notas*. Extat de notis Romanorum veterum liber Tyronis & Senecæ nomen præ ſe ferens, editus à Jano Grutero, & magno inſcriptionum corpori ſubjectus. GRÆVIUS.

9. *In Libonis*] Supple, annali.

10. *Sciebam*] Lege, *neſciebam*. MURETUS.

11. *Σύλλογον*] Conventum.

12. *Πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις*] Ex perſonarum dignitate quaſi pompam agere.

CICERO ATTICO SAL.

NEGLIGENTIAM miram! ſeme͡lne putas mihi dixiſſe Balbum, & Faberium, [1] profeſſionem relatam? Quinetiam eorum juſſu miſeram, qui profiteretur: ita enim oportere dicebant: profeſſus eſt Philotimus libertus. Noſti credo [2] librarium: ſed 33

1. *Profeſſionem relatam*] Quovis luſtro, cùm agebatur cenſus populi Romani, quilibet civium profitebatur, quantum in bonis haberet. Condito luſtro, ſi quid accedebat ad poſſeſſiones, id quoque publicas in tabulas apud Prætorem referri oporrtebat. Prior illa profeſſio dici poſſit *cenſualis*; hæc poſterior, *quotidiana*. De cenſuali hîc agi plerique volunt interpretes: ego de alterâ: quemadmodum *Fam.* XVI. 23. Actum enim eſſe cenſum à Cæſare non vidi uſquam; neque illi demonſtrant. Tum, cur hîc appellatur Faberius, niſi quia ejus de negotio agitur? MONGALTUS.

2. *Librarium*] Eum, qui cujuſlibet profeſſionem in tabulas publicas referebat. MAN.

ſed ſcribes, & quidem confeſtim. Ad Faberium, ut tibi placet, literas miſi. Cum Balbo autem puto te aliquid feciſſe hodie in Capitolio. In Virgilio mihi nulla eſt [3] δυσωπία. Nec enim ejus cauſâ ſanè debeo: &, ſi emero, quid erit, quod poſtulet? Sed videbis, ne is cùm ſit in Africa, [4] ut Cælius. De nomine tu videbis cum Ciſpio: ſed, ſi Plancus [5] deſtinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque noſtrûm cupit: ſed iſta res nullo modo relinquenda eſt. Othonem quòd ſperas poſſe vinci, ſanè bene narras. De æſtimatione, ut ſcribis, cùm agere cœperimus: [6] etſi nihil ſcripſit, niſi de modo agri. Cum Piſone, ſi quid poteris. Dicæarchi librum accepi: & [7] καταβάσεως expecto. Negotium [8] dederis; reperiet ex eo libro, in quo ſunt ſenatus conſulta Cn. Cornelio, L. Mummio Coſſ. De Tuditano autem, quod putas, [9] εὔλογον eſt, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum, (non enim temerè dixit Hortenſius) aut Quæſtorem, aut Tribunum militum: ídque potiùs fuiſſe credo. Tu de [10] Antiocho ſcire poteris. Vide etiam quo anno Quæſtor, aut Tribunus militum fuerit. Si neutrum quadret, in præfectis, an in contubernalibus fuerit, modò fuerit in eo bello. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. Venit enim ad me, & quidem id temporis, ut retinendus eſſet. Sed ego ita egi, ut non ſcinderem penulam. Memini enim [11] tuum: &

3. Δυσωπία] *Verecundia.* C. Virgilius in Africa adversùs Cæſarem militarat, & Thapſo præſidio fuerat, ut auctor belli Africani tradit cap. 78. 79. 86. Videtur poſt victoriam Cæſaris evaſiſſe aliquò, & latitaſſe, neque enim ibi ejus mentio fit vel interfecti, vel dediti. Erat autem is Virgilius in Scapulanis heredibus. Fortaſſe pro ejus parte confiſcatâ interveniebant procuratores Cæſaris. Dicit igitur Cicero; non inani verecundiâ abſterreor de Virgilii parte emendâ. Accedit quòd hic Virgilius erga Ciceronem exulem parum amicè ſe geſſerat, ut patet ex orat. pro Plancio, cap. 40. J. F. GRON.

4. *Ut Cælius*] Verebatur Cicero, ne fortè, quemadmodum C. Cælius Caldus (de quo ſuprà, X. 12.) in Italiâ Marianarum partium reliquias collegerat, ita hic Virgilius in Africâ novas Pompeianis faces ſubjiceret, inſtauratóque bello, viam ſibi ad honeſtiores pacis conditiones muniret. Tunc enim exigere potuiſſet, ſua ſibi prædia ut redderentur ipſa, non modò pretium, quo venierant, coactúſque eſſet Cicero eam reſtituere partem hortorum, quæ ad Virgilium è Scapulanâ hereditate pervenerat. MONGALTUS.

5. *Deſtinat*] Statuit hortos emere. MAN.

6. *Etſi nihil ſcripſit*] Cæſar in lege. vel Balbus ad me: etſi videri poteſt Otho de hortis aliquid, ſed de æſtimatione nihil ſcripſiſſe. CORRAD.

7. Καταβάσεως] Suprà, ep. 31.

8. *Dederis*] Cui videbitur ex tuis ſervis, ut quærat de decem L. Mummii legatis in eo libro, &c. MAN.

9. Εὔλογον] *Probabile.*

10. *Antiocho*] Servo tuo literato. MAN.

11. *Tuum*] Feci, inquit, quod memini.

& multi erant, nósque imparati. Quid refert? paulo pòst C. Capito cum T. Carrinate. Horum ego vix attigi penulam; tamen remanserunt: cecidítque bellè. Sed casu sermo à Capitone de urbe augenda. A ponte Mulvio Tiberim [12] duci secundùm montes Vaticanos; campum Martium coædificari; illum autem campum Vaticanum fieri, quasi Martium campum. Quid ais? inquam: at ego [13] ad tabulam, ut, si rectè possem, Scapulanos hortos. Cave facias, inquit: nam ista lex perferetur: vult enim Cæsar. Audire me facilè passus sum: fieri autem molestè fero. Sed tu quid ais? quanquam quid quæro? nosti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis: non concedit Camillo. Facies me igitur certiorem de Idibus. Ista enim me res adducebat. Eò adjunxeram cæteras; quas consequi tamen biduo, aut triduo pòst facilè potero. Te tamen [14] in via confici minimè volo. Quin etiam Dionysio ignosco. De Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, quod ad me attineret. Scripsi enim ad eum heri, [15] Idib. Mai. ejus operâ mihi nihil opus esse.

ni te solere; qui sic interdum ad cœnam invitas, ut penulam tamen non scindas. MANUTIUS. Κατ' ἔλλειψιν dixit *tuum*, cùm morem, aut institutum tacitè intelligeret. Sic Terentius, *Pol Crito antiquum obtines.* BOSIUS.

12. *Duci*] *Perduci.* BOSIUS *Baluzianus.*

13. *Ad tabulam*] Iturus eram, ut emerem Scapulanos hortos, *si rectè*, id est æquo pretio possem. Tabula proponebatur inscriptis nominibus earum rerum, de quibus auctio futura erat. MANUT.

14. *In viâ*] Id est, dum ad me accedis, in itinere nimiùm laborare & defatigari. VICTORIUS.

15. *Idibus Maii*] Manifestum mendum. Nec dubito, quin legendum sit, *Idibus Julii*: vel, *Idibus*, mense subaudito. Nam de Maio absurdum est intelligi: cùm è Tusculano profectus esset Arpinum VIII. Kal. Quint. & recurrere Nonis Brinnianæ auctionis causâ cogitaret, Nonis inquam Quintilis. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

ASTURAM veni VIII. Kal. Vitandi enim caloris causâ, La- 34
nuvii III horas acquieveram. Tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. Id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut [1] cum Publilio, me

1. *Cum Publilio*] Fratre Publiliæ uxoris, cui restitutio dotis debebatur post divortium; quod non arbitrabatur populum improbaturum, cùm vulgò jam antè jactatum fuisset, & quasi fabula decantatum, hoc futurum. POPMA.

me penè absente, conficias: de quo quæ fama sit scribes. [2] Id populus curat scilicet. Non mehercule arbitror. Etenim hæc decantata erat fabula. Sed complere paginam volui. Quid plura? ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas. Scripsi enim ad te de hortis.

2. *Id populus curat scilicet*] Terent. And. Sc. 2. Act. 1. CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

35 O REM indignam! [1] gentilis tuus urbem auget; quam hoc biennio primùm vidit: & ei parum magna visa est, quæ etiam ipsum capere potuerit. Hac de re igitur expecto literas tuas. Varroni, scribis, te [2] simul ac venerit. Dati igitur jam sunt; nec tibi integrum est: hui, si scias quanto periculo tuo. Aut fortasse literæ meæ te retardarunt. Sed eas nondum legeras, cùm has proximas scripsisti. Scire igitur aveo, quo modo res se habeat.

1. *Gentilis*] Aliquis eodem nomine quo tu es, hoc est, Atticus vel Atheniensis artifex Geometres, à Cæsare adhibitus designando spatio proferendi pomœrii. Propriè gentilis est, qui habet idem nomen familiæ, & est ejusdem gentis, sed posteà qui habet idem cognomen. Cic. Tusc. I. 16. J. F. GRONOV.

2. *Simul ac veneris*] Subaudi, daturum quatuor Academicos. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

36 DE Bruti amore, vestrâque ambulatione, etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod sæpe; tamen hoc audio libentiùs, quo sæpius: eóque mihi jucundius est, quòd tu eo lætaris; certiúsque eo est, quòd à te dicitur.

CICERO ATTICO SAL.

37 HAS alteras hodie literas. [1] De Xenonis nomine, & de Epiroticis XL, nihil potest fieri nec commodius, nec aptius,

1. *De Xenonis nomine*] Pecuniam quam Xeno tibi debet, & sestertia quadraginta quæ in Epiro habes in nominibus, bene fecisti quòd Ciceroni filio Athenis curasti Ep. 16. lib. XIV. POPMA.

tius, quàm ut scribis. Id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. Novi nihil sanè, nisi Hirtium cum Quinto acerrimè pro me litigasse: omnibus eum locis facere, maximéque in conviviis: cùm multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem ab eo tam [2] ἀξιοπίστως dici, quàm alienissimos nos esse à Cæsare: fidem nobis habendam non esse: me verò etiam cavendum: ([3] φοβερὸν ἦν, nisi viderem scire [4] regem, me animi nihil habere) Ciceronem verò meum [5] vexari. Sed id quidem arbitratu suo. [6] Laudationem Porciæ gaudeo me antè dedisse Leptæ tabellario, quàm tuas acceperim literas. Eam tu igitur, si me amas, curabis, [7] si modò mittetur, isto modo mittendam Domitio & Bruto. De gladiatoribus, de cæteris quæ scribis [8] ἀνεμοφόρητα, facies me quotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum, & Offilium de [9] auctione proscribenda. Equidem locutus sum cum Balbo. Placebat. Puto conscripta habere Offilium [10] omnia; habet & Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem, & [11] Romæ: Si Cæsar moraretur, posse diem differri. Sed is quidem adesse videtur. Totum igitur considera. Placet enim Vestorio.

2. *Ἀξιοπίστως*] Fide dignum.

3. *Φοβερὸν ἦν*] Formidabile erat.

4. *Regem*] Cæsarem, invidiosè. CORR.

5. *Vexari*] Filium à me malè & indignè haberi, sic ut hoc quoque sit inter crimina Q. filii in M. patrem. J. F. GRONOVIUS.

6. *Laudationem*] Mortuos Romani veteres in funere laudabant, præsertim ortos illustri familiâ. Laudabant autem non modò propinqui, sed & amicitiâ conjuncti. Cicero Porciam laudavit, Catonis sororem, laudatione non habitâ, sed scriptâ. MANUT.

7. *Si modò mittetur*] Ut nunc est, non adhibitâ limâ istâ, quam tu desideras. J. F. GRONOV. Immò adhibitâ illâ. Vide infrà ep. 48. quæ hanc præcessit. MONG.

8. *Ἀνεμοφόρητα*] Digna, quæ ventis ferantur; inana, levia.

9. *Auctione*] Cluvianorum bonorum. Vide infrà, lib. XVI. epist. 5. MANUT.

10. *Omnia*] Cluviana bona, quæ in auctione venibant. IDEM.

11. *Romæ*] Proscribi auctionem Romæ, non Puteolis. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

ANTE lucem cùm scriberem contra Epicureos, de eodem 38
oleo & operâ exaravi nescio quid ad te, & ante lucem dedi. Deinde cùm, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mî epistola à sororis tuæ filio, quam ipsam tibi misi; cujus est principium non sine maxima contumelia:

 sed

ſed fortaſſe [1] οὐκ ἐπίστησεν. Eſt autem ſic: *Ego enim non probo quidquid non bellè in te dici poteſt.* Poſſe vult in me multa dici non bellè, ſed ea ſe negat approbare. Hoc quidquam [2] pote impurius? Jam cætera leges; miſi enim ad te: judicabiſque, Bruti noſtri quotidianis aſſiduiſque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum iſtum aliquando, ſcripſiſſe aliquid ad me: credo & ad te: idque ut ſciam, facies: nam, ad patrem de me quid ſcripſerit, neſcio: de matre quàm piè? *Volueram*, inquit, *ut quàm plurimùm tecum eſſem, conduci mihi domum; & id ad te ſcripſeram: neglexiſti. Ita minùs multum unà erimus. Nam ego iſtam domum videre non poſſum: qua de cauſa, ſcis.* Hanc autem cauſam pater odium matris eſſe dicebat. Nunc me juva, mi Attice, conſilio, [3] πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον, id eſt, utrùm apertè hominem aſperner, & reſpuam, [4] ἢ σκολιᾶς ἀπάτας. Ut enim Pindaro, ſic [5] δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν. Omnino moribus meis illud aptius, ſed hoc fortaſſe temporibus. Tu autem, quod ipſe tibi ſuaſeris, idem mihi perſuaſum putato. Equidem vereor maximè, ne in Tuſculano [6] opprimar. In turba hæc eſſent faciliora. Utrùm igitur Aſturæ? Quid, ſi [7] Cæſar ſubitò? Juva me, quæſo, conſilio. Utar eo, quod tu decreveris.

1. Οὐκ ἐπίστησεν] Non animadvertit, non ſatis cogitanter ſcripſit.

2. *Pote*] Ita Victorius & Boſius. Sed habent *poteſt eſſe*, Man. & Lamb.

3. Πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον] Supplendum ex Platone, qui hæc itidem refert, ἀναβὰς, *utrùm exſcenſo alto muro juſtitiæ.* Alludit Cicero ad locum Pindari ex libro deperdito, quo jam uſus erat, ſed alio, quàm Cicero, ſenſu Plato lib. II. de Republicâ. Verba Pindari apud Platonem integra hæc ſunt: Πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον, ἢ σκολιαῖς ἀπάταις ἀναβάς: *utrum rectis & juſtis artibus, an dolis fraudibúſque utens, &c.* Cicero ad aliam rem tranſtulit. Scire cupit ex Attico, quid ſibi ſuadeat, utrùm putet præ ſe ferendam eſſe juſtam iram in Quintum filium, quam objurgando patruum apud Cæſarem meruerat, an diſſimulandam. ERNESTUS.

4. Ἢ σκολιᾶς] Vide notam ſuperiorem, & infrà epiſt. 39.

5. Δίχα μοι νόος] *Ambigit animus ad verum dicendum.* Pind. ibid.

6. *Opprimar*] Q. filii repentino adventu cum Cæſare ex Hiſpaniâ Epiſtolâ libri hujus 39. POPMA.

7. *Cæſar*] Aſturam Cæſar cùm veniſſet, apud Ciceronem cœnavit. Epiſt. 4. lib. XIV. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

39 O CREDIBILEM vanitatem! ad patrem, domo ſibi carendum propter matrem; plena pietatis. Hic autem jam langueſcit,

gueſcit, & ait ſibi illum jure iratum. Sed utar tuo conſilio: [1] σχολιὰ enim tibi video placere. Romam, ut cenſes, veniam, ſed invitus: valde enim in ſcribendo [2] hæreo. Brutum, inquis, [3] eàdem ſcilicet. Sed niſi hoc eſſet, res me iſta non cogeret. [4] Nec enim inde venit, unde mallem; neque diù abfuit; neque ullam literam ad me. Sed tamen ſcire aveo, qualis ei totius itineris ſumma fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea ſcripſi, velim mittas, & maximè [5] Φαίδρυ περιεσσῶν, & Ἑλλάδος.

1. Σχολιὰ] *Obliqua, ſimulationes.*

2. *Hæreo*] Totus in ſcribendo ſum. Scribebat autem quæſtiones Tuſculanas. Manutius.

3. *Eàdem*] Adverbium eſt, ſignificátque eàdem viâ, ut ex Chariſio aliàs docui. Tu, inquit, ſcribis me, cùm Romam veniam, eàdem viâ Brutum ſcilicet viſurum. Sed niſi Romam ire decreviſſem Quinti vitandi causâ, occaſio illa Brutum viſendi me hinc non moveret. Brutus Cæſari tunc valde familiaris erat; idcircò eum videre Cicero nolebat. Bosius.

4. *Nec inde venit*] Non inde venit, ubi ſunt boni viri, qui, quòd inimicum habeant Cæſarem, patriâ exulant. Idem.

5. Φαίδρυ περιεσσῶν, & Ἑλλάδος] Videntur his verbis duo libri Dicæarchi ſignificari: ſed manifeſtè, inquit Erneſtus, corrupti ſunt. Alii aliter emendant. Vide in primis Th. Reineſium, *Var. Lect.* III. 3.

CICERO ATTICO SAL.

ITA-NE nuntiat Brutus, [1] illum ad bonos viros [2] εὐαγγέλια? — 40
ſed [3] ubi eos? niſi fortè ſe ſuſpendit. Hîc autem [4] ut fultum eſt! ubi igitur [5] φιλοτέχνημα illud tuum, quod vidi [6] in Parthenone, Ahalam, & Brutum? [7] Sed quid faciat? Illud optimè,

1. *Illum*] Cæſarem. Manutius.

2. Εὐαγγέλια] Vide II. 3. & 12.

3. *Ubi eos*] Ubi bonos viros inveniet, niſi fortè ipſe ſe ſuſpendit, ut eos apud inferos viſat? nam ejus ſcelere omnes boni perierunt. Bosius.

4. *Ut fultum eſt*] Scilicet ejus imperium, milite, amicis, pecuniâ, &c. Græv.

5. Φιλοτέχνημα] *Opus ingenioſè, ſummóque ſtudio elaboratum,* cujuſmodi erant ſtatuæ Ahalæ, & Bruti aſſertorum libertatis populi Romani, quas Atticus habebat in Parthenone. Ubi, inquit, eſt opus illud artificioſum, quod ipſe vidi in Parthenone tuo, cùm Brutus diceret ſe moveri & excitari ejus aſpectu ad liberandam tyrannide Rempublicam, exemplo gentilis ſui L. Junii Bruti, & Servilii Ahalæ? Bosius. Intelligit ſtemma Bruti ab Attico compoſitum, in quo M. Brutus à L. Bruto, qui Tarquinium expulit, & Servilio Ahala, qui Spurium Mælium occidit, deducebatur quaſi à duobus tyrannicidis. J. F. Gronov.

6. *In Parthenone*] Parthenon dicebatur templum Minervæ in arce Athenarum, de quo vide Meurſii Cecropiam cap. 14. Sed hic haud dubiè eſt pars ædium Attici, aut prætorii alicujus, vel villæ lautioris. Idem.

7. *Sed quid faciat?*] Quaſi dicat, nihil. Neque enim poſſit. Itaque foro utendum eſt, cùm nequeat, quod conſtituerat, efficere. Hîc Brutum excuſat. Bos.

mè, [8] *sed ne is quidem qui omnium flagitiorum* [9] *auctor*, *bene de nostro.* At ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. Ita enim significarat iis, quas [10] ad meas. At vellem aliquid [11] degustasse de fabulis. Sed coràm, ut scribis. Etsi, quid mî auctor es? Advolóne, an maneo? Equidem & in libris hæreo, & illum hîc excipere nolo: ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa [12] Acronoma. Mirum quàm inimicus ibat; ut ego objurgarem. Sed ego ipse [13] κινφῦμαι. Itaque [14] posthac. Tu tamen vide, quid de adventu meo censeas; & [15] τὰ ὅλα, cras si perspici potuerint, manè statim ut sciam.

8. *Sed ne is quidem*] Verba sunt Attici ex ejus ad Ciceronem epistolâ repetita. Bosius.

9. *Auctor*] Hirtius potiùs, quàm Cæsar. Nam is ad Cæsarem Quinto filio aditum aperuit; (ep. 20. lib. XI.) ut quæcunque flagitia Quintus committit, Cæsaris gratiâ fretus, Hirtio adscribi jure possint. Manut.

10. *Ad meas*] Rescripsit. Supple, *literas*. Corrad. Rectè *ad me*, scilicet dedit Quintus filius. Vide sup. ep. 38. Gron.

11. *Degustasse*]. Vellem Brutus aliquid degustasset de fabulis & fictis sermonibus, quos Q. filius de me & te habuit; certè illum non amaret. Popma. Scribe: *degustasses*, scilicet tu patrue, Marce Cicero, vellem gustasses aliquid de suavitate sermonum, quos cum Bruto habui, dum unà in Hispaniâ sumus. Gronovius. Facit cum Gronovio Mongaltus: neque alteram tamen interpretationem prorsùs repudiat.

12. *Acronoma*] Quod nomen, etsi proprium sit alicujus loci, videtur tamen ex eo fictum, quòd summa pars eorum saxorum à pecore depasta esset. Bosius. P. Pithœus marginem notaverat ex ingenio, an ex vetere libro non liquet, legendum: *Ad saxa Acherontia*. Græv.

13. Κινφῦμαι] Fluctuo, animo suspenso illuc impellor.

14. *Posthac*] Nihil illi dicam. Corrad.

15. Τὰ ὅλα] Omnia.

Cicero Attico Sal.

41 Ego verò Quinto epistolam ad sororem misi. Cùm ille quereretur filio cum matre bellum, & se ob eam causam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem literas, ad te nullas: ille [1] alterum mirabatur: de te autem suam culpam, quòd sæpe graviter ad filium scripsisset de tua in illum injuria. Quòd autem relanguisse se dicit; ego ei, tuis literis lectis [2] σκολιαῖς ἀπάταις significavi, me non fore. Tum enim men-

1. *Alterum mirabatur*] Commodas ad matrem literas misisse. Manut.

2. Σκολιαῖς] Vide suprà, epist. 38. Jam locum hunc omnem sic putat Mongaltus esse intelligendum. Quia verò dicit Quintus frater, se jam minùs esse iratum filio; lectis ego tuis literis, quibus me à sinceritate revocas, dissimulatâ mente *significavi*, me

mentio [3] Canæ. Omnino, si id consilium placeret, esset [4] necesse. Sed, ut scribis, ratio est habenda gravitatis; & utriusque nostrûm idem consilium esse debet: etsi in me graviores injuriæ, & certè notiores. Si verò etiam Brutus aliquid afferet, [5] nulla dubitatio est. Sed coràm. Magna enim res, & multæ cautionis. Cras igitur; nisi quid à te [6] commeatûs.

---

me quoque *non fore* iratum. Hoc *iratum* latet in verbo *relanguisse*. Cicero non vocem respexit, sed ejus vim. Ab eo genere loquendi non abhorret epistolaris familiaritas. OLIVETUS.

3. *Canæ*] Significat filiam Gellii Cani, (cujus mentio suprà, epist. 31.) de quâ nuptui dandâ Q. Ciceroni filio nescio quid actum fuerat. BOSIUS.

4. *Necesse*] Ut placeret ei. POPMA.

5. *Nulla dubitatio*] Quin placatos Quinto filio nos præbeamus. MANUT.

6. *Commeatûs*] Est permissio ac venia domo abeundi, aut peregrè proficiscendi, aut, diutiùs, si profectus fueris domo, remanendi. Suet. Tib. 10. *Tunc autem honorum satietatem, ac requiem laborum prætendens commeatum petiit.* Hoc est, discedendi potestatem. Et cap. 12. *Centuriones à commeatu castra petentes.* A commeatu, est, elapso tempore quo illis, indultu imperatoris, castris licebat abesse. Hoc ipsum quoque voluit Cicero. Cras, inquit, ad te veniam, nisi mihi scripseris me nondum desiderari, licere mihi diutiùs abesse. Tuæ literæ mihi commeatum facient, hoc est, longiùs manendi in agro potestatem. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

VENIT ille ad me, [1] καὶ μάλα κατηφής; & ego, [2] σὺ δὲ δὴ 42
τί σύννους; Rogas? inquit, quò iter instet, & iter ad bellum, ídque cùm periculosum, tum etiam turpe. Quæ vis igitur, inquam? Æs, inquit, alienum: & tamen ne viaticum quidem. Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia: nam tacui. At ille: sed me maximè angit avunculus. Quidnam? inquam. Quòd mihi, inquit, iratus est. Cur pateris? inquam: malo enim ita dicere, quàm cur committis. Non patiar, inquit; causam enim tollam. Et ego, rectissimè quidem. Sed si grave non est, velim scire quid sit causæ. Quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. Nunc nihil mihi tanti est: faciam quod volunt. Feliciter velim, inquam, téque laudo. Sed quando? Nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. At ego, inquam, censeo, priusquàm proficiscaris. Ita patri quoque morem gesseris. Faciam,

---

1. Καὶ μάλα] *Et admodum tristis.* 2. Σὺ δὲ] *Tu verò quid cogitabundus?*

Faciam, inquit, ut censes. Hic dialogus sic conclusus est. Sed heus tu, [3] diem meum scis esse III Non. Jan. Aderis igitur. Scripseram jam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. Opinor Augures nil habere ad templum [4] effandum. Eatur [5] μίας χόρδυ. Videbimus te igitur.

3. *Diem meum*] Natalem. Ep. 5. lib. VII.

4. *Effandum*] Augurale & religiosum verbum: nam *effata sunt augurum preces*, teste Servio. Ritum ex parte describit Varro lib. VI. JUNIUS.

5. *Μιας χόρδυ*] Cùm sint in Commentariis multa, nihil est quod deligam. Itaque & lectorum parcam tempori, & honori interpretum. Ancipiti remedio, ut in morbo desperato, suspicabatur Franc. Odinus, magister meus, legi posse: *Eatur. Μίας ἰδῦ videbimus te igitur.* Sensu valde commodo, & aperto. Eamus ergo. Eâdem viâ, eâdem itione videbo te denique. Nam *igitur*, ut monet Donatus, non rarò est *denique*. OLIVETUS.

CICERO ATTICO SAL.

43 EGO verò [1] utar prorogatione diei: túque humanissimè fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem literas, quo non expectarem: túque ut ab ludis scriberes. Sunt omnino mihi quædam agenda Romæ: sed consequemur biduo pòst.

1. *Utar prorogatione diei*] Abero diem à Lepido, vel potiùs à te prorogatum, ep. 34. hujus libri. Vel certè propter ferias concessum, ep. 4. hujus libri. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

44 SUAVES tuas literas! etsi acerba [1] pompa. Veruntamen scire omnia non acerbum est, [2] vel de Cotta. Populum verò præclarum, quòd propter malum vicinum, ne [3] Victoriæ quidem

1. *Pompa*] Pompam intellìgit Circensem, quâ Cæsaris signum inter Deorum signa gestatum est decreto Senatûs. Dio lib. XLIII. & Sueton. in Julio. MAN.

2. *Vel de Cotta*] Vel id, quod scribis de Cotta percrebescere. Percrebuerat enim, ut ait Suetonius in Julio, L. Cottam XVvirum sententiam dicturum proximo senatu, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à rege non posse vinci, Cæsar rex appellaretur. Quæ causa conjuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Vide *Divin.* II. 54. IDEM.

3. *Victoriæ*] Quia propè ejus signum gestabatur signum Cæsaris, mali vicini. POPMA. Deorum autem signis plaudebatur. Nautæ Neptuno, milites Marti, amatores Veneri, totus populus plaudebat Victoriæ. Vide Ovid. III. Am. eleg. 2. GRÆV.

dem plauditur. Brutus apud me fuit : cui quidem valde placebat, me aliquid ad Cæſarem. Annueram; [4] ſed pompam videret. Tu tamen auſus es Varroni [5] dare? Expecto quid judicet. Quando autem perleget? De Attica [6] probo. Eſt quiddam etiam animum levari cùm ſpectatione, tum etiam religionis opinione, & famâ. [7] Cottam mihi velim mittas. [8] Libonem mecum habeo, & habueram antè [9] Caſcam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quòd appelletur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratum eſſe meum; ſed, ut aiunt, [10] μνημονικὸν ἁμάρτημα. Sciebam Curfidium pernecesſarium Ligariorum: ſed eum video antè eſſe mortuum. Da igitur, quæſo, negotium [11] Pharnaci, Antæo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

4. *Sed pompam videret*] Opinor hoc intelligi : Non videtur ad eum eſſe ſcribendum, qui jam colatur ut Deus, cùm in ſolemni pompâ inter Deorum ſtatuas ejus quoque ſtatua geſtetur. Quidquid enim ſcripſero, faſtidiet. In eandem ſententiam ſcripſit ep. 18. *Quid tu*, inquit, *hunc de pompâ Quirini contubernalem, his noſtris moderatis epiſtolis lætaturum putas*. MANUTIUS.

5. *Dare*] Libros Academicos.

6. *Probo*] Quòd ludos ſpectarit. IDEM.

7. *Cottam*] Librum Cottæ, qui, cùm Cæſaris eſſet legatus, *περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας* Græca ſcripſit. *Athen.* lib. VII. IDEM.

8. *Libonem*] Ejus annales. IDEM.

9. *Caſcam*] Caſcæ librum, quamvis eâ de re nihil ſcriptum viderimus. Illud quidem ſcimus, duos Servilios Caſcas in Cæſarem posteà conjuraſſe. Phil. 2. IDEM.

10. *Μνημονικὸν*] *Memoriæ peccatum.*

11. *Pharnaci, &c.*] Librariis tuis. MAN. Appellatur cap. 11. Neque enim Tullio morem librarii geſſerunt. Vide Jac. Perizonii Animadv. Hiſtor. cap. 1.

CICERO ATTICO SAL.

FUIT apud me Lamia poſt diſceſſum tuum; epiſtolámque 45
ad me attulit miſſam ſibi à Cæſare: quæ quanquam antè data erat, quàm illæ [1] Diocharinæ, tamen planè declarabat illum ante ludos Romanos eſſe venturum. In qua extrema ſcriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, néve committeret, ut fruſtrà ipſe properaſſet. Prorſus ex his literis non videbatur eſſe dubium, quin ante eam diem venturus eſſet: idémque Balbo, cùm eam epiſtolam legiſſet, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video: ſed quàm multos fac, ſi me amas,

1. *Diocharinæ*] A Diochare ſcriptæ, Cæſaris liberto. Ep. 6. lib. XI. MAN.

amas, sciam. De Bæbio [2] poteris, & de altero vicino Egnatio. Quòd me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda: currentem tu quidem: sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. Quòd nisi me [3] Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut [4] Puteolos excurrere possem, & [5] ad tempus redire. Lamia quidem à Balbo (ut videbatur) audiverat, multos [6] nummos domi esse numeratos, quos oporteret quamprimùm [7] dividi: magnum pondus argenti, præter prædia: auctionem primo quoque tempore fieri oportere. Scribas ad me velim quid tibi placeat. Equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem, nec officiosiorem, nec nostri studiosiorem facilè delegissem Vestorio: ad quem accuratissimas literas dedi, quod idem te fecisse arbitror. Mihi quidem hoc satis videtur. Tu quid dicis? Unum enim pungit, ne [8] negligentiores esse videamur. Expectabo igitur tuas literas.

2. *Poteris*] Scire. Sic epist. 34. hujus libri. CORRAD.
3. *Torquati causa*] Ut agam de ejus re cum Dolabellâ. Vide ep. 9. & 21. MAN.
4. *Puteolos*] Ut cretionem Cluvii Puteolani, (de quo *Fam.* XIII. 56.) & rationem testamenti cognoscerem. Vide suprà, ep. 46. IDEM.
5. *Ad tempus*] Ut advenientem Cæsarem possim excipere. IDEM.
6. *Nummos*] A Cluvio relictos. IDEM.
7. *Dividi*] Coheredibus. IDEM.
8. *Negligentiores*] Qui nostram rem non agamus, alteri mandantes. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

46 POLLEX quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuvii pridie Idus præstò fuit; sed [1] planè pollex, non index. Cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni: Lepta enim de [2] sua vi [3] in curatione laborans, me ad eum perduxerat. In eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit, ex eo [4] hoc primum: *Paulo*

1. *Planè pollex*] Nullas à Vestorio literas attulit, ut cognoscere quidquam possem de cretione Cluvii. Itaque fuit *planè pollex, non index*. Jocus in ambiguitate nominis. Pollex enim etiam digitus in manu: quem index ponè sequitur. MAN.
2. *Suâ vi*] Suâ facultate, quam vellet in curatione ludorum ostendere. CORR. Sic etiam locutus est *Orat.* I. 49. *Philosophi . . . qui de suâ vi, ac sapientiâ unus omnia penè profitetur*, &c. ANONYMUS.
3. *In Curatione*] Cupiebat enim Lepta sibi tradi curationem ludorum, quos Cæsar parabat ex Hispaniâ revertens: utebatúrque operâ Ciceronis, qui cum Balbo & Oppio familiaribus Cæsaris conficeret, ut hoc negotium sibi committeretur. De quo agit etiam in epistolâ ad Leptam ipsum scripta, *Fam.* VI. 20. VICT.
4. *Hoc primum*] Supple, cognovi.

Paulo antè acceperam eas literas, in quibus magnopere [5] *confirmat, ante ludos Romanos.* Legi epiſtolam: multa de meo Catone, quo ſæpiſſimè legendo ſe dicit copioſiorem factum: Bruti Catone lecto, ſe ſibi viſum diſertum. [6] Ex eo cognovi cretionem Cluvii (ô Veſtorium negligentem!) [7] liberam cretionem, teſtibus præſentibus, ſexaginta diebus. Metuebam ne ille [8] arcendus eſſet: nunc mittendum eſt, ut meo juſſu cernat. Idem igitur [9] Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi [10] cum Balbo: liberaliùs: ſe enim ſtatim ad Cæſarem ſcripturum: Cluvium autem à Tito Hordeonio legare, & Terentiæ H·S IↃↃↃ, & ſepulcro, multíſque rebus; nihil à nobis. Subaccuſa quæſo Veſtorium. Quid minùs probandum, quàm Plotium unguentarium per ſuos pueros omnia tantò antè Balbo, illum mî ne per meos quidem? [11] De Coſſinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, ſi quid æri meo alieno [12] ſuperabit, & emptionibus; ex quibus mî etiam æs alienum faciendum puto. De domo Arpini nihil ſcio.

Veſtorium nihil eſt quod accuſes. Jam enim obſignatâ hac epiſtolâ, noctu tabellarius noſter venit, & ab eo literas diligenter ſcriptas attulit, & exemplum teſtamenti.

5. *Confirmat*] Cæſar, ſe venturum.
6. *Ex eo*] Id eſt, ex Balbo.
7. *Liberam cretionem*] Libera cretio eſt, cùm heres habet poteſtatem cernendi vel per ſemetipſum, vel per alium, vel per epiſtolam. POPMA.
8. *Arcendus*] Eſt *arcere*, ut notat Feſtus, *cominere*, *reprimere*. Priùs, inquit, metuebam, ne Veſtorius, ut eſt diligens, officioſus, meíque ſtudioſiſſimus, in hereditatis cretione præcipitaret nimiùm, & antè cerneret, quàm maturè conſideraſſet omnia: contrà nunc video, mittendum eſſe aliquem, qui ipſum excitet. MONG.
9. *Pollex*] Puteolos remittendus. MAN.
10. *Cum Balbo*] Hîc interpunge: nam quod ſequitur, *Liberaliùs*, per ſe conſiſtit: ut ſit, Liberaliùs reſpondit. IDEM.
11. *De Coſſinio*] Mortuo. IDEM.
12. *Superabit*] Ex nummis hereditatis.

CICERO ATTICO SAL.

POSTEAQUAM [1] *abs te Agamemno*, non *ut venirem* (nam 47
id quoque feciſſem, [2] niſi Torquatus eſſet) ſed ut ſcribe-

1. *Abs te*] Verſum poëtæ veteris tro chaicum, quo Cicero hîc per parodian utitur, talem fuiſſe: *Poſteaquam abs te Agamemno, ut venirem tetigit nuntius*, docet Gaſp. Scioppius. GRÆVIUS.
2. *Niſi Torquatus eſſet*] Cujus cauſa hîc tenet. Ep. 44. MANUT.

rem, *tetigit*; omisi, ea, quæ in manibus habebam, [3] abjeci; quod jusseras, edolavi. Tu velim è Pollice cognoscas [4] rationes nostras sumptuarias. Turpe est enim nobis illum, qualiscunque est, hoc primo anno egere: pòst moderabimur diligentiùs. Idem Pollex remittendus est, ut [5] ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum, cùm ob ea quæ ad te scripsi, tum quòd Cæsar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. O [6] magistrum molestum! Lepidus ad me heri vesperi literas misit Antio; nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat magnopere ut sim Kal. in Senatu; me & sibi, & Cæsari vehementer gratum esse facturum. Puto equidem nihil esse: dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius; quoniam Balbus est æger. Sed tamen malim venire frustrà, quàm desiderari, si opus esset: molestè ferrem postea. Itaque hodie Antii: cras ante meridiem domi. Tu velim, nisi te impedivisti, [7] apud nos pridie Kal. cum Pilia. Te spero cum Publilio confecisse. Equidem Kal. in Tusculanum recurram: me enim absente omnia cum illis [8] transigi malo. Q. Fratris epistolam ad te misi, non satis humanè illam quidem respondentem meis literis, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. Tu videbis.

3. *Abjeci*] Faerno redundare videbatur *abjeci*: Grævio, *omisi*.

4. *Rationes*] Rationes sumptuum, quos fecimus Athenis in Marcum filium. Nolo enim illum primo anno egere, etiamsi prodigus sit, & assignata pecunia non sufficiat. Ep. 1. Popma.

5. *Ille*] Vettorius, suprà.

6. *Magistrum*] Sic etiam appellat eum in Fam. ep. 7. lib. IX. quia docebat Ciceronem, quónam modo se gereret adversùs Cæsarem, & quibus maximè rebus posset illius animum recolligere. *Molestum*: quòd apud Ciceronem frequentior erat, quàm ille, otii cupidus, voluisset. Manut. Interpretor, magistrum cœnandi, qui me docebit quo cœnæ apparatu Cæsarem accipiam. In epistolâ ad Pætum: *Hirtium ego & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros*. Popma. Facit cum Manutio Grævius; cum Popma Mongaltus.

7. *Apud nos*] Cœnes, ut epist. 2. lib. II. Corrad.

8. *Transigi*] De dote reddendâ. Man.

Cicero Attico Sal.

48 Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, cùm diceres te in Tusculanum venturum: quod utinam; iterum utinam; tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. Mortuus enim Babullius. Cæsar, opinor,

nor, [1] ex uncia: etsi [2] nihil adhuc: sed Lepta ex triente. Veretur autem ne non liceat tenere hereditatem, [3] ἀλόγως omnino; sed veretur tamen. Is igitur si accierit, accurram; [4] sin minùs, antequàm necesse erit. Tu Pollicem, cùm poteris. Laudationem Porciæ tibi misi correctam: ac eò properavi, ut si fortè aut Domitio filio, aut Bruto mitteretur, hæc mitteretur. Id si tibi erit commodum, magnopere cures velim: & velim M. Varronis, & Lollii mittas laudationem; Lollii utique. Nam illam legi: volo tamen regustare: quædam enim vix mihi credo legisse me.

1. *Ex uncia*] Est heres. CORRAD.
2. *Nihil adhuc*] Certi scio. IDEM.
3. Ἀλόγως] Sine ratione.
4. *Sin minùs, antequàm*] Sententia postulat ut legamus: *sin minùs, non antequàm necesse erit.* GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

ATTICÆ primùm salutem, quam equidem ruri esse arbitror. Multam igitur salutem & Piliæ. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius scripsit, [1] μέμψιν ἀναφέρει mihi quandam iniquissimam, me Phameæ defuisse, cùm ejus causam recepissem: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter: sed & Phameæ causâ volebam. Erat enim, si meministi, in Consulatûs petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. Is ad me venit, dixítque judicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. Scis enim dies illorum judiciorum præstitutos fuisse. Respondi, non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ita tum ille discessit iratus. Puto me tibi narrasse. Non laboravi scilicet, nec hominis alieni injustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cùm proximè Romæ fui, quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. [2] Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. Ait illum, me 49

 animi

1. Μέμψιν ἀναφέρει] *Accusationem intendit.* Vide Fam. VII. 24.
2. *Habuit suum negotium Gallus*] Hac de re ita laboravit, ut ipsius res si ageretur. Duxit suum negotium. Eâdem figurâ usus est ep. 22. MANUT.

animi conscientiâ, quòd Phameam destituissem, de se suspicari. Quare tibi hactenus mando, [3] de illo nostro, si quid poteris, exquiras: de me ne quid labores. Est bellum, aliquem libenter odisse; est; quemadmodum non omnibus servire. Etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt: si observare, servire est.

3. *De illo nostro*] Q. fratris filium sic jam designavit anteà. Hoc unum, inquit, tibi mando, ut *exquiras*, & cognoscere omni modo satagas, quid sentiat dicátve de nostro illo juvene. A quo autem *exquiras?* A Tigellio, quícum acturus erat Atticus, ut apparet ex epistolâ, quæ hanc sequitur. MONGALTUS.

CICERO ATTICO SAL.

50 ADMONITUS quibusdam tuis literis, ut ad Cæsarem uberiores literas mittere instituerem, cùm mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se & Oppium scripsisse ad Cæsarem, me legisse libros contra Catonem, & vehementer probasse, conscripsi de his ipsis libris epistolam Cæsari, quæ deferretur ad Dolabellam. Sed ejus exemplum misi ad Oppium, & Balbum; scripsíque ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam juberent meas literas, si ipsi exemplum probassent. Ita mihi rescripserunt, nihil unquam se legisse melius, epistolámque meam jusserunt dari Dolabellæ. Vestorius ad me scripsit, ut juberem [1] mancipio dari servo suo, pro mea parte, Hetereio cuidam fundum Brinnianum; ut ipse ei Puteolis rectè mancipio dare posset. Eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes: opinor enim ad te etiam scripsisse Vestorium. De adventu Cæsaris idem, quod à te, mihi scriptum est ab Oppio, & Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, vel ut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. Quæris quid cogitem de obviam itione; quid censes, nisi Alsium? & quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur.

Scripto jam superiore versiculo, Eros mihi dixit, sibi Murenam

1. *Mancipio dari*] Vendi lege mancipii. *Pro meâ parte*: nam etiam ad alios, quos heredes cum Cicerone Brinnius reliquerat, is fundus pertinebat. Epist. 13. hujus libri. MANUTIUS.

nam liberalissimè respondisse. Eo igitur utamur: nam [2] Silius culcitras non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

2. *Silius*] *Sallustius*, legendum videtur: cùm proximè dixerit, *Sallustius igitur urgebitur*: vel utrobique, *Silius*.

CICERO ATTICO SAL.

AD Cæsarem quam misi epistolam, ejus exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridiculè [1] Micillus: nec mehercule scripsi aliter, ac si [2] πρὸς ἴσον ὁμοιόνque scriberem. Bene enim existimo de illis libris, ut tibi coràm. Itaque scripsi, &c. [3] ἀκολακεύτως, & tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. De Attica nunc demum mihi est exploratum: itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, & quidem quamprimùm: nam pendeo animi. Narro tibi, [4] Quintus cras: sed ad me, an ad te nescio. Mi scripsit [5] Romam VIII Kal. sed misi, qui invitaret: etsi hercle jam Romam veniendum est, ne ille antè advolet. 51

1. *Micillus*] Bosius, approbante Grutero, reposuit *Hemicillus*, quod interpretatur *semiasinus*. Admittat, si quis vult, atque ex hac emendatione cæteras æstimet, quibus describendis abstineo. Cùm igitur non haberem quos hìc sequerer, volui à doctore meo Franc. Odino per literas expiscari, quónam modo possem ex difficili loco emergere. Is, ubi *Micillus* est, putat Ciceronem scripsisse μικκύλος, *parvulus*, *humilis*, *demissus*: sententiâ facili sanè, & apertâ. Si ejus, inquit Cicero, epistolæ, quam dedi ad Cæsarem, tibi exemplum non misi, non eâ feci causâ, quam tu suspicaris; quòd me puderet tui, nollémque à te videri sic ad Cæsaris abjectus pedes, & *ridiculè* parvulus. Non enim summisi memet, neque ita scripsi ut inferior ad superiorem, sed omnino ut æqualis ad æqualem. Conjectura hæc, opinor, Criticis valde arridebit. OLIVETUS.

2. *Πρὸς ἴσον ὁμοιόν-que*] Ad æqualem similémque.

3. *Ἀκολακεύτως*] Citra assentationem.

4. *Quintus cras*] Quinti filius cras venturus est. CORRAD.

5. *Romam*] Se venturum. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

O HOSPITEM mihi tam [1] gravem! ἀμεταμέλητον: fuit enim perjucundè. Sed cùm secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi 52

1. *Gravem*] Timebat Cicero, ne Cæsar, quem hospitio excepturus erat, sibi gravis

vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi cœnaturus ipse Cæsar esset, vacaret: quippe hominum CIƆ CIƆ. Sanè [2] sum commotus, quid futurum esset postridie: ac mihi [3] Barba Cassius subvenit: custodes dedit. Castra in agro: villa defensa est. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII, nec quemquam admisit. Rationes opinor cum Balbo. Inde ambulavit in litore. Post horam VIII, in balneum: tum audivit de [4] Mamurra: vultum non mutavit. Unctus est; accubuit, [5] ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit, & bibit [6] ἀδεῶς & jucundè; opiparè sanè, & apparatè: nec id solùm, [7] *sed bene cocto, & condito sermone bono, & si* [8] *quæri'*, *libenter*. Præterea tribus tricliniis accepti [9] οἱ περὶ αὐτὸν valde copiosè. Libertis minùs lautis, servísque nihil defuit: nam lautiores eleganter accepti. Quid multa? homines visi sumus. Hospes tamen non is, cui diceres, Amabo te, eòdem ad me cùm revertêre. Semel satis est. [10] Σπουδαῖον οὐδὲν in sermone: [11] φιλόλογα multa. Quid quæris? delectatus est, & libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium, sive [12] ἐπισταθμίαν odiosam, mihi, dixi, non molestam. Ego paulisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellæ villam cùm præteriret, omnis armatorum copia, dextro sinistra ad æquum, nec usquam alibi. [13] Hoc ex Nicia.

& molestus hospes esset. Sed periculo facto, eum facilem agnovit. Idcirco ait, *O mihi hospitem tam gravem!* quasi dicat, quem mihi valde gravem fore putabam, is mihi minimè molestus fuit. Itaque subjungit, ἀμεταμέλητον, quòd eum *non pœniteret* hospitio illum accepisse. BOSIUS.

2. *Sum commotus*] Quia Cæsar postridie apud me cœnaturus erat. MANUT.

3. *Barba Cassius*] Philip. XIII. CORR.

4. *Mamurra*] Cùm & Mamurram, & seipsum à Catullo versibus perstrictum intellexit, non est tamen perturbatus. Suet. IDEM. Vide Catulli Epigr. XXX.

5. Ἐμετικὴν] Hoc est, vomere volebat. Vide Orat. pro Dejotaro, cap. 7.

6. Ἀδεῶς] Fidenter, copiosè.

7. *Sed bene cocto*] Verba Lucilii poëtæ, quæ adducuntur lib. II. de *Fin.* cap. 8.

8. *Quæri'*] Pro, *quæris*. Postrema litera, ut carminis ratio constet, eliditur: cujusmodi multa apud veteres. MAN.

9. οἱ περὶ αὐτὸν] Qui in ejus comitatu.

10. Σπουδαῖον οὐδὲν] Serium nihil.

11. Φιλόλογα] Erudita.

12. Ἐπισταθμίαν] *Hospitii procurationem.* Habes, inquit, odiosam ἐπισταθμίαν, id est, quam ego initio, ut gravem, oderam & refugiebam; quæ tamen mihi, ut dixi, molesta non fuit. BOSIUS.

13. *Hoc ex Niciâ*] Audivi. CORRAD.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber XIV.

Cicero Attico Sal.

DIVERTI [1] ad illum, de quo tecum manè. I
[2] Nihil perditius: explicari rem non posse. Etenim si [3] ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? Quid quæris? periisse omnia aiebat, quod haud scio an ita sit: verùm ille gaudens: affirmátque minùs diebus xx tumultum Gallicum: in sermonem se post Idus Mart. præterquàm Lepidi venisse neminis: ad summam, non posse isthæc sic abire. O prudentem Oppium, qui nihilo minùs illum desiderat; sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. Sed hæc hactenus. Tu, quæso, quidquid novi (multa autem expecto) scribere ne pigrere. In his, [4] de Sexto satisne certum; maximè autem de Bruto nostro; de quo quidem ille, ad quem diverti, Cæsarem solitum dicere, *Magni refert hic quid velit: sed quidquid vult, valdè vult*: idque eum anim-

1. *Ad illum*] Sine dubio Matium intelligit: quem apertè nominat duabus epistolis, quæ post proximam inferiorem leguntur. Et, si loca conferas inter se, Matium hic significari, non obscurè videbis: quem quidem & Calvenam, & Madarum, ficto nomine, appellat ep. 5. & 9. Manut.

2. *Nihil perditius*] Aiebat, subintelligitur: ut sit sensus: republica nihil aiebat esse perditius, nihil desperatius; periisse omnia. Idem.

3. *Ille*] Cæsar, interfectus Id. Mart.

4. *De Sexto*] Pompeio; eum in armis esse Ep. 4. & 13. Popma.

animadvertisse, cùm pro Dejotaro [5] Niceæ dixerit, valde vehementer eum visum, & liberè dicere: atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proximè cùm Sextii rogatu [6] apud eum fuissem, expectarémque sedens quoad vocarer, dixisse eum, *Ego dubitem quin summo in odio sim, cùm M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? Atqui si quisquam est facilis, hic est: tamen non dubito, quin me malè oderit.* Hæc, & ejusmodi multa. Sed ad propositum. Quidquid erit non modò magnum, sed etiam parvum, scribes. Equidem nihil intermittam.

5. *Niceæ*] Quò Cæsari obviam profectus videtur ep. 37. lib. XIII. Quæ civitas in Liguribus ponitur à Plin. lib. V. cap. 32. CORRAD.

6. *Apud eum*] Cùm ad Cæsarem venissem, ut agerem cum eo de P. Sextio. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

2 DUAS à te accepi epistolas heri. Ex priore [1] theatrum, Publiúmque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. Plausus verò [2] L. Cassio datus, etiam facetus mihi quidem visus est. Altera epistola de [3] Madaro scripta, apud quem nullum [4] φαλάκρωμα: ut [5] putas. [6] Processi enim, sed minùs: diutiùs

1. *Theatrum, Publiúmque*] Hoc est, Theatri plausum, & Publii mimi dicta. De Publio Macrobius, *Saturn.* lib. II. & Gellius, XVII. 14.

2. *L. Cassio*] Tribunus plebis C. Cassii frater, ejus, qui Cæsarem occiderat. MANUT.

3. *Madaro*] Id est, Matio, qui erat calvus. Hoc autem Græcis μαδαρός. JUN.

4. Φαλάκρωμα] Bis in eâdem epistolâ hoc verbo usus est: *apud Madarum nullum est φαλάκρωμα.* Pòst: *habes φαλάκρωμα inimicissimum otii.* Jam in posteriori loco φαλάκρωμα esse ipsum Matium, quem propter calvitiem ita appellat, facilè intelligitur. In priori autem non ita facilè patêre, vel doctorum de eâ re disputationes demonstrant. Alludi ad Matii calvitiem, si vera est lectio, de quo non dubito, manifestum est. Atticus scripserat, apud eum φαλάκρωμα fore; id negat se Cicero reperisse; ex quo intelligitur, non esse *calvitiem* hoc loco φαλάκρωμα, & ludi ambiguitate verbi. Porrò paulo pòst dicit φαλάκρωμα, hoc est, Matium esse *inimicum otii.* Ex quo colligo, Atticum scripsisse, Matium pacis otiique amicum & studiosum fore. Rectè igitur *nullum* φαλάκρωμα interpretantur *pacis otiique studium.* Calvorum capita similia coelo sereno & tranquillo. Unde apud Suidam est φαλακρότερος εὐδίας, quod jam è Demetrii Phalerei libello de Elocutione laudavit Bosius. Hinc φαλάκρωμα pro tranquillitate, otio dici potuit. J. F. Gronovii σπλαγχάνισμα non placet. Manifestum enim est, Ciceronem & Atticum pro more suo in Matii calvitie ludere voluisse. ERNESTUS.

5. *Putas*] Alii, *putat.*

6. *Processi*] A Matio, ad quem diverteram, ulteriùs progressus sum: quanquam tantum in viâ procedere nequivi, quantum voluissem; nam ille me diutiùs suo sermone remoratus est. BOSIUS.

diutiùs ſermone enim ſum retentus. Quod autem adſcripſeram, obſcurè fortaſſe, id ejuſmodi eſt; aiebat Cæſarem ſecum, quo tempore Sextii rogatu veni ad eum, cum expectarem ſedens dixiſſe: *Ego nunc tam ſim ſtultus, ut hunc ipſum* [7] *facilem hominem, putem mihi eſſe amicum, cùm tandiu ſedens meum commodum expectet?* Habes igitur φαλάκρωμα inimiciſſimum otii, id eſt, Bruti. In Tuſculanum hodie; Lanuvii cras; inde Aſturæ cogitabam. Piliæ paratum eſt hoſpitium: ſed vellem Atticam; (verùm [8] tibi ignoſco) quarum utique ſalutem.

7. *Facilem*] Scribe, *tam facilem hominem.* MURET. Sed non eſt neceſſe.

8. *Tibi ignoſco*] Si tam dulcem filiam tecum vis retinere. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

TRANQUILLÆ tuæ quidem literæ; quod utinam diutiùs: nam Matius poſſe negabat. Ecce autem [1] ſtructores noſtri ad frumentum profecti, cùm inanes rediiſſent, rumorem afferunt magnum, Romæ domum ad Antonium frumentum omne portari: [2] πανικὸν certè ſcripſiſſes enim. [3] Corumbus Balbi nullus adhuc; & mihi notum nomen: bellus enim eſſe dicitur architectus. [4] Ad obſignandum tu adhibitus non ſine cauſa videris. Volunt enim nos ita putare: [5] neſcio cur non animo quoque ſentiant. Sed quid hæc ad nos? Odorare tamen Antonii [6] διάθεσιν: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quàm quidquam mali cogitare. Tu, ſi quid *pragmaticon* habes, ſcribe: ſin minùs, populi [7] ἐπισημασίαν, & mimorum dicta perſcribito. Piliæ, & Atticæ ſalutem. 3

1. *Structores noſtri*] Ii, quorum hìc utor operâ ad villam ædificandam. MAN.
2. Πανικὸν] *Inanis terror.*
3. *Corumbus Balbi*] Subintellige, ſervus. *Nullus adhuc*: non venerat. IDEM.
4. *Ad obſignandum*] Teſtamenta. *Tu adhibitus*: à quibuſdam Cæſarianis. *Non ſine cauſâ*: Ut mihi indices. CORRAD.
5. *Neſcio cur*] Cùm iſti me heredem faciant, & hac re ſe mihi amicos eſſe oſtendant, neſcio, cur non animo quoque idem ſentiant, & ita verè ſint amici. Hoc, inquam, nos volunt putare. ID.
6. Διάθεσιν] *Animum, & quaſi voluntatem.*
7. Ἐπισημασίαν] Significationem.

CICERO ATTICO SAL.

4 NUNC quid [1] putas me Lanuvii? At ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. Tument negotia. Nam [2] cùm Matius, quid censes cæteros? Equidem doleo, quod nunquam in ulla civitate accidit, non unà cum libertate Rempublicam recuperatam. Horribile est quæ loquantur, quæ minitentur; ac vereor Gallica etiam bella; ipse [3] Sextus quò evadat. Sed omnia licet concurrant, [4] Idus Martiæ consolantur. Nostri autem [5] ἥρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissimè & magnificentissimè confecerunt. Reliquæ res, opes & copias desiderant, quas nullas habemus. Hæc ego ad te, ut si quid novi (nam quotidie aliquid expecto) confestim ad me: &, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti literulas. Equidem non committam.

1. *Putas me Lanuvii*] Novi habere. MAN.
2. *Cùm Matius*] Lib. IX. ep. 6. *Matius ad me venit, homo, ut mihi visus est, temperatus, & prudens; existimatus quidem est semper auctor otii.* Dicit igitur: cùm Matius, quem studiosum reipublicæ putabamus, is nunc inimicissimus otii sit; quid censes cæteros? IDEM.
3. *Sextus*] Sextus Pompeius.
4. *Idus Martiæ consolantur*] Quod in his interfectus sit tyrannus. CORRAD.
5. Ἥρωες] *Heroes*, Brutus, Cassius, &c.

CICERO ATTICO SAL.

5 SPERO tibi jam esse ut volumus; quoniam quidem [1] ἠσίτησας, cùm leviter commotus esses: sed tamen velim scire quid agas. Signa bella, quòd [2] Calvena molestè fert, se suspectum esse Bruto. Illa signa non bona, si [3] cum signis legiones veniunt è Gallia. Quid tu illas putas, quæ fuerunt in Hispania, nónne [4] idem postulaturas? quid, quas Annius transpor-

1. Ἠσίτησας] A cibo abstinuisti.
2. *Calvena*] Matius. *Suspectum*: quasi Cæsarianum, & reipublicæ, id est, libertati, non amicum. Cur autem signa bella dicit esse, quòd Matius molestè ferret, se suspectum esse Bruto? quia, cùm de Bruti gratiâ Matius laboraret, apparebat eum Cæsarianorum partibus diffidere, ut infirmis. MANUT.
3. *Cum signis*] Hoc, quod ad sententiam spectat, minimè necessarium videbatur: (quis nescit sua cuique legioni esse signa?) sed addidit, ut quasi jocaretur ambiguo Signorum nomine. IDEM.
4. *Idem*] Rumor enim erat, legiones, quæ in Galliâ fuerant præsidii causâ, Romam venire, postulaturas, ut promissum sibi à Cæsare solveretur. IDEM.

[5] transportavit? Caninium volui, sed [6] μνημονικὸν ἁμάρτημα. [7] Ab aleatore [8] φυρμὸς πολύς. Nam ista quidem Cæsaris libertorum [9] conjuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum rumorem; cui certè si possem mederi, deesse non deberem: sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides ejusdem exercitus [10] in latere veteranos; quæ sunt [11] εὐρίπιστα omnia: [12] eos autem qui orbis terræ custodiis non modò septi, verùm etiam magni esse debebant, tantùm non laudari, atque amari, sed parietibus contineri. Atque illi quoquo modo beati; civitas misera. Sed velim scire quid adventus Octavii: num qui concursus ad eum, num quæ [13] νεωτερισμοῦ suspicio. Hæc scripsi ad te proficiscens Asturâ III Idus.

5. *Transportavit*] In Græciam jussu Cæsaris expeditionem in Dacos, & inde in Parthos destinantis. IDEM.

6. *Μνημονικὸν*] *Peccatum memoriæ.*

7. *Ab aleatore*] A M. Antonio, Consule.

8. *Φυρμὸς πολὺς*] *Perturbatio magna.*

9. *Conjuratio*] In sepultura, & busto faciendo. CORRAD. Vide *Philipp.* I.

10. *In latere*] Nam agri Campani partem incolebant à Cæsare assignatam. Hos postea quingenis denariis Octavianus in suas partes traduxit. ep. 7. lib. XVI. MAN.

11. *Εὐρίπιστα*] *Mobilia*, qualis Euripus, & fortuna, quæ τύχη εὐρίπιστος proverbio dicitur. CORRAD. Leg. *ἀνάλωτα omnia.* MURETUS.

12. *Eos*] Maximè Brutum, & Cassium.

13. *Νεωτερισμοῦ*] Rerum novarum.

CICERO ATTICO SAL.

PRIDIE Idus Fundis accepi tuas literas cœnans. Primùm igitur [1] meliùs esse: deinde meliora te nuntiare. Odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio [2] súsque déque. Expecto quid [3] de Mario: quem quidem ego sublatum rebar à Cæsare. Antonii colloquium cum heroibus nostris [4] pro re nata non incommodum: sed tamen adhuc me nihil delectat præter Idus Mart. Nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior, Sextilii [5] fundum à verberone Curtilio possideri: quod cùm dico, de toto genere dico. Quid enim miserius,

1. *Meliùs*] Te rectiùs valere. MANUT.

2. *Súsque déque*] Supple, habeo. Id est, non laboro. IDEM.

3. *De Mario*] Infrà, epist. 8.

4. *Pro re natâ*] Ut se res habent.

5. *Fundum*] Quem Cæsar ademptum Sextilio, qui Pompeianas partes secutus erat, Curtilio tradiderat. MANUT.

ſerius, quàm ea nos tueri, propter quæ illum oderamus? Etiámne Conſules & Tribunos plebis in biennium [6] quos ille voluit? Nullo modo reperio quemadmodum poſſim [7] πολιτεύεσθαι. Nihil enim tam [8] σόλοικον, quàm [9] τυραννοκτόνους in cælo eſſe, tyranni facta defendi. Sed vides Conſules, vides reliquos magiſtratus, ſi iſti magiſtratus: vides languorem bonorum. Exultant lætitiâ in municipiis: dici enim non poteſt quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba eâ [10] de re; nec ulla interea decreta. Sic enim [11] πεπολιτεύμεθα, ut victos metueremus. Hæc ad te ſcripſi appoſitâ ſecundâ menſâ: plura, & [12] πολιτικώτερα poſtea: & tu, quid agas, quídque agatur.

6. *Quos ille*] Quos Cæſar deſignavit? Cæſar enim, contra Parthos profecturus, conſules & tribunos plebis deſignavit in biennium. *Dio* lib. XLIII. MANUT.
7. Πολιτεύεσθαι] Remp. adminiſtrare.
8. Σόλοικον] Vitioſum, abſurdum.
9. Τυραννοκτόνους] Tyrannicidæ.
10. *De re*] De nece Cæſaris. MANUT.
11. Πεπολιτεύμεθα] Rempublicam geſſimus.
12. Πολιτικώτερα] Ad Reipublicæ adminiſtrationem magis pertinentia.

CICERO ATTICO SAL.

7 POSTRIDIE Idus Paulum [1] in Caieta vidi. Is mihi de Mario, & de Republica alia quædam ſanè peſſima. A te ſcilicet [2] nihil: nemo enim meorum. Sed Brutum noſtrum audio viſum ſub Lanuvio. Ubi tandem eſt futurus? nam cum reliqua, tum de hoc ſcire aveo omnia. Ego è Formiano exiens XVII Kal. ut inde altero die in Puteolanum, ſcripſi hæc. A Cicerone mihi literæ ſanè [3] πεπινωμέναι, & bene longæ. Cætera autem vel fingi poſſunt: [4] πῖνος literarum ſignificat doctiorem. Nunc magnopere à te peto, de quo ſum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei deſit. Id cùm ad officium noſtrum pertinet, tum ad exiſtimationem, & dignitatem: quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo eſt, volo menſe Quintili in Græciam. Sint omnia faciliora. Sed cùm ſint ea tempora, ut certi

1. *In Caieta*] Alii, *Caieta*: alii, in *Caietano*. Vide VIII. 3.
2. *Nihil*] De his rebus tu nihil ad me dediſti literarum: nec mirum; nemo enim meorum Româ profectus eſt, cui dare poſſes. MANUT.
3. Πεπινωμέναι] Elegantes.
4. Πῖνος] Nitor, elegantia dictionis.

certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quæso da operam, ut illum quàm honestissimè copiosissimèque tueamur. Hæc & cætera, quæ ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis: ad méque aut quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

CICERO ATTICO SAL.

TU me jam rebare, cùm scribebas, [1] in actis esse nostris: 8
& ego accepi XVII Kal. in diversoriolo Sinuessano tuas literas. De [2] Mario probè: etsi [3] doleo L. Crassi nepotem. Optimè tam etiam Bruto nostro probari [4] Antonium. Nam quòd Juniam scribis moderatè, & amicè [5] scriptas literas attulisse, mihi Paulus dedit ad se à fratre missas: quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. Hoc [6] nec mihi placebat, & multo illi minùs. [7] Reginæ fuga mihi non molesta: sed [8] Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cætera; & [9] Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, [10] Baiana negotia, [11] chorúmque illum, de quo scire vis, cùm perspexero; tum scribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer expecto. Ea scilicet tu declarabis, qui cætera. Nauseolam tibi tum causam otii

---

1. *In actis*] Id est, in littoribus nostris. Cicero enim prædia habebat mari finitima, ut Pompeianum, & Cumanum. BOSIUS. Maluisset Muretus, *in agris esse nostris*.

2. *Mario*] Pseudomarium intelligit, qui ab Antonio interfectus est. IDEM.

3. *Doleo*] Εἰρωνικῶς, quasi Pseudomarius nepos fuerit L. Crassi, quod pro certo habendum erat, si is γνήσιος C. Marii filius extitisset. IDEM.

4. *Antonium*] Factum Antonii in tollendo isto Mario. *Philip.* I. CORRAD.

5. *Scriptas*] A. M. Lepido, Juniæ Bruti sororis marito, fratre L. Æmilii Pauli; ex Galliâ transalpinâ, ubi cum exercitu erat. *Famil.* X. 34. POPMA.

6. *Nec mihi placebat*] Cicero interpretabatur hoc fingere Lepidum, ut causam tumultuandi & secedendi à bonis haberet. J. F. GRONOVIUS.

7. *Reginæ*] Cleopatræ, Ægypti reginæ: quam Cæsar amavit, filiúmque natum appellare suo nomine passus est. MAN.

8. *Clodia*] Ep. 37. lib. II. CORRAD.

9. *Pleopem*] Byzantinum, ad quem Cicero Græcè scripsit. *Plut. in Cicer.* Tunc fortasse Byzantiorum negotia Romæ procurabat. IDEM.

10. *Baiana negotia*] Hæc dicit per ironiam. Nulla ibi negotia: sed est civitas otiosorum. *Suet. Aug.* 98. J. F. GRON.

11. *Chorúmque*] Turbam quæ illic versatur voluptatis causâ. Nam chorus propriè symphoniacorum, aut saltantium in sacris. IDEM.

otii dedisse facilè patiebar: [12] videbare enim mihi legenti tuas literas requiesse paulisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet: quem quidem ego spero jam tutò vel solum, totâ urbe vagari posse. [13] Veruntamen.

---

12. *Videbare*] Sententia hæc est. Te fastidio ciborum & propensione ad vomitum leviter tentatum abstinuisse propterea à negotiis, & corpori curando vacasse non ægrè ferebam. Videbar enim mihi agnoscere in tuis literis, te novo quodam impetu post receptas vires ad scribendum venisse. J. Fr. Gronovius.

13. *Veruntamen*] Ne nimis fidat. Idem. Subaudi, scribito ad me. Manut.

Cicero Attico Sal.

9 De republica multa cognovi ex tuis literis, quas quidem [1] multijuges accepi uno tempore à Vestorii liberto. Ad ea autem quæ requiris, brevi respondebo. Primùm vehementer me [2] Cluviana delectant. Sed quod quæris quid arcessierim [3] Chrysippum; tabernæ mihi duæ corruerunt, reliquæque rimas agunt: itaque non solùm inquilini, sed mures etiam migraverunt. Hanc cæteri calamitatem vocant: ego ne incommodum quidem. O Socrates, & Socratici viri! nunquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quàm mihi ista pro nihilo! Sed tamen ea ratio ædificandi initur, consiliario quidem, & auctore Vestorio, ut hoc damnum quæstuosum sit. Hic turba magna est, erítque, ut audio, major. Duo quidem quasi designati Consules. O Dii boni! vivit tyrannis, Tyrannus occidit! ejus interfecti morte lætamur, cujus facta defendimus! Itaque quàm severè nos [4] M. Curtius accusat; ut pudeat vivere: neque injuriâ: nam mori millies præstitit, quàm hæc pati, quæ mihi videntur habitura etiam vetustatem. Et Balbus hìc est, multúmque mecum: ad quem à Vetere literæ datæ pridie Kal. Januar. cùm à se [5] Cæcilius circumsederetur, & jam teneretur; venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis

---

1. *Multijuges*] Hoc est, plures.

2. *Cluviana*] A Cluvio relicta, quæ erant in Puteolano. Corrad.

3. *Chrysippum*] Architectum.

4. *M. Curtius*] De quo suprà, XII. 49.

5. *Cæcilius*] Q. Cæcilium Bassum, qui Pompeium Magnum secutus fuerat, excitasse bellum in Syriâ, & à C. Antistio Vetere Apameæ, circumsessum, tamen, Parthis auxiliantibus, maximéque Alchandonio Arabe, obsidione esse liberatum, scribit Dio, lib. XLVII. Man.

multis ſuis amiſſis: in qua re accuſat Volcatium. Ita mihi videtur bellum illud inſtare: ſed [6] Dolabella, & Nicias viderint. Idem Balbus meliora de Gallia XXI die literas habebat; Germanos, illáſque nationes re auditâ de Cæſare, legatos miſiſſe ad Aurelium, qui eſt præpoſitus ab Hirtio, ſe, quod imperatum eſſet, eſſe facturos. Quid quæris? omnia plena pacis, aliter ac mihi [7] Calvena dixerat.

6. *Dolabella & Nicias*] Dolabellæ enim Syria provincia & Parthicum bellum erat decretum, ad quod Curtium Niciam Grammaticum familiarem ſuum ſecum duxit epiſt. 26. lib. XIII. & 21. lib. XV. POPMA.

7. *Calvena*] Matius: qui dixerat, omnia periiſſe, epiſt. 46. lib. XIII. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

ITA-NE [1] verò? hoc meus, & tuus Brutus egit, ut Lanuvii 10
eſſet? ut Trebonius itineribus deviis proficiſceretur in provinciam? ut omnia facta, ſcripta, dicta, promiſſa, cogitata Cæſaris plus valerent, quàm ſi ipſe viveret? Meminiſti me clamare; illo ipſo primo Capitolino die, Senatum, in Capitolium à Prætoribus [2] vocari? Dii immortales, quæ tum opera effici potuerunt, lætantibus omnibus bonis, etiam ſat bonis, fractis latronibus? [3] Liberalia tu accuſas. Quid fieri tum potuit? jam pridem perieramus. Meminiſtíne te clamare, cauſam periiſſe, ſi funere elatus eſſet? At ille etiam in foro combuſtus, laudatúſque miſerabiliter: ſervíque, & egentes in tecta noſtra cum facibus immiſſi. Quæ deinde? ut audeant dicere, Túne contra Cæſaris nutum? Hæc & alia ferre non poſſum. Itaque [4] γῆν πρὸ

1. *Ita-ne verò*] Hæc cum indignatione ſunt ſcripta. Ideóne, inquit, Brutus Cæſarem occidit, ut deinde Lanuvii eſſet? ut in urbe tuto eſſe non poſſet? ut Trebonius, &c. MANUT.

2. *Vocari*] Vocandum eſſe, vocari debere. Et eſt figura, quæ properationem ſignificat: ut hoc loco: nam dixit, *Illo ipſo primo Capitolino die.* Brutus autem & Caſſius magnam occaſionem amiſerunt, cùm primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non vocarunt. Itaque & infrà epiſt. 12. & 14. reprehendit Cicero ſeſſionem illam, id eſt, moram Capitolinam: *Studio vehementius incitari, totam ſuſcipere rempublicam.* IDEM.

3. *Liberalia*] Quo die factum eſt Senatus-conſultum de præmiis veteranorum, (*ep.* 14.) multáque alia in æde Telluris decreta. *Philipp.* I. IDEM.

4. *Γῆν πρὸ γῆς cogito. Tua tamen ὑπηνέμιος nauſea jamne planè abiit?*] Jam in hac verborum interpunctione ὑπηνέμιος refertur ad *nauſea*, quorſum referunt interpretes; & explicant de nauſeâ levi & non durabili, qualis hæc ipſa Attici nauſea fuit, quam appellat

γῆς cogito. Tua tamen ὑπηνέμιος nausea jámne planè abiit? mihi quidem ex tuis literis conjectanti ita videbatur. Redeo ad [5] Tebassos, Scævas, Frangones. Hoc tu existimas confidere se [6] illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quàm experti sunt. Pacis isti scilicet amatores, & non latrocinii auctores? At ego cùm tibi [7] de Curtilio scripsi, Sestulianóque fundo, scripsi de Censorino, de [8] Messalla, de Planco, de Postumio, de genere toto. Melius fuit periisse illo interfecto, [9] quod nunquam accidisset, quàm hæc videre. Octavius Neapolim venit XIV Kalendas: ibi eum Balbus manè postridie; eodémque die mecum in Cumano illum hereditatem aditurum. Sed, ut scribis, [10] ῥιζόθεμιν magnam cum Antonio. [11] Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curæ. Quod quæris, jámne ad

appellat *nauseolam* epist. 13. Ὑπηνέμιον dicitur, quicquid inane est & futile, cui tanquam ventus inest. Sed quidquid sit, mihi ὑπηνέμιος non videtur commodè jungi *nauseæ*. Græci enim semper dicunt de iis rebus, quæ speciem aliquam habent, sed vi destituuntur, sempérque in deteriorem partem adhibent. Itaque mihi videbatur interpungendum esse post ὑπηνέμιος, ita: *Tua tamen ὑπηνέμιος. Nausea jamne planè abiit?* Monebat etiam illud, *tamen*, quod ad antecedentia relationem habet, nempe ad hæc: *itaque γῆν πρὸ γῆς cogito. Tua tamen*, intellige *terra*, ὑπηνέμιος est. Atticus erat in Græcia & habebat prædia in Epiro. Eò invitaverat Ciceronem, eò etiam ire Cicero cogitabat interdum. Sed dubitabat tamen. Cogito quidem de mutanda terra, sed tuam tamen ὑπηνέμιον esse arbitror. Ὑπηνέμιος idem hoc loco est, quod ὑπήνεμος, nisi fortasse ὑπήνεμος legendum, hoc est, vento exposita, aperta, in loco aperto posita, quales sunt *nidi* ὑπηνέμοι, non in terrâ, aut cavâ arbore positi, sed in libero aëre, ubi non sunt pulli à vi tempestatis, ventorúmque tuti. *Tua tamen* ὑπηνέμιος, ergo mihi videbatur hanc vim habere: Sed etiam Græcia, in quam ire volebam, non esse mihi tuta satis videtur, ibi quoque obnoxius esse videor hostibus meis. Hæc mihi in mentem de hoc loco veniebant. Rectè an secus, doctores viderint. ERNESTUS.

5. *Tebassos*, *Scævas*, *Frangones*] Nomina veteranorum qui ex Cæsaris largitione Pompeianorum bona possidebant. *Cassium* quidem *Scævam* centurionem, insigni fortitudine virum, nominat Plutarchus in Cæsare, & Florus lib. IV. *Frangonem* puto esse, quem Dio lib. XLVIII. C. Fuficium Frangonem vocat, cui regendam Africam cum Numidiâ Octavianus dedit. MANUT.

6. *Illa*] Agros à Cæsare donatos. Cupiunt igitur omnia misceri. IDEM.

7. *De Curtilio*] Cùm scripsi, indignum esse, quòd Sextilii fundum Curtilius verbero possideret; significavi etiam de fundo Censorini, de Messallæ, de Planci, de Postumii; quorum fundos Cæsariani, à Cæsere donatos, possiderent. IDEM.

8. *Messalla*] Contra veteres libros opinor legendum esse, *Mustela*. Nam neque mutatio magna sit; & inter Antonii sodales Mustelam, non Messallam invenio. *Phil.* II. 4. V. 6. IDEM.

9. *Quod nunquam*] Lege, *quod utinam accidisset*, & ista verba parenthesi include. J. F. GRONOV.

10. Ῥιζόθεμιν] Litem, concertationem. Subintellige, futuram constat. MAN.

11. *Buthrotia mihi tua res*] Buthrotii cùm pecuniam imperatam non solverent, Cæsar eorum agrum proscripsit. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo; & à Cæsare decretum abstulit, quo Buthrotii liberabantur.

[12] ad centena Cluvianum: adventare videtur: sed primo anno LXXX [13] detersimus. Quintus pater ad me gravia de filio, maximè quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. Ardentes in eum literas ad me misit. [14] Ille autem quid agat, si scis, neque dum Româ es profectus, scribas ad me velim; & hercule, si quid aliud. Vehementer delector tuis literis.

tur. Illud decretum Atticus interfecto Cæsare cùm à consulibus confirmari vellet, quibus & senatus-consultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Cæsar statuisset, decrevisset, egisset: Ciceronis in eâ re tum gratiâ, tum auctoritate utebatur. Epist. 14. hujus libri, & 15. lib. XVI. IDEM.

12. *Ad centena*] Subaudi, perducatur. Ut sensus hic sit: Quod scire vis, num ego hîc Cluviana bona ita constituerim, ut ex iis posthac centena HS. quotannis capere possim. IDEM.

13. *Detersimus*] Ex illâ summâ detraximus & diminuimus LXXX. HS, quæ impendimus ad ea reficienda, quæ erant ruinosa. Sic enim hunc locum interpretor ex epistolâ 9. hujus libri, & eâ quæ proximè sequitur. BOSIUS.

14. *Ille autem*] Quintus filius.

CICERO ATTICO SAL.

NUDIUS tertius dedi ad te epistolam longiorem: nunc ad ea, quæ proximè. Velim mehercule, Asturæ Brutus. [1] Ἀκολασίαν istorum scribis, an censebas aliter? equidem etiam majora expecto. Cùm equidem concionem lego, [2] *de tanto viro, de clarissimo civi*, ferre non queo: etsi ista jam ad risum. Sed memento: sic alitur consuetudo perditarum concionum; ut nostri illi, non heroes, sed dii, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. Verùm illis magna consolatio, conscientia maximi & clarissimi facti: nobis quæ, qui interfecto rege liberi non sumus? Sed hæc fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. De Cicerone, quæ scribis, jucunda mihi sunt: velim, sint prospera. Quod verò curæ tibi est, ut ei suppeditetur ad usum & cultum copiosè, per mihi gratum est; ídque ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis & tu rectè cogitas, & ego non dimitto istam curam. Suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluniano, quoniam in re mea me ipsum diligentiâ vincis, res

1. Ἀκολασίαν] Intemperantiam.

2. *De tanto*] Verba sunt ex Antonii concione, quibus Cæsarem appellaverat. MANUTIUS.

res ad centena perducitur. Ruina rem non fecit deteriorem, haud ſcio an jam fructuoſiorem. Hîc mecum Balbus, Hirtius, Panſa. Modò venit Octavius, & quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me: cras manè vadit.

Cicero Attico Sal.

12 O Mi Attice, vereor, ne nobis Idus Mart. nihil dederint præter lætitiam, & odii pœnam ac doloris. Quæ mihi iſtinc afferuntur? quæ hîc video? [1] Ὦ πράξεως καλῆς μὲν, ἀτελοῦς δέ. Scis quàm diligam Siculos, & quàm illam clientelam honeſtam judicem. Multa illis Cæſar, neque me invito: etſi [2] Latinitas erat non ferenda: veruntamen. Ecce autem Antonius, acceptâ grandi pecuniâ, fixit legem, [3] à Dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cujus rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Dejotari noſtri cauſa non ſimilis? dignus ille quidem omni regno, ſed non [4] per Fulviam. Sexcenta ſimilia. Verùm [5] illuc referor: tam claram, támque teſtatam rem, támque juſtam Buthrotiam non tenebimus aliqua ex parte? & eo quidem magis, quo iſte plura? Nobiſcum hîc perhonorificè, & amicè Octavius: quem quidem ſui Cæſarem ſalutabant, [6] Philippus

---

1. Ὦ πράξεως καλῆς] O factum præclarum quidem, ſed imperfectum.

2. *Latinitas*] Aliud eſt, habere jus Latii: aliud, civitatem Romanam. Cæſar Siculos, non civitate Romanâ, ſed Latinitate, donavit: quod ipſum vix ferendum Ciceroni videbatur: Antonius pòſt etiam civitatem dedit: quod graviſſimum, nec ullo modo ferendum, Cicero ſignificat. Manut.

3. *A dictatore*] Impudens Antonii mendacium. Nam Cæſar non modò legem comitiis non tulerat de civitate Siculis dandâ, ſed nec mentionem ejus rei ullam fecerat. Quoniam autem Cæſaris acta ſenatus rata eſſe voluerat; Antonius, ut oſtenderet legem eſſe Cæſaris non ſuam, incidit in tabulâ eam legem, & fixit, ut à dictatore, & comitiis latam, id eſt, ut jure latam, & à dictatore, & comitiis. Idem.

4. *Per Fulviam*] Ad hoc ſpectavit in V. Philipp. cùm dixit: *Mulier ſibi felicior, quàm viro, auctionem provinciarum, regnorúmque faciebat.* Idem.

5. *Illuc*] Hæc ideò dico, ut oſtendam; cùm hæc de Siculis & Dejotaro fiant, quæ ſunt iniquiſſima; rem fore non ferendam, ſi nos tam teſtatam rem, támque juſtam Buthrotiam non teneamus. Quænam autem res eſſet Buthrotia, ſuprà diximus. Idem.

6. *Philippus*] Vitricus Octavii. *Non*: Quia lege curiatâ de ejus adoptione nondum latâ, quam poſtea tulit Octavianus ipſe conſul, cognomen Cæſaris jure ſibi adſciſcere non poterat. *Dio*, lib. XLI. Idem.

lippus non; itaque ne nos quidem; quem nego [7] posse bonum civem, ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. Negant hæc ferri posse. Quid censes, cùm Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? qui quidem semper erunt clari; conscientiâ verò facti sui etiam beati: sed nos, nisi me fallit, jacebimus. Itaque exire aveo, ubi *nec Pelopidarum*, [8] inquit. Haud amo vel hos designatos, qui etiam [9] declamare me coëgerunt; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meæ nimiæ facilitatis. Nam id erat quondam quasi necesse: nunc, quoquo modo se res habet, non est item. Quàm dudum nihil habeo, quod ad te scribam: scribo tamen, non ut delectem his literis, sed ut eliciam tuas: Tu, si quid erit de cæteris; de Bruto utique, quidquid. Hæc conscripsi x Kal. accubans apud [10] Vestorium, hominem remotum à dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

7. *Posse bonum*] Esse Octavium. IDEM.
8. *Inquit*] Supple, Accius. Versum integrum recitat infrà, XV. 11.
9. *Declamare*] Nunc ep. 26. hujus libri & antè, ep. 34. lib. VII. *Fam.* & ep. 18. lib. IX. Fam. IDEM.
10. *Vestorium*] Nummularium Puteolanum, & ideò magis exercitatum in numerandâ pecuniâ & rationibus subducendis, quàm disputationibus instituendis. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

SEPTIMO denique die literæ mihi redditæ sunt, quæ erant à te XIII Kal. datæ: quibus quæris, atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrùm magis tumulis prospectúque, an ambulatione [1] ἀλιτενεῖ delecter. Est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit: 13

[2] Α'λλ' ὐ δαιτὸς ἐπηράτυ ἔργα μέμηλεν.
Α'λλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σαώσεμεν, ἢ ἀπολέσθαι.

Quamvis enim tu magna, & mihi jucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video: tamen, si est bellum civile futurum, quod certè erit, si Sextus in

1. ἀλιτενεῖ] Planâ & humili.
2. Α'λλ' ὐ δαιτὸς] Sed nobis curæ non est convivio suavi operam dare: verùm magnam cladem à Jove immissam intuentes extimescimus; incertúmque est, salvíne futuri, an interituri simus. *Iliad.* I. 228.

in armis permanebit, quem permanſurum eſſe certè ſcio, quid nobis faciendum eſt, ignoro. Neque enim jam licebit, quod Cæſaris bello licuit, neque huc, neque illuc. Quemcunque enim hæc pars perditorum lætatum morte Cæſaris putabit, (lætitiam autem apertiſſimè tulimus omnes) hunc in hoſtium numero habebit: quæ res ad cædem maximam ſpectat. Reſtat, ut in caſtra Sexti, aut, ſi fortè, Bruti nos conferamus. Res odioſa, & aliena noſtris ætatibus, & incerto exitu belli: & neſcio quo pacto tibi ego poſſum, mihi tu dicere,

[3] Τέκνον ἐμὸν οὔ τοι δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
Ἀλλὰ σύγ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

Sed hæc fors viderit, ea, quæ talibus in rebus plus, quàm ratio, poteſt. Nos autem id videamus, quod in nobis ipſis eſſe debet, ut quidquid acciderit, fortiter & ſapienter feramus, & accidiſſe hominibus meminerimus; nóſque cùm multum literæ, tum non minimum Idus quoque Mart. conſolentur. Suſcipe nunc meam deliberationem, quâ ſollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. Proficiſcor, ut conſtitueram, legatus in Græciam? cædis impendentis periculum nonnihil vitare videor, ſed caſurus in aliquam vituperationem, quòd Reipublicæ defuerim tam gravi tempore. Sin autem manſero, fore me quidem video in diſcrimine; ſed accidere poſſe ſuſpicor, ut prodeſſe poſſim Reipublicæ. Jam illa conſilia privata ſunt, quòd ſentio valde eſſe utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia cauſa profectionis mihi ulla fuit tum, cùm conſilium cepi [4] legari ab Cæſare. Tota igitur hac de re, ut ſoles, ſi quid ad me pertinere putas, cogitabis. Redeo nunc ad epiſtolam tuam. Scribis enim eſſe rumores, [5] ad lacum quod habeo venditurum: minuſculam verò villam utique Quinto traditurum, vel [6] impenſo pretio, [7] quò introducatur, ut tibi Q. filius

3. Τέκνον ἐμὸν] *Non tibi, nata mea, data ſunt opera bellica, verum tu placida perſequere munera eloquentiæ.* Verba ſunt Jovis ad Venerem, *Iliad.* E. 428. niſi quòd pro γάμοιο, *nuptiarum*, Cicero, ut inſerviret ſenili perſonæ, dixit λόγοιο, *eloquentiæ*. Manut.

4. *Legari ab Cæſare*] Nam etiam vivo Cæſare liberam legationem ab eo cogitaverat. Hanc unam ob cauſam, ut in Græciam filii cauſâ proficiſceretur. Idem.

5. *Ad lacum quod habeo*] Prædium in agro Cumano ad lacum Lucrinum. Pop.

6. *Impenſo*] Impenſum pretium eſt ingens, profuſum, immoderatum; cujus ſcilicet magnitudinem emptor non expendit, nec reformidat. Horat. II. Sat. 3. *Luſcinias ſoliti impenſo prandere coemtas.* Idem.

7. *Quò introducatur*] Ut eo domum ducatur

filius dixerit, dotata Aquillia. Ego verò de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore: satis enim torquetur debitione dotis: in qua mirificas [8] Egnatio gratias agit. A ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam jucundius. Sed hæc quoque hactenus. Redeo enim ad miseram, seu nullam potius Rempublicam. M. Antonius ad me scripsit de [9] restitutione Sex. Clodii: quàm honorificè, quod ad me attinet, ex ipsius literis cognosces; (misi enim tibi exemplum) quàm dissolutè, quàm turpiter, quámque ita perniciosè, ut nonnunquam Cæsar desiderandus esse videatur, facilè existimabis. Quæ enim Cæsar nunquam neque fecisset, neque passus esset, ea nunc ex falsis ejus commentariis proferuntur. Ego autem Antonio facillimum me præbui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minùs me invito. Itaque mearum quoque literarum misi tibi exemplum.

catur locuples & dotata Aquillia: quam Q. pater ducere cogitabat post dimissam Pomponiam, ut constat ex epist. 17. IDEM.

8. *Egnatio*] Trapezitæ, quòd ipsi obtulerit pecuniam ad solutionem dotis, quam Pomponia, mulier morosa, acerbè exigebat. De Egnatio, lib. II. epistolâ 3. POPMA.

9. *Restitutione*] Ab exilio, quo fuerat multatus, quòd P. Clodii corpus in curiam intulerat. Ascon. in orat. pro Mil. CORRADUS.

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICERONI.

OCCUPATIONIBUS *est factum meis, & subita tua profectione, ne tecum coràm de hac re agerem. Quam ob caussam vereor, ne absentia mea levior sit apud te. Quòd si bonitas tua responderit judicio meo, quod semper habui de te; gaudebo. A Cæsare petii, ut Sex. Clodium restitueret: impetravi. Erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio ejus, si tu concessisses. Quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. Quòd si duriorem te ejus miseræ, & afflictæ fortunæ præbes, non contendam ego adversùs te: quanquam videor debere tueri commentarium Cæsaris: sed mehercule, si humaniter, & sapienter, & amabiliter in me cogitare vis, facilem profectò te præbebis: & voles* [1] *P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare, non*

1. *P. Clodium*] Antonii privignum, P. Clodii filium, quo-cum inimicitias Cicero gra-

non te insectatum esse, cùm potueris, amicos paternos. Patere, obsecro te, pro Republica videri gessisse simultatem cum patre ejus: non contempseris hanc familiam: honestiùs enim, & libentiùs deponimus inimicitias Reipublicæ nomine susceptas, quàm contumaciæ. Me deinde sine ad hanc opinionem jam nunc dirigere puerum, & tenero animo ejus persuadere, non esse tradendas posteris inimicitias. Quanquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse certum habeo: tamen arbitror malle te quietam senectutem, & honorificam potiùs agere, quàm sollicitam. Postremò meo jure te hoc beneficium rogo: nihil enim non [2] tuâ causâ feci. Quòd si non impetro, per me Clodio daturus non sum: ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem præbeas.

gravissimas gesserat: privignum autem, quia Fulviam ejus matrem Antonius duxerat uxorem. MANUT.

2. *Tuâ causâ*] Philipp. II.

CICERO ANTONIO COS. S.

QUOD mecum per literas agis, unam ob causam mallem coràm egisse. Non enim solùm ex oratione, sed etiam ex vultu, & oculis, & fronte (ut aiunt) meum erga te amorem perspicere potuisses. Nam cùm te semper amavi, primùm tuo studio, pòst eam beneficio provocatus; tum his temporibus Respublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. Literæ vero tuæ, cùm amantissimè, tum honorificentissimè scriptæ sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere à te, ita petente, ut inimicum meum necessarium tuum, me invito servare nolles, cùm id nullo negotio facere posses. Ego verò tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me à te, cùm his verbis scripseris, liberalissimè atque honorificentissimè tractatum existimem: ídque cùm totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati & naturæ meæ. Nihil enim unquam non modò acerbum in me fuit, sed ne paulo quidem tristius, aut severius, quàm necessitas Reipublicæ postulavit. Accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit unquam: sempérque ita statui, Non esse insectandos inimicorum amicos, præsertim humiliores, nec his præsidiis nosmet-

ipsos

ipſos eſſe ſpoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes eſſe arbitror, ut ejus animum, tenerum, quemadmodum ſcribis, his opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias reſidere in familiis noſtris arbitretur. Contendi cum P. Clodio, cùm ego publicam cauſam, ille ſuam defenderet. Noſtras concertationes Reſpublica dijudicavit. Si viveret, mihi cum illo nulla contentio jam maneret. Quare, quoniam hoc à me ſic petis, ut, quæ tua poteſtas eſt, eâ neges te me invito uſurum; puero quoque hoc à me dabis, ſi tibi videbitur: non quò aut ætas noſtra ab illius ætate quidquam debeat periculi ſuſpicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimeſcat: ſed ut noſmetipſi inter nos conjunctiores ſimus, quàm adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis animus tuus mihi magis patuit, quàm domus. Sed hæc hactenus. Illud extremum; ego, quæ te velle, quǽque ad te pertinere arbitrabor, ſemper ſine ulla dubitatione ſummo ſtudio faciam. Hoc velim tibi penitus perſuadeas.

CICERO ATTICO SAL.

ITERADUM [1] eadem iſta mihi. [2] Coronatus Quintus noſter 14
[3] Parilibus? Parilibus? ſolúſne? etſi addis Lamiam: quod demiror equidem: ſed ſcire cupio, qui fuerunt alii: quanquam ſatis ſcio, niſi improbum neminem. Explanabis igitur hoc diligentiùs. Ego autem caſu cùm dediſſem ad te literas VI Kalend. ſatis multis verbis, tribus ferè horis pòſt accepi tuas, & magni quidem ponderis. Itaque joca tua plena facetiarum, [4] de hæreſi Veſtoriana, & de [5] Phetriorum more Puteolano, riſiſſe

1. *Iteradum*] Hoc eſt, repete quæſo & rursùs dic, quæ dixiſti: ſunt enim talia, ut vix credam me audiſſe. Formula dicendi quâ utebantur in rebus nec opinatis ex Ilionâ Ennii Cic. IV. Acad. 27. Sic *memoradum*, Plaut. Pœn. IV. 2. 44. J. F. GRONOV.

2. *Coronatus*] Infrà, epiſt. 17.

3. *Parilibus*] Puto Parilia illa ſignificari, quæ dediſſe Octavium ſuo ſumptu, ut populum muneribus caperet, ſcribit Dio, lib. XLV. MANUT.

4. *De hæreſi Veſtorianâ*] Quia, cùm ego ad te ſcripſiſſem, Veſtorium *à dialecticis remotum, in arithmeticis ſatis exercitatum;* ipſe eos, qui pecuniæ ſtudioſiores eſſent, quàm doctrinæ, hæreſim Veſtorianam appellaſti. IDEM.

5. *Phetriorum*] Fecit Jac. Gronovius; ne ſic primus ederem. Gruterus *Phariorum*, cæteri *Phtrionum.* Neutrum ita quiſquam explicat, ut poſſit intelligi. Simplex eſt atque apertum id quod ad-

me ſatis, nihil eſt neceſſe ſcribere. [6] Πολιτικώτερα illa videamus. Ita Brutos Caſſiúmque defendis, quaſi eos ego reprehendam: quos ſatis laudare non poſſum. Rerum ego vitia collegi, non hominum. Sublato enim tyranno, tyrannida manere video. Nam quæ ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio: de quo mihi exploratum eſt, illum non modò non facturum, ſed etiam ne paſſurum quidem fuiſſe. Sequetur Rufio Veſtorianus, Victor [7] nunquam ſcriptus, cæteri quis non? Cui ſervire ipſi non potuimus, ejus libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in Senatum [8] non venire? Fac id potuiſſe aliquo modo: num, etiam cùm veniſſemus, liberè potuimus ſententiam dicere? nonnè omni ratione veterani, qui armati aderant, cùm præſidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt! illam [9] ſeſſionem Capitolinam mihi non placuiſſe, tu teſtis es. Quid ergo? iſta culpa Brutorum? minimè illorum quidem, ſed [10] aliorum brutorum; qui ſe cautos, ac ſapientes putant: quibus ſatis fuit lætari; nonnullis etiam, gratulari; nullis, permanere. Sed præterita omittamus: iſtos omni curâ præſidióque tueamur; & quemadmodum tu præcipis, contenti Idibus Mart. ſimus: quæ quidem noſtris amicis, divinis viris, aditum ad cælum dederunt; libertatem populo R. non dederunt. Recordare tua: nónne meminiſti clamare te, omnia periiſſe, ſi ille funere elatus eſſet? Sapienter id quidem itaque ex eo quæ manarint vides. Quæ ſcribis Kal. Juniis Antonium de provinciis relaturum, ut & ipſe Gallias habeat, & utriſque dies prorogetur: licebítne decerni liberè? Si licuerit; libertatem eſſe recuperatam lætabor: ſi non licue-

miſi. Sodalitia hominum ex eâdem tribu ad ſacra & epulas, dicebantur *Phatria*, & *Phetria*, ut notavit Mauſſacus ad Harpocration. verbo φράτορες. Poſterior ætas dixit *Frerias*, quæ vox in populari ſermone noſtro vim eandem retinet. Strabo lib. V. narrat, Neapoli, ac vicinis in urbibus, adeóque Puteolis fuiſſe, Græcorum imitatione, *Phratria*. Horum quis Puteolanus mos eſſet, fruſtrà curioſitas inquiret. Tantùm hinc intelligimus, aliqua fuiſſe ridicula, quæ Atticus fuerat cavillatus. De tribulibus conviviis, quæ Romanis id erant, quod Græcis *Phetria*, jocatur Horatius lib. I. ep. XIII. 15. Olivetus.

6. Πολιτικώτερα] Quæ ad Reipublicæ adminiſtrationem magis pertineant.

7. *Nunquam ſcriptus*] Quem Cæſar nunquam in commentariis ſcripſit ſe velle reſtitui. Manut.

8. *Non venire*] Venimus enim coacti ab Antonio conſule. Idem.

9. *Seſſionem*] Moram, & ignaviam. Nam, ſedere, quandoque valet nihil agere, tempus otiosè terere. Idem.

10. *Aliorum bruttorum*] Non M. Bruti, non D. Bruti, ſed aliorum qui verè ſunt bruti, id eſt, inſulſi & ſtupidi. Bos.

licuerit; quid mihi attulerit iſta domini mutatio præter lætitiam, quam oculis cepi juſto interitu tyranni? Rapinas ſcribis [11] ad Opis fieri: quas nos quoque tum videbamus. Næ nos & liberati ab egregiis viris, nec liberi ſumus: ita laus illorum eſt, culpa noſtra. Et hortaris me, ut hiſtorias ſcribam? ut colligam tanta eorum ſcelera, à quibus etiam nunc obſidemur? Poteróne eos ipſos non laudare, qui te [12] obſignatorem adhibuerunt? Nec mehercule me rauduſculum movet: ſed homines benevolos, qualeſcunque ſunt, grave eſt inſequi contumelia. Sed de omnibus meis conſiliis, ut ſcribis, exiſtimo exploratiùs nos ad Kalendas Junias ſtatuere poſſe: ad quas adero, & omni ope, atque operâ enitar, adjuvante me ſcilicet auctoritate tuâ, & gratiâ, & ſumma æquitate cauſæ, ut de Buthrotiis ſenatus-conſultum quale ſcribis, fiat. Quod me cogitare jubes, cogitabo equidem: etſi tibi dederam ſuperiore epiſtolâ cogitandum. Tu autem, quaſi jam recuperatâ Republicâ, [13] vicinis tuis Maſſilienſibus ſua [14] reddis. Hæc armis, quæ, quàm firma habeamus ignoro, reſtitui fortaſſe poſſunt, auctoritate non poſſunt.

11. *Ad Opis*] Antonius Cæſaris pecunias, in Opis templo poſitas, ad ſe tranſtulit. Vide Philipp. I. & II. MANUT.

12. *Obſignatorem*] Ciceroni aliquid teſtamento relictum fuerat à quibuſdam, qui Cæſaris partes fovebant; quod intellexerat ab Attico, qui adhibitus fuerat ad obſignanda eorum teſtamenta. Eo ergo beneficio cùm illis obſtrictus eſſet, non poterat illos in hiſtoriis non laudare, niſi omninò ingratus videri vellet. BOSIUS. Vide ſuprà ep. 3.

13. *Vicinis tuis*] Maſſilienſes vicini dicuntur Attici, vel quòd Atticus prædium aliquod in Allobrogibus aut Gallia propter Maſſilienſium fines poſſideret, vel, quod magis puto, quòd Maſſilienſium legati in viciniâ ædium Attici in urbe verſarentur, & domum conductam haberent. J. F. GRONOV.

14. *Reddis*] Ita de iis ſcribis, quaſi propediem futurum ſit ut illis adempta à Cæſare, ſenatus-conſulto reſtituantur. *Phil.* XIII. 15. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

EPISTOLA brevis, quæ poſtea à te ſcripta eſt, ſanè mihi fuit jucunda. De Bruti ad Antonium, & de ejuſdem ad te 15
literis, poſſe videntur eſſe meliora, quàm adhuc fuerunt. Sed nobis ubi ſimus, & quò jam nunc nos conferamus, providendum eſt. O mirificum Dolabellam meum! jam enim dico

meum; antea, crede mihi, subdubitabam. Magnam [1] ἀναθεώρησιν res habet: [2] de saxo; [3] in crucem; columnam tollere; locum illum sternendum locare. Quid quæris? heroica; sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quæ serpebat in dies, & inveterata, verebar, ne periculosa nostris tyrannoctonis esset. Nunc prorsus assentior tuis literis, speróque meliora: quanquam istos ferre non possum, qui, dum se pacem velle simulant, [4] acta nefaria defendunt. Sed [5] non possunt omnia simul. Incipit res meliùs ire, quàm putaram. Nec verò discedam, nisi cùm tu me id honestè putabis facere posse. Bruto certè meo nullo loco deero: idque etiam si mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter ejus singularem, incredibilémque virtutem. Piliæ nostræ villam totam, quǽque in villa sunt, trado, in Pompeianum ipse proficiscens Kalend. Maiis. Quàm velim Bruto persuadeas, ut Asturæ sit.

1. Ἀναθεώρησιν] Animadversionem.

2. *De saxo*] Subaudi, præcipitare eos, qui Cæsari columnam erexerant. Man.

3. *In crucem*] Tollere. Nam ex illâ seditiosorum manu, qui liberi homines fuerunt, eos Dolabella de saxo Capitolino dejecit: servos in crucem egit. Id.

4. *Acta*] Cæsaris. Idem.

5. *Non possunt*] Explicari eodem tempore omnia non possunt. Idem.

Cicero Attico Sal.

16 QUINTO Non. conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum [1] epicopum has dedi literas, cùm Piliæ nostræ villam ad Lucrinum, villicósque, & procuratores tradidissem. Ipse autem eo die in Pæti nostri [2] tyrotarichum imminebam; perpaucis diebus in Pompeianum: pòst in hæc Puteolana, & Cumana regna renavigaro. O loca cæteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine penè fugienda! Sed ad rem ut veniam, ô Dolabellæ nostri magnam [3] ἀριστείαν! quanta est ἀναθεωρήσεως? Equidem laudare eum & hortari non desisto. Rectè tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. Mihi quidem videtur Brutus noster jam vel coronam auream per forum ferre posse: quis enim audeat violare, propositâ

1. *Epicopum*] Qui remis agitatur.

2. *Tyrotarichum*] Obsonium, ex caseo & salsamentis. Vide *Fam.* IX. 16.

3. Ἀριστείαν] Præclarum facinus.

positâ cruce; aut saxo? praesertim tantis plausibus, tantâ approbatione infimorum? Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. Cupio, cùm Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. Magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule utriusque, me intervenire discenti. Nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magnopere laetemur? Nunquam ille mihi satis laudari videbitur, cùm ita laudabitur, [4] *quomodo nunc est.* Non fidentis hoc testimonium, sed potiùs timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi [5] *κατὰ μίτον* scriberet: à quo adhuc nulla litera est. Vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, cùm cognossem, jucundum putaret fore. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est: nihil enim deesse Ciceroni, cùm ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse. Ad eum scripsi, me tibi mandasse per literas, ut [6] de Montani negotio cum eo loquerere: & velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam; & ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquare. Puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, [7] ne pro se quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quòd curasti, ut antè scirem rectè esse, quàm non bellè fuisse.

4. *Quomodo nunc est*] Verba Leonidae, qui ita scribebat: quomodo nunc est, Cicero filius laudandus est: adhuc laudandus est, adhuc eum non possum non laudare: aut quid simile. Ep. 18. hujus libri, & ep. 17. lib. XV. CORRAD.

5. *Κατὰ μίτον*] Per filum, singillatim.

6. *De Montani negotio*] Quid significet ipse declarat ep. 51. lib. XII. MAN.

7. *Ne pro se &c.*] Puto fore, ut ipse solvat quod Planco debet: non ut Montanus praes pro illo dependat. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

IN Pompeianum veni v Nonas Mai. cùm pridie, ut antea 17
ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavissem. Ibi mihi coenanti literae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal. in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quemadmodum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur. Itaque his de rebùs ex tempore, & coràm. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam: multum profectò proficiam: sed non arbitrantur eum à Capua declina-

 clina-

clinaturum: quò quidem, metuo, ne magno Reipublicæ malo venerit: quod idem L. Cæsari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. Quamobrem ista nobis ad Kal. Jun. tractanda & perficienda sunt. Sed hactenus. Q. filius ad patrem acerbissimas literas misit: quæ sunt ei redditæ, cùm venissemus in Pompeianum: quarum tamen erat caput, *Aquilliam novercam non esse laturum.* Sed hoc tolerabile fortasse: illud verò? *Se ab Cæsare habuisse omnia, nihil à patre, reliqua sperare ab Antonio.* O perditum hominem! sed [1] μελήσει. Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi. Earum exempla tibi misi, non ut deliberarem reddendǽne essent, (planè enim judico esse reddendas) sed quòd non dubito, quin tu idem existimaturus sis. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum videbitur, méque hoc tibi onus imponere patiere. Quæ adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. Librum meum illum [2] ἀνέκδοτον nondum, ut volui, perpolivi. Ista verò, quæ tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen expectant. Ego autem (credas mihi velim) minore periculo existimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuisse, quàm mortuo: ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter. Nunc, quacunque nos commovimus, ad Cæsaris non modò acta, verùm etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. Puto rem meliore loco esse debere.

1. Μελήσει] Ipse viderit, ipse cogitet. 2. Ἀνέκδοτον] Non editum.

CICERO DOLABELLÆ COS. SUO S.

ETSI [1] contentus eram, mi Dolabella, tuâ gloriâ, satísque ex ea magnam lætitiam voluptatémque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quòd vulgò hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causâ in hæc loca veniant; præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, cùm te summis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuò maxi-

1. *Etsi*] Legitur *Fam.* IX. 14.

maximas gratias agant. Negant enim ſe dubitare, quin tu meis præceptis, & conſiliis obtemperans, præſtantiſſimum te civem, & ſingularem Conſulem præbeas. Quibus ego quanquam veriſſimè poſſum reſpondere, te, quæ facias, tuo judicio, & tua ſponte facere, nec cujuſquam egere conſilio: tamen neque planè aſſentior, ne imminuam tuam laudem, ſi omnis à meis conſiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior, etiam quàm ſatis eſt, gloriæ. Et tamen non alienum dignitate tua, quod ipſi Agamemnoni, regum regi, fuit honeſtum, habere aliquem in conſiliis capiendis Neſtorem: mihi verò glorioſum, te juvenem Conſulem, florere laudibus quaſi alumnum diſciplinæ meæ. L. quidem Cæſar, cùm ad eum ægrotum Neapolim veniſſem, quanquam erat oppreſſus totius corporis doloribus, tamen ante, quàm me planè ſalutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cùm tantum vales apud Dolabellam, quantum ſi ego apud ſororis filium valerem, jam ſalvi eſſe poſſemus. Dolabellæ verò tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem, poſt te Conſulem, ſolum poſſumus verè Conſulem dicere. Dein multa de facto, ac de re geſta. Tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil Reipublicæ ſalutarius: atque hæc una vox omnium eſt. A te autem peto, utì me hanc quaſi falſam hereditatem alienæ gloriæ ſinas cernere, méque aliqua ex parte in ſocietatem tuarum laudum venire patiare. Quanquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus ſum) libentiùs omnes meas, ſi modò ſunt aliquæ meæ laudes, ad te transfuderim, quàm aliquam partem exhauſerim ex tuis. Nam cùm te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti; tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut ſcis, M. Brutum, propter ejus ſummum ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem probitatem atque conſtantiam: tamen Idibus Mart. tantum acceſſit ad amorem, ut mirarer locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum acceſſit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe. Quare quid eſt, quòd ego te horter, ut dignitati & gloriæ ſervias? proponam tibi claros

claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quàm te ipsum. Te imitere oportet, tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cùm ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modò non invidiosa, sed etiam popularis esset, & cùm bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortunâ quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine cùm animi, tum etiam ingenii, atque consilii. Legi enim concionem tuam. Nihil illâ sapientius. Ita pedetentim & gradatim tum accessus à te causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur & urbem periculo, & civitatem metu: neque solùm ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes, in te positam esse Remp. tibique non modò tuendos, sed etiam ornandos illos viros, à quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coràm plura propediem, ut spero. Tu, quoniam Remp. nósque conservas, fac, ut diligentissimè te ipsum, mi Dolabella, custodias.

CICERO ATTICO SAL.

18 SÆPIUS me jam agitas, quòd rem gestam Dolabellæ nimis in cælum videar efferre. Ego autem, quanquam sanè probo factum, tamen ut tantopere laudarem, adductus sum tuis unis, & alteris literis. Sed totum se à te abalienavit Dolabella, eâ de causâ, quâ me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem prudentem! Kalend. Jan. debuit; adhuc non solvit, præsertim cùm se maximo ære alieno [1] Faberii manu liberarit, & opem

1. *Faberii*] Fuerat Cæsaris scriba, cujus manu Antonius abutebatur, & pro lubitu mutabat aut addebat in Cæsaris Commentariis: quâ occasione Dolabella magnam partem ejus pecuniæ, quam Cæsar in templo Opis custodiæ causâ deposuerat, accepit, quasi à Cæsare ipsi adscriptam & attributam: cùm tamen id Antonius manu Faberii scribæ effecisset quo collegam magno ære alieno oppressum sibi obnoxium fidúmque faceret. Hinc jocus Ciceronis, Dolabellam se maximo ære alieno Faberii manu liberasse, & *Opem* ab eo petiisse. Meminit ep. 14. lib. XVI. & in Philippicis. POPMA.

opem ab eo petierit. Licet enim jocari, ne me valde conturbatum putes. Atque ego ad eum VIII Idus literas dederam bene manè: eodem autem die tuas literas veſperi acceperam in Pompeiano, ſanè celeriter, tertio abs te die. Sed, ut ad te eo ipſo die ſcripſeram, ſatis aculeatas ad Dolabellam literas dedi: quæ ſi nihil profecerint, puto fore, ut me præſentem non ſuſtineat. Albianum te confeciſſe arbitror. De Petulciano nomine, quòd [2] mihi ſuppeditatus es, gratiſſimum eſt, & ſimile tuorum omnium. Sed ego Erotem ad iſta expedienda factum mihi videbar reliquiſſe: cujus non ſine magna culpa vacillarunt. Sed cùm ipſo videro. De Montano, ut ſæpe ad te ſcripſi, erit tibi tota res curæ. Servius proficiſcens, quòd deſperanter tecum locutus eſt, minimè miror; neque ei quidquam in deſperatione concedo. Brutus noſter, ſingularis vir, ſi in Senatum non eſt Kal. Juniis venturus, quid facturus ſit in foro, neſcio. Sed hoc ipſe meliùs. Ego ex his, quæ parari video, non multum Idibus Martiis profectum judico. Itaque de Græcia quotidie magis & magis cogito. Nec enim Bruto meo, exilium, ut ſcribis ipſe, meditanti, video quid prodeſſe poſſim. Leonidæ me literæ non ſatis delectarunt. De Herode tibi aſſentior. [3] Saufeii legiſſe vellem. Ego ex Pompeiano VI Idus Mai. cogitabam.

2. *Mihi ſuppeditatus es*] Pro, mihi ſuppeditaſti. Si tamen locus vacat mendo. Nam, Suppeditor, cum agendi ſignificatione, inuſitatum. Ideò legendum putabat Montagnanus, *Suppetiatus es*: pro ſubveniſti, opem tuliſti: quo verbo Appuleius uſus eſt. MANUT. Et hic locus à me eſt integer. Quòd tu, inquit, mihi reus debendi ſuppeditatus es in locum Petulcii: & quòd te ipſe delegari ultrò ab ipſo voluiſti in meum commodum, gratiſſimum eſt, *&c.* JUNIUS. Edidit Lamb. *Quod mihi abs te ſuppeditatum eſt*; verùm, ut fatetur ipſe, ex ingenio.

3. *Saufei legiſſe*] Supple, epiſtolam.

CICERO ATTICO SAL.

NON. Mai. cùm eſſem in Pompeiano, accepi binas à te literas, alteras ſexto die, alteras quarto. Ad ſuperiores 19
igitur priùs. Quàm mihi jucundum, opportunè tibi Barnæum literas reddidiſſe. Tu verò cum Caſſio, ut cætera. Quàm commodè autem, quòd id ipſum quod me mones, quatriduo antè ad eum ſcripſeram, exemplúmque mearum literarum ad te miſe-

miseram. Sed cùm Dolabellæ [1] ἀπορίᾳ (sic enim tu ad me scripseras) magnâ desperatione affectus essem; ecce tibi & Bruti, & tuæ literæ. Ille exilium meditari. Nos autem [2] alium portum propiorem huic ætati videbamus : in quem mallem equidem pervehi florente Bruto nostro, constitutáque Republicâ : sed nunc quidem, ut scribis, non utrumvis : assentiris enim mihi, nostram ætatem à castris, præsertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantùm de Clodio rescripsit, meam lenitatem & clementiam & sibi esse gratam, & mihi voluptati magnæ fore. Sed Pansa furere videtur de Clodio, itémque de Dejotaro; & loquitur severè, si velis credere. Illud tamen non bellè, ut mihi quidem videtur, quòd factum Dolabellæ vehementer improbat. [3] De coronatis, cùm sororis tuæ filius à patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Cæsaris causâ; posuisse luctûs gratiâ : postremò, se libenter vituperationem subire, quòd amaret etiam mortuum Cæsarem. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter : ego etiam ad Sicam : tibi hoc oneris non impono : nolo te [4] illum iratum habere. Servii orationem cognosco : in qua plus timoris video, quàm consilii. Sed quoniam perterriti omnes sumus, assentio Servio. Publilius tecum tricatus est. Huc enim Cærellia missa [5] ab istis est legata ad me; cui facilè persuasi, mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modò non lubere. Antonium si videro, accuratè agam de Buthroto. Venio ad recentiores literas : quanquam de Servio jam rescripsi. [6] Me facere magnam [7] πρᾶξιν Dolabellæ. Mihi mehercule ita videtur, non potuisse major tali re, talíque tempore : sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis literis. Tibi verò assentior, majorem πρᾶξιν ejus fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus, velim, sit Asturæ.

1. Ἀπορίᾳ] Defectu solutionis.

2. *Alium portum*] Mors portus proximus senectuti. Bene Cato Senex : *Mors mihi quidem tam jucunda est, ut quo propiùs ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandóque in portum ex longâ navigatione esse venturus.* Popma.

3. *De coronatis*] Suprà, epist. 14.

4. *Illum*] Dolabellam.

5. *Ab istis*] Publilio, matre, & sorore. Missa, ut ageret cum eo de reducendâ Publiliâ. Epist. 43. lib. XIII. & 1. lib. XV. Manut.

6. *Me facere*] Hæc cum interrogatione lego. Respondet enim Attico scribenti, factum illud Dolabellæ eâ potissimum de causâ magnum videri, quòd ipse id laudando magnum faceret. Itáne scribis, inquit, me laudatione meâ magnam facere πρᾶξιν Dolabellæ? Bosius. Interrogandi notâ potuit carere hic locus.

7. Πρᾶξιν] Actionem.

Asturæ. Quod autem laudas me, quòd nihil antè de profectione constituam, quàm, ista quò evasura sint, videro, muto sententiam: neque quidquam tamen antè, quàm te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo: cui quidem ego totam villam, cellámque tradidi; eámque cogitabam v Idus videre. Tu Atticæ salutem dices: nos Piliam diligenter tuebimur.

CICERO ATTICO SAL.

E POMPEIANO navi advectus sum in Luculli nostri hospi- 20
tium vi Idus, horâ ferè tertiâ: egressus autem è navi, accepi [1] tuas literas, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Mai. datas: à Lucullo postridie eâdem ferè horâ, quâ veni, vii Idus Lanuvio datas. Audi igitur ad omnes. Primùm, quæ de re meâ gesta & in solutione, & in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cùm in Pompeiano essem, Misenum venit Antonius: inde antè discessit, quàm illum venisse audissem: à quo in Samnium: vide, [2] quid speres. Romæ igitur de Buthroto. [3] L. Antonii horribilis concio, Dolabellæ præclara. Jam vel sibi habeat nummos, modò numeret [4] Idibus. [5] Tertullæ nollem abortum. Tam enim Cassii sunt jam, quàm Bruti serendi. De [6] regina velim, atque etiam de [7] Cæsare illo. Persolvi primæ epistolæ: venio ad secundam. [8] De quintis, ac Buthroto, cùm venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quòd errare me putas, qui Rempubli-

---

1. *Tuas literas*] Legendum fortè: *duas literas*. Mox enim dicit, *persolvi primæ epistolæ. Venio ad secundam*. Et paulo pòst: *Venio ad tertiam*, quæ videtur fuisse illa, quàm reddidit Lucullus. NIC. RUBENIUS.

2. *Quid speres*] Hoc non Buthrotum, sed ad rempublicam refertur. Nam Antonius cursabat huc illuc, ut agros veteranis divideret, quibus beneficio devinctis uteretur adjutoribus ad omnia. Vide suprà, ep. 17. MANUTIUS.

3. *L. Antonii*] Qui tribunus erat plebis, Marci frater. IDEM.

4. *Idibus*] Quibus fiebat pecuniæ debitæ solutio cum usuris. Horatius: *Omnem relegit Idibus pecuniam*. POPMA.

5. *Tertullæ*] Juniæ Tertiæ, uxoris Cassii, sororis Bruti. IDEM.

6. *Regina*] Cleopatra, suprà, ep 8.

7. *Cæsare*] Quem Cæsarionem Cleopatra vocabat. Dion. lib. XLVII. CORR.

8. *De Quintis*] De Quinto Cicerone patre, inquit, & de Quinto ejus filio, de Buthroto etiam tuo videbo, cùm venero. BOSIUS.

publicam putem pendere è Bruto: ſic ſe res habet. Aut nulla erit, aut ab iſto iſtíſve ſervabitur. Quòd me hortaris, ut [9] ſcriptam concionem mittam; accipe à me, mi Attice [10] καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in quibus ſatis exercitati ſumus. Nemo unquam neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem quàm ſe arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Quid tu Bruto putas, & ingenioſo, & erudito? de quo etiam experti ſumus nuper [11] in edicto. Scripſeram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi ſuum. Quin etiam, cùm ipſius precibus penè adductus ſcripſiſſem ad eum [12] de optimo genere dicendi, non modò mihi, ſed etiam tibi ſcripſit, ſibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare ſine quæſo ſibi quemque ſcribere. *Suam cuique ſponſam, mihi meam; ſuum cuique amorem, mihi meum.* [13] non ſcitè: hoc enim Attilius, poeta duriſſimus. Atque utinam liceat iſti concionari; cui ſi eſſe in urbe tuto licebit, vicimus: ducem enim novi belli civilis aut nemo ſequetur, aut ii ſequentur, qui facilè vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuiſſe meas literas Bruto, & Caſſio gaudeo: itaque iis reſcripſi. Quòd Hirtium per me meliorem fieri volunt: do equidem operam; & ille optimè loquitur: ſed vivit, habitátque cum Balbo, qui item bene loquitur. Quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video: mihi quidem egregiè. Cum Panſa vixi in Pompeiano. Is planè mihi probabat ſe bene ſentire, & cupere pacem. Cauſam armorum quæri planè video. Edictum Bruti & Caſſii probo. Quæris, ut ſuſcipiam cogitationem, quídnam iſtis agendum putem: conſilia temporum ſunt; quæ in horas commutari vides. Dolabellæ & prima illa actio, & hæc contra Antonium concio mihi profeciſſe permultum videtur. Prorſus [14] ibat res. Nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia bonique deſiderant. Epicuri mentionem facis,

9. *Scriptam*] A me, ſed tanquam à Bruto in Capitolio habitam epiſt. 1. & 3. l. XV. vel habendam paulo pòſt. CORRADUS.

10. Καθολικὸν] Regulam generalem.

11. *In edicto*] Brutus edictum compoſuit, quo poſtulavit ab Antonio conſule, ut ſibi & Caſſio prætoribus liceret ab urbe abeſſe: quos leges vetabant. Quibus ille item edicto reſpondit minaci, & contumelioſo. Epiſt. 3. lib. XI. Fam. MANUTIUS.

12. *De optimo*] Titulus libri quem ad Brutum ſcripſit, quíque extat, *Orator*.

13. *Non ſcitè*] Non eleganter.

14. *Ibat res*] Erat, cur bene ſperaremus. Ep. 15. *Incipit res melius ire*. MAN.

cis, & audes dicere, [15] μὴ πολιτεύεσθαι? non te Bruti noſtri vulticulus ab iſta oratione deterret? Q. filius, ut ſcribis, Antonii eſt dextella. Per eum igitur, [16] quod volemus, facilè auferemus. Expecto, ſi, ut putas, L. Antonius [17] produxit Octavium, qualis [18] concio fuerit. Hæc ſcripſi citatim: ſtatim enim Caſſii tabellarius. Eram continuò Piliam ſalutaturus: deinde ad epulas Veſtorii, navicula. Atticæ plurimam ſalutem.

15. Μὴ πολιτεύεσθαι] Accedendum non eſſe ad Rempublicam.

16. *Quod volemus*] Impetrare de Buthroto ab Antonio ep. 23. huj. lib. CORR.

17. *Produxit*] In concionem ut Tribunus plebis, nam Tribuni plebis in concionem, ſæpe producebant (*Orat. in Vatin.*) cùm concionem habere privato non liceret, niſi magiſtratus aliquis dediſſet. Octavium poſtea produxit Canutius Tribunus pl. Dion. lib. XLV. IDEM.

18. *Concio*] Octavii ipſius. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

CUM paulo ante dediſſem ad te Caſſii tabellario literas, V Idus venit noſter tabellarius, & quidem, portenti ſimile, ſine tuis literis. Sed citò conjeci Lanuvii te fuiſſe. Eros autem feſtinavit, ut ad me literæ Dolabellæ perferrentur, non de re mea (nondum enim meas acceperat) ſed reſcripſit ad eas quarum exemplum tibi miſeram, ſanè luculentè. Ad me autem, cùm Caſſii tabellarium dimiſiſſem, ſtatim Balbus. O dii boni, quàm facilè perſpiceres timere otium! & noſti virum: quàm tectus: ſed tamen Antonii conſilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Cæſaris ſancirent: ídque ſe facturos eſſe jurarent, ut rata omnes haberent: eáque Dumviri omnibus menſibus inſpicerent. Queſtus eſt etiam de ſua invidia; eáque omnis ejus oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quæris? nihil ſinceri. Mihi autem non eſt dubium, quin res ſpectet ad caſtra. Acta enim illa res eſt animo virili, conſilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem abſurdius, [1] *Hoc metuere, alterum in metu non ponere*? Quin etiam hoc ipſo tempore multa [2] ὑποσόλοικα. [3] Pontii Neapolitanum:

21

1. *Hoc metuere*] Senarius eſt ex veteri quodam poëta ſumptus, quem Cicero ſæpe adducit ſuppreſſo auctoris nomine. BOSIUS.

2. Ὑποσόλοικα] Subabſurda.

3. *Pontii*] Fuit Pontius Aquila inter Cæſaris conjuratos, qui poſtea Mutinenſi prælio

tanum à matre tyrannoctoni possideri? Legendus mihi sæpius est [4] Cato major, ad te missus. Amariorem enim me senectus facit: stomachor omnia. Sed mihi quidem [5] βεβίωται: viderint juvenes. Tu mea curabis, ut curas. Hæc scripsi, seu dictavi, appositâ secundâ mensâ apud Vestorium. Postridie apud Hirtium cogitabam: & quidem [6] πεντέλοιπον. Sic hominem traducere ad optimates paro. [7] Λῆρος πολύς. Nemo est istorum, qui otium non timeat. Quare talaria videamus. Quidvis enim potiùs, quàm castra. Atticæ salutem plurimam velim dicas. Expecto Octavii concionem, &, si quid aliud; maximè autem ecquid Dolabella [8] tinniat: [9] an in meo nomine tabulas novas fecerit.

prælio cecidit, ut est etiam in epistolâ quâdam Pollionis: *Ibi Hirtium quoque periisse & Pontium Aquilam*, ut hujus fortasse hoc prædium Cæsaris hastæ subjectum sit, quod ille Serviliæ matri Bruti dederit: cui amplissima prædia ex auctionibus hastæ nummo addixit, ut Suetonius tradidit. Ὑπολοιπον nunc, & subabsurdum videatur Ciceroni, Bruti matrem prædia ejus possidere, quem filius præclari illius facinoris socium habuerit. VICTORIUS.

4. *Cato major*] De senectute.

5. Βεβίωται] Vita transacta est.

6. Πεντέλοιπον] *Qui de quinis superest.* Ita vocare Hirtium videtur, qui de quinque Cæsarianis restabat unus, quem ad Optimates traducere posset: quanquam alii aliter. ERNESTUS.

7. Λῆρος πολύς] Nugæ multæ.

8. *Tinniat*] An pecuniam mihi debitam annumeret, quæ tinnire ac sonare solet. J. F. GRONOV.

9. *An in meo nomine*] An propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis novis: quâ creditæ pecuniæ debitoribus condonabantur. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

22 CERTIOR à Pilia factus, mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primùm igitur scire te volui, me hinc Arpinum XVI Kalend. Jun. Eò igitur mittes, si quid erit posthac: quanquam ipse jam jámque adero. Cupio enim antè, quàm Romam venio, odorari diligentiùs, quid futurum sit. Quanquam vereor, ne nihil conjecturâ aberrem: minimè enim obscurum est, quid isti moliantur: (meus verò [1] discipulus, qui hodie apud me cœnat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit:) &, si quæris, (perspexi enim planè) timent

1. *Discipulus*] Hirtius. *Hirtium & Dolabellam dicendi discipulos habes.* Fam. IX. 16.

ment otium: [2] ὑπόθεσιν autem hanc habent, eámque præ ſe ferunt, virum clariſſimum interfectum, totam Rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quæ ille egiſſet, ſimul ac deſiſtemus timere: clementiam illi malo fuiſſe: quâ ſi uſus non eſſet, nihil ei tale accidere potuiſſe. Mihi autem venit in mentem, ſi Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod eſt [3] εὔλογον, certè fore bellum. Hæc me ſpecies cogitatióque perturbat: neque enim jam, [4] quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. Nam apertè lætati ſumus. Deinde habent in ore, nos ingratos. Nullo modo licebit, quod tum & tibi licuit, & multis. [5] Φαινοπροσωπητέον ergo, & [6] ἰτέον in caſtra? millies mori melius, huic præſertim ætati. Itaque me Idus Mart. non tam conſolantur, quàm antea: magnum enim mendum continent. Etſi illi juvenes:

[7] Ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθοῦνται ψόγον.

Sed, ſi tu melius quippiam ſperas, quòd & plura audis, & interes conſiliis; ſcribas ad me velim, ſimúlque cogites, quid agendum nobis ſit ſuper legatione votiva. Equidem in his locis moneor à multis, ne in Senatu Kalend. Dicuntur enim occultè milites ad eam diem comparati, & quidem in [8] iſtos; qui mihi videntur ubivis tutiùs, quàm in Senatu, fore.

---

2. Ὑπόθεσιν] Prætextum, occaſionem.
3. Εὔλογον] Conſentaneum.
4. *Quod tibi tum licuit*] Cæſaris bello, ut neutram partem ſequereris. MANUT.
5. Φαινοπροσωπητέον] Levato velo, poſitâ diſſimulatione, agendum.
6. Ἰτέον] Eundum.
7. Ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς] *Aliis in bonis hanc effugiunt vituperationem.* Hoc dicit: ita de republicâ meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat. MANUT.
8. *Iſtos*] Brutum, & Caſſium.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber XV.

Cicero Attico Sal.

I O FACTUM malè de [1] Alexione! Incredibile est, quantâ me molestiâ affecerit; nec mehercule ex ea parte maximè, quòd plerique [2] mecum: Ad quem igitur te medicum conferes? Quid mihi jam medico? aut si opus est, tanta inopia est? Amorem erga me, humanitatem, suavitatémque desidero. Etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit; cùm hominem temperantem, summum medicum, tantus improvisò morbus oppresserit? Sed ad hæc omnia una consolatio est, quòd eâ conditione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus. De Antonio, jam antea tibi scripsi, non esse eum à me conventum. Venit enim Misenum, cùm ego essem in Pompeiano: inde antè profectus est, quàm ego eum venisse cognovi. Sed casu, cùm legerem tuas literas, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi; & egi: [3] primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde ad summam

1. *Alexione*] Medico, qui perierat.
2. *Mecum*] Loquuntur. Corrad.
3. *Primum quod attinet*] Quod pertinet, ad primum caput epistolæ tuæ, scilicet de re Buthrotia, in eo Hirtius favore & gratiâ nihil mihi concedebat, æquè atque ego curare videbatur. Popma. Eâdem de re suprà, XIV. 20.

ſummam, arbitrum me ſtatuebat non modò hujùs rei, ſed totius Conſulatûs ſui. Cum Antonio autem ſic agemus, ut perſpiciat, ſi in eo negotio nobis ſatisfecerit, totum me futurum ſuum. Dolabellam ſpero domi eſſe. Redeamus ad [4] noſtros; de quibus tu bonam ſpem te ſignificas habere propter [5] edictorum humanitatem. Ego autem perſpexi, cùm à me XVII Kalend. de Puteolano Neapolim Panſæ conveniendi causâ proficiſceretur Hirtius, omnem ejus ſenſum. Seduxi enim, & ad pacem ſum cohortatus. Non poterat ſcilicet negare, ſe velle pacem; ſed non minùs ſe noſtrorum arma timere, quàm Antonii: & tamen utroſque non ſine cauſa præſidium habere; ſe autem utraque arma metuere. Quid quæris? [6] οὐδὲν ὑγιές. De Q. filio tibi aſſentior: patri quidem certè graviſſimæ, & belliſſimæ tuæ literæ fuerunt. Cærelliæ verò facilè ſatisfeci: nec valde laborare mihi viſa eſt: &, ſi illa, ego certè non laborarem. [7] Iſtam verò, quam tibi moleſtam ſcribis eſſe, auditam à te eſſe omnino demiror. Nam quòd eam collaudavi apud amicos; audientibus tribus filiis ejus, & filiâ, [8] οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ: [9] quid eſt hoc? Quid eſt autem, cur ego perſonatus ambulem? parúmne fœda perſona eſt ipſius ſenectutis? Quod Brutus rogat, [10] ut ante Kalendas, ad me quoque ſcripſit: & fortaſſe faciam. Sed planè quid velit, neſcio; quid enim illi afferre conſilii poſſum, cùm ipſe egeam conſilio? & cùm ille ſuæ immortalitati meliùs, quàm noſtro otio conſuluerit? De [11] regina rumor extinguetur. De

4. *Noſtros*] Brutum & Caſſium. MAN.

5. *Edictorum*] Vide *Fam.* XI. 3.

6. οὐδὲν ὑγιές] *Nihil ſinceri.*

7. *Iſtam verò*] Fortaſſe Publiliæ matrem, vel ipſam Publiliam. CORRAD.

8. Οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ] *Non idem ex eodem*: eleganti ſanè ſententiâ. Nam cùm dixiſſet ſe eam mulierem, de quâ hîc agit, apud amicos collaudaſſe, ſtatim ſubjicit ſe eandem probris & maledictis poſteà conſcidiſſe, coram tribus ejus filiis & filiâ. Id enim ſignificare voluit, cùm ait ſe non eadem ex eodem ore efflaſſe. Integrum proverbium non appoſuit, ſed ejus duntaxat partem, omiſſis ſuo more quibuſdam verbis, quæ facilè extrinſecus aſſumi poterant. Explicatè dixiſſet οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐκπνεύσαι, id eſt, non idem ex eodem ore efflavi, ſed pro laudibus probra objeci. Videtur autem alluſum hoc proverbio ad fabulam Æſopicam de Satyro, qui mirabatur ruſticum ex eodem ore calidum & frigidum efflare. BOSIUS.

9. *Quid eſt hoc?*] Hoc additum eſt tanquam ex perſonâ Attici, qui miraturus erat Ciceronem vituperaſſe, quæ paulo antè laudaſſet. Eſt enim improbi viri, quod modo laudaveris, vituperare. IDEM.

10. *Ut ante Kalend.*] Supple, veniam Romam, vel potiùs Lanuvium. CORRAD.

11. *Regina*] Cleopatra. Epiſt. 8. lib. XIV. MANUT.

Flamma, obſecro te, ſi quid potes. Heri dederam ad te literas exiens è Puteolano, diverterámque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. Quin etiam Baulos Cumis eam vidi: venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noſter, matrem efferebat. Manſi igitur eo die in Sinueſſano: atque inde manè poſtridie Arpinum proficiſcens hanc epiſtolam exaravi. Erat autem nihil novi, quod aut ſcriberem, aut ex te quærerem; niſi fortè hoc ad rem putas pertinere: Brutus noſter miſit ad me orationem ſuam, habitam in concione Capitolina; petivítque à me, ut eam [12] nec ambitiosè corrigerem antè, quàm ederet. Eſt autem oratio ſcripta elegantiſſimè ſententiis, verbis, ut nihil poſſit ultrà. Ego tamen, ſi illam cauſam habuiſſem, ſcripſiſſem ardentiùs [13] ὑποθέσεις. Vides, quæ ſit perſona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noſter eſſe vult, & quod judicium habet de optimo genere dicendi, id ita conſecutus eſt in ea oratione, ut elegantius eſſe nihil poſſit. Sed ego [14] ſolus alius ſum; ſive hoc rectè, ſive non rectè. Tu tamen velim orationem legas, niſi fortè jam legiſti, certiorémque me facias, quid judices ipſe. Quanquam vereor, ne cognomine tuo lapſus [15] ὑπεραττικὸς ſis in judicando. Sed ſi recordabere Δημοσθένους fulmina, tum intelliges poſſe & [16] ἀττικώτατα graviſſimè dici. Sed hæc coràm. Nunc nec ſine epiſtola, nec cum inani epiſtola volui ad te Metrodorum venire.

---

12. *Nec ambitiosè*] Eſt, non ambitiosè, nullâ cum adulatione, ſed liberè. Bos.

13. Ὑποθέσεις] Argumenta.

14. *Solus*] Sic vulgati: ſed malunt *totus*, & Malaſpina, & Urſinus, & Grævius.

15. Ὑπεραττικὸς] *Admodum Atticus*: hoc eſt: vereor, ne, quia cognomen tibi eſt Attico, valde propenſus ſis ad ea probanda, quæ ſunt Atticè ſcripta. Nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſuâ ſecutus erat, quam Attici plerique oratores adamaverant, id eſt puram, aptam ad docendum potiùs, quam ad movendum: qualis agnoſcitur in orationibus Lyſiæ. Hunc igitur oratorem & probabat Brutus, & imitabatur: cùm eum Cicero principem poneret, non qui uno in genere excelleret, ut Brutus, Calvus, & alii, qui ſe Atticos eſſe profitebantur, ſed qui parva ſummiſsè, magna graviter, mediocria temperatè poſſet dicere. Qualis Demoſthenes maximè fuerat. Man.

16. Ἀττικώτατα] Maximè Attica.

CICERO ATTICO SAL.

QUINTO decimo Kalendas è Sinuessano proficiscens, cùm 2
dedissem ad te literas, divertissémque à Cumis in Vesciano, accepi à tabellario tuas literas: in quibus nimis multa de Buthroto. Non enim tibi ea res majori curæ aut est, aut erit, quàm mihi. Sic enim decet, te mea curare, tua me. Quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis literis & aliis, sordidè: sed, id quale fuerit, nescio: nihil enim scripsisti. De Menedemo probè. Quintus certè ea dictitat, quæ scribis. Consilium meum à te probari, quòd ea non scribam, quæ tu à me postularis, facile patior; multóque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quæ [1] de legionibus scribis, ea vera sunt. Sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per Senatum speres confici posse. [2] Quod puto, (tantum enim video) non videmur esse victuri. Sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. De Octavii concione idem sentio, quod tu: [3] ludorúmque ejus apparatus, & Matius, ac Postumius mihi procuratores non placent. Saserna collega dignus. Sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minùs otium timent, quàm nos arma. Balbum levari invidiâ per nos velim: sed ne ipse quidem id fieri posse confidit: itaque alia cogitat. Quòd prima disputatio Tusculana te confirmat, sanè gaudeo: neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius. Flamma quòd bene loquitur, non molestè fero. Tyndaritanorum causa, de qua

 tam

1. *De legionibus*] Eas scilicet venire in Italiam accitu Cos. Antonii, & fortasse, bellum bonis facturas. Sex legiones erant in Macedoniâ, (*Appian.* III.) à Cæsare ad bellum Dacicum & Geticum gerendum præmissæ (*Dio*, XLV.) quas ad se Antonius pertraxit. J. F. GRON.

2. *Quod puto*] Totus hic locus sic videtur esse constituendus: *Sed non satis hæc mihi videris tibi persuasisse, qui de Buthrotiis nostris per Senatum speres confici posse, haud puto. Quantum video, non videmur esse victuri. Sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet.* Sententia est, At tu ipse, qui hæc scribis de legionibus, videris mihi ea non credere, speras enim Buthrotios periculo agri sui amittendi liberari posse à Senatu. Id ego minimè spero. Nam quantum prospicere possum nihil est propius, quàm ut pereamus armis Antonii. In hoc si vanus sum vates, tu rem Buthrotiam facilè obtinebis. IDEM.

3. *Ludorum*] Vide *Fam.* XI. 28.

tam laboras, quæ sit ignoro. [4] Hos tamen. [5] Πεντέλοιπον movere ista videntur, in primis erogatio [6] pecuniæ. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. [7] Quos tamen secundos heredes, scire vellem, & diem testamenti.

4. *Hos tamen*] Supple, defendam.
5. Πεντέλοιπον] Suprà, XIV. 21.
6. *Pecuniæ*] Publicæ; quam Antonius erogavit ad arbitrium suum: cùm ea pertineret ad populum Romanum. Manut.
7. *Quos*] Supple, fecerit. Corrad.

Cicero Attico Sal.

3 Undecimo Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. Una erat xv Kal. altera xii data. Ad superiorem igitur priùs. Accurres in Tusculanum, ut scribis: quo me vi Kal. venturum arbitrabar. Quòd scribis parendum victoribus: non mihi quidem, cui sunt multa potiora. Nam illa, quæ recordaris [1] Lentulo & Marcello Coss. facta in æde Apollinis; nec causa eadem est, nec simile tempus; præsertim cùm [2] Marcellum scribas, aliósque discedere. Erit igitur nobis coràm odorandum, & constituendum, tutóne Romæ esse possimus. [3] Novi conventus habitatores sanè movent. In magnis enim versamur angustiis. Sed sint ista parvi. Quin & majora contemnimus. Calvæ testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. [4] Tabula Demonici quòd tibi curæ est, gratum. De [5] Mario scripsi jam pridem ad Dolabellam accuratissimè; modò redditæ literæ sint. Ejus causâ & cupio, & debeo. Venio [6] ad propiorem. Cognovi de Alexione, quæ desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio quàm est, volo pejus esse. De Quinto filio scribis, ut [7] ἰλιάς. De patre coràm agemus.

1. *Lentulo & Marcello Coss.*] Illa quæ acta sunt Lentulo & Marcello Consulibus non debent in exemplum trahi, ut Romam omnes boni veniant, & Senatus-consulto facto negotium dent Consulibus, ut videant, ne quid Respublica detrimenti capiat, quod actum est initio belli civilis illis Consulibus. Bosius.
2. *Marcellum*] Consularem. Corrad.
3. *Novi*] Intelligit colonias proximis superioribus diebus ab Antonio in agrum Campanum deductas. Philipp. 2. Man.
4. *Tabula*] Auctionaria.
5. *Mario*] Hic est M. Marius, de quo ep. 9. lib. II. ad Q. fr. & Fam. VII. 1. Man.
6. *Ad propiorem*] Epistolam.
7. Ἰλιάς] Concisè dictum est pro ,

ἰλιάς

agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio juvare: cujus de oratiuncula idem te, quod me, sentire video: sed parum intelligo, quid me velis scribere, quasi à Bruto habitâ oratione, cùm ille ediderit. Quî tandem convenit? an sic ut in tyrannum jure optimo cæsum? multa dicentur, multa scribentur à nobis; sed alio modo & tempore. De sella Cæsaris [8] bene tribuni. Præclaros [9] etiam XIV ordines. Brutum apud me fuisse gaudeo: modò & libenter fuerit, & sat diu.

ἰλιὰς κακῶν. Significat enim à Q. filio *Iliadem* malorum proficisci. Notum est proverbium ἰλιὰς κακῶν. BOSIUS.

8. *Bene tribuni*] Rectè factum à tribunis, qui Cæsaris sellam in spectaculis apponi vetuerunt. Quanquam vetuisse Antonium consulem, non tribunos, Appianus tradit: sed credendum potiùs Attico præsenti. De hac sella, Suetonius sic: *Ampliora humano fastigio sibi decerni passus est, sedem auream in curiâ, & pro tribunali tensam, & ferculum Circensi pompa.* MANUT.

9. *Etiam* XIV. *ordines*] Equites in theatro studium erga rempublicam significantes. Hi enim in XIV. ordinibus sedebant ex lege Roscia theatrali. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

DECIMO Kalend. horâ VIII ferè à [1] Q. Fufio venit tabellarius: nescio quid ab eo literularum, uti me sibi restituerem, sanè insulsè, ut solet: nisi fortè, quæ non ames, omnia videntur insulsè fieri. Scripsi ita, ut te probaturum existimem. Mihi duas à te epistolas reddidit, unam XI, alteram X. Ad recentiorem priùs. [2] Et legio? rem laudo. Si verò etiam Carfulenus, [3] ἄνω ποταμῶν. Antonii consilia narras turbulenta: atque utinam potiùs per populum agat, quàm per Senatum; quod quidem ita credo. Sed mihi totum ejus consilium ad bellum specta- — 4

---

1. *Q. Fufio*] Caleno, Ciceronis inimico jam inde à temporibus Clodianis. Asconius in Milonianâ. Posteà Ciceroni, acerbè Antonium in senatu accusanti, non minùs acerbâ oratione respondit, quam recitat Dio libro XLVI. MANUT.
Hic *Fufium* dicit, quem alii *Fusium*.

2. *Et legio*] Iis Cicero respondet, quæ Atticus ei scripserat de legionis cujusdam ab Antonio ad Octavium defectione: & quia mox Carfuleii mentionem facit, puto legionem Martiam significari, cui in bello Mutinensi præfuisse Carfuleium scribit Appianus lib. III. bell. civil. Bos.

3. Ἄνω ποταμῶν] Supple, ex Euripide, ἱερῶν χωροῦσι παγαί, *sursum fluminum sacrorum feruntur fontes.* Si Carfuleius quoque relicto Antonio ad Octavium transivit, omnia in contrarium feruntur. Nam Carfuleius amicissimus fuerat Antonio. Itaque non minùs mirum videbatur eum ab illo descivisse, quàm flumina sursum versùs relabi. IDEM.

ſpectare videtur, ſi quidem D. Bruto provincia eripitur. Quoquo modo ego de [4] illius nervis exiſtimo, non videtur fieri poſſe ſine bello. Sed non cupio, quoniam [5] cavetur Buthrotiis. [6] Rides? At ego doleo, non mea potiùs aſſiduitate, diligentiâ, gratiâ perfici. Quod ſcribis te neſcire, quid noſtris faciendum ſit: jam pridem me illa [7] ἀπορία ſollicitat. Itaque ſtulta jam Iduum Martiarum eſt conſolatio. Animis enim uſi ſumus virilibus; conſiliis, mihi crede, puerilibus. Exciſa enim eſt arbor, non evulſa: itaque quàm fruticetur, vides. Redeamus igitur, quoniam ſæpe uſurpas, ad Tuſculanas diſputationes. [8] Saufeium per te celemus: ego nunquam indicabo. Quòd te à Bruto ſcribis; ut certior fieret, quo die in Tuſculanum eſſem venturus: ut ad te antè ſcripſi, VI Kal. & quidem ibi te quamprimùm pervidere velim. Puto enim nobis Lanuvium eundum, & quidem non ſine multo [9] ſermone: ſed [10] μελήσει. Redeo ad ſuperiorem: ex qua prætereo illa prima de Buthrotiis: quæ mihi ſunt incluſa medullis; ſit modò, ut ſcribis, locus agendi. De oratione Bruti prorſus [11] contendis, cùm iterum tam multis verbis agis. Egóne ut eam cauſam, quam is ſcripſit? ego ſcribam non rogatus ab eo? nulla [12] παρεγχείρησις fieri poteſt contumelioſior. At, inquis, [13] Ἡρακλείδειον aliquod. Non recuſo id quidem; ſed & componendum argumentum eſt, & ſcribendi expectandum tempus maturius. Licet enim de me, ut libet, exiſtimes (velim quidem quàm optimè) ſi hæc ita manent, ut videntur (feres quod dicam) me Idus Martiæ non delectant. Ille enim

4. *Illius*] D. Bruti.

5. *Cavetur*] Illud *cavetur* Mongaltus intelligit ſenſu Juriſconſultorum, cenſétque Atticum ſcripſiſſe Ciceroni, auctorem ſibi eſſe Antonium ac ſpopondiſſe, quamvis irrita fierent acta Cæſaris, ratum tamen fore id, quod Buthrotio de agro edixerat. Videtur hæc interpretandi ratio cum iis, quæ ſequuntur, meliùs convenire, quàm Manutiana, vel Gronoviana. Hîc verò quis Boſianam ferat? OLIVET.

6. *Rides?*] Hoc fingitur dici ab Attico. Sanè non poterat malle Cicero, Galliam in M. Antonii, quàm in D. Bruti poteſtate eſſe. Quare hoc uno verbo ſignificat, neque loqui ſe ſeriò, neque ſerium ſatis videri, quod agebat Atticus, qui Antonio, de Buthrotiorum ſecuritate, mallet credere, quàm Senatui. IDEM.

7. Ἀπορία] Dubitatio.

8. *Saufeium*] Tuâ cauſâ, inquit, quoniam videri non vis ab Epicuri ſectâ deficere, Saufeium Epicureum celemus, tibi valde probari Tuſculanas. BOSIUS.

9. *Sermone*] Dabit enim ſermonem hic meus cum Bruto congreſſus. MANUT.

10. Μελήσει] Curæ erit.

11. *Contendis*] Fortaſſe, *contundis*.

12. Παρεγχείρησις] *Molitio in opere alieno*. Vide Turneb. Adverſ. XII. 11.

13. Ἡρακλείδειον] Opus ſimile iis quæ ſcripſit Heraclides Ponticus.

enim [14] nunquam revertiſſet: nos timor confirmare ejus acta non coëgiſſet: [15] aut (ut in Saufeii eam, relinquámque Tuſculanas diſputationes, ad quas tu etiam Veſtorium hortaris) ita gratioſi eramus apud illum, quem dii mortuum perdant, ut noſtræ ætati, quoniam interfecto domino liberi non ſumus, non fuerit dominus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede: ſed jam ſcripſeram; delere nolui. De Menedemo, vellem verum fuiſſet. De regina, velim verum ſit. Cætera coràm, & maximè, quid noſtris faciendum ſit; quid etiam nobis, ſi Antonius militibus obſeſſurus eſt Senatum. Hanc epiſtolam ſi illius tabellario dediſſem, veritus ſum, ne ſolveret: itaque miſi deditâ operâ: erat enim reſcribendum tuis. Quàm vellem, Bruto ſtudium tuum navare potuiſſes! ego igitur ad eum literas. Ad Dolabellam Tironem miſi cum mandatis, & literis. Eum ad te vocabis; &, ſi quid habebis, quod placeat, ſcribes. Ecce autem de traverſo L. Cæſar, ut veniam ad ſe, rogat, in [16] Nemus; aut ſcribam, quo ſe venire velim: Bruto enim placere, ſe à me conveniri. O rem odioſam & inexplicabilem! puto me ergo iturum, & inde Romam; niſi quid mutaro. Summatim adhuc ad te: nihil dum enim à Balbo: tuas igitur expecto, nec actorum ſolùm, ſed etiam futurorum.

---

14. *Nunquam revertiſſet*] Plerique ſic intelligunt, quaſi dicat Cicero: Nolim id actum eſſet, quod Idibus Martiis, interfecto Cæſare; eo enim ſine cæde & ſanguine caruiſſemus, quippe nunquam é Parthico, quod meditabatur, bello revertiſſet. At quàm inconſideratè id dixiſſet? Quis de futuro eventu eum præmonuerat? Aliud ergo voluit, atque huic loco petenda lux eſt ex illo: *uſi ſumus conſiliis puerilibus: exciſa eſt arbor, non evulſa.* Si prudenter, inquit, feciſſent conjurati, Antonium ſimul cum Cæſare ſuſtuliſſent: quod ſi factum eſſet, nunc in Antonio Cæſarem non haberemus, quaſi ab inferis reverſum. Legunt alii, *revixiſſet*, ſenſu eodem. Fortaſſe dixit *revertiſſet*, quoniam fama tum erat, Antonium reverti Romam cum ingentibus copiis, ut Gallias ſibi à Senatu extorqueret. MONGALT.

15. *Aut (ut in Saufeii*] Aut, ſi tollere nolebant Antonium, Cæſarem non debebant: ut enim in Saufeii Epicureorúmque ſectam abeam, qui dominatum ferre & ſervire malunt quàm mori, relinquámque Tuſculanas diſputationes, quæ docent mortem eſſe ſervituti anteponendam, ita gratioſi eramus apud illum, ut noſtræ ſenectuti, ſiquidem dominum habituri eſſemus, non fuerit dominus ille fugiendus. POPMA.

16. *Nemus*] Locum intelligit Dianæ ſacrum in agro Aricino. Eo loco prædium habuit C. Cæſar, quod inde Nemorenſe dicebatur. BOSIUS.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

5 A BRUTO tabellarius rediit : attulit & ab eo, & Cassio. Consilium meum magnopere exquirunt : Brutus quidem, [1] utrum de duobus. O rem miseram! planè non habeo quid scribam. Itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, scribe quæso. Cassius verò vehementer orat ac petit, ut Hirtium quàm optimum faciam. Sanum putas? [2] ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς Epistolam tibi misi. Ut tu de provincia Bruti, & Cassii per senatus-consultum, ita scribit & Balbus & Hirtius. Qui quidem, se [3] actutum: etenim jam in Tusculano est: mihíque, ut absim, vehementer auctor est: & ille quidem periculi causâ; quod sibi etiam fuisse dicit. Ego autem, etiam ut nullum periculum sit: tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar ejus secundis rebus non delectari, ut mihi causa sit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro autem noster ad me epistolam misit, sibi à nescio qui missam, (nomen enim delerat) in qua scriptum erat, veteranos eos, qui [4] rejiciantur (nam partem esse dimissam) improbissimè loqui; ut magno periculo Romæ sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. Qui porrò noster itus, reditus, vultus, incessus inter istos? Quòd si, ut scribis, L. Antonius [5] in Decimum, reliqui in [6] nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi verò deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modò

---

1. *Utrum de duobus*] Utrùm Romam eant ut in Senatu Kal. Jun. adsint, an in iisdem locis maneant periculi causâ, de quo mox infrà. POPMA.

2. Ὦ γναφεὺς ἀνθρακεύ.] *Fullo carbonarius.* Fullones è vestibus sordidis candidas faciunt; carbonarii autem nigri & sordidi sunt. Si igitur fullo idem sit carbonarius, frustrà in vestibus purgandis laborabit. Hinc proverbium est γναφεὺς ἀνθρακεύς in eum, qui cùm rem meliorem reddere studet, eam deteriorem facit. ERN.

3. *Se actutum*] Ἐλλειπτικῶς dictum est, pro, *qui quidem ait se actutum*, & statim iturum quò decrevit. Ideò mox subjicit, *etenim jam in Tusculano est*. BOSIUS. Alii, *Se acturum*. Hirtius promisit se acturum ut illud S. C. fiat de provincia Bruto & Cassio mandanda. POPMA.

4. *Rejiciantur*] A portione publici agri. Fam. ep. 2. lib. XI. MANUT.

5. *In Decimum*] In D. Brutum mittitur, vel proficiscitur. CORR.

6. *Nostros*] Hac voce semper M. Brutum, & C. Cassium designat, ut epistolâ 4, *Scribis te nescire, quid nostris faciendum sit.* Item epist. 1. lib. XIV. & 6. hujus libri. MANUT.

modò florui cum summa, verùm etiam servivi cum aliqua dignitate: nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quàm istuc non venire.

CICERO ATTICO SAL.

CUM ad me Brutus noster scripsisset & Cassius, ut Hirtium, 6
quem adhuc bonum fuisse sciebant. neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem, (Antonio est enim fortasse iratior, causæ verò amicissimus) tamen ad eum scripsi, eique dignitatem Bruti, & Cassii commendavi. Ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si fortè idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne fortè ipsi nostri plus animi habeant, quàm habent.

HIRTIUS CICERONI SUO, S.

RURE *jam redierim, quæris; an ego, cùm omnes caleant, ignaviter aliquid faciam.* [1] *Etiam ex urbe sum profectus: utilius enim statui abesse. Has tibi literas exiens in Tusculanum scripsi. Noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. Nihil enim jam video opus esse nostrâ curâ; quoniam* [2] *præsidia sunt in tot annos provisa. Brutus, & Cassius utinam, quàm facilè à te de me impetrare possint, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium!* [3] *Cedentes enim hæc ais scripsisse: quò? aut quare? Retine, obsecro te, Cicero, illos: & noli sinere hæc omnia perire, quæ funditus mediusfidius rapinis, incendiis, cædibus pervertuntur. Tantùm, si quid timent, caveant: nihil præterea moliantur. Non mediusfidius acerrimis consiliis plus quàm etiam inertissimis, dum modò diligentibus, consequentur. Hæc enim, quæ fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione præsentes ad nocen-*

1. *Etiam ex urbe*] Hoc vult dicere: non solùm, mi Cicero, rure jam redii, sed etiam, postquàm redii, ex urbe sum profectus. CORRAD.

2. *Præsidia*] Præsidia vocat magistratus quos Cæsar, paucis diebus antequàm occideretur, designaverat in biennium, ut scribit Cicero lib. XIV. ep. 6. & Dio lib. XLII. sed Appianus lib. III. in quinquennium. Cui videtur Hirtius hic consentire. POPMA.

3. *Cedentes*] Discedentes. CORRAD.

nocendum habent vires. Quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare, ídque confirmavi. Hoc qualecunque esset, te scire volui. Obsignatâ jam epistolâ, Balbus ad me, Serviliam rediisse, confirmare non discessuros. Nunc expecto à te literas.

CICERO ATTICO SAL.

7 GRATUM, quòd mihi epistolas: quæ quidem me delectarunt, in primis [1] Sexti nostri. Dices, quia te laudat. Puto mehercule id quoque esse causæ; sed tamen etiam ante quàm ad eum locum veni, valde mihi placebat, cùm sensus ejus de Republica, tum scribendi cura. Servius verò pacificator cum librariolo suo videtur obiisse [2] legationem, & omnes [3] captiunculas pertimescere. Debuerat autem, [4] *non ex jure manu consertum*; sed quæ sequuntur. Tu quoque scribes.

1. *Sexti*] Sexti Peducæi. POPMA.
2. *Legationem*] Cùm hunc, & illum conveniat pacis causâ, quasi legationem hac de re susceperit. MANUT. Ironicè: non enim erat legatus. POPMA.
3. *Captiunculas*] Ut Jurisconsultus.
4. *Non ex jure*] Ennii versus: *Non ex jure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt, regnúmque petunt, vadunt solidâ vi.* Quos versus apud Gellium licet videre lib. XX. cap. 6. & Orat. pro Murena. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

8 POST tuum discessum binas à Balbo, nihil novi: itémque ab Hirtio; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. Expectat animus, quídnam agant [1] de Kal. Martiis. Misi igitur Tironem, & cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares literas: atque etiam scripsi ad Antonium

1. *De Kal. Martiis*] De eo, quod eo die agere decreverunt. Sed locum hîc esse Kalendis *Martiis* non video: *Juniis* posset esse: quibus futurum erat, ut ageretur in senatu de commodis veteranorum. Vide *Fam.* XI, 2. MANUT. Assentiunt Corradus, Popma, Mongaltus: Itaque tollatur extrema vox, quæ locum hunc videtur occupasse, quòd è verbo sequenti litera *M.* accreverit, & librarius *Mart.* descripserit.

nium de legatione: ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. Quòd autem aditus ad eum difficilior esse dicitur; scripsi ad [2] Eutrapelum, ut is ei meas literas redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est votiva: sed licet uti [3] utrâque. De te, quæso, etiam atque etiam vide. Velim possis coràm: si minùs possis, literis idem consequemur. Græceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. Id quidem mihi non videbatur; sed cavendum tamen, villæque plures [4] videndæ. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

2. *Eutrapelum*] P. Volumnium.

3. *Utrâque*] Et votivâ & provinciali à Dolabellâ. Vide infrà ep. 11. POPMA.

4. *Videndæ*] Hoc est, villæ plures, in quibus latere, & hominum armatorum vim effugere possimus, providendæ, & quærendæ. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

TERTIO Nonas vesperi à Balbo redditæ mihi literæ, fore 9
Nonis Senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum, & ad urbem mittendum curarent. O rem miseram! primùm ullam [1] ab istis; dein, si aliquam, hanc [2] legatariam provinciam: atque haud scio an melius sit, quàm [3] ad Eurotam sedere. Sed hæc casus gubernabit. Ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis, & reliquis Prætoriis provinciæ decernantur. Hoc certè melius, quàm illa [4] Persice porticus. [5] Nolo enim Lacedæmonem longinquam Lanuvium existimari. Rides,

1. *Ab istis*] Antonio, & Cæsarianis.

2. *Legatariam*] Per contemptum; quòd quasi legati ad curandum frumentum mitterentur. Scribit Appianus libro III. senatum Bruto & Cassio timentem, demandato rei frumentariæ munere, honestè illos amandasse. MANUT.

3. *Ad Eurotam*] Usque eò legatariam istam provinciam parvi facio, ut nesciam, utrùm eâ sit meliùs uti, quàm prorsùs nihil agere, & Lanuvii sedere. Lanuvii enim erat Brutus. *Eurotam*: fluvium Laconiæ, Lanuvii pictum in porticu, quæ Persice dicebatur, fortasse quòd in ea simulacrum pugnæ fuerit, quâ Persæ à Græcis cæsi sunt. IDEM.

4. *Persice porticus*] Porticus quam in Lanuvianâ villâ extruxerat Brutus, ubi & aut Eurotam pictum habebat, aut rivulum quendam illam villam irrigantem, quem Eurotam dixit. GRÆVIUS.

5. *Nolo enim*] Quia Eurotam nominavi, fortasse poteras accipere de Lacedæmone, quam præterfluit Eurotas: ideò addidi de Persice porticu: ut intelligeres, me de Eurotâ picto locutum, & Lanuvium significare. MANUT.

des, inquies, in talibus rebus? quid faciam? plorando fessus sum. Dii immortales! quàm me conturbatum tenuit epistolæ tuæ prior pagina! Quid autem iste in domo tua [6] casus armorum? sed hunc quidem nimbum citò transiisse lætor. Tu quid egeris tuâ cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum [7] legatione, vehementer expecto. Est enim inexplicabilis. Ita circumsedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti literæ, quas ostendit à te lectas, ita perturbarunt, ut, quanquam antè egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. Sed plura, cùm ista cognôro. Hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat, eóque minùs, quòd dubitabam, tu has ipsas literas essésne accepturus. Erat enim incertum, visurúsne te esset tabellarius. Ego tuas literas vehementer expecto.

6. *Casus armorum*] Rixam significat nescio quam in Attici domo ortam, ita, ut ad arma ventum sit. MANUT.

7. *Legatione*] Est *legatio*, ut *provincia*, negotii cujuslibet, privati an publici procuratio, vel aliunde commissa, vel sponte suscepta. *Consiliari* non est dare consilium, sed consultare, deliberare. Quòd neglexerint hæc interpretes, (non enim ignorasse puto) falsam Ciceroni sententiam affinxere: quasi constituisset Atticus, legationis specie, ab Urbe discedere: quâ de re dicat Cicero, difficile esse, ut quis ei dare consilium possit. Qui sic sentiunt, intelligere non videntur nisi legationem liberam, quæ senatoribus dabatur extra Italiam abeuntibus. At senator Atticus non erat. Aliena est igitur explicandi hæc ratio. Aptiorem suggerit Mongaltus, quem sequor. Atticum invitarat Brutus in suum Lanuvinum ad consiliandum cum amicis. Hæc illa est legatio & provincia tristis, difficilis, *inexplicabilis*. Anteà cùm esset rogatus, ut Brutum eâdem de causâ conveniret, *O rem*, inquit, suprà epist. 4. *odiosam & inexplicabilem!* Sine Attico deliberarunt alii. Fuit enim ab coitionibus ejusmodi semper alienus, ut locuples auctor narrat in ipsius vitâ Cornelius Nepos, cap. 8. OLIVETUS.

CICERO ATTICO SAL.

10 O BRUTI amanter scriptas literas. O iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? ut [1] beneficio istorum utatur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec jam possunt. Age, quiescant auctoribus nobis? quis incolumitatem præstet. [2] Si verò aliquid de Decimo gravius;

1. *Beneficio*] Provinciâ legatariâ. Ep. 8. hujus libri, & ep. seq. CORRAD.

2. *Si verò*] Si Antonius graviùs consulat in Decimum Brutum, ut si eripiat provinciam Galliam, quemadmodum paullo pòst tentavit, Mutinam obsidendo. J. F. GRONOV.

vius; [3] quæ nostris vita, etiam si nemo molestus sit? [4] Ludos verò non facere, quid fœdius? Frumentum imponere, quæ est alia [5] Dionis legatio? aut quod munus in Republica sordidius? Prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant. Sed possim id negligere proficiens. Frustrà verò quid [6] ingrediar? [7] Matris consilio cùm utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? Sed tamen cogitabo, quo genere utar literarum; nam silere non possum. Statim igitur [8] mittam vel Antium, vel Circæos.

3. *Quæ nostris vita*] Quamvis nemo molestus sit Bruto & Cassio nostris, quàm turpis tamen futura est eorum vita, si opem non ferant Decimo. Bosius.

4. *Ludos verò non facere*] Brutum Prætorem, ad quem hoc pertinet, ut etiam posteà cùm in urbe esse non posset, absens fecit curante C. Antonio. Ep. seq. Appianus lib. III. Popma.

5. *Dionis legatio*] Proverbii formam habet de beneficio aut honore in contumeliam collato: natum à facto Dionysii tyranni, qui Dionem familiarem suum specie legationis in exilium misit, cùm tamen eum non in exilium à se missum, sed secessum quæsivisse diceret, ut refert Plutarchus & Nepos. Hinc Cicero: Illa curatio frumenti mandata Bruto & Cassio, ut quasi in exilium missi procul à republicâ absint, non est alia quam Dionis legatio. Idem.

6. *Ingrediar*] Ad dandum consilium.

7. *Matris*] Serviliæ, quæ & amica Cæsaris fuerat, & Cæsarianis favebat.

8. *Mittam*] Literas vel Antium, vel Circæos: nam alterutro in loco futuri erant Brutus, & Cassius. Manut.

Cicero Attico Sal.

Antium veni ante vi Kal. Bruto jucundus noster adventus. Deinde, multis audientibus, Serviliâ, Tertullâ, Porciâ, quærere, quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse jam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvos esse: in eo etiam ipsi Reipublicæ esse præsidium. Quam orationem cùm ingressus essem, Cassius intervenit. Ego eadem illa repetivi. Hoc loco, fortibus sanè oculis, Cassius (Martem spirare diceres) se in Siciliam non iturum. [1] Egóne, ut beneficium, II

1. *Egone*] Egóne, Cassius aiebat, ut quæ contumelia est, eam beneficii loco ponam? Clariùs explanemus. Si hac, inquit, frumentariâ uterer curatione, quodam modo fateri viderer, beneficium mihi esse datum, cùm ego ita sentiam, tam sordido munere demandato, non datum beneficium, sed impositam contumeliam. Manut.

cium, accepiſſem contumeliam? Quid ergo agis? inquam. At ille, in Achaiam ſe iturum. Quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, ſi tibi videtur. Mihi verò minimè: tutò enim non eris. Quid ſi poſſem eſſe? placerétne? [2] Atque ut omnino; neque nunc, neque ex Prætura in provinciam ires: ſed auctor non ſum, ut te urbi committas. Dicebam ea, quæ tibi profectò in mentem veniunt, cur non eſſet tutò futurus. Multo inde ſermone querebantur, atque id quidem Caſſius maximè, amiſſas occaſiones; [3] Decimúmque graviter accuſabat. Ego negabam oportere præterita: aſſentiebar tamen. Cúmque ingreſſus eſſem dicere, quid oportuiſſet, nec verò quidquam novi, ſed ea, quæ quotidie omnes; nec tamen illum locum attingere, [4] quemquam præterea oportuiſſe tangi; ſed Senatum vocari, populum ardentem ſtudio vehementiùs incitari, totam ſuſcipere Rempublicam: exclamat [5] tua familiaris? *Hoc verò neminem unquam audivi.* [6] Ego repreſſi. Sed & Caſſius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur ſe curaturam, ut illa frumenti curatio de ſenatus-conſulto tolleretur) & [7] noſter citò dejectus eſt de illo inani ſermone: velle enim ſe dixerat. Conſtituit igitur, ut ludi, abſente ſe, fierent ſuo nomine. Proficiſci autem mihi in Aſiam videbatur ab Antio velle. Ne multa; nihil me in illo itinere, præter conſcientiam, delectavit. Non enim fuit committendum, ut ille ex Italia priùs, quàm à me conventus eſſet, diſcederet. Hoc dempto munere amoris atque officii, ſequebatur, ut mecum ipſe:

H[c]

---

2. *Atque ut omnino*] Reſpondet Ciceto: Si tutò potes, omninò mihi placet te Romæ eſſe, non modò nunc, ſed & pòſt cùm præturâ fueris in urbe defunctus, mallem te Romæ manere, quàm in provinciam ire, quia tuâ operâ, & conſilio eget reſpublica. Quamvis autem ſic ſentiam, tibi tamen auctor non ſum, ut nunc urbem ingrediaris. GRÆV.

3. *Decimúmque graviter accuſabat*] Manutius accuſatum putat, quòd cùm & Galliam provinciam, & in ea tres legiones haberet, otioſus nihil pro Republicâ moliretur. Verùm accuſandi cauſa fuit, quòd, ut narrat Velleius Paterculus II. 58, Caſſio *repugnaverat* cenſenti interimendum eſſe ſimul cum Cæſare Antonium. Atque idcircò negabat Cicero, oportere præterita refricari. MONG.

4. *Quemquam præterea*] Id eſt, Antonium præter Cæſarem, oportuiſſe occidi. LAMBINUS.

5. *Tua familiaris*] Servilia. CORRAD.

6. *Ego repreſſi*] Vel, ego Cicero repreſſi Serviliam ita exclamantem: vel, ego Servilia repreſſi Brutum, & Caſſium id, quod dicis Cicero, facere volentes. CORRAD. Puto ſupplendum *me*. Ut ſe dicat Cicero cum muliere contendere noluiſſe, & ſe cohibuiſſe. MALASP.

7. *Noſter*] Brutus. *Inani ſermone*: Cùm dixit, ſe Romam iturum. *Velle enim ſe dixerat*: Uti Aſiaticâ curatione frumenti. MANUT.

[8] Ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν θεοπρόπε;

Prorsus dissolutum offendi navigium, vel potiùs dissipatum. Nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minùs, evolare hinc; ídque quamprimùm, ubi

[9] *Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.*

Sed heus tu, ne fortè sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IV Nonas [10] April. Id mihi heri vesperi nuntiatum est. Votiva ne tibi quidem placebat. Etenim erat absurdum, quæ, [11] si stetisset Respublica, vovissem; ea me, eversâ illâ, vota dissolvere: & habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Julia; nec facilè addi potest ad hoc genus legationis, ut, cùm velis, introire, exire, liceat. Quod nunc mihi additum est. Bella est autem hujus juris [12] quinquennii licentia. Quanquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. Sed [13] βλάσφημα mittamus.

8. Ἡ δεῦρ' ὁδὸς] *Iter hoc susceptum cui tibi usui nunc est, age, dic tu, qui oraculum consulis.* Senarius poetæ nescio cujus.

9. *Nec Pelopidarum*] Suprà, XIV. 12.

10. *April.*] Ut minùs sincerum sustulerim libenter. Nonas Apriles futuras Cicero expectaturus non erat, qui statim cuperet navigare. MALASP. Et hanc vocem delendam censet Corradus. Neque enim Cicero mensem nominabat semper: quem supplere cùm vellent librarii, turpiter se dederunt. Vide suprà, epist. 8. OLIVETUS.

11. *Quæ si stetisset Respublica*] Vota pro salute reipublicæ etiam privati suscipiebant, ut Cicero hìc scribit vota à se facta sub hac formulâ, *Si respublica stetisset*: quæ cùm respublica non staret, sed eversa planè esset, dissolvere absurdum erat. Sed ut plurimum magistratus publico decreto pro salute reipublicæ vota diis nuncupabant in hæc verba: *Si eodem statu respublica staret, Si in decem annos respublica in eodem stetisset statu.* Quæ refert Livius. POPMA.

12. *Quinquennii licentia*] Ut legatus per quinquennium abesse possim. MAN.

13. βλάσφημα] Quæ mali sunt ominis.

CICERO ATTICO SAL.

BENE mehercule de Buthroto. At ego Tironem ad Dolabellam cum literis, quia jusseras? miseram. Quid nocet? De nostris autem [1] Antiatibus satis videbar planè scripsisse, ut non dubitares, essent quin otiosi futuri, usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur: eam Servilia 12

1. *Antiatibus*] Bruto, & Cassio.

vilia sublaturam ex senatus-consulto se esse dicebat. Noster verò [2] καὶ μάλα σεμνὸς, in Asiam, postea quàm mihi est assensus tutò se Romæ esse non posse. Ludos enim absens facere malebat: navigia colligebat: erat animus in cursu. Interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturæ. L. quidem Antonius liberaliter literis sine cura me esse jubet. Habeo unum beneficium: alterum fortasse, [3] ni in Tusculanum venerit. O negotia non ferenda! quæ feruntur tamen. [4] Τῶν δ' αἰτίαν τῶν βρούτων τίς ἔχει; Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi: videbatúrque erga nostros ἥρωας ita fore, ut nos vellemus, animatus. Sed quid ætati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid [5] κατηχήσει, magni consilii est. [6] Vitricus quidem nihil censebat; quem Asturæ vidimus. Sed tamen alendus est: ut, nihil aliud, ab Antonio sejungendus. Marcellus præclarè, si præcipit [7] nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansæ autem & Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, [8] ἐὰν διαμείνῃ.

2. *Καὶ μάλα σεμνὸς*] *Et valde gravis.* Dixit εἰρωνικῶς: quòd Brutus, ut ad illustrem & gloriosam provinciam, sic ad sordidam rei frumentariæ curationem æquo animo proficisceretur. MANUT.

3. *Ni in Tusculanum*] Si, inquit, Antonius in Tusculanum non veniet, quò eum venturum prædicant, alterum ab eo beneficium habebo. Narratum fuerat Ciceroni Antonium venturum esse in Tusculanum cum armatis hominibus: quâ de re suprà, epist. 8. BOSIUS.

4. Τῶν δ' αἰτίαν] Legendum est cum interrogatione, *Horum culpam quis Brutorum sustinet?* qui scilicet auctor fuit, ut Antonio parceretur. Si enim unà cum Cæsare Antonius occisus fuisset, non fierent hæc negotia non ferenda. POPMA.

5. Κατηχήσει] *Institutioni*, quâ fuit à Cæsare informatus, eruditus.

6. *Vitricus*] L. Martius Philippus.

7. *Nostro nostri*] Nonnulli hîc vident Quintum Quinti filium; & hoc putant responsum esse Attico, qui scripserat, Marcellum Quinto filio præcipere, quas partes in Republicâ sequeretur. Mongaltus *nostro*, & *nostris* reponit, & sic explicat: *Si præcipit* Octaviano, deditum esse *nostro* Bruto, *nostris* heroibus. Favet quod paucis antè versibus dictum est: *Videbatúrque erga nostros* ἥρωας *ita fore*, &c. Nihil offendi melius. OLIVETUS.

8. Ἐὰν διαμείνῃ] Si permanserit.

CICERO ATTICO SAL.

13 OCTAVO Kal. duas à te accepi epistolas. Respondebo igitur priori priùs. Assentior tibi, ut nec duces simus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. [1] Orationem tibi misi. Ejus custo-

1. *Orationem*] Quæ non extat: nam Philippicæ post hoc tempus habitæ. MAN.

custodiendæ, & proferendæ arbitrium tuum. Sed quando illum [2] diem, cùm tu edendam putes? Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse. Melior est [3] ἀναντιφωνησία : quâ me usurum arbitror. Quòd scribis [4] legiones duas Brundusium venisse, vos omnia [5] priùs. Scribes igitur, quidquid audieris. Varronis [6] διάλογον expecto. Jam probo [7] Ἡρακλείδιον, præsertim cùm tu tantopere delectere: sed quale velis, velim scire. Quod ad te antea, atque adeò [8] *priùs* scripsi (sic enim me mavis dicere) [9] tu verò ad scribendum fecisti me alacriorem: ad tuum enim judicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducei auctoritatem, magnam quidem apud me, & in primis gravem. Enitar igitur, ne desideres aut industriam meam, aut diligentiam. Vectenum, ut scribis, & Faberium foveo. Clœlium nihil arbitror malitiosè: quanquam.... Sed [10] quid egerit? De libertate retinenda, qua certè nihil est dulcius, tibi assentior. [11] Itáne Gallo Caninio? [12] hominem nequam! quid enim dicam aliud? [13] Cautum Marcellum; me sic, sed non tamen cautissimum. Longiori epistolæ superiorique respondi. Nunc breviori propiorique quid respondeam, nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonæ: modò [14] Balbilium incolumem videam; subsidium nostræ senectutis. De Anniano [15] item, quòd me valde observat Visellia: sed hæc quidem humana. De Bruto te

 nihil

2. *Diem*] Supple, videbimus. CORR.
3. Ἀναντιφωνησία] Silentium.
4. *Legiones duas*] Accitas è Macedonia à M. Antonio Cos. & à Caio ejus fratre Brundusium advectas, ad quas Marcus mox profectus est, *Philip.* III. POPMA.
5. *Prius*] Auditis, quàm nos.
6. Διάλογον] Dialogum.
7. Ἡρακλείδιον] Vide suprà, ep. 4.
8. *Priùs*] Videtur Atticus in quodam Ciceronis opusculo recensendo, ubi ille posuerat τὸ *antea* ibi maluisse haud scio quam ob causam τὸ *priùs*. Id nunc ei ridens in memoriam revocat. J. F. GRON.
9. *Tu verò*] Locus apud Lambinum planus & commodus: apud cæteros perturbatus. Videtur tamen deesse aliquid post hæc verba, *priùs scripsi*, nempe *expectandum tempus maturius*, ut suprà dixerat, epist. 4. OLIVETUS.
10. *Quid egeris*] Quasi dicat, nihil egerit, quamvis id fecerit, quod instituit. BOSIUS.
11. *Itáne Gallo*] Scilicet injuriam fieri; huic enim cum Antoniis inimicitiæ videntur intercessisse. *Valer. Max.* IV. 2. CORRAD.
12. *Hominem nequam*] Antonium. Ignota res, brevitate magis etiam obscurata. MANUT.
13. *Cautum*] Qui discedat. Ep. 2. hujus libri. CORRADUS.
14. *Balbilium*] Erat tum in Hispania Balbus minor, quem scitè putat Mongaltus hoc vocabulo designari. OLIVETUS.
15. *Item*] Hoc est, *item* ut tu sum affectus. Quod addit, *Sed hæc quidem humana*, argumento est, agi de Anniani hujus morte. IDEM.

nihil ſcire dicis: ſed [16] Selicia veniſſe M. Scaptium: eúmque [17] non quâ pompâ, ad ſe tamen clàm venturum, ſciturúmque me omnia: quæ ego [18] ſtatim. Interea narrat eadem Baſſi ſervum veniſſe, qui nuntiaret, legiones Alexandrinas in armis eſſe, [19] Baſſum arceſſi, Caſſium expectari. Quid quæris? videtur Reſpublica jus ſuum recuperatura, ſed [20] ne quid antè: noſti horum exercitationem in latrocinio, & amentiam. Dolabella vir optimus. Etſi, cùm ſcribebam, ſecundâ menſâ appoſitâ, veniſſe eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano ſcripſit (quas literas, cùm è balineo exiiſſem, accepi) ſeſe [21] de attributione omnia ſumma feciſſe: Vectenum [22] accuſat: tricatur ſcilicet, ut homo talis. Sed ait totum negotium Sextium noſtrum ſuſcepiſſe, optimum quidem illum virum, noſtríque amantiſſimum. Quæro autem, quid tandem Sextius in hac re facere poſſit, quod non quivis noſtrûm? ſed ſi quid præter ſpem erit, facies ut ſciam: ſin eſt, ut arbitror, negotium perditum, ſcribes tamen, neque iſta res commovebit. Nos hîc [23] φιλοσοφῶμεθα: quid enim aliud? & [24] τὰ περὶ τῦ καθήκοντος magnificè explicamus, [25] προσφωνῦμένque Ciceroni. Qua de re enim potiùs pater filio? deinde alia. Quid quæris? extabit opera peregrinationis hujus. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompeianum properabam; non quò hoc loco quidquam pulchrius; ſed interpellatores illic minùs moleſti. Sed perſcribe quæſo, quæ cauſa ſit in [26] Myrtilo (pœnas quidem illum pependiſſe audivi) & ſatíſne patet, unde corruptus. Hæc cùm ſcriberem, tantum quod exiſtimabam ad te orationem eſſe perlatam. Hui, quàm timeo, quid exiſtimes, Etſi quid ad me, quæ non ſit foràs proditura, niſi Republicâ recuperatâ? de quo quid ſperem, non audeo ſcribere.

---

16. *Selicia*] Mulier. Supple, dicebat. De M. Scaptio, vide lib. V. epiſt. 21.

17. *Non quâ pompâ*] Non illo quo ſolebat inſignem comitatu. MANUT.

18. *Statim*] Ad te ſcribam. IDEM.

19. *Baſſum arceſſi*] A legionibus Alexandrinis, quæ illi tradere ſe vellent. De Cæcilio Baſſo epiſt. 9. lib. XIV. IDEM.

20. *Ne quid antè*] Supple, accidat.

21. *De attributione*] Ut ii, qui ipſi debent, mihi ſe ſoluturos pollicerentur. MAN.

22. *Accuſat*] Debitorem ſuum, qui ſibi, quâ die promiſerat, non ſolverit. IDEM.

23. Φιλοσοφῶμεθα] Philoſophamur.

24. Τὰ περὶ τῦ καθήκοντος] Quæ de officio.

25. Προσφωνῦμεν] Inſcribimus.

26. *Myrtilo*] Servi nomen videtur, non Romani hominis, ad ejus fortaſſe Myrtili imitationem, quem aurigam Œnomai fuiſſe, antiquæ fabulæ tradunt. MAL.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

SEXTO Kal. accepi à Dolabella literas, quarum exemplum 14
tibi misi: in quibus erat, omnia se fecisse, quæ tu velles. Statim ei rescripsi, & multis verbis gratias egi. Sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causæ sumpsi, quòd ex te ipso coràm antea nihil potuissem cognoscere. Sed quid multa? literas hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLÆ COS. SUO.

ANTEA cùm per literas Attici nostri de tua summa liberalitate, summoque erga se beneficio certior factus essem; cúmque tu ipse etiam ad me scripsisses, te fecisse ea, quæ nos voluissemus: egi tibi gratias per literas iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuisse. Postea verò quàm ipse Atticus ad me venit in Tusculanum hujus unius rei causâ, tibi ut apud me gratias ageret, [1] ut tuam eximiam quandam, & admirabilem in causa Buthrotia voluntatem, & singularem erga se amorem perspexisset; teneri non potui, quin tibi apertiùs illud idem his literis declararem. Ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me, & officiis, quæ summa sunt, hoc scito mihi & amplissimum videri, & gratissimum esse, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quàm tu me amares. Quod reliquum est, Buthrotiam & causam, & civitatem, quanquam à te constituta est (beneficia autem nostra tueri solemus) tamen velim, receptam in fidem tuam, à méque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate, & auxilio tuo tectam velis esse, satis erit in perpetuum Buthrotiis præsidii, magnâque curâ, & sollicitudine Atticum, & me liberaris; si hoc honoris mei causâ susceperis, ut eos semper à te defensos velis. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

His literis scriptis, me ad [2] *συντάξεις* dedi: quæ quidem, vereor, ne [3] miniatâ cerulâ tuâ pluribus locis notandæ sint; ita sum [4] *μετέωρος*, & magnis cogitationibus impeditus.

---

1. *Ut tuam eximiam*] Malles, opinor, quod est inter varias lectiones editum à Grævio, *Tibi ut apud me gratias ageret, cujus eximiam* &c. OLIVETUS.

2. *Συντάξεις*] Scriptionem librorum.

3. *Miniatâ cerulâ*] Quâ solitus erat, ea, quæ non probaret, notare. MAN.

4. *Μετέωρος*] Animi pendens.

Cicero Attico Sal.

15 Lucio Antonio malè sit, siquidem Buthrotiis molestus est. Ego [1] testimonium composui, quod, cùm voles, obsignabis. Tu [2] nummos Arpinatum, si L. Fadius Ædilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te aliâ epistolâ scripsi de H-S CX, quæ Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi; præter Fadium, nemini. Apud me item puto depositum: id, scripsi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi: me jure facere scit sponsor promissorum ejus Ammonius; quæ quidem erant [3] φιλόλογα, & dignitatis meæ; ut vel in concione dicere auderem. Saram autem præterquam quòd nefarium hominem cognovi, præterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meæ vidi. Cùm [4] φιλοφρόνως ex eo quærerem, quid opus esset, Atticum se dixit quærere. Superbiam autem ipsius reginæ, cùm esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. Nihil igitur cum istis: [5] nec tam animum me, quàm vix stomachum habere arbitrantur. Profectionem meam, ut video, Erotis [6] dispensatio impedit. Nam cùm [7] ex reliquis, quæ Nonis April. fecit, vel abundare debeam; cogor mutuari: quódque [8] ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego [9] ad illum fanum sepositum putabam. Sed hæc Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi. Te nolui impeditum impedire. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commovet. Ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimùm debuit. Scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kal.

---

1. *Testimonium*] Quo poteris uti contra L. Antonium urgentem agri Buthrotii divisionem; quem ego testor Cæsarem voluisse liberum esse. Popma.

2. *Nummos*] Arpinates nummos apud Ciceronem deposuerant. Manut.

3. Φιλόλογα] *Erudita*: quæ homine erudito digna essent.

4. Φιλοφρόνως] Humaniter.

5. *Nec tam animum*] Putant me non modò animum non habere, ut ulcisci audeam, sed nec stomachum, ut irascar. Manutius.

6. *Dispensatio*] Pecuniæ ex meis nominibus exactæ. Idem.

7. *Ex reliquis*] Eros Nonis Aprilibus rationes omnes confecerat: summâque factâ, quantum pecuniæ Ciceroni deberetur, quantum aliis ab ipso, apparebat Ciceroni tantum pecuniæ superare, ut non modò non egere, sed etiam abundare deberet. Idem.

8. *Ex istis fructuosis rebus*] Insulis, & ædibus locatis. Epist. 13. Idem.

9. *Ad illud fanum*] Quod erigere filiæ cogitaverat. Lib. XII. Manut.

Kal. April. (ſic enim annuum tempus confici) nihil datum eſſe. Tibi pro tua natura ſemper [10] placuiſſe, téque exiſtimaſſe id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modò perliberaliter à nobis, ſed etiam ornatè cumulatéque tractari. Quare velim cures (nec tibi eſſem moleſtus, ſi per alium hoc agere poſſem) ut permutetur Athenas, quod ſit in annuum ſumptum ei: ſcilicet Eros numerabit: ejus rei causâ, Tironem miſi. Curabis igitur, & ad me, ſi quid tibi de eo videbitur, ſcribes.

10. *Placuiſſe*] Supple, intellexi. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

TANDEM à Cicerone tabellarius: & mehercule literæ [1] πεπινωμένως ſcriptæ: quod ipſum [2] προκοπὴν aliquam ſignificaret. Itémque cæteri præclara ſcribunt. Leonidas tamen retinet ſuum illud [3] *adhuc*: ſummis verò laudibus Herodes. Quid quæris? vel verba mihi dari facilè patior in hoc, méque libenter præbeo credulum. Tu, velim, ſi quid tibi eſt à Statio ſcriptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias. Narro tibi; hæc loca venuſta ſunt, abdita certè: &, ſi quid ſcribere velis, ab arbitris libera: ſed neſcio quo modo [4] οἶκος φίλος. Itaque me referunt pedes in Tuſculanum. Et tamen hæc [5] ῥωπογραφία ripulæ videtur habitura celerem ſatietatem. Equidem etiam pluvias metuo, ſi prognoſtica noſtra vera ſunt: ranæ enim [6] ῥητορεύουσιν. Tu quæſo, fac ſciam ubi Brutum noſtrum, & quo die videre poſſim. 16

1. Πεπινωμένως] Eleganter.
2. Προκοπὴν] Progreſſum in literis.
3. *Adhuc*] Vide lib. XIV. epiſt. 16.
4. Οἶκος φίλος] *Domus amica.* Proverbium Græcum, quod ſignificat nuſquam commodiùs viri quàm domi. POPMA.
5. Ῥωπογραφία] *Virgultorum & plantarum ibi virentium repræſentatio.* Salmaſ. ad Spartiani Hadrianum p. 88. b. *Qui belluas, arbores, homines, antra, portus, & alia id genus variáque & minuta opere topiario exprimebant, ῥωπογράφοι vulgò dicebantur. Nam ῥωπὸς eſt varia & minuta merces.* Hinc intelligitur, quid ſit ῥωπογραφία ripulæ, ſcilicet deſcriptio ripæ, virgultorum, graminis, florum in ripâ. ERNESTUS.
6. Ῥητορεύουσιν] Declamitant.

Cicero Attico Sal.

17 Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. Priùs igitur superiori. De Bruto, cùm scies. De Consulum [1] ficto tempore cognoveram. Sica enim [2] φιλοστόργως ille quidem, sed tumultuosiùs ad me etiam illam suspicionem pertulit. Quid tu autem? [3] τὰ μὲν διδόμενα? nullum enim verbum à [4] Siregio: non placet. [5] De Plætorio vicino tuo permolestè tuli, quemquam priùs audisse, quàm me. [6] De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillimè [7] deterrebis. [8] Antroni vetui; sed nondum acceperas literas; nec cuiquam, nisi L. Fadio Ædili: aliter enim nec cautè, nec jure fieri potest. Quòd scribis tibi deesse H-S c. quæ Ciceroni curata sint; velim ab Erote quæras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. Ego de itinere, [9] nisi explicato Λ, nihil cogito. Quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem: nunc audi ad alteram. Tu verò facis, ut omnia, quòd Serviliæ non dees, id est, Bruto. De regina gaudeo te non laborare; certè etiam tibi [10] probari. Erotis rationes & ex Tirone cognovi, & vocavi ipsum. Gratissimum, quòd polliceris Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Messalla; qui, Lanuvio rediens [11] ab illis, venit ad me: & mehercule

1. *Ficto*] Antonius enim barbaris stipatus procedebat, cùm sibi fingeret timere, aliis re verâ timorem incutere vellet. Manut.

2. Φιλοστόργως] Peramanter.

3. Τὰ μὲν διδόμενα] Vide VI. 5.

4. *Siregio*] Fortè *Sira regio*, cujus Siræ meminit in epist. super. J. F. Gron.

5. *De Plætorio*] Fortè, hunc fuisse ab exilio revocatum. Mongaltus.

6. *De Syro*] Ep. 17. lib. XII. & fortasse Horat. Sat. 6. lib. XII. Corr.

7. *Deterrebis*] Ne Buthrotiis sit molestus. Ep. 15. hujus libri. Idem.

8. *Antroni vetui*] Quicquam de nummis Arpinatium dari. Suprà, epist. 15. & infrà, epist. 20. hujus libri. Bosius.

9. *Nisi explicato* Λ] Locum obscurat hæc sigla Λ, quæ torsit Criticos. Opportunè eandem habemus sententiam clarè explicatam suprà epist. 15. *Profectionem meam, ut video, Erotis dispensatio impedit.* Infrà, ep. 20. *Nisi explicatâ solutione non sum discessurus.* Jam si quæritur quid sigla contineat: aliqui scribunt *A.* ut sit *Argento*, *Asse*, hoc sensu: *nisi explicato argento*, exsoluto omni *asse* æris alieni. Bosius rescribebat Δ, legebátque δανείῳ, hoc est ære alieno. Plerique retinent Λ, sensu non diverso. Ut enim animadvertit Corradus, (è veteri Aristophanis scholiasta, *Plut.* IV. 3.) Λ. trigesimum Atticis signabat mensis diem, quo die dissolvendum erat æs alienum. Itaque explicare *lambda* est æs alienum dissolvere. Olivetus.

10. *Probari*] Supple, id, quod feci.

11. *Ab illis*] Bruto & Cassio.

cule ipsius literæ sic & φιλοςόργως, & [12] εὐπινῶς scriptæ, ut eas vel [13] in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De [14] Buciliano Sextium puto non molestè ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu verò, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

12. Εὐπινῶς] Eleganter.
13. *In acroasi*] In cœtu hominum doctorum. ERNESTUS.
14. *Buciliano*] Bucilianus & Sextius ex percussoribus Cæsaris fuerunt. De quibus etiam epist. 3. lib. XVI. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

SEPTIMO decimo Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, 18
quid mihi opus sit, & quid te facere vellem, si tibi commodum esset: tamen, cùm profectus essem, & [1] in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quæ agerentur, interesset: atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei videretur, velle proficisci: petiique ab eo [2] de mulis vecturæ itineris, ut [3] in eis (quoniam intelligo te distentissimum esse quà de Buthrotiis, quà de Bruto; cujus etiam ludorum seorsum curam, etiam administrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere) ut ergo in ejusmodi re, tribues nobis paulum operæ: nec enim multum opus est. Mihi res ad cædem, & eam quidem propinquam, spectare videtur. Vides homines; vides arma. Prorsus non mihi videor esse tutus. Sin tu aliter sentis, velim ad me scribas: domi enim manere, si rectè possum, multo malo.

1. *In lacu*] Lucrino. CORRAD.
2. *De mulis*] Muli vecturæ itineris sunt, quibus utimur in itinere ad vehenda impedimenta, ut *linteum extersui*, quo utimur ad extergendum, & mille talia. GRÆV.
3. *In eis*] J. F. Gronovius legebat, *in his*: supple, rebus. Totum hunc locum, aliàs tenebricosum, nos eâ, quam præcipit vir doctissimus, interpunctione distinximus. OLIVETUS.

CICERO ATTICO SAL.

QUIDNAM est, quod audendum amplius de Buthrotiis? 19
[1] stetisse enim te frustrà scribis. Quid autem [2] se refert Brutus?

1. *Stetisse*] Stantem expectasse in ædibus Consulis, & aliorum qui erant compellandi. GRÆVIUS.
2. *Se refert*] Facturum. CORRAD.

Brutus? Doleo mehercule te tam esse detentum. Quod [3] decem hominibus [4] referendum est acceptum, est illud quidem [5] ἐργῶδες, sed ἀνεκτὸν, mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur: at, ut ais, [6] coràm. Theophanes quid velit, nescio. Scripserat enim ad me: cui rescripsi, ut potui. Mihi autem scribit, venire ad me se velle, ut & de suis rebus, & quædam, quæ ad me pertinerent. Tuas literas expecto. Vide quæso, ne quid temerè fiat. Statius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se hæc ferre non posse: certum sibi esse ad Brutum & Cassium transire. Hoc enim verò nunc discere aveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. Potest aliquid iratus Antonio: potest gloriam novam quærere: potest totum esse [7] σχεδίασμα: & nimirum ita est. Sed tamen & ego vereor, & pater conturbatus est. Scit enim, quæ ille de hoc: mecum quidem [8] ἄφατα olim. Planè quid velit nescio. A Dolabella mandata habebo, quæ mihi videbuntur, id est nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri Septemvir? fuit certè [9] dignus. De Menedemo est, ut scribis. Facies omnia mihi nota.

3. *Decem hominibus*] Homines appellavit, non viros, per contemptum. Nam ad agrorum divisionem Decemviri creati erant. Fam. epist. 20. lib. XI. MANUT.

4. *Referendum est acceptum*] Ut agros meos ne dividant. IDEM.

5. Ἐργῶδες, sed ἀνεκτὸν] Laboriosum, sed tolerandum.

6. *Coràm*] His de rebus colloquemur. MANUTIUS.

7. Σχεδίασμα] Subitum consilium & tumultuarium.

8. Ἄφατα] *Non dicenda* mecum locutus est olim Q. pater. MAN.

9. *Dignus*] Antonius homo nequam dignus est qui in societatem illorum hominum improborum, qui civium agros divident adsciscatur. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

20 EGI gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellæ mandata sint quælibet: [1] mihi aliquid, vel quod [2] Niciæ nuntiem. Quis enim hæc, ut scribis, [3] antè? ne nunc dubita-

1. *Mihi aliquid*] Muretus probabat, *modò aliquid, vel quod*, &c.

2. *Niciæ*] Intelligit Curtium Niciam nobilem Grammaticum, de quo lib. XII. pluribus egit. Hujus etiam inter Grammaticos vitam scribit Suetonius Tranquillus, seu quicunque fuit qui libellum illum conscripsit. Ducebat autem secum, vel potiùs præmiserat in provinciam, Niciam hunc Dolabella. VICTORIUS.

3. *Antè? ne nunc*] Ita emendavit Victorius: nam, *anteno* legitur in MSS. Unde Popma, *antè non? Nunc dubitare*, &c. Aliorum conjecturas flocci facit Mongaltus, nec injuriâ.

dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? Quod ais, extrema quædam jam homines de Republica loqui, & eos quidem viros bonos; ego, quo die audivi illum tyrannum in concione [4] *clarissimum virum* appellari, subdiffidere cœpi. Postea verò quàm tecum Lanuvii vidi nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. Genus illud interitus, quo casurus est, fœdum duces, & quasi denuntiatum nobis ab Antonio. Ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. Hæc omnis culpa Bruti. Pompeium [5] Cartheiæ receptum scribis; jam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo castra? media enim tollit Antonius. Illa infirma, hæc nefaria. Properemus igitur. Sed juva me consilio, Brundusióne, an Puteolis? Brutus quidem [6] subitò: sed sapienter. [7] Πάσχω τι: quando enim illum? sed humana ferenda. Tu ipse eum videre non potes. Dii illi [8] mortuo, qui unquam Buthrotum! Sed acta missa: videamus quæ agenda sint. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen & ex literis ejus, & ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Versuram scribis esse faciendam mensium quinque, id est ad Kal. Novemb. H-S CC; in eam diem cadere nummos, qui à Quinto debentur. (Velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere, me ejus rei causâ Romam venire) si te ea res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expensum. Hoc video in præsentia opus esse. Reliqua diligentiùs ex hoc ipso exquiram; in his, de mercedibus [9] dotalium prædiorum: quæ si fideliter Ciceroni cura-

4. *Clarissimum virum*] Vide XIV. 11.

5. *Cartheiæ*] Oppidum in extremâ Bæticâ. Sex. Pompeium auditâ Cæsaris morte scribit Dio Bæticam eum occupasse, cùm aliquandiù apud Lusitanos latuisset. MANUT.

6. *Subitò*] Profecturus est. Profectus est autem Puteolis VII. Kal. ut ep. 26. ID.

7. Πάσχω τι] *Patior aliquid*, Bruti discessu commoveor: quando enim erit ut illum videam?

8. *Mortuo*] Cæsarem dii mortuum perdant, qui unquam Buthrotum proscripserit, siquidem te nunc ejus civitatis liberandæ cura Romæ tenet; ut Brutum videre discedentem non possis. MANUT.

9. *Dotalium prædiorum*] Ex Terentiæ dote. Nec dubito, quin intelligat insulas in Argileto & Aventino: quarum fructus Ciceroni filio in annuum sumptum assignaverat. Tria loca, XII. 31. XV. 17. XVI. 2. confer in unum, & considera: mecum senties. At insulæ in urbe, & prædia non idem sunt. Immo verò sunt: nam prædiorum nomine, auctore Pediano, & domus, & agri comprehenduntur. IDEM.

curabuntur, quanquam volo [10] laxiùs, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus esse viaticum: [11] sed id ex prædiis, ut cadet, ita solvetur: mihi autem opus est universo quidem. Etsi mihi videtur [12] iste, qui umbras timet, ad cædem spectare; tamen, nisi explicatâ solutione, non sum discessurus. Sit-ne autem extricata, nec-ne, tecum cognoscam. Hanc putavi mea manu scribendam: itaque feci. [13] De Fadio, ut scribis; utique alii nemini. Rescribas velim hodie.

10. *Laxiùs*] Suppeditari. CORRAD.

11. *Sed id*] Ciceroni ita solvetur, ut ex prædiis dotalibus cadet. Mihi autem quod pro viatico opus est, non duabus tribúsve dandum est pensionibus, ut Ciceroni filio, sed universum simul ante quàm discedam. MANUT.

12. *Iste*] Fingebat Antonius consul se timere, ut haberet ob eam rem barbaros Ityreos circa se, ad omne facinus paratos. IDEM.

13. *De Fadio*] Ep. 15. h. l. CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

21 NARRO tibi; Quintus pater exultat lætitiâ. Scripsit enim filius, se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quòd, cùm sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, præsidium occuparet, id recusasset: recusasse autem se, ne patris animum offenderet: ex eo sibi illum hostem. Tum [1] me, inquit, collegi, verens, ne quid, mihi ille iratus, tibi noceret. Itaque eum placavi, & quidem [2] CCCC certa: reliqua in spe. Scribit autem Statius, illum cum patre habitare velle. Hoc verò mirum: & id gaudet. Ecquem tu illo certiorem [3] nebulonem? [4] ἐποχὴν vestram de re Cani deliberationis probo. Nihil eram suspicatus [5] de tabulis: [6] ἀκεραίως restitutam arbitrabar. Quæ differs, ut mecum coràm; expectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis: es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probè.

1. *Me, inquit, collegi*] Ne ad Brutum profugerem. Et est μίμησις. CORRAD.

2. CCCC] Hoc est, CCCC H-S. ab Antonio mihi Q. promissa. MONG.

3. *Nebulonem*] Potes, & de Statio, & de Q. filio intelligere. Equidem de Q. ID.

4. Ἐποχὴν *vestram*] Ἐποχὴ hîc valet *retentio* simpliciter: ut sit, ἐποχὴ deliberationis, quòd deliberare noluisti de re Cani. Ep. 32. lib. XIII. MANUT.

5. *De tabulis*] Quantum hinc licet conjicere, hæc Cani filia priùs alteri viro nupta fuerat, à quo dos, soluto matrimonio, exigi non potuerat, quòd ejus bona non essent solvendo. Ideo scripserat Atticus novas tabulas factas fuisse in illius dote. Quod Cicero nunquam suspicatus fuerat: imò putabat dotem integrè restitutam fuisse. BOSIUS.

6. Ἀκεραίως] Sincerè.

probè. [7] Quod scribo, cùm absolvero. Quinto scripsisti, te ad eum literas: nemo attulerat. Tiro negat jam tibi placere [8] Brundusium, & quidem dicere aliquid de militibus: at ego jam destinaram, Hydruntem quidem. Movebant me tuæ quinque horæ: hî autem quantus [9] πλῶς? Sed videbimus. [10] Nullas à te XI Kal. quippe, quid enim jam novi? Cùm primùm igitur poteris, venies. Ego propero, ne antè [11] Sextus; quem adventare aiunt.

7. *Quod scribo*] Quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cùm absolvero. MANUT.

8. *Brundusium*] Tiro negat jam tibi placere me ire Brundusium, propterea quòd Antonius cum legionibus Macedonicis dicitur adventare, ut eò proficisci minùs tutum sit. At ego Hydruntem proficisci destinaram, unde in Græciam trajectum esse quinque horarum tu aliquando dixisti. Hîc enim si conscendero, quàm longa esset navigatio? POPMA.

9. πλῶς] Navigatio.

10. *Nullas*] Literas accepi. CORRAD.

11. *Sextus*] Ne antè Sex. Pompeius in Italiam cum exercitu veniat. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

GRATULOR nobis Quintum filium [1] exiisse: molestus non erit. Pansam bene loqui credo: semper enim conjunctum esse cum Hirtio scio: amicissimum Bruto & Cassio puto, si expediet; sed quando illos videbit? inimicum Antonio: quando, aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quò jam adesset, sed quia certè id ageret, ab armísque nullus discederet. Certè, si pergit, bellum paratum est. Hic autem noster [2] Cytherius, nisi victorem, neminem victurum. Quid ad hæc Pansa? cum utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. Sed & hæc, & alia coràm: hodie quidem, ut scribis, aut cras. 22

1. *Exiisse*] Ex urbe. CORRAD.

2. *Cytherius*] M. Antonius: è Cytheride mima; quam usque adeò amavit, ut, in Galliam cum legionibus proficiscens, hiberno tempore secum adduxerit. Hoc & Virgilii carmine notum est:

Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
Pérque nives alium, pérque horrida castra secuta est. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

23 MIRIFICE torqueor, sine dolore tamen: sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt. Quousque? inquies. Quoad erit integrum: erit autem usque dum ad navem. Pansa si rescripserit, & meam tibi, & illius epistolam mittam. Silium expectabam; cui [1] ὑπόμνημα compositum. [2] Si quid novi. Ego literas misi ad Brutum: cujus de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

1. Ὑπόμνημα] *Libellum, commentarium* dabo à me conscriptum de rebus novis. Sic enim vocat epistolâ proximâ. BOSIUS.

2. *Si quid novi*] Subaudi, scribe. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

24 TABELLARIUS quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII Kalend. Ei Servilia dixit, eo die Brutum horâ quartâ profectum. Sanè dolui meas literas redditas non esse. Silius ad me non venerat. [1] Causam composui. Eum libellum tibi misi. Te quo die expectem, velim scire.

1. *Causam*] Ὑπόμνημα, cujus in praecedente epistolâ meminit.

CICERO ATTICO SAL.

25 DE meo itinere variae sententiae. Multi enim [1] ad me. Sed tu incumbe quaeso in eam curam. Magna res est. An probas, si ad Kal. Jan. cogitamus? Meus animus est aequus; [2] si sic tamen, ut nihil offensionis sit. Et tu etiam scitè; [3] *quo die olim*

1. *Ad me*] Scribunt, alii consilium meum probantes, alii reprehendentes. MAN.

2. *Si sic tamen*] Alii; *Sic tamen, ut si nihil*, &c. Antiqua editio: *Si tamen, ut nihil*, &c. Verebatur Cicero, ne suus Româ discessus offensionis in publicum haberet aliquid; néve ita incusaretur, ut qui suam patriae opem difficili tempore subduceret. Ejus formidinis non obscura significatio in aliquibus est superioribus epistolis: atque ex nonnullis, quae pòst legentur, apparebit, eo metu suspensum distulisse diù profectionem, ac tandem è medio cursu revertisse. Eandem hic locus habet sententiam. Neutram, inquit, in partem propendeo: vel ad Nonas Decembres adero, vel non ante Kalendas Januarias, utcunque tu probabis; *si sic tamen* potest res componi, ut haec dilatio atque absentia nullam praebeat materiam sermo-

olim piaclum; mysteria scilicet. [4] Ut ut se res, casus consilium nostri itineris judicabit: dubitemus igitur. Est enim hiberna navigatio odiosa; eóque ex te quæsieram [5] mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri à me puto. Ego hinc volo prid. Kal.

sermonibus. Mongalto hîc aliquid debeo. Quod ego de reliquis profiteor, quæ in hanc daturus sum epistolam. OLIVETUS.

3. *Quo die olim piaclum*] Quæsierat Cicero, ánnon operæ pretium esset Romæ se adesse, circiter Nonas (quintum diem) Decembris; propterea quòd IV. Idus (die decimo) inituri essent magistratum novi Tribuni, quorum non pauci Bruto favebant & Cassio; atque unus etiam particeps conjurationis adversùs Cæsarem fuerat. Ut designaret Nonas Decembres, dixerat *mysteriorum diem*, quoniam eo die sacra fiebant à mulieribus in operto bonæ Deæ. Eorum religionem, cùm exerceretur in ædibus C. Julii Cæsaris, violaverat P. Clodius illo facinore, quod aliquoties exagitavit oratoriè Cicero, & historicè narrabat Attico, I. 13. Ipso illo die Cicero Consul in custodiam tradiderat principes Catilinariæ conjurationis, quorum morte piata conjuratio fuit. Atticus rescribens, pro *mysteriorum die* posuerat, *quo die olim piaclum*. Laudat hoc, ut scitè dictum, Cicero: cùm enim *piaclum* & facinus sit, & piamentum, eâ voce unicâ memoriam Atticus refricabat & Clodianæ infamiæ, & gloriæ Ciceronianæ. Sed à verâ hujus loci sententiâ multos avertit falsâ mente concepta opinio, quòd sacra bonæ Deæ Kalendis Maii fierent. Constat autem ea sacra ævo Ciceronis ac Cæsaris facta esse Nonis Decemb. Si Kalendas Maias assignant Ovidius, *Fast.* V. 148. & Macrobius, *Saturn.* I. 12. id eò factum, quòd diem mutasset ea religio. Mutandi causam indicat Ovidius, *Fast.* V. 157. Templum scilicet bonæ Deæ restituerat Livia, & Kalendis Maii dedicarat. Neque solùm dies, sed locus etiam est mutatus. Cùm enim Ciceronis ætate ac Cæsaris, ea fierent sacra in ædibus Consulum, aut Prætorum, Dio Cassius, *lib.* XXXVII. *ad annum V. C.* 692. de illo more ita loquitur, uti consuetum est de rebus veteris ævi, & antiquatis. ID.

4. *Ut ut se res*] Vict. & Man. *ut tu scires*. Lamb. *ut tu scribis*. Nullo utrobique sensu. Gruterus ex Bosio, *ut ut sit res*. Convenit sententia, Latinitas repugnat, tu animadverit Vavassor, libello *de vi & usu quorumdam verborum*. Edidi quod latebat in illâ vetere scripturâ, *scires*. Integrum esset, *ut ut se res* habebunt. Deinde, *casus judicabit*, hoc est: ut res cadent, ita consilium instruam itineris mei. Ibo, redibo, ut feret cursus rerum, & temporis opportunitas. IDEM.

5. *Mysteriorum*] Certum mihi est, inquit, adesse Romæ Kalendis Januariis: at si reditum in id tempus differam, obeunda erit *hiberna navigatio*, quæ semper *odiosa*. Id effugiam incommodum, si maturiùs proficiscar, ac redeam. Idcircò *quæsieram ex te*, ánnon satiùs foret redire me ad *mysteriorum* diem. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

DE Quinti negotio video à te omnia facta. Ille tamen dolet, dubitans, utrùm morem gerat Leptæ, an fidem infirmet Silio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum [1] ψευδεγγράφῳ senatus-consulto: velim scire quid sit. Tabellarius ille, 26

1. ψευδεγγράφῳ] Falsè perscripto.

le, quem tibi dixeram à me ad Brutum esse missum in Anaginum, ad me venit ea nocte, quæ proxima ante Kal. fuit; literásque ad me attulit: in quibus unum alienum summâ suâ prudentiâ, ut spectem ludos suos. Rescripsi scilicet, primùm me jam profectum, ut non integrum sit: dein, [2] ἀτοπώτατον esse, me, qui Romam omnino post hæc arma non accesserim, neque id tam periculi mei causâ fecerim, quàm dignitatis, subitò ad ludos venire. Tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est: spectare mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. Equidem illos celebrari, & esse quàm gratissimos mirabiliter cupio: ídque ita futurum esse confido: & tecum ago, ut jam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur, deinde omnino reliquorum dies singulos persequare. Sed de ludis hactenus. Reliqua pars [3] epistolæ, est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum jacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolæ: quanquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisse literas à Bruto, eásque ad te è Tusculano esse delatas. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quint. Puteolis essem. Valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quàm cautissimè navigem. M. Ælium curâ liberabis: [4] is me paucos specus in extremo fundo, & eos quidem subterraneos, servitutis apud tale quid habituros: id me jamjam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quàm lenissimè; potiùs ut curâ liberetur, quàm ut me succensere aliquid suspicetur. [5] Item de illo [6] Tulliano capite liberè cum Cascelio loquare. Parva res

2. Α'τοπώτατον] Absurdissimum.

3. *Epistolæ*] Quam ad me Brutus misit. MANUT.

4. *Is me paucos*] Locus, nam fatentur omnes, depravatus. Audacem itaque, ut solet, me fecit desperatio. Sic muto. *Is* metuit *paucos specus* ... *servitus* apud se *aliquid* ... Voluerat Cicero paucos specus subterraneos fodere in extremo fundo suo: Ælianus vicinus metuebat, ne, si prohiberet, infensum haberet Ciceronem: si non prohiberet, aliquam *apud se*, suo ipse fundo servitutem susciperet. Eâ vult curâ hominem liberari: mandat dici, se consilium mutasse, *jamjam*, hoc est, omninò *nolle* fodi specus illos; neque ullum sibi commodum esse tanti, ut ob id talis vicini gratiam amittat. Porrò *specus* dicuntur subterranei meatus, per quos aqua ducitur. Vitruvius, VIII. 7. Cujacius, *Observat.* XVI. 17. Jurisconsultorum formulis lectores non impediam. OLIVETUS.

5. *Item*] Sic Victorius. Alii, *idem*.

6. *Tulliano capite*] Tullianum caput vocat, quod epistolâ proximè sequenti Tullianum semissem. Caput enim quandoque sortem, & pecuniæ summam significat. BOSIUS.

res eſt: ſed tu bene attendiſti : nimis callidè agebatur. Ego autem, ſi mihi impoſuiſſet aliquid, quod penè fecit, niſi [7] tua malitia affuiſſet, animo iniquo tuliſſem. Itaque, ut ut erit, rem impediri malo. [8] Octavam partem tuli luminarium in ædium ad ſtranæ memineris: Cui Cærellia, [9] videris mancipio dare ad eam ſummam, quæ ſub præcone fuit maxima : id opinor eſſe CCCLXXX. Novi ſi quid erit, atque etiam ſi quid proſpicies, quod futurum putes, ſcribas ad me quàm ſæpiſſime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excuſare tarditatem literarum mearum. [10] Mundus iſtum. [11] M. Ennius quid egerit de teſtamento (curioſus enim) facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI Non.

7. *Tua malitia*] Id eſt, niſi tu homo malus dolum illorum pervidiſſes. Hypallage elegans, & redolens familiaritatem ſummam. JUNIUS.

8. *Octavam partem tuli*] Locus à doctis hominibus planè deſperatus, ut & aſteriſci notam affixerint; Manutius etiam ut depravatum aſſequi ſe poſſe negaret. Corradus ita legebat, *Octavam partem tolli luminarium ædium ad Streniæ memineris.* Memineris, inquit, niſi res impediatur, tolli octavam partem luminarium earum ædium, quæ ſunt ad Streniæ fanum. Et ſanè Cicerones in carinis ædes habuiſſe apparet epiſt. 3. lib. II. ad Q. fratrem : & Pub. Victori, regione IV. caput ſacræ viæ à Carinis oritur ab Streniæ ſacello. Boſius verò legit & explicat: *Octavam partem tuli luminarium* in ædium ἀστεῶν. Junius autem è Gloſſario, *aſtranea*, junctâ voce, pro *ad Streniæ*, hîc comminiſcitur ingenioſè. Alii etiam aliter legunt, & interpretantur. Ego verò Barravio Toloſati propemodum aſſentior, ut interim aliorum in re dubiâ ſolertiam minimè contemnam, ita è veſtigiis ſcripturæ veteris reponenti : *Octo pedes tolli luminaria ædium ad Streniæ memineris*: hoc eſt, octo pedes altiùs tolli luminaria ædium mearum ad Streniæ ædem memineris. A. SCHOTTUS, *Cic. Vind. cap.* 7. Placet Schotti conjectura ; nec tamen interpretatio : nam ille *altiùs tolli* vult ; ego contrà *tolli* pro *deprimi*, *minui*, dictum arbitror. MONGALTUS.

9. *Videris*] Curabis, ut id, quod proſcriptum eſt, ei mancipetur, cui petit Cærellia, ad eam ſummam, quæ in auctione oblata fuit maxima. IDEM.

10. *Mundus iſtum*] Infrà, epiſt. 29. *De Mundo ſi quid ſcies.* Hoc tamen loco ita conciſa brevitas, ut conjecturæ vix locus videatur. MANUT.

11. *M. Ennius*] Quòd rarum ſit hoc nomen, vereor, ne legendum ſit, M. Lenius, vel M. Annius, vel Memmius. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

GAUDEO id te mihi ſuadere, quod ego mea ſponte pridie feceram. Nam cùm ad te VI Nonas darem, eidem tabel- 27
lario dedi etiam ad Sextium, ſcripta [1] *πάνυ φιλοστόργως*. Ille autem,

1. *Πάνυ φιλοστόργως*] Valde amanter.

tem, [2] quòd Puteolos prosequitur, humanè; quòd queritur, injustè. Non enim ego tam illum expectare, cùm de Cosano rediret, debui, quàm ille aut non ire antè, quàm me vidisset, aut citiùs reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficisci, seséque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. Te, ut ut à me discesseris, lacrymasse molestè ferebam. Quòd si me præsente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. Sed illud præclarè, quòd te consolata est spes brevi tempore congrediendi: quæ quidem expectatio me maximè sustentat. Meæ tibi literæ non deerunt. De Bruto scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de gloria. Excudam aliquid [3] Ἡρακλείδειον, quod lateat in thesauris tuis. De Planco memini. Attica jure queritur. Quod me [4] de Bacchi, de statuarum coronis certiorem fecisti, valde gratum: nec quidquam post hac non modò tantum, sed ne tantulum quidem præterieris. Et de Herode & Mettio meminero, & de omnibus, quæ te velle suspicabor modò. O turpem sororis tuæ filium! Cùm hæc scriberem, adventabat [5] βουλυσεῖ, cœnantibus nobis.

2. *Quòd Puteolos prosequitur*] Quòd me Puteolos, ut tu scribis, prosecuturus est; humanè facit: quòd autem queritur, quia de Cosano redeuntem non expectavi; hoc scilicet injustè. MANUT.

3. Ἡρακλείδειον] Suprà, epist. 4.

4. *De Bacchi*] Quid de Bacchi coronis potuerit Atticus scribere, quod Ciceroni tam gratum fuerit, nemo facilè explicabit. Quid enim ad Ciceronem & Atticum quæ coronæ Baccho fuerint impositæ. In Balliol. legitur: *quod me de Bacchide*, & in veteri libro quoque se deprehendisse testatur F. Ursinus. Lego, *Quod me de Bacchide, de statuarum* &c. Per Bacchidem verò intelligi puto mimam, aut aliam concubinam, cum quâ se oblectabat Antonius, quas exagitat toties in Philippicis. De coronis autem statuarum, quæ aut impositæ, aut detractæ à populo aut Julii Cæsaris, aut Antonii statuis videtur loqui. In re obscurâ licet hariolari. GRÆVIUS.

5. Βουλυσεῖ] *Vesperâ, tempore, quo boves ab aratro solent solvi.* Ex Homero intelligi potest, veteres tempora diei appellasse, ab iis rebus, quæ iis agi solebant. Et quoniam rustica tunc temporis vita erat hominum, ab opere rustico nomina partibus diei tribuerunt. Vespera igitur dicta βουλύσις sive βουλυτὸν, quod est Iliad. Π. v. 779. ERNESTUS.

CICERO ATTICO SAL.

28 EGO, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram, venire in Tusculanum. Ibi igitur quotidie tuas literas expectabo, & maximè de ludis; de quibus etiam ad Brutum tibi scriben-

ſcribendum eſt: cujus epiſtolæ, quam interpretari ipſe vix poteram, exemplum pridie tibi miſeram. Atticæ meæ velim me ita excuſes, ut omnem culpam [1] in te transferas, & ei tamen confirmes, [2] me minimè totum amorem eò mecum attuliſſe.

1. *In te*] Qui oblitus fueris quod mandaveram, ut eam juberes ſalvere. CORR.
2. *Me minimè totum*] Quanquam longiùs diſcedam; futurum tamen, ut abſens eam æquè diligam, ac ſi unà eſſemus. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

BRUTI ad te epiſtolam miſi. Dii boni, quanta [1] *ἀμηχανία*! 29
cognoſces, cùm legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi aſſentior. Ad M. Ælium [2] nullus tu quidem domum, ſed ſicubi inciderit. De [3] Tulliano ſemiſſe M. Axianum adhibebis, ut ſcribis. Quod cum Coſiano egiſti, optimè. Quòd non ſolùm mea, verùm etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam gaudeo. Quod promittis, dii faxint: quid enim mihi meis jucundius? ſed [4] iſtam, quam tu excipis, metuo. Brutum cùm convenero, perſcribam omnia. De Planco, & Decimo, ſanè velim. Sextum ſcutum abjicere nolebam. De Mundo, ſi quid ſcies. Reſcripſi ad omnia tua: nunc noſtra accipe. Quintus filius [5] uſque Puteolos: mirus civis, ut tu Favonium, Aſinium dicas: & quidem duas ob cauſas, & ut mecum; & [6] *σπείσασθαι* vult cum Bruto, & Caſſio. Sed tu quid ais? ſcio enim te familiarem eſſe Othonum: ait hic ſibi Juliam [7] ferre: conſtitutum enim eſſe diſcidium. Quæſivit ex me pater, qualis eſſet fama. Dixi, nihil ſanè me audiſſe (neſciebam enim cur quæreret) [8] niſi de ore, & patre. Sed quorſus, inquam? At

1. *Ἀμηχανία*] Conſilii inopia.
2. *Nullus tu quidem domum*] Non tu quidem ad eum domum veneris; ſed, ſicubi inciderit, alloquaris. Ep. 17. MAN.
3. *Tulliano ſemiſſe*] Vide epiſt. 27. ID.
4. *Iſtam, quam tu excipis, metuo*] Ne parum jucundus ei meus ſit reditus. Dictus joco. Atticus, ad ſuperiorem reſpondens epiſtolam, ſcripſerat, ſpem eſſe, rediturum brevì Ciceronem, & cum ſuis Romæ victurum: id eſſe omnibus jucundiſſimum, præterquàm uni Atticæ, quæ placari nollet. Dictum hoc quoque per jocum. MONGALTUS.
5. *Uſque Puteolos*] Proſecutus eſt vel r. potiùs proſequetur profecturum. COR,
6. *Σπείσασθαι*] Fœdus facere.
7. *Ferre*] Scilicet conditionem; quod loquendi genus frequens eſt; hoc eſt, matrimonium offerre. GRÆVIUS.
8. *Niſi de ore, & patre*] Dixi, me Juliæ patrem cognoviſſe, illam autem de facie tantùm, de famâ nihil ſcire. MAN.

ille, [9] filium velle. Tum ego, etsi [10] ἐβδελυττόμην, tamen negavi putare me illa esse vera. [11] Σκοπὸς (hoc est enim) huic nostro nihil præbere. Illa autem [12] οὐ παρὰ τοῦτο. Ego tamen suspicor hunc, ut solet, alucinari. Sed velim quæras (facilè autem potes) & [13] me certiorem.

Obsecro te, quid est hoc? Signatâ jam epistolâ, Formiani, qui apud me cœnabant, Plancum se aiebant, hunc [14] Buthrotium, pridie, quàm hoc scribebam, id est, III Nonas, vidisse demissum [15] sine phaleris: servulos autem dicere, eum, & [16] agripetas ejectos à Buthrotiis. Macte. Sed amabo te, perscribe mihi totum negotium.

---

9. *Filium velle*] Juliam ducere. MAN.

10. Ἐβδελυττόμην] Abominabar.

11. Σκοπὸς] *Scopus, finis.* Notat Quinti patris avaritiam, qui nihil spectaret aliud, quàm ut filio ne quid in sumptum præberet, ideóque ei concederet de uxore ducendâ. MANUT.

12. Οὐ παρὰ τοῦτο] *Non in eo*: non in eo ponit rem, aut difficultatem, quasi quòd Q. filius dives non sit, hoc non curet, dum illum habeat maritum. Ita enim videtur credidisse Q. frater. CORR. Non Q. frater, sed Q. filius. MONGALTUS.

13. *Certiorem*] Supple, facias.

14. *Buthrotium*] Qui profectus erat ad agrum Buthrotium dividendum. Ep. 1. lib. XVI. MANUT.

15. *Sine phaleris*] Phaleræ propriè sunt, quæ frontibus equorum, ornatûs gratiâ, imponuntur. Μεταφορικῶς aliis de rebus usurpantur. IDEM.

16. *Agripetas*] Qui Plancum secuti, partem agri Buthrotii petierant, sedem in alieno quærentes. Epist. 1. & 4. lib. XVI. & Phil. 7. IDEM.

EPISTO-

EPISTOLARUM AD ATTICUM

Liber XVI.

Cicero Attico Sal.

NONIS Quint. veni in Puteolanum. Postridie iens ad Brutum in [1] Nesidem hæc scripsi. Sed eo die, quo veneram, cœnanti Eros tuas literas. Itáne? [2] Nonis *Juliis*? [3] Dii hercule istis. Sed stomachari totum diem licet. [4] Quidquámne turpius, quàm Bruto, Juliis? redeo ad meum igitur, [5] ἐπι ἰᾶμεν? [6] nihil vidi. Sed quid est quæso, quòd I

1. *Nesidem*] Nesis insula Campaniæ, in quâ Brutus erat in villâ Luculli filii. Meminit Plinius l. XIX. cap. 8. Popma.

2. *Nonis Juliis?*] Scripserat Atticus Ciceroni, Bruti ludos esse proscriptos sic, *A Nonis Juliis ad* III. *Idus*: ut scilicet populo significaretur, ad sextum diem ludos esse duraturos. Eam proscriptionem ut maximè turpem Cicero detestatur: nec id quidem injuriâ: quia certè nimis absurdum videretur, apparere *Julii* nomen in proscriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipsum Julium non ferens vitâ privasset. Oportebat autem non Nonis *Juliis* proscribere, sed Nonis *Quintilibus*; primùm, ne tyranni nomen usurparetur: deinde, quæ ad Cæsaris honorem civitas non libera constituisset, ea ne confirmarentur. Nam ex historiâ notum est, decrevisse senatum, ut *Julius* mensis è Cæsaris nomine vocaretur, *Quintilis* antè dictus. Sed de Bruti ludis ita proscriptis unde afferam, si quis quærat; locus est infrà, unde didici: quo ex loco descripta verba recitabimus. Sic igitur epist. 4. lib. XVI. *In Nesida* VIII. *Idus. Ibi Brutus. Quàm ille doluit de Nonis Juliis. Mirificè est conturbatus. Itaque sese scripturum aiebat, ut venationem eam, quæ postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent*, III. *Idus Quintil.* non, III. *Idus Jul.* ut extremum ludorum diem fuisse constet, IV. Idus, cùm dies venationis, quæ ludos est Apollinares consecuta, III. Idus sit. Manut.

3. *Dii hercule istis*] Imprecatio est adversùs eos, qui ludos Bruti proscripserant Nonis Juliis, non verò Nonis *Quintilibus*. Sic quoque loquutus est epistolâ 10. hujus libri: *O qualis tu semper istos! Itáne in D. Brutum? Dii istis.* Bosius.

4. *Quicquámne*] Magnus Scaliger IV. *de Temporum emendatione* reprehendit & satis acriter castigat Ciceronem, quasi annum à Julio Cæsare correctum improbasset, & propterea Cæsari obtrectasset. Non defuerunt,

quòd agripetas Buthroti concisos audio? quid autem [7] Plancus tam cursim (ita enim audiebam) diem, & noctem? sanè cupio scire quid sit. Meam profectionem laudari gaudeo. [8] Dymæos, agro pulsos, mare infestum habere, nil mirum. [9] Videndum est ut mansio laudetur. [10] Ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti videtur aliquid præsidii esse: sed, opinor, minuta navigia. Sed jam sciam, & ad te cras. De Ventidio, [11] πανικὸν puto. De Sexto pro certo habebatur, haud arma. Quod si verum est; sine bello civili video serviendum. Quid ergo? Kal. Jan. in Pansa spes? [12] λῆρος πολὺς in vino, & in somno istorum. De CCX, optimè Ciceronis rationes [13] explicentur. Ovius enim recens: is multa, quæ vellem: in his ne hoc quidem malum, in mandatis, [14] abundè H-S LXXII, satis esse, affatim prorsus; sed Xenonem

runt, inquit, qui illud incomparabilis viri divinum factum reprehenderent. Inter quos M. Tullius Cicero, homo potiùs virtutum Cæsaris obtrectator, quàm vitiorum castigator, cùm anno primo Juliano quidam diceret, cras lyra orietur: Ex edicto, inquit, orietur: tanquam coactus illam ordinationem non solùm acciperet, sed audiret. Hoc etiam animadvertere licet ex quâdam epistolâ ad Atticum lib. XVI. *Itáne? Nonis Juliis? quicquámne turpius, quàm Bruto, Nonis Juliis?* Sed Cicero Pompeias Nonas veteris anni ineptissimè amasset, qui Julias anni castigati aversatur. Hæc Scaliger. Sed immeritò vapulat Cicero, qui non reprehendit annum castigatum à Cæsare, sed Cæsaris superbiam, & ambitionem, qui æquè ac Janus & Mars dii, passus sit de suo nomine mensem appellari Julium, abrogatâ veteri Quintilis appellatione. Hinc & Suetonius in Jul. cap. 74. inter illa recenset, propter quæ jure cæsus esse credatur, *mensem è suo nomine.* Præterea his Bruto exprobrat Tullius, cùm ludos suos proscribi Nonis Juliis passus est, quòd hac ratione probet honores, qui tyranno decreti sunt ab adulatoribus, & sic suum tyrannicidium ipse damnet, cùm tyranni memoria sit abolenda. Inde statim subdit, *quidquámne turpius Bruto, Juliis?* nimirum quàm Juliis: non Quintilibus proscribi ludos. GRÆVIUS.

5. Ἔτι ἰῶμεν] Adhúcne sinimus & patimur ista fieri? Sic Bosius. Alii verò, ἐλθωμεν, hoc est, *discedamus* ex Italiâ.

6. *Nihil vidi*] Potest esse ἀποσιώπησις ut sit, Nihil vidi turpius. MANUT. Aliter Turnebus *Advers.* IX. 22. *Nihil vidi*, hoc est, imprudens fui, qui nondum discesserim.

7. *Plancus*] Vide XV. epist. ult.

8. *Dymæos*] Pompeius, ut Plutarchus scribit, captis piratis, magnam eorum partem constituerat in agro Dymæo: quod erat & fertile territorium, & à cultoribus infrequens. Ii postremò pulsi eâ sede, quam assignatam à Pompeio per aliquot annos tenuerant, rursùs se ad piraticam veterem artem contulerunt. Dyme civitas est in Achaiâ. MANUT.

9. *Videndum*] Gaudeo quidem meam profectionem laudari, sed, quoniam Dymæi mare infestum habent ita, ut tuta non sit navigatio, videndum est, ut, si fortè ob id sit manendum, mansio quoque laudetur. CORR.

10. *Ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti*] In societate navigandi cum Bruto. MANUT.

11. Πανικὸν] Vanum terrorem.

12. Λῆρος πολὺς] Nugæ multæ.

13. *Explicentur*] Sententia hujus loci hæc est. Ducenta decem millia nummûm commodè præberi poterunt filio Marco, quibus indiget ad se tuendum, & debita quæ contraxit solvenda. J. F. GRONOV.

14. *Abundè*] Hoc est: Ovius, qui recens Athe-

nem perexiguè, & [15] γλίσχρως præbere. Quo [16] plus permutasti, quàm ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit. [17] Hinc ex Kal. April. ad H-S LXXX accommodetur: nunc enim insulæ tantum. [18] Videndum enim est quid, cùm Romæ erit: non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro [19] decumano negaram. Nunc, cujus rei causâ tabellarium miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur [20] se Catonem. Egit autem & pater, & filius, ut tibi sponderem: sed ita, ut tum crederes, cùm ipse cognosses. Huic ego literas ipsius arbitratu dabo: eæ te ne moverint. Has scripsi in eam partem, ne [21] me motum putares. Dii faxint, ut faciat ea, quæ promittit. Commune enim gaudium. [22] Sed ego... Nihil dico amplius. Is hinc VII Idus. Ait enim [23] attributionem in Idus; se autem urgeri acriter. Tu ex meis literis, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cùm & Brutum videro; & Erotem remittam. Atticæ meæ excusationem accipio, eámque amo plurimum: cui, & Piliæ salutem.

Athenis venit, narrat habere se in mandatis, à filio mandatum sibi esse, ut referret mihi, sufficere ad omnia summam assignatam, *satis* esse, *abundè*, *affatim*. Vide Turneb. Adverſ. XXIII. 29.

15. Γλίσχρως] *Minutatim*. Quod etiam fuerat, inquit Manutius, receptum in epistolam ignorantiâ describentium. MANUT.

16. *Plus permutasti*, *&c.*] Scis convenisse, ut Ciceroni tantùm daremus, quantùm reciperetur ex insularum fructu. Eò si quid plus Athenis permutasti Ciceronis causâ, volo id ei concedatur suprà annuam pensionem, pro sumptu, quem primo anno fecit dum Athenas proficiscitur. IDEM.

17. *Hinc ex Kal. Apr.*] Quoniam assignavimus Ciceroni quantum ex insulis reciperetur, deinceps detur ei ad H-S. LXXX: quoniam tanti nunc insulæ locantur, quæ antea tantummodo LXXI. locabantur. Ex Kalendis autem Apr. quia Ciceroni filio id erat annui temporis initium. Vide XV. 15. IDEM.

18. *Videndum*] Curandum nobis est, ut sit, quod filius in sumptum habeat, cùm Romæ erit. Cùm enim Publiæ uxoris meæ matrem ferre non possim, divortium erit faciendum: ita dote redditâ, re familiari comminuti, unde filio suppeditabimus? IDEM.

19. *Decumano*] Est in plerisque veterum *de Cumano*. Sed cùm res obscura sit, statui nihil potest. MALASP.

20. *Se Catonem*] Talem, qualis erat Cato.

21. *Me motum*] Me fidem habuisse verbis Quinti filii. MANUTIUS.

22. *Sed ego*] Ἀποσιώπησις. IDEM.

23. *Attributionem*] Posuit pro solutione pecuniæ, quam debeat Q. filius. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

2 SEXTO Idus duas epistolas accepi, unam à meo tabellario, alteram à Bruti. De Buthrotiis longè alia fama in his locis fuerat: sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citiùs, quàm constitueram, [1] ut esset qui Hortensio: & quia [2] equitibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius verò impudenter: nihil enim debetur ei, nisi ex tertia pensione, quæ est Kal. Sext. ex qua pensione ipsa major pars est ei soluta aliquanto ante diem. Sed hæc Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod [3] perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Sed cùm videas, quantum de jure nostro decesserimus, qui de residuis CCCC H-S, CC præsentia solverimus, reliqua rescribamus; loqui cum eo, si videbitur, poteris, eum commodum nostrum expectare debere, cùm tanta sit à nobis jactura facta juris. Sed amabo te, mi Attice, (vidésne quàm blandè?) omnia nostra, quoad eris Romæ, ita gerito, gubernato, ut nihil à me expectes. Quanquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum; tamen fit sæpe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. Si quid ejusmodi acciderit, ne quid tibi sit famâ meâ potius. Non modò versurâ, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. Bruto tuæ literæ gratæ erant. Fui enim apud illum multas horas in Neside, cùm paulo antè tuas literas accepissem. Delectari mihi [4] Tereo videbatur, & habere majorem Accio, [5] quam Antonio, gratiam. Mihi

1. *Ut esset*] Ut esset qui Hortensio, filio scilicet, solveret pro parte hereditatis Cluvianorum, quam Cicero ab eo emerat. GRÆVIUS.

2. *Equitibus*] Qui illi fuerint equites, & quodnam negotium fuerit, de quo cum illis constituerat Eros, id sane, ut multa alia in his epistolis ignoramus, Attico tamen procul dubio fuerunt perspectissima. Non ineptè Manutius Publilios hic intelligi conjicit, qui post divortium cum Publilia flagitabant restitutionem dotis, ut cum his constituisse Idibus dicatur Eros. IDEM.

3. *Perscribi*] Perscribi est de mensâ numerari, aut chirographo ab argentario solvere, ut dudum eruditi viri docuerunt, qui modus solvendi nostris mercatoribus est notissimus, cui opponitur præsente pecuniâ solvere. IDEM.

4. *Tereo*] Fabula olim ab Accio de Tereo scripta, & nunc in Bruti ludis acta. ep. 5. hujus libri. CORRADUS.

5. *Quàm Antonio*] Sententia hæc est: Brutum putare placuisse magis ludos suos ob ingenium poetæ, quàm quòd curator eorum Lucius Antonius operam dederit, ut placerent. J. F. GRONOV.

Mihi autem quo lætiora ſunt, eo plus ſtomachi & moleſtiæ eſt, populum Romanum manus ſuas, non in defendenda Republica, ſed in plaudendo conſumere. Mihi quidem videntur [6] iſtorum animi incendi etiam ad [7] repræſentandam improbitatem ſuam: ſed tamen, dum modò [8] doleant aliquid, doleant quodlibet. [9] Conſilium meum quòd ais quotidie magis laudari; non moleſtè fero; expectabámque, ſi quid de eo ad me ſcriberes. Ego enim in varios ſermones incidebam. Quin etiam idcirco trahebam, ut quàm diutiſſimè integrum eſſet. Sed quoniam furcillâ extrudimur, Brunduſium cogito. Facilior enim, & exploratior devitatio legionum fore videtur, quàm piratarum, qui apparere dicuntur. Sextius VI Idus expectabatur, ſed non venerat, quod ſciam. Caſſius cum claſſicula ſua venerat. Ego cùm eum vidiſſem V Kal. in Pompeianum cogitabam, inde [10] Æculanum. Noſti reliqua. De Tutia ita putaram. De Æbutio non credo: nec tamen curo plus, quàm tu. Planco & Oppio ſcripſi equidem, quoniam rogaras: ſed, ſi tibi videbitur, ne neceſſe habueris reddere. Cùm enim tuâ causâ fecerint omnia, vereor ne meas literas ſupervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique: quem tibi amiciſſimum cognovi. Verùm, ut voles. Tu, quoniam ſcribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, ſi antè eo veneris, quàm mihi in Italiam te auctore veniendum ſit. Literas ad me quàm ſæpiſſime, ſi de rebus minùs neceſſariis aliquem nactus; ſin autem erit quid majus, domo emittito. [11] Ἡρακλείδειον, ſi Brunduſium ſalvi, adoriemur. De gloria miſi tibi. Cuſtodies igitur, ut ſoles: (ſed notentur [12] eclogarii) quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio dunta-

6. *Iſtorum*] Antonii, & ſimilium.

7. *Repræſentandam*] Citiùs aliquanto, quàm feciſſent, oſtendendam. MANUT.

8. *Doleant*] His plauſibus. CORRAD. Ex Afranio ſumpta ſunt, ut eſt in Tuſcul. IV. 20. Vult autem clariſſimus Buherius hîc legi *doleat*; quo modo Terentius, *Eunuch.* I. 2. 13. *Ut tuus hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet.*

9. *Conſilium*] Diſcedendi ex Italiâ. MAN.

10. *Æculanum*] Oppidum in Hirpinis.

11. Ἡρακλείδειον] *Opus iis ſimile, quæ ſcripſit Heraclides Ponticus.* Vide XV. 4.

12. *Eclogarii*] Ab eclogâ deſcendit *eclogarius*, quæ vox nuſquam occurrit alibi. *Eclogas* vocabant locos inſignes è libris excerptos. Proinde homo *eclogarius* is eſt, qui ejuſmodi eclogas colligit: liber *eclogarius*, qui continet: locus in libro *eclogarius*, notabilis & dignus qui excerpatur. *Notentur*, qui legantur *in convivio duntaxat*, inquit Mongaltus. Cur autem in convivio legi permittit? Quoniam, ut videtur, nihil periculi eſſet à calamis, minùs à memoria convivarum. De uſu legendi in conviviis, Plinius epiſt. III. 5. Juvenalis, XI. 178. OLIVETUS.

duntaxat legat. Mihi valde placent: mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

Cicero Attico Sal.

3 Tu verò ſapienter (nunc demum enim reſcribo his literis, quas mihi miſiſti) convento Antonio Tiburi, ſapienter igitur, quòd manus dediſti, quódque etiam ultro gratias egiſti. Certè enim, ut ſcribis, deſeremur potius à Republica, quàm à re familiari. Quod verò ſcribis te magis & magis delectari, [1] *ô Tite*, *ſi quid ego*, [2] addis mihi ſcribendi alacritatem. Quòd Erotem non ſine munuſculo expectare dicis; gaudeo non fefelliſſe eam rem opinionem tuam: ſed tamen idem [3] σύνταγμα miſi ad te retractatius, & quidem [4] ἀρχέτυπον ipſum, crebris locis inculcatum & refectum. Hunc tu tralatum in [5] macrocolum lege arcanò conviviis tuis: ſed, ſi me amas, hilaris, & bene acceptis; ne in me ſtomachum erumpant, cùm ſint tibi irati. De Cicerone velim ita ſit ut audimus. De Xenone coràm cognoſcam: quanquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter, neque illiberaliter. De Herode faciam ut mandas: & ea, quæ ſcribis, ex Sauſeio, & è Xenone cognoſcam. De Quinto filio, gaudeo tibi meas literas priùs à tabellario meo, quàm ab ipſo, redditas: quanquam te nihil fefelliſſet: veruntamen. Sed expecto, qui ille tecum, quid tu viciſſim: nec dubito, quin ſuo more uterque. Sed eas literas Curium mihi ſpero redditurum: qui quidem, etſi per ſe eſt amabilis, à méque diligitur; tamen accedit magnus cumulus commendationis tuæ. Literis tuis ſatis reſponſum eſt. Nunc audi, quod, etſi intelligo ſcribi neceſſe non eſſe, ſcribo tamen. Multa me movent in diſceſſu, in primis mehercule, quòd disjungor à te. Movet etiam navigationis labor, alienus non ab ætate ſolùm noſtrâ, verùm etiam à dignitate; tempúſque diſceſſûs ſubabſurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quódque tempo-

---

1. *O Tite*] Libro, qui, *Cato major*, inſcribitur, cujus principium eſt: *ô Tite*, &c.
2. *Addis*] Muretus & Boſius, *addit*.
3. Σύνταγμα] *Opus*, libros de Gloria.
4. Ἀρχέτυπον] *Exemplar primigenium*.
5. *Macrocolum*] Vide XIII. 25.

temporis in prædiolis noſtris, & bellè ædificatis, & ſatis amœnis conſumi potuit, in peregrinatione conſumimus. Conſolantur hæc. Aut proderimus aliquid Ciceroni, aut, quantum profici poſſit, judicabimus. Deinde tu jam, ut ſpero, & ut promittis, aderis: quod quidem ſi acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maximè autem me angit ratio [6] reliquorum meorum: quæ quanquam explicata ſunt; tamen, quòd & Dolabellæ nomen in iis eſt, & attributione mihi nomina ignota, conturbor: nec me ulla res magis angit ex omnibus. Itaque non mihi videor erraſſe, quòd ad Balbum ſcripſi apertius, ut, ſi quid tale accidiſſet, ut [7] non concurrerent nomina, ſubveniret; méque tibi etiam mandaſſe, ut, ſi quid ejuſmodi accidiſſet, cum eo communicares: quod facies, ſi tibi videbitur, eóque magis, ſi proficiſceris in Epirum. Hæc ego conſcendens è Pompeiano tribus actuariolis, decem ſcalmis. Brutus erat in Neſide etiam nunc, Neapoli Caſſius. Ecquid amas Dejotarum, & [8] non amas Hieram? qui, ut Bieſamius venit ad me, cùm ei præſcriptum eſſet, ne quid ſine Sexti noſtri ſententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam noſtrûm retulit. Atticam noſtram cupio abſentem ſuaviari: ita mihi dulcis ſalus viſa eſt, per te miſſa ab illa. Referes igitur ei plurimam, itèmque Piliæ dicas velim.

6. *Reliquorum*] Hoc loco *reliqua* ſunt debita nondum exacta. ERNESTUS.

7. *Non concurrerent*] Dies nominum mihi attributorum non quadraret cum eâ die, quæ præſtituta eſt iis nominibus quæ ipſe feci, diſſolvendis; ſed aliquanto longior eſſet. BOSIUS.

8. *Non amas.*] Dictum εἰρωνικῶς. Miſerat eum Dejotarus, ut Armeniam, ſibi à Cæſare ereptam, emeret ab Antonio: quod factum eſt, Fulviâ, quæ Antonii uxor erat, intercedente, id eſt, cum Dejotari legatis de pretio paciſcente. Vide *Philipp.* II. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

ITA ut heri tibi narravi, vel fortaſſe hodie (Quintus enim altero die ſe aiebat) in Neſida VIII Idus. Ibi Brutus. Quàm ille doluit de Nonis [1] *Juliis*! mirificè eſt conturbatus. Itaque ſeſe ſcripturum aiebat, ut venationem etiam, quæ poſtridie lu- 4

1. *Juliis*] Vide ſuprà, epiſt. 1.

dos Apollinares futura est, proscriberent, III Id. *Quint.* Libo intervenit. Is Philonem, Pompeii libertum, & Hilarum suum libertum, venisse [2] à Sexto cum literis ad Consules, sive quo alio nomine sunt. Earum exemplum nobis legit. Dixi quid videretur: pauca [3] παρὰ λέξιν: cæteroqui & satis graviter, & non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat, *Coss.* solùm, ut esset, *Prætt. Tribb. Pleb. Senatui*; ne illi non proferrent eas, quæ ad ipsos missæ essent. Sextum autem nuntiant cum una solùm legione fuisse Carthagine: eíque eo ipso die, quo oppidum [4] Boream cepisset, nuntiatum esse [5] de Cæsare: capto oppido, miram lætitiam, commutationémque animorum, concursúmque undique: sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. Ad ipsum autem Libonem scripsit, nihil esse, nisi ad larem suum liceret. Summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Hæc ferè de Sexto. De Buthrotiis undique quærens nihil reperiebam. Alii, concisos agripetas: alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugisse. Itaque non video sciturum me, quid ejus sit, ni statim [6] aliquid literarum. Iter illud Brundusium, de quo dubitabam, sublatum videtur: legiones enim adventare dicuntur. Hæc autem navigatio habet quasdam suspiciones periculi: itaque constituebam uti [7] ὁμοπλοΐᾳ. Paratiorem offendi Brutum, quàm audiebam. Nam & ipse Domitius bona planè habet dicrota: súntque navigia præterea luculenta Sextii, Buciliani, cæterorum. Nam Cassii classem, quæ planè bella est, non numero ultra fretum. Illud est mihi submolestum, quòd parum Brutus properare videtur. Primùm confectorum ludorum nuntios expectat: deinde, quantum intelligo, tardè est navigaturus, consistens in locis pluribus: tamen arbitror esse commodius tardè navigare, quàm omnino non navigare. [8] Et, si, cùm processerimus, exploratiora videbuntur, Etesiis utemur.

---

2. *A Sexto*] Pompeio. Manutius.

3. Παρὰ λέξιν] Minùs propriè dicta.

4. *Boream*] Fortasse oppidum, de quo Plinius lib. V. cap. 4. Popma. Cùm urbem in Hispaniâ nullam reperiam, trajectâ literulâ *Eboram* libentissimè legerim, quæ urbs est Lusitaniæ. Turneb. *Advers.* XXIII. 30.

5. *De Cæsare*] Romæ occiso. Manut.

6. *Aliquid literarum*] Dederis. Corrad.

7. Ὁμοπλοΐᾳ] Societate navigationis.

8. *Et, si, cùm processerimus*] Si ubi jam in cursu fuerimus, speculatoriæ naves, ut mox est, præmissæ explorandi itineris causâ, nobis referent mare pacatum liberúmque à piratis esse, omisso Bruto ventis Etesiis nos mandabimus. J. F. Gronov. De navigandi voluntate, & de Etesiis, vide *Fam.* XIV. 25.

CICERO ATTICO SAL.

TUAS jam literas Brutus expectabat: cui quidem ego novum attuleram de Tereo Attii. Ille [1] Brutum putabat. Sed 5
tamen rumoris nescio quid afflaverat, [2] commissione Græcorum frequentiam non fuisse: quod quidem me minimè fefellit: scis enim, quid ego de [3] Græcis ludis existimem. Nunc audi quod pluris est, quàm omnia. [4] Quintus fuit mecum dies complures: &, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantùm fuit, incredibile est, quàm me in omni genere delectarit: in eóque maximè, in quo minimè satisfaciebat. Sic enim commutatus est totus & scriptis meis quibusdam, quæ in manibus habebam, & assiduitate orationis, & præceptis, ut tali animo in Rempublicam quali nos volumus, futurus sit. Hoc cùm mihi non modò confirmasset, sed etiam persuasisset; egit mecum accuratè multis verbis, tibi ut sponderem, se dignum & te, & nobis futurum; neque se postulare, ut statim crederes: sed cùm ipse perspexisses, tum ut se amares. Quod nisi fidem mihi fecisset, judicassémque hoc, quod dico, firmum fore; non fecissem id, quod dicturus sum. Duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. Sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit; me sponsorem accipere noluerit: eúmque laudans amicissimè mentionem tui fecerit: complexus, osculatúsque dimiserit. Quamobrem etsi magis est, quòd gratuler tibi, quàm quòd te rogem, tamen etiam rogo, ut, si quæ minùs antea propter infirmitatem ætatis constanter ab eo fieri videbantur, ea judices illum abjecisse; mihíque credas, multum

 allatu-

1. *Brutum*] Attii poetæ fabulam de L. Junio Bruto, qui Reges expulit. CORRAD.

2. *Commissione Græcorum*] Id est, cùm Græci ludi ederentur. Committere ludos, est edere. GRÆVIUS.

3. *Græcis ludis*] In ludis Græcis erant fabulæ, quas vocabant Satyricas: Horatius vocat *Satyros*, de Arte Poët. 221. Id spectaculi quid esset, Isaacus Casaubonus explicavit libro *de Satyricâ Græcorum Poësi*, itémque Jul. Cæs. Bulengerus lib. *de Circo*, cap. 38. Has amare poterat fabulas spectator *& potus & exlex*, ut Horatius ait *ibid.* 229. Quid mirum, si non amaret Cicero? Visatur epist. 1. lib. VII. ad *Fam.* Illic Græcos ludos cum Oscis conjungit. In his Osci actores erant, & Oscus sermo: in illis Græci agebant Græcè: in utrisque oblectatio erat plebis, & servorum, qui plerique Græci. OLIVETUS.

4. *Quintus*] Q. filius. CORRAD.

allaturam, vel plurimùm potiùs, ad illius judicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cùm sæpe injecissem de ὁμοπλοίᾳ, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est. Existimabam [5] μετεωρότερον esse: & hercule erat, & maximè de ludis. At mihi, cùm ad villam redissem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversantem, sed expectantem, si qui fortè casus. Itaque dubito, an Venusiam tendam, & ibi expectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem: si neutrum erit [6] ἀσφαλὲς, eòdem revertar. [7] Jocari me putas? moriar, si quisquam me tenet præter te. Etenim circumspice: [8] sed antè erubesco. [9] O dies in auspiciis Lepidi lepidè descriptos, & aptè ad consilium reditûs nostri! Magna [10] ῥοπὴ ad proficiscendum [11] tuis literis. Atque utinam te illic. Sed ut conducere putabis. [12] Nepotis epistolam expecto. Cupidus ille [13] meorum, qui ea, quibus maximè [14] γαυρεῖ, legenda non putet? & ais [15] μετ' ἀμύμονα. Tu verò [16] ἀμύμων: ille quidem [17] ἄμβροτος. Mearum epistolarum nulla est [18] συναγωγή: sed habet Tiro instar septuaginta: & quidem sunt à te quædam sumendæ. Eas ego, oportet, perspiciam, corrigam. Tum denique edentur.

---

5. Μετεωρότερον] Suspensiore animo.

6. Ἀσφαλὲς] Tutum, securum.

7. *Jocari me putas*] Scilicet in eo quod dicturus sum. Atqui non jocor, & dicam ex animo. J. F. GRONOV.

8. *Sed antè*] Circumspice, inquit Cicero, num quis sit alius; cujus cupiditate remanere velim, sed ante oculos tuos, & in os tuum hoc dicere erubesco, ne me blandum existimes. IDEM.

9. *O dies, &c.*] Descripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat pontifex max. cum augurum collegio dare operam auspiciis oportebat. Lætatur igitur, eam sibi fore causam, cur maturè ad urbem redeat. Erat enim augur. MANUT.

10. Ῥοπή] Impulsio, momentum.

11. *Tuis literis*] Inest, cùm te affore promittas. Ep. 3. hujus libri. CORRAD.

12. *Nepotis*]. Cornelii Nepotis clarissimi historici, ad quem fuerunt Ciceronis libri epistolarum. Is non multum tribuebat philosophiæ, atque adeò exagitabat ipsos philosophos; quod indicant ipsius verba ex epistolà ad Ciceronem, quæ Lactantius refert lib. III. cap. 16. Institut. POPMA.

13. *Meorum*] Scriptorum. MAN.

14. Γαυρεῖ] *Glorior.*

15. Μετ' ἀμύμονα] *Post carentem nævo.* Respicitur Iliad. Β'. 674. ubi Nireus formosissimus dicitur, post Achillem *nævo carentem.* Atticus enim scripserat, Cornelium Nepotem, qui desiderio scriptorum ejus tenebatur, esse optimum scriptorem, scilicet post Ciceronem. Quam deinde laudem à se Cicero modestè amovet.

16. Ἀμύμων] *Carens nævo.*

17. Ἄμβροτος] *Immortalis, divinus.*

18. Συναγωγή] *Collectio.* Hinc volunt fuisse omnes à Tirone collectas.

CICERO ATTICO SAL.

EGo adhuc (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commodè, quàm ſtrenuè navigavi: remis enim magnam partem: [1] prodromi nulli. Illud ſatis opportunè: duo ſinus fuerunt, quos tramitti oportet, Pæſtanus, & Vibonenſis: utrumque pedibus [2] æquis tranſmiſimus. Veni igitur ad Sicam octavo die è Pompeiano, cùm unum diem Veliæ conſtitiſſem: ubi quidem fui ſanè libenter apud Thalnam noſtrum: nec potui accipi, illo abſente præſertim, liberaliùs. IX. Kal. igitur ad Sicam. Ibi tanquam domi meæ ſcilicet. Itaque [3] obduxi poſterum diem. Sed putabam, cùm Rhegium veniſſem, fore, ut illic, [4] δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες, cogitaremus, [5] corbitáne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, atque inde Corcyram: &, ſi onerariâ, ſtatímne freto, an Syracuſis. Hac ſuper re ſcribam ad te Rhegio. Mehercule, mi Attice, ſæpe mecum [6] ἢ δῶρ' ὁδός σοι τί δύναται; cur ego tecum non ſum? cur, ocellos Italiæ, villulas meas non video? ſed id ſatis ſupérque. Tecum me non eſſe? quid fugientem? periculúmne? id nunc quidem, niſi fallor, nullum eſt. Ad ipſum enim revocat me auctoritas tua: ſcribis enim in cælum ferri profectionem meam, ſed ita, ſi ante Kal. Jan. redeam: quod quidem certè enitar. Malo enim vel cum timore domi eſſe, quàm ſine timore Athenis tuis. Sed tamen proſpice, quò iſta vergant: mihíque aut ſcribe, aut, quod multo malim, affer ipſe. Hæc hactenus. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi majori curæ ſciam eſſe, quàm ipſi mihi. Nomina mea, per deos, expedi, exſolve. Bella reliqua reliqui: ſed opus eſt diligentiâ, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. perſolutum

1. *Prodromi*] Venti Aquilones, qui exortum Caniculæ octo diebus antecedunt, & IV. Id. Jul. flare incipiunt. POP.

2. *Æquis*] Vulgò *equis*. Pedes propriè ſunt funes ad angulos velorum, quibus ea vertebantur. Hinc & pro velis. Hinc *æqui pedes* ſunt vela æqualiter tenſa, quod fiebat cùm æquatè auræ velorum ſinus implebant. SALMAS. *Plin. Exerc.*

3. *Obduxi*] Ducere diem, noctem, eſt trahere & inſumere. Obducere autem eſt longiùs & diutius ducere ac protrahere, ut Obmanere, diù manere, *Feſtus*. POPMA.

4. Δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες] *Longam navigationem meditantes*. Odyſſ. Γ. 169.

5. *Corbitâ*] Onerariâ navi. MANUT.

6. Ἢ δῶρ' ὁδὸς] Vide XV. 11.

allaturam, vel plurimùm potiùs, ad illius judicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cùm sæpe injecissem de ὁμοπλοία, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est. Existimabam [5] μετεωρότερον esse: & hercule erat, & maximè de ludis. At mihi, cùm ad villam redissem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversantem, sed expectantem, si qui fortè casus. Itaque dubito, an Venusiam tendam, & ibi expectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem: si neutrum erit [6] ἀσφαλὲς, eòdem revertar. [7] Jocari me putas? moriar, si quisquam me tenet præter te. Etenim circumspice: [8] sed antè erubesco. [9] O dies in auspiciis Lepidi lepidè descriptos, & aptè ad consilium reditûs nostri! Magna [10] ῥοπὴ ad proficiscendum [11] tuis literis. Atque utinam te illic. Sed ut conducere putabis. [12] Nepotis epistolam expecto. Cupidus ille [13] meorum, qui ea, quibus maximè [14] γαυρειῶ, legenda non putet? & ais [15] μετ' ἀμύμονα. Tu verò [16] ἀμύμων: ille quidem [17] ἄμβροτος. Mearum epistolarum nulla est [18] συναγωγή: sed habet Tiro instar septuaginta: & quidem sunt à te quædam sumendæ. Eas ego, oportet, perspiciam, corrigam. Tum denique edentur.

5. Μετεωρότερον] Suspensiore animo.

6. Ἀσφαλὲς] Tutum, securum.

7. *Jocari me putas*] Scilicet in eo quod dicturus sum. Atqui non jocor, & dicam ex animo. J. F. GRONOV.

8. *Sed antè*] Circumspice, inquit Cicero, num quis sit alius, cujus cupiditate remanere velim, sed ante oculos tuos, & in os tuum hoc dicere erubesco, ne me blandum existimes. IDEM.

9. *O dies, &c.*] Descripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat pontifex max. cum augurum collegio dare operam auspiciis oportebat. Lætatur igitur, eam sibi fore causam, cur maturè ad urbem redeat. Erat enim augur. MANUT.

10. Ῥοπὴ] Impulsio, momentum.

11. *Tuis literis*] Inest, cùm te affore promittas. Ep. 3. hujus libri. CORRAD.

12. *Nepotis*] Cornelii Nepotis clarissimi historici, ad quem fuerunt Ciceronis libri epistolarum. Is non multum tribuebat philosophiæ, atque adeò exagitabat ipsos philosophos; quod indicant ipsius verba ex epistolâ ad Ciceronem, quæ Lactantius refert lib. III. cap. 16. Institut. POPMA.

13. *Meorum*] Scriptorum. MAN.

14. Γαυρειῶ] *Glorior.*

15. Μετ' ἀμύμονα] *Post carentem nævo.* Respicitur Iliad. Β'. 674. ubi Nireus formosissimus dicitur, post Achillem *nævo carentem.* Atticus enim scripserat, Cornelium Nepotem, qui desiderio scriptorum ejus tenebatur, esse optimum scriptorem, scilicet post Ciceronem. Quam deinde laudem à se Cicero modestè amovet.

16. Ἀμύμων] *Carens nævo.*

17. Ἄμβροτος] *Immortalis, divinus.*

18. Συναγωγὴ] *Collectio.* Hinc volunt fuisse omnes à Tirone collectas.

CICERO ATTICO SAL.

EGo adhuc (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commodè, quàm ſtrenuè navigavi: remis enim magnam partem: [1] prodromi nulli. Illud ſatis opportunè: duo ſinus fuerunt, quos tramitti oportet, Pæſtanus, & Vibonenſis: utrumque pedibus [2] æquis tranſmiſimus. Veni igitur ad Sicam octavo die è Pompeiano, cùm unum diem Veliæ conſtitiſſem: ubi quidem fui ſanè libenter apud Thalnam noſtrum: nec potui accipi, illo abſente præſertim, liberaliùs. IX. Kal. igitur ad Sicam. Ibi tanquam domi meæ ſcilicet. Itaque [3] obduxi poſterum diem. Sed putabam, cùm Rhegium veniſſem, fore, ut illic, [4] δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες, cogitaremus, [5] corbitáne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, atque inde Corcyram: &, ſi onerariâ, ſtatímne freto, an Syracuſis. Hac ſuper re ſcribam ad te Rhegio. Mehercule, mi Attice, ſæpe mecum [6] ἢ δεῦρ' ὁδὸς σοι τί δύναται; cur ego tecum non ſum? cur, ocellos Italiæ, villulas meas non video? ſed id ſatis ſupérque. Tecum me non eſſe? quid fugientem? periculúmne? id nunc quidem, niſi fallor, nullum eſt. Ad ipſum enim revocat me auctoritas tua: ſcribis enim in cælum ferri profectionem meam, ſed ita, ſi ante Kal. Jan. redeam: quod quidem certè enitar. Malo enim vel cum timore domi eſſe, quàm ſine timore Athenis tuis. Sed tamen proſpice, quò iſta vergant: mihíque aut ſcribe, aut, quod multo malim, affer ipſe. Hæc hactenus. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi majori curæ ſciam eſſe, quàm ipſi mihi. Nomina mea, per deos, expedi, exſolve. Bella reliqua reliqui: ſed opus eſt diligentiâ, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. perſolutum

1. *Prodromi*] Venti Aquilones, qui exortum Caniculæ octo diebus antecedunt, & IV. Id. Jul. flare incipiunt. POP.

2. *Æquus*] Vulgò *equus*. Pedes propriè ſunt funes ad angulos velorum, quibus ea vertebantur. Hinc & pro velis. Hinc *æqui pedes* ſunt vela æqualiter tenſa, quod fiebat cùm æquatè auræ velorum ſinus implebant. SALMAS. *Plin. Exerc.*

3. *Obduxi*] Ducere diem, noctem, eſt trahere & inſumere. Obducere autem eſt longiùs & diutius ducere ac protrahere, ut Obmanere, diù manere, *Feſtus*. POPMA.

4. Δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες] *Longam navigationem meditantes.* Odyſſ. Γ. 169.

5. *Corbitâ*] Onerariâ navi. MANUT.

6. Ἢ δεῦρ' ὁδὸς] Vide XV. 21.

ſolutum ut ſit. Cum Publilio quo modo agendum ſit, videbis. Non debet urgere, quoniam jure non utimur, ſed tamen ei quoque ſatisfieri planè volo. Terentiæ verò quid ego dicam? etiam ante diem, ſi potes. Quin, ſi, ut ſpero, celeriter in Epirum; hoc, quod [7] ſatiſdato debeo, peto à te, ut antè provideas, planéque expedias, & ſolutum relinquas. Sed de his ſatis, metuóque, ne tu nimium putes. Nunc negligentiam meam cognoſce. De gloria librum ad te miſi; at in eo procemium id eſt, quod in Academico tertio. Id evenit ob eam rem, quòd habeo volumen procemiorum. Ex eo eligere ſoleo, cùm aliquod [8] σύγγραμμα inſtitui. Itaque jam in Tuſculano, qui non meminiſſem me abuſum iſto procemio, conjeci id in eum librum, quem tibi miſi. Cùm autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. Itaque ſtatim novum procemium exaravi; tibi miſi. Tu illud deſecabis, hoc agglutinabis. Piliæ ſalutem dices, & Atticæ, deliciis atque amoribus meis.

---

7. *Satisdato*] Satisdato debet, qui pro alio cavit idoneâ cautione. Videtur intelligere Montani nomen, pro quo ſe ſoluturum ſpoponderat ep. 15. hujus libri. J. F. Gronovius.

8. Σύγγραμμα] Scriptum, librum.

Cicero Attico Sal.

7 Octavo Id. Sext. cùm à Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) ſtadia circiter CCC proceſſiſſem, rejectus ſum auſtro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi cùm ventum expectarem (erat enim villa Valerii noſtri, ut familiariter eſſem, & libenter) Rhegini quidam, illuſtres homines, eò venerunt, Româ ſanè recentes: in iis Bruti noſtri hoſpes, qui Brutum Neapoli reliquiſſet. Hæc afferebant, edictum Bruti, & Caſſii; & fore frequentem Senatum Kalendis; à Bruto & Caſſio literas miſſas ad Conſulares, & Prætorios; ut adeſſent, rogare. Summam ſpem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, noſtri Romam redirent. Addebant etiam, me deſiderari, ſubaccuſari. Quæ cùm audiſſem, ſine ulla dubitatione abjeci conſilium profectionis; quo mehercule ne antea quidem delectabar. Lectis verò tuis literis, admiratus equidem

ſum,

ſum, te tam vehementer ſententiam commutaſſe; ſed non ſine cauſa, arbitrabar. Etſi, quamvis non fueris ſuaſor & impulſor profectionis meæ, approbator certè fuiſti, dummodo Kal. Jan. Romæ eſſem. Ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abeſſem; in flammam ipſam venirem. Sed hæc, etiam ſi non prudenter, tamen [1] ἀνεμέσητα ſunt; primùm, quòd de mea ſententia acta ſunt; deinde, etiam ſi te auctore, quid debet, qui conſilium dat, præſtare præter fidem? Illud admirari ſatis non potui, quod ſcripſiſti his verbis: *Veni igitur tu, qui* [2] εὐθανασίαν, *veni: relinques patriam?* An ego relinquebam, aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modò non prohibebas, verùm etiam approbabas. Graviora, quæ reſtant. *Velim* [3] σχόλιον *aliquod elimes ad me, oportuiſſe te iſtuc facere.* Itáne, mi Attice, defenſione eget meum factum, præſertim apud te, qui id mirabiliter approbaſti? Ego verò iſtum [4] ἀπολογισμὸν συντάξομαι, ſed ad eorum aliquem, quibus invitis & diſſuadentibus profectus ſum. Etſi quid jam opus eſt σχολίῳ? Si perſeveraſſem, opus fuiſſet. At hoc ipſum [5] non conſtanter. Nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere ſcripta ſunt) mutationem conſilii inconſtantiam dixit eſſe. Deinceps igitur hæc: *Nam, ſi à* [6] *Phædro noſtro, expedita excuſatio eſſet: nunc quid reſpondemus?* Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non poſſim, flagitii ſcilicet plenum, & dedecoris. Utinam à primo ita tibi eſſet viſum! tu mihi, ſicut eſſe ſoles, fuiſſes Cato. Extremum illud vel moleſtiſſimum: *Nam Brutus noſter ſilet;* hoc eſt, non audet hominem id ætatis monere. Aliud nihil habeo, quod ex iis à te verbis ſignificari putem: & hercule ita eſt. Nam XVI Kal. Sept. cum veniſſem Veliam, Brutus audivit: erat enim cum ſuis navibus apud Heletem fluvium citra Veliam millia paſſuum III. Pedibus ad me ſtatim. Dii immortales, quàm valde ille reditu, vel potiùs reverſione mea lætatus? Effudit illa

1. *Ἀνεμέσητα*] Non reprehendenda.
2. *Εὐθανασίαν*] *Præclaram mortem*, ſupple, laudas, optas. Vide XV. 20.
3. *Σχόλιον.*] *Commentarium.*
4. *Ἀπολογισμὸν*] *Defenſionem componam.*
5. *Non conſtanter*] Objectio. Non profectus es quidem, ſed voluiſti tamen.
6. *Phædro*] Si hoc fieret à Phædro noſtro, facilis illi excuſatio eſſet. Sic enim reſponderet: Ego de honeſto nihil cogito, dolorem fugio, ſummum bonum in voluptate pono. Nunc quid tu reſpondebis, ô Cicero, qui non, ut Phædrus, Epicuream ſectam, ſed illam Socraticam, quæ virtutem & officium colit, es ſecutus? MANUT.

la omnia, quæ tacuerat; ut recordaret illud tuum, *nam Brutus noster silet.* Maximè autem dolebat, me Kal. Sext. in Senatu non fuisse. Pisonem ferebat in cælum: se autem lætari, quòd effugissem duas maximas vituperationes. Unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis, ac [7] relictionis Reipublicæ: [8] flentes mecum vulgò querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam. Alteram, de qua Brutus, & qui unà erant, (multi autem erant) lætabantur, quòd eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. Hoc verò nihil turpius quovis Reipublicæ tempore: sed [9] hoc [10] ἀναπολόγητον. Ego verò austro gratias miras, qui me à tanta infamia averterit. Reversionis has speciosas causas habes, justas illas quidem, & magnas: sed nulla justior, quàm quòd tu idem aliis literis: *Provide, si cui quod debetur, ut sit, unde par pari respondeatur. Mirifica enim* [11] δυσχρηστία *est propter metum armorum.* In freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi ut præsens me ipse defenderem. Sed hæc hactenus: reliqua coràm. Antonii edictum legi à Bruto, & [12] horum contrà, scriptum præclarè. Sed quid ista edicta valeant, aut quò spectent, planè non video: nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad Rempublicam capessendam venio. Quid enim fieri potest? num quis [13] Pisoni est assensus? num rediit ipse postridie? Sed abesse hanc ætatem longè [14] à sepulcro negant oportere. Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam [15] πειράζεσθαι παρα-

7. *Relictionis*] Tam novum auribus meis hoc nomen est, ut id temerè recipere & probare hæream. In antiquioribus exemplaribus, *Religionis* legitur. Nos magis vitium & maculam aliquam subesse, affirmare audemus, quàm quomodo castigari & elui possit proferre. VICT.

8. *Flentes*] Victorius & Bosius, *euntes* contra librorum omnium fidem. Sensus autem est, Qui me, cùm discederem navem conscensurus, deducebant, flentes querebantur me relinquere rempublicam, nec credebant me tam celeriter rediturum esse Kalendis Januarii, quod ego præ me ferebam. GRÆVIUS.

9. *Hoc*] Tempore ita turbulento.

10. Ἀναπολόγητον] Careret defensione.

11. Δυσχρηστία] Difficultas versuræ faciendæ, seu mutuò sumendæ pecuniæ.

12. *Horum*] Bruti & Cassii prætorum.

13. *Pisoni*] Cui in senatu in Antonium invehenti nemo assensus est armorum metu. Fam. XII. 2. & Philipp. I. MANUT.

14. *A sepulcro*] Id est, à patriâ, in quâ solemus sepulcrum nobis constituere. MANUTIUS. Quamvis spes nulla sit, tutiorem in urbe mihi stationem fore, quàm Pisoni; hoc tamen adibo quodcunque periculi est, atque iis satisfaciam, qui me putant satis vixisse diù, ut ne diutiùs appetam. Vide *Phil.* II. 46, & *Fam.* XVI. 23. MONGALTUS.

15. Πειράζεσθαι παραλύσει] *Tentari paralysi*, seu nervorum resolutione, ut vertit Celsus, lib. III. c. 27. CORRAD.

παραλύσει, te scripsisse aiebat. Valde sum commotus: etsi idem, te scribere, sperare melius. Ita planè velim. Ei dicas plurimam salutem, & suavissimæ Atticæ. Hæc scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, XIV Kal.

CICERO ATTICO SAL.

CUM sciam quo die venturus sim, faciam ut scias. Impe- 8
dimenta expectanda sunt, quæ Anagniâ veniunt: & familia ægra est. Kal. vesperi literæ mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, quique Casilini, & Calatiæ sunt, perduxit ad suam sententiam: nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Planè hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur? Vide [1] nomen: vide ætatem. Atque à me postulat, primùm ut clàm colloquatur mecum: vel Capuæ, vel non longè à Capua. Puerile hoc quidem, si id putat clàm fieri posse. Docui per literas, id nec opus esse, nec fieri posse. Misit ad me Cæcinam quendam Volaterranum, familiarem suum, qui hæc pertulit, Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. Consultabat, utrùm Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret, & Antonium venientem excluderet; an iret ad tres legiones Macedonicas, quæ iter secundùm mare superum faciunt, quas sperat suas esse. Eæ congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, & ei convicium grave fecerunt; concionantémque reliquerunt. Quid quæris? ducem se profitetur, nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. Videtur enim mihi & plebeculam urbanam, &, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es? quantam [2] εὐκαιρίαν amittis? Non equidem hoc divinavi, sed [3] aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro. Romámne venio, an hîc maneo, an

1. *Nomen... ætatem*] Qui & Cæsar appelletur, & adolescens, ac penè puer sit. MANUT.
2. Εὐκαιρίαν] Opportunitatem.
3. *Aliquid tale*] Putavi fore ut Cæsariani inter se collidantur. GRÆV.

Arpinum ([4] ἀσφάλειαν habet is locus) fugiam? [5] Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Nunquam in majore [6] ἀπορίᾳ fui.

4. Ἀσφάλειαν] Securitatem.

5. *Romam*] Mihi potiùs, inquit, videtur ut Romam eam. Hoc erat consilium Ciceronis. Dubitabat tamen adhuc. Bos.

6. Ἀπορίᾳ] Dubitatione.

CICERO ATTICO SAL.

9 BINÆ uno die mihi literæ ab Octavio: nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per Senatum: cui ego, non posse Senatum ante Kal. Jan. quod quidem ita credo. Ille autem addit, *consilio tuo*. Quid multa? ille urget: ego autem [1] σκήπτομαι. Non confido ætati; ignoro, quo animo: nil sine Pansa tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius: nec à mari discedere libet, & metuo, ne quæ [2] ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. Firmas copias habet: [3] Brutum habere potest: & rem gerit palàm; centuriat Capuæ; [4] dinumerat. Jam jámque video bellum. Ad hæc rescribe. Tabellarium meum Kalendis Româ profectum sine tuis literis miror.

1. Σκήπτομαι] Tergiversor.

2. Ἀριστεία] Præclarum facinus.

3. *Brutum*] Decimum: quem Antonius, Celticâ provinciâ non decedentem, armis expellere parabat. MANUT.

4. *Dinumerat*] Pecuniam. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

10 UT [1] veni ad me in Sinuessanum, eodem die vulgò loquebantur Antonium mansurum esse Casilini. Itaque mutavi consilium: statueram enim rectâ Appiâ Romam. Facilè me ille esset assecutus. Aiunt enim eum Cæsarinâ uti celeritate. [2] Verti igitur

1. *Ut veni*] Sic Malaspina. Cæteri nihil sanum. Gruterus & Grævius, *VI. Kal. veni*. Hoc *Kal.* primus in contextum Bosius intrusit: satis oscitanter, ut notat Mongaltus: siquidem Kalendas jam præteriisse legerat in superiore epistolâ, & in hac videbat datam esse *VI. Id.* quo die profectus est summo mane Cicero è Sinuessanâ villâ, & Minturnas diluculo venit. Infrà, ep. 13. OLIVETUS.

2. *Verti igitur*] Tamen, cùm hæc scriberet, erat adhuc in Sinuessano, neque in

igitur me à Minturnis Arpinum versùs. Constitueram, ut [3] v Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. Nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam. Magna enim res est. Tria sunt autem; maneámne Arpini, an propiùs accedam, an veniam Romam. Quod censueris, faciam. Sed quamprimùm: avidè expecto tuas literas. VI. Idus manè in Sinuessano.

in viam se dederat. Verùm ita scribit, quasi post rem peractam, cum Attico loquatur. MONGALTUS.

3. *V. Idus*] Alii, *II. Idus*, errore tam proclivi, quàm facile est in quinarii numeri compendiaria nota partem infernam esse aut malè expressam calamo, aut tempore detritam. At is error deprehendi non ægrè poterat. Etenim hanc dabat Cicero epistolam *VI. Idus* (die 8. *Novemb.*) ante lucem, mox profecturus Arpinum versùs, Antonium ut fugeret, quem uti celeritate maximâ audierat. An ergo constituisset, non venire Aquinum nisi *II.* aut prid. *Idus* (die 12. mensis) quò pervenire poterat eo ipso die, quo hanc dabat epistolam, & re verâ pervenit: Vide infrà, ep. 13. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

II

NONIS accepi à te duas epistolas: quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie: igitur priùs ad superiorem. [1] Nostrum opus tibi probari lætor: ex quo [2] ἄνθη ipsa posuisti, quæ mihi [3] florentiora sunt visa tuo judicio. Cærulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sica [4] ita est, ut scribis. Ast, ægrè me tenui. Itaque [5] perstringam sine ulla contumelia Sicæ aut Septimiæ: tantùm, ut sciant [6] παῖδες παίδων [7] sine vallo Luciliano,

1. *Nostrum opus*] Philippicam secundam. MONGALTUS.

2. *Ἄνθη*] *Flores*, meliora loca.

3. *Florentiora ... tuo judicio*] Pulchriora, elegantiora, posteaquàm probata sunt tuo judicio. MALASP.

4. *Ita est*] Nolim eum offendere. Ciceroni, cùm se Clodiano furori subtraheret, receptum Sica dederat in suo fundo. Vide suprà, lib. III. ep. 2. & 4.

5. *Perstringam*] Agitur de Philippicâ secundâ, in quâ, cap. 2. *Cùm te omnes recordarentur libertini generum & liberos tuos nepotes Q. Fadii libertini hominis fuisse.* Quid in exemplo ad Atticum transmisso fuerit, unde Sicam offendi posse Atticus existimabat, quis dicat? Suspicatur Mongaltus fuisse positum nomen Septimiæ, quam habebat Sica uxorem, & Fadia cognatam. OLIV.

6. Παῖδες παίδων] Nati natorum.

7. *Sine vallo Luciliano*] Hoc est, sine ullâ exceptione. Sensum hunc vidit Corradus, sed indicavit tantùm. Conabor evolvere quod in hac metaphorâ continetur. Lucilius non omnes ad suas legendas satyras admittebat. Persium, exempli causâ, excluserat: ut habet Cicero de Orat. II. 6. *Persium non curo legere*; vel, ut refert Plinius, Præfat. Nat. Hist. *Manium Persium hæc legere nolo.* Hoc quasi *vallo* muniebat sese, & lectores quosdam excludebat. Atticus, qui lubens scribendo alludebat, ut significaret, esse in secundâ Philippicâ, quæ Sicam offendere & alios possent, dixerat utendum esse *vallo Luciliano*, quo arcerentur à lectione: hoc est, denuntiandum, *Sicam non curo hæc legere.* Hinc Cicero ait, ita se stylo moderaturum, ut opus suum legi

ciliano, eum ex Q. Fadii filia liberos habuisse: atque [8] utinam eum diem videam, cùm ista oratio ita liberè vagetur, ut etiam in Sicæ domum introeat. Sed illo tempore opus est, [9] quod fuit illis Triumviris. Moriar, nisi facetè. Tu verò leges Sexto, ejúsque judicium mihi perscribes. [10] Εἷς ἐμοὶ μυρίοι. Caleni interventum, & [11] Calvenæ cavebis. Quod vereris ne [12] ἀδόλεσχος mihi tu? quis minùs? cui, ut [13] Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quæque optima videtur. Quod me admones; tu verò etiam si reprehenderes, non modò facilè paterer, sed etiam lætarer: quippe cùm in reprehensione est prudentia cum [14] εὐμενείᾳ. Ita libenter ea corrigam, quæ à te animadversa sunt, *eodem jure*, *quo* [15] *Rubriana*, potiùs, quàm *quo Scipionis*: & de laudibus Dolabellæ deruam cumulum. Attamen est illo loco bella, ut mihi videtur, εἰρωνεία, quòd eum [16] ter contra cives in acie. Illud etiam malo, [17] *indignissimum est hunc vivere*, quàm, *quid indignius*? [18] Πεπλογραφίαν Varronis tibi probari non molestè fero: à quo adhuc [19] Ἡρακλείδειον illud non abstuli. Quòd me hortaris ad scribendum; amicè tu quidem: sed me scito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. Quæso

legi possit ab omnibus, neque sit necesse *vallo Luciliano* Sicam excludere, sed possit ea scriptio sine offensione in ejus domum introire. Alii plerique aliter & legunt, & interpretantur. OLIVETUS.

8. *Utinam*] Optat ita concidere opes Antonii, ut vulgari Philippica impunè possit. Interpretes fugit hujus loci sententia: quòd non cogitarent, eam orationem, quamvis dicantur omnia, quasi Cicero præsenti Antonio in senatu respondeat, nunquam tamen dictam fuisse, sed domi scriptam per otium. MONGALT.

9. *Quod fuit illis Triumviris*] Hoc sine epistolâ Attici non licet nobis divinare. MANUT. Non displicet Gronovii conjectura: *Sed illo tempore opus est*, quo fuerint *Triumviri*. Hoc sensu: Publicandæ orationi expectandum est tempus illud, *quo fuerint*, nec sint ampliùs, perierint Antonii fratres, Marcus, Lucius, & Caius, qui facetè dicti Attico *Triumviri*: quocirca subjungit Cicero, *Moriar, nisi facetè* hoc dictum est. OLIVET.

10. Εἷς ἐμοὶ μυρίοι] *Unus mihi decem millia*: vel, pro decem millibus. CORRAD.

11. *Calvena*] Martii. Vide XIV. 4.

12. Ἀδόλεσχος] Loquax.

13. *Aristophani*] Non poetæ, sed Grammatico, qui scriptorum fuit alter Aristarchus, ut ostendit Diogen. in Plat. & Epicur. CORRADUS.

14. Εὐμενείᾳ] Benevolentiâ.

15. *Rubriana*] Antonius multa subjecerat Romæ testamenta, quibus heres scribebatur. In iis fuit testamentum L. Rubrii, cui ne notum quidem illum fuisse tradit Cicero Philipp. II. 16. sed & in prædia quædam invaserat Q. Metelli Pii Scipionis, ut Philipp. V. refertur. Ideò cùm Philipp. II. sic initio Cicero scripsisset: *Ab hac perturbatione religionum advolas in M. Varronis sanctissimi atque integerrimi viri fundum Casinatem; quo jure? quo ore? eodem, inquies, quo in Scipionis, quo in heredum L. Turselli prædia*: admonitus postea ab Attico illud de prædiis Scipionis non satis appositè cum aliis facinoribus Antonii, quæ ibi commemorantur,

Quæso adhibe, quam soles, diligentiam. [20] *O Tite*; tibi prodesse lætor. Anagnini sunt, Mustela [21] ταξιάρχης, & Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, & mittam. Hæc ad posteriorem. [22] Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος, quatenus Panætius, absolvi duobus: illius tres sunt. Sed cùm initio divisisset ita, tria genera requirendi officii esse; unum, cùm deliberemus, honestum, an turpe sit; alterum, utile an inutile; tertium, cùm hæc inter se pugnare videantur, quo modo judicandum sit: qualis causa Reguli; redire honestum, manere utile: de duobus primis præclarè disseruit; de tertio pollicetur se deinceps: sed nihil scripsit. Eum locum Posidonius persecutus. Ego autem & ejus librum arcessivi, & ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me [23] τὰ κεφάλαια mitteret; quæ expecto: quem velim cohortere, & roges, ut quamprimùm. In eo est [24] περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος. Quod de inscriptione quæris; non dubito quin καθῆκον *officium* sit, nisi quid tu aliud; sed inscriptio plenior, *de officiis.* [25] Προσφωνῶ autem Ciceroni filio. Visum est non [26] ἀνοικεῖον. [27] De Myrtilo, dilucidè. [28] O quales

morantur, conjungi, mandavit ei, ut pro, *Scipionis*, reponeret, *Rubriana*, & sane hodie eo loco non, *Scipionis*, sed *L. Rubrii*, legitur. BOSIUS.

16. *Ter contra cives*] Hæc referenda sunt ad ea verba Philipp. II. *Ter depugnavit Cæsar cum civibus, in Thessaliâ, Africâ, Hispaniâ, omnibus adfuit his pugnis Dolabella; in Hispaniensi etiam vulnus accepit; si de meo judicio quæris, nollem. Sed tamen consilium à principio reprehendendum, laudanda*] *constantiâ.* BOSIUS.

17. *Indignissimum*] Philipp. II. ubi etiamnum hodie legitur, *Quid indignius.*

18. Πεπλογραφίαν] Varro clarorum virorum nomina in unum librum congesserat; eúmque inscripserat, Πεπλογραφίαν: quòd Athenienses, (auctores sunt Euripides in Hecubâ, Harpocration, alii) in Peplo eos, qui aliquid fortiter gessissent, expingere consueverant. Et Porphyrius ab Aristotele scriptum commentarium tradit, Pepli nomine inscriptum; quo commentario & navium, quæ ad Trojam profectæ essent, numerum, & ducum genealogias persequebatur. MAN.

19. Ἡρακλείδειον] Suprà, XV. 4.

20. *O Tite*] Librum de Senectute: cujus initium est, *O Tite*, &c. Vide ep. 3. MANUTIUS.

21. Ταξιάρχης] *Princeps gladiatorum.* Respondet Attico, nomina Anagninorum, quos secum Antonius haberet, scire cupienti. Legerat illud fortasse in Philipp. II. 41. *Cum duos Anagninos secum haberet: & rogaverat, quinam essent*: in quo, nisi me conjectura fallit, abundare crediderim in eâ oratione Mustelæ, & Laconis nomina: cùm Atticus ea quæsierit. IDEM.

22. Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος] *Quæ de officio sunt.* Libri de Officiis.

23. Τὰ κεφάλαια] Capita.

24. Περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος] De officio, cui quædam adjecta est circumstantia.

25. Προσφωνῶ] Nuncupo, dico.

26. Ἀνοικεῖον] Alienum.

27. *De Myrtilo*] Vide lib. XV. ep. 13.

28. *O quales tu semper istos*] Quales, id est, quàm exitiosos Reipublicæ tu semper existimasti istos, qui ore & vultu se bonos

viros

les tu ſemper iſtos ! [29] Itáne in D. Brutum? [30] Dii iſtis. Ego me, ut ſcripſeram, in Pompeianum non abdidi, primò tempeſtatibus, quibus nil tertius: deinde ab Octaviano quotidie literæ, ut negotium ſuſciperem, Capuam venirem, iterum Rempublicam ſervarem; Romam utique ſtatim.

[31] Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

Is tamen egit ſanè ſtrenuè, & agit. Romam veniet cum manu magna: ſed eſt planè puer. Putat Senatum ſtatim. Quis veniet? Si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kalend. Jan. [32] erit fortaſſe præſidio: aut quidem antè depugnabitur. Puero municipia mirè favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, manſit Theani. Mirifica [33] ἀπάντησις, & cohortatio. Hoc tu putares? Ob hoc ego citiùs Romam, quàm conſtitueram. Simul ac conſtituero, ſcribam. Etſi nondum [34] ſtipulationes legeram (nec enim Eros venerat) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epiſtolas Catinam, Tauromenium, Syracuſas commodiùs mittere potero, ſi Valerius interpres ad me nomina [35] gratioſorum ſcripſerit. Alii enim ſunt aliàs, noſtríque familiares ferè demortui. [36] Publicè tamen ſcripſi, ſi uti vellet eis Valerius: aut mihi [37] nomina mitteret. De [38] Lepidianis feriis Balbus

---

viros fingunt & eorum amantes, qui Rempublicam tyrannide vindicare conantur, cùm re ipsâ acerrimi ſint extincti tyranni & ejus actorum defenſores. Bos.

29. *Itáne in D. Brutum?*] Itáne in D. Brutum aliquid iſti machinantur? Idem.

30. *Dii*] Iſtis malè faciant. Idem.

31. Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι] Veriti ſunt quidem recuſare, timuerunt autem ſuſcipere. *Iliad.* Η'. 93.

32. *Erit*] Octavius. Nam ut ſenatus Kal. Jan. tutò haberi, ſententiæque de ſummâ republicâ liberè dici poſſent, de præſidio priùs erat videndum: quâ de re tribunos plebis verba feciſſe, patet in extremâ III. Phil. Manutius.

33. Ἀπάντησις] Obviam itio.

34. *Stipulationes*] Eos, qui ſtipulatione ſe daturos eſſe pecuniam ſpondent. Vult enim, opinor, è ſuis prædiis aliquod ab Attico vendi. Manut.

35. *Gratioſorum*] In ſuffragiis. Idem. Quibus Valerium Interpretem commendaret, & ut honore aut munere aliquo illum ornarent, peteret. Popma.

36. *Publicè*] Ad Catinenſes, Tauromenienſes, Syracuſanos. Manut.

37. *Nomina*] Gratioſorum, ad quos nominatim poſſem ſcribere. Corrad.

38. *Lepidianis feriis*] Quas indixit Lepidus Pontifex Maximus in ſui pontificatûs auſpiciis, de quibus ſuprà, epiſt. 5. Grævius. Ego ſic diſtinguo: *De Lepidianis feriis Balbus ad me, uſque ad III. Kalend. Expectabo tuas literas.* Hoc eſt: Scripſit ad me Balbus de feriis, quas indixit Lepidus Pont. Max. atque in illius literis intelligo, poſſe me abeſſe *uſque ad III. Kalend.* Spero interim venturas mihi à te *literas.* Ne cum vulgo diſtinguerem, cauſa hæc fuit, quòd ſcribens ineunte menſe, non videatur fuiſſe dicturus, Tuas expectabo literas ad diem nonum & vigeſimum. Cur enim tam diù carere vellet amici literis, quas ubique petit venire ſibi creberrimas? Epiſtola libri hujus quinta oſtendit, quàm ſit ad rem id quod ſequor. Mongaltus.

Balbus ad me. Uſque ad III Kalend. expectabo tuas literas: [39] déque Torquati negotiolo ſciturum puto. Quinti literas ad te miſi, ut ſcires quàm valdè [40] eum amaret, quem dolet à te minùs amari. Atticæ, quoniam, quod optimum in pueris eſt, hilarula eſt, meis verbis ſuavium des. Vale.

39. *Déque ....ſciturum*] Boſius: *Neque... ſtiturum* me Torquati negotio.
40. *Eum amaret*] Quint. filium. CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

OPPII epiſtolæ, quia perhumana erat, tibi miſi exemplum. 12
De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam reſcribis, cepi conſilium [1] domeſticum. Itaque me pridie Idus arbitror Romæ futurum. Commodius eſt, viſum, fruſtrà me iſtic eſſe, cùm id non neceſſe eſſet, quàm, ſi opus eſſet, non adeſſe: & ſimul, ne intercluderer, metuebam. Ille enim jam adventare poteſt: etſi varii rumores; multíque, quos cuperem veros. Nihil tamen certi. Ego verò, quidquid eſt, tecum potiùs, quàm animi pendeam, cùm à te abſim, & de te, & de me. Sed quid tibi dicam? bonum animum. De [2] Ἡρακλειδείῳ Varronis, [3] negotia ſalſa. Me quidem nihil unquam ſic delectavit. Sed hæc, & alia majora coràm.

1. *Domeſticum*] A me ipſo. CORRAD.
2. Ἡρακλειδίῳ] Suprà, XV. 4.

3. *Negotia ſalſa*] Facetè ſcripſiſti, méque ea pars literarum tuarum ita delectavit, ut nihil unquam magis. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

O CASUM mirificum! VI Idus cùm ante lucem de Sinueſſano ſurrexiſſem, veniſſémque diluculo ad pontem Tire- 13
num, qui eſt Minturnis, in quo flexus eſt ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit [1] δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα. Ego ſtatim, Cedo, inquam, ſi quid ab Attico. Nondum legere poteramus. Nam & [2] lumina dimiſeramus; nec ſatis lucebat.

1. Δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα] *Longam navigationem meditantem.*

2. *Lumina dimiſeramus*] Viatores noctu facibus aut lucernis ſibi prælucebant. Plaut. Trinum-

bat. Cùm autem luceret, antè scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi cœpta est. Illa omnium quidem elegantissima. Ne sim salvus, si aliter scribo, aç sentio: nihil legi humanius. Itaque veniam, quò vocas, modò adjutore te. Sed nihil tam [3] ἀπροσδιόνυσον mihi primò videbatur, quàm ad has literas, quibus ego à te consilium petieram, te mihi ista rescribere. Ecce tibi altera, quâ hortaris [4] παρ' ἠνεμόεντα μίμαντα, Νήσου ἐπὶ [5] ψυρίης, Appiam ἐπ' ἀριστερ' ἔχοντα. Itaque eo die mansi Aquini. Longulum sanè iter, & via inepta. Inde postridie manè proficiscens has literas dedi. [6] Et quidem, ut à me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis literæ. Rem tibi Tiro narrabit. Tu quid faciendum sit videbis. Præterea, possímne propiùs accedere (malo enim esse in Tusculano, aut uspiam in suburbano) an etiam longiùs discedendum putas, crebrò ad me velim scribas. Erit autem quotidie, cui des. Quod præterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cùm absim. Veruntamen, si [7] pares æquè inter se, quiescendum: sin; latiùs

Trinummo: *Face & viatico opus est.* Varro, de Re rust. I. *Viatoris prætereuntis lascivi non metuit facem ardentem.* Suetonius Julio: *Cum luminibus extinctis decessisset viâ.* Popma.

3. Ἀπροσδιόνυσον] Absurdum.

4. Παρ' ἠνεμόεντα μίμαντα, Νήσου ἐπὶ ψυρίης, Appiam, ἐπ' ἀριστερ' ἔχοντα] *Ad ventosum Mimantem insulâ Psyriâ, Appiam sinistrà habentem.* Alluditur ad locum Homeri Odyss. Γ'. v. 171. 172. Ulysses cum sociis deliberat de navigatione instituendâ, utrùm supra Chium dirigant cursum, ita ut parvam insulam Psyriam, quæ est non procul ab insulâ Chio, à sinistris habeant, an verò infra Chium, ut ventosum Mimantem prætervehantur. Suadebat Ciceroni Atticus, ut inter Apenninum montem (Mimanta) qui è Campaniâ Romam proficiscentibus à dextris est, & viam Appiam, quæ à sinistris jacet per Arpinum (Psyriam) proficiscatur, ne in Antonii manus incidat. Ern.

5. Ψυρίης] Eleganter Psyriæ insulæ situm ab Homero descriptum accommodat insulæ Arpinatis positioni. Nam ut Psyria media interjacebat inter Chium insulam & montem Mimantem; sic hæc Arpinas inter Apenninum, & viam Appiam. Itaque Mimantis nomine Apenninum significavit, quem Minturnis Arpinum proficiscentes dextrorsum habent, ut sinistrorsum viam Appiam. Bosius.

6. *Et quidem*] Sive altera hæc epistola, sive est alteri pars assuta, voces vel initio vel in contextu desunt aliquæ saltem, quæ significarent Tironem mitti Romam, & quibus istæ continuarentur. *Et quidem, ut eum à me dimitterem*, &c. Tironi circa hos dies scribebat: *Mihi prora & puppis fuit à me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares.* Fam. XVI. 24. Mongaltus.

7. *Pares*] Si pares copiis sunt Antonius, & Octavius; Romæ tibi censeo manendum. Ipsi enim inter se aliquandiù pugnabunt: intereáque periculi expertes erimus. Sin superior alteruter est; discedendum: utercunque enim valeat, latiùs periculum manabit, & primò ad nos, (se ipsum, & alios intelligit, qui rempublicam fortiter defenderant) deinde ad omnes communiter, ideóque etiam ad te, quamvis reipublicæ administratione semper abstinuerit. Manut.

latiùs manabit, & quidem ad nos, deinde communiter. Avidè tuum consilium expecto. Timeo, ne absim, cùm adesse me sit honestius: [8] venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. Omnia igitur velim explices, & ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio [9] historiæ (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio) quæ quidem nec institui, nec effici potest sine tua ope. Coràm igitur hoc quidem conferemus. In præsentia mihi velim scribas, quibus Censoribus C. Fannius, M. filius, Tribunus plebis fuerit. Videor mihi audisse, P. Africano, L. Mummio. Id igitur quæro. Tu mihi de iis rebus, quæ novantur, omnia certa, clara. III. Id. ex Arpinati.

8. *Venire*] Vetus codex unâ voce auctior: *temerè venire.* Bosius *Baluz.*
9. *Historiæ*] Vide lib. I. de Legib.

Cicero Attico Sal.

Nihil erat planè, quod scriberem. Nam cùm Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. Ad ea autem, quæ scripsisti (tres enim acceperam III Idus à te epistolas) valde tibi assentior; si multum possit Octavianus, multo firmiùs acta tyranni comprobatum iri, quàm [1] in Telluris: atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium: ut, quem velis, nescias. O Sextii tabellarium, hominem nequam! postridie Puteolis Romæ se dixit fore. Quod me mones, [2] ut pedetentim; assentior: etsi aliter cogitabam. Nec me [3] Philippus, aut Marcellus movet: alia enim eorum ratio: &, si non est, tamen videtur. Sed in isto [4] juvene quanquam animi satis, auctoritatis parum est. Tamen vide, si fortè in Tusculano rectè esse possum, 14

1. *In Telluris*] Templo. Quo in loco decretum est ut, quæ Cæsar statuisset, decrevisset, egisset, rata manerent. Man.

2. *Ut pedetentim*] Ut in consilio capiendo ne properem. Et hoc monebat Atticus, quia Cicero jam illud iterum rogaverat, quid sibi esset agendum; manendum Arpini, an propiùs accedendum, an eundum Romam. Idem.

3. *Philippus*] Monuerat Ciceronem Atticus, ut Philippum & Marcellum imitaretur, nihil properè agentes. Habebat autem L. Philippus in matrimonio Atiam, Octaviani matrem, C. Marcellus Atiæ filiam, Octaviani sororem. Oratione III. in Antonium. Idem.

4. *Juvene*] Octaviano. Corrad.

possum, ne id melius sit; (ero libentiùs: nihil enim ignorabo) [5] an hoc, cùm Antonius venerit. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Græci καθῆκον, nos *officium*. Id autem, quid dubitas, quin etiam in Rempublicam præclarè caderet? nónne dicimus, *Consulum officium*, *Senatûs officium*? præclarè convenit; aut da melius. Malè narras [6] de Nepotis filio. Valde mehercule moveor, & molestè fero. Nescieram omnino esse istum puerum. [7] Caninium perdidi, hominem, quòd hortere: misit enim satis bellum [8] ὑπόμνημα. Gravedini, quæso, omni ratione subveni. [9] Quintus avi tui pronepos, scribit ad patris mei nepotem, se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, [10] ædem Opis explicaturum, ídque ad populum. Videbis igitur, & scribes. [11] Sexti judicium expecto.

5. *An hoc*] Faciendum erit. *Cùm Antonius venerit*, Brundusio Romam. Corr.

6. *De nepotis*] Filio mortuo. Idem.

7. *Caninium*] Gallum. *Fam.* II. 8. VII. 1.

8. Ὑπόμνημα] Commentarium.

9. *Quintus*] Muretus valde probabiliter suspicatur *Quintus* delendum esse, sanè videtur interpretis cujusdam explicatio. Non minùs enim hic *Quintus* ad intelligendum quis sit avi Attici pronepos, requiritur, quàm in sequentibus verbis *Marcus* ad denotandum, quis sit patris Ciceronis nepos. Grævius.

10. *Ædem Opis*] Hoc est, acturum in concione populi de pecuniâ in ædem Opis depositâ. Eam Cæsar pecuniam in sumptus belli Parthici congesserat; Antonius magnam partem diripuerat. Antonii nomen deferre constituerat Q. Cicero, Q. filius, Nonis Decembribus, ut novum patriæ hostem eodem die, quo suus olim patruus M. Tullius Cicero Catilinariam conjurationem oppresserat. Mongaltus rectè animadvertit, accusaturum fuisse Quintum privato duntaxat nomine, atque eos refellit, qui designatum fuisse illum aiunt, alii Tribunum plebis, alii Ædilem. Hujus enim rei nusquam est ulla mentio, ne in his quidem epistolis, in quibus multa referuntur minoris longè momenti. Olivetus.

11. *Sexti*] Sexti Peducæi judicium expecto de oratione meâ in Antonium. Popma.

Cicero Attico Sal.

15 Noli putare pigritiâ me facere, quòd non mea manu scribam. Sed mehercule pigritiâ: nihil enim habeo aliud quod dicam: & tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. Sed ad rem venio. Ego, si me non [1] improbissimè Dolabella

1. *Improbissimè*] Qui cùm mihi pecuniam deberet, & de solutione asseveranter quotidie promitteret; diù variis excusationibus ludificans, ad extremum, ne nummo quidem persoluto, in Syriam profectus est. Ep. 13. lib. XV. Manut.

labella tractasset, dubitassem fortasse, utrùm remissior essem, an summo jure contenderem. Nunc verò etiam gaudeo mihi caussam oblatam, in qua & ipse sentiat, & reliqui omnes me ab illo abalienatum: idque præ me feram, & quidem me meâ facere, & Reipublicæ causâ, ut illum oderim, quòd cùm eam me auctore defendere cœpisset, non modò deseruerit, emptus pecuniâ, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. Quod autem quæris, quomodo agi placeat, cùm [2] dies venerit; primùm velim ejusmodi sit, ut non alienum sit, me Romæ esse: de quo ut de cæteris, faciam, ut tu censueris. De summa autem agi prorsus vehementer & severè volo. Etsi sponsores appellare, videtur habere quandam [3] δυσωπίαν: tamen hoc quale sit, consideres velim. [4] Possumus enim ut sponsores appellentur, procuratores introducere: neque enim illi litem contestabuntur. Quo facto, non sum nescius sponsores liberari. Sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores ejus non dissolvere; & nostræ gravitatis, jus nostrum sine summa illius ignominia persequi. De hoc quid placeat, rescribas velim: nec dubito quin hoc totum leniùs administraturus sis. Redeo ad Rempublicam. Multa mehercule à te sæpe [5] ἐν πολιτικῷ genere prudenter: sed his literis nihil prudentius. *Quanquam enim postea, in præsentia bellè iste puer retundit Antonium, tamen exitum expectare debemus.* At, quæ [6] concio? nam est missa mihi. Jurat [7] *ita sibi parentis honores consequi liceat*: & simul dextram intendit [8] ad statuam. [9] Μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου. Sed, ut

2. *Dies*] Exigendæ pecuniæ. IDEM.

3. Δυσωπίαν] Verecundiam.

4. *Possumus enim*] Possumus ita rem agere. Introducemus procuratorem, qui sponsores appellet. Illi judicio non disceptabunt, sed nos ad Dolabellæ bona rejicient. Ita & ipsi liberabuntur: cùm reus habeat, unde solvat: & nos tum demum honestè jus nostrum persequentes, è Dolabellæ re eam partem capiemus, quæ factâ æstimatione, debitæ pecuniæ respondeat. MANUTIUS.

5. Ἐν πολιτικῷ] In eo, quod ad Reipublicæ administrationem pertinet.

6. *Concio*] In eâ concione Octavianus res gestas patris Julii in memoriam populo redegit; Antonium accusavit: milites, qui se ducem secuti essent, laudibus ornavit; séque unà cum iis ita animatum esse dixit, ut obsequi ad omnia, & inservire patriæ vellet. Hæc autem in templo Castoris, & Pollucis, cùm ei Ti. Canutius tribunus plebis Antonio infensus, concionem advocasset. Dio lib. XLV. & Appianus lib. III. MANUTIUS.

7. *Ita sibi parentis honores consequi liceat*] Ut patriæ defensionem susceperit. IDEM.

8. *Ad statuam*] Per parentem juravit manu statuæ illius impositâ: ex vetere Græcorum more, illa ipsa, per quæ jurabant, numina tangentium. Herodotus lib. VI. & Juvenalis sat. 14. IDEM.

9. Μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου] *Ne velim quidem servari ab isto.*

ut ſcribis, certiſſimum eſſe video [10] diſcrimen Caſcæ noſtri Tribunatum: de quo quidem ipſo dixi Oppio, cùm me hortaretur, ut adoleſcentem, totámque cauſam, manúmque veteranorum complecterer, me nullo modo facere poſſe, ni mihi exploratum eſſet, eum non modò non inimicum tyrannoctonis, verùm etiam amicum fore. Cùm ille diceret, ita futurum: Quid igitur feſtinamus? inquam: illi enim meâ operâ [11] ante Kalend. Januar. nihil opus eſt: nos autem ejus voluntatem ante Idus Decemb. perſpiciemus in Caſca. Mihi valde aſſenſus eſt. Quamobrem hæc quidem hactenus. Quod reliquum eſt, quotidie tabellarios habebis, &, ut ego arbitror, etiam quod ſcribas habebis quotidie. Leptæ literarum exemplum tibi miſi: ex quo mihi videtur [12] στρατύλλαξ ille [13] dejectus de gradu. Sed tu, cùm legeris, exiſtimabis.

Obſignatâ jam epiſtolâ, literas à te, & à Sexto accepi. Nihil jucundius literis Sexti, nihil amabilius: nam tuæ, breves: priores erant uberrimæ. Tu quidem & prudenter, & amicè ſuades, ut in his locis potiſſimùm ſim quoad audiamus, hæc, quæ commota ſunt, quorſum evadant. Sed me, mi Attice, non ſanè hoc quidem tempore movet Reſpublica; non quò aut ſit mihi quidquam carius, aut eſſe debeat: ſed deſperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Quare iſta valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo verò exiſtimatio. Cùm enim tanta [14] reliqua ſit, ne Terentiæ quidem adhuc, quod ſolvam, expeditum eſt. Terentiam dico? ſcis nos pridem jam conſtituiſſe, [15] Montani nomine H-S XXV diſſolvere. Pudentiſſimè hoc Cicero petierat, [16] ut fide ſuâ. Liberaliſſimè, ut tibi quoque placue-

10. *Diſcrimen*] Id eſt, certò diſcernet & aperiet voluntatem Octaviani, an inimicus tyrrannicidis, an amicus ſit, ſi Caſcam percuſſorem Cæſaris tribunatum pl. gerere patiatur. Hoc autem paſſus eſt, ut ex Philipp. XIII. liquet. POPMA.

11. *Ante Kal. Jan.*] Quo die ſenatu à novis conſulibus coacto, ſuam veteranorúmque cauſam magnopere cupiebat Octavianus commendari. Id quod poſteà factum, declarat Philipp. V. MANUT.

12. *Στρατύλλαξ*] *Imperatorculus.*

13. *Dejectus de gradu*] Elegans locutio petita à gladiatoribus, & militibus quorum ſtatus & habitus ad præliandum compoſitus dicitur gradus. Vide Lipſ. II. Saturnal. 20. & J. F. Gronov. notas ad Senec. Agamem. v. 515. GRÆVIUS.

14. *Reliqua*] Cùm ſupra id quod debemus, tantum habeamus in nominibus. MAN.

15. *Montani*] Vide lib. XII. ep. 50.

16. *Ut fide ſuâ*] Cicero filius ſe fidejuſſorem ejus ſummæ conſtituebat pro Montano. BOSIUS.

placuerat, promiſeram; Erotíque dixeram, ut [17] ſepoſitum haberet. Non modò: ſed iniquiſſimo fœnore verſuram facere Aurelius coactus eſt. Nam de Terentiæ nomine Tiro ad me ſcripſit, te dicere, nummos à Dolabella fore. Malè eum credo intellexiſſe, [18] ſi quiſquam malè intelligit; potiùs, nihil intellexiſſe. Tu enim ad me ſcripſiſti Cocceii reſponſum, & iiſdem penè verbis Eros. Veniendum eſt igitur vel in ipſam [19] flammam. Turpius eſt enim privatim cadere, quàm publicè. Itaque cæteris de rebus, quas ad me ſuaviſſimè ſcripſiſti, perturbato animo, non potui, ut conſueram, reſcribere. [20] Conſenti in hac cura, ubi ſum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: ſed certè conſtituere nihil poſſum, priùs quàm te videro. [21] Quí minùs autem ego iſtic rectè eſſe poſſim, quàm eſt Marcellus? Sed non id agitur: neque id maximè curo. Quid curem, vides. Adſum igitur.

17. *Sepoſitum*] Tantum nummorum, ut id diſſolvere poſſemus. CORRAD.

18. *Si quiſquam malè intelligis*] Romani ſermonis elegans quædam ratio, quâ ſignificamus aliquem in eo genere, quo de agitur alios ſuperare. MALASP.

19. *Flammam*] Publicarum contentionum. MANUTIUS.

20. *Conſenti*] Quamvis ſuadeas, ut in his locis potiſſimum ſim. CORRAD. Balliol. *Conſtitue in hac curâ inviſum.* Videtur locus hic non eſſe perpurgatus, & aliquid latere vidi, quod ingenioſioribus eluendum relinquemus. GRÆVIUS.

21. *Quí minùs*] Romæ cur ego iſtic æquè tutò eſſe non poſſim, atque eſt Marcellus, de quo epiſt. ſuper. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

JUCUNDISSIMAS tuas legi literas. Ad Plancum ſcripſi; habes 16
exemplum. Cum Tirone quid ſit locutus, cognoſcam ex ipſo. Cum ſorore ages attentiùs, ſi te [1] occupatione iſtâ relaxaris.

1. *Occupatione iſtâ*] De re Buthrotiâ. MAN. Commendatitias, quæ ſequuntur, epiſtolas non eo habemus digeſtas ordine, quo ſcriptas. Qui collegit, has conjunxit, quoniam eandem omnes ad rem pertinent. Ipſa hæc ad Atticum extrema; idcirco hic eſt, quia fuerat conjuncta cum epiſtolâ ad Plancum, quam Attico legendam mittebat Tullius. MONG.

M. CICERO [1] CN. PLANCO PRÆT. DES. S.

ATTICI noſtri te valde ſtudioſum eſſe cognovi, mei verò ita cupidum, ut mehercule paucos æquè obſervantes, at-

 que

1. *Cn. Planco.*] Alii, *L. Planco.* Atqui L. Plancus, Cn. hujus frater, erat tum in Gal-

que amantes me habere existimem. Ad paternas enim magnas, & veteres, & justas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me, meáque erga te, par atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim sæpe de ea re tecum, tibíque totam rem demonstravi: quæ est acta hoc modo. Ut primùm Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit. Eum mihi dedit, ut darem Cæsari; eram enim cœnaturus apud eum illo die. Eum libellum Cæsari dedi: probavit causam; rescripsit Attico, æqua eum postulare: admonuit tamen, ut [2] pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. Quod cùm esset factum, adivimus ad Cæsarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsignatum ab amplissimis viris. Quæ cùm essent acta, mirari quidem solebam, pati Cæsarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent: neque solùm pati, sed etiam ei negotio te præficere. Itaque & ego cum illo locutus sum, & sæpius quidem, ut etiam accusarer ab eo, quòd parum constantiæ suæ confiderem: & M. Messallæ, & ipsi Attico dixit, ut sine cura essent: apertéque ostendebat, se [3] præsentium animos (erat enim popularis, ut nôras) offendere nolle: cùm mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. Hæc illo vivo. Post interitum autem Cæsaris, ut primùm ex senatus-consulto causas Consules cognoscere instituerunt, hæc, quæ suprà scripsi, ad eos delata sunt. Probaverunt causam sine ulla dubitatione, séque ad te literas daturos esse dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin & senatus-consultum, & lex, & [4] consulum decretum, ac literæ apud te plurimum auctoritatis haberent, téque ipsius Attici causâ velle intellexeram: tamen hoc pro conjunctione, & benevolentia nostra mihi sumpsi, ut id à te peterem, quod

---

Galliis cum imperio, consul designatus cum D. Bruto. Hic Cn. Plancus (gentile nomen erat *Munatius*) à Triumviris proscriptus periit, vel poscente Lucio fratre, vel non obsistente. Triumphavit de Gallis L. Plancus cum Lepido, qui ipse fratrem Æmilium Paulum proscriptioni dediderat; unde militaris jocus: *De Germanis, non de Gallis triumphant ambo consules.* MONGALTUS.

2. *Pecuniam reliquam*] Nam imperatæ pecuniæ partem jam antea solverant: reliquæ solutionem cùm differrent, Cæsar eorum agrum proscripserat. MANUT.

3. *Præsentium*] Qui divisionem agri Buthrotii præsentes petebant. IDEM.

4. *Consulum decretum*] Quod enim Cæsar in causâ Buthrotiâ nobis postulantibus decreverat, id postea Consules decreto probaverunt. IDEM.

quod tua singularis humanitas, suavissimíque mores à te essent impetraturi. Id autem est, ut hoc, quod de tua sponte facturum esse certò scio, honoris nostri causâ libenter, prolixè, celeriter facias. Mihi nemo est amicior, nec jucundior, nec carior Attico: cujus antea res solùm familiaris agebatur, eáque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magnâ & industriâ, & gratiâ, & vivo Cæsare, & mortuo, id, te adjuvante, obtineat. Quod si à te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum judicem. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, studiosè, diligentérque curabo. Da operam ut valeas.

CICERO PLANCO PRÆT. DES. S.

JAM antea petivi abs te per literas, ut, cùm causa Buthrotiorum probata à Consulibus esset, quibus & lege, & senatusconsulto permissum erat, ut de Cæsaris actis cognoscerent, statuerent, judicarent, eam rem tu adjuvares: Atticúmque nostrum, cujus te studiosum cognovi, & me, qui non minùs laboro, molestiâ liberares. Omnibus enim rebus magnâ curâ, multâ operâ, & labore confectis, in te positum est, ut nostræ sollicitudinis finem quamprimùm facere possimus. Quanquam intelligimus eâ te esse prudentiâ, ut videas, si ea decreta Consulum, quæ de Cæsaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. Equidem, cùm multa, quod necesse erat in tanta occupatione, non probentur, quæ Cæsar statuerat; tamen otii, pacísque causâ acerrimè illa soleo defendere: quod tibi idem magnopere faciendum censeo: quanquam hæc epistola non suasoris est, sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te, & etiam oro, sic mediusfidius, ut majore studio, magísque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud Consules obtinuimus propter summam bonitatem, & æquitatem causæ, id tu nos obtinuisse non modo facilè patiare, sed etiam gaudeas. Qua quidem [1] voluntate esse erga Atticum, sæpe præsens & illi ostendisti, & verò etiam mihi. Quod si feceris, me, quem voluntate, &

1. *Voluntate esse*] Lege: *quæ quidem voluntate te esse erga Atticum*. Tò *te* absorpserat præcedentis vocis ultima syllaba, ut sæpe. GRÆVIUS.

& paternâ necessitudine conjunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis. Idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

Cicero [1] Capitoni suo S.

Nunquam putavi fore, ut supplex ad te venirem: sed hercule facilè patior datum tempus, in quo amorem experier tuum. Atticum quanti faciam, scis. Amabo te, da mihi & hoc: obliviscere meâ causâ, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cùm illius existimatio ageretur. Hoc primùm ignoscere est humanitatis tuæ: suos enim quisque debet tueri: deinde, si me amas (omitte Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias præ te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc planè intelligam, me à te multùm amari. Buthrotios cùm Cæsar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset, ostendissétque nobis, se, cùm agrarii mare transissent, literas missurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut subitò ille interiret. Deinde, quemadmodum tu scis (interfuisti enim, cùm consules oporteret ex senatus-consulto de actis Cæsaris cognoscere) res ab iis in Kal. Jun. dilata est. Accessit ad senatus-consultum lex, quæ lata est a. d. IV Non. Jun. quæ lex earum rerum quas Cæsar statuisset, decrevisset, egisset, Consulibus cognitionem dedit. Causa Buthrotiorum delata est ad Consules. Decretum Cæsaris recitatum est, & multi præterea libelli Cæsaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundùm Buthrotios; [2] Plancum dederunt. Nunc, mi Capito (scio enim quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas; eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum) enitere, elabora, vel potiùs eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior, operâ tuâ. Omnino res hujusmodi videtur esse, ut sine cujusquam gratia Plancus ipse pro ingenio, & prudentia sua non sit dubitaturus quin decretum Consulum, quorum & lege, & senatus-

1. *Capitoni*] C. Ateius Capito, de quo lib. XIII. *ad Att.* ep. 33. & *Fam.* XIII. 29.

2. *Plancum dederunt*] Haud aliter scriptum est in antiquis libris: me tamen in hanc opinionem ratio ipsa perducit, ut legendum credam, *Literas ad Plancum dederunt.* Video enim ita scriptum suprà: *Consules probaverunt caussam sine ullâ dubitatione, séque ad te literas daturos esse dixerunt.* Manut.

natus-consulto cognitio, & judicium fuit, conservet; præsertim cùm, hoc genere cognitionum labefactato, acta Cæsaris in dubium ventura videantur: quæ non modò ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, otii causâ confirmare velint. Quod cùm ita sit, tamen interest nostra, Plancum hoc animo libenti prolixóque facere: quod certè faciet, si tu nervulos tuos, mihi sæpe cognitos, suavitatémque, qua nemo tibi par est, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CUPIENNIO S.

PATREM tuum plurimi feci; méque ille mirificè & coluit, & amavit: nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin à te diligerer. Ego quidem id facere non destiti. Quamobrem peto à te in majorem modum, ut civitatem Buthrotiam sublevès, decretumque Consulum, quod ii secundùm Buthrotios fecerunt, cùm & lege, & senatus-consulto statuendi potestatem haberent, des operam, ut Plancus noster quamprimùm confirmet & comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRÆT. DES. S.

IGNOSCE mihi, quòd cùm antea accuratissimè de Buthrotiis ad te scripserim, eâdem de re sæpius scribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quò parum confidam aut liberalitati tuæ, aut nostræ amicitiæ; sed cùm tanta res agatur Attici nostri, nunc verò etiam existimatio, ut id, quod probavit Cæsar, nobis testibus & obsignatoribus, qui & decretis, & responsis Cæsaris interfueramùs, videatur obtinere potuisse, præsertim cùm tota potestas ejus rei tua sit, ut ea, quæ Consules decreverunt, secundùm Cæsaris decreta & responsa, non dicam comprobes, sed studiosè libentérque comprobes. Id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. Etsi jam sperabam, cùm has literas accepisses, fore, ut ea, quæ superioribus literis à te petiissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id fecisse; quod magna cum spe expectamus. Deinde enim confido fore, ut alio genere literarum utamur; tibíque pro tuo summo beneficio gratias agamus. Quod si ac-

ciderit, velim ſic exiſtimes, non tibi tam Atticum, cujus permagna res agitur, quàm me, qui non minùs laboro, quàm ille, obligatum fore. Vale.

CICERO CAPITONI S.

NON dubito, quin mirere, atque etiam ſtomachere, quòd tecum de eadem re agam ſæpius. Hominis familiariſſimi, & mihi omnibus rebus conjunctiſſimi, permagna res agitur Attici. Cognovi ego tuo ſtudia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum juvare. Novi humanitatem tuam: ſcio quàm ſis amicis jucundus. Nemo nos in hac cauſa plus juvare poteſt, quàm tu. Et res ita eſt firma, ut debet eſſe, quam conſules de conſilii ſententia decreverunt, cùm & lege, & ſenatusconſulto cognoſcerent. Tamen omnia poſita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur cùm officii tui, & Reipublicæ causâ decretum Conſulum comprobaturum, tum libenter noſtrâ causâ eſſe facturum. Adjuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

VARIÆ LECTIONES

è Græviamis decerptæ.

LIBER I.

Epist. I. Certi esse videantur] *Al.* videbantur.

Si judicatum erit meridie non lucere] *Vict. ed.* Si judicatum erit meridie non liquere.

Summam adhibebimus diligentiam] *Ms.* Summam adhibemus diligentiam.

Cætera spero prolixa] *Ms.* cætera spero prospera.

Ἠλίου ἀνάθημα] *Sic mss. Vulg.* Ἑρμαθήνα. *Ms.* ejus ἀνάθημα. Ab uno Fulvii Ursini libro abest vox, ἡλίου.

Epist. III. Hoc ad te scripsi] *Sic Balliol. aliique. Vulg.* hoc eo ad te scripsi.

Quod is me accusare de te solebat] *Sic Balliol. aliique mss. Vulg.* quod is, qui me accusare de te solebat.

Meum studium nec tibi defuisse] *Edd.* meum studium nec sibi defuisse.

Epist. V. Qui in Epirum proficisceretur.] *Ball.* qui in Epirum proficiscerentur.

Quid dicas, neque id neglexi] *Al.* quid dicas scio. Neque id neglexi. *Al.* quid dicas? neque id neglexi. *Al.* ut nos quid dicas.

In qua dicitur esse puella] *Ms.* in qua discessisset.

Epist. VIII. Sic studio efferimus] *Balliol.* sic studio efferuntur.

Quò tibi placebit] *Balliol.* quod tibi placebit.

Epist. X. Erit hoc tibi pro illo tuo] *Al.* Erit hoc mihi pro illo tuo.

Româ puer à sorore tua missus] *Balliol.* Romam puer à sorore tua missus.

Tam pauca cogerer scribere] *Ald.* jam pauca cogerer scribere. *Al.* quàm pauca cogerer scribere.

Tantam ex epistola voluntatem] *Balliol.* tantam ex epistola voluptatem.

Putealia sigillata] *Al.* plutealia sigilla.

Me autem & eum offendes] *Balliol. & Victor. ed.* sin autem & eum offendes.

Epist. XI. Neque nostra allegatio] *Mss. ferè omnes*, neque nostra legatio.

Ac ne illud mirere] *Balliol.* At, ne illud mirere.

Nunc idem videor diffidere] *Balliol. & al. Mss.* nunc eidem videar diffidere.

Epist. XII. Teucris illa] *Al.* Teucris Syllæ. *Balliol.* Teucris Sylla.

Mando tibi ut perspicias] *Turnæs.* mandat tibi ut perspicias.

Cùm pro populo fieret] *Turnæs.* cùm sacrificium pro populo fieret.

Per manus servulæ servatum] *Mss.* per manus seprullæ servatum. *Al.* serpullæ.

Epist. XIII. Nisi eam pellectione relevarit] *Al.* nisi eam per lectionem relevarit. *Al.* nisi eam per lectionem releverit.

Certum habeo, quando ad Antonium proficiscare] *Balliol.* certum habeo quin ad Antonium proficiscare.

Tantum cavillator] *Ball.* tamen cavillator.

Nihil agens cum rep.] *Mss.* nihil agens in rep.

Nihil metuas mali, quia non audet] *Balliol.* nihil speres mali, quia non videt.

Quin immo leviter] *Al.* qui nunc. *Al.* quin nunc.

Inter se diffident] *Balliol.* inter se diffideant.

Quod infectum est] *V. C.* quod ineptum est. *Al.* quod inceptum est.

Epist. XIV. Atque id ereptum] *Lamb.* dereptum.

Sigillatim accidente] *Al.* accedente.

Promissa patravit] *Al.* promissa paravit.

Mandata effice] *Al.* confice.

Epist. XVI. In infamia relinqui ac sordibus] *Al.* infamiæ relinqui ac sordibus.

Sic, uti nunc] *Al.* sicuti nunc.

Noctes certarum mulierum] *Al.* noctes scortorum, mulierum.

Nobilium introductiones] *Mss.* productiones.

Factum esse sciant] *Al.* sciebant.

Inusserat severitas Consulatûs] *Al.* incusserat severitas Consulatûs.

Quid hoc? simile] *Sic mss. Vulg.* quid huic simile.

Mihi verò] *Al.* imo verò.

Nunc est expectatio comitiorum] *Sic mss. vulg.* nunc est expectatio in comitiorum causa. *Mss. Florent.* nunc est expectatio in comitiorum. *Et sic ed. P. Vict.*

Nec satis sciebam quid darem] *Ms. Ursin.* nec satis sciebam quò darem.

Ἀμαλθεῖον] *Helmst.* ἀναιθεῖον.

EPIST. XVII. Commutationem tantam voluntatis] *Balliol.* commutationem tantæ voluntatis.

Mederi cùm cuperem] *Helmst. & Ball.* mederi concuperem.

Literæ tuæ declarant] *Al.* literæ tuæ declararunt.

Sermone ac disputatione] *Balliol.* sermone ad disputationem.

Amor ille vester] *Al.* amor ille noster.

Quemadmodum spero mitigabuntur] *Helmst, man. prim.* quemadmodum spero gubernabuntur.

Aut provincialium] *Helmst. & Balliol.* aut provinciarum.

Perspecta est ingenuitas] *Helmst. Balliol. Al.* perspecta est integritas.

Abs te aliquanto testificata) *Al.* abs te aliquanto ante testificata.

Ob judicandum accepissent) *Sic mss. Vulg.* ob judicandum pecuniam accepissent.

Ut illi auderent) *Helmst. & Balliol.* ut illi laudarent.

Cos. designatus. Quin erat dicturus) *Sic mss. Balliol. aliique mss.* Cos. des. Qui erat dicturus. *Edd. & nonnulli mss.* Cos. desig. diu erat dicturus.

Sed tamen quoniam ista sunt infirma) *Helmst.* sed quoniam ista sunt tam firma. *Ball.* sed quoniam ista sunt tamen firma.

Modestè rogo) *Helmst.* molestè rogo.

EPIST. XVIII. Qui cum loquar) *Helmst. & Balliol.* qui cum ego colloquar.

Abest enim frater ἀφιλίστατος & amantissimus: Metellus, non homo) *Sic distinxit Manut. P. Vict. aliæque edd.* abest enim frater ἀφιλίσταλος & amantissimus: Metellus, non homo. *Lambin. ed. & Fr. Jun.* abest enim frater ἀφιλίσταλος, & amantissimus mei, bellus non homo. *M. Brut. ed.* abest enim frater ἀφιλίσταλος, & amantissimus mei, non homo. *Balliol.* abest enim frater ἀφιλίσταλος, & amantissimus Metellus.

Multa enim sunt, quæ me sollicitant, agúntque, quæ mihi videor) *Sic Tornæs. P. Vict. ed.* multa enim quæ me sollicitant agúntque, mihi videor. *M. Brut. ed.* multa sunt enim quæ me sollicitant: quæ mihi videor.

Tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam effugit) *Helmst.* tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam efficit. *Sic alii quoque. Edd. vulg.* tamen voluntas etiam atque etiam ipsa me deficit.

Anniversaria sacra juventutis) *Sic mss. Vulg.* anniversaria sacra virtuti.

Quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio) *Sic mss. Vulg.* quod habere dicit causam promulgatam, illud idem de Clodio.

Quàm ignavus ac sine animo, miles? quam dignus) *Sic mss. Vulgg.* quam ignavus ac sine animo, milliésque dignus.

EPIST. XIX. Scire te non nolle) *Al.* scire te nolle.

Versatur metus) *Helmst.* versatur motus.

Ut planè quid emerit) *Ms.* ut planè quid erit. *Helmst.* ut planè quidem urit.

Junctam invidiæ] *Al.* juncta invidia, ac.

Quod me esse ad scribendum vides) *Al.* quod me non esse ad scrib. vid. *Al.* quod me isse ad scrib. vid.

EPIST. XX. Fortuitò gessisse videamur. Meos bonos cives, illos quos significas, & eam, &c.) *Helmst. & Balliol.* fortuitò gessisse videamur. In eos bonos cives illos quos significas, , & (*in Balliol.* tamen *deest* &) eam quam mihi dicis. *P. Vict. ed. sic distinguit hunc locum, & legit.* Fortuitè gessisse videamur in eos bonos viros illos quos significas. Eam quam mihi dicis. *Ed. M. Brut.* fortuito gessisse videamur. Eos bonos viros, illos quos significas, & eam, quam mihi dicis. *V. C. Lamb.* fortuito gessisse videamur. Meos bonos illos viros, quo s. & e. q. m. d.

Græcè perfectum] *Lamb.* Græcè perscriptum.

LIBER II.

EPIST. I. Non modò excitatum) *Sic mss. Vulg.* non modò non excitatum, *quam tamen scripturam præ se fert. Helmst. & Balliol.*

Allobroges indicarunt) *Mss.* invocarunt. *Decurt.* Allobroges involgarunt.

Quid sit quòd te arcessam] *Sic mss. Vulg.* quid sit quòd te accersam.

Noctu introisse item antè. Non esse] *Alii legunt*: noctu introisse. Item antè. Non esse

esse itum. *Balliol.* noctu interiisse. Idem non esse antè itum obviam.

Num tantum obsum reip.) *Al.* non tamen obsum reip. *Al.* num tamen obsum reip.

Equites curiæ bellum) *Vict. ed.* equiti, curiæ, bellum.

EPIST. II. Mihi ante pedes extruxeram) *Balliol.* mihi ante pedes extraxeram.

Mihi credes, leges, hæc doceo) *Balliol.* mihi hæredes lege. Hæc doceo. *P. Vict. ed.* mihi Herodes. Lege hæc doceo. *Al.* mihi credas. Lege, hoc doceo.

Qui me epistola) *Balliol.* quin me epistola.

EPIST. IV. In otio consederit] *Sic Balliol. Helmst. mss. & edd. Al.* in otio considerit.

Tametsi minus sum curiosus] *Sic Vict. ed. aliaque. Alii verò*: tametsi nimis sum curiosus. *Et sic Balliol. & Helmst.*

EPIST. V. Ab hac hominum satietate] *Helmst.* societate.

Et tum deliberabimus] *Balliol.* & tamen deliberabimus. *Helmst.* & cùm deliberabimus.

Etiam est in non accipiendo] *Balliol.* & jam hercule est mihi non accipiendo non nulla gloria. *Helmst.* & jam hercule tum est in non accipiendo non nulla gloria. *P. Vict. aliæque edd.* & jam hercule est in non accipiendo non nulla gloria.

EPIST. VII. Orationes autem me duas postulas) *Al.* orationes autem à me duas postulas.

Non libebat mihi scribere] *Vulg.* non licebat mihi scribere.

Quid enim ad plebem transîsti ? ut Tigranem salutares] *Vulgo sic distinguitur* : quid enim ? ad plebem transisti, ut Tigranem.

Illa opima] *Sic mss. Al.* illa optima. *Sic Helmst. & Balliol.*

Jejuna ac bella relegatio] *P. Vict. ed. & aliæ* : hæc jejuna tabellarii editio.

Non abjectis, sed receptis] *Sic mss. & Balliol. quoque alii* : non abjectis, sed ereptis.

EPIST. VIII. Ecquid literarum] *Helmst.* si quid literarum.

Opinor, aliud agamus] *Maffei liber* : opinor, illud agamus.

A IV. ad prid. Non. Maii] *Sic ex Schedis Bosius. Vulgò.* à IV Kal. ad prid. Non. Maii. *Balliol.* ad IV Kal. ad prid. Non. Maias. *P. Vict. ed.* à III Kal. ad prid. Non. Maii.

EPIST. IX. Responderis, perscribere) *Al.* responderis, præscribere.

Festivè, mihi crede) *Al.* Festinè, mihi crede.

Citius omnino quàm potui) *Ms.* citius omnino quàm oportuit.

Qui prædia tetrarchis) *Al.* qui præsidia tetrarchis.

Quid nam censes fore ?] *Ball. & Helmst.* quid etiam censes fore ? *Al.* quid jam censes fore ?

Nunc audi quod quæris) *Faërni liber* : Nunc ad id quod quæris.

EPIST. XII. Publium plebeium factum) *Sic Balliol. & alii nonnulli. Helmst. verò & alii* : Publium trib. pleb. factum.

Quod si desederit) *Mss. nonnulli & edd.* quæ si decesserit.

Primus habebis tamen) *Helmst. & Ball.* Primus habebit tamen.

Terentia delectata est tuis literis) *Ball.* Terentia, adfectata est, & tu ais litteris. *Helmst.* Terentia adflictata est tuis literis. *Al.* Terentia affecta est tuis literis.

EPIST. XIV. Cùm se omnium sermonibus) *Balliol. & Helmst.* quem si omnium sermonibus.

At quam parem basilicæ tribum Æmiliam ?) *Sic mss. Al.* at quam partem basilicæ tribum Æmiliam ? *Vulgg.* at comparem basilicæ ? tribum Æmiliam.

Et tamen illud probem) *Ms.* Et tamen illud probè. *Balliol.* & tamen illud probi.

EPIST. XVI. Familiari te illius) *Balliol. & Helmst.* familiaritate illius.

Audisse) *Helmst.* accidisse.

Ab illis abalienetur] *Balliol.* multitudo ab illis alienetur.

Istuc adduci potuerit] *Ms. Pal.* Istuc adici potuerit. *Helmst.* istuc adjici potuerit.

Profectò jam aliquam reperirem resistendi viam) *Balliol.* jam aliquam reciperem resistendi viam.

Quod scribit) *Balliol. Helmst. & alii*: quod scribis.

De consilii sententia) *Balliol. & Helmst.* de Consulis sententia. *Al.* de Cos. sententia.

EPIST. XVII. Tamen esset nimium mali) *Lambin.* tamen non esset nimium mali.

Non deflebimus) *Balliol. & Helmst.* non deflevimus. *Al.* non defleamus.

Oleum philologiæ) *Balliol.* oleum philosophiæ.

Jacet enim ille sic ut φαῦλος Curiam stare

ſtare videatur) *Sic Boſius. Sed mſſ.* jacet enim ille ſic ut plocis Curiana ſtare videatur. *Manut. ed.* jacet enim ille ſic ut. Phocis Curiana ſtare videatur. *Malaſp. Lambin. Mich. Brutus ſic ediderunt* : jacent enim illa, hæc ſic, ut focus Curianus ſtare videntur.

EPIST. XVIII. Hac tamen oppreſſione) *Sic mſſ. Vulg.* attamen in oppreſſione.

In coitione candidatorum) *Balliol.* in concione candidatorum.

Cautè feciſſe) *Al.* rectè. *Al.* lautè feciſſe.

Apud pudorem Pulchelli) *Al.* apud furorem Pulchelli.

EPIST. XIX. Ac mitto imperium) *Al.* age, mitto imperium.

Quod erat ſuſceptum) *Mſ.* quod erat ſuſpectum.

Hoc nunc repudio) *Al.* hoc non repudio.

Tamen, ſi erit neceſſe) *Balliol.* tamen, erit neceſſe.

Certi ſumus) *Al.* certiſſimum eſt.

EPIST. XXI. Quid ego tibi ſubtiliter?) *Al.* quid ego tibi ſubtiliter ſcribam?

Támque acer in ferro) *Al.* támque acer in foro.

EPIST. XXII. Quàm vellem Romæ manſiſſes: manſiſſes profectò) *Sic S. Boſ. & Grut. ed. Vulg.* quàm vellem Romæ manſiſſes, egiſſes profectò. *Mſſ. P. Victor. ed.* quàm vellem Romæ manſiſſes, profectò ſi hæc fore putaſſemus.

Opes & vim exercitus) *Nonnulli libri & M. Brut. ed.* opus eorum & vim exercitus.

Fidem recepiſſe) *Ed. Lamb. ex ejus conjectura* : fidem dediſſe.

Sed totum eſt in eo] *Balliol.* ſed tantum eſt in eo.

Sed quod facilè ſentias, tædet) *Al.* ſed quid? facilè ſentias, tædet.

Quem exitum futurum putem) *M. Brut. ed.* quem exitum futurum putet.

EPIST. XXIV. Ad illam κίλλιβαν) *Al* ad illam celeritatem. *Et ſic Balliol. & Helmſt. M. Brut. ed.* ad illa κιλλίσματα.

Inſinuatus in familiaritatem adoleſcentis) *Balliol.* in ſinu atque familiaritate adoleſcentis. *Helmſt.* inſinuatus in familiaritate.

Nihil me infortunatius, nihil fortunatius eſt Catulo) *Sic mſſ. Vulgg.* nihil me infortunatiu & Catullo. *M. Brut. ed.* nihil me infortunatius * * & Catulo.

Tum hoc tempore) *Sic Balliol. & alii vett. Lamb.* tum mortis tempore. *M. Brut.* tum * tempore.

EPIST. XXV. Non quo faceret, ſed ut faceret. Mirabiliter) *Sic P. Vict. ed. Sic Lamb. ex Turneſ. Sed Manut. M. Brut. aliæque edd. hæc verba*: non quo faceret, ſed ut faceret, *non exprimunt. In Balliol. & Helmſt. mſſ. hæc tantùm non leguntur*: non quo faceret. *Sic enim in illis ſcribitur*: ſatisfacere, ſed ut faceret. Mirabiliter enim.

LIBER III.

EPIST. VII. Sed itineris cauſa deverterem) *Helmſt.* ſi itineris cauſa ut divorterer. *Balliol.* ſi itineris cauſa ut divorter. *Vulg.* ſed itineris cauſa ut divertar.

Nam caſtellum munitum habitanti mihi prodeſſet) *Balliol. & nonnullæ edd.* natura caſtellum munitum habitanti nihil prodeſſet. *Extat* nihil *in Helmſt.*

Vitæque pœniteat) *Al.* utique pœniteat.

Quæ nos proficiſcentes proſequebatur) *Balliol. & Helmſt.* qua nos proficiſcentes perſequebatur.

Te in eundem luctum vocem] *Balliol. & Helmſt.* te in eundem locum vocem.

Nam aut accedemus in Epirum) *Balliol.* nam ut accedamus in Epirum.

EPIST. VIII. In Epirum non eſſemus profecti) *Balliol.* in Epirum eſſemus profecti.

Achaia propè eſſet, plena) *Balliol. & Helmſt.* Achaia propè eſt, & plena.

Ut acriùs poſtularetur) *Al.* ut acrius poſtularet.

Ex epiſtolarum mearum inconſtantia) *Balliol. & Helmſt.* ex epiſtolarum mearum conſtantia.

Impulſi ac proditi ſumus) *Balliol.* impulſi ac perducti ſimus. *Helmſt.* impulſi & commoti proditique ſimus.

Mecum ſimul dediſſes) *Balliol.* mecum ſimul vidiſſes.

EPIST. X. Ecquis unquam ex tam amplo ſtatu) *Balliol. & mſſ. duo Pall.* ecquis unquam tam extemplo à ſtatu, in tam. *Helmſt.* & quis inquit tam ex amplo.

Certè vivus nunc amitterem) *Balliol. Helmſt. & plures alii libri*: certè vivus non amitterem.

Dat. XIII. Kal. Quint.) *Helmſt.* Dat. XVI. Kal. Quintilis. *Balliol.* XIII. Quint. *edit. M. Brut.* Vale, XIII. Kal. Quint.

EPIST. XII. Idémque caput rogationis proponi

proponi ſcribis, quare) *P. Vict. ed.* idémque caput rogationis proponis. Scribis quare. *Balliol. & Helmſt.* proponis.

Quomodo exciderit) *Balliol. & Helmſt.* quomodo exciderint.

Ut ad me venires Dodona, tamen) *Balliol. & alii Mſſ.* ut ad me venires Sidona, tum ut. *Vulgg.* ut ad me venires Sidona, tamen.

EPIST. XIII. Proinde habebo) *Sic Ball. Helmſt. pluréſque mſſ. Vulgg.* perinde habebo.

Méque temporis non longinqui) *Mſſ. duo*: neque temporis non longinqui. *Helmſt.* neque temporis nec longinqui.

EPIST. XV. Qua me objurgas, ut ſim firmior) *Al.* qua me objurgas & rogas ut ſim firmior. *Sic & Balliol. & Helmſt. & pleræque edd.*

Cæteri quos purgas) *S. Boſ. & Grut. edd. cum aliquot mſſ.* cæteros quòd purgas.

Debent mihi purgati eſſe) *Al.* debent mihi probari eſſe.

At poteſt ille) *M. Brut. ed.* ac poteſt ille.

Neque hoc eo ſcribo) *Balliol.* neque hæc ego ſcribo.

Quo te non meo caſu) *S. Boſ. & Grut. edd.* quod te non meo caſu.

Quod unus tu facere maximè) *Balliol.* quod munus tu facere maximè.

Hodie viveremus) *Balliol. & Helmſt.* hodie vinceremus.

Quid eſt firmius?) *Vulg.* ſic eſt firmius.

Primum meum conſilium defuit, ſed etiam obfuit) *Sic Balliol. & P. Vict. edd. Vulg.* primum non modò conſilium defuit, ſed etiam obfuit.

In quo ipſo) *Balliol. & Helmſt.* quo ipſa. *Vulg.* in quod ipſa jubeat.

Ne referri) *Balliol.* néve ferri.

Comiter conſolari deſino) *Sic Balliol. P. Vict. S. Boſ. Grut. edd. Sed aliæ*: communiter conſolari deſine.

EPIST. XVII. Quod Appii quæſtio eſt) *Mſſ. duo*: quod Appii ſpectio eſt. *Sed pro vulgata ſtat Balliolenſis & alii.*

EPIST. XX. Si mihi hoc verbo) *Al.* cùm mihi hoc verbo.

Neque ut ita facias) *Sic mſſ. & edd. Boſii & Grut. edd.* neque ut tu facias.

Ad noſtram ſalutem adhortere) *Balliol.* ad noſtram ſalutem cohortere.

Rogatio Sextii) *Balliol.* rogatio Sexti.

Neque dignitatis ſatis habes) *Balliol.* neque dignitatis ſatis habet.

EPIST. XXII. Milites dicentur] *Sic mſſ. Al.* milites dicuntur. *M. Brut. ed.* milites dicantur. *Faerni liber.* dicerentur. *Helmſt.* diceretur.

Promiſſis & literis declarat, ſpem] *Al.* promiſſis declarat, etiam literis ſpem.

Spem nobis nonnullam afferc] *Balliol.* ſpem nobis nullam afferit.

Premor cùm luctu, tum deſiderio meorum omnium, tum eorum, qui mihi] *Sic mſſ. Boſ. P. Vict. ed.* premor cùm luctu, tum deſiderio omnium rerum quæ mihi. *Balliol. cod.* premor luctu, tum deſiderio rerum omnium, quæ mihi. *Helmſt.* premor luctu, cum deſiderio meorum omnium rerum quæ. *Rom. ed. & Mich. Brut. ed.* premor cùm luctu, tum deſiderio rerum omnium, tum rerum, quæ mihi.

EPIST. XXIII. Et quid putes utilitatis] *Balliol. & Helmſt.* & quid poteſt utilitatis.

Illud ipſum abrogatur, quo non eam] *Al.* illud ipſum abrogaretur, quo modo eam. *Et ſic Balliol. & Helmſt. & edd.*

Sítne quòd obſervandum caput] *Mſſ. & edd.* ſive quòd obſervandum caput illud: *Helmſt.* ſive quòd ad obſervandum. *M. Brut. ed.* ſi enim quòd obſervandum illud caput non putabant.

Lege tenentur, eſt curandum] *Balliol. & Helmſt.* lege tenentur, non eſt curandum.

Ut uno impetu perfringatur] *Helmſt.* ut uno impetu perfungatur.

EPIST. XXIV. Antea cùm ad me ſcripſiſſetis] *Balliol. & Helmſt.* antea quàm ad me ſcripſiſſetis.

Videtur eſſe ſublata] *Lambin.* videretur eſſe ſublata.

EPIST. XXVI. Utar auctoritate] *Al.* nitar auctoritate.

Vale VI Kal. Jan.] *Hæc verba nec in Balliol. & Helmſt. nec in Boſ. & Grut. edd. extant. In P. Victor. tamen, Manut. Lambin. M. Brut. leguntur. In Balliol. adhæret hæc epiſtola ſequenti.*

LIBER IV.

EPIST. I. Ut verè ſcribam] *Balliol.* te verè ſciebam. *Helmſt.* te verò ſciebam. *Al.* ut bene ſcribam.

Aut potius furoris] *Al.* aut totius furoris. *Al.* ac totius furoris. *Sic mſſ.*

Et

Et falsi timoris] *Al.* & falsi tumoris. *Sic plerique mss.*

Ab infima plebe completi erant] *Al.* ab infima plebe cooperti erant. *Balliol.* ab infima plebe competierant.

Celebravit. In foróque & in ipso Capitolio] *Al.* celebravit. In foro & in ipso Capitolio. *Lambin. mallet* : in foro verò & in ipso Capitolio.

Dederunt] *Al.* nomen dederunt.

Principem nominavit] *Balliol.* principem nominaverit.

Alteram Messius, qui] *Balliol.* alteram Messa ísque. *Helmst.* alteram Messala ísque. *Edd.* alteram Messinius qui.

Pontifices responderant] *M. Brut. ed. ex conjectura Malaspinæ* Pontifices responderunt.

EPIST. II. Ut id non modò negligentiæ] *P. Vict. ed.* ut id non modò non negligentiæ.

Dolor & magnitudo] *Al.* doloris magnitudo.

Neque plebis scitu qui] *Mss.* neque plebis scitu is qui. *M. Brut. ed.* neque plebis scito is qui. *Balliol.* neque plebiscitus qui.

Nemo enim dubitabat] *Sic Grut. ed. Aliæ omnes & mss.* nemo enim dubitat.

Nuntiat jam populo] *Balliol.* nuntiant jam populo. *Al.* nuntiat jam populo. *M. Brut. ed.* nuntiátque populo. *S. Bos. & Grut. ed.* nuntiat inani populo.

In senatu de lege statuturos, quisque horum loco] *Vet. lib.* in senatu de lege statuturos cum senatu. Itaque suo quisque horum loco sententiam. *Lamb. & Fr. Jun. edd.* in senatu de lege. Senatus quisque horum loco. *Balliol. & Helmst.* de lege staturos. Quisque horum loco.

Legationem sumpsisse] *Sic Balliol. ms. & quem vidit Lambin. P. Vict. S. Bos. & Grut. edd. Aliæ verò* : legationem suscipere. *Al.* legationem susciperem. *Al.* legationem sumpsissem.

Omnium fanorum, lucrorum] *Al.* omnium fanorum ac sacrorum locorum.

Absens, præsentes quorum] *M. Brut. ed.* absens præsentes ii, quorum.

EPIST. III. Verum ut perspicias] *Balliol. & Helmst.* sed ut verum perspicias.

Sed ille se in interiorem ædium. Sylla se in senatu postridie Idus, domi Clodius, egregius Marcellinus] *Balliol. & P. Victor. ed.* sed ille in interiorem ædium. Sylla se in senatu postridie Idus, domi Clodius. *S. Bos. ed.* sed illæ se interiora in ædium Syllæ se. In senatu postridie Idus (domi Clodius) egregius Marcellinus. *P. Manut. ed.* sed ille se in interiorem ædium Sylla se. In senatu postridie Idus, Clodius domi, Marcellinus egregius. *M. Brut. ed.* sed ille se in interiora ædium abdidit, Syllæ. Is se in senatu postridie Idib. domi Clodius: egregius Marcellinus. *Fr. Jun. ed.* sed ille se interiore abdidit. Idibus prosiliit. Sylla in senatu postridie: domi Clodius, egregius Marcellinus. *Vulgatæ edd.* sed ille se in interiorem partem ædium abdidit. Sylla se in senatu, postridie Idus domi Clodius, e. M. o. a.

De cujus constantia, virtute tuæ verissimæ] *S. Bos. & Grut. ed.* de cujus constantia in vitæ tuæ verissimæ.

Si se inter viam obtulerit] *Balliol. & Helmst.* si sentitur veniam obtulerit. *Ms. Victor.* si sentitur veiam obtulerit. *Tornæs. & S. Bos. & Grut. ed.* si se ut it urbe jam obtulerit. *Ald. Manut. ed.* si se ituro Lanuvium obtulerit. *Vulg.* si se interim obviam obtulerit. *Fr. Jun.* si se isti turbæ obtulerit.

EPIST. IV. Offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca, quorum] *S. Bos. Grut.* offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliothecam, quorum. *Al.* offendes designationem Tyrannionis, mirificam librorum meorum bibliothecam, quorum. *Lambin. & Fr. Jun. ed.* offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum, quorum.

Quam putarem] *Sic omnes Mss. & edd. præter Bosii & Gruteri, quæ scribunt* : quam putaras.

EPIST. V. Te auctore resipivi. Dices] *Balliol.* te auctore res ipsius judices. *Helmst.* res ipsi judices. *Lambin. ed.* te auctore resipui. *In margine tamen testatur veteres codices habere* resipivi.

Si quibus sententiis dixi] *Balliol.* sed quibus sententiis dixi. *M. Brut. ed.* si in quibus sententiis dixi. *P. Vict. ed.* sed quibus sententiis dixi. *Lambinus conjicit* : si quibus in sententiis dixi.

EPIST. VI. Sed non nullo tamen] *Vulg. & mss. multi* : sed non multo tamen.

Ergo erimus ὀπαδοὶ, qui ταγοὶ esse noluimus] *Balliol.* ergo erimus ὀπλοί τι, qui ταγοὶ esse noluimus. *P. Victor. ms.* ergo

eri-

erimus ἄπλοι qui πάλαι esse noluimus. *Vulg.* ergo erimus ἄπλοι qui togati esse noluimus.

EPIST. XIII. Quantum pot' est. Valde sum ὀξύπεινος] *Sic* Bos. *restituit.* *Balliol.* quantum potes. Sum ὀξύπεινος. *Edd. Vulg.* quantum potes & vales. Sum ὀξύπεινος. *P. Vict. ed.* quantum pote. Vale. Sum ὀξύπεινος.

Hospes veniam] *Al.* hospes veniat.

EPIST. XV. Cum illis tamen cùm salvi] *Sic P. Vict. S. Bos. Grut. edd. sed* Balliol. *Helmst. & aliæ edd. omnes*; cum illis tum, cùm salvi.

Verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderes] *P. Vict. ed. ut & mss.* veritas est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderet. *Manut. ed.* verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderet. *M. Brut. ed.* veritas est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem. *Fr. Jun. ed.* veritas est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderit.

EPIST. XVI. Quam celeritate delectavit] *Mss.* quam celebritate delectavit. *Fortè* crebritate. *Lambin.*

Huic jaculatoriæ disputationi senem illum] *Al.* huic joculatorem senem illum.

Non mihi, ut qui jam] *M. Brut. ed.* notum tibi, ut video, jam. *S. Bos. & Grut. ed.* non mi hili, ut qui jam. *Balliol.* non mihi ut quid jam.

Paccianæ epistolæ respondi] *Hæc ex sequente epistola in hanc trajecit* Bosius, *& ex hac in illam transtulit hæc*: à Quinto fratre & à Cæsare accepi a. d. XI. Kal. Novemb. *& quæ sequuntur usque ad finem, in sequentem epistolam.*

Ut abis toties & tam longè abes] *Edd.* ut ab iis toties & tam longè abesses. *Manut. ed.* ne toties & tam longè abesses.

EPIST. XVII. Putavi de nummis] *Sic* Balliol. *& alii mss. ut & P. Vict. Manut. edd. Al.* peti, vide, nummis.

Gallia nitatur] *Al.* gratia nitatur. *Al.* Gallia vitatur.

EPIST. XVIII. Me nunc oblitum consuetudinis] *Sic P. Vict. M.* Brut. *S. Bos. & Grut. edd. Manut. verò & aliorum*: me non oblitum.

Et eo magis nunc cogitare dictaturam &c.] *S. Bos. & Grut. edd.* & eo magis nunc cogi ἀκηδίᾳ, tum fluere justitio, & omnium rerum licentia.

LIBER V.

EPIST. IV. Ac me ille: illuc quidem labar, non quo] *Balliol. & P. Vict. ed.* ac me ille illud non quo. *Helmst.* de me ille illud non quosque. *M. Brut. ed.* ac ne ille illuc quidem labat, non quod *Manut. ed.* ac ne illud quidem labat, non quo.

Adduci ut nostra possit, & tuis δυσδιάγνωστον esset. Equidem sum facilis] Sed tu aberis, & me absente res Habebis mei rationem. Nam posset] *Balliol. eod.* Vereor adduci ut nostra possit, & tuis δυσδιάγνωστον esse. Equidem sum facilis. Sed tu aberis, & me absente res. Habebis mirationem. Nam posset *Sic & Helmst nisi quòd pro* esse *scribat* esset, *& pro* res, rei. *P. Vict. ed.* vereor adduci ut nostra possit, & tuis δυσδιάγνωστον esse. Equidem sum facilis: sed tu aberis, & me absente rei habebis rationem meæ. Nam posset. *P. Manut. & aliorum edd.* vereor adduci ut nostris possit, & tuis δυσδιάγνωστον πρὸς νῦν esse & quidem summè facilis. Sed tu aberis, & me absente rei habebis rationem meæ. Nam posset. *S. Bos. & Grut. edd.* vereor adduci ut nostro possit, &, ut vis, δυσδιάγνωστον. Esset quidem summè facilis: sed tu aberis, & me absente res. Habebis mei rationem. Nam posset. *Lambin. ed.* vereor adduci ut nostra posset ad προίνδυσιν: & tuis δυσδιάγνωστον ἴσως.

Nam de cæteris] *M Brut. editio ex conjectura Manutii*: nam DC. ceperis.

EPIST. XII. Quid futurum sit. Etiam cùm hæc leges] *Sic* Balliol, *& ali mss. nec non P. Vict. ed. Vulg.* quid futurum scit sciam. Cùm hæc leges.

EPIST. XXI. Et reliquo tempore re probabo] *Sic Balliol. P. Vict. ed. & al. edd. Vulg.* & re aliquo tempore probabo.

Tum Phemio dispiciam κέρας Aonium) *Al.* Cum Phemio dispiciam κέρα: omnium. *Al.* Cum Semio dispiciam κέραται omnium. *Balliol.* Tum Semio dispiciam κέρας omnium. *Helmst.* Cum Semio despiciam κέρασαι omnium.

LIBER VI.

EPIST. I. Lepta tuâ epistolâ gaudio exultat] *Ball.* Lecta tuâ epistola gaudio exultat. *Al. ms.* lecta tuâ epistolâ Dionysius gaudio exultat. *Hic initium epistolæ secundæ facit*

facit P. Vict. In editione tamen Gryphiana, quæ prodiit 1540. Ex emendatione Victorii non novæ epistolæ hic est initium, sed novi capitis ejusdem epistolæ.

Literarum datarum prid. Kal. Jan. suavem habuit recordationem] *P. Vict. & M. Brut. ed.* Literas daturus pridie Kal. Jan. suavem habui recordationem. *S. Bos. ed.* literas daturus suavem habuit recordationem.

EPIST. IX. Sed amavi tamen] *Al.* sed clamavi tamen.

Ἐπέχειν te scribebas.] *Al.* ἔπειπε, ut scribebas. Balliol. ἰπεῖν ut scribebas. *P. Vict. ed.* ἐπέχειν ter scribebas.

LIBER VII.

EPIST. I. Feci igitur, itaque feci omni obsequio] *P. Vict. ed.* Balliol. *Helmst.* feci igitur, itaque feci & omni obsequio. *Edd.* feci igitur. Atque effeci omni obsequio. *M. Brut. ed.* feci igitur. Itaque effeci omni obsequio.

Peccare in Republica] *Sic Balliol. Helmst. P. Vict. S. Bos. Man. Sed ed. M. Brut.* peccare in Rempublicam.

EPIST. II. Bene veniat] *Al.* bene conveniat. *Al.* bene eveniat.

Tamen pudentius] *Sic mss. P. Vict. & M. Brut. ed. al.* tamen prudentius.

EPIST. III. Cupidissimè expetitum à me sit] *M. Brut. & Al. edd.* cupidissimè expressum & expetitum à me sit.

Iis se solis non invidere] *Sic omnes mss. Bos. & Grut. edd.* iis se solis nunc invidere.

EPIST. V. Ego in Tusculanum nihil sanè hoc tempore] *Al.* ego in Tusculanum? nihil sanè hoc tempore.

EPIST. VII. Illud, puto, tu non adscribis] *Mss.* illud putato non adscribis. *Edd. vett.* illud privatius non adscribis. *P. Vict. ed.* illud puto non adscribis. *S. Bos. ed.* illud puta tu non adscribis.

Senatum bonum putas] *Al.* Senatum bonorum putas.

Et ita latum placet] *Ab hac voce usque ad* Tusculanum, *singula membra interrogatione interpunguntur in vulgatis editionibus.*

EPIST. VIII. Ad Lavernium] *Ms.* Larvenium. *Al.* Literninum. *S. Bos. & Grut. ed.* ad L. Avernum. Dein me consecutus. *Balliol. omittit* me.

EPIST. XI. Nisi ubi honestus? num honestum igitur] *Mss.* nisi ubi honestas? nisi non honestum igitur. *P. Vict. ed.* nisi ubi honestas? nisi honestum igitur. *Helmst.* nisi ubi honestas? non honestum igitur.

Quæ sit ὁρμὴ Cæsaris] *Balliol. & edd.* quæ sit ora viæ Cæsaris.

EPIST. XIII. Omnia omnium concupivit] *Ball.* omnia omnium cupiunt. *Helmst.* omnia omnium capiunt.

Numero Platonis] *Mss.* Timæo Platonis.

In eo æstuavi diu] *Balliol. & Helmst. Al.* in eo æstu aut diu. *M. Brut. edd.* in eo æstu haud diu. *P. Vict. ed.* in eo es tu aut diu.

EPIST. XIV. Cùm leviter lippirem] *Al.* Cùm fluenter lippirem.

EPIST. XVII. Tamen conceditur] *Bos. & Grut.* tamen non conceditur.

EPIST. XXIV. Postridie Cassio literæ] *Al.* postridie Cassii literæ. *Al.* postridie ad Cassium.

Militum III millia] *P. Vict. & M. Brut. Manut. edd.* militum vim. *Sic & Balliol. & Helmst.*

LIBER VIII.

EPIST. II. Doce me, quomodo ea effugere possim] *Al.* doce me. Quomodo enim effugere possum? *Bos. & Grut. edd.* doce me, quomodo eapse effugere possim.

Hic tu in me illud, des feras] *Mss. & edd.* Hic tu in me *** illud desideras.

Lacuna est in omnibus mss. præter Decurtatum, etiam Balliol. & Helmst.

Hic quidem quæ est? domi vestræ] *Mss. quid.* Hic quidem quod est? domi vestræ. *Balliol* Hic quidem quid est? *** domi vestræ. *Al. mss. & edd.* Hic quidem quæ est *** domi vestræ estis.

Si de pace ageretur profectus, si de bello, quid ero] *Sic Balliol. Helmst. & alii mss. Alii verò :* si de pace ageretur præfectus; si de bello, quid ero? *Edd.* si de pace agetur, profecturus eram: si de bello, videro.

EPIST. VII. Apposita tibi mandabo] *Al.* Opposita tibi mandabo. *Al.* appositè tibi mandabo.

EPIST. VIII. Dolore, quo minus ad te plura scribam] *Helmst.* dolore. Ad te plura scribam. *P. Vict. Manut. edd.* Intercludor dolore quo ad te plura scribam. Balliol. & *M. Brut. ed.* intercludor dolore quo ad te plura non scribam. *Edd. vett.* intercludor dolore, quo ad te plura scribam non habeo.

EPIST. IX. Ita tempestas ferebat] *Sic Helmst. S. Bos. & Grut. edd. Sed Balliol. P. Vict. Manut. Lambin.* Brut. edd. Ita tempus ferebat.

Vos tuo tales] *S. Bos. Lamb. Grut. edd.* Vos duo Cales.

Nisi erit conventus] *Ms. & M. Brut. ed.* nisi non erit conventus.

EPIST. XI. Illud tamen totos dies. Sed vereor] *M. Brut. & Lamb. edd.* Illud tamen totos dies, vereor, ne.

Denunciata est, quàm universæ] *Ball. & Helmst.* quàm universam interitus. *Al. mss.* quàm universum interitus. *S. Bos. & Grut. edd.* quàm universim interitus. *Al.* quàm universè interitus.

EPIST. XVI. Præter occultum & tutum iter] *Balliol. & al. mss.* præter occultum & metum iter. *Edd.* præter occultum & tum iter. *P. Vict. ed.* præter occultum metum. Iter.

Demum quem expecto] *Mss.* domum quem expecto. *M. Brut. ed.* demum quem expecto? *Al.* domi tum quem expecto. *Al.* Domitium quem expecto.

LIBER IX.

EPIST. I. Hìc verò vulgo vadunt] M. *Brut. ed.* Hinc verò vulgo vadunt.

EPIST. VIII. Molestè fero. In agro Sabino sementem fieri præscriptionis, senatores multos] *Sic P. Vict. & ed. Al.* Molestè fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores nullos.

EPIST. IX. De supero mari, palpabóque, ut antea ad te scripsi] *P. Vict. & M. Brut. ed.* E jam de supero mari perlabor. *Faërni cod.* & jam de supero mari prælabor. *Lamb. ed.* de supero mari. Balbóque.

EPIST. X. Fugam ne fidam an moram deferendam] *Duo mss. & edd. Bos. & Grut.* Fugam nec fidam, an moram defœdam. *Al.* fugam ne fidam an moram defendam.

Quid si inquis] *Al.* Quid inquis. *Bos. & Grut.* Quid si, inquit.

EPIST. XII. Consilii ad finis hujus miserrimæ vitæ] *Al.* Consilii adfinis hujus miserrimæ vitæ. *Al.* Consilii ad finem hujus miserrimæ vitæ. *V. C. &* M. *Brut. ed.* Quidnam est tui consilii? quid? finis hujus miserrimæ vitæ. *V. C.* Consilii ¿? ecquis finis hujus miserrimæ vitæ?

EPIST. XIII. Oderunt, ut tu scribis, ludum. Ac vellem, scribis, quis nam hìc significasset] *P. Vict. ed.* oderunt: ut tu scribis, ludum ac vellem scribis. Quisnam hìc significasset? M. *Brut. ed.* oderunt, ut tu scribis, ludunt. Ac vellem scribis. Quid? non hæc significas? *Bos. & Grut. ed.* oderunt, ut tu scribis, ludum. Ac vellem, scribis, quis nam hìc significasse te.

Isthuc tamen cuperem emeres] Istud tamen cuperem me mei esse. *P. Vict. ed.* Isthuc, tamen me cupere memor es.

EPIST. XVII. Sed qui præcipi? statim ad te perscribam omnia] *Edd.* sed quid præcipiat sentiam, & statim ad te perscribam omnia. *Al.* sed quid præripi? statim ad te perscribam omnia. *P. Vict. ed.* sed quid præripi statim ad te perscribam omnia. *Boss. & Grut. edd.* sed quid præripis? statim ad te perscribam omnia.

LIBER X.

EPIST. I. Paulum respiravi] *Tres mss. & Bos. ac Grut. edd.* Paulum lectis respiravi. *Sed Balliol. Helmst. P. Vict. Manut. Grut. aliæque veteres editiones omittunt* lectis.

Legatum iri non arbitror] *Longè aliter totum locum distinguit P. Vict. ed.* Istum qui filium Brundusium de pace misit. De pace item sentio quod tu, simulationem esse apertam: parari autem bellum acerrimè. Me legatum iri non arbitror, cujus adhuc, ut optavi, mentio nulla facta est.

EPIST. IV. Nec ad indulgentiam] *Ball. Helmst. P. Vict. Bos. Grut. edd.* nec ad diligentiam.

Scripsit ad me Dolabella. Dico, quid?] M. *Brut. ed.* scripsit ad me Dolabella de eo. Quid? *Totus locus sic à Lambino constituitur*: Amicissimum mihi Cæsarem esse. Non dubito, inquam. Id enim scripsit ad me Dolabella. Scio, inquit. Affirmabátque quod scripsisset Cæsarem cupere me ad urbem venire, illum quidem ei gratias agere maximas, ídque non modò probare.

EPIST. VI. Et tamen retice] *Al.* & tamen recitet. *Balliol. & Helmst* & tamen reticet &c. *S. Bos. & Grut. edd.* & tamen reticenter. *Fr. Jun. ed.* & tandem excitet.

EPIST. VIII. Omnino non potuimus] *P. Vict. ed.* Omnino potuimus.

Ne condamus quidem] *Balliol.* nec ostendimus quidem. *Lamb. ed.* ne respondeamus quidem.

EPIST. XII. Nam & juncti & diligentes sunt] *Al.* nam & invicti & diligentes sunt. *Bos.* & *Grut. edd.* nam & vieti & διλαὶ gente sunt.

EPIST. XVIII. Ita omnia tarda adhuc & spissa] *Bos.* & *Grut. edd.* Τὰ ὄντα tarda adhuc & spissa.

Formias nunc sequimur] *Sic Balliol.* & *edd. pleraque. Lamb.* & *M. Brut.* Furias nunc sequimur. *Bos.* & *Grut. edd.* fors μίας nunc sequimur.

De suspicione. Egi gratias] *Sic Balliol. Helmst. P. Vict. ed. Sed Manut. M. Brut. Lamb.* & *non nullæ editiones aliæ*: De suspicione. De altero egi gratias.

LIBER XI.

EPIST. IX. Cognovi ejusdem generis: ad te misi] *Sic Balliol. Helmst. P. Vict. S. Bos. Grut. edd. Alii*: cognovi ejus generis. Literas ad te misi. *Al.* cognovi ejus generis literas: ad te misi. *P. Manut. ed.* cognovi. Ejus generis literas ad te misi.

EPIST. XVII. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, putato ea me scripsisse] *Mss.* & *Vulg.* Pro ea quemadmodum consolandis scripsisti putato tanta eo me scripsisse. *Balliol.* & *Helmst.* pro eáque admodum consolandis scripsisti, putato tanta eo me scripsisse. *M. Brut. ed.* pro ea, quemadmodum consolandi scilicet causâ scripsisti, putato ea me scripsisse. *S. Bos.* & *Grut. edd.* pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, πεζὰ ὄντα putato me scripsisse. *Fr. Jun. ed.* pro eo quemadmodum consolantes scripsisti; putato ea me rescripsisse.

EPIST. XXIII. Si aliter est & oportet] *Sic P. Vict. Bos. Grut. edd. Sed aliæ*: Si aliter est atque oportet. *Manut. ed.* si aliter est ut oportet. *Ball.* si aliter & oportet. *Helmst.* si aliter oportet.

EPIST. XXIV. Sed ad meam manum rediero. Etenim hæc occultiùs agenda] *Ball. Helmst. P. Vict. ed.* sed ad meam manum reddiderint. Enim hæc occultiùs agenda. *Jun. ed.* sed ad meam manum redierunt enim hæc. *S. Bos.* & *Grut. edd.* sed ad meam manum redi: de hinc enim hæc occultiùs agenda.

LIBER XII.

EPIST. I. Est profecto quiddam λέχη] *Sic Balliol.* & *al. mss. Manut. Lamb.* & *al. edd.* est profecto quædam λέχη.

EPIST. II. *Hæc epistola in Victoriana, ut & vetustioribus editionibus ac Balliol.* & *Helmst. cohæret præcedenti, uti & plures sequentes.*

Hic rumores tamen Murcum periisse] *Sic Balliol.* & *Helmst.* & *Bos. ac Grut. edd. Al.* hic rumor est T. Murcum periisse.

Verum si quæris homini non recta] *Al.* Verum si quæris hominem homini non recta. *Bos.* & *Grut. edd.* verum, si quæris, homini non recta. *Balliol.* verum si quæris, hominem homini recta. *Helmst.* verum si quæris hominem recta.

EPIST. III. Aut delegationem à mancipe] *Balliol.* aut deligatione in mancipe. *Helmst.* aut deligationem in mancipe.

Conditionem semisse] *Sic M. Brut.* & *al. edd. sed Vict. Manut. Bos. Grut. nec non Balliol.* conditione semissem. *Helmst.* conditiones emissem.

EPIST. XIV. Piliam angi veta: satis solitus es mœrere pro omnibus] *Al.* Piliam angi vetabat. Pro omnibus. *Al.* Piliam angi vetabat. *Et hic finiunt epistolam. Et sequentem incipiunt his verbis*: Pro omnibus apud Appuleium. *Manut. ed.* Piliam angi vetabat. Is mihi est pro omnibus. *P. Vict. ed.* Piliam angi vetabat: is solitus est mœrere pro omnibus. *Balliol.* Piliam angi vetabat. Is est merere. *Sequitur tum nova epistola*: pro omnibus apud Appuleium.

EPIST. XVI. Mihi adhuc nihil prius fuit] *Sic P. Vict.* & *Bos. ed. Aliæ*: Mihi adhuc nihil aptius fuit. *Hic in nonnullis editionibus est initium epistolæ novæ.*

EPIST. XVIII. Heri cum ex aliorum literis] *Hic est in ms. Pall.* & *nonnullis editionibus epistolæ novæ.*

Accucurrisse] *Al.* accurrisse.

EPIST. XIX. Qui & Antio & Circeis adspici possit] *Balliol.* & *Al.* qui & Antio & certis aspici possit locis: sed. *Helmst.* qui & Antio & cæteris aspiei possit: sed.

Sed quos coram videbimus] *Balliol.* sed hæc coram videbimus.

EPIST. XXI. Hoc quidem fecisset etiamsi à Ranio admonitus esset] *Balliol.* hoc quidem faceret etiam si raro admonitus esset. *Helmst.* hoc quidem fecisset etiamsi raro admonitus esset. *Edd. vet.* hoc quidem fecisset etiamsi Ranio admonitus esset. *Fr. Jun. ed.* hoc quidem fecisset etiamsi ærario admo-

admonitus esset. *S. Bos. & Grut. edd.* hoc quidem fecisset etiamsi ærario adnovitius esset.

EPIST. XXIV. De Attica optimè it. ei salutem] *Balliol. & Helmst. & alii mss.* nec non *ed. Fr. Jun.* de Attica optimè id : ei salutem. *Al. edd.* de Attica optimè : & ei salutem.

EPIST. XXVIII. Quod faciebam, sed mitius. Erat enim ubi] *Balliol.* quod faciebam] sed intereat enim ubi. *Helmst.* quod faciebam, sed intererat enim ubi. *Al. vet.* eod. quod faciebam, sed intus erat enim ubi *Edd.* quod faciebam. Sed interea erat ubi.

EPIST. XXIX. Vetus illud ἐγγήραμα, quemadmodum scripsisti, vel ἐντάφιον putato] *Al.* venus illud ἐπιγράμμα, quemadmodum scripsisti, vel ἐπιτάφιον putato.

EPIST XXXVI. Neque hoc mihi erui potest] *Mss.* neque hoc mihi suaderi potest. *S. Bos. & Grut. edd.* neque hoc mihi suada erui potest. *Fr. Jun. ed.* neque hoc mihi dissuaderi potest

EPIST. XXXVII. Valdè probo rationem tuam de Tusculano] *Sic Manut. Bos. al. Sed Vict. & M. Brut. edd.* valdè probo rationem tuam. De Tusculano.

EPIST. XLIII. Quod scies rectè mi illam rem fore levamento] *Al.* quod scies rectè illam rem fore levamento. *Al.* quod scies rectè in illam rem fore levamento. *M. Brut. ed.* quod scribis reri te illam rem mihi fore levamento.

Cùm id esset, mihi crede, perinde] *M. Brut. ed.* quamquam id esset, mihi crede, perinde.

EPIST. XLVII. Tu igitur &c.] *Usque ut poteris. Adhærent præcedenti epistolæ in ms. Palat.*

Nec audere re incerta] *Edd.* nec audere in certo. *Al.* nec audere Incerta. *Balliol.* nec audirem incerta. *Helmst.* nec audiret incerta.

LIBER XIII.

EPIST. XIII. Neque, si aliquid, quî potero] *Balliol. & Helmst.* neque, si aliquid, quid potero. *P. Vict. edd.* neque si aliud, quî potero. *P. Manut. Lambin. Brut. edd.* neque, si aliquid, potero. *Al. edd.* neque, si aliud quid, potero. *Fr. Jun. ed.* neque, si aliquid aliud potero.

EPIST. XVI. Erat hominibus nota] *Al.* erat hominibus non ignota. *Al.* erat hominibus ignota. *Balliol.* quod erat hominibus non nota.

EPIST. XX. Tunc stultè. Nihil melius. Curandum enim non est. Atque hoc] *Edd. vett.* Tunc stultè. Nihil enim minus curandum est, atque hoc. *Lamb. ed.* tunc stultè. Nihil curandum enim nobis est, atque hoc. melius. *M. Brut. ed.* tunc stultè. Nihil melius (curandum enim nobis est) atque hoc. *S. Bos. & Grut. edd.* tunc stultè. Nihil melius. Curandum enim non est. Atqui hoc. *Et sic Vict. edd. nisi quòd pro* atqui *scribant* atque.

EPIST. XXXI. De epistola ad Cæsarem κεκύρωκα] *Sic Bos. & Grut. edd. vett.* de epistola ad Cæsarem κελπηκά. *P. Vict. Mrnut. edd.* de epistola ad Cæsarem κεκφικά. *Ms. Tornæs.* de epistola ad Cæsarem κέκ..ικα. *Mss. duo alii:* de epistola ad Cæsarem κεκίδηκα.

EPIST. XXXIX Φαῖδρε περὶ θεῶν & παλλάδος] *Al.* φαῖδρε περὶ θεῶν & ΠΑΛΛΔΟΣ. *Al.* φαῖδρε περὶ ἱερῶν τῆς παλλάδος.

EPIST. XL. Itáne nuntiat Brutus, illum ut bonos viros εὐαγγέλια?] *Alii distinguunt:* Itáne nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? εὐαγγέλια.

EPIST. XLII. Effandum. Eatur μιᾶς σκέρδεν] *Balliol. & Helmst.* Afflandum eatur μιασκέρδεν. *Al. V. C.* efflandum eatur μίας σκέρδν. *Manut. Bruti. aliæque edd.* effandum saturni ἀσπάσδεν.

EPIST. XLVI. De sua vi in curatione laborans] *Mss. & edd. sed Ball. & Helmst.* de suavi curatione. *Sed alii tres mss. & ed. Bos. & Grut.* de sua vini curatione. *Al. ms.* de superiore dubitans, de re sua in ratione laborans. *M. Brut. ed.* de sua curatione laborans.

EPIST. LII. Mihi, dixi, non molestam] *Vett. edd.* Mihi duxi non molestam. *M. Brut. ed.* quam odiosam mihi duxi, non molestam.

LIBER XIV.

EPIST. I. Diverti ad illum] *Al.* reverti ad illum. *Al.* deverti ad illum.

EPIST. II. Apud quem nullum φαλάκρωμα] *Bos. ed.* apud quem nullum φαλάκρωμα.

Ut putas] *Bos. ed.* tu puta *Al.* ut putat.

Sed minùs. Diutius sermone enim sum retentus] *Al.* sed minùs diu ejus sermone enim sum retentus. *Ed. P. Vict.* sed minùs diu : sermone enim ejus sum retentus.

EPIST. V. Cùm leviter commotus esses] *Edd. vett.* quàm leviter commotus esses.

Ab aleatore φύρμὸς πολύς.] *S. Bos. & Grut. edd.* à balneatore φυρμὸς πολύς.

Qui legari noluerim ante res prolatas] *Al.* qui legati noluerim auctores præclaros.

Deesse non deberem] *mss.* odisse non deberem.

Verùm etiam magni esse] *Mss.* verùm etiam vagisse. *Al.* verùm etiam magisse *Bos. & Grut. edd.* verùm etiam vagi esse. *Sed Balliol. & Helmst. stant pro vulgata.*

Tantum non laudari] *Al. edd. & mss.* tantum modò laudari.

Epist. VI. De Octavio sùsque déque. Expecto] *Balliol.* de Octavio scis quo. Expecto. *Edd. vett.* de Octavio scis quæ expecto. *Helmst.* de Octavio scis quidem quæ expecto.

Quoniam Fundis sum cum Ligure nostro discrucior] *Edd. vett.* quoniam Fundis sum cum Ligure nostro structore. *Balliol.* quoniam Fundis sum cum Ligure nostro destructo.

Epist. VII. *Hæc epistola in antiquioribus editionibus annectitur superiori.*

Videri omnino. Si ergo est volo] M. *Brut. ed.* videri. Omnino ego, si est ut volo. *S. os. ed.* omnino, Si κἀγὼν est, volo.

Epist. VIII. In actis esse nostris] *Sic Balliol. & al. mss. edd. vett.* in agris esse nostris.

Quod Juniam scribis] *Al.* quod Cluviam scribis. *Balliol.* quod divinam scribis.

Mihi non molesta] *Balliol. & Helmst.* Mihi molesta.

Epist. IX. De Republica] *Ista verba in edd. vett. adhærent fini præcedentis epistolæ. Alii hanc epistolam inchoant ab illis verbis superiorum literarum* : De Bruto.

Multijuges] *Helmst.* multis juges.**P. Victor. ed.* multijugis.

Quid arcessierim] *Sic Balliol. & Vict. editio postrema. Al.* quid arcesserim.

Cùm à se Cæcilius] *Balliol. Helmst. & alii multi* : Cùm à se Catilius.

Cum maximis copiis Pacorum Parthum ; ita sibi] *Balliol.* cum maximis copiis Parthorum, ita sibi.

Epist. X. Meministi me clamare] *Ball. & Helmst. & al. mss. & edd.* meministine clamare.

Cum facibus immissi] *Al.* cum fascibus immissi.

Ex tuis literis conjectanti] *Balliol.* ex tuis literis um letanti. *Al. ms.* ex tuis literis tum letanti.

Redeo ad Tebassos, Scævas, Frangones] *Mss Pall.* redeo ad te : Hassos. Suevos. Francones. *Edd.* redeo ad te : Bassos, Scævas, Frangones. *Al. ms.* redeo ad te Bassos, Scacuas, Frangones.

Ῥιζόθεμιν] *P. Vict. ed.* ῥιξόθεμιν. *Al.* ῥιζόθεμιν. *S. Bos. edd.* ῥιζόθεμιν.

Quod matri nunc indulgeat] *Mss.* matri quod maximè nunc indulgeat.

Epist. XII. O Dii pœnam & doloris] *Mss.* odii penam & doloris. *Unde Vict. edidit* : odii plenam & doloris.

Quid Dejotari nostri causa] *Balliol.* quid de Dejotari nostri causa.

Negant hæc ferri posse] *Al.* negat hæc ferri posse. *Al.* negat hæc fieri posse. *S. Bos. & Grut. edd.* negan' hæc ferri posse ?

Quoquo modo se res habet, non est item, Quam dudum] *Al.* quoquo modo se res habet. Non est item, quam dudum. *Al.* quo quo modo se res habet, non est tam quam dudum.

Non ut delectem his literis] *Al.* non ut delecter meis literis.

Epist. XIV. Itera dum eadem mihi] *Mss. & edd. nonnullæ* : iterandum eadem mihi.

Parilibus ? Parilibus ? solúsne ?] *V. C.* Parilibus solúsne ? *Al.* Parilibus ? solus.

Explanabis igitur] *Al.* explorabis igitur.

Itaque joca tua] *Al.* itaque loca tua.

Fac id potuisse aliquo modo] *Al.* fac id oportuisse aliquo modo. *Al.* fac id potuisse aliquo modo fieri.

Quemadmodum tu præcipis] *Al.* quemadmodum tu petis.

Epist. XV. A te scripta] *Al.* ad te scripta.

Quam adhuc fuerunt] *Al.* quam adhuc fuerint.

Epist. XVI. In phaselum epicopum] *Al.* in phaselum episcopum.

Quis enim audeat violare] *Nonnulli codd. antiqui & edd. Bos. & Grut.* quis enim audeat laudare.

Ne pro se quodammodo dependatur] *Edd. vett.* ne sero quodammodo dependatur.

Epist. XVIII. O hominem pudentem] *Al.* ô hominem impudentem.

Saufeii legisse vellem] *Al.* Sauffeium legisse vellem.

Epist. XIX. Dolabellæ ἀναίδεια] *Al.* Dolabellæ avaritia.

Aſſentiris enim] *Al.* aſſentires enim.

Gratias mihi agere de matre gaudeo] *Balliol.* & *Helmſt.* gratias mihi agere gaudeo.

EPIST. XX. Attuliſſe dicebatur] *Balliol.* attuliſſe videbatur.

Horribilis concio] *Al.* horribilis contentio.

Nollem abortum] *Al.* nomen abortum.

Se bene ſentire & cupere] *Edd. vet.* ſe aſſentire & cupere. *Balliol.* ſe nec ſentire & cupere.

Produxit Octavium, qualis concio fuerit. Hæc ſcripſi citatim] *Mſſ. Pall.* produxit Octavium. Qualis enim concio? furtivè hæc ſcripſi. *Vett. edd.* produxit Octavium. Qualis concio fuerit. Hæc ſcripſi. Statim enim. *Balliol.* produxit Octavium. Qualis enim hæc concio fuerit. Scripſi. Statim enim.

EPIST. XXI. Et quidem, portenti ſimile, ſine tuis] *Edd. vett.* & quidem portenti ſimiles in tuis. *Al.* & quidem portenti ſimile ſine tuis.

Ut rata omnes haberent] *Edd. vett.* utram omnes haberent.

Quare talaria videamus] *Al.* quare talaria induamus.

LIBER XV.

EPIST. I. Deinde ad ſummam] *Al.* deinde ad ſummum.

Ibi penè] *Al.* ubi penè. *Al.* ubi bene.

Baulos Cumis] *Mſſ.* Paulo Cumis. *Edd. vett.* paulo clàm iis eam vidi.

Ad rem putas pertinere] *Edd. vett.* ad te putas pertinere.

Brutus noſter miſit] *V. C.* Brutus non miſit. *Balliol.* Brutus verò miſit.

Scripſiſſem ardentiùs ὑποθέσεις. Vides] *P. Vict.* & *Manut. edd.* ſcripſiſſem ardentiùs. Ὑποθέσεις vides quæ ſit.

EPIST. II. Nihil enim ſcripſiſti. De Menedemo probè Quintus certè ea dictitat, quæ ſcribis. Conſilium] *Edd. vett.* nihil enim ſcripſiſti de Menedemo, probéque certè ea dictitat. Quod ſcribis conſilium.

Orationem eam] *Edd. vett.* orationem meam.

Quod puto, tantum enim video, non videmur eſſe victuri] *Edd. vett.* quod puto tantum enim odium video, non videmur eſſe victori. *Edd. Jun. ex mſſ.* haut puto, tanti enim (video) non videmur eſſe victori.

Sed ſi etiam nos hoc fallat] *Balliol.* ſed ſi etiam hos hoc fallat.

De qua tam laboras] *P. Vict. ed.* de qua cauſa laborat. *Manut.* & *Brut. edd.* de qua labores. *S. Boſ. ed.* de qua χαύτῳ laborat. *Fr. Jun.* & *Popm. edd. ex mſ. Fulv.* de qua Panſa laboras. *Balliol.* de qua tam laborat. *Helmſt.* de qua tam laboras.

EPIST. III. Accepi in Antiati duas epiſtolas] *Mſ. Tornaſ.* accepi nati duas epiſtolas. *Al. mſ.* accepi nati nati duas epiſtolas. *Vulg.* accepi duas epiſtolas.

Acta in æde Apollinis] *Balliol.* acta me in æde. *Helmſt.* acta à me in æde. *Faërni liber*: acta ſine me in æde.

Coram odorandum] *Al.* curâ moderandum.

Sane movens] *Al.* ſane me movent.

Sed ſint iſta parvi, quin & majora contemnimus] *Al.* ſed ſi iſta parvi pendimus, certè & majora contemnimus.

Quod tibi curæ eſt gratum. De Mario ſcripſi] *Ed. Vict.* & *Ball.* & *Helmſt.* quod tibi curæ eſt, gratum de malo ſcripſi. *Boſ. ed.* quod tibi curæ eſt, gratum. De malo. Scripſi.

D. Q. filio ut ſcribis ἰλιάς] *Mſ.* de Q. filio ut ſcribis ιλας. *Al. mſ.* de Q. filio ut ſcribis αλας. *Al. mſ.* de Q. filio ſcribis A. M. C. *Et ſic Balliol.* & *Helmſt. niſi quòd pro C. præ ſe ferant* Q. *Edd. vett.* de Q. F. quod ſcribis ad me ad Q. de patre.

EPIST. IV. Et legio? rem laudo] *Edd. vett.* de Lenio rem laudo. *Al.* & leviorem probo. *Al.* ad recentiorem priùs, leviorem. Laudo. *Balliol.* leniorem laudo.

Quod quidem ita credo] *Al.* cui quidem ita credo.

Quoniam cavetur Buthrotis. Rides? aſt condoleo] *Edd. vett.* quoniam caret Buthrotis, rides abs Cordilio. *Mſſ.* quoniam caretur Buthrotis rides abs condoleo. *Balliol.* & *mſſ. Pall.* quoniam cavetur Buthrotiis rides abſcondeleo. *M. Brut. ed.* quoniam cavetur Buthrotiis. Rides. At ego doleo.

Saufeium per te celemus] *Edd. vett.* Saufeium per te celemus.

Ego nunquam indicabo] *Balliol.* ego nunquam dubitabo.

Quod te à Bruto ſcribis] *Balliol.* quod te Bruto ſcribis. *M. Brut. ed.* quod te à Bruto rogari ſcribis.

Cùm iterum tam multis verbis agis] mécumque iterum tam multis verbis agis. *Mſſ.*

Mss. & ed. Manut. committere tam multis verbis.

Si hæc ita manent] *Sic Balliol. Lambin. aliique edd. sed Vict. Manut. Bos.* Si hæc ita manant.

Ille enim nunquam revertisset , nos timor confirmare ejus acta] *Nonnulli mss.* ille enim si vixisset, nunquam nos timore confirmare ejus acta.

EPIST. VII. Scribendi cura] *Al.* scribendi causa.

Servius verò pacificator cum librariolo. *Al.* Servius verò pacificatus librariolum.

EPIST. VIII. Quidnam agam] *Al.* quidnam agant.

Ut quidque accidisset] *Al.* ut quid accidisset.

Mihi non videbatur] *Al.* mihi videbatur.

Villæque pluries videndæ] *Al.* ut illæ quæ plures videndæ. *Al.* ut ille, quæ plures vident.

Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re] *Al.* debet aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis dare. *Al.* sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis dabit.

EPIST. IX. Nolo enim Lacedæmonem longinquam] *Bos. & Grut. edd.* nolo enim Lacedæmonem λαχεῖς κοῖχώλω. *Mss.* nolo enim Lacedæmonem longinquo quam.

EPIST. X. O Bruti amanter scriptas] *Hanc epistolam annectunt superiori vetustiores editiones.*

Nec audent, nec jam possunt] *P. Vict. ex ms.* nec audient, nec jam possunt. *Al.* nec audient, nec jam possum.

Si verò aliquid de Decimi Græceiique] *Vict. ed. & mss.* si verò aliquid de D. Græceiisque. *Edd. vett.* si verò aliquid de Decimis Gracchis nostris. *Balliol.* si verò aliquid de Decimo Græcis. *Al. ms.* si verò aliquid de D. gratiisque *Manut. ed.* si verò aliquid de Decimo gratias, quæ *M. Brut. ed.* si verò aliquid de Decimo gratius, quæ.

Sed possim id negligere proficiens] *Edd. vett.* Sed possim id negligere proficiens.

EPIST. XI. Nec facilè addi potest ad hoc genus legationis] *Ms.* nec facile addi potest: ad idque adeo genus legationis. *Balliol. & al. mss.* nec facilè addi potest, adeo genus legationis. *Bos. & Grut. edd.* nec facilè addi potest ad id, quod ad Deos genus legationis.

EPIST. XIII. Cùm tu edendam putes] *Balliol. & al. mss.* cùm tuendam putes.

Scripsi (sic enim mavis) ad scribendum dicere, tibi verè fecisti me acriorem] *Balliol.* scripsi (sic enim mavis dicere) ad scribendum tibi verò fecisti me acriorem. *Edd. M. Brut.* scripsi) sic enim me mavis dicere) ut verò ad scribendum fecisti me alacriorem. *Edd. Bos. & Grut.* scripsi (sic enim mavis) ad scribendum tibi veredis certè fecisti me acriorem. *Ed. Jun.* scripsi. Sic enim mavis , ad scribendum tibi , verè dicere. Fecisti me alacriorem.

Clœlium nihil arbitror malitiosè : quanquam. Sed quid egerit ? De libertate] *Edd.* Clodium nihil arbitror malitiosè. Quanquam sceleste quidem egerit de libertate. *Al.* Clodium nihil arbitror malitiosè. Quanquam si quid egerit de libertate retinenda.

Balbilium] *Al.* Babullium.

Interea narrat eadem] *Ms. & Bos. ed.* interea narras eâdem.

EPIST. XV. Quæ quidem erant φιλόλογα] *Al.* quæ quidem promissorum ejus erant φιλόλογα.

Commemorare sine magno dolore] *Al.* acta ejus commemorare sine magno dolore.

Quam vix stomachum habere] *Edd. vett.* quam stomachum non habere.

Permutetur Athenas] *Al.* permutetur Athenis.

In annuum sumptum ei. Scilicet Eros] *Al.* in annuum sumptum. Ei scilicet Eros. *Al.* in annuum sumptum. Et scilicet Eros.

EPIST. XVIII. Et in lacu navigarem] *Balliol. & al. mss.* & in lacuna vigilarem. *All. ms.* & in ea cuna vigilarem. *Unde Bos. & Grut. ediderunt:* & in ea cura vigilarem.

De mulis vecturæ itineris, ut in eis , cùm intelligo.] *Mss.* de mulis vecturæ itineris, ut & in eis , cùm intelligo. *Al. mss.* de mulis victuræ ut in eis , cùm intelligo. *Al.* de mulis vecturæ itineris & in eis cùm intelligo. *Ball.* de mulis vecturæ itineris , & in eis cùm init gello. *Ed. Brut.* de mulis vecturæ itineris. Ut in eis, cùm intelligo. *Bos. ed.* de mulis vecturæ itineris , & vehis , quoniam intelligo.

EPIST. XX. Quis enim hæc , ut scribis, anteno ? nunc] *Ed. Vict.* quis enim hæc, ut scribis antè ? ne nunc. *Et Lambin.* quis enim hæc, ut scribis, antè nos ? nunc. *Ed. Bos. & Grut.* quis enim hæc , ut scribis, ἐν κοινῷ.

Quo casurus est] *Ms.* qua causâ cursus est. *Al.* qua causâ occursus est. *Edd. nonnullæ:*

nulla : qua casurus es. *Bos. ed.* qua causâ ac quorsus est.

Sed id ex prædiis] *Balliol.* sed his ex prædiis. *Al. ms.* sed & ex prædiis. *M. Brut. ed.* sed ei ex prædiis.

Sit ne autem extricata] *Ms.* sit ne autem explicata. *Vulg.* sitne autem excitata.

EPIST. XXIV. Tabellarius] *In vulgatis editionibus hæc epistola adhæret priori.*

H. IIII. profectum] *Mss.* Brutum h's profectum. *Al. mss.* Brutum iis profectum. *Balliol.* Brutum & his profectum. *Duo mss.* Brutum Baiis profectum. *Edd. vett.* Brutum H. II profectum.

EPIST. XXVI. M. Ælium curâ liberabis : is me paucos specus] *Vulg.* M. Ælium cum libera : ei sine paucos specus. *Edd. vett.* M. Ælium curâ libera. Vis me pauca spe. *Al.* M. Ælium curâ libera. Ei sine pauca spe.

Octavam partem tuli luminarium in ædium ad strenæ] *Ms.* Octavam partem tuli luminarium in ædium astiræ. *Al. ms.* Octavam partem Tullii liminarum medium astrenæ. *Al. ms.* Octavam partem tuli luminarum medium ad streniæ, *pro* ad strenæ. *Balliol.* Octavam partem Tullii luminarium ad stranæ. *Al.* asture. *Al.* astrare. *Ed. Lambin.* Octavam partem Tullianarum ædium ad strenæ. *Edd. Bos. & Grut.* Octavam partem tuli luminarium in ædium ἄϑυρ.

Memineris. Cui Cærellia, videris] *Ed. Bos. & Grut.* ne memineris cui Cærellia. Videris. *Al. edd.* memineris cui. Cereliæ videris mancipio dare.

EPIST. XXIX. Ait hic sibi Juliam ferre. Constitutum enim esse discidium] *Edd. vett.* ait hic mihi Juliam non velle amplius ferre. Constitutum enim esse diffidium. *Ed. Bos.* ait hic sibi Juliam. Ferè constitutum enim esse diffidium.

LIBER XVI.

EPIST. I. Veni in Puteolanum. Postridie iens ad Brutum in Nesidem] *Al. edd.* veni in Puteolanum. Iens ad Brutum in Neside hæc scripsi. *Al.* veni in Puteolanum, iens ad Brutum. In Neside hæc scripsi. *Balliol. cum nonnullis editis*, veni in Puteolanum siens ad Brutum. In Neside hæc scripsi.

Ἐν ἰσῷ] *Al.* ἰλϑυμῷ. *Lamb.* ϑέντιῷ.

Pro certè habebatur haud arma] *Balliol. & al. mss. & edd.* pro certo habebatur ad arma.

De CCX optimè Ciceronis rationes explicentur] *Ed. Manut.* de CCX optime. Ciceronis rationes explicentur.

Quo modo respondeas moderabere] *Al.* quo modo respondeas meditabere.

EPIST. II. sed quoniam furcilla extrudimur] *Balliol.* sed quoniam Euro illa extrudimur. *Al. mss.* sed quoniam Furo illa extrudimur. *Vict. Manut. Brut. & aliæ edd.* sed quoniam Euro villa extrudimur. *Edd. vett.* sed quoniam furore illo extrudimur.

Ut voles. Tu quoniam] *Al.* Ut voles tu. Quoniam.

Si de rebus minùs] *Vulg.* sed de rebus minùs.

EPIST. III. Quod verò scribis] *Edd. vett.* quod verò sine munusculo scribis.

Quanquam te nihil fefellisset. Veruntamen. Sed expecto] *Vulg.* quanquam te nihil fefellisset. Veruntamen expecto.

EPIST. V. Quod quidem me minimè] *Al.* quæ quidem me minimè.

In quo minimè satisfaciebat] *Al.* in quo minimè putabam satisfaciebat.

Sic enim commutatus est] *Al.* sic enim communicatus est.

Bruto cùm sæpe injecissem] *Al.* Bruto cùm spem injecissem.

Atque ego putaram arripere] *Al.* atque ego putaram accipere.

Revertar] *In ms. Balliol. & Helmst. hic inserta est epistola 3. libri 12. planè ut impressa est. Hæc sunt ultima verba* : Auctionem nullam faciat sedulis factis. Olympio subsidio curat, ne talis vir ἀλόγηϑῇ, sed μελήσητε. Atticum quæso cura, & salutem ac Piliæ, Tulliæque quoque verbis plurimum jocari te puta.

Nepotis epistolam, *Hic est in antiquis editionibus initium epistolæ novæ.*

EPIST. VI. Ast inde Corcyram] *Ed. Lamb.* atque inde Corcyram. *Ed. M. Brut.* ac inde Corcyram. *Sed omnes mss. & edd. Vict. Manut.* ast *legunt.*

Sed id satis superque tecum me non esse? quod fugientem? periculum? *Vict. Manut. Lamb. & al. edd.* sed id satis superque tecum me non esse, fugientem periculum.

Id nunc quidem, nisi fallor, nullum est] *Edd. vett.* nec id nunc quidem, nisi fallor, ullum est.

EPIST. VIII. Anagnina veniunt] *V. C.* inania veniunt. *Ball.* an via veniunt. *Helmst.* an in via veniunt.

Kal. vesperi] *In mss. nonnullis. Incipit nova epistola, cui junctæ, 9. 10.*

An Arpinum (ἀσφάλειαν habet is locus) fugiam? Romámne] *Edd. Vulg.* an Arpinum? ἀσφάλειαν habet is locus? fugiam Romam. *Lamb. ed.* an Arpinum? ἀσφαλῆ habet hic locus fugam? Romam.

EPIST. XI. Ast ægrè me tenui] *Mss.* Hasta ægrè me tenui. *Al. mss.* hasta ea ægrè me tenuit. *Bos. ed.* at st ægrè me tenui. *Lamb. ed.* à Fadia ægrè me tenui.

Sine vallo Lucilliano] *Mss.* sine ullo Lucilliano. *Ed. Bos.* sine ὕθλῳ Lucilliano.

Moriar nisi facetè] *Mss.* moriar facetè nisi. *Ed. Bos.* moriar facetè ni sit.

De Myrtilo] *Edd. vett.* de M. Cœlio.

Ita ne in D. Brutum? Dii istis] *Edd. vett.* Itáne in D. Brutum? de istis. *Al.* Itáne in D. Brutum de istis?

Etsi nondum stipulationes] *Apud alios in edd. vett. hîc nova est initium epistolæ.*

Déque Torquati negotiolo sciturum] *Balliol.* méque Torquati negotio losiorum. *Al.* méque Torquati negotiolo sciturum. *Bos. ed. & ms.* neque Torquati negotiolo stiturum. *Al.* mèque Torquati negotiola sciturum puto.

EPIST. XII. Sed quid tibi dicam. Bonum animum. De ἱεροκλειδίῳ] *Balliol.* sed quid tibi dicam? bonam enimum. De ἱεροκλειδίῳ. *Balliol.* sed quid dicam, bonum animum. De ἱεροκλειδίῳ. *Al. ms.* sed quid dicam bonam enim unde ἱεροκλειδίῳ. *Bos. ed.* sed quid tibi dicam? πονοῦμαι enim. De ἱεροκλειδίῳ.

EPIST. XIII. Ad pontem Tirenum] *Al.* ad pontem Tiretium. *Balliol.* ad pontem Terecinum. *Al.* ad pontem Tyrentium.

Nihil tam ἀσυνδιάνοητον] *Al.* nihil tam ἀσυνδόμητον.

Quam ad eas literas] *Balliol.* quam de his literis.

Via inepta] *Mss.* via mata. *Bos. ed.* via ἀμάξῃ.

EPIST. XIV. Attinet, non ingratum] *Balliol.* attinet, novi gratum.

Quintus tui avi pronepos] *Edd. & mss. multi*: quintus tui patris nepos. *Ball.* Quintus tui pronepos.

EPIST. XV. Ab illo alienatum] *Al.* ab illo abalienatum.

Ut illum oderim] *Al.* cur illum oderim.

Quomodo agi placeat] *Balliol.* quando agi placeat.

Quanquam enim postea] *Al.* quanquam enim posset.

Certissimum esse video discrimen Cascæ nostri tribunatum] *Al.* certissimum video esse discrimen Calcæ nostri tribunatus. *Ed. Jun.* certissimum inesse video discrimen.

Penè verbis] *Balliol.* Penè rebus.

Eorum

Eorum nomina, ad quos præter Atticum, in his ſexdecim libris extant Ciceronis epiſtolæ.

ANTONIUS,	XIV. 13.	DOLABELLA,	XIV. 17. XV. 14.
CÆSAR,	IX. 11. XI. 12.	PLANCUS,	XVI. 16.
CAPITO,	XVI. 16.		
CUPIENNIUS,	XVI. 16.	POMPEIUS,	VIII. 11.

Eorum nomina, quorum aliquæ in his ſexdecim libris epiſtolæ extant Ciceronianis adjunctæ.

ANTONIUS,	X. 8. 10. XIV. 13.	CÆSAR,	IX. 6. 7. 13. 16. X. 8.
BALBUS,	VIII. 15. IX. 7. 13.	HIRTIUS,	XV. 6.
BALBUS, & OPPIUS,	IX. 7.	MATIUS, & TREBATIUS,	IX. 15.
CÆLIUS,	X. 9.	POMPEIUS,	VIII. 6. 11. 12.